

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN PROBLEMS OF
SCIENCE, EDUCATION
AND SOCIETY**

**PROCEEDINGS OF III INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MAY 22-24, 2023**

**KYIV
2023**

MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, EDUCATION AND SOCIETY

Proceedings of III International Scientific and Practical Conference

Kyiv, Ukraine

22-24 May 2023

Kyiv, Ukraine

2023

UDC 001.1

The 3rd International scientific and practical conference “Modern problems of science, education and society” (May 22-24, 2023) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kyiv, Ukraine. 2023. 1522 p.

ISBN 978-966-8219-87-0

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phauistic composition of Ukraine // Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-problems-of-science-education-and-society-22-24-05-2023-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Булавіна С. К.* 28
АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ХЛІБА ТА ХЛІБОБУЛОЧНИХ
ВИРОБІВ В УКРАЇНІ
2. *Гогуадзе С. Д., Божко Т. В.* 35
АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА БОРОШНОМЕЛЬНО-КРУП'ЯНОЇ
ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ
3. *Осьмачко О. М.* 38
ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗМНОЖЕННЯ
HYDRANGEA L. ЗЕЛЕНИМИ ЖИВЦЯМИ
4. *Сорока О. В.* 41
ЩОДО МЕТОДІВ КОНТРОЛЮ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ
ОМЕЛИ БІЛОЇ (VISCUM ALBUM L.)

VETERINARY SCIENCES

5. *Грінченко Д. М., Северин Р. В., Гонтарь А. М., Федоровська Є. Є.* 44
ІМУНОСТИМУЛЯЦІЯ ПРИ СТРЕПТОКОКОЗІ СОБАК

BIOLOGICAL SCIENCES

6. *Лукхолат Т. Ю.* 50
PHENOLIC COMPOUNDS CONTENT IN THE GENUS
BERBERIS L. FRUITS OF FROM DNU BOTANICAL GARDEN
7. *Гонтар Т. Б., Кравченко А. А., Юр'єв Я. О.* 55
УДОСКОНАЛЕННЯ РЕЦЕПТУРНОГО СКЛАДУ ЦУКРОВОГО
ПЕЧИВА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ШРОТУ ЗАРОДКІВ ПШЕНИЦІ
8. *Денисюк К. М., Гурняк О. М.* 59
СПІНАЛЬНА М'ЯЗОВА АТРОФІЯ ЯК ОРФАННЕ ГЕНЕТИЧНЕ
ЗАХВОРЮВАННЯ
9. *Дубинська С. М., Кучеренко О. В., Сосновський В. В.* 63
ВЖИВАННЯ БІЛКА ПРИ ХАРЧУВАННІ СПОРТСМЕНІВ
10. *Замалін Б. Ю., Єсінова Н. Б.* 67
МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АМУРСЬКОГО ЧЕБАЧКА
PSEUDORASBORA PARVA ЗАПОРІЗЬКОГО (ДНІПРОВСЬКОГО)
ВОДОСХОВИЩА
11. *Кеца О. В., Банарь І. В.* 72
γ-ГЛУТАМІЛТРАНСФЕРАЗНА АКТИВНІСТЬ У СИРОВАТЦІ
КРОВІ ЩУРІВ ЗА УМОВ ВВЕДЕННЯ РІЗНИХ ДОЗ
ДИЕТИЛФТАЛАТУ
12. *Котова В. О., Мещерякова І. П.* 76
УСКЛАДНЕННЯ ПРИ ЕНТЕРОБІОЗІ У ЖІНОК
13. *Курчій Б. О., Федосєєва Н. І., Ковтун О. П.* 78
ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ В ТРЕТЬОМУ ДЕСЯТИЛІТТІ ХХІ
СТОЛІТТЯ

14. *Прохоренко Д. К., Жалніна Г. Г.* 85
АНАЛІЗ НУКЛЕОКАПСИДНОГО БІЛКУ ВІРУСУ SARS-CoV-2
15. *Скорогод М. В., Гонтар Т. Б.* 89
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЄТИЧНОГО ХАРЧУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
16. *Тарабун М. О.* 93
РЯСНІСТЬ УТВОРЕННЯ МІКРО- ТА МЕГАСТРОБІЛІВ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОГО ІНТРОДУЦЕНТА PSEUDOTSUGA MENZIESII (MIRB.) FRANCO В УМОВАХ ДЕНДРОПАРКУ «ТРОСТЯНЕЦЬ» НАН УКРАЇНИ
- MEDICAL SCIENCES**
17. *Алієв Р. Б., Баліка А. Ю., Абу Абуд Марія Сауб* 96
НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ВИНИКНЕННЯ СПАЛАХУ ПОЛІОМІЄЛІТУ В УКРАЇНІ
18. *Алієв Р. Б., Абу Абуд Марія Сауб, Баліка А. Ю.* 99
ПОШИРЕНІСТЬ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ В СЕРЕД ВАГІТНИХ В УКРАЇНІ
19. *Атумава В. Р., Григор'єва Г. Р., Боровик К. М., Риндіна Н. Г.* 102
КОФЕЇН ЯК ГЕРОПРОТЕКТОР: ПРАВДА ЧИ МІФ?
20. *Балковенко В. О., Медведєв І. О., Данько Ю. С., Ячменьова Е. С., Воздїган Н. С., Згирвач А. Ю., Шаповал Р. О., Пастухова А. А., Оруджєв Г. Т., Скрїпова М. О.* 106
ДОДАТКОВА РОЛЬ ВІРТУАЛЬНОГО ДО ТРАДИЦІЙНОГО РОЗТИНУ У ВИКЛАДАННІ АНАТОМІЇ
21. *Білінський І. І., Федорак В. В., Кропивницька О. В., Конончук С. В.* 109
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН КАРДІОМІОЦИТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ТВАРИН ЗА УМОВ ФОСФАТНОГО НАВАНТАЖЕННЯ
22. *Блєст О. А.* 111
ПОРІВНЯННЯ РИЗИКУ ТРОМБОЕМБОЛІЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ ЛАПАРОСКОПІЧНОЇ ТА ВІДКРИТОЇ ХОЛЕЦИСТОКТОМІЇ
23. *Богомол К. В.* 113
РОЛЬ ЕФЕКТОРНИХ ПАТОГЕНЕТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ В РОЗВИТКУ СИНДРОМУ ВОЛЬФА-ПАРКІНСОНА-УАЙТА ТА ПОГЛЯД НА СУЧАСНІ МЕТОДИ ЙОГО ЛІКУВАННЯ
24. *Болокадзе Є. О., Нєгода Ю. С.* 118
ЯТРОГЕННИЙ ВПЛИВ ГІНЕКОЛОГІЧНОЇ ТА АКУШЕРСЬКОЇ АГРЕСІЇ
25. *Бондаренко К. В., Леонт'єв П. О.* 120
РЕЗУЛЬТАТИ АУТОПСІЇ ХВОРИХ З КОРОНАВІРУСНОЮ ХВОРОБОЮ

26.	Боровик К. М., Коржова В. М., Бутенко В. В. КОМБІНАЦІЯ САКУБІТРИЛ/ВАЛСАРТАН - НОВЕ СЛОВО В ЛІКУВАННІ СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ	122
27.	Бурлака В. В., Титаренко В. Ю. ПЕРЕВАГИ БЛОКАДИ КАНАЛУ АДДУКТОРІВ ПІСЛЯ ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КОЛІННОГО СУГЛОБА	125
28.	Ващенко Д. В., Мещерякова І. П. КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, ДІАГНОСТИКА ТА ЛІКУВАННЯ ЕНТЕРОБІОЗУ	129
29.	Виндюк А. К., Соловей В. М. СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї	132
30.	Винникова В. Ж., Макарова К. М., Дяченко М. С. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СПАДКОВИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ОБМІНУ ТА ПОРУШЕНЬ В СИСТЕМІ ТИРЕОЇДНИХ ГОРМОНІВ	136
31.	Гаркуша М. А., Веснін В. В., Бутенко В. В., Коржова В. М. ВИЗНАЧЕННЯ МАРКЕРІВ МЕТАБОЛІЗМУ КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ ПРИ БОЛЯХ У СПИНІ У УКРАЇНСЬКОЇ ПОПУЛЯЦІЇ	141
32.	Гончаров А. С., Борисевич В. Д., Гончарова Н. М. ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИКИ «DAMAGE CONTROL» У ХВОРИХ НА АБДОМІНАЛЬНУ УРГЕНТНУ ПАТОЛОГІЮ	145
33.	Губін М. В., Скобенко М. В., Смалько Є. О., Кісь А. В. ОСОБЛИВОСТІ АУТОПСІЇ ПОМЕРЛИХ ЧЕРЕЗ COVID-19	149
34.	Гуцо А. Є., Меженіна Т. В., Кучеренко Б. Ю. АБДОМІНАЛЬНА ТРАВМА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	153
35.	Дзевульська І. В., Маліков О. В. ПОГЛЯД НА ВИЗНАЧЕННЯ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ	156
36.	Докійчук Н. Ф., Печеряга С. В. СУЧАСНЕ ВЕДЕННЯ ВАГІТНИХ ІЗ ПЕРЕДЛЕЖАННЯМ ПЛАЦЕНТИ	160
37.	Єфименко Є. О., Безсусідня С. В., Черепенко В. Є., Масалітін І. М. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕНДОСКОПІЧНОГО ТРАНСНАЗАЛЬНОГО ТРАНСССФЕНОЇДАЛЬНОГО ДОСТУПУ У ЛІКУВАННІ АДЕНОМ ГІПОФІЗА	166
38.	Іштвані К. Е., Чумак М. В. АСКАРИДОЗ: СИМПТОМИ, ПРИЧИНИ, МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ. АНАЛІЗ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ДІТЕЙ НА АСКАРИДОЗ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ ПРОТЯГОМ 2019-2020 РОКІВ	170
39.	Каньовська Л. В., Клещук А. А., Олійник І. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ КИШКІВНИКА	176

40.	Карпінська О. Д., Вахбех Рами Талеб Халед АНАТОМО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЕНДОПРОТЕЗУ ПІСЛЯ МОНКАНДИЛЯРНОЇ АРТРОПЛАСТИКИ КОЛІННОГО СУГЛОБУ	179
41.	Конюхова М. С., Гончарова Н. М. ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ ПАЦІЄТІВ ІЗ ВАРИКОЗНОЮ ХВОРОБОЮ НИЖНІХ КІНЦІВОК	181
42.	Коробкова-Аржаннікова Г. В. ЯКІСТЬ СЛУХУ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ТА ЙОГО ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА	184
43.	Литовченко В. П. ДЕНТОФОБІЯ: ЕТІОЛОГІЯ (НЕГАТИВНИЙ ДОСВІД) ТА ПРОФІЛАКТИКА	185
44.	Маринчина І. М., Бобицька Т. В. АКУШЕРСЬКА АНАЛГЕЗІЯ ТА АНЕСТЕЗІЯ	192
45.	Маринчина І. М., Бобицька Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ НУДОТИ ТА БЛЮВАННЯ ВАГІТНИХ	197
46.	Марчук А. Р., Геруш К. І., Паскарик М. І., Каньовська Л. В. РЕАКЦІЯ Т-КЛІТИН В ЛЕГЕНЕВІЙ ТКАНИНІ ПРИ COVID-19	201
47.	Мілецька А. І., Якоб А. О., Рудан І. В. СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМАТИКУ МАЛЯРІЇ	205
48.	Мілецька А. І., Володько О. Ю., Рудан І. В. ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОЇ КАРТИНИ У ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ВРОДЖЕНОЇ КРАСНУХИ	209
49.	Негода Ю. С., Бандурка Д. Д., Мещерякова О. П. ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРІВ У ГІНЕКОЛОГІЇ	212
50.	Олійник І. В., Приймак С. Г. ВІДДАЛЕНІ НАСЛІДКИ ГІПЕРТЕНЗИВНИХ РОЗЛАДІВ ВАГІТНОСТІ НА СЕРЦЕВО-СУДИННІ ЗАХВОРЮВАННЯ	216
51.	Орловська К. В., Глушко С. М., Сльоз Д. В. ПРИХИЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ДО ПІРСИНГУ ТА ОБІЗНАНІСТЬ ЩОДО РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМ	219
52.	Петрова К. С. ПРОБЛЕМА АКНЕ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	222
53.	Підгорна І. М. ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРНОГО КОАГУЛЯТОРА «ЛІКА- ХІРУРГ» У ВИДАЛЕННІ ПОЛІПІВ ШЛУНКУ	231
54.	Плехова О. О., Воюцька Є. В., Наумова В. Ю. ДІАГНОСТИКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЛІКУВАННЯ АКНЕ У ЖІНОК РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ З СИНДРОМОМ ПОЛІКІСТОЗУ ЯЄЧНИКІВ	233
55.	Прядко Р. М., Шаповалова О. О. ВАРІАНТНА АНАТОМІЯ ЛІВОГО ПОВОРОТНОГО ГОРТАННОГО НЕРВА	236

56.	<i>Резніченко Б., Різняк О. Л.</i>	239
	НЕОЛОГІЗМИ НАНОТЕХНОЛОГІЙ В МЕДИЦИНІ	
57.	<i>Рудан І. В., Бобицька Т. В.</i>	242
	ОГЛЯД НА ВАКЦИНАЦІЮ ПРОТИ ПАПІЛОМАВІРУСУ ЛЮДИНИ	
58.	<i>Сипко Р. М., Дубровка Н. І., Грига В. І.</i>	248
	СУЧАСНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ 2-ГО ТИПУ	
59.	<i>Строєв М. Ю., Зубрій О. В.</i>	250
	ПРОБЛЕМАТИКА ЗАГОЄННЯ РАН ПІСЛЯ ОСКОЛКОВИХ ПОРАНЕНЬ	
60.	<i>Шпак В. А., Савіна О. В.</i>	253
	ПЕРСПЕКТИВИ КАРДІОПРОТЕКТИВНОЇ ФАРМАКОТЕРАПІЇ У ЛІКУВАННІ ГОСТРОГО ІНФАРКТУ МІОКАРДА	
61.	<i>Юрченко А. В., Ольховик А. В., Юрченко О. П., Васяніна К. О., Чепурна К. В.</i>	260
	ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ РАННЬОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ХВОРИМ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ	
62.	<i>Якоб А. О., Печеряга С. В.</i>	264
	СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ХРОНІЧНИЙ ЕНДОМЕТРИТ	
63.	<i>Яценко В. О., Явтушенко А. Є., Бітчук М. Д.</i>	267
	ПРОГНОЗИ ВИЖИВАННЯ ПІСЛЯ ЗУПИНКИ СЕРЦЯ ЧИ ДИХАННЯ У ВІДДІЛЕННЯХ РЕАНІМАЦІЇ В ВІЙСЬКОВИХ ГОСПІТАЛЯХ УКРАЇНИ	
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
64.	<i>Muzyka N. Ya., Petrashchuk T. V., Kuryn D. I., Mokriienko A. V.</i>	270
	PSYCHOLOGY OF WARTIME	
65.	<i>Бекетова А. Ю.</i>	273
	БДЖОЛИНИЙ МЕД: СОЛОДКИЙ ЛІКАР	
66.	<i>Войтко В. А.</i>	280
	ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НЕНАРКОТИЧНИХ АНАЛЬГЕТИКІВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	
67.	<i>Голуб Л. Б.</i>	284
	ПРОБЛЕМАТИКА СВІДОМОГО ВЖИВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 15-18 РОКІВ НЕ МЕДИЧНОГО НАПРЯМКУ НАВЧАННЯ	
68.	<i>Клюйко А. А., Курик Ю. Р.</i>	287
	АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЕМУЛЬСІЙ У КОСМЕТОЛОГІЇ	
69.	<i>Колісніченко Х. В.</i>	290
	ВИРОБНИЦТВО ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТІВ З КОЛАГЕНОМ	
70.	<i>Кур'ян Д. О.</i>	293
	ДУБІЛЬНІ РЕЧОВИНИ	

71. *Панченко С. В., Бенталєб Х.* 297
 МІКРОСКОПІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІВ БЕРЕЗИ ПОВИСЛОЇ
72. *Панченко С. В., Щепетна І. І.* 299
 МІКРОСКОПІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СИРОВИНИ МАТЕРИНКИ ЗВИЧАЙНОЇ
73. *Побожна Х. Р.* 301
 ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ СПОЛУК GLECHOMA HEDERACEA
74. *Таранюк Г. О.* 305
 НОВІТНІ ПОГЛЯДИ ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ 2 ТИПУ ТА ІХС
75. *Федорівська Д. В.* 309
 АНАЛІЗ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРЕПАРАТИ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ
76. *Федорівська Д. В.* 316
 РОЗВИТОК В УКРАЇНІ ПРЕПАРАТІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ
77. *Федорчук А. І.* 320
 ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ ШЛУНКОВО-КИШКОВОГО ТРАКТУ
78. *Федорчук А. І.* 324
 ЛІКАРСЬКІ ПРЕПАРАТИ З РОЗТОРОПШІ ПЛЯМИСТОЇ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ХВОРОБ ПЕЧІНКИ
79. *Федюшко Є. М., Стахирюк Л. І., Ластовиченко Є. А., Музика Н. Я.* 328
 ОРГАНІЗАЦІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ (ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ, ВОЄННОГО СТАНУ, ПАНДЕМІЙ ТА ІНШИХ ЗАГРОЗ РІЗНОГО ХАРАКТЕРУ ТА СТУПЕНЮ ВПЛИВУ)

CHEMICAL SCIENCES

80. *Kotova V. O., Lukianova L. V.* 331
 INFLUENCE OF TRANS FATTY ACIDS ON THE HUMAN BODY
81. *Балакіна М. М., Семінська О. О., Мельник Л. О.* 334
 ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ МІКРОФІЛЬТРАЦІЯ – АЕРАЦІЯ ПРИ ОБРОБЦІ АРТЕЗІАНСЬКИХ ВОД З ПІДВИЩЕНИМ ВМІСТОМ ЗАЛІЗА
82. *Грушевський О. Ф., Обушенко Т. І., Толстопалова Н. М., Сангінова О. В.* 341
 КІНЕТИКА ФЛОТОЕКСТРАКЦІЇ ІОНІВ ЦИНКУ
83. *Коваленко В. Ф., Головков А. Н., Наниєв Д. Д., Наниєва А. В.* 346
 ВЛИЯНИЕ СООТНОШЕНИЯ ИОНОВ КАЛЬЦИЯ И МАГНИЯ В ВОДЕ НА ЕЕ БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА

84. **Стандритчук О. З., Максін В. І.** 351
 ХІМІЧНІ АНАЛОГІЇ В РОЗПОДІЛІ ЗІРОК ЗА МАСОЮ І РАДІУСОМ ТА ЇХ СПІВСТАВЛЕННЯ З РОЗПОДІЛОМ ПЛАНЕТ І СУПУТНИКІВ
85. **Терещенко М. В., Обушенко Т. І., Толстопалова Н. М., Сангінова О. В.** 359
 ФЛОТОЕКСТРАКЦІЯ ІОНІВ ПЛЮМБУМУ З ВОДНИХ РОЗЧИНІВ
86. **Третьяк І. Ю., Макей О. П.** 363
 СИНТЕЗ 2-АМІНО-4-АРИЛ-1,3-ОКСАЗОЛІВ

TECHNICAL SCIENCES

87. **Danilyan A. G.** 366
 THE DEATH OF THE ECOSYSTEM OF THE AZOV-BLACK SEA BASIN UNDER THE RUSSIAN AGGRESSION
88. **Halushko V., Lobodzynskyi V., Svyatnenko V., Petruchenko O., Chunya Yu.** 369
 RESEARCH OF AN AUTONOMOUS MICRO-GRID SYSTEM WITH RENEWABLE ENERGY SOURCES AS AN ELEMENT OF THE SMART GRID CONCEPT
89. **Knysh L. O., Mykytyn O. I.** 373
 WILL AI INCREASE UNEMPLOYMENT?
90. **Lavrenko Ia., Sushchenko M.** 378
 DETERMINATION OF THE STRESS-STRAIN STATE OF THE LAB CENTRIFUGE SHAFT
91. **Savichenko P., Svyatnenko V., Lobodzynskyi V., Chunya Yu., Petruchenko O.** 381
 RESEARCH OF IMPULSE OVERVOLTAGES IN HIGH VOLTAGE CABLE LINES WITH TRANSPOSITION OF SCREENS
92. **Vynnychenko V., Svyatnenko V., Lobodzynskyi V., Chunya Yu., Petruchenko O.** 385
 PECULIARITIES OF THE STUDY OF TRANSIENT PROCESSES IN THREE-PHASE CABLE LINES OF HIGH-VOLTAGE POWER TRANSMISSION
93. **Аверочкін В. О.** 389
 ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФАКТОР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
94. **Апаракін А. Р.** 393
 СХЕМА НАВАНТАЖЕННЯ СИЛОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ З АКСІАЛЬНОЮ СТРУКТУРОЮ ПРИВОДУ КУЛЬКО-ГВИНТОВОГО ГІПРОПІДСИЛЮВАЧА
95. **Баженів В. А., Моцьо С. А.** 396
 ПОСИЛЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕНЕРГОСИСТЕМИ, ЇЇ ЗАХИСТ, ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ

96.	Баженов В. А., Крихтяк В. В.	400
	ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА РОБОТОТЕХНІКИ В ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦІ	
97.	Бахмат Є. Ю., Новіков Ю. С.	405
	ВИКОРИСТАННЯ МОВИ ПРОГРАМУВАННЯ RUST ДЛЯ РОЗРОБКИ ІГРОВИХ ЗАСТОСУНКІВ	
98.	Божко Т. В., Потьомкіна Ю. О.	410
	ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШОКОЛАДУ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ВИРОБНИЦТВА	
99.	Божко Т. В., Климишин К. М.	414
	СТАН РИНКУ БЕЗАЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ В УКРАЇНІ	
100.	Буката Л. М., Гаджисєв М. М., Глазунова Л. В., Кочеткова М. В., Одегов М. А.	417
	ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АЛГОРИТМІВ КЛАСИФІКАЦІЇ BIG DATA МЕТОДАМИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ	
101.	Жир С. І., Скорик Є. М., Кулик А. П.	420
	ТРАНСПОРТНА ЛОГІСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ	
102.	Ковальова Т. Ю.	423
	SYSTEM ANALYSIS IN THE FIELD OF ECOLOGY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	
103.	Маиталір С. В., Гавришева К. А.	427
	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ЗАСТОСУНКІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВИСОКОРІВНЕВОЇ МОВИ ТА ЗГІДНО З ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОЮ ПАРАДИГМОЮ	
104.	Нахайчук О. В., Мазур Г. О., Захарова Е. А., Христюк О. І.	434
	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РЕЗУЛЬТАТИ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШВЕЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	
105.	Остапюк В. В., Голуб С. В.	442
	ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОГНОЗНИХ АЛГОРИТМІВ	
106.	Пацьора А. А.	446
	ВИКОРИСТАННЯ NFT ДЛЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	
107.	Саченок Д. С., Голуб Г. М.	450
	РОЗВИТОК НАУКОВИХ ОСНОВ ОПТИМІЗАЦІЇ НАДІЙНОСТІ СТРУКТУР ІНФОРМАЦІЙНО-КЕРУЮЧИХ СИСТЕМ НА ТРАНСПОРТІ	
108.	Сивобородько А. В., Говоруха В. І.	456
	АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ МОНІТОРИНГУ ТА ФІЛЬТРАЦІЇ СИГНАЛЬНОГО ТРАФІКУ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ	
109.	Смирнов О. О., Смирнова Ю. О., Проскуріна В. О., Пилипенко О. І.	460
	ДОСЛІДЖЕННЯ МОНЕТ З ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ	

110. *Стефанович І. С., Стефанович П. І., Федорова Д. А.* 466
МЕТОДИ ЯКІСНОГО АНАЛІЗУ НЕБЕЗПЕК
111. *Швайка С. С., Корнійчук І. С.* 473
ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУР ДАНИХ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ НЕЙРОМЕРЕЖ
112. *Ялова А. М., Коцаренко В. С.* 477
СИСТЕМИ КОМБІНОВАНОГО СОНЯЧНОГО
КОНДИЦІОНУВАННЯ ПОВІТРЯ З ВИКОРИСТАННЯМ
НЕТРАДИЦІЙНИХ І ВІДНОВЛЮВАНИХ ВИДІВ ЕНЕРГІЇ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

113. *Reznichenko K. Yu.* 483
PROBLEM FORMULATION AND QUALITATIVE ANALYSIS OF
THE LOTKA-VOLTERRA SYSTEM WITH PREDATOR
SATURATION
114. *Skorobogatov S.* 489
RESOURCE SUPPORT FOR THE PRODUCTION OF COMPUTER
TECHNOLOGY COMPONENTS
115. *Буката Л. М., Гаджиєв М. М., Глазунова Л. В., Кочеткова М. В.,
Одегов М. А.* 494
АНАЛІЗ НАДІЙНОСТІ І ПРОДУКТИВНОСТІ ШВИДКИХ
АЛГОРИТМІВ КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ТИПУ BIG DATA
116. *Вигоднер І. В., Риженко І. В.* 498
ЗАДАЧІ ДРОБОВО – ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ
117. *Вигоднер І. В., Риженко І. В.* 503
ЕКОНОМІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДВОЇСТОЇ ЗАДАЧІ
118. *Задерей П. В., Задерей Н. М., Нефьодова Г. Д., Окунєв Є. М.* 506
ПРО ЗБІЖНІСТЬ В СЕРЕДНЬОМУ РЯДІВ ТЕЙЛОРА,
КОЕФІЦІЄНТИ ЯКИХ ЗАДОВОЛЬНЯЮТЬ УМОВИ СІДОНА-
ТЕЛЯКОВСЬКОГО
119. *Калайда О. Ф.* 510
КОЛОКАНТИ ДЛЯ ФУР'Є-АПРОКСИМАНТ
120. *Калайда О. Ф.* 512
ПРО ДИВІДІРІАЛЬНІ ЧИСЛЕННЯ
121. *Калайда О. Ф.* 514
ПОБУДОВА ЛОГАРИФМІЧНИХ КВАДРАТУРНИХ ФОРМУЛ ЗА
ДОПОМОГОЮ σ -ДРОБОВО-РАЦІОНАЛЬНИХ КОЛОКАНТ
122. *Кропивницька А. П., Ковалевський В. В., Петрина Л. Г.* 516
ВПЛИВ ФЕНА НА СТРУКТУРУ ЛЮДСЬКОЇ ВОЛОСІНИ
123. *Левченко В. В.* 518
ФОРМИ КОЛИВАНЬ ОБ'ЄМНИХ ХВИЛЬ ЗСУВУ В
РЕГУЛЯРНО-ШАРУВАТИХ СЕРЕДОВИЩАХ
124. *Пилипенко В. А.* 524
ВАГОВА ЗАДАЧА ДЛЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-
ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ З МІНІМУМОМ

GEOGRAPHICAL SCIENCES

125. *Гайдаржи К. Г., Андрійчук Т. В.* 528
ВОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ
РЕСУРСІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
126. *Мельник А. А., Дарчук К. В.* 533
ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ РОЗПОДІЛ ПУНКТИВ ДГМ
ТЕРИТОРІЇ ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ
127. *Нещадим Т. Г., Ядловська О. С.* 537
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

128. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 541
APPLICATION OF DIRECT-PROSPECTING METHODS FOR THE
TYPES OF VOLCANIC STRUCTURES DETERMINATION WITHIN
MALDIVES CARBONATE PLATFORM IN INDIAN OCEAN
129. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 550
PROSPECTS OF NATURAL HYDROGEN AND HYDROCARBONS
DEPOSITS DISCOVERY WITHIN EXPLORATION BLOCK IN
SOUTHERN AUSTRALIA BY MOBILE DIRECT-PROSPECTING
METHODS
130. *Коваль А. М., Чепіль П. М., Михайленко А. О.* 559
ПЕРЕДУМОВИ НАРОЦЬУВАННЯ ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ
В УКРАЇНІ ЗА РАХУНОК ВІДНОВЛЕННЯ ПОКЛАДІВ, ЩО
БУЛИ ВИСНАЖЕНІ В ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ
131. *Лехкар О. С., Кріль Н. Ю.* 568
КРИТИЧНА МІНЕРАЛЬНА СИРОВИНА ТА ЇЇ МАЙБУТНЄ В
УКРАЇНІ
132. *Пігулевський П. Г., Яремій С. О.* 573
ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ СУЧАСНОЇ ГЕОДИНАМІКИ ТА
ГІДРОГЕОДИНАМІКИ НА ЗЕМЛЕТРУСИ В КРИВБАСІ
133. *Розловська С. Є., Габльовський Б. Б.* 578
ГЕОЛОГО-ГРАВІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ НА ОСНОВІ
СЕЙСМІЧНИХ ДАНИХ ДЛЯ ОЦІНКИ ПЕРСПЕКТИВ
НАФТОГАЗОНОСНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ
ЧАСТИНИ ВОЛИНО-ПОДІЛЛЯ)

ARCHITECTURE

134. *Доріченко Д. О.* 583
ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО БУДІВНИЦТВА ТА ДИЗАЙНУ
ГОТЕЛЮ
135. *Кашуба О. М., Гудзь С. М.* 586
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТУВАННЯ ВЕЛОХАБІВ НА ПРИКЛАДІ
ПРОЄКТУ У М. ТЕРНОПІЛЬ

136. *Харлан О. В., Суворова Т. О., Воронова К. Г.* 591
ЕВОЛЮЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПРОЕКТУВАННЯ ТИМЧАСОВИХ СПОРУД
137. *Чернюк В. В.* 598
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДИЗАЙНУ ПОЛОГОВИХ БУДИНКІВ
138. *Якубовський В. Б., Федечко О. І.* 601
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОЕКТУВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У М. ЛЬВІВ)
139. *Якубовський В. Б., Циплакова А. Р.* 606
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ВЕТЕРИНАРНИХ ЦЕНТРІВ У МАЛИХ МІСТАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА НЕТИШИН)

PEDAGOGICAL SCIENCES

140. *Hipska T. P.* 611
FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW
141. *Lytvynenko V. M.* 614
LACK OF MOTIVATION IN EDUCATION
142. *Poliakova H. P.* 621
FOREIGN LANGUAGES AS MEANS OF COMMUNICATION FOR MILITARY SERVICE PERSONNEL
143. *Бережна Л. В.* 624
ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЯК ДОМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
144. *Бєлих І. М.* 628
ПОШИРЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ВІМ-МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ
145. *Голубенко Ю. А., Олійник О. С.* 632
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У ПІДРОЗДІЛАХ КІБЕРПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
146. *Діденко В. В.* 635
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАВЧАННЯ
147. *Доманюк О. М., Сойко М. М.* 637
ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ
148. *Дудко Я. В., Мальцева Ю. О.* 642
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

149. *Єфімов Г. О., Мустафаєв Азер Махмуд огли, Попічко А. О., Чебан В. Ф., Соколов В. І.* 645
СПЕЦІАЛЬНІ ЛЕГКОАТЛЕТИЧНІ ВПРАВИ ДЛЯ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ПО РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ
150. *Загороднюк В. В.* 651
ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ "МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИЙ ФІЛЬМ"
151. *Івченко О. М., Сищенко К. С.* 659
ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ВИКОРИСТАННЯ СПОРТИВНОГО ОРІЄНТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ
152. *Гліка Н. Д., Шевель О. М.* 665
КРИЗИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ТА ЇХНЄ ПОДОЛАННЯ
153. *Коцулевський І. А.* 672
ПРОПАГУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МОЛОДІЖНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
154. *Лоза С. П.* 677
ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
155. *Метейко А. В.* 681
ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ОНЛАЙН-ОЦІНЮВАННЯ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
156. *Нікітченко Н. Г.* 689
ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
157. *Ніколенко В. В.* 694
МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ
158. *Омельченко М. С., Тертишна Г. С.* 700
НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ЛОГОПЕДИЧНОГО ВПЛИВУ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ТПМ
159. *Ростовська Н. С.* 704
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ
160. *Рябовол Г. С.* 710
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ
161. *Савченко Л.* 714
ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

162.	Семенішена Р. В., Дуганець В. І. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІЧНА МЕХАНІКА»	720
163.	Сердюк О. П. МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО- ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	725
164.	Стрельцова М. О., Ядловська О. С. ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ ОСВІТИ	733
165.	Токарєва Т. С. ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ У ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	738
166.	Штепа Л. Г., Зрожсаєва І. О. КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДОШКІЛЬНЯТ ІЗ ЗНМ	746
167.	Яницька О. Ю., Іванюта О. В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	754
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
168.	Бездєтко Н. О., Євтушенко М. М., Ситник Л. А. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ШКОЛЯРІВ	761
169.	Дроздова Д. С., Колода Т. А. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ САМОТНОСТІ У ЖІНОК, ЯКІ ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН	768
170.	Ільченко І. Ю. ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ КАРТИНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я	771
171.	Кольчиба Н. О. ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	775
172.	Кругліцька В. М., Лазорко О. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ПОЧУТТЯ ПРОВІНИ	780
173.	Лазор К. П. КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ КІБЕРПРОСТОРУ	785
174.	Леоненко М. С., Гульченко Г. Р. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНІ	791
175.	Лобанова А. І. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ РЕАБІЛІТАЦІЯ	796

176.	<i>Лопасєва О. М., Лініченко Ю. А.</i>	800
	ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ	
177.	<i>Мирипольцева Н. І., Лянний А. В.</i>	804
	ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ТРИВОЖНІСТЮ	
178.	<i>Миронова О.</i>	810
	ОСОБИСТІТЬ У ПРОЦЕСІ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
179.	<i>Мініна Р. О.</i>	815
	ГЕНДЕРНА УПЕРЕДЖЕНІСТЬ У ДІАГНОСТИЦІ РОЗЛАДІВ СПЕКТРУ АУТИЗМУ	
180.	<i>Мірошніков Д. О.</i>	820
	ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
181.	<i>Москаленко Т. М.</i>	823
	ПРОБЛЕМА ЛІДЕРСТВА В КОЛЕКТИВІ	
182.	<i>Неграш О. І.</i>	827
	ОСОБЛИВОСТІ ПРОКРАСТИНАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	
183.	<i>Олійник К. В.</i>	831
	ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ПАРИ	
184.	<i>Паненко О. А.</i>	835
	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ	
185.	<i>Ребенко Ю. В.</i>	841
	ПОЧУТТЯ ГУМОРУ	
186.	<i>Ребенко Ю. В.</i>	847
	КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ	
187.	<i>Рябенко Т. О., Лисенкова І. П.</i>	854
	ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН В СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ	
188.	<i>Сидорченко К. В.</i>	858
	СТИГМАТИЗАЦІЯ ТА ДИСКРИМІНАЦІЯ МЕНТАЛЬНИХ І ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА	
189.	<i>Сопова І. О.</i>	864
	КАТЕГОРІЯ «ФРУСТРАЦІЇ» В ПРОСТОРИ КЛАСИЧНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	
190.	<i>Суліма А. О.</i>	870
	УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК ФУНДАМЕНТ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В РОДИНІ	
191.	<i>Філіпенко В. В.</i>	874
	ПРОЯВИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ОСОБИСТОСТІ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО НІМФОМАНІЇ ТА САТИРІАЗИСУ	

192. *Щеколдіна К. С.* 880
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ З РІВНЕМ
МАКІАВЕЛІЗМУ ОСОБИСТОСТІ
193. *Щеколдіна К. С.* 886
КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ АРТ –
ТЕРАПІЇ
194. *Юрко Ю. В.* 890
СІМ'Я – СИСТЕМА ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ЧОЛОВІКОМ І
ДРУЖИНОЮ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

195. *Деретюк К. М., Ядловська О. С.* 896
ЯВИЩЕ БЛІНГВІЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

ART

196. *Rakhovska A., Tkachenko K.* 900
THE INFLUENCE OF FASHION ON THE ENVIRONMENTAL
SITUATION. SUSTAINABILITY
197. *Захарчук А. М.* 903
ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА
ІВАСЮКА
198. *Косенко Д. Ю., Деркач Н. В.* 906
ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ КОЛЬОРУ В ДИЗАЙНІ
ІНТЕР'ЄРУ БАРИВ
199. *Кравець Ю. Д., Савчин Г. В.* 911
УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ДЕКОРАТИВНИЙ РОЗПИС
200. *Макарець М. В., Савчин Г. В.* 918
ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА ГРАФІКИ
201. *Овчаренко Ю. В.* 925
ВПЛИВ МАРКЕТИНГУ НА РОЗРОБКУ ДИЗАЙНУ БРЕНДУ
202. *Шаповал А. Г., Біленька Д. М.* 931
РОЗРОБКА ТА СТВОРЕННЯ ВІДЕО МАТЕРІАЛУ ДО
ПОСІБНИКА «ЩО ПОТРІБНО ПІДПРИЄМЦЮ ПОЧАТКІВЦЮ?»

HISTORICAL SCIENCES

203. *Авраменко Т. О.* 935
КОНФЛІКТ МІЖ ІРЛАНДІЄЮ І ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ
204. *Авраменко Т. О.* 938
УЧАСНИКИ КОНФЛІКТУ В КАШМІРІ
205. *Авраменко Т. О.* 940
РОЗВИТОК ІНДІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
206. *Авраменко Т. О.* 943
ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ В КАШМІРІ

207. *Авраменко Т. О.* 945
ПРИЧИНИ І ПЕРЕДУМОВИ ПОЧАТКУ ВІЙНИ В ХОРВАТІЇ
208. *Коноваленко Н. О., Ядловська О. С.* 947
ВИЇЗД ЗА КОРДОН ТА ЕМГРАЦІЯ З ПІВДНЯ УКРАЇНИ У
1920-1930 - РР.
209. *Кукса Н. Г.* 950
СЕЛЬБУД – ОСНОВНА УСТАНОВА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО
РОЗВИТКУ НА СЕЛІ В 20-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ
210. *Писарчук В. М.* 957
РУСЬКА ПРАВДА ЯРОСЛАВА МУДРОГО – ОСНОВНЕ
ДЖЕРЕЛО ІСТОРІЇ ТА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ
211. *Соколова Н. Д., Ніколаєва Н. А.* 964
УЧАСТЬ МОЛОДІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ
(2022-2023 РР.)
212. *Чернуха О. В., Денисенко К. О.* 972
ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА АНДРІЙОВИЧА
ЗУБКОВСЬКОГО
213. *Яковець О. Є., Антощак М. М., Павлик Н. В.* 977
ТЮРКІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

CULTUROLOGY

214. *Перепелиця В. М., Ядловська О. С.* 980
ПРОЦЕСИ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН ТА УКРАЇНСЬКІ
ПОСОЛЬСТВА В ПЕРІОД УСРР

POLITICAL SCIENCES

215. *Авраменко Т. О.* 986
ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ
УКРАЇНИ ДО ЄС
216. *Бідей О. П., Ядловська О. С.* 989
МОВА ЯК ОДНА З УМОВ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО
МЕНТАЛІТЕТУ
217. *Давидяк В. Ю., Ядловська О. С.* 992
РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У СТАНОВЛЕННІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ
ДЕРЖАВНОСТІ
218. *Петренко І. І.* 997
СУТНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ІМІТАЦІЙНОЇ
ДЕМОКРАТІЇ
219. *Сімонов М. А.* 1004
НОВИЙ ЕТАП ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ
ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ КНР ТА США НА ПРИКЛАДІ
ІНФРАСТРУКТУРНИХ ІНІЦІАТИВ
220. *Сливка В. М.* 1011
БІКАМЕРАЛІЗМ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ (НА
ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ ТА ЧЕХІЇ)

221. *Стеців І. С., Дзюрах Ю. М.* 1017
 ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДВИЩЕННЯ
 КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
 ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
 ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
 ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
222. *Шелест О. С.* 1022
 ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ І ВИТОКИ РЕГІОНАЛЬНИХ УРЯДІВ

PHILOLOGICAL SCIENCES

223. *Абабіна Н. В.* 1026
 СИНЕРГЕТИЧНІ ВИМІРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РОМАНУ МАРТИ
 ХОЛЛ КЕЛЛІ «БУЗКОВІ ДІВЧАТА»
224. *Анісімова А. І., Баранова А. І.* 1034
 СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ
 ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ: СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА
225. *Балабін В. В., Сидорчук Д. В.* 1041
 СТРУКТУРА АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ВИДАННЯ
 ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕМАТИКИ ЯК ОБ'ЄКТ
 ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
226. *Бережний І. Є.* 1043
 ЛЕКСИЧНІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ
 ТЕХНІЧНИХ НАСТАНОВ
227. *Гонсалес-Муніс С., Пилипенко А. І.* 1046
 СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ТОНІ МОРРІСОН
 «РАЙ»
228. *Гонсалес-Муніс С. Ю., Тимофєєва М. В.* 1052
 ТИПИ РЕАЛІЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ СПОСОБИ ЇХ
 ВІДОБРАЖЕННЯ В РОМАНІ СІЛЬВІЇ ПЛАТ «ПІД СКЛЯНИМ
 КОВПАКОМ»
229. *Горбань Р. І.* 1056
 ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ І СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ
 СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР В АНГЛОМОВНОМУ ІТ-
 ДИСКУРСІ
230. *Дутко Х., Лазірко Н.* 1060
 ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИЛОГІЇ АЛЬФОНСА ДОДЕ
 «ТАРТАРЕН ТАРАСКОНСЬКИЙ»
231. *Карпець Л. А.* 1066
 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОГО
 НАЗОВНИЦТВА
232. *Ковалівська А. А.* 1071
 ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ
 ТЕРМІНІВ НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ
 ЛІТАКОБУДУВАННЯ

233. *Кукіс М., Лазірко Н.* 1074
МОДЕРНІСТСЬКИЙ ВИМІР РОМАНУ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА
«УЛІСС»
234. *Мустафасва А. М.* 1080
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ПЕРСОНАЖНОГО
МОВЛЕННЯ В П'ЄСІ Б. ДЖОНСОНА «ВАРФОЛОМІВСЬКИЙ
ЯРМАРОК»
235. *Овчиннікова М. М.* 1083
ФЛОРИСТИЧНА ФРАЗЕОЛОГІЯ У ПОЛЬСЬКИХ ТА
УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ
236. *Перелигіна О. І.* 1090
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АСПЕКТОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ
МОВІ
237. *Підлужна І. А.* 1094
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПЕЙЗАЖНОГО ОПИСУ В
АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ
238. *Підлужна І. А.* 1097
ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВИХ
ТЕКСТІВ
239. *Підлужна І. А.* 1100
РЕКЛАМНИЙ ТЕКСТ ЯК СПОСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ
240. *Ткачук Д. О.* 1104
ОНТОЛОГІЯ МЕТАФОР В АНГЛОМОВНОМУ АВІАДИСКУРСІ І
СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
241. *Хоменко Т. А.* 1107
ТЕОНІМ «ФРЕЙЯ» У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДАВНІХ
ГЕРМАНЦІВ
242. *Ширшова К. Л.* 1111
СЮЖЕТ І ГЕРОЙ У РОМАНІ РОЗАМУНДИ ПІЛЧЕР
«ВЕРЕСЕНЬ»

PHILOSOPHICAL SCIENCES

243. *Авраменко Т. О.* 1112
СУТНІСТЬ КОНФУЦІАНСТВА ТА ЙОГО ОСНОВНІ ЗАСАДИ

ECONOMIC SCIENCES

244. *Onikienko S. V., Yurkova V. A., Kulikova A. V.* 1115
INVESTING IN EDUCATION TECHNOLOGY (EDTECH)
245. *Авраменко Т. О.* 1120
ІНТЕГРАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО І ЦИФРОВОГО СЕКТОРУ
УКРАЇНИ З ЄС
246. *Авраменко Т. О.* 1122
ФІНАНСОВІ МЕТОДИ РЕГУЛЯЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВНІ КРАЇНИ

247.	<i>Авраменко Т. О.</i>	1124
	ПРИЧИНИ ПЕРЕХОДІ ПІДПРИЄМСТВА ДО ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
248.	<i>Авраменко Т. О.</i>	1126
	СКЛАДОВІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА РІВНІ РЕГІОНУ	
249.	<i>Антипенко Н. В., Шубіна І. О.</i>	1130
	ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
250.	<i>Батенєва К. О., Кубік В. Д.</i>	1136
	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ, ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ	
251.	<i>Бойко А. О.</i>	1140
	ПОНЯТТЯ РИЗИКУ ТА СУЧАСНІ ПОКАЗНИКИ СТУПЕНЯ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ	
252.	<i>Гращенко І. С., Поліщук А. В., Темченко А. А.</i>	1146
	ВАЖЛИВІСТЬ ТА ПЕРЕВАГИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БІЗНЕСІ	
253.	<i>Довженко В. А., Кизим І. М., Река Л. І.</i>	1150
	УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
254.	<i>Єрмоленко О. А., Лисьонкова Н. М.</i>	1156
	СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	
255.	<i>Єщенко М. Г., Нікогосян Р. С.</i>	1162
	МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ДО ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ	
256.	<i>Козлюк В. М.</i>	1169
	ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ	
257.	<i>Комар В. О., Ядловська О. С.</i>	1174
	ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ В ЕКОНОМІЦІ	
258.	<i>Кушнір С. О., Шаповалова Д. А.</i>	1179
	РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ – ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	
259.	<i>Лановська Г. І., Поліщук А. В., Темченко А. А.</i>	1183
	ПОКРАЩЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В АЕРОПОРТАХ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	
260.	<i>Лонська С. В.</i>	1188
	СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У МЕДИЧНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ	

261.	<i>Мазур Д. В., Мазур О. В., Мазур Г. О., Заслоцька М. С.</i>	1193
	СУТНІСТЬ СТРАХОВОЇ ПОСЛУГИ ЯК ТОВАРУ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ	
262.	<i>Мартиненко В. П., Юськів Н. О.</i>	1201
	ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
263.	<i>Маслова А. В., Воржакова Ю. П.</i>	1205
	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	
264.	<i>Морщавка Н. В., Ядловська О.</i>	1208
	ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ КЛАСТЕРІВ	
265.	<i>Мосійчук Д. О., Шашина М. В.</i>	1212
	СТАЛІЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	
266.	<i>Підхомний О. М., Гарасим'як А. І.</i>	1216
	ПРОБЛЕМАТИКА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ САНКЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
267.	<i>Савчук О. А., Ситник Н. І.</i>	1221
	КРЕАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ	
269.	<i>Сахно С. В., Амельченко Є. П.</i>	1226
	ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ	
270.	<i>Сахно С. В., Воробйов Д. О.</i>	1232
	ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	
271.	<i>Сахно С. В., Ципльонок К. О.</i>	1240
	ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЕРВІРУВАННЯ СТОЛУ	
272.	<i>Солоненко Ю. В., Мазурук О. В.</i>	1245
	ПЕРЕВАГИ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ГРАНТІВ ДЛЯ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ВЛАСНОЇ СПРАВИ ТА РОЗВИТКУ ІСНУЮЧОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	
272.	<i>Сук П. Л.</i>	1248
	ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ	
273.	<i>Тишков В. Р., Неклеса О. В.</i>	1255
	ЩОДО СХЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ ЯКИХ РОЗКРАДАЮТЬСЯ ДЕРЖАВНІ КОШТИ. ЯК ЗА ДОПОМОГОЮ «PROZORRO» ВИЯВЛЯТИ ВІДПОВІДНІ ЗЛОЧИНИ	
274.	<i>Фертікова Т. М.</i>	1258
	ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ УКРАЇНИ	

275. **Фоменко В. Р.** 1265
ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ В СФЕРІ ШОУ-БІЗНЕСУ
276. **Фурсова В. А., Валігурська А. К.** 1271
ФІНАНСОВІ ІНТЕРЕСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
277. **Шапа Н. М., Каменська В. А.** 1275
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО АДАПТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ДО ВОЄННИХ ПОДІЙ
278. **Шкурат М. Є., Петрова В. С.** 1281
ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА: СПРИЯННЯ СТАЛОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННЮ В КРАЇНАХ ЄС
279. **Щербина І. С., Чуканова Д. Г.** 1287
ТЕНДЕНЦІЇ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В РЕГІОНИ УКРАЇНИ

LEGAL SCIENCES

280. **Авраменко Т. О.** 1292
ПРАВОВЕ ПІДґРУНТЯ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
281. **Андрієвська М. А.** 1296
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
282. **Асламов О. О., Савенко В. П.** 1300
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З УМИСНИМ ВБИВСТВОМ ПРИ ПЕРЕВИЩЕННІ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ
283. **Брацук І. З., Сорока А. Л.** 1304
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ
284. **Войнов Д. С., Плахотний А. П.** 1311
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ СИЛ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ
285. **Войнов Д. С., Савченко В. П.** 1314
СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧЕНІ НАСЛІДКИ
286. **Гаврилів Т. С.** 1318
ПРАВОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ
287. **Галушко А. Л.** 1321
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРСІЇ В УКРАЇНІ
288. **Гіденко Є. С., Загородній І. В., Кравець Д. Ю.** 1326
ПІДГОТОВКА СПЕЦПІДРОЗДІЛУ «ЛЮТЬ»

289.	<i>Гонтар А. А., Корогод С. В.</i>	1329
	АНАЛІЗ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ ТА ЇЇ ОBOB'ЯЗКОВИХ ОЗНАК	
290.	<i>Дубенко О. О., Іванова О. М.</i>	1335
	ПЕРСПЕКТИВИ ВСТАНОВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ НОТАРІУСІВ ДО СФЕРИ МЕДІАЦІЇ	
291.	<i>Ерстенюк Є. А.</i>	1340
	ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
292.	<i>Заярний О. А., Давидович С. А., Кулик Т. В.</i>	1345
	ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ НАБУВАЧІВ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
293.	<i>Зікрач Д. О., Людвік В. Д.</i>	1351
	ХУЛІГАНСТВО	
294.	<i>Ілютенко А. М., Мітусова К. С.</i>	1355
	СУЧАСНИЙ СТАН ГОЛОДУ ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА, ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ГОЛОДУ В СВІТІ	
295.	<i>Ілютенко А. М., Шинкаренко І. О.</i>	1360
	ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЩІ	
296.	<i>Кабанець А. С.</i>	1363
	РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	
297.	<i>Кисельов А. О., Загородній І. В.</i>	1369
	ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ПІДРОЗДІЛАХ КАРНОГО РОЗШУКУ	
298.	<i>Клюкіна Т. А., Вознюк К. Г.</i>	1373
	ТЕХНІКА ТА ТАКТИКА ЗОВНІШНЬОГО ОГЛЯДУ ТА НАДЯГАННЯ КАЙДАНКІВ	
299.	<i>Клюкіна Т. А., Лопасєва О. М.</i>	1377
	ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ	
300.	<i>Комарова Т. В., Бурлаков А. В.</i>	1380
	ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У БОРОТЬБІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	
301.	<i>Кузніченко О. В., Цушко Є. С.</i>	1385
	ОСВІТА – ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ АБОРТІВ	
302.	<i>Кулик К., Мітусова К.</i>	1390
	АНАЛІЗ ЗАХОДІВ ЩОДО БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ ТА ЙОГО НАСЛІДКАМИ	

303. *Кулик К. Я., Резворович К. Р.* 1394
СТАН ДОТРИМАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВСІХ СФЕРАХ ЖИТТЯ
304. *Куріленко К. В., Корогод С. В.* 1398
ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
305. *Кучеренко Д., Мітусова К. С.* 1402
ВІЙНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОЛОГІЮ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПОТРІБНО ПРИЙНЯТИ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ
306. *Литвин А. В.* 1406
СПЕЦИФІКА КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
307. *Лихошерст Л. М., Мельнічук Н. В.* 1413
АКТУАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ, ФІНАНСОВІ ТА ПРАВОВІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ
308. *Лінник А. Д.* 1418
КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ
309. *Людвік В. Д., Литвин О. М.* 1424
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
310. *Людвік В. Д., Онищенко Є. В.* 1428
ЗАКІНЧЕНИЙ ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАННЯ
311. *Людвік В. Д., Смілянець Є. І.* 1434
ГЕНОЦИД
312. *Мануйлова Ю. О.* 1437
РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ
313. *Маркеєва Т. А., Мойсеєць Н. С.* 1441
ЮРИДИЧНИЙ АУДИТ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ
314. *Масюк С. С., Неклеса О. В.* 1446
ОСНОВИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
315. *Некрасов Д. О., Гіденко Є. С.* 1450
ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТА ОБШУКУ ЖИТЛА ОСОБИ
316. *Неклеса О. В., Кухар В. О.* 1454
ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕПАРТАМЕНТА СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

317.	Огілько Є. А. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	1457
318.	Ольховік М. В., Білявська В. Є. ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ	1462
319.	Ольховік М. В., Білявська В. Є. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНИ ТА ЄВРОПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	1466
320.	Осипенко І. П., Новомлинець А. О. ВИКОРИСТАННЯ ЗНАНЬ З ПСИХОЛОГІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ	1470
321.	Подорожна Н. В., Марченко О. В. СЦЕНАРНИЙ ДОГОВІР, ЯК ВИД АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ	1476
322.	Рабушко Н., Смірнова І. О. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ІНОЗЕМЦІВ, А ТАКОЖ ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА: ПРАКТИКА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	1481
323.	Савенко Б. А., Чорна А. Г. КОНТРАБАНДА	1484
324.	Сафарян Н. А. ПРАВО НА ЖИТТЯ НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	1487
325.	Сивокінь А. Ю., Тищенко Ю. В. ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ АВТОНОМІЇ ВОЛІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	1492
326.	Сиром'ятнікова М. С. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	1498
327.	Скрипникова А. І. РОЛЬ ОМБУДСМЕНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ЗАХИСТІ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄС	1503
328.	Сушицька Н. В. ПРАВОСВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ	1506
329.	Урсул П. В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	1511
330.	Швець Н. К., Черненко А. П. ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	1519

AGRICULTURAL SCIENCES

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ХЛІБА ТА ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ

Булавіна Світлана Костянтинівна

Студент

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Хліб та хлібобулочні вироби відіграють важливу роль у раціоні харчування українців. Хліб та хлібобулочні вироби відіграють важливу роль у харчуванні українців і призначені для задоволення щоденних фізіологічних потреб людини. Тому хліб та хлібобулочні вироби відносяться до стратегічного сектору нашої економіки. Адже ефективність роботи хлібопекарської галузі має значний вплив не лише на продовольче забезпечення населення, а й на національну безпеку і національну безпеку.

Ринок хліба та хлібобулочних виробів є одним з найважливіших секторів економіки. Це один з найважливіших секторів економіки, який має великий потенціал та забезпечує населення основними продуктами харчування.

Ціль роботи. Провести аналіз виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні. Метою наукового дослідження є аналіз всіх аспектів виробництва хліба та хлібобулочних виробів України та розроблення рекомендацій щодо перспектив розвитку хлібопекарських підприємств.

Матеріали та методи. Дослідженням проблем розвитку виробництва хліба і хлібобулочних виробів займалися такі науковці, як: А. Н. Васильченко, Ж. А. Говоруха, Ю. В. Давидюк, Н. І. Костецька, І. Ю. Ладико, Н. Ю. Самойленко, С. В. Пеструха, М. Ф. Плотнікова та ін.

Результати та обговорення. Українська хлібопекарська промисловість

здатна використовувати свої виробничі потужності з механізованим виробництвом з наступними характеристиками виробничі потужності та технологічна механізація, розширення асортименту продукції за рахунок механізації виробничих процесів та механізації асортименту продукції. Харчова цінність хлібобулочних виробів має велике значення, адже вони забезпечують більше 50% добової потреби людини в енергії і близько 75% потреби у рослинному білку [1].

Хліб та хлібобулочні вироби є основними продуктами харчування, які споживають усі категорії громадян незалежно від місця проживання, статі, соціального статусу та рівня доходів. Тому хлібопекарська галузь, яка забезпечує населення цими продуктами, має стратегічне значення для забезпечення життєдіяльності суспільства та продовольчої безпеки держави.

Аналіз виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні показує, що ця галузь є важливою складовою національної економіки держави. За даними Державної служби статистики України, у 2020 році загальний обсяг виробництва хліба та хлібобулочних виробів становив 4201,2 тис. тонн, що на 2,1% менше, ніж у 2019 році [2].

Основні гравці ринку в Україні - це місцеві підприємства малого та середнього бізнесу. Вони забезпечують більше 90% виробництва хлібобулочних виробів в країні. Найбільші підприємства знаходяться в Київській, Львівській, Харківській та Дніпропетровській областях.

Українська хлібопекарська промисловість в основному виробляє хліб, а також булочки, батони, торти, пастилу, пряники та печиво. За даними Державної служби статистики України, найбільше хліба виробляють у Донецькій, Луганській та Одеській областях. Проте найбільше хлібобулочних виробів виробляють у Київській, Харківській та Львівській областях.

Ключовим фактором розвитку галузі є оновлення та модернізація виробничих потужностей. Наразі більше половини підприємств галузі не відповідають найсучаснішим стандартам технологій та якості продукції. Іншою проблемою є застарілі машини та обладнання, які не забезпечують високу

якість виробничих процесів. Тому бажано ремонтувати та модернізувати старе виробниче обладнання та відкривати нові виробничі потужності, які, на жаль, не дуже поширені в нашій країні.

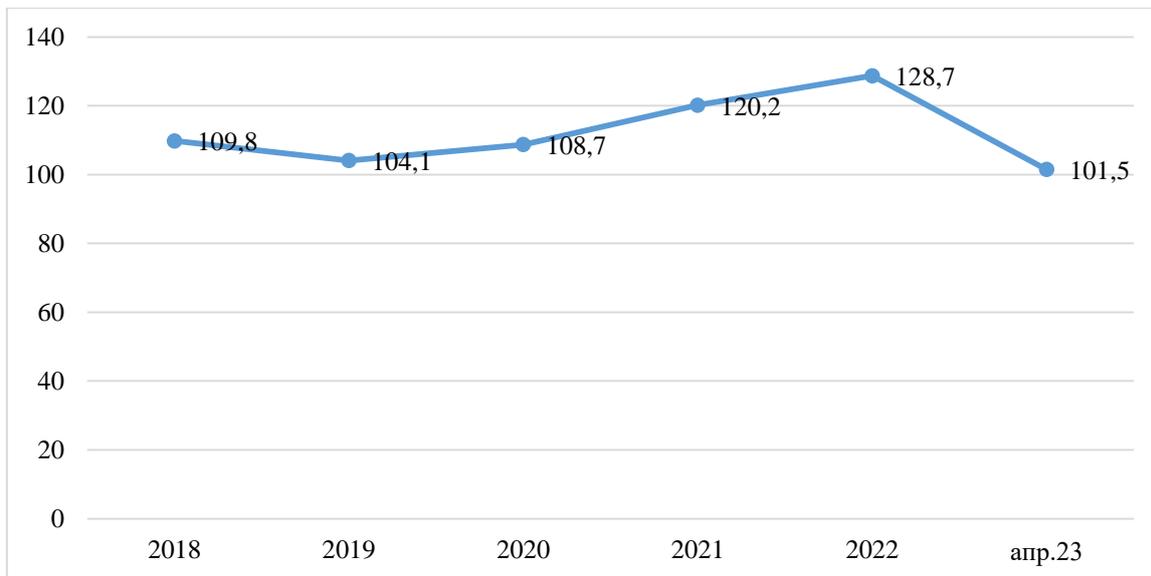
Також, головною вимогою в конкурентній галузі хлібопекарства є якість продукції. Більшість підприємств в Україні беруть на себе зобов'язання забезпечувати якісний продукт, але, на жаль, не відповідають цим вимогам. Тому, здійснення контролю якості продукту є важливим напрямком для подальшого розвитку галузі. Хліб і хлібобулочні вироби є одним із стратегічних напрямків держави. Вони складають 40% калорійності раціону українців. Незважаючи на свою значимість, в галузі спостерігаються негативні процеси: протягом останніх чотирьох років обсяги ринку падають через падіння попиту в основному сегменті.

Ринок характеризується тенденцією подорожчання хліба зі збільшенням цін на сировинні складові: борошно, цукор, яйця, олієжирову продукції, а також зростанням цін на енергоносії та паливно-мастильні матеріали.

Індекс споживчих цін на хліб росте протягом досліджуваного періоду. За 2019 рік ціни на хліб піднялися на 17,7% в порівнянні з 2018 роком, тоді як інфляція в Україні за рік склала 4,1%, тобто подорожчання так званого «хлібного кошика» відбулось більш ніж в 4 рази швидше зростання середнього рівня цін в країні. Індекс споживчих цін на хліб та хлібопродукти наведено на рис 1.

За останні 4 роки спостерігалось стабільне зменшення виробництва. Однією з головних проблем ринку ХБВ є наявність великого тіньового сегмента, який перешкоджає розвитку справедливої конкуренції на ринку.

Ринок практично повністю представлений продукцією вітчизняного виробництва, що пов'язано з короткими термінами зберігання і складністю транспортування. Експорт в сегменті зростає, основними споживачами українських ХБВ є США. Динаміка імпорту втричі перевищує темпи росту експорту, 99% усієї імпортової продукції поставляється в Україну з країн Європейського Союзу.

* Складено автором за даними:[3]

Рисунок 1. Динаміка індексу споживчих цін на хліб та хлібопродукти в Україні в 2018 – квітень 2023 рр..%

Більшість населення купує традиційні види хліба. У великих містах багети та інші види хліба, такі як білковий, бездріжджовий та з добавками, стають все більш популярними. Рейтинги споживчих переваг майже не змінюються з року в рік. Існує низка лідерів ринку, які підтримують стабільну якість протягом багатьох років. Вітчизняні компанії намагаються випускати більше нових продуктів, а нетрадиційні види хліба стають все більш популярними. Споживачі стають все більш свідомими щодо свого здоров'я, що робить все більш необхідним максимальне просування "натуральності" своєї продукції для того, щоб залишатися на вершині сходів продажів [4].

Близько 60% вітчизняного промислового виробництва хліба та хлібобулочних виробів припадає на шість найбільших компаній – ПАТ «Київхліб», ТОВ «Хлібний холдинг «Хлібні інвестиції», ПАТ «Концерн «Хлібпром», ТОВ «Хлібокомбінат «Кулиничі», ГК «Формула смаку», ГК «Хлібодар», холдинг «Золотий урожай» Lauffer Group. Близько 10% хлібних продуктів випускають міні-пекарні, а решту 30% національного виробництва хліба та хлібобулочних виробів забезпечують понад 100 хлібозаводів. Основні учасники ринку хліба та хлібобулочних виробів України наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Основні учасники ринку хліба та хлібобулочних виробів України

Ланцюг постачання	Кількість учасників	Основні гравці
Виробництво	Більше 100 хлібозаводів та понад 400 міні-пекарень	ПАТ «Київхліб», ТОВ «ХК «Хлібні інвестиції», ПрАТ «Концерн «Хлібпром», ТОВ «Хлібокомбінат «Куліничі», ГК «Формула смаку», ГК «Хлібодар»
Оптова торгівля	Більше 100 учасників	ТОВ «Август-Кий», ТОВ «Афіна-Груп», ТОВ «Тема-Б», ТОВ ТД «Гекта», ТОВ «Альта-Віста»
Роздрібна торгівля	Торговельні мережі, супермаркети, магазини, МАФи, продовольчі ринки	Торговельні мережі, супермаркети, магазини, МАФи, продовольчі ринки
Кінцеві споживачі	Населення України	Населення України

* Складено автором за даними:[5]

Виробництво хлібобулочних виробів є матеріаломістким і значну частку в структурі собівартості продукції займають витрати на сировину. Постійне поступове підвищення цін на борошно, дріжджі, сіль, воду та іншу сировину, а також на енергоресурси і паливо, призводить до зростання собівартості продукції.

Однак, зважаючи на соціальну важливість хліба, держава встановлює норму прибутку на соціальний хліб, а місцеві органи влади контролюють і суворо регулюють ціну на нього. Тому виробництво соціального хліба обмежує потенціал підприємства щодо підвищення його прибутковості. Збільшення виробництва хлібобулочних виробів преміум-класу з різними начинками, на які держава не регулює ціну, значною мірою базується на платоспроможному споживчому попиті. Враховуючи постійне зниження доходів та купівельної спроможності населення протягом останніх років, цей сегмент ринку також є обмеженим для вітчизняних компаній. [6].

Якість сировини, особливо борошна, для виробництва хлібобулочних виробів так само важлива, як і ціна. Для виробництва хлібобулочних виробів якість сировини, особливо борошна, має таке ж важливе значення, як і ціна.

Борошно, що використовується в хлібопекарнях, має негативний вплив на якість продукції. Зниження якісних характеристик хлібобулочних виробів. Зниження якісних характеристик хлібобулочних виробів впливає на репутацію виробника та ставлення споживачів до хлібобулочних виробів. Впливає на репутацію виробника та ставлення споживача до продукту. Призводить до втрати довіри споживачів [7]. Втрата довіри споживачів є наслідком виробництва продукції з низькими смаковими та сенсорними характеристиками. Органолептичні характеристики призводять до втрати або зменшення частки ринку та це, в свою чергу, впливає на рівень прибутковості та перспективи подальшого розвитку компанії.

Висновки. Ринок хліба та хлібобулочних виробів в Україні є висококонкурентним і на ньому представлено багато виробників. Ринок є висококонкурентним і представлений багатьма виробниками. Хлібопекарські компанії пропонують широкий асортимент продукції з різними смаковими якостями, поживною цінністю та вагою і постійно додають нові продукти. Компанія пропонує широкий асортимент продукції з різними смаковими якостями, поживною цінністю та вагою і постійно додає нові зразки. Компанія постійно додає нові продукти. Попит на хлібобулочні вироби стабільний, але зменшується. Через триваючу кризу в секторі постачання борошна стає дедалі складнішим. Завдання полягає в тому, щоб забезпечити місцеві компанії доступним за ціною борошном з відповідними хлібопекарськими характеристиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прокіп М. І. Стан хлібопекарської галузі в Україні / М. І. Прокіп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_DNI_2013/Economics/9_142783.doc.htm.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Економічна статистика. Ціни. Індекси цін виробників промислової продукції у 208-2022 роках. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Навольська Н. В. Дослідження ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні / Н.В. Навольська // Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. – Вип. 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/93.pdf>

5. Завертаний Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку хлібопекарської галузі України / Д.В. Завертаний // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – 2015. – Т. 14. – Вип. 2. – С. 194–203.

6. Костецька Н. І. Ринок хліба і хлібобулочних виробів України: стан і перспективи розвитку / Н. І. Костецька // Галицький економічний вісник. – 2015. Т. 48. – № 1. – С. 26–31

7. Репіч Т. А. Особливості споживання продукції хлібопекарських підприємств [Електронний ресурс] / Т. А. Репіч. – Режим доступу : <http://enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2861/1/5.pdf>.

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА БОРОШНОМЕЛЬНО-КРУП'ЯНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Гогуадзе Софія Джемалівна
здобувач вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу
Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник:
Божко Тетяна Василівна
канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри товарознавства
управління безпеністю та якістю
Державний торговельно-економічний університет
Україна

Український ринок зерна є гарантом національної продовольчої безпеки та ключовим ринком для забезпечення макроекономічної та соціальної стабільності в суспільстві. Це також сектор, який може стати однією з рушійних сил економічного зростання країни при відновленні після російської агресії. Споживачами кінцевої продукції зернової галузі виступають підприємства борошномельно-круп'яної, хлібобулочної, комбікормової промисловості тощо. Для забезпечення національної продовольчої безпеки слід створити достатні запаси зерна (продовольчого і фуражного) на рівні, співмірному з рівнем життя кожного громадянина [1]. Виробництво зернових культур в Україні в 2022 році скоротилося на 37% до 53,9 млн т у порівнянні з 2021 роком. Це було спричинене різними факторами. Зокрема, жнива, які були ускладнені та значно затягнулися через тимчасову окупацію частини українських територій, конфлікти, мінування звільнених територій, нижчу врожайність порівняно з 2021 роком та вологу осінню погоду [2].

За результатами 2021 року було експортовано 38,4 млн т зернових культур, що на 24% менше аналогічного показника 2020 року, 7,9 млн т олійних культур (в 2,1 рази більше) та 4,6 млн т рослинних олій (-17%).

За попередніми даними, валовий збір зернових та зернобобових культур в Україні у 2021 році склав 856 800 000 тонн (+32% до попереднього року), зібрана площа - 159 200 000 га (+4,1%), а врожайність - 53,8 ц/га (+26,6%) [2].

Крім того, торік зросло виробництво жита - до 593,8 тонн (на 30%), гречки - до 106 тонн (на 8,5%), сорго - до 173,9 тонн (на 63,2%) та квасолі - до 681 тонни (на 13,5%). Водночас, порівняно з 2020 роком, валовий збір проса зменшився на 20,2% до 204,2 тис. тонн, вівса - на 7,7% до 470,7 тис. тонн, рису - на 20% до 48,6 тис. тонн та жита - на 7,4% до 32,3 тис. тонн [2].

Рейтинг найбільших імпортерів зерна в Україні з 2011 року традиційно утримує Єгипет, торік який закупив на 97% більше зерна з України. Друге місце з 1,3 млрд дол. посідає Китай, закупівлі зерна майже на 56% більше, ніж у попередньому році 859 млн доларів США. Третє місце посіла Іспанія, яка купила зерно в Україні на 765 млн доларів США, що на 19% більше, ніж у 2020 році. Туреччина була країною з найбільшим зростанням у річному обчисленні, яка увійшла до першої десятки, також імпортувала зерно з України в 2021 році, зокрема, на суму 718 млн дол, що склало 7,5% від загальної вартості експорту цієї сільськогосподарської продукції [2].

Очікується, що до 2026 року світове споживання пшениці збільшиться на 11%. Так, використання кормової пшениці зросте у Китаї, Пакистані та В'єтнамі; частка п'яти найбільших країн-імпортерів пшениці (Єгипет, Індонезія, Алжир, Бразилія і Японія) залишиться стабільною. Також прогнозується збільшення споживання кукурудзи у світі, зокрема, в африканських країнах на душу населення воно зростатиме в середньому на 3% на рік. У цьому контексті В'єтнам має можливість замінити Єгипет як п'ятого найбільшого імпортера кукурудзи [2]. Виробництво борошна та круп в основному зосереджене в вертикально інтегрованих структурах, до яких входять сільськогосподарські підприємства (виробники зернової сировини), переробні підприємства (виробництво борошна, круп та іншої продукції). Готові вироби реалізується через власну торговельну мережу під відомими торговими марками. Можна також спостерігати злиття і поглинання суб'єктів малого підприємництва та місцевих дрібних гравців ринку ключовими групами вертикальної інтеграції. Портал «Зберігання та переробка зерна» за підтримки асоціації «Борошномили України» склав рейтинг провідних виробників борошна України [3].

Однією зі специфічних особливостей ринку борошна і зерна є те, що його продукція користується щоденним попитом та характеризується високими вимогами до якості (здатність до зберігання, транспортування, споживання та великими обсягами).

Враховуючи світовий досвід, можна виділити наступні основні напрями інноваційного розвитку виробництва зернових культур:

1) модернізація та технічне переоснащення матеріально-технічної бази - застосування сучасної передової техніки для вирощування та збору зернових;

2) застосування інтенсивних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій виробництва зернових культур;

3) впровадження нових сортів та гібридів при вирощуванні зернових культур;

4) Використання нових методів реалізації продукції та розширення ринків збуту виробленої продукції [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ляховська О. В. Підприємства борошномельної промисловості України: актуальний стан та перспективи розвитку / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». Львів. 2019 С.1-2. URL.: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/249.pdf>

2. Державна служба статистики України. [Веб-сайт]. Київ. 2021.URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Врожай зернових 2021: прогнози, ціни, перспективні ринки збуту та аналіз форвардних угод: веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/883-vrojaj-zernovih-2021-prognozi-tsin-perspektivni-rinki-zbutu-ta-analiz-forvardugod>

4. Полонська О. М., Солошонок А. Л., Некова Г. П. Аналіз обігу зернових та виробництва борошномельно-круп'яної продукції в Україні // Економіка харчової промисловості. 2021. Т. 13, вип. 3. С. 34-45. doi: 10.15673/ie.v13i3.2130

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗМНОЖЕННЯ *HYDRANGEA L.* ЗЕЛЕНИМИ ЖИВЦЯМИ

Осьмачко Олена Миколаївна
к. с.-г. н., доцент
Сумський національний аграрний
університет
Суми, Україна

Вступ. / Introductions. Збагачення асортименту декоративних насаджень у північно-східному Лісостепу України за рахунок групи рослин *Hydrangea L.*, відомих також як гортензії, є цікавим та перспективним напрямом ландшафтного дизайну та озеленення.

Гортензії мають широкий спектр квіткових кольорів та форм. Вони відрізняються своїм розкішним квітконосним суцвіттям, що робить їх надзвичайно привабливими для використання у ландшафтному дизайні та прикраси садів.

Завдяки широкому спектру сортів та гібридів *Hydrangea L.*, можна створити різноманітні композиції та кольорові акценти у саду. В асортименті гортензій зустрічаються яскраво-білі, рожеві, фіолетові, сині, лілові та навіть червоні квіти. Крім того, існують гортензії зі змінюваними кольорами квітів, вони змінюють свій колір впродовж цвітіння.

Завдяки своїй невибагливості до сонячних променів та здатності рости в тіні, гортензії ідеально підходять для вирощування в північно-східному Лісостепу України, де періоди затінку можуть бути достатньо тривалими. Вони також добре ростуть на кислих ґрунтах, що робить їх відмінним вибором для цієї кліматичної зони. Збагачення асортименту декоративних насаджень за рахунок *Hydrangea L.* у північно-східному Лісостепу України відкриває нові можливості для ландшафтних дизайнерів та садівників цього регіону. Ці квітучі рослини збагатять садовий ландшафт красою, багатством кольорів та оригінальними формами, створюючи привабливу атмосферу для відпочинку та

насолюди природою.

Розмноження гортензій зеленими живцями є одним із способів вегетативного розмноження. Цей метод має певні переваги, що робить його актуальним і привабливим для багатьох садівників. Цим способом гортензії можна розмножувати без особливих навичок, він простий навіть для початківців. Розмноживши рослини живцями зменшуються витрати на придбання нових рослин. При цьому способі для отримання нових екземплярів використовуються власні маточні рослини. Цей спосіб дозволяє зберегти всі генетичні особливості сорту, займає менше часу ніж вирощування з насіння.

Розмноження гортензій зеленими живцями є актуальною темою для досліджень та використання в практиці. Цей метод ефективний та зручний для отримання нових рослин. Сприяє подальшій популяризації цих прекрасних квітів.

Мета роботи. / Aim. Було провести інформаційний пошук та узагальнити інформацію стосовно видів роду *Hydrangea L.* вибір кращих сортів, які краще приживаються при розмноженні зеленими живцями.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Матеріалом для досліджень слугували роботи українських вчених, які займалися вивченням вегетативного розмноження видів гортензії.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Вирощування гортензій зеленими живцями є одним з методів розмноження цих рослин. За останні роки було зроблено певні здобутки в цій галузі завдяки дослідженням та практичним експериментам вчених.

Одним з важливих аспектів вирощування гортензій живцями – це вибір правильного матеріалу для розмноження. Вчені провели експерименти, в яких різні сорти гортензій розмножували цим способом. Ними були виділені види та сорти, які найкраще утворювали коріння та приживалися при цьому методі.

Вчені працюють над розробкою нових методів стимулювання росту коріння. Було досліджено використання різних регуляторів росту для покращення процесу приживання і розвитку молодих рослин. Це допомогло

забезпечити більш швидкий ріст гортензій, які розмножували зеленими живцями.

В результаті проведених досліджень Ахметовою Л.Р. було вивчена здатність різних видів та сортів гортензії до вегетативного розмноження. Встановлено, що гортензія краще укорінюється при обробці живців розчином ІМК (0,0025%), ніж методом опудрювання кореневином. За здатністю до вегетативного розмноження зеленими живцями види гортензій можна розташувати у такому порядку *Hydrangea macrophylla* – 95%, *Hydrangea paniculata* – 94%, *Hydrangea arborescens* – 93% укорінення.

Також був досліджений оптимальний час заготовки живців, способи підготовки і обробки живців перед посадкою, а також оптимальні умови зберігання живців до моменту посадки. Це дозволить збільшити виживання живців та забезпечить успішне приживлення розмножених рослин.

Для благоустрою та поліпшення середовища найбільш придатними в одиночних та групових посадках вважаються сорти таких видів метельчатої (*Hydrangéa paniculata*) – Grandiflora, Vanille Fraise, Unique; деревовидної (*Hydrangéa arboréscens*) – Annabelle, Sterilis. Ці сорти мають 100 % укорінення, є зимостійкими (зимують без укриття). Сорти крупнолистої гортензії *Hydrangéa macrophylla*) – Endless Summer – the Bride мають 100 % укорінення, але їх потрібно на зиму укривати. Вчені продовжують працювати у напрямку укорінення гортензій зеленими живцями, вдосконалюють цей метод розмноження.

Висновки./Conclusions. Завдяки здобуткам у вирощуванні гортензій зеленими живцями виробники квітів мають можливість швидко розмножити існуючі сорти передати кращі властивості нащадкам від материнської форми. При цьому зберегти генетичну цінність унікальних сортів і поширити їх на більшу площу. Цей спосіб сприяє розширенню асортименту гортензій на ринку та задоволенню потреб споживачів, що відкриє нові можливості та перспективи для промислового вирощування цих квітів.

ЩОДО МЕТОДІВ КОНТРОЛЮ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ОМЕЛИ БІЛОЇ (*VISCUM ALBUM L.*)

Сорока Олександр Васильович

Студент

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

Вступ. Омела біла (*Viscum album L.*) – рослина-напівпаразит, яка стала справжнім лихом зелених насаджень не тільки на території Житомирщині, а й всієї України. Останнім часом її поширення (*Viscum album L.*) набуває масового характеру, тому постає проблема пошуку ефективних методів контролю розповсюдження і боротьби з цією рослиною-напівпаразитом. Варто відмітити, що зараження дерев омелою призводить не тільки до їх суховерхості, але й зниження довговічності, при цьому ландшафти втрачають свою декоративність і привабливість [2]. Відомо [1], що *V. album* шкодить не тільки лісам, декоративним культурам, але й і плодовим деревам, зменшуючи їх урожайність. Контроль за розповсюдженням і методи боротьби з *V. album* упродовж багатьох років не були ефективними. Тому, розв'язання цього питання потребує системного підходу, заснованого на детальному аналізі існуючих методів контролю поширення і боротьби з омелою білою, що і обумовило *мету* нашої роботи.

Матеріали і методи. Досліджено основні осередки зелених насаджень м. Житомира. Використано матеріали експериментальних досліджень проведених у 2022-2023 рр., а також здійснено критичний огляд наукових літературних джерел.

Результати та їх обговорення. Аналіз результатів досліджень і літературних джерел засвідчив, що механічне видалення уражених омелою білою гілок, обрізка високостовбурових дерев дає тимчасовий ефект. Зокрема, зрізання лише самого куща цієї рослини-напівпаразита, не приносить очікуваного результату, оскільки з настанням вегетації він знову відростає.

Видалення з крони дерева декількох скелетних гілок призведе до порушення його фізіологічного стану, зокрема після такої обрізки деревні рослини втрачають свою декоративність.

Узагальнюючи світовий і вітчизняний досвід [2, 3, 5, 7] із вирішення проблеми ураження та розповсюдження омели білої є необхідність здійснення превентивних заходів, які полягають у прорідженні крони дерев, знищення уражених гілок, висаджування несприйнятливих видів дерев і, відповідно, зменшення кількості сприйнятливих у зонах ризику з високою вірогідністю ураження, постійні механічні вилучення осередків *V. album*, при яких має зостатися 30% крони окремо заражених цінних дерев, реконструкція лісу, а також біологічні чинники обмеження поширення цієї рослини-напівпаразита. Необхідно відмітити, що обрізану омелу потрібно відразу спалити. Також, є хімічний засіб контролю розповсюдження омели. Він передбачає обробку дерев гербіцидами і композиційними сумішами із застосуванням арборицидів і органічних розчинників поверхневих воскових виділень листя омели білої.

Нині основна увага приділяється інтегрованим заходам захисту дерев, суть яких полягає у комплексному плануванні захисних стратегій із урахуванням деревообробних, фармацевтичних і ландшафтно-оздоблювальних установ, які задіяні у вирішенні цієї проблеми [4, 6]. Метою таких заходів є лише скорочення чисельності *V. album*. Тільки екологічно обґрунтовані стратегії є основою інтегрованих заходів контролю за розповсюдженням омели білої. Здійснення постійного контролю певних площ паркових і лісопаркових насаджень, які уражені *V. album*, є основою для оцінки необхідності та вибору конструктивних заходів боротьби.

Висновки. Отже, найуживанішими у практиці захисту лісів, парків, лісосмуг є конструктивні заходи механічного видалення омели білої. Наразі є необхідність використовувати інтегровані заходи щодо контролю за розповсюдженням *V. album*, які полягають не в суцільному знищенні рослини-напівпаразита, а в скороченні її чисельності та підтриманні рівноваги біоценозу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О. А., Машков О. А., Назаренко В. І., Ісаченко О. М. Екологічна небезпека розповсюдження омели в Київському регіоні та протидія її поширенню. Екологічні науки. 2020. №5(32). С. 45-50.
2. Біологія розвитку *Viscum album* L. та екологічний моніторинг її поширення у лісопаркових біоценозах / Н. Ю. Таран, Н. Б. Светлова, Л. М. Бацманова, В. З. Улинець, В. В. Ганчурин. Український ботанічний журнал. 2008. Т. 65, №2. С. 242-251.
3. Hartmann T. Kiefernmistel contra ökologischen Waldbau? AFZ /Der Wald. 1997. Vol. 52. S. 52-56.
4. Hagemeyer W.J.M., Blair M. J. The EBCC Atlas of European Breeding Birds, Their Distribution and Abundance. T&AD Poyser, London, 1997. P. 903.
5. Hawksworth F. G., Wiens D. Dwarf Mistletoes : biology, pathology and systematics. Nisley R.G., Geils B.W. (eds). 1996. 709 p.
6. Margl H.-D., Mayer H. Waldbauliche Untersuchungen über den Befall der Eichen durch die Eichenmistel (*Loranthus europaeus*) im Weinviertel. Wien. Allgemeine Forstzeitung. 198. 92(5). S. 178-180.
7. Johnson D. W., Hawksworth F. G. Dwarf mistletoes. Insect and disease conditions in the United States 1973-1983—USA FS, GTR WO, 1985. 46. P.48-55.

VETERINARY SCIENCES

ІМУНОСТИМУЛЯЦІЯ ПРИ СТРЕПТОКОКОЗИ СОБАК

**Грінченко Дмитро Миколайович,
Северин Раїса Василівна,
Гонтарь Алла Михайлівна,
Кандидати ветеринарних наук, доценти,
Федоровська Єлизавета Євгенівна,
Студентка
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна**

Вступ. Стрептококи є досить убіквітарними мікроорганізмами, вони дуже поширені в природі, частина з них є представниками нормальної мікрофлори шкіряного покриву та слизових оболонок тварин та людини. Широкому їх поширенню сприяє постійне знаходження у верхніх дихальних шляхах, в кишечнику здорових тварин, постійне виділення збудників у довкілля хворими та бактеріоносіями.

Стрептококози найбільш поширені у великих містах, де відбувається посилення вірулентності збудників внаслідок багаторазового пасажування через організм тварин. Патогенні стрептококи здатні викликати запальні захворювання та вогнищеві ураження на місці травм, а також алергоподібні хвороби.

Streptococcus canis - це збудник, який викликає захворювання різного ступеня тяжкості. Собаки є основними його господарями і можуть відігравати певну роль у передачі інфекції. Однак останнім часом підвищилася роль цього збудника як етіологічного фактору при цілій низці патологій у собак.

Собаки щодня піддаються впливу бактерій, і більшу частину часу їхня імунна система здатна боротися з ними, не виявляючи жодних ознак

захворювання. Стрептококози виникають тоді, коли імунна система тварини ослаблена і бактерії можуть розмножуватися та поширюватися по організму.

Ціль роботи. Визначити ефективність застосування імуностимулятора анфлуруону при лікуванні стрептококозу собак.

Матеріали та методи. Наявність зниженої природної резистентності у хворих собак визначали за допомогою експрес методу виявлення рівня імуноглобулінів з ПЕГ 6000. Для даного дослідження було сформовано 4 групи собак, по 5 тварин у кожній групі, яких групували за принципом аналогів (порода, вік, стать, тощо) до та після призначеного курсу лікування.

Етіологічну природу стрептококозу собак визначили бактеріологічними методами. Чутливість виділених штамів стрептококів визначили за допомогою диско-дифузійного методу.

Результати та обговорення дослідження. До початку лікування, хворих на стрептококоз собак, було відібрано проби крові для визначення зниження природної резистентності. Результати визначення рівня імуноглобулінів представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Визначення рівня імуноглобулінів в сироватці крові
за допомогою ПЕГ – 6000.**

Номер собак в групі	1 група собак	2 група собак	3 група собак	4 група собак
1	+	+	+	+
2	+	±	±	+
3	+	+	+	±
4	+	+	-	+
5	±	+	+	+

Де, «+» - наявність у тварин імунодефіцитів; «±» - низький рівень імуноглобулінів в сироватці крові, який вказує на початкову стадію розвитку імунодефіциту; «-» - нормальний рівень імуноглобулінів у сироватці крові.

За результатами проведеного дослідження ми спостерігали у кожній групі собак наявність імунодефіцитних станів. Так, у першій, другій та четвертій

групах, у 4 тварин у кожній групі було виявлено наявність імунодефіцитних станів, а у 1 тварини – наявність початкової стадії розвитку імунодефіциту. Що стосується 3 групи собак, то у 3 тварин виявили наявність імунодефіцитного стану, у 1 тварини – низький рівень імуноглобулінів та лише у 1 тварини був нормальний вміст імуноглобулінів.

Таким чином, проведене дослідження вказує на те, що захворювання собак на стрептококоз пов'язане, із розвитком у тварин імунодефіцитних станів.

При лікуванні стрептококозу собак, слід особливу увагу приділити підвищенню імунного статусу тварин із застосуванням імуностимуляторів.

При розробці схеми лікування стрептококозу собак, ми враховували чутливість виділених культур стрептококів до антибіотиків. За результатами проведеної антибіотикограми, найбільшу чутливість *S. canis* та *S. pyogenes* проявили до ампіциліну, цефтріаксону та тетрацикліну. Так, культури *S. canis*, навколо диску з ампіциліном утворили зону затримки росту 20,1 мм, цефтріаксону – 24,2 мм, тетрацикліну – 20,4 мм. Культури *S. pyogenes* більш чутливими були до цефтріаксону – 22,4 мм, тетрацикліну – 19,9 мм та ампіциліну – 19,3 мм.

Із імуностимулюючих препаратів, нашу увагу привернув препарат тваринного походження, який готують із лімфоїдної тканини тварин Анфлурон, до складу якого входять інтерферони.

Для визначення оптимальної схеми лікування, нами було сформовано 4 групи собак, по 5 собак у кожній групі за принципом аналогів. Схема застосування антибіотиків та імуностимулятора представлена у таблиці 2.

Згідно з розробленою схемою лікування, яка представлена в таблиці 2, перша та третя група тварин отримували антимикробну терапію із застосуванням антибіотиків та пробіотик лактоферон і були контрольними. Так, перша група собак отримували цефтріаксон, внутрішньом'язово по 250 мг/кг протягом 8 діб, третя група отримували ампіцилін по 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.

Таблиця 2.**Схема застосування препаратів при лікуванні стрептококозів у собак.**

№ групи собак/ призна-чення	1 група	2 група	3 група	4 група
Анти-мікробна терапія	Цефтріаксон 250 мг/кг, внутрішньом'язо во, кожного дня протягом 8 діб.	Цефтріаксон 250 мг/кг, внутрішньом'язо во, кожного дня протягом 5 діб.	Ампіцилін 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.	Ампіцилін 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 5 діб.
Імуностимулюю ча терапія	контроль	Анфлурон, по 2 мл на добу, внутрішньом'язо во.	контроль	Анфлурон, по 2 мл на добу, внутрішньом'язово.
Пробіотик Лактоферон	0,2 мг орально	0,2 мг орально	0,2 мг орально	0,2 мг орально

Що стосується другої та четвертої групи, то тварини цих груп крім протимікробної терапії отримували імуностимулятор анфлурон, по 2 мл на добу, 3 дні поспіль, внутрішньом'язово. Собаки цих груп отримували пробіотик лактоферон 0,2 мг орально, впродовж 5 діб.

Результати проведеного дослідження враховували на 5 добу, після початку лікування. Визначали загальний стан тварин та рівень імуноглобулінів в сироватці крові. На 5 добу після початку лікування, у собак відбирали по 3 мл крові, та після отримання сироватки крові, визначали рівень імуноглобулінів за допомогою ПЕГ 6000. Результати проведеного дослідження представлені в таблиці 3.

Таблиця 3.

**Визначення рівня імуноглобулінів в сироватці крові собак
на 5 добу лікування.**

Номер собак в групі	1 група собак	2 група собак	3 група собак	4 група собак
1	±	-	±	-
2	+	-	±	-
3	+	-	+	±
4	+	-	±	-
5	±	-	+	±

Де, «+» - наявність у тварин імунодефіцитів; «±» - низький рівень імуноглобулінів в сироватці крові, який вказує на початкову стадію розвитку імунодефіциту; «-» - нормальний рівень імуноглобулінів у сироватці крові.

За результатами проведеного дослідження, які представлені в таблиці 3, у собак першої та третьої групи рівні імуноглобулінів були на дуже низькому рівні. Так, в першій групі з 5 тварин у 3 собак виявили імунодефіцит, та у 2 тварин – низький рівень імуноглобулінів. Щодо клінічного стану собак, спостерігали деяке покращення, але тварини були пригніченими, спостерігалася апатія. Хоча температура тіла, пульс та дихання були у межах фізіологічної норми. Курс лікування було продовжено на 3 дня, загальний стан нормалізувався.

У собак 3 групи спостерігали, дещо кращий результат у порівнянні з першою групою. Оскільки ці тварини також не отримували імуностимулятор, ефект лікування був кращий. У 3 собак рівні імуноглобулінів були на низькому рівні та у 2 – був наявний імунодефіцитний стан. Також відмічали у тварин відсутність апетиту, кволість, тощо.

Результати собак 4 групи, де було застосовано антибіотикотерапію ампіциліном в поєднанні з імуностимуляцією анфлувроном. Так, у всіх п'яти собак були відсутні клінічні прояви стрептококозу, та рівні імуноглобулінів у 3 тварин були у межах норми, та у 2 тварин, рівні імуноглобулінів були на низькому рівні.

Найкращі результати лікування виявилися у собак 2 групи, де в якості антибіотика застосували цефтріаксон в поєднанні з імуностимулятором анфлурун. У всіх 5 собак рівні імуноглобулінів були у межах норми. Клінічні ознаки стрептококозу були відсутніми. Клінічні показники температури, пульсу та дихання, як і в інших групах були в межах фізіологічної норми. У тварин цієї групи була відсутня апатичність, був апетит.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що при стрептококозі собак, краще до схеми лікування, крім застосування антибіотиків, застосовувати імуностимулятори, для активізації імунної системи

тварин.

Таким чином, в даному дослідженні кращим при терапії стрептококозу собак виявилось застосування антибіотику цефтріаксону з імуностимулятором анфлуроном.

Висновки. 1. Стрептококози досить розповсюджені серед собак та пов'язані із зниженням природної резистентності.

2. За результатами імунологічних досліджень, спостерігали у кожній групі собак хворих стрептококозом були наявні імунодефіцитні стани.

3. Найкращі результати лікування виявилися у собак 2 групи, де в якості антибіотика застосували цефтріаксон в поєднанні з імуностимулятором анфлурон. У всіх 5 собак рівні імуноглобулінів були у межах норми.

BIOLOGICAL SCIENCES

PHENOLIC COMPOUNDS CONTENT IN THE GENUS *BERBERIS* L. FRUITS OF FROM DNU BOTANICAL GARDEN

Lykholat Tetyana Yuriyvna,
PhD Biological Sciences, Associate Professor,
Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Introductions. In recent decades the environmental degradation and climatic changes have become favorable for the distribution of some adventive species [1–7], the growth of which has been limited, and now they are successfully cultivated in botanical gardens in the steppe Dnieper region [8–11].

Studies conducted in different European countries [12] indicate that mild winter conditions have led to an expansion of potential ranges from south to north and an increase in the number of new plant species, which has led to a change in the composition and structure of deciduous forests. This is due to the favorable conditions of the secondary range region, resulting from complex interactions between natural and anthropogenic factors.

As a result, the raw materials obtained from these previously rare fruit plants are widely used in nutrition and as traditional medicine, an example, extracts of leaves and fruits of representatives of the genus *Berberis* L.

The Botanical Garden of DNU contains a considerable collection of representatives of the genus *Berberis*, fruits and leaves of which contain biologically active substances, namely oxidant and prooxidant compounds.

Aim. It's establishing species of the genus *Berberis* with a high content of phenolic compounds in fruits.

Materials and methods. The research was conducted with the fruits of representatives of the genus *Berberis*, which grew on the territory of the botanical

garden of DNU. The size, weight of fruits and accumulation of phenolic compounds were determined by the methods described in a number of works [12–14].

Results and discussion. An integrated indicator of introduced species is the size of their fruits. Comparing the size and weight of fruits, it can be argued that they are an individual parameter characterizing the introduced species and as an indicator of the resistance of *Berberis* plants under new growing conditions. During the fruiting period the introduced species *B. canadensis* was the most sensitive to arid conditions was, and the hybrid species *B. koreana* and *B. × declinata* was the most tolerant. Studies have shown, taking into account the weight of ripe raw fruits, plants of the genus *Berberis* can be arranged in the following sequence: *B. amurensis* < *B. vulgaris* < *B. canadensis* < *B. koreana* < *B. × declinata*.

Among the substances playing a key role in plant metabolism, in particular in fruits, are phenolic compounds. According to the content of phenolic compounds in fruits, the studied species can be placed in the order of *B. koreana* > *B. × declinata* > *B. vulgaris* > *B. amurensis* > *B. canadensis*. The content of natural phenolic compounds in the barberries fruits has a positive effect on the human body, in particular, prevention increases the overall immunity, causes anti-inflammatory, sensitizing effect, radial protective effect.

The presence in fruits of a high content of sugars, malic, citric and tartaric acids, vitamins A and C, aromatic substances allow it to be used to strengthen the vessels of the circulatory system, prevent atherosclerosis and cancer [15–17].

Thus, the species *B. koreana* and *B. × declinata* may be the most perspective for obtaining fruits with the highest accumulation of antioxidant compounds in unstable climatic conditions of the Steppe Dnieper. The presence of high content of biologically active substances in fruits allows recommending representatives of the genus for wider introduction into agriculture in the Dnipropetrovsk region with the aim of its use as an ohmic species. The implementation of the proposed approach provides a diet of the individual with tuning based on their own genomic information to optimize health and prevent diseases.

At the same time, in order to expand the introduction into agriculture of

representatives of the genus *Berberis*, it is proposed to take into account the commodity characteristics of representatives. Thus, we consider the lower content of phenolic compounds in the fruits of *B. amurensis* can be compensated by the largest mass of fruits of this species.

The inclusion of rare species in culture on the basis of scientific justification can provide economic benefits and diversify nutrition on the principles of rationalization, positively affecting the physical and psycho-emotional state of a person.

Obtaining organic functional products with a high content of useful biologically active compounds as substitutes for synthetic food additives, expanding the raw material base will expand the diversity of local fruit and berry species, optimize the selection of local plant materials for food needs, introduce short food chains into regional practice.

Conclusions. Stability in arid conditions, fruit ripening, good product characteristics and high content of biologically active substances allow us to recommend representatives of the genus *Berberis* L. for wider introduction into the agriculture of the steppe zone of Ukraine.

REFERENCES:

1. Savosko V., Bielyk Y., Lykholat Y., Heilmeier H., Grygoryuk I., Khromykh N., Lykholat T. The total content of macronutrients and heavy metals in the soil on devastated lands at Kryvyi Rih Iron Mining & Metallurgical District (Ukraine). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2021. 30, 1. 153–164. DOI: doi.org/10.15421/112114.

2. Лихолат Ю. В., Мицик Л. П. Рівень акумуляції важких металів у рослинах *Poa angustifolia* L. у штучних біогеоценозах. Питання степового лісознавства та лісової рекультивації земель. Дніпропетровськ: ДНУ, 2000. Вип. 4. С. 25–28.

3. Лихолат Ю. В., Григорюк І. П. Використання дерноутворюючих трав для діагностики рівня забруднення навколишнього середовища важкими

металами. Доповіді Національної академії наук України. К., 2005. № 8. С. 196–200.

4. Савосько В. М., Лихолат Ю. В, Белик Ю. В, Григорюк І. П. Апофітні та адвентивні деревні види на девастрованих землях гранітних кар'єрів Криворіжжя. Біоресурси і природокористування. 2019. Том 11. № 1–2. С. 14–25. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/bio2019.01.002>

5. Савосько В., Лихолат Ю., Домшина К., Лихолат Т. Екологічна та геологічна зумовленість поширення дерев і чагарників на девастрованих землях Криворіжжя. Journal of Geology, Geography and Geocology. 2018. Вип. 27, № 1. С. 116–130.

6. Lykholat T. Yu., Lykholat O. A., Marenkov O. M., Kulbachko Yu. L., Kovalenko, I. M., & Didur, O. O. Xeneostrogenes influence on cholinergic regulation in female rats of different age. Ukrainian Journal of Ecology. 2019. 9(1). 240–243.

7. Опанасенко В.Ф., Лихолат Ю.В., Рудницький О.М., Говорун І.О. Багаторічні квітково-декоративні рослини для озеленення промислового міста. Промислова ботаніка: стан та перспективи розвитку. Донецьк: Мультипрес, 1998. С. 277–281.

8. Lykholat Y.V., Khromykh N.O., Didur O.O., et al. Features of the fruit epicuticular waxes of *Prunus persica* cultivars and hybrids concerning pathogens susceptibility. Ukr. J. Ecol. 2021. 11, 1. 261–266. https://doi.org/10.15421/2021_238

9. Kovalenko I. M., Klymenko G. O., Melnik T. I., Yaroshchuk R. A., Zherdetska S. V., Su Y., & Lykholat O. A. Morphogenesis and vitality of seedlings of *Ginkgo biloba* in outdoor conditions. Regulatory Mechanisms in Biosystems. 2020. 11(1). 22–28. doi: 10.15421/022003

10. Kovalenko I. M., Klymenko G. O., Yaroshchuk R. A., Fedorchuk M. I., Lykholat O. A. Optimization of *Ginkgo biloba* cultivation technology in open soil conditions. Regul. Mech. Biosyst. 2018. 9(4). 535–539. doi: 10.15421/021880

11. Lykholat Y.V., Khromykh N.O., Didur O.O., et al. Features of the fruit epicuticular waxes of *Prunus persica* cultivars and hybrids concerning pathogens susceptibility. Ukr. J. Ecol. 2021. 11, 1. 261–266. https://doi.org/10.15421/2021_238

12. Berger S., Söhlke G., Walther G.-R., Pott R. Bioclimatic limits and range shifts of cold-hardy evergreen broadleaved species at their northern distributional limit in Europe. *Phytocoenologia*. 2007. 37. 523-539.
13. McGhie T., Hunt K. M., Barnett L. E. Cultivar and growing region determine the antioxidant polyphenolic concentration and composition of apples grown in New Zealand. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*. 2005. 53, 8. 3065–3070.
14. Lavola A., Karjalainen R., Julkunen-Tiitto R. Bioactive Polyphenols in Leaves, Stems, and Berries of Saskatoon (*Amelanchier alnifolia* Nutt.) Cultivars. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*. 2012. 60. 1020–1027.
15. Решетюк О. В., Філіпенко А. Б. Барбариси (рід *Berberis* L.) у декоративному озелененні. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. Т. 28, № 2. С. 64-67.
16. Енциклопедичний довідник / За ред. А. М. Гродзінського. Київ: Видавництво «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Український виробничо-комерційний центр «Олімп», 1992. С. 51.
17. Сафонов М. М. Повний атлас лікарських рослин. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 384 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕЦЕПТУРНОГО СКЛАДУ ЦУКРОВОГО ПЕЧИВА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ШРОТУ ЗАРОДКІВ ПШЕНИЦІ

Гонтар Тетяна Борисівна,
к.т.н., завідувач кафедри,
Кравченко Анастасія Андріївна,
Юр'єв Ярослав Олександрович,
Студенти магістратури,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. В сучасному світі для розширення асортименту хлібзаводів та пекарень є актуальним виробництво борошняних кондитерських виробів. Борошняні кондитерські вироби – це велика група кондитерських виробів з високим вмістом білкових речовин, жирів та цукру, обов'язковою складовою яких є пшеничне борошно. Такі вироби мають велику енергетичну цінність, але низьку поживну цінність. З метою покращення складу та харчової цінності даних виробів необхідно внести зміни до рецептури даних виробів.

Мета роботи./Aim. Метою даних досліджень було визначення впливу шроту зародків пшениці на органолептичні показники якості та на харчову цінність цукрового печива.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі досліджень готового продукту було використано загальноприйняті методи досліджень, серед яких визначення вологості, здатність до намокання, харчова цінність, а також органолептична оцінка.

Результати та обговорення./Results and discussion. На сьогоднішній день існує велика кількість різноманітних розроблень щодо удосконалення технології виготовлення цукрового печива, покращення їх органолептичних та фізико-хімічних показників якості, підвищення економічності продукту та подовження терміну зберігання. Одними із варіантів збагачення харчової цінності виробу є використання вторинної рослинної сировини, а саме продукту переробки зародків пшениці – «Шрот зародків пшениці харчовий». У ході

розроблення нової технології було використано шрот зародків пшениці, за рецептуру-прототип обрано традиційну рецептуру цукрового печива. Було розроблено п'ять зразків цукрового печива, в які додавалося 0%, 10%, 15%, 20% та 25% добавки.

У результаті проведення дослідження встановлено, що шрот зародків пшениці доцільно додавати у кількості 15% від маси борошна, що дає можливість отримати вироби з більшим вмістом білка на 40% та клітковини. А також з меншим вмістом жиру на 5% та вуглеводів на 15%.

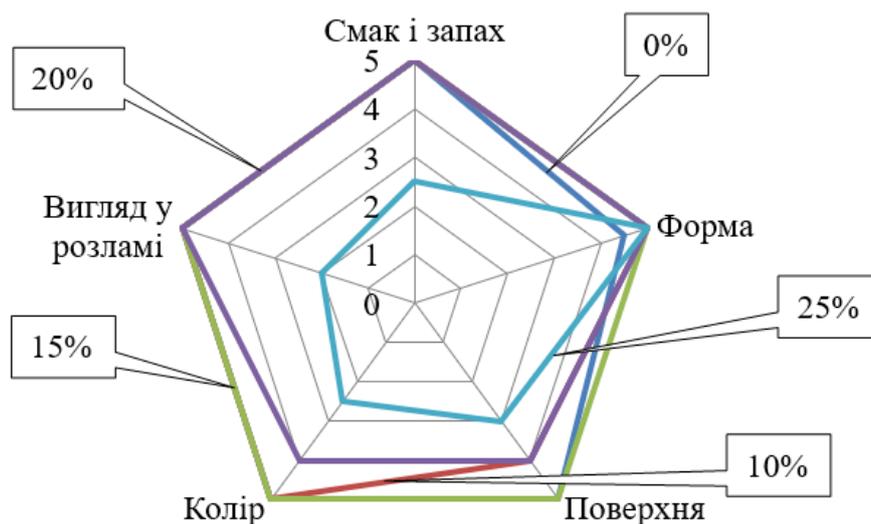
Було проведено дослідження впливу шроту зародків пшениці на показники якості цукрового печива. Органолептичні показники якості цукрового печива з додаванням шроту зародків пшениці представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Органолептичні показники якості цукрового печива з додаванням шроту зародків пшениці

Показник	Кількість шроту зародків пшениці, % маси борошна пшеничного				
	0%	10%	15%	20%	25%
Смак і запах	Солодкий, без сторонніх присмаків та запахів.	Солодкий, без сторонніх присмаків та запахів.	Солодкий, без сторонніх присмаків та запахів.	Солодкий, без сторонніх присмаків та запахів.	Вогкий, сируватий, неприємний
Форма	Правильна, краї печива рівні.	Правильна, краї печива рівні.	Правильна, краї печива рівні.	Правильна, краї печива рівні.	Правильна, краї печива рівні.
Колір	Жовтуватий та властивий печиву цієї назви.	Світло-жовтий.	Жовтуватий та властивий печиву цієї назви.	Жовтуватий з більш рум'яною скоринкою.	Жовтуватий з вкрапленнями світло-коричневого кольору.
Вигляд у розламі	Пропечене, з рівно-мірною пористістю, без пустот та слідів непромісу.	Пропечене, з рівно-мірною дрібною пористістю, без пустот та слідів непромісу.	Пропечене, з рівно-мірною пористістю, без пустот та слідів непромісу.	Пропечене, з рівно-мірною пористістю, без пустот та слідів непромісу.	Пропечене, з рівно-мірною пористістю, без пустот та слідів непромісу.

Отримані дані свідчать, що при збільшенні кількості шроту органолептичні показники якості погіршуються (рис.1). А саме: з'являється вогкий, сируватий, неприємний смак і запах, трохи підгорілі краї, жовтуватий колір з вкрапленнями світло-коричневого кольору.

Рис. 1. Порівняння показників якості готових виробів

А при визначенні фізико-хімічних показників якості було встановлено, що шрот зародків пшениці призводить до зменшення намоочуваності, що пояснюється зниженням кількості гліадінової та глютенінової фракцій у виробі. Результати визначення фізико-хімічних показників якості цукрового печива представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Фізико-хімічні показники якості цукрового печива

Показник	Кількість шроту зародків пшениці, % маси борошна пшеничного				
	0%	10%	15%	20%	25%
Вологість, %	13,4	12,9	12,1	11,5	11,0
Здатність до намокання, %	221,3	168,7	182,5	159,67	147,16

Також при додаванні шроту зародків пшениці виріб містить майже на 40% більше білка, майже на 5% менше жиру та на 15% менше вуглеводів, енергетична цінність виробу знизиться на 6% (табл. 3).

Таблиця 3

Харчова цінність цукрового печива

Показник	Масова частка речовини у печиві (мг/100 г)	
	За класичною рецептурою	З додаванням шроту
Білки	7,72	10,6
Жири	2,4	2,21
Вуглеводи	52,8	46,1
Клітковина	2,6	4,1
Кальцій	0,36	0,43
Фосфор	0,44	0,64
Калорійність, ккал	264	248

У печиві з додаванням шроту клітковини майже в два рази більше, ніж у печиві, виготовленому за класичною рецептурою, на 16% більше кальцію та майже на 10 % більше фосфору.

Висновки./Conclusions. Таким чином, використання шроту зародків пшениці у виробництві борошняних кондитерських виробів, а саме у цукровому печиві, дозволить покращити органолептичні та фізико-хімічні показники якості виробу, а також підвищить харчову цінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 3781-98:2001. Печиво. Чинний від 1998–08–07. Вид. офіц. Київ : Держстандарт України, 1998. 16 с.
2. Зародки пшениці: користь і шкода. Поради з використання. URL : <http://dovidkam.com/zdorovia/zarodki-pshenici-korist-i-shkoda-poradi-z-vikoristannya.html>
3. Борошняні кондитерські вироби. URL : https://studopedia.com.ua/1_132166_boroshnyani-konditerski-virobi.html
4. Печиво і крекер. URL : https://pidruchniki.com/19291001/tovarovnavstvo/pechivo_kreker

СПІНАЛЬНА М'ЯЗОВА АТРОФІЯ ЯК ОРФАННЕ ГЕНЕТИЧНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ

Денисюк Катерина Максимівна,

студент

Гурняк Оксана Миколаївна,

к.біол.н.

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця,

м. Київ, Україна

Вступ. Рідкісні (орфанні) захворювання – це, частіше, вроджені захворювання, що рідко зустрічаються в загальній популяції населення (1 випадок на 2000), які мають важкий хронічний перебіг, швидко прогресують, спричинюючи дегенеративні зміни в організмі людини, завдяки яким знижується якість та скорочується тривалість життя хворих.

Мета роботи. Висвітлення проблем пацієнтів з рідкісними захворюваннями та членів їх родин з метою надання інформаційної, психологічної та соціальної підтримки.

Результати та обговорення. Щоб привернути увагу громадськості до потреб цієї категорії хворих Європейською організацією з рідкісних захворювань у 2008 році започатковано День людей, що страждають на рідкісні захворювання, символічно датою визначено 29 лютого. День людей, що страждають на рідкісні захворювання допомагає підвищити обізнаність суспільства до орфанних хвороб, усвідомити необхідність всебічної підтримки пацієнтів з рідкісними захворюваннями та членів їхніх родин, залучити благодійні організації до вирішення проблем таких хворих. В Україні проблеми громадян, які страждають на рідкісні захворювання, регулюються Законом України від 15.04.2014 року № 1213-VII «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо забезпечення профілактики та лікування рідкісних (орфанних) захворювань» [1]. Незважаючи на рідкість таких захворювань, кожен пацієнт має право на отримання медичної допомоги,

доступ до соціального життя, а отже, варто всебічно досліджувати орфанні захворювання. Так, зокрема, спінальна м'язова атрофія (СМА), є одним з найпоширеніших генетичних захворювань з поміж рідкісних, його вважають однією з найбільш розповсюджених причин дитячої смертності, адже летальність серед новонароджених з такою вадою досить висока. Зустрічається СМА у однієї дитини на 6000-10000 новонароджених. В Україні, згідно даних Фонду хворих на СМА, у 2020 році зафіксовано 45 випадків, щорічна середня кількість нових реєстрацій за останні три роки в Україні становить 35 пацієнтів.

Хвора дитина народжується у батьків з мутаціями в гені *SMN1* без прояву клінічних симптомів у них. СМА є спадковою хворобою, яка має частіше аутосомно-рецесивний тип успадкування, рідше – аутосомно-домінантний та Х-зчеплений типи успадкування. Ген *SMN1* відповідає за синтез білка (SMN), який підтримує нормальну функцію мотонейронів. Мутації цього гена спричинюють недостатню кількість вироблення білка SMN, а його відсутність зумовлює порушення роботи рухових нейронів в спинному мозку, що спричинює дисфункцію м'язових рухів, яка згодом переходить у прогресуючу м'язову слабкість через дегенерацію спінальних мотонейронів та атрофію м'язів і як наслідок – зниження основних життєвих функцій, починаючи з рухів, а далі – ковтання та дихання. Важливо відмітити, що захворювання має досить широкий спектр тяжкості клінічних проявів: від малосимптомного перебігу в дорослих до тяжких випадків у новонароджених, з неминучою летальністю за відсутності лікування. Ступінь вираження захворювання залежить від тяжкості пошкодження ділянки гена, а пошкодження інших генів можуть спричинювати посилення тяжкості хвороби [2].

Виділяють такі типи спінально-м'язової атрофії: СМА 0 типу починається внутрішньоутробно, проявляється зниженням рухливості плода на пізніх термінах вагітності та слабкістю і гіпотонією у дитини при народженні, летальність настає внаслідок дихальної недостатності в перші 6 місяців; СМА 1 типу (хвороба Вердніга-Гоффмана) діагностується у новонароджених у перші місяці життя – з народження до 6 місяців. Це найбільш небезпечний та

складний тип захворювання. Його ще називають «дитячим», оскільки він починає проявлятися під час внутрішньоутробного розвитку малорухливістю плода, дитина народжується кволою та не має багатьох рефлексів. Без належного лікування такі діти не доживають до 2-3 років; СМА 2 типу (відстрочена форма хвороби Вердніга-Гоффмана) діагностується у дітей з 6 до 12 місяців. Такі діти можуть сидіти без підтримки, але не мають змоги вставати і ходити самостійно, а важкість протікання хвороби залежить від ураження дихальних м'язів; СМА 3 типу (хвороба Кугельберга-Веландера) діагностується у дітей від 1 до 15 років. Протікання хвороби прогресує повільно та не призводить до летальних випадків. Спостерігається м'язова слабкість різного ступеня, дитина може самостійно стояти (проте потребує допомоги або спирається на сторонній предмет); СМА 4 типу виявляється у людей в дорослому віці. Зустрічається рідко, протікає легко, зазвичай цей тип не призводить до скорочення життя людини. Його ще називають «дорослим», адже він починає проявлятися уже після 20-30 років. Спочатку з'являється тремор та м'язова слабкість, далі прогресує як СМА 3 типу [3, 4].

Діагностика СМА починається із збору анамнезу та огляду дитини неврологом. Первинний огляд дає можливість виявити певні клінічні ознаки СМА, зокрема, слабкість (більше в ногах), слабкість міжреберних м'язів, гіпотонію. Далі, за потреби, проводять молекулярно-генетичну діагностику. Додатковими методами діагностики при виявленні хронічних (більш пізніх) форм використовують електронейроміографію (ЕНМГ). Тривалий час СМА вважалося невиліковним і швидко прогресуючим захворюванням. З часом було схвалено ряд препаратів для лікування СМА, які зараз застосовують у багатьох країнах світу, розроблено рекомендації по діагностиці та лікуванню даного захворювання. Усе це змінило ставлення до СМА та способів його лікування. В Україні досліджують низку епідеміологічних показників, отриманих з Українського реєстру хворих на СМА, зокрема, ті які відображають якість життя хворих (тривалість життя, вік втрати здатності до самостійного пересування, необхідність проведення вентиляції легень). Аналіз таких даних

дає змогу системно проаналізувати стан здоров'я та якість медичних і соціальних послуг, які отримує дана категорія хворих. Традиційно СМА вважається неврологічною хворобою, але складні форми звісно потребують мультидисциплінарної допомоги [5].

Висновки. На разі важливо не залишати на одинці з важкими недугами хворих з орфанними захворюваннями, всіляко підтримувати їх та визначати проблеми таких пацієнтів і можливі напрямки інформаційної, психологічної та соціальної допомоги їм, адже повністю побороти орфанні захворювання практично неможливо, а терапевтичні заходи спрямовані лише на зменшення симптомів та мають підтримуючу дію, тому допомога в адаптації до життя з такою недугою та професійний лікарський супровід відіграють ключову роль для пацієнтів з орфанними захворюваннями та членів їх родин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України від 15.04.2014 року № 1213-VII «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо забезпечення профілактики та лікування рідкісних (орфанних) захворювань». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-18#Text>
2. Singh R. N., Ottesen E. W., Singh N. N. The first orally deliverable small molecule for the treatment of spinal muscular atrophy. *Neuroscience Insights*. Vol. 15. P. 1-11. 2021. doi: 10.1177/2633105520973985
3. Ластівка І. В. Спінальна м'язова атрофія у дітей. Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5517-spinalna-m-yazova-atrofiya-u-ditey/>
4. Спінальна м'язова атрофія (СМА). MSD довідник. Режим доступу: <https://www.msmanuals.com/uk/professional/neurologic-disorders/peripheral-nervous-system-and-motor-unit-disorders/spinal-muscular-atrophies-smas>
5. Шатілло А. В., Матюшенко В. М. Український медичний часопис. Спінальна м'язова атрофія: реалії та перспективи в Україні. 2020. С. 5-7.

ВЖИВАННЯ БІЛКА ПРИ ХАРЧУВАННІ СПОРТСМЕНІВ

Дубинська Світлана Миколаївна,

викладач

Кучеренко Ольга Валентинівна,

к.мед.н., викладач

Сосновський Володимир Володимирович,

доктор філософії, викладач

Національний університет фізичного
виховання і спорту України, м. Київ

Вступ. Сучасному спорту притаманні інтенсивні фізичні навантаження під час тренувань та змагань, висока нервово-емоційна напруга боротьби, націленість на рекордні спортивні результати. Спортивні результати знаходяться у прямій залежності від правильно підібраного та збалансованого раціону харчування, який має повністю відповідати енерговитратам спортсменів та містити всі необхідні харчові речовини. При цьому необхідно пам'ятати, що при організації харчування спортсменів необхідний диференційований підхід з урахуванням виду спортивної діяльності.

Мета роботи - проаналізувати науково-методичну літературу щодо вживання білка при раціональному харчуванні спортсменів.

Матеріали та методи. Аналітичний аналіз наукової літератури.

Результати та обговорення. Білки займають найважливіше місце у живому організмі як за змістом і за значенням у процесах життєдіяльності. Довгий час вчені вважали, що метаболізм білків не пов'язані з виробництвом енергії під час роботи. Однак було доведено, що від 5 до 10% енергії надходить із білкових джерел. При цьому робота анаеробної спрямованості меншою мірою зумовлена виробництвом енергії з білкових джерел, ніж тривала робота аеробного характеру. Наприклад, інтенсивна силова робота пов'язана з використанням всього 3-5% енергії з білкових джерел, тоді як тривалі навантаження на витривалість можуть на 10% забезпечуватись енергією за рахунок катаболізму білків. Зокрема так відбувається при виконанні

безперервного 1-2-годинного навантаження на рівні 60-70% VO_2max . При цьому, чим нижчі запаси глікогену в м'язах, то вище внесок білків в утворенні енергії [1].

Біг на довгі дистанції, аеробіка чи силові види спорту, природньо підвищують процес білкового окиснення. Абсолютна швидкість деградації білка зростає під час виконання фізичних вправ. Багато спортсменів включають до свого раціону білоквмісні продукти і протеїнові добавки, збільшуючи добову дозу до 400 г. Слід зазначити, що важливішим є не кількість білка, а швидкість його ресинтезу. Зміни в м'язовій тканині відбуваються протягом декількох годин, і прийом невеликої кількості білка більше може забезпечити його позитивний баланс в організмі [2]. Усього 6 г. незамінних амінокислот або близько 20 г. високоякісного білка, вживаного безпосередньо перед і відразу після тренувального заняття можуть сприяти підвищенню процесів адаптації м'язової тканини. Тренування натще або без прийому деяких білкових продуктів відразу після їжі не буде оптимізувати реакції організму до адаптації.

Дослідження показують, що потреба у білку під час фізичного навантаження становить у середньому 0,8 г/кг на день. Навантаження на витривалість викликають тренувальну адаптацію, яка змінює метаболізм білків [3]. На думку одних авторів, спортсмени мають отримувати 1,2-1,4 г/кг білків, інші вважають, що їх кількість може бути збільшено до 1,6г/кг, оскільки інтенсивні тривалі навантаження вимагають більшої кількості амінокислот з розгалуженим ланцюжком – валіну, лейцину та ізолейцину [4].

У спортсменів, що розвивають анаеробні алактатні можливості, потреба в білку підвищена, вони повинні отримувати 1,0-2,2 г/кг. Спортсмени командних видів спорту та двоборства з їжею повинні споживати 1,4-1,7 г/кг білків за добу

Однак у літературних джерелах зустрічаються дані, що спортсмени, що розвивають силу та витривалість, можуть споживати до 3-3,4 г/кг білків. Але тоді в дієті спортсменів має бути зменшено споживання вуглеводів [5]. Додаткове споживання білків ускладнює діяльність травного тракту.

Потреба білків має бути задоволена споживанням харчових продуктів, до

складу яких входять повноцінні білки (молоко, м'ясо, яйце, риба). За нестачі білків не розвиваються м'язи, уповільнюється обмін речовин, відновлювальні процеси. Найкраще використовувати білки тваринного походження.

Витрата білка в процесі напруженої та тривалої м'язової діяльності, а також при протіканні відновлювальних та адаптаційних процесів підвищує потребу спортсменів у його споживанні, яка порівняно із звичайними нормами для дорослої людини (0,8 г/кг/добу) може зростати в 1,5-2,5 рази і досягати 1,5-2,0 г/кг/добу [6]. При цьому у спортсменів, що спеціалізуються в швидко-силових видах спорту, додатковий білок використовується, в основному, для гіпертрофії м'язових волокон і підтримки азотистого балансу, а у спортсменів, які тренуються у видах на витривалість, - як допоміжний енергетичний матеріал, а також для відновлення та перебудови структури м'язових волокон. Встановлено, що надмірні тренувальні та змагальні навантаження можуть призвести до зниження сили та зменшення м'язової маси внаслідок підвищеного білкового катаболізму та недостатнього заповнення білків. Саме тому у видах спорту, що вимагають великих обсягів роботи та прояви витривалості, може використовуватися харчовий раціон, в якому 10-15% енергетичної цінності їжі заповнюється за рахунок білків, тобто практично стільки ж, скільки і для швидко-силових видів спорту. Більше того, є дані, згідно з якими тренування у видах спорту, пов'язаних із проявом витривалості, вимагає навіть більшої кількості білків, ніж тренування у силових видах спорту.

Серед вчених досі триває дискусія, скільки білків має бути у раціоні спортсменів. Багато хто з них дійшли висновку, що, не виділяючи окремих видів спорту, рекомендується споживати 1,2-1,7 г/кг білків. У деяких роботах, присвячених підготовці культуристів, не рекомендується споживати більше 1 г білка на 1 кг маси тіла на день. Разом з тим, згідно з результатами низки досліджень, у спортсменів, що напружено тренуються, при такій кількості білка відзначається порушення азотної рівноваги, збереження якого вимагає збільшення споживаного білка в 1,5-2 рази. Тому кількість білка, що

приймається, повинна знаходитися в суворій відповідності зі специфікою виду спорту і характером навантажень. У період особливо напружених тренувальних навантажень, як свідчить практика підготовки багатьох видатних спортсменів, щоденне споживання білка на 1 кг маси тіла може навіть перевищити 2,0 г.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи дані літературних джерел, можна вважати, що для позитивного балансу білків під час тренувань і після них спортсменам рекомендується отримувати підвищену кількість білків. Потреба організму в білках залежить багатьох чинників: тривалості і обсягу фізичних навантажень, біологічної цінності білків, якісного складу, тощо.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Fox E., McDaniel J., Breitbach A., Weiss E. Perceived protein needs and measured protein intake in collegiate male athletes: an observational study // Journal of International Society of Sports Nutrition. – 2011. – Vol. 8, №9. – P. 6 // <http://www.jissn.com/content/8/1/9>

2. Glover E.I., Phillips S.M. Resistance exercise and appropriate nutrition to counteract muscle vesting and promote muscle hypertrophy // Current Opinion in Clinical Nutrition and Metabolic Care. – 2010. – №13. – P. 630-634.

3. Bernardot D. Nutrition for Serious Athletes. Champaign: Human Kinetics, 2000. – 337 p.

4. Коллеман Э. Виды спорта, требующие сверхвыносливости. Питание спортсменов / под ред. К. А. Розенблюм. – Chicago, Illinois, 2006. – С. 424-431.

5. Edwards L., Holloway C., Murray A., Knight N., Carter E., Kemp G., Thompson C., Tyler D., Neubauer S., Robbins P., Clarke K. Endurance exercise training blunts the deleterious effect of high-fat feeding on whole-body efficiency // American Journal of Physiology Regulatory, Integrative and Comparative Physiology. – 2011. – №1. – P. 47-54. // doi: 10.1152/ajpregu.00850.

6. Szygula Z., Kazimierczak K., Golec E., Schlegel-Zawadzka M. Dietary habits among young triathlons as a result of proecological style of life-preliminary study // Medicina Sportiva. – 2009. – Vol. 13, №3. – P. 185-188.

**МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АМУРСЬКОГО ЧЕБАЧКА
PSEUDORASBORA PARVA ЗАПОРІЗЬКОГО (ДНІПРОВСЬКОГО)
ВОДОСХОВИЩА**

Замалін Божидар Юрійович,
аспірант

Єсіпова Наталія Борисівна,
канд. біол. наук, доцент
Дніпровський національний університет
ім. Олеса Гончара

Вступ / Introductions. Амурський чебачок *Pseudorasbora parva* (Temminck et Shlegel, 1846) – дрібна риба родини Коропових (*Cyprinidae*), яка не має господарського значення, проте приваблює увагу дослідників своїми унікальними властивостями до пристосування і розповсюдження в різних водних екосистемах.

Природним ареалом мешкання амурського чебачка є басейн р. Амур та інших річок південно-східної частини Азії. У водоймах України чебачок став реєструватися на початку 60-х років минулого століття. Вважається, що він потрапив у водойми європейської частини випадково під час акліматизації рослиноїдних риб Далекосхідного комплексу. За відносно короткий період він розповсюдився у всіх водосховищах Дніпровського каскаду. На окремих ділянках Запорізького (Дніпровського) водосховища його чисельність досягала 90 екз./100 м² (Булахов та ін., 2008). Через швидке збільшення своєї чисельності чебачок став загрозливим конкурентом у живленні молоді промислових видів риб (Новіцький, 2019).

Ціль роботи / Aim. Ціллю нашою роботи було дослідити морфологічні показники сучасної популяції амурського чебачка, яка мешкає на прибережних ділянках Запорізького (Дніпровського) водосховища, саме там, де концентрується для нагулу молодь інших видів риб.

Матеріали та методи / Materials and methods. Іхтіологічні дослідження проводились у нижній частині Запорізького водосховища (с. Старі Кайдаки). Відлов риби здійснювався мальковим неводом завдовжки 10 м. Відібрані проби фіксували 4%-ним розчином формаліну. За відносну чисельність молоді приймалась кількість риби на 100 м² площі облову. Повний морфометричний аналіз риби проводився згідно класичної методики в іхтіології (Правдин, 1966).

Результати та обговорення / Results and discussion.

Чисельність чебачка амурського на літоральних ділянках Запорізького (Дніпровського) водосховища коливалась у межах від 5 до 18 екз./100 м² і залежала від місця відбору. Найменша концентрація чебачків була на відкритих прибережних ділянках, позбавлених водної рослинності.

У порівнянні з попередніми дослідженнями усереднена чисельність амурського чебачка в Запорізькому (Дніпровському) водосховищі за останні десять років суттєво не змінилась (Федоненко, Маренков, 2013). За літературними даними в інших дніпровських водосховищах чисельність амурського чебачка має певні відмінності. Так, у розташованому вище Кам'янському (Дніпродзержинському) водосховищі усереднена чисельність амурського чебачка досягає $29,3 \pm 5,7$ екз./100 м² (Диденко, 2013). У Кременчукському водосховищі вона складає в середньому 8,9 екз./100 м² (Котовская, Христенко, 2013). Такі відмінності, очевидно, пов'язані з гідроекологічними особливостями водосховищ. Встановлено, що найбільша концентрація чебачків відмічається на мілководних зонах зі середнім ступенем заростання водною рослинністю. При надмірному або слабкому заростанні акваторії, чисельність чебачка різко зменшується (Диденко, 2013).

Морфологічні характеристики амурського чебачка Запорізького водосховища відповідали загальній характеристиці виду: тіло видовжене, спина світло-сіра, боки світліші. Рот маленький, верхній. На боці тіла тягнеться темна смужка, луска велика. За віковим складом у популяції домінували статевозрілі особини 2-3-х літнього віку (85 %).

Абсолютна довжина (L) риби коливалась від 3,1 до 6,1 см (у середньому

4,36±0,09 см). Індивідуальна маса риб у популяції змінювалась від 1,4 до 13,5 г (у середньому 4,78±0,01 г). У таблиці наведені дані щодо морфометричних показників амурського чебачка Запорізького водосховища та, для порівняння, літературні дані щодо чебачків Кременчуцького водосховища (Новицкий и др., 2015) та чебачків з басейну р. Амур, яка є природним ареалом мешкання цього виду (Мухачева, 1950).

Таблиця

**Морфометричні показники амурського чебачка Запорізького
(Дніпровського) водосховища**

Показники	Дніпровські водосховища		Басейн ріки Амур, n=20
	Запорізьке, n=82	Кременчуцьке, n=30	
ab (L), см	4,36±0,09	6,37±2,1	5,32
an (lr), см	0,302±0,009	-	0,45
np (do) – діаметр ока	0,237±0,007	2,45±0,81	
ao (lc) – довжина голови	0,988±0,027	-	1,33
lm – висота голови біля потилиці	0,66±0,01	-	0,33
gh (H) – найбільша висота тіла	0,9±0,02	2,91±0,38	1,32
ik (h) – найменша висота тіла	0,397±0,013	1,42±0,18	0,63
aq (aD) – антедорсальна відстань	1,871±0,042	5,14±0,26	2,81
yld (pl) – довжина хвостового стебла.	0,462±0,019	2,09±0,34	
qs (ID) – довжина основи спинного плавця	0,61±0,019	1,42±0,34	0,68
tu (hD) – найбільша висота спинного плавця	0,667±0,015	1,76±0,28	1,18
уу ₁ (IA) – довжина основи анального плавця	0,645±0,087	-	0,44
ej (hA) – найбільша висота анального плавця	0,526±0,912	1,23±0,2	0,88
vx (IP) – довжина грудного плавця	0,5±0,01	1,58±0,28	
zz ₁ (IV) – довжина черевного плавця	0,43±0,01	-	0,98
vz (PV) – пектровентральна відстань	0,87±0,03	2,49±0,34	
zy (VA) – вентроанальна відстань	0,739±0,021	2,1±0,33	

З таблиці видно, що пластичні показники статевозрілих особин амурського чебачка Запорізького водосховища були нижче порівняно з чебачком Кременчуцького водосховища. Виключенням був показник довжини за Смітом (ac – відстань від початку рила до кінця середніх променів хвостового плавця). У риб Запорізького водосховища цей показник був вірогідно вище на

(45 %). За статистичним аналізом різниця в інших пластичних показниках між чебачками двох дніпровських водосховищ, окрім загальної довжини тіла (L), була вірогідна ($p \leq 0,001 - 0,05$). Найбільша різниця була в показниках діаметру ока (90 %), найбільшої і найменшої висоти тіла (69 і 72 % відповідно), а також в довжині хвостового стебла (78 %). Дещо менша була різниця у довжині плавців. При порівнянні морфометричних показників чебачків р. Амур і Запорізького водосховища виявлено, що в останніх усі показники були нижче на 29 – 91 %. Найбільша різниця відмічалась у значеннях діаметру ока і довжини хвостового стебла.

Таким чином, проведений морфометричний аналіз показав наявність вірогідних відмінностей у пластичних показниках амурських чебачків різних дніпровських водосховищ. Зменшені лінійні показники амурських чебачків Запорізького водосховища порівняно з Кременчуцьким водосховищем свідчать про відставання в рості і можуть бути пов'язані з досить слабким розвитком зоопланктону ($0,78 \text{ г/м}^3$), що характерно для Запорізького (Дніпровського) водосховища (Федоненко та ін., 2012).

Висновки./Conclusions.

1. Чисельність амурського чебачка в Запорізькому (Дніпровському) водосховищі за останні 10 років практично не змінилась і коливалась у межах від 5 до 18 екз./100 м².

2. Усереднена довжина статевозрілих амурських чебачків у Запорізькому водосховищі, порівняно з Кременчуцьким водосховищем і р. Амур природним ареалом мешкання цього виду риб, була нижче відповідно на 32 % і 18 %. Причиною уповільненого росту чебачків у Запорізькому водосховищі є, очевидно, обмежений розвиток зоопланктону – основного кормового об'єкту риб.

3. Морфометричний аналіз амурського чебачка показав, що майже за всіма порівнювальними пластичними ознаками, окрім довжини за Смітом, чебачки Запорізького водосховища вірогідно поступались чебачкам Кременчуцького водосховища і р. Амур. Знижені показники пластичних ознак і тугорослість

можуть свідчити про те, що найближчим часом очікувати збільшення популяції амурського чебачка в Запорізькому (Дніпровському) водосховищі не має підстави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Диденко А. В. Особенности распространения амурского чебачка (*Pseudorasbora parva*) в Днепродзержинском водохранилище. *Рибогосподарська наука України*. 2013. №3. С. 15 – 25.
2. Котовская А. А., Христенко Д. С. Распространение и некоторые особенности биологии амурского чебачка *Pseudorasbora parva* (Temm. et Schl., 1846) литорали Кременчугского водохранилища. *Российский журнал биологических инвазий*. 2013. №2. С. 11 – 16.
3. Мухачева В. А. К биологии амурского чебачка. *Тр. амур. ихтиол. экспедиции 1945-1949 гг.* 1950. №1. С. 365 – 374.
4. Новіцький Р. О. Масштаби, спрямованість та наслідки інвазій чужорідних видів риб у дніпровські водосховища : дис... д-ра біол. наук : 03.00.10. Київ, 2019. 367 с.
5. Новицкий Р. А., Христенко Д. С., Котовская А. А. Различные программы морфологического развития амурского чебачка *Pseudorasbora parva* (*Cypriniformes: Cyprinidae*) в лотических и лентических экосистемах. *Гідробіологічний журнал*. 2015. №3, т. 51. С. 77 – 87.
6. Правдин И.Ф. Руководство по изучению рыб. М.: Пищ. про-сть, 1966. 376с.
7. Сучасні проблеми гідробіології: Запорізьке водосховище / Федоненко О. В., Єсіпова Н. Б., Шарамок Т.С. та ін. Д. : ЛІРА, 2012. 280 с.
8. Федоненко О. В., Маренков О. М. Видовий склад молоді риб літоральних ділянок Запорізького водосховища. *Питання біоіндикації та екології*. 2013. Вип. 18, № 1. С. 173-181.

γ-ГЛУТАМІЛТРАНСФЕРАЗНА АКТИВНІСТЬ У СИРОВАТЦІ КРОВІ ЩУРІВ ЗА УМОВ ВВЕДЕННЯ РІЗНИХ ДОЗ ДИЕТИЛФТАЛАТУ

Кеца Оксана Віталіївна,

к.б.н., доцент

Банарь Ірина Вікторівна,

Студентка

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Вступ. Масове використання ксенобіотиків у різних галузях промисловості робить необхідним постійно вивчати можливий вплив цих речовин на живі організми. До таких, широко використовуваних речовин, можна віднести фталати. Ці речовини включають різноманітну групу ефірів фталевої кислоти синтетичного походження, які відрізняються між собою довжиною та розгалуженням алкільних бічних ланцюгів. Довголанцюгові фталати часто використовують як пластифікатори, а коротколанцюгові фталати як розчинники. Серед коротколанцюгових фталатів сьогодні найширше використовують диетилфталат (ДЕФ).

Метаболізм фталатів, як і інших ксенобіотиків, здійснюється в печінці. Проте, ці ж речовини та їхні метаболіти можуть негативно впливати на функціональний стан печінки, що порушить біотрансформацію ксенобіотиків.

Мета роботи – визначити ензимну активність γ-глутамілтрансферази у сироватці крові щурів за умов введення різних доз диетилфталату.

Матеріали та методи. Експериментальні дослідження виконували на білих безпородних щурах масою 110-130 грам, які знаходилися на стандартному харчовому раціоні у віварії з вільним доступом до води. Використаний раціон був збалансований за мікронутрієнтами та макронутрієнтами.

Усі 36 щурів, які використовували в експерименті поділили на три групи: I – контрольна (інтактні тварини) (n=12); II – щурі, яким щоденно вводили ДЕФ

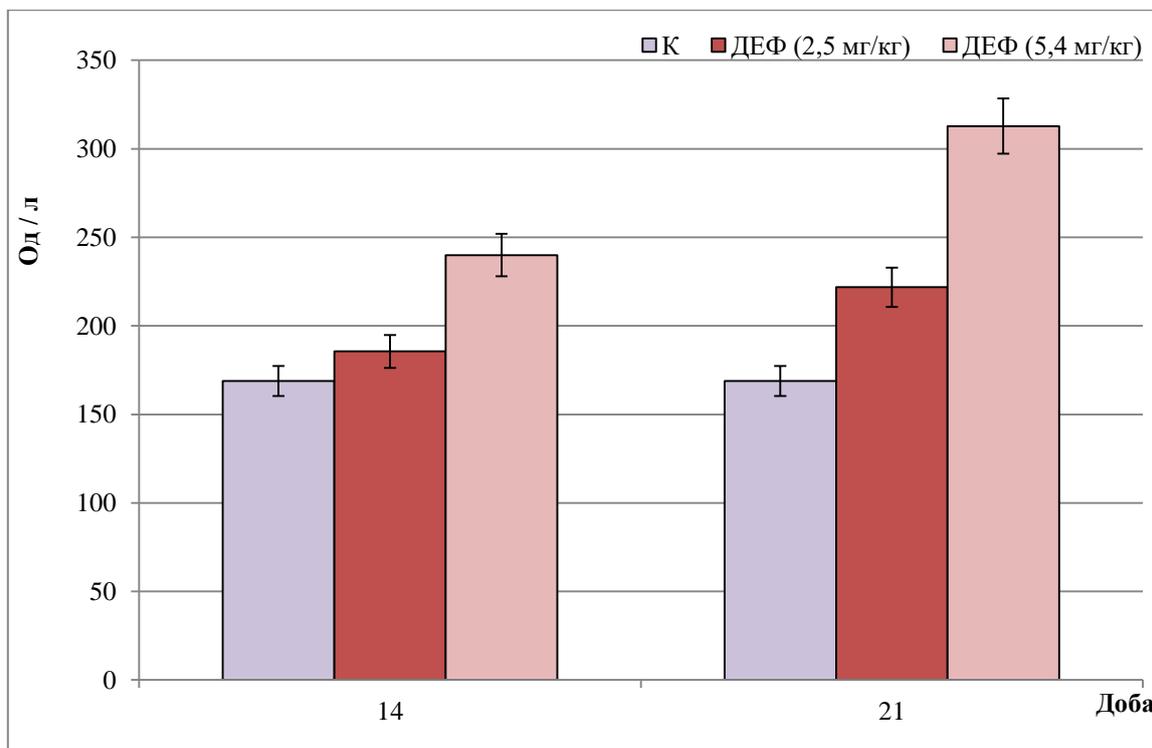
у дозі 2,5 мг/кг маси тварин (n=12); III – щурі, яким щоденно вводили ДЕФ у дозі 5,4 мг/кг маси тварин (n=12).

ДЕФ вводили протягом 21-ї доби, тоді як евтаназію щурів проводили на 14-у та 21-у доби від початку застосування ксенобіотичного засобу. Кров у тварин відбирали у центрифужні пробірки (без антикоагулянта) з сонної артерії. Після забору крові для виділення сироватки крові проби центрифугували протягом 10 хв при 1500 об/хв. У сироватці крові визначали ензимну активність ГГТ.

Результати та обговорення. ГГТ – це один із маркерів функціонального стану печінки, оскільки цей ензим локалізується на плазматичній мембрані клітин печінки, то підвищення його активності у сироватці крові може вказувати на дисфункціонування цього органу.

Результати проведених досліджень показали, що чотирнадцятиденне введення ДЕФ у дозі 2,5 мг на кг маси тварин не призводило до підвищення активності ГГТ, оскільки відповідний показник не відрізнявся від значень інтактних тварин. За умов введення вищих доз ДЕФ (5,4 мг/кг) протягом чотирнадцяти днів виявлено підвищення активності досліджуваного ензиму в сироватці крові. Так, γ -глутамілтрансферазна активність у 1,4 рази перевищувала значення групи інтактних тварин ($p \leq 0,05$) (рис.1). Враховуючи локалізацію та біологічну роль ГГТ у клітинах печінки, підвищення ензимної активності ГГТ у сироватці крові може бути наслідком вивільнення цього ензиму з гепатоцитів.

З результатів видно, що введення низьких доз ДЕФ протягом двох тижнів не призводило до змін досліджуваного показника порівняно з контролем, тоді як введення високих доз могло проявляти дестабілізуючий ефект на клітини печінки. Виявлений факт може вказувати на гепатотоксичність ДЕФ у високих дозах вже після двотижневого щоденного потрапляння в організм.

Рис. 1. Ензимна активність γ -глутамілтрансферази в сироватці крові щурів за умов введення різних доз диетилфталату

По мірі збільшення дози та терміну введення ДЕФ в організм ензимна активність ГГТ підвищувалася ще більшою мірою. Встановлено, що на 21-у добу експерименту γ -глутамілтрансферазна активність підвищувалася у 1,3 рази за умов введення ДЕФ у дозі 2,5 мг на кг маси тварин та у 1,9 рази за умов введення ДЕФ у дозі 5,4 мг на кг маси тварин порівняно з показниками інтактних тварин (рис.1). Тобто, довготривале введення навіть середніх доз призводить до гіперферментемії ГГТ.

Підвищення ензимної активності ГГТ у сироватці крові щурів за дії ДЕФ може вказувати на пошкодження клітин печінки. Відомо, що ГГТ у великій кількості локалізується в плазматичній мембрані клітин печінки, тому будь-які пошкодження цієї біологічної мембрани можуть супроводжуватися вивільненням ГГТ у кров'яне русло. Як показують результати дослідження найбільш виражену мембранодеструктивну дію ДЕФ проявляє при тритижневому введенні досліджуваного ксенобіотика в організм у дозі 5,4 мг/кг маси тварин.

Висновки. Виявлена нами гіперферментемія ГГТ вказує на дисфункціональний стан печінки за дії різних доз ДЕФ. Порушення у печінці можуть відображатися відповідними патологічними наслідками та порушувати функціонування інших органів у організмі. Тритижневе введення в організм як високих, так і середніх доз ДЕФ може свідчити про порушення білок-синтетичної функції печінки та вихід досліджуваного ензиму в кров'яне русло.

УСКЛАДНЕННЯ ПРИ ЕНТЕРОБІОЗІ У ЖІНОК

Котова Валерія Олексіївна

здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Мещерякова Ірина Павлівна

к.мед.н., доцент кафедри медичної біології
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Гострики (*Enterobius vermicularis*) - це контактні гельмінти, що локалізуються в людини у верхніх відділах товстої та нижніх відділах тонкої кишки й спричиняють ентеробіоз. Ентеробіоз залишається одним з найпоширеніших гельмінтозів людини, зараження відбувається пероральним шляхом через брудні руки й тому у більшості випадків на нього хворіють саме діти, бо вони часто тягнуть свої руки до рота. Ентеробіоз легко виявити й вилікувати, його клінічні прояви доволі не тяжкі – це свербіж періанальної ділянки, біль живота, нудота, часті запори чи пронос, також у дітей часто спостерігається порушення сну, втомлюваність, енурез та ін. Загалом цей гельмінтоз вважається легким захворюванням, але воно виникає також і в дорослому віці й без лікування в окремих випадках може викликати серйозні ускладнення. Особливу небезпеку ентеробіоз може становити для жінок.

Ціль роботи. Проаналізувати та дослідити випадки ускладнень ентеробіозу у жінок, їх прояви та лікування.

Матеріали та способи. Було проведено огляд сучасної наукової літератури з цієї теми.

Результати та обговорення. Насамперед розгляньмо як гострики можуть потрапити до статевих шляхів жінки. Таких шляхів декілька, бо при ентеробіозі можлива аутореінвазія – коли жінка не дотримуючись правил особистої гігієни сама заносить гельмінтів до піхви або ретроінвазія - коли личинки, що виділилися з яєць починають мігрувати з періанальної ділянки через анальний отвір у кишківник й під час цього можуть заповзати до статевих шляхів й

викликати різні ускладнення. Розгляньмо симптоми, які виникають у жінок під час знаходження гостриків у статевих шляхах, гельмінтози здатні активно пересуватися, тому помітити їх наявність досить легко, вони спричиняють почервоніння та запалення слизової піхви, свербіння, болючі відчуття під час сечовипускання, також жінки часто можуть відчувати ворушіння всередині піхви, та в них починаються рясні виділення молочного чи творожистого характеру. Слід зауважити, що гельмінти здатні вільно пересуватися в статевих органах, тож вони можуть потрапити не тільки до піхви, а й в матку, фаллопієві труби, порожнину малого таза, що може призвести до таких хвороб, як вульвовагініт, кольпіт, ендометрит, сальпінгіт та навіть безпліддя й інших невіправних наслідків. Лікування такого особливого випадку обов'язково починається з усунення кишкової інвазії, щоб уникнути повторного зараження. Для початку жінка повинна звернутися до гінеколога, щоб той разом з паразитологом могли скласти повноцінний план лікування, до нього входить медикаментозне лікування такими препаратами, як Вермокс чи Пірантел, та промивання піхви. Головне пам'ятати, що для скорішого одужання треба дотримуватись правил профілактики, включаючи посилений контроль над особистою гігієною.

Висновки. Наявність гостриків у статевих шляхах жінки може призвести до таких ускладнень, як вульвовагініт, кольпіт, ендометрит, сальпінгіт та навіть безпліддя. Ці ускладнення можуть супроводжуватися почервонінням та запаленням слизової піхви, болючими відчуттями під час сечовипускання, свербінням та рясними виділеннями молочного чи творожистого характеру. Лікування цього особливого випадку потребує комплексного підходу в який входить вживання антигельмінтних препаратів та промивання піхви. Тож, ентеробіоз являється досить серйозним захворюванням для жінки, яке в окремих випадках може нанести невіправних наслідків для її репродуктивного здоров'я.

ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ В ТРЕТЬОМУ ДЕСЯТИЛІТТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Курчій Богдан Олексійович,
Федосєєва Наталія Іванівна,
Ковтун Олена Петріна,
ВСП “Ірпінський фаховий коледж НУБіП України”**

Сучасний стан природи України знаходиться під сильним впливом хімічних речовин антропогенного походження, таких як пестицидів, отрутохімікатів, фармацевтичних препаратів та наслідків бомбардувань території України армією Російської федерації (РФ). Складна ситуація довоєнного періоду різко погіршилась з 24 лютого 2022 року. Фактично Україну охопили «глобальні зміни». Термін «глобальні зміни» стосується планетарного масштабу зміни в системі Землі і визначаються як «зміни в глобальному середовищі, які можуть змінити здатність Землі підтримувати життя. Глобальні зміни охоплюють зміну клімату, але також включають інші критичні чинники зміни навколишнього середовища, які можуть взаємодіяти зі зміною клімату, такі як зміна землекористування, зміна кругообігу води, зміни в біогеохімічних циклах і втрата біорізноманіття [1]. «Глобальні зміни» виразились в різких коливаннях температурного режиму в Україні: високо температурні періоди чергуються з низько температурними, а також в змінах кількості опадів, що вкрай негативно впливає на рослинний і тваринний світ.

Парниковий ефект. Парниковий ефект зумовлений головним чином газами, які біля поверхні Землі поглинають тепло в атмосфері, не даючи йому вийти в космос. До парникових газів належать, наприклад, вуглекислий газ, метан, водяна пара, окисли азоту та сірки. Центральна роль у підтриманні парникового ефекту належить CO_2 . Rijsberman і Swart [2] рекомендували максимальну концентрацію CO_2 -еквівалента в атмосфері 330–400 ppm. Тим не менше, атмосферний CO_2 -еквівалент у 2016 році уже становив 489 ppm [3]. За іншими даними концентрація CO_2 в атмосфері протягом червня 2018 року, становила 411 ppm) [цит. за 4].

Критична ситуація склалась в Україні внаслідок воєнної агресії РФ. Так 27.02.2023 р. в результаті ракетного обстрілу нафтобази біля м. Васильків в повітря з димовими газами вивільнилась велика кількість сірчаного ангідриду, оксидів вуглецю і азоту, бензину та інших речовин. При горінні резервуарів з нафтопродуктами утворилася велика кількість теплової енергії, що також порушило тепловий баланс у довкіллі [5]. Збитки довкіллю внаслідок руйнування усіх 35-ти нафтових баз України воєнними діями РФ ще потребують оцінки [6].

Забруднюючі довкілля речовини. Внаслідок російської воєнної агресії в довкілля вивільнилась величезна кількість небезпечних речовин. Так, за даними Гончаренко і Сіпакова [7] в конвективному струмені вибуху тільки від крилатої ракети «Калібр», ракети Х-101 і снаряду «БУК-М1» вивільняється велика кількість CO, NO₂, SO₂, ОКВЧ+PM₁₀+ PM_{2,5} (сажа). Неможливо також оцінити руйнування довкілля внаслідок використання РФ фосфорних бомб.

Токсичні метали. Забруднення є однією з основних причин глобального потепління. Транспорт з двигунами внутрішнього згорання викидає в атмосферу вуглекислий газ та інші парникові гази. За даними досліджень з вихлопними газами в повітря викидаються як незгорілі залишки палива (сажа), так і ряд токсичних для біоти металів. Серед вихлопних газів виявлено CO, NO, NO₂, N₂O, N₂O₃, N₂O₅, альдегіди, а також сажа [8].

Офіційної статистики щодо кількості транспорту в Україні з двигунами внутрішнього згорання немає. За неофіційними підрахунками в Україні його може бути не менше 9 млн.

Критично важливим для довкілля України і здоров'я людей є викид в атмосферу свинцю двигунами внутрішнього згорання. Справа в тому, що в Україні в бензині для автомобілів, використовується тетраетилсвинець - високотоксична сполука свинцю – як присадка для зменшення «детонації» або «гудіння» в двигунах внутрішнього згорання. В Європі і Америці він використовувався повсюдно з 1921 року. Через забруднення повітря та ризиків для здоров'я людей, а також його негативну дію

на пристрої контролю забруднення, цей тип бензину був виведений з експлуатації, починаючи з кінця 1970-х років, і повністю заборонений у всіх дорожніх транспортних засобах у США в 1995 році.

З різних джерел також відомо, що сьогодні для підвищення деяких якостей високооктанових бензинів в Україні застосовуються залізовмісні або марганцеві антидетонатори (ДСТУ 4063-2001 не передбачає обмежень на їх наявність та методику їх визначення в бензині).

Особливо небезпечними є обіччя транспортних магістралей і доріг в міських поселеннях. Вихлопні гази транспортних засобів, з однієї сторони забруднюють повітря металами і органічними токсикантами, що різко погіршує стан здоров'я людей. З другої сторони, сажа і вихлопні метали з двигунів осідають на деревах і ґрунті на різних відстанях вздовж доріг. Не трудно зрозуміти, що рано чи пізно, ці метали попадуть в аграрну продукцію із негативними передбачуваними наслідками. Окислення осколків металів вибухових об'єктів і техніки також призведе до різкого збільшення агресивних солей металів спочатку в ґрунті, а потім і в рослинах.

Свинець є нейротоксином, спричиняючи розлади процесів життєдіяльності організму, зокрема центральної нервової системи, нирок, печінки та кісток. Діти особливо вразливі до токсичної дії свинцю, яка може призвести до головного болю та болю в животі, до поведінкових проблем і анемії [9].

Повчальний позитивний приклад подала Німеччина, заборонивши використання транспорту з дизельними моторами з вересня 2019 року в ряді великих міст. Крім того, автотранспорт не може використовувати паливо нижче марки Euro-6 [10]. При цьому вигідний продаж машин можливий лише за кордон.

Ґрунт та рослинна продукція. За інформацією Є. Засядько, керівниці «The Village Україна» (<https://www.the-village.com.ua>): «Під час детонації військових ракет, артилерійських снарядів, мін утворюється низка хімічних сполук: чадний газ, вуглекислий газ, водяна пара, бурий газ, азот тощо.

Додатково утворюється велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина, конструкції. І оскільки на ґрунті можуть вирощувати аграрну продукцію, а ґрунтові води використовувати як джерело питної води, то всі ці елементи можуть потрапити в харчові ланцюги. А якщо вони потраплять до організму людини, то в майбутньому це може призвести до суттєвих проблем зі здоров'ям».

Збитки, завдані окупантами доквіллю з 24 лютого 2022 року по 24 січня 2023 року від повномасштабного вторгнення РФ в Україну [11]:

- 280 904 м² ґрунту, забрудненого шкідливими речовинами;
- 686 816 тонн нафтопродуктів спалено, забруднивши повітря;
- 33 132 га лісів та інших насаджень вигоріло;
- 1597 т маси забруднюючих речовин попало у водні об'єкти.

Враховуючи таку інформацію, під питанням може бути експорт української продукції в країни Європи.

Фінансові втрати України. В результаті агресії РФ проти України, фінансові збитки інфраструктури, промислового потенціалу і довкілля становлять триліони гривень і постійно збільшуються [12].

За повідомленням 07.12.2022 р. міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрільця битки українському довкіллю від війни перевищили \$38 млрд. Крім того, в Україні вже постраждало 3 млн/га лісів, що становить третину лісового фонду держави [13]. Зауважимо, що вік повноцінної промислової деревини для сосни і дуба становить близько ста років росту. Це означає, що навіть успішні відновлювані насадження лісів, зможуть бути використані тільки через ряд поколінь.

Екологічна освіта. Угода про зміну клімату в Парижі (Paris-Agreement-2015) констатує необхідність агресивної декарбонізації енергетики в економіці та розробки нових технологій, особливо для виробництва електроенергії, які є екологічно чистими. Вирішити цю проблему можна лише за допомогою багатостороннього підходу до дослідження та освіти наступного покоління вчених та інженерів, а також поінформований публічний дискурс. Отже, це

вимагає запровадження нових комплексних освітніх програм для коледжів і університетів. Посилений рівень освіти також потрібен для правильної оцінки конкуруючих технологій з точки зору їх економічної та соціальної переваг. Структура як освітньої програми, так і відповідного підручника, яка пов'язана з енергетикою, має бути представлена фундаментальною та прикладною тематиками. Необхідні національні зусилля щодо зменшення впливу зміни клімату та необхідність розробки нових технологій виробництва чистої енергії. Прогрес у цій сфері вимагає визнання водню основним енергоносієм майбутнього. Освітні програми можуть також враховувати цілі програми ООН «Земля майбутнього, Future Earth 2025 Vision».

Світова університетська спільнота великого значення надає розробці і вдосконаленню планів екологічної освіти. Слід відзначити серію видань Всесвітніх симпозиумів зі сталого розвитку в університетах (WSSD-U-series, останній відбувся в 2022 році). Так, на WSSD-U-2016 визначено такі цілі:

1) надати університетам у всьому світі можливість демонструвати та презентувати свою роботу (тобто інновації в навчальних програмах, дослідження, заходах та практичних проектах), пов'язану з освітою для сталого розвитку на університетському рівні;

2) сприяти обміну інформацією, ідеями та досвідом, отриманим під час виконання проектів, завдяки успішним ініціативам і передовій практиці;

3) обговорити методичні підходи та проекти, спрямовані на інтеграцію теми сталого розвитку в навчальні програми університетів;

4) об'єднати учасників і створити платформу для можливої співпраці.

Слід відмітити ряд міжнародних ініціатив, пов'язаних із захистом довкілля. Оскільки проблеми, пов'язані з процесом виснаження біорізноманіття, зміна клімату і погіршення здоров'я та умов життя посилюються, ООН визнала проблему і схвалила «Порядок денний сталого розвитку до 2030 року», 17 цілей якого набули чинності 1 січня 2016 року. Ці цілі охоплюють три виміри сталого розвитку: економічне зростання, соціальне залучення та захист довкілля.

Регламентом (ЄС) 2021/1119 Європейського парламенту та Ради був

ухвалений Європейський кліматичний закон (EU Climate Law: MEPs confirm deal on climate neutrality by 2050), який закріплює зобов'язання ЄС досягти кліматичної нейтральності до 2050 року, при цьому до 2030 року зменшення викиду парникових газів має скоротитись на 55% порівняно з рівнем 1990 року.

Заключення. Проблеми довкілля, особливо зосереджені на наслідках викидів парникових газів і виснаження викопного палива, спонукатимуть суспільство дедалі більше усвідомлювати необхідність його збереження. В Україні є серйозна нестача наукового аналізу того, як збройні дії впливають на сталість нашої бази природних ресурсів. Виснаження ресурсів, яке різко збільшилось збройним нападом РФ, саме по собі продовжує залишатися великою загрозою. Нам потрібно підвести підсумки того, що ми знаємо і чого не знаємо про вплив війни на продуктивність і стійкість наших природних ресурсів, щоб сприяти подальшим дослідженням того, як зміна клімату вплине на наше довкілля і суспільний стан. Важливо також зрозуміти, чи деструкція устанавленого стану довкілля може бути «загрозою національній безпеці»? Таке питання співзвучно із підсумковим актом Всесвітнього Економічного Форуму (16-20.01.2023, Davos) де констатовано: “Without significant policy change or investment, the interplay between climate change impacts, biodiversity loss, food security and natural resource consumption will accelerate ecosystem collapse, threaten food supplies and livelihoods in climate-vulnerable economies, amplify the impacts of natural disasters, and limit further progress on climate mitigation”.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://www.globalchange.gov/climate-change/glossary>.
2. Rijsberman F. R., Swart R. J. (eds) (1990). Targets and indicators of climate change: report of working group II of the advisory group on greenhouse gases. Stockholm Environment Institute. [http:// www.sei.org/publications/climatic-change-indicators/](http://www.sei.org/publications/climatic-change-indicators/).
3. NOAA. The NOAA Annual Greenhouse Gas Index 2017. Butler J.H. &

Montzka S. A. (eds). NOAA Earth System Research Laboratory, Boulder.
<https://www.esrl.noaa.gov/gmd/aggi/aggi.html>.

4. Shurpali N., Agarwal A. K., Srivastava V. K. (2019). Introduction to Greenhouse Gas Emissions. *In*: Shurpali N. et al. (eds.), Greenhouse Gas Emissions. Springer, 2019. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3272-2_1.

5. <https://www.ecoleague.net/pres-tsentr-vel/novyny/2022-rik/liutyi/item/2188-pozhezha-na-naftobazi>.

6. <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4586490-minpryrody-rf-zruinuvala-35-naftobaz-v-ukraini>).

7. Гончаренко А. В., Сіпаков Р. В. (2023). Формування емісії забруднення атмосферного повітря від окремих вибухів внаслідок воєнних дій. Екологічна безпека та природокористування, вип. 1 (45): 111-120.

8. Hilola U., Musabekov Z., Ergashev B. (2022). Ways to reduce harmful impacts exhaust gases of internal combustion engines. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, vol 1 (11): 307-311.

9. Wani A. L., Ara A., Usmani J. A. (2015). Lead Toxicity: a review. *Interdisciplinary Toxicology*, 8(2): 55–64.

10. <https://aussiedlerbote.de>.

11. <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2023/01/25/696362/>.

12. <https://www.ukrinform.ua/tag-zbitki>.

13. <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyna-pivden-ekolohiya-spalena-zemlya/32191731.html>.

АНАЛІЗ НУКЛЕОКАПСИДНОГО БІЛКУ ВІРУСУ SARS-CoV-2

Прохоренко Дмитро Костянтинович,

хімік відділу наукових розробок

ТОВ «ХЕМА»

Жалніна Галина Геннадіїна,

к.х.н., доцент,

Національний університет «Києво-Могилянська академія

Вступ. Коронавірусна інфекція, попри відміну її статусу пандемії, продовжує залишатися серйозною загрозою, оскільки мутації вірусу продовжують відбуватися і аналіз їх залишається актуальним.

Нуклеокапсидні білки (N) відіграють основну роль в упакуванні вірусної РНК у рибонуклеокапсид [1]. N-білок SARS-CoV-2 є висококонсервативним у CoV і на 89% ідентичним до такого у SARS-CoV (рис 1). Він опосередковує збірку вірусних частинок, взаємодіючи з вірусним геномом та білком М, який позитивно впливає на підвищення ефективності транскрипції та реплікації вірусної РНК [2].

Мета роботи. Перспектива використання фрагменту нуклеокапсидного білку коронавірусної інфекції в імуноферментному аналізі у разі можливого прояву нових штамів даного вірусу.

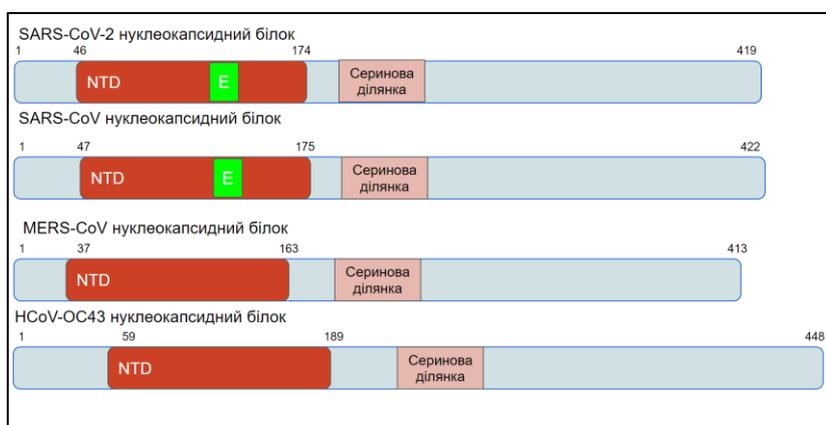
Методи дослідження. Дослідження аналізом наукових доробок за використання міжнародних систем баз даних (National Center for Biotechnology Information, PubMed).

Результати та обговорення. Серологічна діагностика виявила, що специфічні антитіла проти N-білка в сироватці крові хворих на COVID-19 мають вищу чутливість і довшу стійкість, ніж інші структурні білки SARS-CoV-2 (рис.1) [3, 4]. Більше того, анти-N антитіла були виявлені з високою специфічністю на ранніх стадіях інфекції [5].

В даний час виявлено, що білок N вірусу SARS-CoV-2 у розчинах є димером, тобто димеризується шляхом взаємодії двох С-кінцевих частинок

(CTD-CTD). Крім того, N-білок може зв'язуватися з неспецифічною подвійно ланцюговою ДНК, завдяки своїй електростатичній взаємодії. Після інфекції білок N потрапляє в клітину разом з вірусною РНК для полегшення її реплікації, процесування збірки та розбирання вірусних частинок [7].

Повнорозмірний білок N вірусу SARS-CoV-2 складається з 419 амінокислот, його послідовність закодована в ORF9. Завдяки біоінформатичному аналізу було встановлено, що N-кінцевий домен послідовність з 1 по 174 амінокислотний залишок, LKR - з 174 по 206 залишок та C-кінцевий домен, відповідно, з 206 по 419.

Рис. 1. Порівняльна характеристика нуклеокапсидних білків вірусів SARSCoV-2, SARS-CoV, MERS-CoV та HCoV-OC43 [8]

При подальших дослідженнях N-кінцевого домену було встановлено послідовність з 1 по 46 амінокислотний залишок, що є повністю ідентичним для SARS-CoV-2 та SARS-CoV. Це вказує на можливість знижувати специфічність тест-систем, в яких буде використовуватися як повнорозмірний білок N вірусу SARS-CoV-2, так і N-кінцевий домен (рис. 2).

Рис. 2. Аналіз повнорозмірного нуклеокапсидного білку мутаціями.

Висновки. Впровадження укороченого варіанту нуклеокапсидного білку SARS-CoV-2 для його подальшого використання у створенні діагностичних систем при виявленні нових штамів вірусу є перспективним і може бути використаним для детекції антитіл у людей, що перехворіли і не були вакциновані.

ЛІТЕРАТУРА

1. B. W. Neuman, M. J. Buchmeier (2016). Supramolecular Architecture of the Coronavirus Particle, *Adv Virus Res*, 96, 1-27.

2. Y. Cong, M. Ulasli, H. Schepers, M. Mauthe, P. V'kovski, F. Kriegenburg, V. Thiel, C. A. de Haan, F. Reggiori (2020). Nucleocapsid protein recruitment to replication- transcription complexes plays a crucial role in coronaviral life cycle, *Journal of Virology*, 94.

3. Y.-J. Tan, P.-Y. Goh, B.C. Fielding, S. Shen, C.-F. Chou, J.-L. Fu, H.N. Leong, Y.S. Leo, E.E. Ooi, A.E. Ling (2004). Profiles of antibody responses against severe acute respiratory syndrome coronavirus recombinant proteins and their potential use as diagnostic markers, *Clin. Diagn. Lab. Immunol.*

4. Y. Shi, Y. Yi, P. Li, T. Kuang, L. Li, M. Dong, Q. Ma, C. Cao (2003). Diagnosis of severe acute respiratory syndrome (SARS) by detection of SARS coronavirus nucleocapsid antibodies in an antigen-capturing enzyme-linked immunosorbent assay, *J. Clin. Microbiol.*

5. D.T.M. Leung, T.F. Chi Hang, M. Chun Hung, P.K. Sheung Chan, J.L.K. Cheung, H. Niu, J.S.L. Tam, P.L. Lim (2004). Antibody response of patients with severe acute respiratory syndrome (SARS) targets the viral nucleocapsid, *JID (J. Infect. Dis.)*.

6. Zeng, W., Liu, G., Ma, H., Zhao, D., Yang, Y., Liu, M., ... Jin, T. (2020). Biochemical characterization of SARS-CoV-2 nucleocapsid protein. *Biochemical and Biophysical Research Communications*. doi:10.1016/j.bbrc.2020.04.136.

7. S. A. Stohlman, R. S. Baric, G. N. Nelson, L. H. Soe, L. M. Welter, R. J. Deans (1988). Specific interaction between coronavirus leader RNA and

nucleocapsid protein J Virol, 62, pp. 4280-4287.

8. Sisi Kang, Mei Yang, Zhongsi Hong, Liping Zhang, Zhaoxia Huang, Xiaoxue Chen, Suhua He, Ziliang Zhou, Zhechong Zhou, Qiuyue Chen, Yan Yan, Changsheng Zhang, Hong Shan, Shoudeng Chen (2020). Crystal structure of SARS-CoV-2 nucleocapsid protein RNA. <https://doi.org/10.1016/j.apsb.2020.04.009>.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЄТИЧНОГО ХАРЧУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Скорогод Марина Володимирівна

Студентка 1 курсу магістратури
факультету інноваційних технологій

Гонтар Тетяна Борисівна

к.т.н., завідувач кафедри ресторанного
готельного та туристичного бізнесу

Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Умови воєнного стану в Харківській області негативно впливають на якість та доступність харчування для населення. У таких складних умовах дієтичне харчування може стати особливо складною проблемою, оскільки харчові ресурси стають менш доступними та обмеженими. Під час воєнного стану важливо забезпечити населення відповідними продуктами, що містять всі необхідні поживні речовини для підтримки здоров'я та підвищення імунітету.

Таким чином, вивчення проблем дієтичного харчування в умовах воєнного стану є дуже важливим моментом для забезпечення здоров'я та безпеки населення. Дослідження проблеми дієтичного харчування в умовах воєнного стану в Харківській області допоможе з'ясувати стан харчування та визначити можливі шляхи покращення ситуації.

Мета роботи./Aim. Основною метою цієї роботи є дослідження проблем дієтичного харчування в умовах воєнного стану в Харківській області. Для досягнення цієї мети були досліджені наступні критерії:

- доступність харчових ресурсів;
- якість харчових продуктів та їх відповідність дієтичним нормам;
- рівень харчової безпеки;
- вплив незбалансованого харчування на здоров'я населення.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для проведення дослідження був проведений аналіз доступних даних з різних джерел, включаючи офіційні сайти медичних організацій та статті. Також було проведене інтерв'ю з мешканцями Харківської області, які знаходяться в умовах воєнного стану.

Результати та обговорення./Results and discussion. За результатами дослідження було встановлено, що доступність харчових ресурсів в умовах воєнного стану в Харківській області є серйозною проблемою. Багато магазинів та ринків не працюють, а ті, які працюють мають обмежений вибір харчових продуктів. Це може призвести до недостатнього постачання необхідних продуктів для забезпечення здорового дієтичного раціону. Також було встановлено, що в цих умовах багато людей були змушені вживати менш корисні продукти. Це може призвести до зниження якості їх харчування та загального стану здоров'я.

Якість харчових продуктів в умовах воєнного стану може бути нижчою, ніж в звичайних умовах. Це може бути пов'язано з обмеженим вибором харчових продуктів та зменшенням контролю якості у виробника. Також було встановлено, що дієтичні норми можуть не дотримуватися через обмежений вибір доступних продуктів, а також через неправильний спосіб їх зберігання та підготовки.

Умови воєнного стану можуть погіршити рівень харчової безпеки. За результатами дослідження було виявлено, що в умовах воєнного стану з'являється більше шахраїв та шахрайських схем, пов'язаних з продажем харчових продуктів, що можуть призвести до продажу неякісних продуктів та загрози здоров'ю населення.

Також було встановлено, що незбалансоване харчування може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям населення. Зокрема, можуть з'являтися проблеми з недостатнім постачанням вітамінів та мінералів, збільшенням ризику хвороб серцево-судинної системи, проблемами зі шлунком та кишечником, а також зниження імунітету та іншими проблемами зі здоров'ям.

Наприклад, недостатня кількість білків у раціоні може призвести до зниження м'язової маси та слабкості. Недостатнє споживання овочів та фруктів може призвести до недостатнього постачання вітамінів та мінералів, що може призвести до розвитку різних захворювань (вразливість до інфекційних захворювань, погіршення стану шкіри, захворювання шлунково-кишкового тракту та серцево-судинної системи).

Для розв'язання цих проблем потрібно вжити деякі комплексні заходи. По-перше, необхідно забезпечити регулярне постачання харчових продуктів у зону конфлікту у вигляді гуманітарної допомоги для окремих категорій населення, які згідно лікарських висновків потребують особливого харчування, організувати роботу магазинів та ринків з великим вибором продуктів, зокрема зі спеціальними дієтичними харчовими потребами.

По-друге, необхідно вжити заходи для запобігання продажу неякісних продуктів та проводити регулярні перевірки якості продуктів.

По-третє, необхідно забезпечити контроль якості харчових продуктів, що продаватимуться на території зони конфлікту та запровадити систему моніторингу за потенційно небезпечними продуктами.

Останнє, необхідно проводити навчання населення з питань дієтичного харчування та впровадження здорового способу життя, забезпечити доступ до продуктів з високим вмістом вітамінів та мінералів, а також вжити заходи для запобігання продажу продуктів, які можуть негативно впливати на здоров'я населення.

Висновки./Conclusions. Виходячи з отриманих результатів, можна зробити висновок, що проблеми дієтичного харчування під час воєнного стану в Харківській області є серйозними та потребують уваги. В умовах воєнного стану рекомендується створити ефективну систему постачання харчових продуктів, яка забезпечуватиме постійне постачання продуктів у всі райони області, також посилити контроль якості продуктів та підвищити рівень освіти населення щодо правильного дієтичного харчування. Бажано посилити контроль якості продуктів, розробити ефективні заходи щодо збереження

продуктів та забезпечення правильного зберігання, а також забезпечити належну інформаційну підтримку населення щодо дотримання правил дієтичного харчування. Також забезпечити доступність різноманітних дієтичних продуктів, проводити інформаційну роботу щодо правильного дієтичного харчування та вживати заходів для зменшення кількості нездорових продуктів в раціоні харчування населення.

Отже, в умовах воєнного стану, важливо забезпечити доступність харчових ресурсів, якість харчових продуктів та їх відповідність дієтичним нормам, рівень харчової безпеки та правильне дієтичне харчування населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як покращити харчування під час війни? URL: <https://krcpmsd3.lic.org.ua/korysna-informatsiia/iak-pokrashchyty-kharchuvannia-pid-chas-vijny/>
2. Як харчуватися під час війни? URL: <http://centr.cv.ua/?p=3019>

**РЯСНІСТЬ УТВОРЕННЯ МІКРО- ТА МЕГАСТРОБІЛІВ
ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОГО ІНТРОДУЦЕНТА
PSEUDOTSUGA MENZIESII (MIRB.) FRANCO В УМОВАХ
ДЕНДРОПАРКУ «ТРОСТЯНЕЦЬ» НАН УКРАЇНИ**

Тарабун Марина Олександрівна

к.б.н., науковий співробітник
Державний дендрологічний парк «Тростянець» НАН України
с. Тростянець, Прилуцький р-н., Чернігівська обл.

Вступ. Дослідження функціонування генеративної сфери інтродуцентів є невід’ємним компонентом комплексного інтродукційного аналізу. Нормальні процеси розвитку генеративних органів, утворення якісного насіння – важливі критерії успішності проходження процесів адаптації та акліматизації рослин в нових умовах зростання [1].

Мета роботи. Метою роботи було встановлення рясності утворення генеративних органів інтродуцента в умовах Державного дендрологічного парку «Тростянець» НАН України.

Матеріали та методи. Рясність утворення мікро- та мегастробілів визначали візуально за шестибальною шкалою В. Г. Каппера у модифікації О. А. Калініченка [1, 2], згідно якої:

- 0 балів – рослина не репродукує;
- 1 бал – крона вкрита репродуктивними органами дуже слабо на 0-20%;
- 2 бала – крона вкрита репродуктивними органами слабо на 21-40%;
- 3 бала - крона вкрита репродуктивними органами середнє на 41-60%;
- 4 бала - крона вкрита репродуктивними органами добре на 61-80%;
- 5 балів - крона вкрита репродуктивними органами дуже добре на 81-100%.

Результати обговорення. Репродуктивного віку рослини псевдотсуґи, в умовах парку, досягають у 10-20-річному віці. 2/3 мега- та мікростробілів знаходиться у середній частині крони, при цьому, у верхній частині крони

утворюються макростробіли, а у нижній частині – мікростробіли. Мікростробілі в середньому має довжину 1,2–2,3 см та ширину 0,4–0,6 см. Складається з укороченої осі, на якій розташовані сильно редуковані мікроспорофіли. До початку пилювання набувають напівсферичної форми та яскраво-жовтого забарвлення.

Запилений макростробілі набуває світло-зеленого або ж охристо-бежевого забарвлення та має довжину 6–13 см і 3–5 см завширшки.

Pseudotsuga menziesii в інтродукційних умовах щорічно формує чоловічі та жіночі стробіли. Середній бал рясності утворення мікростробілів та мегастробілів в дендрологічному парку «Тростянець» за роки дослідження (2018-2022 рр.) становив, за обраною нами шкалою, 4 бали, тобто крона вкрита репродуктивними органами добре на 61-80%. Рясність утворення мікростробілів та мегастробілів в дендрологічному парку «Тростянець» відображена у таблицях 1, 2.

Таблиця 1

Рясність утворення чоловічих стробілів *Pseudotsuga* в умовах дендропарку «Тростянець»

№ п/п	Назва виду, різновиду	Бали за роками					Середній бал за роки дослідження
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	<i>P. menziesii</i>	4	4	4	4	4	4
2	<i>P. menziesii</i> var. <i>glauca</i>	3	4	4	4	4	3,8

Таблиця 2

Рясність утворення жіночих стробілів *Pseudotsuga* в умовах дендропарку «Тростянець»

№ п/п	Назва виду, різновиду	Бали за роками					Середній бал за роки дослідження
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	<i>P. menziesii</i>	4	4	4	4	4	4
2	<i>P. menziesii</i> var. <i>glauca</i>	4	4	4	4	4	4

Висновки. Аналізуючи отримані результати робимо висновок, що досліджувані рослини виду добре адаптувались до нових умов і щорічно утворюють чоловічі та жіночі стробіли.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Калініченко О. А. Декоративна дендрологія: навчальний посібник / О. А. Калініченко. К.: Вища школа, 2003. 199 с.
2. Каппер О. Г. Хвойные породы / О. Г. Каппер. М.: Гослесбумиздат, 1954. С. 17-26.

MEDICAL SCIENCES

НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ВИНИКНЕННЯ СПАЛАХУ ПОЛІОМІЄЛІТУ В УКРАЇНІ

Алієв Руфат Бахтіярович

Кандидат медичних наук
кафедри епідеміології та інфекційних хвороб

Баліка Аліса Юрїївна

Абу Абуд Марія Саїб

Студентки

Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

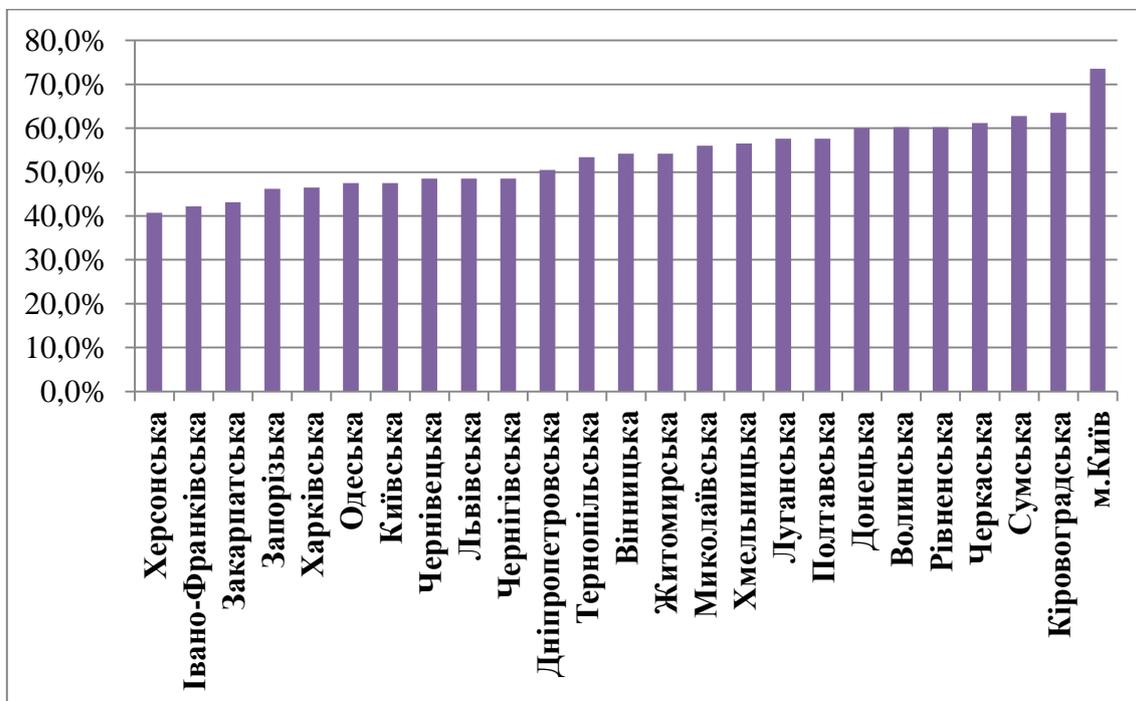
Вступ. Поліомієліт – небезпечне гостре вірусне захворювання, що має тропність до центральної нервової системи (ЦНС), призводить до виникнення стійких та необоротних паралічів, і, як наслідок, інвалідизації та навіть смерті. Проблема поліомієліту залишається актуальною як для всього світу, так і для України зокрема: за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) серед трьох штамів дикого поліовірусу станом на 2022 рік не ліквідованим залишається поліовірус типу 1, що є ендемічним у Пакистані та Афганістані; з моменту перших спалахів на початку ХХ століття і по сьогоднішній специфічного лікування не існує – єдиним способом захисту є вакцинація. Рівень охоплення щепленнями проти поліомієліту в Україні серед дітей до 1 року досить низький, через що наша країна є однією з 17, де можливе виникнення спалаху даного захворювання.

Ціль роботи. Дослідити статистичні дані щодо охоплення щепленнями проти поліомієліту у різних регіонах України за 2021 рік та проаналізувати можливість виникнення нових спалахів цього захворювання.

Матеріали та методи. Було проведено аналіз літератури за останні 3

роки щодо рівня вакцинації проти поліомієліту, а також про останні випадки даного захворювання в Україні.

Результати та обговорення. За даними проведеної кампанії 2021 року вакцинації проти поліовірусу, середній рівень охоплення щепленнями по Україні за 8 місяців склав лише 53%, чого недостатньо для створення колективного імунітету: лишилась значна частка дітей без імунної відповіді до збудника поліомієліту. Найнижчий рівень щеплень був зафіксований у Херсонській (40,7%), Івано-Франківській (42,2%) та Закарпатській (43,1%) областях. Натомість у місті Київ (73,5%), рівень охоплення щепленнями виявився найвищим (Табл. 1).

Табл. 1 – Рівень охоплення щепленнями «Поліо-3» по областях

Наслідком низького рівня щеплення став зареєстрований (вперше з 1997 року) випадок поліомієліту в жовтні 2021 року у невакцинованої 1,5-річної дитини з Рівненщини, яка була госпіталізована з ознаками парезу нижніх кінцівок. Пізніше, в січні 2022 року був зареєстрований поліомієліт у нещепленої 2-річної дитини з Закарпаття, яка також мала ознаки млявого нижнього парезу. Восени 2021 року було виявлено 20 дітей з Закарпаття та Рівненщини, що були інфіковані внаслідок відсутності вакцинації, з яких у

12-річної дівчинки був виявлений параліч нижньої кінцівки.

Не можна однозначно прогнозувати нові спалахи поліомієліту у найближчий час, оскільки за останні місяці 2023 року не було зареєстровано жодного нового випадку захворювання. Проте низький рівень охоплення щепленнями по нашій країні підвищує ризик виникнення таких спалахів: рекомендований рівень вакцинації від поліовірусу за рекомендаціями ВООЗ має складати 95%, що значно вище за показник 2021 року.

Висновки. Поліомієліт залишається серйозною проблемою для України, виникнення спалаху якого може призвести до серйозних соціально економічних збитків. Тому дуже важливим є підвищення рівня вакцинації шляхом розповсюдження інформації щодо небезпечності даного захворювання та необхідності повного курсу вакцинації серед населення, а також підвищення рівня довіри батьків до наявних вакцин.

ПОШИРЕНІСТЬ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ В СЕРЕД ВАГІТНИХ В УКРАЇНІ

Алієв Руфат Бахтіярович

Кандидат медичних наук
кафедри епідеміології та інфекційних хвороб

Абу Абуд Марія Саиб

Баліка Аліса Юрїївна

Студентки

Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

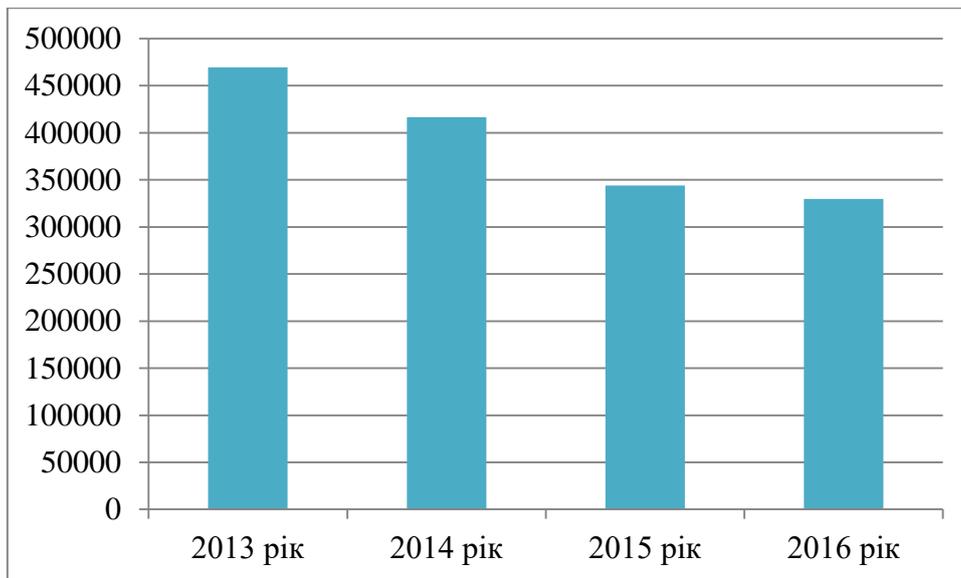
Вступ. Вірусний гепатит В (HBV) – це небезпечне інфекційне захворювання, яке може перебігати в гострій або хронічній формі, і пов'язане з підвищеним ризиком розвитку цирозу печінки та гепатоцелюлярної карциноми. Дана проблема лишається актуальною, оскільки є однією з провідних причин смертності в усьому світі.

Дослідження захворюваності на гепатит В серед вагітних є важливим, оскільки перинатальне зараження є основним шляхом передачі інфекції новонародженим та дітям молодшого віку, а також пов'язаний із ним негативний вплив на організм матері і плода.

Ціль роботи. Дослідити поширеність HBV серед вагітних в Україні та його негативні наслідки.

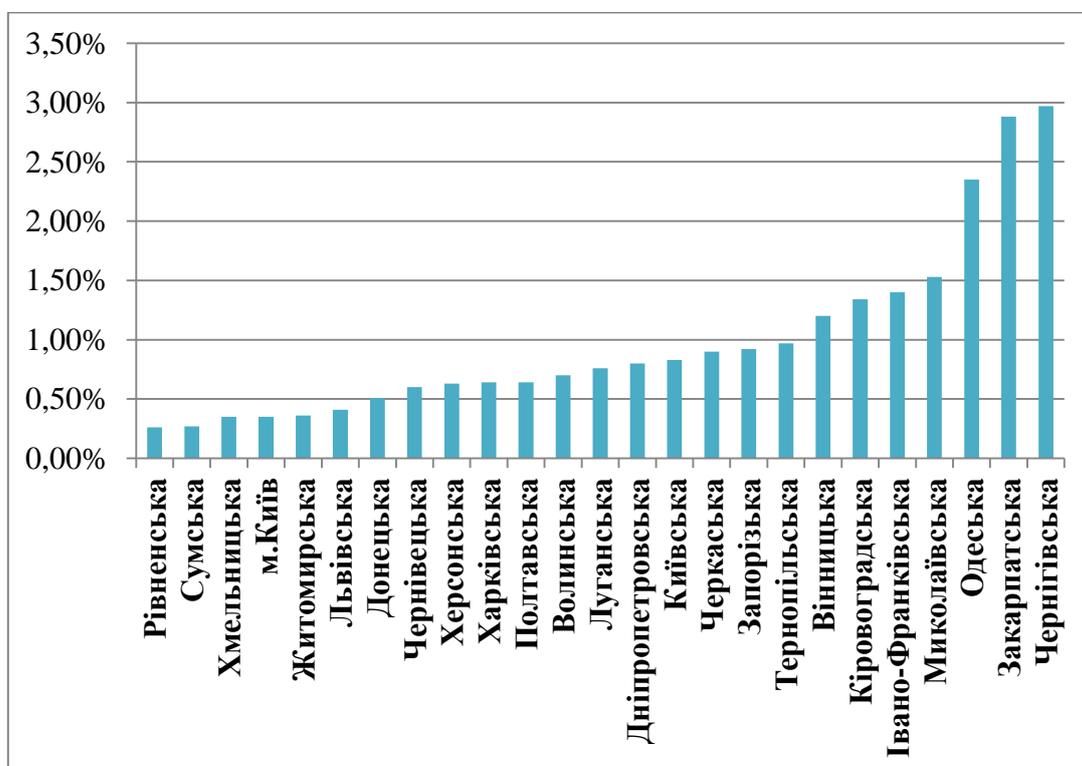
Матеріали та методи. Було проведено ретроспективний аналіз даних за 2013-2016 роки щодо обстеження на HBV серед вагітних і пов'язаної із цим захворюваності серед цієї групи населення.

Результати та обговорення. Рівень обстеження вагітних на маркери вірусного гепатиту В з 2013 по 2016 роки мав тенденцію до зниження: у 2013 році всього обстежено 469335 жінок, у 2014 – 416741 жінка, у 2015-343862 жінки, у 2016 – 329732 жінки (Рис. 1); загалом було обстежено 1559670 жінок.

Рис. 1 – Динаміка обстеження на HBV серед вагітних за 2013-2016 рр.

За 4 роки було виявлено наступні маркери HBV-інфекції у вагітних: HBsAg виявлений у 13520 жінок (що відповідно складає 0,87% в середньому по Україні), anti-HBs – 2328 жінок, anti-HBc IgM – 2568 жінок, anti-HBc IgG – 7644 жінки, HBeAg – 85 жінок, anti-HBe – 335 жінок. По регіонах України частота виявлення маркеру HBsAg значно різнилась (Рис. 2).

Рис. 2 – Частота виявлення маркеру HBsAg по регіонах України за 2013-2016 рр.

Висновки. З урахуванням негативної тенденції щодо кількості обстежуваних вагітних на НВУ необхідно підвищувати цей рівень та усвідомленість майбутніх матерів щодо небезпечності цього захворювання та негативного впливу на їх організм, та організм майбутньої дитини: ураження печінки матері може призвести до затримки розвитку плода; багато препаратів для етіотропного лікування мають тератогенний вплив, а трансплантація печінки пов'язана з високим рівнем внутрішньоутробної смертності.

КОФЕЇН ЯК ГЕРОПРОТЕКТОР: ПРАВДА ЧИ МІФ?

**Атумава Владислав Роландович,
Григор'єва Ганна Романівна,**

Студенти 5 курсу

II медичного факультету за спеціальністю «Медицина»

Боровик Катерина Миколаївна,

к.мед.н., асистент кафедри

внутрішньої медицини № 2

і клінічної імунології та алергології

імені академіка Л. Т. Малої

Науковий керівник:

Риндіна Наталія Геннадіївна,

д.мед.н., професор кафедри внутрішньої медицини № 2

і клінічної імунології та алергології

імені академіка Л. Т. Малої

Харківський національний Медичний Університет,

м. Харків, Україна

Вступ: Старіння можна розглядати як фізіологічне прогресування біомолекулярного пошкодження та накопичення дефектних клітинних компонентів, які запускають і посилюють процес ослаблення функцій усього організму. Хоча старіння є природним і неминучим процесом, його можна регулювати певними факторами, такими як спосіб життя, харчування та з допомогою допоміжних речовин.

Геропротектори - це речовини, які можуть затримати на певний час процеси старіння в організмі. Оскільки наука, яка вивчає властивості геропротекторів, є досить молодою, відомо лише декілька геропротекторів, які можуть впливати на процеси старіння, але вони потребують подальших досліджень. Кофеїн показав людству свою користь. Він покращує увагу, стримує сонливість та може підвищувати розумові здібності за умови тривалого використання [1]. Незважаючи на значний інтерес до впливу кофеїну на тривалість життя багатоплідних, ступінь, а також напрямок цього ефекту все ще неясні.

Мета: Проаналізувати геропротективні властивості кофеїну на основі вже існуючих досліджень.

Матеріали та методи: Було проведено пошук літературних джерел, опублікованих в наукометричному просторі PubMed за останні 10 років.

Результати та обговорення: Так, автори Sutphin та співавт. продемонстрували, що хронічний вплив кофеїну в дорослому віці подовжує тривалість життя та здоров'я залежно від температури [2]. Подовження тривалості життя за рахунок кофеїну не доповнюється подовженням тривалості життя за рахунок бактеріальної депривації та не залежить від фактора, що викликає гіпоксію.

Також у дослідженні Kolahdouzan та співавт. визначили неочікуваний ефект, що терапевтичною цінністю кофеїну є його здатність знижувати ризик і відстрочувати настання вікових нейродегенеративних захворювань [3]. В останньому великому огляді експериментальних досліджень було наголошено, що лікування кофеїном знижує ризик виникнення захворювання та покращує зниження когнітивних функцій у моделях хвороб Альцгеймера та Паркінсона [4].

У попередніх роботах авторів Wu та Fillenbaum було виявлено що кофеїн здатний затримувати патологію у глистових моделях хвороби Альцгеймера [5].

Також були проведені дослідження стосовно когнітивних функцій на ссавцях, використання кофеїну при нейродегенеративних розладах, були зосереджені в основному на хворобах Альцгеймера та Паркінсона, дослідження, які вивчають вплив споживання кофеїну на хворобу Хантінгтона у людей, зараз проводяться. Ми виявили закономірність, що спостерігається між бактеріальною депривацією та кофеїном, свідчить про те, що кофеїн також може імітувати аспекти дієтичного обмеження, що особливо цікаво, враховуючи, що кофеїн уже широко вживається в людському суспільстві.

У роботі Rodak та співавт. було зазначено, що подовження тривалості життя за рахунок кофеїну зменшується у трьох інших штаммах із мутаціями в генах, пов'язаних із старінням, свідчить про те, що кофеїн може активувати

загальний набір клітинних процесів, важливих для збільшення довголіття, за допомогою ряду втручань [6].

Ідея про те, що кофеїн може взаємодіяти з кількома шляхами, залученими до старіння, додатково підтверджується спостереженням про те, що вплив кофеїну на тривалість життя та токсичність поліглутаміну можна відокремити відносно їхньої залежності від температури та DAF-16. Як альтернатива, можливо, кофеїн змінює молекулярний або фізіологічний стан організмів таким чином, що робить організм нездатним нормально реагувати на сигнали, які призводять до збільшення тривалості життя нелікованих тварин.

Висновки: Отже, вплив кофеїну на довголіття, здається, збігається як з інсуліноподібним сигнальним шляхом, так і з дієтичними обмеженнями, тоді як стійкість до токсичності поліглутаміну не залежить від інсуліноподібного сигналу. Вплив кофеїну на довголіття також залежить від експериментальної температури. У майбутніх дослідженнях важливо розкрити механізми, що лежать в основі цих спостережень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чекман І. С., Горчакова Н. О., Туманов В. А., та співав. Біохімічні механізми дії кофеїну (Огляд літератури). *Фітотерапія. Часопис*. 2018;1:4-8.
2. Sutphin GL, Bishop E, Yanos ME, Moller RM, Kaeberlein M. Caffeine extends life span, improves healthspan, and delays age-associated pathology in *Caenorhabditis elegans*. *Longev Healthspan*. 2012;1:9. Published 2012 Dec 1. doi:10.1186/2046-2395-1-9
3. Kolahdouzan M, Hamadeh MJ. The neuroprotective effects of caffeine in neurodegenerative diseases. *CNS Neurosci Ther*. 2017;23(4):272-290. doi:10.1111/cns.12684
4. Londzin P, Zamora M, Kałkol B, Taborek A, Folwarczna J. Potential of Caffeine in Alzheimer's Disease-A Review of Experimental Studies. *Nutrients*. 2021;13(2):537. Published 2021 Feb 6. doi:10.3390/nu13020537

5. Wu B, Fillenbaum GG, Plassman BL, Guo L. Association Between Oral Health and Cognitive Status: A Systematic Review [published correction appears in J Am Geriatr Soc. 2016 Aug;64(8):1752]. J Am Geriatr Soc. 2016;64(4):739-751. doi:10.1111/jgs.14036

6. Rodak K, Kokot I, Kratz EM. Caffeine as a Factor Influencing the Functioning of the Human Body-Friend or Foe?. *Nutrients*. 2021;13(9):3088. Published 2021 Sep 2. doi:10.3390/nu13093088

ДОДАТКОВА РОЛЬ ВІРТУАЛЬНОГО ДО ТРАДИЦІЙНОГО РОЗТИНУ У ВИКЛАДАННІ АНАТОМІЇ

Балковенко В. О.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Медведєв І. О.,
Здобувач освіти 2 курсу II медичного факультету
Данько Ю. С.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Ячменьова Е. С.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Воздіган Н. С.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Згирвач А. Ю.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Шаповал Р. О.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Пастухова А. А.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Оруджев Г. Т.,
Здобувач освіти 2 курсу II медичного факультету
Скріпова М. О.,
Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Групова анатомія людини є основою медичних навчальних програм у всьому світі та спрямована на введення основних анатомічних концепцій у клінічний контекст. З історичної точки зору, вивчення анатомії шляхом розтину трупів було найбільш релевантною парадигмою навчання для вивчення загальної анатомії людини, можна розраховувати на програму донорства тіл для анатомічної освіти, яка реалізується з 2000-х років. Тим не менш, враховуючи експоненціальний розвиток інтересу до анатомічних вправ на трупах з боку студентів, аспірантів і спеціалістів, а також збільшення кількості класів, кількість доступних тіл все ще недостатня для задоволення

потреб.

Таким чином, у викладанні анатомії, віртуальний розтин було визначено як потенційно корисний варіант, щоб дозволити імітацію анатомічного розтину якомога ближче до реальності, незважаючи на фізичну відсутність трупа. Однак незрозуміло, яким буде консенсус щодо того, чи слід інтегрувати технологічні інновації в курси загальної анатомії.

Мета роботи./Aim. Мета цієї роботи полягає в визначенні додаткової ролі віртуального до традиційного розтину у викладанні анатомії.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз клінічного рандомізованого дослідження. Рандомізоване контрольоване дидактичне випробування було реалізовано для перевірки гіпотези та перевірки корисності у викладанні анатомії віртуального розтину, доданого до класичного підходу шляхом грубого розтину на свіжозамороженому тілі людини

Результати та обговорення./Results and discussion. Нами було проаналізовано дослідження в якому приймали участь 30 студентів другого курсу медичного факультету, які брали участь у факультативному курсі анатомічної дисекції під час загального курсу анатомії. Зараховано студентів 18 чоловіків та 12 дівчат. Середній вік учасників становив $20,9 \pm 0,6$ року, коливався від 20,1 до 22,1 року. Усі студенти-медики були неоплачуваними волонтерами, і ніхто з них не мав попереднього досвіду розтину передпліччя.

Після аналізу результатів ми з'ясували що студенти-медики, які звернулися до віртуальної дисекції з метою вивчення анатомії, мали більше ніж у три рази більшу ймовірність повідомити про позитивний результат (пройшов/позитивний) на тесті після дисекції, ніж ті, хто звернувся до підручників з топографічної анатомії, контролюючи для всіх інші фактори в моделі. Загалом, традиційне грубе препарування реального тіла досі одностайно вважалось основним підходом до вивчення анатомії, який вважався кращим, ніж будь-який потенційний віртуальний заміник. У будь-якому випадку було визнано попередню корисність віртуального розтину для подальшого застосування до традиційного розтину трупа.

Висновки./Conclusions. Отже, можна зробити висновок, що поєднання віртуальної та традиційної грубої дисекції призвело до значного покращення результатів навчання студентів-медиків другого курсу. Це може бути корисним для максимізації впливу практичного розтину, подолання скорочення економічних ресурсів і дефіциту доступних тіл.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН КАРДІОМІОЦИТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ТВАРИН ЗА УМОВ ФОСФАТНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Білінський Ігор Ігорович,
рНД, асистент,
Федорак Владислав Володимирович,
Кропивницька Ольга Вікторівна,
Конончук Софія Володимирівна,
Студенти,
Івано-Франківський національний медичний університет,
Івано-Франківськ, Україна

Актуальність: В наш час фосфати широко застосовуються в якості харчових добавок. На сьогодні в Україні дозволено використання Е 338-342, 350-352, які застосовуються переважно в якості консервантів. Фосфор є необхідним для забезпечення багатьох функцій організму. Проте багато дослідників занепокоєні щодо включення цих добавок в раціон харчування населення. Надходження фосфатів в більших дозах може спричинити інтоксикацію, порушення функції нирок, кісткової та серцево-судинної систем, прискорюють процеси старіння. Фосфатні харчові добавки в їжі є предметом стурбованості, і їх негативний вплив на здоров'я потребує детального вивчення.

Мета: оцінити функціональний стан кардіоміоцитів експериментальних тварин за умов фосфатного навантаження.

Матеріали та методи: Дослідження проводилось на статевозрілих щурах лінії Вістар (самці) масою 180-250 г. Тварин було поділено на 2 групи. I група контрольна, отримували стандартний раціон віварію. II група – дослідна, тварини одержували додатково гідрогенфосфат натрію розчинений у воді в дозі 1/10 LD50 (у перерахунку на кг маси тіла тварини) упродовж 30 днів. Забір матеріалу проводився по завершенню експерименту згідно правил Європейської конвенції про гуманне ставлення до лабораторних тварин (Страсбург, 1986), Закону України № 3447-IV «Про захист тварин від

жорстокого поводження». Для оцінки морфологічних змін кардіоміоцитів використовували приготовлені гістологічні зрізи, забарвлені стандартними оглядовими гістологічними методиками (за допомогою гематоксилінеозину).

Результати: У тварин контрольної групи міокардіоцити зберігали нормальну гістологічну будову. На повздовжньому зрізі ми спостерігаємо волокна міокарду, які представлені смужками кардіоміоцитів. Ядра в них розташовані центрально. Між смужками бачимо анастомози. Між собою кардіоміоцити сполучені вставними дисками. Між ланцюгами клітин міокарду ми бачимо світлі проміжки, що заповнені пухкою волокнистою сполучною тканиною.

У експериментальних тварин суттєвих морфологічних змін кардіоміоцитів не виявлено, проте в окремих гістопрепаратах між ланцюгами клітин в пухкій сполучній тканині ми відмічали темні скупчення фосфіду кальцію.

Ендотелій артеріальної системи є одним з типів тканин, які є сприйнятливими до ектопічної кальцифікації внаслідок відкладання фосфіду кальцію. Накопичення $\text{Ca}^{2+}\text{3P2}$ спричиняє утворення твердої бляшки в артеріальних судинах, що слідує за гіпертонією, артеріосклерозом та гіпертрофією лівого шлуночка.

Висновки: Дослідження показало, що надмірна кількість фосфатів у харчових продуктах та напоях може призводити до функціональних змін кардіоміоцитів. Щоб знизити ризик виникнення кальцифікатів в тканинах та запобігти надмірній збудливості тканин, необхідно час від часу перевіряти кількість фосфатів у сироватці крові. При надмірній кількості цих сполук у крові слід рекомендувати дієту з меншим вмістом фосфатів.

ПОРІВНЯННЯ РИЗИКУ ТРОМБОЕМБОЛІЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ ЛАПАРОСКОПІЧНОЇ ТА ВІДКРИТОЇ ХОЛЕЦИСТОКТОМІЇ

Блест Олександра Альбертівна

Студент 3 курсу медичного факультету № 1
ДВНЗ Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна

Вступ./Introduction. Холецистит та холелітіаз є одними з найпоширеніших хвороб жовчної системи, що часто вимагають хірургічного втручання. За останні десятиліття лапароскопічна холецистектомія (ЛНС) стала більш популярним методом лікування порівняно з відкритою холецистектомією (ОНС) завдяки своїм перевагам, таким як менші розрізи та швидше одужання. Однак, обидва методи можуть бути пов'язані з підвищеним ризиком тромбоемболічних ускладнень через порушення гемостатичної системи внаслідок травми тканин в результаті оперативного втручання. Таким чином, важливо порівняти ризик таких ускладнень між цими двома методами та вивчити зміни в гемостатичній системі у пацієнтів, які перенесли ці операції.

Мета роботи./Aim. Порівняння ризику тромбоемболічних ускладнень після лапароскопічної та відкритої холецистектомії.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Проведений контент аналіз джерел літератури щодо порівняння ризику тромбоемболічних ускладнень після лапароскопічної та відкритої холецистектомії.

Результати та обговорення./Results and discussion. У цьому дослідженні порівнювали характеристики системи гемостазу у пацієнтів, які перенесли відкриту холецистектомію (група А) та лапароскопічну холецистектомію (група Б).

На початку дослідження, тобто напередодні операції, достовірних відмінностей у значеннях гемостатичних показників між групами А та Б не було. Після операції через 24 години значення гемостатичного індексу групи А було достовірно вищим, ніж групи Б ($p < 0,05$), що свідчило про активнішу

коагуляцію у групі А. У групі А рівні протромбінового фрагмента F1+2 ($p < 0,01$) були вірогідно підвищені в усіх пробах, з максимальними значеннями в першу добу після операції (3,7 нмоль/л; 1,2-6, 0 нмоль/л) , тоді як у групі В помітне, але значно менше збільшення F1+2 (2,1 нмоль/л; 1,1–3,9 нмоль/л; $p < 0,01$) було помічено лише через 30 хвилин після завершення операції, що свідчить про більш значні порушення гемостазу у групі А. У групах А і В рівень D-димеру значно підвищився після операції, без статистичної різниці між групами в будь-який момент часу.

Було виявлено, що у хворих, які перенесли відкриту холецистектомію, спостерігається більш виражена активація системи згортання крові та підвищення рівня фібриногену та протромбінового фрагмента F1+2, що може свідчити про вищий ризик тромбоемболічних ускладнень після операції. Водночас у хворих, які перенесли лапароскопічну холецистектомію, спостерігалася менша активація системи згортання крові та нижчі значення F1+2 фрагментів фібриногену та протромбіну. Проте післяопераційні рівні D-димеру були значно вищими в обох групах, що може свідчити про те, що обидві процедури підвищують ризик тромбоемболічних ускладнень. Рівень активності інгібітора активатора плазміногену 1 типу (PAI-1) залишався в межах норми в обох групах.

Висновки./Conclusions. Згідно даних літератури було з'ясовано, що хірургічне втручання при відкритій холецистектомії супроводжується більш вираженими змінами у гемостатичній системі пацієнтів, порівняно з лапароскопічною холецистектомією. Зокрема, у пацієнтів, що перенесли відкриту холецистектомію, спостерігалась значна активація системи згортання крові, що може бути пов'язане з ризиком тромбоемболічних ускладнень після операції.

РОЛЬ ЕФЕКТОРНИХ ПАТОГЕНЕТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ В РОЗВИТКУ СИНДРОМУ ВОЛЬФА-ПАРКІНСОНА-УАЙТА ТА ПОГЛЯД НА СУЧАСНІ МЕТОДИ ЙОГО ЛІКУВАННЯ

Богомол Катерина Володимирівна

Студентка

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Синдром Вольфа-Паркінсона-Уайта є відносно поширеною вродженою аномалією провідності, яка пов'язана з передчасним збудженням шлуночків через наявність додаткових шляхів проведення імпульсу (у 98% випадків це **пучок Кента**, 2% - **волокна Махайма**), зустрічається у близько 0,2-0,4% населення.

Незважаючи на стрімкий розвиток медицини й фармакології, ця патологія все ще залишається частою причиною розвитку раптової серцевої смерті. З огляду на це, необхідним є вивчення ролі ефекторних (молекулярних) механізмів її розвитку та ознайомлення з основними принципами лікування.

Ціль роботи. З'ясування передумов, що активують ефекторні (молекулярні) механізми і роль останніх в патогенезі розвитку і перебігу синдрому Вольфа-Паркінсона-Уайта і з огляду сучасних методів його лікування.

Результати та обговорення. На сьогоднішній день відомо, що в розвитку гіпертрофії міокарда шлуночків, важливої передумови для розвитку синдрому Вольфа-Паркінсона-Уайта, провідну роль відіграє мутація в $\gamma 2$ регуляторній субодиниці PRKAG2 (АМФ-активованої протеїнкінази) – ферменту, який бере участь в регуляції енергетичного гомеостазу клітини, активуючи поглинання та розпад глюкози [1, 2].

У людей з мутаціями протеїнкінази нерідко виявляються електрофізіологічні порушення, одним з яких є передчасне збудження шлуночків, що характерно і для синдрому Вольфа-Паркінсона-Уайта, та інших

проявів атріовентрикулярної дисфункції [1, 2].

Для з'ясування механізму, за яким мутації PRKAG2 спричиняють гіпертрофію з електрофізіологічними порушеннями, науковці використовували в експерименті трансгенних мишей з надмірною експресією комплементарної ДНК PRKAG2 і встановили, що трансгенні мутантні миші виявляють підвищену активність протеїнкінази, активованої АМФ, у їх серцевому м'язі накопичується значний (в 30 разів вище норми) надлишок глікогену, виникає виражена гіпертрофія лівого шлуночка, перезбудження міокардіоцитів і дисфункція синусового вузла [3].

Гістологічне дослідження продемонструвало, що фіброзні кільця правого і лівого передсердно-шлуночкових отворів, які в нормі попереджають шлуночки від передчасного збудження з передсердь, спотворені міоцитами, переповненими глікогеном.

Електрофізіологічне дослідження виявило ознаки наявності додаткових атріовентрикулярних провідних шляхів (скорочення інтервалів PR, що свідчить про зменшення фізіологічної часової затримки між електричною активацією передсердь і шлуночків, та дельта-хвиль), що співпадають з такими при синдромі Вольфа-Паркінсона-Уайта і безпосередньо спричиняють попереднє збудження шлуночків [3].

В іншому дослідженні було показано, що мутації гена PRKAG2 призводять до збільшення об'єму міоцитів та розвитку незначного інтерстиціального фіброзу, але вони не відносяться до таких патогномонічних ознак гіпертрофічної кардіоміопатії, як дезорганізація міофібрил і міоцитів. У той же час, з мутацією цього ж гена пов'язують утворення в міоцитах вакуолей, заповнених глікогеном [4].

Якщо раніше вважалося, що мутація гена PRKAG2 безпосередньо призводить до розвитку у пацієнтів гіпертрофічної кардіоміопатії (ГКМП) та/або синдрому Вольфа-Паркінсона-Уайта, то тепер наведені вище дані дають підставу вважати, що ця мутація призводить до розвитку патології, пов'язаної з накопиченням глікогену в клітинах серцевого м'яза, ознаки якої є схожими на

ГКМП і синдром Вольфа-Паркінсона-Уайта (гіпертрофія міокарда, попереднє збудження шлуночків і спотворення провідних шляхів).

Найбільшою небезпекою перебігу синдрому Вольфа-Паркінсона-Уайта і передумовою раптової серцевої смерті пацієнтів є розвиток атріовентрикулярної тахікардії за типом Re-entry, яка може перейти у фібриляцію передсердь, а згодом і шлуночків, особливо, якщо швидкість проведення імпульсу по додаткових шляхах перевищує 300 за хвилину [5].

Сьогодні за даними багатьох досліджень сформульовані три фактори ризику розвитку фібриляції передсердь і шлуночків: короткий інтервал R-R, індуктивність фібриляції передсердь або атріовентрикулярних тахікардій за механізмом Re-entry, а також старша вікова група пацієнтів, де частіше зустрічається розвиток злякисних аритмій, що, можливо, й призводять до фібриляції згодом [6].

Але ці твердження контрастують з висновками інших досліджень, де заявлено, що віковий фактор не слід вважати визначальним у розвитку такого важкого ускладнення, як фібриляція передсердь, і свідчать про виникнення фібриляції шлуночків лише в дітей і підлітків з наявними додатковими шляхами в провідній системі серця [5].

Основним методом лікування хворих з синдромом Вольфа-Паркінсона-Уайта є радіочастотна катетерна абляція додаткових провідних шляхів. На думку висококваліфікованих електрофізіологів, цей метод володіє високим рівнем успіху з відсутністю значних ускладнень [5, 6].

Згідно з даними рандомізованого дослідження, тривалість спостереження якого становила близько 5 років, профілактична катетерна абляція у пацієнтів з безсимптомним перебігом синдрому Вольфа-Паркінсона-Уайта, на 92% знижує ризик виникнення ускладнень в подальшому [7].

Висновки. У ході дослідження були зроблені такі висновки:

1. Мутація в гені PRKAG2, що призводить до надмірної активності АМФ-активованої протеїнкінази й накопичення метаболітів у клітинах кардіоміоцитів є основним ефекторним (молекулярним) механізмом патогенезу

синдрому Вольфа-Паркінсона-Уайта.

2. Найбільшою небезпекою для пацієнтів із синдромом Вольфа-Паркінсона-Уайта є наявність умов для розвитку механізму повторного входу збудження (Re-entry) з подальшим розвитком миготливої аритмії, що нерідко призводить до спонтанної серцевої смерті.

3. Основним принципом лікування є радіочастотна катетерна абляція, застосування якої є доцільним навіть у пацієнтів з безсимптомним перебігом хвороби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Blair, E., et al. 2001. Mutations in the gamma(2) subunit of AMP-activated protein kinase cause familial hypertrophic cardiomyopathy: evidence for the central role of energy compromise in disease pathogenesis. *Hum. Mol. Genet.* 10:1215–1220.

2. Gollob, M. H., et al. 2001. Identification of a gene responsible for familial Wolff-Parkinson-White syndrome. *N. Engl. J. Med.* 344:1823–1831.

3. Michael Arad, Ivan P Moskowitz, Vickas V Patel, Ferhaan Ahmad, Antonio R Perez-Atayde, Douglas B Sawyer, Mark Walter, Guo H Li, Patrick G Burgon, Colin T Maguire, David Stapleton, Joachim P Schmitt, X X Guo, Anne Pizard, Sabina Kupersmidt, Dan M Roden, Charles I Berul, Christine E Seidman, J G Seidman. 2003. Transgenic mice overexpressing mutant PRKAG2 define the cause of Wolff-Parkinson-White syndrome in glycogen storage cardiomyopathy. *Circulation.* 107(22):2850-6.

4. Michael Arad, D Woodrow Benson, Antonio R Perez-Atayde, William J McKenna, Elizabeth A Sparks, Ronald J Kanter, Kate McGarry, J G Seidman, Christine E Seidman. 2002. Constitutively active AMP kinase mutations cause glycogen storage disease mimicking hypertrophic cardiomyopathy. *J Clin Invest.* 109(3): 357–362.

5. Giaccardi M. Ablation for Wolff–Parkinson–White syndrome: a life-saving procedure. *Kardiol Pol.* 2020; 78: 177-178. doi:10.33963/KP.15248

6. Moskal P, Jastrzębski M, Pitak M, et al. Malignant ventricular arrhythmias and other complications of untreated accessory pathways: an analysis of prevalence and risk factors in over 600 ablation cases. *Kardiol Pol.* 2020; 78: 203-208
7. Pappone C, Santinelli V, Manguso F, et al. A randomized study of prophylactic catheter ablation in asymptomatic patients with the Wolff-Parkinson-White syndrome. *N Engl J Med.* 2003; 349: 1803-1811

ЯТРОГЕННИЙ ВПЛИВ ГІНЕКОЛОГІЧНОЇ ТА АКУШЕРСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Науковий керівник:

Болокадзе Євгенія Олександрівна

к.мед.н., доцент

Негода Юлія Сергіївна

студентка І медичного факультету

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Ятрогенний вплив гінекологічної та акушерської агресії- це негативний вплив медичної процедури або поведінки медичного персоналу на здоров'я пацієнтки. Це може включати фізичну, емоційну, психологічну та соціальну шкоду.

Мета. Визначити розповсюдженість проблеми гінекологічної агресії в повнолітніх жінок на території України, та визначити можливий ятрогенний вплив даної проблеми на здоров'я пацієнтки.

Матеріали та методи. Виконано опитування 32 респондентів жіночої статі вікової групи 20 - 50 років. За допомогою опитувальника респонденти відповідали на питання наявності досвіду спрямованої до себе акушерської та гінекологічної агресії від медичного персоналу закладу охорони здоров'я. В примітках опитувальника до термінів "акушерська агресія" та "гінекологічна агресія" було віднесено наступні дії - неналежне поводження зі статевими органами, болісні або насильницькі вагінальні дослідження, примусове виконання абортів або високотехнологічних гінекологічних процедур, відсутність адекватної комунікації з медичним персоналом.

Результати та обговорення. Згідно даних опитування у 74% респондентів в тій чи іншій мірі наявний досвід спрямованої до себе акушерської та гінекологічної агресії. Майже 30% опитаних стверджують, що дані дії медичних працівників призвели до суттєвого погіршення стану здоров'я. До найвагоміших ятрогенних впливів на фізичне здоров'я

респондентів можна віднести: травму немовляти під час пологів внаслідок активного «виштовхування» плоду (заборонено протоколом), проведення додаткових розрізів в пологах, для розширення пологових шляхів без попереднього знеболення, груба поведінка акушера, що спричинила дискординування пологової діяльності, довготривалі болісні відчуття після проведення необережного гінекологічного огляду.

Однак найпоширенішим є психологічний тиск, що в подальшому призводило як до незначних образ пацієток на лікаря так і до серйозних наслідків для здоров'я, включаючи психологічну травму, тривогу, депресію, посттравматичний стресовий розлад, відмову від дальшої медичної допомоги та погіршення стану здоров'я.

Також респондентами було відзначено, що якісь медичного обслуговування залежала від виду допомоги, а саме безкоштовно чи комерційно була отримана послуга. Майже 30% опитаних відмічають корупційний фактор, як ключовий щодо відношення медичного персоналу до пацієток.

Для запобігання ятрогенного впливу акушерської та гінекологічної агресії необхідно забезпечити належну підготовку та навчання медичного персоналу з питань етики та гуманітарних наук, а також забезпечити належні стандарти професійної поведінки та безпеки пацієнтів. Важливим є забезпечення належної оплати праці лікарів, сприятливих умов праці та адекватного технічного оснащення робочого місця. Для пацієток важливо знати свої права та бути вільними від будь-якої форми насильства, в тому числі й медичного.

Висновки. Дане дослідження показує, що ятрогенний вплив гінекологічної та акушерської агресії є досить поширеним явищем серед жінок в Україні. Більшість опитаних мають досвід направленої до себе акушерської та гінекологічної агресії, що принесли пацієткам фізичну, емоційну, психологічну та соціальну шкоду.

РЕЗУЛЬТАТИ АУТОПСІЇ ХВОРИХ З КОРОНАВІРУСНОЮ ХВОРОБОЮ

Бондаренко Катерина Вадимівна,
студентка

Леонтєв Павло Олександрович,
к.мед.н., доцент кафедри судової медицини,
медичного правознавства ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. /Introduction. Спалах коронавірусу SARS-CoV-2 в 2019 році призвів до глобальної пандемії. Незважаючи на блискавичне поширення захворювання у світі, нині з'явилися описові результати клініко морфологічного вивчення проявів цієї інфекції [1-2]. Незмінним залишається твердження, що основною причиною смерті в інфікованих COVID-19 є гострий респіраторний дистрес-синдром [3]. Однак і в інших органах, насамперед в органах серцево-судинної системи, виникають значні структурні зміни, які призводять до поліорганної недостатності та сприяють настанню летального результату. Тому посмертне дослідження є цінним інструментом для вивчення патобіології цієї інфекційної хвороби.

Ціль роботи./Aim. Виявити патологічні зміни у внутрішніх органах при аутопсії хворих з коронавірусною хворобою.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналітичний огляд статті з «Pubmed» дослідників S. Elsoukkary, M. Mostyka, A. Dillard проведений в 2020 році [4]. В якій повідомляється про клініко-патологічні результати 32 досліджень розтинів, проведених у пацієнтів, які померли від COVID-19, включно зі стандартним макроскопічним і мікроскопічним дослідженням із застосуванням відповідних спеціальних та імуногістохімічних методів фарбування.

Результати та обговорення./Results and discussion. Інфекцію SARS-CoV-2 було підтверджено назофарингеальною ПЛР у - 31 випадку (97%) та імуногістохімічним забарвленням спайк-білка SARS-CoV-2 у легені в решті

1 випадку (3%).

За статеву ознакою когорта складалася з 22 чоловіків і 10 жінок із середнім віком $\pm$ 68 років.

У пацієнтів найчастіше спостерігалися кашель - 17 (55%), задишка - 26 (81%) і субфебрильна температура - 17 (55%). Тридцять один (97%) пацієнт мав щонайменше 1 супутнє захворювання (середнє значення = 4). У 28 пацієнтів (88%) були поширені тромбоемболічні захворювання, а також дифузне альвеолярне ураження - 30 (94%), діабетична нефропатія - 17 (57%) і гостре каналцеве пошкодження. Патерни ураження печінки були гетерогенними: 10 (36%) з частими великими базофільними структурами в синусоїдальному ендотелії.

Висновки./Conclusions. Ця серія аутопсій пацієнтів із COVID-19 підтверджує спостереження, що в більшості пацієнтів із тяжкими ураженнями є значна легенева патологія. Однак у багатьох хворих також є поширені мікроскопічні тромбози, а також характерні знахідки в печінці та лімфатичних вузлах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Коган Е. А., Березовський Ю. С., Проценко Д. Д. Патологічна анатомія інфекції, спричиненої SARS-CoV-2. Судова медицина. 2020;6(2):8-30
2. Зайратьянц О. В., Самсонова М. В., Міхальова Л. М. Патологічна анатомія COVID-19. Атлас. М.: ГБУ "НПОЗММ ДЗМ"; 2020.
3. Забозлаєв Ф. Г., Кравченко Е. В., Галлямова А. Р. Патологічна анатомія легень при новій коронавірусній інфекції (COVID-19). Попередній аналіз аутопсійних досліджень. Клінічна практика. 2020;11(2):21-37.
4. Autopsy Findings in 32 Patients with COVID-19: A Single-Institution Experience / E. S. S et al. *Karger Publishers*. URL: <https://karger.com/pat/article/88/1/56/329235/Autopsy-Findings-in-32-Patients-with-COVID-19-A>

КОМБІНАЦІЯ САКУБІТРИЛ/ВАЛСАРТАН - НОВЕ СЛОВО В ЛІКУВАННІ СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ

Боровик Катерина Миколаївна

к.мед.н., асистент

Коржова Вікторія Михайлівна

Бутенко Влада Владленівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Серцева недостатність (СН) — це багатогранний та небезпечний для життя синдром, який характеризується значною захворюваністю та смертністю, низькою функціональною здатністю та якістю життя. СН страждає понад 64 мільйони людей у всьому світі. Тому спроби зменшити його соціальний та економічний тягар стали головним глобальним пріоритетом охорони здоров'я. Захворюваність на СН стабілізувалася і, здається, знижується в промислово розвинутих країнах, поширеність зростає через старіння населення, покращення лікування та виживання при ішемічній хворобі серця, а також наявність ефективних методів лікування, заснованих на доказах, що продовжують життя в хворих на СН. Лікування СН за останні роки вдосконалилась і серед таких препаратів є сакубітрил/валсартан - це одна таблетка, яка поєднує в собі БРА та препарат, який називається інгібітором неприлізину [1].

Мета роботи. Продемонструвати переваги лікування серцевої недостатності сакубітрил/валсартаном.

Матеріали та методи. У цій роботі проаналізовано статті та наукові дослідження за 2015-2022 роки.

Результати та обговорення.

Патофізіологія серцевої недостатності включає дезадаптивну відповідь, під час якої активується ренін-ангіотензин-альдостеронова система (РААС). Активація РААС призводить до вазоконстрикції, гіпертензії, підвищення рівня

альдостерону, посилення симпатичного тону та, зрештою, ремоделювання серця, що є шкідливим для прогресування захворювання. Інгібітори АПФ або БРА відіграють важливу роль у зниженні захворюваності та смертності внаслідок серцевої недостатності шляхом блокування цих дезадаптивних елементів [2].

Сакубітрил/валсартан є комбінованим препаратом. Сакубітрил є проліками, які після активації діють як інгібітори неприлізину. Він працює шляхом блокування дії неприлізину, таким чином запобігаючи розпаду натрійуретичних пептидів, що призводить до подовженої тривалості сприятливих ефектів цих пептидів.

Валсартан є блокатором рецепторів ангіотензину, який блокує систему РААС. Однак, оскільки неприлізин розщеплює ангіотензин II, інгібування неприлізину призведе до накопичення ангіотензину II. З цієї причини інгібітор неприлізину не можна використовувати окремо; його завжди слід поєднувати з БРА, щоб блокувати ефект надлишку ангіотензину II [3].

Іншою важливою речовиною, що розщеплюється неприлізином, є брадикінін; інгібування неприлізину також спричинить накопичення брадикініну. Таким чином, сакубітрил не можна використовувати з інгібіторами АПФ через підвищений ризик ангіоневротичного набряку, якщо інгібітори АПФ та АРНІ застосовують разом або дозують у короткий проміжок часу. При переході між інгібіторами АПФ і сакубітрилом/валсартаном пацієнт повинен пройти 36-годинний період вимивання, щоб знизити ризик ангіоневротичного набряку [4].

Препарат сакубітрил/валсартан краще, ніж ряд інших ліків, що використовуються для лікування серцевої недостатності, з наступних причин:

- 1) Поліпшення виживання: дослідження показали, що препарат сакубітрил/валсартан покращує виживання у пацієнтів із серцевою недостатністю зниженої фракції викиду. Це дозволяє пацієнтам жити більш довго та здорове життя.

- 2) Зниження ризику госпіталізації: це означає, що пацієнти можуть

уникнути необхідності госпіталізації та зберегти свою незалежність.

3) Поліпшення якості життя: препарат покращує якість життя пацієнтів за рахунок зниження симптомів СН, таких як задишка та втома. Це дозволяє пацієнтам почуватися краще і насолоджуватися життям.

4) Безпека: препарат сакубітріл/валсартан показав високу ефективність у зниженні смертності та зменшенні ризику госпіталізації у пацієнтів із СН.

Висновки. Отже, застосування сакубітріл/валсартану показало свою ефективність в різних наукових дослідженнях, наприклад, такому як, PARADIGM-HF, що підтвердило гіпотезу про те, що одночасне застосування БРА та інгібітора неприлізину у хворих на ХСН має переваги перед ізольованим пригніченням активності ренін-ангіотензинової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nicolas D, Kerndt CC, Reed M. Sacubitril/Valsartan. 2022 May 26. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2023 Jan–. PMID: 29939681.

2. Lai P, Xue JH, Xie MJ, Ye JH, Tian KJ, Ling JY, Zhong WT, Chen D, Zhong YM, Liao YL. Emerging trends in sacubitril/valsartan research: A bibliometric analysis of the years 1995-2021. *Medicine (Baltimore)*. 2022 Aug 5;101(31):e29398. doi: 10.1097/MD.00000000000029398. PMID: 35945796; PMCID: PMC9351920.

3. McMurray JJ, Packer M, Desai AS, Gong J, Lefkowitz MP, Rizkala AR, Rouleau JL, Shi VC, Solomon SD, Swedberg K, Zile MR; PARADIGM-HF Investigators and Committees. Angiotensin-neprilysin inhibition versus enalapril in heart failure. *N Engl J Med*. 2014 Sep 11;371(11):993-1004. doi: 10.1056/NEJMoa1409077. Epub 2014 Aug 30. PMID: 25176015.

4. Iborra-Egea O, Gálvez-Montón C, Roura S, Perea-Gil I, Prat-Vidal C, Soler-Botija C, Bayes-Genis A. Mechanisms of action of sacubitril/valsartan on cardiac remodeling: a systems biology approach. *NPJ Syst Biol Appl*. 2017 Apr 18;3:12. doi: 10.1038/s41540-017-0013-4. PMID: 28649439; PMCID: PMC5460292.

ПЕРЕВАГИ БЛОКАДИ КАНАЛУ АДДУКТОРІВ ПІСЛЯ ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КОЛІННОГО СУГЛОБА

Бурлака Віктор Володимирович

кандидат медичний наук, доцент

Титаренко Вікторія Юрїївна

Здобувач вищої освіти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Ендопротезування колінного суглоба є сучасним ефективним методом хірургічного лікування остеоартрозу, наслідків травм та деструктивних захворювань колінного суглоба. Зазначений метод дозволяє досягти відновлення рухів і стабільності суглоба з одночасним позбавленням болю та раннім відновленням навантаження на прооперовану кінцівку з ранньою активізацією хворих.

За останні роки, у світі, кількість людей, яким рекомендоване ендопротезування колінного суглоба зростає вдвічі. В Україні, на теперішній час, майже кожний десятий пацієнт потребує ендопротезування колінного суглоба з приводу, як первинного остеоартрозу, так і наслідків раніше перенесених травм, інфекційних уражень та системних захворювань з ураженням суглобів (ревматоїдний артрит, хвороба Бехтерева). За даними аналізу віддалених результатів ендопротезування колінного суглобу у реєстрах провідних країн світу можна зробити висновок, що така операція є актуальним та перспективним методом відновлення функції при захворюваннях зазначеної локалізації.

Однак, попри значний прогрес у цьому напрямку залишається ряд невирішених проблем. Досягнення кращого результату лікування потребує проведення ранньої розробки рухів у колінному суглобі та тренування стегових м'язів (з 2-3 доби після оперативного втручання), що є реабілітаційними заходами, які супроводжується значним больовим

синдромом. Іншим поширеним явищем є слабкість чотириголового м'яза стегна, що пов'язано із попереднім обмеженням його функції та, частково, також із післяопераційним болем.

Сучасні поширені методи регіонарного післяопераційного знеболення (епідуральна анестезія, блокада стегнового та сідничного нервів), які повною мірою позбавляють пацієнта від післяопераційного болю, одночасно призводять до гіпотонії м'язів стегна, та відповідно – до затримки ранньої активізації та відновлення. Блокада каналу аддукторів нещодавно стала одною з найбільш поширених маніпуляцій для полегшення болю після операції на колінному суглобі. Під час цієї процедури блокуються підшкірний нерв, який є основною чутливою гілкою стегнового нерва, а також медіальний шкірний нерв стегна та суглобові гілки затульного нерва.

При цьому зберігається м'язова активність, що забезпечує можливість ранньої активізації хворого та коротшого перебування його у лікарні. Таким чином, блокада каналу аддукторів значно зменшує післяопераційний біль, необхідність застосування опіоїдів і покращує результати реабілітації у пацієнтів, яким виконали ендопротезування колінного суглоба.

Мета роботи. Проаналізувати дані проспективного рандомізованого контрольованого дослідження з оцінювання впливу блокади каналу аддукторів на інтенсивність болю після операції з ендопротезування колінного суглоба, а також оцінити як даний метод знеболення впливає на добову дозу анальгетика (декскетопрофену) потрібну для полегшення болю в післяопераційному періоді.

Методи та матеріали. В ході дослідження 50 пацієнтів віком від 40 до 73 років, яким було виконано тотальне ендопротезування колінного суглоба з 1 вересня 2019 року по 31 серпня 2022 року, було рандомізовано розподілено на 2 групи: перша група включала 25 пацієнтів, яким проводилась блокада каналу аддукторів, та друга група — контрольна (25 пацієнтів). На 7-й день після операції пацієнтам першої групи було виконано блокаду каналу аддукторів. Після дезінфекції шкіри лінійний датчик УЗД апарату Versana Essential з частотою 9 МГц встановлювали на медіальну поверхню середини стегна. У

каналі аддукторів, позаду від кравецького м'яза, ідентифікували стегову артерію та вену. Кінчик голки Spinocan 21Gx88 мм (B/Braun Melsungen AG, Німеччина) розташовували під кравецьким м'язом, проходячи фасцію латеральніше від стегової артерії та вени, і вводили 1–2 мл фізіологічного розчину для підтвердження правильного розташування голки (розширення каналу аддукторів), а потім повільно вводили препарат для місцевої анестезії (15 мл 0,25% розчину бупівакаїну), що додатково підтверджували на ультразвуковому моніторі (досягнувши розширення каналу аддукторів). Пацієнтам обох груп після операції призначались знеболювальні засоби для купірування больового синдрому (декскетпрофен до 150 мг на добу ін'єкційно– перші 5 діб, з 6 доби – до 75 мг на добу перорально), та дозволялося збільшувати дозу декскетпрофену, при необхідності, до досягнення максимальної призначеної дози.

Оцінювання інтенсивності больового синдрому проводилося кожні 3 дні з 5 по 27 день після операції за допомогою 10-бальною візуальною аналоговою шкали болю.

Результати та обговорення. За результатами дослідження визначено, що перша група мала значно менший біль на 5, 8 та 11 день реабілітації (2.7, 3.7 та 4.1 балів за ВАШ відповідно дню оцінювання) у порівнянні з контрольною групою (6.7, 6.5 та 6.1 балів за ВАШ відповідно дню оцінювання). Біль поступово посилювався після операції та був майже однаковим в обох групах до 5 дня. Доведено, що після виконання маніпуляції, середня доза споживання знеболюючого препарату (декскетпрофену) також зменшилася у першій групі на 5, 8 та 11 дні після операції (33 мг, 41 мг та 57 мг відповідно дню оцінювання) зі значними відмінностями з контрольною групою (75 мг, 70 мг та 67 мг відповідно дню оцінювання). Після 11 дня споживання анальгетичного засобу поступово збільшувалося та залишалося майже рівним в обох групах. Один пацієнт (4%) в результаті проведеної процедури мав локальне ускладнення у вигляді гематоми, яка самостійно зникла та не впливала на результат маніпуляції.

Згідно з отриманими даними, введення 15 мл 0,25% розчину бупівакаїну заповнює дистальний відділ каналу аддукторів, створюючи ефект блокування чутливих гілок стегнового нерва, які відповідають за інервацію ділянки колінного суглоба та гомілки, значно знижуючи, таким чином, інтенсивність післяопераційного болю та даючи змогу проведення ранньої активної реабілітації. Враховуючи низький відсоток можливих ускладнень, при дотриманні правил асептики, зазначену процедуру безпечно проводити і в амбулаторних умовах для отримання хороших функціональних результатів лікування.

Висновок. На сьогодні існує небагато досліджень, які оцінюють ефективність блокади каналу аддукторів в амбулаторних умовах. Велика кількість наукових робіт підтверджують, що однією з ключових переваг зазначеної техніки знеболення перед іншими процедурами є збереження сили чотириголового м'яза стегна. Сила розгинального апарату забезпечує активне замикання колінного суглоба, що має вирішальне значення для утримання рівноваги та ходи пацієнта з повним навантаженням на ногу, відповідно, слабкість чотириголового м'яза підвищує ризик падіння. Результати даного дослідження показують, що блокада каналу аддукторів є безпечною процедурою в амбулаторних умовах, може значно зменшити біль та вживання знеболюючих препаратів після ендопротезування колінного суглоба, а також сприяти ранній активізації хворих та покращити результати реабілітації.

КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, ДІАГНОСТИКА ТА ЛІКУВАННЯ ЕНТЕРОБІОЗУ

Ващенко Денис Валерійович,

здобувач вищої освіти

першого медичного факультету

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Науковий керівник:

Мещерякова Ірина Павлівна

к.мед. наук, доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. *Enterobius vermicularis* (гострик дитячий) є одним із найпоширеніших гельмінтів людини. Незалежно від конкретного соціально економічного рівня, раси чи культури, зараженню гостриками можуть сприяти певні фактори, такі як погана особиста або групова гігієна, переповненість дошкільних закладів, шкіл, дитячих будинків тощо.

Дорослі самці мають розміри від 2 до 5 мм, а самки – від 8 до 13 мм. Сліпа кишка товстого кишечника є основним місцем для життя гостриків, і вагітна самка мігрує вночі до періанальної ділянки, щоб відкласти до 15 000 яєць. Личинки з проковтнутих яєць вилуплюються в дванадцятипалій кишці, та дозрівають під час міграції в товстому кишечнику. За відсутності аутоінвазії хазяїна захворювання зазвичай триває лише чотири-шість тижнів [1].

Ціль. Проаналізувати та дослідити клінічні особливості, діагностику та лікування ентеробіозу.

Матеріали і методи. Був проведений всебічний огляд сучасної наукової літератури.

Результати та обговорення. Гострики вражають людей будь-якого віку та географічного регіону.

Однак наступні групи можуть бути більш сприйнятливими до

ентеробіозу:

- діти, які відвідують дитячі садки, дошкільні установи або початкову школу;
- діти, які смочуть пальці;
- люди, які гризуть нігті;
- особи, які проживають у багатолюдних приміщеннях, таких як установи чи гуртожитки;
- люди, які не дотримуються правил особистої гігієни;
- члени сім'ї або опікуни людей з ентеробіозом.

Сверблячка в періанальній ділянці у дитини вночі свідчить про зараження гостриками. Діагноз ставиться шляхом виявлення гільмінта або його яєць. Глисти іноді можна побачити на шкірі біля заднього проходу або на нижній білизні, піжамі або простирадлах приблизно через 2-3 години після засипання. Яйця гостриків можна зібрати та дослідити за допомогою «стрічкового тесту», Цей «тест» проводиться шляхом міцного притискання клейкої сторони прозорої целофанової стрічки до шкіри навколо заднього проходу. Яйця прилипають до стрічки, і стрічку можна помістити на предметне скло та розглянути під мікроскопом. Оскільки миття/купання або дефекація можуть видалити яйця зі шкіри, цей тест слід робити, як тільки людина прокидається вранці, перш ніж вона вмивається, купається, йде в туалет або одягається. «Стрічковий тест» слід проводити тричі поспіль вранці, щоб збільшити ймовірність виявлення яєць гостриків.

Основним симптомом інвазії є виражений періанальний свербіж, що виникає в основному вночі. Також спостерігається біль у животі, ранковий кишковий дискомфорт, нудота, кількість дефекацій до 4 разів на добу. Найчастіше страждають діти, вони стають примхливими, дратівливими, плаксивими, швидко втомлюються. Порушення концентрації уваги протягом дня знижує успішність у дітей, а у дорослих – працездатність.

Виникають і ускладнення ентеробіозу. Розчісування хворими в періанальній ділянці призводить до садна, вторинної бактеріальної інфекції

шкіри, виникнення дерматитів. Описано випадки виникнення дитячого енурезу, непритомності та епілептиформних нападів у дітей. До важких ускладнень ентеробіозу відносять апендицит, проктит та парапроктит, екземи періанальної ділянки, вульвіти та вульвовагініти у дівчаток.

Лікування проводиться антигельмінтними препаратами. У разі хронічної рецидивуючої інфекції ефективним є одночасне лікування всіх (у тому числі безсимптомних) членів сім'ї (батьків, братів і сестер, бабусь і дідусів, інших мешканців). Усіх осіб, які беруть участь у лікуванні, також слід інформувати про клінічну картину та шляхи передачі ентеробіозу та заохочувати до дотримання правил особистої гігієни. До них належать ретельне миття рук перед їжею та після відвідування туалету, уникнення подряпин в періанальній ділянці та уникнення контакту анус-пальці-рот (при необхідності використання протисвербіжних мазей), щоденне миття статевих органів (спереду назад), регулярна зміна нижньої білизни та спального одягу, а також строге виключення використання рушників однією особою. Також слід уникати оніхофагії [2].

Висновки. Ентеробіоз - захворювання, яке частіше вражає дітей. Відмічається свербіж у ділянці ануса, неспокій дитини, дратівливість. Лікування проводиться антигельмінтними препаратами. Для уникнення повторного зараження слід дотримуватися правил особистої гігієни, уникати контактів з зараженими особами. Якщо аутоінвазія не відбувається, зараження гостриками самообмежується через короткий термін життя дорослих глистів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Wendt S, Trawinski H, Schubert S, Rodloff AC, Mössner J, Lübbert C. The Diagnosis and Treatment of Pinworm Infection. Dtsch Arztebl Int. 2019 Mar 29;
2. Kang WH, Jee SC. Enterobius vermicularis (Pinworm) Infection. N Engl J Med. 2019 Jul 4;

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї

Виндюк Анастасія Костянтинівна

студентка медичного факультету

Соловей Валентина Маноліївна

ас. кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет

Вступ Питання планування сім'ї є актуальним і пріоритетним в гінекології. Адже, вагітність – це особливий стан жінки, для якого необхідна певна підготовка. Планування сім'ї (ПС) – це комплекс медико-соціальних заходів, які призначені для зниження захворюваності, збереження здоров'я жінок, запобігання небажаній вагітності, забезпечення оптимальних інтервалів між пологами, кількості дітей у сім'ї, попередження занадто ранніх, пізніх, частих пологів, профілактику інфекцій, які передаються статевим шляхом (ПСП), ВІЛ. (6 ст, 1).

Виклад матеріалу Метою ПС є здорове потомство і, чим здоровішими будуть батьки, тим вища ймовірність, що вагітність буде проходити нормально. Крім того, за даними світової статистики, щорічно від штучних та нелегальних абортів помирає близько 500 тисяч молодих жінок. Використання сучасних контрацептивних методів як засобів попередження непланованої вагітності дає можливість знизити рівень материнської смертності. (7 ст, 1)

Для вибору методу контрацепції враховують певні фактори:

- Доступність
- Ефективність
- Безпека (не повинен завдавати шкоди здоров'ю)
- Неконтрацептивні властивості (профілактика захворювань)

(237ст, 3)

Серед контрацептивів виділяють гормональні, внутрішньоматкові, бар'єрні, хірургічні, посткоїтальні (невідкладні) та метод лактаційної аменореї.

Комбіновані оральні контрацептиви (КОК) – таблетки, що містять дози

двох гормонів – естрогену і прогестагену, що є штучними аналогами природних гормонів. Аналіз вікового складу пацієнток показав, що перевагу гормональним контрацептивам віддають молоді жінки, а жінки старшого віку – іншим методам контрацепції. За складом КОК поділяють на монофазові, двофазові та багатофазові.(243 ст, 3)

Механізм дії ОК (оральних контрацептивів) полягає в пригніченні овуляції, згущенні цервікального слизу та зміні ендометрію, що зменшує вірогідність імплантації. Цікаво те, що вони мають лікувально-профілактичні та онкопротекторні властивості, а саме: при лікуванні дисменореї, анемії, гіперандрогенних станів. (86 ст, 2).

Внутрішньоматкові засоби (ВМЗ) вимагають досвідченого персоналу для їх введення та обов'язкового гінекологічного огляду пацієнтки. Недоліками також є те що збільшують вірогідність позаматкової вагітності та можлива спонтанна експульсія ВМЗ. Поряд з цим мають досить багато переваг – висока ефективність, метод не пов'язаний безпосередньо з статевим актом, не впливає на грудне вигодовування, немає взаємодії з іншими медичними препаратами, відносно недорогий. (109-111 ст, 2)

Незважаючи на те, що у цей час існує ціла низка більш ефективних сучасних засобів контрацепції, використання презервативів залишається дуже важливим, враховуючи, що вони є єдиним контрацептивним засобом, спроможним запобігти передаванню ІПСШ, ВІЛ. Презервативи можуть бути як чоловічі, так і жіночі. Їх механізм дії полягає в запобіганні попаданню сперми в жіночі репродуктивні органи. Недоліками є середня ефективність (2-12 вагітностей на 100 жінок протягом першого року використання), зниження гостроти відчуттів під час статевого акту, можлива алергія на латекс чи змазку. (237 ст, 3)

Також у якості подвійного захисту можливе застосування презервативу і сперміцидів. Цей метод контрацепції відомий нам з давніх часів. Наші предки використовували речовини рослинного походження (сік лимону), або хімічні сполуки(оцет), які при введенні у піхву змінювали рН, знижували рухливість

сперматозоїдів. До сучасних сперміцидів входять речовини, які руйнують клітинні мембрани чоловічих статевих клітин. Крім того мають ще загальну бактерицидну і противірусну дію, попереджають поширення запальних захворювань (в тому числі ВІЛ-інфекція). (239-242 ст, 3)

Час захисту сучасних сперміцидів та їх ефективність триває від 15 хвилин до 8 годин від початку застосування і залежить від форми використання (таблетки, піна, крем). Можливі побічні ефекти, пов'язані з їх використанням вагінальне подразнення та дискомфорт. (135- 139 ст, 1)

Радикальним методом є добровільна хірургічна стерилізація, яка здебільшого проводиться відразу після пологів при виконанні кесаревого розтину або протягом 48 годин після пологів. Оперативне втручання проводиться під місцевою анестезією шляхом міні- лапаротомії. Під час стерилізації найбільш частіше застосовуються фаллопієві кільця, зажими або електрокоагуляція. (34-36 ст, 2)

Невідкладна (посткоїтальна) контрацепція використовується після незахищеного статевого акту (коли вагітність небажана або не планується) або при виявленні дефектів інших засобів (презерватива), при недотриманні правил гормональної контрацепції, після згвалтування. Ефективність методу досить висока (96%), якщо з моменту незахищеного статевого акту минуло не більше ніж 72–120 годин (до 5 днів). (168-170 ст, 1)

Метод лактаційної аменореї (МЛА) ґрунтується на годуванні дитини груддю. Дає природній захист від вагітності, але є тимчасовим (діє протягом перших 6 місяців після пологів). (240-243, 3)

Але разом з цим, проводячи бесіду з жінкою, необхідно наголошувати на причинах чому не треба відкладати вагітність:

1. Згідно з дослідженнями Американського товариства репродуктивної медицини, рівень безпліддя зростає з віком- до 10% в жінок до 30 років і до майже 20% у 40 років.

2. Чим молодший організм матері, тим краще буде протікати вагітність і зменшується ризик виникнення патологій у плода.

3. У жінок, які довгий час приймали гормональні контрацептиви можуть бути проблеми у майбутньому з зачаттям. (9-11 ст, 4)

Висновок Отже, планування вагітності-це дуже важливий розділ в гінекології, який забезпечує надання послуг, що спрямовані на пацієнтку не лише у момент вибору її першого методу контрацепції, але й протягом її всього репродуктивного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї ТА КОНТРАЦЕПЦІЯ (Навчальний посібник за загальною редакцією доктора медичних наук, професора В. І. Бойка) (С. 6-170), 2018

2. ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї : Н. Г. Гойда, О. В. Грищенко, В. П. Квашенко, О. В. Кравченко, В. І. Пирогова, С. О. Шурп'як, Н. Й. Сало, О. А. Бондаренко (С. 34-111), 2016

3. Гінекологія (навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів) Андрієць О. А., Ніщович І. Р., Семеняк А. В. (С. 237-255), 2016

4. Книга про здорову вагітність Вільям Сірс, Марта Сірс, Лінда Голт; переклад з англ. Мови А. Климовської (с. 5-8), 2020

5. Репродуктивне здоров'я та планування сім'ї: підручник (ВНЗ I-III р. а.) / В. Б. Самойленко, Г. Г. Рой, В. В. Мисік; за ред. В. І. Литвиненка, 2018

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СПАДКОВИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ОБМІНУ ТА ПОРУШЕНЬ В СИСТЕМІ ТИРЕОЇДНИХ ГОРМОНІВ

Винникова Валерія Жанівна
Макарова Катерина Максимівна

Студенти

Дяченко Марина Сергіївна

Кандидат медичних наук

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Спадкові захворювання обміну - це група захворювань, що спричиняють порушення метаболізму в організмі людини і передаються від батьків до дітей через гени. Ці захворювання можуть впливати на різні аспекти обміну, такі як обмін речовин, гормональний баланс, функції органів та систем, зокрема серцево-судинну, нервову і імунну системи. До спадкових захворювань обміну належать такі захворювання, як фенілкетонурія, цукровий діабет, муковісцидоз, гемофілія, галактоземія, сечова кислота діатез, гіпотиреоз, гіпертрофічна кардіоміопатія та інші [1].

Етіологія спадкових захворювань обміну пов'язана зі змінами в генах, що кодують різні ферменти і білки, які регулюють метаболізм різних речовин в організмі. Ці гени можуть бути успадковані від батьків у різних формах успадковування, залежно від конкретної характеристики гена та його розташування в геномі. Деякі спадкові захворювання обміну можуть бути спричинені мутаціями в генах, що відповідають за функціонування мітохондрій - клітинних органел, що забезпечують енергетичні потреби клітин організму. Фактори ризику для розвитку спадкових захворювань обміну включають успадковані гени, стать, вік, екологічні умови, дієта та стиль життя [2].

Деякі спадкові захворювання обміну є рідкісними, тоді як інші можуть бути більш поширеними.

Спадкові захворювання обміну можуть бути класифіковані за різними

критеріями, такими як за пошкодженим біохімічним шляхом, за типом наслідування, за органами та тканинами, які пошкоджені [1].

Щитовидна залоза є важливим ендокринним органом, який виробляє гормони, що контролюють метаболізм в організмі. Залежно від рівня гормонів щитовидної залози, може бути змінено метаболізм різних речовин, таких як білки, вуглеводи та ліпіди. Відповідно, порушення функції щитовидної залози може призвести до різних спадкових захворювань обміну [3].

Гіпотиреоз може призвести до порушення метаболізму ліпідів, зокрема збільшення рівня холестерину в крові та розвитку атеросклерозу. Також може виникати внаслідок порушення метаболізму вуглеводів та збільшення рівня цукру в крові, що може призвести до розвитку цукрового діабету.

Навпаки, гіпертиреоз може призвести до збільшення метаболізму в організмі, що може призвести до зниження маси тіла, підвищення апетиту, розвитку посиленої роботи серця та збільшення ризику розвитку остеопорозу.

У жінок підвищений рівень гормонів щитовидної залози (гіпертиреоз) може мати особливий вплив на спадкові захворювання обміну. Наприклад, гіпертиреоз може погіршити перебіг аутоімунного тиреоїдиту (Хашимото), який є одним з найбільш поширених спадкових захворювань щитовидної залози у жінок, також може мати вплив на розвиток родинного гіперхолестеринемічного синдрому, спадкової амілоїдоза та спадкової гемохроматозу.

Підвищений рівень гормонів щитовидної залози (гіпертиреоз) може мати вплив на спадкові захворювання обміну у чоловіків, але цей вплив менш вивчений порівняно з жіночою популяцією. Наприклад, дослідження показали, що гіпертиреоз може погіршити перебіг спадкової гемохроматозу та спадкового фаміліярного гіперхолестеринемічного синдрому [4, 5].

Мета роботи. Дослідити порушення гормонів щитоподібної залози у осіб із спадковими захворюваннями обміну та встановити взаємозв'язок між розвитком змін гормонів при даному патологічному стані.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 253 осіб віком від 1 до

18 років. Серед досліджуваних було 89 осіб жіночої статі, та 164 осіб чоловічої статі.

Воно проводилось на базі медико-генетичного центру та включало аналіз отриманих результатів лабораторного дослідження тиреоїдної панелі, до якої входять аналізи сироватки крові на рівень тиреотропного гормону (ТТГ), тироксину (Т4), трийодтироніну (Т3). Референтними значеннями виступали: ТТГ - 0,23-3,4 ммоль/л, Т4 - 10,0-23,2 пмоль/л, Т3 - 2,5 - 7,5 пмоль/л.

Результати та обговорення. На початку проведеного дослідження встановлено, що у 253 (100%) осіб було діагностовано діагнози, що пов'язані із спадковими захворюваннями обміну різної стадії та тяжкості. Після проведення лабораторного дослідження були отримані результати аналізу рівня досліджуваних гормонів, з яких 192 (75,9%) результат мав відхилення від референтних значень. Зміни у одному із показників становило - 139 (72,4%) результати, а зміни в двох показниках - у 51 (26,6%) осіб і в трьох показниках у 2 (1%) осіб.

В показниках ТТГ встановлено 65 результатів з відхиленням від норми, серед яких в більшості випадків зустрічалось підвищення лише рівня ТТГ - 14, зниження рівня в 1 випадку в комбінації із збільшенням рівня Т3, зміни у трьох показниках мали 2 особи, у двох показниках - 49 осіб. У результатах із комбінацією трьох показників спостерігалось підвищення рівня всіх досліджуваних гормонів в 1 особи, а іншої зниження Т4. У результатах з двома показниками найчастіше зустрічалась комбінація з підвищенням рівнем ТТГ та Т3 - у 47 осіб, а також поєднання таких гормонів, як ТТГ і Т4, де у 1 особи був знижений рівень Т4. У результатах з трьома показниками були підвищені показники досліджуваних гормонів, за винятком Т4 у однієї особи був знижений.

В показниках Т4 встановлено 11 результатах з відхиленням від норми, серед яких зустрічалось підвищення рівня - у 6, а зі зниженням рівня досліджуваного гормону - у 5. При цьому виявлено комбінації двох (3) та трьох показників (2), у 2 осіб комбінація з підвищенням рівня показників Т4 і Т3.

В показниках Т3 встановлено, що у 171 особи є відхиленням від норми в напрямку підвищення рівня досліджуваного гормону, серед яких у 120 осіб є підвищені показники рівня лише Т3, а також простежується комбінація трьох і двох показників, таких як ТТГ і Т3 та підвищення рівня Т3 зі зниженням рівня ТТГ встановлено у 1 особи.

Якщо розглянути окремо зміни в показниках у осіб жіночої та чоловічої статі, то отримаємо, що серед жінок зміни у показниках зустрічалися у 63 (32,8%) випадках, з яких 38 лише підвищення рівня Т3, у 4 підвищення рівня ТТГ, та 3 результати зміни лише Т3, серед яких 1 підвищений та 2 знижених. Серед зазначених результатів відмічались комбінації таких показників як, Т3 і Т4 - у 2 випадках, ТТГ і Т3 - 15 результатів та у 1 особи ТТГ, Т3 з Т4, в якому результат Т4 був знижений, а ТТГ і Т3 підвищений. Серед чоловіків - 129 (67,2%) результатів зі змінами рівня досліджуваних гормонів. Рівень ТТГ у 10 випадках був підвищений серед змін у лише в одному показнику, поєднання трьох показників у 1 особи, ТТГ і Т3 - у 33 осіб і серед них у 1 особи результати із зниженим рівнем Т4, та у 1 випадку зниження Т4 у поєднанні з ТТГ, Т4 - 3 результати із яких, у 1 особи зниження рівня Т4, Т3 - у 82 випадку результат зі змінами у одному показнику.

З отриманих результатів можна простежити, що найчастіше поєднувалися зміни в показниках ТТГ і Т3, а також, що змін в Т3 було найбільше.

Висновки. Якщо рівень гормонів щитовидної залози занадто високий або занадто низький, це може спричинити погіршення симптомів спадкових захворювань обміну.

При гіпотиреозі (знижений рівень гормонів щитовидної залози) у пацієнті з Фенілкетонурією може знизитися вироблення фенілаланіну гідроксилази, що призводить до погіршення метаболізму фенілаланіну і збільшення вмісту фенілаланіну в крові. Це може викликати психічні порушення, затримку психомоторного розвитку та інші негативні наслідки.

Однак, якщо рівень гормонів щитовидної залози занадто високий, то це також може вплинути на метаболізм різних речовин у організмі і спричинити

проблеми зі здоров'ям. Тому, регулярний контроль рівня гормонів щитовидної залози є важливим для пацієнтів зі спадковими захворюваннями обміну, і може допомогти уникнути погіршення симптомів та зберегти здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stepien KM, Kieć-Wilk B, Lampe C, Tangeraas T, Cefalo G, Belmatoug N, Francisco R, Del Toro M, Wagner L, Lauridsen AG, Sestini S, Weinhold N, Hahn A, Montanari C, Rovelli V, Bellettato CM, Paneghetti L, van Lingen C, Scarpa M. Challenges in Transition From Childhood to Adulthood Care in Rare Metabolic Diseases: Results From the First Multi-Center European Survey. *Front Med (Lausanne)*. 2021 Feb 25;8:652358. doi: 10.3389/fmed.2021.652358. PMID: 33738294; PMCID: PMC7962750.

2. Chen CY, Lee KT, Lee CT, Lai WT, Huang YB. Epidemiology and clinical characteristics of congenital hypothyroidism in an Asian population: a nationwide population-based study. *J Epidemiol*. 2013;23(2):85-94. doi: 10.2188/jea.je20120113. Epub 2012 Dec 29. PMID: 23291568; PMCID: PMC3700243.

3. Özalp Akın E, Eminoğlu FT, Doğulu N, Koç Yekeduz M, Öncül U, Akpınar F, Hayran G. Unmet Needs of Children with Inherited Metabolic Disorders in the COVID-19 Pandemic. *Turk Arch Pediatr*. 2022 May;57(3):335-341. doi: 10.5152/TurkArchPediatr.2022.21367. PMID: 35781238; PMCID: PMC9131828.

4. Raposo L, Martins S, Ferreira D, Guimarães JT, Santos AC. Metabolic Syndrome, Thyroid Function and Autoimmunity - The PORMETS Study. *Endocr Metab Immune Disord Drug Targets*. 2019;19(1):75-83. doi: 10.2174/1871530318666180801125258. PMID: 30068285; PMCID: PMC6340154.

5. Mikulska AA, Karaźniewicz-Łada M, Filipowicz D, Ruchała M, Główna FK. Metabolic Characteristics of Hashimoto's Thyroiditis Patients and the Role of Microelements and Diet in the Disease Management-An Overview. *Int J Mol Sci*. 2022 Jun 13;23(12):6580. doi: 10.3390/ijms23126580. PMID: 35743024; PMCID: PMC9223845.

ВИЗНАЧЕННЯ МАРКЕРІВ МЕТАБОЛІЗМУ КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ ПРИ БОЛЯХ У СПИНІ У УКРАЇНСЬКОЇ ПОПУЛЯЦІЇ

Гаркуша Максим Анатолійович

к. мед. н., асистент кафедри
травматології та ортопедії

Веснін Володимир Вікторович

к. мед. н., асистент кафедри
травматології та ортопедії;

здобувачі освіти 5 курсу II медичного факультету

Бутенко Влада Владленівна

Коржова Вікторія Михайлівна

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Біль у спині посідає друге місце за частотою звернень серед населення за медичною допомогою. Біль різної інтенсивності відзначають у 80-100% Української популяції [3]. Пік скарг на постійний помірний біль у поперековій ділянці, який поступово посилюється, припадає на вік 30-50 років. Провокувальними факторами загострення можуть бути травма, пошкодження м'язів, зв'язок та сухожилів, підйом непосильного вантажу, невідповідні рухи, зміна ходи внаслідок загострення остеоартрозу колінних та кульшових суглобів, тривале перебування у нефізіологічній позі, переохолодження. Щоденне використання захисної амуніції військовими з подальшим розвитком міжхребцевих кил поперекового відділу хребта [2]. Протягом року на біль у спині скаржаться приблизно 20% осіб, серед них половина – працездатного віку. Більшість причин болю в хребті у населення пов'язана по своєму походженню з однотипними фізичними навантаженнями на роботі(сидіння за кермом автомобіля або за комп'ютером) [6].

Біль в спині-це скарги на дискомфорт, відчуття печії, прострелів м'язової напруги або ригідності в межах спини. Такі симптоми можуть спостерігатись в шийному, грудному або поперековому відділі хребта та іррадіювати відповідно вздовж однієї або обох верхніх кінцівок, до тулуба або вздовж однієї або обох

нижніх кінцівок.

Серед причин, які викликають біль в спині виділяють:

- остеохондроз, деформацію тіл хребців, які можуть бути викликані травмою, метастатичним ураженням остеопорозом, кілою міжхребетного диска, хворобою Шеєрмана - Мау, пухлинами хребців;
- запалення, яке може проявлятися анкілозивним спондилітом та спондилодисцитом;
- синдром «кінського хвоста»;
- неспецифічні м'язово-скелетні болі спинальний епідуральний абсцес, остеомієліт хребта, епідурит, вертебральна інфекція;
- пухлини: остеїдна остеома, остеобластома, аневризматична кісткова кіста, енхондроми.

Мета роботи. Продемонструвати переваги методу визначення маркерів метаболізму кісткової тканини при болях в спині.

Матеріали та методи. В роботі було використано метод літературного огляду.

Результати та обговорення. Кісткова тканина постійно ремоделюється - відбувається резорбція, зумовлена остеокластами, і формуванням нового матриксу за рахунок остеобластів. Ці процеси тісно пов'язані з обміном кальцію та рівнем гормонів. Біохімічні показники ремоделювання кісткової тканини дають змогу оцінити та спрогнозувати перебіг патологічних процесів в опорно-руховому апараті людини [1].

При захворюваннях кісток, що супроводжуються відхиленнями метаболізму кісткової тканини та порушенням співвідношенням руйнування і формування кісткового матриксу, збільшується продукція колагену 1-го типу і, відповідно, P1NP. Одночасні аналізи на маркери кісткової резорбції (B-CrossLaps і Pyrilinks-D) і формування кісткової тканини (остеокальцин, лужну фосфатазу та P1NP), використання денситометрії дають змогу оцінити стан кісткової тканини у пацієнтів із деформацією тіл хребців, запаленням, синдромом «кінського хвоста», із неспецифічними м'язово-скелетними болями,

пухлинами [5].

Переваги визначення маркерів метаболізму кісткової тканини:

- рання комплексна оцінка метаболізму кісткової тканини;
- швидка і значуща відповідь на терапію, що проводиться;
- автоматизована оцінка;
- доступність

Авторами проведено порівняльну оцінку стану кісткової тканини у хворих на остеоартроз, ревматоїдний артрит й практично здорових осіб. Обстежено 348 осіб : 149 пацієнтів з діагнозом остеоартроз, встановленим відповідно до критеріїв, запропонованих ACR, і 199 — з достовірним діагнозом ревматоїдний артрит за критеріями ARA. Пацієнтів обстежено клінічно, денситометрично включаючи визначення індексу маси тіла, та щільності кісткової тканини. Усім хворим проводили рентгенографію хребта з подальшим розрахунком морфометричних індексів рентгенограм —(Barnett, Nordin) з метою оцінки стану кісткової тканини. Проводили кореляційний аналіз [4]. Анатомічні зміни хребта й больовий синдром— основні клінічні прояви, що супроводжують генералізовану варифікацію кісткової тканини. Виявлення відповідних клінічних ознак на ранній стадії розвитку остеопенії у цієї категорії хворих дозволить практичному лікареві цілеспрямовано проводити диференційну діагностику подібних порушень і вчасно призначати адекватну терапію з урахуванням факторів ризику розвитку спонтанних переломів — віку хворих (особливо у жінок в ранній постменопаузальний період), системних проявів, а також специфічної терапії. Підкреслимо, що встановлення діагнозу остеопорозу тільки на підставі клініко-анамнестичних даних не можливе і потребує підтвердження за допомогою лабораторних та інструментальних методів дослідження [7].

Висновки. Діагностика метаболізму кісткової тканини при болях в спині дає змогу оцінити та спрогнозувати перебіг патологічних процесів в опорно руховому апараті людини. При своєчасному використанні цього методу дослідження лікування болю в спині стане більш ефективним та чітким.

ДЖЕРЕЛА.

1. Остеопороз: епідеміологія, клініка, діагностика, профілактика и лікування / Под ред. Н. А. Коржа, В. В. Поворознюка, Н. В. Дедух, И. А. Зупанца. — Харків: Золоті сторінки, 2002. — 648 с
2. The 7th International scientific and practical conference “Scientific progress: innovations, achievements and prospects” (April 3-5, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany./ Гаркуша М. А., Федік К. О., Кадашева С. О. 2023.-С. 82-85
3. Поворознюк В. В. Захворювання кістково-м'язової системи в людей різного віку (вибрані лекції, огляди, статті): в 4-х томах / В. В. Поворознюк – К. : ВПЦ «Експрес», 2014.
4. National Osteoporosis Foundation. Clinician's Guide to Prevention and Treatment of Osteoporosis. — Washington, DC: National Osteoporosis Foundation, 2013. — 53 p
5. Kanis J. A., Burlet N., Cooper C. et al. European Guidance for the Diagnosis and Management of Osteoporosis in Postmenopausal Women // Osteoporos Int. — 2008. — № 19. — P. 399–428.
6. Fractures (Non-Complex): Assessment and Management. National Clinical Guideline Centre (UK). London: National Institute for Health and Care Excellence (UK); 2016 Feb. (NICE Guideline, No. 38.)
7. Поворознюк В. В., Григорьева Н. В., Орлик Т. В., Нишкумай О. И., Дзерович Н. И., Балацкая Н. И. //Остеопороз в практиці врача-інтерниста. – К., 2014

ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИКИ «DAMAGE CONTROL» У ХВОРИХ НА АБДОМІНАЛЬНУ УРГЕНТНУ ПАТОЛОГІЮ

Гончаров Андрій Сергійовича

Аспірант кафедри хірургії № 2

Борисевич Валерія Денисівна

Здобувач вищої освіти 6 курсу, II медичного факультету

Гончарова Наталя Миколаївна

Доктор медичних наук, професор кафедри хірургії № 2

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. За останні два десятиліття тактика «damage control» стала стандартом медичної допомоги під час лікування пацієнтів із тяжкими фізіологічними порушеннями, які потребують хірургічного втручання. Тактика «damage control» - це не хірургічний маневр, а альтернативний спосіб лікування порівняно з первинною остаточною хірургічною допомогою.

Принципи «damage control» включають скорочену операцію для контролю крововтрати і забруднення в черевній порожнині, одночасне відновлення фізіологічних порушень, та остаточно хірургічне лікування на пізнішій стадії після відновлення загального стану хворого.

Цей підхід призвів до поліпшення виживаності пацієнтів із тяжкими травмами і шоком. Загальні хірурги швидкої та невідкладної допомоги регулярно застосовують тактику «damage control» у тяжко хворих пацієнтів в умовах, не пов'язаних із травмою.

Мета роботи: проаналізувати літературні джерела, які стосуються застосування тактики «damage control» у хірургічних хворих, з метою обґрунтування доцільності її застосування при лікуванні пацієнтів із ургентною патологією органів черевної порожнини.

Матеріали та методи. Проведено огляд літератури, з метою визначення загального розуміння застосування тактики «damage control», з акцентом на використання цієї стратегії у хворих на нетравматичну абдомінальну ургентну

патологію. Комплексний всебічний пошук проводився із застосуванням баз даних PubMed, MEDLINE і Embase, використовуючи такі ключові слова: «damage control», «ургентна патологія органів черевної порожнини», «екстрена хірургія».

Статті були відібрані за назвою та анотацією для її виявлення, в яких повідомлялося про клінічний досвід застосування тактики «damage control» у хворих на ургентні ускладнення, не пов'язані з травматичними пошкодженнями органів черевної порожнини.

Результати та їх обговорення. Лапаростомія є невід'ємним етапом у більшості пацієнтів із абдомінальною травмою, керованою за допомогою стратегії «damage control». Те ж саме має бути і при абдомінальних загальнохірургічних ургентних станах. Запалення тканин може безпосередньо перешкоджати остаточному закриттю без натягу і виникненню абдомінального компартмент-синдрому. Запальний процес, що розвивається, піддає цих пацієнтів високому ризику розвитку абдомінального компартмент-синдрому протягом наступних днів.

Стратегія застосування тактики «damage control» повинна застосовуватися до пацієнтів з найбільшим ризиком розвитку абдомінального компартмент-синдрому.

Індивідуальні особливості пацієнта, ступінь ушкодження тканин під час геморагічного та/або септичного шоку, характер патології (наприклад, тяжкий гострий панкреатит або вісцеральна обструкція), тяжкість фізіологічних наслідків, якість реанімації та лікування - усі ці фактори визначають загальний ризик. Для прийняття цього складного рішення необхідні подальші дослідження.

Нині є кілька технічних засобів, що дають змогу ефективно і дієво тимчасово закрити черевну порожнину. Ці пристрої забезпечують відносно простий контроль лапаростомічної рани між процедурами. Крім полегшення повторного відкриття, вони спрямовані на захист вмісту черевної порожнини від зовнішнього середовища (мінімізація бактеріального забруднення,

теплообміну і випаровування), дренування черевної порожнини, мінімізацію гострих спайок між кишківником і черевною стінкою і запобігання розвитку абдомінального компартмент-синдрому.

Основні ускладнення, пов'язані з веденням відкритої черевної порожнини, - це інфекція, утворення нориць і нездатність домогтися фасціального закриття.

Усім цим ускладненням важко запобігти й усунути. Потенційно їх можна звести до мінімуму за допомогою розумного внутрішньовенного введення рідини, раннього ентерального харчування, стратегічно запланованого повернення до операційної, а також динамічного і постійного натягу фасціальних шарів .

Тактика «damage control» полегшує стратегію порятунку життя для тяжкохворих пацієнтів шляхом скороченої лапаротомії з подальшою повторною операцією для відтермінованого остаточного відновлення після фізіологічної реанімації.

Шестифазна стратегія аналогічна тій, що застосовується для пацієнтів із тяжкими травмами, хоча нетравматичні показання включають геморагічний або септичний шок. Існує мінімальна кількість доказів, що підтверджують користь від проведення реанімаційних заходів при загальних хірургічних екстрених ситуаціях у черевній порожнині. Тим не менш, ця концепція отримала широке визнання серед хірургів невідкладної допомоги, і видається логічним продовженням патофізіологічних принципів при травмі на кровотечу і сепсис .

Переваги цієї стратегії залежать від ретельного відбору пацієнтів. Тактика «damage control» застосовується за широким колом показань, але найчастіше за неконтрольованої кровотечі під час планової операції, кровотечі з ускладненої гастродуоденальної виразки, генералізованого перитоніту, гострої мезентеріальної ішемії та інших джерел внутрішньочеревного сепсису .

Висновки: Хірургічна тактика «damage control» застосовується в широкому діапазоні надзвичайних ситуацій у черевній порожнині та є дедалі найбільш визнаним способом порятунку життя хворих у невідкладній хірургії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. McArthur K, Krause C, Kwon E, Luo-Owen X, et al. Trauma and nontrauma damage-control laparotomy: The difference is delirium (data from the Eastern Association for the Surgery of Trauma SLEEP-TIME multicenter trial). *J Trauma Acute Care Surg.* 2021 Jul 1;91(1):100-107. <https://doi.org/10.1097/TA.0000000000003210> .
2. Harvin JA, Sharpe JP, Croce MA, Goodman MD, et al. Better understanding the utilization of damage control laparotomy: A multi-institutional quality improvement project. *J Trauma Acute Care Surg.* 2019 Jul;87(1):27-34. <https://doi.org/10.1097/TA.0000000000002288>.
3. Coccolini F, Roberts D, Ansaloni L, et al. The open abdomen in trauma and non-trauma patients: WSES guidelines. *World J Emerg Surg.* 2018, 13:7. <https://doi.org/10.1186/s13017-018-0167-4>.
4. Foster K, Yon J, Pelzl CE, et al. Six-year national study of damage control laparotomy and the effect of repeat re-exploration on rate of infectious complications. *Trauma Surgery & Acute Care Open.* 2021;6:e000706. <https://doi.org/10.1136/tsaco-2021-000706>.
5. Shabhay A, Shabhay Z, Chilonga K, Msuya D, et al. Standard urine collection bag as an improvised Bogotá bag as a temporary abdominal closure method in an open abdomen in preventing abdominal compartment syndrome. *Case Rep Surg.* 2021. 2021:6689000. <https://doi.org/10.1155/2021/6689000>.
6. Loftus TJ, Efron PA, Bala TM, Rosenthal MD, et al. The impact of standardized protocol implementation for surgical damage control and temporary abdominal closure after emergent laparotomy. *J Trauma Acute Care Surg.* 2019 Apr;86(4):670-678. <https://doi.org/10.1097/TA.0000000000002170>.

ОСОБЛИВОСТІ АУТОПСІЇ ПОМЕРЛИХ ЧЕРЕЗ COVID-19

Губін Микола Володимирович

канд. мед. наук, доцент

Скобенко Марія Володимирівна

Смалько Єлізавета Олегівна

Студенти

Кісь Андрій Володимирович

судово-медичний експерт ХОБСМЕ

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Пандемія COVID-19, також відома як «коронавірусна хвороба 2019 року», стала всесвітньою проблемою через важкий гострий респіраторний синдром із коронавірусом 2 (SARS-CoV-2), що виходить далеко за межі реальних можливостей місцевих систем охорони здоров'я. Посмертне дослідження, включаючи розтини та подальший аналіз зразків, відіграє важливу роль у розумінні патогенезу нових збудників, наприклад звичайної тромбоемболії у померлих пацієнтів, інфікованих SARS-CoV-2.

Посмертне дослідження трупу та зразків дозволяє науковцям визначати нові аспекти патогенезу, морфологічних змін при коронавірусній хворобі. Медичний персонал, який виконує зовнішній огляд та розтин людини інфікованої на SARS-CoV-2 має ризик. З огляду на високий ризик зараження медичного персоналу, персоналу первинної медичної допомоги, персоналу моргів, а також працівників похоронних і транспортних агентств, виконання спеціальних вимог безпеки є вирішальним.

Ціль роботи. актуалізація та систематизація даних щодо особливостей проведення аутопсії померлих внаслідок COVID-19 на основі огляду міжнародних рекомендацій та досвіду Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи.

Матеріали та методи. матеріали висновків судово-медичних експертиз 20-ти аутопсій на базі Харківського обласного бюро судово-медичної

експертизи (ХОБСМЕ); огляд літератури щодо впливу посмертного дослідження на виникнення та перебіг ковідної інфекції у працівників медичних закладів. Для цього в PubMed, Google Scholar було проведено пошук клінічної літератури та проаналізовано її зміст. Пошук був виконаний за наступними ключовими термінами: «SARS-CoV-2», розтин, криміналістика, «Посмертна експертиза», «Патологія», «Судова медицина».

Результати та обговорення. Станом на 2023-й рік існують сформовані китайські рекомендації щодо проведення розтину, які складають 3 ступені захисту [1].

Проведення розтину вимагає дотримання захисту III ступеня. Рекомендований список засобів індивідуального захисту при роботі з тілами померлих пацієнтів (з підозрою чи підтвердженням COVID-19), включає наступні речі: робоча форма, одноразова хірургічна шапочка, одноразова медична уніформа, рукавички, додаткова пара товстих гумових рукавичок з довгими рукавами, респіраторна маска N95 або респіратор з електроприводом для очищення повітря з щитком для обличчя, робоче взуття/гумові чоботи з водонепроникними чохлами, також водонепроникний фартух і ізоляційний халат [1]. Дані рекомендації в повній мірі реалізовані в діяльності ХОБСМЕ при проведенні аутопсій хворих з підтвердженням діагнозом SARS-CoV-2.

На етапі підготовки тіла всі отвори на тілі потрібно заповнити ватними кульками змоченими 3000-5000 мг/л хлорвмісного дезинфікуючого розчину. Колегія американських патологів рекомендує допускати до розтину тільки підготовлений персонал до проведення розтину у померлих осіб з новими інфекційними захворюваннями, а також з навичками користування засобами індивідуального захисту [2].

У пацієнтів з гострим ураженням нирок або міокарда рекомендується брати зразки тканини нирок і міокарда [3]. Центри контролю та профілактики захворювань рекомендують обмеження кількості персоналу при розтині, забір мазків з носоглотки, мазки з обох легенів і мазки з кожної легені для перевірки на наявність інших патогенів, а також фіксовані у формаліні зразки з легенів,

верхніх дихальних шляхів та решти основних органів [4].

Центр контролю та профілактики захворювань рекомендує використовувати при розтині наступні речі: водонепроникні халати, водонепроникний фартух, захисні окуляри або щиток для обличчя, подвійні хірургічні рукавички з шаром синтетичних сітчастих рукавичок і респіратор N95 [5].

Існує ряд технічних вимог щодо приміщення для аутопсій, впровадження яких обмежує вірогідність інфікування на COVID-19. Розтин повинен проходити в кімнатах ізоляції повітряно-крапельних інфекцій. В приміщеннях повинно бути 3 зони: чиста, брудна, проміжна (для зняття захисного одягу після аутопсій). Рекомендується забезпечення посиленого повітрообміну (мінімальна кількість 6 змін на годину); повітря має видалятися або назовні, або через високоефективний аерозольний фільтр. Рекомендоване обладнання для аутопсії померлих через COVID-19 включає в себе наступні пункти: контейнери для медичних відходів, засоби відеотрансляції розтину для прокурорів (щоб мінімізувати кількість осіб в аутопсії), окремий стіл для підготовки проб, ручна пила.

Під час аутопсії рекомендований забір наступних зразків: 2 зразки периферичної крові, 1 зразок крові з антикоагулянтом для проведення генетичних досліджень, 1 зразок сечі, 1 зразок спинномозкової рідини, 2 зразки склоподібного тіла, а також за можливості, зразки плевральної, перикардіальної, перитонеальної рідин [6].

SARS-CoV-2 також можливо виявити у фекаліях, навіть якщо у людини не спостерігалось кишкових симптомів. Виявлення вірусу лише в мазках порожнини рота не рекомендується, оскільки вірус виявляється лише в зразках анальної порожнини чи крові, і не виявляється в мазках із порожнини рота [8].

Висновки. Аутопсія померлих з підтвердженим діагнозом та померлих з підозрою на інфекцію SARS-CoV-2 несе значну епідеміологічну небезпеку для лікарів патологоанатомічних відділень лікарень та експертів судово-медичних бюро, вимагаючи дотримання спеціальних заходів безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Liang T, Cai H, Chen Y, Chen Z, Fang Q, Han W, et al. Handbook of COVID-19 prevention and treatment: The First Affiliated Hospital, Zhejiang University School of Medicine, compiled according to clinical experience.
2. College of American Pathologists. COVID-19 Information. 2020.
3. Cheng Y, Luo R, Wang K, Zhang M, Wang Z, Dong L, et al. Kidney disease is associated with in hospital death of patients with COVID-19. *Kidney Int.* 2020. 10.1016/j.kint.2020.03.005 [PMC free article] [PubMed]
4. . Centers for Disease Control and Prevention. Interim Laboratory Biosafety Guidelines for Handling and Processing Specimens Associated with Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). 2020.
5. World Health Organization. Rational use of personal protective equipment for coronavirus disease (COVID-19) and considerations during severe shortages. 2020
6. Aquila I, Sacco MA, Abenavoli L, Malara N, Arena V, Grassi S, et al. SARS-CoV-2 pandemic: Review of the literature and proposal for safe autopsy practice. *Arch Pathol Lab Med.* 2020. 10.5858/arpa.2020-0165-sa

АБДОМІНАЛЬНА ТРАВМА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Гущо Анна Євгенівна
Меженіна Тетяна Вікторівна

Студентки

Кучеренко Богдан Юрійович

Асистент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Анотація. Абдомінальна травма є однією з розповсюджених проблем у хірургії. Також вона є соціально значимою проблемою через те, що може призводити до інвалідності та смерті. Тому своєчасна діагностика та лікування значно впливає на перебіг та наслідки після отримання даної травми.

Мета дослідження: продемонструвати місце абдомінальної травми в структурі всіх травм.

Матеріали та методи. В роботі був використаний метод літературного огляду.

Результати. Абдомінальна травма – це порушення анатомічної цілісності та функції органів черевної порожнини, заочеревинного простору і органів таза, під дією зовнішніх чинників. [1]

Більшість абдомінальних травм мають саме тупий механізм виникнення (78,9 – 95,6 %). Тяжкість, перебіг та наслідки саме тупої травми живота складніші та частіші, в порівнянні з проникаючими травмами. [2]

Причин отримання тупої абдомінальної травми безліч, від падіння з висоти, та ДТП до дії вибухої хвилі. Переважно пошкоджуються такі органи, як печінка, селезінка, брижі кишечника та сальника, діафрагми тощо.

В структурі річної летальності від тупих травм смертність від ізольованої тупої травми живота становить близько 5 %. У пацієнтів із політрамою, тупа травма живота збільшує показник летальності на 15 % (Мама N., 2012).

Частим ускладненням при цьому може бути – кровотеча, і як наслідок призвести смерті. Тому вкрай важливо швидко та якісно провести діагностику

ушкодження та надати допомогу.

Серед методів діагностики, виконують клінічний та біохімічний аналізи крові, які можуть показати ознаки запалення, анемії, порушення функції ОЧП. Також визначення групи крові та коагулограма крові, для можливої гемотрансфузії за потреби.

Вибір інструментальних методів залежить, впершу чергу, від виду ушкодження живота та часу, який має пацієнт до негайного надання медичної допомоги. Використання інструментальних методів таких, як рентгенографія, яка дасть можливість виявити вільну рідину, повітря в черевній порожнині, наявність чи відсутність супутніх травм, переломів ребер або кісток таза та висоту стояння діафрагми. УЗД – показати наявність скупчень та асцити в черевній порожнині, заочеревинному просторі та плевральних синусах, оцінити рівень пошкодження паренхіматозних органів. Також застосовують ще, КТ та МРТ, для діагностики пошкоджень ОЧП та кісток, виявлення вільної рідини чи скупчень.

Правильна та швидка діагностика особливо має значення, тому що за результатами її можна розділити постраждалих на певні групи:

- низьким рівнем ризику;
- середнього ризику;
- високого ризику. [1, 3]

Це дасть можливість сортувати хворих та визначення кому треба додаткові обстеження, терміновість та тактику оперативного втручання.

Перевага надається лапаротомії /лапароскопії, як невідкладна допомога при таких травмах.

Висновок. Як видно, абдомінальна травма достатньо розповсюджена, особливо в умовах воєнного стану. Через своє соціальне значення своєчасна діагностика та адекватне лікування зменшить ризик майбутньої інвалідності та смертності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запорожан С. Й., Хоменко В. С. Абдомінальна травма (огляд літератури) ISSN 1681–2778. ШПИТАЛЬНА ХІРУРГІЯ. Журнал імені Л. Я. Ковальчука. 2020. № 4
2. Smith J. Abdominal trauma: a disease in evolution / J. Smith, E. Caldwell, S. D'Amours [et al.] // ANZ J. Surg. – 2005. – Vol. 75 (9). – P. 790–794.
3. Soreide K. Epidemiology of major trauma / K. Soreide // Br. J. Surg. 2009. – Vol. 96 (7). – P. 697–698.

ПОГЛЯД НА ВИЗНАЧЕННЯ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ

Дзевульська Ірина Вікторівна

доктор медичних наук, професор
завідувач кафедри описової та клінічної анатомії

Маліков Олександр Вячеславович

кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Поза сумнівом те, що вперше введений у науку Біша розподіл функцій тваринного організму на анімальні та вегетативні, вірно відображає дійсні природні факти. Насправді всі обмінні процеси (живлення, дихання, виділення, циркуляція рідин, розмноження) однаковою мірою притаманні як тваринам, так і рослинам. Отже, правомірно називати ці функції тваринного організму «вегетативними» (рослинними), пам'ятаючи про умовність даного терміну. Функції, притаманні лише тваринам – довільні рухи, діяльність органів чуття, нервова діяльність (не збудження взагалі) – вважаються функціями анімальними (тваринними). Таким чином частини нервової системи, які іннервують ті та інші системи органів, регулюють функції, зазначені відповідно як анімальні та вегетативні.

До вегетативної нервової системи відносяться ті компоненти єдиної нервової системи, які регулюють обмінні функції в організмі: діяльність травної, дихальної, сечової, судинної систем, а також регулюють (прямо або через гуморальну ланку) рівень трофіки усіх тканин та органів, зокрема скелетні м'язи (адаптаційно-трофічна функція симпатичної нервової системи). Таким чином виняток становлять ті частини нервової системи, які пов'язані зі специфічною діяльністю органів чуття (окрім інтероцепторів) та довільних (у хребетних – скелетних) м'язів. Ці компоненти нервової системи, відповідно, є анімальними. Окрім того, низка вищих відділів нервової системи не може бути віднесена ані до анімальної, ані до вегетативної її частин, оскільки координує

діяльність їх обох, здійснюючи вищу інтеграцію усіх частин організму (наприклад, кора півкуль великого мозку).

Відповідно до основних функціональних відмінностей вегетативної нервової системи, яка регулює обмінні процеси в усіх тканинах і органах тіла, від анімальної, що пов'язана лише з роботою органів чуття та скелетних м'язів, перша має універсальне розповсюдження в організмі, іннервуючи усі органи та тканини, друга – обмежене розповсюдження, іннервуючи аферентними волокнами органи чуття (зокрема екстеро- та пропріоцептори), а еферентними – лише волокна довільних м'язів скелетного типу.

Протилежно суворо сегментарному виходу з мозку анімальних еферентних та аферентних нервових волокон (у складі всіх черепних та спинномозкових нервів), волокна вегетативної нервової системи (еферентні) виходять лише з декількох відділів мозку. Є чотири осередки виходу волокон вегетативної нервової системи з мозку на периферію: мезенцефалічний, бульбарний, тораколюмбальний та сакральний. Протилежно сегментарності ділянок іннервації спинальних волокон, ділянки іннервації еферентних вегетативних нервових волокон (наприклад, блукаючого нерва) характеризуються відсутністю сегментарності.

Цілком природно, що та частина нервової системи, яка виникла у наших давніх предків (примітивних хордових), що була у взаємозв'язку з системою метамерно побудованих анімальних м'язів, розвивалася у процесі еволюції в тісному зв'язку з цими м'язами та набула у хребетних (в значній мірі зберегла у ссавців та людини) метамерність будови. Зрозуміло, що надалі саме ця анімальна частина нервової системи, своєю еферентною ланкою пов'язана із скелетними м'язами, а аферентною – насамперед з органами чуття, зокрема і рецепторами шкіри, зазнала під час філогенезу хребетних найбільш прогресивної еволюції, у відповідності з різко прогресивною еволюцією органів зору, слуху та рівноваги та ін. Ця прогресивна еволюція анімальної нервової системи глибоко відобразилась на її функціональних анатомічних та гістологічних особливостях.

Анімальна нервова система набула, в результаті цієї еволюції, великої кількості нових фізіологічних, анатомічних та гістологічних ознак, які раніше (на нижчих етапах еволюції) були відсутні. Насамперед, це велика швидкість проведення збудження, достатньо мала величина хронаксії та рефлекторної фази; відповідно, більший калібр та більш розвинена структура нервових волокон, що здобули тут значно більшу ізоляцію від навколишніх тканин за допомогою мієлінових оболонок; далі, повна концентрація тіл усіх моторних та вставних нейронів і, таким чином, усіх синапсів між ними в складі центральної нервової системи (в сірій речовині спинного та головного мозку; відсутність, таким чином, ефекторних та вставних нейронів (а також міжнейронних синапсів) у складі периферичних нервів; зрештою, різноманітність типів нейронів (достатньо порівняти пірамідні клітини кори великих півкуль, клітини шару Пуркінє та зернистого шару мозочка, біполярні клітини сітківки та ін.), причому частина нейронів набуває достатньо великих розмірів (моторні клітини передніх рогів спинного мозку, гігантські пірамідні клітини Беца у корі великого мозку). Ускладнюються і зв'язки між нейронами. Ці особливості виникли поступово в процесі еволюції і у повній мірі виражені лише у найбільш високоорганізованих хребетних та людини.

Більшість нервових волокон вегетативної нервової системи безмякотні, зокрема, майже усі постгангліонарні волокна (як відомо, мякотні нервові волокна у філогенезі походять з безмякотних, отже, дана ознака вегетативної нервової системи розглядається як примітивна). Проте й ті вегетативні волокна, які мають мієлінову оболонку (прегангліонарні, а також відростки клітин Догеля II типу), все ж таки, як правило, тонші та бідніші на мієлін, на відміну від волокон анімальної нервової системи.

Порівняльна примітивність вегетативної нервової системи виражається також в тому, що вона в анатомічному відношенні значно менш концентрована й централізована за анімальну. І насправді, якщо усі еферентні (а також усі вставні) нейрони анімальної нервової системи хребетних сконцентровано у мозку, то у вегетативної навпаки, ефекторні нейрони розкидано по периферії у

складі вузлів, периферичних нервів, сплетень. Таким чином, у вегетативній нервовій системі за даною ознакою зберігаються ті примітивні відношення, які були властиві усій нервовій системі давніх предків, а серед сучасних тварин присутні у кишковопорожнинних з їх дифузною нервовою системою. А саме ця ознака вегетативної нервової системи – периферичне розташування її ефекторних нейронів – свідчить і про такі важливі особливості, як двохнейронність еферентність периферичного шляху, що складають прегангліонарна та постгангліонарна ланки з синаптичним розривом між нейронами, специфічне відношення вегетативних провідників до нікотина тощо.

Вегетативна нервова система існує і її відокремлення у складі всієї нервової системи правомірне. Вона, згідно сучасної Міжнародної анатомічної номенклатури також називається автономною. У самому терміні «автономія» немає нічого уразливого. Відповідно, мова йде про відносну часткову незалежність. Проте така відносна автономія, як реальний факт, не є монополією однієї лише вегетативної нервової системи. Автономію щодо головного мозку має, наприклад, спинний мозок (здебільшого вона проявляється уві сні, у той час, як кора великого мозку знаходиться у стані розлитого стану, і низка безумовних рефлексів здійснюється спинним мозком самостійно). Оскільки автономія не є ознакою винятковою або ж характерною лише вегетативній нервовій системі, термін «автономна нервова система» не зовсім вдалий. Отже, цей термін невдалий не тому, що вегетативна нервова система не автономна, а тому, що не тільки вона одна автономна.

СУЧАСНЕ ВЕДЕННЯ ВАГІТНИХ ІЗ ПЕРЕДЛЕЖАННЯМ ПЛАЦЕНТИ

Докійчук Настасія Федорівна,

студентка

Печеряга Світлана Володимирівна,

к.мед.н., асистентка

кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: У статті наведені дані сучасного ведення вагітних із передлежанням плаценти. Це патологія, що зустрічається приблизно у 1% вагітних, через що на неї необхідно звернути ретельну увагу. Аномальна плацентація стає головною причиною акушерських кровотеч і післяпологової гістеректомії, спричиняючи значну захворюваність і навіть смертність матері та плода. Тож нижче будуть розглянуті передумови, причини, клініка та лікування передлежання плаценти.

Ключові слова: передлежання плаценти, кровотеча, ускладнення, вагітність.

Вступ. Передлежання плаценти – це ускладнення вагітності, яке характеризується розташуванням плаценти над або біля внутрішнього зіву шийки матки, внаслідок чого вічко шийки матки повністю, або частково перекривається. Ускладнюється ця патологія, як правило, безболісною вагінальною кровотечею з яскраво-червоною кров'ю, що виникає переважно після двадцятого тижня вагітності [1, 4].

Розрізняють декілька варіантів розвитку патології: повне передлежання плацента повністю перекриває внутрішнє вічко; неповне передлежання плацента частково перекриває внутрішнє вічко; крайове передлежання - край плаценти знаходиться в межах 2 см від внутрішнього вічка [1].

Матеріали та методи. Проведений аналіз баз даних PubMed, Medline,

Cochrane Library, UpToDate та літературних джерел, які є у відкритому доступі в електронних бібліотеках щодо ведення вагітних із передлежанням плаценти.

Обговорення результатів дослідження. Основна причина передлежання плаценти невідома. Проте існує зв'язок між пошкодженням ендометрія та рубцюванням матки [9]. Факторами ризику, які корелюють з передлежанням плаценти, є старший вік матері, багатопліддя, куріння, попереднє вишкрібання стінок порожнини матки, допоміжні репродуктивні технології, кесарів розтин в анамнезі та попереднє передлежання плаценти [9-11].

Основну небезпеку в цій патології складає високий ризик виникнення кровотеч, як спонтанних так і зумовлених фізичним навантаженням, чи пов'язаних з появою скорочень матки. При чому така кровотеча може виникнути як на ранній стадії вагітності від 12 тижнів, так і до моменту пологів. Слід також враховувати, що при передлежанні плаценти, яке виникає на більш ранніх стадіях вагітності, а саме до 28 тижня, є можливість зникнення цього ускладнення за рахунок збільшення розмірів матки та міграції плаценти. Міграція відбувається шляхом зростання нижнього сегмента матки, що збільшує відстань від нижнього краю плаценти до шийки матки [1, 3].

Кровотеча при передлежанні плаценти характеризується безболісним початком, та збереженням нормального тонуусу матки. Об'єм кровотечі може різнитися в залежності від типу передлежання і варіюватися від невеликої до масивної. Більш часті та масивні кровотечі призводять до виникнення анемії, при якій спостерігаються найнижчі показники гемоглобіну та еритроцитів крові, серед інших патологій вагітності, що супроводжуються кровотечею. Також нерідко, на фоні розвитку патології, у вагітної може виникнути геморагічний шок [2, 5, 7].

Передлежання плаценти, часто може супроводжуватись неправильним положенням плода, так воно може бути косим, поперечним, тазовим передлежанням, або неправильним вставленням голівки. Це в свою чергу спричиняє труднощі при пологах, і може викликати низку відповідних ускладнень через які природне розродження стає більш ризикованим [2].

Як і інші захворювання, передлежання плаценти обумовлено певними чинниками і має низку факторів ризику, що можуть призвести до даного стану. Дуже часто подібна патологія зустрічається при багатоплідній вагітності, або у жінок, в яких попередні пологи виконувались шляхом кесаревого розтину. До факторів ризику також можна віднести будь які операції на матці в анамнезі, чи аномалії, що можуть перешкоджати нормальній імплантації плаценти, такі як міома чи проведення вишкрібання стінок порожнини матки. Також потрібно враховувати вік вагітної та її схильність до шкідливих звичок, таких як паління чи алкоголь [4, 5, 8].

При передлежанні плаценти існує ризик виникнення низки загрозливих ускладнень. Так у жінок, що раніше перенесли кесарів розтин, може виникнути прирощення плаценти, при чому цей ризик зростає в залежності від кількості перенесених операцій, від 6-10% після першої до понад 60% при чотирьох і більше кесаревих розтинів в анамнезі. Нерідко у вагітних з передлежанням плаценти, виникає розрив плодових оболонок, розвивається передлежання судин та оболонкове прикріплення пуповини. З неприємних наслідків для плода, може бути затримка його росту [4, 7, 8].

Діагностика передлежання плаценти в основному опирається на трансвагінальне або абдомінальне УЗД. Планове ультразвукове дослідження в першому та другому триместрі вагітності дозволяє раннє виявлення передлежання плаценти. Особливу увагу під час обстеження жінки з підозрою на передлежання плаценти, потрібно звернути на можливість посилення кровотечі під час пальцевого дослідження. Особливо це стосується кровотеч, що виникають у вагітної від 20 і більше тижнів вагітності. В такому разі перш ніж проводити якісь маніпуляції з пацієнткою, необхідно провести трансвагінальне УЗД, виключивши передлежання плаценти. Також даний метод дозволить легко провести диференціальну діагностику з відшаруванням плаценти [3-5, 9].

При виявленні передлежання плаценти, в подальшому проводиться ретельний моніторинг розвитку патології. Призначається абдомінальне УЗД в

18-20 тижнів, з визначенням локалізації плаценти. При перекритті внутрішнього вічка призначається трансвагінальне УЗД в терміні від 26 до 28 тижнів вагітності. Якщо ж у цьому випадку підтвердиться діагноз, вагітну необхідно госпіталізувати в стаціонар до розродження. У стаціонарі, у разі відсутності клінічних проявів, призначається повторне трансвагінальне дослідження у 35 тижнів для підтвердження діагнозу і вибору тактики пологорозрішення [2, 3].

В якості лікувальних заходів при передлежанні плаценти використовують госпіталізацію для купування кровотечі та наглядом за пацієнткою. Хворим рекомендується зміна роду активності зі зменшенням кількості фізичних навантажень, а також уникнення статевих контактів, через можливість спровокувати кровотечу скороченням матки, або прямим травмуванням. Також вагітній рекомендується уникати довготривалого стоячого положення. При припиненні кровотечі, та стабілізації динаміки, хворій можуть дозволити піти додому, але при повторному виникненні кровотечі, вона буде госпіталізована до самих пологів. Під час госпіталізації проводиться постійний нагляд за станом пацієнти та проводиться моніторинг ЧСС плода. У вагітних на ранніх стадіях вагітності до 34 тижнів, може бути запроваджена терапія кортикостероїдами, для профілактики респіраторного дистрес синдрому у плода [5-7, 9, 12].

Якщо в терміні 35-36 тижнів край плаценти знаходиться більше ніж на 20 мм від внутрішнього вічка і клінічна картина стабільна, допускається природне розродження. У разі ж перекриття внутрішнього вічка, або нестабільної клінічної картини, що проявляється сильною неконтрольованою кровотечею, нестабільною гемодинамікою чи порушенням серцебиття плода, пологи проводяться негайно, за допомогою кесаревого розтину [4, 5, 9, 12].

Висновки. Передлежання плаценти - це небезпечна патологія, що може спричинити смерть плоду та загрожувати здоров'ю матері. Частіше ця патологія розвивається у жінок, в анамнезі яких були присутні різноманітні хірургічні маніпуляції на матці і тому в подібних випадках треба ретельніше

відноситися до діагностики та контролю перебігу вагітності. Специфічного лікування для даної патології не існує, хоча в деяких випадках вона вирішується самостійно за рахунок міграції плаценти. Тому дуже важливими є нагляд за здоров'ям жінки та плода, а також прийняття своєчасних заходів медичної допомоги і готовність до виконання операції кесаревого розтину при погіршені клінічних проявів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Findelee S, Costa SD. Placenta Accreta and Total Placenta Previa in the 19th Week of Pregnancy. *Geburtshilfe Frauenheilkd.* 2015 Aug;75(8):839-843.
2. Feng Y, Li XY, Xiao J, et al. Relationship between placenta location and resolution of second trimester placenta previa. *J Huazhong Univ Sci Technolog Med Sci.* 2017 Jun;37(3):390-394.
3. Ahn KH, Lee EH, Cho GJ, et al. Anterior placenta previa in the mid-trimester of pregnancy as a risk factor for neonatal respiratory distress syndrome. *PLoS One.* 2018;13(11):e0207061.
4. Oyelese Y, Smulian JC. Placenta previa, placenta accrete, and vasa previa. *Obstet Gynecol.* 2006 April;107(4):927–941.
5. Pedigo R. First trimester pregnancy emergencies: recognition and management. *Emerg Med Pract.* 2019 Jan;21(1):1-20.
6. Effect of corticosteroids for fetal maturation on perinatal outcomes. NIH Consensus Development Panel on the Effect of Corticosteroids for Fetal Maturation on Perinatal Outcomes. *JAMA.* 1995 Feb 1;273(5):413–8.
7. Robinson B, Grobman W. Effectiveness of timing strategies for delivery of individuals with placenta previa and accreta. *Obstet Gynecol.* 2010;116(4):835–42.
8. Spong CY, Landon MB, Gilbert S, et al. National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Maternal-Fetal Medicine Units (MFMU) Network. Risk of uterine rupture and adverse perinatal outcome at term after cesarean delivery. *Obstet Gynecol.* 2007 Oct;110(4):801–7.
9. Silver RM. Abnormal Placentation: Placenta Previa, Vasa Previa, and

Placenta Accreta. *Obstet Gynecol.* 2015 Sep;126(3):654-668.

10. Martinelli KG, Garcia ÉM, Santos Neto ETD, Gama SGND. Advanced maternal age and its association with placenta praevia and placental abruption: a meta-analysis. *Cad Saude Publica.* 2018 Feb 19;34(2):e00206116.

11. Jing L, Wei G, Mengfan S, Yanyan H. Effect of site of placentation on pregnancy outcomes in patients with placenta previa. *PLoS One.* 2018;13(7):e0200252.

12. ACOG Committee Opinion No. 764: Medically Indicated Late-Preterm and Early-Term Deliveries. *Obstet Gynecol.* 2019 Feb;133(2):e151-e155.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕНДОСКОПІЧНОГО
ТРАНСНАЗАЛЬНОГО ТРАНССФЕНОЇДАЛЬНОГО ДОСТУПУ У
ЛІКУВАННІ АДЕНОМ ГІПОФІЗА**

Єфименко Єгор Олександрович

Безсусідня Софія Валеріївна

Черепенко Валерія Євгенівна

Студенти

Масалітін Ігор Миколайович

Асистент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Аденоми гіпофіза відносять до пухлин хіазмально-селлярної області головного мозку. Це одні з найбільш розповсюджених пухлин центральної нервової системи-вони займають приблизно 14% (за даними деяких авторів 10-15%) серед усіх видів внутрішньочерепних новоутворень (але за даними аутопсій частота їх виявляється ще вищою). Можуть виникати у будь-якому віці, проте частіше всього у 30-40 років, з однаковою частотою у чоловіків та жінок. Майже всі аденоми гіпофіза є доброякісними пухлинами і виникають в основному з клітин передньої долі гіпофіза (аденогіпофіза). Якщо пухлини мають розмір менше, ніж 1 см, їх називають мікроаденомами.

По мірі свого росту, пухлини призводять до збільшення розмірів турецького сідла, виходять за його межі у порожнину черепа, у подальшому стискають зорове перехрестя, III шлуночок, викликаючи порушення гостроти зору та випадіння полів зору і розвиток внутрішньочерепної гіпертензії відповідно. Окрім цього, аденоми гіпофіза можуть проростати у порожнину кавернозного синуса, додатково порушуючи функції ококорухових нервів. До неврологічних розладів додаються й ендокринні - гіпопітуїтаризм в поєднанні з симптомами гіперпродукції того, чи іншого гормону передньої долі (пролактин, соматотропін, АКТГ). Виходячи з вищенаведеного, досить актуальними є

раціональна сучасна діагностика аденом гіпофізу і адекватний вибір тактики подальшого хірургічного лікування.

Серед аденом гіпофіза приблизно 70% відносяться до категорії гормонально-секретуючих, ще приблизно 30% - гормонально неактивні аденоми. За даними літератури, ПЛР-секретуючі пухлини (пролактиноми) складають 40-60%, СТГ-секретуючі (соматотропіноми) – 15-25%, АКТГ-секретуючі (кортикотропіноми) – приблизно 5%, гонадотропіноми та тиреотропіноми – менш 1%. Особливу категорію серед гормонально активних аденом складають соматотропіноми, що призводять до акромегалії, гігантизму та глибоких метаболічних порушень.

Мета роботи. Дослідити ефективність хірургічного лікування аденом гіпофіза за допомогою ендоскопічного трансназального трансфеноїдального доступу

Матеріали та методи. Для дослідження ми використали дані статей PubMed та інформацію з сучасних публікацій з нейрохірургії щодо ендоскопічного лікування аденом гіпофіза.

Результати та обговорення. Спочатку ми розглянули результати дослідження, отримані Christoph P. Hofstetter, де було проаналізовано базу даних 24 пацієнтів, що страждали акромегалією, які перенесли ендоскопічну трансназальну трансфеноїдальну операцію, об'єм резекції оцінювали на післяопераційній МРТ с контрастним підсиленням. Більшість пацієнтів з акромегалією мали макроаденоми розмірами > 1 см в максимальному діаметрі. Тотальна резекція була досягнута у 17 (71%) з 24 пацієнтів. Одним з головних критеріїв успішності операції було те, що ендоскопічна трансназальна трансфеноїдальна операція дозволила виконати повну резекцію всіх уражень без інвазії кавернозного синусу, незалежно від супраселярного розповсюдження. Біохімічна ремісія досягнута у 11 (46%) з 24 хворих. Протягом 23-місячного періоду нагляду у 5 пацієнтів (21%) було виконане лікування з використанням технології Гамма-ножа будь-якої залишкової патології для подальшого зниження надлишкової продукції соматотропіну.

20 пацієнтів (83%) сповістили про значне полегшення симптомів, в той час, як 3 пацієнта (13%) вважали власні симптоми стабільними.

Далі ми проаналізували результати Kyle Juraschka et al. J Neurosurg. що було проведене у липні 2014 року, де проводилось вивчення ефективності трансназального трансфеноїдального доступу для лікування пацієнтів з гігантськими аденомами гіпофізу. Тут автори обстежували 487 пацієнтів, що перенесли ендоскопічну трансназальну трансфеноїдальну резекцію селярних новоутворень. З цієї групи 73 пацієнта з гігантськими аденомами гіпофіза (що визначалися виходячи з діаметру ≥ 3 см та об'ємом пухлини ≥ 10 см), що перенесли ЕТТР, були включені у дослідження. Аналізувалися клінічна картина, результати рентгенологічного обстеження, лабораторні дослідження, дані патології пухлини, об'єм резекції, та ускладнення.

Згідно отриманих результатів, середній передопераційний діаметр пухлини у цієї вибірки пацієнтів становив 4,1 см, а об'єм – 18 см³. Середня частота резекції становила 82,9 %, що відповідає середньому залишковому об'єму 3 см³. Тотальна резекція була виконана у 16 пацієнтів (24%), майже тотальна – у 11 пацієнтів (17%), субтотальна – у 24 (36%), часткова – у 15 (23%). У 73 % пацієнтів гострота зору покращилась, а у 24% вона не змінилась. Поля зору покращились у 61,8% та не змінились у 5,5%. Усього у 27 пацієнтів (37%) спостерігалось 32 ускладнення. Найбільш частими ускладненнями були синусит і лікворея (14% та 10% відповідно). 6 пацієнтам була проведена наступна променева терапія через агресивну гістопатологію пухлини. Летальних випадків у даній когорті пацієнтів виявлено не було.

Висновки. Отже, проаналізувавши вищенаведені результати, можемо зробити висновок, ендоскопічна трансназальна трансфеноїдальна резекція є ефективним методом лікування хворих з гігантськими аденомами гіпофіза, що в свою чергу призводить до високих показників резекції та покращення зорових функцій. Крім того, ЕТТР аденом призводить до високої частоти тотальної резекції пухлини та ендокринологічної ремісії й у пацієнтів з акромегалією, навіть с широким супраселярним розповсюдженням, що додатково підтверджує

ефективність операції. ЕТТР не пов'язана з високою частотою серйозних ускладнень та є цілком безпечною при виконанні досвідченими нейрохірургами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20887132/>
2. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24785323/>
3. Results of Surgical Treatment of Growth Hormone-Producing Pituitary Adenomas / S. T. Akmyradov, Y. G. Shanko, V. A. Zhuravlev, V. A. Smeyanovich, S. K. Stankevich, A. I. Chukhonsky // VII Congress of Neurosurgeons of Ukraine with International Participation, Turkey, 11–18 May 2021. – Book of Abstracts. P. 1.
4. 12. Experience in transcranial endoscopic surgery of skull base tumors in 2013-2021 / Y. G. Shanko, S. K. Stankevich, A. I. Chukhonsky, V. A. Smeyanovich, V. A. Zhuravlev, A. L. Tanin, S. T. Akmyradov, A. M. Rubakhov, E. V. Sych, M. A. Nekhay // VII Congress of Neurosurgeons of Ukraine with International Participation, Turkey, 11–18 May 2021. – Book of Abstracts. – P.
5. Эндоскопическая хирургия гормональноактивных макроаденом гипофиза / В. А. Журавлев, С. Т. Акмырадов, Ю. Г. Шанько, В. А. Смянович // Високі технології у підвищенні якості життя нейрохірургічних хворих : науково-практ. конф. нейрохірургів України з міжнародною участю, Київ, 23- 25 жовтня 2019 : тез. доповідей. – Київ, 2019. – С. 80.

АСКАРИДОЗ: СИМПТОМИ, ПРИЧИНИ, МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ. АНАЛІЗ ЗАХВОРЮВАНOSTІ ДІТЕЙ НА АСКАРИДОЗ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ ПРОТЯГОМ 2019-2020 РОКІВ

Іштвані Катерина Едуардівна,
Студентка медичного факультету ДВНЗ «УЖНУ»
Чумак Максим Васильович,
к.б.н, доцент

Анотація: Аскариди є паразитами людини та ссавців, які розповсюджені повсюдно. Збудником аскаридозу в людини є *Ascaris lumbricoides*. Дана публікація розглядає симптоми, які викликає цей збудник та методи лікування і профілактики. Вони є типовими для багатьох захворювань, тому важливо знати частоту захворюваності аскаридозом в своїй місцевості (для даного аналізу це є Закарпатська область) та методи профілактики.

Ключові слова: аскаридоз, паразитологія, статистичний аналіз, діти, діагностика, лікування.

Вступ: Як не дивно, на сьогоднішній день в світі налічується сотні гельмінтів і найпростіших, які можуть спричинити захворювання у людини. Медицина досягла значних успіхів у боротьбі з цими хворобами. Проте проблема далека від вирішення, а ситуація з паразитозами в Україні залишається напруженою. Так однією з найпоширеніших серед цих хвороб є аскаридоз.

Аскаридоз-це захворювання, при якому уражається тонкий кишківник людини. Аскариди відносяться до типу круглі черви. Ці паразити дуже швидко розмножуються: за одну добу доросла самка може відкласти приблизно 200 тисяч яєць, які надходять в зовнішнє середовище з фекаліями [1, с. 14]. Людина заражається через немиті овочі, забруднену воду та брудні руки. Найчастіше аскаридами заражаються діти, оскільки вони недостатньо

дотримуються гігієни. Діагностика аскаридозу є затрудненою, адже за невеликої кількості паразитів хвороба проходить безсимптомно.

Гостро виражений аскаридоз має 2 стадії. Легенева стадія характеризується кашлем, болем у грудях, задихом, що пояснюється міграцією аскарид у легенях і руйнуванням стінок капілярів і тканин альвеол. Може бути кропивниця з сильним свербіжем. Кишкова стадія характеризується зниженням апетиту, болями в животі, диспепсичними розладами, нудотою, блювотою та підвищеною стомлюваністю. На цій стадії аскариди стають статевозрілими виділяють інгібітори трипсину і хемотрипсину, чим подразнюють стінку кишки, внаслідок чого погіршуються процеси всмоктування речовин та пристінкового травлення [2, с. 521].

При лікуванні аскаридозу найчастіше використовують протиглистянні препарати широкого спектру дії, наприклад мебендазол, левамізол та інші. Також в комплексі призначають антигістамінні препарати, щоб попередити посилення алергічних реакцій [3, с. 225].

Профілактика включає правил дотримання гігієни, ретельне миття овочів та вживання кип'яченої. До громадських заходів відносять виявлення і лікування хворих, у населених пунктах проводять масове обстеження на аскаридоз. Також попередження фекального забруднення ґрунту, благоустрій громадських вбиралень та очищення стічних вод [2, с. 521].

Ціль дослідження: Проведення статистичного аналізу загальної захворюваності на аскаридоз з селективним виокремленням статистики захворювання серед дітей до 17 років.

Матеріали і методи: Протягом 2019-2022 років до паразитологічної лабораторії ДУ «Закарпатський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України» було проведено 513446 дослідження на виявлення паразитозів. Статистичною базою для проведення аналізу є річний звіт цієї установи щодо загальної кількості проведених досліджень, кількість позитивних результатів на аскаридоз серед них, чисельного спектру хвороб серед дітей до 17 років. Кожну одиницю дослідженого матеріалу було

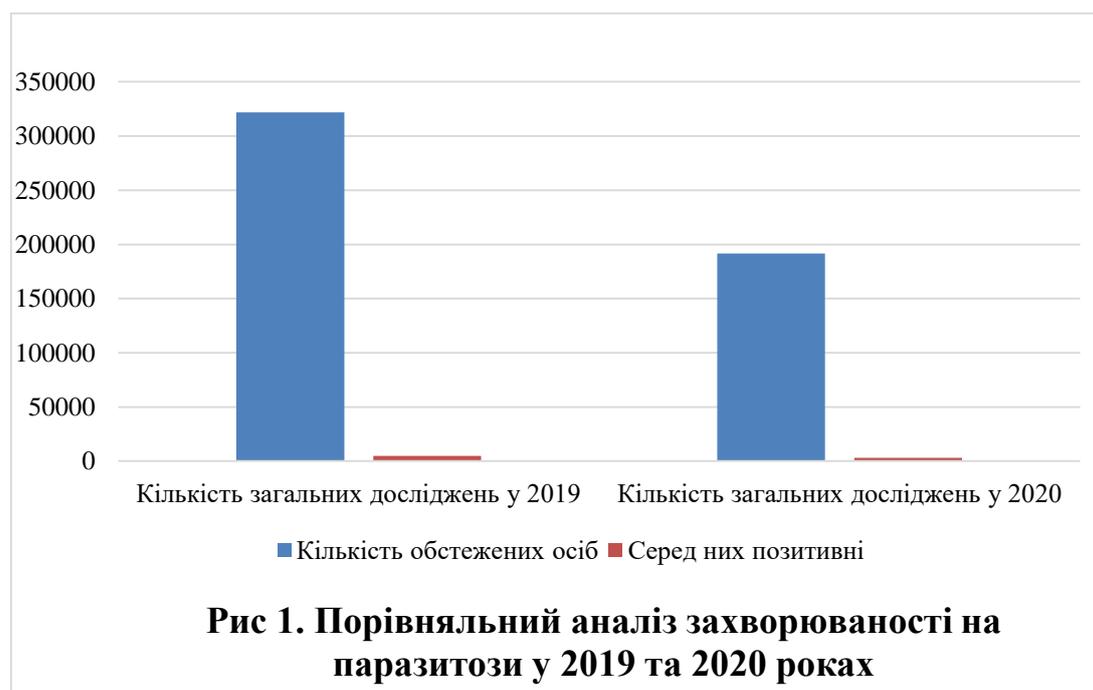
систематизовано та класифіковано за трьома головними опціями: загальна кількість позитивних результатів на аскаридоз, частота виявлення хвороби на 100 тис. населення та на 100 тисяч серед дітей. Зібрані дані було внесено в таблиці Excel.

Під час виконання дослідження було використано метод аналітично описової статистики, матеріал було класифіковано та систематизовано в окремі підтеми.

Результати і обговорення: За даними паразитологічної лабораторії ДУ «Закарпатський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України» у 2019 році було проведено 321753 кількість аналізів, серед них 4862 кількість позитивних. Натомість, у 2020 році 191693 кількість аналізів, серед них позитивна частка складає 3158.

Цікавим є те, що у 2020 році кількість проведених аналізів на наявність паразитозів значно знизилась. Причиною для цього є концентрування уваги суспільності на боротьбі з коронавірусною інфекцією, що не тільки знизило кількість аналізів на паразитози, а й спровокувало додатній приріст у виявленні позитивних результатів.

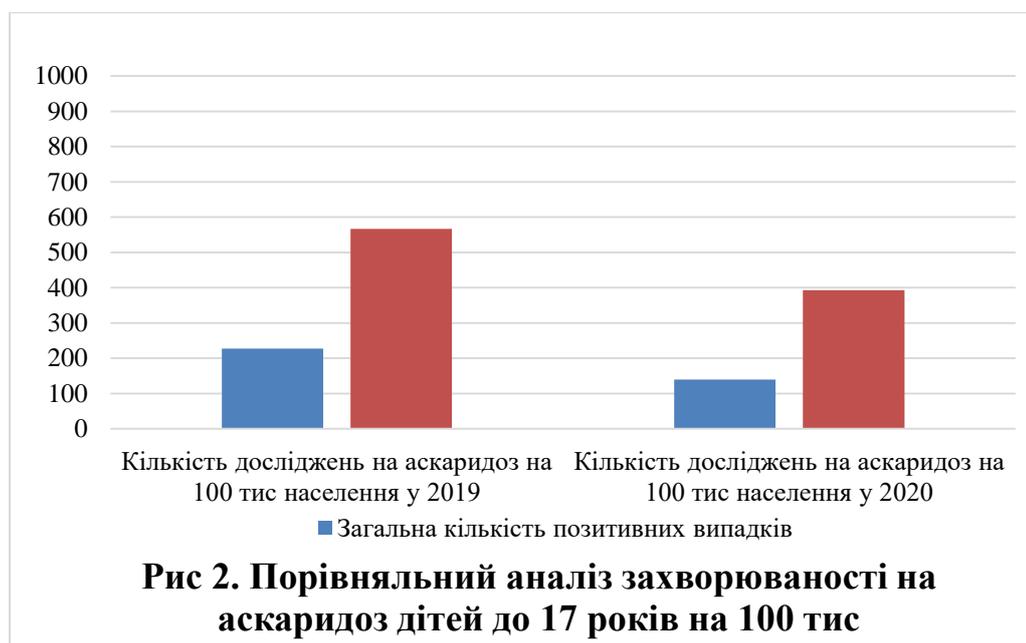
Дану ситуацію ілюструє наступна діаграма (рис. 1)

Захворюваність паразитозами населення обл. на 100 тис. населення

	Аскаридоз		Трихоцефальоз		Ентеробіоз		Лямбліоз	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Захворюваність на 100 тис. нас.	227,1	140	34,7	22,3	98,5	66,9	26,2	22,2

Захворюваність аскаридозом на 100 тисяч осіб у 2019 році склала 227,1, а у 2020 році позитивні результати на 100 тисяч населення склали 140 одиниць. Відмічається різке падіння кількості позитивних результатів, проте у відсотковому співвідношенні їхня величина значно зросла. Інвазивність даною нозологією серед дітей у 2019 році досягла відмітки в 567,1 одиниць, а у 2020-393 одиниць. Важливим моментом є те, що діти до 17 років частіше виявлялись носіями даних паразитів, ніж дорослі. Це пояснюється неналежним дотриманнями осіб до 17 років санітарно-епідеміологічних норм і правил особистої гігієни.

Діагностувати аскаридоз у дітей досить складно. Аскаридоз може проходити безсимптомно, на противагу ентеробіозу. Першими симптомами можуть бути блідість шкіри, слизових оболонок та поява запаху з рота після сну.

Якщо дитина їсть так само, але худне, має неспокійний сон, збудлива та має болі в животі-це все може бути ознаками аскаридозу. При розвитку цього паразитозу у дітей може розвинути авітаміноз, через поглинання аскаридами поживних речовин і вітамінів та погіршення процесів пристінкового травлення і всмоктування. Це призводить до зниження імунітету і приєднання супутніх захворювань [4, с. 136].

Обговорення: аналізуючи дані отримані від ДУ «Закарпатський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України», було виявлено, що в період 2019-2020 років відбулось різке зниження досліджень на паразитози. Це зумовлено початком коронавірусної пандемії, яка відвела увагу суспільства від інших захворювань. Проте, в той же час, можна спостерігати різке підвищення виявлення аскаридозу серед загальної кількості аналізів. Дану ситуацію ілюструє таблиця 1. Ця інвазія є небезпечною, оскільки вона здатна викликати різноманітні ускладнення, серед яких найчастіше спостерігаються: кишкова непрохідність, апендицит, пошкодження цілісності стінки кишківника з подальшим розвитком перитоніту. Також аскариди можуть проникати в печінку і викликати абсцеси з розвитком механічної жовтяниці [2, с. 521].

Особливо у групі ризику знаходяться особи до 17 років. Дане дослідження показує, що вони частіше виявлялись інвазованими. Це наштовхує на думку, що діти значно гірше дотримуються санітарно-епідеміологічних правил. Саме тому потрібно розвивати превентивні заходи для попередження паразитозів серед дітей. Держава вже на законодавчому рівні зробила вагомі кроки: щорічно проводиться ретельний контроль за станом ґрунтів, продуктів харчування і дитячих садочків на наявність збудників паразитарних захворювань. Також доцільним було б підвищити рівень громадсько-просвітньої діяльності щодо дотримання правил гігієни у школах та садочках.

Висновок: Опираючись на результати дослідження, можна зробити декілька висновків. По-перше, не варто нехтувати паразитами, незважаючи на, зменшення випадків зараження на них. Це пояснюється початком коронавірусної пандемії. По-друге, більша частина паразитозів припадає на

аскаридоз (табл. 1). Особливо уразливими до цього захворювання є особи до 17 років. Це пояснюється неналежним дотриманнями дітей санітарно-епідеміологічних норм і правил особистої гігієни. Дану ситуацію ілюструє діаграма (рис. 2). По-третє, для запобігання поширенню цієї хвороби потрібно вжити ряд заходів: забезпечити санітарний благоустрій населених пунктів та своєчасне виявлення і лікування аскаридозів серед населення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ.

1. Майданник В. Г. Аскаридоз у дітей. Здоров'я України. 2012. С. 14–16.
2. Медична біологія за редакцією В. П. Пішака, Ю. І. Бажори. - Нова книга, Вінниця, 2004.-652 с.
3. Пішак В. П., Бойчук Т. М., Бажора Ю. І. Клінічна паразитологія. Чернівці: Видавництво БДМА, 2000.- 344 с.
4. Матюха Л. Ф., Ткаченко В. І., Маяцька О. В., Баширова О. Г. Аскаридоз і його наслідки в клінічній практиці. Семейная медицина. 2013. № 4. С. 136-138.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ КИШКІВНИКА

Каньовська Людмила Володимирівна,

Кандидат медичних наук, доцент

Клещук Анастасія Андріївна,

Олійник Іванна Володимирівна,

Студенти

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Запальні захворювання кишківника (ЗЗК), а саме: хвороба Крона (ХК) і неспецифічний виразковий коліт (НВК) – це хронічні запальні захворювання шлунково-кишкового тракту невідомої етіології, що характеризуються рецидивуючим перебігом. Одним із перспективних і актуальних напрямків в лікуванні ЗЗК є біологічна терапія. Першою групою таких препаратів є інгібітори фактора некрозу пухлин. Дана стратегія лікування включає декілька основних напрямів: пригнічення прозапальних цитокінів їх інгібіторами або специфічними моноклональними антитілами.

Мета роботи. Звернути увагу на можливості і ефективність біологічної терапії при хворобі Крона та неспецифічному виразковому коліті.

Матеріали та методи. У процесі створення тез основою були іноземні публікації, наукові конференції та доповіді провідних фахівців світу у галузі гастроентерології.

Результати та обговорення. Було проаналізовано дослідження Мі джин Кім з відділення педіатрії, медичного центру Семсунг, Сеул, Корея 2011 року (<https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2010.01938.x>), у якому оцінювали пацієнтів, котрі отримували лікування за схемами «top-down» («зверху-вниз») і «step-up» («поступово») через 8 тижнів після початку лікування з періодом спостереження протягом 1 року. З 29 пацієнтів, які отримували інфліксимаб: 11 випадків (резистентних до традиційної терапії), були віднесені до групи «step-up », і 18 випадків із помірною або важкою ХК були класифіковані як

група «top-down». Ефективність лікування оцінювали за шкалою педіатричного індексу активності хвороби Крона (PCDAI - Pediatric Crohn's Disease Activity Index).

Через 8 тижнів ремісія була досягнута у 3-ох з 11 пацієнтів у групі «step up» та у 16 із 18 пацієнтів у групі «top-down». Через 1 рік ремісія зберігалася у 5-ти з 11 пацієнтів і у 15 з 18 пацієнтів у відповідних групах. Рівень сироваткового альбуміну, швидкість осідання еритроцитів, оцінка PCDAI продемонстрували значне покращення в групі «top-down». Крім того, через 1 рік перианальні нориці були повністю закриті у 100% пацієнтів, які були призначені для плану лікування «top-down», у порівнянні з 50% пацієнтів, які проходили поступове лікування.

Проаналізувавши дослідження Бена Кана з відділення педіатрії, медичного центру Семсунг, Сеул, Корея 2016 року (DOI:10.1093/ecco-jcc/jjw086) про вплив ранньої та пізньої комбінованої імуносупресії на загоєння слизової оболонки кишківника, у якому проспективну когорту з 76 пацієнтів із ХК, котрі отримували лікування інфліксимабом та азатиоприном, було розділено на тих, хто мав звичайний підхід «step-up», і тих, хто отримував комбіновану терапію протягом 1 місяця після встановлення діагнозу. У висновку, на 54-му тижні пацієнти, які отримували ранню комбіновану терапію, мали значно вищі показники загоєння слизової оболонки порівняно з тими, хто перейшов на комбіновану імуносупресію (74% проти 42% відповідно). Ефективність цих препаратів протягом 1 місяця після встановлення діагнозу також свідчить про те, що «вікно можливостей» може бути коротшим.

Але вагомим недоліком використання інгібіторів фактора некрозу пухлини є часта втрата відповіді на лікування внаслідок вироблення організмом антиантитіл, тобто власних антитіл проти моноклональних препаратів. Первинна відсутність відповіді на ці препарати в клінічних дослідженнях зафіксована у 30% хворих, 20% пацієнтів втрачали відповідь на лікування протягом 1-го року, ще 13% – щороку надалі, що зумовлювало необхідність їх

переведення на інші препарати. За відсутності терапевтичного ефекту від інгібіторів фактора некрозу пухлини можна призначати біологічні агенти іншого класу: месалазин, інгібітори янус-кінази (тофацитиніб), або антиінтегринові моноклональні антитіла (ведолізумаб – Ентивіо). Метааналіз даних показав вищу частоту клінічної ремісії та загоєння слизової оболонки при лікуванні пацієнтів з НВК ведолізумабом порівняно з інгібіторами фактора некрозу пухлини. Ведолізумаб(торгова назва: Ентивіо) – це моноклональне антитіло, яке специфічно зв'язується з трансмембранним рецептором інтегрином- $\alpha 4\beta 7$, що експресується переважно на лімфоцитах пам'яті класу Т-хелперів. Зв'язуючись з інтегрином- $\alpha 4\beta 7$ лейкоцитів, препарат блокує його активацію та адгезію до ліганда слизової оболонки кишечника MAdCAM-1, що перешкоджає міграції Т-лімфоцитів у тканини шлунково-кишкового тракту. Тому Ентивіо ще називають інгібітором міграції лімфоцитів. Це призводить до зменшення кількості імунних клітин, необхідних для розвитку запалення, характерного для НВК та ХК.

Висновок. Отже, алгоритм лікування ЗЗК поступово змінюється від традиційного підходу «step-up» до стратегії раннього втручання «top-down». За умови неефективності стандартної терапії необхідно приєднувати препарати біологічної терапії. Враховуючи всі вище перераховані дослідження, можна дійти висновку, що біологічна терапія безсумніву сприяє швидшій ремісії і покращення стану пацієнта, але завжди потрібно враховувати механізм дії препаратів, їх дозування, початок лікування та ступінь важкості пацієнта.

АНАТОМО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЕНДОПРОТЕЗУ ПІСЛЯ МОНКАНДИЛЯРНОЇ АРТРОПЛАСТИКИ КОЛІННОГО СУГЛОБУ

Карпінська Олена Дмитрівна

науковий співробітник лабораторії біомеханіки ДУ

"Інститут патології хребта та суглобів

ім. проф. М. І. Ситенка НАМН України"

Вахбех Рами Таліб Халед

аспірант кафедри травматології та ортопедії

Винницького національного медичного університету

ім. М. І. Пирогова

Вступ. Монокондилярне ендопротезування колінного суглоба відновлює нормальну кінематику та функцію колінного суглоба при остеоартрозі, обмеженому медіальним або латеральним відділом колінного суглоба. Найпоширенішими причинами ускладнень монополярного ендопротезування є асептичне розхитування і прогресування остеоартрозу. Має потенціал бути економічно ефективною альтернативою тотальному ендопротезуванню в певних групах пацієнтів.

Ключові слова: ендопротезування, колінний суглоб, гонартроз, ускладнення, нестабільність

Мета роботи. Виявити закономірності та особливості розвитку вторинних анатомічних і функціональних змін в оперованому суглобі залежно від статі, ваги пацієнта, етіології гонартрозу, величини первинної деформації суглоба та стану кісткової тканини.

Матеріали та методи. Проаналізовано результати обстеження 71 пацієнта у віці від 37 до 83 років. Термін спостереження за пацієнтами становив від 3 до 10 років. У 20 (28,2 %) пацієнтів виникли проблеми з ендопротезованим суглобом у вигляді збільшення кута фронтальної деформації колінного суглоба у 8 (40 %), зменшення рухливості суглоба - 12

(60 %), біль у зоні імплантації – 10 (50 %).

Результати. За результатами проведеного дослідження виявлені доопераційні чинники, які можуть впливати на результат моноконділярного ендопротезування колінного суглоба. Головним обтяжувальним фактором є знижена кісткова щільність, особливо локальний остеопороз. При наявності остеопоротичних зон в зоні ендопротезування, ризик виникнення нестабільності ендопротезу може сягати 100 %. Другим важливим чинником є фронтальні деформації колінного суглоба більше 10°. Інші фактори, такі як зайва вага, травми менісків та хрестоподібних зв'язок, переломи виростків стегнової та великогомілкової кістки також впливають на розвиток ускладнень, особливо при одночасному зниженні кісткової щільності та/або значною фронтальною деформацією колінного суглоба.

Висновки. Моноконділярне ендопротезування колінного суглоба є надійним, ощадним, малотравматичним методом лікування гонартрозу, але при дотриманні чітких показань до його виконання. У віддаленому періоді у пацієнтів можуть сформуватися знаки нестабільності ендопротезу. Часто це є наслідком наявності в анамнезі пацієнтів патологій в зоні ендопротезування травм менісків, зв'язок суглоба, переломів виростків, що призводить до зниження опороздатності кінцівки.

Значна фронтальна деформація, яка не була повністю усунута при протезуванні також є обтяжувальним фактором. Зниження кісткової щільності, яке прогресує з віком, остеопороз, є головним чинником розвитку нестабільності конструкції ендопротезу.

ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ ПАЦІЄТІВ ІЗ ВАРИКОЗНОЮ ХВОРОБОЮ НИЖНІХ КІНЦІВОК

Конюхова Маргарита Сергіївна

здобувач вищої освіти 6 курсу

II медичного факультету

Гончарова Наталя Миколаївна

доктор медичних наук, професор кафедри хірургії № 2

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Варикозна хвороба нижніх кінцівок - захворювання, що характеризується первинною варикозною трансформацією поверхневих вен. За даними ВООЗ варикозну хворобу нижніх кінцівок можна виявити у 40% жінок та 32% чоловіків із числа жителів розвинених країн [1, 2].

На тлі використання різноманітних методик та варіантів лікування варикозної хвороби нижніх кінцівок необхідно проводити оцінку якості життя в ранньому та віддаленому післяопераційному періоді [3, 4].

Якість життя – це інтегральна характеристика фізичного, психологічного, емоційного та соціального функціонування хворого, заснована на його суб'єктивному сприйнятті. Аналіз якості життя дає можливість отримати комплексну інформацію про стан хворого у віддаленому періоді після проведення лікування [4, 5].

Мета. Виявити залежність зміни якості життя хворих на варикозну хворобу нижніх кінцівок до та після оперативного лікування з використанням Chronic Venous Insufficiency Questionnaire (CIVIQ2) опитувача. Визначити вплив еластичної компресії та спадкового фактору в зміні якості життя.

Матеріали та методи: проаналізовано результати хірургічного лікування 42 пацієнтів зі варикозною хворобою нижніх кінцівок C2EрAs,pPr,o. Із них 26 жінок, 16 чоловіків. Усім хворим було виконано комбіновану венектомію нижніх кінцівок. Використовувався специфічний опитувач для пацієнтів із венозними захворюваннями Chronic Venous Insufficiency Questionnaire (CIVIQ2)

до та після проведеного лікування.

Результати та їх обговорення: опитувач CIVIQ2 складається з 20 питань, кожне питання оцінювалося максимально 5 балів. Де 100 балів максимально знижена якість життя, а 20 максимальне здоров'я. Основні параметри, представлені в опитувачу: больовий фактор - 1 питання, фізичний фактор – 6 питань, психологічний фактор - 8 питань, соціальний чинник – 5 питань.

Перша група пацієнтів - 15 осіб (6 жінок, 9 чоловіків) була проведена комбінована венектомія, у віддаленому післяопераційному періоді компресія нижніх кінцівок еластичним трикотажем не проводилась. Спадковість варикозної хвороби була у 12 пацієнтів (80%).

Друга група пацієнтів 27 осіб (23 жінки, 4 чоловіки), еластичний трикотаж, що використовували після операції, протягом 2 і більше місяців. Спадковість варикозної хвороби мала місце у 22 пацієнтів (81,5%).

У першій групі до оперативного втручання у пацієнтів середній бал якості життя становив 67, після операції через 2 місяці - 35. У другій групі середній бал у пацієнтів до операції становив 68, після оперативного втручання за 23 місяці зменшився до 33.

Висновки. Комбінована венектомія нижніх кінцівок у пацієнтів із C2EpAs,pPr,o варикозозміненими підшкірними венами, ураженням поверхневих та перфорантних вен із порушенням венозної динаміки у поєднанні з рефлюксом та оклюзією дозволяє значно покращити показники якості життя з 68 до 33 балів за специфічним міжнародним венозним опитувачем.

Застосування еластичного трикотажу у віддаленому післяопераційному періоді покращує якість життя пацієнтів більш ніж у два рази. У розвитку варикозної хвороби нижніх кінцівок спадкова схильність становить 81%, її наявність або відсутність не має суттєвого значення для оцінки якості життя самим пацієнтом у післяопераційному періоді після комбінованої венектомії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Farah MH, Nayfeh T, Urtecho M, Hasan B, et al. A systematic review supporting the Society for Vascular Surgery, the American Venous Forum, and the American Vein and Lymphatic Society guidelines on the management of varicose veins. *Journal of vascular surgery: venous and lymphatic disorders*. 2022;10(5): 1155-71. <https://doi.org/10.1016/j.jvsv.2021.08.011>
2. Kim TI, Zhang Y, Guzman RJ, Chaar CIO. Trends of hospital-based surgery for varicose veins in the elderly. *Journal of Vascular Surgery: Venous and Lymphatic Disorders*. 2021;9(1):146-53. <https://doi.org/10.1016/j.jvsv.2020.04.016>
3. Coban PT, Dirimeş E. Evaluation of quality of life after minimally invasive varicose vein treatment. *Turkish Journal of Thoracic and Cardiovascular Surgery*. 2019;27(1): 49-56. <https://doi.org/10.5606/tgkdc.dergisi.2019.16867>
4. Lawson JA, Gauw SA, van Vlijmen CJ, Pronk P, Gaastra MTW, Tangelder MJ, et al. Prospective comparative cohort study evaluating incompetent great saphenous vein closure using radiofrequency-powered segmental ablation or 1470-nm endovenous laser ablation with radial-tip fibers (Varico 2 study) *J Vasc Surg Venous Lymphat Disord*. 2018;6:31-40. <https://doi.org/10.1016/j.jvsv.2017.06.016>
5. Argyriou C, Papasideris C, Antoniou GA, et al. The effectiveness of various interventions versus standard stripping in patients with varicose veins in terms of quality of life. *Phlebology*. 2018;33(7):439-50. <http://dx.doi.org/10.1177/0268355517720307>

ЯКІСТЬ СНУ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ТА ЙОГО ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА

Коробкова-Аржаннікова Ганна Володимирівна
Асистент кафедри гігієни та соціальної медицини
Харківський університет імені В. Н. Каразіна
Медичний факультет

Вступ. Сучасні студенти багато часу проводять у соціальних мережах. В результаті відбувається погіршення якості життя; зокрема, зменшується прихильність до навчання, погіршується психологічний стан та сон.

Мета дослідження. Провести гігієнічну оцінку сну студентів медичного факультету та оцінити вплив соціальних мереж на сон.

Матеріали та методи. Ми розробили опитування, в якому студентам задавали наступні питання: рік навчання, стать, якість і кількість сну, чи є відчуття тривоги перед сном, скільки часу студенти проводять у соціальних мережах перед тим, як йти до сну. ліжка та під час навчання.

Результати та обговорення. Опитано 60 іноземних студентів шостого курсу навчання. Половина чоловіків і лише 30% жінок мали хороший сон. Середня тривалість сну становила 6-8 годин (75%). Тривогу перед сном відчували 50% жінок і 25% чоловіків. Лише 15% чоловіків і 34% жінок думали про навчання перед сном. 90% чоловіків і 78% жінок насилу прокидаються вранці. Серед соціальних мереж лідирують Instagram і Facebook; студенти проводили в цих мережах однакову кількість часу (близько 3-5 годин на день). 95% студентів перевіряли соціальні мережі під час навчання та перед сном (як жінки, так і чоловіки).

Висновки. Соціальні мережі займають важливе місце в житті кожного студента. Перегляд новин у соціальних мережах перед сном посилює відчуття тривоги та погіршує якість сну. Щоб запобігти цій проблемі, необхідно уникати перевірки соціальних мереж за 2 години до сну. Перед сном школяр повинен почитати книгу або послухати розслаблюючу музику.

ДЕНТОФОБИЯ: ЕТИОЛОГІЯ (НЕГАТИВНИЙ ДОСВІД) ТА ПРОФІЛАКТИКА

Литовченко Віталій Петрович

Інтерн

Українська військово-медична академія

м. Київ, Україна

Вступ. На теперішній час проблема дентофобії (ірраціональний страх стоматологічного лікування, хронічне психоемоційне напруження перед стоматологічним втручанням, що призводить до уникнення лікування та погіршення стану ротової порожнини) [1], [2], [3] вкрай актуальною для України; особлива увага до профілактики дентофобії у дітей та підлітків.

На нашу думку, варто зазначити, що хоча фобія і є ірраціональним явищем в даний момент часу (під час звернення до лікаря-стоматолога), тобто не має жодних реальних підстав саме зараз, натомість, такий стан у більшості випадків має конкретні причини в минулому, адже фобія часто пов'язана з негативним досвідом пацієнта.

Мета роботи. Важливим постає визначення чинників, що зумовили негативний досвід, що став однією з можливих передумов дентофобії.

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз літературних джерел та результатів сучасних досліджень, узагальнення знань та практичного досвіду, отриманих під час навчання у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця, Українській військово-медичній академії.

Результати та обговорення. Отже, зазначимо наступні чинники:

1) недостатні Hard skills лікаря, відсутність необхідних професійних компетентностей у лікаря; застосування тих маніпуляцій, які не виконання яких не дозволяє професійна кваліфікація конкретного лікаря (через брак досвіду, освітнього компоненту тощо). Означене може стати причиною *ятропатії* по відношенню до пацієнта.

Ятропатії – негативні наслідки неправильних дій і призначень фахівця [4].

2) недостатні Soft skills, відсутність у лікаря інтепрофесійних комунікаційних компетентностей, що включають як вербальні, так і невербальні компоненти.

У такому контексті можемо говорити про ятрогенні захворювання (ятрогенії) – захворювання або ускладнення захворювання, викликане тяжкими переживаннями хворого через необережні, необдумані висловлювання або поведінку медичних працівників, які негативно вплинули на пацієнта [4].

Варто зазначити, що ятропатія / ятрогенія висвітленні у Міжнародній класифікації хвороб 10-го перегляду (МКХ-10).

3) негативний досвід, набутий пацієнтом не особисто, а від інших (натомість пацієнт схильний проєктувати його на себе). Тут можна виділити такі інформаційні джерела транслювання негативного досвіду: а) засоби масової інформації та культури – фільми, мультфільми, «меми» тощо, що часто демонструють такі позиції (атрибути, асоціації): неодмінна наявність сильних больових відчуттів при візиті до стоматолога (що звичайно немає жодного відношенню до сучасних підходів стоматологічної практики); замітки в газетах, відео тощо, де описанні випадки «лікарських помилок», які призвели до тяжких наслідків для пацієнта; б) негативний досвід, що мали родичі або друзі пацієнта. Дуже часто така ситуація має місце в дитячій стоматології: якщо одна дитина з класу розповіла іншим, що відвідувала стоматолога і мала негативний досвід (було боляче, страшно, хтось плакав тощо), то весь колектив певним чином отримає зовнішній ре/транслюваний негативний досвід, а відтак і ризики виникнення стоматологічної тривоги, фобії, хоча більшість до того, наприклад, ще не відвідувала стоматолога жодного разу, можливо лише планує перший візит (перший свідомий візит).

4) матеріально-технічний аспект: застосування лікарем застарілого обладнання (стоматологічної установки), застарілих методик, матеріалів, протоколів надання медичної допомоги загалом, що викликає негативне сприйняття пацієнтом процесу лікування. Певним чином даний пункт можна віднести до hard skills (щодо організації лікування), проте вважаємо за

необхідне в контексті нашого дослідження диференціювати *hard skills* більшою мірою – як наявність необхідних професійних знань лікаря, навичок користування сучасним обладнанням (починаючи від наявності такого обладнання). Наприклад, гучний звук при використанні застарілих стоматологічних установок, наконечників (стоматологічний турбінний наконечник, кутовий механічний наконечник для мікромотора) може стати причиною виникнення стоматологічної тривоги, страху.

5) недостатня мотивація, як зі сторони лікаря, так і зі сторони пацієнта (як певною мірою наслідок дій лікаря). Медична допомога може бути неефективною через, наприклад, невиконання пацієнтом (внаслідок недостатньої мотивації) тих чи інших рекомендацій лікаря, що в загальному призведе до незадовільних результатів лікування або значно погіршить процес та спричинить низку ускладнень, що і стане негативним досвідом пацієнта.

Мотивація, за визначенням В. Співака, – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації [5].

У такому контексті актуальна «модель стоматологічного страху та тривоги Берггрена» (Berggren's model of dental fear and anxiety) (1984), яка представляє взаємозв'язок ключових чинників («порочне коло») – люди, які страждають від стоматологічної тривоги, відкладають лікування, що призводить до погіршення стану зубів і, як наслідок, до страху перед негативною оцінкою стану їх ротової порожнини. Зазначену модель було підтверджено сучасними дослідженнями: зокрема, De Jongh, Schutjes, Aartman та ін. [6], [7].

Цікавим на наш погляд розглянути «порочне коло» Berggren's model of dental fear and anxiety з огляду на те, що досить часто воно працює не класично, а певним чином частково. Пояснимо: пацієнт, який має стоматологічну фобію починає відчувати дуже сильний біль (гострий пульпіт, загострення хронічного періодонтиту (може з'явитися асиметрія обличчя)), відповідно якість його

життя погіршуються значною мірою і пацієнт все ж таки звертається за стоматологічною допомогою; проте, за умов, що такий пацієнт отримує перший етап допомоги (усуває гостру біль: накладання девіталізуючої пасти при гострому пульпіті; інструментальна та медикаментозна обробка коренневого/вих каналу/ів без одноетапного пломбування коренневого/вих каналу/ів постійним матеріалом; або гострий пульпіт чи загострення хронічного періодонтиту проліковані в один візит, але анатомічна форма зуба відновлена тимчасовим матеріалом), він надалі вже не з'являється на наступний візит до лікаря, адже головний мотиваційний фактор – «значне погіршення якості життя» наразі відсутній. Така ситуація звичайно призводить до ускладнень в майбутньому і (пропорційно до ускладнень) підвищенню стоматологічної тривоги, страху.

Визначимо ряд факторів, що допоможуть уникнути негативного досвіду (як етіології дентофобії):

- підвищення якості навчання – теоретичних та практичних аспектів (hard skills) підготовки майбутніх лікарів (студентів) шляхом підвищення практичної орієнтованості навчання (розбір клінічних кейсів, протоколів, надання допомоги пацієнтам за участі викладача). Доречно зазначити, що нова реформа інтернатури в Україні в контексті лікарів-стоматологів акцентує саме на практичній підготовці протягом 12 місяців, з яких 8 місяців студенти будуть проводити безпосередньо в клініках, де матимуть змогу застосовувати теоретичні знання на практиці; водночас в межах практичної роботи у лікаря-інтерна буде виникати мотиваційний компонент щодо самоосвіти, пошуки відповідей на ті клінічні кейси, що йому доведеться вирішувати на практиці. Лікарі, які уже завершили навчання в магістратурі, інтернатурі, покращують свої навички в системі «безперервного навчання», швидкий розвиток матеріально-технічних стоматологічного обладнання та приладів, високі вимоги стейкхолдерів (роботодавців) вимагають постійного професійного розвитку лікаря-стоматолога;

- не менш важливим є аспект професійної комунікації лікаря (soft skills),

можемо відзначити, що якісна інтепрофесійна комунікації зі сторони лікаря звичайна не можлива без ґрунтовних теоретичних знань предмету (hard skills), адже для того, щоб доступно та обґрунтовано пояснити пацієнту план лікування, запропонувати різні його варіанти лікар має розумітися у всіх медичних питаннях. Так само важливо зазначити взаємозалежність між Hard Skills та впевненістю лікаря під час інтепрофесійної комунікації.

Як зазначає М. Козлов, впевненість у собі має три основні складові: почуття впевненості (внутрішнє відчуття сили, права і правоти). Ознаки впевненості в основному поведінкові, а саме: спокій, «корсет впевненості», сміливість заявити про себе і впевнена поведінка [8].

Таким чином, лікар, якій має ґрунтовну професійну підготовку, впевненість в своїх діях неодмінно викличе довіру в пацієнта, що є одним з паритетних компонентів якісної інтепрофесійної комунікації. Пацієнт матиме мотивацію виконувати рекомендації такого лікаря, діяти разом для успішної реалізації визначеного плану лікування. Важливим в контексті «пацієнт орієнтованої моделі» є те, що план лікування має бути за участі пацієнта.

Людино орієнтована медична допомога (пацієнт орієнтований підхід) - медична допомога, при наданні якої поважається та враховуються вибір, потреби і цінності пацієнта, заохочується інформоване, спільне прийняття рішень і самовизначення пацієнта, а також гарантується, що цінності пацієнта враховані лікуючим лікарем під час прийняття клінічних рішень. [9]. В контексті дитячої стоматології можемо говорити про сімейно- орієнтовану медичну допомогу [9].

Для мотивації пацієнта щодо виконання тих чи інших рекомендацій стоматологи можуть використати демонстраційні моделі, буклети, за допомогою яких підкреслити важливість комплексного лікування і участі пацієнта в ньому. Працівникам сфери охорони здоров'я важливо проводити просвітницькі заходи в школах для пояснення та акцентування на важливості стоматологічного здоров'я, розвінчування «міфів» про те, що візит до стоматолога асоціюються з сильним болем або будь якими неприємними

відчуттями, емоціями. Таку інформацію актуально поширювати не лише в межах офлайн зустрічей з колективами, але й в інтернет просторі (онлайн), задля залучення якомога більшої аудиторії.

Необхідним є використання сучасних матеріалів та обладнання, зокрема можемо зазначити: STA (Single Tooth Anesthesia System) – комп'ютерна анестезія, що є майже безболісною (також роль грає і візуальний фактор, адже у багатьох пацієнтів страх викликає вигляд карпульного шприцу з голкою, особливо дана проблема актуальна у дитячій стоматології); використання Інтероральної камери з демонстрацією пацієнту на екрані його клінічної ситуації у процесі визначення плану лікування, обговорення варіантів, якщо клінічна ситуація дозволяє варіативність; можуть бути застосовані премедикація, лікування під загальним наркозом та ін.

Лікарям-стоматологам важливо усвідомлювати свою відповідальність, навіть один негативний досвід пацієнта може бути причиною стоматологічної тривоги, страху на все подальше життя, і як ми зазначили, негативний досвід одного пацієнта може бути ретрансльований іншим людям особисто або через засобами масової інформації.

Висновки. В умовах сучасності актуалізуються мультидисциплінарні дослідження; дентофобія має розглядатися з позицій як стоматології, так і медичної психології. В процесі нашого студіювання визначенні чинники (передумови) негативного досвіду, як одного із провідних етіологій дентофобії, кожен з таких аспектів окремо розглянутий з позиції практично-теоретичних підходів. Запропонована трансформована Berggren's model of dental fear and anxiety, яка демонструє модель не в лінійному її розумінні, а з позиції «значне погіршення якості життя, як важель зупинки/запуску дентофобії». Визначені фактори, які допоможуть уникнути негативного досвіду пацієнтів, як причини дентофобії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Jeddy N., Nithya S., Radhika T., Jeddy N. Dental anxiety and influencing factors: A cross-sectional questionnaire-based survey. Indian J Dent Res. 2018. 29(1),

10-15. doi: 10.4103/ijdr.IJDR_33_17. PMID: 29442080.

2. Vigu A., Stanciu D. When the fear of dentist is relevant for more than one's oral health. A structural equation model of dental fear, self-esteem, oral-health-related well-being, and general well-being. *Patient Prefer Adherence*. 2019. 13, 1229-1240. doi: 10.2147/PPA.S209068. PMID: 31413551; PMCID: PMC6663078.

3. Elicherla S.R., Bandi S., Nuvvula S., Challa R.S., Saikiran K.V., Priyanka V.J. Comparative evaluation of the effectiveness of a mobile app (Little Lovely Dentist) and the tell-show-do technique in the management of dental anxiety and fear: a randomized controlled trial. *J Dent Anesth Pain Med*. 2019. 19(6), 369-378. doi: 10.17245/jdapm.2019.19.6.369. PMID: 31942452; PMCID: PMC6946830.

4. Фармацевтична енциклопедія / голова ред. ради В. Черних. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/36/yatrogenni-zaxvoryuvannya> (дата звернення: 20.05.2023).

5. Співак В. Мотивація як засіб ефективного менеджменту персоналу підприємств. 2010.

6. Beaton L., Freeman R., Humphris G. Why are people afraid of the dentist? Observations and Explanations. *Med. Princ. Pract.* 2014. 23, 295-301. <https://doi.org/10.1159/000357223>.

7. Armfield J.M: What goes around comes around: revisiting the hypothesized vicious cycle of dental fear and avoidance. *Community Dent Oral Epidemiol*. 2013. 41, 279-287.

8. Козлов М. Впевненість у собі. URL: http://psychologis.com.ua/uverenost_v_sebe.htm (дата звернення: 20.05.2023).

9. Стандарти медичної допомоги «Туберкульоз». Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 січня 2023 року №102. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/43243-dn_102_19012023_dod.pdf (дата звернення: 20.05.2023).

АКУШЕРСЬКА АНАЛГЕЗІЯ ТА АНЕСТЕЗІЯ

Маринчина Ірина Миколаївна,

К.м.н., доцент

Бобицька Тетяна Віталіївна,

Студент

Буковинський Державний Медичний Університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Знеболювання пологів спрямоване на забезпечення комфортних умов роділлі, сприяє запобіганню порушень пологової діяльності. Біль легше переноситься, якщо в пацієнтки є впевненість у правильному розумінні процесу пологів. За останні 15 років значно змінилися погляди на знеболювання пологів. У літературі все частіше пропонують використання регіонарних методів аналгезії, не зважаючи на інвазивність і цілу

низку ускладнень. Не зважаючи на фізіологічність, пологовий біль може бути причиною перевтомлення, внаслідок зниження больового порога. породжує тривогу, страх, стрес, перестає бути фізіологічним, потребує оцінки ступеня болю й визначення необхідності знеболювання.

Мета роботи. Вивчення літературних джерел про фізіологію болю і методи знеболення пологів.

Матеріали та методи. Огляд літератури.

Результати та обговорення. Значна частка дискомфорту під час пологів пов'язана з емоційним фактором і особистою реакцією на біль. Біль протягом I періоду пологів пов'язаний зі скороченням і розтягненням м'язових волокон і натиском голівки плода при розкритті шийки матки. При скороченнях матки голівка плода проштовхується через шийку, що сприяє її розкриттю завдяки активації механорецепторів.

Отже, в I періоді пологів біль має вісцеральне походження і локалізується між лобковим симфізом та пупком, латерально — на гребені клубових кісток і дозаду на шкіру і м'які тканини над нижніми поперековими відростками хребта. Локалізацію болю в I періоді пологів пояснюють згідно з концепцією

відбитого болю. Сенсорні нервові волокна від шийки матки та самої матки прямують у складі симпатичних нервів через гіпогастральне сплетення і з'єднуються із заднім рогом спинного мозку на рівні T10, T11, T12 і L1. Ці сегменти отримують не лише вісцеральні аферентні нервові волокна з високим порогом чутливості, але й шкірні аферентні нервові волокна з низьким порогом чутливості. У зв'язку з конвергенцією соматичних і вісцеральних волокон в одній і тій самій ділянці спинного мозку роділля відчуває відбитий біль.

У другому періоді пологів плід проходить через пологовий канал. Відбувається розтягнення і надриви фасцій, шкіри і підшкірних тканин. Цей соматичний біль передається переважно соромітним нервом, який походить від переднього відділу крижового нерва, S2, S3, S4. Щоб пологи пройшли успішно і легко, важливо достатньо проінформувати вагітну про методи знеболення, які можуть використовувати. Ефективна допологова підготовка дозволяє зменшити інтенсивність пологового болю близько на 30 %.

Для знеболення пологів використовують:

1. Не фармакологічні методи. Психопрофілактика, черезшкірна електростимуляція, партнерські пологи, метод гаптономії, артерапія, метод релаксації з образом дитини, пологи у воді, масаж, гімнастика, акупунктура, гіпноз, ароматерапія, аудіо аналгезія. Ці методи безпечні для плоду, але ефективність їх низька.

2. Медикаментозне знеболення. Обов'язковою умовою для проведення знеболювання є наявність регулярної пологової діяльності й розкриття шийки матки на 3-4 см. Показання: страх, хвилювання – транквілізатори: тріоксазин по 300 мг. При збудженні дозу транквілізатора подвоюють. При розкритті шийки матки на 3-4 см та наявності активної пологової діяльності – 1 мл 1% промедолу і 50 мг піпільфен + спазмолітики — но-шпа, баралгін, платифілін, при потребі повторюють через 3-4 год, промедол вводять за умови, якщо до народження дитини залишилося не менше 2-х годин, оскільки промедол пригнічує дихальний центр плода.

3. Інгаляційні анестетики. На даний час практично можна

використовувати тільки закис Нітрогену в концентрації до 50 %, щоб уникнути гіпоксії його застосовують в суміші з киснем. Можна комбінувати з медикаментозними методами знеболення. Метод є висококерованим: аналгезія настає швидко, а після припинення подачі через 3-5 хв відбувається повна його елімінація. Практично не впливає на скоротливість матки, що є позитивним моментом в акушерській анестезіології. З побічних ефектів це нудота та блювання, тому аналгезію варто проводити у роділь зі спорожненим шлунком. На жаль, метод вимагає використання спеціальної наркозної апаратури, протягом тривалого часу забруднює атмосферне повітря палати, велика витрата медичних газів, що робить його дороговартісним.

4. Пудендальна блокада. Соромітний нерв проходить близько до задньої поверхні сідничних остей. У місця приєднання крижово остьової зв'язки з обох боків вводять місцевий анестетик для анестезії ділянки промежини. Пудендальна анестезія часто використовується при застосуванні акушерських щипців і вакуум екстрактора. Її нерідко комбінують з місцевою інфільтраційною анестезією промежини для потенціювання знеболюючого ефекту.

5. Місцева інфільтраційна анестезія. Використовується за допомогою регіонарних анестетиків(новокаїн, лідокаїн) коли має місце пологовий травматизм під час відновлення розривів пологових шляхів та епізіотомії.

6. Загальна анестезія. Використовується переважно при проведенні кесаревого розтину, або в ургентних випадках(передлежання чи передчасне відшарування плаценти), чи коли є протипоказання до регіонарної анестезії.

7. Епідуральна та спінальна анестезія. Найбільш широко використовувані в даний час. Перед процедурою необхідно попередити про можливі ускладнення, про техніку виконання аналгезії, які відчуття можуть виникнути, як потрібно поводитися. При проведенні фізикального обстеження звернути увагу на поперекову ділянку (шкірні захворювання, кіфосколіоз, вираженість анатомічних орієнтирів та підшкірно-жирових відкладень); на вміст гемоглобіну, еритроцитів та тромбоцитів у крові, показники часу згортання та

рівень артеріального тиску.

Епідуральну та спінальну аналгезію можна проводити в пологовій залі, повністю оснащених всіма необхідними приладами для проведення моніторингу та реанімаційних заходів. Перед проведенням аналгезії потрібно забезпечити надійний венозний доступ шляхом катетеризації периферичної, а іноді й центральної вени; провести попередню інфузію 800–1000 мл кристалоїдних розчинів із метою зниження ризику гіпотензії внаслідок симпатичного блоку.

Методи є високоефективними, передбачуваними, керованими (епідуральна); можливість співпраці роділлі з медичним персоналом і спілкування з новонародженим; відсутність токсичного впливу на роділлю та плід. При використанні пролонгованої епідуральної аналгезії можливе постійне введення місцевого анестетика через епідуральний катетер із можливістю корегувати дозу і темп введення залежно від больових відчуттів роділлі. Знеболювання II періоду пологів, операції накладання акушерських щипців, ручної ревізії стінок матки, ушивання промежини тощо здійснюють шляхом додаткового введення анестетика. Кесарів розтин під епідуральною аналгезією проводять із використанням епідурального катетера.

Відомо, що вагітність супроводжується розвитком гіперкоагуляції, що обумовлює високий ризик тромбоемболічних ускладнень у післяпологовому періоді. Застосування епідуральної аналгезії знижує прояви гіперкоагуляції й, таким чином, зменшує частоту тромбоемболічних ускладнень. Відбувається це за рахунок покращення венозного кровотоку в нижніх кінцівках на тлі симпатичної блокади.

Негативні сторони регіонарної аналгезії: можливі головні болі (якщо відбувається випадковий прокол твердої мозкової оболонки, 70 % таких жінок страждають від головних болів); післяпункційна лікворея; можливі болі в спині; відчутне зниження артеріального тиску, що змушує жінку перебувати в лежачому положенні з проведенням внутрішньовенного введення розчинів; більший відсоток застосування окситоцину з метою підсилення пологової діяльності (особливо при перших пологах); можливе підвищення ризику

застосування в потужному періоді акушерських щипців або вакуум-екстрактора (збільшується можливість виникнення пологового травматизму, нетримання калу й сечі); підвищується ймовірність закінчення пологів шляхом операції кесаревого розтину; з технічних причин можливе однобічне або сегментарне знеболювання, післяпологова затримка сечі; іноді виникає ризик розвитку септичного менінгіту (при внесенні інфекції при проколі та тривалому стоянні катетера); через ушкодження судин епідурального простору може виникнути гематома.

Епідуральний катетер розміщується на рівні міжхребцевого простору L3-L4. Спінальна анестезія виконується в аналогічній ділянці L3-L4, але препарат вводиться одноразово. Спінальну анестезію частіше проводять при кесаревому розтині, ніж при піхвових пологах. Вводять розчин місцевого анестетика, гіпербаричний щодо спинномозкової рідини. Ізобаричні розчини анестетика в ряді випадків можуть проявляти себе гіпо- чи гіпербарично залежно від кількісного вмісту в спинномозковій рідині іонів солей і глюкози. Тому лише використання завідомо гіпербаричних розчинів дозволяє забезпечити керованість при отриманні необхідного рівня аналгезії.

Використовують також комбіновану спінально-епідуральну аналгезію. Перевагою даного виду аналгезії є малий латентний період та зменшення сумарної дози місцевого анестетика, а також більш виражений анальгетичний ефект.

Висновки. У сучасному акушерстві регіонарне знеболення пологів відіграє провідну роль. Важливо пам'ятати, що методи знеболювання, особливо регіонарні, є потужним інструментом, який при неправильному чи некваліфікованому виконанні може призвести до тяжких артифіціальних ускладнень. Для профілактики можливих ускладнень необхідно чітко дотримуватись техніки проведення маніпуляцій, враховувати протипоказання до даних маніпуляцій.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ НУДОТИ ТА БЛЮВАННЯ ВАГІТНИХ

Маринчина Ірина Миколаївна

к.м.н., доцент

Бобицька Тетяна Віталіївна

студент

Буковинський Державний Медичний Університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Основна патофізіологія нудоти та блювання вагітних погано вивчена, але визнано, що вона має багатofакторне походження та передбачає поєднання біологічних, ендокринних, фізіологічних, психологічних і соціокультурних факторів. Крім того, генетична схильність і плацентарні механізми описані як потенційні причини цих симптомів.

Мета роботи. Вивчення літературних джерел, задля визначення особливостей патогенезу блювання вагітних.

Матеріали та методи. Огляд літератури.

Результати та обговорення.

1. Генетичні чинники. У 1990-х роках Корі та інші спостерігали більший попит на ліки проти нудоти під час вагітності серед жінок з монозиготними близнюками порівняно з жінками з дизиготними близнюками. У нещодавньому дослідженні близнюків було встановлено, що нудота і блювання є високою спадковістю, а генетична кореляція становить 73% дисперсії, 51% для тривалості НБВ і 53% для тяжкості НБВ. Крім того, сімейний анамнез також є фактором ризику: приблизно 28% жінок повідомили про НБВ у своїх матерів і 19% повідомили, що їхні сестри мали такі ж симптоми. Згідно з цими висновками, було повідомлено, що ризик НБВ у вагітної жінки збільшується втричі, якщо мати жінки коли-небудь відчувала гіперемезис(надмірне блювання вагітних) під час вагітності. Крім того, жінки, які мали ранні гестози під час першої вагітності, мають значний ризик рецидиву порівняно з жінками, які не зазнали захворювання під час першої вагітності.

2. Етнічна приналежність. Частота НБВ також залежить від етнічної

приналежності та коливається від 3 до 20 на 1000 вагітностей. Це частіше діагностується у жінок в Індії, Пакистані, інших частинах Азії та Нової Зеландії порівняно з європейцями, американськими індіанцями та ескімосами.

3. Плацентарно опосередковані механізми. Докази на підтримку цього фактору ґрунтуються на спостереженні про те, що вагітності без плоду (повна гідатидиформна родимка) пов'язані з клінічно значущим і важким розладом НБВ, що свідчить про те, що ці симптоми викликані плацентою, а не плодом. Відповідно до цієї гіпотези, нудота і блювота рідше зустрічаються у повторнонароджуючих жінок, жінок похилого віку і курців через менший об'єм плаценти. Дослідження виявили зв'язок між гестаційною гіпертензією (ГГ) і розладами плацентарної дисфункції, такими як прееклампсія та відшарування плаценти, у пацієнтів, у яких діагноз ГГ був поставлений у другому триместрі вагітності. Однак вчені виявили позитивний зв'язок між надмірним блюванням вагітних і високим співвідношенням ваги плаценти до ваги при народженні, обмежене нащадками жіночої статі. На підставі цих звітів можливо, що зміни в характеристиках і функції плаценти у пацієнтів з хронічною артеріальною гіпертензією (ХАГ) можуть бути пов'язані зі змінами у виробленні гормонів цим органом.

4. Ендокринні фактори. Визнано, що ендокринні фактори значною мірою беруть участь у патогенезі НБВ і ХАГ. Більш високі рівні хоріонічного гонадотропіну людини (ХГЛ), як у випадку багатоплідної вагітності, асоціюються з більш важкими формами НБВ і ХАГ. Нещодавнє обсерваційне дослідження показало, що рівні вільного ХГЛ і папалізіну-1 (також відомого як білок А плазми, пов'язаний з вагітністю) були вищими у жінок, які страждають на ГГ, ніж у тих, хто не страждає. Повідомлялося про транзиторний гестаційний тиреотоксикоз у 60% жінок, які страждають на ХАГ, а рівень тиреотропного гормону підвищується у жінок з ХАГ. Певні підтипи ХГЛ можуть стимулювати рецептори тиреотропного гормону і таким чином сприяти гіпертиреозу. Встановлено, що ступінь гіпертиреозу корелює з тяжкістю НБВ. Більш високі рівні естрогену, прогестерону та лептину та нижчі рівні

адренкортикотропного гормону та пролактину також пов'язані з ГГ. Рівні прогестерону та естрогену, здається, пов'язані зі збільшенням ХГЛ сироваткових концентраціях, а також зі змінами моторики шлунка. Загалом гормони щитоподібної залози, ХГЛ і статеві гормони неоднаково брали участь у механізмах, що визначають нудоту і блювоту під час вагітності як своєрідне «замкнуте коло».

5. Шлунково-кишкові фактори. Затримка спорожнення шлунка, пов'язана з розслабленням гладкої мускулатури під час вагітності, може впливати на симптоми НБВ. Ця теорія була вперше запропонована на початку 1990-х років. Дані є суперечливими, але на підтримку порушення моторики шлунково-кишкового тракту як частини патогенезу НБВ кілька досліджень показали, що нормальна повільна активність менш імовірно пов'язана з цим станом. Крім того, вагітні жінки з НБВ показали більш нестабільну активність еластогастрографії порівняно з жінками після переривання вагітності та невагітними контрольною групою. Інші дослідження не виявили різниці у часі спорожнення шлунка вагітних жінок із нудотою та блюванням. Крім того, вищі показники *Helicobacter pylori* інфекції були відзначені у жінок, які страждають на ХАГ. Дані щодо цієї теми є суперечливими. *H. pylori* частіше виявляють у шлунку жінок із ХАГ, ніж у жінок без ХГ. Подібним чином, дослідження, яке використовувало золотий стандарт тестування, гістологічне дослідження біопсії слизової, виявило, що 95% пацієнтів з ХАГ дали позитивний результат на *H. pylori* порівняно з приблизно 50% у контрольній групі. Суперечливі дані можна пояснити методологічними оцінками, такими як серологічні дослідження на *H. pylori* нездатність відрізнити активну інфекцію від минулої, а активна інфекція проти минулої інфекції може спричиняти різні симптоми. З точки зору патогенетичного механізму, було припущено, що *H. pylori* може посилювати індуковані гормонами зміни в електричному та нервовому функціонуванні шлунка. Скринінг на *H. pylori* може бути варіантом для пацієнтів із ХАГ, особливо тих, хто має тривалі та важкі стани, які не піддаються традиційному лікуванню.

6. Серотонін. Ще одна цікава теорія походження НБВ пов'язана з серотоніном. Це ключовий фактор у регуляції вегетативних функцій шлунково-кишкового тракту, включаючи порушення моторики, секреції та вісцеральної чутливості. Роль серотоніну все ще є дискусійною. Деякі дослідження не виявили жодної різниці в рівнях серотоніну між вагітними жінками з цими симптомами або без них. Інші дослідники, зосереджені на відповіді на фармакологічну терапію молекулами антагоністів рецепторів серотоніну, припустили роль вищих рівнів серотоніну у пацієнтів з НБВ.

7. Психологічні теорії. Відсутність остаточного та абсолютного фізіологічного тригера для НБВ у минулому призводила до появи численних психосоматичних та психологічних теорій, таких як образа або амбівалентність щодо вагітності, незрілість, конверсійний розлад, симптом істерії, невроз або депресія. Симптоми нудоти та блювання зазвичай спостерігаються на ранніх термінах вагітності та часто пов'язані зі стресом, тривогою та депресивним настроєм. Однак нудота і блювота на пізніх термінах вагітності вивчаються рідше. З цього приводу вивчали поширеність, тяжкість і психосоціальні детермінанти НБВ під час ранньої та пізньої вагітності. Тяжкість симптомів була пов'язана з ранньою вагітністю, використанням протиблювотних препаратів, статусом зайнятості та симптомами депресії. Тим не менш, зараз більш загально визнаним є те, що психологічні розлади є наслідком стану, а не причиною.

Висновки. Нудота та блювота під час вагітності є частими станами, з якими медичні працівники стикаються в щоденній клінічній практиці. Головним завданням яких, є встановлення точного фактора, чи групи факторів, які викликали нудоту і блювання вагітних, щоб запобігати невиношуванню вагітності.

РЕАКЦІЯ Т-КЛІТИН В ЛЕГЕНЕВІЙ ТКАНИНІ ПРИ COVID-19

Марчук Анастасія Романівна

Геруш Катерина Ігорівна

Паскарік Микола Ігорович

Студенти

Каньовська Людмила Володимирівна

к.м.н доцент

Буковинський Державний Медичний Університет

м. Чернівці, Україна

Вступ : Коронавірусна хвороба 2019 (COVID-19), патологія, спричинена вірусом коронавірусу 2 важкого гострого респіраторного синдрому (SARS-CoV-2), призвела до глобальної пандемії важких респіраторних захворювань із високим рівнем захворюваності та смертності. Станом на січень 2023 року було зареєстровано понад 6,7 мільйона смертей під час кількох хвиль вірусу ковіду який має здатність швидко мутувати, що ставить під сумнів роль імунологічної пам'яті та доцільність вакцинації. У цьому міні-огляді ми розглядаємо деякі важливі аспекти ролі Т-клітин у COVID-19, приділяючи особливу увагу місцевій реакції в легенях при легкому, середньоважкому та важкому перебігу коронавірусної інфекції.

Ціль роботи: дослідити патофізіологію інфекції SARS-CoV-2 і роль запальної відповіді як у вирішенні захворювання, так і в неконтрольованій запальній реакції у важких випадках.

Матеріали та методи: огляд джерел літератури, де вказано генетичні та патофізіологічні особливості усіх популяцій імунних клітин, зокрема Т-лімфоцитів, та їх допомога та потенційна шкода при запальній реакції.

Результати та обговорення: Інфекція SARS-CoV-2 призводить до широкого спектру симптомів, починаючи від безсимптомної та легкої/помірної інфекції до важкої хвороби, що потребує госпіталізації та штучної вентиляції легень, часто прогресуючи до гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС). Вірус SARS-CoV-2 є частиною родини Coronaviridae; структурно його

позитивно-смісловий РНК-геном довжиною ~30 кб кодує загалом 29 білків, чотири з яких мають структурну функцію (білки шипа (S), оболонки (E), мембрани (M) і нуклеокапсиду (N)). З імунологічної точки зору добре відомо, що реакція антитіл проти інших штамів коронавірусу недостатньо стійка, і повторні інфекції є можливими та частими протягом наступних 12 місяців. Подібним чином, ефективні Т-клітинні реакції проти коронавірусів людини генеруються часто, але мають відносно низьку ефективність, і невизначений термін дії, з низьким рівнем утворення антиген-специфічних Т-клітин, особливо у літніх людей.

Крім того, існують мутації в кількох структурних білках, особливо Spikes, які можуть обійти існуючу імунологічну пам'ять як від попередніх інфекцій, так і від вакцинацій. Дихальні шляхи є основним патологічним осередком інфекції SARS-CoV-2, при цьому легені часто є основним ураженим органом, особливо у важких випадках. Для багатьох пацієнтів із тяжким перебігом COVID-19, які померли від хвороби, легені гістологічно характеризуються дифузним альвеолярним захворюванням [DAD]. DAD є гістологічною ознакою гострого респіраторного дистрес синдрому [ГРДС] і характеризується набряком, гіаліновими мембранами та запаленням, що зазвичай супроводжується фіброзом альвеолярної перегородки. Тим не менш, в деяких пацієнтів утворюється чітке середовище запалення, характерне для COVID-19, тоді як в інших переважають позалегенові прояви захворювання, спричинені тромбозом легень.

Під час ранньої фази пандемії COVID-19 стало зрозуміло, що імунна система також спричиняє пошкодження тканин через неконтрольоване запалення, де вроджена імунна відповідь, моноцити та нейтрофіли, відіграють значну роль. Розуміння імунної відповіді на цей новий вірус є надзвичайно важливим для ефективного розроблення терапії для важких випадків, окрім противірусного лікування, та симптоматичної терапії. Адаптивна імунна відповідь відіграє ключову роль у кліренсі вірусу та формуванні імунологічної пам'яті. Характеристика та функція Т-клітин у легенях людини. Як орган, що

межує з навколишнім середовищем, легені людини потребують постійного імунного захисту та спостереження, одночасно зберігаючи гомеостаз тканин. Щоб досягти цього, легені містять гетерогенні популяції вроджених і адаптованих імунних клітин, більшість з яких є тканинними резидентами. Окрім альвеолярних макрофагів, Т-клітини є другими за чисельністю імунними клітинами, що знаходяться в легенях, переважно з фенотипом ефекторної пам'яті, Т-клітинами, які є тканинними (Trm, CD69+, CD103+/-, CD45RA, CCR7-). Ці клітини забезпечують захист від багатьох патогенів, але також можуть сприяти імунопатології, коли встановлено нерегульовану взаємодію між імунними клітинами та легеневою тканиною. Хоча більшість досліджень, що повідомляють про Trm, базуються на експериментах на мишах, головним чином через труднощі доступу до тканини легенів людини, тепер встановлено, що також у легенях людини більшість Т-клітин мають фенотип пам'яті (CD4+ і CD8+) і є тканинними резидентами. Ці клітини знаходяться по всій дихальній системі, включаючи легеневу паренхіму, дихальні шляхи та навіть пов'язані з ними лімфатичні вузли.

Т trm-клітини [Tissue-resident memory] походять від нативних Т-клітин, які були закладені в лімфоїдних тканинах, а потім мігрували у легені після впливу антигену, породжуючи найбільшу популяцію Т-клітин у легенях дорослих людей. Беручи до уваги походження резидентних Т-клітин легеневої тканини, склад цієї клітинної популяції змінюється залежно від віку донора та анамнезу життя. У перші кілька років життя структура популяції Т-клітин у легенях змінюється від домінування циркулюючих нативних Т-клітин (CCR7+CD45RA+) і Treg-клітин (CD4+CD25+FOXP3+) до Trm з антигеном із що зберігається протягом багатьох десятиліть. Цікаво, що деякі вірусні інфекцій легень спричиняють більш серйозні захворювання в осіб з ознаками імуносупресії, що вказує на знижену здатність цих клітин реагувати на антигени або на нездатність генерувати нову антигенспецифічну відповідь із нативного пулу. Клітини Lung Trm накопичуються та знаходяться навколо дихальних шляхів і мають потенціал швидко реагувати як на вірусні, так і на

бактеріальні повторні інфекції шляхом швидкої секреції інтерферону γ . Враховуючи важливість цих клітин для захисту від повторного зараження, їх збільшення після вакцинації має особливе значення. Наприклад, при грипу, інтраназальне введення ослабленої вакцини проти грипу призвело до збільшення кількості T_{rm}-клітин і кращого захисту від інфекції порівняно зі звичайними парентеральними ін'єкціями, підкреслюючи переваги вакцин, які індукують відповідь T-клітин, що діють безпосередньо на місце збудника. Незважаючи на їх вирішальну захисну роль, пул клітин T_{rm} також містить потенційно шкідливу дію. Нещодавно було встановлено, що вони сприяють розвитку псоріазу та грибкового мікозу, а також астмі та алергічним захворюванням дихальних шляхів.

Висновки: Як і в більшості вірусних інфекцій, T-клітини відіграють вирішальну роль у відповіді на SARS-CoV-2 і формуванні імунологічної пам'яті, захищаючи від повторного зараження після вакцинації або попереднього контакту з SARS-CoV-2. Тим не менш, потрібні подальші дослідження, щоб повністю зрозуміти місцеву реакцію на SARS-CoV-2 і виявити нові можливості цільового лікування та вакцинації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Turner DL, Bickham KL, Thome JJ, Kim CY, D'Ovidio F, Wherry EJ, et al.. Lung niches for the generation and maintenance of tissue-resident memory T cells. *Mucosal Immunol* (2014) 7:501–10. doi: 10.1038/mi.2013.67
2. Sperhake J-P. Autopsies of COVID-19 deceased? absolutely! *leg. Med (Tokyo)* (2020) 47:101769. doi: 10.1016/j.legalmed.2020.101769
3. Edridge AWD, Kaczorowska J, Hoste ACR, Bakker M, Klein M, Loens K, et al.. Seasonal coronavirus protective immunity is short-lasting. *Nat Med* (2020)

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМАТИКУ МАЛЯРІЇ

Мілецька Анастасія Іванівна

Якоб Альона Олександрівна

Студенти

Рудан Іванна Василівна

Асистент кафедри інфекційних хвороб та епідеміології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Сучасна медицина розвивається шаленими темпами: розроблені методи секвенування ДНК та створенні препарати від епілепсії на 3D-принтері. В той же час кожна хвилину у світі від малярії помирає одна дитина. Лише цей факт має підштовхнути світ до активнішого вивчення методів профілактики та лікування малярії.

Ціль роботи./Aim. Звернути увагу на таку непритаманну для нашого регіону, але надзвичайно поширену в світі, хворобу. Підвищити інформаційну грамотність лікарів, щоб у разі зіткнення із захворюванням бути готовими вчасно діагностувати та ефективно лікувати.

Матеріали та методи./Materials and methods. В процесі створення тез опиралися на іноземні публікації та дані світових наукових досліджень.

Результати та обговорення./Results and discussion. Малярія найпоширеніша в світі протозойна хвороба, що викликається найпростішими паразитами роду *Plasmodium* та переноситься за допомогою самки комара виду *Anopheles*. У розвинених країнах світу малярія зустрічається як завезена з ендемічних районів, в той час як в країнах Африки та деяких країнах Азії ця хвороба реєструється регулярно.

Виділяють 4 види малярії: *P. falciparum*, *P. vivax*, *P. malariae* та *P. ovale*., що будуть характеризуватися відмінними між собою клінічними та епідемічними ознаками. Життєвий цикл плазмодію складний і проходить дві фази: статеву, що проходить в організмі комара, та нестатеву – в організмі людини на хребетних тварин.

Враховуючи специфічність життєвого циклу плазмодію у певної фази свого циклу уражуються структури організму, і відповідно до цього будуть проявлятися специфічні ознаки. Наприклад, під час нестатевого циклу у період формування шизонту руйнуються еритроцити. Внаслідок виходу пірогенних речовин із зруйнованого еритроцита і виходу мерозоїтів будуть спостерігатися гіпертермія та слабкість. Внаслідок повторних періодичних циклів буде уражуватися все більша кількість еритроцитів і на певному етапі вирізнятимуться характерні для малярії пароксизми: озноб, гарячка та інтенсивна пітливість.

Також внаслідок гострого реагування системи мононуклеарних фагоцитів, відбувається гостре кровонаповнення системи печінки і селезінки, внаслідок чого дані органи збільшуються. Характерна також гіперплазія епітелію та розростання сполучної тканини через відкладання продуктів обміну гемомеланіну.

Небезпечна малярія своїми ускладненнями, такими як малярійний гепатит, малярійний алгід, гемоглобінурійна гарячка та гостра ниркова недостатність. Церебральне ураження при тропічній формі малярії грає важливу роль серед важких наслідків, адже призводить до розвитку набряку-набухання головного мозку та фазовому перебігу сомноленції, сопору і справжньої коми.

Інкубаційний період може тривати до 1.5-2 років внаслідок особливої форми спорозоїтів - брадизоїдів. Часто люди не повідомляють такі важливі анамнестичні дані як подорож до ендемічних за малярією країн, що ускладнює своєчасну діагностику, а отже ефективне лікування пацієнтів. Важливо приділити більше уваги своєму здоров'ю і при безпідставному підвищенні температури протягом декількох днів необхідно звернутися до лікувального закладу.

Діагностичні критерії включають в себе анамнестичні дані, клінічне та лабораторне дослідження. У загальному аналізі крові визначають анемію різного ступеня важкості, тромбоцитопенію, лейкопенію та підвищення ШОЕ.

При ускладненнях спостерігається лейкоцитоз.

Основним методом специфічної діагностики є паразитоскопія, що ґрунтується на методі товстої краплі та мазку крові при мікроскопії. Негативний результат не виключає малярії, тому рекомендується проводити дослідження тричі з інтервалом 12-24 годин. У ендемічних районах малярії ВООЗ рекомендує використовувати швидкі діагностичні тести - як основний скринінговий метод. В його основі лежить виявлення в крові антигенів паразитів. Також для обстеження донорів крові використовують таке серологічне дослідження як ІФА. Полімеразна ланцюгова реакція - більш специфічний та чутливий метод, проте широко не використовується в ендемічних районах, так як потребує більше часу для його виконання.

Швидка та точна лабораторна діагностика у комплексі із клінічними особливостями малярії сприяє вчасному діагностуванню та якісному лікуванню, а отже запобігає подальшому поширенню інфекції в суспільстві.

Найкращий спосіб боротьби з малярією – запобігання укусів комах. Лікування малярії проводиться за допомогою протималярійних препаратів, які еволюціонували з хініну. Два найважливіші, які зараз використовуються, отримують з рослин, медичне значення яких було відомо століттями: артемізинін з рослини Qinghao (*Artemisia annua* L, Китай, 4 століття) і хінін з хінної рослини (Південна Америка, 17 століття).

В комбінації з хініном або артезунатом для лікування застосовується ще доксициклін. Недоліком його є те, що не можна застосовувати дітям і вагітним.

Важливо приділити увагу саме профілактиці захворювання для людей, які подорожують у ендемічні відносно малярії країни. Громадське інформування а також збільшення відповідальності за своє здоров'я і зменшує смертність вже привезених.

Для профілактики малярії (крім *Plasmodium falciparum*) застосовують хлорохіну фосфат. Приймання препарату починають за два тижні до прибуття в ендемічну місцевість і продовжують 4-6 тижні після виїзду. Щоб попередити розвиток малярії, викликаной *Plasmodium falciparum* використовують мефлохін.

Щоб розробити специфічну профілактику малярії - вакцину, знадобилось 30 років. Це подарунок всьому людству, але для дітей з Африки - має ще більшу цінність.

Висновки./Conclusions.; Так як в Україні малярія вважається невластивою для регіону інфекцією, ми не маємо високого рівня діагностики та лікування даного захворювання. Але у зв'язку з потеплінням клімату та кардинальними змінами інфекційних хвороб є ризик поширення переносників за межі їхнього звичного перебування, а отже і поширення малярії на територію нашого проживання. Варто приділити більше уваги такому екзотичному захворюванню, щоб у разі виявлення хвороби бути готовими вчасно діагностувати та ефективно лікувати малярію.

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОЇ КАРТИНИ У ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ВРОДЖЕНОЇ КРАСНУХИ

Мілецька Анастасія Іванівна

Володько Оксана Юрїївна

Студенти

Рудан Іванна Василівна

Асистент кафедри інфекційних хвороб та епідеміології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. На сьогоднішній день вірус краснухи набув особливої медичної значущості. Весь сучасний світ рухається вперед і намагається вчасно діагностувати та попередити якнайбільшу кількість інфекційних захворювань, а особливо тих, що спричиняють вроджені вади розвитку. Серед хвороб, що володіють тератогенним ефектом особливої уваги заслуговує вірус краснухи. І хоча інфекція відноситься до керованої, у країнах СНД спостерігається високий рівень захворюваності, а отже високою кількістю вроджених вад розвитку.

Ціль роботи./Aim. Визначити особливості клінічних ознак у дітей із синдромом вродженої краснухи, частоту їх появи залежно від терміну гестації на момент інфікування вірусом.

Матеріали та методи./Materials and methods. Огляд сучасної наукової літератури, вітчизняних та іноземних наукових досліджень.

Результати та обговорення./Results and discussion. Краснуха - це гостра вірусна антропонозна інфекція, збудником якої є однойменний вірус, який належить до роду Rubivirus, родини Togaviridae. Краснуха відноситься переважно до дитячих інфекцій та характеризується високою контагіозністю та легким перебігом захворювання. Зараження відбувається здебільшого аерогенним шляхом від хворої людини, але відомий також вертикальний шлях передачі, що заслуговує особливої уваги.

Станом на 2022 рік проведено численні дослідження, що підтверджують

тератогенну дію краснухи та її властивість викликати важкі вроджені вади розвитку, що являть собою синдром вродженої краснухи. Кожного року у світі народжується близько 100 000 немовлят із СВК. Важкість ураження плоду залежить від того, в якому терміні гестації мати перенесла захворювання: чим раніше відбувається інфікування, тим важчі вади розвиваються. Так як у першому триместрі відбувається закладка всіх органів, ризик розвитку патології у даному терміні становить близько 80%. Прояви інфікування у більш пізні терміни гестації зникають після народження протягом першої половини року. Результат впливу вірусу під час вагітності може спостерігатися навіть через декілька років після народження.

Сучасні наукові дослідження доводять, що інфікування на ранніх термінах вагітності може спричинити аутизм і цукровий діабет дитини, особливо I типу, що проявляються як пізні наслідки. Саме ризик розвитку діабету I типу підвищений у 50 разів у дітей із СВК. Синдром природженої краснухи може проявлятися різноманітними клінічними ознаками, залежно від того на яку систему організму вплинув вірус. Найпоширенішим проявом синдрому вродженої краснухи є порушення з боку органу слуху, а саме одно чи двобічна сенсоневральна глухота. Зустрічається приблизно у 58% пацієнтів. За даними досліджень виявилось, що у частини пацієнтів із синдромом вродженої краснухи глухота може бути єдиною аномалією без інших клінічних проявів. У ряді випадків сенсоневральна втрата слуху може не проявляти себе до другого року життя.

Серед вад органа зору зустрічаються такі аномалії як катаракта(одноабо двобічна), інфантильна глаукома та пігментна ретинопатія і зустрічаються у 43% дітей із синдромом вродженої краснухи. Обидва ока уражаються у 80% пацієнтів. Вроджені вади серця присутні у 50% немовлят, інфікованих у перші 2 місяці вагітності. Найчастіше зустрічається поєднання стенозу гілки легеневої артерії та відкритої артеріальної протоки. В свою чергу стеноз ЛА у ряді випадків супроводжується ураженням бронхотрахеального дерева, а саме здавленням трахеї і правого головного бронха, що проявляється протягом першого року

життя спричиняє важку дихальну недостатність. Вади серця і глухота виникають у всіх немовлят, інфікованих у перші 10 тижнів вагітності, а лише глухота визначається у третини інфікованих на 13-16 тижні вагітності. Інші ознаки синдрому становлять менше 13% і включають в себе вади шлунково кишкового тракту(пілоростеноз, гепатомегалія, спленомегалія), сечостатевої системи(крипторхізм), нервової системи(затримку внутрішньоутробного розвитку, мікроцефалія, розлади поведінки).

Висновки./Conclusions. Незважаючи на легкість перебігу краснухи, впливаючи на плід інфекція може спричинити різноманітні тяжкі наслідки, як у ранньому постнатальному періоді, так і через декілька місяців або ж років. Отож, боротьба з краснухою на етапах вакцинації є ключовим моментом у запобіганні вад розвитку новонароджених, а саме синдрому вродженої краснухи.

ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРІВ У ГІНЕКОЛОГІЇ

**Негода Юлія Сергіївна,
Бандурка Дмитро Дмитрович,**
здобувачі вищої освіти
першого медичного факультету
Харківський національний медичний університет
Науковий керівник:
Мещерякова Оксана Петрівна,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Актуальність. Лазери в гінекології почали використовувати близько 40 років тому. Застосування лазерів для лікування гінекологічних та урогінекологічних захворювань, включаючи сечостатевий синдром під час менопаузи, стресове нетримання сечі, вагінальний пролапс та інші захворювання, стає все більш популярним протягом останніх років.

Вступ. Лазерна технологія заснована на посиленні світлової хвилі певної довжини, яка генерує випромінювання пучка фотонів з високим ступенем просторової та часової когерентності. Контакт лазерного променя з органічною тканиною створює молекулярну вібрацію, викликаючи розрив хімічних зв'язків і виділення тепла. Тканинний ефект є результатом поглинання, заломлення та відбиття лазерного променя, і його можна модулювати шляхом адаптації часу експозиції та інтенсивності.

Ціль. Проаналізувати використання лазерів у гінекології.

Матеріали і методи. Був проведений всебічний огляд сучасної наукової літератури.

Результати та обговорення. Лазери використовуються для лікування багатьох гінекологічних захворювань, таких, як:

- Генітальні бородавки;
- Аномальна маткова кровотеча;
- Ендометріоз;

- Кісти;
- Передракові стани шийки матки;
- Фіброзні пухлини;
- Нетримання сечі;
- Позаматкова вагітність.

Переваги лазерів в області гінекології полягають в тому, що за допомогою них можна зменшити кровотечу під час процедури, також лазери сприяють швидкому загоєнню ран, мають мікроскопічну точність та мінімізують утворення рубців.

У гінекологічних операціях зазвичай застосовуються наступні лазери:

1. Лазер на вуглекислому газі (CO₂). Сфери використання:

- Видалення вагінальної перегородки;
- Висічення неперфорованої дівочої пліви;
- Кондиломи у вагітних;
- Висічення гіпертрофованих малих статевих губ;
- Вагінальні поліпи;
- Ендометріоз;
- Папіломавірусні інфекції.

2. Лазер із легованим ербієм ітрієвим алюмінієвим гранатом використовується в таких областях лікування:

- Опущення тазових органів;
- "В'ялість" піхви;
- Вагінальна атрофія.

Вплив лазера на піхву викликає поглинання лазерних променів зовнішніми шарами піхви, що призводить до підвищення температури. Енергія передається в глибокі шари тканин, які впливають на колаген м'яких тканин під шкірою. Це призводить до ремоделювання вагінального колагену та допомагає у відновленні функції тазового дна.

3. Лазер із легованим неодимом ітрієвим алюмінієвим гранатом застосовується:

- Хронічна менорагія (лікується за допомогою лазера вагінально з використанням гістероскопа або внутрішньочеревно з використанням лапароскопа);

- Міома матки;

- Ураження нижніх відділів статевих шляхів.

4. Калій-титаніл-фосфатний лазер.

Використовується для лікування доброякісної мезотеліоми очеревини. Цей стан викликає біль у тазу або животі, утруднене сечовипускання та запор. Лапароскопія з калій-титаніл-фосфатним лазером показала успішні результати в полегшенні симптомів пацієнтів з доброякісною мезотеліомою очеревини.

5. Аргоновий лазер.

Аргоновий лазер застосовується при лікуванні ендометріозу. Небажана тканина ендометрія видаляється за допомогою аргонового лазера в поєднанні з лапароскопією. Більшість пацієнтів відчують повне або часткове полегшення тазового болю. Тому аргоновий лазер вважається одним з найефективніших і безпечних методів лікування ендометріозу легкої та середньої тяжкості.

6. Діодний лазер.

Діодні лазери відіграють важливу роль у лікуванні безпліддя та важких форм ендометріозу. Як правило, жінки з Y-подібною або T-подібною дисморфією матки страждають від проблеми безпліддя. Жінки стикаються з періодичною втратою вагітності або невдачею імплантації через аномально вузьку порожнину матки. Гістероскопічна метропластика за допомогою діодного лазера підвищує шанси на відтворення нормальної порожнини матки.

Лазери показали успішні результати в лікуванні вульвовагінальних розладів. Вульвовагінальні розлади - це стани, які вражають піхву жінки або зовнішні статеві органи. Ці розлади можуть варіюватися від легких дріжджових інфекцій до серйозних захворювань, таких як рак.

Більшість жінок після менопаузи стикаються зі зниженням рівня естрогену. Зниження рівня естрогену призводить до хворобливих і неприємних симптомів вагінальної атрофії, таких як витончення та висихання стінок піхви.

Лазери на діоксиді вуглецю показали високу ефективність у стимулюванні регенерації колагену вагінальної тканини, що призводить до підвищення еластичності та зволоження ураженої ділянки.

Використання лазера також досліджується для таких процедур, як роботизована міомектомія.

Висновки. Лазери в гінекології розширили масштаби малоінвазивних хірургічних процедур. Застосування лазерів в гінекології в останні роки було обмежено через їх низьку доступність і високу вартість. Проте технологічний прогрес і зниження вартості можуть зробити лазерне лікування більш поширеним та доступним.

ВІДДАЛЕНІ НАСЛІДКИ ГІПЕРТЕНЗИВНИХ РОЗЛАДІВ ВАГІТНОСТІ НА СЕРЦЕВО-СУДИННІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Олійник Іванна Володимирівна

студентка

Буковинський державний медичний університет

Приймак Світлана Григорівна

к.мед.н., асистент кафедри акушерства та гінекології, БДМУ
м. Чернівці, Україна

Вступ. Незважаючи на добре відомий зв'язок між гіпертензивними розладами під час вагітності та серцево-судинними захворюваннями, є обмежені дані про те, які конкретні серцево-судинні діагнози мають найбільший профіль ризику протягом перших 24 місяців після пологів. Більшість наявних даних про гіпертензивні розлади під час вагітності та короткочасні ризики серцево-судинних захворювань обмежені періодом безпосереднього післяпологового періоду; однак надзвичайно важливо визначити ризик серцево-судинних захворювань протягом 24 місяців після пологів, щоб інформувати про протоколи скринінгу серцево-судинних захворювань протягом тривалого післяпологового періоду.

Мета роботи. окреслити ризик серцево-судинних діагнозів у перші 24 місяці після пологів у пацієток з гіпертензивними розладами вагітності порівняно з пацієтками без гіпертензивних розладів вагітності.

Матеріали і методи. Аналіз сучасних даних огляду літератури на базі доказової медицини, що представлені в наукових журналах та публікаціях за ключовими словами «вагітність», «кардіоміопатія», «гестаційна гіпертензія», «післяпологовий скринінг», «хронічна гіпертензія», «еклампсія».

Результати і обговорення. З 119 422 досліджених вагітностей (Department of Obstetrics and Gynecology, Baylor College of Medicine, Houston TX), загальний ризик виникнення серцево-судинних захворювань протягом 24 місяців після пологів був 0,6% у тих, у кого виникли гіпертензивні розлади

під час вагітності, порівняно з тими 0,2%, у кого гіпертензивних розладів не було: 0,3% проти 0,1% - для ішемічної хвороби серця, 0,2% проти 0,2% - для аритмії або серцевої зупинки, 0,6% проти 0,2% - для кардіоміопатії, 0,8% проти 0,4% - для цереброваскулярних захворювань або інсульту, 1,6% проти 0,7%-для важких серцевих захворювань (спільний результат серцевої недостатності, цереброваскулярних захворювань або інсульту, або кардіоміопатії), 9,7% проти 1,5% - для нової хронічної гіпертензії.

Після корекції за можливими спотвореннями, у тих, у кого виникли гіпертензивні розлади вагітності, був збільшений ризик серцевої недостатності, цереброваскулярних захворювань, кардіоміопатії та важких серцевих захворювань протягом перших 24 місяців після пологів (скоригований показник ризику, 2,81 [довірчий інтервал 95%, 1,90-4,15], 1,43 [довірчий інтервал 95%, 1,07-1,91], 2,90 [довірчий інтервал 95%, 1,96-4,27] і 1,90 [довірчий інтервал 95%, 1,54-2,30], відповідно), порівняно з тими, у кого гіпертензивних розладів вагітності не було.

Крім того, у тих, хто мав гіпертонічні розлади вагітності, збільшений ризик нової хронічної артеріальної гіпертензії, виявленої після 42 днів після пологів (відношення ризиків, виправлене за можливими факторами, що спотворюють становило 7,29; 95% довірчий інтервал від 6,57 до 8,09). Не було виявлено зв'язку між гіпертонічними розладами вагітності та ішемічною хворобою серця (відношення ризиків, виправлене за можливими факторами, що спотворюють становило 0,92; 95% довірчий інтервал від 0,55 до 1,54) або зупинкою серця чи аритмією (відношення ризиків, виправлене за можливими факторами, що спотворюють становило 0,90; 95% довірчий інтервал від 0,52 до 1,57).

Крім того, серед жінок із гіпертонічними розладами вагітності, найбільший відсоток перших діагнозів серцево-судинних захворювань встановлювався протягом першого місяця після пологів для кардіоміопатії (44%), серцевої недостатності (39%), цереброваскулярних захворювань або інсультів (39%) та важких серцево-судинних захворювань (41%).

Висновки. Пацієнтки з гіпертензивними розладами під час вагітності мали підвищений ризик розвитку нової хронічної гіпертензії, серцевої недостатності, цереброваскулярних захворювань і кардіоміопатії протягом 24 місяців після пологів. Не було виявлено зв'язку між гіпертензивними розладами під час вагітності та ішемічною хворобою серця, зупинкою серця чи аритмією. Пацієнтки з гіпертензивними розладами вагітності потребують цілеспрямованого раннього післяпологового втручання та посиленого моніторингу в перші 24 місяці після пологів. Це може зберегти здоров'я в довгостроковій перспективі та покращити материнські та неонатальні результати під час наступної вагітності.

ПРИХИЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ДО ПІРСИНГУ ТА ОБІЗНАНІСТЬ ЩОДО РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМ

Орловська Катерина Володимирівна

асистент кафедри епідеміології

Глушко Світлана Миколаївна

Сльоз Діана Владиславівна

студентки

Харківський національний медичний університет

Харків

Вступ. Протягом багатьох років людей цікавить їх власне поняття краси та індивідуальності. В наш час носіння пірсингу є оригінальним і самобутнім способом самовираження. Наразі як жінки, так і чоловіки активно проколюють різні частини свого тіла. Проте бажання бути красивими і виділитися серед оточуючих може мати негативні наслідки для здоров'я.

Мета. Проаналізувати наявність пірсингу серед здобувачів вищої освіти та поширеність ускладнень після проведення процедури

Матеріали та методи. було проведено анкетування здобувачів вищої освіти за допомогою Google forms.

Результати дослідження. Загалом прийняли участь 50 людей, з них віком 16-19 років - 17 (34%), 20-25 років - 27 (54%), 26-30 - 4 особи (8%), 31-35 років - 2 (4%). Серед опитуваних 41 жінок (82%) та 9 чоловіків (18%). З них 31 (62%) людина має пірсинг, а 19 (48%) пірсингу не мають. Кількість пірсингу варіюється наступним чином: 1 - 8 осіб (25,8%), 2 - 11 (35,5%), 3 - 6 (19,5%), 4 - 2 (6,4%), 5 - 2 (6,4%), 6 - 2 (6,4%). Щодо віку, в якому був виконаний пірсинг, було отримано наступні результати: 1-5 років - 11 осіб (34,4%), 6-10 років - 8 (25%), 11-15 років - 6 (18,8%), 16-20 років - 7 (21,9%). Пірсинг був зроблений в салоні у 27 опитуваних (84,4%), вдома - у 5 (15,6%). Салон обрали за рекомендаціями друзів 13 чоловік (46,4%), за допомогою інтернету 13 чоловік (46,4%), за допомогою реклами на вулиці 2 людини (7,1%). Інформаційну згоду підписувало 10 осіб (32,3%), 12 осіб (38,7%) не підписували, 9 людей (29%) вже

не можуть пригадати. 16 людей (53,3%) були повідомлені про можливі ускладнення, 8 (26,7%) повідомленні не були, ще 6 (20%) не можуть пригадати. На питання "Чи переконувалися Ви в тому, що пірсинг був зроблений з використанням індивідуальних, одноразових матеріалів?" 23 людини (76,7%) відповіли так, 6 відповіли ні (20%), 1 людина (3,3%). Найпоширенішим місцем пірсингу є вушна раковина - 25 осіб (78,1%), друге місце посідає пірсинг носа 3 (9,4%), третє місце - пірсинг пупка - 1 (3,1%), ще 3 опитуваних (9,4%) мають пірсинг в інших місцях. Ускладнення не виникли у 19 опитуваних (59,4%), виникли у 13 (40,6%). Серед ускладнень найпоширенішим є гнійні ускладнення 5 осіб (38,5%), болючість - 4 (30,8%), жар в місці проколу - 3 (23%), почервоніння - 1 (7,7%). Тривалість варіюється: декілька днів - 8 осіб (57,1%), до одного тижня - 4 (28,6%), декілька тижнів - 2 (14,3%). Після проколу пірсингу 22 людини (68,8%) не проходили обстежень щодо інфекцій, які можуть бути передані під час даної процедури, 8 (25%) - проходили, інші 2 (6,3%) не можуть точно відповісти. 28 чоловік (90,3%) серед опитаних носять пірсинг кожного дня, решта 3 (9,7%) - ні. Найпоширенішим матеріалом є золото - 11 осіб (34,4%), срібло - 10 (31,3%), титан - 6 (18,8%), сплави - 4 (12,5%). Медичну освіту серед опитаних мають 25 осіб (55,3%), не мають - 21 (44,7%).

Аналізуючи отримані дані, можна сказати, що більшість опитаних мають пірсинг, кількість якого від 1 до 3. Переважна кількість опитуваних зробили свій перший пірсинг у віці від 1 до 5 років, трохи менше від 5 до 10 років. Майже всі опитані зробили пірсинг в салоні, але лише 10 людей відповіли, що вони підписували інформаційну згоду, інші 12 та 9, що не підписували та важко відповісти відповідно. Салон обирали за рекомендацією друзів або через інтернет. Були повідомлені щодо ускладнень 16 опитуваних, мали їх 13 людей. Серед ускладнень були: гнійні ускладнення, болючість, почервоніння та жар у місці проколу, які тривали від декілька днів до двох тижнів. Більшість носять пірсинг постійно. З матеріалів переважають золото, срібло та титан. На жаль, 22 людини не перевірялися на інфекції, які можуть передаватися під час проколу (ВІЧ, вірусні гепатити), лише 8 відповіли так. Більша половина мають медичну

освіту.

Висновок. Таким чином, опитування показало, що 62% є носіями пірсингу, це свідчить про актуальність даної теми. Найчастішим місцем пірсингу є вушна раковина. 40,6% людей з пірсингом мали ускладнення, найчастіше це були гнійні ускладнення та болючість. Дуже актуально те, що 67,7% (21 людина) не підписували інформаційну згоду, щодо виникнення ризиків, пов'язаних з процедурою та 75,1% (24 людини) не перевірялись на інфекції, які можна отримати під час процедури. Перш ніж робити наступний пірсинг, необхідно переконатися, що фахівець має медичну освіту, у салоні є відповідні умови, інструментарій підлягає стерилізації.

ПРОБЛЕМА АКНЕ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Петрова Кароліна Сергіївна

Студент

Національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions.

Термін «акне» походить з давньогрецької мови та пов'язаний із кульмінацією розриву шкіри. Вперше ця нозологія згадується в працях Аеція Амідського, лікаря при дворі Юстиніана I. Зараз прийнято вважати, що акне - це хронічне захворювання, що проявляється відкритими або закритими комедонами і запальним ураженням шкіри у вигляді папул, пустул, вузлів

Актуальність вугрової хвороби не викликає сумніву внаслідок значної поширеності цієї патології серед населення, значущості викликаних нею порушень здоров'я, матеріальних та моральних збитків, складність терапії. Згідно зі статистикою, понад 85% підлітків та молодих людей віком 12-25 років страждають від акне. У жінок вікової групи 20-40 років захворювання трапляється частіше, ніж у чоловіків. Приблизно у 5% жінок і у 3% чоловіків віком 40-49 років спостерігаються клінічні прояви вугрової хвороби, а іноді акне спостерігаються аж до 60 років.

Важливо відзначити, що акне не тільки викликає фізичні незручності, але й негативно впливає на психологічний стан хворих, може знижувати їх самооцінку і погіршувати якість життя. За даними психологічного опитування 80% підлітків вважає, що найнепривабливіше в людині - це вугрі. Моральний стан посилює й те, що люди можуть вгазовувати на недосконалої шкіри, давати поради щодо лікування, висміювати. У більшості немає розуміння, що це хвороба, яка потребує терапії так само, як і за патологічних процесів у внутрішніх органах. Також акне може залишати на шкірі сліди та рубці, що додатково погіршує її зовнішній вигляд. Таким чином, проблема акне актуальна і вимагає уваги та лікування.

Мета роботи. / Aim.

- Вивчення причин виникнення акне.
- Оцінити вплив індивідуальних, природних та соціальних факторів навколишнього середовища на акне.
- Дослідити патогенетичні механізми

Матеріали та методи./Materials and methods

- Аналіз літератури з проблеми акне.
- Обробка статистичних даних МОЗ.

Результати та обговорення./Results and discussion:

Причини виникнення акне:

Акне-це поліетиологічне захворювання. Так як дослідження почали набирати популярності відносно нещодавно, то етіологічні фактори до кінця не вивчені, але виділяють такі основні фактори, як:

Спадковість:

1. Генетичні фактори можуть призвести до зменшення розмірів пор шкіри, що може сприяти застою сальних залоз; також він визначає особливості будови проток та розміру сальних залоз.

2. Організм може бути генетично схильний до підвищеного рівня гормону тестостерону, який може сприяти розвитку акне.

3. Спадковість може впливати на виробництво кератину – речовини, що утворює шкіру та волосся. Якщо виробництво кератину занадто інтенсивне, це може призвести до забиття пор шкіри, викликаючи появу акне.

4. Генетично обумовлена підвищена спорідненість рецепторів до плових гормонів, при цьому їх показники в нормі.

В цілому спадковість може відігравати значну роль у виникненні акне, але все ж таки існує велика кількість інших факторів, таких як стиль життя, харчування, гігієна та інші, які також можуть впливати на стан шкіри і поява акне.

Харчування:

Чоловічий гормон дигідротестостерон (ДГТ) - одна з акне, що проведе в

патогенезі. Цей гормон пов'язується з андрогенними рецепторами за принципом "ключ-замок". Андрогенний рецептор (замкова свердловина) повинен бути відкритий, щоб була можливість вставити ключ-гормон. Для активації рецептора необхідна присутність інсуліну та/або інсуліноподібного фактора росту 1 (IGF-1)- і на цей компонент і впливає харчування.

До переліку продуктів, що сприяють зв'язуванню андрогенів з рецепторами, входять:

- Молоко та молочні продукти збільшують як рівень інсуліну, так і IGF-1, сприяючи зв'язуванню андрогену з рецептором. Крім цього, молоко та молочні продукти містять андрогени (ключі до замкових свердловин), а також інші гормональні речовини, здатні перетворитися на андрогени.

- Цукор та продукти з високим глікемічним індексом (ГІ)-картопляні чіпси, перлова крупа, газовані напої, шоколад, білий хліб, картопля, мед, підвищують рівень інсуліну в крові, що також спричиняє збільшення ймовірності зв'язування гормону з рецепторами.

Пальмінат, який зараз міститься чи не в кожному продукті щоденного вживання, активує mTORC1-є протеїнкіназою, фосфолюючої білки і рівень глюкози, тим самим регулює клітинний ріст, у нашому випадку, кератиноцитів, що в надлишку може призводити до утворення кер. Ще один механізм діє як «сигнал небезпеки», стимулюючи активацію запалення, впливаючи на толл-подібний рецептор-2, з вивільненням інтерлейкіну-1 β , який теж викликає проліферацію кератиноцитів.

Ці частково гідрогенізовані жири витіснили натуральні тверді жири та рідкі олії у багатьох областях, найбільш помітними з яких є фаст-фуд, закуски, смажена їжа та випічка, які пов'язані з акне, викликаним дієтою.

Гормони

Відомо, що статеві стероїди андрогени не тільки визначають статеву диференціацію, але й у фізіологічних концентраціях стимулюють функцію сальних залоз та волосяних фолікулів, оскільки в цих дериватах шкіри є андрогензалежні рецептори. Підвищений рівень тестостерону,

гіперандрогенемія у жінок може призвести до посилення продукції шкірного сала та зменшення його дренажної функції, що у свою чергу сприяє розвитку запальних процесів.

Частина андрогенів не обов'язково пов'язана з їх підвищенням у системному кровотоку, тому що їх основний ефект реалізується на локальному рівні і посилюється підвищенням чутливості до цих гормонів. Згідно з даними дерматовенерологів, пусковим моментом при акне частіше є не безпосереднє підвищення вмісту андрогенів в організмі (абсолютна гіперандрогенія), а генетично обумовлене збільшення його кількості та/або, що частіше, підвищена чутливість рецепторів клітин сальних залоз до похідних тестостерону (відносна гіперандрогенія). Вплив андрогенів, таких як тестостерон (продукується в яєчниках) та дегідроепіандростерон (утворюється в надниркових залозах), призводить як до гіперпроліферації себоцитів та гіперплазії та гіперсекреції сальних залоз, так і до формування гіперкератозу. Слід наголосити, що більшість пацієнтів з акне не мають лабораторної зміни рівня андрогенів.

Подібну дію має і попередник тестостерону, естрогенів-прогестерон, що має андрогенний і антиестрогенний вплив на секрецію сальних залоз. Менструальний приплив крові до обличчя та загострення акне викликані прогестероном, чий рецептори виражені лише у базальних епідермальних кератиноцитах. Цим пояснюється підвищення саловиділення та посилення утворення акне.

Спіронолактон блокує андрогени і викликає поліпшення на протязі всіх типів акне у більшості жінок. Хоча спіронолактон не показаний для лікування акне ні EMEA, ні FDA, його використання при цьому захворюванні має обґрунтування: спіронолактон перешкоджає секреції шкірного сала та потових залоз, контрольованої гормонами, а також андроген-стимульованого росту волосся.

Шкірний мікробіом

Мікробіом – перший та головний захисний бар'єр, який підтримує здоров'я та імунітет шкіри. Це екосистема, що складається з мільярда

мікроорганізмів (бактерій, грибків та вірусів), які заселяються на шкіру при народженні – індивідуальний для кожної людини. Він постійно змінюється, потенційно можуть впливати зовнішні (механічні фактори, комедогенна косметика, агресивні миючі засоби, ліки, дієта) та внутрішні фактори (гормональні чи генетичні фактори).

До резидентної мікробіоти відносяться:

- Стафілокок;
- Мікрокок;
- Корінебактерії;
- Бревітбактерії;
- Дермабактер;
- Маласезія. Всі представники є умовно-патогенними та в

нормальних умовах і не викликають уражень шкіри

Вони є комменсалами- «дружні» мікроби, які зазвичай не викликають будь-яких побічних ефектів. Вони можуть запобігти колонізації патогенами. Для цього використовують джерела живлення, необхідні патогенам для виживання, та виробляють токсичні речовини, які перешкоджають адгезії хвороботворних мікроорганізмів до клітин шкіри. Але ці позитивні якості можуть припинитися, якщо послабиться імунітет організму.

Наприклад, *P. acnes*-викликає вульгарне акне, *Malassezia furfur*-себорейний дерматит.

Тому будь-яке порушення складу природного мікробіома може призвести до порушення шкірного бар'єру, що також називається дисбактеріозом, який запускає активацію вродженого імунітету, що призводить до запалення. Порушення складу може походити від неправильно підбраного догляду. В умовах розвитку інтернету безліч «фахівців тік-току» радять препарати із сумнівними складами для заробітку коштів від реклами. Це провокує акне навіть у осіб не схильних до висипів до моменту використання продукту.

Стрес :

Стрес може посилювати виробництво гормонів, таких як кортизол та

адреналін, які можуть сприяти підвищенню рівня маслянистої шкіри та запуску запальних процесів, що у свою чергу може призвести до утворення прищів та акне.

Тут ми можемо побачити утворення свого роду «порочного кола», оскільки зовнішній вигляд при захворюванні може спричинити стрес і тим самим збільшувати активність процесів.

Косметика :

Нанесення макіяжу зараз як ніколи є актуальним. Більшість дівчат використовують косметику щодня і навіть не замислюються, що саме вона може стати причиною недосконалостей шкіри.

Серед компонентів, які найчастіше викликають комедони, - це мінеральна олія, петролатум, силікони, ланолін, воски, деякі ефірні олії та інші. Люди, які страждають на проблеми зі шкірою, повинні уникати використання косметичних засобів, що містять ці речовини.

Причина також може бути не в самому складі, а в неправильному догляді за шкірою-використання скрабів, надмірне очищення шкіри та мило з рН 8,0, догляд не за типом шкіри. Все це може змінити бар'єрну функцію шкіри та ділянки шкірного сала, особливо баланс мікробіома, тим самим активуючи вроджений імунітет викликати запалення.

З іншого боку, недолік догляду за шкірою може призвести до накопичення олії та бруду, що також може сприяти появі акне. Важливо стежити за чистотою шкіри та використовувати засоби, що підходять за типом шкіри, щоб уникнути погіршення стану шкіри.

Вплив доквілля:

Ультрафіолет для шкіри не завжди корисний. Сонячні промені пересушують шкіру, в результаті чого вона починає виробляти більше себуму. У поєднанні з потовщенням верхнього шару шкіри, обумовленого захисною реакцією на дію ультрафіолету, це перешкоджає нормальному його відтоку і призводить до закупорювання пор. Додатковий негативний вплив на шкіру має озон. Він знижує рівень вітаміну Е, який є важливим антиоксидантом, який

допомагає клітинам шкіри протистояти ультрафіолетовому випромінюванню.

Смог. Суміш вихлопних газів, диму від промислових підприємств, сажі та інших речовин, пов'язаних з нашою життєдіяльністю, наприклад, використанням різних аерозолів, курінням тощо, порушує роботу клітин епідермісу. Під впливом смогу порушується гідроліпідна оболонка шкіри, вільні радикали, через це накопичуються вільні радикали і це призводить до оксидативного стресу, через який можуть розвинутихся алергічні реакції.

Всі ці фактори лежать в основі трьох патологічних механізмів: вони можуть як поєднуватися, так і самотійно викликати акне.

Патогенез акне:

Гіперкератоз :

Кератинові пробки, які складаються з: кератину+меланіну. Коли кератиноцити виробляють зайву кількість кератину (гіперкератоз), це приводить до утворення великих кератинових пробок і вони блокують фолікулярний канал волосся і як наслідок себум не виходить на поверхню шкіри, а накопичується в дермі.

Гіперсеборея та дисеборея

Гіперсеборея- кількісне порушення: Виділення себуму залежить від андрогенів, при зниженні їхньої концентрації підвищується і його продукція. Порушується склад шкірного сала –стає щільним, в'язким та густим. Паралельно відбувається потовщення шкіри за рахунок збільшення рогового шару та гирло (вихід) сальної залози стає вужчим і довгим. Воно важко евакуується на поверхню, що викликає закупорку фолікулів так само як і кератинові пробки.

Залежно від того, наскільки пробки та/або себум заповнили волосяний фолікул, виділяють:

1. Відкриті комедони-відкриті на поверхню-чорні крапки. Набувають вони такого кольору через те, що під впливом повітря меланін окислюється і набуває характерного відтінку.

2. Закриті комедони(описані нижче)

Дисбактеріоз :

Propionibacterium acnes -викликає вульгарне акне: має вирішальне значення в регуляції гомеостазу шкіри 2 і запобігає колонізації іншими шкідливими патогенами, підтримуючи кислий рН сально-волосяного фолікула шляхом гідролізу тригліцеридів шкірного сала і секреції пропіонової кислоти. Є анаеробними резидентними представниками мікрофлори шкіри людини, здатними виявляти свої патогенні властивості лише за певних умов. При утворенні закритих комедонов- волосяний фолікул повністю закупорений пробками і шкірним салом і не повідомляється із зовнішнім середовищем, створюються сприятливі умови для цих мікроорганізмів. Джерелом харчування для них стає кератин і себум, що призводить до їх активного розмноження та надмірного зростання. При проліферації секретує різні запальні молекули та хемотаксичні фактори (фактори некрозу пухлини (TNF α), інтерферону (INF) γ , IL-8, IL12, IL-1). На це реагують клітини імунного захисту (переважно лейкоцити, а саме нейтрофіли), які фагоцитують патогени і результатом цих реакцій є утворення білого гною із запаленням навколо.

S. epidermidis- також є факультативним анаеробом шкірної мікробіоти, що мешкає в осередках акне. Перетворюються на інфекційний агент через зовнішні фактори, такі як дефіцит імунної системи. Головним фактором вірулентності є вироблюваний фермент, що етерифікує жирні кислоти до холестерину, оскільки вони мають бактерицидну дію. Бактерія має кілька факторів адгезії для прикріплення до поверхні шкіри, таких як поверхнево закріплені білки, білок, що зв'язує фібриноген, білок аутолізин. Також має здатність до утворення біоплівки та є резервуаром генів стійкості до антибіотиків. Ця біоплівка забезпечує сприятливі анаеробні умови для легкого зростання P. acne.

S. aureus, найбільш помітний представник мікробіоти шкіри, відіграє роль патогену у багатьох шкірних інфекціях, таких як фолікуліт та імпетиго. Для проникнення в клітину-господаря він продукує білки, що зв'язують позаклітинний матрикс і сироватку, такі як адгезини та білки, що зв'язують

фібронектин, вони з'єднуються з клітинними інтегринами господарі. Як тільки він проникає в шкіру людини як патоген, він починає виробляти протеази, ліпази (geh1), гіалуронідази та колагенази, які сприяють пошкодженню тканин і, таким чином, сприяють поширенню патогену в більш глибокі тканини. Крім того, продукує безліч токсинів: ентеротоксини А-Е, лейкоцидин α -, β -, γ -гемолізину.

Гриби роду Malassezia викликають порушення проліферації та диференціювання клітин епідермісу та виникнення «керозу» та початкових проявів фолікулярного гіперкератозу, що сприяє розвитку вугрової хвороби. Нагноєння кіст, поява ускладнень та хронічний перебіг слід розглядати як хронічну піодермію, коли приєднуються інші інфекції – стафілокок, стрептокок, Candida, умовно патогенна флора.

Висновки./Conclusions:

Акне є поширеним шкірним захворюванням, яке може з'являтися у людей різного віку, незважаючи на ефективні засоби лікування. Ця хвороба може бути викликана багатьма факторами. Це може бути пов'язано з тим, що сучасний спосіб життя викликає стрес та погане харчування, а також забруднений навколишній світ. Внаслідок цього шкіра стає більш сприйнятливою до виникнення запальних процесів.

Таким чином, акне можна розглядати як хворобу цивілізації, обумовлену модними тенденціями, зміною способу життя та екологічними проблемами. Однак, з розумінням цих проблем і вжиттям відповідних заходів, проблема акне може бути успішно подолана.

ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРНОГО КОАГУЛЯТОРА «ЛІКА-ХІРУРГ» У ВИДАЛЕННІ ПОЛІПІВ ШЛУНКУ

Підгорна Інна Миколаївна

Студентка

Дніпропетровський державний медичний університет

МОЗ України

м. Дніпро, Україна

Актуальність. Поліпи шлунку – це доброякісні пухлинні утворення на стінці шлунку, що ростуть у його просвіт. Наявність поліпів у шлунку досить часто не супроводжується будь-якими клінічними проявами і випадково виявляється під час проведення ендоскопічного дослідження (гастроскопії). Розрізняють два основні види поліпів, що утворюються у шлунку: аденоматозні та гіперпластичні.

Аденоматозні поліпи є доброякісними новоутвореннями, що ростуть із залозистої тканини шлунку. Вони зустрічаються набагато рідше, ніж гіперпластичні, проте, на відміну від останніх, ризик злоякісного (ракового) переродження при аденоматозних поліпах значно вищий. Особливо небезпечні в плані переродження новоутворення розміром більше 2см, що мають широку основу. Гіперпластичні поліпи є найбільш поширеним видом поліпів шлунку. Ризик розвитку раку шлунку у разі гіперпластичних поліпів набагато нижчий (близько 3%), ніж при аденоматозних, але цей ризик збільшується за наявності великих поліпів.

Основним методом лікування поліпів є їх видалення, яке в більшості випадків може бути виконане при гастроскопії. Поширеним методом видалення поліпів шлунку, є ендоскопічне видалення. При цьому використовують або механічне висічення поліпа, електроексцизію за допомогою високочастотної діатермічної петлі або лазерну деструкцію поліпа.

Мета роботи: оцінити ефективність видалення аденоматозних та гіперпластичних поліпів 2-3-го ступеня за допомогою лазерного коагулятора

«Ліка-хірург» (довжина хвилі 980 нм).

Результати та їх обговорення. Терміни повного загоєння залежали від розміру деструкції та, при призначенні протизапальної терапії, у середньому становили 10-14 днів. Перфорацій та кровотеч після видалення поліпів не спостерігалось. Больовий синдром у пацієнтів був виражений помірно. Усі оперативні втручання проводилися амбулаторно, без госпіталізації. Проводилося динамічний ендоскопічний нагляд. Перевагою лазерної вапоризації є швидка деструкція всієї тканини поліпа з мінімальним ушкодженням навколишніх тканин. Недоліками: проведення лазерної деструкції під час природної перистальтики шлунка та наявність певних технічних навичок роботи з лазерною технікою у лікаря-хірурга.

Висновки Таким чином, лазерна деструкція аденоматозих та гіперпластичних поліпів шлунка 2-3-го типів (Yamada) є ефективним методом, але потребує достатнього технічного оснащення та наявності певних навичок роботи лікаря-хірурга з лазерною технікою.

ДІАГНОСТИКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЛІКУВАННЯ АКНЕ У ЖІНОК РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ З СИНДРОМОМ ПОЛІКІСТОЗУ ЯЄЧНИКІВ

Плєхова Олеся Олександрівна

асистент кафедри акушерства
гінекології та дитячої гінекології ХНМУ

Воюцька Єлизавета Вадимівна

Наумова Вікторія Юрїївна

Студентки

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Синдром полікістозних яєчників (СПКЯ) є наразі доволі поширеною проблемою серед жінок репродуктивного віку. Зазвичай СПКЯ виявляється вже в ранньому репродуктивному періоді, його клінічні прояви вкрай варіабельні та можуть включати: порушення менструального циклу, безпліддя, мультифолікулярну будову яєчників за даними УЗД, дерматопатії (акне, гірсутизм, зменшення росту волосся на голові в області «скальпа»), метаболічні порушення (ожиріння, інсулінорезистентність) та інші. [1]

Для постановки діагнозу СПКЯ необхідна наявність двох з наступних критеріїв: 1) ановуляція із порушеннями менструального циклу, 2) клінічні чи біохімічні ознаки гіперандрогенії, 3) полікістозна будова яєчників, підтверджена за допомогою УЗД (12 чи більше фолікулів розміром 2–9 мм в діаметрі у кожному яєчнику та/ або збільшений об'єм яєчника (>10мл)). [2]

Велика кількість людей з проявами акне звертаються до косметологів на чистки та пілінги, але не кожен косметолог має освіту дерматолога, тому він не збирає детальний анамнез у пацієнта і не відправляє на консультацію до спеціаліста. Це в свою чергу підвищує ризик несвоєчасного виявлення взаємозв'язку між акне та СПКЯ. [3]

Мета роботи. Визначення діагностики та оптимізація лікування акне у жінок репродуктивного віку з синдромом полікістозу яєчників. Проведення

аналізу з приводу правильності лікування пацієнок та дотримання алгоритму дій при лікуванні.

Матеріали та методи. Було проведене проспективне опитування на платформі Google Forms серед 38 жінок репродуктивного віку від 18 до 49 років, подальша обробка отриманих даних відбулася за допомогою таблиць в MS Excel, аналіз наукових статей 2018-2023 років.

Результати та обговорення. Метою анкетування було виявити у жінок наявність проявів акне та СПКЯ з подальшою обробкою цієї інформації для оптимізації діагностики та лікування акне при СПКЯ. За результатами проведеного анкетування більшість жінок з проявами акне та СПКЯ були у віковій категорії від 18 до 22 років. Серед клінічних проявів найпоширенішими були: порушення менструального циклу у 16 осіб (42,1%), акне у 15 (39,5%), мультифолікулярна будова яєчників у 10 (26,3%) та оволосіння за чоловічим типом у 8 (21,1%). Проаналізувавши відповіді, було встановлено, що більшість респонденток після гінекологічної консультації не дотримувались призначень лікаря щодо обстеження та лікування. Рекомендовані дослідження включали стандартний перелік аналізів при підозрі СПКЯ, таких як: ФСГ/ЛГ, АМГ, ТТГ, пролактин, естрадіол, тестостерон, ГСПГ, інсулін, індекс НОМА, 17-ОП, ДГА-С, кортизол, а також УЗД. Частина опитаних, у яких наявне акне, не зверталися до лікаря, але самостійно призначали собі терапію, частина зверталася до косметолога, а не до дерматолога. Окрім цього, лікарі на профілактичних оглядах не направляли пацієнок з акне на консультацію до дерматолога. У третині випадків лікарі при встановленні пацієнткам діагнозу СПКЯ з проявами дерматопатій не давали рекомендацій щодо звернення до відповідного спеціаліста. Надалі був проведений аналіз літератури з 2018 до 2023 років і отримані наступні результати. З метою уникнення прогресування симптомів андрогенізації лікування ГА має починатися якомога раніше. Терапія пацієнок з оліго/ановуляцією залежить від поставлених цілей. Якщо на момент обстеження в жінки немає репродуктивних планів, то для лікування акне легкого ступеня тяжкості застосовують топічну медикаментозну терапію

(ретиноїди, антибіотики, антисептики та їх комбінації). КОК, що містять прогестини з антиандрогенним ефектом, також використовують для лікування акне легкого ступеня тяжкості в жінок із порушеннями менструального циклу. При акне середньотяжкого ступеня використовують місцеві засоби в поєднанні з КОК, системними антибактеріальними препаратами або спіронолактоном. Спіронолактон – антагоніст альдостерону з антиандрогенним ефектом, який блокує дію тестостерону на рівні андрогенного рецептору. Може застосовуватись для лікування середньотяжких і тяжких форм акне. При тяжких/дуже тяжких формах акне показані комбінація ЕЕ/ЦПА (етинілестрадіол/ципротерона ацетат) або системні ретиноїди (наприклад, ізотретиноїн). [4]

Висновки. Виходячи з результатів опитування, можна зробити висновок, що багато жінок досі безвідповідально ставляться до погіршення стану свого здоров'я та не вважають акне серйозною проблемою, яка потребує лікування. Для оптимізації діагностики акне гінекологи мають вчасно направляти пацієнток з дерматопатіями до лікаря дерматолога. Для швидкого досягнення позитивного результату треба працювати в комплексі: підібрати препарати, які відповідатимуть ступеню тяжкості акне та проводити лікування сумісно лікарями дерматовенерологами та акушерами-гінекологами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. В. В. Артьоменко, В. І. Величко, Д. О. Лагода «Синдром полікістозних яєчників: компетенція сімейного лікаря»
2. Автор: Laure Morin-Parunen Редактор оригінального тексту: Heidi Alenius «Настанова 00953. Синдром полікістозних яєчників (СПКЯ)» (2017)
3. В. В. Камінський, Т. Ф. Татарчук, Ю. О. Дубоссарська «Національний консенсус щодо ведення пацієнток із гіперандрогенією» (2016)
4. В. Г. Сюсюка, М. Ю. Сергієнко, Г. І. Макуріна, О. А. Єршова, А. С. Чорненька «Синдром полікістозних яєчників: клінікопатогенетичні аспекти мультидисциплінарної проблеми» (2021)

ВАРІАНТНА АНАТОМІЯ ЛІВОГО ПОВОРОТНОГО ГОРТАННОГО НЕРВА

Прядко Ростислав Миколайович

студент 3 курсу «Медицина»

Шаповалова Ольга Олексіївна

асистент кафедри анатомії, фізіології та патофізіології

Державний заклад

Луганський державний медичний університет

м. Рівне, Україна

Вступ. Блукаючий нерв є головним парасимпатичним нервом тіла, який іннервує нутрощі шії, грудної і черевної порожнин (крім органів малого таза). Блукаючий нерв віддає *n. laryngeus recurrens*, поворотний гортанний нерв, який відходить у верхньому відділі грудної порожнини, але розгалужується на шії. Лівий нерв огинає ззаду дугу аорти, правий — підключичну артерію. Обидва нерви піднімаються на шию, де лежать між трахеєю і стравоходом. Поворотний гортанний нерв у своєму складі має всі три види волокон блукаючого нерва, він віддає гілки до трахеї (rr. tracheales), стравоходу (rr. oesophagei), а його кінцева гілка, досягає гортані, де іннервує всі м'язи гортані (крім *m. cricothyroideus*) і слизову оболонку нижче голосової щілини. Обидва гортанні нерви іннервують також щитоподібну залозу (чутлива і секреторна іннервація).

Параліч лівого поворотного гортанного нерва (Л-ПГН) є важким ускладненням після різних хірургічних операцій в грудній порожнині. Частота травм Л-ПГН досягає 40% при процедурах високого ризику, включаючи лівосторонню лобектомію та пневмонектомію. Параліч голосових зв'язок внаслідок пошкодження нерва був пов'язаний зі значно вищим рівнем післяопераційної захворюваності та тенденцією до вищої смертності.

Незважаючи на обережне розсічення лімфатичних вузлів в області переднього середостіння і аорто-легеневого вікна під час операції при раку легенів, параліч Л-ПГН виникає з різною частотою. Зрозуміло, що не однотипність відходження Л-ПГН підвищують ризик розвитку післяопераційних

ускладнень. Точна інформація про варіації та їх частоту може покращити здатність безпечно розсікати лімфатичні вузли під час хірургії раку легенів та запобігти пошкодженню Л-ПГН під час трансплантації легенів.

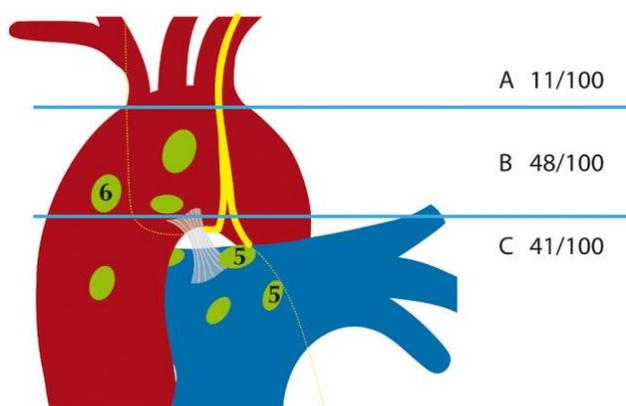
Мета роботи: провести аналіз літературних джерел, медичних онлайн баз щодо варіантної анатомії лівого поворотного гортанного нерву.

Матеріали та методи: дані доступної наукової літератури, статистичний, ілюстративний.

Результати та обговорення: Дослідницька група складалася з 72 чоловіків і 28 жінок кавказьких трупів. Середній вік жителів — 63 роки (діапазон 13—97) років.

Всі анатомічні варіанти відходження Л-ПГН були класифіковані в 3 групи: перша група(А) складалася з Л-ПГН, які відокремлювалися від блукаючого нерва над дугою аорти і перетинали дугу аорти на відстані до блукаючого нерва. У другій групі(В) Л-ПГН відокремлювався від блукаючого нерва, коли він знаходився на одному рівні з дугою аорти. Всі Л-ПГН, які відокремлювалися нижче дуги аорти, були виділені в третю групу(С).

Близько половини Л-ПГН залишили блукаючий нерв на рівні дуги аорти (48%). Сорок один Л-ПГН(41%) відокремилися нижче дуги аорти майже в перпендикулярному напрямку. Тільки 11% Л-ПГН відокремилися над дугою аорти і перетнули дугу аорти на помітній відстані до блукаючого нерву. При цьому не спостерігається зв'язок між статтю та рівнем відокремлення лівого поворотного гортанного нерву.

Рис. 1. На малюнку: 5-6 – лімфатичні вузли.

Травма поворотного гортанного нерву при торакальній хірургії має значний вплив на ранній післяопераційний перебіг і на віддалений результат. Пошкодження нерва зазвичай виникає під час розсічення лімфатичних вузлів, яке повинно виконуватися в трикутнику між діафрагмальним нервом, блукаючим нервом і дугою аорти у лівобічних хворих на рак легенів. Параліч голосових зв'язок призводить до скомпрометованого кашлю, зменшення кліренсу слизу. Крім того, порушення змикання голосових зв'язок при ковтанні може призвести до аспірації та пневмонії. Зниження кліренсу слизу та ризик аспірації та аспіраційної пневмонії у пацієнтів з ослабленим імунітетом може мати катастрофічні наслідки.

У малоінвазивній торакальній хірургії зазвичай є три механізми пошкодження Л-ПГН: по-перше, транзакція нерва, викликана різким розтином; по-друге, тракційна травма при тупому розтині; і по-третє, термічне пошкодження при розтині електрокоагуляцією або іншими енергетичними пристроями.

Висновок: Отримані результати дають розуміння варіантної анатомії лівого поворотного гортанного нерву, що допоможе знизити рівень травматизму під час операцій і ускладнень в післяопераційному періоді. Результати цього дослідження показують внутрішньогрудну анатомію Л-ПГН на рівні дуги аорти, області, де розсікають лімфатичні вузли під час хірургії раку легенів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковешніков В. Г. - Анатомія людини. Том 3
2. Ковешніков В. Г. - Анатомія людини. Том 2
3. Ковальський М. П. – Оперативна хірургія та топографічна анатомія.
4. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7697853/>
5. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21126710/>
6. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32899604/>

НЕОЛОГІЗМИ НАНОТЕХНОЛОГІЙ В МЕДИЦИНІ

Резніченко Богдана,
студентка II курсу
Ріжняк Оксана Леонідівна,
канд. філол. наук, викладач
Кіровоградський медичний
фаховий коледж ім. Є. Й. Мухіна
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Сучасна медична термінологія нараховує вже більше 500 000 слів. Ця цифра постійно збільшується, що має певні як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні пояснення: постійний розвиток самої медичної науки, виникнення і поширення нових захворювань, революційні зміни в медичних технологіях і виникнення відповідних неологізмів для їх обслуговування. Серед таких змін останнім часом все більшу увагу притягують до себе нові медичні терміни в *наноіндустрії*.

Мета роботи – виявлення і всебічний лінгвістичний аналіз найновітніших термінів нанотехнологій в медицині.

Матеріали та методи. В якості матеріалу для дослідження були використанні неологізми останніх років, що пов'язані з використанням нанотехнологій в різних галузях медицини. На першому етапі дослідження неологізми для аналізу підбиралися методом суцільної вибірки з матеріалів науково-популярних сайтів новин медичного профілю.

Результати та обговорення. Оговоримо, що під *нанотехнологіями* ми маємо на увазі технології, які оперують величинами порядку *нанометра*, де *нанометр* (скорочення: *нм*, міжнародне: *пт*) — одиниця вимірювання відстані, дорівнює 1×10^{-9} метра [2].

Етимологічний аналіз терміну *нанометр* говорить про його походження від *nanometre* (де давньогр. *νάνος* — «крихітний, карлік» і *μέτρον* — «міра»). Цікаво, що російськомовна версія Вікіпедії відносить слово до етимологічних гібридів через пояснення першої частини терміну латинським походженням.

Нагадаємо, що раніше для позначення цієї одиниці вимірювання використовувався термін *мілімікрон* (10^{-3} мікрона; *тм* або $\mu\text{м}$).

Можна вважати певним парадоксом той факт, що сучасні вчені сподіваються вирішити глобальні проблеми людства через використання таких технологій, що пов'язані з надзвичайно малими одиницями вимірювання. Існує багато різноманітних прикладів вдалих експериментів по використанню нанотехнологій в медицині, косметології, сільському господарстві тощо. Вже сьогодні американські вчені мають позитивний досвід по вживленню нанодатчиків у кров'яні клітини не тільки тварин, а і людей. Така технологія дозволяє вчасно розпізнати перші ознаки багатьох захворювань, навіть таких, як променева хвороба, онкопроблеми, діабет, хвороба Паркінсона і багато інших. Адже однієї краплі крові з використанням *нанотехнологій* достатньо для проведення великої кількості різноманітних аналізів. Також досліджується використання оптичних *наночасток* або *наногільз* для знищення ракових клітин.

Ще один перспективний напрямок в *наномедицині* – нові форми протезування з використанням мікроскопічних біо- (або *нано-*) *чипів*.

Можна навести ще багато нових способів використання нанотехнологій в медицині. Проводяться цікаві експерименти по регенерації (та омолодженні) клітин і цілих систем за допомогою *наноботів* або інші пристроїв для маніпулювання молекулами і атомами на необхідному для регенерації клітин індивідуальному рівні. *Наночастинки* мають різний хімічний склад, який може допомогти поєднати кістки разом і навіть може допомогти в деяких випадках ушкодження навіть спинного мозку.

Нанолінзи досліджують рівень цукру, *нанороботи* використовуються в *нанохірургії* і за допомогою *наноціпців* і *нанопінцетів* вживляються в окремі клітини людського організму. Навіть сучасна косметологія базується на основі *нанокристалів*.

Як бачимо, більшість термінів нового напрямку утворені простим додавання терміноелементу *нано-* до вже існуючих назв (наприклад,

нанопінцети – пристрої, що призначені для роботи з *наноструктурами*. Вони можуть бути використані для переміщення *нанопристрою* в тілі або для розміщення їх до установки).

Висновки. Спроба віднести нову групу термінів до певного розділу медичної термінології висвітила цікаву тенденцію подальших змін у всій системі. Традиційна класифікація медичних термінів виділяла анатомічну, клінічну та фармацевтичну термінологію. Але на сьогодні виникає питання виділення окремої групи медико-технічної термінології, [1; 31] яка стрімко розвивається, постійно поповнюється новими одиницями і потребує детального дослідження фахівців різного рівня.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Закалюжний М. М. Клінічна латина з англійськими та українськими відповідниками / Мирослав Закалюжний, Михайло Андрейчин, Роман Коморовський. – Тернопіль : ТДМУ, 2017. – 832 с.
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%80>
3. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1174/nanotexnologiya>

ОГЛЯД НА ВАКЦИНАЦІЮ ПРОТИ ПАПІЛОМАВІРУСУ ЛЮДИНИ

Рудан Іванна Василівна

Асистент кафедри інфекційних хвороб та епідеміології

Бобицька Тетяна Віталіївна

Студент

Буковинський Державний Медичний Університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Інфекція, викликана вірусом папіломи людини (ВПЛ), є найпоширенішим захворюванням, що передається статевим шляхом. ВПЛ, залежно від його типу, може викликати шкірні бородавки, генітальні бородавки або певні види раку. Для захисту від багатьох штамів ВПЛ, доступні вакцини. Однак застосування вакцини проти ВПЛ не виключає потреби в продовженні скринінгу за допомогою тесту Папаніколау (Пап), оскільки деякі види раку шийки матки викликаються ВПЛ, які не входять до складу вакцини.

Мета роботи. Вивчення літературних джерел для визначення особливостей проведення вакцинації від інфекції, яка викликана вірусом папіломи людини.

Матеріали та методи. Огляд літератури.

Результати та обговорення. ВПЛ – це група з понад 200 споріднених вірусів, з яких понад 40 поширюються через прямий статевий контакт. Серед них два типи ВПЛ викликають генітальні бородавки, а близько 12 типів ВПЛ можуть спричиняти певні типи раку — рак шийки матки, анального каналу, ротоглотки, статевого члена, вульви та вагінальний рак. Для вироблення вакцин проти ВПЛ з головного капсидного (L1) білка ВПЛ використовується технологія рекомбінантної ДНК. Білки L1 самостійно збираються у неінфекційні неонкогенні вірусоподібні частинки (VLP).

Від ВПЛ захищають 3 вакцини: 9-валентна вакцина, яка захищає від ВПЛ типів 6 і 11 (що викликають > 90 % видимих генітальних бородавок), типів 16 і 18 (що викликають приблизно 70 % випадків раку шийки матки та 90 %

випадків раку заднього проходу) і типів 31, 33, 45, 52 і 58 (які разом викликають 10-20 % випадків раку шийки матки. Чотиривалентна вакцина (HPV4), яка захищає від типів 6, 11, 16 і 18 та двовалентна вакцина (HPV2), яка захищає від типів 16 і 18. У США зараз доступна лише 9-валентна вакцина, в Україні двовалентна та чотиривалентна вакцина належить до рекомендованих щеплень.

Сучасні рекомендації АСІР щодо вакцинації проти ВПЛ такі:

- Діти та дорослі віком від 9 до 26 років. Вакцинація проти ВПЛ зазвичай рекомендована у віці 11 або 12 років; Вакцинацію можна починати з 9 років. Вакцинація проти ВПЛ рекомендована всім особам віком до 26 років, які раніше не були вакциновані належним чином.

- Дорослі віком від 27 до 45 років. Незважаючи на те, що Управління з контролю за харчовими продуктами та ліками (FDA) схвалило вакцину проти ВПЛ для застосування до 45 років, вакцинація проти ВПЛ не рекомендована всім дорослим віком від 27 до 45 років. Натомість АСІР рекомендує лікарям обговорити зі своїми пацієнтами цієї вікової групи, які раніше не були адекватно щеплені, чи підходить їм вакцинація проти ВПЛ. Вакцинація проти ВПЛ у цьому віковому діапазоні дає менше користі, оскільки більше людей уже зазнали впливу вірусу.

- Вагітні особи. Вакцинацію проти ВПЛ слід відкласти до закінчення вагітності, але тест на вагітність перед щепленням не потрібен. Немає доказів того, що вакцинація вплине на вагітність або зашкодить плоду.

Також АСІР рекомендує, щоб люди, у яких є ВПЛ-інфекція та/або аномальний результат Папаніколау, який може вказувати на ВПЛ-інфекцію, все одно отримували вакцину проти ВПЛ, якщо вони належать до відповідної вікової групи (від 9 до 26 років), оскільки вакцина може захистити їх від типів ВПЛ високого ризику, які вони ще не отримали. Однак цим людям слід повідомити, що вакцинація не вилікує їх від поточних інфекцій ВПЛ і не усуне аномальні результати їхнього ПАП-тесту.

Вакцину проти ВПЛ вводять у вигляді серії щеплень. Доза вакцини проти

ВПЛ становить 0,5 мл в/м. АСІР визначає різні схеми дозування залежно від віку початку серії вакцинації. Дітям, які починають серію вакцин до свого 15-річчя, для повного захисту потрібні лише дві дози. Людям, які починають серію у віці 15 років і старше, і людям, які мають певні захворювання, що послаблюють імунну систему, потрібні три дози для повного захисту.

Якби одноразова доза вакцини проти ВПЛ була ефективною, це було б важливим прогресом. Велике обсерваційне дослідження з використанням національних даних щодо жінок по всій Австралії показало, що одна доза вакцини проти ВПЛ була такою ж ефективною, як дві або три дози, у запобіганні ураженням шийки матки високого ступеня. Аналіз даних клінічного випробування Церварикс у Коста-Риці виявив, що навіть одна доза вакцини змушує організм виробляти приблизно в дев'ять разів більше антитіл проти ВПЛ, ніж організм виробляє у відповідь на природну інфекцію ВПЛ, і ці рівні антитіл зберігалися протягом 11 років. Крім того, рівень інфікування ВПЛ залишався низьким протягом принаймні 10 років. Для підтвердження та розширення цих висновків у Коста-Риці було розпочато два клінічних випробування під керівництвом NCI. Дослідження ESCUDDO, рандомізоване подвійне сліпе контрольоване дослідження за участю 20 000 дівчат віком 12-16 років, перевіряє, чи є одна доза Церварикс або Гардасил 9 настільки ж ефективною, як дві дози, для запобігання стійкій інфекції шийки матки ВПЛ. PRIMAVERA-ESCUDDO, не рандомізоване відкрите дослідження, надасть більш ранні та додаткові результати для ESCUDDO щодо імуногенності однієї дози Церварикс у дівчат віком 9–14 років порівняно з трьома дозами Гардасил у жінок віком 18–25 років.

Клінічні випробування показали, що вакцини проти ВПЛ дуже ефективні в запобіганні інфекції шийки матки тими типами ВПЛ, на які вони націлені, якщо їх вводити до першого контакту з вірусом, тобто до початку статевого життя. Також було встановлено, що вакцини проти ВПЛ зменшують кількість інфекцій в інших тканинах, які інфікує ВПЛ, включаючи задній прохід і ротоглотку. Оскільки зміни клітин і рак, спричинені ВПЛ, розвиваються

роками, лише нещодавно було підтверджено, що вакцини також знижують ризик цих наслідків. Випробування та реальні дані популяційних досліджень продемонстрували, що вакцини значно знижують ризик передракових захворювань і раку шийки матки, піхви та вульви у вакцинованих жінок. Клінічні випробування Гардасил у чоловіків показали, що він може запобігти змінам анальних клітин, викликаним стійкою інфекцією. Випробування, які привели до схвалення Гардасил 9, показали, що він майже на 100% ефективний у профілактиці інфекцій шийки матки, вульви та вагінальних інфекцій і передракових захворювань, спричинених усіма сімома типами ВПЛ, що викликають рак (16, 18, 31, 33, 45, 52, і 58), на які він націлений.

Хоча Церварикс і Гардасил запобігають зараженню лише двома типами ВПЛ високого ризику, ВПЛ 16 і ВПЛ 18, ці два типи ВПЛ є причиною більшості ракових захворювань, спричинених ВПЛ. У документі з позицією 2017 року Всесвітня організація охорони здоров'я заявила, що вакцини проти ВПЛ мають порівнянну ефективність. Крім того, було встановлено, що Церварикс забезпечує суттєвий захист від кількох додаткових типів ВПЛ, що викликають рак, і це явище називається перехресним захистом. Жінки, які отримали три дози Церварикс, відчули сильний захист від нових інфекцій ВПЛ типів 31, 33 і 45.

На сьогодні встановлено, що захист від інфекцій, викликаних цільовими типами ВПЛ, триває принаймні 10 років при застосуванні Гардасил, до 11 років при застосуванні Церварикс і принаймні 6 років при застосуванні Гардасил 9. Довгострокові дослідження ефективності вакцини, які все ще тривають, допоможуть вченим краще зрозуміти, як довго триває захист. Поєднання вакцинації проти ВПЛ і скринінгу шийки матки може забезпечити найбільший захист від раку шийки матки.

Вакцинація не тільки захищає вакцинованих осіб від інфікування типами ВПЛ, на які націлена вакцина, а також може зменшити поширеність цільових типів ВПЛ у популяції, тим самим зменшуючи інфекцію серед осіб, які не вакциновані (це явище називається колективним захистом або колективним

імунітетом). Наприклад, в Австралії, де велика частка дівчат вакцинована Гардасилом, захворюваність на генітальні бородавки знизилася протягом перших 4 років програми вакцинації серед молодих чоловіків, які на той час не були щеплені. Додаткові докази того, що широкомасштабна вакцинація проти ВПЛ забезпечує захист невакцинованим особам, отримані з мета-аналізу програм вакцинації проти ВПЛ в дівчат у 14 країнах з високим рівнем доходу, які включали 60 мільйонів вакцинованих людей. Цей аналіз показав, що до 8 років після початку вакцинації діагностика аногенітальних бородавок зменшилася на 31% серед жінок віком 25–29 років, на 48% серед хлопців віком 15–19 років і на 32% серед чоловіків віком 20 років. –24 роки порівняно з періодом до початку вакцинації. Подібним чином дослідження жінок віком 20-29 років в одному регіоні США показало, що протягом приблизно 10 років після введення вакцини поширеність типів ВПЛ, на які націлена вакцина, зменшилася як у вакцинованих, так і в невакцинованих жінок, що є доказом як прямого захисту, так і захисту популяції. Широко розповсюджена вакцинація проти ВПЛ має потенціал для зниження захворюваності на рак шийки матки в усьому світі на цілих 90 %. Крім того, вакцини можуть зменшити потребу в скринінгу та подальшому медичному обстеженні, біопсії та інвазивних процедурах, пов'язаних зі спостереженням після аномального скринінгу шийки матки, таким чином допомагаючи зменшити витрати на охорону здоров'я та тривоги, пов'язані з процедурами подальшого спостереження.

Понад 12 років моніторингу безпеки показали, що вакцини не викликали серйозних побічних ефектів. Найбільш поширеними проблемами були короткочасна хворобливість та інші місцеві симптоми в місці ін'єкції. Ці проблеми подібні до тих, які зазвичай виникають при застосуванні інших вакцин. FDA та CDC провели перевірку безпеки несприятливих побічних ефектів, пов'язаних з імунізацією Гардасил, про які повідомлялося в Системі звітності про побічні події вакцини після отримання ліцензії на вакцину. Показники несприятливих побічних ефектів відповідали результатам досліджень безпеки, проведених до схвалення вакцини, і були подібними до

тих, що спостерігалися для інших вакцин. Останній огляд даних щодо безпеки вакцин проти ВПЛ продовжує вказувати на те, що ці вакцини безпечні. Іноді спостерігається непритомність при застосуванні Гардасилу, як і при застосуванні інших вакцин. Цьому значною мірою можна запобігти, утримуючи людину сидячи протягом 15 хвилин після вакцинації.

Дослідники працюють над розробкою терапевтичних вакцин проти ВПЛ, які замість профілактики ВПЛ-інфекції запобігатимуть розвитку раку серед жінок, раніше інфікованих ВПЛ. Ці вакцини діють, стимулюючи імунну систему мають спеціально націлюватися на інфіковані клітини та знищувати їх. Клінічні випробування, що тривають, перевіряють безпеку та ефективність терапевтичної ДНК-вакцини для лікування пов'язаних з ВПЛ уражень шийки матки та вульви.

Висновки. Вірус папіломи людини є найпоширенішою інфекцією, що передається статевим шляхом. Щеплення захищає від розвитку раку шийки матки, раку порожнини рота й горла, статевих органів й ануса. Вакцинацію від ВПЛ проводять у багатьох країнах світу. В Україні щеплення від папіломавірусу входить до переліку «рекомендованих». Вакцинація проти ВПЛ може запобігти понад 90% ракових захворювань, пов'язаних з вірусом. За даними CDC, коли вакцина була вперше рекомендована, кількість інфікування типами ВПЛ, що спричиняють рак та генітальні бородавки, зменшилися серед дівчат-підлітків і серед молодих дорослих жінок. Вакцинація проти ВПЛ зменшила кількість передракових станів раку шийки матки у молодих жінок. Захист, який забезпечує вакцина проти ВПЛ, триває довго. За спостереженнями, близько 11 років після вакцинації захист від ВПЛ залишався високим, без ознак зниження.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ 2-ГО ТИПУ

Сипко Рената Мирославівна

Дубровка Норберт Іванович

Студенти

Державний вищий навчальний заклад

«Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Грига Василь Іванович

доктор філософії, доцент

Вступ. Цукровий діабет (ЦД) – це група захворювань, що характеризується порушенням обміну речовин, гіперглікемією, порушення секретії або дії інсуліну або обох цих чинників. ЦД визначений Всесвітньою організацією охорони здоров'я як неінфекційна епідемія. ЦД вважається однією з найбільших проблем сучасної медицини через ранню інвалідизацію і високу смертність в основному із-за ангіопатій. Класифікують цукровий діабет на два основних типи: 1-й та 2-й.

Ціль роботи. Описати сучасні методи лікування цукрового діабету 2-го типу, засновані на принципах доказової медицини.

Матеріали та методи. Проаналізовано сучасні методи лікування, їх ефективність. Проаналізовано наукові роботи з даної тематики.

Результати та обговорення. Основною метою сучасної діабетології є: будь-якими засобами, розпочинаючи вже з розквітання захворювання, ефективно контролювати ЦД. Тобто, мета полягає в тому, щоб знизити ризики ускладнень ЦД, на скільки це можливо. Кожен лікар повинен розробляти індивідуальний план лікування конкретному пацієнту з ЦД 2-го типу. На сучасному етапі лікування спрямоване на вкорегування оптимального рівня цукру в крові пацієнта, запобігання знесиленню інсулінового апарату підшлункової залози та профілактику мікро- та макроангіопатій, що в подальшому можуть призвести до ранньої інвалідизації та високої смертності. ЦД 2-го типу є прогресуючим захворюванням, у зв'язку з чим через певний

проміжок часу виникає потреба модифікувати терапію: на початку застосовують ЛЗ, які підвищують чутливість тканин до інсуліну, а у подальшому приєднують ЛЗ, які стимулюють виділення інсуліну, при їх недостатності – інсулінотерапія. Окрім метформіну, який є ЛЗ першого вибору у лікуванні ЦД 2-го типу, не надається перевага жодній іншій групі лікарських засобів та підкреслюється значення індивідуального підходу до лікування. Серед пероральних гіпоглікемічних ЛЗ слід відмітити і похідні сульфонілсечовини (ПСС), що стимулюють підвищену секрецію інсуліну бета-клітинами підшлункової залози шляхом приєднання до рецептору SUR1 і закриття АТФ-чутливих каналів. Іншою перевагою ПСС є довготривалий ефект, призначається один раз на добу. Для препаратів метформіну, ПСС характерний високий гіпоглікемічний ефект – HbA1c знижується на 1-1,5%. Якщо за допомогою терапії одним препаратом не вдається досягнути бажаного рівня HbA1c, тоді слід додати 2-й пероральний препарат.

Висновки. Отже, надання лікування хворим з цукровим діабетом 2-го типу було і є складним завданням, що передбачає індивідуальний підхід до кожного окремого випадку ЦД, що визначається не тільки рівнем глікемії, але і наявністю ускладнень у вигляді ретинопатій, мікро-, макроангіопатій та багатьма іншими супутніми чинниками.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАГОЄННЯ РАН ПІСЛЯ ОСКОЛКОВИХ ПОРАНЕНЬ

Строєв Максим Юрійович

аспірант

Зубрій Ольга Вікторівна

студентка

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Вогнепальна зброя, яка застоюється у військовий час на території України, є надзвичайно руйнівною, необхідно зазначити, що в зоні бойових дій вогнепальні поранення носять масовий характер, разом такі пошкодження створюють значущі виклики для лікарів хірургічного профілю.

Згідно статистичних даних, серед всіх бойових травм 70% припадає на вогнепальні поранення кінцівок, з яких приблизно 40% це вогнепальні поранення, які супроводжуються із пошкодженням довгих трубчастих кісток, 30% це поранення м'яких тканин, останні 30% це поранення інших ділянок. За типом снаряда, вогнепальні поранення поділяють на кульові, осколкові (стандартні уламки елементів і осколки неправильної форми), вторинні (камінь, цегла), нестійкі (куля, стріла), мінно-вибухові.

Мета роботи. Дослідити актуальність теми вогнепальних поранень, проаналізувати механізми розвитку ускладнень вогнепальних травм.

Матеріали та методи. Був проведений аналіз сучасних джерел інформації, аналітичні огляди та наукові публікації з цієї тематики.

Результати та обговорення. В механізмі виникнення пошкоджень виділяють такі чинники як: дію раннячого снаряду, ударну хвилю, енергію бічного удару та дію вихрового сліду.

Особливості вогнепального поранення, пов'язані з високою кінетичною енергією снаряду. При проходженні осколка крізь тканини виникає явище імпульсного розряду, розширення якого може значно перевищувати діаметр самого снаряда.

За розмірами вхідного і вихідного отворів ранового каналу можна визначити тип снаряда. У поранених малокаліберними осколками вихідний отвір більший, у поранених стрілоподібними кулями вхідний отвір однаковий з вихідним, при пораненні осколками вхідний отвір більше.

Виділяють декілька типів ушкоджень. У напрямку ударної хвилі та прямої дії снаряда утворюється первинний рановий канал рани. Зона первинного некрозу (контузії) виникає внаслідок таких факторів: ударна хвиля, пряма дія снаряда. Зона вторинного некрозу виникає під дією енергії бічного удару.

Всі вогнепальні рани первинно забруднені різноманітними мікробними асоціаціями, в тому числі анаеробними. Незащита рана загоюється вторинними натягом з утворенням грануляції. До розвитку ранової інфекції сприяє накладання первинних швів після нерадикальної хірургічної обробки рани. Нерадикальна обробка, це недостатнє розсічення рани, нежиттєздатність тканин, залишені сторонні тіла, уламки снарядів, вільні кісткові уламки, а також поганий гемостаз. Розвиток гнійної ранової інфекції може призвести до вираженої деформації кінцівки. Має значення також порушення місцевого імунітету, коли змінюється сприятливість тканин до мікрофлори. Її склад, кількість мікробів в рані відіграють важливу роль у виникненні та протіканні інфекційного процесу.

Присутність мікробів у рані, що гояться вторинним натягом, завжди чинить певну небезпеку у розповсюдженні інфекції за лінію демаркаційного запалення у життєздатні тканини по ходу ранового каналу та створює загрозу прогресування гнійно-запального процесу з розвитком як місцевої, так і загальної гнійної інфекції.

Висновки. Основна проблема загоєння осколкової рани полягає в розвитку можливих ускладнень. Ранова інфекція - інфекційний процес, що розвивається в живих тканинах, що оточують рану, під впливом мікробів, що проникли в неї в момент поранення і через деякий час, супроводжується ушкодженням та руйнацією клітинних структур з формуванням нових вогнищ

некрозу та клінічно вираженою загальною реакцією організму.

Варіанти (залежно від рівня ушкодження): Клітинний та тканинний (первинні осередки ушкодження). Органно-системний (органи та системи на дистанції від первинного вогнища). Організмий (генералізовані форми інфекції, що вражають організм загалом).

Гострі форми: Аеробна (гнійна) інфекція: нагноєння рани, ранова інфекція. Абсцес ранового каналу, порожнини, органу; навколоранева флегмона (у формі целюліту, міозиту, фасціїту, оститу або їх поєднань). Гнійний затік.

Анаеробна інфекція: моноінфекції, полімікробні (синергічні) інфекції.

Хронічні форми:

Хронічне нагноєння:

а) м'яких тканин (що виникли внаслідок тривалого існування гнійних порожнин, що містять кісткові та/або м'якоткані секвестри; сторонні тіла).

б) пролежні (що виникли внаслідок тривалого порушення трофіки тканин).

Хронічна ранова інфекція (відкриті, закриті та свищеві форми):

Фасціїт, тендовагініт, остеомієліт

Хронічні полімікробні інфекції:

а) прогресуюча синергічна бактеріальна гангрена;

б) хронічна пробуравлююча виразка.

Наявність у ділянці рани п'яти класичних ознак запалення: біль, гіперемія, набряк, підвищення температури, порушення функції.

Маніфестація синдрому системного запального процесу (ССВО).

Поєднання перших та других ознак. Перший варіант клінічних проявів відповідає місцевим інфекційним ускладненням. При другому необхідна діагностика конкретної форми вісцеральних інфекційних ускладнень і висока ймовірність розвитку сепсису.

Третій варіант однозначно визначається як сепсис.

ПЕРСПЕКТИВИ КАРДІОПРОТЕКТИВНОЇ ФАРМАКОТЕРАПІЇ У ЛІКУВАННІ ГОСТРОГО ІНФАРКТУ МІОКАРДА

Шпак Володимир Андрійович
Савіна Ольга Володимирівна

Студенти

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Гострий інфаркт міокарда - це пошкодження і некроз певної ділянки серця внаслідок блокування кровотоку через коронарні артерії. Це гостре захворювання, яке вимагає термінового лікування. Інфаркт може викликати незворотні зміни в серцевому м'язі, що призводить до інвалідизації, розвитку серцевої недостатності та смерті. Незважаючи на значні досягнення в медицині, частота серцево-судинних захворювань, включаючи ішемічну хворобу серця, зростає. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у 2019 році від серцевих нападів померло близько 8,9 мільйона людей. Щорічно в США реєструється 800 000 людей з гострим інфарктом міокарда, з яких 213 000 помирають. Дані останніх досліджень показують, що госпітальна смертність у пацієнтів з гострим інфарктом міокарда становить 2-5% при застосуванні механічної реваскуляризації та 6-10% при застосуванні фармакологічної реваскуляризації, і цей показник все ще низький у реальній клінічній практиці. Згідно з реєстрами він становить від 13 до 27%. Рівень інвалідизації після перенесеного гострого інфаркту міокарду становить в середньому 28%, в залежності від загального стану людей до настання хвороби.

Ціль роботи. З огляду медичної літератури визначити найбільш перспективні фармакологічні препарати з кардіопротективною дією.

Матеріали та методи. Двома авторами був здійснений пошук в базі даних PubMed, ScienceDirect за ключовими словами cardioprotective, acute myocardial infarction, pharmacological agent. Ми обмежили наше дослідження останніми десятима роками, щоб отримати найбільш релевантні результати.

Результати дослідження. Циклоспорин А вважався найбільш багатообіцяючим фармакологічним препаратом за рахунок того, що в малому (n=58) пілотному дослідженні проявив позитивний ефект, а саме зменшення ділянки некрозу при призначенні в дозі 2.5 мг перед проведенням черезшкірного коронарного втручання, у порівнянні з контрольною групою [1]. Однак у подальших дослідженнях уже на більшій вибірці пацієнтів (n=800, n=410) не було зареєстровано збільшення у фракції викиду лівого шлуночка [2], покращення ST-сегменту і вивільнення біомаркерів [3]. У найсвіжішому мета аналізі, що включає 6 клінічних досліджень, в підсумку, також не було виявлено значного клінічного ефекту від призначення циклоспорину А у порівнянні з плацебо [4].

Аденозин. Схожа ситуація склалася з аденозином. Цей фармакологічний препарат також проявив позитивний ефект у пілотному дослідженні на малій вибірці пацієнтів (n=256), продемонстрував зменшення вогнища некрозу [5]. Однак у більш масштабному дослідженні (n=2118), незважаючи на зменшення вогнища некрозу, це ніяк не вилилося в клінічний ефект, не виявивши зменшення показника смертності від серцевої недостатності у 6-місячний період [6].

Оксид азоту. Хоч за результатами клінічного дослідження на 250 пацієнтах вдихання оксиду азоту не продемонструвало зменшення вогнища некрозу, це виявило покращення серцевого викиду в середньостроковій перспективі [7]. У дослідженні другої фази також було досягнуто позитивних результатів по зменшенню смертності [8].

Карперетид. Рекомбінантний передсердний натрійуретичний фактор у експерименті на тваринах продемонстрував як зниження ділянки некрозу, так і покращення функції міокарда [9]. Однак у клінічних дослідженнях цей позитивний ефект був нівельований зростанням лікарняної смертності [10]. На теперішній час проводяться подальші пошуки препаратів на основі натрійуретичного фактора і уже отримано деякі позитивні результати [11], [12].

Емпагліфлозин. Сприятливі дані щодо зменшення важкості і смертності

при інфаркті міокарда у пацієнтів з цукровим діабетом 2-типу спостерігаються при призначенні емпагліфлозину. У великому дослідженні, що проводилося у Південній Кореї та Тайвані, було виявлене значне зменшення випадків інфаркту міокарду у тієї групи пацієнтів, що його приймала [13]. У іншому дослідженні було виявлено, що однотижневе призначення цього препарату зменшує вогнище некрозу, зберігає фракцію викиду лівого шлуночка [14].

Колхіцин. В експерименті на щурах проявив позитивний ефект у зменшенні вогнища некрозу і рівня тропоніну у сироватці крові [15]. Було виявлено, що призначення колхіцину безпосередньо перед проведенням реперфузійної терапії мало значно кращий клінічний ефект [16], ніж тривале призначення низьких доз колхіцину після випадку інфаркту міокарда [17].

Призначення морфіну [18] та малих доз альтеплази [19] клінічного ефекту не виявили.

Висновки. За останні 10 років значно зростає кількість наукових досліджень, присвячених пошуку кардіопротективних фармакопрепаратів з метою зменшення рівня інвалідизації та покращення виживаності після перенесеного гострого інфаркту міокарда. За результатами проведеного нами дослідження, ми виявили, що старі, давно відомі медичній науці препарати, значного клінічного ефекту не дають, або проявляються тільки при призначенні безпосередньо перед реперфузією терапією. Нові, рекомбінантні та препарати таргетної терапії демонструють багатообіцяючі результати, що виправдовує збільшення інвестицій в цю галузь досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Piot C, Croisille P, Staat P, Thibault H, Rioufol G, Mewton N, Elbelghiti R, Cung TT, Bonnefoy E, Angoulvant D, Macia C, Raczka F, Sportouch C, Gahide G, Finet G, André-Fouët X, Revel D, Kirkorian G, Monassier JP, Derumeaux G, Ovize M. Effect of cyclosporine on reperfusion injury in acute myocardial infarction. *N Engl J Med.* 2008 Jul 31;359(5):473-81. doi: 10.1056/NEJMoa071142. PMID: 18669426.

2. Cung TT, Morel O, Cayla G, Rioufol G, Garcia-Dorado D, Angoulvant D, Bonnefoy-Cudraz E, Guérin P, Elbaz M, Delarche N, Coste P, Vanzetto G, Metge M, Aupetit JF, Jouve B, Motreff P, Tron C, Labeque JN, Steg PG, Cottin Y, Range G, Clerc J, Claeys MJ, Coussement P, Prunier F, Moulin F, Roth O, Belle L, Dubois P, Barragan P, Gilard M, Piot C, Colin P, De Poli F, Morice MC, Ider O, Dubois-Randé JL, Untersee T, Le Breton H, Béard T, Blanchard D, Grollier G, Malquarti V, Staat P, Sudre A, Elmer E, Hansson MJ, Bergerot C, Boussaha I, Jossan C, Derumeaux G, Mewton N, Ovize M. Cyclosporine before PCI in Patients with Acute Myocardial Infarction. *N Engl J Med*. 2015 Sep 10;373(11):1021-31. doi: 10.1056/NEJMoa1505489. Epub 2015 Aug 30. PMID: 26321103.
3. Ottani F, Latini R, Staszewsky L, La Vecchia L, Locuratolo N, Sicuro M, Masson S, Barlera S, Milani V, Lombardi M, Costalunga A, Mollicelli N, Santarelli A, De Cesare N, Sganzerla P, Boi A, Maggioni AP, Limbruno U; CYCLE Investigators. Cyclosporine A in Reperfused Myocardial Infarction: The Multicenter, Controlled, Open-Label CYCLE Trial. *J Am Coll Cardiol*. 2016 Feb 2;67(4):365-374. doi: 10.1016/j.jacc.2015.10.081. PMID: 26821623.
4. Rahman FA, Abdullah SS, Manan WZWA, Tan LT, Neoh CF, Ming LC, Chan KG, Lee LH, Goh BH, Salmasi S, Wu DB, Khan TM. Efficacy and Safety of Cyclosporine in Acute Myocardial Infarction: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Front Pharmacol*. 2018 Jun 19;9:238. doi: 10.3389/fphar.2018.00238. PMID: 29970999; PMCID: PMC6018391.
5. Mahaffey KW, Puma JA, Barbagelata NA, DiCarli MF, Leesar MA, Browne KF, Eisenberg PR, Bolli R, Casas AC, Molina-Viamonte V, Orlandi C, Blevins R, Gibbons RJ, Califf RM, Granger CB. Adenosine as an adjunct to thrombolytic therapy for acute myocardial infarction: results of a multicenter, randomized, placebo-controlled trial: the Acute Myocardial Infarction Study of Adenosine (AMISTAD) trial. *J Am Coll Cardiol*. 1999 Nov 15;34(6):1711-20. doi: 10.1016/s0735-1097(99)00418-0. PMID: 10577561.
6. Ross AM, Gibbons RJ, Stone GW, Kloner RA, Alexander RW; AMISTAD-II Investigators. A randomized, double-blinded, placebo-controlled

multicenter trial of adenosine as an adjunct to reperfusion in the treatment of acute myocardial infarction (AMISTAD-II). *J Am Coll Cardiol*. 2005 Jun 7;45(11):1775-80. doi: 10.1016/j.jacc.2005.02.061. PMID: 15936605.

7. Alexander, Walter. "European Society of Cardiology Congress." *Pharmacy and Therapeutics* 41.10 (2016): 645.

8. Jones DA, Pellaton C, Velmurugan S, Rathod KS, Andiapen M, Antoniou S, van Eijl S, Webb AJ, Westwood MA, Parmar MK, Mathur A, Ahluwalia A. Randomized phase 2 trial of intracoronary nitrite during acute myocardial infarction. *Circ Res*. 2015 Jan 30;116(3):437-47. doi: 10.1161/CIRCRESAHA.116.305082. Epub 2014 Dec 15. Erratum in: *Circ Res*. 2015 Mar 27;116(7):e55. PMID: 25512434; PMCID: PMC4340586.

9. Asanuma H, Sanada S, Asakura M, Asano Y, Kim J, Shinozaki Y, Mori H, Minamino T, Takashima S, Kitakaze M. Carperitide induces coronary vasodilation and limits infarct size in canine ischemic hearts: role of NO. *Hypertens Res*. 2014 Aug;37(8):716-23. doi: 10.1038/hr.2014.70. Epub 2014 Apr 3. PMID: 24694647.

10. Matsue Y, Kagiya N, Yoshida K, Kume T, Okura H, Suzuki M, Matsumura A, Yoshida K, Hashimoto Y. Carperitide Is Associated With Increased In-Hospital Mortality in Acute Heart Failure: A Propensity Score-Matched Analysis. *J Card Fail*. 2015 Nov;21(11):859-64. doi: 10.1016/j.cardfail.2015.05.007. Epub 2015 May 18. PMID: 25999241.

11. Yu J, Li W, Yu D. Atrial natriuretic peptide modified oleate adenosine prodrug lipid nanocarriers for the treatment of myocardial infarction: in vitro and in vivo evaluation. *Drug Des Devel Ther*. 2018 Jun 11;12:1697-1706. doi: 10.2147/DDDT.S166749. PMID: 29928113; PMCID: PMC6001834.

12. Li N, Rignault-Clerc S, Biemann C, Bon-Mathier AC, Déglise T, Carboni A, Ducrest M, Rosenblatt-Velin N. Increasing heart vascularisation after myocardial infarction using brain natriuretic peptide stimulation of endothelial and WT1+ epicardial cells. *Elife*. 2020 Nov 27;9:e61050. doi: 10.7554/eLife.61050. PMID: 33245046; PMCID: PMC7695454.

13. Kim DJ, Sheu WH, Chung WJ, Yabe D, Ha KH, Nangaku M, Tan EC,

Node K, Yasui A, Lei W, Lee S, Saarelainen L, Deruaz-Luyet A, Kyaw MH, Seino Y; EMPRISE East Asia Study Group. Empagliflozin is associated with lower risk of cardiovascular events and all-cause mortality in routine care in East Asia: Results from the EMPRISE study. *J Diabetes Investig.* 2023 Mar;14(3):417-428. doi: 10.1111/jdi.13959. Epub 2023 Jan 30. PMID: 36716212; PMCID: PMC9951576.

14. Santos-Gallego CG, Requena-Ibáñez JA, Picatoste B, Fardman B, Ishikawa K, Mazurek R, Pieper M, Sartori S, Rodriguez-Capitán J, Fuster V, Badimon JJ. Cardioprotective Effect of Empagliflozin and Circulating Ketone Bodies During Acute Myocardial Infarction. *Circ Cardiovasc Imaging.* 2023 Apr;16(4):e015298. doi: 10.1161/CIRCIMAGING.123.015298. Epub 2023 Apr 12. PMID: 37042253.

15. Akodad, Mariama, et al. "Interest of colchicine in the treatment of acute myocardial infarct responsible for heart failure in a mouse model." *International journal of cardiology* 240 (2017): 347-353

16. Deftereos, S., Giannopoulos, G., Angelidis, C., Alexopoulos, N., Filippatos, G., Papoutsidakis, N., ... & Lekakis, J. (2015). Anti-inflammatory treatment with colchicine in acute myocardial infarction: a pilot study. *Circulation*, 132(15), 1395-1403.

17. Akodad, M., Lattuca, B., Nagot, N., Georgescu, V., Buisson, M., Cristol, J. P., ... & Roubille, F. (2017). COLIN trial: value of colchicine in the treatment of patients with acute myocardial infarction and inflammatory response. *Archives of cardiovascular diseases*, 110(6-7), 395-402.

18. Gwag HB, Kim EK, Park TK, Lee JM, Yang JH, Song YB, Choi JH, Choi SH, Lee SH, Chang SA, Park SJ, Lee SC, Park SW, Jang WJ, Lee M, Chun WJ, Oh JH, Park YH, Choe YH, Gwon HC, Hahn JY. Cardioprotective Effects of Intracoronary Morphine in ST-Segment Elevation Myocardial Infarction Patients Undergoing Primary Percutaneous Coronary Intervention: A Prospective, Randomized Trial. *J Am Heart Assoc.* 2017 Apr 3;6(4):e005426. doi: 10.1161/JAHA.116.005426. PMID: 28373244; PMCID: PMC5533032.

19. McCartney PJ, Eteiba H, Maznyczka AM, McEntegart M, Greenwood

JP, Muir DF, Chowdhary S, Gershlick AH, Appleby C, Cotton JM, Wragg A, Curzen N, Oldroyd KG, Lindsay M, Rocchiccioli JP, Shaukat A, Good R, Watkins S, Robertson K, Malkin C, Martin L, Gillespie L, Ford TJ, Petrie MC, Macfarlane PW, Tait RC, Welsh P, Sattar N, Weir RA, Fox KA, Ford I, McConnachie A, Berry C. Low-dose intracoronary alteplase during primary percutaneous coronary intervention in patients with acute myocardial infarction: the T-TIME three-arm RCT. Southampton (UK): NIHR Journals Library; 2020 Nov. PMID: 33175484.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ РАННЬОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ХВОРИМ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ

Юрченко Алла Владиславівна,

к. мед. н., доцент

Сумський державний медичний університет,
НН Медичний Інститут, м. Суми, Україна

Ольховик Аліна Віталіївна,

к. фіз. вих.

Універсальна клініка «UNICAM»

Юрченко Олександр Петрович,

аспірант

Сумський державний медичний університет,
НН Медичний Інститут, м. Суми, Україна

Васяніна Катерина Олександрівна,

Чепурна Катерина Вікторівна,

студенти

Сумський державний медичний університет,
НН Медичний Інститут, м. Суми, Україна

Вступ. За офіційними статистичними даними МОЗ 2020 року, в Україні цереброваскулярні захворювання є причиною смертності № 2 (100 000–110 000 смертей, близько 14 % усіх померлих). Щороку відбувається 100 000–110 000 інсультів, 30–40 % хворих на інсульт помирають упродовж перших 30 днів і до 50 % – протягом року від початку захворювання; 20–40 % хворих, що вижили, стають залежними від сторонньої допомоги і лише близько 10 % повертаються до повноцінного життя.

За рахунок повномасштабної війни, спостерігається тенденція до збільшення випадків хворих на інсульт. За даними Сумської обласної військової адміністрації за 9 місяців 2022 року на Сумщині виявлено 2 759 випадків, у порівнянні з минулим 2021 роком – 2 593 випадки.

Ціль роботи – дослідити ефективність використання ранньої мобілізації у хворих із ішемічним інсультом.

Матеріали та методи. Ретроспективно перевірено записи пацієнтів з ішемічним інсультом, які були госпіталізовані у КНП СОР «Сумську обласну клінічну лікарню» в неврологічне відділення бригадою швидкої допомоги протягом перших 6–24 год. після виникнення інсульту з квітня 2019 року квітень 2023 року.

Діагноз ішемічного інсульту встановлювали на підставі даних неврологічного статусу та комп'ютерної томографії головного мозку під час госпіталізації. Вибірку здійснювали серед пацієнтів віком 18–80 років із підтвердженим первинним або повторним ішемічним інсультом з геміпарезом, без порушень свідомості та, які здатні реагувати на словесні команди.

Була зроблена вибірка пацієнтів в кількості 90 осіб, які були розділені на три групи: перша група «ранньої» – стандартна фізична терапія (30 осіб): в якій пацієнти отримували мобілізацію до 1,5 годин на добу протягом перших 24–48 год після початку інсульту; друга група «раннього інтенсивного тренування» (30 осіб) – в якій пацієнти отримували мобілізацію більше 3 годин на добу через 24–48 год після початку інсульту та третя група «дуже ранньої інтенсивної мобілізації» (30 осіб) – у якій пацієнти отримували мобілізацію більше 3 годин на добу протягом перших 24 год.

Стандартна фізична терапія включала сидіння, стояння та елементи ходьби, які виконувалися зі сторонньою допомогою. Спеціальне обладнання не використовувалося, а мобілізація включала використання електричного стоячого ліжка та інвалідного візка.

В порівнянні зі стандартними методами фізичної терапії, раннє інтенсивне тренування включало – сидіння зі спеціальними обтяжувачами для тренувань рівноваги та координації, м'язової сили тулуба, ходьба за допомогою бігової доріжки. Високоінтенсивні тренування включали ранню вертикалізацію пацієнтів за допомогою мобільного вертикалізатора і підйомника Гульдмана з подальшою інтенсивною роботою на біговій доріжці.

Весь процес фізичної терапії проводився із урахуванням базових показників: сатурація не менше 95 %, артеріальний тиск на обох кінцівках не

менше ніж 100/60 і не більше 160/100 мм. рт. ст.

Дуже важливим є коригування в стадії патерну ходи Initial і Mid – Stance, що є основоположним нормальній ході пацієнта після ішемічного інсульту. Крім цього, пацієнту давалися активні терапевтичні вправи – розгинання ураженої кінцівки в положенні стоячи, пропріоцептивна нейром'язова фасилітація у вигляді викидання стегон з обтяжувачами, контролювання тазу із вихідного положення стоячи паралельно та дивлячись на реабілітаційне дзеркально для розуміння постурального контролю і його подальшого корегування.

Для оцінки результатів якості надання реабілітаційних заходів використовували модифіковану шкалу Ренкіна (mRS).

Результати та обговорення. За результатами експериментального дослідження: у групі раннього інтенсивного тренування у 17 осіб спостерігавсь перехід з помірного порушення функціональної спроможності (mRS=3) на рівень відсутності суттєвої функціональної неспроможності (mRS=1), 13 осіб - з помірного порушення функціональної спроможності (mRS=3) перейшли на рівень легкого порушення функціональної спроможності (mRS=2).

У групі ранньої звичайної фізичної терапії 15 осіб з помірного порушення функціональної спроможності (mRS=3) покращили свій стан до рівня легкого порушення функціональної спроможності (mRS=2) і 15 осіб з помірно-тяжкими порушеннями функціональної спроможності (mRS=4) показали покращення до рівня помірних порушень функціональної спроможності (mRS=3)

У групі дуже ранньої інтенсивної мобілізації у 12 осіб покращивсь стан з рівня помірних порушень функціональної спроможності (mRS=3) до легкого рівня порушень функціональної спроможності (mRS=2), у 16 осіб з помірно-тяжкими порушеннями функціональної спроможності (mRS=4) спостерігалось покращення стану до рівня з помірним порушенням функціональної спроможності (mRS=3), та 2 особи стан яких нажаль залишивсь на тому ж помірно-тяжкому рівні порушення функціональної спроможності (mRS=4).

Висновок. Дане дослідження доводить можливість і необхідність застосування ранньої інтенсивної мобілізації у пацієнтів після перенесеного ішемічного інсульту, оскільки перша група пацієнтів показала найсприятливіший результат. Отже, фізичні вправи дуже ранньої інтенсивної мобілізації не можуть бути рекомендовані через низьку ефективність.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ХРОНІЧНИЙ ЕНДОМЕТРИТ

Якоб Альона Олександрівна,

студентка 5 курсу

Печеряга Світлана Володимирівна,

к.мед.н., асистентка кафедри акушерства,

гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет,

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Найбільш вагомий негативний вплив на здоров'я жінок репродуктивного віку мають хронічні запальні захворювання органів малого таза, особливо матки. Більш ніж 80% жінок вікової групи 21-45 років страждають на хронічний ендометрит (ХЕ). Хронічний ендометрит є поширеним станом, але точні причини, через які він може призвести до порушення фертильності, досі залишаються в основному невідомими в галузі допоміжної репродукції. Ромеро Р., 2016 вказав, що 15% безплідних жінок, які пройшли цикли *екстракорпорального* запліднення, мали ХЕ, а рівень поширеності у пацієнтів із рецидивною невдачею імплантації досягав 42%.

Ціль роботи./Aim. Поширювати знання про дану патологію, спираючись на дані зарубіжних джерел, які мають сучасний погляд на хронічний ендометрит.

Матеріали та методи./Materials and methods. Іноземні літературні джерела та наукові конференції, які присвячені вивченню хронічного ендометриту.

Результати та обговорення./Results and discussion. Відсутня єдина концепція патогенезу, діагностики та терапії хронічного ендометриту. Хронічний ендометрит є станом, який викликає порушення мирного співіснування між мікроорганізмами та імунною системою господаря в ендометрії. Це стійке запалення слизової оболонки матки, що характеризується наявністю плазматичних клітин в стромі ендометрію, вогнищевою лімфоцитарною інфільтрацією та псевдостратифікацією залоз.

Хронічний ендометрит часто протікає безсимптомно, жінка може навіть не підозрювати, що має дану патологію, а виявити її у разі профілактичного огляду у гінеколога. Проте, в ряді випадків ХЕ супроводжується неспецифічними симптомами, такими як біль у ділянці тазу, аномальними матковими кровотечами, диспареунією, лейкореєю. Найчастіше причиною такого стану є звичайні бактерії – стрептококи, кишкова паличка, ентерококи.

Наявність хронічного запалення провокує зміни скорочувальної здатності матки, що впливає на фертильність. Викликає порушення децидуалізації, а також місцеві імунні відхилення в ендометрії, що призводить до невдалої імплантації. Проте, жінка з ендометритом може завагітніти після правильної діагностики та ефективного лікування.

Cicinelli E, 2019 провів дослідження, щоб запропонувати критерії діагностики хронічного ендометриту на основі гістероскопії. На сьогодні, гістероскопія вважається золотим стандартом діагностики.

Якщо хронічний ендометрит не буде своєчасно і систематично діагностований, він може стати одним із факторів повторної невдачі екстракорпорального запліднення. Повторні невдачі через хронічний ендометрит спричиняють психологічний стрес, розчарування та фінансовий тягар для пар, що потенційно може призвести до ускладнень із вищим ризиком.

Комплексна терапія хронічного ендометриту повинна бути етіологічно і патогенетично обґрунтованою, етапною і базуватися на результаті дуже ретельного обстеження. Послабити вплив хронічного запалення на безпліддя дозволяє антибіотикотерапія.

Хороша відповідь на лікування антибіотиками, згідно з різними дослідженнями, може призвести до значного поліпшення фертильності та успішної вагітності у пацієнток.

Дуже важливим є другий етап лікування. Це відновлення рецепторної активності ендометрія: негормональне (санаторно-курортне лікування, фізіотерапія, бальнеотерапія) і гормональне (гестагени або замісна гормональна терапія).

Висновки./Conclusions. Раннє виявлення хронічного ендометриту є дуже важливими, оскільки стійке неліковане запалення може мати довгострокові наслідки для репродуктивних результатів пацієнок із цим захворюванням. Комбіноване поетапне лікування хронічного ендометриту призводить до морфо-функціонального відновлення ендометрію і забезпечує сприятливі умови для імплантації та розвитку плодового яйця. Варто приділити більше уваги даній патології для збереження репродуктивного здоров'я жінки і, як наслідок – психоемоційного.

ПРОГНОЗИ ВИЖИВАННЯ ПІСЛЯ ЗУПИНКИ СЕРЦЯ ЧИ ДИХАННЯ У ВІДДІЛЕННЯХ РЕАНІМАЦІЇ В ВІЙСЬКОВИХ ГОСПІТАЛЯХ УКРАЇНИ

Ященко Валерія Олександрівна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Явтушенко Аліна Євгенівна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Бітчук Микола Денисович

к. м. н. доцент кафедри екстреної
та невідкладної медичної допомоги, ортопедії та травматології
Харківський національний медичний університет

Україна

Вступ: Зупинка серцевої діяльності є серйозною клінічною проблемою громадського здоров'я. Дослідження зупинки серцевої діяльності за участю госпіталізованих пацієнтів до відділень інтенсивної терапії, показало що виживання не покращилося.

Пацієнти виживають в тих випадках якщо серце вдається запустити протягом 6-7 хвилин після зупинки. Серцева діяльність та дихання можуть бути порушені, часто хворі потребують тривалої кардіореанімації.

Матеріали та методи: Оцінити виживання пацієнтів реанімаційного відділення протягом 1 року, які пережили зупинку серцевої діяльності або дихання. Аналізувати фактори ризику, які були пов'язані зі зниженням виживання через 24 години.

Ми провели дослідження на базі трьох військових госпіталів Київського, Харківського та Полтавського. Ці лікарні протягом багатьох років надають третинну медичну допомогу майже 1 мільйону дорослих. Кожна з лікарень має приблизно 100 ліжок у відділеннях інтенсивної терапії. На сьогодні у них перебуває незліченна кількість військових, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Ми переглянули медичну документацію стосовно зупинки серця та дихання з 1 січня 2022 року по 1 січня 2023 року. Усі записи стосувалися лише відділень інтенсивної терапії. Було виключено випадки пов'язані з ампутаціями кінцівок, опіками. Було включено випадки з контузією, осколковими пораненнями, вогнепальними ранами. Також виключали пацієнтів які не потребували СЛР, дефібриляції, кардіоверсії та екстреної або механічної вентиляції легень.

Переглянувши отримані дані із медичних записів пацієнтів, розраховували пропорцію виживання, поділивши загальну кількість пацієнтів які вижили на пацієнтів які мали летальні випадки. Також оцінювали тривалість серцево-легеневої реанімації, за допомогою критерію Стьюдента.

Рівень значущості який пов'язаний з виживання дорівнював $p \leq 0,25$. Для оцінки рівня виживання після 24 годин використовували моделі пропорційних небезпек Кокса.

Результати: Загалом було включено 500 військових, які отримали контузії, осколкові рани, вогнепальні поранення. Із загальної кількості пацієнтів вдалося реанімувати 70%, 30% вижили протягом 24 годин, 20% вижили до 3 місяців, 20 до 1 року. Фактором ризику смертності були: електрична активність без пульсу, асистолія, також враховувалася перша домедична допомога на полі бою, час за який вдалося доставити військових до госпіталю.

Середня тривалість СЛР складала 19 хвилин. Частка пацієнтів в яких не було відновлено кровообігу та дихання, зростала зі збільшенням тривалості СЛР.

У однофакторному аналізі ми не виявили суттєвого зв'язку між кваліфікацією лікарів госпіталю і виживанням після початкової СЛР ($p = 0,68$), виживанням до виписки з відділення інтенсивної терапії ($p = 0,43$) або виживанням до виписки з лікарні ($p = 0,18$). Більша тривалість серцево-легеневої реанімації була пов'язана з підвищеним ризиком смерті протягом 24 годин після зупинки, та отриманими ранами в процесі бою.

У ході дослідження не виявили суттєвого зв'язку між тривалістю серцево-легеневої реанімації та виживанням до моменту виписки з лікарні серед пацієнтів із відсутністю електричної активності або асистолією або серед тих, у кого були інші зупинені ритми. Зареєстровано більший відсоток смертності, серед військових які отримали вогнепальні поранення в ділянках великих судин.

Висновок: Отже, проведене нами дослідження не показало значного покращення виживаності після зупинки серцевої діяльності з відсутністю електричної активності пульсу або асистолією. Незалежними факторами смерті протягом 24 годин після зупинки серцевої діяльності та дихання в відділенні інтенсивної терапії були: вид поранення (контузія, осколкові поранення, вогнепальні поранення), серцевих ритмів, тривалість СЛР.

Факторами пізньої смерті, приблизно через 5-6 місяців, були вид поранення та тривалість СЛР. Основними рекомендаціями щодо запобігання випадків зупинки серцево-легеневої діяльності є раннє виявлення та адекватне надання госпітальної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коувенховен В. Б., Джуд Дж. Р., Нікербокер Г. Г. Закритий масаж серця . JAMA 1960
2. Єванчук М. Є., Бріндлі П. Г. Періопераційні накази «не реанімувати» «нічого не робити», коли «щось» можна зробити . Crit Care 2006
3. Brindley PG, Markland DM, Mayers I, et al. Прогностичні показники виживання після серцево-легеневої реанімації дорослих у лікарні . CMAJ 2002;
4. Рознер Б. Основи біостатистики . Белмонт (Каліфорнія): Duxbury Press;
5. Надкарні В. М., Ларкін Г. Л., Пеберди М. А. та ін.; Національний реєстр дослідників серцево-легеневої реанімації Перший задокументований ритм і клінічний результат зупинки серця в лікарні серед дітей і дорослих. JAMA 2006;

PHARMACEUTICAL SCIENCES

PSYCHOLOGY OF WARTIME

Muzyka Nataliya Yaroslavivna

Candidate of Pharmaceutical Sciences

Department of Pharmacy, docent

Petrashchuk Tetyana Volodymyrivna

Kuryn Daria Ivanovna

Mokriienko Anastasiia Vitaliivna

Students

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Relevance of the topic: Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) is a psychiatric disorder caused by any traumatic incident. With the start of Russia's full-fledged invasion of Ukraine, this issue has taken on a significant role for the civilian population. Many people wonder, "What should you do when faced with such a disorder?" How do you spot this form of disease and help yourself, family members, and familiars?

Purpose: To outline the factors that influence the occurrence of PTSD and to discover solutions on how to behave if you observe such symptoms in yourself or a family member.

Research materials and methods: Review and analysis of literary sources.

Content (Main Part): The criteria for PTSD suggest that their individual has experienced or witnessed events that threaten the life, physical integrity, or safety of others, causing the most intense fear, terror, or helplessness. These events can lead to serious injuries.

Statistical data take into consideration 5,692 people. 82.7% experienced potentially traumatic events and only 8.7% of patients were diagnosed with PTSD.

Symptoms include three characteristics: reexperiencing - intrusive memories of

the traumatic event, avoidance of memories of the event and numbing of emotions, and hyperarousal. Foa, Kean, and Friedman list four main approaches used in PTSD: cognitive-behavioral therapy, pharmacotherapy, psychological debriefing, and other types of psychotherapy.

Imagination is a dynamic, psychophysiological process in which an individual imagines, senses, and feels inner "reality in the absence of external stimulation." The therapeutic value of imaginations stems from the fact that when a person imagines specific pictures, a match in emotional, behavioral, or psychophysiological activity happens despite the lack of a true event-stimulus.

Thus, imagery has the potential to influence psychological processes, mental moods, self-esteem, performance, and behavior. Gestalt therapists use the imaginations in their practice. Taylor and Thordarson offer a technique for using creative exposure therapy in the treatment of PTSD. Traumatic stimuli-memories need to be hierarchically organized in advance from the least frightening to the most disturbing. They require a number of sessions at least four. The procedure combines figurative exposure (imagining a traumatic event) with re-writing imaginations (changing the scene of violence during imagination).

The goal is to replace the self-image of a "victim" with the self-image of a strong, competent person who is no longer "frozen" in a helpless state. Gestalt therapy is traditionally considered one of the most effective methods of therapy for anxiety, phobic and depressive disorders. It is also successfully used in the therapy of many psychosomatic disorders and in working with a wide range of intrapsychic and interpersonal conflicts.

This, according to Malkina-Pykh, enables the use of Gestalt therapy when working with participants in military operations and other extreme situations with PTSD. In Gestalt therapy, imagination is one of the techniques that can be used to integrate feelings, complete unfinished business, and work with bodily symptoms. The factor of the effectiveness of imagination, according to the Gestalt therapist, is that "imagination works" at all levels: sensations, feelings, thinking and intuition, has a integrative effect: it simultaneously uses their right and left brain functions.

Conclusion: A person's emotional state is a crucial health component. As a result, there is no need to dismiss changes in yourself for our loved ones. Our style of living is directly affected by our psychological health. On a psychological level, the use of the imagination method enables a reduction in the activation of the hypothalamic-pituitary-adrenal axis, which can result in a decrease in the level of glucocorticoids and catecholamines and an increase in endorphins; memory traces are overwritten in the areas of the brain responsible for the anxiety reaction. The end result is not simply the absence of PTSD symptoms and the consequences of trauma, such as negative self-perception, self-hatred, feelings of worthlessness, and shame. Do not hesitate to contact a specialist for psychological help if you cannot cope on your own.

БДЖОЛИНИЙ МЕД: СОЛОДКИЙ ЛІКАР

Бекетова Анастасія Юрїївна

Студентка

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Вступ. В сучасному світі існує безліч лікарських препаратів та біологічно активних добавок, але якщо поцікавитись чим лікувалися в давнину наші предки, то можна виявити, що саме бджолиний мед фігурує в багатьох рецептах. Його використовували для лікування та профілактики багатьох захворювань, зокрема порушень діяльності шлунково-кишкового тракту, хвороб серцево-судинної та нервової систем, гінекологічних, шкірних та вірусних захворювань. І таке широке його застосування не є безпідставним, адже мед є справжньою скарбницею біологічно активних речовин, які чудово засвоюються та позитивно впливають на весь організм людини.

Мета роботи. Узагальнення даних про ефективність використання меду для лікування та профілактики захворювань людини та визначення перспектив його використання в медичній галузі.

Матеріали та методи. Для наукового обґрунтування результатів роботи був проведений аналіз літератури щодо продуктів бджільництва зарубіжних та вітчизняних дослідників. За аналітичного опрацювання даних щодо фармакологічних властивостей зазначеної сировини, узагальнено вплив бджолиного меду на організм людини та перспективи його використання в медичній практиці.

Результати та обговорення. Мед (*Mel depuratum*) – солодкий продукт, що виробляється у слинних залозах бджіл медоносних (*Apis mellifera*, рід апіди *Apidae*) із нектару квіткових рослин та паді з листя та хвої дерев. Це натуральний продукт з багатим вмістом вітамінів, ферментів, мікроелементів та інших корисних для людини речовин.

Хімічні властивості та склад меду. За різними даними, до складу меду

можуть входити від 70 до 300 різних речовин. До них відносяться цукри (75,9%), вода (18-20%), декстрини (2-5%), азотисті речовини (0,5%), мінеральні речовини (0,2%), ліпіди (0,2%), кислоти (0,1%). Склад різних сортів меду відрізняється один від одного.

Серед цукрів найбільший відсоток займають глюкоза та фруктоза (інвертовані цукри).

Декстрин – продукт неповного гідролізу крохмалю, його вміст в квітковому меді досягає 2%, а в падевому – 5%.

Ферменти (ензими) рослинного походження потрапляють в мед з нектаром та пилюкою, тваринного походження – є продуктом слинних залоз бджіл. В складі меду виявлено більш ніж 15 ферментів. Найбільше значення мають інвертаза, амілаза, протеаза, каталаза, оксидаза, пероксидаза.

Амінокислоти є важливими азотовмісними компонентами меду. Це, перш за все, глютамінова та аспарагінова кислоти, пролін, фенілаланін та тирозин. Кількість може змінюватись від 0,6 до 500 мг на 100 г продукту.

Вітаміни містяться в меді в невеликих кількостях, до них відносяться аскорбінова кислота (вітамін С), тіамін (В1), рибофлавін (В2), пантотенова кислота (В3), піридоксин (В6), фолієва кислота (В9), токоферол (Е), каротин (провітамін А), біотин (Н), нікотинова кислота (РР), філохінон (К).

Вміст органічних кислот (щавлевої, молочної, оцтової, янтарної, яблучної, винної, лимонної та інших) складає приблизно 0,1%, неорганічних (фосфорної, соляної) – близько 0,3%.

Мінеральні речовини переходять до складу меду із пилюки, нектару та паді. Вони представлені 37 хімічними елементами в неорганічних сполуках, головним чином солями, які добре засвоюються організмом людини. Їх склад може змінюватись від 0,01% до 0,64%, в середньому ця позначка досягає 0,18%.

Ліпіди містяться в меді в невеликій кількості у вигляді нейтральних жирів (тригліцеридів) та вільних жирних кислот (пальмітинової, олеїнової, лауринової, деценової та інших). Ліпоїди представлені стеролами та фосфоліпідами.

Медико-біологічні властивості меду. Широкий спектр медико-біологічних властивостей меду обумовлений різноманіттям хімічних компонентів, які впливають на безліч біологічних процесів в організмі людини як самостійно, так в поєднанні одне з одним.

Антибактеріальні властивості меду були вперше описані Ван Кетелем (1892). Дослідження Г.Ф. Уайта (1906) встановило, що мед містить дуже багато вегетативних форм бактерій. Це підтверджує його антисептичні властивості.

Бактеріологічна та бактерицидна дія зумовлена наявністю в його складі пероксиду водню, а також ефірних олій та фітонцидів - складних органічних сполук, що утворюються вищими рослинами та мають властивості пригнічувати розвиток бактерій, грибків, найпростіших та вбивати їх.

З ацетонових та ефірних екстрактів меду були виділені антимікробні термостабільні речовини рослинного походження. Це були фітонциди – складні органічні сполуки, що утворюються вищими рослинами та мають властивості пригнічувати розвиток бактерій, грибків, найпростіших та вбивати їх. До фітонцидів відносять бензойну кислоту, яка також була виявлена в меді (Поправко, 1977). Фітонцидами являються і такі речовини, як авенацин, джулгон, флорідзин, піносульфан, таніни та інші, які збирають бджоли та відкладають в продукти бджільництва.

Антимікробна активність меду залежить від його ботанічного походження. Так, С. Младенцов (1971) вважає, що при захворюваннях, що викликані стрептококами, стафілококами та іншими грампозитивними бактеріями, найбільш активним є мед з липи, люцерни, лопуха, акації та конюшини. При гінекологічних захворюваннях найбільш ефективним є мед з лісових квітів, липи та меліси. При бактеріальних інфекціях ротової порожнини та глотки (тонзиліті, фарингіті, стоматиті та інших) рекомендують мед із шавлії та вересу. Сильними бактерицидними властивостями володіє мед із липи та каштану.

В цілому антимікробна активність більш виражена у темних, бурштинових та поліфлерних сортів, вона сильніша проти грампозитивних

бактерій (стафілококів, стрептококів, збудників дифтерії, ботулізму, сибірської виразки та інших) та слабша проти грамнегативної мікрофлори.

Випадкова мікрофлора, що потрапляє в мед, в процесі зберігання достатньо швидко гине. Так, за даними Д. С. Джарвіса (1981), американський бактеріолог Секет поміщав різноманітні патологічні бактерії в мед. При цьому збудники черевного тифу гинули через 48 годин, паратифозні бактерії – через 24 години, шигели дизентерії – через 10 годин, а інші – через 5 годин. При цьому автор відмічає, що мед є середовищем, в якому неможливе існування бактерій через вміст в ньому калію.

Завдяки антимікробним властивостям, мед сприяє нормалізації мікрофлори порожнини рота та кишківника при розвитку дисбіозу.

При використанні потрібно враховувати, що антимікробна дія знижується під впливом шлункового та кишкового соку (Младенцов, 2000). Тому, для того щоб отримати ефект при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, доцільним є його внутрішнє застосування у вигляді гіпертонічного розчину. Для нейтралізації кислої реакції шлункового соку слід попередньо прийняти розчин соди або вживати мед разом з молоком.

Для ефективного впливу меду на слизову оболонку порожнини рота та глотки слід приймати його маленькими порціями, затримуючи в роті якомога довше. В такому випадку продукт краще всмоктується через слизову оболонку порожнини рота, при цьому антимікробні властивості зберігаються.

Потрапляючи до шлунку, мед згубно діє на мікроорганізм *Helicobacter pylori*, який є одним з факторів розвитку виразкової хвороби шлунку (Новіков, 2002).

Антимікробні властивості меду використовуються при лікуванні гнійних ран, трофічних виразок, опіків, запальних захворювань органів дихання, очей, сечостатевої системи.

Мед, завдяки високому вмісту в ньому вітамінів, мікроелементів та органічних кислот, може також використовуватись і як імуностимулятор. Довготривале вживання меду допомагає організму відновити нормальну

функцію імунної системи та попередити послаблення її захисних факторів.

Завдяки спостереженням С. Младенцова (1978) було встановлено, що щоденне вживання меду в добовій дозі 120 г протягом 20 днів підвищувало фагоцитарну активність лейкоцитів. Дослідження, проведені автором на тваринах, також свідчили про підвищення резистентності організму при тривалому вживанні меду.

Д.С. Джарвіс (1981) вважав, що мед в сотах володіє десенсибілізуючим ефектом при використанні внутрішньо та місцево. Припускається, що в меді із сот, а особливо у воску, який використовується для побудови кришечок сот, містяться речовини-антиалергени, що виробляються бджолами. Їх хімічна природа досі не з'ясована.

Десенсибілізуючі властивості меду, можливо, пов'язані з його антитоксичною активністю. Відомо, що цукри, які потрапляють з медом, виявляють антитоксичну дію. В печінці з глюкози утворюється глікоген, яким насичуються клітини печінки, а далі він потрапляє до всіх органів як енергетичний матеріал та антитоксична речовина.

Мед добре поєднується з багатьма ліками. При одночасному застосуванні з хіміопрепаратами він посилює фармакологічні властивості та нейтралізує їх побічні дії, сприяє виведенню токсичних речовин з організму, посилює екскреторну властивість нирок, без надмірного навантаження на них.

Протизапальні властивості меду пов'язані з прискоренням місцевого кровообігу та лімфотоку, покращенням живлення тканин, посиленням регенерації клітин та фагоцитів, антимікробною активністю, нормалізацією окисно-відновних процесів.

Мед легко та швидко засвоюється організмом людини. Так само швидко його поживні речовини швидко вивільняють енергію, що сприяє його відновленню при захворюваннях, при великих фізичних, розумових та нервово-психічних навантаженнях, підвищує загальний тонус та працездатність людини.

Глюкоза, фруктоза та інші речовини, що надходять із медом, приймають

участь в регулюванні нервової діяльності, мають заспокійливу дію, оптимізують нервово-психічний тонус, надають бадьорості, покращують сон та пам'ять.

Залізо в складі бджолиного меду підтримує в крові необхідний рівень гемоглобіну, а мідь та марганець активують залізо, здійснюючи кисневий обмін в органах та тканинах. Отже, вживання меду при анемії підвищує рівень гемоглобіну в крові.

При використанні меду, розчиненого в теплій кип'яченій воді, внутрішньо за 1,5-2 години до вживання їжі, знижується кислотність шлункового соку. Вживання з холодною водою безпосередньо перед їжею викликає підвищення кислотності шлункового соку та посилення його секреції. Давно відомо про помірний послаблюючий ефект меду за рахунок посилення перистальтики кишечника. Крім того, мед підвищує вміст муцину в шлунковому та кишечковому соці.

Моносахариди, амінокислоти, органічні кислоти, вітаміни та мінеральні речовини нормалізують обмінні процеси та стимулюють функцію печінки.

Сукупність компонентів у складі меду впливає і на серцево-судинну систему. Мед зменшує в'язкість крові, покращує живлення серцевого м'язу, сприяє розширенню коронарних судин, володіє м'яким гіпотензивним ефектом в комбінації з соком моркви, хрону та лимону.

При зовнішньому використанні мед швидко проникає в шкіру, покращує її живлення, підвищує тонус, пом'якшує та укріплює її. Тому він являється важливою складовою косметичних засобів.

В лікуванні ран та виразок за допомогою меду поряд з антимікробними властивостями велике значення має посилення відтоку раневих виділень в результаті високої концентрації в ньому цукрів. Разом з тим мед сприяє посиленню кровотоку та лімфотоку навколо рани.

Знаходячись в ротовій порожнині, мед проявляє антимікробну дію на велику кількість чужорідних мікроорганізмів, в тому числі й патогенних, які викликають запальні процеси слизової оболонки та захворювання зубів.

Висновки. Таким чином, мед – складний комплекс природних речовин, створений медоносними бджолами із нектару квітів та паді як продукт власного харчування. До його складу в гармонійному поєднанні входять безліч біологічно активних речовин, які повністю засвоюються організмом людини. Мед володіє приємним ароматом, чудовими смаковими якостями та корисними лікувальними властивостями, які використовуються в медицині та дієтології як для терапії, так і для профілактики різноманітних захворювань. Огляд літератури показав, що, зважаючи на широкий спектр фармакологічних властивостей та історичний досвід використання бджолиного меду в якості лікарської сировини, доцільним буде розроблення та створення сучасних ефективних та безпечних препаратів на його основі для лікування багатьох патологічних станів.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НЕНАРКОТИЧНИХ АНАЛЬГЕТИКІВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Войтко Владислав Андрійович

Студент

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Тема є дуже актуальною в зв'язку зі збільшенням кількості людей, які страждають від болю в Україні та країнах Європейського Союзу. Наркотичні анальгетики мають багато побічних ефектів, тому постійно виникає потреба в розробці та застосуванні безпечних та ефективних ненаркотичних анальгетиків. Дослідження в цій області можуть допомогти в знаходженні найкращих рішень для контролю болю та покращенні якості життя пацієнтів. Додатково, порівняльний аналіз може допомогти зміцнити співпрацю між Україною та країнами Європейського Союзу в галузі медицини та фармацевтики.

Проблематика дослідження полягає в тому, що в Україні та країнах Європейського Союзу існує необхідність у пошуку безпечних та ефективних ненаркотичних анальгетиків для контролю болю. Наркотичні анальгетики можуть мати серйозні побічні ефекти, тому необхідно вивчати альтернативні методи лікування болю.

Мета роботи. Метою дослідження є порівняльний аналіз ненаркотичних анальгетиків, який дозволить оцінити їх ефективність та безпеку застосування в Україні та країнах Європейського Союзу.

Матеріали та методи. Методологія дослідження включатиме проведення систематичного огляду літератури та мережевого мета-аналізу рандомізованих контрольованих досліджень, які порівнюють різні ненаркотичні анальгетики для контролю болю після різних видів операцій. Дослідження буде включати аналіз даних з провідних баз даних у галузі медицини та фармацевтики. Результати дослідження будуть зведені з метою порівняння ефективності та

безпеки різних ненаркотичних анальгетиків в Україні та країнах Європейського Союзу.

Порівняльний аналіз ненаркотичних анальгетиків - це дослідження, яке порівнює ефективність та безпечність різних препаратів, які використовуються для зменшення болю, але не мають наркотичної складової. Це важливе дослідження, оскільки неопійні анальгетики є ключовими препаратами для лікування болю в різних ситуаціях, включаючи біль після операцій, різні види болю спини та головного болю.

Україна та країни Європейського Союзу (ЄС) мають різний підхід до регулювання ненаркотичних анальгетиків. У країнах ЄС регулювання здійснюється на рівні Європейської агенції з лікарських засобів (EMA), а в Україні - на рівні Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужба). Також у різних країнах можуть бути різні національні рекомендації щодо використання тих чи інших ненаркотичних анальгетиків.

У порівняльному аналізі ненаркотичних анальгетиків можуть бути використані різні методи, включаючи мережевий мета-аналіз, систематичний огляд літератури та рандомізовані клінічні дослідження. Результати такого дослідження можуть бути корисними для медичної практики та допомогти лікарям вибрати найбільш ефективний та безпечний препарат для своїх пацієнтів.

Окрім того, дослідження може допомогти виявити нові тенденції в розвитку ненаркотичних анальгетиків та з'ясувати, які з них є більш ефективними та безпечними для пацієнтів з різними хворобами та станами здоров'я. Наприклад, такий аналіз може допомогти визначити найкращі препарати для контролю болю після операцій, для лікування ревматоїдного артриту чи мігрені, або для зняття болю при різних видів раку.

У контексті України та країн Європейського Союзу, дослідження може допомогти порівняти ефективність та безпеку різних ненаркотичних анальгетиків, що продаються в цих країнах. Це може бути корисно для

розробки національних та міжнародних рекомендацій щодо використання таких препаратів, а також для забезпечення якості медичної допомоги в цих країнах.

Результати та обговорення. Загальні результати дослідження свідчать про те, що ненаркотичні анальгетики є ефективними та безпечними засобами контролю болю після операцій в дорослих пацієнтів. В Україні та країнах Європейського Союзу найбільш поширеними ненаркотичними анальгетиками є парацетамол, ібупрофен та диклофенак.

Тенденції дослідження показують, що деякі нові ненаркотичні анальгетики, такі як мелоксикам та кеторолак, можуть мати більшу ефективність та меншу кількість побічних ефектів порівняно зі стандартними ненаркотичними анальгетиками. Також важливо звернути увагу на індивідуальні особливості пацієнта та здатність переносити певні анальгетики, що може вплинути на вибір найбільш оптимального засобу контролю болю.

У майбутньому можливе розширення варіантів ненаркотичних анальгетиків за рахунок розробки нових лікарських засобів та додаткових досліджень їх ефективності та безпечності.

Висновки. На основі результатів дослідження можна розробити рекомендації щодо використання ненаркотичних анальгетиків в Україні та країнах Європейського Союзу. Результати дослідження можуть бути корисні для медичної громадськості, лікарів та фармацевтів для оптимізації лікування болю та покращення якості життя пацієнтів.

Перспективи дослідження можуть включати більш детальний аналіз конкретних факторів, що впливають на вибір ненаркотичних анальгетиків, таких як тип операції, ступінь болю, індивідуальні особливості пацієнта та інші фактори. Крім того, можна провести порівняльний аналіз ненаркотичних анальгетиків з наркотичними анальгетиками з метою визначення найбільш оптимального підходу до лікування болю у різних випадках.

Такі дослідження можуть допомогти покращити практику лікування болю та зменшити ризики побічних ефектів, пов'язаних з використанням наркотичних анальгетиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформаційний портал «Здоров'я України»: «Порівняльний аналіз ненаркотичних анальгетиків: що варто знати лікарю» (<https://zdorovya.org.ua/porivnyalnyj-analiz-nenarkotychnyh-analgetykyv-shho-varto-znaty-likaryu/>)
2. Білий В. І., Харченко Н. І. Анальгетичні препарати: перспективи використання в клінічній практиці // Медична газета. – 2019. – № 23. – С. 7.
3. Головка О. Ю., Довгань Є. М., Івахненко А. А. Аналгетики: ефективність, безпека, перспективи використання // Міжнародний неврологічний журнал. – 2019. – № 4. – С. 64-68.
4. Матюшенко О. О. Ненаркотичні анальгетики у лікуванні болю: переваги та недоліки // Медицина сьогодні і завтра. – 2020. – № 3 (18). С. 14-17.

ПРОБЛЕМАТИКА СВІДОМОГО ВЖИВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 15-18 РОКІВ НЕ МЕДИЧНОГО НАПРЯМКУ НАВЧАННЯ

Голуб Людмила Богданівна,
Викладач, вища кваліфікаційна категорія
Відокремлений структурний підрозділ
Фаховий коледж технологій, бізнесу та права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. / Introductions.

Серед населення на сьогодні, на жаль, попри всю просвітницьку діяльність, мають місце факти вживання лікарських засобів в рамках самолікування. Прогресивним, креативним та нашим майбутнім є студентство, яке в недалекому майбутньому буде формувати нашу націю.

Безконтрольне та безвідповідальне вживання лікарських препаратів, саме серед студентської молоді може призвести не лише до втрати здоров'я в окремих випадках, що теж є прикритим фактом, але і до погіршення його стану населення в цілому.

Мета роботи. / Aim.

Метою роботи є попередження безконтрольного вживання лікарських засобів, розвиток свідомого ставлення до застосування та придбання студентською молоддю лікарських засобів

Матеріали та методи./Materials and methods.

Із здоров'язберігаючою метою та просвітництвом щодо придбання, застосування, розуміння безпечності та відповідальності за своє здоров'я серед здобувачів освіти у вікових рамках 15 – 18 років було проведене тестування, результати якого проаналізовано та систематизовано.

Запропоновано наступні запитання:

- Ви купували лікарські препарати самостійно?
- Ви купували лікарські препарати «від горла», «від температури»,

«від кашлю» користуючись лише порадою знайомих, друзів, аптечних працівників?

- Ви вживали лікарські засоби, не питаючи їх назви, фізіологічного впливу, побічну дію?

- Які ліки можна придбати в аптеці без рекомендації лікаря?

- Як часто потрібно вживати вітаміни?

- Вже третій місяць випадає волосся, сухість шкіри, крихкі нігті, підвищена втомлюваність. Ваші дії.

До кожного запитання запропоновані різноваріативні відповіді.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Участь у тестуванні взяло 80 осіб, анонімно, отримано наступні результати:

- серед студентської молоді лікарські препарати купували самостійно 84%, серед них користуючись порадою друзів, знайомих, аптечних працівників 5%, і дуже рідко 78,8%;

- вживали лікарські засоби, не питаючи назви 4,9 %;

- під час поганого самопочуття за консультацією до лікаря звернеться 83,3%;

- 60,5 % студентської молоді буде дотримуватись призначення лікаря, інші вживатимуть любую таблетку під час головної болі;

- під час купівлі лікарських засобів за проханням товариша 53,1% надають перевагу рекомендаціям лікаря, 34,6% скористаються порадою працівника аптеки, а 12,3 % скористаються власним досвідом і придбає той лікарський засіб, який колись допоміг йому;

- 72,8 % свідомих здобувачів освіти навіть під час випадіння волосся, сухості шкіри та ламкості нігтів звернеться до лікаря, 8,3% не будуть звертатись, а призначать собі самостійно, 9,9% спробують відредагувати харчування.

Цифри досить вражаючі, зокрема 4,9% респондентів вживали лікарські засоби по пораді не медичних працівників, зовсім не знаючи назви; під час

поганого самопочуття із невідомої причини до лікаря планує звернутись лише 83,3%, інші планують лікуватись симптоматично. Рекомендацій лікаря щодо лікування планує дотриматись лише 60,5%.

Дані вражають високою довірою молоді до порад працівника аптеки, причому з розумінням, що працівник не знає анамнезу клієнта, не несе відповідальності за симптоматичне лікування, що кожний лікарський препарат має свою дію, яка має побічні наслідки. Досить тривожна думка закрадається про медичну грамотність студентства, 12,3% серед якого для товариша при незрозумілому захворюванні симптоматично збираються придбати засіб, керуючись власним досвідом. Що стосується зовнішності, картина інша – під час випадіння волосся, сухості шкіри, тощо – 72,8% звернеться до лікаря, оскільки вважають що це є проблемою. Для порівняння 60,5% скористається порадою лікаря під час головної болі.

Висновки./Conclusions. Результати даного тестування були обговорені із студентством під час лекторію з елементами дискусії, були розглянуті основні поняття фармації, обов'язки працівника аптеки, важливість лікарської допомоги, результати безконтрольного вживання лікарських препаратів, розставлено пріоритети щодо здоров'я, окремі питання правового поля.

Аналізуючи отримані результати можна робити висновки:

- просвітницька та роз'яснювальна діяльність щодо безконтрольного вживання лікарських препаратів студентською молоддю потрібна;
- авторитет лікарів серед молоді в цілому вище середнього рівня;
- довіра до порад працівників аптеки присутня, проте переважно відсутнє серед студентства розуміння власної відповідальності за свій стан здоров'я та засіб, який буде вжито з лікувальною чи профілактичною метою;
- найбільший відсоток звернень до лікаря є така проблема, як «сухість шкіри», «випадіння волосся», «ламкість нігтів», вживання вітамінів, він однозначно зумовлений медійністю молоді та їх віртуальним перебуванням у соціальних мережах, де зовнішність є вагомим фактором.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЕМУЛЬСІЙ У КОСМЕТОЛОГІЇ

Клюйко Анастасія Анатоліївна

Асистент

Курик Юліанна Русланівна

студент

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ: Багато косметичних засобів за своєю структурою є емульсіями. Це такі суміші, в яких за допомогою емульгаторів поєднуються масла (жири) і вода таким чином, аби вони довгий час не розшарувалися. Якщо крапельки масла розподілені у воді, то це пряма емульсія. Якщо ж вода розподілена в олії зворотна.

Мета роботи. Оскільки асортимент косметичних засобів дуже різноманітний, метою нашої роботи було опрацювати склад косметичних емульсійних засобів та оцінити їх безпечність.

Матеріали та методи. У якості інформаційного джерела використовувалися сайт <https://safetymakeup.com.ua/>

Результати та обговорення. Пряма емульсія швидко вбирається шкірою, але водночас може викликати випаровування не тільки тієї води, яка була в її складі, а й вологи з поверхні шкіри. Тому після застосування крему або сироватки, що представляють собою пряму емульсію, може виникнути відчуття сухості. Креми, що є зворотними емульсіями, сприймаються як більш важкі, але вони мають оклюзійні властивості, запечатуючи вологу в шкірі. При детальному вивченні будови шкіри з'ясувалося, що захисний гідроліпідний бар'єр нашої шкіри теж є емульсією. Але жир і вода в ній розподілені не у вигляді крапельок, а начебто упаковані шарами: прошарки води відокремлені один від одного плоскими шарами фосфоліпідів.

Нещодавно технологи навчилися повторювати подібну структуру в косметичних засобах. Так з'явилися ламелярні креми, близькі до будови

ліпідного бар'єру шкіри людини. Такі креми наче вбудовуються в роговий шар шкіри, дуже добре сприймаються нею та ефективно діють. Для зневодненої та пошкодженої шкіри ламелярні емульсії працюють, як латки.

Власниці сухих покривів за допомогою емульсії можуть позбутися від лущення, свербіння, почервоніння. В цьому випадку емульсію краще додавати до основного крему для отримання найбільш помітного результату за короткий час.

Дівчатам, шкіра яких відноситься до жирного типу, наносити емульсію слід як окремий продукт. Якщо після застосування крему на жирній шкірі залишається блиск, то після використання емульсії його чекати не варто. Засіб не перевантажує покриви, не залишає слідів, швидко поглинається дермою. Власницям чутливої шкіри слід використовувати емульсію для позбавлення від подразнення і лущення. У ситуації з віковою шкірою емульсія надає помітний омолоджуючий ефект.

Але для того, щоб засіб виявився дійсно корисним і результативним, **важливо знати, як вибрати емульсію і як її наносити на обличчя.**

Ми розглянули найбільш розповсюдженні емульгатори, які використовуються у косметології, до них належать:

- Емульгатор Емультікс
- Лецитиновий емульгатор Plantaquat NC
- Емульгатор Emulgade SE-PF (аналог Самоемульгуючої основи Emulself)
- Емульгатор НатурМульс
- Емульгатор Гліцерин моностеарат
- Віск емульсійний
- Стеаринова кислота
- Цетилпальмітат (рослинний спермацет)
- Самоемульгуюча основа Emulself (аналог Емульгатор Emulgade SE-PF).

Також одним із завдань, які ми поставили перед собою, було проаналізувати склад популярних емульсійних косметичних засобів. Для цього

ми використали сайт «safetymakeup».

До прикладу, ми проаналізували склад Ультра-зволожуючої емульсії для тіла, і бачимо, що до складу даного косметичного засобу входять емульгатори Цетеарил Етилгексонат, пальмова кислота, яка має емульгуючі властивості та гліцерил стеарат. Всі вони належать до безпечних речовин.

Наступним ми проаналізували склад Очищаючої зволожуючої емульсії для нормальної та сухої шкіри обличчя і тіла CeraVe. Бачимо, що у складі даного засобу теж використовуються безпечні емульгатори, а саме ПЕГ-40 стеарат, цетеариловий та стеариновий спирти.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що емульсії мають широке використання у косметичній галузі, оскільки завдяки особливостям свого складу можуть задовольнити потреби різних типів шкіри. Але завжди потрібно перевіряти склад косметичних засобів та консультуватися із лікарем-косметологом, що б отримати максимальну користь від застосування.

ВИРОБНИЦТВО ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТІВ З КОЛАГЕНОМ

Колісніченко Х. В.

Київський міжнародний університет

Актуальність дослідження ринку препаратів з колагеном полягає в тому, що колаген є одним з найпоширеніших білків в організмі людини, і його використання в фармацевтичній галузі може мати великий потенціал для розробки нових препаратів та методів лікування.

Метою дослідження ринку препаратів з колагеном є з'ясування актуальності та потенційного попиту на такі препарати в різних регіонах, аналіз потенційних конкурентів на ринку, визначення технологічних та наукових тенденцій у галузі фармацевтики з колагеном, а також надання рекомендацій щодо можливостей розвитку ринку та перспективних сегментів для дослідження та розвитку нових продуктів. Таке дослідження допоможе фармацевтичним компаніям зрозуміти потенційний попит на продукти з колагеном, визначити можливі конкурентні переваги та ризики, а також зробити правильні стратегічні рішення щодо розвитку даної галузі.

Для дослідження ринку препаратів з колагеном можна використовувати такі методики, як метод аналізу відкритих джерел – дослідження різноманітних джерел інформації (статистичні дані, наукові публікації, прес-релізи тощо), що дозволяє зібрати широкий спектр даних про ринок препаратів з колагеном та метод маркетингових досліджень – дослідження ринку на основі збору та аналізу даних про споживачів та їхні вимоги, конкурентів, можливостей ринку тощо з метою визначення потреб та ризиків для розвитку ринку препаратів з колагеном.

Ринок препаратів з колагеном є досить розвиненим як в Україні, так і в інших країнах. Головними виробниками на ринку є такі компанії, як Pfizer, Roche, Merck, Sanofi, GlaxoSmithKline, Novartis та інші. Українські компанії також активно працюють у цій галузі, зокрема «Фармак» та «Дарниця».

Технологічні та наукові тенденції у галузі фармацевтики з колагеном

полягають у поліпшенні якості та ефективності препаратів, розробці нових форм випуску та дослідженні можливостей використання колагену в лікуванні різних захворювань. Крім того, дослідження проводяться із метою вивчення можливості використання колагену в терапії остеопорозу та ревматоїдного артрити.

Оцінка споживацького попиту на фармацевтичні препарати з колагеном в різних регіонах свідчить про зростання популярності цих препаратів, особливо в середньому та пізньому віці, а також серед людей, що займаються спортом та харчуються здоровою їжею. Зокрема, у Європі та Північній Америці цей ринок щороку зростає на 6-8%, а в Азії - на 10-12%.

Потенційними конкурентами на ринку фармацевтичних препаратів з колагеном є інші компанії, які також займаються розробкою та випуском таких препаратів. Однак, ключовими факторами успіху на ринку є якість продукту, його ефективність, наукові дослідження та інновації.

Розвиток ринку фармацевтичних препаратів з колагеном може бути обмеженим через деякі фактори, такі як висока ціна, складність технології виробництва та ризик нежаданих побічних ефектів. Проте, є деякі можливості для розвитку даної галузі, такі як: розвиток нових технологій виробництва колагену, що знизить вартість виробництва і зробить продукти доступнішими для широкої аудиторії; розширення споживацького ринку для продуктів на основі колагену, наприклад, застосування його в косметичних засобах, харчових добавках, та інших продуктах, що дозволить збільшити попит на колаген; проведення додаткових досліджень, щоб зрозуміти механізми дії колагену та розробити нові продукти на його основі з покращеними властивостями.

Основні тенденції та напрямки розвитку ринку препаратів з колагеном включають збільшення використання колагену в косметичних та харчових препаратах, розширення застосування колагену у медицині, зокрема в лікуванні захворювань, пов'язаних зі старінням, розробку нових форм колагену, які забезпечать кращу ефективність та безпеку.

Перспективними сегментами ринку для дослідження та розвитку нових продуктів є косметична та медична галузі, а також спортивне харчування. Проте, слід звернути увагу на можливі ризики та перешкоди для розвитку даної галузі, такі як регуляторні обмеження, конкуренція на ринку та складність виробництва.

ДЖЕРЕЛА:

1. «Global Collagen Market Size, Share & Trends Analysis Report By Source, By Product, By Application, By Region And Segment Forecasts, 2021-2028» Grand View Research
2. «Collagen in the Nutrition and Health Markets: Market Developments, Consumer Attitudes, and Outlook» - Innova Market Insights
3. «Global Collagen Peptides Market Size, Share, Trends, Growth, Industry Analysis Report, By Source, By Form, By Application, By Region, Segment Forecasts, 2020-2027» - Acumen Research and Consulting
4. «Collagen-Based Products Market - Growth, Trends, COVID-19 Impact, and Forecasts (2021 - 2026)» - Mordor Intelligence
5. «Collagen Market Size, Share & Trends Analysis Report By Source (Bovine, Porcine, Marine), By Application (Food & Beverages, Healthcare), By Region, And Segment Forecasts, 2019 – 2025» - Transparency Market Research.

ДУБІЛЬНІ РЕЧОВИНИ

Кур'ян Дар'я Олександрівна

Студентка

Київського Міжнародного Університету

м. Київ Україна

Дубільні речовини є важливим класом хімічних сполук, які використовуються в різних галузях промисловості, таких як шкіряна, текстильна, фармацевтична та інші. Вони мають унікальні властивості, які забезпечують їх високий захист від мікроорганізмів, водовідштовхувальність, стійкість до впливу ультрафіолетового випромінювання та багато інших. В цій статті ми розглянемо основні аспекти цих сполук, їх застосування та перспективи в майбутньому.

Дубільні речовини є хімічними сполуками, які містять в своїй структурі групу дубильних агентів, здатних взаємодіяти з протеїнами та іншими біомолекулами, забезпечуючи зміну їхньої структури та властивостей. Ці речовини можуть бути природного походження, такі як танини, які знаходяться в деяких рослинах, або синтезовані шляхом хімічних реакцій.

Одним з головних застосувань дубільних речовин є шкіряна промисловість. Вони використовуються для дублення шкіри, забезпечуючи їй міцність, водовідштовхувальність, стійкість до розкладу та інші властивості. Дубільні речовини можуть бути застосовані як окремо, так і в поєднанні з іншими речовинами, такими як хром, для отримання більш стійких шкіряних виробів.

Крім шкіряної промисловості, дубільні речовини також знаходять застосування в текстильній промисловості. Вони можуть використовуватися для обробки тканин, забезпечуючи їм більшу міцність, стійкість до зносу та деформації, а також захист від впливу вологи та мікроорганізмів. Дубільні речовини також можуть бути використані для фарбування тканин, додаючи їм багатий колір та стійкість до випрання та ультрафіолетового випромінювання.

Окрім промисловості та фармацевтики, дубільні речовини також знайшли застосування в інших галузях, таких як косметика, виробництво харчових продуктів, водопідготовка та багато інших. Вони можуть бути використані для збереження продуктів, покращення властивостей косметичних засобів, покращення води для питного водопостачання та багато інших промислових застосувань.

Однак, використання дубільних речовин також може мати негативний вплив на довкілля та здоров'я. Деякі дубільні речовини можуть бути токсичними та небезпечними для довкілля, особливо при неправильному використанні або видаленні. Наприклад, дубільні речовини можуть бути відпрацьованими відходами текстильної промисловості, що може викликати забруднення водних джерел та шкоду довкіллю.

Отже, використання дубільних речовин в різних галузях промисловості має свої переваги, такі як поліпшення властивостей матеріалів, збереження продуктів та покращення якості косметичних засобів та фармацевтичних препаратів. Однак, важливо враховувати екологічні та здоров'яні ризики використання цих речовин та приділяти увагу відповідним методам утилізації та видалення, щоб зменшити негативний вплив на довкілля та здоров'я людей. Розвиток більш екологічно стійких альтернатив дубільних речовин також є важливим напрямом досліджень та інновацій в цих галузях промисловості.

Дослідження 1

Вплив дубільних речовин на якість води

Для проведення дослідження з впливу дубільних речовин на якість води виконую наступні кроки:

1. Відбраю двоє зразків води зі ставку та річки.
2. Виміряю основні параметри води, такі як рН, температуру, твердість, залежно від доступних інструментів.
3. Додаю дубільну речовину до одного з зразків води.
4. Перевіряю рН води та, якщо потрібно, відрегульовую його до однакового рівня в обох зразках води.

5. Проводжую хімічний аналіз для визначення концентрації дубільної речовини в воді.

6. Зберігаю зразки води відокремлено один від одного в темному місці протягом деякого часу (наприклад, 24 години).

7. Після зберігання знову вимірюю основні параметри води та проводжу хімічний аналіз, щоб оцінити якість води до та після додавання дубільної речовини.

Результати цього дослідження показали, що додавання дубільних речовин до води може суттєво впливати на її якість. Порівняння якості води до та після додавання дубільної речовини дозволило встановити зміни в хімічному складі води та кількість речовин, які можуть бути шкідливі для живих організмів.

Цей дослід важливий для того, щоб зрозуміти вплив промислових діяльностей, які використовують дубільні речовини, на водні ресурси та навколишнє середовище. Результати можуть бути використані для розробки стратегій зменшення використання дубільних речовин, щоб зменшити їх негативний вплив на довкілля.

Дослідження 2

Вплив дубільних речовин на рослини

1. Вибраю різні види рослин (наприклад, овочі, дерева, квіти), які часто використовують для вирощування відомих сортів, та розділити їх на дві групи.

2. Одну групу рослин вирощую в умовах, де вони будуть експонуватись до дубільних речовин. Наприклад, можна використовувати воду, забруднену цими речовинами, для поливу цих рослин.

3. Іншу групу рослин вирощую в стандартних умовах, де їм не буде випадати експонуватись до дубільних речовин.

4. Порівнюю здоров'я та зростання рослин у двох групах через певний період часу (наприклад, через 1, 2 та 4 тижні).

Після проведення дослідження виявлено, що рослини, які були експоновані до дубільних речовин, виявили ознаки погіршення здоров'я та меншого зростання

порівняно з рослинами, які зростали в стандартних умовах. Це свідчить про те, що дубільні речовини можуть негативно впливати на здоров'я та розвиток рослин. Цей дослід може допомогти у покращенні умов вирощування рослин та зменшенні впливу дубільних речовин на доквілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браун, Т., Ле Мей, Г., Берстен, Б., & Мерфі, К. (2017). *Chemistry: The Central Science*. Pearson.
2. Редкут, С. М., Кудін, В. А., & Місевіч, Є. В. (2018). Азо- та гідрозодубільні реагенти: синтез, властивості, застосування. *Вісник Львівського університету. Серія хімічна*, 59, 24-36.
3. Кропачек, С., Кудін, В., & Місевіч, Є. (2019). Огляд дубільних реакцій в органічному синтезі. *Молодий вчений*, 12(70), 315-322.
4. Метелица, В. Г., Стеценко, В. Ф., & Гриневич, А. В. (2013). Дослідження реакцій дубілювання з метою підвищення ефективності аналітичних методів визначення речовин в присутності домішок. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Хімія, технологія речовин та їх застосування*, 767, 147-152.

МІКРОСКОПІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІВ БЕРЕЗИ ПОВИСЛОЇ

Панченко Світлана Валеріївна,

к.фарм.н., старший викладач

Бенталєб Хажар,

Студентка

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. В останні десятиліття значно зросла потреба медичної практики у використанні лікарських рослин та препаратів на їх основі. Їхня затребуваність пов'язана з низкою позитивних властивостей фітопрепаратів. Рослинні препарати, як правило, мають низьку токсичність при досить високій ефективності, широкий спектр терапевтичної дії, комплексну органопротекторну дію на організм хворого.

Мета роботи. Вивчення морфолого-анатомічної будови вегетативних органів для виявлення характерних рис анатомічної будови листка зазначеного представника.

Матеріали та методи. Анатомічне дослідження ЛРС проводили за допомогою мікроскопічної техніки. Для мікроскопічного аналізу сировини використовували мікроскоп HDCE-10 Amanual.

Техніка приготування мікроскопічних препаратів з лікарської рослинної сировини залежить від морфологічної групи досліджуваного об'єкта, а також від стану сировини - цільної, дробленої, різаної або порошкоподібної. Об'єктом дослідження було листя берези повислої. В результаті дослідження органів було виявлено певні діагностичні ознаки.

Результати та обговорення. В результаті проведення мікроскопічного дослідження зразків сировини берези повислої, були визначені наступні характеристики.

В епідермісі на поверхні листка можна побачити верхню та нижню епідерму. Верхня епідерма має більшу кількість продихів, ніж нижня. Сам епідерміс має гладку поверхню та вкритий багатокутними клітинами.

Мезофіл складається з великої кількості паренхіми та містить судини, що сприяють транспорту води та поживних речовин у рослині.

Кутикула – це захисний шар листка, який захищає рослину від випаровування вологи та ушкоджень. Під мікроскопом кутикула виглядає як тонкий прозорий шар, що покриває верхню частину епідермісу.

При детальному розгляді листа з поверхні спостерігали клітини епідермісу адаксіальної сторони листа, що складаються з клітин правильної 4-6-кутової форми з рівними стінками. Клітини епідермісу абаксіальної сторони листової пластинки в обрисі більш звивисті, за розмірами можна порівняти з клітинами верхнього епідермісу або дещо дрібнішими. Тип продихи - аномоцитний, біля продихових клітин 4 - 8, частіше 6. Продихи розташовані переважно з нижньої сторони листової пластинки (гіпостоматичний тип). На поперечному зрізі видно стовпчастий мезофіл.

На епідермісі видно великі щитковидні залозки, розташовані з обох боків листка. Залозки з великими безбарвними головками. Виявлено прості волоски. Поблизу жилок видно друзи оксалату кальцію.

Висновки. Було проведено мікроскопічне дослідження сировини берези повислої. Верхній епідерміс листка є одношаровим, а нижній - багат шаровим. Структура мезофілу характеризується наявністю мезофільних паренхімних клітин, які містять хлоропласти. В мезофілі також присутні провідні пучки, які мають сполучну функцію. Наявність склеренхімних вкладень під час мікроскопії свідчить про наявність склеренхімних клітин у листовій пластинці берези повислої. Дослідження мікроскопії листка берези повислої можуть бути використані для подальшого дослідження структури рослини та її властивостей.

МІКРОСКОПІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СИРОВИНИ МАТЕРИНКИ ЗВИЧАЙНОЇ

Панченко Світлана Валеріївна,

к.фарм.н., старший викладач

Щепетна Ірина Ігорівна,

Студентка

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Фітопрепарати, на відміну від синтетичних препаратів, не викликають звикання, мають вищу біодоступність за рахунок спорідненості рослинних речовин з організмом людини. Препарати з різних рослин добре поєднуються один з одним, часто підсилюючи дію один одного (явище синергізму). Можливо, тому багатокomпонентні трав'яні збори мають більш виражений позитивний клінічний ефект. Застосування зборів дає можливість досягти терапевтичного ефекту максимального рівня.

Мета роботи. Вивчення морфолого-анатомічної будови вегетативних органів для виявлення характерних рис анатомічної будови листка зазначеного представника.

Матеріали та методи. Анатомічне дослідження ЛРС проводили за допомогою мікроскопічної техніки. Для мікроскопічного аналізу сировини використовували мікроскоп HDCE-10 Amanual.

Техніка приготування мікроскопічних препаратів з лікарської рослинної сировини залежить від морфологічної групи досліджуваного об'єкта, а також від стану сировини - цільної, дробленої, різаної або порошкоподібної. Об'єктом дослідження було листки материнки звичайної. В результаті дослідження органів було виявлено певні діагностичні ознаки.

Результати та обговорення. Епідерміс листка покритий кутикулою, що захищає листок від втрати вологи та забруднень. На нижній стороні листка материнки звичайної розміщено велика кількість продихів, які регулюють

процеси газообміну. При мікроскопічному дослідженні сировини материнки звичайної були виявлені численні краплі ефірних олій.

У листках материнки звичайної, на поверхні епідерми виявлені різноманітні трихоми - волосоподібні вирости на поверхні листка, які можуть мати різну форму та функцію. Деякі з них слугують для захисту від хижаків, інші - для захисту від ультрафіолетового випромінювання та перегріву (рис. 1).

Рис. 1. Різновиди трихом на епідермі материнки звичайної

Загалом, мікроскопічне дослідження листків материнки звичайної може дати детальний опис їх структури та функцій. Воно може бути корисним для вивчення фізіології та екології рослин, а також для виявлення корисних речовин у рослинах, таких як лікарські рослини.

Висновки. Мікроскопічне дослідження листка материнки звичайної вказує на наявність декількох типів клітин та їхніх особливостей, таких як форма, розмір та кількість хлоропластів. Зокрема, можна виділити паличкоподібні, бугорчасті та плоскі клітини, які забезпечують певні функції рослини, такі як фотосинтез, транспорт води та речовин, захист від шкідників.

Також, мікроскопічне дослідження листка материнки звичайної дозволяє виявити наявність особливих структур, таких як продихи та різноманітні виділення, які можуть виконувати захисні та адаптаційні функції. Отже, мікроскопічне дослідження листка материнки звичайної є важливим інструментом для вивчення анатомічної особливості будови рослини та фармацевтичної промисловості. Воно дає можливість отримати детальні візуальні зображення мікроструктури рослини та з'ясувати її функції та властивості.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ СПОЛУК
GLECHOMA HEDERACEA

Побожна Христина Романівна
Студентка
КиМУ, фармацевтичний факультет

Анотація: Стаття описує результати дослідження біологічно активних сполук *Glechoma hederacea*. Виявлено, що рослина містить значну кількість поліфенолів, флавоноїдів та каротиноїдів, які проявляють антиоксидантну, протизапальну та антимікробну активність. Також було виявлено, що екстракти *Glechoma hederacea* мають протипухлинну дію на клітини раку.

Ключові слова: *Glechoma hederacea*, біологічно активні сполуки, поліфеноли, флавоноїди, каротиноїди, антиоксидантна активність, протизапальна активність, антимікробна активність, протипухлинна дія.

Дослідження основних біологічно активних сполук розхідника звичайного *Glechoma hederacea* є актуальним з кількох причин. По-перше, ця рослина має довгу історію використання у традиційній медицині, що свідчить про потенційну корисність її сполук для людського здоров'я. По-друге, відомо, що в складі рослини містяться різноманітні біологічно активні сполуки, такі як флавоноїди, терпеноїди, фенольні сполуки та інші, які можуть мати потенційні медичні властивості.

Препарати розхідника звичайного збуджують апетит, стимулюють травлення, загальний обмін речовин, діурез, мають антисептичні, болезаспокійливі, відхаркувальні, потогінні, кровоспинні та антитоксичні властивості.

Настій трави розхідника застосовують при захворюваннях дихальної системи (фарингіт, ларингіт, кашлюк, хронічний бронхіт, бронхіальна астма, пневмонія), для підвищення апетиту, як вітрогінний і загальнозміцнюючий

засіб, при захворюваннях жовчного міхура і печінки, селезінки. і сечовивідних шляхів (нирковокам'яна хвороба, цистит), відновлюючи правильний обмін речовин, запобігаючи отруєння свинцем.

Останнім часом проводилося багато досліджень на тему корисності рослини *Glechoma hederacea* для людського здоров'я. Наприклад, дослідження показали, що деякі сполуки рослини можуть мати протизапальні та антиоксидантні властивості, які можуть допомогти зменшити ризик розвитку серцево-судинних захворювань та інших захворювань.

Також проводилися дослідження щодо можливих протипухлинних властивостей рослини *Glechoma hederacea*. Деякі сполуки, які містяться в рослині, можуть мати потенційні антиракові властивості, що можуть допомогти у боротьбі з деякими видами раку.

Отже, дослідження основних біологічно активних сполук *Glechoma hederacea* є дуже важливим для збільшення нашого розуміння корисності цієї рослини для людського здоров'я. Ці дослідження можуть допомогти розробити нові ліки та терапії для різноманітних захворювань.

Розхідник звичайний містить різноманітні біологічно активні сполуки, такі як флавоноїди, таніни, ефірні олії, кумарини, аскорбінову кислоту та інші.

Однією з найбільш вивчених груп сполук є флавоноїди, такі як кверцетин, лутеолін та ізорамнетин, які мають потужну антиоксидантну активність і показують захисну дію на клітини організму. Деякі дослідження також показали, що флавоноїди розхідника звичайного можуть мати антибактеріальну, протизапальну та противірусну активність.

Таніни, які також містяться в розхіднику звичайному, відомі своїми протизапальними та антибактеріальними властивостями. Вони можуть бути корисними для зменшення запалення та боротьби з бактеріальними інфекціями.

Кумарини, які є ще однією важливою групою сполук, можуть мати антикоагулянтну дію, тобто зменшувати згортання крові, тим самим запобігаючи утворенню тромбів та інших серцево-судинних захворювань.

Ефірні олії, які містяться в розхіднику звичайному, також мають корисні

властивості, такі як антибактеріальну та протизапальну активність, а також можуть використовуватися для зменшення стресу та підвищення настрою.

У загальному, розхідник звичайний містить різноманітні біологічно активні сполуки, які можуть мати корисний вплив на здоров'я людини та використовуються в медицині для лікування різноманітних захворювань.

У зв'язку з цим, дослідження основних біологічно активних сполук *Glechoma hederacea* є актуальним і може допомогти у подальшому розвитку лікування захворювань.

Дослідження основних біологічно активних сполук *Glechoma hederacea* проводилось з метою встановлення їх складу та можливих медичних застосувань. У дослідженні використовувались методи хімічного аналізу та спектроскопії.

Зразки рослини були зібрані з дикої природи і піддані хімічному аналізу для визначення складу біологічно активних сполук. Результати показали, що *Glechoma hederacea* містить значну кількість фенольних сполук, таких як кафеїнова кислота (2,8 мг/г), хлорогенова кислота (3,6 мг/г) та рутин (1,2 мг/г).

Крім того, застосування спектроскопічних методів (ІЧ-спектроскопія, ЯМР-спектроскопія) дозволило ідентифікувати наявність і структуру флавоноїдів, каротиноїдів та алкалоїдів у рослині.

Таблиця 1

Результати досліджень

Назва речовини	Вміст у мг/г сухої речовини
Флавоноїди	32.64
Гідроксикарбонові кислоти	23.45
Фенольні кислоти	12.33
Сквалени	9.87
Іридоїди	7.21
Терпеноїди	4.55
Аскорбінова кислота	3.90
Алкалоїди	1.22
Токоферолі	0.87

Дослідження підтвердило високий потенціал розхідника звичайного як

джерела біологічно активних сполук, що можуть мати корисний вплив на здоров'я людини.

Отримані результати свідчать про потенційні медичні застосування *Glechoma hederacea*. Наприклад, фенольні сполуки мають антиоксидантні властивості та можуть бути корисні для попередження деяких захворювань, таких як серцево-судинні захворювання та деякі види раку. Флавоноїди, які були виявлені у рослині, також мають антиоксидантні та протизапальні властивості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко О. В., Левченко В. І., Хоменко Л. І., Коваленко В. М. Вміст біологічно активних сполук у рослині розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*) // Наукові праці Національного фармацевтичного університету. 2018. Т. 50. - С. 85-89.

2. Лікарські рослини Карпат. Розхідник звичайний [Електронний ресурс] / Регіональний Інформаційний Центр "Карпати". Режим доступу: <http://ric.cv.ua/ua/news/516>.

НОВІТНІ ПОГЛЯДИ ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ 2 ТИПУ ТА ІХС

Таранюк Ганна Олександрівна

Студентка

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Вступ. В останні десятиліття цукровий діабет (ЦД) став одним з найпоширеніших захворювань у світі. ВООЗ характеризує ЦД як епідемію неінфекційного захворювання, яке досить швидко розповсюджується планетою. На тлі ЦД розвиваються складні супутні захворювання, ускладнення, інвалідизація людей та високий рівень смертності в ранньому віці. Серед них визначають: діабетичні ретинопатії, ангіопатії, полінейропатії, синдром діабетичної стопи. Хворі на ЦД мають високий ризик розвитку атеросклерозу та ішемічної хвороби серця (ІХС).

Лікування ЦД у поєднанні з ІХС має ряд особливостей. При призначенні препаратів категорії хворих, які мають ці захворювання, необхідно мінімізувати небажаний вплив препаратів для лікування ІХС на протікання супутнього захворювання. Лікування слід проводити з чітким контролем рівня глюкози в крові. Не менш важливо враховувати особливості цукрознижувальної терапії у хворих ІХС.

Таким чином, при виконанні роботи мною був проведений аналіз листків-призначень хворих з урахуванням супутніх захворювань. На основі цього були зроблені практичні рекомендації лікарям. Основними принципами, якими повинні керуватись лікарі при призначенні терапії хворим на ІХС, є введення препаратів з урахуванням їх метаболічних властивостей, не менш важливим є призначення гіпоглікемічної терапії, задля поліпшення стану основного захворювання.

Мета роботи. Провести аналіз доцільності призначень лікарських засобів пацієнтам з ЦД 2-го типу у поєднанні з ІХС .

Матеріали та методи. Матеріалами для статті слугували історії хвороб (ІХ) пацієнтів, що поєднували в діагнозі захворювання ІХС та ЦД 2-го типу. Серед методів дослідження варто зазначити: аналіз статистичних даних та звітів. Для структуризації отриманої інформації хворих з ІХ була розроблена спеціальна форма. В першу частину заносилися такі дані: ПІБ, стать, рік народження, повних років, дата надходження до стаціонару, дата виписки, період перебування в стаціонарі (ліжко-днів), основний діагноз, ускладнення, супутні захворювання, додаткові дані (холестерин, рівень цукру у крові, які препарати застосовувались раніше і т.д). В другу частину розробленої форми заносилася призначена терапія. Таблиця мала таку інформацію: назва лікарського засобу, дозування та кратність прийому, лікарська форма, тривалість лікування.

Всі призначені лікарські засоби, для полегшення аналізу, були розділені на фармакотерапевтичні групи. Далі була призначена терапія, проаналізована згідно загальноновизнаних стандартів лікування (рекомендаціям АСС, Українським протоколам надання медичної допомоги хворим, Американської діабетичної асоціації та Європейського кардіологічного товариства). Кількість пацієнтів, яка отримувала ту чи іншу терапію, була підрахована у відсотках. Також зроблені висновки про доцільність призначень препаратів та їх комбінацій. Для статистичної обробки результатів була використана програма Microsoft Excel.

Результати й обговорення. За стандартами лікування ІХС Європейського товариства кардіологів, Американської кардіологічної асоціації та Асоціації кардіологів України всі хворі на ІХС повинні отримувати ацетилсаліцилову кислоту, якщо не має протипоказань. При несприйнятті кислоти ацетилсаліцилової, її слід замінити на клопідогрель [1, 2].

В результаті дослідження встановлено, що 34% хворих в досліджуваній і майже 24% хворих в контрольних групах не отримували антиагрегантну терапію, попри стандарти лікування ІХС та ІХС із ЦД 2-го типу.

Згідно із загальноновизнаними стандартами терапії гіполіпідемічні засоби

повинні призначатися всім пацієнтам з ІХС. З приводу призначення статинів хворим на ЦД існує дискусійна точка зору. В одніх джерелах літератури призначення статинів є сприятливим для протікання ІХС із ЦД, тому що їх застосування не потребує корекції гіпоглікемічної терапії, а в інших зазначається, що терапія аторвастатином сприяє достовірному зростанню концентрації інсуліну натщесерце та глікозильованого гемоглобіну разом з інсулінорезистентністю, збільшує рівень глікемії у гіперхолестеролемічних пацієнтів [3].

Інгібітори АПФ підвищують чутливість клітин до інсуліну та покращують засвоєння глюкози, що може викликати гіпоглікемію, і потребує зниження дози цукрознижуючих засобів. Окрім того, встановлений позитивний вплив препаратів цієї групи на ліпідний обмін при ЦД 2-го типу у поєднанні з АГ [4]. Окрім позитивних висновків щодо призначення інгібіторів АПФ хворим з ЦД, слід врахувати те, що до його складу входить гідрохлортіазид. Цей тіазидний діуретик небажано призначати хворим на ЦД, оскільки він має негативний вплив на вуглеводний обмін.

Висновки. В результаті проведеного аналізу, ми виявили, що в умовах практичної медицини лікарі проводять вибір препарату хворим зважаючи на наявність у хворого супутнього ЦД, окрім поодиноких випадків призначення неселективних β -блокаторів та гідрохлортіазиду в складі комплексних препаратів з інгібіторами АПФ.

Лікарі приділяють достатню увагу призначенню додаткової терапії хворим на ЦД та ІХС, такої як антигіпоксанти, ангіо- та нейропротекторна особливо у вигляді ін'єкційних розчинів, метаболічна. Така прихильність збільшує кількість призначень одному хворому і призводить до поліпрагмазії.

Гіпоглікемічна терапія хворих із ІХС проводилася з урахуванням ІМТ і у 83% випадків призначалися препарати, які не мають негативного впливу на перебіг ІХС.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Рекомендації асоціації кардіологів України та асоціації ендокринологів України «Діагностика і лікування метаболічного синдрому, цукрового діабету, предіабету і серцево-судинних захворювань» // Серцево-судинні захворювання. Рекомендації з діагностики, профілактики та лікування за ред. В. М. Коваленка, М. І. Лутая. – К.: Моріон, 2011. – С. 68-78.
2. Lee L., Horowitz J., Frenneaux M. Metabolic manipulation in ischaemic heart disease, a novel approach to treatment // Eur. Heart J. 2004. — 25. — 634-41.
3. Уніфікований клінічний протокол медичної допомоги: Ішемічна хвороба серця: стабільна стенокардія напруги первинна медична допомога. Затверджено Наказом МОЗ України від 23.12. 2011р. № 816 с. 35-35
4. Амосова Е. Н. Метаболическая терапия поврежденных миокарда, обусловленных ишемией. Новый подход к лечению ишемической болезни сердца и сердечной недостаточности // Укр. кардиол. журнал. — 2010. — № 4. С. 86-92.

УДК 615.1: 339.13

**АНАЛІЗ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРЕПАРАТИ ПРИ
ЗАХВОРЮВАННЯХ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ**

Федорівська Дарина Василівна
ПВНЗ «Київський медичний університет»
Київський Міжнародний Університет

Однією з характеристик світових систем охорони здоров'я є збільшення витрат на надання медичної допомоги населенню [4, 9].

Значну частину цих витрат становлять витрати на медикаментозне забезпечення населення [16, 17, 18]. Це зумовлено як епідеміологічними змінами в структурі захворюваності (старішання населення, збільшення частки осіб з хронічними захворюваннями), так і розвитком медичної і фармацевтичної галузі (поява нових технологій, розробка оригінальних лікарських засобів (ЛЗ)) [7, 9, 10].

При цьому ресурси на охорону здоров'я є завжди обмеженими, відповідно ситуація вимагає втручання з боку держави, як з позиції прийняття рішень щодо забезпечення населення необхідними ЛЗ, так і з позиції стримання затрат.

Так, враховуючи те, що фармацевтичний ринок характеризується «асиметрією інформації» (відсутністю/недостатністю знань пацієнта у фармацевтичній та медичній галузях для самостійного прийняття рішення щодо свого здоров'я та матеріального достатку) [18] та постійним зростанням витрат на ЛЗ, регулювання фармацевтичного ринку з боку державних структур має бути спрямовано на забезпечення населення доступними, ефективними і якісними ЛЗ, з одночасним належним використанням ЛЗ, раціональним використанням ресурсів охорони здоров'я [8] та забезпечення умов для розвитку фармацевтичної галузі [2, 7].

Витрати на ЛЗ залежать від ціни на ЛЗ та обсягів його споживання. Споживання ЛЗ залежить від попиту на ЛЗ, призначень лікарів та діючої

реімбурсаційної системи [7]

Регулювання фармацевтичного ринку з позиції «стримання витрат» урядами розвинених країн здійснюється в двох напрямках: а) відносно постачання/пропозиції; б) відносно споживання/ попиту ЛЗ [10, 18]. Регулювання постачання/пропозиції ЛЗ здійснюється через систему цінорегулювання, у регулюванні споживання ЛЗ важливу роль відіграє система реімбурсації [6].

Важливо відмітити, що ці два механізми є складовими єдиної системи регулювання медикаментозного забезпечення ЛЗ населення.

Заходи, здійснені у рамках обох систем, у результаті прямо чи опосередковано впливають на ціну ЛЗ. Так, у результаті цінорегулювання на фармацевтичному ринку формується ціна ЛЗ, в результаті механізмів реімбурсації формується реімбурсаційна ціна ЛЗ, яка опосередковано впливає на ціну ЛЗ на ринку. Обидва механізми спрямовані на зменшення остаточної вартості ЛЗ для пацієнта, а відповідно на доступність лікування.

Цінорегулювання/Ціноутворення (Pricing policies) – сукупність дій органів державної влади спрямовані на встановлення або обмеження суми, сплаченої покупцем або отриманої продавцем [13].

Основна мета контролю за цінами на ЛЗ – обмежити приватні та державні витрати на медикаменти, для забезпечення економічної доступності лікування та фінансової стійкості системи охорони здоров'я.

Незважаючи на твердження фахівців щодо негативного впливу цінового регулювання на дослідження і розвиток фармацевтичної галузі [3], такі заходи здійснюються в усіх країнах ЄС в різних обсягах та напрямках.

Можна виділити три основні принципи регулювання ціни на ЛЗ (амбулаторний сектор) (схема 2) [6, 7, 16]:

1. Прямий контроль за витратами на ЛЗ
2. Контроль за прибутками компаній виробників ЛЗ
3. Регулювання власне ціни на ЛЗ

Система референтних цін, на ряду з контролем за прибутками компаній

виробників ЛЗ, багатьма авторами розглядається як одна із складових політики непрямого ціно регулювання ціни виробника [5, 7, 10]. У представленій статті система референтних цін згадується як складова системи реімбурсації. визнає реімбурсацію. Загалом реімбурсація – це загальноприйнята в міжнародній практиці охорони здоров'я назва процесу, за допомогою якого система охорони здоров'я впливає на доступність ЛЗ та медичних послуг для населення [1, 2].

Механізм повної або часткової оплати вартості ЛЗ застосовують для протидії найбільш соціально значущим захворюванням. Однією з таких хвороб є бронхіальна астма (БА), оскільки уражає всі вікові категорії населення, а при неефективному контролі за захворюванням значно знижується якість життя пацієнтів і в частині випадків може призвести до смерті. За даними Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України на цю патологію страждають близько 300 мільйонів осіб у світі. Показники захворюваності на БА становлять 1–18%, у дітей же цей показник становить 5-10%. В Україні показники розповсюдженості цього захворювання у осіб дитячого віку коливаються від 0,6% до 0,56%. Такі дані можуть тільки підкреслити проблему низької діагностики БА у дітей в нашій країні [3].

Із 1 квітня 2017 р. в Україні почала діяти урядова програма «Доступні ліки» (далі – Програма), що розповсюджується на ЛЗ для лікування серцево-судинних захворювань, цукрового діабету II типу та БА. Перелік міжнародних непатентованих назв (МНН) препаратів, що підлягають реімбурсації, був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2016 р. No 863 «Про запровадження відшкодування вартості лікарських засобів» та становив 17 МНН для лікування серцево-судинних захворювань, 3 МНН – цукрового діабету II типу та 3 МНН – БА. Метою цієї Програми є забезпечення доступу пацієнтів до 23 ЛЗ для амбулаторного лікування хронічних неінфекційних захворювань. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. No 135 «Деякі питання реімбурсації лікарських засобів» визнала попередню редакцію як таку, що втратила чинність, та регламентувала відшкодування вартості ЛЗ виключно за

електронними рецептами. Змін щодо кількості МНН, що беруть участь у Програмі, не відбулося, і відповідний перелік має 23 позиції. Визначення розміру реімбурсації ЛЗ та формування Реєстру ЛЗ, вартість яких підлягає відшкодуванню, покладено на МОЗ України. Оновлення Реєстру передбачено здійснювати двічі на рік: станом на 1 січня та 1 липня поточного року. Оскільки рівень контролю над БА в Україні низький, а її поширеність – висока, одним із ефективних механізмів поліпшення стану фізичної та економічної доступності ЛЗ для цього захворювання є реімбурсація ЛЗ [4, 5, 6].

Питання відшкодуванню вартості ЛЗ та програми «Доступні ліки» розглядалися у наукових публікаціях Гетало О. В. [7], Гуз В. С., Заліської О. М. [9], Косяченко К. Л., Немченко А. С. [8] та ін. Так, у працях висвітлювалися питання обґрунтування механізму реімбурсації ЛЗ у різних країнах, визначення переваг та запозичення досвіду для функціонування в Україні, а також розробки методики з проведення моніторингу цін на ЛЗ, що закуповуються для державних цільових програм. Науковцями було детально досліджено асортимент ЛЗ у програмі «Доступні ліки» для серцево-судинних захворювань. При цьому автори не розглядали питання дослідження асортименту ЛЗ саме для лікування БА.

Із 1 квітня 2017 р. по 1 липня 2019 р. МОЗ України видало 5 наказів, що затверджували Реєстр лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню:

1. Наказ МОЗ України від 03. 04. 2017 р. No 360 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню».

2. Наказ МОЗ України від 26. 07. 2017 р. No 856 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 26 липня 2017 року».

3. Наказ МОЗ України від 22. 01. 2018 р. No 111 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 22 січня 2018 року».

4. Наказ МОЗ України від 23. 07. 2018 р. No 1367 «Про затвердження

Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 23 липня 2018 року». 5. Наказ МОЗ України від 21. 01. 2019 р. No 148 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 21 січня 2019 року» [10–14].

Для дослідження динаміки номенклатури ЛЗ у програмі «Доступні ліки» за конкретними захворюваннями було проаналізовано всі Реєстри ЛЗ, що підлягають відшкодуванню. Можна стверджувати, що практично при кожному оновленні Реєстру збільшувалася кількість торгових назв (ТН) ЛЗ. Якщо порівнювати чинну редакцію Реєстру та першу, то кількість ТН ЛЗ для лікування серцево-судинних захворювань збільшилась на 56%, цукрового діабету – на 92%, а БА – на 133%. Така динаміка демонструє нам збільшення можливості обрати той чи інший ЛЗ для фармакотерапії, а також зростання доступності ЛЗ для пацієнтів

1. Результати аналізу асортименту ЛЗ, що включено до урядової програми «Доступні ліки», демонструють збільшення ТН препаратів із кожним оновлення Реєстру ЛЗ, що підлягають відшкодуванню, для кожної нозології. Кількість ЛЗ для лікування БА збільшилась в п'ятій редакції Реєстру на 133% порівняно з першою. Однак, така номенклатура ЛЗ є базовою і не забезпечує повну фармакотерапію захворювання, тому необхідно її переглядати відповідно до протоколів лікування та даних доказової медицини. Актуальним є перегляд Реєстру ЛЗ, що підлягають відшкодуванню, відповідно до потреб населення.

2. Виявлено, що 87% ЛЗ є імпортованими, а лише 13% – вітчизняними. Серед країн виробників-лідерів переважають Іспанія (32%) та Швеція (23%). Саме тому актуальним також є вдосконалення асортиментної політики з метою забезпечення на фармацевтичному ринку доступних та необхідних ЛЗ вітчизняного виробництва.

3. Аналіз динаміки розміру відшкодування та суми доплати за упаковку дав змогу встановити, що відсоток ЛЗ без доплати становить близько 50%. На 75% препаратів для лікування БА розмір доплати за упаковку з кожною редакцією Реєстру ЛЗ, що підлягають відшкодуванню, збільшувався, на 2

ЛЗ - знижувався, а 1 ЛЗ підлягав частковій компенсації лише один раз.

СПИСОК ВИКОРИСТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Medicines Reimbursement policies in Europe. World Health Organization 2018. – 182 p. // World Health Organization 2018 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/376625/pharmaceutical-reimbursement-eng.pdf?ua=1
2. Офіційний сайт Фармацевтичної енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pharmacencyclopedia.com.ua/article/1062/reimbursaciya>
3. Офіційний сайт Центру громадського здоров'я МОЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/bronkhialna-astma-scho-treba-znati-pro-zakhvoryuvannya>
4. Офіційний сайт Урядової програми реімбурсації «Доступні ліки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://liky.gov.ua/>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2016 року No 863 «Про запровадження відшкодування вартості лікарських засобів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/863-2016-%D0%BF>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 року No 135 «Деякі питання реімбурсації лікарських засобів» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1352019-%D0%BF>
7. Гетало О. В., Кратенко А. О. Аналіз соціально-економічного стану системи реімбурсації вартості лікарських засобів за кордоном // ЛОГОΣ. The art of scientific mind. – 2019. – No 2. – С. 62–64.
8. Косяченко К. Л., Немченко А. С., Коваленко О. В., Кубарева І. В. Науково-методичні підходи до проведення моніторингу цін на лікарські засоби, що закуповуються за державними цільовими програмами // Фармац. журн. 2011. – No 1. – С. 13–18.
9. Гуз В. С., Заліська О. М. Аналіз динаміки асортименту лікарських

засобів у програмі «Доступні ліки» для лікування серцево-судинних захворювань // Там само. – 2019. – No 3. – С. 21–30. <https://doi.org/10.32352/0367-3057.3.19.03>

10. Наказ МОЗ України від 03. 04. 2017 р. No 360 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0360282-17>

11. Наказ МОЗ України від 26. 07. 2017 р. No 856 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 26 липня 2017 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0856282-17>

12. Наказ МОЗ України від 22. 01. 2018 р. No 111 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 22 січня 2018 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0111282-18>

13. Наказ МОЗ України від 23. 07. 2018 р. No 1367 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 23 липня 2018 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1367282-18>

14. Наказ МОЗ України від 21. 01. 2019 р. No 148 «Про затвердження Реєстру лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню станом на 21 січня 2019 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0148282-19> ISSN 0367-3057, Фармацевтичний журнал, 2019, Т. 74, No 5

РОЗВИТОК В УКРАЇНІ ПРЕПАРАТІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ

Федорівська Дарина Василівна
ПВНЗ «Київський медичний університет»
Київський Міжнародний Університет

Вступ. Верхні дихальні шляхи є складним комплексом органів, що має найважливіше функціональне значення, завданням якого є забезпечення нормальною роботою всіх нижче розташованих відділів дихального, шлунково-кишкового тракту. Важливе значення має захисна функція, яка забезпечує окремі структури верхніх дихальних шляхів.

На фармацевтичному ринку України представлені готові лікарські засоби, серед яких досить велику частину складають ліки з натуральної рослинної сировини, виготовлені на основі екстрагування діючої речовини. В умовах погіршення екологічного стану та наявності великої кількості синтетичних речовин у всіх сферах життєдіяльності населення України намагається використовувати для лікування лікарські засоби рослинного походження, яким характерна різнобічна фармакологічна дія, що зумовлена комплексом біологічно активних речовин (БАР) відповідних рослин. Крім цього, фітозасоби при правильному дозуванні практично нетоксичні, нешкідливі, відносно доступні, ефективні й унікальні. Різноманіття лікарських форм вимагає детального дослідження асортименту окремих видів та їх розповсюдження на ринку України. Тому актуальним є статистичний аналіз асортименту фітопрепаратів для лікування верхніх дихальних шляхів.

Метою роботи став аналіз розвитку в Україні препаратів для лікування верхніх дихальних шляхів.

Матеріали та методи дослідження. Об'єктами досліджень були: Державний реєстр лікарських засобів, інструкції для медичного застосування препаратів та Анатомо-терапевтично-хімічна класифікація.

При проведенні аналізу використовували аналітичні, теоретичні, кореляційні методи аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. При дослідженні асортименту фітопрепаратів, які застосовуються для лікування дихальних шляхів було встановлено, що перелік даних препаратів досить широкий.

Фітопрепарати для лікування верхніх дихальних шляхів відносяться до категорії R. R – засоби, що діють на респіраторну систему. Дана категорія розподіляється на: R01 - засоби, що застосовуються при захворюваннях порожнини носа; R02 - препарати, що застосовуються у разі захворювань горла; R03 - засоби для лікування обструктивних захворюваннях дихальних шляхів; R05 - засоби, що застосовуються у разі кашлю та застудних захворювань; R06 - антигістамінні засоби для системного застосування; R07 - інші засоби, що діють на респіраторну систему [1, с. 23].

Як ми бачимо у мережах аптек існують дуже широкий вибір фітопрепаратів для лікування верхніх дихальних шляхів. Після проведеного дослідження було встановлено, що найбільша видова різноманітність використовується для лікування кашлю. Для лікування порожнини носа та горла найкраще лікування це звороження, промивання. А фітопрепарати здебільшого застосовуються у дитячому віці.

Розвиток в Україні препаратів для лікування верхніх дихальних шляхів має великі перспективи, адже країна багата як і лікарські рослини так і на спеціалістів. Але повномасштабне вторгнення рф до нашої країни, змінило плани.

Фармацевтична промисловість України включає виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, оптову та роздрібну торгівлю, спеціалізоване зберігання та розподіл (розповсюдження) за допомогою налагодженої збутової мережі (аптек, аптечних пунктів тощо). Фармацевтична галузь у розвинених країнах є однією з найбільш динамічних і прибуткових, але водночас вона виступає як особливий сегмент ринку, який регулюється державними органами, а також контролюється страховою медициною. В

останні роки фармація почала інтегруватися зі сферою медичних послуг.

Українська фармацевтична промисловість виробляє близько 400 із 700 препаратів для верхніх дихальних шляхів, які продаються в Україні. Фармацевтичні підприємства України випускають лікарські засоби практично у всіх формах (тверді, рідкі, порошкоподібні тощо).

Фармацевтичні субстанції в Україні виробляють 49 зареєстрованих суб'єктів господарювання. У структурі вироблених речовин 76 найменувань мають синтетичне походження, 82 – природне. Речовини вітчизняного виробництва складають лише 30% від загального обсягу, всі інші імпортуються з Китаю, Німеччини, Індії та США [5, с. 14].

Сьогодні на фармацевтичному ринку представлена продукція понад 300 виробників з країн далекого зарубіжжя, СНД і Балтії, а також 160 вітчизняних виробників, у тому числі 22 виробника, які займалися випуском лікарських засобів ще за часів Радянського Союзу.

Українські фармацевтичні компанії намагаються урізноманітнити асортимент, щоб задовольнити потреби покупців, щороку покращуючи якість та асортимент продукції, що випускається. Одним із головних факторів розвитку фармацевтичного ринку препаратів для верхніх дихальних шляхів є загальне зростання купівельної спроможності населення. Однак ця причина не єдина. За словами експертів, на ринку спостерігається тенденція до збільшення частки більш дорогих і, як правило, ефективніших ліків за рахунок зменшення сегмента дешевих класичних препаратів. Існують і суб'єктивні причини збільшення частки ринку дорогих ліків: покупець, як і в інших сферах споживання, стежить за модними тенденціями. Часто виявляється, що насправді люди платять лише за нову упаковку та бренд.

Висновки. Отже Україна має всі перспективи для розвитку та розширення в Україні препаратів для лікування верхніх дихальних шляхів, але на даний момент війна не дозволяє це реалізувати.

У сучасній медицині близько 35% лікарських препаратів мають рослинне походження, а в Україні цей показник навіть вищий – близько 40%.

Міністерством охорони здоров'я України дозволено користування більш як 260 видами рослин, які відзначаються цілющими властивостями. Все це свідчить про значний потенціал фітотерапії на терені охорони здоров'я людей. Слід відзначити, що рослинна сировина до того ж має значні переваги перед синтетичною. Вона, зокрема не викликає алергічних реакцій і легше засвоюється організмом. Її не завжди можна замінити препаратами синтетичного походження. У більшості випадків рослинна сировина не викликає складних побічних ефектів на стан здоров'я, що часто відбувається з ліками синтетичного походження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарник Т. П. Ефективність комплексного використання антигомотоксичних і фітотерапевтичних засобів у частохворіючих ГРВІ осіб з фоновими хронічними захворюваннями ЛОР-органів/ Т. П. Гарник, В. А. Терешин, Н. А. Пересадін //Фітотерапія. Часопис. – 2013. – №3. – С.10-16.
2. Гарник Т. П. Фітотерапія: сучасні тенденції до використання в лікарській практиці та перспективи подальшого розвитку(огляд літератури та результати власних досліджень). / Т. П. Гарник, В. А. Туманов, В. В. Поканевич та ін // Фітотерапія. Часопис.- 2012.-№ 1.-с.4-11.
3. Горна С. В. Сучасна фітотерапія : навч. посіб. / С. В. Гарна, І. М. Владимірова, Н. Б. Бурд та ін. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. 580 с.
4. Чернецька С. Б. Аналіз фармацевтичного ринку лікарських препаратів для лікування захворювання горла [Текст]/С. Б. Чернецька, Н. М. Белей //Фітотерапія. Часопис. – 2019. – №1. – С.34-37.
5. Kardos P. Phytotherapy in acute bronchitis: what is the evidence? Clinical Phytoscience. 2015. Vol. 1 (2).

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ ШЛУНКОВО-КИШКОВОГО ТРАКТУ

Федорчук Аліна Ігорівна

Студент

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Вступ. В сучасному світі без ліків не обійтись. Кожного дня людина використовує лікарські засоби хімічного, тваринного і рослинного походження. Серед сучасних актуальних проблем медицини гастроентерології належить одне з провідних місць. В Україні захворювання органів травлення займають за частотою друге місце після захворювань серцево-судинної системи. З давніх часів людство використовувало різні природні матеріали як джерело ліків, і рослини завжди відігравали найважливішу роль у медицині та охороні здоров'я. В рослинах також виробляються біологічно активні речовини, які при введені в організм можуть викликати зміни фізіологічних процесів. Рослини, які містять біологічно активні речовини, можуть використовуватись із лікувальною метою, називають лікарськими.

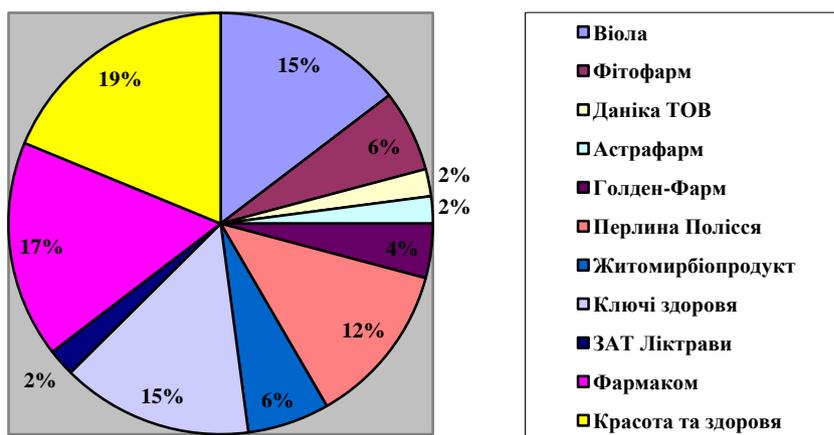
Мета роботи. Дослідження рослинних препаратів для лікування шлунково-кишкового тракту, а саме лікарські препарати на основі розторопші.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження моєї магістерської роботи є препарати рослинного походження розторопши плямистої. Для визначення асортименту міжнародних непатентованих назв та торгових назв готових лікарських засоб, представлених на фармацевтичному ринку України, була використана інформаційно-пошукова система «Фармстандарт». Аналіз проведено на основі даних Державного реєстру лікарських засобів України, електронних баз даних, інформаційнопошукової програми «Моріон» станом на 2022-2023 рік. Аналіз зареєстрованих в Україні гепатопротекторів проводилося з використанням інформаційної бази зареєстрованих ЛЗ, представленої на офіційному сайті ДУ «Державний експертний центр» Міністерства охорони

здоров'я (МОЗ) України, інструкцій для медичного застосування лікарських засобів, Протоколів діагностики та лікування захворювань шлунково-кишкового тракту.

Отримані дані досліджень опрацьовувала методами узагальнення, систематизації, графічного, порівняльного та структурного аналізу.

Результати та обговорення.

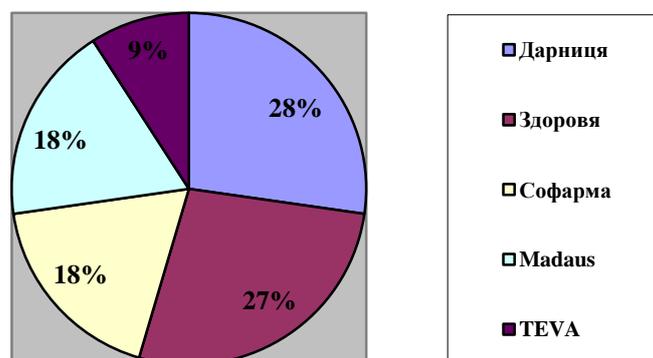

Рис. 1. Асортимент фармацевтичних компаній України, які в своєму арсеналі містять дієтичні добавки з розторопші

Лідером по кількості продуктів з розторопші плямистої є ТОВ «Красота та Здоров'я» – один з найбільших в Україні виробників натуральних біологічно активних добавок та органічної косметики для дітей і дорослих. Продукція з вмістом розторопші ТОВ «Красота та Здоров'я»:

- 1) Розторопші екстракт ОСОКОР 30 таблеток по 200 мг
- 2) Розторопші екстракт ОСОКОР 60 таблеток по 200 мг
- 3) Олія розторопші AN NATUREL (500 мг масла насіння розторопші) 50 капсул
- 4) Насіння розторопші 100 г
- 5) Олія насіння розторопші 100 мл
- 6) Дріжджі пивні ОСОКОР з розторопшею 100 таблеток
- 7) Розторопша ENJEE 30 капсул

- 8) Розторопша форте ENJEE 30 капсул
 9) Фіточай МІКСОФІТ Печінковий 45 таблеток

Рис. 2. Асортимент фармацевтичних компаній , які в своєму арсеналі містять лікарські препарати з розторопші плямистої

Найвідоміша компанія в Україні «Дарниця» також має в своєму асортименті препарат з розторопші під назвою «Дарсіл», що зареєстрований як лікарський засіб. Дарниця – лідер ринку України за обсягом продажів в натуральному виразі. Асортимент гепатопротекторів компанії:

- Дарсіл таблетки, в/о по 22.5 мг №30
- Дарсіл таблетки, в/о по 22.5 мг №50
- Дарсіл таблетки, в/о по 22.5 мг №100

1 таблетка Дарсіл® містить діючу речовину – силімарин 22,5 мг, отриманий з екстракту плодів рослини розторопші плямистої (*Silybum marianum*). Біоактивні компоненти силімарину нейтралізують вільні радикали в печінці, перешкоджають руйнуванню клітинних структур, зокрема, стабілізують мембрани гепатоцитів, гальмує проникнення отрут у гепатоцити, поліпшує загальний стан, зменшує відчуття слабкості та важкості в правому підребер'ї, сприяє нормалізації біохімічних показників.

Висновки. За результатами проведених маркетингових досліджень асортименту препаратів розторопші на фармацевтичному ринку України встановлено, що станом на 2023 р. на ринку репрезентовано 59 лікарських

засобів. До вибірки увійшло 59 препаратів розторопші плямистої. Проведений аналіз свідчить, що препарати розторопші представлені 16 фірмами-виробниками: 13% лікарських засобів іноземного виробництва з 4 країн-виробників, а 87% - вітчизняного (13 компаній-виробників).

87% препаратів розторопші випускаються 13 українськими компаніями-виробниками, найбільшу частину на державному ринку займають ТОВ «Красота та Здоров'я» (18%), «Фармаком» (17%) та ТОВ «КЛЮЧИ ЗДОРОВ'Я» (15%) . (Рис.1.)

Згідно результатів проведеного дослідження на сьогодні є 3 країни-імпортери препаратів розторопші. (Рис.2.)

ЛІКАРСЬКІ ПРЕПАРАТИ З РОЗТОРОПШІ ПЛЯМИСТОЇ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ХВОРОБ ПЕЧІНКИ

Федорчук Аліна Ігорівна

Студент

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Актуальність теми. На сьогодні значного поширення у світі набувають гострі та хронічні захворювання гепатобіліарної системи. Незважаючи на безсумнівний прогрес, досягнутий у гепатології за останні десятиліття їх лікування як і раніше залишається досить складним завданням. Список лікарських засобів, що застосовуються в комплексній терапії захворювань печінки і жовчовивідних шляхів, налічує сьогодні більше тисячі найменувань, серед яких виділяється група препаратів на рослинній основі, що містять у своєму складі речовини фізіологічно несторонні організму людини, які легко біотрансформуються з утворенням нетоксичних метаболітів. Розторопша плямиста є важливим джерелом біологічно активних речовин для численних лікарських засобів, що широко використовуються в народній і науковій медицині у багатьох країнах. Вона включена в якості лікарської рослини в фармакопеї більшості країн світу, зокрема Європейську Фармакопею, Американську Трав'яну Фармакопею, Британську Фармакопею та Державну фармакопею України.

Дана рослина використовувалася людьми в лікувальних цілях ще близько 2000 років тому. Стародавні римляни вживали розторопшу для лікування захворювань печінки, а в Європі її екстракт використовували при гепатиті і цирозі печінки. В Індії розторопша застосовувалася в гомеопатичній і народній медицині. Особливу популярність і застосування розторопша плямиста отримала в 1968 році, після дослідження її біохімічного складу в Мюнхенському інституті фармацевтики.

До складу насіння входять макроелементи (мг/г): калій — 9,2,

кальцій - 16,6, магній — 4,2, залізо — 0,08 і мікроелементи (мкг/г): марганець — 0,1, мідь - 1,16, цинк — 0,71, хром — 0,15, селен — 22,9, йод - 0,09, бор — 22,4. В складі розторопші є комплекс ліпідів (токофероли, фосфоліпиди, ацилгліцерини), серед яких переважає кварцитин. Завдяки унікальному набору омега-3 поліненасичених жирних кислот в оптимальному співвідношенні, олія і шрот з насіння розторопші добре впливають на обмін речовин, підвищують опірність організму до захворювань, мають антиалергенні і детоксикаційні властивості.

Виявлена їх антиоксидантна, антимуtagenна, мембранопротекторна, ранозагоювальна дії. Крім лікувальних властивостей, розторопша має харчову цінність.

В розмелених плодах розторопші міститься:

- 14,32 % протеїну;
- 20,22 % жиру;
- 30,53 % клітковини.

Мета роботи: узагальнити дані про використання розторопші плямистої в медичній практиці та проаналізувати лікарські препарати

Виклад основного матеріалу. Одним із основних джерел одержання рослинних гепатопротекторів є розторопша плямиста (*Silybum marianum*).

Сьогодні розторопшу в основному використовують як природний засіб від проблем з печінкою, включаючи гепатит, цироз та жирову хворобу печінки. Він також використовується для підтримки функції печінки під час хіміотерапії та для захисту печінки від шкідливого впливу алкоголю та інших токсинів.

У цілому розторопша має багату історію використання в традиційній медицині по всьому світу. Його використання при захворюваннях печінки та жовчного міхура було особливо поширеним, і сучасні дослідження підтвердили багато з його традиційних застосувань.

Препарати розторопші в Україні доступні в різних формах, серед яких:

Капсули: капсули розторопші є популярною формою випуску, їх легко ковтати. Вони доступні в різних концентраціях і зазвичай приймаються водою.

Таблетки: Таблетки розторопші подібні до капсул і доступні в різних дозах. Їх приймають внутрішньо, запиваючи водою.

Екстракти: Екстракти розторопші є концентрованими рідкими або твердими формами рослини. Вони доступні в різній міцності і можуть бути додані у воду або інші напої.

Настоянки: Настоянки розторопші – це рідкі екстракти, отримані шляхом замочування рослини в спирті або суміші спирту та води. Їх приймають перорально і можна додавати у воду чи інші напої.

Порошки: порошки розторопші — це дрібно подрібнені форми рослини, які можна додавати в їжу або напої.

Чаї: Чаї з розторопші готують шляхом замочування висушеної рослини в гарячій воді. Вони є популярною формою випуску, їх можна вживати як гарячими, так і холодними.

Креми для місцевого застосування: креми від розторопші використовуються для місцевого застосування, щоб заспокоїти та зволожити шкіру. Їх можна використовувати при різних захворюваннях шкіри, включаючи екзему та псоріаз.

Українські компанії ,які містять в своєму арсеналі препарати з розторопши: Фармаком, Віола, КЛЮЧІ ЗДОРОВ'Я, Фітофарм, Красота та Здоров'я, Дарниця.

Препарати з розторопші,які зареєстровані як лікарські засоби в Україні:

- Дарсіл таблетки, в/о по 22.5 мг №30
- Дарсіл таблетки, в/о по 22.5 мг №50
- Дарсіл таблетки, в/о по 22.5 мг №100
- Карсил таблетки, в/о по 22.5 мг №80
- Карсил форте капсули тв. по 90 мг №30
- Легалон 140 капсули по 140 мг №60
- Легалон 70 капсули по 70 мг №60

В результаті багатьох проведених досліджень було визначено, що більший відсоток людей(близько 60%) обирають лікарські засоби з розторопші

замість добавок з розторопші. Українці довіряють препаратам, які зареєстровані як лікарські засоби та пройшли всі перевірки для того, щоб потрапити на фармацевтичний ринок.

Висновки. Фармацевтичні компанії розробили ліки та добавки, які містять екстракт розторопші або силімарин як активний інгредієнт. Ці продукти продаються як дієтичні добавки або безрецептурні препарати для підтримки печінки та детоксикації. Деякі рецептурні препарати, які містять силімарин, також використовуються для захворювань, пов'язаних з печінкою.

Підсумовуючи, слід сказати, що розторопша – це популярна лікарська рослина, яка використовувалася протягом століть і здобула популярність як природний засіб для здоров'я печінки. Є багато фармацевтичних компаній, які виробляють ліки та добавки, що містять екстракт розторопші або силімарин, які продаються для підтримки печінки та детоксикації.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ (ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ, ВОЄННОГО СТАНУ, ПАНДЕМІЙ ТА ІНШИХ ЗАГРОЗ РІЗНОГО ХАРАКТЕРУ ТА СТУПЕНЮ ВПЛИВУ)

Федюшко Єлизавета Миколаївна

Стахирюк Людмила Іванівна

Ластовиченко Єлизавета Андріївна

студенти фармацевтичного факультету

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Музика Наталія Ярославівна

співавтор, науковий керівник

к. фарм. н., доцент кафедри фармації

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. В період початку пандемії та введення повномасштабних військових дій в Україні погіршилось надання фармацевтичної допомоги населенню та доступ до медичних препаратів, необхідних для лікування хворих, а також до інших засобів медичного призначення. Дефіцит ЛЗ на ринку головним чином пов'язаний з тим, що критичні ситуації в державі викликали паніку серед населення та створили невпевненість щодо доступності необхідних препаратів для подальшого лікування. Унаслідок проблем, які пов'язані з постачанням ліків та ажіотажем страждають в першу чергу діти, особи старшого віку, хронічні хворі, які потребують постійної медичної допомоги. Тому організація фармацевтичної допомоги вимагає відповідального підходу до планування та підготовки фармацевтичної інфраструктури та устаткування для забезпечення ефективної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій.

Ціль роботи. Оцінка впливу військового стану та пандемії на організацію фармацевтичної допомоги та проблеми, які виникають із забезпеченням населення медичними засобами, їх шляхи вирішення.

Матеріали та методи. Аналіз статистичних даних про роботу аптек під час надзвичайних ситуацій, порівняння стандартів надання фармацевтичної допомоги, вивчення документів, які пов'язані з організацією фармацевтичної допомоги.

Результати та обговорення. До початку війни в Україні повноцінно працювали 22 000 аптечних закладів, а після – 15 000. На територіях, які піддавалися численним обстрілам (Донецька, Луганська, Херсонська, Запорізька, Харківська області) було знищено від 10% до 90% аптек. На заході країни вони працювали в штатному режимі, лише 5% припинили функціонування, але згодом вони відновили свою роботу. Після початку повномасштабного вторгнення росії в нашу державу також з'явилася проблема з доставкою ліків до аптек і як наслідок цього обмежений асортимент ЛЗ. Фармацевтичні заводи та їх склади були обстріляні та частково зруйновані, тому деякі препарати зникли з аптечних установ та на певний період з фармацевтичного ринку України. За даними Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками найбільш дефіцитними були препарати для лікування артеріальної гіпертензії, зняття різних видів болю, заспокійливі, антидепресанти та ліки для хронічних хворих. Також через загрозу особистої безпеки та безпеки своїх рідних велика кількість фармацевтичних працівників змушена була покинути країну – це теж негативно вплинуло на роботу аптек.

Державі вдалося подолати кризу завдяки наявності достатнього запасу лікарських препаратів та функціонуючих заводів. Велику роль у забезпеченні громадян найбільш необхідними препаратами зіграли закордонні волонтерські організації, які завозили в Україну найбільш критично необхідні ліки та співпрацювали з волонтерами західних областей, які в свою чергу транспортували на схід країни. Провізори визначали приналежність ЛЗ до певних фармакологічних груп, робили написи щодо їх застосування, формували аптечки. Сортувальні пункти знаходилися в школах, спортзалах, клубах та інших закладах.

У регіонах, де ситуація стабільна, дефіциту лікарських засобів не відчувається, а на територіях, які зазнають обстрілів постачальниками надалі є волонтери. Має важливе значення допомога, що поступає з-за кордону та від небайдужих людей в країні.

Висновки. Військовий стан та пандемія ускладнили процес надання фармацевтичної допомоги населенню. Однак у випадку надзвичайних ситуацій уряд та місцеві органи влади забезпечили доступну та ефективну фармацевтичну допомогу. Це було досягнуто за допомогою різних заходів, включаючи забезпечення належних запасів ліків, посилення співпраці між медичними закладами та агентствами, організацію навчальних програм для медичних працівників та населення щодо допомоги у кризових ситуаціях. Після закінчення цієї жахливої війни потрібно удосконалити алгоритм дій фармацевтів у кризових ситуаціях, щоб у запобігти непередбачуваності таких ситуацій у майбутньому.

CHEMICAL SCIENCES

INFLUENCE OF TRANS FATTY ACIDS ON THE HUMAN BODY

Kotova Valeriia Oleksiivna,

Student of the 1st Faculty of Medicine,

Lukianova Larysa Volodymyrivna,

Candidate of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Medical and Bioorganic Chemistry

Kharkiv National Medical University

Introduction. For humans, fatty acids are an integral part of life, because they are a depot of nutrients. They enter the body with food and have high biological activity, which affects cellular and tissue metabolism, ensures function and response to hormonal signals. Also, fatty acids affect the structure and functions of membranes, the activity of transcription factors and gene expression, and participate in metabolism. In general, there are several types of fatty acids that have a significant impact on the human body: saturated, polyunsaturated, monounsaturated and trans fatty acids. As for their effect on the body, they can all cause cardiovascular diseases, but it is more appropriate to consider each class separately, so we will consider trans fatty acids next.

Aim. To analyze the impact of trans fats on human health, which diseases they cause, which products contain them, and which substitutes exist.

Materials and methods. An analysis of scientific literature and Internet sources was made regarding the effect of trans fats on humans.

Results and discussion. As already mentioned, fatty acids enter our body with food, but a large number of them are trans fats. So, to begin with, let's find out what they are. Transients are artificially formed as a result of hydrogenation of vegetable oils, and the problem is that due to their artificial structure, they almost do not participate in metabolism and cannot leave the body naturally, but instead settle on

the walls of blood vessels and clog them.

Nowadays, trans fats are found in almost all food products, but why does everyone use them if it is so harmful to health? The answer is simple – when using them, food products retain their fresh appearance for a long time and have a longer shelf life. So manufacturers try to add more trans fats to their product to keep them looking good for longer, but they don't think about the consequences that long-term consumption of trans fats can cause. Trans fatty acids are found in ready-to-eat semi-finished products – chips and crackers, in confectionery – cookies, cakes, waffles, candies, as well as in fried foods – french fries, donuts, that is, in most of the usual food that we eat every day.

So let's consider what the constant use of trans fats leads to. The greatest danger they can lead to is cardiovascular diseases, type 2 diabetes, obesity, and they also significantly increase the risk of coronary heart disease, strokes, and negatively affect homeostasis. The impact on the development of oncological diseases has also been clarified. And these are only the main diseases caused by trans fats, because they have a negative effect on the whole body. This is a big problem, because they are really in many products and pose a great threat to the health of all people.

Based on this situation, in order to preserve the health of people all over the world, measures aimed at reducing the consumption of trans fats have been developed. Their substitutes also began to be developed, and studies have shown that stearic acid is a good substitute for trans fatty acids in the production of products, having an effect close to theirs, but without harming humans.

Stearic acid (IUPAC systematic name: octadecanoic acid) $C_{18}H_{36}O_2$ or $CH_3(CH_2)_{16}COOH$ – is one of the useful types of saturated fatty acids that comes from many animal and vegetable fats and oils. Stearic Acid is a saturated long-chain fatty acid with an 18-carbon backbone. Stearic acid is found in various animal and plant fats, and is a major component of cocoa butter and shea butter. Stearic acid is a white solid with a mild odor. Floats on water. It is a waxy solid. Stearic acid was discovered in lard in 1816 by the French chemist Chevreul. Stearic acid is obtained by hydrogenation of oleic acid: $C_{17}H_{33}COOH + H_2 \rightarrow C_{17}H_{35}COOH$. Stearic acid is also

obtained synthetically by the oxidation of saturated hydrocarbons with manganese compounds. The main industrial method for obtaining stearic acid is to extract it from stearin, a product of the hydrolysis of fats in the manufacture of soap. Although stearic acid can also be obtained from vegetable fats, animal fat is usually used to produce it.

Although the effect of stearic acid on the human body has not yet been thoroughly studied, it is the most appropriate substitute for trans fatty acids.

Conclusions. Trans fats are hydrolyzed vegetable oils that have a negative effect on the human body. They pose a great threat to health, because they are contained in most food products, such as semi-finished products, ready-to-eat products, confectionery, fried dishes, etc. At the same time, they almost do not participate in the metabolism and are not removed from the body naturally. An excessive amount of trans fats in the body can lead to cardiovascular diseases, diabetes, obesity, coronary heart disease and cancer. So each of us should watch what we eat and try to consume less trans fats. Today, the main substitute for trans fats is stearic acid, which has a similar effect to them in food products, but does not harm the human body.

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ МІКРОФІЛЬТРАЦІЯ – АЕРАЦІЯ ПРИ ОБРОБЦІ АРТЕЗІАНСЬКИХ ВОД З ПІДВИЩЕНИМ ВМІСТОМ ЗАЛІЗА

Балакіна Маргарита Миколаївна,

д.х.н., ст. наук. співроб.

Семінська Ольга Олегівна,

к.х.н., наук. співроб.

Мельник Людмила Олексіївна,

д.х.н., ст. наук. співроб.

Інститут колоїдної хімії та хімії води
ім. А. В. Думанського НАН України

м. Київ, Україна

Вступ. У м. Києві наразі діють 363 промислові артезіанські свердловини, з яких до київського водопроводу надходить 10 % необхідної води [1]. Також значна кількість киян користується бюветними комплексами, будучи впевненими, що вода з природного джерела корисніша для здоров'я, ніж очищена за допомогою фільтрів; так, у липні 2022 року за даними Київводфонду споживання бюветної води киянами становило майже 56 тисяч кубометрів [2]. Проте, всупереч думці, що артезіанські підземні води є найнадійнішим і найкращим за своєю якістю джерелом водопостачання [3], в Українському водному товаристві WaterNet стверджують, що однією з найпоширеніших проблем питного водопостачання Києва та Київської області всім джерелам питної води, зокрема й артезіанським свердловинам, будь-якої пори року притаманний підвищений вміст заліза [4, 5].

Залізо належить до життєво важливих для людини мікроелементів, беручи участь у процесах кровотворення, внутрішньоклітинного обміну та регулювання окисно-відновних процесів. Його нестача в організмі призводить до серйозних аномалій, у тому числі й анемії, проте регулярне вживання води з надмірним вмістом заліза може сприяти також пригніченню антиоксидантної системи організму та захворюванням внутрішніх органів, насамперед печінки

та нирок; крім того, надмірна кількість заліза несприятливо впливає на шкіру людини, на морфологічний склад крові та може бути причиною алергічних реакцій [6].

Концентрація заліза у підземних ґрунтових водах може становити від 0,5 до 50 мг/дм³; у Київській області ця величина змінюється в діапазоні 0,3-10 мг/дм³, найчастіше – 3–5 мг/дм³ залежно від географічного розташування та глибини джерела [6] при нормі в питній воді 0,2 мг/дм³ [7], тому проблема знезалізнення артезіанської води стоїть досить гостро.

У підземних водах переважаючою формою існування заліза є гідрокарбонат заліза(II), стійкий лише у відсутності розчиненого кисню [8]. Сполуки заліза(III) менш розчинні, ніж сполуки заліза(II), тому в технологіях водопідготовки залізовмісних підземних вод процес окиснення є визначальним. Оскільки ж мова йде про підготовку питної води, бажано, щоб був використаний безреагентний метод обробки вихідної води. Одним із найсучасніших і одночасно дешевим і надійним методом очищення води від заліза є аераційний метод [6].

Аеруванням із залізовмісної води спочатку видаляється гідрокарбонат заліза, що легко гідралізується в воді:

при цьому процес гідролізу закінчується дегідратацією гідроксиду заліза згідно з рівнянням:

Другий етап знезалізнення полягає у видаленні осаду, отриманого на попередній стадії, фільтруванням на піщаних або антрацитових освітлювальних фільтрах, але навіть застосування більш сучасних фільтруючих засипок, наприклад, алюмосилікатів, не дозволяє фільтрувати частинки розміром

<20 мкм, тоді як частинки окисненого заліза мають розмір всього 1–3 мкм, і внаслідок цього фільтрація частинок сильно ускладнюється через їх малий розмір [6].

Мета роботи полягала у дослідженні можливості знезалізнення артезіанської води поєднанням двох безреагентних методів – аерації та мікрофільтрації.

Матеріали та методи. Знезалізненню була піддана вода бюветного комплексу на розі вул. Січових стрільців і Кудрявської в м. Києві, концентрація заліза в якій становила 2,5 мг/дм³.

Мікрофільтрацію здійснювали в комірці фронтального типу з використанням екологічно чистого композитного мікрофільтра з полівінілспиртовим розділовим шаром на підкладці із лляного полотна [9] з рейтингом 0,7 мкм; тиск у комірці створювали подачею скрапленого кисню.

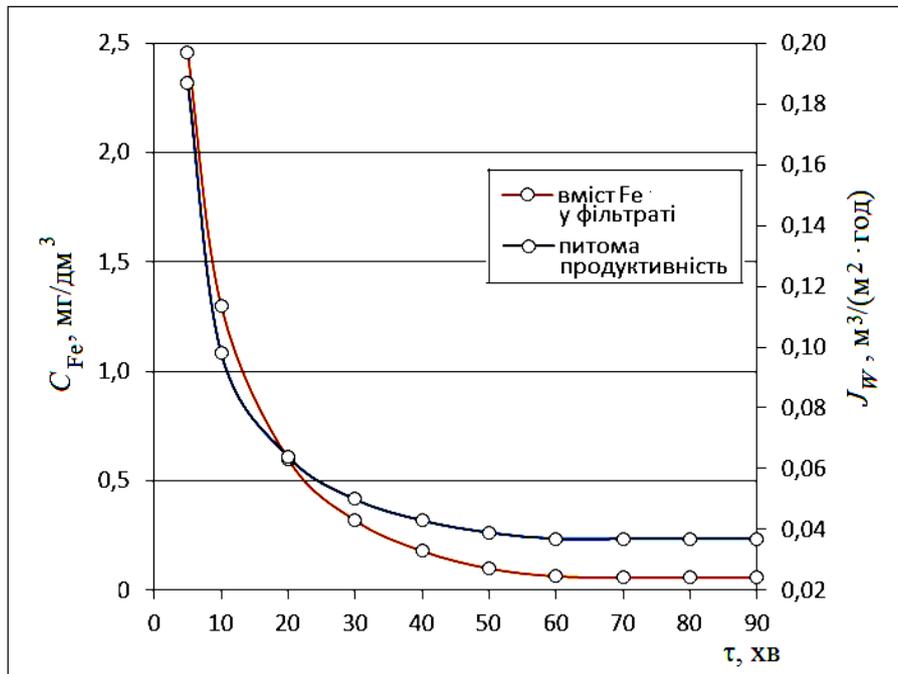
Концентрацію заліза в вихідній воді та відібраних фільтратах оцінювали фотометричним методом з *o*-фенантроліном [10].

Результати та обговорення. Відомо, що мікрофільтраційні мембрани не призначені для розділення водних розчинів, які містять електроліти; сферою застосування мікрофільтрації є розділення суспензій, емульсій і колоїдних розчинів [11].

Проте рис. 1 демонструє ефективне зменшення вмісту загального заліза в фільтратах – вже через 10 хв від початку фільтрування його кількість у фільтраті зменшилась на 48 %, через 40 хв – на 92,8 %, і концентрація фільтрата склала 0,18 мг/дм³, що відповідає нормі на вміст заліза в питній воді (0,2 мг/дм³ [7]); після цього зниження концентрації заліза в фільтратах продовжувалось, і через 60 хв його видалення дорівнювало вже 97,6 %, надалі залишаючись постійним. При цьому концентрація загального заліза в фільтратах становила 0,06 мг/дм³, що майже відповідає чутливості *o*-фенантролінового методу (0,05 мг/дм³ [10]).

Такому результату сприяло утворення динамічної мембрани з гідроксисполук заліза, що утворились за рахунок взаємодії з киснем – на це

вказує характер змін питомої продуктивності: вона швидко знижувалась синхронно зі зменшенням концентрації заліза в фільтратах від 0,187 до 0,037 м³/(м²·год), залишаючись надалі постійною (рис. 1).

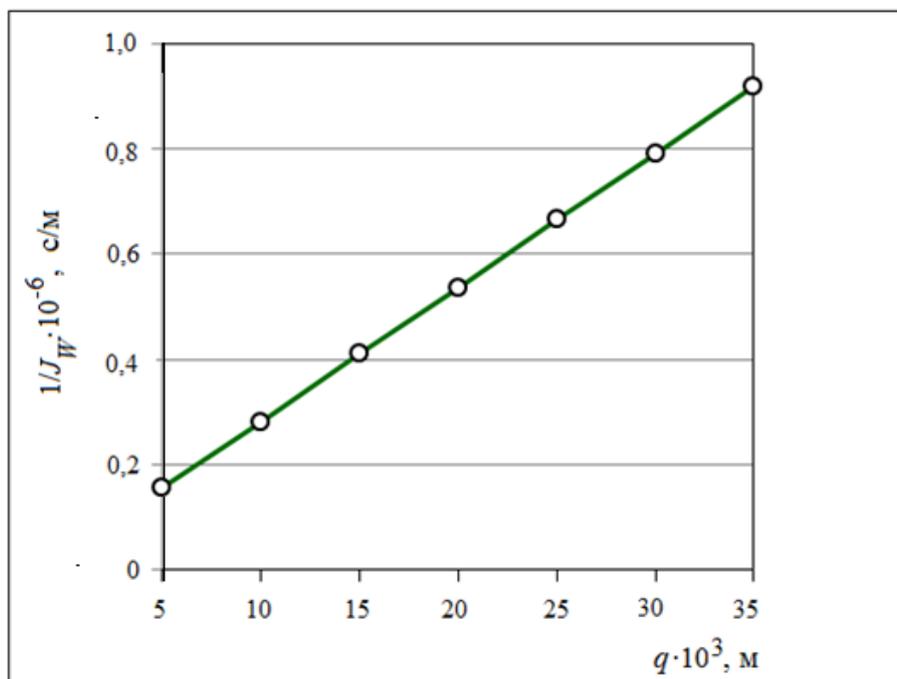

Рис. 1. Залежність концентрації заліза в фільтраті (C_{Fe}) і питомої продуктивності мікрофільтра (J_W) від тривалості процесу (τ)

Результати, які представлені на рис. 2, показують, що кінетичні дані змін питомої продуктивності фільтрування, наведені на рис. 1, розраховані із залученням уявлень теорії конвективного фільтрування [12], задовільно укладаються на пряму, яка побудована в координатах рівняння теорії конвективного фільтрування, що описує фільтрування з утворенням осаду на поверхні фільтра:

$$\tau/q = 1/J_0 + k_4q/2,$$

де J_0 – значення об'ємного потоку на початку процесу; q – об'єм фільтрату, що пройшов через одиницю площі за час τ ; k_4 – константа, що характеризує інтенсивність зменшення швидкості фільтрування зі збільшенням кількості профільтрованої води.

Рис. 2. Результати обробки кінетичних даних з питомої продуктивності в координатах теорії конвективного фільтрування

Отриманий результат означає, що частинки гідроксисполук заліза відкладались виключно на поверхні мірофільтру, не забиваючи його пори. Фільтрування відбувалось в найбільш економічному режимі з чотирьох можливих (фільтрування із закупорюванням кожної пори однією частинкою, тобто з повним закупорюванням пір, фільтрування з поступовим закупорюванням кожної пори багатьма частинками, фільтрування проміжного виду і, нарешті, фільтрування з утворенням осаду на поверхні фільтра [12]).

Крім практично повного знезалізнення артезіанської води, поєднання аерації та мікрофільтрації в одному процесі має й інші переваги, а саме збагачення води киснем повітря та можливість повної автоматизації процесу.

Залізовмісний осад після мікрофільтрації є малонебезпечною речовиною 4-го класу небезпеки, тому його можна складувати на полігонах або в накопичувачах. Проте, цей шлях нерентабельний, оскільки не передбачає будь-якого використання осаду, тоді як кардинальне вирішення екологічних проблем може бути забезпечено тільки шляхом створення безвідходних або маловідходних технологій. Основним завданням обробки осадів має бути

отримання кінцевого продукту, якість якого забезпечує можливість його утилізації або зводить до мінімуму шкоду, що наноситься навколишньому середовищу.

Залізовмісний осад, отриманий після мікрофільтрації, може бути використаний, зокрема, для отримання пігментів – залізного сурику й охр, магнітного порошку для запису інформації, коагулянтів $\text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3$ або FeCl_3 [13, 14].

Висновки. Проведені дослідження показали доцільність поєднання аерації та мікрофільтрації в процесі обробки артезіанських вод з підвищеним вмістом заліза. При знезалізненні артезіанської води одного з буюетних комплексів м. Києва через 40 хв фільтрування вміст заліза в фільтраті за рахунок утворення динамічної мембрани з гідроксисполук заліза на поверхні мікрофільтра відповідав нормі на його вміст в питній воді; через 60 хв концентрація загального заліза в фільтратах майже відповідала чутливості методу його визначення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://nashkiev.ua/life/stesnyayus-sprosit-gde-berout-i-kak-ochischat-vodou-kotoraya-techet-iz-pod-krana-v-kieve-i-kak-ee-zagryaznyayut>.
2. 100realty.ua/uk/news/kiyani-vdvichi-chastishe-pochali-koristuvatisya-byuuetami.
3. Гончарук В. В. Якість артезіанської води в буюетах м. Києва. Світогляд. 2009. №4. С. 69–73.
4. <https://glavcom.ua/kyiv/news/287156-kakuju-vodu-pjut-kievljane-iz-kranov-i-bjuvetov>.
5. <https://formulavody.com.ua/obezzhelezivanie-vody-kieva-i-kievskoj-oblasti>.
6. <https://pershavoda.com/ochistka-vodu-ot-zheleza>.
7. ДСТУ 7525:2014. Вода питна. Вимоги та методи контролювання якості. К.: Мінекономрозвитку України. 2014. 25 с.
8. Мамченко А. В., Мисочка І. В., Дешко І. І., Кий Н. Н.,

Герасименко Н. Г. Приоритетные направления в технологии очистки подземных вод от железа. Химия и технология воды. 2009. Т. 31, № 1. С. 57–77.

9. Balakina M., Seminska O., Pischay I.Ya., Remez S. Obtaining environmentally safe microfilters and their use for deferrization of artesian water. Slovak international scientific journal. 2022. No 63. P. 4–7.

10. ГОСТ 4011-72. Вода питьевая. Методы измерения массовой концентрации общего железа (с Изменениями N 1, 2). М.: ФГУП "СТАНДАРТИНФОРМ", 2010. Дата введения 1974 г.

11. Брик М. Т. Енциклопедія мембран. У двох томах. Т. 1. Київ: Видавничий дом «Києво-Могилянська академія», 2005. 658 с.

12. Брык М. Т., Цапюк Е. А. Ультрафилтрация. Киев: Наук. Думка, 1989. 288 с.

13. http://www.abok.ru/for_spec/articles.php?nid=3169

14. Долина Л. Ф., Машихина П. Б. Осадки сточных и природных вод: проблемы и решения. Днепропетровск: «Континент», 2014. 212 С.

КІНЕТИКА ФЛОТОЕКСТРАКЦІЇ ІОНІВ ЦИНКУ

Грушевський Олександр Федорович,

студент

Обушенко Тетяна Іванівна,

старший викладач

Толстопалова Наталія Михайлівна,

к.т.н., доцент

Сангінова Ольга Вікторівна,

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Гальванічне виробництво є одними з найбільш поширених та небезпечних антропогенних забруднювачів навколишнього середовища. Це пов'язано з утворенням висококонцентрованих токсичних стічних вод, орієнтовний об'єм яких в Україні сягає понад 500 млн м³ на рік. Гальванічні стоки містять солі важких металів, кислоти, луги, поверхово-активні речовини (ПАВ) та ін.

Зазначимо, що під час технологічного процесу втрачається 50-70% кольорових металів та 80-95% кислот та лугів. Іони металів, що безповоротно втрачаються зі стічними водами, після видалення та переробки могли б повторно використовуватися: в гальванічних цехах як анодні матеріали (наприклад, мідь, цинк, нікель), в лакофарбових виробництвах для отримання пігментів (сполуки хрому, ZnO, ZnS, оксид міді) в деревообробній промисловості (ZnSO₄, ZnCl₂), у хімічних процесах отримання сахарину, гідрохінону, пористих пластиків та шліфувально-полірувальних паст (Cr₂O₃, солі хрому), виготовленні акумуляторів, каталізаторів для знешкодження газових викидів та в інших галузях.

Найбільш поширеним на вітчизняних підприємствах є реагентний метод. Але щорічно на підприємствах України в результаті процесу нейтралізації утворюється 0,1 – 12,5 тис. т гальваношламів.

Тому пошук альтернативних методів очистки стічних вод є актуальним в наш час. І флотоекстракція є одним з методів, які привертають увагу, оскільки вона має ряд переваг і в перспективі може перерости в досить ефективну технологію очистки стічних вод від важких металів з подальшою їх рекуперацією.

Ціль роботи. Метою даної роботи було на основі експериментально отриманих залежностей флотоекстракційного видалення іонів цинку з водних розчинів, розрахувати кінетичні параметри процесу.

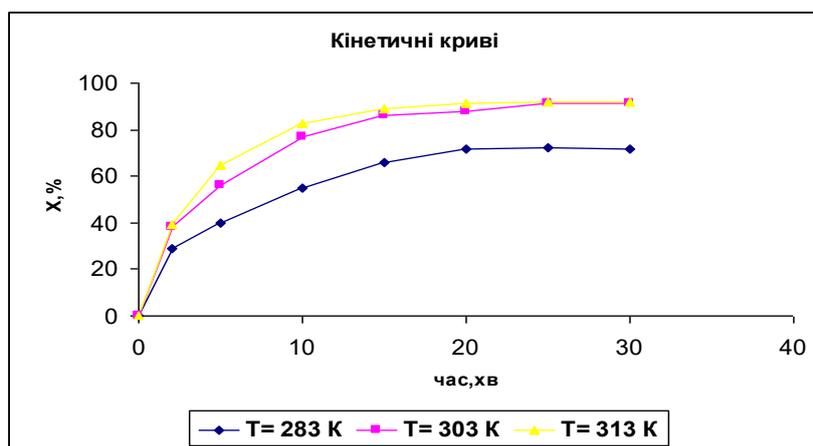
Матеріали та методи. Процес флотоекстракції проводили в скляній колонці, виконаній у вигляді циліндра, дном якого служив фільтр Шотта. Крізь пористу перегородку подавали азот під тиском з балону. Витрати азоту контролювали ротаметром, на вході й виході із колонки. Проби на аналіз відбирали через кран в нижній частині колонки або за допомогою піпетки, яку вводили у водний розчин під шар органічної фази.

Експериментально було обрано пальмітат калію ($C_{15}H_{31}COOK$) в якості ПАВ. Екстрагентом слугував ізоаміловий спирт. Було отримано залежності зміни ступеня видалення іонів цинку у часі за різних значень температури.

Результати та обговорення. Для розрахунків кінетичних параметрів флотоекстракції в системі $Zn^{2+} - C_{15}H_{31}COOK$ використано кінетичні залежності, отримані експериментально за температур 283, 303 та 313 К (рис.1).

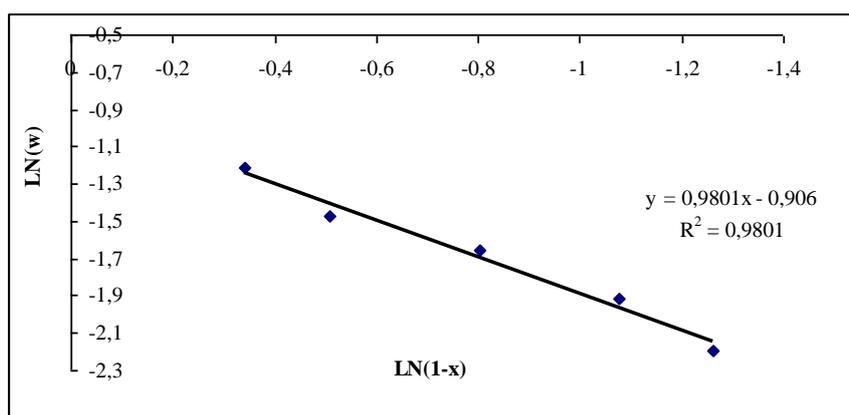
При збільшенні температури процесу з 283 К до 313 К швидкість процесу збільшується приблизно в 1,5 рази. Така зміна швидкості процесу характерна для складних дифузійних процесів, які описуються рівнянням:

$$w = k(1-x)^n \cdot C_0^{n-1}$$

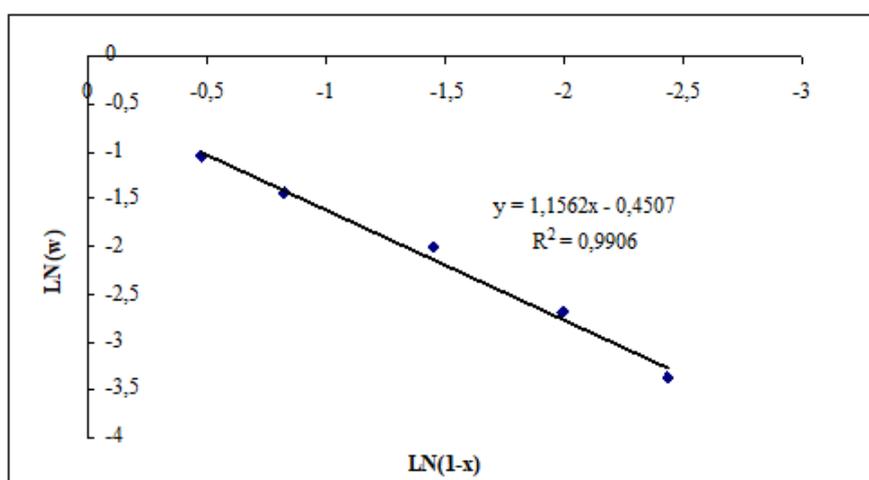

Рис. 1. Залежність ступеня вилучення іонів цинку від часу

Побудувавши графіки у координатах $\ln(w)=f(\ln(1-x))$ отримаємо порядок реакції n , як тангенс кута нахилу прямої і константу швидкості k , як відрізок, який пряма відтинає по осі y (рис. 2-4).

Рис. 2. Залежність $\ln(w)=f(\ln(1-x))$ при температурі $T=283$ К

Рис. 3. Залежність $\ln(w)=f(\ln(1-x))$ при температурі $T=303$ К

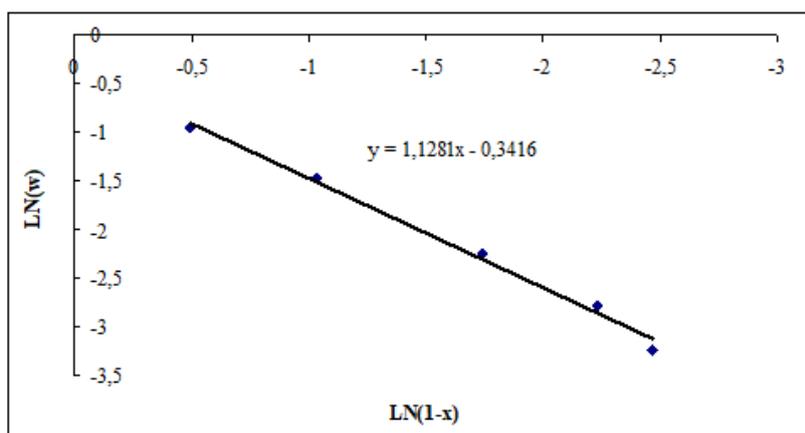

Рис. 4. Залежність $\ln(w)=f(\ln(1-x))$ при температурі $T=313$ К

Розраховані константи швидкості та порядки реакції зведено в таблицю.

Таблиця

Розрахункові дані константи швидкості та порядку реакції

Температура, К								
283			303			313		
n	ln K	K	n	ln K	K	n	ln K	K
0,98	-0,906	0,404	1,15	-0,45	0,63	1,13	-0,34	0,71

Для розрахунку енергії активації процесу побудуємо залежність $\ln K=f(1/T)$

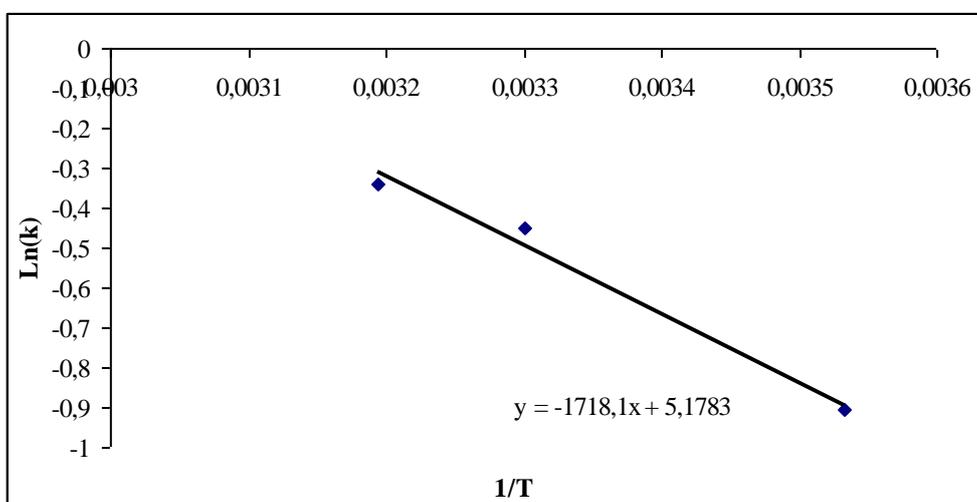

Рис. 5. Залежність $\ln K$ від $1/T$ для процесу у системі $Zn^{2+} - C_{15}H_{23}COOK$

На основі кінетичних даних було розраховано енергію активації процесу, яка становить $E_a = 14,3$ кДж, що характеризує перебіг дифузійних процесів в системі.

Отже, згідно отриманих даних можна стверджувати, що процес характеризується першим порядком реакції, а тому рівняння швидкості реакції набуде загального вигляду

$$w = \frac{dx}{d\tau} = k \cdot (1 - x)^{1,08} \cdot C_0^{-0,08}$$

Висновки. Важкі метали є небезпечними поллютантами, тому пошук нових методів їх вилучення зі стічних вод є актуальним в наш час. Флотоекстракція є привабливою альтернативою традиційним технологіям, оскільки вона має ряд переваг і в перспективі може перерости в досить ефективну технологію очистки стічних вод від важких металів з подальшою їх рекуперацією. Проведені кінетичні розрахунки вказують на протікання дифузійних процесів в системі, які і визначають швидкість флотоекстракції (на це вказують порядок реакції, близький до 1, а також енергія активації $E_a=14,3$ кДж).

ВЛИЯНИЕ СООТНОШЕНИЯ ИОНОВ КАЛЬЦИЯ И МАГНИЯ В ВОДЕ НА ЕЕ БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА

Коваленко Виталий Феодосьевич

к.б.н., с.н.с

Головков Андрей Николаевич

ведущий инженер

Наниев Денис Джамбулович,

аспирант

Наниева Алла Васильевна

ведущий инженер

Институт колоидной химии и химии воды

им. А. В. Думанского АН Украины

Введение. Минеральный обмен является важным для осуществления всех функций организма. Химические элементы входят в состав клеток органов и тканей, содержатся в крови. Они обеспечивают вместе с водой постоянство осмотического давления, поддерживают кислотно-щелочной баланс, включаются в различные реакции обмена веществ в организме.

Биологическая роль ионов кальция и магния в жизнедеятельности различных организмов в норме и при развитии патологического процесса достаточно изучена. Кальций и магний участвуют во многих физиологических и биохимических процессах живых организмов. Кальций принимает участие в реакциях нервно-мышечной передачи импульсов, оказывает положительный инотропный эффект на деятельность сердечной мышцы, обеспечивает контроль и активирование гормонов и нейромедиаторов, участвует в свертывании крови и метаболизме костной ткани, способствует электрического потенциала мембран, поддерживает тонус вегетативной и центральной нервной систем. Биологическая роль магния обусловлена его участием в пластическом, энергетическом и электролитном обмене.

Он является обязательным кофактором более 300 ферментов. Ионы магния обеспечивают нейромышечную проводимость, оказывают депрессивное

влияние на центральную нервную систему, участвуют в процессах сокращения сердца, расширения сосудов. Магний играет важную роль в определении характера иммунитета организма.

Известно, что в большинстве случаев питьевая вода имеет низкий уровень загрязнения, потому что добывается в экологически чистых районах, с больших глубин, или проходит тщательную очистку с помощью различных методов водоподготовки от вредных для здоровья человека веществ.

Поэтому исключительную роль в качестве питьевой воды играют количественный состав основных макроэлементов: кальция, магния, натрия и калия и их соотношение. Составляющая химическая сбалансированность питьевой воды осуществляет важное влияние на метаболические процессы в организме животных и человека, которые в свою очередь обуславливают физиологическое состояние, резистентность организма к болезням и скорость старения как клеток, так и организма в целом. Поэтому задачей наших исследований было выяснить оптимальное соотношение кальция к магнию в воде с помощью биотестирования.

Кальций принимает участие во многих процессах жизнедеятельности организма. Ионы кальция вместе с ионами других элементов влияют на сохранение физиологического состояния коллоидов организма. Важна роль кальция в регуляции проницаемости оболочек клеток различных тканей. Ионы кальция уплотняют оболочки клеток, снижают их проницаемость в противодействии ионам натрия и калия, которые активно увеличивают проницаемость. Нормальную свертываемость крови у животных и человека (образование тромбинфермента из протромбина под влиянием тромбокиназы) проходит только при участии солей кальция.

Кальций играет важную роль в нервно-мышечном возбуждении тканей. При увеличении в крови концентрации ионов кальция и магния нервно-мышечное возбуждение уменьшается, а при увеличении концентрации ионов K^+ и Na^+ - повышается. Действие подавления кальцием возбуждения распространяется не только на центральную нервную систему и скелетную

мускулатуру, но и на гладкую мускулатуру и автономные нервные клетки. Кальций играет важную роль и в нормальной ритмичной работе сердца.

Магний активирует другие основные базовые элементы, которые получает живой организм с водой. Например, магний активирует фермент, который находится во всех оболочках клеток (мембранах). Этот фермент контролирует баланс натрия и калия, удерживая натрий вне клетки, а калий в клетке.

Это необходимо для поддержания внутриклеточного водного баланса, активности нервных клеток и для производства клеточной энергии. При дефиците магния в клетке калий быстро выходит из нее, что приводит к внутриклеточному дефициту калия, а это в свою очередь вызывает усталость и снижение рабочей активности организма. Кальций и магний находятся во взаимодействии.

Для усвоения кальция организмом необходим магний. Поэтому кальций не должен поступать в организм отдельно, так как для усвоения кальция используются запасы магния из различных органов и тканей. Такой процесс вызывает ухудшение физиологического состояния молока. Соотношение кальция к магнию в молоке составляет в среднем 8 к 1, и это приводит к дефициту магния.

Цель работы. Для выяснения, какое соотношение кальция к магнию является оптимальным для нормальной жизнедеятельности организмов мы исследовали продолжительность выживания тест-организмов - дафний (*Daphnia magna*) в искусственно приготовленных водах с различным соотношением кальция к магнию (1:1; 2:1, 4 : 1; 6:1).

Материалы методы. Представитель водных ракообразных выбран для проведения исследований в первую очередь из-за высокой чувствительности минерального состава воды, а во-вторых он является стандартным и распространенным как за рубежом, так и на Украине для определения качества питьевой воды. Вода готовилась на основе дистиллированной с добавлением четырех базовых солей кальция, магния, натрия и кальция с рекомендациями

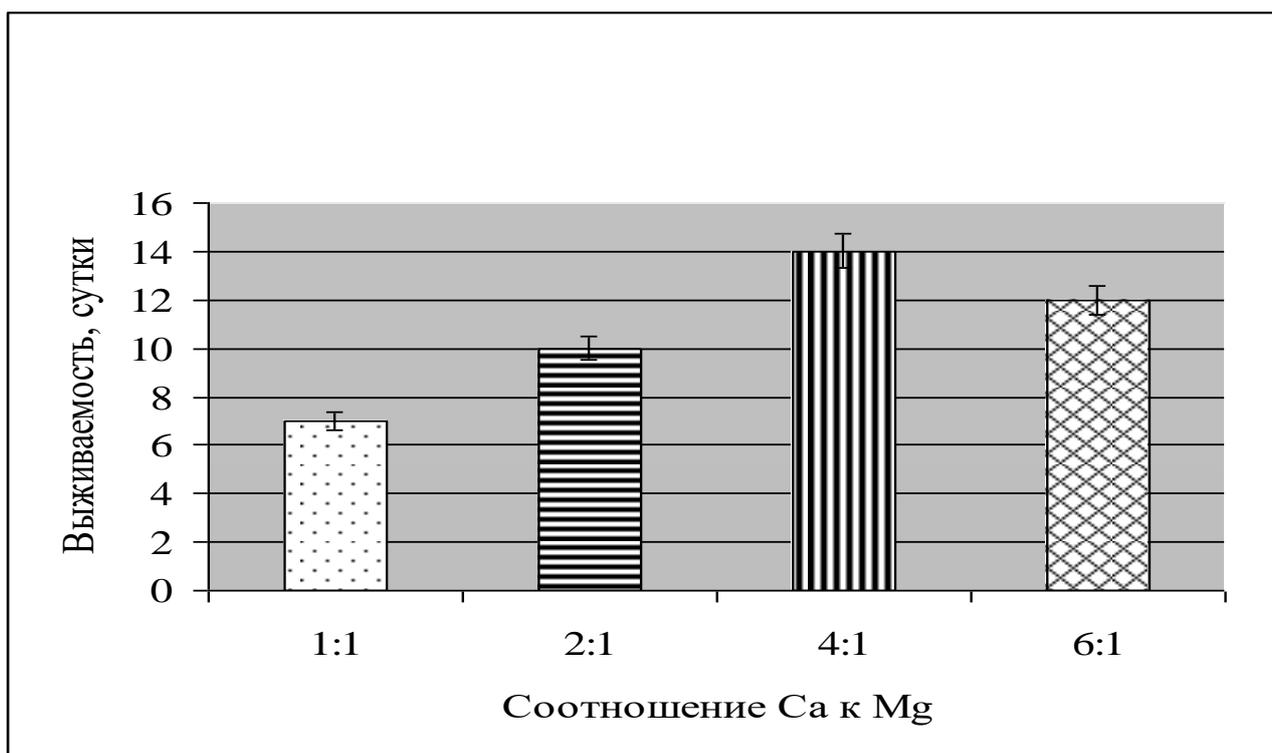
для средней жесткости.

Переменной была концентрация кальция: 30, 60, 120 и 180 мг/дм³ при концентрации магния 30 мг/дм³. В эксперименте тест-организмы не кормились (функциональная нагрузка для увеличения чувствительности тест-объекта). Опыт заканчивался, когда погибали все тест-организмы, не получающие в течение экспозиции питательных веществ.

Результаты и обсуждение. Результаты исследований изложены на рис. 1 в виде диаграммы. Согласно экспериментальным данным максимальное по продолжительности выживание наблюдалось у подопытной группы ракообразных в водной среде при соотношении кальция к магнию 4:1. Учитывая нетоксичность водной среды, можно заключить, что при таком соотношении этих элементов метаболические процессы в организме находятся в оптимальном режиме, что продлевает выживаемость у *Daphnia magna*. Исходя из того, что водные ракообразные используют для построения внешних створок (скелета) кальций, поэтому исследования необходимо продолжить с другими представителями набора тест-организмов - рыбой, пресноводной гидрой, растениями. Благодаря комплексному биотестированию питьевых вод с различным солевым составом можно получить результаты их биологических свойств.

В связи с разной минерализацией природных и питьевых вод, в наших исследованиях от 98 до 775 мг/дм³, а также с разными соотношениями основных макроэлементов, следует обсудить возможное влияние этого фактора на результаты биологического тестирования. Как было установлено, обессоленная вода негативно влияет на жизнедеятельность организма и его клеток.

Но биологическая неполноценность такой воды значительно уменьшается, а водная среда становится оптимальной для роста и размножения гидробионтов при добавлении основного набора солей в определенном соотношении их концентраций. Такие среды часто используются для культивирования тест-организмов в лабораторных условиях.

Рис. 1. Продолжительность выживания *Daphnia magna* в зависимости от соотношения ионов кальция и магния в воде.

Однако, повышение минерализации и жесткости водного раствора может привести к снижению токсичности растворенных в нем токсических веществ вследствие связывания, образования комплексов и повышения резистентности тест-организмов. Поэтому при значительных отклонениях солевого состава от оптимального, необходимо вносить определенные коррективы в результаты биотестирования.

Выводы. Биотестирование проб вод с разным соотношением макроэлементов кальция и магния показало, что соотношение 4:1 этих веществ является оптимальным с точки зрения протекания физиолого-биохимических процессов в организме животных.

ХІМІЧНІ АНАЛОГІЇ В РОЗПОДІЛІ ЗІРОК ЗА МАСОЮ І РАДІУСОМ ТА ЇХ СПІВСТАВЛЕННЯ З РОЗПОДІЛОМ ПЛАНЕТ І СУПУТНИКІВ

Стандритчук О. З.

к.х.н., ст. викладач кафедри хімії
екології та методики їх навчання

Національний університет

біоресурсів і природо-користування України,

м. Київ. Україна

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини, м. Умань. Україна

Максін В. І.

д.х.н., професор кафедри аналітичної і
біонеорганічної хімії та якості води.

Національний університет

біоресурсів і природо-користування України,

м. Київ. Україна

Вступ. При переході до квантових еталонів вимірювання трьох базових параметрів всесвіту — простору, маси і часу, та інтенсивного розвитку теорій темної енергії і темної матерії [1, 2] особливого значення набувають дослідження формульних взаємозв'язків атом (мікрооб'єкт) — зірка (сонце, макрооб'єкт). Подібні дослідження авторами розпочато давно [3].

Зокрема, нами було введено поняття ідеальна зірка, підмічені чіткі кореляції граничних масових параметрів атомів хімічних елементів та зірок [4]. Виявлені строгі фізико-математичні та емпіричні формули, на кшталт формули Тіциуса — Боде [2, 5], що пов'язують параметри сонця, приведеного до поняття ідеальної зірки, з атомною одиницею маси, числом Авогадро, мольним об'ємом та іншими константами [3, 4].

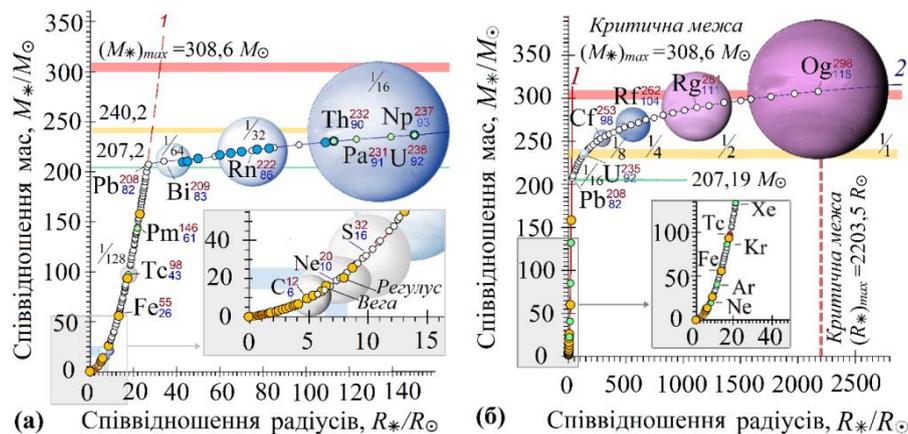
Мета. Детальне дослідження закономірностей функціонального розподілу астрономічних об'єктів (зірок, планет та сферично сформованих гравітацією супутників) за їх масами, радіусами, щільністю (густиною), іншими параметрами із залученням графічних функцій наближення.

Методика. В даному дослідженні використані перевірені часом добре

відомі в науковій літературі дані про усереднені параметри повного спектру зірок, бурих і червоних карликів, а також планет та супутників сонячної системи [5, 6]. На основі цих даних будували і ретельно досліджувались графічні функції взаємозалежності різних параметрів астрономічного об'єкту: маси (M_*), радіусу (R_*), щільності (d_*), температури (T_*), світності (L_*), сили тяжіння (g_*) та інше.

Результати та їх обговорення. При побудові прямої графічної залежності відносної маси ($M_*/M_\odot$) зірок від величини радіусу їх фотосфери, заданого в радіусах сонця ($R_*/R_\odot$), яка представлена на рис. 1, нашу увагу привернула різка зміна характеру залежності ($M_*/M_\odot = f(R_*/R_\odot)$) на інтенсивне розширення R_* в інтервалі надмасивних зір з масами $208,2 M_\odot \leq M_* \leq 308,6 M_\odot$.

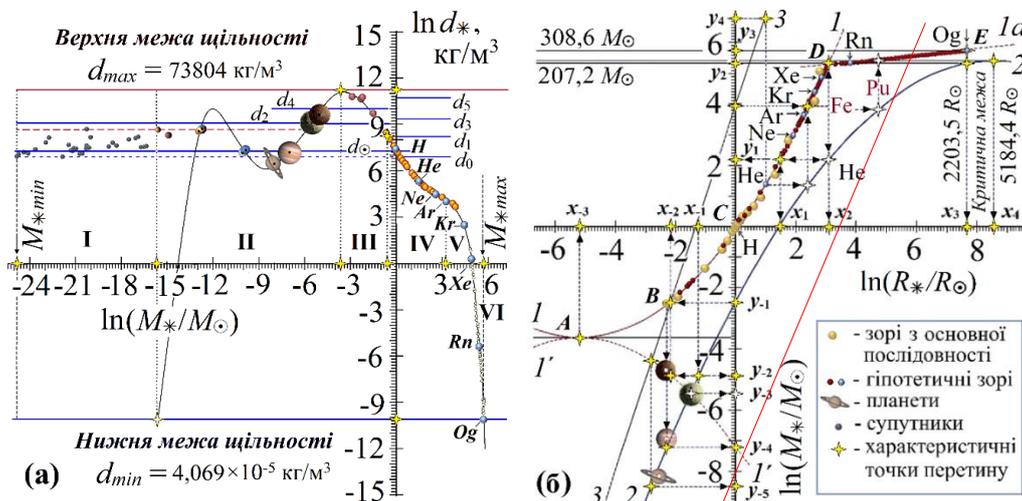
При цьому вказані граничні значення M_* надмасивних зір в астрономічних одиницях маси (а. о. М.) практично співпадали з атомними масами таких хімічних елементів, як Pb (207,2 а. о. м.) – що є крайнім з природно стабільними ізотопами, та Og (308,6 а. о. м.) – що, як ми зазначали в роботі [4], вірогідно є останнім і замикає періодичну таблицю хімічних елементів видимої матерії.

Рис. 1. Функції розподілу мас зірок за величиною їх радіусів: (а) — в інтервалі $0,1 \leq R_*/R_\odot \leq 140$; (б) — усіх можливих $(R_*)_{min} \leq R_* \leq (R_*)_{max}$. Для наглядності на графік нанесені координати (менші кільця) гіпотетичних зір у яких $|M_*|$ в масах сонця було б така ж, як $|m_a|$ в хімічних елементів виражених в а. о. м., а також радіуси відповідної фотосфери де в реальній пропорції кожна наступна вдвічі більша за попередню.

Тобто, чітко проявлялась кореляція дестабілізації зір і хімічних елементів при одних і тих же абсолютних цифрових значення $|M_*/M_\odot|$ та $|m_a/m_u|$ виражених в а.о.М. і а.о.м, відповідно.

Дослідження логарифмічних функції розподілу астрономічних об'єктів (зір, планет та супутників) за величиною d_* в залежності від M_* і R_* та взаємозалежності M_* і R_* виявили їх високу інформативність та підтвердили тісну кореляцію параметрів астрономічних об'єктів з параметрами хімічних елементів. Зокрема на рис. 2а показана типова функція $\ln(d_*) = f[\ln(M_*/M_\odot)]$ з лінією формульного наближення шостого порядку $y = -ax^6 - bx^5 - cx^4 + dx^3 + ex^2 - fx + g$ на якій чітко проявляються характеристичні значення верхньої і нижньої межі щільності заложеної в природі матерії (маси), простору та часу.

Рис. 2. Логарифмічні функції розподілу астрономічних об'єктів: (а) — за величиною середнє зваженої щільності (d_*) в залежності від їх відносних мас ($M_*/M_\odot$) заданих в масах сонця для сферично сформованих супутників (I), планет (II), бурих і червоних карликів (III), зір основної послідовності (IV) з $0,4 M_\odot \leq M_* \leq 40 M_\odot$, масивних зір (V) з масою $40 M_\odot \leq M_* \leq 140 M_\odot$ та надмасних (VI) — з $140 M_\odot \leq M_* \leq 308 M_\odot$; (б) — відносної маси ($M_*/M_\odot$) в залежності від величини їх радіусів, заданих в радіусах сонця ($R_*/R_\odot$), для I —зір основної послідовності з масою $0,08 M_\odot \leq M_* \leq 207 M_\odot$ та Ia - надмасивних зір з масою $208 M_\odot < M_* < 308 M_\odot$, 2 — планет і супутників, 3 — гіпотетичних об'єктів із критичною щільністю (густиною)

$$d_* \sim 73804 \text{ кг/м}^3, I' \text{ — обернена функція до кривої 1.}$$

Наприклад, нижня межа щільності, це і фундаментальна характеристика ідеального газу, і обмеження параметрів зірки з гранично можливими $(M_*)_{max} = 308,617 \cdot M_{\odot}$ та $(R_*)_{max} = 22\,035,063 \dots R_{\odot}$, тому що:

$$(d_*)_{min} = \frac{3}{4\pi} \cdot \frac{d_{\odot} (M_*)_{max}}{(R_*)_{max}^3},$$

де, $M_{\odot} = (4\pi^2 a_{\oplus}^3) / (G_N t_{\oplus}^2)$ та $R_{\odot} = (G_N M_{\odot} / 2\alpha_{\odot}^{-1})^{1/2}$ — маса та радіус фотосфери ідеальної зірки (сонця), відповідно, що при заданих астрономічних одиницях $a_{\oplus}^{\circ} = 149\,497\,8700$ м, $t_{\oplus}^{\circ} = 31\,556\,925,9747$ с, $\alpha_{\odot}^{-1} = 137,035\,999\,084\,114$ [1] $d_{\odot} = 999,984$ кг·м⁻³, матимемо: $M_{\odot}^{\circ} = 1,988\,575\,884\,621 \dots \times 10^{30}$ кг, $R_{\odot}^{\circ} = 695\,890\,587,433\,89 \dots$ м і $(d_*)_{min} = 4,063\,568\,90 \dots \times 10^{-5}$ кг·м⁻³. Практично таке ж значення дає формула

$$(d_*)_{min} = \frac{3}{4\pi} \frac{k_n m_u N_A}{V_m},$$

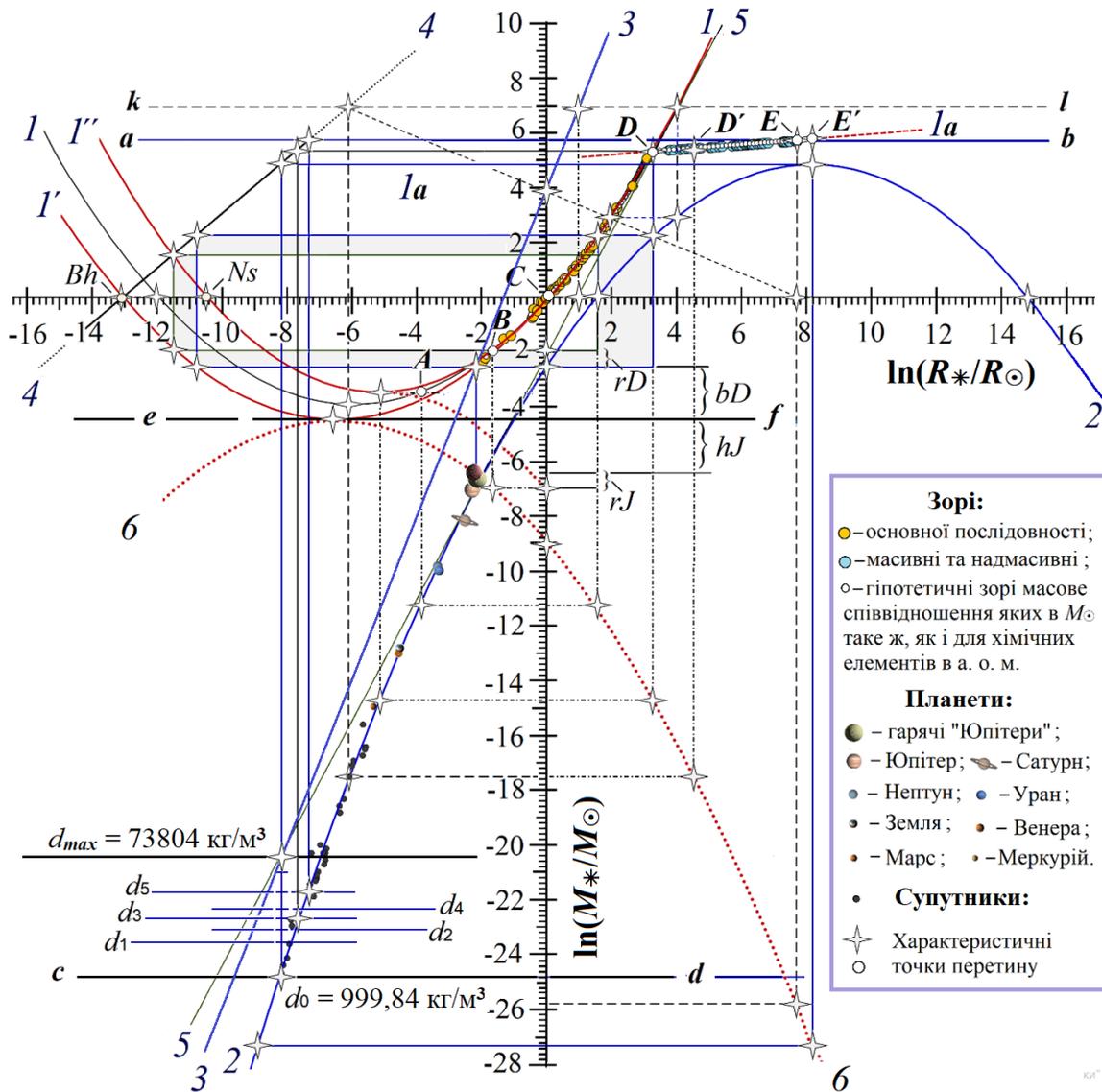
де, $k_n = \frac{3}{4\pi} (M_{\odot} - d_{\odot})$ - поправочний коефіцієнт; $m_u = 1,660\,539\,066 \times 10^{-27}$ кг - атомна одиниця маси; $V_m = 0,022\,413\,968\,196$ моль м⁻³ — мольний об'єм, $N_A = 6,022\,140\,841 \times 10^{23}$ моль⁻¹ — число Авогадро [1]. Підставляючи вказані значення знаходимо — $(d_*)_{min} = 4,063\,568\,90 \dots \times 10^{-5}$ кг·м⁻³

Що до верхньої межі щільності, її фундаментальна природа розкрилась при детальному дослідженні логарифмічної залежності $\ln(M_*/M_{\odot}) = f [\ln(R_*/R_{\odot})]$ для ширшого спектру реальних та гіпотетичних астрономічних об'єктів, невелика частина якої представлена на рис. 2б, а розширений її масштаб на рис. 3. Так от якщо на графік залежності $\ln(M_*/M_{\odot}) = f [\ln(R_*/R_{\odot})]$ накласти лінію гіпотетичних тіл з критичною межею ущільнення — $(d_*)_{max}$ (лінія 3, рис. 2б та рис 3), то виявилось, що таке ж значення отримаємо, якщо умовно масу ідеальної зірки (сонця) стиснути до об'єму куба з ребром в 1 світлову секунду, на графіку (рис 2б) це точка x_{-1} :

$$(d_{\oplus})_{max} = \frac{M_{\odot}}{(c \cdot t_{-1})^3} = 73\,804,0271 \dots$$

Окрім цього два лінійні рівняння — $y_3 = 3x + 3,958\,718$ для гіпотетичних

об'єктів з критичним ущільненням, та — $y_4 = x + 13,063240$ для чорних дір (рис. 2б і рис.3, лінія 3 і 4, відповідно,) додатково висвітлюють високу симетрію основних функцій $\ln(M_*/M_\odot) = f[\ln(R_*/R_\odot)]$ — лінії 1, 2, рис 3. Об'єм тезтної публікації не дозволяє розлого пояснення, тому автори максимально графічно візуалізували результати досліджень.

Рис.3. Функція розподілу астрономічних об'єктів за масами та радіусами в координатах $\ln(M_*/M_\odot) = f[\ln(R_*/R_\odot)]$: 1, 1' і 1'' — зорі основної послідовності з $0,08 M_\odot \leq M_* \leq 207 M_\odot$; 1a — масивні та надмасивні зорі з $208 M_\odot \leq M_* \leq 308 M_\odot$; 2 — планети і супутники; 3 — гіпотетичні об'єкти із щільністю $(d_*)_{max} \sim 73804 \text{ кг/м}^3$; 4 — чорні діри; 5 — спільна дотична до кривих 1 і 2; 6 — обернена функція кривої 1';

Вказані на рис 2б і рис. 3 особливі точки перетину основних і допоміжних

ліній з їх проєкціями на осі абсцис (x_i) та ординат (y_i) настільки красномовно свідчать про симетрію і взаємопов'язаність основних кривих I і 2 , що все повинно бути зрозумілим при самоспостереженні. Відзначимо лиш окремі цікаві для науки деталі і власне про коротко про самі графіки, які будували за заданими точками в Excel. Там же через графічний редактор автоматично підбирались рівняння максимального. формульного наближення. Для кривих I і 2 , (рис. 3) — це класичні параболи:

$$y_1 = 0,13129x^2 + 1,36378x - 0,10288 \text{ і } y_2 = -0,107438x^2 + 1,83791x - 2,44772.$$

Лінії наближення I і 2 (рис 3) побудовані з відсіканням об'єктів критично малої та критично великої маси. Для зірок це ті, що між точками A і B , тобто включені лиш зірки головної послідовності в проміжку BCD до $M_* \sim 137 M_\odot$. Криві I' та I'' отримували, якщо додати додатково точку Bh в позиції чорної діри, чи точку Ns в позиції нейтронної зірки з M_* в одну масу сонця.

Верхня допоміжна лінія $a-b$ (рис 3) відсікає межу максимально можливої маси магазінки з параметрами $(M_*)_{max} \sim 308,6 M_\odot$ і $(R_*)_{max} \sim 2203,5 R_\odot$,

Середня допоміжна лінія $e-f$ (рис 3), розділяє перехідну область Юпітерів (rJ – regular Jupiter's), гарячих Юпітерів (hJ – hot Jupiter's), бурих (bD – brown dwarf) та червоних (rD – red dwarf) “карликів”.

А нижня лінія $c-d$ – відповідно межу мінімальної маси супутників, що під дією гравітації набувають сферичної форми. В залежності від природи ця межа дещо розмита, але для об'єкту з льоду її легко вирахувати — це $M_\bullet \sim 2,69 \times 10^{20}$ кг, або $M_\bullet / M_\odot \sim 7,3804027 \times 10^9$ та $2R_\bullet \sim 395,458$ км, або $R_\bullet / R_\odot \sim 3519,87$.

Зазначимо, що більшість характеристичних точок в цифрових значеннях їх мантис пов'язані з фундаментальними константами. Зокрема, для мінімальної маси сферично сформованого супутника і чистого льоду за “дивним збігом” мінімальна маса $M_\bullet \sim 2,69 \times 10^{20}$ кг, або $|M_\bullet| = |c^3 \times 10^{-5}|$, а $|M_\bullet / M_\bullet| = |(d_*)_{max} \times 10^5|$.

Для максимальних критичних параметрів зірки: $|(M_* / M_\odot)_{max}| = |8N_0 Z_0 \times 10^{-4}|$, де $Z_0 = c\mu_0$ — електромагнітний імпеданс (опір), $N_0 = 2^{10}$ — десятикратний період напіврозпаду; $|(R_* / R_\odot)_{max}| = |4\lambda_{max} \times 10^9|$, де $\lambda_{max} = 550,876$ нм — довжина хвилі в

максимумі сонячного випромінювання.

Зокрема досліджуючи характеристичні точки, якими буквально насичені графічні залежності $\ln(M_*/M_\odot) = f [\ln(R_*/R_\odot)]$ та $\ln(d_*) = f [\ln(M_*/M_\odot)]$ було встановлено, що параметри сонця практично запрограмовані властивостями простору маси та часу. Так маса сонця може визначатися через різні константи, причому достатньо точно, коли значення отримані практично співпадатимуть із визначенням $M_\odot$ згідно формул законів І. Ньютона та Й. Кеплера [2, 7]

$$M_\odot = \frac{4\pi^2 a_\oplus^3}{G_N t_\oplus^2} = 1,988575884621 \times 10^{30}$$

$$M_\odot = \frac{3M_H}{2m_u M_u^2} \left(\frac{t_d}{\Delta t_d} \right)^2 = 1,988575884463 \times 10^{30}$$

$$M_\odot = k_{np}^4 \frac{(4m_u L_\odot)^2}{E_u^3} = 1,988575884621 \times 10^{30}$$

$$M_\odot = m_u k_{np}^4 \exp \left(\frac{2 \cdot 10^7}{N_o} \left(\frac{4\pi}{3} - 4 \right)^3 \right) = 1,988575884621 \times 10^{30}$$

де, $t_d = 86398,15119$ с —тривалість середнє добового оберту землі в 1910 році, коли встановлювалась астрономічна одиниця часу ($t_\oplus = 31556925,9747$ с); $\Delta t_d = 86400 - t_d = 1,84881$ —різниця між реальною та еталонною тривалістю доби; $M_H = 1,008035139$ а.о.м., —середньозважена атомна маса водню у Всесвіті; m_n , m_p і m_u , — маса нейтрону, протону і атомної одиниця маси згідно рекомендацій CODATA-2022 [1]; $E_u = m_u c^2$ —електромагнітна енергія еквівалентна атомній одиниці маси; $L_\odot = 3,86012435 \times 10^{26}$ Вт —світність в повному спектрі видимого світла ідеальної зірки (сонця); інші позначення уже згадувалися вище за текстом.

Висновки. Продовження даних досліджень на думку авторів обіцяє нові відкриття взаємозв'язків атомних та космологічних констант. Побудова еталонів маси, простору та часу на їх базі, в поєднанні з поняття ідеальної зірки, могло б бути більш практичним і прецензійним ніж чисто атомні стандарти.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Wsol J. (2022). Resolve Dark Energy & Proposed CODATA 2022 Values (True Cosmology.info); https://www.researchgate.net/publication/366408545_Resolve_Dark_Energy_Proposed_CODATA_2022_Values.
2. Воловик П. М. (2005). Фізика для ун-тів. К.: Ірпінь: Перун. 2005. 864 с.
3. Максін В. І., Стандритчук О. З. (2013). Альтернативний погляд на процеси метаболізму з дослідження його параметрів у теплокровних видів // Біоресурси і природо-користування. – 2013. –5, №5-6. – С. 24-37. <http://journals.nubip.edu/ua>.
4. Стандритчук О.З., Максін В.І. (2018). Закономірності розподілу за температурами плавлення і кипіння простих речовин // Вісник КНУ Хімія, 2018, 1 (55) С.9-15. DOI: [https://doi.org/10.17721/1728-2209.2018.1\(55\).2](https://doi.org/10.17721/1728-2209.2018.1(55).2)
5. Allen C. W. (1973). Astrophysical quantities. Third, edit on. University of London the Athlons Pres, 1973. – 310 p.
6. Список об'єктів Сонячної системи за розміром (Електронний ресурс) URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Solar_System_objects_by_size.

ФЛОТОЕКСТРАКЦІЯ ІОНІВ ПЛЮМБУМУ З ВОДНИХ РОЗЧИНІВ

Терещенко Мірра Володимирівна,
студентка

Обушенко Тетяна Іванівна,
старший викладач

Толстопалова Наталія Михайлівна,
к.т.н., доцент

Сангінова Ольга Вікторівна,
к.т.н., доцент

Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Важкі метали належать до числа найнебезпечніших у біологічному відношенні забруднювачів навколишнього середовища. Стічні води, котрі містять важкі метали, утворюються в таких галузях промисловості, як чорна металургія, машино- і приладобудування, в електротехнічній промисловості, в виробництві фурнітури і прикрас, в електроніці.

З огляду на сучасні методи видалення іонів важких металів з стічних вод є доцільним розробляти інноваційні технології очищення стічних вод від іонів тяжких металів. Якість очищеної стічної води повинна задовольняти потребам до її повернення для промислово-технічних потреб підприємства, і до скидання в міську систему каналізації.

Саме таким перспективним методом є флотоекстракція. Технологію флотоекстракції було запропоновано як різновид іонної флотації у тих випадках, коли утворення піни неможливе або необхідно кількісно відокремити піну для подальшого аналізу. Характерною рисою цього флотаційного процесу є спосіб відділення малорозчинної речовини (сублату) шляхом концентрування її в шарі органічної рідини на поверхні водної фази.

Переваги флотоекстракції:

– відсутність піни;

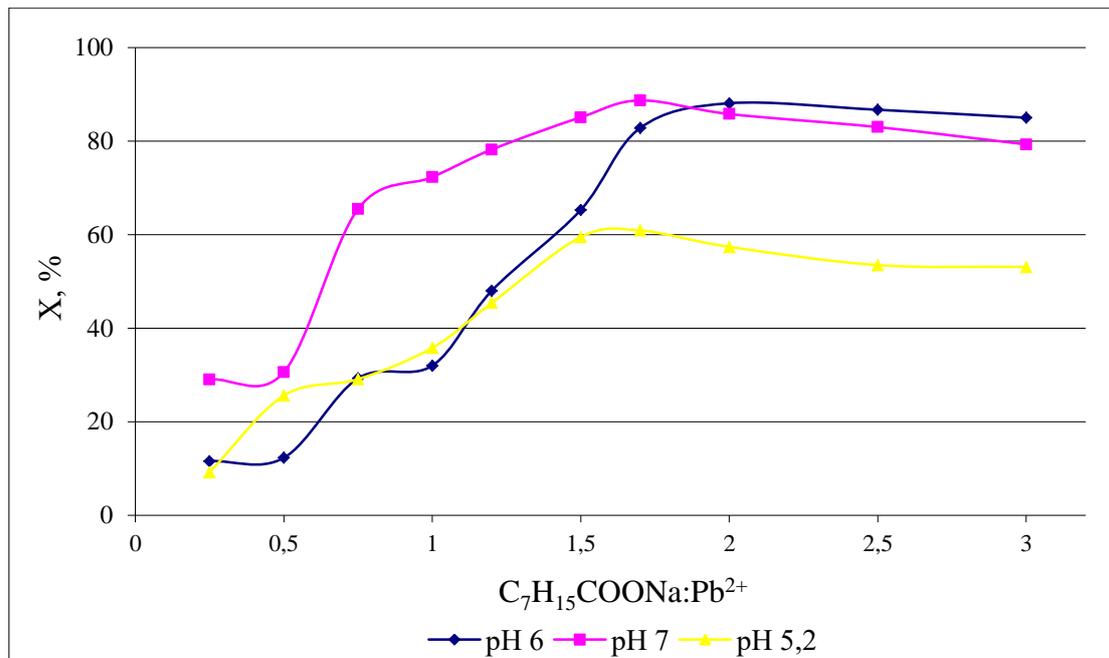
- можливість роботи з великими об'ємами водних об'єктів;
- активна речовина виноситься бульбашками газу і надходить у верхній шар гідрофобної рідини без змішування фаз;
- ступінь вилучення в процесі флотоекстракції не залежить від відношення об'ємів водної та органічної фаз;
- у багатьох випадках речовину, яка вилучається, сконцентровано в органічній фазі, що значно полегшує її подальшу обробку.

Ціль роботи. Метою даної роботи було обрано дослідження процесу флотоекстракції з модельних розчинів, котрі містять іони плюмбуму. Дослідження були спрямовані на підбір відповідної поверхневоактивної речовини (ПАР) і визначення впливу молярного співвідношення ПАР: Pb^{2+} та рН на ефективність проведення процесу.

Матеріали та методи. Процес флотоекстракції проводили в скляній колонці, виконаній у вигляді циліндра, дном якого служив фільтр Шотта. Крізь пористу перегородку подавали азот під тиском з балону. Витрати азоту контролювали ротаметром, на вході й виході із колонки.

Проби на аналіз відбирали через кран в нижній частині колонки або за допомогою піпетки, яку вводили у водний розчин під шар органічної фази. Експериментально було обрано каприлат натрію в якості ПАР. Екстрагентом слугував ізоаміловий спирт, який вже використовували у наших попередніх дослідженнях.

Результати та обговорення. Найважливішими параметрами, яки забезпечують ефективність флотоекстракції є молярне співвідношення Me:ПАР та значення рН розчинів. У випадку, коли концентрація плюмбуму більш ніж в 0,75 – 4 рази перевищує стехіометрично необхідну для утворення сполуки $Pb(C_7H_{15}COO)_2$, зв'язування іонів Pb^{2+} каприлат-іонами й флотоекстракція сполук, що утворюються, відбувається менш ефективно ніж при співвідношенні $Pb^{2+} : C_7H_{15}COONa = 1:2$, але така залежність спостерігається при рН розчинів 6 (рис. 1).

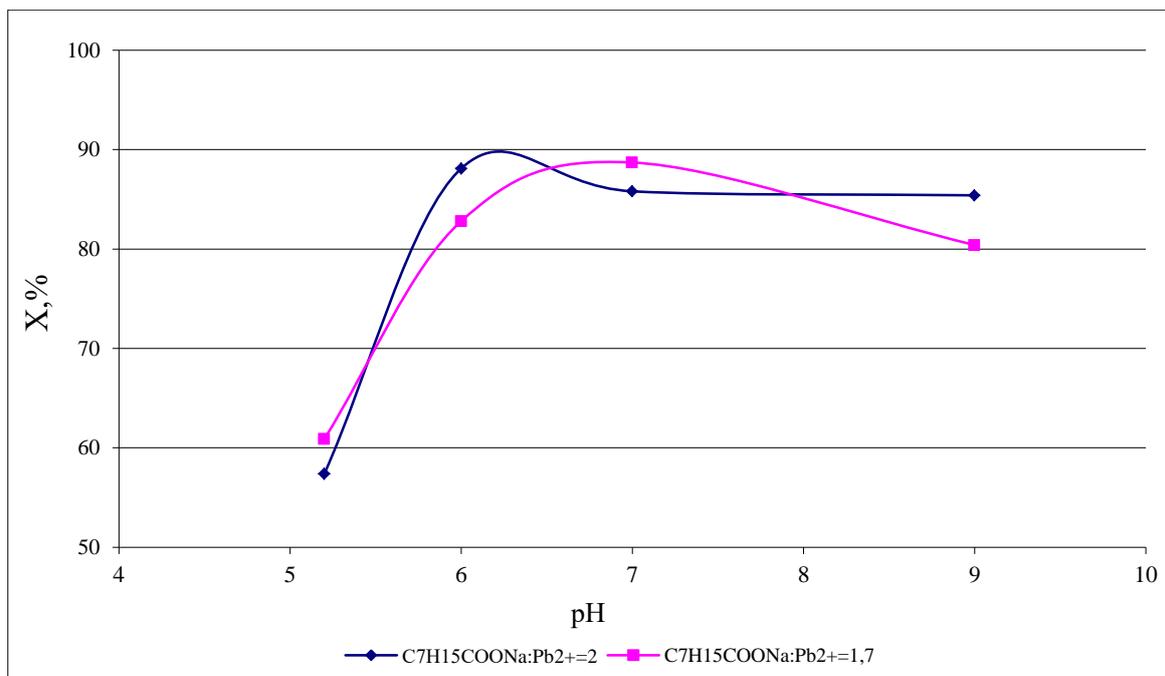
Рис. 1. Залежність ступеню вилучення іонів плумбуму від мольного співвідношення $C_7H_{15}COONa:Pb^{2+}$ при рН 5,2; 6; 7.

В разі корегування рН залежність дещо змінюється і максимальне вилучення металу досягається за співвідношення $Pb^{2+} : C_7H_{15}COONa = 1:1,7$ при рН 5,2 та рН 7. Ступені видалення 60,9 % та 88,7 % відповідно. В той час як при рН 6, більш ефективно молярне співвідношення співвідношенні $Pb^{2+} : C_7H_{15}COONa = 1:2$, ступінь видалення 88,1 %.

Таким чином, при рН 7 процес флотоекстракції іонів плумбуму являється більш раціональним, адже за внесення меншої кількості реагенту досягається вища ефективність (рис. 2).

Ступені видалення іонів плумбуму досить значні і свідчать про перспективність застосування цього методу в процесах очищення.

Для подальших досліджень було б доцільно дослідити вплив конкуруючих іонів металів та інших важливих параметрів флотоекстракції. Таких як витрата газу, температура, розміри бульбашок та інші.

Рис. 2. Залежність ступеню вилучення іонів свинцю від рН розчину при мольних співвідношеннях $C_7H_{15}COONa: Pb^{2+}$ рівних 1,7 та 2.

Висновки. Отже для видалення іонів плюмбуму з водних розчинів запропоновано метод флотоекстракції, який є комбінацією іонної флотації та екстракції. Обрано ПАР для ефективного видалення – каприлат натрію. Досліджено вплив молярного співвідношення та рН на ступінь видалення. За рН 5,2 та рН 7 максимальне вилучення металу досягається за співвідношення $Pb^{2+} : C_7H_{15}COONa = 1:1,7$. В той час як при рН 6, більш ефективно молярне співвідношення співвідношенні $Pb^{2+} : C_7H_{15}COONa = 1:2$. Запропоновано проводити флотоекстракційне видалення іонів плюмбуму за рН 7, тому що забезпечується вищий ступінь видалення (88,7 %) за меншої кількості ПАР.

СИНТЕЗ 2-АМІНО-4-АРИЛ-1,3-ОКСАЗОЛІВ

Третяк Іван Юрійович

Студент

Макей Олександр Павлович

Викладач

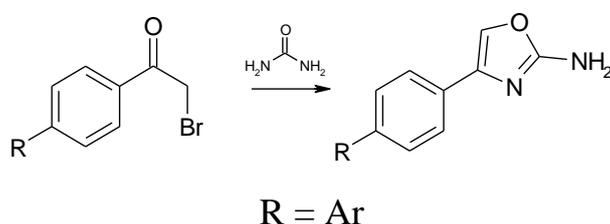
Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Вступ. Серед похідних амінооксазолів є чимало сполук, що характеризуються різними видами біологічної активності. Зокрема, зустрічаються сполуки, яким притаманна противірусна та протипухлинна активність. Також наявні відомі антидепресанти, психостимулятори, регулятори апетиту.

Один із найбільш популярних методів синтезу 4-арил-2-амінооксазолів є взаємодія відповідних галогенкетонів з карбамідом (рис. 1).

Рис. 1. Схема синтезу на основі сечовини

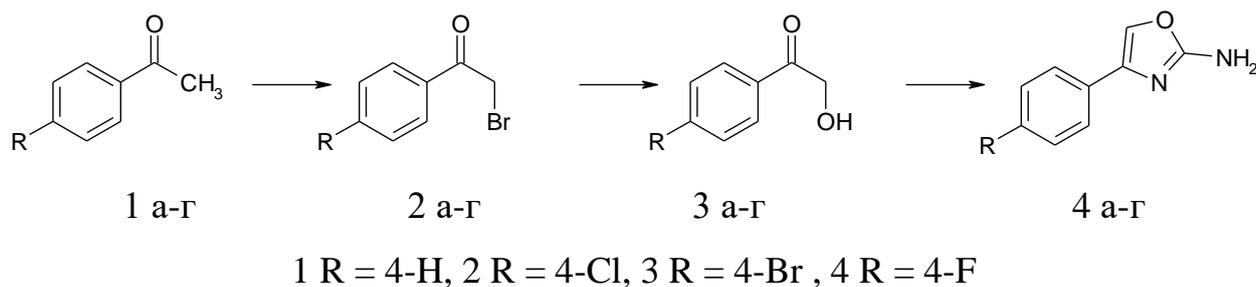
Проте, вказане перетворення відбувається найчастіше за високих температур та нерідко супроводжується невисокими виходами кінцевих продуктів внаслідок утворення значних кількостей побічних речовин.

Мета роботи. Встановлення закономірностей перебігу реакцій синтезу 4-арил-2-амінооксазолів і виявлення оптимальних умов отримання досліджуваних сполук.

Матеріали та методи. Органічний синтез, метод ядерного магнітного резонансу, метод рідинної хроматографії.

Результати та обговорення. Нами в ході досліджень був апробований шлях, в якому амінооксазоли 4а-г були отримані при взаємодії кетоспиртів 3а-г

з ціанамідом (рис. 2).

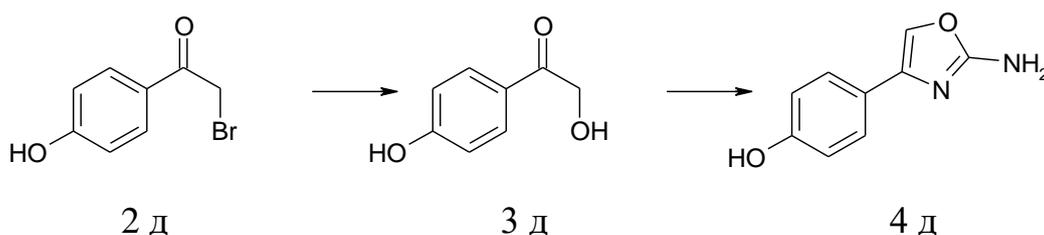

Рис. 2. Схема синтезу на основі кетоспиртів

Згідно запропонованої схеми галогенкетони 2а-г були перетворені на кетоспирти 3а-г з виходами 70-80 %. На останній стадії сполуки 4а-г були отримані з виходами 37-63 % у досить м'яких умовах і фактично не потребували додаткової очистки.

У спектрах ПМР отриманих сполук 4а-г, виміряних у ДМСО- d_6 , має місце синглет 2-аміногрупи при 6,6-6,8 м.ч. та сигнал 5-Н протону оксазольного ядра при 8,0 м.ч, що відповідає запропонованій структурі. Інші протони ароматичного залишку у четвертому положенні оксазола резонують у характерних для них областях.

Однак, при спробі синтезу сполуки 4д (рис. 3), виникли певні ускладнення.

Рис. 3. Схема синтезу 4-(2-аміно-1,3-оксазол-4-іл)фенолу

Зокрема, в умовах, аналогічних для отримання похідних 4а-г, за даними LCMS вміст бажаного амінооксазола 4д у суміші після проведення хімічного перетворення на останній стадії було зафіксовано лише в межах 3-5%. Також суттєвого впливу на хід реакції не виявлено від дії температури та часу проведення процесу.

Певним чином на перебіг вплинув характер основи, що додається до реакційної суміші. А саме, при використанні насиченого розчину амоніаку у метанолі вдалося підвищити ступінь перетворення в реакції до 27%. Однак виділити сполуку 4д в індивідуальному вигляді не вдалося.

Висновки. Таким чином запропонований шлях перетворення ароматичних кетонів 1а-г у 4-амінооксазоли 4а-г може бути перспективний у подальших дослідженнях.

TECHNICAL SCIENCES

UDC 621.181.2

THE DEATH OF THE ECOSYSTEM OF THE AZOV-BLACK SEA BASIN UNDER THE RUSSIAN AGGRESSION.

Danilyan Anatoliy Grigorovich

senior lecturer

Danube Institute National University

Odessa Maritime Academ

t. Izmail, Ukraine

Abstract. In the article, the issues of destruction of the ecosystem of the Azov Black Sea basin related to the aggression of the Russian Federation against Ukraine are considered. Examples of destruction of fauna and flora of marine areas due to oil spills and residual chemical poisoning elements of warhead explosions are given. The danger of radioactive contamination of the Black Sea waters by nuclear warheads of the sunken cruiser "Moscow" was emphasized. Also the offer on definition of ways of preventing of ecological catastrophe, the above-named sea water basins was made.

Keywords. Russian aggression, flora, fauna, poisonous substances, ecological disaster, plankton.

Introduction. Invasion of the Russian invaders on the territory of Ukraine, entailed a number of global changes in the ecology, and first of all, it affected the flora and fauna of the Black Sea-Azov basin. We must admit that there were problems in this issue before the war, but they were related to global warming on the planet and as a consequence of climate change.

A large-scale problem, which the Danube Institute with colleagues from the Istanbul Technical University - Turkey is actively and purposefully engaged in the reduction of bioresources of the Black Sea due to the constant invasion of other

basins, which destroy the stock of fish and nutrient plankton in the Black Sea and the Sea of Azov.

Against the backdrop of destructive changes in the water resources of the Ukrainian seas before the Russian aggression, the war had a greater impact. Mass deaths of dolphins, waterfowl, a sharp decline in plankton, led to a decrease in fish stocks. Tuzlovsky estuaries - National Wildlife Refuge after artillery and missile attacks suffered irreversible changes, massive loss of life of dolphins, birds listed in the Red Book, the contamination of water resources by products of explosives. At present the Sea of Azov is fully occupied by the aggressor, it is only known that the catch of anchovy in the sea has practically stopped due to the destruction of forage.

Summary of the main material. Russia's aggression, beginning in 2014, destroyed the feeding base of the Sea of Azov, which served as a mass death of plankton, reduction of fish diversity stocks. By 2017, the catch of khamsa compared to 2013, decreased by more than 20 times. The death of Azov dolphins due to shock waves of munitions explosions has reached catastrophic proportions.

The Black Sea basin has suffered more than the Sea of Azov, given the fact that the theater of Russian military operations extensively touched the coast and water surface. It is impossible to determine the number of mines floating freely in the Black Sea, which pose a direct threat to people, ships and fauna, only recently 4 people died on the beaches of Odessa, a mine exploded on a vessel of Hydrography of Ukraine. Explosions can also pose a serious threat to marine mammals, which are listed in the Red Book of Ukraine and protected by many international conventions, all three species of dolphins that live in the Black Sea, are red-listed, but dead individuals are increasingly being found on the coast. Thus, the director of the National Park "Tuzlovskie Limans" Irina Vykhristiuk told how recently park inspectors found a dead dolphin with burnt skin - it happened probably because of an underwater bomb explosion.

At the same time dolphins are found not only on the Ukrainian coast. This year scientists of Turkey and Bulgaria have also fixed a great number of dead and disoriented dolphins ejected at the seashore. Single cases have also been recorded in

the northwestern part of the Black Sea, i.e. in the Romanian and Ukrainian sectors of this part.

Explosions of warheads carry hazardous poisonous substances in the form of residual chemical elements such as phosphorus that do not decompose in the sea water without oxygen, destroying all fauna, remaining dangerous for decades in the sea water. An extreme threat to the ecology of the Black Sea and the entire coastline, is the sunken cruiser "Moscow" with nuclear warheads [1, p. 4]. In Ukraine, in the Black Sea, there are a number of nature reserves, including bottom protection areas, one of them is located in the north-west part of the Black Sea, where the active hostilities are taking place. Just in this area, sank the cruiser "Moscow", in the territory of the botanical reserve of national importance "Phyllophora field Zernova", created to protect a large colony of algae [2, p. 330].

Combat operations, led to a large spill of oil products in the waters of the Black Sea, which will enable a number of bacteria to feed on the oil film containing heavy metals, saturating the water with methane, thereby reducing the oxygen content in the water. Added to this is the fact that munitions explosions

saturate the sea water with poisonous substances, all this will inevitably lead to an ecological disaster of the habitat of fauna and flora of the Black Sea.

Conclusions. The intensification of hostilities in the Black Sea will destroy fish stocks and plankton, turning its waters into a dangerous environment for humans. Countries that have washed the waters of the Black Sea should in the near future consider and decide to end hostilities in these waters.

LIST OF REFERENCES

1. <https://www.odessa-life.com>. Yuri Kovach, Pavel Goldin Day of the Black Sea: How War Changed Marine Ecology. Odessa. 2022.10.31. - 4 p.

2. Ecological Problems of the Black Sea: Collection of Scientific Articles / Ed. by B. G. Aleksandrov; Odessa branch of the Institute of Biology of the South Sea. In: Institute of Biology of Southern Seas, National Academy of Sciences of Ukraine. O., 1999. - 330 p.

RESEARCH OF AN AUTONOMOUS MICRO-GRID SYSTEM WITH RENEWABLE ENERGY SOURCES AS AN ELEMENT OF THE SMART GRID CONCEPT

Halushko Valeriia,
Higher education applicant,
Lobodzynskyi Vadym,
PhD, Associate Professor,
Svyatnenko Vadym,
Senior teacher,
Petruchenko Oleg,
Senior teacher,
Chunyak Yuliya,
Assistant Professor,
National Technical University of Ukraine,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

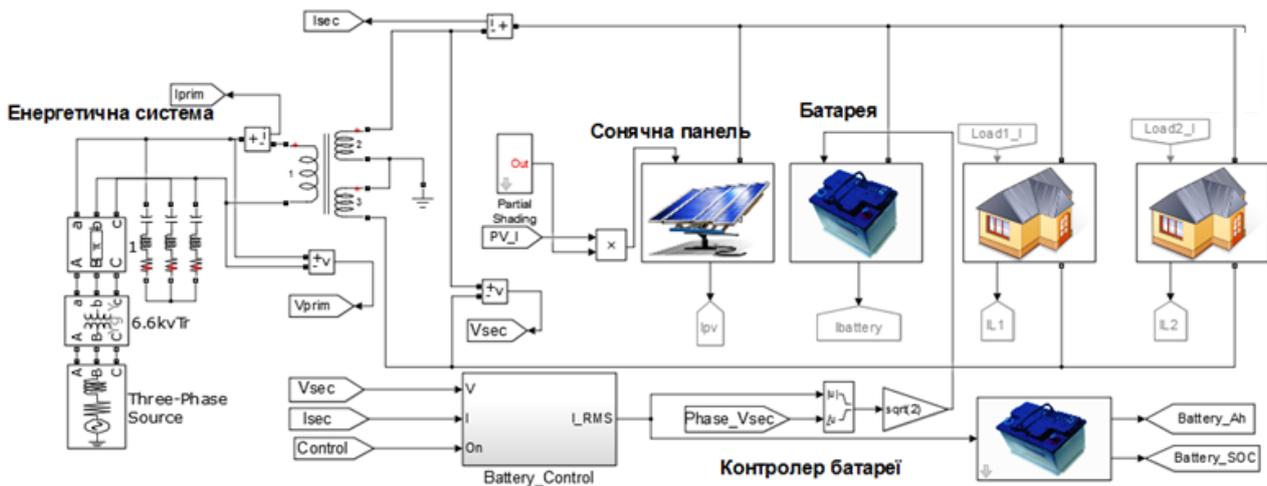
Introductions. The concept of Micro Grid – small distributed energy was an innovative answer to the new challenges of the electric power industry. The main factor for the popularization of Micro Grid technology was the task of ensuring energy efficiency. The need for such networks is related to the integration of renewable energy sources with electric power systems and the formation of active and adaptive properties of distribution networks.

The dynamic balance of consumption and generation can be solved both at the macro and micro levels. The concept of a micro grid is to achieve an optimal ratio between generation and consumption at the level of a neighborhood or village, assuming that many households have their own generating capacity, and the distribution system allows you to sell energy to neighbors or buy it as needed. Special attention is paid to accounting devices connected to a single information network and which allow optimizing energy consumption at different times of the day [1–6].

The **aim of the work** is to increase the efficiency of Microgrid network management by improving the solar power management system for real-time

operation.

Materials and methods. The microgrid system was modeled using the Simulink SimPowerSystems software package in MATLAB, as shown in Fig. 1. There are six key components in the microgrid model, such as PV system, storage battery, battery controller, load, distribution network and power grid. The Phasor model was used to simulate a 24-hour scenario with a short simulation time. At the same time, power electronics components are not modeled.

Fig. 1. The microgrid system is modeled using the Simulink SimPowerSystems software package in MATLAB

Results and discussion. A microgrid is a 50 kW solar battery system that includes a photovoltaic array. The battery controller uses a load dispatching strategy where excess renewable energy will charge the battery. If the renewable energy configuration cannot supply the load, the main grid will be used to supply power to the load. The electrical system consists of a single-phase 50 Hz, 230 V network.

The load is simulated by two residential buildings to simulate the energy needs of a typical rural area. Loads are also used to simulate the performance of the energy management system under different conditions.

The microgrid system uses an energy management system based on predictive control simulation, which aims to optimize the electricity distribution of the photovoltaic system and the battery storage system. The energy management system will take into account renewable energy sources such as solar radiation and load

demand to determine the best possible electricity supply required. There is also a global objective function that considers energy cost, load demand, power generation and power loss to determine the optimal allocation.

Conclusions. The development of smart energy networks is a necessary condition for the creation of a modern energy system based on the principle of distributed energy generation. World experience shows the existence of certain problems that prevent a large-scale transition to a new model of the energy system at this stage of technological development. The main problem is the lack of cheap technologies that will allow the application of universal solutions for the distribution and accumulation of electricity in the system.

Involvement of renewable energy sources as one of the key elements of the energy system, on the one hand, allows to increase the autonomy of final energy consumers and reduce the burden on the environment. However, at the same time, renewable energy sources create problems for the energy system in the form of the need to compensate for the lack of energy in unfavorable weather and climate periods. This is a technical and technological problem that currently does not have an effective commercial solution. Accordingly, the process of full transition to the system of distributed generation is impossible until an effective solution for balancing the energy system is found. This is the reason why the energy policy of developed countries foresees several stages of modernization of energy systems. Ukraine is only at the first stage, therefore the use of world experience is a necessary condition for increasing the efficiency of the transformation of the energy system in the country.

REFERENCES

1. Colak I. Introduction to Smart Grid. 3rd International Smart Grid Workshop and Certificate Program (ISGWCP), Istanbul, Turkey, 2016. pp. 30-34
2. Colak I., Bayindir R., Sagirolu S. The Effects of the Smart Grid System on the National Grids 8th IEEE International Conference on Smart Grid (icSmartGrid), Paris, France, 2020. pp. 122–126.
3. Лободзинський В. Ю., Бурик М. П., Петрученко О. В., Ілліна О. О.

Вплив системи Smart Grid на національну енергетичну мережу. Енергетика: економіка, технології, екологія. 2022. № 1. С. 57-64.

4. Lobodzinskiy V. Yu., Buryk M. P., Spinul L. Yu., Chybelis V. I., Illina O.A. Features of smart grid technologies introduction in the energy industry. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 33 (72), 4, 2022. с. 160-166.

5. Лободзинський В. Ю., Бурик М. П., Петрученко О. В., Ілліна О. О.. Вплив системи smart grid на національну енергетичну мережу. Енергетика: економіка, технології, екологія. №1, 2022. с. 57-64.

6. M. Reyasudin Basir Khan, Jagadeesh Pasupuleti, Jabbar Al-Fattah, Mehrdad Tahmasebi. Energy management system for PV-Battery microgrid based on model predictive control. Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science. Vol. 15, No. 1, pp.20-25.

WILL AI INCREASE UNEMPLOYMENT?

Knysh Ludmyla Oleksandrivna

English teacher

Mykytyn Oksana Ivanivna

Student

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Ukraine, Ivano-Frankivsk

Introductions. Literally a few months ago, the news that ChatGPT available on the territory of Ukraine got into the Ukrainian media space. Discussions on neural networks and artificial intelligence (hereinafter AI) are still ongoing. Specialists have different points of view in this aspect. Some believe that due to neural networks, they will be able to become more productive and entrust AI with a task that a person should have performed for money. Others suppose that the development of artificial intelligence will lead to the unemployment increase.

To understand whether there are reasons for the relationship between the development of neural networks and the increase in unemployment rate, it is necessary to determine the purpose for which AI is being developed. If the goal of the development of robotics is to facilitate hard work, the task of AI is to facilitate the solution and automation of cognitive processes. So, AI is the ability of a computer or machine to acquire human intelligence, that is, to learn, make decisions, and solve problems.

In other words, unlike the characteristics of static traditional algorithms AI is adaptive, for example, in self-driving cars traditional algorithms could not predict all situations. Using AI for tasks of low level complexity is inefficient, but it is powerful for high level and can even lead to such solutions developers do not expect.

Artificial intelligence was introduced back in 1944, but it reached its peak of popularity and prosperity just now. There are several reasons why neural networks are developing so rapidly today. Since the quality of education depends on the amount of processed information, the data collected over the last decade is just enough. The power of information processing is growing exponentially, algorithms

are also developing and becoming faster, which helps to increase the volume of data processing.

Nowadays there are many different types of neural networks, each with the unique architecture and learning algorithms. AI recognizes voice, speech, images, identifies anomaly detection, performs language translation, etc.

Chatbots with AI are widely used in many industries, especially in the field of customers service. They are excellent at processing their requests and solving problems, stimulating conversation with human users.

In 2021, the analysis carried out by Spanish companies showed that the introduction of robots had increased the number of jobs by 10 per cent, while companies without them, on the contrary, lost them. Artificial intelligence, unlike a person, does not need vacations and work breaks and can be equally productive at any time.

Neural networks perform everyday routine processes and enable people to express themselves in more creative tasks. AI analyzes large amounts of data and better notice patterns and trends that can be useful, for example, for business.

The spread of AI will help people spend less time on routine tasks and focus mostly on cognitive tasks. Its biggest advantage is reducing the number of errors and increasing accuracy. Robots and automation raise efficiency by producing more things for less money.

However, there are also negative aspects in mass implementation of neural networks in all spheres of activity. One of them is the "black box". Using artificial intelligence, we do not know how it arrived at a certain decision. Therefore, it is ineffective to use it where one needs the explanation of decision-making. AI learns on the basis of previous data and experience, so it cannot take a non-standard approach to solving tasks. Also, training takes a lot of time, the data set must be large enough to make the AI accurate.

They should be diverse, well organized, so that the neural network can better identify patterns, of high quality, without errors. In addition, development is expensive. It needs the latest hardware and appropriate support. As AI replaces many

routine tasks that require mental activity, it may have a negative impact on future generations and be the objective for negative actions.

The theory of AI singularity in the world states that its rapid development can lead to uncontrolled situations and put humanity in danger. This belies the fact that this technology is based on pre-loaded data and experience. Therefore, neural networks can repeatedly perform similar tasks, but if users want to adjust or improve AI, they must manually change the code.

Aim. To analyze the experience of automation past peaks and to investigate whether the development of AI will affect the unemployment rate. Based on the advantages and disadvantages of neural networks, determine the type of impact on the labor market: positive or negative.

Materials and methods. English-language sources of information, methods of analysis and generalization were used when studying this issue.

Results and discussion. Unlike the industrial revolution, modern automation replaces cognitive work. Researches of this issue show there is a link between AI and increased unemployment. The level of unemployment, in turn, is the economic indicator of the country. However, it should be taken into account that the unemployed also include people who stopped looking for a job within four weeks due to various reasons, such as higher education, retirement, personal reasons or disability.

The development of neural networks will affect the reduction of vacancies in certain professions and at the same time lead to the formation of new ones. Workers with medium and low skills will suffer mostly from the introduction of AI, while people with high skills will hardly feel it. At the macro level, this will affect all types of workers, but least of all the more qualified.

An increase in unemployment will have the negative impact on the country's economy. Workers who have lost their jobs and their families will be greatly affected. They will become financially insecure and have problems with employment. This will lead to a drop in consumer spending, the decrease in demand, consumption and purchasing power, which in turn will reduce the budget and workforce of businesses

and create the continuous cycle that is a factor in the decline of the economy.

Conclusions. It is impossible to stop the growth market of artificial intelligence. Every year, this percentage will be more than 50%. However, taking into account the experience of the industrial revolution and other years automation peak one, can come to the conclusion that the development of AI will lead to the certain types of jobs reduction in the short term, but at the same time will create new vacancies in the long term, which may be related to either development and support neural networks, or relatively new and promising professions opening. Due to AI reskilling programs companies will focus their efforts on new jobs creating for persons who lost them, expand the possibilities for consumer to buy cheaper goods.

REFERENCES

1. Bonilla C. Will automation lead to mass unemployment?. *Econsult Solutions, Inc.* URL: <https://econsultsolutions.com/automation-mass-unemployment/> (date of access: 08.04.2023).
2. Bordot F. Artificial intelligence, robots and unemployment: evidence from OECD countries. *Journal of innovation economics & management.* 2022. No. 37. P. 117–118. URL: <https://www.cairn.info/revue-journal-of-innovation-economics-2022-1-page-117.htm> (date of access: 08.04.2023).
3. Cfi Team. Unemployment. *Corporate Finance Institute.* URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/unemployment/> (date of access: 08.04.2023).
4. Daws R. Industrial robots increase unemployment and lower wages. *IoTnews.* URL: <https://www.iottechnews.com/news/2022/dec/06/industrial-robots-increase-unemployment-and-lower-wages/> (date of access: 08.04.2023).
5. Donges N. 4 disadvantages of neural networks and deep learning. *Built In.* URL: <https://builtin.com/data-science/disadvantages-neural-networks> (date of access: 08.04.2023).
6. Duggal N. Top advantages and disadvantages of artificial intelligence [2023 edition]. *Simplilearn.com.* URL: <https://www.simplilearn.com/advantages-and->

disadvantages-of-artificial-intelligence-article (date of access: 08.04.2023).

7. Jacob T. The rise of AI like ChatGPT and other chatbots could lead to mass unemployment | hackernoon. *HackerNoon - read, write and learn about any technology*. URL: <https://hackernoon.com/the-rise-of-ai-like-chatgpt-and-other-chatbots-could-lead-to-mass-unemployment> (date of access: 08.04.2023).

8. Kumar A. Neural network types & real-life examples - data analytics. *Data Analytics*. URL: <https://vitalflux.com/deep-neural-network-examples-from-real-life/> (date of access: 08.04.2023).

9. Williams M. Artificial intelligence could be a 'real threat' to 'a lot of jobs,' computer expert says. *WPTV News Channel 5 West Palm*. URL: <https://www.wptv.com/news/technology/artificial-intelligence-could-be-a-real-threat-to-a-lot-of-jobs-computer-expert-says> (date of access: 08.04.2023).

**DETERMINATION OF THE STRESS-STRAIN STATE OF THE LAB
CENTRIFUGE SHAFT**

Lavrenko Iaroslav

PhD., Associate professor

Sushchenko Maksym

Student

National Technical University of Ukraine

"Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Kyiv, Ukraine

Introductions. Laboratory centrifuges are used in laboratories for quick preparation of mixtures of different fractions.

One of the urgent problems of modern mechanical engineering is the problem of increasing the durability of structural elements. Requirements to increase the productivity of machines while reducing their weight are accompanied by an increase in dynamic loads and the impact of vibrations that arise.

Aim. This work examines the stress-strain state (SSS) of the structural element of the centrifuge, which is a shaft on which the rotor and anchors and stator of the engine of the laboratory centrifuge (FIG. 1) are fixed.

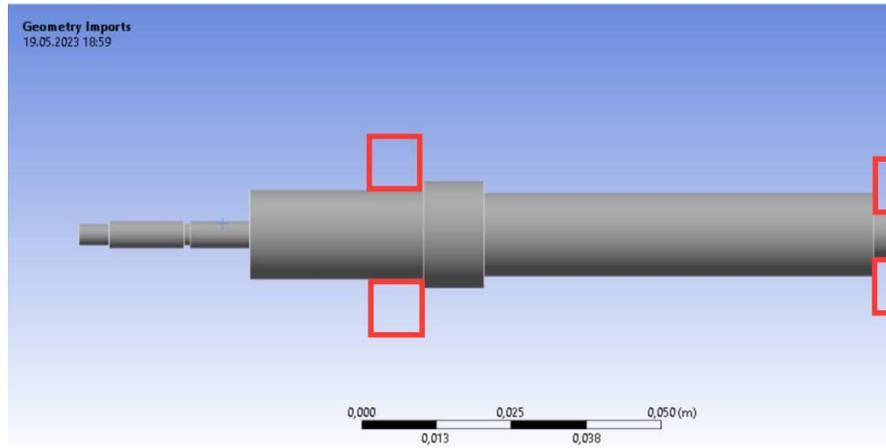
Such structures make a number of requirements, one of which is that during the guaranteed term of operation must be ensured by trouble-free and safety. These requirements are ensured by the fact that the elements of these structures should not be destroyed during the guaranteed life and the presence of an anti-cavity shell.

Materials and methods. To ensure the reliability of structures, manufacturers of laboratory centrifuges use a protective shell with a large margin of strength, which leads to an increase in total weight.

Reducing the total weight of the centrifuge can be achieved by accurately determining the stress-strain state of the most heavily loaded structural elements of the centrifuge.

The centrifuge shaft was loaded with forces corresponding to the weight of the

rotor, armature, and stator, and were applied uniformly along the length of the shaft. For modeling accuracy, 7995 triangular elements were used, with a total number of 14550 nodes.

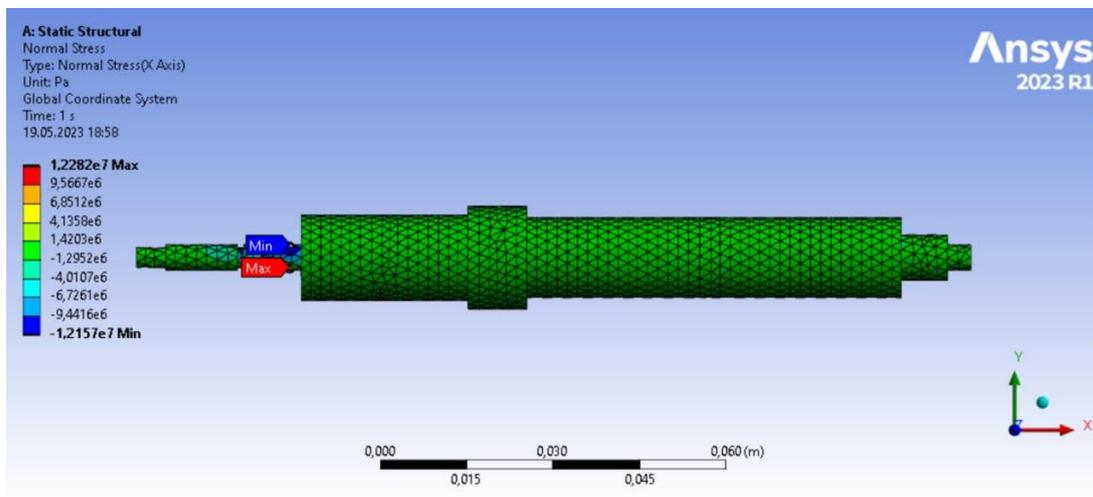

Fig. 1 The Laboratory centrifuge shaft

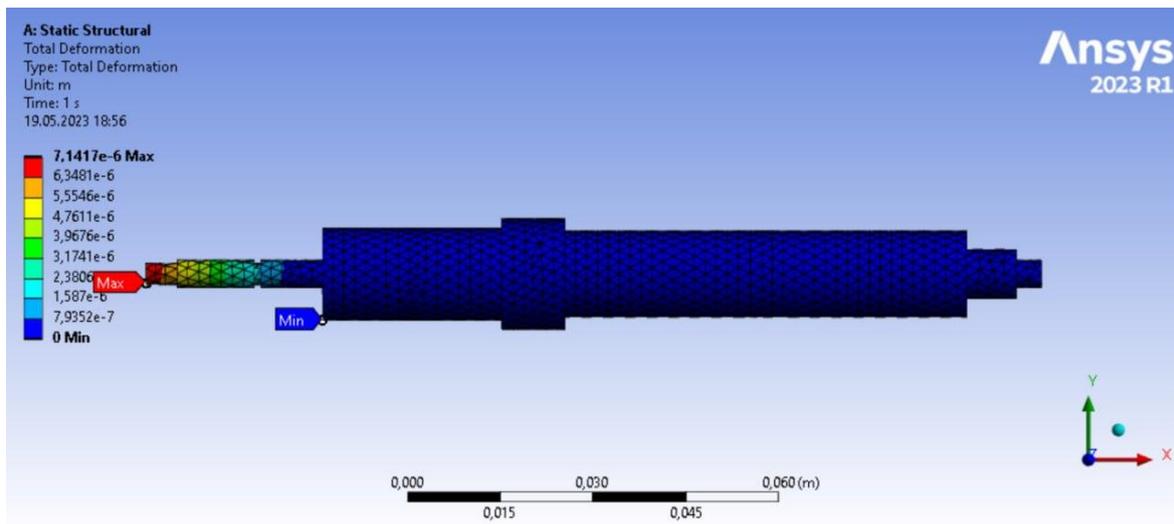
Results and discussion. The workability of the structure can be determined both experimentally and by calculation. Field tests with the start and stop of the centrifuge have a high cost, so in order to predict the life of the structure, a simulation of the stress-strain state of the centrifuge shaft was carried out.

The task of determining SSS was solved by numerical methods using the licensed Ansys software package.

The results of numerical modeling of stresses and strains are shown in (Fig. 2) and (Fig. 3).

Fig. 2 Stress on the shaft distribution, Pa

Fig. 3 Strain on the shaft distribution, m

Conclusions. Numerical simulation of the stress-strain state of the laboratory centrifuge shaft was carried out. Determination of stress and deformation in the most dangerous section, which are 12 MPa and 0.007mm, respectively.

For further calculations, it is planned to determine the stress intensity concentration coefficients and carry out modeling taking into account the dynamic load.

RESEARCH OF IMPULSE OVERVOLTAGES IN HIGH VOLTAGE CABLE LINES WITH TRANSPOSITION OF SCREENS

Savichenko Polina,
Higher education applicant
Svyatnenko Vadym,
Senior teacher
Lobodzynskyi Vadym,
PhD, Associate Professor
Chunyak Yuliya,
Assistant Professor
Petruchenko Oleg,
Senior teacher
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

Introductions. The basis of broad classes of electric circuits with distributed parameters are three-phase electric circuits with distributed parameters of the type of high-voltage cable power transmission lines. It is the transient and constant processes in such circles that determine the reliability and stability of the power system.

In scientific and technical literature, much attention is paid to theoretical analysis and engineering methods of calculating electromagnetic transient processes in electric circuits with distributed parameters.

However, taking into account the distributed parameters and the influence of the mutual induction of single-phase cables of a three-phase line leads to the complexity of the investigated circuit, increased requirements for the accuracy and speed of their calculation, as well as the complex nature of the processes themselves, which necessitate the further improvement of their analysis methods.

The aim of the work is to develop a mathematical model of a power transmission cable line with transposition of screens for research and analysis of wave processes of overvoltage pulses during transposition of screen contours.

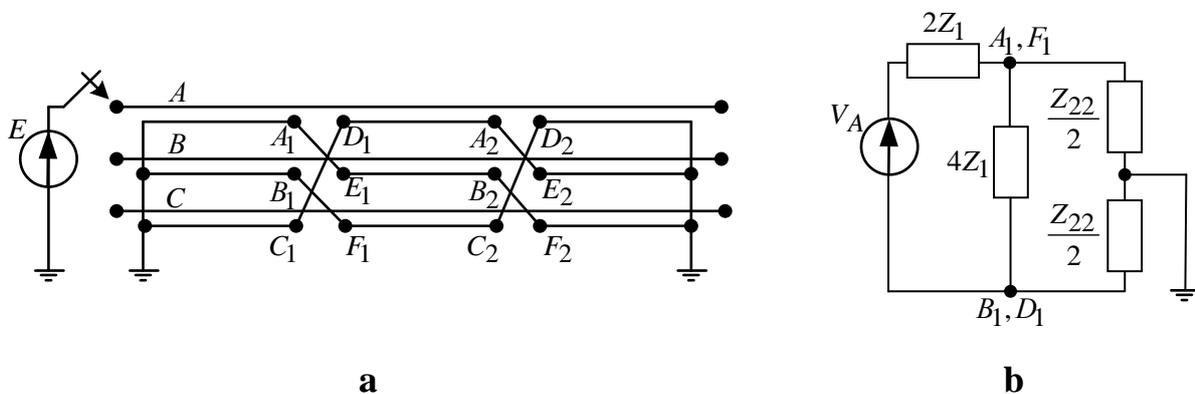
Materials and methods. In the process of operation, the insulation of the cable

line is affected by switching and atmospheric overvoltages. In addition, in the event of a short-circuit outside the line, the short-circuit current passing through the core induces an emf in the shield, the value of which, as a rule, exceeds the test voltage of the cable shield.

Since the maximum voltage on the insulation of the screen occurs before the arrival of the waves that are reflected from the grounded screen at the end of the line, it is fashionable to analyze the processes by modeling the cable line in the form of an infinitely long line.

To simplify the mathematical model for identifying the main physical regularities in the work, we ignore the influence of the other two phases of the three phase cable line on the processes in the screen-ground channel of the phase at the beginning of which a short circuit occurred.

Results and discussion. To estimate the overvoltage maxima on the screens in the transposition nodes, an equivalent calculation scheme was created, which is located first in the direction of propagation of the electromagnetic wave, and propagates along the core-screen channel of one phase, presented in Fig. 1.

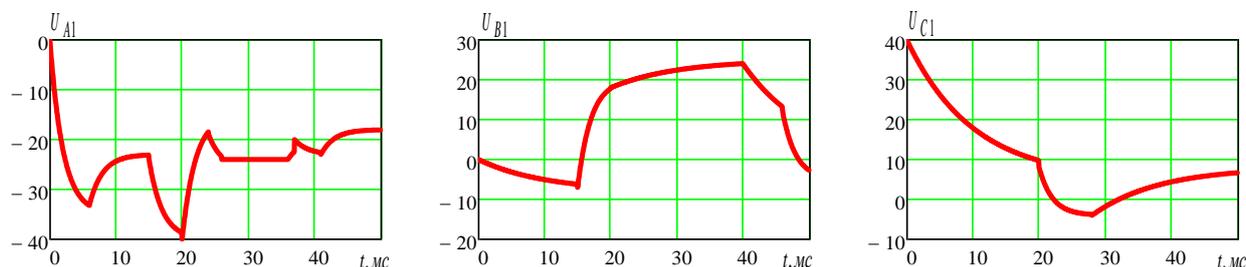

Fig. 1. Cable line diagram with screen transposition (a), equivalent calculation diagram (b)

Fig. 2 shows the results of the calculation of the overvoltage on the screen of the cable line in the nodes of the transposition of the screens, taking into account the mutual influence of neighboring phases.

Analysis of calculated oscillograms of fig. 2 showed that the overvoltage

maxima on the screen in the first transposition node correspond to the moment of arrival of the wave at this node through the channel, the speed of wave propagation in which does not depend on other phases.

Fig. 2. Calculated oscillograms of overvoltage on the screen of the cable line in the screen transposition nodes

The voltage drop on the screen of phase A in the first node occurs at the moment of arrival through the channel of the wave reflected from the second transposition node. The total length of the voltage pulse is determined by the moment of arrival through the screen-ground channel to the first transposition node of the wave reflected from the screen grounding at the end of the transposition cycle.

Conclusions. Based on the analysis of the wave processes occurring in the transposed shields of the three-phase system, it was established that when estimating the maximum voltage on the shields of the cable line, it is permissible not to take into account the waves reflected from the nodes located behind the node under consideration in the direction of wave travel. On the contrary, it is recommended to take into account the mutual influence of the phases, if we approximately accept the wave resistance of the screen-ground channel, which is equal to the wave resistance between the screen channel.

REFERENCES

1. Schött-Szymczak A., Walczak, K. Impact of Cable Configuration on the Voltage Induced in Cable Screen during Work with One-Sidedly Ungrounded Cable Screen. *Energies*, 14(14), 4263. doi.org/10.3390/en14144263.
2. Santos M., Calafat M. A. (2019). Dynamic simulation of induced voltages in

high voltage cable sheaths: Steady state approach. *International Journal of Electrical Power & Energy Systems*, 2019, *105*, 1-16. doi.org/10.1016/j.ijepes.2018.08.003.

3. Lobodzinskiy V. Transient Analysis in Three-Phase Cable Lines with the Transposition Phase Cables Conductive Screens During Short Circuit Fault. *IEEE 3rd Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON)*, 2021. p. 413-416. doi.org/10.1109/UKRCON53503.2021.9575468.

4. Lobodzinskiy Vadim, Chybelis Valeriy, Petruchenko Oleg, et al. Features of Transient Research in Three-Phase High-Voltage Power Transmission Cable Lines. *Grail of Science*, 2021, №6. pp. 132-145. doi.org/10.36074/grail-of-science.25.06.2021.025.

5. Лободзинський В. Ю., Чибеліс В. І. Аналіз перехідних процесів у трифазних електричних колах з розподіленими параметрами і міжфазними зв'язками на прикладі високовольтної кабельної лінії. *Енергетика: економіка, технології, екологія*, 2021 №3. С. 64-69. doi.org/10.20535/1813-5420.3.2021.251207.

6. Бойко В. С., Бойко В. В., Видолюб Ю. Ф., Курило І. А., Шеховцов В. І., Шидловська Н. А. Теоретичні основи електротехніки: Підручник: У 3 т. К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – Т. 3. – 244 с.

7. Wedepohl, L. M., & Wilcox, D. J. Transient analysis of underground power-transmission systems. System-model and wave-propagation characteristics. In *Proceedings of the institution of electrical engineers*. 1973, Vol. 120, No. 2, pp. 253-260. doi.org 10.1049/piee.1973.0056.

**PECULIARITIES OF THE STUDY OF TRANSIENT PROCESSES IN
THREE-PHASE CABLE LINES OF HIGH-VOLTAGE
POWER TRANSMISSION**

Vynnychenko Valerii,
Higher education applicant

Svyatnenko Vadym,
Senior teacher

Lobodzynskyi Vadym,
PhD, Associate Professor

Chunyak Yuliya,
Assistant Professor

Petruchenko Oleg,
Senior teacher

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

Introductions. The high demand for ultra-high voltage cables determined the relevance of scientific research on improving the design of cables to meet the growing demands of consumers.

The improvement and production of power transmission cable lines for various voltages (including ultra-high voltages) necessitates the solution of a number of scientific tasks, of which we can highlight:

- increasing the safety and reliability of cable lines due to the determination of conditions that prevent the occurrence of unacceptable currents and voltages at a given level of transmitted power;

- determination of the conditions for ensuring the necessary quality of transient processes in cable lines when short-term permissible currents and voltages appear and disappear in them;

- analysis of features of long-fading currents and voltages, in particular long-lasting and overvoltages, the source of which is the electricity stored in the cable power transmission line.

The purpose of the work is an analytical analysis of the characteristics of transient processes in three-phase cable lines of high voltage transmission.

Materials and methods. Available publications on the modeling and analysis of transient processes occurring in cable power transmission lines do not sufficiently describe the specifics of their occurrence. The obtained models are mainly intended for the analysis of only the current values of steady-state currents and voltages, which does not allow for the analysis and study of transient phenomena at various commutations. In addition, most often the calculation of longitudinal and transverse asymmetry is carried out on the basis of symmetrical components, where, due to assumptions, many factors are not taken into account.

The task of calculating transient processes in three-phase cable power transmission lines is complicated by the lack of available methods for solving it, which take into account the peculiarities of power switching. Currently, it is expedient to solve the problem of calculation of transient processes in CL using software and software-hardware complexes such as Matlab/Simulink, PS-CAD, COMSOL Multiphysics and others. When modeling CL, simple substitution schemes are usually used, since the tasks of calculating transient processes require adaptation of existing application software packages. Most often, the task of modeling ultra-high voltage cable lines is reduced to calculating the steady state to determine the voltage level and power losses.

In the domestic and foreign literature, there are models of individual elements of cable lines, which are usually considered as cables in one- or three-phase execution without taking into account mutual inductances and capacitances between conductors, which does not give accurate results and does not allow to fully analyze the processes taking place .

Results and discussion. Works are devoted to the study of electromagnetic transients in cable lines, in which the solutions to the problems of ensuring the reliability of objects at the design stage are considered. The solution of such tasks is related to the study of transient processes in three-phase circuits with distributed parameters that occur during operational and emergency switching.

Switching overvoltage is a dangerous phenomenon that leads to the destruction of equipment, danger to service personnel and economic losses. They have a gradual destructive effect on the insulation of the cable. The need to ensure high-quality operation of the cable power transmission line requires taking measures to limit switching overvoltage.

The need to predict possible levels of switching overvoltage is especially emphasized in works that emphasize the difficulties that arise when using designed cable lines, up to the complete impossibility of ensuring its reliable operation. A large number of works are also devoted to the experimental study of switching overvoltage in cable lines. There are many theoretical works in the calculations of which experimental frequency characteristics of the system are used, which increases accuracy, but does not allow to investigate the object at the stage of its design.

When studying and analyzing overvoltage curves, the task of determining the characteristics of the transient process (multiplicity, steepness of the front, frequency spectrum), as well as the geometric parameters of the designed line is particularly difficult.

Thus, despite significant successes in theoretical and experimental research, the scientific task of calculating the transient processes of three-phase circuits with distributed parameters is particularly relevant.

Such studies are more convenient to perform on mathematical models of transient processes in three-phase electric circuits, which later make it possible to integrate the obtained calculation models into computer application programs packages, such as Matlab/Simulink.

Conclusions. From the analysis of known methods of research of electromagnetic transients in electric circuits with distributed parameters of the type of long cable lines, the most appropriate is the use of classical and operator methods and the theory of multipoles. The convenience of these methods lies in the possibility of automatic calculation of initial and boundary conditions. But when solving this class of problems, a mandatory recording of the entire image is required, which leads to an increase in the volume of calculation data.

REFERENCES

1. Schött-Szymczak A., Walczak, K. Impact of Cable Configuration on the Voltage Induced in Cable Screen during Work with One-Sidedly Ungrounded Cable Screen. *Energies*, 14(14), 4263. doi.org/10.3390/en14144263.
2. Santos M., Calafat M. A. (2019). Dynamic simulation of induced voltages in high voltage cable sheaths: Steady state approach. *International Journal of Electrical Power & Energy Systems*, 2019, 105, 1-16. doi.org/10.1016/j.ijepes.2018.08.003.
3. Lobodzinskiy V. Transient Analysis in Three-Phase Cable Lines with the Transposition Phase Cables Conductive Screens During Short Circuit Fault. *IEEE 3rd Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON)*, 2021. p. 413-416. doi.org/10.1109/UKRCON53503.2021.9575468.
4. Lobodzinskiy Vadim, Chybelis Valeriy, Petruchenko Oleg, et al. Features of Transient Research in Three-Phase High-Voltage Power Transmission Cable Lines. *Grail of Science*, 2021, №6. pp. 132-145. doi.org/10.36074/grail-of-science.25.06.2021.025.
5. Лободзинський В. Ю., Чибеліс В. І. Аналіз перехідних процесів у трифазних електричних колах з розподіленими параметрами і міжфазними зв'язками на прикладі високовольтної кабельної лінії. *Енергетика: економіка, технології, екологія*, 2021 №3. С. 64-69. doi.org/10.20535/1813-5420.3.2021.251207.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФАКТОР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Аверочкін Володимир Олексійович

доцент кафедри

радіоелектронних і телекомунікаційних систем

кандидат технічних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку людства важливе значення для ефективного функціонування громадянського суспільства та держав має чітке розуміння можливостей, поява яких зумовлена кількісними і якісними змінами такого феномену як інформація, та вміння скористатися ними.

Мета роботи полягає у дослідженні впливу інформаційного фактора на функціонування громадянського суспільства в Україні та означення основних аспектів інформатизації відповідно до програмних документів довгострокового планування: Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки та Плану заходів з її реалізації.

Матеріали та методи. Методологічне підґрунтя роботи сформовано відповідними загальнонауковими та спеціальними методами наукового пізнання, які ґрунтуються на принципах об'єктивного, усебічного та комплексного аналізу суспільних процесів і явищ. Емпіричною основою стало національне законодавство України та аналітичні матеріали спеціалізованих видань.

Результати та обговорення. На теперішній час усталеного та вичерпного тлумачення терміну «інформація» не існує. Його визначення неодноразово змінювалося, а межі то розширювалися, то звужувалися. Спочатку під «інформацією» розуміли «уявлення», «поняття», згодом – «відомість», «передавання повідомлень». Перші кроки у теорії інформації були зроблені ще у першій половині ХХ ст.: у 1928 р. Р. Хартлі уперше дав кількісне визначення інформації, а в 1948 р. вийшла з друку відома «Математична теорія зв'язку» К. Шеннона, де інформації дається уже статистичне визначення. Запропонована

ним формула визначення інформації була покладена в основу кібернетичного підходу. Згідно з цією формулою, інформацією вважаються лише ті повідомлення, які зменшують невизначеність у отримувача інформації. Відповідно, інформація вимірюється різницею системи до і після отримання інформації [1, с. 69]. Однак запропонований підхід описує лише знакову структуру інформації, не стосуючись її змісту. При цьому зміст інформації має велике значення. Завдяки поширенню певних відомостей можна «схвилювати» чи «заспокоїти» суспільство, домогтися формування певного масового погляду на актуальну проблему тощо.

Для громадянського суспільства інформаційний фактор сьогодні набуває чи не найвизначнішого значення. Громадянське суспільство іноді визначається як стан суспільства, здатного розумно і на основі засвоєння знань та досвіду організувати своє життя так, щоб конфліктів та протиріч було якнайменше, а способів забезпечення благоденства, справедливості, гідності кожного - якнайбільше. Головним у цьому визначенні є акцент саме на смислового, змістовного призначенні інформації.

Природно, що процес становлення державності та громадянського суспільства потребує формування власного інформаційного простору. У цьому контексті довгостроковою стратегічною перспективою нашої держави має стати розбудова саме демократичного інформаційного суспільства, створення розвинутого інформаційно-комунікаційного середовища і входження країни до світового глобального інформаційного співтовариства, що повинно забезпечити суттєве підвищення якості життя населення, сприяти соціально-політичній стабільності суспільства і держави, підвищенню конкурентоздатності та обороноздатності країни тощо. Швидке поширення інформаційно-комунікаційних технологій вимагає кардинальних змін в інформаційній сфері на глобальному рівні, оскільки їх фундаментальний вплив стосується державних структур та інститутів громадянського суспільства, його економічної, соціальної та інших сфер [2, с. 120].

У Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства

в Україні на 2021-2026 роки, затвердженій Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 [3], особливо підкреслюється необхідність широкої інформатизації, удосконалення доступу до публічної інформації, безбар'єрність, унормування питання щодо безоплатного надання наявних електронних копій електронних документів на запити на інформацію тощо.

На виконання цього програмного документа у 2023 р. розроблено та затверджено План заходів до 2024 року [4], серед яких передбачається: проведення аналізу застосування законодавства та кращих практик забезпечення доступу до публічної інформації, розроблення проєктів нормативно-правових актів з цих питань; проведення інформаційної кампанії щодо використання комунікаційної платформи для громадських об'єднань ветеранів; проведення інформаційних кампаній для популяризації переваг створення інститутів громадянського суспільства та роз'яснення реєстраційних процедур; проведення аналізу чинних публічних електронних реєстрів та баз даних на наявність у них інформації щодо діяльності інститутів громадянського суспільства тощо.

Характер збудованої та такої що продовжує удосконалюватися взаємодії між сферою ЗМІ, органами публічної адміністрації та суспільством є індикатором демократичності та свободи в Україні. За умови збалансованості такої взаємодії, трансформування її у співпрацю, можна стверджувати про існування у державі розвиненого громадянського суспільства [5, с. 137]. Широка інформатизація, запровадження новітніх технологій сприяють розкриттю потенціалу багатьох аспектів (елементів) громадянського суспільства, даючи можливість постійного інформування громадян через мобільні застосунки, новинний ряд у Інтернеті, можливість отримання необхідної інформації через чат-боти тощо. Сьогодні в Україні відзначається активне запровадження інформаційних сервісів, яке значно випереджає закордонні аналоги, зокрема щодо отримання елементарних державних послуг, віддаленого відкриття/закриття банківських рахунків тощо. Розгортанню можливостей інформатизації для прояву інститутів громадянського суспільства

також спряє вільний доступ до інформаційних ресурсів через мережу Інтернет, що забезпечується відносно демократичною тарифною політикою українських провайдерів.

Висновки. Таким чином, інформаційний фактор громадянського суспільства засвідчує тенденції до подальшого розвитку та актуалізації, міцного входження до усіх аспектів його формування та ефективного буття. Головним для цих процесів є пошук збалансованих рішень для діючої та планованої взаємодії у межах громадянського суспільства, убезпечення програм від кіберзагроз та формування надійного захисту персональної інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лийв Э. Х. Инфодинамика. Обобщённая энтропия и нэнтропия. Таллин, 1998. 200 с.
2. Чепік-Трегубенко О. С. Інформаційна система суспільства: теоретико правовий аспект. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2(3). С. 117-122.
3. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 79. Ст. 4994.
4. План заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. № 160-р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 24. Ст. 1360.
5. Семижон А. В. Розвиток українського громадянського суспільства в умовах глобальної інформатизації. *Національні правові системи в умовах глобалізації* (пам'яті професора О. Г. Мурашина): зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 21 берез. 2019 р.). Київ: НАВС, 2019. С. 135-138.

СХЕМА НАВАНТАЖЕННЯ СИЛОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ З АКсіАЛЬНОЮ СТРУКТУРОЮ ПРИВОДУ КУЛЬКО-ГВИНТОВОГО ГІПРОПІДСИЛЮВАЧА

Апаракін Антон Русланович

к.т.н., старший викладач

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Кулько-гвинтові гідропідсилювачі (КГГП) використовуються у рульовому управлінні автотранспортних засобів. Встановлюються, переважно, на вантажних автомобілях, комерційному транспорті, автобусах, тролейбусах з навантаженням на керовану вісь від 2000 Н до 8000 Н. Традиційна конструкція КГГП має відомі недоліки – найбільш навантаженими елементами агрегату являються опори кочення вихідного вала, які несуть основне навантаження від сил в рейковому зачепленні, та в свою чергу, укомплектовані елементами ущільнення для забезпечення герметичності. Пружна деформація опор кочення при експлуатації може сприяти розгерметизації елементів ущільнення.

Ціль роботи. Робота проведена з метою виявлення шляхів підвищення несучої спроможності КГГП та, як наслідок, забезпечення герметичності ущільнень шляхом усунення впливу пульсуючого зазору на ущільнення цапф вихідного валу.

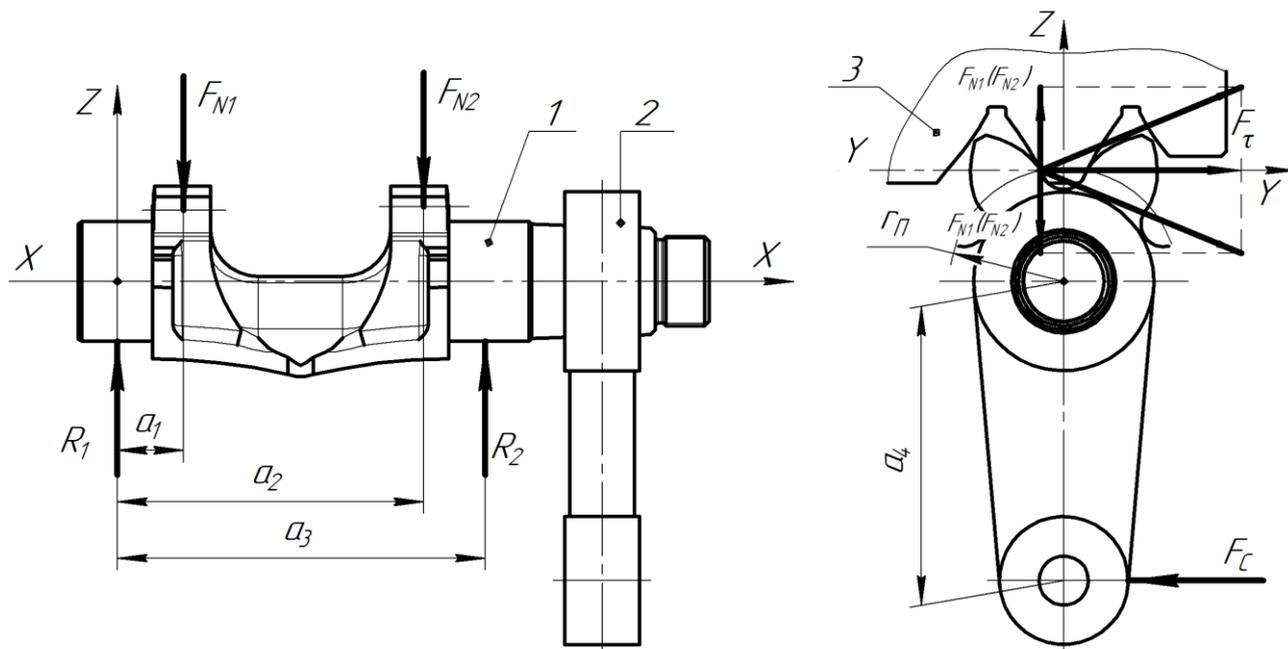
Матеріали та методи. Всі дослідження ґрунтувались на положеннях теорії опору матеріалів. Було проаналізовано систему взаємодії вихідного валу КГГП із опорами кочення, рульовою сошкою, рейковою передачею.

Результати та обговорення. Розглядається варіант розташування повздовжньої вісі сошки перпендикулярно відносно вісі рейкової передачі.

Зубчастий вінець вихідного валу КГГП навантажується внутрішніми силами, які діють у рейковій передачі (рис. 1):

- тангенціальною складовою F_t яка утворює крутний момент M_1 ;
- нормальною складовою F_N яка утворює згинальний момент M_2 .

Одночасно з цим, на вихідний вал діє зовнішня сила F_C , від реакції сошки. При цьому виникають реакції опор R_1 та R_2 , які розташовані на опорних цапфах.

1 – вихідний вал; 2 – рульова сошка; 3 – рейка

Рис. 1. Схема навантаження силових елементів КГП

Умови функціонування вихідного валу, при його навантаженні, описуються системою рівнянь, яка наведена нижче.

Рівняння рівноваги системи в площині ZOХ:

$$\begin{cases} \Sigma Z = 0 \\ \Sigma M_1 = 0 \end{cases} \begin{cases} R_1 + R_2 - F_{N1} - F_{N2} = 0 \\ F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - R_2 \cdot a_3 = 0 \end{cases}$$

Рівняння рівноваги системи в площині ZOУ:

$$\Sigma M_2 = 0 \quad F_t \cdot r_n - F_C \cdot a_4 = 0.$$

Для визначення двох невідомих реакцій опор R_1 та R_2 , розглянемо систему рівнянь:

$$\begin{cases} \Sigma Z = 0 \\ \Sigma M_1 = 0 \\ \Sigma M_2 = 0 \end{cases} \begin{cases} R_1 + R_2 - F_{N1} - F_{N2} = 0 \\ F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - R_2 \cdot a_3 = 0 \\ F_t \cdot r_n - F_C \cdot a_4 = 0 \end{cases} \quad (1)$$

З рівняння (1) ΣZ отримаємо:

$$R_2 = F_{N1} + F_{N2} - R_1. \quad (2)$$

Підставляємо значення R_2 (2) в рівняння (1) ΣM_1 :

$$F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - (F_{N1} + F_{N2} - R_1) \cdot a_3 = 0,$$

$$F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - F_{N1} \cdot a_3 - F_{N2} \cdot a_3 + R_1 \cdot a_3 = 0,$$

а так як $F_{N1} = F_{N2}$, то отримаємо:

$$F_N \cdot a_1 + F_N \cdot a_2 - F_N \cdot a_3 - F_N \cdot a_3 + R_1 \cdot a_3 = 0,$$

$$F_N(a_1 + a_2 - 2a_3) + R_1 \cdot a_3 = 0,$$

звідки визначаємо R_1 :

$$R_1 = \frac{F_N(a_1 + a_2 - 2a_3)}{a_3},$$

$$R_2 = R_1 = \frac{F_N(a_1 + a_2 - 2a_3)}{a_3}. \quad (3)$$

Висновки. При схемі монтажу рульової сошки, що розглядається, реакції опор рівні по величині та значенню, визначаються з виразу (3). Данна схема створює передумови для створення в подальшому активної системи розвантаження опор кочення в точках реакцій опор R_1 та R_2 за рахунок використання, наприклад, елементів гідравліки, таким чином забезпечивши підвищення несучої спроможності, зменшується навантаження на елементи опор кочення вихідного валу та вплив цього навантаження на герметичність шляхом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Гинцбург, Л. Л. Гидравлические усилители рулевого управления автомобилей [Текст] / Л. Л. Гинцбург – М.: Машиностроение, 1972. – 121 с.
2. Чайковский, И. П., Саломатин П. А. Рулевые управления автомобилей [Текст] / И. П. Чайковский, П. А. Саломатин – М.: Машиностроение, 1987. 176с.
3. Рульовий механізм транспортного засобу з вмонтованим підсилювачем: пат. 68413 Україна: МПК В62D 5/06. №2001085715; заявл. 13.08.2001; опубл. 16.08.2004, Бюл. №8.

ПОСИЛЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕНЕРГОСИСТЕМИ, ЇЇ ЗАХИСТ, ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ

Баженов Володимир Андрійович

к.т.н , доцент

КПІ ім. Ігоря Сікорського
кафедра електричних мереж та систем

Моцьо Сергій Андрійович

студент

КПІ ім. Ігоря Сікорського
кафедра електричних мереж та систем

Вступ. Під час збройних конфліктів по всьому світу критично важлива інфраструктура, яка забезпечує надання основних послуг цивільному населенню, зазнає неодноразових атак, випадкової шкоди та неправильного використання з боку воюючих сторін, що призводить до широкомасштабного збою в обслуговуванні. Електроенергетика є дуже важливою в веденні війни, нормальне життя не можливе без електроенергії. Як бачимо за період війни в Україні від 24 лютого 2022 року ворог неодноразово намагався знищити енергетичну інфраструктуру, за даними Світового банку станом на лютий 2023 року збитки, завдані енергосистемі України, сягають 11 млрд доларів. Енергетика має бути захищеною.

Мета роботи. Відновлення, модернізація та захист енергетичної інфраструктури .

Матеріали та методи. Щоб забезпечити кращий захист цивільного населення під час збройного конфлікту, важливо розуміти, як працюють основні служби. Основна послуга – це система, що складається з трьох типів компонентів: апаратне забезпечення (наприклад, інфраструктура, обладнання тощо), люди (оператори та обслуговуючий персонал) і витратні матеріали (матеріали, необхідні для функціонування інфраструктури, такі як паливо або для надання послуг, наприклад, ліків). Ті компоненти, які забезпечують функціонування системи обслуговування, називаються «критичними».

Зосередимося на критичній інфраструктурі, яка забезпечує енергією цивільне населення, наприклад мережах інфраструктури, пов'язаної з електроенергією, паливом і газом. Ці мережі складаються з конкретних окремих і фізично відокремлених частин енергетичної інфраструктури, таких як будівля, споруда чи інший об'єкт, який є частиною енергетичної системи або електричної мережі в цілому, наприклад, електростанція, підстанція або трансформатор, кабель або інша лінія електропередачі, генератор, гребля, водосховище, напірний трубопровід або центр управління).

Незважаючи на те, що гуманітарні організації вміють спрямовувати допомогу найбільш уразливим верствам населення, а деякі, набули досвіду для підтримки надання деяких основних послуг під час збройного конфлікту на систематичній основі, ризик того, що все населення може потребувати, якщо вони будуть взаємопов'язані і збій взаємозалежних основних систем обслуговування викликає тривогу. Існують обмеження для колективної гуманітарної допомоги, щоб зупинити темпи зниження рівня обслуговування під час збройних конфліктів, особливо коли ми стикаємося з санкціями, антитерористичними та іншими обмежувальними заходами, які перешкоджають імпорту матеріалів і предметів, необхідних для забезпечення безперервності обслуговування.

Примітно, що з точки зору енергетичних систем технічна складність, масштаб і фінансові витрати на виробництво, розподіл і передачу є такими, що коли енергетичні системи виходять з ладу, масштаби наслідків значно перевищують ті, які можна вирішити лише гуманітарними діями.

Як бачимо гуманітарні організації не мають достатнього впливу на воюючі сторони, хоча і підписана Женевська конвенція, але бачимо що Російська Федерація не додержується правил ведення війни.

Для посилення стійкості енергосистеми Україна розглядає газотурбінні та газопоршневі електростанції як варіант створення альтернативної мобільної генерації в умовах пошкодження генерації внаслідок російських обстрілів. До цього, в листопаді, влада заявляла про намір будувати та експлуатувати малі

ядерні реактори в кооперації з партнерами із США. Виглядає так, що диверсифікація та децентралізація генерації – це той шлях, яким необхідно розвивати нашу енергосистему навіть в умовах регулярних обстрілів зі сторони росіян.

На сьогодні зрозуміло, що ми повинні максимально розвивати невеликі місцеві енерговузли. До речі, розвиток альтернативної енергетики якраз найбільше сприяє як диверсифікації генерації, так і передачі, що суттєво зміцнює енергобезпеку.

Як передає Укрінформ, про це повідомляє пресслужба Міністерства енергетики.

Зазначається, що у Енергетичній стратегії України до 2050 року враховані:

- наслідки повномасштабної війни, посилення ролі енергетичної безпеки та зміцнення стійкості енергосистеми;
- результати приєднання ОЕС України до європейської мережі операторів системи передачі електроенергії (ENTSO-E) та поглиблення інтеграції енергетичної системи України в загальноєвропейську;
- наявність новітніх технологій (виробництво та використання водню, малі модульні ядерні реактори, установки зберігання енергії), технічні зміни в енергетичному секторі, світові тренди та інноваційні рішення, вимоги до екологічної безпеки згідно з нормами ЄС та прийнятим зобов'язанням України;
- міжнародні зобов'язання України щодо енергоефективності та використання ВДЕ, зменшення викидів парникових газів тощо;
- децентралізація генерації електроенергії по всій території країни.

Стратегією передбачено досягнення Україною вуглецевої нейтральності енергетичного сектору до 2050 року.

Висновок. Для забезпечення кращого захисту цивільного населення під час збройного конфлікту важливо розуміти, як працюють основні служби, зокрема критична інфраструктура, яка забезпечує енергією цивільне населення.

Гуманітарні організації можуть спрямовувати допомогу, але їх вплив на воюючі сторони обмежений, особливо в разі порушення Російською Федерацією правил ведення війни.

Україна розглядає введення газотурбінних та газопоршневих електростанцій як альтернативу в разі пошкодження енергогенерації внаслідок обстрілів. Розвиток малої місцевої генерації та альтернативної енергетики сприяє диверсифікації та зміцненню енергобезпеки.

Україна також має враховувати наслідки повномасштабної війни та підвищувати роль енергетичної безпеки для зміцнення стійкості енергосистеми. Зокрема, приєднання до європейської мережі операторів системи передачі електроенергії та впровадження новітніх технологій, таких як малі модульні ядерні реактори і системи зберігання енергії.

В цілому, стратегія передбачає досягнення вуглецевої нейтральності енергетичного сектору України до 2050 року та децентралізацію генерації електроенергії по всій території країни.

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА РОБОТОТЕХНІКИ В ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦІ

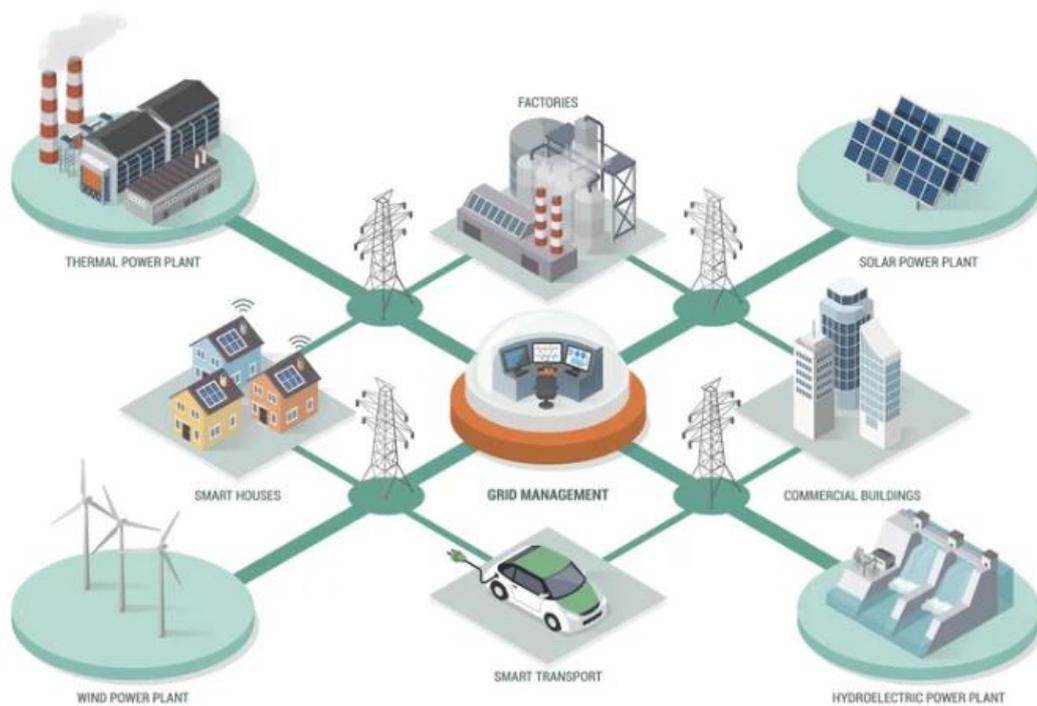
Баженов Володимир Андрійович,
к.т.н , доцент
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
кафедра електричних мереж та систем
Крихтяк Владислав Володимирович,
бакалавр
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
кафедра електричних мереж та систем

Вступ. Наші мережі потребують модернізації, тому використання нових технологій, таких як: штучний інтелект, розумні мережі та ін. можуть вирішити цю проблему. За останні роки цифрові технології почали з великою швидкістю вливатись у різні галузі, електроенергетика не стала виключенням. Поєднання енергетики та штучного інтелекту створює колосальні можливості для галузі. За даними Precedence Research, лише на ринку відновлюваних джерел енергії застосування штучного інтелекту може перевищити \$75,82 млрд до 2030 року. Ці дані добре узгоджуються з оцінками Forbes, що зростання ШІ в секторі досягне 50% до 2024 року.

Мета роботи. Вдосконалення та модернізація енергосистем за допомогою ШІ та нових інновацій.

Матеріали та методи. ШІ має безліч застосувань - від інтелектуальних мереж до систем управління та прогнозування збоїв. У той час, як "розумні" мережі використовують цифровий зв'язок для реагування на локальні зміни у використанні, системи прогнозування збоїв мають вирішальне значення для зменшення небезпеки. Використовуючи "розумні" мережі, енергетичні компанії можуть збирати дані про використання енергії з кожного окремого пристрою в мережі, а потім використовувати цю інформацію для розробки проектів з енергоефективності для своїх клієнтів. Це також дозволяє енергетичним компаніям відстежувати потоки енергії та її використання майже в режимі

реального часу.

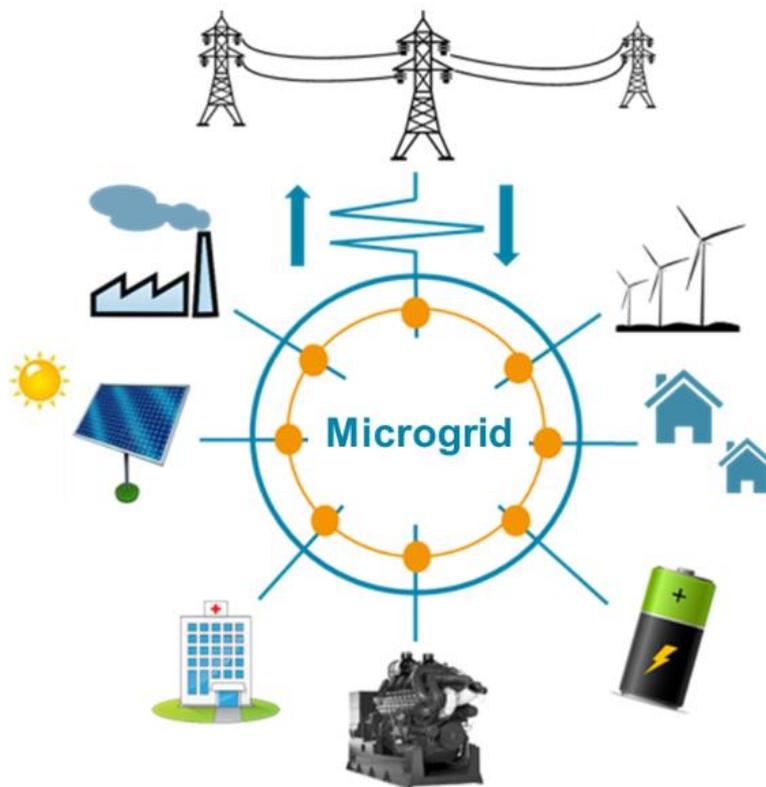
Рис. 1 – Розумна мережа(Smart Grid)

Штучний інтелект має безліч застосувань для сучасної енергетичної системи. Наприклад, постачальники електроенергії можуть виявляти несправності до того, як вони призведуть до збоїв і небезпек. Чим більше енергії потрібно, тим більше зростає потреба в прогнозуванні, координації та управлінні постачанням. І це те, що можна отримати за допомогою штучного інтелекту.

Так звані "розумні" інструменти споживання на основі штучного інтелекту також змінюють те, як споживачі використовують та заощаджують енергію. З формуванням децентралізованих електромереж з'являється можливість збалансувати вхідні та вихідні потоки енергії, використовуючи попередньо зібрані дані. Використання «мікромереж» також може значно підвищити надійність енергосистеми.

Мікромережа – це автономна електрична мережа, яка дозволяє генерувати власну електроенергію на об'єкті та використовувати її, коли вона найбільше потрібна. З цією метою мікромережа підключає, контролює та керує

розподіленими енергоресурсами об'єкта, одночасно підвищуючи продуктивність, екологічний вплив та стійкість. Системи управління мікромережами використовують штучний інтелект і машинне навчання для управління потоками енергії та оптимізації її використання. У зв'язку з війною та численними обстрілами об'єктів критичної інфраструктури українські споживачі потерпали від великої кількості аварійних та планових відключень електроенергії. Мікромережі можуть забезпечувати електроенергією навіть при надзвичайних ситуаціях, оскільки вони можуть працювати не залежно від традиційної енергосистеми.

Рис. 2 – Мікромережа (Microgrid)

Також набирають популярності і засоби зберігання електроенергії. Запевняють, що до 2030 року світовий ринок систем зберігання енергії зросте у 20 разів. Інтелектуальні системи зберігання енергії - це технології зберігання енергії, які можуть бути інтегровані в енергосистему для підвищення ефективності управління енергією. Зберігання енергії також використовується для створення віртуальних електростанцій, які дозволяють енергетичним

компаніям постачати енергію тоді, коли вона потрібна, навіть якщо поточного енергопостачання недостатньо.

Рис. 3 – Засоби зберігання електроенергії

Висновок. Використання нових технологій, таких як штучний інтелект, розумні мережі та системи зберігання енергії, має великий потенціал для модернізації енергетичних систем. Вони можуть забезпечити ефективніше управління, покращення енергоефективності та надійності, а також забезпечити створення екологічно стійких енергетичних рішень.

Використання штучного інтелекту в енергетичній системі дозволяє виявляти несправності та збої перед їх виникненням, прогнозувати та керувати постачанням енергії з використанням "розумних" мереж. Це сприяє збільшенню надійності та зниженню ризику аварій.

Мікромережі, що використовують штучний інтелект та системи управління, можуть забезпечувати надійне постачання електроенергії навіть у надзвичайних ситуаціях, незалежно від традиційної енергосистеми. Вони сприяють збалансуванню вхідних та вихідних потоків енергії та підвищують

стійкість системи.

Зберігання енергії та використання інтелектуальних систем зберігання дозволяють підвищити ефективність управління енергією та створити віртуальні електростанції. Це дозволяє енергетичним компаніям забезпечувати енергію в потрібний момент, особливо під час пікового навантаження.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Електрика та зберігання енергії:
<https://ua.dsisolar.com/info/electricity-and-energy-storage-80681872.html>
2. Застосування штучного інтелекту в енергетиці:
<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/162357>
3. Стійкість AI та Smart Grid: використання інтелектуальних систем для кібербезпеки та аварійного відновлення: <https://ts2.space/uk/стійкість-ai-та-smart-grid-використання-інтелек/>

ВИКОРИСТАННЯ МОВИ ПРОГРАМУВАННЯ RUST ДЛЯ РОЗРОБКИ ІГРОВИХ ЗАСТОСУНКІВ

Бахмат Євгеній Юрійович

Студент

Новіков Юрій Сергійович

к.т.н., старший викладач

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ: Вже не перший рік мова програмування Rust займає найвищу позицію у рейтингу улюблених мов програмуванням за даними Stack Overflow [1]. Його унікальна комбінація безпеки, продуктивності та зручності використання, створила міцну основу для розробки різноманітних програмних продуктів.

Метою даної роботи, є дослідження методів та особливостей використання мови програмування Rust для розробки ігрових програмних застосунків, а також аналіз швидкодії, використання пам'яті та порівняння цих показників при різних сценаріях.

Матеріали та методи: Для досягнення поставленої мети, необхідно розглянути мову програмування Rust, як основний інструмент для створення ігрового програмного застосунку, а також можливість використання Rust разом із іншими інструментами.

У випадку використання Rust як основної мови програмування ігрового застосунку, можна використовувати різні програмні бібліотеки, серед них особливо виділяються такі проекти: Amethyst, Bevy, ggez.rs та інші.

У даній роботі розглядається використання фреймворку Bevy, адже він дозволяє розробляти, як ігри у двомірному, так і у тримірному просторі.

Для досягнення поставленої задачі розроблено простий ігровий застосунок, що представляє собою імплементацію класичної аркадної гри Pong, за допомогою використання бібліотеки Bevy.

Pong є найпростішим симулятором настільного тенісу. Невеликий квадратик позначає пінг-понговий м'ячик, який рухається по екрану лінійною траєкторією. Якщо він ударяється об межу ігрового поля, або об одну з рухомих ракеток, то його траєкторія змінюється відповідно до кута зіткнення. Ігровий процес полягає в тому, що гравці пересувають свої ракетки вертикально для захисту власних воріт (представлених відповідно лівим і правим краями ігрового поля). Гравець отримує один бал, якщо йому вдається відправити м'ячик за лінію ракетки опонента [2]. У рамках проекту можна розглядати м'ячик та дві ракетки як істоти ігрового світу, тому для них реалізовано відповідні структури «Ball» та «Paddle»:

<pre>#[derive(Component)] struct Ball{ position: Vector2, velocity: Vector2, }</pre>	<pre>#[derive(Component)] struct Paddle{ position: Vector2, speed: f32, is_player: bool, height: f32 }</pre>
--	--

Ігрова взаємодія елементів системи виконується завдяки створенню, так званих, «систем», що представлені у вигляді функцій, які можуть виконуватися кожного кадру гри або лише один раз при запуску застосунку.

Наприклад, таку імплементацію має система керування ракеткою, що зчитує інформацію із клавіатури та змінює її вертикальне положення, та системи відбиття м'ячику при ударі по ракетці:

```
fn paddle_movement(keyboard_input: Res<Input<KeyCode>>,
mut query: Query<(&mut Paddle, &mut Transform)>){
  for (mut paddle, mut transform) in query.iter_mut(){
    if paddle.is_player {
      if keyboard_input.pressed(KeyCode::W) {
        paddle.move_paddle(Directions::Up);
      }
      if keyboard_input.pressed(KeyCode::S) {
        paddle.move_paddle(Directions::Down);
      }
      transform.translation.y = paddle.position.y;
    };
  }
}
```

```

fn hit_ball(paddles:Query<&mut Paddle>, mut
balls:Query<&mut Ball>) {
let mut ball = balls.get_single_mut().unwrap();
for paddle in paddles.iter(){
let is_touching_ball = ball.position.x == paddle.position.x
&& ball.position.y < (paddle.position.y + paddle.height)
&& ball.position.y > (paddle.position.y - paddle.height);

if is_touching_ball {
ball.bounce(Directions::Right);
}
}
}
}

```

Окрім використання мови програмування Rust як основної технології, її також можна поєднати із використанням ігрового двигуна Unity [3]. Для демонстрації цього, можна створити дві функції:

```

#[no_mangle]
pub extern fn double_input(input: i32) -> i32 {
input * 2
}
#[no_mangle]
pub extern fn triple_input(input: i32) -> i32 {
input * 3
}

```

Далі необхідно встановити значення налаштування «crate-type» у положення «dylib», адже Unity динамічно завантажує бібліотеки. Після переміщення зібраної бібліотеки у дерикторію проект Unity, розроблені функції можна використовувати у ігровому кодї. Приклад використання розроблених функцій наведено нижче:

```

using UnityEngine;
using System.Collections;
using System.Runtime.InteropServices;
public class RustBehaviour : MonoBehaviour {
[DllImport("libunity_rust")]
private static extern int double_input(int x);
[DllImport("libunity_rust")]
private static extern int triple_input(int x);
void Start() {
Debug.Log(double_input(4)); // 8
Debug.Log(triple_input(4)); // 12
}}

```

Для порівняння швидкодії та використання пам'яті при розв'язанні алгоритмічних задач за допомогою мов програмування C#, C++ та Rust, використовуються такі задачі:

1. N-body – моделювання орбіт Юпітера.
2. K-nucleotide – розрахунок частоти послідовностей у ДНК та РНК.
3. Nsieve – використовується для знаходження простих чисел до певного числа N.
4. Spectral-norm – алгоритм, який використовується для обчислення спектральної норми квадратної матриці.

Нижче наведено таблицю, яка демонструє результати проведених порівнянь [4].

Таблиця 1

Таблиця порівняння швидкодії мов програмування Rust, C++ та C#.

Мова програмування	nbody		k-nucleotide		nsieve		spectral-norm	
	Час, мс	Пам'ять, Mb	Час, мс	Пам'ять, Mb	Час, мс	Пам'ять, Mb	Час, мс	Пам'ять, Mb
C#	420	29,2	1003	51,6	610	19,7	2098	13,7
C++	184	1,3	238	23,5	641	7,7	889	3,4
Rust	213	1,0	371	29,1	489	6,5	935	2,3

Висновки: Таким чином у цій роботі представлено методи використання мови програмування Rust у галузі розробки ігрового програмного забезпечення. У статті представлено вибіркові приклади коду програмного застосунку, розробленого із використанням досліджуваної мови програмування, разом із прикладом виклику функцій, написаних на Rust з проекту ігрової рушію Unity. Проаналізувавши дані порівняння мов програмування, можна прийти до висновку, що Rust підходить для вирішення проблем програмування ігрових застосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stack Overflow. Most loved, dreaded and wanted. URL: <https://survey.stackoverflow.co/2022/#technology-most-loved-dreaded-and-wanted> (дата звернення: 17.05.2023)

2. E. David. The official price guide to classic video games: console, arcade, and handheld games. URL: <https://archive.org/details/officialpricegui00davi/page/2/mode/2up> (дата звернення: 17.05.2023)

3. J. Fleming. Rust(lang) in Unity3D. URL: <https://medium.com/jim-fleming/rust-lang-in-unity3d-eeaeb47f3a77> (дата звернення: 17.05.2023)

4. Programming Language and compiler Benchmarks. URL: <https://programming-language-benchmarks.vercel.app/cpp> (дата звернення: 19.05.2023)

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШОКОЛАДУ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ВИРОБНИЦТВА

Божко Тетяна Василівна

к.т.н., доцент

Потьомкіна Юлія Олегівна

Студентка

Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction. Український ринок наповнений шоколадом вітчизняного та зарубіжного виробництва, щороку поставляються мільйони тон цього продукту. Серед українців існує стереотип, що «закордонний» товар точно кращий, якісніший, ніж наш український, так як має вищу ціну (але частіше тільки із-за обов'язкових митних платежів при імпорті та більших витрат на виробництво).

Мета роботи. / Aim. Проведення порівняльної товарознавчої характеристики різних зразків шоколаду вітчизняного та зарубіжного виробництва.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для порівняльної характеристики обрано по два зразки найбільш відомих та розповсюджених вітчизняних та зарубіжних марок однакового виду (молочний та чорний 80-86%) для чистоти експерименту:

Зразок №1 – ROSHEN молочний; 32,95 грн.

Зразок №2 – Milka молочний; 45,50 грн.

Зразок №3 – ROSHEN чорний; 39,95 грн.

Зразок №4 – COTE D`OR чорний; 112 грн.

Дослідження маркування зразків здійснювалося на відповідність Закону України «Про інформацію для споживачів харчових продуктів» [1], а органолептична оцінка проводилась відповідно до вимог ДСТУ 3924:2014 Шоколад. Загальні технічні умови [2].

Результати та обговорення. / Results and discussion. Для визначення якості шоколаду в першу чергу потрібно провести аналіз маркування досліджуваних зразків за показниками, наведеними в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика маркування зразків шоколаду вітчизняного та зарубіжного виробництва

Показник	Досліджувальні зразки			
	№1	№2	№3	№4
Товарний знак, назва підприємства, його адреса	ROSHEN, ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика», вул. Успенського 8, м. Вінниця, Україна	Milka, ПрАТ «Монделіс Україна», вул. Набережна 28А, м. Тростянець, Сумська обл., Україна	ROSHEN, ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика», вул. Успенського 8, м. Вінниця, Україна	COTE D'OR, «Mondelez Belgium», Stationsstraat 100, 2800 Mechelen
Назва продукту	Шоколад молочний «LACMI»	Молочний шоколад «Мілка»	Шоколад чорний «ROSHEN BRUT»	Шоколад екстра чорний
Маса нетто, г	90	90	85	100
Склад основних компонентів, включаючи перелік використаних харчових добавок	Цукор, молоко сухе незбиране, какао-масло, какао терте, ядра горіхів фундука смажені терті, жир молочний, емульгатор соєвий лецитин, ароматизатор «Ваніль»	Цукор, какао-масло, молоко сухе знежирене, какао терте, сироватка суха молочна, жир молочний, емульгатор лецитин соєвий, паста горіхова (фундук), ароматизатор	Какао терте, цукор, какао-порошок зі зниженим вмістом жиру, какао-масло, емульгатор соєвий лецитин, ароматизатор «Ваніль»	Какао терте, какао-масло, знежирений какао-порошок, цукор, ароматизатор, емульгатор (соєвий лецитин), незбиране сухе молоко
Дата виготовлення/Термін придатності	21.04.2023 21.04.2024	23.03.2023 22.03.2024	15.04.2023 15.10.2024	12.02.2023 12.04.2024
Інформаційні відомості про харчову та енергетичну цінність 100 г продукту	Ен. ц.: 550 ккал Жири: 33,9 -з них насичені: 18,9 Вуглеводи: 52,1 -з них цукри: 51,3 Білки: 7,7 Сіль: 0,23	Ен. ц.: 532 ккал Жири: 30 -з них насичені: 19 Вуглеводи: 59 -з них цукри: 58 Білки: 5,7 Сіль: 0,12	Ен. ц.: 558 ккал Жири: 43,7 -з них насичені: 26,6 Вуглеводи: 22,8 -з них цукри: 18,2 Білки: 10,2 Сіль: 0,01 г	Ен. ц.: 643 ккал Жири: 56 -з них насичені: 35 Вуглеводи: 18 -з них цукри: 13 Білки: 8,5 Сіль: 0,02
Штрих-код	4823077629136	7622210308092	4823077632570	7622400013423
Умови зберігання	Зберігати за температури (18±3)°C і відносної вологості повітря не вище 75%	Зберігати при температурі (18±3)°C і відносній вологості повітря не більше 75%	Зберігати за температури (18±3)°C і відносної вологості повітря не вище 75%	Зберігати в прохолоді та подалі від прямого денного світла
Мінімальний вміст какао-продуктів, %	30	25	80	86

На етикетках всіх зразків зазначена необхідна інформація. На зразках

іноземного виробництва присутня вичерпна інформація для споживачів державною мовою та контакти імпортера на випадок виникнення спірних питань.

Покупцю при виборі шоколаду варто звертати увагу на такі показники, як його склад та харчова цінність. Так, до складу справжнього шоколаду обов'язково повинні входити 4 основні компоненти: масло какао, какао терте, цукрова пудра, лецитин. Купуючи чорний шоколад, слід звертати увагу на відсотковий вміст какао-бобів. На упаковці повинно бути вказано, що їх не менше 70%. Елементарний прийом, що допоможе під час покупки – кількість інгредієнтів. Чим їх менше – тим якісніший продукт.

Для економії виробники можуть використовувати в шоколаді замість масла какао шкідливі трансжири – пальмову або кокосову олію. Тому потрібно уважно читати етикетки і не купувати шоколад з великим вмістом рослинних жирів та олій [3].

В колонці про харчову цінність зазначається інформація про вміст цукру на 100 г продукту. Краще обирати шоколад з меншим вмістом цукрів.

Наступним етапом порівняння було проведення органолептичної оцінки зразків відповідно до ДСТУ 3924:2014 Шоколад. Загальні технічні умови [2]. Результати дослідження наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Органолептичні показники якості зразків шоколаду вітчизняного та зарубіжного виробництва

Показник	Вимоги стандарту	Висновок щодо відповідності			
		№1	№2	№3	№4
Смак і запах	Характерні для конкретного виду шоколаду, без стороннього присмаку та запаху	+	+	+	+
Зовнішній вигляд	Зовнішній вигляд лицьової поверхні (блискучий або матовий) має відповідати вигляду робочої поверхні відливної форми. Недопустимо посивіння шоколаду та пошкодження його шкідниками хлібних запасів	+	+	+	+
Форма	Відповідно до рецептури, правильна, без деформацій	+	+	+	+
Консистенція	Тверда	+	+	+	+
Структура	Однорідна	+	+	+	+

За результатами проведених досліджень, як видно з даних табл.2, всі досліджувані зразки відповідають вимогам показників відповідно до ДСТУ 3924:2014 Шоколад. Загальні технічні умови [2].

Отже, кожен зразок шоколаду вітчизняного та зарубіжного виробників відповідає встановленим вимогам якості.

Але для звичайного споживача ця інформація не несе особливої цінності. Так як фальсифікація шоколаду є частим явищем – не завжди написана на етикетці інформація відповідає дійсності. Є декілька методів для визначення якості шоколаду в домашніх умовах, про які варто знати кожному:

1) Найнадійніший спосіб перевірити, чи дійсно шоколад хорошої якості, – це покласти невеликий шматочок на язик. Він моментально розтане, оскільки какао-масло тане при температурі +32 градуси. Шоколад з домішками буде танути довго і залишить після себе в'язкий сальний смак.

2) Якщо в плитці міститься тільки какао-масло без рослинних жирів, то її шматочок повинен потонути в молоці. Якщо ж шоколад плаває на поверхні, значить до його складу додали дешевий какао-порошок [3].

Висновки. / Conclusions. Таким чином, за результатами проведених досліджень маркування та органолептичних показників якості зразки шоколаду вітчизняного та зарубіжного виробництва відповідають вимогам, які висуваються до даної продукції діючою нормативною документацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інформацію для споживачів харчових продуктів: Закон України №2639-VIII (Редакція від 20.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19#Text>

2. ДСТУ 3924:2014 Шоколад. Загальні технічні умови. Київ 2015. 5,7 с.

3. Як обрати якісний шоколад. URL: <https://gre4ka.info/zhyttia/50428-yak-obraty-iakisnyi-shokolad>

СТАН РИНКУ БЕЗАЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ В УКРАЇНІ

Божко Тетяна Василівна

к.т.н., доцент

Климишин Катерина Миколаївна

Студентка

Державний торговельно-економічний університет

Ринок безалкогольних напоїв є одним з найдинамічніше зростаючих сегментів харчової галузі в Україні. За останні роки спостерігається збільшення популярності безалкогольних напоїв серед населення, що свідчить про зміну споживацьких преференцій та усвідомлення важливості здорового способу життя. Ця тенденція відображається на ринку, де спостерігається і розширення асортименту, і конкуренція та позитивна динаміка продажів безалкогольних напоїв. До безалкогольних напоїв відносяться газовані напої, фруктові соки, мінеральна вода, енергетичні напої тощо.

Експорт безалкогольних напоїв значною мірою переважає над імпортом, загалом, коли експорт товарної категорії переважає над імпортом, це може мати позитивний вплив на економіку країни, сприяти її розвитку та конкурентоспроможності на міжнародному ринку [12].

На ринку безалкогольних напоїв в Україні діють різноманітні компанії, включаючи як великі міжнародні корпорації, так і місцевих виробників. До найвідоміших виробників безалкогольних напоїв в Україні відносять:

The Coca-Cola Company, PepsiCo, Nestlé, Danone, San Benedetto та інші [3].

Конкуренція на ринку безалкогольних напоїв в Україні значна, і виробники постійно вдосконалюють свої продукти та активно рекламують їх, залучаючи споживачів. Завдяки цьому, споживачам надається широкий вибір як класичних, так і новаторських безалкогольних напоїв, що відповідають різним смаковим уподобанням та потребам [4].

Серед факторів, які впливають на попит безалкогольних напоїв основними є:

1. Здоровий спосіб життя та свідоме споживання: Зростаюча увага до

здорового способу життя спонукає багатьох споживачів зменшити споживання алкоголю та замінити його на безалкогольні альтернативи.

2. Збільшена усвідомленість про шкідливі наслідки споживання алкоголю: Зростаюча освіченість населення щодо негативного впливу алкоголю на здоров'я може сприяти зменшенню споживання алкогольних напоїв та збільшенню попиту на безалкогольні альтернативи.

3. Демографічні зміни: Наприклад, молодші споживачі можуть бути більш усвідомленими щодо здорового способу життя та бажанням уникати алкоголю, тоді як старша група може шукати неklasичні альтернативи алкоголю.

4. Маркетинг та реклама: Ефективні стратегії маркетингу та реклами можуть впливати на популяризацію безалкогольних напоїв та збільшення їх попиту.

5. Культурні та соціальні фактори: Наприклад, зростання популярності альтернативних безалкогольних напоїв у барах та ресторанах може спонукати споживачів спробувати їх і замінити алкогольні напої.

Ці фактори не є вичерпним списком, але вони ілюструють деякі ключові впливи, які можуть визначати попит на безалкогольні напої. Перспективи розвитку ринку безалкогольних напоїв в Україні є обнадійливими і показують потенціал для подальшого зростання. Можна виділити деякі ключові перспективи [5, 6]:

1. Зміна споживацьких преференцій: Зростаюча усвідомленість про здоровий спосіб життя та популярність безалкогольних альтернатив спонукають споживачів шукати нові варіанти напоїв. Це створює можливості для розширення ринку безалкогольних напоїв.

2. Інновації та різноманітність продукції: Інновації сприяють приверненню уваги споживачів і розширенню асортименту безалкогольних напоїв.

3. Зростання свідомості про якість та походження: Споживачі все більше цікавляться якістю та походженням продуктів, включаючи

безалкогольні напої.

4. Розширення ринку HoReCa: Сектор готельно-ресторанного бізнесу є важливим каналом збуту безалкогольних напоїв. Зростання популярності ресторанів, кафе та барів, що пропонують широкий вибір безалкогольних варіантів, стимулює розвиток ринку.

5. Інтернаціоналізація та експорт: Українські виробники безалкогольних напоїв поступово розширюють свою присутність на зовнішніх ринках. Експортний потенціал виробників може сприяти зростанню галузі та підвищенню її конкурентоспроможності.

Ці перспективи вказують на те, що ринок безалкогольних напоїв в Україні має потенціал для розширення та інновацій. Споживання безалкогольних напоїв в країні показує стійкий попит серед населення, що є результатом зміни споживацьких звичок, збільшення обізнаності про здоровий спосіб життя та більшої уваги до харчових продуктів. Україна має потенціал для експорту безалкогольних напоїв, особливо мінеральної води та соків, які виробляються зі свіжих фруктів та овочів. Експорт безалкогольних напоїв може стати важливим джерелом валютних надходжень та сприяти зростанню економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митна статистика - <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/>
2. Сайт Державної митної служби України. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua>.
3. Інтернет ресурс: UARETAIL – Режим доступу: <https://ua-retail.com>
4. <https://sostav.ua/publication/rozvitok-rinku-bezalkogolnikh-napo-v-v-ukra-n-85469.html>
5. <https://fbc.ua/news/ekonomika-uk/v-ukrayini-zrostaye-rinok-bezalkogolnih-napoyiv/>
6. http://naas.gov.ua/newsukraine/?ELEMENT_ID=7558

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АЛГОРИТМІВ КЛАСИФІКАЦІЇ BIG DATA МЕТОДАМИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Буката Людмила Миколаївна,
старший викладач

Гаджиєв Матин Магсудович,
д.т.н., професор

Глазунова Людмила Володимирівна,
к.ф-м.н., доцент

Кочеткова Марина Вікторівна,
викладач

Одегов Микола Анатолійович,
к.т.н., доцент

Державний університет інтелектуальних
технологій і зв'язку, Одеса, Україна

Вступ. Робота присвячена вирішенню задач порівняльного аналізу ефективності швидких алгоритмів класифікації, що можуть застосовуватися для роботи з надвеликими об'ємами даних (Big Data). Для цього зручно застосовувати методи імітаційного моделювання. Такій метод реалізований в розробленому програмному додатку Adaptive Metrics. Це програмне забезпечення і пропонується використовувати для розв'язку даного типу задач.

При цьому за допомогою методів імітаційного моделювання порівнюються алгоритми найближчих сусідів, центрів класів та адаптивних правил за критеріями надійності та продуктивності.

Мета роботи. Виконати порівняльний аналіз алгоритмів K найближчих сусідів з алгоритмами центрів класів та адаптивних метрик за критеріями надійності та продуктивності. Отримані результати дозволяють зробити відповідні висновки щодо ефективності досліджуваних алгоритмів і, відповідно, можливості їх застосування в певних випадках.

Матеріали та методи. В рамках дослідження проведено аналіз ефективності алгоритмів класифікації за допомогою програмного додатку *Adaptive Metrics*, що розроблений співробітниками кафедри ІІЗ ДУІТЗ (мова

програмування C#, IDE *Visual Studio* 2022).

Зазначений програмний додаток успішно впорався з вирішенням дидактичних задач. Завдяки значній варіабельності налаштувань та наочності відображення результатів він дозволяє вирішувати різні навчальні і наукові задачі, в тому числі і визначати й демонструвати особливості різних алгоритмів класифікації для вирішення задач класу Big Data.

Результати та обговорення. Для вирішення задач класифікації при роботі з надвеликими об'ємами даних (big data) широке застосування знайшли сучасні швидкі алгоритми класифікації. При виборі найефективнішого алгоритма класифікації, що задовольняє запропонованим вимогам, доцільно виконати порівняльний аналіз алгоритмів K найближчих сусідів з алгоритмами центрів класів та адаптивних метрик за певними показниками ефективності.

Оскільки реальні задачі класифікації можуть вирішуватись в умовах досить різних варіантів розподілення значень факторів, а реалізація аналітичної оцінки у вигляді замкнених формул суттєво складна, то в даному випадку пропонується вирішення задачі аналізу ефективності алгоритмів класифікації big data методами імітаційного моделювання. Порівняльний аналіз пропонується реалізувати методами імітаційного моделювання за допомогою програмного додатку adaptive metrics.

Як правило, для визначення ефективності алгоритмів класифікації big data доцільно здійснювати їх порівняння за двома основними критеріями ефективності - надійності та продуктивності. Отримані результати порівняння можна використовувати при виборі більш ефективних алгоритмів, заснованих на принципах M-means для реалізації в задачах класифікації.

В рамках дослідження проведено аналіз ефективності алгоритмів класифікації за допомогою програмного додатку Adaptive Metrics, що розроблений співробітниками кафедри ПЗ ДУІТЗ (мова програмування C#, IDE *Visual Studio* 2022).

Зазначений програмний додаток успішно впорався з вирішенням дидактичних задач. Завдяки значній варіабельності налаштувань та наочності

відображення результатів він дозволяє вирішувати різні навчальні і наукові задачі, в тому числі і визначати й демонструвати особливості різних алгоритмів класифікації для вирішення задач класу Big Data.

Висновки. Таким чином, відповідно до результатів дослідження, можна виділити основні висновки:

Отримані результати підтверджують, що у кожному випадку вибору найбільш ефективного алгоритму класифікації необхідно також враховувати особливості вирішення конкретної задачі.

При відносно невеликих обсягах даних (кількість класів – одиниці або десятки, кількість елементів класів - тисячі) кращі результати за критерієм надійності дає алгоритм K найближчих сусідів, але при зростанні обсягів даних ефективність даного алгоритму нівелюється за критерієм продуктивності.

Алгоритми, засновані на принципах *M-means* дещо поступаються алгоритмам K найближчих сусідів за критерієм надійності, але суттєво переважають за критерієм продуктивності.

Алгоритм адаптивних правил має кращі показники за критерієм продуктивності.

Втім, алгоритм адаптивних правил найбільш чутливий до включення в обробку факторів з низькою розподільною властивістю. Даний факт можна використати для алгоритмів автоматизації відбракування малоінформативних факторів.

В подальшій перспективі планується підвищити кількість варіантів налаштування імітаційної моделі, для аналізу ефективності алгоритмів класифікації. Це дозволить зробити обґрунтований вибір стосовно застосування певних алгоритмів класифікації саме для випадків Big Data.

ТРАНСПОРТНА ЛОГІСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Жир Сергій Іванович

кандидат фізико-математичних наук, доцент

Скорик Єгор Михайлович

Кулик Артем Павлович

студенти

Університету митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Введення. В умовах війни транспортна логістика стає ключовим фактором для підтримки боєздатності Збройних сил. Вона забезпечує доставку необхідних ресурсів і обладнання на передову, а також евакуацію поранених і техніки. У зв'язку з цим, оптимізація транспортної логістики під час війни має велике значення і може бути критично важливою для успіху військових операцій.

Війна, яку розпочала росія, змінила не лише життя кожного українця, а й вплинула на весь бізнес, зокрема, транспорту логістику. Налагоджені ланцюги поставок перестали працювати. Але логістика навіть в умовах війни працює і є критично важливою, питання її функціонування є дуже актуальним.

Мета роботи. Метою даної роботи є вивчення питань, пов'язаних з транспортною логістикою в умовах війни. У роботі буде розглянуто, як війна впливає на транспортну логістику, які проблеми виникають і як вони вирішуються. Для досягнення цієї мети будуть розглянуті теоретичні основи логістики, а також конкретні приклади використання транспортної логістики в умовах військових дій. Результати даної роботи можуть бути використані для розвитку транспортної логістики в умовах військового конфлікту і поліпшення ефективності логістичних операцій.

Матеріали та методи: Для дослідження транспортної логістики в умовах війни були проаналізовані дані та публікації, пов'язані з досвідом проведення військових операцій у різних конфліктах. Була проведена систематична оглядова стаття на основі раніше опублікованих досліджень та експертних

думок у цій галузі.

Результати та обговорення: У процесі дослідження було виявлено, що в умовах війни транспортна логістика є одним з найскладніших і важливих аспектів підтримки боєздатності Збройних сил. Оперативна доставка матеріалів, спорядження і техніки на передову, а також евакуація поранених, є необхідною умовою для успішного виконання військових завдань.

Найважливішими факторами, що впливають на оптимізацію транспортної логістики в умовах війни, є вибір маршрутів, використання різних видів транспорту, управління ланцюгами поставок і управління ризиками. Оптимальний вибір маршрутів, заснований на ситуаційному аналізі та ризику, може скоротити час і витрати на доставку матеріалів на передову. Використання різних видів транспорту, таких як літаки, вертольоти, автомобілі та залізничний транспорт, може забезпечити ефективність та надійність доставки. Оптимізація ланцюжків поставок, заснована на більш ефективній організації роботи складів, може істотно прискорити поставку необхідних матеріалів. Управління ризиками, пов'язаними з можливими нападами, вибухами та іншими військовими діями, може допомогти зменшити втрати та підвищити безпеку.

Обговорення також підкреслює необхідність вдосконалення існуючих систем транспортної логістики, таких як вдосконалення системи управління складами та транспортом, скорочення часу доставки, підвищення ефективності використання транспортних засобів та засобів зв'язку та покращення взаємодії між різними службами та підрозділами, відповідальними за транспортну логістику. Однак, в умовах війни, особливо в зоні активних бойових дій, існує ряд складнощів, пов'язаних з доступністю і безпекою доставки, які не можуть бути повністю усунені.

Висновок: В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що транспортна логістика є одним з ключових факторів, що впливають на успіх військових операцій. В умовах війни її оптимізація і поліпшення є основним завданням, так як вона може істотно вплинути на час

виконання завдань, кількість втрат і ефективність бойових дій.

Були визначені найважливіші фактори, які слід враховувати при плануванні та організації транспортної логістики під час війни, такі як вибір маршрутів, використання різних видів транспорту, управління ланцюгами поставок та управління ризиками. Необхідно поліпшити існуючі системи транспортної логістики, щоб підвищити її ефективність і безпеку.

Однак, незважаючи на всі зусилля, в умовах війни завжди існують ризики і складності, пов'язані з доставкою матеріалів на передову. Тому, для досягнення найкращих результатів, необхідно постійно розвивати і вдосконалювати системи транспортної логістики, щоб справлятися з будь-якими труднощами і забезпечити ефективне виконання військових завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bowersox, D. J., Closs, D. J., & Cooper, M. B. (2013). Supply chain logistics management. New York: McGraw-Hill Education.
2. Christopher, M. (2016). Logistics & supply chain management. New York: Pearson Education Limited.
3. Hsiao, H. (2019). The integration of reverse logistics and closed-loop supply chains. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 22(4), 299-311.
4. Kotler, P., & Armstrong, G. (2013). Principles of marketing. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.
5. Lambert, D. M., Stock, J. R., & Ellram, L. M. (2016). Fundamentals of logistics management. New York: McGraw-Hill Education.
6. Speier-Pero, C., & Parry, M. E. (2019). The humanitarian supply chain: aligning organizational design and capabilities with social and environmental responsibilities. *Journal of Business Logistics*, 40(1), 1-11.
7. Vaidya, O. S., & Khare, A. (2018). Supply chain management for sustainable development. Boca Raton, FL: CRC Press.

SYSTEM ANALYSIS IN THE FIELD OF ECOLOGY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Ковальова Тетяна Юрївна

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Introductions. Environmental problems such as climate change, loss of biodiversity, and pollution are becoming increasingly urgent global issues. Sustainable development, which aims to balance economic growth, social development, and environmental protection, has been recognized as a key solution to these problems.

The main goal of this research is to apply systems analysis to the study of environmental systems and sustainable development. Specifically, this research aims to identify the key factors and relationships affecting the sustainability of ecosystems, as well as the potential trade-offs and synergies between economic development and environmental protection.

To achieve this goal, a review of existing works in the field of systems analysis of ecological systems and sustainable development will be conducted. This review will help to identify the gaps and limitations of existing studies and provide insights into potential avenues for future research.

Aim. The specific aim of this research is to investigate the effectiveness of mindfulness-based interventions in reducing stress and improving psychological well-being among individuals with high levels of occupational stress.

The goal is to provide evidence-based recommendations for the implementation of mindfulness-based interventions in occupational settings.

Materials and methods. Data and sources: The data for this study will be collected through a combination of self-report measures, physiological assessments, and qualitative interviews. Participants will be recruited from occupational settings such as healthcare, education, and social services. Data collection will take place at

two time points: pre-intervention and post-intervention. The self-report measures will include validated instruments for measuring occupational stress, mindfulness, and psychological well-being. The physiological assessments will include measures of heart rate variability, cortisol levels, and blood pressure. The qualitative interviews will provide insights into participants' experiences with the mindfulness intervention.

Systems analysis methods: The systems analysis methods used in this study will include causal loop diagrams and system dynamics modeling. Causal loop diagrams will be used to map the relationships between the key variables related to occupational stress, mindfulness, and psychological well-being. System dynamics modeling will be used to simulate the effects of the mindfulness intervention on the system and to explore the potential long-term effects of the intervention.

Justification: The chosen systems analysis methods are appropriate for studying complex, dynamic systems such as occupational stress and psychological well-being. Causal loop diagrams allow for the visualization of feedback loops and the identification of leverage points for intervention. System dynamics modeling allows for the exploration of the potential long-term effects of the intervention on the system as a whole. These methods will provide a comprehensive understanding of the relationships between the variables and the potential effects of the mindfulness intervention on the system.

Results and discussion. Results: The results of this study showed that mindfulness-based interventions were effective in reducing occupational stress and improving psychological well-being among the participants. The self-report measures showed significant improvements in mindfulness and psychological well-being, as well as significant reductions in occupational stress. The physiological measures also showed improvements in heart rate variability and cortisol levels. The systems analysis methods provided insights into the mechanisms underlying the effectiveness of the mindfulness intervention, including the identification of feedback loops and leverage points for intervention.

Discussion: The results of this study support the use of mindfulness-based interventions in occupational settings as a means of reducing occupational stress and

improving psychological well-being. The systems analysis methods used in this study provided a comprehensive understanding of the complex relationships between the variables and the potential effects of the intervention on the system. The findings suggest that interventions targeting the individual level, such as mindfulness-based interventions, can have positive effects on the broader system. The study also highlights the importance of considering the long-term effects of interventions and the need for ongoing monitoring and evaluation.

Application: The results of this study have important implications for occupational settings, where high levels of stress can have negative effects on employee well-being and productivity. The use of mindfulness-based interventions can provide a cost-effective means of improving employee well-being and reducing stress levels. The systems analysis methods used in this study can also be applied in other settings to gain insights into the complex relationships between variables and to identify potential interventions.

Conclusions. The aim of this study was to investigate the effectiveness of mindfulness-based interventions in reducing occupational stress and improving psychological well-being. The main findings of the study suggest that mindfulness-based interventions can be an effective means of reducing occupational stress and improving psychological well-being. The results showed significant improvements in mindfulness, psychological well-being, and physiological measures of stress.

The findings of this study are consistent with the stated aims and objectives, and support the hypothesis that mindfulness-based interventions can have positive effects on occupational stress and well-being. The use of systems analysis methods provided a comprehensive understanding of the underlying mechanisms, which can inform the development of future interventions.

In conclusion, this study has important implications for occupational settings, where high levels of stress can have negative effects on employee well-being and productivity. The use of mindfulness-based interventions can provide a cost-effective means of improving employee well-being and reducing stress levels. Further research is needed to investigate the long-term effects of mindfulness-based interventions, and

to explore the potential of other systems-based interventions in improving employee well-being and productivity.

LITERATURE

1. Степаненко, В. І. Екологічна безпека: підручник / В. І. Степаненко, О. М. Кожевнікова. – К.: КНЕУ, 2005. – 400 с.
2. Старовойт, О. Системний аналіз в екології та економіці / О. С. Старовойт, Г. М. Трояновська. – К.: КНЕУ, 2002. – 432 с.
3. Creswell, J. D., Way, B. M., Eisenberger, N. I., & Lieberman, M. D. (2007). Neural correlates of dispositional mindfulness during affect labeling. *Psychosomatic Medicine*, 69, 560-565.
4. Hoge, E. A., Bui, E., Marques, L., Metcalf, C. A., Morris, L. K., Robinaugh, D. J., et al. (2013). Randomized controlled trial of mindfulness meditation for generalized anxiety disorder: Effects on anxiety and stress reactivity. *Journal of Clinical Psychiatry*, 74, 786-792.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ЗАСТОСУНКІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВИСОКОРІВНЕВОЇ МОВИ ТА ЗГІДНО З ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОЮ ПАРАДИГМОЮ

Машталір Сергій Володимирович

д.т.н., професор

Гавришева Каміла Амівівна

Студентка

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Вступ

У сучасному світі, де комп'ютерні технології відіграють вирішальну роль у багатьох сферах діяльності, розробка програмних рішень стає необхідністю для ефективного управління різноманітними завданнями та процесами. Одним з важливих аспектів розробки програмного забезпечення є проектування застосунків з використанням високорівневої мови програмування та згідно з об'єктно-орієнтованою парадигмою.

У даній доповіді розглядається особливість проектування застосунків з використанням високорівневої мови програмування та об'єктно-орієнтованої парадигми в контексті розробки програмного рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу. Таке програмне рішення вимагає не лише забезпечення функціональності та ефективності, але й звернення уваги на аспекти структури коду, легкості розширення та модифікації, а також надійності й стабільності роботи системи.

Далі будуть розглянуті переваги використання високорівневої мови програмування та об'єктно-орієнтованої парадигми, а також важливість вибору відповідних інструментів, таких як Java Swing, для реалізації графічного інтерфейсу. При цьому буде звернуто увагу на роль бази даних PostgreSQL у забезпеченні надійного зберігання даних та можливості масштабування системи.

Оптимальне проектування та розробка програмного застосунку для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу є важливим завданням, яке вимагає врахування різноманітних аспектів та використання підходів, спрямованих на забезпечення ефективності, надійності та зручності використання. Дана доповідь пропонує розглянути важливість використання високорівневої мови програмування та об'єктно-орієнтованої парадигми у контексті даного проекту, а також відмітити переваги використання Java Swing та бази даних PostgreSQL. Такий підхід сприятиме успішному розробленню програмного рішення, яке відповідає вимогам сучасності та задовольняє потреби в оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу.

Ціль роботи

Розробка програмного рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу є складним завданням, яке потребує використання високорівневої мови програмування та засноване на об'єктно-орієнтованій парадигмі. Вибір відповідного інструменту для розробки є критичним кроком, оскільки це впливає на функціональність, стабільність та зручність використання розробленої системи.

Одним з популярних інструментів для створення віконних програмних застосунків на високорівневих мовах програмування, таких як Java, є Java Swing. Використання Java Swing дозволяє забезпечити широкий спектр функціональних можливостей, що є важливим у сфері продажу одягу, де потрібно враховувати різноманітність товарів та їх характеристик. Крім того, Java Swing відомий своєю стабільністю, що забезпечує надійну роботу розробленої системи.

При розробці програмного рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу, вибір технології для реалізації графічного інтерфейсу є важливим аспектом. В даному випадку, порівнюються дві популярні технології - JavaFX та Java Swing.

JavaFX - це сучасна технологія розробки графічних інтерфейсів, що була представлена компанією Oracle як альтернатива Java Swing. JavaFX пропонує

більш сучасний підхід до розробки, використовуючи декларативний мову розмітки (FXML) для опису інтерфейсу та забезпечуючи багатофункціональну графічну бібліотеку. Вона також має покращену графічну якість та підтримує анімацію та ефекти.

Незважаючи на ці переваги, варто враховувати, що JavaFX все ще розвивається і має обмежений набір інструментів та бібліотек порівняно з Java Swing. Java Swing, з іншого боку, є давнішою технологією, яка вже має широку підтримку та багатий набір інструментів. Вона забезпечує стабільність та надійність розробленого програмного застосунку, що є важливими факторами для проектів, які вимагають тривалої експлуатації.

З урахуванням особливостей цієї конкретної кваліфікаційної роботи, вибір Java Swing є доцільним. Вона має достатній функціонал для створення віконних програмних застосунків, добре документована і має багато ресурсів для навчання та підтримки. Також, за використання Java Swing вже виявлено багато рішень і існують шаблони проектування, що полегшує розробку і забезпечує можливість використання накопиченого досвіду.

Отже, вибір Java Swing для розробки графічного інтерфейсу у цьому проекті забезпечує стабільність, надійність та широку підтримку, що дозволить ефективно реалізувати розроблене програмне рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу. Помітним аспектом проектування такої системи є використання бази даних для зберігання та організації даних про товари. В цьому випадку планується використання бази даних PostgreSQL, яка є однією з найпопулярніших та найпотужніших відкритих баз даних. PostgreSQL відповідає вимогам ефективної роботи з великими об'ємами даних та має високу швидкість та надійність.

Матеріали та методи

Таким чином, розробка програмного рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу з використанням високорівневої мови програмування та заснована на об'єктно-орієнтованій парадигмі є складним завданням. Вибір Java Swing як інструменту для створення віконного

програмного застосунку забезпечує широкий функціонал та стабільність системи. Використання бази даних PostgreSQL дозволяє ефективно зберігати та організовувати дані про товари.

При проектуванні програмного рішення з використанням високорівневої мови програмування варто уважно планувати архітектуру системи, використовувати принципи об'єктно-орієнтованого дизайну та розділяти логіку програми на окремі модулі.

Використання бази даних PostgreSQL в проекті з оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу має декілька вагомих переваг.

По-перше, PostgreSQL є однією з найпотужніших та надійних реляційних баз даних, яка забезпечує стійке та безпечне зберігання даних. Вона має вбудовану систему контролю цілісності, яка гарантує, що дані в базі будуть правильні та консистентні. Благодаря розширеним механізмам транзакцій та управління блокуваннями, PostgreSQL забезпечує високу надійність та захищеність даних в умовах багатокористувацького доступу та одночасних операцій.

По-друге, PostgreSQL надає широкі можливості для організації та структуризації даних. Вона підтримує різноманітні типи даних, включаючи числові, рядкові, дата/часові, географічні та інші спеціалізовані типи. Також, PostgreSQL підтримує розширення та створення користувацьких типів даних, що дозволяє адаптувати базу даних до конкретних потреб проекту. Багатофункціональність PostgreSQL дозволяє ефективно моделювати складні зв'язки між даними та забезпечувати оптимальні запити та операції з ними.

По-третє, PostgreSQL є масштабованою системою, що дозволяє розширювати та збільшувати продуктивність системи за потребою. Вона підтримує горизонтальне та вертикальне масштабування, що дозволяє розподілити навантаження на декілька серверів або збільшити потужність окремого сервера. Благодаря оптимізаціям запитів та індексації даних, PostgreSQL може ефективно обробляти великі обсяги даних та запитів, що є критичним для швидкості та продуктивності системи обліку та продажу

товарів.

Отже, використання бази даних PostgreSQL в проекті з оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу забезпечує надійне зберігання та організацію даних, забезпечує широкі можливості для моделювання даних та оптимальні запити до них, а також надає можливості для масштабування системи та забезпечення її продуктивності. У процесі розробки програмного рішення слід звертати увагу на вимоги до ефективності та продуктивності, а також забезпечувати зручний інтерфейс користувача для зручної взаємодії з системою.

Крім того, використання бази даних є необхідним для зберігання та організації даних про товари, клієнтів та інші важливі дані. Використання бази даних дозволяє покращити продуктивність системи та забезпечити надійність обліку та продажу товарів.

Отже, використання високорівневої мови програмування та об'єктно-орієнтованої парадигми в проектуванні та розробці засобів обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу має велику значимість. Це дозволяє створювати систему з покращеною структурою коду, легкою розширюваністю та модифікацією. Використання бази даних забезпечує ефективне управління даними та підвищує продуктивність та надійність системи.

Оптимальне проектування та розробка засобів обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу потребує поєднання високорівневої мови програмування, об'єктно-орієнтованої парадигми та використання бази даних для забезпечення ефективності, надійності та швидкості роботи системи.

Результати та обговорення

У результаті проведення досліджень та розробки програмного рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу було досягнуто наступні результати:

1. Розроблено віконний програмний застосунок на базі високорівневої мови програмування Java з використанням Java Swing. Це дозволило забезпечити широкий спектр функціональних можливостей та стабільну роботу

системи.

2. Використання бази даних PostgreSQL дозволило забезпечити надійне зберігання та організацію даних, а також можливості для масштабування системи. PostgreSQL показала високу швидкість та надійність у роботі з великими обсягами даних, що є критичним у сфері продажу одягу з урахуванням потреб обліку та управління даними про товари.

3. Розроблене програмне рішення забезпечує ефективний та швидкий облік та продаж товарів у сфері продажу одягу. Воно відповідає поставленим вимогам та надає користувачам очікуваний функціонал.

4. В процесі тестування були виявлені та виправлені деякі проблеми, що підвищило якість та надійність розробленого програмного застосунку.

Обговорення результатів досліджень та розробки показало, що використання високорівневої мови програмування та об'єктно-орієнтованої парадигми дозволяє поліпшити структуру програмного коду, забезпечити легкість розширення та модифікації системи. Використання бази даних PostgreSQL забезпечує надійне зберігання та організацію даних, а також можливості для масштабування системи.

Отримані результати свідчать про ефективність та придатність розробленого програмного рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу. При подальшому розвитку проекту можна розглядати можливості вдосконалення графічного інтерфейсу, розширення функціональних можливостей та інтеграцію з іншими системами управління.

Висновки

У рамках даної дослідницької роботи було проведено розробку програмного рішення для оптимізації обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу з використанням високорівневої мови програмування та згідно з об'єктно-орієнтованою парадигмою. В результаті розробки та аналізу були отримані наступні висновки:

1. Використання високорівневої мови програмування та об'єктно-орієнтованої парадигми дозволяє забезпечити легкість розширення та

модифікації програмного коду, поліпшену структуру коду і зручну роботу з об'єктами та класами. Це робить систему більш гнучкою та піддається подальшому розвитку.

2. Використання бази даних PostgreSQL забезпечує надійне зберігання та організацію даних, а також можливості для масштабування системи. Це дозволяє ефективно управляти і обробляти великі обсяги даних, що є критичним у сфері продажу одягу з урахуванням потреб обліку та управління даними про товари.

3. Розроблене програмне рішення успішно задовольняє поставлені вимоги та надає користувачам ефективні та швидкі робочі процеси обліку та продажу товарів у сфері продажу одягу.

Загалом, результати досліджень та розробки свідчать про успішність використання високорівневої мови програмування та об'єктно-орієнтованої парадигми у проектуванні програмних рішень для сфери продажу одягу. Розроблене програмне рішення є основою для подальшого розвитку та вдосконалення системи обліку та продажу товарів.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РЕЗУЛЬТАТИ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШВЕЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Нахайчук Олег Вікторович

д.т.н., проф.

Мазур Галина Олександрівна

к.е.н., доц.

Захарова Еліна Андріївна

доц.

Христюк Оксана Іванівна

Вінницький інститут конструювання одягу і підприємництва
м. Вінниця, Україна

Вступ. Сучасні умови господарювання спонукають до пошуку нових підходів щодо якості управління виробничо-господарською діяльністю підприємств швейної галузі. Варто віднайти напрямки оптимізації обсягів виробництва, розширення меж цільових ринків реалізації продукції, забезпечення прибуткової діяльності та дотримання стійкого фінансового стану, що передбачає найкраще поєднання та продуктивне використання всіх ресурсів швейного підприємства. За ринкових умов до механізму управління ресурсним потенціалом висуваються нові вимоги.

Найбільш актуальною є ця проблематика через лімітованість матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, що спонукає до необхідності безперервного пошуку шляхів раціонального їх використання.

Питання теоретичних засад впливу ресурсного потенціалу на результати виробничої діяльності досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені Л. Абалкін, В. Авдеєнко, р. Акбердін, В. Андрійчук, р. Білоусов, Г. Бабков, П. Борщевський, І. Бузько, Ю. Василенко, С. Волощук, Е. Горбунов, В. Гончаров, А. Задоя, А. Ігнатовський, р. Колосова, О. Коренков, В. Котлов, Н. Краснокутська, Г. Мельничук, М. Кучеров, О. Олексюк, І. Ступницький, І. Фаріон, О. Федонін, Е. Фігурнов, С. Хейнман, Д. Черніков, В. Шиян,

С. Шкарабан та інші.

Мета роботи. Дослідження полягає у теоретичних засадах впливу ресурсного потенціалу на результати виробничої діяльності теоретичному дослідженні категорії

Матеріали та методи. Щодо діагностування та економетричного моделювання результатів виробничої діяльності швейного підприємства під впливом його ресурсного потенціалу застосовано економіко-математичні методи та моделі.

Результати та обговорення дослідження. У сучасних умовах діяльності, які характеризуються динамізмом та недостатньою стабільністю під впливом зовнішньоекономічних факторів, деяким завданням власників підприємства, якому надається перевага, є формування та оцінювання поточних перспектив, особливо їх потенціалу, зокрема його потенціалу; налаштування балансу між можливостями швейної компанії та наявним потенціалом зовнішнього середовища для досягнення стратегічних цілей та зберігання своїх позицій в умовах жорсткої конкуренції в майбутньому.

За ринкових умов процес регулювання ресурсним потенціалом швейних компаній не може повністю досягати мети покращення ефективності їх роботи, здобуття найліпших остаточних результатів виробничо-господарської роботи, подальшого розвитку та стратегії діяльності суб'єкта підприємництва.

Ресурсний потенціал відіграє важливу роль у системі ефективної роботи будь-якого суб'єкта господарювання, оскільки сам потенціал ресурсів – це спосіб максимізації фінансового результату й здатність відповідати вимогам конкурентного ринку.

Інтерпретація категорії «потенціал» описує засоби, запаси, ресурси, джерела, доступні на даний момент і які можна мобілізувати та застосувати для досягнення поставленої мети, розв'язання конкретних задач, здатності окремого працівника, громади, уряду у певній області [1, 2].

Потенціал насамперед залежить від характеру цілей суб'єкта

господарювання. Утворення потенціалу швейної промисловості галузі становить собою процес впровадження заходів щодо підтримки ринкових можливостей суб'єкта підприємництва через зміну його характеристик і властивостей до моменту досягнення необхідного рівня згідно окреслених цілей. Ключовими засадами сучасної ресурсної теорії є [3]:

1) успіх економічної роботи господарюючого суб'єкта в стратегічному плані характеризується його постійними конкурентними перевагами;

2) основне накопичення конкурентних переваг – це перебування під контролем ключових ресурсів, тобто ресурсів, що дозволяють реалізувати конкурентну схему;

3) раціональне застосування цих ресурсів може бути забезпечене специфічними характеристиками суб'єкта підприємництва, що належать до його можливостей та здібностей.

Економічна суть потенціалу суб'єкта господарювання визначає сукупність його можливостей. Одночасно під потенціалом суб'єкта підприємництва розуміють сукупність чинників, що визначають силу, джерела спроможності, запаси, кошти, ресурси та альтернативні резерви, які здатні використовуватись в його економічній діяльності. Потенціал суб'єкта господарювання характеризується якістю та кількістю ресурсів, якими він володіє, кваліфікацією найманого персоналу, інноваційними, інформаційними й фінансовими можливостями.

Потенціал характеризують як комплекс ресурсів, не враховуючи їх взаємодії й участі в операційному процесі: запас, сили, резерв, приховані здатності для певної діяльності, що можуть проявитися за певних положень; визначений стан ресурсів відтворення певної країни у певний історичний відрізок часу. Усе це вказує на те, що потенціал є узагальненою характеристикою ресурсів, кількістю та якістю – яких володіє господарська система.

Дослідження ресурсного потенціалу суб'єкта господарювання є необхідною складовою та передумовою організації його стратегії розвитку.

Ресурсний потенціал підприємства являє собою поєднання ресурсів, які утримує компанія та спроможність персоналу застосовувати ресурси для виробництва товарів (робіт, послуг) та одержання найвищого прибутку [4]. Ресурсний потенціал враховує економічну доцільність та науково-технічний прогрес.

Основні складові потенціалу [1, 4]: організація та управління, персонал, знання, фінанси, технології, інформація, ринки, інтерфейси та дослідження – усі ці типи потенціалу характеризують ресурси суб'єктів господарювання та їх можливості для інноваційного розвитку.

Ресурсний потенціал це ресурсний резерв – який може активізуватися під час виробничо-господарської діяльності швейної промисловості. Суб'єктивними елементами ресурсного потенціалу швейного підприємства є здібності працівників, знання, досвід, традиційний інтелект, етика та моральні якості. Ресурсний потенціал швейного підприємства включає в себе усі види ресурсів: матеріальні, фінансові, інформаційні та трудові. Зміст ресурсного потенціалу підприємства швейної галузі визначають поточні та перспективні його можливості.

Для зміцнення конкурентних пріоритетів вітчизняних підприємств швейної галузі необхідно володіти потужним ресурсним потенціалом, оцінка якого охоплює аналіз можливого обсягу виробництва продукції, потенційних трудових засобів (основних фондів), потенційного використання сировини та потенційних можливостей для професіоналів.

Стандарт ефективності використання ресурсного потенціалу швейного підприємства передбачає характеристику динаміки розвинення ресурсного потенціалу вітчизняних підприємств швейної галузі за такими показниками: коефіцієнтом співвідношення оновлення та вихід основних фондів, співвідношенням обороту з працевлаштування та звільненню робочої сили та рівнем власних фінансових ресурсів. При цьому визначають не лише їх абсолютні значення, але і досліджують можливі тенденції до подальшої зміни.

Різниця між процесом управління ресурсним потенціалом швейного

підприємства та процесом управління розвитком ресурсного потенціалу полягає в тому, що в першому випадку управління швейним підприємством лімітується ефективним розподілом ресурсів.

Кожна складова ресурсного потенціалу швейного підприємства має власні ознаки ефективності [4]:

1) як критерії ефективності експлуатації ресурсного потенціалу потрібно використовувати значення фінансово-господарської діяльності, які представлені в його звітах;

2) еталоном ефективності управління розвитком ресурсного потенціалу є взаємозв'язок між фактичними показниками ефективності роботи будь-якої підсистеми ресурсного потенціалу та попередньо обчисленими параметрами;

3) принципом ефективності прийняття управлінських рішень є фактор часу, який визначає тривалість розгляду прийняття розв'язку проблеми.

Універсальна політика системи моделювання процесу прийняття рішень для розвитку ресурсного потенціалу швейного бізнесу базується на основі внутрішнього та зовнішнього середовища для управління моделями розвитку ресурсного потенціалу.

Ресурсний потенціал швейного підприємства має ієрархічну структуру та складається з таких рівнів [2, 4]:

1) на початковому рівні, беручи до уваги ефективність потенційного використання ресурсів, реалізується можливість суб'єктів господарювання виробляти продукцію;

2) на другому рівні здійснюється розробка та управління ресурсним потенціалом;

3) на третьому вершиться метод прийняття рішень щодо регулювання розвитком ресурсного потенціалу.

Отже, система економіко-математичної моделі, що управляє прийняттям рішень щодо розвитку ресурсного потенціалу швейного підприємства, може бути виражена як ієрархія моделі, що включає формування найкращого поточного плану виробництва (роботи, обслуговування), економіко

математичної моделі управління розвитком потенціалу ресурсів і при цьому мати обмежений ресурсний потенціал швейної промисловості

У процесі побудови усієї структури системи відтворення процесу прийняття рішень з управління розвитком ресурсного потенціалу швейної компанії слід обґрунтувати стратегію його діяльності. Вона залежить і від адекватності дій стейкхолдерів, і від результативності заходів, які приймає менеджмент самого підприємства з ефективного залучення ресурсного потенціалу. Структурним елементом управління загальної системи моделювання є система менеджменту ресурсним потенціалом, яка базується на результатах діагностичних умов і поєднується з місцевими критеріями прийняття рішень у цьому напрямку (рисунок 1) [3, 4].

Рисунок 1. Застосування моделювання до процесу прийняття рішень з управління розвитком ресурсного потенціалу швейного підприємства [4]

Функція впровадження економіко-математичних моделей для прийняття рішень щодо управління ресурсним потенціалом швейного підприємства може

виявити негативні фактори на етапі підготовки рішень та скоригувати їх відповідно до стратегії розвитку, обраної суб'єктом господарювання під впливом зовнішніх та внутрішніх змін середовища.

У системі економіко-математичного моделювання процес прийняття рішення з ефективного менеджменту розвитком ресурсного потенціалу швейного бізнесу вирішальним є прийняття ще на прогностичному рівні оперативних рішень за обмеженого маніпулювання ресурсним потенціалом суб'єкта господарювання. У той же час існує велика кількість прийнятних рішень, які можуть створити всі необхідні ресурси для реалізації плану виробництва швейної компанії [3, 4].

Процедуру остаточного введення в роботу певного рішення з ефективного управління функціонування ресурсного потенціалу швейного підприємства не можна вважати завершеною, адже ще варто оцінити можливі наслідки рішення шляхом зіставлення фактично отриманих результатів із запланованими.

Висновки. Досліджено теоретичні підходи визначення сутності ресурсного потенціалу, його основних складових та напрямків покращення ефективного управління розвитком ресурсного потенціалу швейного підприємства. Все це надає підстави перейти до безпосереднього діагностування та подальшого моделювання та прогнозування показників ефективності використання ресурсного потенціалу швейного підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Гончаров С. М. Тлумачний словник економіста / С. М. Гончаров, Н. Б. Кушнір; [за ред. проф. С. М. Гончарова]. – Київ: Центр навчальної літератури. 2009. – 264 с.

2. Гросул В. А. Ресурси підприємства: теоретичне осмислення сутності / В. А. Гросул // Бізнес Інформ. – 2013. – № 7. – С. 236-242. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_7_43

3. Краснокутська Н. С. Дефініція поняття – потенціал підприємства в контексті розвитку мікроекономічної теорії / Н.С. Краснокутська // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 5. – С. 54–64.

4. Гриньова В. М. Оптимізація вартості складових ресурсного потенціалу підприємства : монографія / В. М. Гриньова, М. М. Салун. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – 2015. – 236 с.

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОГНОЗНИХ АЛГОРИТМІВ

Остапюк Володимир Вікторович

Аспірант

Голуб Сергій Васильович

д.т.н., професор, завідувач кафедри
програмного забезпечення автоматизованих систем
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

Вступ. Задача прогнозування часових рядів – важливий напрямок досліджень, результати яких активно використовуються в різних сферах таких як прогнозування метеорологічних явищ, прогнозування бізнес-процесів, прогнозування поширення захворюваності, виявлення трендів поведінки людини, тощо.

Мета роботи. Провести огляд існуючих прогнозних алгоритмів, виявити проблеми, що виникають у процесі вибору ефективного алгоритму прогнозування

Матеріали та методи. Для вирішення задачі прогнозування існують різні алгоритми, які розділяють на такі класи, а саме:

1. Алгоритми, в основі яких лежать методи статистичного аналізу. М. Зерара у своєму дослідженні [6] до даного класу алгоритмів відносить такі алгоритми як:

- авторегресивні (AR – Auto-Regressive);
- алгоритми із застосуванням рухомого середнього значення (MA-Moving Average);
- комбінація авторегресивних алгоритмів та алгоритмів застосування рухомого середнього значення (ARMA);
- алгоритми класу ARIMA (AR – Auto Regressive + I – Integrated + MA Moving Average);
- алгоритми класу ARMA, ARIMA з підтримкою прогнозування сезонних даних (SARMA, SARIMA).

2. Алгоритми, в основі яких лежать використання моделей штучного інтелекту. До даних алгоритмів відносяться:

- алгоритми, що використовують одновимірну(1D) згорткову нейронну мережу, огляд яких був проведений у роботі Соні Гесом з іншими науковцями [4];

- алгоритми, що використовують рекурентні нейронні мережі, що побудовані на основі довгої короткочасної пам'яті (LSTM), варіант використання якого продемонстрований у роботі Стівена Елсворта та Стівена Гютеля [3];

- алгоритми, що використовують рекурентні нейронні мережі, що побудовані на основі вентильного рекурентного вузла(GRU), що розглядаються у спільному дослідженні Ху Чжана, Фурао Шена, Цзіньсі Чжао, ГоХай Яна [7];

- алгоритми, що використовують звичайні рекурентні нейронні мережі, огляд яких був проведений у дослідженні Алі Абдулкаріма [1].

Наразі остаточної відповіді щодо найбільш ефективного алгоритму прогнозування часових рядів не існує, але наявні певні дослідження, що проводять аналіз ефективності алгоритмів прогнозування. Наприклад у роботі Вітора Серкейри і Луїса Торго проводиться порівняння ефективності алгоритмів, в основі яких лежать методи статистичного аналізу та алгоритмів, в основі яких лежать використання моделей штучного інтелекту (машинного навчання, глибокого навчання) [2]. Результатом цього дослідження є те, що ефективність застосування певного алгоритму прогнозування залежить від багатьох чинників, а саме кількості кроків прогнозування, розміру і особливостей масиву вхідних даних. Ці результати співвідносяться з “Теоремою про відсутність безкоштовного обіду” (NFL – No free lunch theorem), що була представлена у дослідженні Девіда Волперта, яка говорить, що не існує навчального алгоритму, що буде найбільш ефективним для всіх випадків [5].

Результати та обговорення. Як показують вище зазначені дослідження проблема вибору та моделювання алгоритму прогнозування для конкретної

проблематики, що характеризується масивом вхідних даних, є актуальною і потребує інструментів для їх дослідження.

Кожен із алгоритмів прогнозування характеризується набором параметрів, що характеризують його. Наприклад, для алгоритму прогнозування, що використовує згорткову нейронну мережу, параметрами, що його характеризують є:

- кількість фільтрів згорткового шару;
- кількість повністю зв'язаних шарів;
- кількість елементів у повністю зв'язаних шарах.

До цих параметрів також можна додати характеристики, що визначають особливості навчання нейронної мережі будь-якого типу, а саме:

- вибрана функція втрат (loss function);
- вибраний оптимізатор навчання;
- кількість епох навчання;
- вибраний критерій закінчення навчання;
- вибраний розмір пачки навчання.

На основі кількості параметрів, що характеризують лише один із алгоритмів прогнозування можна помітити, що кількість можливих варіантів побудови моделі для прогнозування часових рядів є значною і кожен з них буде мати різні характеристики для конкретної проблематики, що характеризується масивом вхідних даних. Тому виникає необхідність у побудові інструментів, що будуть надавати можливість моделювання алгоритмів прогнозування і визначенні підходів, що можуть бути використані для вибору граничних значень моделювання параметрів, що характеризують вибраний алгоритм.

Висновки. Таким чином задача моделювання алгоритмів прогнозування часових рядів є важливою, так як не існує навчальних алгоритмів, що буде ефективним у всіх випадках і кожен конкретний алгоритм характеризується набором параметрів і існує значна кількість можливих їх варіацій і тому є актуальним побудова інструментів, що дозволяють проводити дослідження залежності ефективності алгоритмів прогнозування від вибраного набору

параметрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Abdulkarim, S. A., 2016. Time series prediction with simple recurrent neural networks. *Bayero Journal of Pure and Applied Sciences*, Volume 9, pp. 19-24.
2. Cerqueira, V., Torgo, L. & Soares, C., 2019. Machine Learning vs Statistical Methods for Time Series Forecasting: Size Matters. *ArXiv*, Volume abs/1909.13316.
3. Elsworth, S. & Guttel, S., 2020. Time Series Forecasting Using LSTM Networks: A Symbolic Approach. *ArXiv*, Volume abs/2003.05672.
4. Guessoum, S. et al., 2022. The Short-Term Prediction of Length of Day Using 1D Convolutional Neural Networks (1D CNN). *Sensors*, Volume 22.
5. Wolpert, D., 1996. The Lack of A Priori Distinctions Between Learning Algorithms. *Neural Computation*, Volume 8.
6. Zerara, M., 2021. Machine Learning and Statistical Methods for Time Series Forecasting: a Case Study with Water Demand.
7. Zhang, X., Shen, F., Zhao, J. & Yang, G., 2017. Time Series Forecasting Using GRU Neural Network with Multi-lag After Decomposition. pp. 523-532.

ВИКОРИСТАННЯ NFT ДЛЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Пацьора Андрій Андрійович

аспірант

Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Вступ. Технологія невзаємозамінних токенів (NFT) набуває все більшої популярності у різних сферах, включаючи мистецтво, геймінг та криптовалюти. Протягом останніх років NFT здобули значну увагу, зокрема завдяки високим цінам продажу цифрових активів. Проте, їх потенціал застосування не обмежується лише цими галузями. Вищі навчальні заклади також можуть скористатися перевагами цієї технології для поліпшення своїх процесів, підвищення залученості студентів та розширення можливостей навчання. У цьому дослідженні розглянемо потенційні переваги та можливі застосування NFT вищими навчальними закладами.

Мета роботи. Дослідити переваги використання NFT у вищій освіті, такі як:

1.1 Унікальність та власність: NFT забезпечують унікальність та незмінність цифрових активів, таких як документи, сертифікати та академічні досягнення. Це дозволяє підтверджувати автентичність та власність цих активів, унеможливаючи їх підробку чи втрату.

1.2 Прозорість: Блокчейн-технологія, на якій базуються NFT, забезпечує високий рівень прозорості та довіреності. Це особливо важливо для академічних процесів, де чіткість та об'єктивність мають велике значення.

1.3 Збереження цінності активів: На відміну від традиційних цифрових файлів, NFT дозволяють визначити та зберігати цінність активу незалежно від його розповсюдження або копіювання. Це особливо корисно для збереження та захисту цифрових академічних досягнень студентів.

Матеріали та методи.

2.1 Випуск академічних сертифікатів та дипломів: Використання NFT

може дозволити вищим навчальним закладам видавати цифрові академічні сертифікати та дипломи, що мають унікальний ідентифікатор. Це полегшує перевірку автентичності та власності документів студентами, роботодавцями та іншими зацікавленими сторонами.

2.2 Відстеження академічних досягнень: Завдяки використанню NFT можна створювати та відстежувати цифрові активи, які підтверджують академічні досягнення студентів, такі як наукові публікації, конференційні доповіді або проекти. Це сприяє виробленню довіри та залученості студентів до навчання.

2.3 Управління правами на навчальні матеріали: NFT можуть використовуватись для забезпечення власності та контролю доступу до навчальних матеріалів. Викладачі можуть видавати NFT, які дають право на доступ до певних ресурсів або курсів, що сприяє удосконаленню моделі розповсюдження знань та контролює незаконне поширення матеріалів.

2.4 Розвиток екосистеми: Використання NFT може стимулювати розвиток екосистеми навчальних закладів, де студенти, викладачі та інші учасники можуть обмінюватися цифровими активами, розвивати спільноту та сприяти інноваціям у сфері вищої освіти.

Результати та обговорення:

3.1 Технічні перешкоди: Використання NFT у вищій освіті вимагає наявності відповідної блокчейн-інфраструктури та технічної підтримки. Це може бути викликом для деяких навчальних закладів, які не мають достатніх ресурсів або знань для реалізації такої інфраструктури.

3.2 Правові та етичні аспекти: Використання NFT для академічних цілей може викликати питання щодо правової власності та конфіденційності даних. Навчальні заклади повинні ретельно вивчати правові та етичні аспекти використання цієї технології та забезпечувати відповідні заходи для захисту прав студентів та інших учасників.

3.3 Усвідомлення переваг: Багато вищих навчальних закладів можуть мати обмежене усвідомлення про потенціал використання NFT та блокчейн

технологій в освіті. Необхідно проводити додаткові дослідження, просування та навчання, щоб допомогти закладам усвідомити можливості, які ці технології можуть надати.

Висновки. Використання NFT вищими навчальними закладами відкриває нові можливості для поліпшення процесів навчання, залучення студентів та покращення збереження академічних даних. Застосування NFT дозволяє створювати унікальні цифрові активи, підтверджувати їх автентичність та забезпечувати власність. Однак, перед впровадженням цієї технології в освітню сферу необхідно вирішити технічні, правові та етичні виклики. Невпинна праця над усвідомленням та навчанням з питань NFT вищими навчальними закладами може привести до інноваційного розвитку в сфері вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Bhardwaj, A., & Nigam, P. (2021). NFT for Higher Education: Exploring the Potential of Non-Fungible Tokens in Academia. *International Journal of Scientific Research and Review*, 10(2), 1981-1988.
2. Guo, M., & Lemoine, P. A. (2021). Non-Fungible Tokens: A New Frontier in Digital Asset Markets and Intellectual Property. *Journal of Organization Design*, 10(1), 1-9.
3. Knabe, A., & van Gorp, A. (2021). Tokenizing Art Education: NFTs in Higher Education. In *Proceedings of the 2nd International Conference on Art, Science, and Engineering of Programming* (pp. 1-7).
4. Koller, A., & Latzer, M. (2022). Transforming Education with Blockchain Technology: A Systematic Review. *Educational Technology & Society*, 25(1), 78-91.
5. Liew, S. L., & Hui, P. M. (2021). Non-Fungible Tokens and Intellectual Property: Implications and Challenges. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 16(10), 801-808.
6. Marasoiu, A., & Martens, A. (2022). Non-Fungible Tokens (NFTs) as Digital Objects for Learning. In *Proceedings of the 20th International Conference on*

Information Technology Based Higher Education and Training (ITHET) (pp. 1-6).

7. Murgu, A., & Berbecaru, D. (2021). Non-Fungible Tokens: Opportunities and Challenges in Higher Education. In Proceedings of the 20th RoEduNet International Conference (pp. 1-6).

8. Román-González, M., & Pérez-Sanagustín, M. (2021). The Potential of Blockchain Technology for Higher Education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 18(1), 1-15.

9. Ullah, A., Nazir, M., & Zafar, H. (2022). Non-Fungible Tokens (NFTs): A Comprehensive Review. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 42(1), 59-70.

10. Wang, S., & Zhang, Z. (2022). Non-Fungible Tokens: Applications, Challenges, and Future Directions. *Frontiers in Blockchain*, 5, 1-11.

УДК 681.325.5

**РОЗВИТОК НАУКОВИХ ОСНОВ ОПТИМІЗАЦІЇ НАДІЙНОСТІ
СТРУКТУР ІНФОРМАЦІЙНО-КЕРУЮЧИХ СИСТЕМ НА ТРАНСПОРТІ**

Саченок Дмитро Сергійович

Факультет

Інфраструктура та рухомий склад залізниць

аспірант

I курс

Науковий керівник:

Голуб Галина Михайлівна

к.т.н., доцент кафедри

автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих

технологій транспорту

Анотація: Ця наукова стаття присвячена розвитку наукових основ оптимізації надійності структур інформаційно-керуючих систем на транспорті. Розглядається проблематика підвищення надійності та ефективності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті з використанням сучасних методів оптимізації та технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання. В статті описано різноманітні фактори, які необхідно враховувати при оптимізації роботи системи, зокрема зовнішні фактори, такі як погода, рівень трафіку, дорожні умови та інші. Для підвищення надійності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті запропоновано використання різноманітних датчиків та систем моніторингу. Результатом дослідження є рекомендації з використання сучасних методів оптимізації та технологій, які дозволяють підвищити надійність та ефективність роботи інформаційно керуючих систем на транспорті.

Постановка проблеми : Сьогодні інформаційно-керуючі системи (ІКС) на транспорті є надзвичайно важливим елементом для забезпечення ефективності і безпеки руху транспортних засобів. У зв'язку з цим, надійність ІКС є критичним фактором, який впливає на ефективність і безпеку руху на

транспорті. Оптимізація надійності ІКС стала актуальною задачею у зв'язку зі зростанням складності систем та залежності від них роботи транспортних засобів [1].

Отже, розвиток наукових основ оптимізації надійності структур інформаційно-керуючих систем на транспорті є важливою проблемою для науки та техніки. Під час розвитку транспортної інфраструктури виникає необхідність у підвищенні ефективності та надійності роботи інформаційно-керуючих систем, які забезпечують оптимальне управління транспортним потоком та зменшення імовірності аварій. Однак, розробка та впровадження таких систем вимагає врахування різноманітних факторів, які можуть вплинути на їх роботу, таких як погода, рівень трафіку, дорожні умови та інші. На сьогоднішній день не існує єдиного методу оптимізації надійності та ефективності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті, тому виникає необхідність у розробці нових технологій та методів, які б дозволили підвищити надійність та ефективність роботи цих систем.

Отже, постановка проблеми полягає у пошуку рішень та розробці нових методів оптимізації роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті, що дозволять підвищити їх надійність та ефективність.

Основні матеріали дослідження. Основними матеріалами дослідження є розгляд проблематики підвищення надійності та ефективності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті з використанням сучасних методів оптимізації та технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання [2].

Дослідження базується на аналізі різних факторів, які необхідно враховувати при оптимізації роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті, таких як зовнішні фактори, які можуть вплинути на їх роботу, зокрема погода, рівень трафіку, дорожні умови та інші.

Дослідження також присвячене використанню різноманітних датчиків та систем моніторингу для підвищення надійності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті. Враховуючи, що робота систем може бути під впливом

різних факторів, важливо мати можливість контролювати роботу систем на різних етапах їх роботи.

Окремий розділ дослідження присвячений використанню штучного інтелекту та машинного навчання для оптимізації роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті. Ці технології дозволяють побудувати моделі прогнозування та аналізувати величезний обсяг даних для виявлення тенденцій та прогнозування різних ситуацій на дорозі.

Оптимізація надійності ІКС на транспорті полягає в розробці методів, які дозволяють забезпечити максимальну продуктивність системи та її безперебійну роботу в умовах впливу зовнішніх факторів. При цьому велику роль грає моделювання систем, що дозволяє забезпечити аналіз та визначення оптимальних параметрів для досягнення максимальної надійності.

Одним із основних методів оптимізації надійності ІКС є метод маршрутизації, що полягає в пошуку оптимального шляху передачі інформації між різними елементами системи. Цей метод дозволяє зменшити кількість взаємозв'язків між елементами системи та забезпечити максимальну надійність її роботи.

Іншим методом є метод резервування, що полягає в створенні дублюючих елементів системи, які можуть автоматично приймати на себе функції головного елемента у разі його відмови. Цей метод дозволяє забезпечити високу надійність роботи системи та її стійкість до відмов елементів. Для ефективного використання методів оптимізації надійності ІКС необхідно проводити комплексний аналіз системи, який включає в себе оцінку ризиків відмови елементів системи, оцінку надійності та дослідження динаміки роботи системи.

Одним з основних напрямків розвитку наукових основ оптимізації надійності ІКС на транспорті є використання штучного інтелекту та машинного навчання. Використання цих технологій дозволяє автоматизувати процеси аналізу та оптимізації систем, що забезпечує більш точний та ефективний аналіз систем та підвищує їх надійність [3].

Для успішної оптимізації надійності ІКС на транспорті також необхідно враховувати вплив зовнішніх факторів, таких як погода, рівень трафіку та інші. Використання різноманітних датчиків та систем моніторингу дозволяє отримувати дані про зовнішні фактори та використовувати їх для оптимізації роботи системи [4].

Результатом дослідження є рекомендації з використання сучасних методів оптимізації та технологій, які дозволяють підвищити надійність та ефективність роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті. Використання таких методів дозволяє зменшити кількість непередбачуваних ситуацій на дорозі, збільшити швидкість реакції систем на зміни у середовищі, забезпечити оптимальну та ефективну роботу систем, а також підвищити безпеку руху транспорту.

Основними напрямками дослідження є:

1. Аналіз факторів, що впливають на роботу інформаційно-керуючих систем на транспорті та розробка методів їх контролювання.
2. Розробка систем моніторингу та датчиків для забезпечення надійної роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті.
3. Використання штучного інтелекту та машинного навчання для побудови прогностичних моделей та аналізу великих обсягів даних.
4. Розробка алгоритмів оптимізації роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті.

Постановка проблеми полягає в необхідності підвищення надійності та ефективності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті з використанням сучасних методів оптимізації та технологій. Вирішення цієї проблеми є дуже важливим для підвищення безпеки на дорозі, зниження кількості аварій та загиблих на дорогах, а також для забезпечення ефективною та безпечною транспортною інфраструктурою.

Висновки. Розвиток наукових основ оптимізації надійності структур інформаційно-керуючих систем на транспорті є важливою проблемою для науки та техніки. Ефективне використання методів оптимізації та використання

сучасних технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, дозволяє підвищити надійність та ефективність роботи ІКС на транспорті. Однак, для успішної оптимізації необхідно враховувати не тільки внутрішні фактори системи, а й зовнішні фактори, такі як погода, рівень трафіку, дорожні умови та інші. Використання різноманітних датчиків та систем моніторингу дозволяє отримувати дані про зовнішні фактори та використовувати їх для оптимізації роботи системи.

Наприклад, використання датчиків погоди та системи прогнозування погоди дозволяє передбачити можливі несприятливі умови для руху транспорту та приймати заходи для підвищення надійності роботи системи. Аналогічно, використання систем моніторингу рівня трафіку дозволяє забезпечити оптимальне управління транспортним потоком та запобігти можливим заторам.

Отже, розвиток наукових основ оптимізації надійності структур інформаційно-керуючих систем на транспорті є важливим напрямком наукових досліджень. Ефективне використання методів оптимізації та використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, дозволяє підвищити надійність та ефективність роботи системи. З урахуванням зовнішніх факторів та застосуванням різноманітних датчиків та систем моніторингу можна досягти ще більшого рівня надійності та ефективності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті.

Розвиток наукових основ оптимізації надійності структур інформаційно керуючих систем на транспорті є важливою проблемою для науки та техніки. Ефективне використання методів оптимізації та використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, дозволяє підвищити надійність та ефективність роботи ІКС на транспорті. Однак, для успішної оптимізації необхідно враховувати не тільки внутрішні фактори системи, а й зовнішні фактори, такі як погода, рівень трафіку, дорожні умови та інші. Використання різноманітних датчиків та систем моніторингу дозволяє отримувати дані про зовнішні фактори та використовувати їх для оптимізації роботи системи.

Наприклад, використання датчиків погоди та системи прогнозування погоди дозволяє передбачити можливі несприятливі умови для руху транспорту та приймати заходи для підвищення надійності роботи системи. Аналогічно, використання систем моніторингу рівня трафіку дозволяє забезпечити оптимальне управління транспортним потоком та запобігти можливим заторам.

Отже, розвиток наукових основ оптимізації надійності структур інформаційно-керуючих систем на транспорті є важливим напрямком наукових досліджень. Ефективне використання методів оптимізації та використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, дозволяє підвищити надійність та ефективність роботи системи. З урахуванням зовнішніх факторів та застосуванням різноманітних датчиків та систем моніторингу можна досягти ще більшого рівня надійності та ефективності роботи інформаційно-керуючих систем на транспорті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Ananieva, O., Babaiev, M., Blyndiuk, V., Davidenko, M. (2020). Improving and Interference Immunity of Railway Transport Control Systems. In: Ginters, E., Ruiz Estrada, M., Piera Eroles, M. (eds) ICTE in Transportation and Logistics 2019. ICTE ToL 2019. Lecture Notes in Intelligent Transportation and Infrastructure. Springer, Cham.
2. Системи штучного інтелекту : методичні вказівки до практичних і лабораторних робіт із розділу «Нечітке виведення в інтелектуальних системах проектування та управління» / уклад. А. А. Косолапов; Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. університету залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2012. – 47 с.
3. Плєскач В. Л. Інформаційні системи і технології на підприємствах : підручник / В. Л. Плєскач, Т. Г. Затонацька. – К. : Знання, 2011. – 718 с.
4. Береза А. М. Основи створення інформаційних систем: Навч. посібник. 2 видання, перероблене і доповнене – К.: КНЕУ, 2001.

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ МОНІТОРИНГУ ТА ФІЛЬТРАЦІЇ СИГНАЛЬНОГО ТРАФІКУ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Сивобородько Андрій Володимирович
заступник начальника центру
Говоруха Віталій Іванович
начальник центру
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. На даний час мережі мобільного зв'язку являються основною складовою електронної комунікаційної мережі України, а також ключовим інструментом у багатьох суспільних сферах, від управління персональним банківським рахунком до переговорів на рівні глави держави зі світовими лідерами.

В умовах відбиття збройної агресії російської федерації, особливо гостро постає проблема захищеності мережі мобільного зв'язку, зважаючи на регулярні спроби атак спецслужб країни агресора з метою несанкціонованого доступу та втручання в роботу електронної комунікаційної мережі України, електронних комунікаційних мереж об'єктів критичної інфраструктури та електронних ресурсів державних установ.

Мета роботи./Aim. Вирішення питання підтвердження відповідності встановленим вимогам технічних засобів телекомунікацій, що здійснюють моніторинг і фільтрацію сигнального трафіку в мережі мобільного зв'язку.

Матеріали та методи./Materials and methods. В сучасних мережах мобільного зв'язку використовуються процеси встановлення з'єднань оснований на використанні технології загальноканальної сигналізації № 7 (далі – ЗКС №7), яку було розроблено в 70-х роках минулого століття, коли безпека протоколів

забезпечувалась фізичним захистом вузлів та каналів зв'язку.

На початку 2000-х років була розроблена специфікація SIGTRAN, яка дозволяє передачу повідомлень ЗКС №7 по IP-мережах. При цьому залишилися усі вразливі місця верхніх протоколів ЗКС №7. Вищезазначене створює умови для безконтрольної передачі, перехоплення та змінювання даних повідомлень ЗКС №7, здійснюючи різні атаки на мобільні мережі та їх абонентів із злочинною метою.

Таким чином, вразливості мереж мобільного зв'язку на основі технології ЗКС №7 дозволяють зловмиснику навіть з невисокою кваліфікацією проводити серйозні атаки, результатом яких можуть бути фінансові втрати абонента, витік конфіденційних даних, а також порушення доступу до елементів мережі третіх осіб.

Відповідні матеріали, які підтверджують інформацію щодо вразливості мереж мобільного зв'язку на основі технології ЗКС №7, а також приклади атак, які мають на мету розкриття ідентифікатора IMSI для отримання даних про абонента, його місцезнаходження, зміни доступності (зробити неможливим прийом абоненту вхідних викликів та SMS повідомлень), перехоплення SMS повідомлень, маніпуляцій з USSD-запитами, зміну профілю в VLR, перенаправлення та прослуховування викликів викладено в звіті експертів Positive Technologies.

З метою створення умов для підвищення захищеності мереж мобільного зв'язку на основі технології ЗКС №7, на виконання доручення Першого віце прем'єр-міністра України - Міністра економічного розвитку і торгівлі України від 15.11.2017 № 45158/1/1-17 до листа заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України від 10.11.2017 № 2030/16-06/2-17, для запобігання несанкціонованому втручанню в роботу та/або використання телекомунікаційних мереж в Україні розроблено та затверджено наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 17.12.2021 № 744 «Технічні вимоги до мереж рухомого (мобільного) зв'язку України і технічних засобів телекомунікацій щодо

моніторингу та фільтрації сигнального трафіку».

У вищезазначеному документі передбачається, що технічні засоби телекомунікацій, що здійснюють моніторинг і фільтрацію сигнального трафіку, повинні відповідати таким технічним вимогам:

- мати змогу відстежувати весь сигнальний трафік, який необхідно моніторити та фільтрувати;
- бути типовим елементом телекомунікаційної мережі та забезпечувати надійне передавання та обробку трафіку;
- враховувати всі існуючі маршрути сигнального трафіку міжмережевого обміну;
- виявляти підозрілу/шкідливу активність та перешкоджати несанкціонованому втручанню в роботу та/або використанню телекомунікаційних мереж під час міжмережевого обміну сигнальним трафіком;
- виконувати поглиблений аналіз стека протоколів, які використовуються у мережі рухомого (мобільного) зв'язку, тобто аналіз визначених параметрів повідомлень (команд) протоколу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Відповідно до статті 36 Закону України «Про електронні комунікації» умовами застосування технічних засобів електронних комунікацій та кінцевого (термінального) обладнання в електронних комунікаційних мережах є їх відповідність технічним вимогам та/або технічним регламентам. Технічні засоби електронних комунікацій та кінцеве (термінальне) обладнання повинні мати виданий у встановленому законодавством порядку документ про відповідність.

З метою оцінки відповідності технічних засобів моніторингу та фільтрації сигнального трафіку в Українському науково-дослідному інституті спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України розроблено необхідні методики випробувань та ініційовано заходи щодо розширення сфери акредитації Інституту відповідно до стандарту ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних

лабораторій.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що на даний час в Українському науково-дослідному інституті спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України завершуються заходи щодо створення умов для оцінки відповідності технічних засобів, які здійснюють моніторинг і фільтрацію сигнального трафіку, що в свою чергу дозволить підвищити безпеку електронних комунікаційних мереж України, які використовують технології ЗКС № 7.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОНЕТ З ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ

Смирнов Олександр Олександрович

к.т.н., старший дослідник, провідний науковий співробітник

Національний науковий центр

Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

Смирнова Юлія Олегівна

к.т.н., старший викладач

Харківський національний університет

міського господарства ім. О. М. Бекетова

Проскуріна Валерія Олегівна

к.т.н., асистент

Національний технічний університет

Харківський політехнічний інститут

Пилипенко Олексій Іванович

к.т.н., доцент, доцент

Харківський національний університет

міського господарства ім. О. М. Бекетова

Вступ. В останнє десятиріччя помітно почастишали випадки затримання осіб, які намагаються незаконно ввезти-вивести за межі держави предмети, що є виробами з дорогоцінних металів. Попит на старовинні монети, ікони, панагії, статуетки та іншу культурну спадщину постійно зростає.

Виходячи з вище зазначеного актуальність фізико-хімічних досліджень полягає в можливості вирішення діагностичних та класифікаційних питань, щодо дослідження цих виробів [1].

Елементний аналіз – один з найбільш розповсюджених інструментів дослідження монет з сплавів кольорових металів, аурому та аргентуму. Концентрація компонентів в об'єктах дозволяє зробити висновки не тільки про справжність монети, але і визначити часові рамки та місце її виготовлення. Для одержання необхідної якості до дорогоцінних металів додають у певних співвідношеннях інші метали, які називають легуючими або лігатурою. Легуючими можуть бути як дорогоцінні, так і недорогоцінні метали. Незважаючи на це, отримані сплави називають дорогоцінними. За допомогою

легування дорогоцінних металів сплавам можна надавати різні властивості, наприклад необхідну твердість, пластичність, ливарні якості, кольори, температуру плавлення, корозійну стійкість тощо [2].

Мета роботи – встановлення можливостей різних фізико-хімічних методів для аналізу хімічного складу монет, виготовлених з дорогоцінних металів.

Матеріали та методи. Дослідження монет проводилось в комплексі вивчення щільності матеріалу, а також встановлення матеріалу (складу сплаву), який використовувався при їх виготовленні.

Зовнішній огляд проводився візуально, при змішаному освітленні: природне денне освітлення та штучне освітлення світлодіодними лампами. При зовнішньому огляді для кожного об'єкта визначались: колір металу, з якого виготовлена монета; феромагнітні властивості; форма об'єкта дослідження.

Наступним етапом дослідження було встановлення фактичних метрологічних показників монет, яке передбачало вимірювання ваги (лігатурної маси), та розмірних характеристик: діаметру та товщини монет. Визначення ваги здійснювали за допомогою ваг Certus Balance CBA-300-0,005 г, а вимірювання розмірних характеристик – штангенциркуля з відліком по ноніусу 0,05 мм ШЦ-I-125-0,5.

Визначення щільності матеріалу монети здійснювалось використовуючи метод гідростатичного зважування. Цей метод ґрунтується на різниці щільності хімічно чистих металів і сплавів, які можуть використовуватися для виготовлення об'єктів дослідження. Згідно основного закону гідростатики, ширше відомого як закон Архімеда, тіло з більшою густиною при зануренні в рідину витіснить більший її об'єм ніж тіло з меншою щільністю. Це означає, що оригінальна срібна чи золота монета, маючи такі ж розміри як і її копія, при зануренні у воду витіснить більший об'єм рідини.

Зважаючи на можливу історико-культурну цінність нумізматичного матеріалу процедура визначення складу матеріалу здійснювалась виключно на основі неруйнівних методик, що передбачають застосування спеціальних

пробірних хімічних реактивів. Для випробування золота застосовувались кислотні реактиви. Випробування реактивами проводилось краплинним методом. В якості кислотного реактиву на 500-у пробу використовували чисту нітратну кислоту, яка реагує на всі сплави золота нижче 583 проби.

Оскільки однією з основних вимог до аналізу є мінімальна деструкція поверхні або її повна відсутність, то по цій причині для кількісного дослідження хімічного складу монет використовувався такий метод неруйнівного контролю, як рентгенівська флуоресценція. За допомогою цього підходу були визначені концентрації елементів об'єктів дослідження.

Дослідження проводились на спектрометрі енергійному рентгенівського випромінювання CEP-01 (ElvaX Pro) за наступних технічних умови вимірювань:

- діапазон детектуємих елементів від Na ($Z=11$) до U ($Z=92$);
- прискорювальна напруга 60кВ;
- максимальний струм генератора рентгенівського випромінювання 1000 мкА;
- алгоритм кількісного аналізу – метод фундаментальних параметрів і емпіричні калібровки;
- тип рентгенівської трубки Rh.

Викликання аналітичних ліній елементів, що входять до складу зразка, здійснюється змішаним первинним випромінюванням, джерелом якого є рентгенівська трубка. Виміряна інтенсивність аналітичної лінії в результаті взаємодії первинного та вторинного випромінювання з матеріалом проби залежить не тільки від масової долі елемента, але й від валового хімічного складу проби.

Характеристична складова аналітичного сигналу формується за допомогою фізичних процесів: генеруванням вторинного випромінювання потоком первинного випромінювання, фільтрацією первинного випромінювання атомами визначуваного елемента, вибірконим поглинанням первинного випромінювання, вибірконим викликанням вторинного

випромінювання, послабленням випромінювання аналітичної лінії безпосередньо в пробі [3].

Результати та обговорення. В роботі було проведено дослідження 41 монети, які ймовірно мають історичну цінність.

Зовнішнім оглядом встановлено, що колір металу об'єктів дослідження, з якого виготовлені монети має яскравий, насичений жовтий колір; феромагнітні властивості об'єктів дослідження відсутні; досліджувані монети мають плоску круглу форму зовнішнім діаметром від 19 до 39,5 мм та товщиною від 0,6 до 2,2 мм.

Рис 1. Монета №1

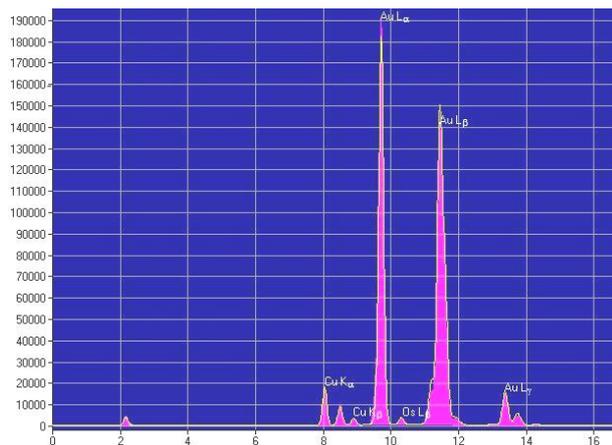
Рис 2. Монета №13

Гідростатичним зважуванням встановлено, що щільність монет складає від 12,40 до 18,99 г/см³ в залежності від об'єкта. З [4] відомо, що щільність золота становить 19,32 г/см³ і є більшою за густину інших неблагородних металів і сплавів, що можуть використовуватись для виготовлення копій монет. Встановлені зовнішні ознаки та щільність монет дозволили припустити, що досліджувані об'єкти є сплавом на основі ауруму.

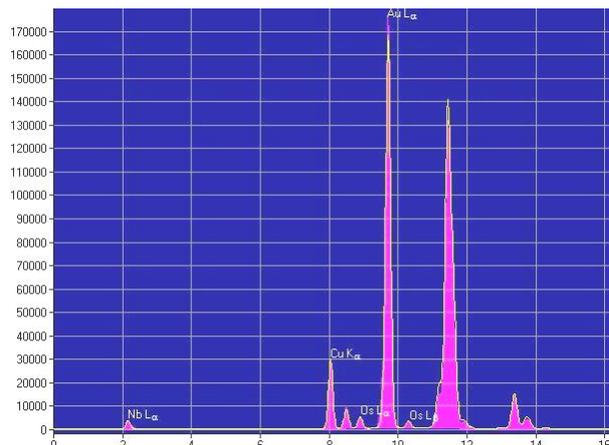
Дослідження краплинним методом нітратною кислотою підтвердило припущення, щодо матеріалу наданих на дослідження монет. При дії нітратної кислоти на об'єкти дослідження спостерігалась відсутність виділення пухирців, зеленої піни, шипіння, тощо.

Рентгенофлуоресцентний аналіз підтвердив висновки візуального огляду, визначення щільності та краплинного методу аналізу матеріалу: в спектрах

МОНЕТ значний вміст ауруму (рис. 3, 4).

Рис. 3. Спектр монети №1

Рис. 4. Спектр монети №13

В ході проведення кількісного та якісного елементного складу монет методом рентгенофлуоресцентного аналізу було визначено, що основу об'єктів №№ 1–41 становить аурум.

Крім ауруму об'єкти №№ 1–2 у своєму складі містять: купрум, аргентум, осмій, нікол та станум.

Крім ауруму об'єкти № 3, 6–8, 10 у своєму складі містять: нікол та станум.

Крім ауруму об'єкт № 4 у своєму складі містить: нікол, станум, аргентум та ніобій.

Крім ауруму об'єкти № 5, 9 у своєму складі містять: станум, нікол та аргентум.

Крім ауруму об'єкти № 11, 12, 20–26, 28, 29, 31–33, 36–38, 41 у своєму складі містять: купрум, аргентум, нікол та станум.

Крім ауруму об'єкти № 13, 35, 39 у своєму складі містять: купрум, аргентум, нікол, станум та ніобій.

Крім ауруму об'єкт № 14 у своєму складі містить: купрум, аргентум, нікол, осмій, станум та ніобій.

Крім ауруму об'єкт № 15 у своєму складі містить: купрум, аргентум, нікол, осмій, станум та паладій.

Крім ауруму об'єкти № 16–18, 27, 30, 34, 40 у своєму складі містять:

купрум, аргентум, нікол, станум та паладій.

Крім ауруму об'єкт № 19 у своєму складі містить: купрум, аргентум, нікол, станум, паладій та ніобій.

Відмінність щільності досліджуваних об'єктів вимірних гідростатичним зважуванням пов'язано зі складністю вимірювання істинного діаметру та товщини монети з врахуванням виступаючих над поверхнею гурта (випуклого) тексту гуртового напису та зображень.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження дозволяють з певною точністю та відтворюваністю результатів, в залежності від наявних можливостей фізико-хімічних методів для аналізу хімічного складу, визначити природу та хімічний склад різних монет, виготовлених з дорогоцінних металів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кофанова О. С., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л. експертиза виробів з коштовних металів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 64 с.

2. Потильчак О. В. Лабораторний практикум з нумізматичної експертизи: Навчально-методичний посібник / О. В. Потильчак; Ф-т історичної освіти Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Каф-ра джерелознавства та спец. іст. дисциплін. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 17 с.

3. Смагунова А. Н., Лосев Н. Ф. Рентгеноспектральный флуоресцентный анализ (Учебное пособие). – Иркутск, 1975.

4. Пономарьов В. Т. Таємниці фальшивих грошей: учора, сьогодні, завтра / В. Т. Пономарьов. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. – С. 257-258.

МЕТОДИ ЯКІСНОГО АНАЛІЗУ НЕБЕЗПЕК

Стефанович Іван Станіславович

старший викладач

Стефанович Павло Іванович

викладач

Федорова Дар'я Андріївна

студентка

Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Анотація. В статті в короткій формі розглянути методи та прийоми, що використовуються при аналізах небезпек, зроблений попередній аналіз небезпек (ПАН), а також, показане аналіз дерева помилок як найбільш корисних аналітичних інструментів у процесі системної безпеки.

Вступ. Аналіз небезпек дозволяє визначити джерела небезпек, потенційні н-чепе, чепе-ініціатори, послідовності розвитку подій, ймовірності чепе, величину ризику, величину наслідків, шляхи запобігання чепе і пом'якшення наслідків.

На практиці аналіз небезпек починають з грубого дослідження, що дозволяє ідентифікувати в основному джерела небезпек. Потім при необхідності дослідження можуть бути поглиблені і може бути проведено детальний якісний аналіз. Вибір того чи іншого якісного методу аналізу залежить від переслідуваної мети, призначення об'єкта і його складності. Встановлення логічних зв'язків необхідно для розрахунку ймовірностей чепе. Методи розрахунку ймовірностей і статистичний аналіз є складовими частинами кількісного аналізу небезпек. Коли вдається оцінити збиток, то можна провести чисельний аналіз ризику. При аналізі небезпек завжди беруть до уваги використовувані матеріали, робочі параметри системи, наявність і стан контрольно-вимірювальних засобів. Дослідження закінчують пропозиціями щодо мінімізації або запобігання небезпек.

Основна частина. Методи аналізу небезпек

Небезпека – негативна властивість матерії, яка проявляється у здатності її завдавати шкоди елементам Всесвіту або це явище або вплив на людину несприятливих чи несумісних з життям чинників.

Наслідком прояву небезпек є нещасні випадки, аварії, катастрофи, які супроводжуються смертельними випадками, скороченням тривалості життя, шкодою здоров'ю, шкодою природному чи техногенному середовищу, дезорганізуючим впливом на суспільство або життєдіяльність окремих людей. Наслідки або ж кількісна оцінка збитків, заподіяних небезпекою, залежать від багатьох чинників, наприклад, від кількості людей, що знаходились у небезпечній зоні, кількості та якості матеріальних (в, тому числі і природних) цінностей, що перебували там, природних ресурсів, перспективності зони тощо.

З метою уніфікації будь-які наслідки визначають як шкоду. Кожен окремий вид шкоди має своє кількісне вираження. Наприклад, кількість загиблих, поранених чи хворих, площа зараженої території, площа лісу, що вигоріла, вартість зруйнованих споруд тощо. Найбільш універсальний кількісний засіб визначення шкоди – це вартісний, тобто визначення шкоди у грошовому еквіваленті.

Аналіз небезпек починають з грубого дослідження, яке дозволяє в основному ідентифікувати джерела небезпек. Потім, при необхідності, дослідження можуть бути поглиблені і може бути виконаний детальний якісний аналіз. Методи цих аналізів та прийоми, які використовуються при їх виконанні, відомі під різними назвами. Нижче наведені основні з цих загальних інструментів.

Типи аналізу: 1. Попередній аналіз небезпек (ПАН); 2. Системний аналіз небезпек (САН); 3. Під системний аналіз небезпек (ПСАН); 4. Аналіз небезпеки робіт та обслуговування (АНРО).

Методи та прийоми, що використовуються при аналізах:

1. Аналіз пошкоджень та викликаного ними ефекту (АПВЕ); 2. Аналіз дерева помилок (АДП); 3. Аналіз ризику помилок (АРП); 4. Прорахунки

менеджменту та дерево ризику (ПМДР); 5. Аналіз потоків та перешкод енергії (АППЕ); 6. Аналіз поетапного наближення (АПН); 7. Програмний аналіз небезпек (ПрАН); 8. Аналіз загальних причин поломки (АЗПП); 9. Причинно-наслідковий аналіз (ПНА); 10. Аналіз дерева подій (АДП).

Попередній аналіз небезпек (ПАН) – це аналіз загальних груп небезпек, присутніх в системі, їх розвитку та рекомендації щодо контролю. ПАН є першою спробою в процесі безпеки систем визначити та класифікувати небезпеки, які мають місце в системі. Проте в багатьох випадках цьому аналізу може передувати підготовка попереднього переліку небезпек.

ПАН звичайно виконується у такому порядку:

1. Вивчають технічні характеристики об'єкта, системи чи процесу, а також: джерела енергії, що використовуються, робоче середовище, матеріали; встановлюють їхні небезпечні та шкідливі властивості;
2. Визначають закони, стандарти, правила, дія яких розповсюджується на даний об'єкт, систему чи процес;
3. Перевіряють технічну документацію на її відповідність законам, правилам, принципам і нормам безпеки;
4. Складають перелік небезпек, в якому зазначають ідентифіковані джерела небезпек (системи, підсистеми, компоненти), чинники, що викликають шкоду, потенційні небезпечні ситуації, виявлені недоліки.

При проведенні попереднього аналізу небезпек особливу увагу приділяють наявності вибухо-, пожежонебезпечних та токсичних речовин, виявленню компонентів об'єкта, в яких можлива їх присутність, потенційна небезпечна ситуація від неконтрольованих реакцій чи при перевищенні тиску.

Після того, коли виявлені крупні системи об'єкта, які є джерелами небезпеки, їх можна розглядати окремо і досліджувати більш детально за допомогою інших методів аналізу.

Існують базові запитання, на які обов'язково необхідно відповісти, коли проводять ПАН. Якщо ці запитання не розглянути, то існує ризик неповного аналізу безпеки системи. Вся простота чи очевидність має схильність приховувати деякий рівень прихованої небезпеки. Базові запитання, які мають

бути вирішені, включають наступні:

1. Який процес/система аналізуються? 2. Чи залучені до цієї системи люди? 3. Що система повинна звичайно робити? 4. Чого система не повинна робити ніколи? 5. Чи існують стандарти, правила, норми, які мають відношення до системи? 6. Чи використовувалась система раніше? 7. Що система виробляє? 8. Які елементи включено в систему? 9. Які елементи вилучено з системи?

10. Що може спричинити появу небезпеки? 11. Як оцінюється ця поява? 12. Що і де є джерелами та перешкодами енергії? 13. Чи існує критичний час для безпечності операцій? 14. Які загальні небезпеки притаманні системі? 15. Як може бути покращений контроль? 16. Чи прийме керівництво цей контроль?

Проведення ПАН може бути спрощено і формалізовано завдяки використанню матриці попередньої небезпеки, спеціальних анкет, списків і таблиць.

Аналіз дерева помилок (АДП) вважається одним з найбільш корисних аналітичних інструментів у процесі системної безпеки, особливо при оцінці надзвичайно складних або деталізованих систем. Завдяки тому, що він використовує дедуктивний логічний метод (тобто поступово рухається від загального до часткового), він дуже корисний при дослідженні можливих умов, які можуть призвести до небажаних наслідків або яким-небудь чином вплинути на ці наслідки. Як відомо більшості професійних інженерів з охорони праці, які мають досвід розслідувань нещасних випадків, небажані події рідко відбуваються під впливом тільки одного чинника. Через це при аналізі дерева помилок в процесі системної безпеки небажану подію відносять до кінцевої події. Це – загальний, або відомий, результат можливого ряду подій, характер яких може чи не може бути відомий, поки не проведено розслідування. Оскільки аналітик починає ідентифікувати окремі події, які сприяли кінцевій події, може бути побудовано дерево помилок. Розташовуючи кожний фактор у відповідному місці дерева, дослідник може точно визначити, де відбулись будь-які пошкодження в системі, який зв'язок існує між подіями і яка взаємодія

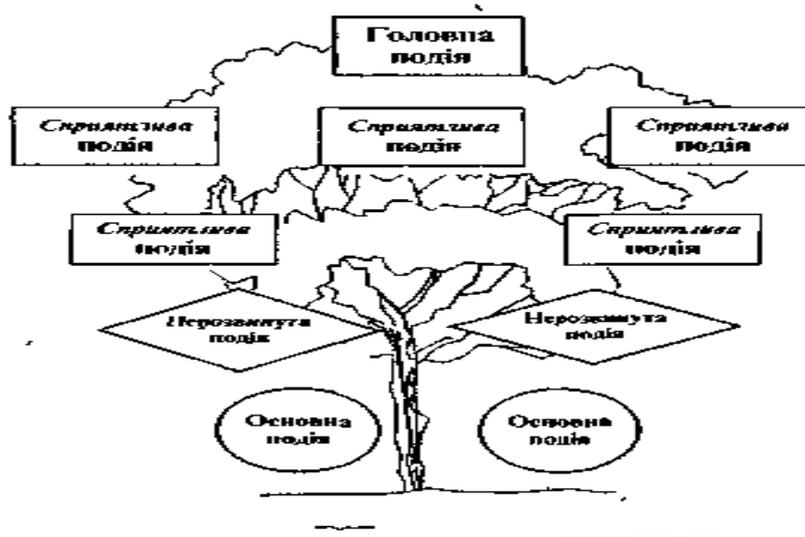
відбулась (чи не відбулась, але може відбутись).

Хоча АДП є передусім інструментом для аналізу помилок, він може також використовуватись для оцінки необхідних дій, які б наблизили бажану подію. Будуючи дерево, яке описує всі події, які повинні відбутись, щоб здійснилась кінцева подія, аналітик може використовувати АДП як метод для створення основи промислової програми техніки безпеки.

Для того, щоб необхідним чином побудувати дерево помилок, аналітик повинен насамперед володіти широким знанням системи чи процесу дослідження. Якщо таких знань недостатньо, тоді процес повинен включати участь проектної групи спеціалістів, а також інших відповідних організаційних структур компанії (наприклад, спеціалістів з якості та надійності, операційного проектування). Аналітик повинен мати чітке розуміння процесу міркувань після проектування системи, як і будь-яких експлуатаційних критеріїв, які впливають на продуктивність системи. Важливим також є розуміння умов експлуатації.

Створення дерева помилок починається з визначення кінцевої події. Ця подія може мати широкий та загальний характер – відмова чи пошкодження системи, або вузький та специфічний, коли порушується функціонування компонента X. Ця кінцева подія буде розташовуватись на верхівці дерева помилок, а всі наступні події, які ведуть до головної, будуть розташовуватись як гілки на дереві. Рис 1. ілюструє початок простого дерева помилок з розташуванням кінцевої події, подій, що впливають, та нерозвинутих подій, далі — до первісних подій.

Коли користувач крокує від кінцевої події вниз, буде матеріалізуватись кожний рівень дерева. Для того, щоб перейти від одного рівня до наступного, аналітик повинен постійно ставити фундаментальне запитання: «Що могло б призвести до здійснення цієї події?». Як тільки причинні події ідентифіковані, вони розміщуються у відповідній позиції на дереві помилок.

Рис. 1. Концепція дерева помилок

При побудові основного дерева помилок використовуються спеціальні символи, які забезпечують аналітика ілюстрованим зображенням події і того, як вона взаємодіє з іншими подіями на дереві. Спеціальна форма символів дає наочність і значно полегшує побудову дерева помилок.

Виконання аналізу дерева помилок можливе лише після детального вивчення робочих функцій усіх компонентів системи, що розглядається. При цьому слід враховувати, що на роботу системи впливає людський фактор, тому всі можливі «відмови оператора» теж необхідно вводити у склад дерева.

Висновки. Найважливішим аспектом життя людини є проблема безпеки. Це базисна потреба людини, на що зроблено акцент у Концепції ООН про сталий людський розвиток.

Безпека людини – поняття, що торкається сутності життя людини, усіх сторін її існування й діяльності. Відчуття небезпеки пов'язане з повсякденними клопотами й буденними проблемами. Захист здоров'я, життя, житла, робочого місця, економічного та соціального благополуччя, довкілля – основні аспекти безпечного існування людини. Жодна система чи операція не гарантує абсолютної безпеки, тому ми не маємо стовідсоткової безпеки, а намагаємося, наскільки це можливо, наблизитися до цієї мети.

З плином часу різні заходи та методи, які використовуються для вирішення відповідних задач, удосконалюються, збільшуючи наші можливості

у дослідженні систем, визначенні небезпек, виключенні або контролі за цими небезпеками, зниженні ризику до прийняттого рівня при роботі з цими системами.

Аналіз дерева помилок (АДП) вважається одним з найбільш корисних аналітичних інструментів у процесі системної безпеки, особливо при оцінці надзвичайно складних або деталізованих систем. Завдяки тому, що він використовує дедуктивний логічний метод (тобто поступово рухається від загального до часткового), він дуже корисний при дослідженні можливих умов, які можуть призвести до небажаних наслідків або яким-небудь чином вплинути на ці наслідки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про об'єкти підвищеної безпеки». – Київ, 18.01.2001. №2245- III.
2. Стефанович П. І., Стефанович І. С. Виробничий ризик з урахуванням системи управління охорони праці. UDC 001.1 ВВК 87. Наукова стаття у Збірнику наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції “Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference”, 233 Vancouver, Canada 15-17 April 2020, ISBN 978-1-4879-3791-1, P. 846-849, <https://sci-conf.com.ua/>
3. Журавська Н., Стефанович І., Стефанович П. Аналіз виробничого ризику з допомогою експертної оцінки. Монографія. Monograph Socio-economic and management concepts: International Scient Group. Boston:Primedia eLaunch, 2021. 660 p. Available at:. DOI 10.46299/ISG.2021. MONO.ECON.I ISBN 978-1-63684-341-4 P 283 – 297. <https://sci-conf.com.ua/>
4. Цивільний захист: курс лекцій. В. І. Корінний, І. С. Стефанович, П. І. Стефанович, В. М., Гуць. - К.: КНУБА, 2018. – 208

ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУР ДАНИХ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ НЕЙРОМЕРЕЖ

Швайка Сергій Сергійович
Корнійчук Інна Сергіївна

Студенти
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Анотація. Було досліджено використання традиційних структур даних, таких як дерева рішень, графи та хеш-таблиці, для покращення ефективності навчання нейромереж. Результати експериментів показали, що впровадження цих структур даних може скоротити час навчання на 20-25% і покращити точність моделей.

Вступ. Зараз штучні нейронні мережі використовуються майже в усіх сферах науки і техніки: вони допомагають автономним автомобілям розпізнавати об'єкти на дорозі, системам перекладу - вирішувати завдання машинного перекладу, а медичним програмам - діагностувати хвороби за медичними зображеннями. Однак, незважаючи на їх потужність, ефективність навчання нейромереж в значній мірі залежить від використання правильних структур даних та алгоритмів.

Ціль роботи. Вивчення адаптації традиційних алгоритмів і структури даних, таких як дерева рішень, графи та хеш-таблиці, для оптимізації процесу навчання нейромереж, зокрема зменшення часу навчання і покращення точності моделей.

Матеріали та методи. Для експерименту набір різних типів даних та моделей нейронних мереж. Датасети включали як структуровані дані, так і неструктуровані дані (текстові документи, зображення, аудіо). Ці датасети були оброблені та перетворені на відповідні формати для введення в нейронні мережі.

Для проведення експерименту були використані різні типи моделей нейронних мереж, включаючи згорткові нейронні мережі (CNN) для обробки зображень, рекурентні нейронні мережі (RNN) для обробки послідовностей даних та трансформери для обробки текстових даних. Ці моделі були налаштовані та тренувалися з використанням стандартних процедур глибокого навчання, включаючи стохастичний градієнтний спуск та оптимізатори на основі моменту.

Щоб наочно побачити різницю в часі навчання, провели тестування різних структур даних, включаючи дерева рішень, графи та хеш-таблиці, у процесах обробки даних та тренування нейронних мереж. Впровадження цих структур даних було розроблене з метою оптимізації обчислювальної ефективності та використання пам'яті при обробці великих обсягів даних.

Результати та обговорення. Результати експериментів показали, що впровадження дерев рішень, графів та хеш-таблиць може покращити ефективність тренування нейронних мереж. При тренуванні CNN на датасеті CIFAR-10 з використанням дерев рішень, ми спостерігали зменшення часу навчання на 20% у порівнянні з базовою моделлю.

При обробці великих текстових датасетів, таких як корпус Wikipedia, з використанням RNN і хеш-таблиць, ми спостерігали скорочення часу обробки на 25% порівняно з базовою моделлю.

Це дослідження було зосереджене на вивченні впливу використання різних структур даних на ефективність процесу навчання нейромереж. Наші експерименти були виконані з використанням згорткових нейронних мереж (CNN), рекурентних нейронних мереж (RNN) та глибоких нейронних мереж (DNN), які були навчені на декількох різних типах даних, включаючи зображення, текст та структуровані дані.

Процес дослідження складався з наступних основних етапів:

1. Підготовка даних: дані були перетворені на відповідні формати для введення в нейронні мережі.
2. Впровадження структур даних: для кожного типу даних були

розроблені відповідні структури даних, включаючи дерева рішень, графи та хеш-таблиці.

3. Навчання нейромереж: моделі були навчені на даних з використанням відповідних структур даних.

4. Оцінка результатів: результати були оцінені за критеріями швидкості навчання та точності моделей.

Для більш детального вивчення впливу впровадження різних структур даних на ефективність навчання нейромереж, будь ласка, дивіться наведену нижче таблицю (табл. 1).

Таблиця 1

Показники ефективності навчання для різних моделей з та без використання структур даних

Модель	Тип даних	Базовий час навчання (год)	Час навчання зі структурою даних (год)	Покращення часу навчання
CNN	Зображення (CIFAR-10)	36 годин	28.8 годин (Дерева рішень)	20%
RNN	Текст (Wikipedia Corpus)	48 годин	36 годин (Хеш-таблиці)	25%
Transformer	Структуровані дані (Tabular data)	50 годин	37.5 годин (Графи)	25%

Під час наших експериментів ми спостерігали наступні числові показники:

1. Згорткові нейронні мережі (CNN), навчені на датасеті CIFAR-10 з використанням дерев рішень, показали зменшення часу навчання на 20% порівняно з базовою моделлю.

2. Рекурентні нейронні мережі (RNN), навчені на текстовому корпусі Wikipedia з використанням хеш-таблиць, показали зменшення часу обробки на 25% порівняно з базовою моделлю.

Ці результати підтверджують нашу гіпотезу, що використання відповідних структур даних може значно покращити ефективність навчання

нейромереж.

Однак, наші експерименти також показали, що не всі структури даних є однаково ефективними для всіх типів задач та даних. Деревя рішень були менш ефективними при роботі з неструктурованими даними, а графи показали низьку ефективність при обробці дуже великих обсягів даних. Це свідчить про те, що вибір оптимальної структури даних може залежати від специфіки конкретної задачі та типу даних.

Висновки. Результати дослідження показують, що використання традиційних структур даних і алгоритмів може значно покращити ефективність навчання нейромереж. Однак важливо враховувати, що кращі результати можуть бути досягнуті тільки за умови правильного вибору структури даних в залежності від конкретної задачі та типу даних. Враховуючи ці результати, можна зробити висновок про значну роль структур даних в нейронних мережах. Адаптація традиційних алгоритмів та структур даних відкриває нові горизонти для покращення ефективності та продуктивності нейромереж, особливо з урахуванням невідомого зростання об'ємів даних.

СИСТЕМИ КОМБІНОВАНОГО СОНЯЧНОГО КОНДИЦІОНУВАННЯ ПОВІТРЯ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕТРАДИЦІЙНИХ І ВІДНОВЛЮВАНИХ ВИДІВ ЕНЕРГІЇ

Ялова Альона Миколаївна

к. т.н., доцент

Коцаренко Володимир Сергійович

Студент

Криворізький національний університет

Вступ. Застосування сонячних колекторів дозволяє значно знизити тепло споживання будівель в літній період, а часом і звести використання традиційних джерел енергії до нуля. Також не маловажне питання - що використовувати в якості резервного джерела тепла. У минулі роки в якості резервного джерела в системах комбінованого теплопостачання, як правило, використовувався котел на органічному паливі.

Однак в останні часи, з огляду на зростаючі ціни на природне паливо все більше актуальним, є використання теплових насосів в якості резервного джерела тепла. Окремо хотілося звернути увагу на питання утилізації тепла холодильних машин в системах центрального кондиціонування. Не раз доводилося стикатися з проблемою вибору: що застосовувати для потреб гарячого водопостачання в літній період сонячні колектори або утилізацію тепла конденсації холодоагенту.

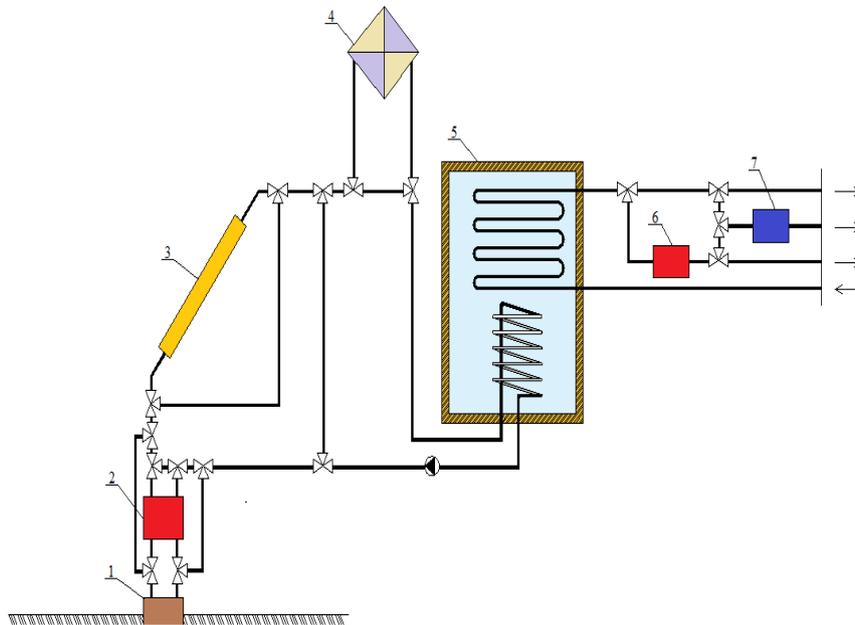
Мета роботи: дослідити ефективне використання різних джерел теплоти в комбінованій системі сонячного тепло- і холод постачання можливо за умови злагодженої спільної роботи всіх її елементів

Матеріали та методи. Теоретичні дослідження; аналітичні методи; системний та статистичний аналіз в середовищі Microsoft Office Excel та Microsoft Word.

Результати та обговорення. Для кожного випадку необхідно розробляти кілька рішень і при цьому порівнювати їх з різних техніко-економічними

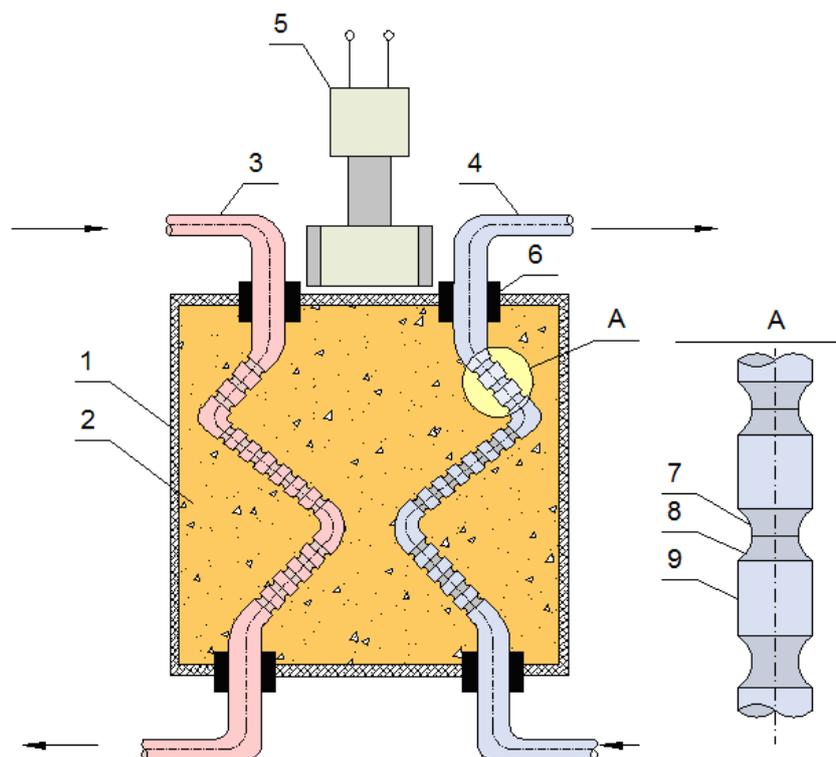
показниками. більш глибока опрацювання прийнятих рішень можливе якщо проводити моделювання роботи комбінованої системи теплопостачання при різних режимах. Системи комбінованого сонячного кондиціонування повітря з використанням нетрадиційних і відновлюваних видів енергії розглядаються з особливостями акумулювання теплоти в цих системах.

Для найбільш ефективного використання потенціалу комбінованої системи сонячного тепло- і холод постачання застосовується поділ елементів системи на контури окремі циркуляційні контури за допомогою триходових кранів і регулювання спільної роботи всіх елементів системи за рахунок використання електронного блоку управління.

Рис. 1 Функціональна схема системи сонячно-теплонасосного теплопостачання з електронним блоком управління: 1 - свердловина-теплообмінник, 2 - ґрунтовий тепловий насос, 3 - сонячний колектор, 4-повітряний тепловий насос, 5 - бак акумулятор, 6 - терм трансформатор, 7 - абсорбційна холодильна машина.

Для підвищення ефективності роботи системи за рахунок попередження перегріву сонячного колектора за допомогою посилення відбору теплоти від теплоносія, була запропонована нова конструкція теплового акумулятора (рисунок 2).

Рис. 2 Тепловий акумулятор з посиленням теплообміном: 1-корпус з ізоляцією, 2 - твердий теплоакумуючий матеріал, 3 - підвідний, 4-відвідний трубопроводи, 5 - магнітострикційний вібратор, 6 - гаситель вібрації, 7 - конфузорна ділянка, 8 - дифузорна ділянка, 9 - циліндрична ділянка

Тепловий акумулятор працює наступним чином: холодний теплоносіть подається по трубопроводу в нижню частину теплового акумулятора і, проходячи по ньому, відбирає теплоту у теплоакумуючого матеріалу, при цьому теплоносіть рухається всередині трубок.

Вихрові зони, що виникають на циліндричних ділянках за послідовно розміщеними на внутрішній поверхні трубки конфузорою і дифузорою ділянками, що викликають додаткову турбулентність, яка з'являється на кордоні цих зон, переноситься основною течією, збільшуючи коефіцієнт турбулентної температуропровідності на більшій довжині за турбулізаторами. Одночасно з цим включається магнітострикційний вібратор.

Регулюючи частоту і величину електромагнітних імпульсів, підбирають

оптимальну величину теплопередачі.

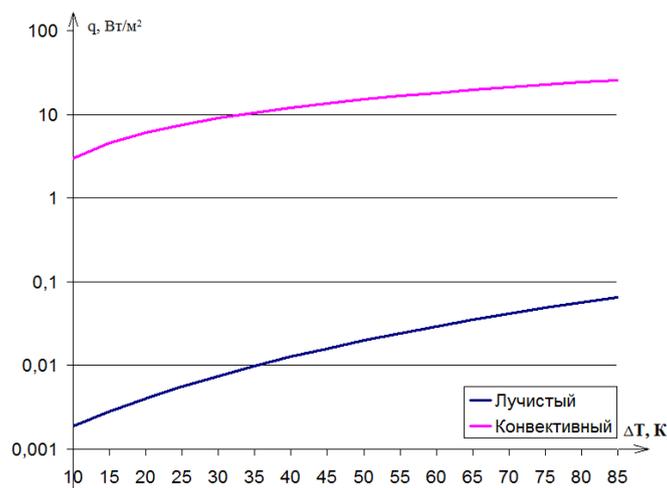
Спираючись на теплотехнічні розрахунки усталених режимів роботи сонячних колекторів, схем розподілу енергії приймемо такі припущення для комбінованої установкм:

1. Режим роботи стаціонарний
2. Конструкція променеве сприймаючої поверхні - лист-труба
3. Трубки сонячного колектора забезпечують рівномірний поділ рідини по трубах.
4. Тепловий потік через прозоре застклення і нижню ізоляцію одномірно.

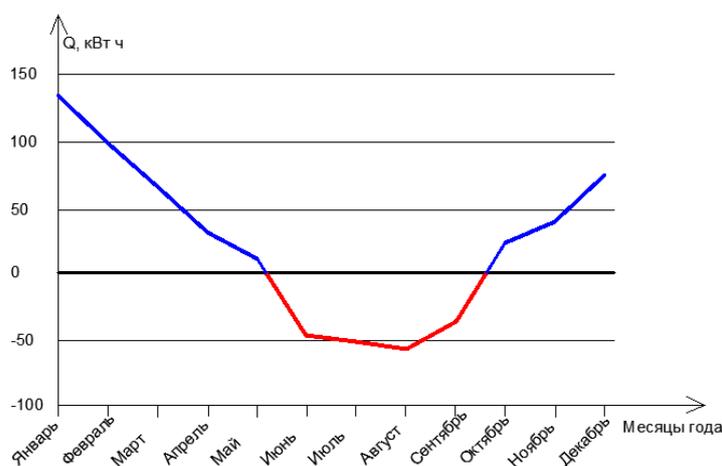
Рис. 3. Схема теплових потоків в сонячному колекторі

Сумарні теплові втрати залежать як від температури пластини, так і від температури навколишнього середовища. Графік залежності теплових втрат від температури променеве сприймаючої поверхні плоского сонячного колектора з одинарним склінням ($\epsilon_{\text{п}} = 0,95$, $\alpha_{\text{к}} = 300 \text{ Вт} / \text{м}^2 \text{ К}$) при температурі навколишнього середовища 15°С .

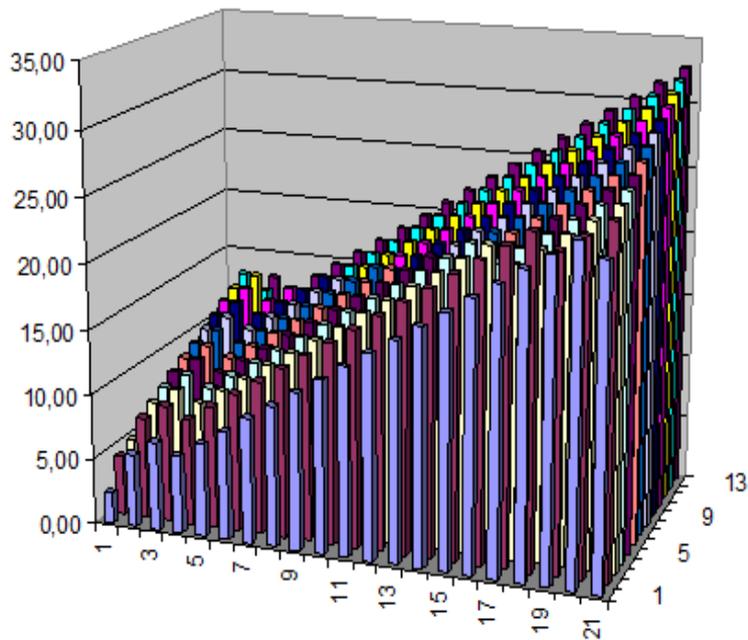
Рис. 4 Теплові втрати в сонячному колекторі

Як видно з графіка, при температурах променевої сприймаючої поверхні менше 100 °С, теплові втрати випромінюванням значно менше конвективних теплових втрат через огорожувальні конструкції, тому для укрупнених розрахунків ефективною ними можна знехтувати. Потреба в теплоті з травня по жовтень потребує відведення тепла, а з вересня по травень в теплопостачанні.

Рис. 5 Тепловий баланс

Для того щоб забезпечити будівлю необхідною кількістю теплової енергії можуть застосовуватися сонячні колектори, ґрунтові теплові насоси з тепловіддачею від однієї свердловини 45 Вт / м і повітряні теплові насоси.

Рис. 6 Алгоритм обґрунтування технічних і конструктивних параметрів комбінованої системи сонячного тепло- і холод постачання

Висновки. Обґрунтування параметрів комбінованої сонячної системи тепло- і холод постачання дозволяє провести оптимізацію системи за різними енергетичним, технічним і конструктивним параметрам для забезпечення найбільш ефективного її функціонування. Комбіновані системи сонячного тепло- і холод постачання для ефективною цілорічної безперервної роботи повинні включати сонячні колектори, повітряний і ґрунтовий теплові насоси. Застосування в таких системах абсорбційних холодильних машин і ґрунтових теплообмінників підвищує універсальність системи.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

PROBLEM FORMULATION AND QUALITATIVE ANALYSIS OF THE LOTKA-VOLTERRA SYSTEM WITH PREDATOR SATURATION

Reznichenko Karina Yuriyivna
student

Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine

Introductions. A model of the interaction of two species of the "predator-prey" type, named after its authors (Lotka, 1925; Volterra 1926), who proposed model equations independently of each other. Such equations can be used to model predator-prey, parasite-host, competition, and other interactions between two species.

Aim. Study of the Lotka-Volterra system with predator saturation.

Results and discussion. The first model describing the dynamics of the number (density) of two populations interacting on the principle of predator-prey was proposed independently by A. Lotka and Vito Volterra:

$$\dot{x} = ax - bxy, \quad \dot{y} = -cy + dxy, \quad (1)$$

where x and y are the densities of the prey and predator populations, respectively;

a – is the reproduction rate of the prey population in the absence of a predator;

b – is the specific rate of consumption of the prey population by the predator population at a unit density of both populations;

c – natural mortality of the predator;

d / b – conversion rate of the consumed prey biomass into its own biomass.

The model is based on the following idealized representations of the nature of intraspecific and interspecific relations in the predator-prey system:

a) in the absence of a predator, the prey population multiplies in accordance with Malthus' principle - exponentially;

b) in the absence of a predator, the population of the prey exponentially dies out;

c) the total amount of prey consumed by the predator population per unit of time is linearly dependent on both the prey population density and the predator population density;

d) the prey biomass consumed by the predator is converted into predator biomass at a constant rate;

e) there are no additional factors affecting the dynamics of population.

System (1) has two fundamental and interrelated shortcomings - one mathematical, the other biological - which in retrospect should be considered not as shortcomings but as the beginnings of possible improvements and development. From a mathematical point of view, the system is not coarse in the sense of Andronov-Pontryagin, and, moreover, conservative. This means that the inclusion of any additional factors in the model qualitatively changes its behavior. From a biological point of view, the drawback of the model is that it does not include the fundamental properties that are characteristic of any pair of populations interacting on the principle of predator-prey: the effect of saturation of the predator, limited resources of the victim and the predator even with an excess of the victim, and so on.

Let us consider the system (1) taking into account the predator saturation factor (II type of trophic function according to Holling). This leads to the system:

$$\dot{x} = ax - \frac{bxy}{1 + sx}, \quad \dot{y} = -cy + \frac{dxy}{1 + sx}, \quad (2)$$

where s – the predator's saturation rate.

Initial conditions (Cauchy conditions):

$$x(0) = x_0,$$

$$y(0) = y_0.$$

System (2) by replacing $t = \frac{\tau}{a}$, $x = \frac{a}{d}u$, $y = \frac{a}{b}v$ translated into:

$$\dot{u} = u - \frac{uv}{1 + \alpha u}, \quad \dot{v} = -\gamma v + \frac{uv}{1 + \alpha u}, \quad (3)$$

Thus, the system is set. Next, we will analyze it.

Let's find the equilibrium points of system (3). It can be seen that they are given by the condition:

$$\begin{cases} u - \frac{uv}{1 + \alpha u} = 0, \\ -\gamma v + \frac{uv}{1 + \alpha u} = 0. \end{cases}$$

Based on this, we obtain the coordinates of the system's equilibrium points:

$$O(0; 0) \text{ and } A\left(\frac{\gamma}{1 - \alpha\gamma}; \frac{1}{1 - \alpha\gamma}\right).$$

To characterize the equilibrium points, we write the Jacobian of system (3), which has the form:

$$J = \begin{pmatrix} 1 - \frac{v}{1 + \alpha u} + \frac{\alpha uv}{(1 + \alpha u)^2} & -\frac{u}{1 + \alpha u} \\ \frac{v}{1 + \alpha u} - \frac{\alpha uv}{(1 + \alpha u)^2} & \frac{u}{1 + \alpha u} - \gamma \end{pmatrix}.$$

Considering the point $O(0; 0)$, we have:

$$J_o = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -\gamma \end{pmatrix},$$

whence $\lambda_1 = 1$, $\lambda_2 = -\gamma$. Then, depending on the parameter γ we can say that at $\gamma < 0$ point $O(0; 0)$ – unstable knot, and at $\gamma > 0$ – unstable saddle.

For the point $A\left(\frac{\gamma}{1 - \alpha\gamma}; \frac{1}{1 - \alpha\gamma}\right)$ we have:

$$J_A = \begin{pmatrix} \alpha\gamma & -\gamma \\ 1 - \alpha\gamma & 0 \end{pmatrix},$$

whence $\lambda_{1,2} = \frac{\alpha\gamma \pm \sqrt{\alpha^2\gamma^2 - 4\gamma + 4\alpha\gamma^2}}{2}$. Then, depending on the values of the

parameters α and γ we can say that the point $A\left(\frac{\gamma}{1-\alpha\gamma}; \frac{1}{1-\alpha\gamma}\right)$:

- unstable knot,
- stable saddle,
- unstable saddle,
- unstable focus,
- stable focus (asymptotically),
- stable center.

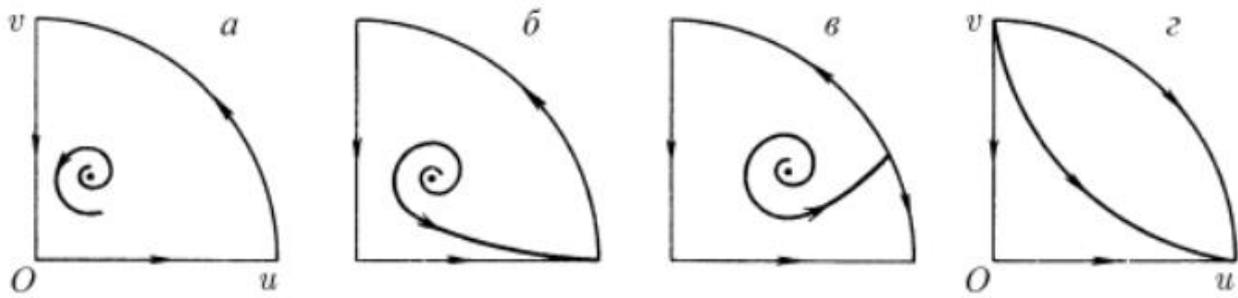
Considering the zero-isocline equation ($\dot{u} = 0$, $v = 1 + \alpha u$, $\dot{v} = 0$, $u = \frac{\gamma}{1-\alpha\gamma}$),

we see that inside the first quadrant, equilibrium exists only at $\alpha\gamma < 1$. This formal result allows for a natural interpretation. Indeed, the maximum rate of growth of the predator's population when the prey is abundant is $\frac{1}{\alpha}$.

Accordingly, at $\alpha\gamma > 1$ derivative $\dot{y} < 0$ for any values of the variables, there is no nontrivial equilibrium and the predator population is doomed to extinction. When $\alpha\gamma < 1$ equilibrium within the first quadrant exists, but not always unstable. The phase portrait of the system at different values of the parameters is shown in fig.1.

Let us pay attention to one feature of the system's behavior in the infinitely distant part of the plane. At $\alpha = 0$ The system is conservative, its trajectories are closed lines. At $\frac{1}{1+\gamma} > \alpha > 0$ (see fig.1 a), the equilibrium becomes unstable, and the infinitely distant limit cycle becomes attractive.

This means that the density of the prey and predator populations fluctuates with unlimited increasing amplitude. At each peak, the number of predators seems to "catch up" with the prey in the population sense and returns the density of the prey population after each peak to a region of lower values.

Figure 1 - Variants of the phase portrait of the system (2)

at $\alpha\gamma < 1$ (a, б, в) and $\alpha\gamma > 1$ (г)

However, with further growth, the behavior of the system changes at infinity.

At $\alpha = \frac{1}{1+\gamma}$ the point corresponding to the "end" of the abscissa becomes a saddle

node (fig.1 б), and at $\alpha > \frac{1}{1+\gamma}$ – globally attracted by an infinitely distant node,

splitting off the saddle "upward" along the equator of the Poincaré sphere (fig.1 в).

We interpret this phase portrait as follows.

An increase in the parameter corresponds to a decrease in the biotic potential of the predator, i.e., the maximum possible rate of growth of its population. At

$\alpha > \frac{1}{1+\gamma}$ and at high prey population densities, the predator is unable to "catch up"

and return it to the area of low densities. As a result, the density of prey monotonously and unlimitedly increases. The density of the predator's population also increases.

Conclusions. The study of the Lotka-Volterra system with saturation of the predator with different parameters was carried out and solved - for the given ones, which allows further use of the system not only in its classical manifestation "predator-prey", "parasite-host", but also in other fields of science and industry, where it is possible to adapt the relationship of the type "predator-prey" with the

effect of saturation.

LITERATURE:

1. Bazykin A. Du Nonlinear dynamics of interacting populations. Moscow : Institute for Computer Research, 2003. 367 c.
2. Marry J. Nonlinear differential equations in biology. Lectures on models. Moscow : World, 1983. 398 c.
3. Svirezhev Yu. M. Nonlinear waves, dissipative structures and catastrophes in ecology. Moscow: Nauka, 1987. 368 c.

RESOURCE SUPPORT FOR THE PRODUCTION OF COMPUTER TECHNOLOGY COMPONENTS

Skorobogatov Stanislav

Student

National Technical University of Ukraine

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Ukraine, Kyiv city

Introduction. The design and creation of integrated circuits is of paramount importance in human life. Integrated circuits are used in electronic computers, automation and radio electronics circuits, as well as in the design of memory devices and logic blocks. A transistor is an electronic device that acts as a switch or amplifier of electrical signals. It has three layers: an emitter, a base and a collector, and is made from semiconductor materials such as silicon or germanium. The transistor can control a larger current flowing between the emitter and collector by applying a small current or voltage to the base.

Aim. The purpose of the article is to study the possibilities of manufacturing microcircuits from various materials and substantiate the choice of silicon as the optimal type of raw material.

Materials and methods. The study used general theoretical research methods and special ones. Based on the critical analysis, the use of silicon as the best material for the production of microcircuits was justified.

Results and discussion. A bipolar transistor is a transistor that requires both types of charge carrier - electrons and holes - to control the current through it. Field Effect Transistor - a transistor that works by using a field effect, which means that only one type of charge carrier is required. Metal Oxide Semiconductor (MOSFET) a transistor in which the gate is isolated from the channel by a dielectric. Junction Field Effect Transistor (JFET) - a transistor in which the field that closes the channel is created by applying a voltage across the control pn junction. Metal-Enhanced Schottky Field Effect Transistor (MESFET) - a type of JFET that uses a Schottky barrier rather than a pn junction as the control device, resulting in a lower voltage

drop and higher speed. A High Electron Mobility Transistor (HEMT) uses a heterojunction to create a channel with high carrier concentration and mobility [1].

In 1947-1948, John Bardeen and Walter Brattain, working at Bell Labs under William Shockley, were researching germanium diodes and studying the distribution of electric fields. During their experiments they came across an unexpected phenomenon. This would become known as the transistor effect. It was a major breakthrough in the field of electronics and paved the way for the technological advances of the modern era. The first transistor created was large, so it was impossible to immediately use it for industrial production. However, two years later, in 1951, a major breakthrough occurred when the first bipolar transistor using pn junctions was successfully produced. This development enabled the mass production of transistors.

Of the three discoverers of the transistor, only Shockley continued to work on it. He wanted to claim the glory, which is why he quarrelled with the real discoverers.

Contrary to popular belief, the first patent for a transistor was not filed in 1947, but in 1925 by the American scientist Julius Lilienfeld. Specifically, a metal-gate MESFET in 1930 and a MOSFET in 1933 were described in Lilienfeld's patents. Unfortunately, Lilienfeld's ideas were not realised due to the technological limitations of the time. It was not until 1948, when William Shockley's demonstration of the functionality of Lilienfeld's patents, that there was recognition of the importance of his work. In 1948, the development of the bipolar transistor was favoured over Lilienfeld's field-effect transistors because of the lack of technology to produce thin and defect-free dielectric films.

The industry quickly moved to silicon-based transistors, although the first transistors developed were primarily germanium-based. Silicon's superior thermal stability, higher operating temperature and abundance in nature offered several advantages over germanium. Silicon transistors also offered better performance and reliability due to lower leakage currents. On the other hand, germanium transistors had several disadvantages, including temperature sensitivity, limited frequency response and higher manufacturing costs. These disadvantages made silicon a more

favourable choice for transistor technology. This eventually led to its widespread adoption in the electronics industry [2].

To overcome the problem of the poor surface quality of germanium, William Shockley devised a solution by proposing the concept of the 'buried channel'. The idea was to create a channel within the semiconductor material, deep below the surface, where the action of the transistor could take place. This innovation aimed to improve transistor performance and reliability by overcoming the limitations imposed by the surface imperfections of germanium. This is how the JFET field-effect transistor appeared. These transistors have found their place in analog circuits.

At Bell Labs in 1959, Devon Kang and Martin Attala introduced the first MOSFET (Metal-Oxide-Semiconductor Field-Effect Transistor) using silicon oxide as the gate dielectric. Industry leaders such as Radio Corporation of America (RCA) and Fairchild quickly recognised the significance of this breakthrough. Low power consumption, high switching speed and compatibility with integrated circuit manufacturing processes were just some of the advantages MOSFETs offered. They also offered excellent noise immunity and allowed electronic devices to become miniaturised. However, subsequent advances in MOSFET technology have gradually addressed and improved the limitations of early MOSFETs, such as high leakage currents and low voltage tolerance.

The main advantage of MOSFET technology at the time was its simplicity: the simplest circuit using n-MOSFETs or p-MOSFETs required only four photolithographs, compared with six for CMOS, and a bipolar circuit required seven lithographs for one type of transistor. A major disadvantage was the speed of MOSFETs. If CMOS could reach a frequency of 5MHz, the ETL could reach 100-200MHz [3].

A clear advantage of nMOS (negative channel metal-oxide-semiconductor) and pMOS (positive channel metal-oxide-semiconductor) logic is its simple manufacturing process, compact size and the ability to fit more components on a single semiconductor chip. For comparison, a 2IN or 2OUT element on an nMOS or pMOS consists of three elements, while on a CMOS it consists of four. In TTL

(transistor-transistor logic), these elements contain 4-6 transistors, 1-3 diodes, and 4-5 resistors. For ECL, there are 4 transistors and 4 resistors.

The second important advantage of MOSFET technology is low power consumption. When a voltage is applied to the gate, the MOSFET creates a conductive channel between the source and drain regions, allowing current to flow. However, in the absence of a gate voltage, the channel remains non-conductive. This feature enables MOSFETs to consume very little power when turned off. In addition, MOSFETs have low input capacitance, which reduces the energy required for charging and discharging, further contributing to their overall low power consumption.

A huge advantage of ECL was the minimal loss of performance when working on heavy loads. The increasing degree of integration has allowed CMOS to partially overcome this shortcoming. Over time, developers of digital circuits began to prefer CMOS for the implementation of computing systems even where high performance is required.

In the early 1980s, the concept of RISC was invented, which implied a significant simplification of the microprocessor. Bipolar technology lagged behind CMOS in terms of integration because bipolar ICs were predominantly analogue. Nevertheless, the start of RISC development coincided with the possibility of putting a processor on a single chip, or at least on two or three chips [4].

Having analysed the historical aspects of microcircuit fabrication and considered the materials used to make transistors, it's clear that silicon is the optimal choice for transistor fabrication at this stage of development. Silicon offers many advantages such as superior thermal stability, higher operating temperatures, abundance in nature and compatibility with integrated circuit manufacturing processes. Silicon transistors also have lower leakage currents. This improves performance and reliability. Widespread adoption of silicon-based transistors has enabled smaller, faster and more efficient devices to be developed and has been instrumental in advancing the field of microelectronics. In microcircuit design, silicon remains the material of choice for transistor fabrication to this day. We

therefore believe that the use of silicon in the manufacture of semiconductors can improve the performance of the equipment in which they are installed. This is reflected in improved economic performance, in particular the efficiency of fixed assets.

Conclusions. The article examines the ongoing advances in the manufacture of semiconductors and looks at the long-standing challenges associated with the different types of semiconductors, weighing up the advantages and disadvantages of each. It highlights the current front-runner, the best type of semiconductor, which has emerged from a great deal of research and development. The article also examines the use of silicon-based transistors in current technologies and speculates on possible future advances in semiconductor technology.

REFERENCES

1. Riordan M. Transistor electronics. URL: <https://www.britannica.com/technology/transistor>
2. De Vries M. J. Design methodology and relationships with science. NATO Science Series D. Springer, 1993. 327 p.
3. Harris S., Harris D. Digital Design and Computer Architecture, RISC-V Edition. Elsevier, 2022. 733 p.
4. Shunkov V. Why silicon and why CMOS? URL: <https://habr.com/ru/amp/post/448320/>

АНАЛІЗ НАДІЙНОСТІ І ПРОДУКТИВНОСТІ ШВИДКИХ АЛГОРИТМІВ КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ТИПУ BIG DATA

Буката Людмила Миколаївна

старший викладач

Гаджиєв Матин Магсудович

д.т.н., професор

Глазунова Людмила Володимирівна

к.ф-м.н., доцент

Кочеткова Марина Вікторівна

викладач

Одегов Микола Анатолійович

к.т.н., доцент

Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку,
Одеса, Україна

Вступ. В роботі розглянуто швидкі алгоритми класифікації, що можуть бути застосовані для розв'язку задач типу Big Data. Розглянуті алгоритми засновані на принципах M-means. При цьому всі можливі представники класів замінюються невеликою кількістю характеристик цих класів. Приведено теоретичне обґрунтування алгоритмів адаптивних метрик та адаптивних правил. Показано принципи реалізації зазначених алгоритмів для розв'язку досить широкого спектру практичних задач. Наведено приклад порівняння ряду алгоритмів класифікації за критеріями надійності та продуктивності.

Ціль роботи. Метою досліджень є обґрунтування алгоритмів, що відповідають наступним вимогам:

- дуже незначний час навчання;
- дуже мала кількість характеристик класів;
- дуже малий час прийняття рішень;
- достатня надійність для вирішення задач класифікації певних типів

Матеріали та методи. Поняття Big Data (великі дані) є умовним. В цьому випадку поняття Big Data розуміємо як ситуацію, коли наявні методи (або

алгоритми, або технічні засоби) не дозволяють вирішити конкретну задачу за прийнятний час.

В будь-якому випадку якість методів у випадку Big Data слід визначати за двома основними показниками: надійністю (частотою помилок класифікації) та продуктивністю (часом вирішення задачі). Наша перша гіпотеза полягає у тому, що у випадку Big Data не існує універсального методу класифікації, однаково ефективного для різних випадків. Тому доцільно було б здійснити умовну класифікацію таких, найбільш типових випадків. Пропонується розглянути декілька наступних варіантів:

Перший варіант: припустимо, що мається надзвичайно велика кількість класів, мінімальна кількість представників (елементів) у кожному класі, невелика кількість характеристик (розмірність фактор-простору) елементів.

Другий варіант: припустимо, що мається дуже велика кількість класів, можливо велика кількість елементів класів, відносно невелика кількість факторів.

Третій варіант: припустимо, що мається середня кількість класів, значна кількість елементів у кожному класі, середня кількість факторів. Саме для цього, третього варіанту і характерні швидкі алгоритми класифікації, що розглядаються у даній роботі.

На даний час саме на задачах Data Mining в умовах Big Data зосереджуються значні зусилля світової наукової спільноти.

Результати та обговорення.

Одним з типових є розв'язок задач є вирішення задач не на загальній множині елементів класів, а лише на вибіркових даних. В алгоритмах типу К-найближчих сусідів пропонується обмежені множини тих самих «найближчих сусідів» визначати ще на етапі навчання алгоритму, як сукупність елементів, що близькі до границь класів.

Також, ефективним і достатньо природним є принцип скорочення розмірності фактор-простору за результатами попереднього навчання або встановлення залежностей між факторами. Втім, ще одним способом суттєвого

зменшення об'єму обсягу обчислювань є заміна всіх множин елементів класів характерними представниками даних класів. Історично першим методом, що реалізує даний спосіб був метод K -means (K центрів класів), який використовується застосовується як у задачах класифікації, так і у задачах кластеризації. При цьому відмічають й недоліки даного методу, але розвиток алгоритмів, що його реалізують реалізації продовжується завдяки його надзвичайної продуктивності. В роботі даний спосіб розуміється дещо ширше: на етапі навчання для класів визначається дуже обмежена кількість характеристик, які дозволяють швидко вирішувати розв'язати задачу класифікації.

Порівняння характеристик надійності та продуктивності деяких алгоритмів класифікації здійснюється у задачі дихотомії, де фактор-простір має розмірність $D = 6$. Розглядається, таким чином 2 класи: А (умовно зелений) та В (умовно синій). Задача вирішується за допомогою імітаційної моделі.

Окрім алгоритмів адаптивних метрик та адаптивних правил також розглядається відомий алгоритм K найближчих сусідів та алгоритм K випадкових сусідів. Останній відрізняється тим, що серед представників класів обирається незначна кількість випадкових елементів. Рішення приймається шляхом обчислення відстаней від невизначеного об'єкту X до всіх K випадкових елементів по класам А і В. Порівнюються або суми відстаней, або середнє значення відстаней.

Висновки.

В результаті проведених досліджень методами імітаційного моделювання отримані нові результати, що дозволяють зробити наступні висновки:

1. Головний висновок полягає у тому, що різні методи (алгоритми) класифікації заздалегідь не є «поганими» чи «добрими», бо вирішення практичних задач потребує вибору найбільш ефективного алгоритму для даної конкретної задачі.

2. У задачах класифікації великих обсягів даних (Big Data) поряд з критерієм ефективності алгоритмів – надійності, слід обов'язково враховувати

критерій продуктивності. Якщо по критерію надійності алгоритми приблизно рівні, то однозначно слід надавати перевагу більш продуктивним алгоритмам.

3. Для задач класифікації Big Data з надзвичайно великою кількістю представників класів, середньою кількістю класів, невеликою розмірністю фактор-простору значні переваги мають алгоритми, побудовані за принципами *M-means*. При цьому всі елементи класів замінюються незначною кількістю характеристик класів.

4. В простих випадках, оцінюючи ефективність за всіма критеріями, слід віддати перевагу алгоритмам адаптивних метрик або адаптивних правил. При цьому останній навіть при кількості класів порядку десятків тисяч може давати суттєвий виграш у часі прийняття рішень.

5. Принципи *M-means* дозволяють адаптувати алгоритми класифікації до дуже великої сфери практичних задач, у тому числі на випадок динамічних класів. Тому такі алгоритми мають перспективи широкого застосування для ефективного вирішення зазначеного типу задач.

ЗАДАЧІ ДРОБОВО – ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Вигоднер Інна Валентинівна

старший викладач кафедри
вищої математики і математичного моделювання

Риженко Ірина Володимирівна

студентка факультету міжнародних економічних відносин
управління і бізнесу

Херсонський національний технічний університет
м. Херсон, Україна

Вступ/Introductions. Навчальна дисципліна «Економіко – математичні методи та моделі» є однією з прикладних математичних дисциплін, з якою знайомляться студенти таких спеціальностей, як Фінанси, банківська справа та страхування, Економіка, Облік і оподаткування. Одна з тем цієї дисципліни - «Задачі дробово – лінійного програмування».

Ціль роботи/Aim. Розглянемо загальну економіко – математичну модель відповідної задачі та побудуємо модель для задачі практичного застосування.

Матеріали та методи/Materials and methods. Розв’язуючи економічні задачі, часто за критерій оптимальності беруть показники рентабельності, продуктивності праці тощо, які математично подаються дробово-лінійними функціями. Загальну економіко-математичну модель у цьому разі записують так:

$$Z = \frac{\sum_{j=1}^n c_j x_j + c_o}{\sum_{j=1}^n d_j x_j + d_o} \rightarrow \max(\min)$$

за умов

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j = b_i \quad (i = \overline{1, n}),$$
$$x_j \geq 0 \quad (j = \overline{1, n}).$$

Припускають, що знаменник цільової функції в області допустимих розв’язків системи обмежень не дорівнює нулю.

Алгоритм розв'язування задачі дробово-лінійного програмування передбачає зведення її до задачі лінійного програмування. Щоб виконати таке зведення, позначимо

$$\sum_{j=1}^n d_j x_j + d_0 = \frac{1}{y_0},$$

зробимо заміну змінних

$$y_j = y_0 x_j \quad (j = \overline{1, n}).$$

і запишемо економіко-математичну модель:

$$\max(\min) Z = \sum_{j=1}^n c_j y_j + x_0 y_0$$

за умов

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} y_j - b_i y_0 = 0 \quad (i = \overline{1, m}),$$

$$\sum_{j=1}^n d_j y_j + d_0 y_0 = 1,$$

$$y_j \geq 0 \quad (j = \overline{1, n}), \quad y_0 > 0.$$

Дістали задачу лінійного програмування, яку можна розв'язати симплексним методом. Нехай оптимальний план

$$y_{0j} = \{y_{01}, y_{02}, \dots, y_{0n}, y_0\}.$$

Оптимальні значення x_{0j} знайдемо за формулою

$$x_{0j} = \frac{y_{0j}}{y_0} \quad (j = \overline{1, n}).$$

Приклад. Сільськогосподарське акціонерне товариство з обмеженою відповідальністю, яке розміщене в лісостепу України, має намір оптимізувати структуру виробництва. За критерій оптимальності взято максимізацію рентабельності як відношення прибутку до собівартості.

Дані про види діяльності, що їх здійснюватиме товариство, наведено в

таблиці:

Показник	Діяльність з вирощування							Ресурс
	озимої пшениці, га	цукрових буряків, га	корів продуктивністю, кг				кормових культур, га	
			5000	4500	4000	3500		
Урожайність, т/га	4	35	—	—	—	—	6	—
Собівартість, грн./т	600	250	600	700	800	9000	200	—
Ціна, грн./т	800	300	1000	1000	1000	1000	—	—
Вихід кормів, тон кормових одиниць/га	0,8	2,0	—	—	—	—	6	—
Витрати живої праці, людино-днів/га	4	25	6	6	6	6	3	26 000
Витрати механізованої праці, людино-днів/га	2	8	3	3	3	3	2	11 000
Частка корів у стаді	—	—	0,1	0,2	0,3	0,4	—	—
Потреба в кормах, т/гол	—	—	5	4,7	4,4	4,1	—	—

Акціонерне товариство має 2500 га ріллі. Записати економіко-математичну модель і знайти оптимальну структуру виробництва.

Розв'язання. Введемо позначення:

x_1 – площа посіву озимої пшениці, га; x_2 – площа посіву цукрового буряка, га; x_3 – площа посіву кормових культур, га; x_4 – кількість корів продуктивністю 5000 кг; x_5 – кількість корів продуктивністю 4500 кг; x_6 – кількість корів продуктивністю 4000 кг; x_7 – кількість корів продуктивністю 3500 кг.

Запишемо критерій оптимальності:

$$Z = \frac{800x_1 + 1750x_2 + 2000x_4 + 1350x_5 + 800x_6 + 350x_7}{2400x_1 + 8750x_2 + 1200x_3 + 3000x_4 + 3150x_5 + 3200x_6 + 3150x_7} \rightarrow \max$$

за розглянутих далі умов.

I. Обмеження за ресурсами.

1) Ріллі: $x_1 + x_2 + x_3 \leq 2500$.

2) Живої праці: $4x_1 + 25x_2 + 3x_3 + 6x_4 + 6x_5 + 6x_6 + 3x_7 \leq 26000$.

3) Механізованої праці: $2x_1 + 8x_2 + 2x_3 + 3x_4 + 3x_5 + 3x_6 + 3x_7 \leq 11000$.

II. Обмеження сівозміни.

1) Посівна площа кормових має бути більша або дорівнювати площі під озимою пшеницею:

$$x_3 \geq x_1 .$$

2) Посівна площа озимої пшениці має бути більша або дорівнювати площі під цукровими буряками:

$$x_1 \geq x_2 .$$

III. Структура корів за продуктивністю.

1) Балансове рівняння щодо корів: $x_4 + x_5 + x_6 + x_7 = x_8$,

де x_8 — загальна кількість корів.

2) Частка корів продуктивністю 5000 кг: $x_4 \leq 0,1x_8$.

3) Частка корів продуктивністю 4500 кг: $x_5 \leq 0,2x_8$.

4) Частка корів продуктивністю 4000 кг: $x_6 \leq 0,4x_8$.

5) Частка корів продуктивністю 3500 кг: $x_7 \leq 0,3x_8$.

IV. Забезпеченість корів кормами:

$$0,8x_1 + 2x_2 + 6x_3 + 5,0x_4 + 4,7x_5 + 4,4x_6 + 4,1x_7 \geq 0 .$$

V. Невід'ємність змінних:

$$x_j \geq 0 \quad (j = \overline{1, n}).$$

Щоб знайти розв'язок за цією моделлю, зробимо відповідну заміну й скористаємося симплексним методом:

$$2400x_1 + 8750x_2 + 1200x_3 + 3000x_4 + 3150x_5 + 3200x_6 + 3150x_7 = \frac{1}{y_0},$$

$$y_j = y_0 x_j .$$

Отже, маємо таку лінійну економіко-математичну модель:

$$f = 800y_1 + 1750y_2 + 2000y_4 + 1350y_5 + 800y_6 + 350y_7 \rightarrow \max$$

за розглянутих далі умов.

$$I. \quad y_1 + y_2 + y_3 - 2500y_0 \leq 0 ,$$

$$4y_1 + 25y_2 + 3y_3 + 6y_4 + 6y_5 + 6y_6 + 6y_7 - 26000 \leq 0 ,$$

$$2y_1 + 8y_2 + 2y_3 + 3y_4 + 3y_5 + 3y_6 + 3y_7 - 11000 \leq 0 .$$

$$\text{II. } y_3 - y_1 \geq 0, \text{ або } y_1 - y_3 \geq 0,$$

$$y_1 - y_2 \geq 0, \text{ або } y_2 - y_1 \geq 0.$$

$$\text{III. } y_4 + y_5 + y_6 + y_7 - y_8 = 0,$$

$$y_4 - 0,1y_8 \leq 0,$$

$$y_5 - 0,2y_8 \leq 0,$$

$$y_6 - 0,4y_8 \leq 0,$$

$$y_7 - 0,3y_8 \leq 0.$$

$$\text{IV. } 0,8y_1 + 2y_2 + 6y_3 + 5,0y_4 + 4,7y_5 + 4,4y_6 + 4,1y_7 \geq 0.$$

$$\text{V. } y_j \geq 0 \quad (j = \overline{0,8}).$$

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДВОЇСТОЇ ЗАДАЧІ

Вигоднер Інна Валентинівна

старший викладач кафедри
вищої математики і математичного моделювання

Риженко Ірина Володимирівна

студентка факультету міжнародних економічних відносин
управління і бізнесу

Херсонський національний технічний університет
м. Херсон, Україна

Вступ/Introductions. Навчальна дисципліна «Економіко – математичні методи та моделі» є однією з прикладних математичних дисциплін, з якою знайомляться студенти таких спеціальностей, як Фінанси, банківська справа та страхування, Економіка, Облік і оподаткування. Одна з ключових тем цієї дисципліни – «Теорія двоїстості в математичному програмуванні». Доцільно розглядати пряму та двоїсту до неї задачі з точки зору їх економічної інтерпретації.

Ціль роботи/Aim. Економічну інтерпретацію двоїстої задачі розглянемо на прикладі задачі оптимального використання обмежених ресурсів.

Матеріали та методи/Materials and methods. Для виробництва n видів продукції використовується m видів ресурсів, запаси яких обмежені значеннями $b_i (i = \overline{1, m})$. Норма витрат кожного ресурсу на одиницю продукції становить $a_{ij} (j = \overline{1, n}; i = \overline{1, m})$. Ціна одиниці продукції j -го виду дорівнює $c_j (j = \overline{1, n})$. Математична модель задачі має такий вигляд:

$$\max Z = \max \sum_{j=1}^n c_j \cdot x_j;$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \leq b_i \quad (i = \overline{1, m});$$

$$x_j \geq 0 \quad (j = \overline{1, n}).$$

Пряма задача полягає у визначенні такого оптимального плану виробництва продукції $X^* = (x_1^*, x_2^*, \dots, x_n^*)$, який дає найбільший дохід.

Двоїста задача до поставленої прямої буде така:

$$F = \sum_{i=1}^m b_i y_i \rightarrow \min ;$$
$$\sum_{i=1}^m a_{ij} y_i \geq c_j \quad (j = \overline{1, n}) ;$$
$$y_i \geq 0 \quad (i = \overline{1, m}).$$

Економічний зміст двоїстої задачі полягає ось у чому. Визначити таку оптимальну систему двоїстих оцінок ресурсів y_i , використовуваних для виробництва продукції, для якої загальна вартість усіх ресурсів буде найменшою. Оскільки змінні двоїстої задачі означають цінність одиниці i -го ресурсу, їх інколи ще називають тіньовою ціною відповідного ресурсу.

За допомогою двоїстих оцінок можна визначити статус кожного ресурсу прямої задачі та рентабельність продукції, що виготовляється.

Ресурси, що використовуються для виробництва продукції, можна умовно поділити на дефіцитні та недефіцитні залежно від того, повне чи часткове їх використання передбачене оптимальним планом прямої задачі. Якщо двоїста оцінка y_i в оптимальному плані двоїстої задачі дорівнює нулю, то відповідний i -й ресурс використовується у виробництві продукції не повністю і є недефіцитним. Якщо ж двоїста оцінка $y_i > 0$, то i -й ресурс використовується для оптимального плану виробництва продукції повністю і називається дефіцитним. У цьому разі величина двоїстої оцінки показує, на скільки збільшиться значення цільової функції Z , якщо запас відповідного ресурсу збільшити на одну умовну одиницю.

Аналіз рентабельності продукції, що виготовляється, виконується за допомогою двоїстих оцінок і обмежень двоїстої задачі. Ліва частина кожного обмеження двоїстої задачі є вартістю всіх ресурсів, які використовують для виробництва одиниці j -ї продукції. Якщо ця величина перевищує ціну одиниці продукції (c_j), виготовляти продукцію не вигідно, вона нерентабельна і в оптимальному плані прямої задачі відповідна $x_j = 0$. Якщо ж загальна оцінка всіх ресурсів дорівнює ціні одиниці продукції, то виготовляти таку продукцію

доцільно, вона рентабельна і в оптимальному плані прямої задачі відповідна змінна $x_j > 0$.

Економічна інтерпретація двоїстих задач та аналіз економіко-математичних моделей на чутливість за допомогою теорії двоїстості дають змогу модифікувати оптимальний план задачі лінійного програмування відповідно до змін умов прямої задачі й дістати при цьому такі результати.

1. Зміна різних коефіцієнтів у прямій математичній моделі може вплинути на оптимальність і допустимість отриманого плану та привести до однієї з таких ситуацій:

- склад змінних та їх значення в оптимальному плані не змінюються;
- склад змінних залишається попереднім, але їх оптимальні значення змінюються;
- змінюються склад змінних та їх значення в оптимальному плані задачі.

2. Уведення додаткового обмеження в математичну модель задачі впливає на допустимість розв'язку і не може вплинути на поліпшення значення цільової функції.

3. Уведення нової змінної в математичну модель задачі впливає на оптимальність попереднього плану і не погіршує значення цільової функції.

**ПРО ЗБІЖНІСТЬ В СЕРЕДНЬОМУ РЯДІВ ТЕЙЛОРА, КОЕФІЦІЄНТИ
ЯКИХ ЗАДОВОЛЬНЯЮТЬ УМОВИ СІДОНА-ТЕЛЯКОВСЬКОГО**

Задерей Петро Васильович

доктор. ф.-м. н., професор кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Задерей Надія Миколаївна

к. ф.-м. н., доцент кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей,

Нефьодова Галина Дмитрівна

к. ф.-м. н., старший викладач кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Окунєв Єгор Максимович

студент фізико-математичного факультету
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Однією з важливих областей математичного аналізу є область аналітичних функцій в одиничному крузі, яка поєднує властивості рядів Фур'є періодичних функцій з рядами Тейлора функцій з банахового простору H_1 [1], розділ VII. Умови інтегровності тригонометричних рядів та їх збіжність в середньому досліджувалися в роботах А. Зигмунда [1], А. М. Колмогорова [2], С. О. Теляковського [3, 7], та інших.

Мета роботи. Встановлюються умови на коефіцієнти степеневого ряду $\sum_{k=0}^{\infty} c_k z^k$, при виконанні яких даний ряд є рядом Тейлора функції з класу H_1 , а також встановлено умови, при яких цей ряд Тейлора збігається в середньому, тобто в метриці L . Зокрема, умови квазівипуклості коефіцієнтів c_k , тобто умови

$\sum_{k=1}^{\infty} k|\Delta^2 c_{k-1}| < \infty$, $\Delta^2 c_{k-1} = \Delta c_{k-1} - \Delta c_k = c_{k-1} - 2c_k + c_{k+1}$ замінено на більш загальні умови і разом з тим достатньо прості для використання (теорема 1). Встановлено також необхідні і достатні умови збіжності в метриці

L рядів Тейлора функцій з класів H_1 (теорема 2).

Матеріали та методи. При доведенні теореми 1 та теореми 2 використані результати робіт І. І. Privalov [1], С. О. Теляковського [3, 7] та Г. А. Фоміна [6]. Встановлені деякі властивості функцій, що є аналітичними в одиничному крузі.

Результати та обговорення. Регулярна в одиничному крузі $D = \{z: |z| < 1\}$ функція $f(z)$ належить до класу H_p , $p \geq 1$, якщо

$$\lim_{r \rightarrow 1-0} \int_0^{2\pi} |f(re^{it})|^p dt < \infty.$$

Зазначимо, що при належності функції $f(z)$ множині H_p , як добре відомо [4], функція $|f(e^{it})|^p$ сумовна, бо в силу леми П. Фату

$$\int_0^{2\pi} |f(e^{it})|^p dt \leq \lim_{r \rightarrow 1} \int_0^{2\pi} |f(re^{it})|^p dt.$$

Степеневий ряд

$$\sum_{k=0}^{\infty} c_k z^k \tag{1}$$

є рядом Тейлора функції $f(z) \in H_1$ тоді і тільки тоді, коли його дійсна та уявна частини при $z = e^{it}$ є рядами Фур'є сумовних функцій, тобто при

$$c_k = a_k - ib_k, c_0 = \frac{a_0}{2}, k = 1, 2, \dots$$

$$\begin{aligned} f(e^{it}) &= \sum_{k=0}^{\infty} c_k e^{ikt} = \\ &= \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos kt + b_k \sin kt) + i \sum_{k=1}^{\infty} (-b_k \cos kt + a_k \sin kt), \end{aligned}$$

де ряди

$$S[\varphi] = \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos kt + b_k \sin kt),$$

$$S[\bar{\varphi}] = \sum_{k=1}^{\infty} (-b_k \cos kt + a_k \sin kt),$$

є рядами Фур'є функції $\varphi \in L$ і спряженої до неї функції $\bar{\varphi} \in L$ Тут L -множина 2π -періодичних, сумовних за Лебегом функцій.

В роботі [5] встановлено, що якщо для послідовності чисел

$$c_k = a_k - ib_k, c_0 = \frac{a_0}{2}, k = 1, 2, \dots, a_k, b_k \in \mathbb{R}$$

виконуються наступні умови

$$\lim_{k \rightarrow \infty} c_k = 0, \quad (2)$$

$$\sum_{k=1}^{\infty} k |\Delta^2 c_{k-1}| < \infty, \Delta^2 c_{k-1} = \Delta c_{k-1} - \Delta c_k = c_{k-1} - 2c_k + c_{k+1}, \quad (3)$$

то ряд (1) буде рядом Тейлора функції $f(z) \in H_1$ тоді і тільки тоді, коли

$$\sum_{k=1}^{\infty} \frac{|c_k|}{k} < \infty \quad (4)$$

Нехай послідовність $\{c_k\}, k = 0, 1, 2, \dots$ задовольняє умову (2) і існують такі числа A_k , що

$$A_k \downarrow 0, \text{ при } k \rightarrow \infty, \sum_{k=0}^{\infty} A_k < \infty, \quad (5)$$

а також

$$|\Delta c_k| < A_k, \forall k = 0, 1, 2 \dots \quad (6)$$

Якщо виконані умови (2), (5), (6), то будемо говорити, що послідовність $\{c_k\}$ задовольняє умови Сідона - Теляковського [3, 6].

Кажуть, що ряд Тейлора (1) функції $f(z) \in H_1$ збігається в середньому, тобто в метриці L , якщо

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} |f(e^{it}) - S_n(f; t)| dt = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} |\sum_{k=n+1}^{\infty} c_k e^{ikt}| dt = 0 \quad (7)$$

тут $S_n(f; t)$ - частинна сума ряду (1) при $z = e^{it}$.

В даній роботі умови (3) ослаблені до умов Сідона -Теляковського (5), (6), а також встановлені умови на коефіцієнти c_k , при виконанні яких має місце рівність (7).

Теорема 1. Якщо коефіцієнти $\{c_k\}, k = 0, 1, 2, \dots$ ряду (1) задовольняють умови Сідона-Теляковського, тобто умови (2), (5) і (6), то цей ряд буде рядом Тейлора функції $f(z) \in H_1$, тоді і тільки тоді, коли виконується умова (4).

Теорема 2. Якщо коефіцієнти $\{c_k\}, k = 0, 1, 2, \dots$ ряду (1) задовольняють умови (2), (4), (5), (6), то ряд (1) збігається в метриці L , тобто рівність (7) виконується тоді і тільки тоді, коли

$$|c_n| \log n \rightarrow 0 \text{ при } n \rightarrow \infty.$$

Висновки. Сформульовані теореми 1 та 2 переносять властивості рядів Фур'є сумовних функцій на властивості рядів Тейлора функцій з класів H_1 . При доведенні цих теорем використовуються методи роботи [2], а також представлення граничної функції $f(e^{it})$ у вигляді суми рядів Фур'є і деякі властивості норми функції з банахового простору H_1 .

ЛІТЕРАТУРА

1. A. Zigmund, *Тригонометрические ряды. Томы I, II. (Russian)* [[Trigonometric series]] Izdat. «Mir», Moscow Vol. I: 615 pp.; Vol. II: 537 pp. (1965).
2. A. Kolmogoroff, *Sur l'ordre de grandeur des coefficients de la serie de Fourier – Lebesgue*, Bull. Acad. Polon., Ser. A, 83 – 86 (1923). S. A. Telyakovskij, *Nekotorye ocenki dlya trigonometricheskikh ryadov s kvazivypuklymi koefficientami*, Mat. sb., 63 (105), № 3, 426 – 444 (1964).
3. Теляковский С. А. Об одном достаточном условии Сидона интегрируемости тригонометрических рядов // Мат. заметки.-1973.-14, №3. С. 317-328.
4. I. I. Privalov, *Granichnye svojstva analiticheskikh funkcij*, Gostekhizdat, Moskva, Leningrad (1950)
5. Bovsunovska , V. V., and P. V. Zaderey. «On Taylor Coefficients of Functions of Classes». *Ukrains'kyi Matematychnyi Zhurnal*, Vol. 74, no. 5, June 2022, pp. 725 -728, doi:10.37863/umzh.v74i5.7012
6. G. A. Fomin, «A class of trigonometric series», *Math. Notes*, 23:2 (1978), 117–123
7. S. A. Telyakovskij, *Nekotorye ocenki dlya trigonometricheskikh ryadov s kvazivypuklymi koefficientami*, Mat. sb., 63 (105), № 3, 426 – 444 (1964)

КОЛОКАНТИ ДЛЯ ФУР'Є-АПРОКСИМАНТ

Калайда Олексій Феоділович

канд. фіз.-мат. н., доцент

Київський Національний університет

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Вступ. /Introduktions. Наявну фуру'є-апроксиманту $\Phi(x; f)$ функції f при необхідності можна уточнити колокантою (з простими або і з кратними вузлами колокації x_j). При цьому за допомогою двосторонніх таких колокант матимемо можливість контролювати й похибку фуру'є-апроксиманти $\Phi(x; f)$.

Мета роботи. /Aim. Для фуру'є-апроксиманти $\Phi(x; f)$ функції f побудувати для неї відповідні толоканти та, зокрема, так звані фуру'є-коллоканти.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Використано фуру'є-апроксиманти $\Phi(x; f)$ функції f та колоканти функцій (обмежимося колокантами з простими вузлами колокації x_j).

Результати та обговорення. /Results and discussion. Розглянемо два способи побудови фуру'є-колокант для фуру'є-апроксиманти $\Phi(x; f)$ функції f .

1. Побудуємо многочленну σ -колоканту (при $\sigma = \Phi(x; f)$)

$$L_n(x; f; \Phi) = \sum_{j=0}^n \omega_j(\Phi(x; f)) f_j, \omega_j(\Phi(x; f)) = \frac{\psi_j(\Phi(x; f))}{\psi_j(\Phi(x_j; f))}, \quad (1)$$

$$\psi_j(\Phi(x; f)) = \prod_{i=0, i \neq j}^n (\Phi(x; f) - \Phi(x_i; f)), f_j = f(x_j)$$

та дробово-раціональну фуру'є-колоканту

$$R_n(x; f; \Phi; a) = \frac{L_n(x; f; \Phi; a)}{L_n(x; 1; \Phi; a)}, L_n(x; f; \Phi; a) = \sum_{j=0}^n a_j \omega_j(\Phi(x; f)) f_j, a_0 = 1, \quad (2)$$

Δ_j – визначники системи лінійної алгебраїчної системи рівнянь.

$$R_n(\check{x}_k; f; \Phi; a) = \check{f}_k, k = \overline{1, n}, \check{x}_k \neq x_j. \quad (3)$$

При застосування ж двосторонніх колокант виду (1), (2) матимемо контроль точності апроксимації.

2. Побудуємо колоканти (1) – (3) для похибки $\delta = f(x) - \Phi(x; f)$ апроксимації функції f колокантою $K(x; f)$. При цьому, зрозуміло, в колокантах (1), (2) слід, замість f всього-навсього використати $\delta = f(x) - \Phi(x; f)$. Тобто матимемо колоканти виду (1), (2)

$$L_n(x; f) = \sum_{j=0}^n \omega_j(x) \delta_j, \quad \omega_j(x) = \frac{\psi_j(x)}{\psi_j(x_j)}, \quad (4)$$

$$\psi_j(x) = \prod_{i=0, i \neq j}^n (x - x_i), \quad \delta_j = f(x_j) - \Phi(x_j; f)$$

$$R_n(x; \delta; a) = \frac{L_n(x; \delta; a)}{L_n(x; 1; a)}, \quad L_n(x; \delta; a) = \sum_{j=0}^n a_j \omega_j(x) \delta_j, \quad a_0 = 1, \quad (5)$$

Цим самим ми теж дістаємо можливість контролювати точність апроксимації функції многочленом Фур'є. Зрозуміло, в колокантах (4), (5) можна також використати й базисні функції колокант (1), (2).

Висновки. Conclusions. Для апроксимації функцій можуть бути корисними як колоканти (1), (2), так і колоканти (4), (5).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, учбовий посібник). К.: ВПЦ “Київський університет”. 249 с.

ПРО ДИВІДІРІАЛЬНІ ЧИСЛЕННЯ

Калайда Олексій Феоділович

канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна*Дискусійна*

Вступ. /Introductions. Мова йтиме про один з нових класів диференціального числення в математичному аналізі - так званих дивідіріальних численнях, зокрема, про дивідіру першого роду (Литвин, 1992). Цитована книжечка (60 стор.) рецензована аж трьома рецензентами – академіком АН України, член-кореспондентом АН України та доцентом.

Мета роботи. /Aim. Показати, що згадана дивідіра першого роду не має скінченної границі.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Розглянуто одну з формул так званих дивідіріальних числень (Литвин, 1992) – дивідіру першого типу

$$\frac{y_2}{y_1(x_2 - x_1)} \Rightarrow \frac{\delta y}{dx} = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{y(x + \Delta x)/y(x)}{\Delta x}. \quad (1)$$

З (1) слідує, що

$$\frac{y(x + \Delta x)/y(x)}{\Delta x} \approx \frac{y'(x)}{y(x)} + \frac{1}{\Delta x},$$

а отже, при $\Delta x \rightarrow 0$ даний вираз необмежено зростатиме.

Результати та обговорення. /Results and discussion. В результаті з (1) слідує, що

$$\frac{y(x + \Delta x)/y(x)}{\Delta x} \approx \frac{y'(x)}{y(x)} + \frac{1}{\Delta x},$$

а тому так введена дивідіра (1) позбавлена сенсу.

Введена ж автором дивідіра другого роду ($\delta x = \frac{x_2}{x_1}$) не викликає сумнівів.

$$\frac{\delta y}{\delta x} = \lim_{\delta x \rightarrow 1} \frac{y(x\delta x) / y(x)}{\delta x}$$

За таким принципом можна ввести безліч нових диференціальних числень. Для цього досить задати вираз виду та відповідну операцію D , яка б перетворила вираз (2) у відношення приростів чисельника та знаменника частки в його дужках.

$$y = \varphi \left(\frac{y_2, y_1}{x_2, x_1} \right) \quad (2)$$

Саме за таким правилом і введено поняття дивідіри другого типу (за допомогою операції $D = \ln$).

Висновки. /Coclusions. Розглянута дивідіра (1) сформульована не коректно. Можливо, автор допустився описки. Можливо, в (1) в чисельнику пропущена операція логарифма. Тоді все стає цілковито коректним.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Литвин О. М. (1992). Дивідіріальні та мультигралні числення. К.: НМК ВО. – 60 стор.

ПОБУДОВА ЛОГАРИФМІЧНИХ КВАДРАТУРНИХ ФОРМУЛ ЗА ДОПОМОГОЮ σ -ДРОБОВО-РАЦІОНАЛЬНИХ КОЛОКАНТ

Калайда Олексій Феофілович

канд. фіз.-мат. н., доцент

Київський Національний університет

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Вступ. /Introduktions. Для побудови квадратурних формул, крім традиційних алгебричних квадратурних формул типу формул Ньютон Котесса, формул Гаусса тощо (Калайда О. Ф., 2000, 2019), можна будувати формули на основі інших колокант, зокрема дробово-раціональних колокант. Тут детально розглядається схема побудови логарифмічних квадратурних формул на основі так званих нейтральних повних дробово-раціональних колокант (Калайда О. Ф., 2000)

$$f(x) \approx R_n(x; f; a) = \frac{L_n(x; f; a)}{L_n(x; 1; a)}, L_n(x; \varphi; a) = \sum_{j=0, a_0=1}^n \omega_j(x) a_j f_j \quad (1)$$

$$\omega_j(x) = \frac{\psi_j(x)}{\psi_j(x_j)} \vee \frac{\psi_j(\sigma(x))}{\psi_j(\sigma(x_j))}, \psi_j(x) = \prod_{i=0, i \neq j}^n (x - x_i).$$

Мета роботи. /Aim. Показати, що нейтральні повні алгебричні дробовораціональні колоканти (1) можуть бути використані для побудови відповідних їм квадратурних формул.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Використано повні нейтральні алгебричні дробово-раціональні колоканти (1) як такі, що можуть бути зінтегровані у явній формі. Це у явній формі, очевидно, можна здійснити лише при $n=1-4$.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Перетворивши знаменник в (1) у добуток, а потім за методом (Калайда, Туташконко, 1998) в суму часток із лінійними многочленами в знаменниках (це якраз здійснено

при $n=1-4$; відповідно, безпосередньо, за формулами Вієта, Кардано, Тарталья) та зінтегрувавши результат, й дістанемо згадані квадратурні формули (вони й міститимуть інтеграли від логарифмів). Використавши при цьому двосторонні колоканти (1), дістанемо двосторонні ж квадратурні формули даного класу (Калайда, 2019).

Отже, в результаті наведено схему побудови практично можливих логарифмічних квадратурних формул третього - дев'ятого порядку.

Зауважимо, що аналогічні логарифмічні квадратурні формули можна будувати й за допомогою правильних σ -добово-раціональних колокант (Калайда, 2019).

Висновки. /Conclusions. Наведено схему побудови логарифмічних квадратурних формул на основі правильних повних дробово-раціональних колокант (1). Тим самим, доповнено множину видів квадратурних формул.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (навчальний посібник) К.: ВПЦ "Київський університет". – 249 с.
2. Калайда О. Ф. (2019). Про логарифмічні квадратурні формули: //У Матеріалах Восьмої Міжнародної науково-практичної конференції «Математика в сучасному технічному університеті», Київ, 26 – 27 грудня 2019 року (стор. 214 - 216). Київ: НТУУ «КПІ». Сайт: <http://matan.kpi.ua/uk/mvstu8.html>
3. Калайда О. Ф., Туташконко Т. В. (1998). Про один простий спосіб розгортання правильної раціональної функції на елементарні. К.: Вісник Київськ. ун-ту., сер. фіз.-мат. науки, вип. № 4. (стор. 14 – 16).

ВПЛИВ ФЕНА НА СТРУКТУРУ ЛЮДСЬКОЇ ВОЛОСИНИ

**Кропивницька Андріана Петрівна,
Ковалевський Віталій Володимирович,**

Студенти,

Петрина Любов Григорівна,

доктор біологічних наук, професор,

Івано-Франківський національний медичний університет,

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: у даному науковому дослідженні головна увага приділялась дослідження впливу використання фена в повсякденному житті людини на структуру людської волосини.

Ключові слова: фен, структура волосини, стрижень волосини, потік гарячого повітря, кіркова речовина.

Фен — електричний прилад, що генерує спрямований потік підігрітого повітря. Важливою особливістю фена є можливість направити підігріте повітря у точно визначену область. Фен входить в набір обов'язкових речей кожної сучасної леді. Цей прилад набув широкого використання не тільки серед жінок, але ним вправно користуються і чоловіки. Однак, варто знати і негативну дію цього приладу.

Мета. Дослідити патогенний вплив фена на структуру волосини, зокрема проаналізувати практичними дослідженнями зміну кіркової речовини. Провести інтерпретацію результатів досліджень з метою профілактичних рекомендацій.

Матеріали і методи дослідження. Експеримент (для експерименту було залучено двох студентів, які впродовж трьох днів використовували фен протягом десяти хвилин), статистична обробка зібраної інформації.

Результати дослідження. За допомогою мікроскопічного дослідження було проведено порівняння функціонально-морфологічної структури волосини

«до» та «після» даної процедури. Використання фена пошкоджує кутикулу і робить стрижень більш ламким. Пошкодження добираються і до кіркової речовини, воно стає більш чутливим до хімічних подразників, наприклад, до хлорованої води, від цього руйнується кератин, з якого складається 85-90% маси волосся. У числі функцій кутикули присутня підтримка вологи в волосі, сушка феном забирає у волосини вологу, вона стає млявою і сухою. В результаті волосся сильно січеться і є схильним до грибку і інфекційних процесів.

Висновок. Дослідження показали, що використання фену негативно впливає на функціонально-морфологічну структуру волосини оскільки при збільшенні температури волосяний фолікул втрачає свою властивість в результаті порушується ріст та розвиток волосся.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучерук І. М., Горбачук І. Т., Луцик П. П. Загальний курс фізики. К. : Техніка, 2006. — 532+452+518 с.
2. Кучерук І. М., Горбачук І. Т. Загальна фізика. Електрика і магнетизм: Навч. посібник / За заг. ред. В. Й. Сугакова. — К. : Вища школа, 1990. — 367 с.
3. Янг Г., Фрідман Р. Фізика для університетів. — Л. : Наутилус, 2009.-1513 с.
4. Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій та відкриттів / Ю.О.Храмов. - К. : Фенікс, 2012. - 816 с. - ISBN 966-651-934-7
5. Фізика : підручник / С. О. Вакарчук, Т. М. Демків, С. В. Мягкота ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. — 458 с. : ілюстр. Бібліогр.: с. 440-441 (15 назв).- Імен. покажч.: с. 445-448.- Предм. покажч.: с. 449-457. — ISBN 978-966-613-754-1
6. Джанколи Д. Фізика. — М. : Мир, 1989. — 656+672 с.
7. Орір Дж. Фізика. — М. : Мир, 1981. — 336+286 с.

ФОРМИ КОЛИВАНЬ ОБ'ЄМНИХ ХВИЛЬ ЗСУВУ В РЕГУЛЯРНО-ШАРУВАТИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Левченко Володимир Володимирович

к. ф.-м. н., доцент

Державний університет телекомунікацій

м. Київ, Україна

Вступ. Питанням поширення хвиль різної фізичної природи в періодичних структурах присвячено багато робіт у галузі акустики, радіоелектроніки та механіки шаруватих структур [1-7].

Основними проблемами, яким присвячені ці роботи, було вивчення умов існування об'ємних хвиль та особливостей їх поширення на межах зон пропускання, а також можливості поширення поверхневих хвиль в обмежених та напівобмежених регулярно-шаруватих середовищах. Питання про моди об'ємних хвиль та характер їх коливань залишаються відкритими. Цим питанням і присвячено цю роботу.

Постановка та розв'язання задачі. Припустимо, що шарувата структура утворена повторенням уздовж осі Oz пакету з Q шарів. Кожен із шарів характеризується товщиною h_q та механічними параметрами μ_q, ρ_q , а пакет шарів має товщину $h = h_1 + h_2 + \dots + h_Q$. На поверхнях розділу властивостей виконуються умови ідеального контакту механічних величин [4]. У шарах хвильовий процес описується хвильовим рівнянням [3, 4]

$$\partial_x^2 v + \partial_z^2 v + k_s^2 v = 0. \quad (1)$$

Рішення рівняння (1) для кожного з шарів вибираємо у вигляді [4, 6, 7]

$$v(x, z) =$$

$$[B_{(n-1)Q+q}^{(1)} \sin \Omega_q (z - z_{n,q}^*) + B_{(n-1)Q+q}^{(2)} \cos \Omega_q (z - z_{n,q}^*)] e^{ikx - \omega t}, \quad (2)$$

де $n = 0, \pm 1, \pm 2, \pm 3, \dots$, $z_{n,q}^* = (n - 1)h + h_1 + h_2 + \dots + h_q$ - координата верхньої межі шару, $\Omega_q = \sqrt{k_q^2 - k^2}$, $k_q = \omega/c_q$, $c_q = \sqrt{\mu_q/\rho_q}$ $q = 1, 2, \dots, Q$ номер шару в пакеті,

На підставі методу, запропонованого в [4], вихідна задача зводиться до наступної системи лінійних рівнянь алгебри

$$N(a_1, 0)\vec{B}_{(n-1)Q+1} = N(a_2, \theta_2)\vec{B}_{(n-1)Q+2}; \dots \dots \dots (3)$$

$$N(a_{Q-1}, 0)\vec{B}_{(n-1)Q+Q-1} = N(a_Q, \theta_Q)\vec{B}_{(n-1)Q+Q};$$

$$N(a_Q, 0)\vec{B}_{(n-1)Q+Q} = N(a_1, \theta_1)\vec{B}_{nQ+1}.$$

В системі (3) введені постійні a_q і θ_q , вектори – стовпці $\vec{B}_{(n-1)Q+q}$ і 2×2 – мірні матриці

$$a_q = \mu_q \Omega_q, \theta_q = h_q \Omega_q, \vec{B}_{(n-1)Q+q} = \text{colon}(B_{(n-1)Q+q}^{(1)}, B_{(n-1)Q+q}^{(2)}),$$

$$N(a_q, \theta_q) = \begin{bmatrix} a_q \cos \theta_q & a_q \sin \theta_q \\ -\sin \theta_q & \cos \theta_q \end{bmatrix}.$$

Рішення системи (3) в регулярно-шаровому просторі будемо шукати у вигляді

$$\vec{B}_{(n-1)Q+1} = \sum_{j=1}^2 K_j \chi_j^n N^{-1}(a_1; 0) \prod_{q=2}^Q N(a_q; \theta_q) N^{-1}(a_q; 0) \vec{Y}_j;$$

$$\vec{B}_{(n-1)Q+Q-1} = \sum_{j=1}^2 K_j \chi_j^n N^{-1}(a_{(n-1)Q+Q-1}; 0) N(a_Q; \theta_Q) N^{-1}(a_Q; 0) \vec{Y}_j; (4)$$

$$\vec{B}_{(n-1)Q+Q} = \sum_{j=1}^2 K_j \chi_j^n N^{-1}(a_Q; 0) \vec{Y}_j, (4).$$

тут χ_j і $\vec{Y}_j$ відповідно характеристичні числа та власні вектори передавальної матриці $N_Q = \prod_{q=1}^Q N^{-1}(a_q; 0) N(a_q, \theta_q)$. Характеристичне рівняння матриці N_Q можемо записати у вигляді [3]

$$\chi^2 - 2b_Q \chi + 1 = 0, \text{ де } b_Q = (N_Q^{11} + N_Q^{22})/2. (5) \text{ Рішення (4) визначає}$$

незатухаючі хвилі у разі коли, $|\chi_j| \leq 1, j = 1, 2..$ Таке рішення рівняння (5) має у тому випадку, коли коефіцієнт b_Q задовольняє нерівності [4]

$$|b_Q| \leq 1. (6)$$

Припустивши, що характеристики хвилі в середовищі не змінюються при зміні координати z на kh ($k = 1, 2, 3, \dots \infty$) і, беручи до уваги рівність $\det N_Q = 1$, отримаємо дисперсійне рівняння для об'ємних хвиль

$$N_Q^{11} + N_Q^{22} = 2 \cos \frac{2\pi j}{k}, (7)$$

де $j = 0, 1, 2, \dots, k - 1$.

Дисперсійне співвідношення (7) дозволяє визначити спектр об'ємних хвиль та форми їх коливань. У кожній зоні пропускання [4], що визначається рішенням нерівності (6), рівняння (7), при заданих k і j має єдине рішення, яке будемо позначати індексом n . Тут збігається із номером зони пропускання. Тоді форми коливань у регулярно-шаруватому просторі слід характеризувати набором із трьох індексів. (n, k, j) Коливання з індексами (n, k, j) і (n, tk, tj) є еквівалентними.

При фіксованих n і k рівняння (7) має j коренів в кожній зоні пропускання. Рішення рівнянь $b_Q = 1, b_Q = -1$ слід характеризувати двома індексами n і s , де s приймає два значення -1 або $+1$ в залежності від виду границі. Коливання $s = 1$ мають своїм періодом товщину шару, а при $s = -1$ період коливань дорівнює $2h$.

Кількісні результати та їх аналіз. У загальному випадку аналіз дисперсійних співвідношень можливий лише чисельно. При чисельних дослідженнях характеристики пакета, що породжує структуру, вибиралися наступними $Q = 2, \mu_1/\mu_0 = 1,504, \mu_2/\mu_0 = 7,64, \rho_1/\rho_0 = 4,82, \rho_2/\rho_0 = 5,17, \mu_0 = 10^{11}$ дин/см², $\rho_0 = 1$ г/см³ $h_1^* = h_1/h = 0,5, h_2^* = h_2/h = 0,5$. На рис. 1, 2 представлені рішення рівняння (7) відповідно при $k = 3, j = 1$ та $k = 4, j = 0$ у безрозмірних координатах $\omega^* = \omega h/c_0, k^* = kh$. Точками на малюнках нанесені лінії $\omega^* = c_q k^*, q = 1, 2$. Як впливає з малюнків, дисперсійні криві локалізовані в області де $\omega/k > \min(c_q)$

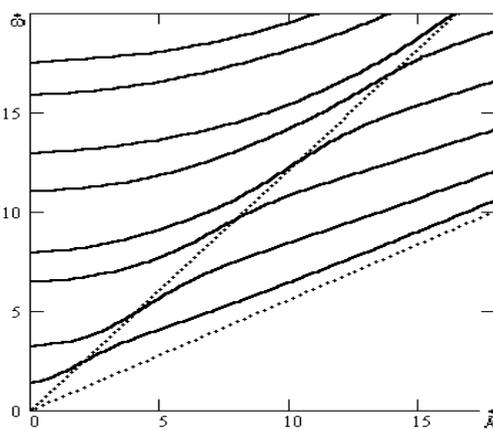

Рис. 1 Дисперсійні криві

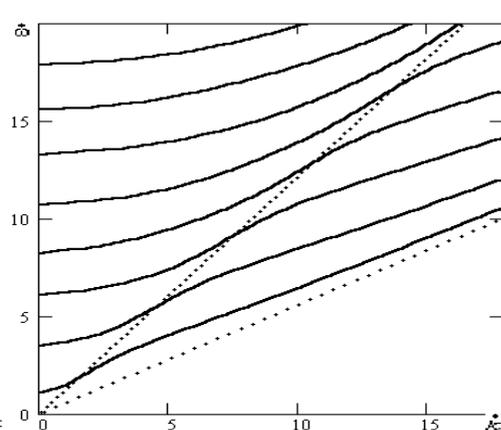

Рис. 2 Дисперсійні криві

Область локалізації дисперсійних кривих поділяється на дві області. Область, де $\omega/k > \max(c_q)$, позначатимемо символами **1с**, а область з $\max(c_q) > \omega/k > \min(c_q)$ позначимо **2с**. Як впливає з (2) в області **1с** коливання шарів мають синусоїдальний характер; а в **2с** коливання в одному із шарів підпорядковані гіперболічному закону.

На рис 3.1, 3.2 представлені форми коливань другої моди (суцільна крива), третьої (точкова крива) та четвертої моди (пунктирна крива) відповідно для точок дисперсійних кривих рис. 1 і 2. Вибиралися такі точки (4,11; 2,4), (6,43; 2,4) (8,61,2,4) на рис. 3.1 та (3,8;2,4), (6,76;2,4), (8,26;2,4) рис 3.2. Вибрані точки локалізовані в області **1с**.

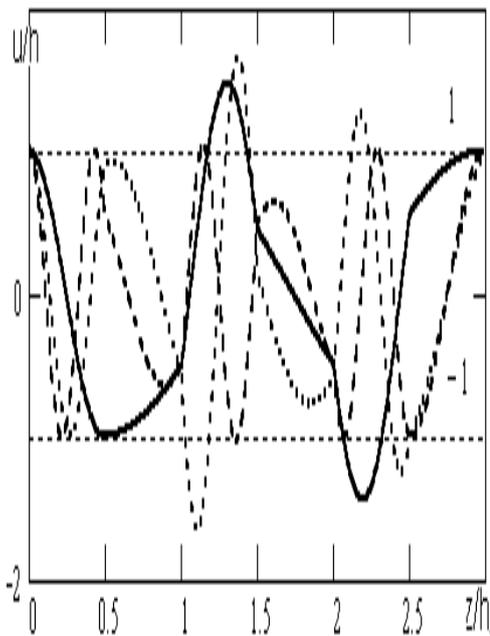

Рис. 3.1 Форми коливань

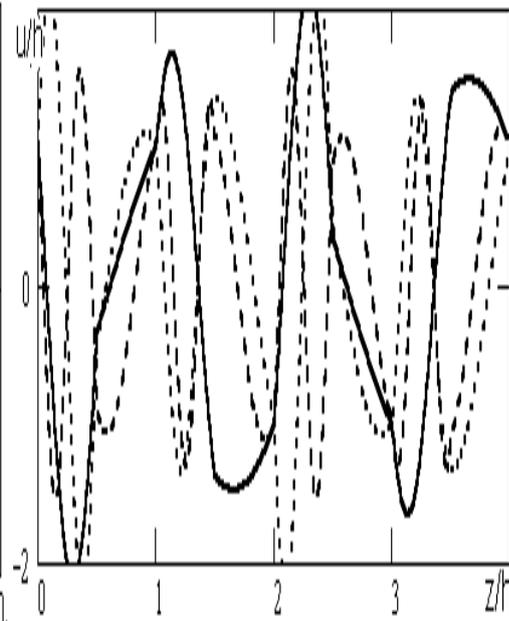
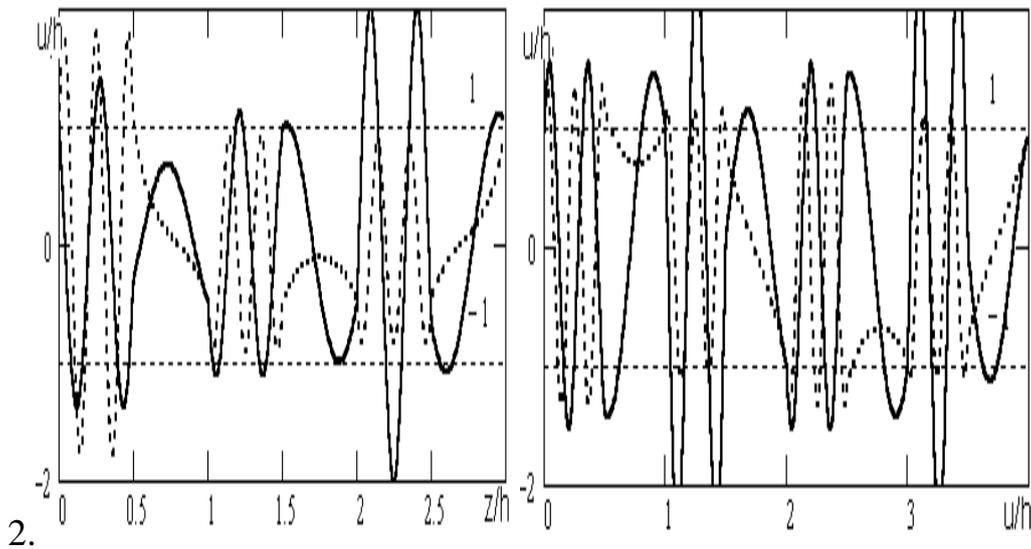

Рис. 3.2 Форми коливань

Аналіз чисельних експериментів та рис. 3.1 і 3.2, дозволяє зробити такі висновки: число вузлових точок ($u(z) = 0$) зростає із збільшенням номера моди і більшість їх локалізовані в шара з $\min(c_q)$; найбільш значущі зміни форм відбуваються в околі лінії $\omega = \max(c_q)k$, де амплітуда коливань в одному з шарів значно перевищує амплітуду коливань в іншому.

Рис. 4.1 Форми коливань

Рис. 4.2. Форми коливань

На рис. 4.1 та 4.2 показані форми коливань п'ятих мод, наведених на рис. 1 і 2 відповідно, у точках з областей **1с** та **2с**. Суцільними лініями нанесені залежності для точок (11,3; 2,77), (11,3; 4,243), а точками для (19,0; 11,71) та (17,6; 15,024). При переході дисперсійної кривої з області **1с** в **2с**, як впливає з малюнків 4.1 та 4.2: характер коливань у шарах з властивостями $\min(c_q)$ стає більш складним, а кількість вузлових точок локалізованих у шарі може збільшуватися; в шарах, де $\max(c_q)$ локалізована одна або дві вузлові точки і при зміні області розташування дисперсійної кривої з області **1с** на **2с** число вузлових точок зменшується на одиницю.

Висновок. У роботі виведені дисперсійні рівняння для об'ємних пружних гармонійних хвиль зсуву регулярно шаруватому просторі. Досліджено характер локалізації дисперсійних кривих щодо зон пропускання, а також особливості форм коливань залежно від властивостей шарів, номера моди та зони пропускання об'ємних хвиль.

БІБЛЮГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Баас Ф. Г., Булгаков А. А., Тетервов А. П. Высоочастотные свойства полупроводников со сверхрешетками. М. Наука, 1989. – 288 с.
2. Борн М., Вольф Э. Основы оптики. – М.: Наука, 1970. – 886с.

3. Левченко В. В. О распространении магнитоупругих волн сдвига в регулярно-слоистой среде с металлизированными плоскостями раздела//Прикл. механика. 2004.-40, №1.-С.125-131.
4. Шульга Н. А. Основы механики слоистых сред периодической структуры. К.: Наук думка, 1982.- 200 с.
5. Levchenko V. V. Propagation of Magnetoelastic Shear Waves Through a Regularly Laminated Medium with Metallized Interfaces Medium // Int. Appl. Mech. – 2004. – 40, N 1. – P.97 – 102.
6. Shul'ga N. A., Propagation of elastic waves in periodically inhomogeneous media //Int.Appl. Mech. – 2003. – **39**, №6. – P. 763-796.
7. Shul'ga N. A., L. P. Zinchuk Surface waves in a stratified periodic medium with a liquid upper layer//Int.Appl. Mech. – 2002. – **38**, №11. P. 1366-1370.

ВАГОВА ЗАДАЧА ДЛЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ З МІНІМУМОМ

Пилипенко Віта Анатоліївна

канд. фіз.-мат. наук
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Анотація: розглядається вагова задача для функціонально-диференціального рівняння 1-го порядку з мінімумом, формулюються умови існування розв'язку поставленої задачі та оцінки, яким він буде задовольняти.

Ключові слова: функціонально-диференціальні рівняння, локальна абсолютна неперервність, необмежені розв'язки, сингулярність.

Розглядається задача

$$u'(t) = f(t, u(t), \text{ess inf}_{s \in I(t)} u(s)), \quad t \in (a, b], \quad (1)$$

$$\lim_{t \rightarrow a^+} (t - a)^a u(t) \in \mathbb{R} \text{ існує,} \quad (2)$$

$$\int_a^b (t - a)^a |u'(t)| dt < \Gamma, \quad (3)$$

де $f : (a, b] \times \mathbb{R} \times \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ задовольняє локальні умови Каратеодорі і є незростаючою за другою змінною; $t \in I(t) := [x_0(t), x_1(t)]$, $t \in [a, b]$, де функції $x_i(t) : [a, b] \rightarrow [a, b]$, $i = 0, 1$ є неперервними, $x_0 \leq x_1$; $a > 0$, а функція $t \in [a, b] \rightarrow [a, b]$ - вимірна.

Під розв'язком рівняння (1) ми розуміємо локально абсолютно неперервну функцію $u : (a, b] \rightarrow \mathbb{R}$, яка задовольняє рівняння (1) майже скрізь на інтервалі $(a, b]$.

Оскільки розв'язки рівняння (1) шукаються у класі локально абсолютно

неперервних функцій, то вони можуть бути необмеженими в околі точки a .

Досліджуємо задачу (1)-(3), використовуючи Теорему 1 зі статті [1], яка є модифікованою версією відповідної теореми зі статті [2], і стосується сингулярної задачі для функціонально-диференціальних рівнянь зі спадними нелінійностями, а саме

$$u\ddot{x}(t) = (gu)(t), \quad t \in (a,b), \quad (4)$$

$$\lim_{t \rightarrow a^+} r(t)u(t) \in \mathbb{R} \text{ існує,} \quad (5)$$

$$\int_a^b r(t)|u\ddot{x}(t)| dt < \Gamma, \quad (6)$$

де $r : (a,b] \rightarrow (0, +\infty)$ є незростаючою абсолютно неперервною функцією такою, що $\lim_{t \rightarrow a^+} r(t) = 0$. У рівнянні (4) оператор $g : C((a,b], \mathbb{R}) \rightarrow L_{1;loc}((a,b], \mathbb{R})$ є незростаючим в тому сенсі, що для довільної пари функцій $\{u_0, u_1\} \in MC((a,b], \mathbb{R})$ таких, що $u_1(t) \leq u_0(t)$, $t \in (a,b]$, виконується нерівність $(gu_1)(t) \leq (gu_0)(t)$, $t \in (a,b]$.

Введемо позначення

$$t_*(t) := \text{ess inf}\{t(s) : s \in I(t)\},$$

$$t^*(t) := \text{ess sup}\{t(s) : s \in I(t)\}.$$

Наступна теорема гарантує існування розв'язку задачі (1)-(3), причому цей розв'язок буде задовольняти певним оцінкам та може бути необмеженим в околі точки a .

Теорема 1:

Припустимо, що для всіх $l > 0$ функція f в рівнянні (1) задовольняє наступні умови:

$$\int_a^b (s-a)^a \left| f\left(s, \frac{l}{(t^*(s)-a)^a}\right) \right| ds < \Gamma, \quad \int_a^b (s-a)^a \left| f\left(s, \frac{-l}{(t_*(s)-a)^a}\right) \right| ds < \Gamma.$$

Крім того, нехай існує таке $d \in (0,a)$ і такі невід'ємні $m_0, m_1, m_0 m_1 \neq 0$,

що майже для всіх t виконуються умови:

$$f_{\text{III}}^{\text{Ж}}(t) - \frac{m_0}{(t_*(t) - a)^{a-d}} \text{II} \text{III} \frac{m_0(a-d)}{(t-a)^{a-d+1}}, \quad f_{\text{III}}^{\text{Ж}}(t) - \frac{m_1}{(t^*(t) - a)^{a-d}} \text{II} \text{III} - \frac{m_1(a-d)}{(t-a)^{a-d+1}}.$$

Тоді для будь-якого $q \in [0,1]$ задача (1)-(3) має розв'язок $u(\mathcal{U})$, який задовольняє наступні оцінки:

для всіх $t \in \mathcal{O}(a,b]$

$$- m_0 + (1-q)(m_0 + m_1) \frac{\text{Ж} \text{III} - a \text{II}}{\text{III} \text{III} - a \text{III}} \text{III} \text{III} (t-a)^{a-d} u(t) \text{III} \text{III} m_1 - q(m_0 + m_1) \frac{\text{Ж} \text{III} - a \text{II}}{\text{III} \text{III} - a \text{III}} \text{III} \text{III}^{a-d}$$

і для майже всіх $t \in \mathcal{O}(a,b]$

$$- m_1(a-d) \text{III} (t-a)^{a-d+1} u(\check{t}) \text{III} m_0(a-d).$$

Теорема 2:

Припустимо, що для всіх $l > 0$ функція f в (1) задовольняє умови:

$$\int_a^b (s-a)^a \left| f_{\text{III}}^{\text{Ж}}(s) - \frac{l}{(t^*(s) - a)^a} \text{II} \text{III} \right| dt < \Gamma, \quad \int_a^b (s-a)^a \left| f_{\text{III}}^{\text{Ж}}(s) - \frac{-l}{(t_*(s) - a)^a} \text{II} \text{III} \right| dt < \Gamma.$$

Крім того, нехай існують $e \in \mathcal{O}(0,a)$ і додатні m_0, m_1 такі, що майже для всіх t виконуються умови:

$$f_{\text{III}}^{\text{Ж}}(t) - \frac{m_0}{(t_*(t) - a + e)^a} \text{II} \text{III} \text{III} \frac{m_0 a}{(t - a + e)^{a+1}},$$

$$f_{\text{III}}^{\text{Ж}}(t) - \frac{m_1}{(t^*(t) - a + e)^a} \text{II} \text{III} \text{III} - \frac{m_1 a}{(t - a + e)^{a+1}}.$$

Тоді для будь-якого $q \in [0,1]$ задача (1)-(3) має розв'язок $u(\mathcal{U})$, який задовольняє наступні оцінки:

для всіх $t \in \mathcal{O}(a,b]$

$$- \frac{m_0}{(t - a + e)^a} + (1-q) \frac{m_0 + m_1}{(b - a + e)^a} \text{III} u(t) \text{III} \frac{m_1}{(t - a + e)^a} - q \frac{m_0 + m_1}{(b - a + e)^a}$$

і для майже всіх $t \in (a, b]$

$$\frac{m_0 a}{(t - a + e)^{a+1}} \dot{u}(t) - \frac{m_1 a}{(t - a + e)^{a+1}}$$

З останніх двох оцінок випливає, що розв'язок, існування якого стверджується в Теоремі 2, не буде мати сингулярність в точці a .

Доведення обох теорем базуються на основній теоремі зі статті [1]. Достатньо розглянути задачу (1)-(3) як задачу (4)-(6) для спеціально підібраних вагових функцій.

Acknowledgement. Supported by MeMoV II. EV902004007/21400 ч.р. CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_053/0016962.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. V. Pylypenko and A. Rontó, “A singular problem for functional differential equations with decreasing non-linearities”, *Mathematical methods in the applied Sciences*, Vol. 44, Issue 14, p. 11076-11088, 2021.
2. V. Pylypenko and A. Rontó, “On a singular Cauchy problem for functional differential equations with non-increasing non-linearities”, *Funkcial. Ekvac.*, vol. 53, no. 2, pp. 277–289, 2010.
3. V. Pylypenko and A. Rontó, “On singular solutions of linear functional differential equations with negative coefficients”, *J. Inequal. Appl.*, pp. Art. ID 384910, 16, 2008.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ВОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Гайдаржи Катерина Григорівна

Студентка IV курсу

014.07 Середня освіта (Географія)

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Андрійчук Тамара Вячеславівна

Доцент, кандидат біологічних наук

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Вступ. Водні ресурси Одеської області складаються з підземних та поверхневих вод. Розподіл поверхневих прісноводних ресурсів є досить нерівномірним. Достатніми запасами води наділені південь та захід, а північ та центр області їх не мають. Забезпеченість підземними водами та якісною питною водою загалом по області оцінюється у межах 30 %. Постачання питної води населенню майже на 80 % здійснюється за рахунок поверхневих джерел.

Мета: дослідження водних ресурсів Одеської області.

Методи дослідження: літературний, описовий, картографічний, узагальнення, прогнозування.

Результати дослідження та обговорення. Одеський водопровід транспортує воду з поверхневих джерел р. Дністер, Ізмаїльський район з р. Дунай, Болградський район з о. Ялпуг. Інші населені пункти використовують воду з підземних джерел.

Північний водогосподарський район області характеризується наявністю повністю придатної для споживання питної води. В Центральному

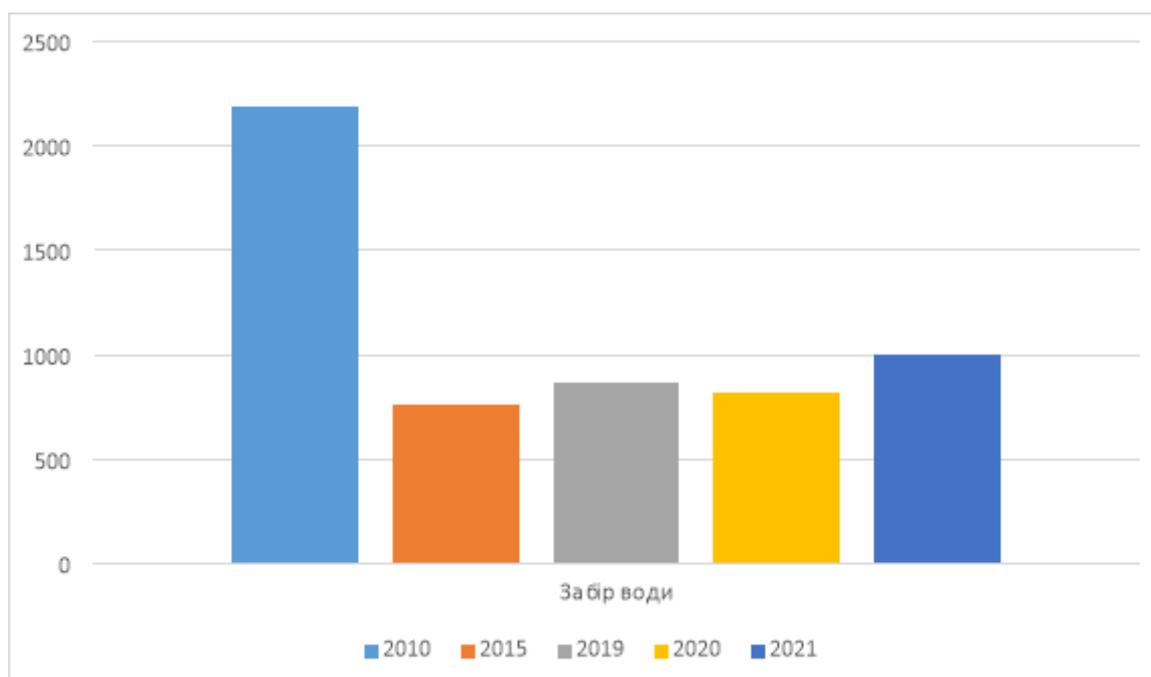
водогосподарському району більшість підземних джерел містять воду з високим рівнем мінералізації.

Приміський водогосподарський район має найбільшу кількість артезіанських свердловин (2338), а збір води ведеться із підземних водоносних горизонтів, що відносяться до річки Дністер. Південно західний район характеризується нестабільною, навіть загрозовою ситуацією з водопостачанням.

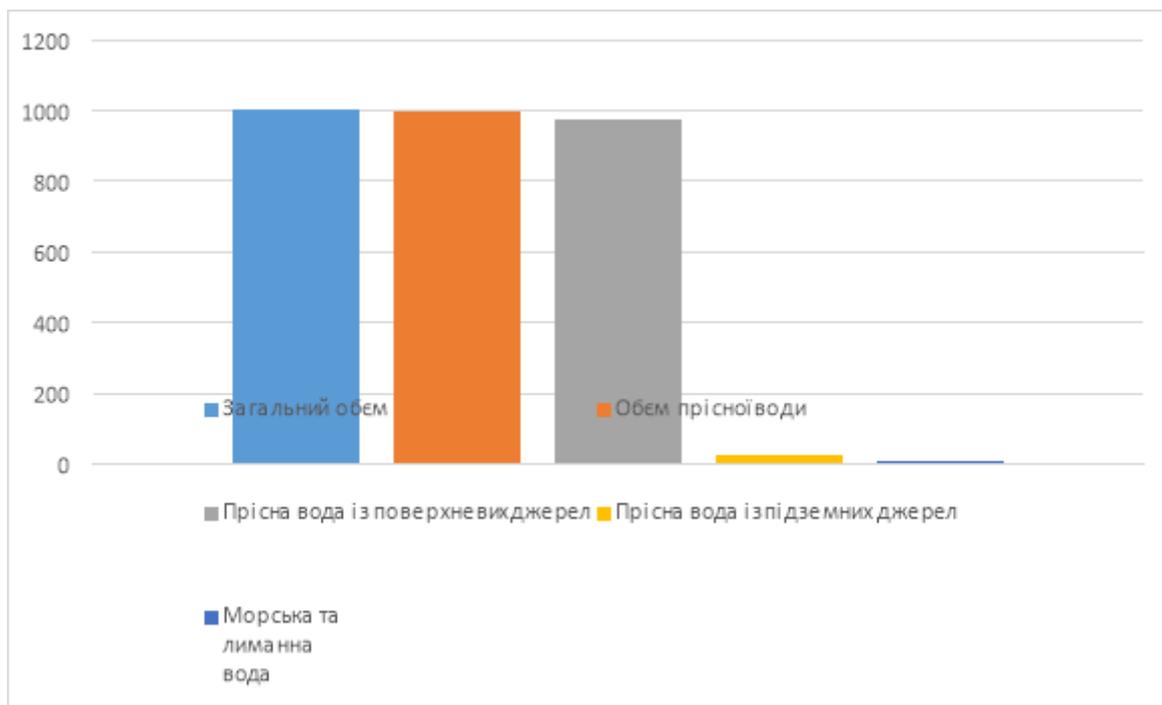
Підземні води району значно мінералізовані. Надійних джерел водопостачання практично немає. Придунайський водогосподарський район також відзначається незадовільним водопостачанням і найменшою кількістю артезіанських свердловин (296). Забір питної води відбувається із підземних водоносних горизонтів р. Дністер.

Нерівномірно розподілені по території Одеської області і підземні водоносні горизонти. Більшість артезіанських свердловин (понад 60%) перебувають у неналежному технічному стані. Тож забезпечення питною водою населення Одеської області є незадовільним, навіть загрозовим.

Динаміка забору води з природних водних об'єктів Одеської області представлено на рис. 1 і рис. 2.

Рис. 1. Забір води з природних водних об'єктів (в млн м³)

Рис. 2. Забір води з природних водних об'єктів(в млн м³)

Отже, в 2021 р. загальний забір води становив 1002 млн м³, прісної води 996 м³ [3].

Гострим питанням для Одеської області залишається проблема очистки стічних вод. В межах регіону нараховується 132 підприємства, які здійснюють викид стічних вод у місцеві водойми, зокрема 24 господарства, які скидають відпрацьовану воду в зрошувальні канали. Головними забруднювачами є: ТОВ «Інфокс» філія «Інфоксводоканал», КП «Чорноморськводоканал», КП «Водоканал» м. Арциз, КВЕП «Подільськводоканал», КП «БілгородДністровськводоканал», Затоківське ВУЖКГ, КП «Балтаводоканал», ПАТ «Целюлозно-картоний комбінат», МКП «Теплодарводоканал» та інші. Поверхневі води забруднюються головним чином підприємствами житловокомунального господарства [2].

У 2020 р. загальний об'єм скинутих зворотних вод становив 150 млн м³, забруднених зворотних вод – 25 млн м³ (32 млн м³ у 2021 р.), забруднених зворотних вод без очищення – 21 млн м³, недостатньо очищених забруднених зворотних вод – 4 млн м³ [3].

Головними проблемами охорони і раціонального використання водних

ресурсів в Одеській області є наступні.

1. Низька забезпеченість регіону прісною водою та, зокрема, підземними водами. Централізоване водопостачання присутнє тільки у 57% сіл, у 83% з них вода не відповідає санітарним вимогам. У 124 населених пунктах використовують довізну водою. Спорудження водопровідної мережі здійснюється досить повільно.

2. Головними джерелами питної води є річки Дунай та Дністер. Економічна діяльність в їх басейнах спричиняє зниження якості води, утруднює водопостачання місцевих жителів. У водах Дністра зосереджені високі концентрації нітритів, фосфатів, заліза, міді, хрому, нафтопродуктів, кальцію.

3. Підземні води активно забруднюються пестицидами, нітратами та нітритами, що вимагає додаткових витрат на доочистку води. Разом з цим спостерігається значне спрацювання підземних горизонтів, вичерпання запасів підземних вод.

4. Незадовільний технічний стані біля 80% очисних споруд області. Через нестачу фінансування майже не проводиться розбудова та ремонт каналізаційних мереж і очисних споруд в населених пунктах.

5. Деградація цінних причорноморських лиманів, що мають рекреаційне значення, зокрема Куяльницького, Хаджибейського, Будакського. Перевищення допустимих норм якості води в р. Турунчук на кордоні з Молдовою вказує, що джерела забруднення р. Дністер перебувають за межами області.

Високі рівні як хімічного, так і мікробного забруднення протягом всього року спостерігаються в Дністровському лимані. Річка Дунай найбільше потрапляє під промислове забруднення. У її воді містяться солі важких металів, особливо заліза, марганцю, цинку і кадмію, а також хвороботворні бактерії.

Щодо морської води, то найбільш забрудненою залишається ділянка моря поблизу м. Одеси, де сконцентроване максимальне антропогенне навантаження, а гідрологічні можливості Одеської затоки не забезпечують потрібного самоочищення морської води. Значне перевищення обсягу нечистот, що

надходять до вод Чорного моря, над асиміляційною здатністю моря зумовлює катастрофічний стан морських екосистем. Головними джерелами забруднення є: стоки річок, стічні води з різних берегових джерел, морський транспорт [1].

Висновки. Підводячи підсумок вищесказаного можна зробити висновок про те, що для Одеської області залишається головною проблемою незадовільне водозабезпечення для населення. Усі водойми регіону піддаються систематичному забрудненню. На нашу думку є декілька шляхів для подолання цієї екологічної проблеми, а саме: дерегуляція річкових потоків, боротьба з замуленням малих річок, впровадження новітніх очисних споруд на промислових підприємствах та підприємствах водопостачання, приділення особливої уваги екологічному стану річок Дунай та Дністер, які є основними джерелами водопостачання області, постійний моніторинг екологічної ситуації в регіоні, швидке реагування на надзвичайні ситуації тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
2. Сербов М. Удосконалення моделей управління прісноводними ресурсами на інноваційних засадах в умовах сталого розвитку/ М. Сербов// Вісник Хмельницького національного університету 2022, № 5, Том 1. С. 15-22.
3. Статистичний збірник. Довкілля України 2021. 2022 р. 149 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/zb_dovkillia_2021.pdf

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ РОЗПОДІЛ ПУНКТІВ ДГМ ТЕРИТОРІЇ ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мельник Антон Анатолійович,
кандидат географічних наук, доцент
Дарчук Костянтин Вікторович,
кандидат географічних наук, доцент, завідувач
кафедри геодезії,
картографії та управління територіями,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Вступ. Сучасне геодезичне забезпечення для значної частини території країни потребує збільшення числа пунктів державної геодезичної мережі. На сьогоднішній день, дослідження геодезичного забезпечення території є надважливим та безумовно актуальним. Це також підсилюється внаслідок реформи децентралізації, що змінила адміністративно-територіальний устрій країни. Через це, потрібно проводити аналіз, щодо визначення особливостей просторово-часового розміщення як окремих пунктів геодезичної мережі так і геодезичного забезпечення загалом.

Існування розрізнених, окремих баз даних як на державному так і на локальному рівнях ще більше не дозволяє провести об'єктивну оцінку. В наслідок чого виникає потреба, щодо аналізу топографо-геодезичного забезпечення території України з використанням ГІС-технологій.

Мета статті. У запропонованому дослідженні метою виступає аналіз просторово-часового розподілу пунктів ДГМ за допомогою ГІС QGIS для території Дністровського району Чернівецької області.

Матеріали і методи. Здійснено експортування векторних шарів, з їх атрибутивними та просторовими характеристиками, меж адміністративно територіальних утворень з офіційного сайту децентралізації Міністерства розвитку громад та територій України.

Проведено оцінку просторово-часового розміщення пунктів ДГМ для

території Дністровського району Чернівецької області в розрізі територіальних громад за допомогою ГІС QGIS.

Результати дослідження. На території досліджень кількість геодезичних пунктів налічує 70 одиниць, що становить 26,4 % від загальної кількості пунктів області. З них: 1-го класу – 7; 2-го – 13; 3-го – 29; геодезичної мережі згущення (4 клас) – 21 одиниця. Ураховуючи що площа Дністровського району становить 2 131,9 км², то щільність пунктів відповідає 1 пункт на 30,5 км².

Найбільше пунктів знаходиться в громадах з найвищим значеннями площі територій: в Сокирянській громаді – 23 одиниці, 16 одиниць на території Кельменецької селищної територіальної громади. Для решти громад показник загальної кількості менше 10 одиниць, а Новодністровська міська громада немає жодного пункту ДГМ. Якщо аналізувати щільність пунктів, то лідируючі позиції займають Мамалигівська, Сокирянська, Рукшинська громади з показниками 1 пункт на 16,1 км², 26,4 км² та 27,2 км² відповідно. Для решти територій значення щільності становить значення понад 30 км².

Із 7 виявлених пунктів 1 класу найбільша кількість знаходиться в межах Кельменецької громади – 3 одиниці. На території Сокирянської розміщені 2 пункти. Із 13 розміщених пунктів 2 класу найбільша кількість зосереджена на території Кельменецької громади – 4 об'єкта, тоді як, на території Недобоївської та Рукшинської громад наявні 2 пункти, а на території Мамалигівської, Лівинецької, Клішковецької, Вашковецької, Сокирянської – по 1 пункту. Із 29 пунктів ДГМ 3-го класу найбільша кількість спостерігається на території Сокирянської – 12 пунктів, Кельменецької громад – 6 одиниць, а на території Лівинецької, Хотинської, Мамалигівської, Недобоївської громади - 2-3 пункта. Кількість пунктів ДГМ геодезичної мережі згущення складає 21 одиницю. В Сокирянській громаді існує 8, Кельменецькій – 3, Мамалигівській-5 пунктів ДГМ. Для Недобоївської, Вашковецької, Клішковецької, Новодністровської громад - відсутні пункти ДГМ зазначеного класу.

Визначено територію, яку охоплюють пункти ДГМ при складанні

топокарт масштабу 1:10 000, шляхом побудови моделей в середовищі QGIS. Здійснено векторизацію об'єктів, що характеризують ділянки невідповідності середньої щільності пунктів ДГМ і обчислено їх площі. Загальна площа таких територій становить 600,6 км², що відповідає 28,3 % від загальної площі району. Найбільша частка таких площ спостерігається у межах Новодністровської міської – 58,6 % (4,1 км²), Клішковецької – 53,0 % (112,8 км²) та Недобоївської сільських – 34 % (44,3 км²) громад. Для решти територій показник менше 30%. Для Мамалигівської сільської громади величина територій невідповідності середньої щільності пунктів державної геодезичної мережі є найменшою – 5,5 % (7,9 км²).

У середовищі QGIS здійснено прив'язку «Схеми розташування пунктів ДГМ 1954-61 років». Виявлено, що загальна кількість пунктів ДГМ становить 73 одиниці. При цьому 57 пунктів мають однакове просторове розміщення в порівнянні з сучасними пунктами. 12 сучасних пунктів ДГМ на картосхемах геодезичного забезпечення 60-х років є відсутніми. Сьогоднішнє їх місцезнаходження характерне переважно для територій Хотинської та Сокирянської громад.

Розглянуто відповідність геодезичного забезпечення та обчислено площі територій невідповідності розміщення пунктів ДГМ. Загальний показник площі зазначених ділянок складає 603 км², яка становить 28,4 % від загальної площі району. Найбільші значення характерні для Новодністровської – 55,9% (3,9 км²), Хотинської – 46,5% (84,9 км²), Клішковецької – 40% (84,9 км²) громад. Найменші площі показника - для Рукшинської – 6,3% (6,8 км²) громади.

Площі територій невідповідності як в минулому так і сучасні майже співпадають: 603 проти 600 км² (Таблиця 1). Для 6 адміністративних одиниць площі територій невідповідності є вищими ніж в минулому. Особливо велика відмінність характерна для Рукшинської громади – 25% проти 6% відповідно.

Здійснено оцінку геодезичного забезпечення території враховуючи сучасні існуючі пункти ДГМ так і пункти, що існували раніше. Показник площі територій невідповідності зменшується з 603 км² до 419,8 км², що у

відсотковому відношенні від загальної площі Дністровського району становить зменшення з майже третини території до її п'ятої частини – 19,8 %.

Таблиця 1

**Характеристика просторово-часової невідповідності територій
Дністровського району, щодо середньої щільності пунктів ДГМ**

№	Назва громади	Площа	Площа територій невідповідності					
			Пункти ДГМ 60-х років		Сучасні пункти ДГМ		Пункти ДГМ сучасні та 60-х років	
			Км ²	% від заг. площі	Км ²	% від заг. площі	Км ²	% від заг. площі
1	Сокирянська	606,3	195,5	32,2	142	23	108,1	17,8
2	Кельменецька	540,5	105,2	19,5	158	29	104	19,2
3	Хотинська	182,5	84,9	46,5	53,8	29,5	36,9	20,2
4	Клішківецька	212,3	84,9	40	112,8	53	73,7	34,7
5	Недобоївська	129,4	34,2	26,4	44,3	34,2	33,3	25,7
6	Лівинецька	129,3	33,2	25,7	35,9	27,8	32,9	25,4
7	Мамалигівська	144,6	32,9	22,8	7,9	5,5	7,9	5,5
8	Вашковецька	58,6	21,5	36,7	14,9	25,4	14,9	25,4
9	Новодністровська	7,09	3,9	55,9	4,1	58,6	2,1	29,6
10	Рукшинська	108,6	6,8	6,3	26,9	24,8	6,0	5,5
Σ	Усі громади	2120	603	28,4	600,6	28,3	419,8	19,8

Висновки. Встановлено невідповідність геодезичного забезпечення території Дністровського району, щодо вимог нормативних документів. Векторизація ділянок невідповідності середньої щільності пунктів ДГМ дала можливість кількісно підійти до оцінки геодезичного забезпечення в розрізі територіальних громад. Вирішення вказаної проблеми можливе завдяки проектуванню і створенню додаткових пунктів ДГМ. Використання геодезичних пунктів, що існували в минулі роки та їх локація може покращити геодезичне забезпечення території дослідження.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Нещадим Тимофій Геннадійович,

здобувач вищої освіти 1 курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:

Ядловська Ольга Степанівна,

доцентка кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст. наук, доцентка,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Туризм має стратегічне значення у сучасній економіці для розвитку економіки кожної держави. В дослідженнях проблем розвитку туризму увагу приділяють «кластерному підходу». У програмах регіонального розвитку виникає потреба у формуванні кластерів, а саме туристичні кластери впливають на економіку регіону, оскільки з ним пов'язане і готельне господарство, і будівництво, і харчова промисловість, і сільське господарство, і галузі легкої промисловості.

Потрібно підтримувати та розвивати туристичну галузь на державному рівні, її економічна діяльність полягає в забезпеченні ефективного використання наявної та створення нової матеріально-технічної бази туризму, що сприятиме збільшенню валютних надходжень до бюджету держави, кооперуванню коштів суб'єктів туристичної діяльності, зайнятості населення та задоволенню його різноманітних потреб.

Туристична галузь у своїй економічній діяльності виділяє такі основні завдання:

- створення туристичного продукту та надання туристичних послуг,
- формування ринку туристичних послуг,

- удосконалення інфраструктури туризму,
- розвиток внутрішнього та іноземного туризму.

Відомий економіст М. Портер дає таке визначення: «Кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, підприємств, які надають послуги, фірм в суміжних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій у певних сферах, які конкурують між собою, але при цьому ведуть спільну діяльність» [3, с. 256].

В туризмі кластер трактується як система взаємодії туристичних підприємств, що сконцентровані географічно і використовують спільні туристичні ресурси.

Кордони туристичного кластеру постійно змінюються, тому що завжди з'являються нові підприємства, розвиваються нові напрямки діяльності, змінюється ринок та умови його функціонування. Туристичний кластер – це концентрація на певній території підприємств індустрії туризму, які взаємодіють між собою з метою створення туристичного продукту. Групи підприємств спільно використовують туристичні ресурси, інфраструктуру, ринок праці та взаємодоповнюють один одного [2, с. 46].

Провідну, стрижневу роль у туристичному кластері відіграють туристичні підприємства (зазвичай, потужні туроператорські фірми), які експортують свої послуги за межі регіону, країни. На нижчому рівні знаходяться різноманітні туристичні агентства, а також численні підприємства з розміщення, харчування, транспортування туристів, надання супутніх послуг і виробництва товарів туристичного попиту. І всі вони об'єднуються спільним бізнес-кліматом, в межах якого формуються необхідні для функціонування туристичного кластера трудові ресурси, технології, а також діють різні стимули, включаючи податкову систему, адміністративне регулювання та бар'єри [1, с. 469-471].

У структурі туристичного кластера доцільно виділяти чотири основні сектори: 1) сектор виробництва туристичних послуг об'єднує туроператорські фірми та турагентства, заклади з розміщення та оздоровлення туристів,

підприємства з перевезення туристів , заклади з організації харчування туристів та заклади з організації дозвілля туристів; 2) сервісний сектор об'єднує банківсько-кредитні та страхові установи, навчальні заклади туристичного профілю, наукові установи, а також бізнес-центри, лізингові компанії; 3) допоміжний сектор включає різноманітні підприємства з виробництва сувенірів, туристичного спорядження, специфічних для певної місцевості товарів; поліграфічні підприємства, картографічні фабрики, періодичні видання, телерадіокомпанії; 4) сектор забезпечення життєдіяльності туристичного кластера пов'язує між собою окремі сектори та підприємства туристичного кластера, забезпечуючи координацію їх діяльності [2, с. 50].

Сутність кластерного підходу дозволяє підвищити конкурентну спроможність окремого регіону, галузі або обох разом. Застосовуючи кластерний підхід, ми підвищуємо ефективність функціонування та конкурентоспроможність підприємств регіону (оскільки кластер обмежений географічно) шляхом координації та об'єднання зусиль не лише безпосередніх виробників туристичного продукту, а й допоміжних підприємств, які опосередковано пов'язані з виробництвом кінцевого продукту кластера. Крім того, ефективність функціонування підприємств за рахунок впровадження інноваційних підходів та новітніх, наукомістких технологій [4, с. 56].

Висновки. Завдяки розвитку кластерної моделі активізується підприємницька діяльність у сфері туризму. Це сприяє створенню нових робочих місць, зростають доходи місцевого населення, поповнюється бюджет регіону. Підвищується рівень кваліфікації кадрів, які зайняти у туристичній галузі. Зацікавлені підприємці основних та суміжних галузей, місцева влада об'єднуються і рухаються у напрямку підвищення ефективності функціонування регіону.

Разом легше зменшувати витрати, дешевше просувати спільний продукт. Потрібна законодавча база для створення та функціонування кластерів, привабливі умови для інвесторів туристичної галузі, а саме податкові пільги, законодавчий захист самих інвестицій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Економіка туризму: теорія та практика : підручник. М. П. Мальська, М. Й. Рутинський, С. В. Білоус, Н. Л. Мандюк. Центр учбової літератури. 2014. 544 с.
2. Тимчишин-Чемерис Ю. В. Туристичний кластер – форма розвитку та успіху туристичної діяльності регіону. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 4. С. 44-57.
3. Портер М. Конкуренція. Переклад з англ.; під ред. Я. В. Заблоцького. ВД «Вільямс». 2005. 602 с.
4. Яворський Ю. М. Туристичний кластер як форма розвитку галузі. *Український туризм*. 2015. № 2. 56-57 с.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

APPLICATION OF DIRECT-PROSPECTING METHODS FOR THE TYPES OF VOLCANIC STRUCTURES DETERMINATION WITHIN MALDIVES CARBONATE PLATFORM IN INDIAN OCEAN

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,

Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

Introduction. In the process of large-scale testing in 2019-2022 of the super mobile direct-prospecting technology of satellite images and photographs frequency resonance processing [7] numerous facts (evidences) were obtained in favor of 1) deep (abiogenic) genesis of oil, condensate and gas in the process of hydrogen degassing of the Earth, 2) migration of gas (methane), carbon dioxide and hydrogen into the atmosphere of the Earth planet and 3) a "volcanic" model of the formation of structural elements and appearance of the Earth, planets and satellites of the Solar system, as well as deposits of hydrocarbons, ore minerals and water.

The results of studies conducted in various regions of the globe showed also that the super-mobile technology used makes it possible to significantly speed up and optimize (cheapen) the exploration process for combustible and ore minerals, as well as water.

We also note that many researchers focus on the expediency of accelerating the exploration process for various types of minerals. In particular, the article [2] discusses and analyzes the paradigms of prospecting studies for oil and gas, and

article [3] discusses breakthrough technologies for minerals prospecting. The author of article [3] also notes the importance of using Earth remote sensing (ERS) data in the exploration process.

We add to the above that modern technologies of remote sensing data processing and interpreting have made it possible to detect tens of thousands of volcanic structures of various types on Earth [4], Mars [5] and Venus [6], which significantly strengthens the position of the volcanic model of formation the structural complexes of the Earth and of planets and satellites of Solar system.

Below are the results of a reconnaissance survey of local areas and blocks within the Maldives carbonate platform in order to determine the types of volcanic structures, present in this region, and additionally demonstrate the feasibility of using frequency resonance methods of satellite images and photographs processing in the exploration process for various types of minerals and studying deep structures of the structural elements of the Earth.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [7].

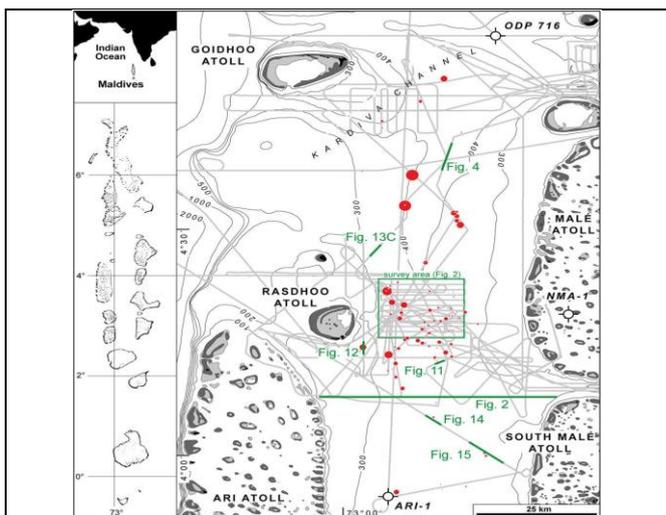
The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance.

The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of

instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [7-12].

As in other publications, we once again focus on the distinctive feature of the developed direct-prospecting frequency-resonance methods. Unlike classical geophysical methods, the methods used make it possible in each specific case to fill the cross-section under study with the complexes of sedimentary, metamorphic and igneous rocks present in it, as well as to determine in the first approximation (and refine at the stages of detailing) the intervals of the cross-section that are promising for the detection of combustible and ore minerals, immediately, in the process of measurements (registration of signals) by the developed instrumentation and measuring devices (i.e. without additional stages of modeling and geological interpretation of the results of instrumental measurements). In this thesis, as well as in other published materials, the emphasis is mainly on the presentation of measurement results.

Results of reconnaissance studying in region of Maldives carbonate platform. The results of geological and geophysical studies within the Maldives carbonate platform are presented in the article [1]. The position of this structure in the Indian Ocean, as well as the location of profiles and points of geological and geophysical studies and the site of detailed work are shown in Fig. 1.

Fig. 1. Location of the Maldives carbonate platform in Indian Ocean, with position of the study area [1].

In the annotation to the article [1], the authors present the results of their studies in the following form (interpretation): “An example of sea-floor depressions in more than 300 m deep waters occurs in the Inner Sea of the Maldives carbonate platform in the Indian Ocean.

The structures were mapped with multibeam and Parasound, multi-channel seismic were used to link the depressions with structures at depth.

The circular depressions have diameters of up to 3000 m and depths of up to 180 m.

The craters are interpreted as pockmarks formed through the venting of gas and fluids. Gas and fluid lenses below the pockmarks are reflected by bright spots in the seismic sections as well as a reduction of the instantaneous frequency.

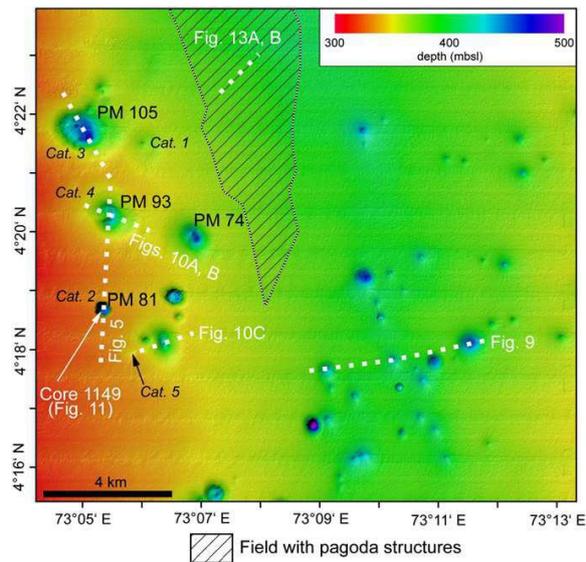
These areas at depth are linked to chimneys connected to faults and drowned Oligocene carbonate banks. A model is presented that relates the different forms and sizes of the structures to distinct development stages of sea floor deformation to one process.

Early stages of gas and fluid migration into the shallow part of the sedimentary succession induce formation of dome-shaped bodies. Initial gas and fluid escape to the sea floor is reflected by the formation of sand volcanoes and aligned small pockmarks. Active pockmarks are the deepest, and have the shape of truncated cones in cross section. Mature pockmarks are characterized by erosion of the flanks of the structure by bottom currents. ....

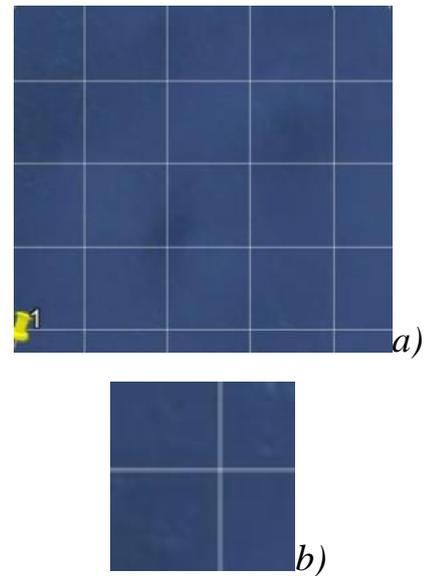
Pockmarks in the Maldives indicate that the archipelago is an example of a hydrocarbon system which consists of an isolated oceanic carbonate platform overlying a volcanic basement and lacustrine source rocks.”

Brief description of the instrumental measurements results. First, we note that a limited set of measurement procedures has been performed in the area of reconnaissance work.

The main emphasis was placed on determining the main types of volcanic complexes that exist in this region of the Indian Ocean. In the reconnaissance (accelerated) mode, frequency-resonance processing of satellite images was carried out over the area of detailed geological and geophysical studies conducted (Fig. 3), as well as images of relatively large fragments of the territory in the region of carbonate platform location (Fig. 4).

Fig. 2. Multibeam map of the pockmark area located West of Rashdoos Atoll [1].

Fig. 3. Satellite images of survey areas.

During frequency-resonance processing of a satellite image of detailed geological and geophysical works area in Fig. 3a responses at the frequencies of oil, gas condensate, gas, amber, carbon dioxide, yellow phosphorus, oil shale, gas hydrates, anthracite, nitrogen, oxygen, and ice were recorded. By instrumental measurements the presence of a volcanic complex (complexes?), filled with 1-6 groups of sedimentary rocks, was established. The root of volcano was fixed at a depth of 470 km.

On the surface of 0 m from the space above the water, signals were recorded (from 4-6 s) at the frequencies of gas, yellow phosphorus, carbon dioxide, nitrogen, and oxygen. These results indicate the migration of gases into atmosphere.

At a depth of HC synthesis at 57 km, responses were obtained of oil, gas condensate, gas, amber, living water, and at the surface of 59 km – from carbon dioxide and dead water.

During frequency-resonance processing of a fragment of a satellite image with a large seep in the upper left corner of survey area (Fig. 3b), signals were recorded at the frequencies of oil, gas condensate, gas, amber, carbon dioxide, yellow phosphorus, oil shale, gas hydrates, anthracite, nitrogen, oxygen, ice.

By instrumental measurements a volcanic complex, filled with 1-6 groups of

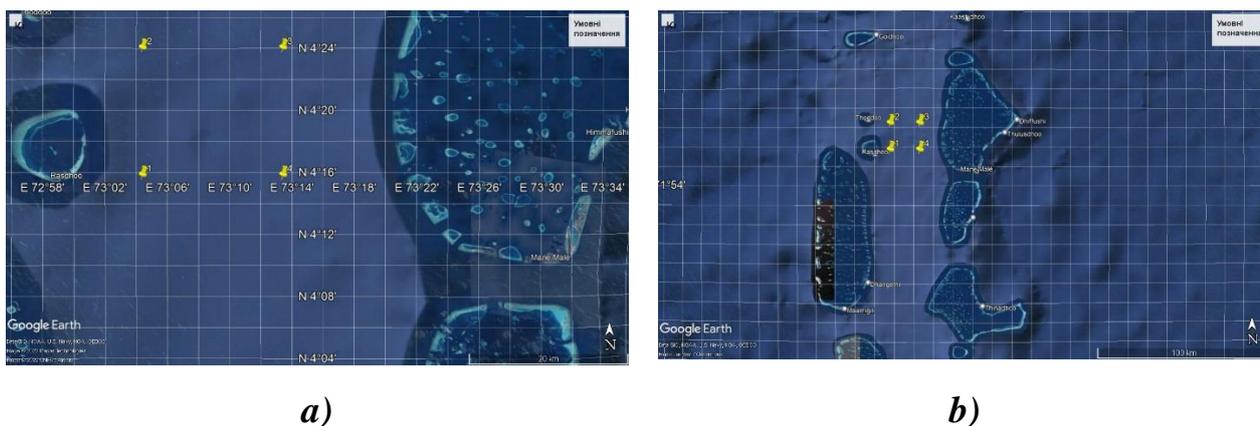
sedimentary rocks with a root at a depth of 470 km, was determined.

On the surface of 0 m from the space above the water, signals were recorded (from 15 s) at the frequencies of gas, yellow phosphorus, carbon dioxide, nitrogen, and oxygen. These results indicate the migration of gases into atmosphere.

At a depth of HC synthesis of 57 km, responses were obtained of oil, gas condensate, gas, amber, living water, and at the surface of 59 km – from carbon dioxide and dead water. Signals at frequencies of oil, condensate and gas were also recorded from the lower part of cross-section at depths of 5, 10 and 15 km.

Frequency-resonance processing of satellite images of a large areas in the region of the carbonate platform location was carried out only in order to determine the types of volcanic complexes, present within these areas. As a result, by instrumental measurements within the territory in Fig. 4a, the presence of volcanic complexes, filled with the 1st-6th, 7th (limestone), 8th (dolomite) groups of sedimentary rocks, as well as the 1st group of igneous rocks (young granites) is established.

Within the larger area in Fig. 4b, the presence of volcanic complexes, filled with 1-6, 7th (limestones), 8th (dolomites), 9th (marls) and 10th (siliceous) groups of sedimentary rocks, as well as 1st (young granites) and the 7th (ultramafic) groups of igneous rocks is established.

Fig. 4. Satellite images of the Maldives carbonate platform region.

Let us add to the above that there may be several volcanic structures of the same type within the surveyed territories.

Brief comments and conclusion. The results of reconnaissance investigations carried out promptly can be summarized in the following form.

Additional facts (evidence) have been obtained in favor of the deep (abiogenic) genesis of oil, condensate and gas in the process of hydrogen degassing of the Earth [10], the migration of gas (methane), carbon dioxide and phosphorus into the Earth's atmosphere and the "volcanic" model of the formation of structural elements of the Earth and hydrocarbon deposits.

A volcanic complex, filled with sedimentary rocks of 1-6 groups, was discovered at the site of detailed geological and geophysical work. Within such volcanoes, in the vast majority of cases, at the boundary of 57 km, there are conditions for the synthesis of oil, condensate, gas, and amber. Responses at the frequencies of oil, condensate, gas and amber were also recorded from the surface and in the surveyed area!

At the location of the largest seep, signals at the frequencies of oil, condensate, and gas were also recorded from the lower part of cross-section at depths of 5, 10 and 15 km, which indicates the presence within the survey area of a deep channel of migration of fluids and mineral matter to the upper horizons of cross-section, as well as deep synthesis of hydrocarbons.

By instrumental measurements the migration of gas, yellow phosphorus, carbon dioxide, nitrogen, oxygen into the atmosphere was recorded. This may indicate the activity of the volcanic structure and the synthesis of hydrocarbons and carbon dioxide within it at the present time.

In connection with the above, as well as taking into account previous surveys of areas of gas migration into the atmosphere [11-12], it can be stated that in active volcanic complexes, the synthesis of hydrocarbons and other gases is currently carried out regularly, and, consequently, their migration into the atmosphere. It can also be assumed, in connection with this, that the volumes of harmful gases polluting the environment in areas of active volcanic complexes are enormous.

Within a large survey area, seven types of volcanic structures out of ten

knowns, which were recorded during numerous experimental works in various regions of the world, were found.

In conclusion, we note once again that it is expedient to use mobile direct-prospecting methods and technologies for minerals of various types searching, the deep structure of structural objects on Earth studying, as well as searching for and localizing sites and local zones of migration of harmful gases polluting the environment into the atmosphere of the planet.

REFERENCES

1. Christian Betzler, Sebastian Lindhorst, Christian Hübscher, Thomas Lüdmann, Jörn Fürstenau, John Reijmer. Giant pockmarks in a carbonate platform (Maldives, Indian Ocean). *Marine Geology* 289 (2011) 1–16. doi:10.1016/j.margeo.2011.09.004

2. Cleveland M. Jones. The oil and gas industry must break the paradigm of the current exploration model. *J Petrol Explor Prod Technol* (2018) 8:131–142. <https://doi.org/10.1007/s13202-017-0395-2>

3. Kazuya Okada. Breakthrough technologies for mineral exploration. *Mineral Economics* (2022) 35:429–454. <https://doi.org/10.1007/s13563-022-00317-3>

4. “It’s just mind boggling.” More than 19,000 undersea volcanoes discovered. <https://www.science.org/content/article/it-s-just-mind-boggling-more-19-000-undersea-volcanoes-discovered>

5. NASA Confirms Thousands of Massive, Ancient Volcanic Eruptions on Mars. <https://www.nasa.gov/feature/goddard/2021/nasa-confirms-thousands-of-massive-ancient-volcanic-eruptions-on-mars>

6. Venus has thousands more volcanoes than we thought, and they might be active (85,000). https://www.livescience.com/venus-volcano-map?utm_term=44ECB896-8E87-4E40-BB4B-378A1DAC13A3&utm_campaign=C8BE61D2-E32A-4D67-9F95-2269F88D92E6&utm_medium=email&utm_content=3B3942FA-8062-4397-8D72-42A55926B151&utm_source=SmartBrief

7. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

8. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

9. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

10. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. *Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian)

11. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin, Sergiy Levashov, Valery Solovyov. Volcanism and degassing processes in the structures of the Earth's polar regions (review based on the results of frequency-resonance studies). Dodo Books Indian Ocean Ltd. And OmniScriptum S.R.L Publishing group. 2022. 276 p. (in Ukrainian). ISBN: 978-620-0-63606-5 <https://morebooks.de/shop-ui/shop/search?q=978-620-0-63606-5&page=1>

12. Valery Soloviev, Nikolay Yakymchuk, Ignat Korchagin. Pockmarks, seep sources, and degassing processes in the polar region structures. *New Concepts in Global Tectonics Journal*. Volume 11, Number 1, March 2023. P. 35-47 ISSN 2202-0039. <http://www.ncgtjournal.com/journals.html>

PROSPECTS OF NATURAL HYDROGEN AND HYDROCARBONS DEPOSITS DISCOVERY WITHIN EXPLORATION BLOCK IN SOUTHERN AUSTRALIA BY MOBILE DIRECT-PROSPECTING METHODS

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,
Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

Introduction. Published materials on the transition to carbon-free energy indicate the beginning of a boom on natural (“golden”) hydrogen in Australia [1-2, 4]. And this direction of geological exploration is supported by the country legislative act. The results of mobile direct-prospecting methods approbation show that they can significantly speed up and reduce the cost of exploration process for "golden" hydrogen! This report presents the results of a reconnaissance survey of the territory of licensed Block 691 in southern Australia [3, 5]. Experimental studies using direct-prospecting methods were carried out in order to assess the prospects of detecting natural hydrogen and hydrocarbons accumulations within the block.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [6, 7].

The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency

resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [6-13].

In the process of performing experimental studies of a reconnaissance or detailed nature (carrying out instrumental measurements!) within the blocks and areas of the survey, the following sequence of procedures (graphs) for processing an individual satellite image (or its local fragment) is used.

1. The procedure for fixing responses (signals) from the surface at the frequencies of the following set of substances: oil, condensate, gas, amber, methane oxidizing bacteria, oil shale, gas hydrates, ice, coal, anthracite, hydrogen, living (deep) water, dead water, diamonds, potassium magnesium salt, sodium chloride salt.

2. Graph of registration of responses from the groups of sedimentary, metamorphic and igneous rocks that make up the cross-section.

3. Procedure for determining the presence in survey area of deep channels (volcanoes), filled with various groups of rocks; assessment of depths of the roots of volcanoes location.

5. Graph for determining groups of rocks (or individual samples of groups), from which signals are recorded at frequencies of oil, condensate, gas and water (deep, live).

6. The procedure for recording responses of oil, condensate, gas and phosphorus at the surface (depth) of 57 km - the boundary of the synthesis of hydrocarbons and amber in deep channels (volcanoes), filled with certain groups of rocks.

7. Graph of signals registration from water (deep, live) on the surfaces of 11, 46, 57, 68 km - the predicted boundaries of water synthesis in volcanoes of a certain type.

8. The procedure for scanning a cross-section with different steps from the

surface up to 15 km to determine the depth intervals, within which responses are recorded at the resonant frequencies of oil, condensate, and gas. Refinement of the depths of location of the most promising for hydrocarbons intervals of cross-section during additional scanning with a finer step.

9. Graph for assessing the depth of the upper boundary (edge) of basalts, as well as the depths of the beginning of fixing responses at the resonant frequencies of hydrogen and living (healing) water from basalts. It is implemented in case of fixing responses from the 6th group of igneous rocks (basalts) on the surveyed area.

10. Procedure for determining the depths of occurrence of the upper edge of kimberlites, as well as the depth interval within which responses at diamond frequencies are recorded. It is implemented when establishing the presence of signals from the 11th group of igneous rocks (kimberlites) in the survey area.

Results of the licensed Block 691 surveying. Geological and geophysical research for the purpose of searching for and extracting natural hydrogen within the licensed Block 691 [3, 5] in southern Australia is being carried out by H2EX Company [5]. To assess the prospects for detecting hydrogen accumulations within the Block 691, reconnaissance studies were carried out using mobile direct prospecting technology of satellite images frequency-resonance processing.

For instrumental measurements, the contours of Block 691 (Fig. 1a) were plotted (superimposed) on a satellite image of the territory (Fig. 1b), which made it possible to prepare images of three fragments of the licensed block - northern (Fig. 2b), central (Fig. 2c) and southern (Fig. 2d). Subsequently, frequency-resonance processing of three fragments of the image was carried out in the reconnaissance (accelerated) mode separately. The results of the performed instrumental measurements can be summarized in the following form.

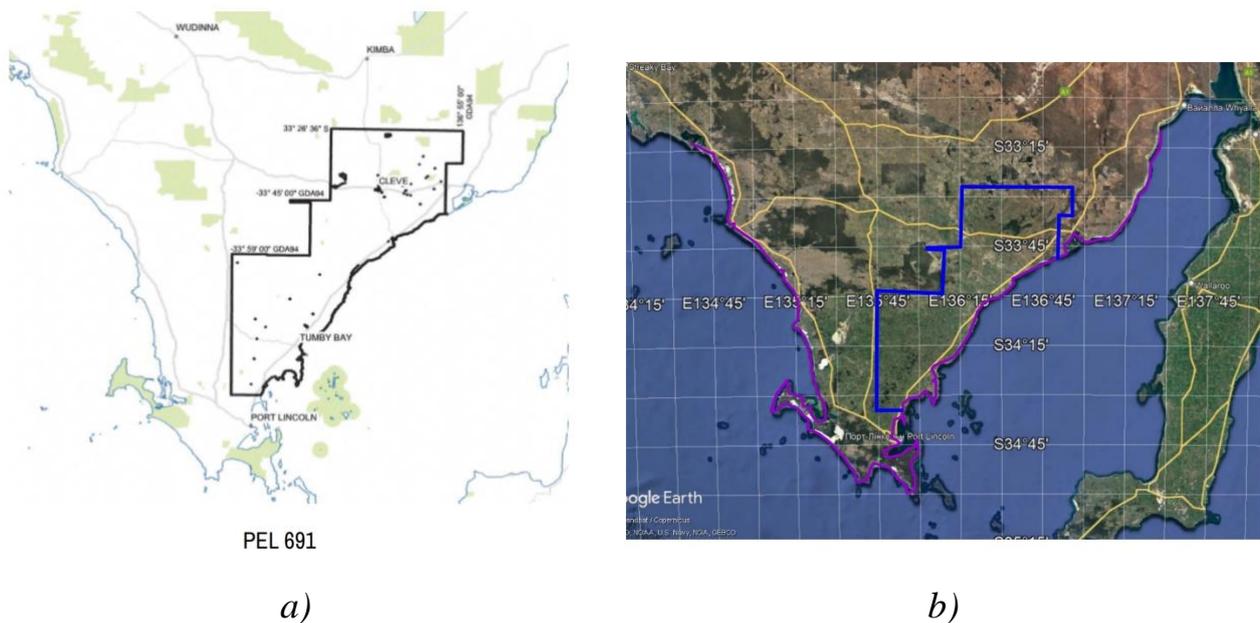
Promising area for hydrocarbon prospecting. During frequency-resonance processing of a fragment of a satellite image of northern part of Block 691 (Fig. 1b) from the surface, signals were recorded at the frequencies of oil, condensate, gas, amber, and methane-oxidizing bacteria.

Responses were also received of the 1st-6th, 9th (marl) groups of sedimentary

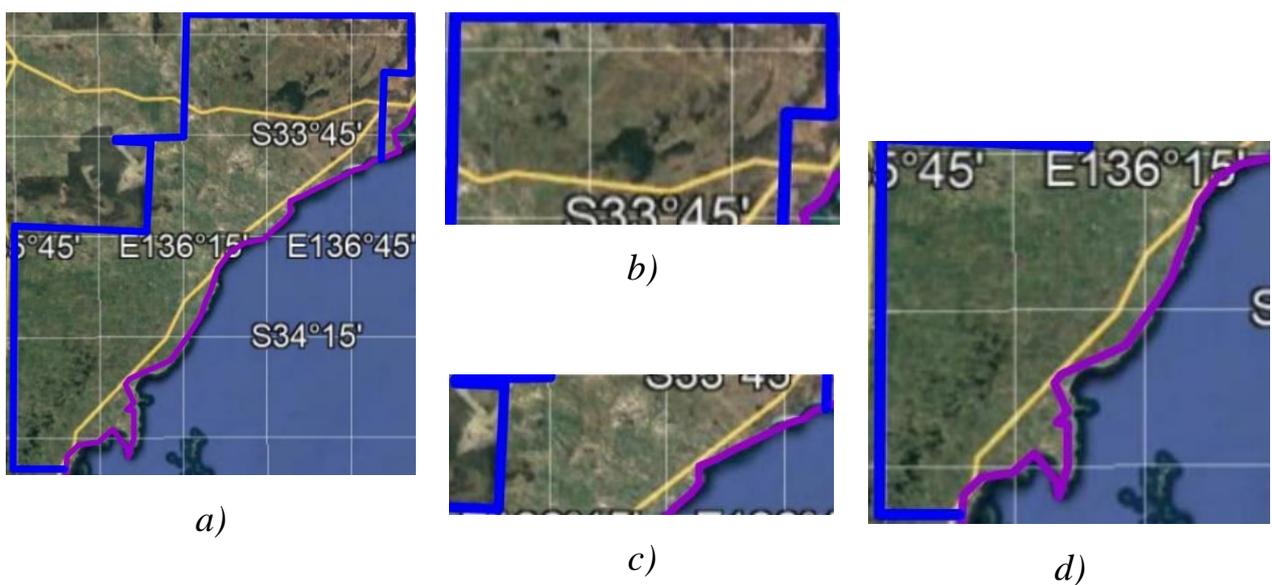
rocks, as well as the 1st (granites, old), 11th (kimberlites) and 12-13th groups of igneous rocks.

On the surface of 50 km from the lower part of cross-section, responses were received from all the listed groups of rocks, except of the 1-6th groups of sedimentary rocks. Responses from the 1st-6th sedimentary groups were recorded only in the interval up to 6 km.

Signals at the frequencies of hydrogen and basalts were not registered in this part of Block.

Fig. 1. Position of licensed Block 691 in southern Australia [3].

Fig. 2. Satellite images of the licensed Block 691 fragments, prepared for frequency-resonance processing.

An unpromising area for the hydrocarbons and hydrogen searching. In the process of frequency-resonance processing of a satellite image fragment of central part of Block 691 (Fig. 1c) from the surface, **signals at the frequencies of oil, condensate, gas and hydrogen were not recorded for 60 s (for each component during measurement conducting).**

Responses were received from the 9th (marls), 10th (siliceous) groups of sedimentary rocks, as well as the 11th (kimberlites) and 12-13th groups of igneous rocks.

Signals at the frequencies of hydrogen and basalts were not registered!

The most promising area for hydrocarbon exploration. During frequency-resonance processing of a fragment of a satellite image of southern part of Block 691 (Fig. 1d) from the surface, signals were recorded at the frequencies of oil, condensate, gas, amber, and methane-oxidizing bacteria.

Responses were received from the 1st-6th, 7th (limestone), 9th (marl) and 10th (siliceous) groups of sedimentary rocks.

At a depth of 57 km, responses from all of the listed rock groups were obtained from the lower part of cross-section.

On the HC synthesis surface of 57 km, signals were recorded at the frequencies of oil, condensate, gas, and amber.

Signals at the frequencies of hydrogen and basalts were not registered!

Main conclusions and some comments. The results of the reconnaissance studies carried out allow us to draw the following conclusions:

1. Geological and geophysical work to search for natural hydrogen accumulations within the licensed Block 691 is not advisable.

2. On the territory of the licensed Block 691, it is recommended to conduct geological and geophysical surveys in order to search for oil, gas and gas condensate. In volcanic complexes, filled with sedimentary rocks of 1-6 and 7th (limestones) groups, responses at the frequencies of oil, condensate and gas are recorded in the overwhelming majority of cases.

3. It is expedient to start geological and geophysical studies for the purpose of

hydrocarbon prospecting within the most promising area in the south.

4. The use of mobile direct-prospecting methods will significantly speed up and reduce the cost of the exploration process for oil, gas and natural hydrogen!

It is expedient to add the following to the results of reconnaissance studies, presented above. In the process of instrumental measurements using satellite images of the three fragments of Block 691, the main emphasis was placed on fixing the responses at the frequencies of hydrogen and the 6th group of igneous rocks (basalts). This is due to numerous survey results of large and local zones of visible hydrogen degassing in various regions of the globe [9-15]. In article [12] the obtained results are summarized in the following form.

1. In large areas and local sites of basaltic volcanoes location with roots at different depths, signals at hydrogen frequencies from the surface are almost always recorded.

2. When performing the cross-section scanning procedure, responses of hydrogen are recorded practically from the upper edges of basalt volcanoes to their roots. This feature suggests that basaltic volcanoes are a kind of channels, through which hydrogen is actively migrated to the upper horizons of the cross-section and further into atmosphere.

3. In some types of basalt volcanoes, deep (living) water is synthesized at a depth of 68 km or 69 km. Hydrogen-enriched water is healing and can be used for health purposes. It should be noted that all the studied zones and areas of longevity on Earth [8, part 2] are located within (contours) of basalt volcanoes, in which water synthesized at a depth of 68 km or 69 km migrates to the surface and is used for water supply and drinking purposes.

4. Hydrogen deposits can be formed by basaltic volcanoes in capped reservoirs, adjacent to basalts. The hydrogen production site in Mali is located outside the contour of a basaltic volcano; responses of hydrogen were recorded at the location of the wells from marls. In other areas of the survey, signals of hydrogen were obtained from dolomites (the Carpathians, the island of centenarians Ikaria), as well as marls and limestones.

5. Hydrogen deposits, formed near basalt volcanoes in reservoirs of various types, can be quickly detected and localized during areal prospecting using direct-prospecting methods (technologies of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, including).

6. The problem of studying reservoirs in crystalline rocks (including basalts) deserves attention. Direct-prospecting methods can also be used for this purpose.

7. It should be considered fundamentally important that the experimental studies carried out in numerous areas have shown the possibility (and expediency) of using direct-prospecting frequency-resonance methods for processing and interpreting satellite images and photographs to detect and localize areas of hydrogen accumulation, as well as determine the depths of its predicted deposits. In further studies in this direction, it is advisable to pay attention to the types of reservoirs in which hydrogen can be accumulated, as well as seal rocks that will contribute to the preservation of deposits.

In connection with the above, the facts of hydrogen migration into the atmosphere, recorded by instrumental measurements within the limits of discovered basalt volcanoes in various regions of the world, as well as gas (methane) in hydrocarbon deposits, should be considered fundamentally important. In general, the results of the studies presented in [9-15] confirm the conclusions of researchers about the large-scale migration of deep (abiogenic) gas and hydrogen into the atmosphere of Earth planet!

REFERENCES

1. Australia's latest 'gold' rush escalates.
<https://www.upstreamonline.com/hydrogen/australia-s-latest-gold-rush-escalates/2-1-1269342>
2. CSIRO steps in to provide expertise for SA natural 'gold' hydrogen rush.
<https://www.pv-magazine-australia.com/2022/08/02/csiro-steps-in-to-provide-expertise-for-sa-natural-gold-hydrogen-rush/>
3. H2EX natural hydrogen exploration.

<https://www.energymining.sa.gov.au/industry/energy-resources/regulation/projects-of-public-interest/natural-hydrogen-exploration/h2ex-natural-hydrogen-exploration>

4. Natural hydrogen exploration 'boom' snaps up one third of South Australia.

<https://www.pv-magazine-australia.com/2022/02/02/natural-hydrogen-exploration-boom-sees-one-third-of-south-australia-snapped-up/>

5. PEL 691. <https://h2ex.com.au/pel-691/>

6. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

7. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Integral estimation of the deep structure of some volcanoes and cymberlite pipes of the Earth. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 28-38 (in Russian).

8. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

9. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

10. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonant processing of satellite images and photos images: results of use for determining areas of gas and hydrogen migration to the surface and in the atmosphere. *Geoinformatika*, 2020, no. 3, pp. 3-28 (in Russian).

11. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images: potential opportunities and prospects of application for natural hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2020, no. 4, pp. 3-41 (in Russian)

12. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Depth structure features of large zones of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

13. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. On the prospects of the technology of remote sensing data frequency-resonance processing using when conducting profiles geoelectric and seismic studies. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 18-50 (in Russian).

14. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water on the Ukraine territory // *Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 310-318. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>.

15. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water in various regions of Earth // *Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 319-328. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

ПЕРЕДУМОВИ НАРОЩУВАННЯ ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ В УКРАЇНІ ЗА РАХУНОК ВІДНОВЛЕННЯ ПОКЛАДІВ, ЩО БУЛИ ВИСНАЖЕНІ В ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ

Коваль Анатолій Миколайович

к.г.н., с.н.с.,

Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»

Чепіль Петро Михайлович

к.г.-м.н.,

Державна комісія України по запасах корисних копалин

Михайленко Артур Олександрович

Українсько-канадський центр «Відродження»

м. Київ, Україна

Вступ. Ефективність освоєння вуглеводневих ресурсів нафтогазоносних територій та певних родовищ нафти і газу залежить від системності та комплексності геологорозвідувальних досліджень відповідних об'єктів [1, 2]. Важливо дотримуватись цих принципів від стадії виявлення критеріїв оцінки перспектив нафтогазоносності та прогнозування нових родовищ вуглеводнів (ВВ) до завершальної стадії розробки родовищ.

Починаючи з кінця минулого сторіччя, коли розробка значної частини родовищ в різних країнах світу досягла високого ступеня виробленості початкових запасів, з роками стала все більш чітко проявлятися тенденція відновлення видобувних запасів ВВ в процесі їх видобутку. Моніторинг характеру зміни запасів родовищ в процесі експлуатації, з огляду на можливість відновлення покладів на завершальній стадії їхньої розробки, набув важливого значення, оскільки часовий фактор разом з геологічними умовами та технічними рішеннями відноситься до основних аспектів відновлення запасів ВВ. Застосування моніторингу показників режиму розробки родовищ ВВ, перш за все вивчення особливостей зміни дебітів, рівнів пластових та робочих тисків свердловин набуло важливого значення для виявлення ознак відновлення запасів ВВ протягом безперервного видобутку, а також після планового

тимчасового припинення видобутку ВВ чи змушеної його зупинки на час війни, або інших форсмажорних обставин, що зараз дуже актуально для України.

Ціль. Підвищення ефективності експлуатації родовищ ВВ в Україні, збільшення їхніх запасів в процесі видобутку і продовження терміну розробки.

Матеріали та методи. Про спостереження ознак відновлення запасів родовищ ВВ починаючи з кінця минулого сторіччя і на початку нинішнього говорили Соколов Б. А., Гусева А. Н., 1993, Дмитриевский А. Н., Валяев Б. М., 2003, Касьянова Н. А., Чижов С. И., Репей А. М., Брюх О. В., 2005, Муслимов Р. Х., 2006, Созанський В. І, Чепіль П. М., Кенні Дж. Ф., 2007, Баренбаум А. А., 2007, Мамедов Є. А., 2007, Райкевич М. И., Райкевич С. И., 2007, Дмитриєвський А. Н., Валяев Б. М., Смирнова М. Н., 2007, Коваль А. М., Чепіль П. М., (2009) та ін. Проте, системного вивчення проблеми та широкого її обговорювання в наукових чи виробничих колах в Україні до 2007 р. практично не було [3-5].

Найбільш глибоким науковим дослідженням даного напрямку в Україні стала тематична робота з «Вивчення можливості регенерації покладів вуглеводнів Східного та Західного нафтогазоносних регіонів України», яка протягом 2007-2009 років була проведена на замовлення НАК «Нафтогаз України» [4].

В результаті проведеного в ході даної роботи вивчення стану проблеми відновлення родовищ нафти і газу в закордонних країнах було встановлено, що в межах багатьох старих нафтогазовидобувних регіонах світу виявлено численні свідчення того, що в результаті тривалої зупинки видобутку (за кілька років) на обводнених і виснажених родовищах відновлювався високий пластовий тиск, вирівнювалося положення водонафтового контакту, і суттєво знижувався відсоток води у продукції, видобутій експлуатаційними свердловинами. Також було проведено моніторинг балансових запасів ВВ українських родовищ, що дозволило встановити ознаки відновлення запасів вуглеводнів в межах багатьох родовищ, в тому числі й Шебелинського ГКР.

Протягом наступного десятиріччя ситуація суттєво змінилась, питання

відновлення запасів родовищ вуглеводнів в Україні стали розглядатись на рівні виробничих підприємств та галузевої і академічної науки. Певними кроками вивчення даної проблеми є роботи Лепігова Г. Д., Гулій В. М., Лизанця А. В. і Цьохи О. Г (2011), Гожики П. Ф., Лукіна О. Ю., Вдовиченка А. І., Петровського О.П. та Ковалю А. М (2013), Лукіна О. Ю. (2014), Терещенка В. О., Фика І. М., Кривулі С. В., Лагутіна А. А. (2015), Кривулі С. В., Мачужака М. І., Фесенка Ю. Л., (2016), Фика М. І. та Фика І. М. (2018), Ковалю А. М., Чепіля П. М., Ковалка О. М., Максимчука П. Я., Харченка М. В., Вдовиченка А. І. (2019), які доводили, що надходження нових порцій ВВ в поклади певних родовищ в процесі їхньої розробки стало доконаним фактом.

Було сформульовано припущення, що джерелами таких надходжень можуть бути вогнища генерації ВВ, низькопористі та низькопроникні колектори, вугільні та щільні породи, які вміщуються в породному масиві нафтогазоносних структур, в тому числі скупчення неконвенційних ВВ [6, 7], а також джерела ВВ, корені яких знаходяться в мантії [2, 5]. Також джерелом відновлення ВВ може бути пластова вода, яка є розчинником ВВ, котрі можуть вивільнитись в результаті зміни тиску та температури в родовищі в процесі його розробки.

Результати та обговорення. Аналіз стану запасів родовищ ВВ Східного нафтогазоносного регіону, що відзначились зростанням початкових балансових запасів після затвердження ДКЗ, зокрема за рахунок зміни запасів в результаті видобутку, показав, що ступінь виробленості запасів газу (відношення обсягу видобутого газу до початкових запасів, затверджених ДКЗ) перевищив очікувані значення і для окремих покладів становив: Велико-Бубнівське НГКР (поклад Рогінцевського склепіння C_1v_2 (В-15, В-16)) – 121%; Південно-Панасівське НГКР (поклад C_1v_2 (В-16)) – 159%; Глинсько-Розбишівське НГКР (поклад C_1v_2 (В-15, В-16)) – 112%; Західно-Хрещищенське ГКР (поклад C_3ar-C_3av (2700-3720 м)) – 108%; Кегичівське ГКР (поклад $P_{1nk+kt} - C_3ar$ (2400-2950)) – 188%; Мелихівське ГКР

(поклад P_{1kt} (2770-3582)) – 177%; Мелихівське ГКР (поклад C_{3av} (3582-3870)) 123%; Шебелинське ГКР P_1-C_3 – 113%.

Ступінь виробленості запасів нафти на окремих родовищах Східного регіону також перевищив очікувані значення і для окремих покладів становив:

Анастасівське НГКР (поклад C_{1s} (С-4) (3838 м)) – 115%; Анастасівське НГКР (поклад C_{1v_2} (В-20) (4600м)) – 272%; Глинсько-Розбишівське НГКР (поклад Глинсько-Розбишівського склепіння (П2) (1825-1905 м)) – 129%; Гнідинцівське НГКР (поклад C_{1a-C_3} (П-1, П-2)) – 136%; Гнідинцівське НГКР (поклад P_1 (П-3)) – 101%; Гнідинцівське НГКР (поклад C_3 (К-1)) – 190%; Гнідинцівське НГКР (поклад C_3 (К-2)) – 125%; Матлахівське НГКР (поклад C_{1v_1} (В-26)) – 457%; Качанівське НГКР (поклад $C_{1s-C_{1v_2}}$ (С-9, В-12-19н)) 129%; Качанівське НГКР (поклад C_{3av} (К-4н) (2155 м)) -177%; Монастирське НР (поклад C_{1v_1}) – 104%; Леляківське НГКР (поклад П-1-3) – 152 %.

У Західному нафтогазоносному регіоні України на окремих родовищах ступінь виробленості запасів ВВ також перевищив очікувані значення і становив: Битків-Бабченське НГКР (Молодівська складка, поклад нафти $Pg3ml$) 113%; Бориславське НГКР (Бориславська глибинна складка та Південно-Бориславська складка, поклад $N1-Pg2$) – 100%; Бориславське НГКР (Ділянка МЕП, Ділянка Міріам, поклад $Pg2-K2st$) – 100%; Гніздецьке НГКР (поклад $Pg2vg$) – 100%; Гніздецьке НГКР (поклад $Pg3ml2$) – 100%; Гніздецьке НГКР (поклад $Pg3ml1$) – 136%; Долинське НР (поклад $Pg2vg-Pg2bs$) -123%; Стрільбицьке НР (Стрільбицька складка, поклад $Pg1$) – 100%; Танявське НГКР (Моршинський блок, поклад $Pg3ml$) – 108%; Битків-Бабченське НГКР (Молодівська складка, поклад газу $Pg2$) - 100%; Хідновицьке ГР (поклад $N1ds1$, НД-1,2,3,4,5,7) – 113%; Кавське ГР (поклад $N1ds1$, НД-4,5,7,8,9) – 101%; Опарське ГР (поклад НД-4) – 108%; Рудківське ГР (поклад $N1ds1$, НД-3б,4,5,7,8,9б,10,11) – 147%; Угерське ГР (поклади у відкладах $N1ds1$ (ВД-14 і НД-1, НД-2,3,4, НД-10)) – всі понад 120%.

Нажаль, цілеспрямовані дослідження стовосно визначення джерел надходження ВВ у виснажені поклади зазначених родовищ, не проводились.

Також важливим залишається питання, а в яких обсягах можуть надходити додаткові порції нафти і газу у виснажені поклади родовищ.

Геологи УкрНДІгазу (Терещенко та ін., 2015) вважають, що найбільш імовірним джерелом підживлення газом Шебелинського покладу є щільні слабкопроникні газонасичені породи, які містяться всередині самого масивно пластового покладу. Внаслідок великого об'єму таких слабкопроникних порід і великої площі їх стикання з ефективними колекторами, після значного зниження пластового тиску в основному ефективному колекторі, слабкопроникні породи почали повільно віддавати газ в добре проникні колектори і тріщинуваті зони по всьому об'єму покладу. В результаті цього підживлення масивно-пластового покладу родовища стало значним.

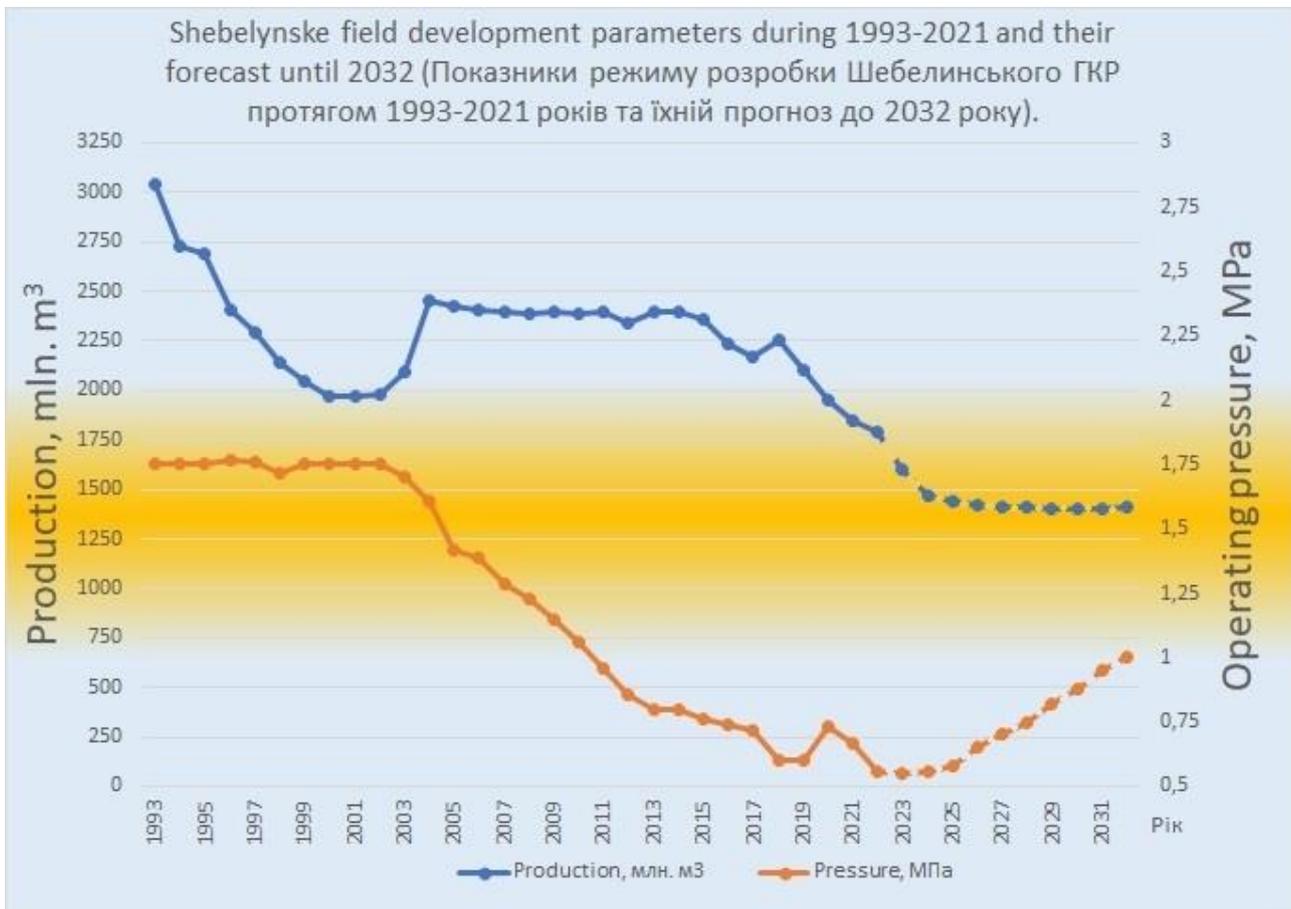
Інші дослідники також припускають, що джерела ВВ, з яких відбувається приплив газу в масивний поклад Шебелинського родовища, знаходяться у глибоких горизонтах. На їхню думку, перетоки газу з глибинних горизонтів здатні підтримувати пластовий тиск, а також річний видобуток газу на рівні не менше 1,8-1,9 млрд м³/рік протягом 20 років [9].

Виходячи з узагальнених графіків інтенсивності розробки (зміни річних обсягів видобутку ВВ по відношенню до максимального рівня) Ромашкинського, Самотлорського, Туймазінського нафтових родовищ та Шебелинського ГКР за даними Баренбаума А. А., 2007 р., на завершальній стадії розробки річні обсяги видобутку можуть сягати 0,5-1 відсотків від початкових видобувних запасів родовищ і це триватиме десятки років завдяки відновленню покладів в процесі їхньої розробки. Наші розрахунки, виконані на прикладі Ромашкинського та Шебелинського родовищ показують, що річний приплив вуглеводнів до виснаженого покладу цих та інших унікальних за розмірами запасів родовищ може складати 0,2-0,4% від початкових видобувних запасів ВВ [2-5].

Для нижньопермського-верхньокам'яновугільного масивного покладу Шебелинського ГКР, яке вже розробляється понад 70 років, відновлення запасів за рахунок щорічного припливу газу спостерігається на рівні 1,4–1,7 млрд. м³,

що складає (0,21-0,26% від балансових видобувних запасів, які на дату затвердження у 1987 р. склали 650 млрд. м³ газу, а сьогодні оцінюються на рівні 730 млрд. м³). На рис. 1 показано, що до 2005 року показники режиму розробки Шебелинського ГКР перебували в умовній зоні компенсованого режиму видобутку (помаранчевий фон), а з 2005-2006 років робочий тиск суттєво знизився, а його показники перейшли у зону некомпенсованого видобутку.

І, якби з 2003 року виробничники дотримувались обсягів річних видобутків у зоні компенсаційного режиму, то за двадцять років, можна було б більш точно визначити обсяги газу, який надходить у поклад з інших джерел.

Рис. 1. Зміни показників режиму розробки Шебелинського ГКР протягом 1993-2022 рр., а також прогностичної його розробки на період до 2033 р.

У зв'язку з даною проблемою також треба відзначити певні технологічні зрушення у відновленні фонду бездіючих свердловин з метою освоєння

відновлених запасів на старих промислах. Одним із найбільш розповсюджених методів відновлення виснажених свердловин є буріння бокового стовбура, про що свідчить досвід його закордонного і вітчизняного використання [10].

На родовищах Східного регіону України були успішно проведені роботи по відновлюванню низки свердловин бездіючого фонду шляхом споруджування бокових стволів із горизонтальним закінченням, в результаті чого відбулося суттєве зростання дебітів певних свердловин, зокрема: Богданівської №54 – у 28,6 рази; Яблунівської №52 – у 16 разів; Малодівицької №55 у – 5,4 рази; Прилуцької №43 – у 2,8 рази; Південнопанасівської №172 – у 2,7 рази; Качанівських № 155 та № 230 – у 2,6 та 5,2 рази відповідно.

У Західному регіоні протягом 2006–2012 рр. підприємствами ПАТ «Укрнафта» шляхом забурювання бокового стовбура було успішно відновлено 6 свердловин, що дозволило активізувати розробку виснажених покладів на Північно-Долинському, Битківському та Орів-Уличнянському родовищах.

Висновки. Доведено, що деякі поклади вуглеводнів мають природні механізми суттєвого самовідновлення за рахунок міграція нафти або газу з прилеглих джерел. Допомогти визначити можливість відновлення запасів в конкретних умовах можуть моніторинг режиму експлуатації родовища, цілеспрямовані геологічні дослідження і моделювання відповідних процесів.

В разі виявлення ознак відновлення покладу необхідно застосовувати керований режим видобутку ВВ з ефективного колектору та добиватися припливу ВВ, які містяться в суміжних з покладом низькопористих і слабопроникних колекторів, у максимальному обсязі.

Використання новітніх технологій у видобувній промисловості, таких як забурювання бокових стовбурів свердловин, гідравлічний розрив пласта та ін., може сприяти підвищенню продуктивності покладів вуглеводнів та відновленню видобуткових потужностей.

Прирости промислових категорій запасів нафти та газу в Україні на крупних родовищах, що досягли високого ступеня виробленості запасів, можуть становити понад 3-6 млн. т умовного палива щорічно за рахунок

відновлення покладів, зокрема у Східному регіоні може сягати 2,5-5,0 млрд. м³ газу та 250-500 тис. т нафти, у Західному – 0,3-0,6 млрд. м³ газу та 150-300 тис. т нафти.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Дячук В. В., Лизанець А. В., Бабаєв В. В., Коваль А. М., В. М. Ворона, В. С. Келеберда, І. М. Федотова, С. К. Купреєва, С. В. Сурков, Н. П. Агрес, О. В. Библів (2002). Системний підхід до вивчення нафтогазоносних територій дистанційними методами на прикладі ДК “Укргазвидобування”. Геоінформатика, № 1, 70-76.

2. Koval A., Kharchenko M., Tkachenko Y. (2022). Prerequisites for Enhance of Petroleum Production from Brownfields Through Unconventional Sources of Hydrocarbons. At: ESI “Institute of Geology” of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. - DOI: 10.3997/2214-4609.2022580170.

3. Коваль А. М., Крупський Ю. З., Оксьоненко В. О. та ін. (2009). Вивчення можливості регенерації покладів вуглеводнів Східного та Західного нафтогазоносних регіонів України. Звіт про виконання робіт за договором №4/17 від 29 квітня 2009 р. К.: ТОВ НВП "Геосвіт". - 286 с.

4. Коваль А.М., Чепіль П.М. (2009) Про відновлення покладів нафти і газу в Україні. Буріння, Випуск 4, 33-37.

5. Коваль А. М., Чепіль П. М., Ковалко О. М., Максимчук П. Я., Харченко М. В., Вдовиченко А. І. (2019). Стосовно поповнення вуглеводневих покладів. // Матеріали VI Міжнародного геологічного форуму "Актуальні проблеми та перспективи розвитку геології: наука й виробництво (Геофорум-2019)". – Одеса: УкрДГРІ. – С. 105-109.

6. Михайлов В. А., Вакарчук С. Г., Вижва С. А., Загнітко В. М., Коваль А. М., Крупський Ю. З., Куровець І. М., Харченко М. В. (2021). Перспективи нарощування ресурсної бази вуглеводнів України за рахунок нетрадиційних джерел. - К.: Київський університет. - 334 с.

7. Михайлов В. А., Зейкан О. Ю., Коваль А. М., Загнітко В. М.,

Гуров Є. П., Вижва С. А., Шнюков Є. Ф., Наумко І. М., Чепіль П. М., Кожушок О.Д., Радченко В. В., Безродний Д. А. (2013). Нетрадиційні джерела вуглеводнів України: монографія у 8 кн. Кн. 7. Метан вугільних родовищ, газогідрати, імпактні структури і накладені западини Українського щита. - К: Ніка-Центр, 368 с.

8. Терещенко В. О., Фик І. М., Кривуля С. В., Лагутін А. А. (2015). Газ щільних газонасичених порід як складова газовидобутку на пізніх стадіях розробки масивно-пластових покладів Дніпровсько-Донецької западини. Питання пошуків, розвідки та екологічних аспектів видобування вуглеводнів з ущільнених колекторів, газосланцевих товщ та вуглевміщуючих пластів: матеріали наук.-практ. конф., 3-4 червня 2015 р. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ: КНУ. – С. 12-13.

9. Фик І. М., Фик М. І. (2018). Шебелинське газоконденсатне родовище. Відновлення запасів чи обводнення? Нафтогазова галузь України, №6, 3-8.

10. . Вдовиченко А., Коваль А., Чепіль П. (2016). Нарощування видобутку вуглеводнів в Україні за рахунок відновлювальних процесів // Нафтогазова інженерія: науково-технічний збірник – Київ – Полтава: Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Видавництво БВЛ. – С. 112 – 121.

КРИТИЧНА МІНЕРАЛЬНА СИРОВИНА ТА ЇЇ МАЙБУТНЄ В УКРАЇНІ

Лехкар Олена Сергіївна

викладач циклової комісії

геології, геодезії та землеустрою

Дрогобицького фахового коледжу нафти і газу

Кріль Наталія Юріївна

Студентка ДФКНГ

Спеціальності 193 “Геодезія та землеустрій”

(ОПП “Землевпорядкування”)

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Природні ресурси мають одну несприятливу властивість - вони можуть закінчуватися, а в разі надр ще й вичерпуватися. Запаси мінеральної сировини по всьому світу значно зменшуються, тоді як попит на деякі корисні копалини зростає. Це привело до появи нової категорії надр - "критична сировина".

Критичною сировиною називають корисні копалини, які є стратегічно важливими для економіки ЄС, але покладів на їх території недостатньо для задоволення потреб. Тому ЄС змушений імпортувати їх з інших країн, що може мати ризики, такі як ненадійність постачальників, що загрожує економічній безпеці регіону.

Щоб виокремити сировину як "критичну", використовується методологія, розроблена у США в 2008 році, яка базується на трьох ознаках: можливості заміщення іншим видом сировини, функціональній незамінності та ризику поставок. Ці критерії дозволяють віднести певну корисну копалину до категорії "критичної".

Ціль роботи. Критична сировина є дуже важливим елементом в сучасній економіці і використовується в багатьох галузях, що стосуються нашого повсякденного життя. Такі копалини, як літій та титан, дійсно відіграють важливу роль в електроніці, медицині, аерокосмічній галузі та інших сферах. Основні поклади літію розташовуються на територіях Чилі, Австралії й

Аргентини. Або ж титан – міцний, як сталь, метал, але майже удвічі легший і дуже стійкий до корозії. Зараз все більше уваги приділяється дослідженням та розробці альтернативних джерел критичної сировини, а також її переробці та вторинному використанню. А найбільші його поклади розташовуються на території Китаю, Японії, Казахстану, США. Що цікаво, Україна є серед топ-10 країн. Важливо забезпечити сталий розвиток та ефективне використання ресурсів, щоб забезпечити наші потреби в майбутньому.

Концепт "критична сировина" є надзвичайно важливим для різних мегасекторів промисловості ЄС, а також для широкого спектру комерційних та державних програм, включаючи екологічні технології, телекомунікації, космічні дослідження, аерофотограмметрію, авіацію, медичні прилади, мікроелектроніку, транспорт, оборону та інші високотехнологічні товари та послуги. У зв'язку з цим, промисловість ЄС, довкілля та якість життя залежать від доступності та використання цих важливих сировинних матеріалів.

Для створення сучасного літака необхідно використовувати понад 80 металів, серед яких критично важливі рідкісні метали, такі як вісмут, кобальт, літій, галій, германій, іридій, паладій та платина.

З метою зменшення ризиків, пов'язаних з імпортом критичної сировини, та забезпечення сталості та неперервності функціонування економіки ЄС, Європейська Комісія затвердила проєкт Регламенту щодо забезпечення сталого постачання критичної сировини до Європейського Союзу. Цей Регламент містить перелік заходів, що дозволять забезпечити ЄС доступ до тих корисних копалин, які є критичними для розвитку економіки Європейського Союзу.

Україна та ЄС планують розвивати стратегічні партнерства в сировинній галузі, створюючи нові бізнес-можливості та робочі місця, збільшуючи виробництво "мінералів майбутнього" та корисних копалин, а також зменшуючи імпорт мінеральної сировини. Меморандум, підписаний в липні 2021 року, передбачає підтримку інвестицій у видобувну та переробну галузі, які працюють із рідкісними елементами. ЄС може отримати понад 20 критичних елементів від України, яка є значним світовим постачальником

титану. Інвестування у проекти з критичною сировиною та батареями допоможе Україні інтегруватися в сучасні високотехнологічні процеси з видобутку, збагачення та виготовлення "металів майбутнього", що дозволить забезпечити сталий "зелений перехід". Важливою частиною співпраці є обмін досвідом між Україною та іноземними партнерами. Іноземні інвестори можуть брати участь в аукціонах та бізнес-партнерствах для розвідки та розробки ділянок надр з покладами критичної сировини.

Матеріали і методи. Наукові дослідження та аналіз, що стосуються критичної мінеральної сировини та її майбутнього в Україні, використовують різні матеріали та методи для отримання інформації і формування висновків. Основні матеріали та методи, включають:

1. Літературний огляд: Аналіз наукової літератури та актуальних досліджень з критичної мінеральної сировини, який дозволяє отримати огляд сучасного стану цієї проблематики, інформацію про світові тенденції та використані методи досліджень.

2. Геологічні дослідження: Включають геологічну розвідку, оцінку родовищ та вивчення геологічної структури. Це може включати геохімічний аналіз проб, геофізичні методи дослідження, використання геологічних карт та розробку моделей родовищ.

3. Технологічні дослідження: Оцінка технологій видобутку, переробки та використання критичних мінералів.

4. Аналіз ринку та економічних перспектив: Включає оцінку попиту на критичну мінеральну сировину, ринкові тенденції, цінову динаміку та прогнозування майбутнього попиту та пропозиції.

Ці матеріали та методи допомагають зібрати необхідні дані та інформацію для розуміння стану критичної мінеральної сировини в Україні та визначення її майбутніх перспектив.

Результати обговорення. Дійсно, Україна є державою, яка має значний ресурсний потенціал, особливо щодо мінеральних ресурсів. Україна є однією з найбільших країн Європи за запасами кольорових металів, зокрема заліза,

марганцю, титану, цирконію, ніобію та інших металів. Також Україна має значні запаси нафти та газу, а також вугілля, сірки, фосфатів та інших корисних копалин.

Ці ресурси можуть стати важливим елементом розвитку економіки України, а також допомогти забезпечити необхідність ЄС у критичних мінеральних сировинах. Проте, для ефективного використання цього потенціалу потрібно вирішити ряд проблем, пов'язаних з ефективністю видобутку та обробки руд, які можуть бути пов'язані зі старіючою базою промисловості та недостатньою технічною оснащеністю, а також з екологічними та соціальними наслідками добувної діяльності.

Також важливо забезпечити належний рівень геологічного пошуку та оцінки мінеральних запасів, що дозволить ефективно використовувати потенціал ресурсів та підвищувати їх ступінь переробки. Наразі, Україна активно співпрацює з ЄС та іншими країнами у галузі добування та переробки мінеральних ресурсів, що сприяє розвитку галузі та забезпечує важливу складову безпеки та конкурентоспроможності регіону.

Наявність значних запасів рідкісноземельних елементів, літію, кольорових металів, титану та графіту може стати важливим джерелом економічного розвитку країни і підтримки її енергетичної та індустріальної безпеки.

Висновок. Проте, варто зазначити, що знайдення родовищ ресурсів ще не є гарантією їх ефективної і стійкої експлуатації. Для успішної розробки ресурсів необхідна якісна геологічна і гірнича діагностика, а також розробка ефективних технологій видобутку та переробки, що можуть вимагати значних інвестицій та технічного обладнання. Також необхідно забезпечити високі стандарти екологічної безпеки та взаємодії з місцевими громадами та зацікавленими сторонами.

Таким чином, хоча наявність значних запасів ресурсів може бути важливим фактором в економічному розвитку країни, ефективне використання цих ресурсів потребує складних інженерно-технічних та екологічних рішень,

які варто ретельно вивчити і обговорити з усіма зацікавленими сторонами.

Україна має Українську графітоносну провінцію, яка містить близько 100 родовищ та проявів графіту. Крім того, країна має потенціал для видобутку золота (приблизно 3 тис. тонн), що може зробити її провідним гравцем на ринку золота в Європі. Важливим завданням на сьогодні є збільшення видобутку "критичних матеріалів" та створення потужностей для їх збагачення та первинної переробки, оскільки очікується стрімкий ріст попиту на них у світовому ринку. Для цього також необхідно сформувавши та узаконити національну стратегію користування надрами та розробити методологію виділення критичної мінеральної сировини з використанням кращих світових практик.

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ СУЧАСНОЇ ГЕОДИНАМІКИ ТА ГІДРОГЕОДИНАМІКИ НА ЗЕМЛЕТРУСИ В КРИВБАСІ

Пігулевський Петро Гнатович

д.г.н., с.н.с., професор

Яремій Сергій Олександрович

магістр

Національний технічний університет

Дніпровська політехніка

м. Дніпро, Україна

Вступ. Землетруси на території Кривбасу з інтенсивністю струшування земної поверхні становила 5-6 балів за шкалою MSK-64, відбулися 25 грудня 2007 р. ($m_b = 3,9$), 14 січня 2011 р. ($m_b = 3,8$), 23 червня 2013 р. ($m_b = 4,6$) та 29 липень 2017 р. ($m_b = 4,1$) [1, 2]. Осередки землетрусів переважно виникають в зоні Криворізько-Кременчуцького розлому Українського щита (УЩ) [1, 4, 6], які імовірно являються наслідком нерівномірного розподілу напружень на границі Інгульського та Середньопридніпровського мегаблоків УЩ [5]. Порухення геодинамічної рівноваги, може бути наслідками потужних вибухів підчас наземної і підземної розробки корисних копалин та переміщеннями великих мас геологічного середовища в відвали та хвостосховища [1]. Вплив вибухових робіт на прояви землетрусів підтверджується їх збігом в часі з проведення потужних вибухів в шахтах. Винятком є найсильніший землетрус 23 червня 2013 р., який відбувся в 22 години 16 хвилин за Грінвічем (UTC). В нічні часи доби вибухові роботи не проводяться. Дослідженнями [1] було встановлено, що спектрограми сейсмічних подій різного походження, навіть при однаковому рівні магнітуди, відрізняються. Спектрограми землетрусів в порівнянні зі спектрограмами вибухів більш насичені, без наявних згасань. При цьому основна частина енергії від вибухових джерел проявляється в інтервалі запису поверхневих хвиль [1]. Вплив джерела на геологічне середовище призводить до порушення його геодинамічної рівноваги та до зміни литостатичного тиску та активізують природозломні ділянки земної кори [2, 4],

які і стають джерелами локальних землетрусів: сейсмогенні рухи по розломам, зміщення блоку в покрівлі шахти, зміщення зсуву вздовж лінії схилу [1, 6]. Розкриття прирозломних ділянок призводить до зниження рівня підземних вод [3], які можливо фіксувати моніторинговим спостереженнями в глибоких свердловинах.

На території Кривбасу за даними Національного центру сейсмологічних даних (НЦСД) Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна (ІГФ) НАН України і Головного центру спеціального контролю (ГЦСК) Національного космічного агентства (НКА) України за період часу з 2011 по 2021 рр. було зафіксовано 1191 сейсмічних подій серед яких 20 землетрусів [1].

Геотектоніка Кривбасу. Криворізька структура є головною структурою Кривбасу. Вона усередині ускладнена рядом великих розломів субмеридіонального простягання: Західним, Тарапаківським, Саксаганським, Східним і Південно-Східним, які інтерпретуються як розриви, що визначають основну структурну лінію Криворізько-Кременчуцького глибинного розлому, який є західної межею Криворізької структури [1, 4, 5].

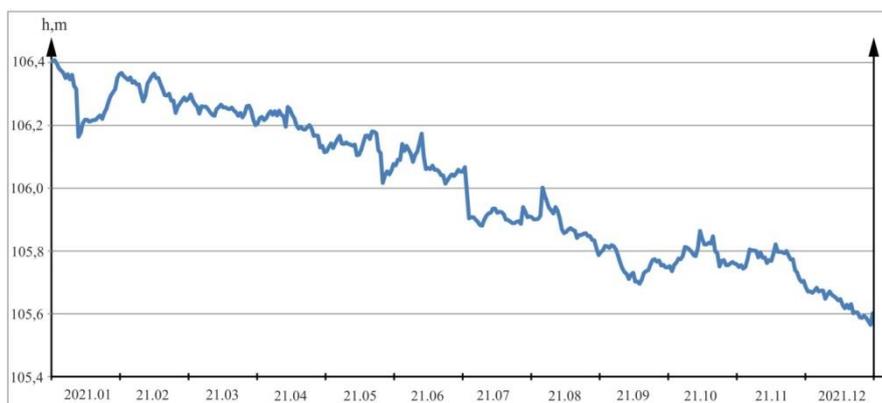
Східне крило синклінорію складене повним розрізом криворізької серії, західне – зрізане Західним та Тарапаківським розломами. Складність внутрішньої будови структури, очевидно, пояснюється наявністю тут древньої зони субдукції, що підкреслюється потужною зоною протяжних сейсмічних площадок, які падають в низах кори на схід під кутами 45° – 40° та потовщенням літосфери під цією зоною.

Породи Криворізької структури, які розкриті багатьма кар'єрами, зім'яті в численні морфологічно різноманітні складки та розбиті серіями поперечних і повздовжніх розломів.

Матеріали та методи. Аналіз атрибутів локальних землетрусів та місць їх розташування дозволяє припустити, що Криворізька тектонічна система та увесь східний фланг земної кори Західно-Інгулецько-Криворізько-Кременчуцької шовної зони з протерозою і по теперішній час є геодинамічно активною структурою, де процеси насувної та зсувної тектоніки простежуються

і на сучасному геологічному етапі, але, вірогідно, з меншою амплітудою в часі.

Наші висновки підтверджуються результатами гідрогеодеформаційного моніторингу, який проводить Дніпропетровська геофізична експедиція «Дніпрогеофізика» в свердловині розвідувального буріння завглибшки 815 м (рис. 1) [3]. Як показано на графіку у 2021 р. відмічається загальний тренд до зниження рівня підземних вод, однак, при цьому простежуються інтервали її швидкої зміни, що пов'язано з неотектонічними рухами у Криворізько-Кременчуцькій шовній зоні.

Рисунок 1. Графік коливання рівня підземної води в глибокій свердловині за 2021 р.

Загасання та активізація гідрогеодеформаційних процесів в земній корі імовірно пов'язано з геодинамічним режимом Землі при її обертанні та різного ступеню інерційності плит, великих геологічних структур і тектонічних блоків різної маси. Накладання природних процесів в земній корі та потужних вибухів в шахтах і кар'єрах є тригером, спусковим механізмом, для прояву локальних землетрусів, провалів та зсувів.

Висновок. Виникнення осередків локальних землетрусів в районі Криворізько-Кременчуцької зони розломів пов'язано з порушенням геодинамічної рівноваги, викликаній потужними вибухами при розробці родовищ багатих руд. На теперішній час зони розломів в Криворізької структурі є геодинамічно активними, де продовжуються процеси насупної та зсувної тектоніки. Зміни ритмів цих процесів можливо пов'язані з ротаційним

процесом Землі, а потужні вибухи в шахтах і кар'єрах є спусковим механізмом для прояву локальних землетрусів.

Епіцентри землетрусів переважно тяжіють до північної частини Криворізької структури, і їх близькість до зони Тарапаківського і Саксаганського розломів, які контролюють положення родовищ багатих залізних руд, дозволяє припустити, що вона знаходиться в критичному напружено-деформованому стані, який може генерувати локальні сейсмічні події.

Вивчення гідрогеодеформаційних процесів в земній корі за допомогою моніторингу рівня підземних вод в глибоких свердловинах, в майбутнім дозволить розробити критерії передвісників місцевих землетрусів.

Глибина осередків землетрусів за останні двадцять років показує нестабільний стан геологічного середовища у середньої частині земної кори. Не виключено, що в Кривбасі при подальшому продовженні масштабних розробок покладів корисних копалин із застосуванням потужних вибухів, можуть відбуватися землетруси з магнітудою вищою 4,5.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Кендзера О. В., Пигулевский П. Г., Андрущенко Ю. А. Особливості сейсмічності території Кривбасу // Допов. Нац. акад. наук України. 2021. № 6 с.87-96. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2021.06.087>.

2. Пигулевский П. И., Козарь Н. А., Тяпкин О. К. К вопросу геолого геофизического изучения сейсмической активности юго-востока Украинского щита // Науковий вісник НГУ. – 2000. – 6-С. – С.70-75.

3. Пигулевский П. И., Свистун В. К. Некоторые результаты автоматизированного мониторинга режима подземных вод асейсмичных территорий (на примере Днепропетровской области) // Минеральные ресурсы Украины. – 2011. – №42. – С.42–48.

4. Pigulevskyy P. G., Svistun V. K., Mechnikov Yu. P., Kyrylyuk O. S., Lisovoy Yu. V. Features of disjunctive tectonics of Krivoy Rog iron ore area //

Geofizicheskiy zhurnal. – 2016. –T.38 – №5. – C. 154-163.

5. Svistun V. and Pigulevskiy P. Gravimetric survey and gravimetric database in Ukrain “Dniprogeofizika” during 2000–2011 carried out works on collection, analysis and formation of an electronic gravimetric data base (GDB) of the territory of Ukraine. Based on the results of the work car. 20th International Conference Geoinformatics - Theoretical and Applied Aspectsthis, 11-13 May 2021. Volume 2021, p.1 – 7. <https://doi.org/10.3997/2214-4609.20215521132>.

6. Tiapkin O.K., Pihulevskiy P.H., Dovbnich M.M. Taking into account of influence of earth crust faults in solving geological and geocological tasks by geophysical methods // Scientific Bulletin of National Mining University. – 2017. № 6. – C.15-22.

ГЕОЛОГО-ГРАВІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ НА ОСНОВІ СЕЙСМІЧНИХ ДАНИХ ДЛЯ ОЦІНКИ ПЕРСПЕКТИВ НАФТОГАЗОНОСНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ ВОЛИНО-ПОДІЛЛЯ)

Розловська Світлана Євгеніївна
Габльовський Богдан Богданович

к.геол.н., доцент

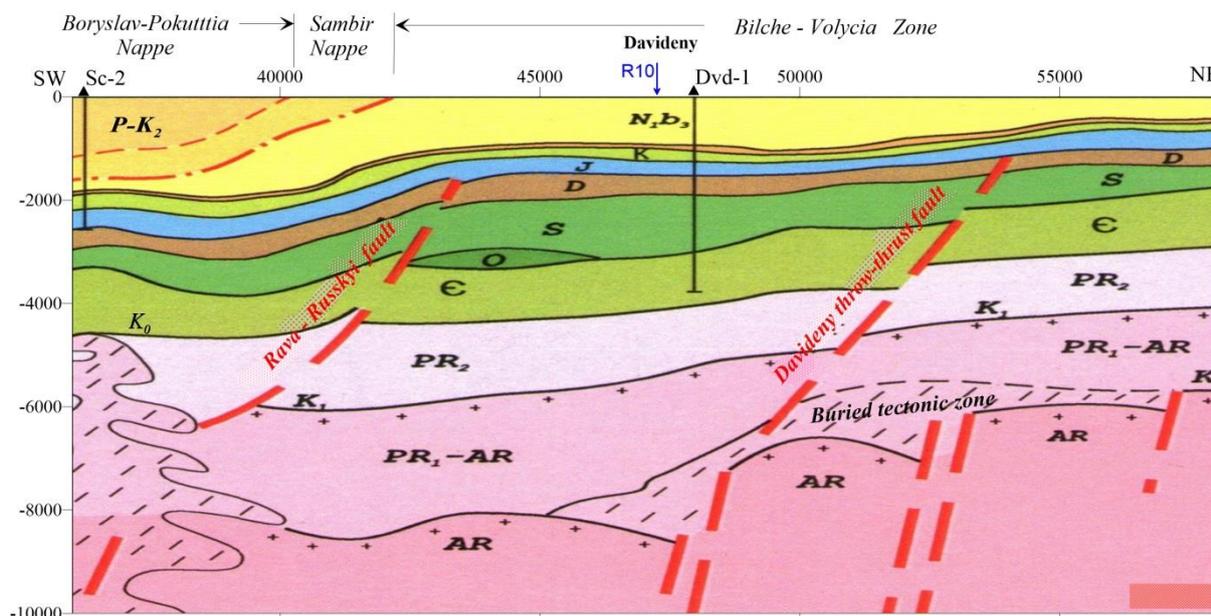
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. На південному сході Волино-Подільської плити, в основному у межах платформної основи Передкарпатського прогину, структурні форми залягання палеозойських і мезозойських відкладів вивчені недостатньо через малий обсяг сейсмічних досліджень та незначну кількість свердловин, які б розкрили розріз палеозойських порід до фундаменту.

Територія досліджень тектонічно є монокліналлю, де палеозойські породи поступово занурюються в південно-західному напрямку до Передкарпатського розлому. Осадочний комплекс неузгоджено залягає на дорифейському фундаменті. Перерва в осадонагромадженні між кембрієм та силуrom відобразилася в спорадичному поширенні відкладів ордовику. Девонські відклади представлені нижнім відділом. На розмитій поверхні девону залягають мезозойські відклади, перекриті неогеном. Серед пробурених свердловин лише з десяток свердловин досягли відкладів середнього палеозою або протерозою (Zayats, 2013). Промислову газоносність виявлено тільки в неогенових (баденських) відкладах, де розвідано малорозмірні родовища газу Красноільське, Шереметівське і Черногузьке. У межах території досліджень упродовж 1975–1991 рр. було виконано низку сейсмічних досліджень. Тут розташовані частини регіональних профілів Р-4, Р-5 та Р-10. За переінтерпретацію сейсмічних профілів у комплексі з геолого-геофізичною інформацією виокремлено в палеозойському комплексі понад 10

антиклінальних (стратиграфічно екранованих та комбінованого типу) структур (Zayats, 2013; Zayats & Petryshyn, 2006). Ці структури є пологими з невеликими амплітудами (до 50 м), але досить великої площі (10000–70000 м²).

За сейсмічними дослідженнями на Давиденівській площі виокремлено кілька лінзоподібних об'єктів, сформованих на розмитій поверхні кембрійських відкладів. Вони ототожнюються з ордовицькими відкладами, що виповнюють локальні понижені ділянки кембрійського рельєфу. Товщина цих об'єктів становить до 200-300 м (рис. 1).

Рис 1. Сейсмогеотраверс Гринява-Давидени-Чернівці (фрагмент профілю R5). (за Kh. V. Zayats (2013))

Їхнє утворення пов'язано із зануренням основних поверхонь (дорифейського кристалічного фундаменту K1 та протофундаменту K2) з північного сходу на південний захід під Карпатський ороген. Поверхні досягають максимальних глибин під Скибовим покривом Карпатського орогену. Занурення кристалічного фундаменту на південний захід ускладнене низкою розломів (Давиденівським, Рава-Руським та іншими). У межах похованих тектонічних зон, виявлених Kh. V. Zayats під Передкарпатським прогином на підставі зміни динамічних особливостей хвильової картини, прогнозуються глибинні інтрузії, які можуть досягати підосви осадового чохла

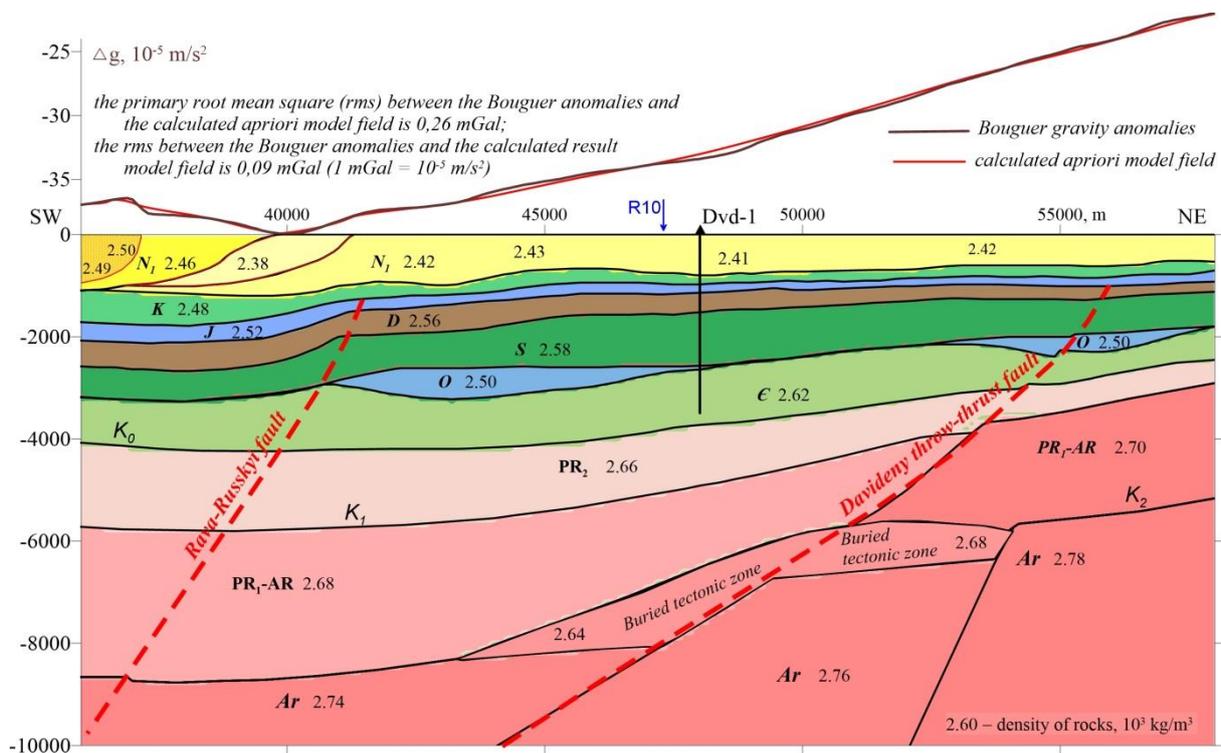
та впливати на формування пасток нафти і газу (Zayats, 2013).

Метою роботи є використання даних гравіметричних досліджень для вивчення розломної тектоніки та виявлення припіднятих та опущених ділянок, перспективних щодо нафтогазоносності.

Матеріали та методи. Основою досліджень слугувало геолого гравітаційне моделювання – метод кількісної інтерпретації аномального поля сили тяжіння в редукції Буге, що базується на рішенні прямих і обернених задач гравірозвідки для складнопобудованих середовищ та орієнтований на отримання оптимальних геогустинних моделей геологічного розрізу. Розв’язок оберненої задачі гравірозвідки за сейсмічним профілем R5 отримано на основі апріорної моделі, початкова структурна частина якої повторює геометрію сейсмогеологічної моделі, побудованої Kh. B. Zayats (Zayats, 2013). Але попередньо структурна частина апріорної моделі була узгоджена з аномаліями поля сили тяжіння за методами простого підбору, в основі якого є розв’язок прямої задачі, аналіз причин неузгодженості розрахованого модельного поля зі спостереженими аномаліями та корегування геометрії.

Технології рішення оберненої задачі надано в роботі (Anikeyev, 1999); методика гравітаційного моделювання достатньо повно описано в роботах (Anikeyev, Maksymchuk and Mel’nyk, 2017; Anikeyev, Maksymchuk and Pylyp’yak, 2019). У визначенні первинних значень густини основних товщ по розрізу у межах площі досліджень нами використано результати аналізу розподілу густин за зразками керну відкладів палеозою південного сходу Волино-Поділля, виконаного L. S. Monchak and A. R. Klyuka (Anikeyev, Monchak and Klyuka, 2016).

Результати. У результаті геолого-гравіметричного моделювання по профілю R5 побудовано густинну модель (рис. 2), яка підтверджує можливість заповнення палеодолин на ерозійній поверхні палеорельєфу (поверхня кембрійських відкладів) ордовицькими теригенними відкладами (див. рис. 1). Утворені стратиграфічні об’єкти мають замкнену лінзоподібну форму.

Рис. 2. Густинна модель фрагмента геологічного розрізу по профілю Гринява-Давидени-Чернівці (R5)

Висновки. За виконаними дослідженнями випливає, що перспективи традиційної нафтогазоносності, тобто структурного типу, пов'язані з ордовіцькими та кембрійськими відкладами. Також не виключено, що нафтогазоносні об'єкти присутні у припіднятих ділянках палеозойських товщ південно-східної частини Волино-Поділля (Anikeyev, Monchak, Klyuka, 2016).

ЛІТЕРАТУРА.

1. Anikeyev, S. G., [1999]. Methods of the interpretation of gravimetric materials for complex geological environments. The diss. of the candidate of geol. sci. 04.00.22, S. Subbotin Institute of Geophysics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 242. (in Russian).
2. Anikeyev, S. G., Maksymchuk, V. Yu., Mel'nyk, M. M. [2017]. Density model of the Kolomyia Paleovalley from Nadvirnaya-Otynia-Ivano-Frankivsk geotraverse SG-I (67)]. Geodynamics (Ukraine), 1(22), 74–84. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.23939/jgd2017.01.074>.

3. Anikeyev, S. G., Maksymchuk, V. Yu., Pylyp'yak, M. M. [2019]. Gravity-magnetic model of the Kolomyia paleovalley for the Nadvirna-Otyniya-Ivano-Frankivsk geotravers. *Geofizicheskiy Zhurnal* 41, 6, 73–92. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.24028/gzh.0203-3100.v41i6.2019.190067>.
4. Anikeyev S., Monchak L., Klyuka A. [2016]. Geological structure and prospects of oil and gas presence in southeastern Volyn-Podillya region based on interpretation results of gravimetric information. *Geology and Geochemistry of Combustible Minerals*, 1-2 (166-169), 17-25. (in Ukrainian).
5. Anikeyev S. G., Hablovskiy B. B., Rozlovska S. E., Shtogryn M. V., Zagray A. E. [2020]. Experience of the 3D interpretation of gravity data in the southeast of VolynoPodillya// 19th International Conference on Geoinformatics - Theoretical and Applied Aspects, *GeoInformatics 2020*, (11-14 May 2020, Kyiv, Ukraine), 1-5. DOI: 10.3997/2214-4609.2020geo031.
6. Zayats Kh. [2013]. The Structure of Minerals of the Western Region of Ukraine on the Basis of Seismic Studies and the Directions for Oil and Gas Exploration Study. USGEI, Lviv, 136. (in Ukrainian).
7. Zayats Kh. B., Petryshyn T. M. [2006]. A new concept of searching for oil and gas-bearing objects in the Paleozoic sediments of the southeast of Volyn-Podillia. *Geology and Geochemistry of Combustible Minerals*, 1, 5-12. (in Ukrainian).

ARCHITECTURE

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО БУДІВНИЦТВА ТА ДИЗАЙНУ ГОТЕЛЮ

Доріченко Дарина Олегівна

Студентка

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. На сьогоднішній день сучасний готель є не просто місцем для тимчасового проживання, це місце, де гості знаходять притулок від повсякденної метушні, насолоджуються якісним обслуговуванням та занурюються в унікальну атмосферу. Кожен гість хоче мати унікальний досвід перебування в готелі, який відрізняється від інших та залишає яскраві спогади. І саме для досягнення цієї мети все більше готелів застосовують інтегрований підхід до будівництва та дизайну, створюючи унікальний простір, який занурює гостей в атмосферу комфорту, розкоші та естетичного задоволення.

Для створення такого неповторного простору, який запам'ятається гостям надовго, потрібен інтегрований підхід до будівництва та дизайну готелю. Ідеальне поєднання функціональності, естетики, інновацій та гостинності – ось що робить готель особливим та привабливим для відвідувачів.

Мета роботи. Дослідити та вивчити інтегрований підхід до будівництва та дизайну готелю, проаналізувати важливість планування та організації простору.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження були використані академічні та професійні джерела, наукові статті, звіти, журнали та книги, пов'язані з будівництвом, дизайном готелів та готельною індустрією. Проведено порівняльний аналіз різних готелів, їх концепцій, дизайнів та послуг. Використано данні та статистичні показники, пов'язані із готельною

індустрією, для виявлення трендів та розуміння потреб гостей.

Результати та обговорення. Інтегрований підхід до будівництва та дизайну готелю є комплексним підходом, що включає взаємодію різних фахівців та облік різних аспектів для створення успішного та ефективного проекту. Головна ідея інтегрованого підходу полягає у тому, щоб із самого початку проекту об'єднати усі сторони його реалізації. Архітектори, дизайнери інтер'єру, інженери та інші фахівці працюють у тісній взаємодії, обмінюючись ідеями, знаннями та досвідом. Вони спільно розробляють концепцію, планують простори, вибирають матеріали та створюють атмосферу, що відповідає унікальному характеру готелю. Замість того, щоб розглядати будівництво та дизайн як окремі процеси, інтегрований підхід поєднує їх у єдине ціле, що дозволяє досягти більш високих результатів та рівня якості.

Інтегрований підхід дозволяє максимально використати потенціал кожного аспекту проекту. Дизайн інтер'єру може враховувати архітектурні особливості та пропонувати креативні рішення для оформлення приміщень, вибору меблів та декоративних елементів. Важливо створити ефективне планування, де всі приміщення готелю будуть логічно з'єднані та оптимально використані. Наприклад, ресепшн має бути зручно розташований для прийому гостей, а номери – для комфортного розміщення та відпочинку. При проектуванні приміщень слід враховувати зручність пересування так, щоб гості та персонал могли вільно пересуватися готелем без перешкод.

Ергономіка також стосується вибору меблів, освітлення та інших елементів інтер'єру. Меблі повинні бути комфортними і придатними для призначеного використання. Наприклад, крісла та ліжка в номерах повинні бути зручними для відпочинку та сну. Освітлення має бути достатнім та гнучким, щоб створювати різні настрої у різних зонах готелю.

Інтегрований підхід також дозволяє врахувати особливості та потреби різних груп гостей, таких як люди з обмеженими можливостями, сім'ї з дітьми чи бізнес-мандрівники. Це може включати створення спеціальних номерів або зон, які забезпечують комфорт та безпеку для гостей.

Функціональність та ергономіка простору відіграють важливу роль у забезпеченні якісного перебування гостей у готелі. Вони сприяють зручності використання, комфорту та дозволяють гостям почуватися комфортно та вільно під час перебування.

Важливим аспектом інтегрованого підходу є врахування енергоефективності та екологічної стійкості. Сучасні гості все більше звертають увагу на екологічні аспекти та енергозбереження. Даний підхід сприяє застосуванню новітніх технологій у будівництві та дизайні готелю, що дозволяє створювати сучасний та інноваційний простір. У процесі проектування та будівництва готелю можуть бути використані енергоефективні системи, відновлювані джерела енергії, ефективні системи опалення та охолодження, системи керування освітленням, матеріали з низьким рівнем шкідливих викидів та інші сучасні технології, що дозволяє створювати енергоефективні та екологічно стійкі готельні об'єкти.

Висновок. Інтегрований підхід до будівництва та дизайну готелю відіграє ключову роль у створенні унікального та привабливого простору для гостей. Він дозволяє створити унікальний простір, який забезпечує незабутнє перебування для гостей, поєднує функціональність, естетику та екологічну стійкість. Цей підхід поєднує різні аспекти проекту, такі як архітектура, дизайн інтер'єру, інженерія та екологічна стійкість. Таким чином, інтегрований підхід до будівництва та дизайну готелю має велике значення для досягнення високого рівня задоволеності гостей, створення унікальної атмосфери та успішного розвитку готельного бізнесу. Унікальний та функціональний простір приваблює більше відвідувачів, створює позитивні враження та залишає незабутні враження. Зрештою, інтегрований підхід до будівництва та дизайну готелю є ключовим фактором у створенні успішного та привабливого готельного підприємства.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТУВАННЯ ВЕЛОХАБІВ НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТУ У М. ТЕРНОПІЛЬ

Кашуба Оксана Мирославівна,
Старший викладач закладу вищої освіти,
Гудзь Софія Михайлівна,
Студент
Національний університет «Львівська політехніка»
Інститут архітектури та дизайну
Кафедра архітектурного проектування
м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Впродовж останніх років кількість мешканців України, що обирають спосіб пересування на велосипеді, невпинно росте, проте вагома частка населення все ще не готова користуватися велосипедом як транспортним засобом у зв'язку з тим, що міста не створюють належні умови та велоінфраструктуру. У зв'язку з цим постає потреба в створенні розгалуженої велосипедної інфраструктури у містах України задля безпечної міської мобільності, екології міст та пропагуванні активного способу життя громадян.

Проекти розвитку велоструктури повинні передбачати створення мережі велодоріжок, велохабів, велопарковок, станцій технічного обслуговування велосипедів та місць спілкування любителі активного відпочинку. Містобудівне та архітектурне вирішення велохабів та формування їх внутрішніх просторів повинні бути оригінальним та зручним в міському середовищі й одночасно гармонійно вписуватись у природне середовище.

Мета роботи./Aim. Мета роботи полягає у визначенні та аналізі факторів, які впливають на вибір місця проектування та функціонального наповнення велохабів. Також в роботі розглянуті питання, пов'язані з визначенням особливостей планувальної структури даного типу закладів та архітектурно просторового вирішення споруди на основі проєкту велосипедного центру в місті Тернопіль.

Матеріали та методи./Materials and methods. У даній роботі був проведений аналіз публікацій в літературних та інтернет-джерелах щодо впровадження велосипедної інфраструктури та розвитку велосипедного руху у містах України, зокрема в місті Тернопіль. У роботі також проведено аналіз досвіду вітчизняних та закордонних проєктів, що стосуються проєктування споруд з аналогічною або дотичною функцією та детальний аналіз проєкту велохабу в місті Тернопіль.

Результати та обговорення./Results and discussion. При формуванні архітектурного образу сучасних велохабів важливо враховувати потреби та пріоритети місцевої громади, можливості залучених інвестицій й певні особливості розробки велосипедної інфраструктури, що впливатиме безпосередньо на структуру та об'єм вказаного об'єкта.

Одним із найважливіших факторів при проєктуванні всіх типів громадських будівель та споруд є доцільне розташування в структурі міста, що дозволить збільшити туристичний потенціал міста та його екологічність. Вибір ділянки залежить від величини та структури населеного пункту, приналежності до відпочинкової зони, забезпечення доступності для всіх членів громади та наявності зручної транспортної розв'язки, в тому числі наявність велодоріжок або велосмуг.

Ділянка, що пропонується для розташування велохабу у м. Тернопіль, має зручне розташування у центрі міста поряд із Тернопільським ставом. Вона розміщена у зоні Г-4, де можливе розташування великих культурно-мистецьких та спортивно-видовищних комплексів, стадіонів. Ділянка межує з громадськими спорудами адміністративного, спортивного, комунального призначення, з житловими будівлями та рекреаційними територіями загального користування. Поряд із ділянкою є зупинки громадського транспорту, що спрощує доступність до комплексу. Ділянка прилягає до автомобільної дороги та жвавої автомагістралі районного значення. Неподалік прокладені велодоріжки, реалізація яких належить до першого з чотирьох етапів програми створення велоінфраструктури у м. Тернопіль, яка була запроваджена у

2015 році. Отже, обрана ділянка для проєктування є оптимальною для будівництва даного об'єкту та має великий потенціал для розвитку в даному напрямку.

Проведений аналіз вітчизняних (Київський велохаб на вул. Бесарабській) та закордонних аналогів дав можливість сформулювати певний набір функціональних просторів для велоцентру у Тернополі.

При плануванні велосипедного центру важливим аспектом є демонстрація переваг користування велосипедом та використання велосипедної інфраструктури в поєднанні з зонами активного відпочинку. Тому одними із ключових зон у проєкті є зона спілкування любителів велосипедів, надання інформативних та організаційних послуг щодо поїздок та екскурсій на велосипедах. Окрім того, необхідно передбачити зону зберігання велосипедів, зону сервісних послуг та зону торгівлі спортивного інвентарю. Важливо поєднати основні зони велосипедного центру із зонами відпочинку та розваг, кафе або фітнес-барів, що дозволить популяризувати концепцію розвитку велоінфраструктури серед більшої кількості мешканців. Даний велосипедний центр - це є багатофункціональний простір, що поєднує у собі всі важливі для велосипедиста простори із зонами, котрі враховують потреби жителів громади у спорті та розвагах.

Перший поверх включає вхідну зону із зоною надання інформативних та організаційних послуг, зону прокату велосипедів, зону спілкування, технічного обслуговування велосипедів, адміністративні приміщення, магазин спортивних товарів, зону кафе та зону тренажерного залу з роздягалками, душовими та кімнатами інструкторів. Другий поверх містить озеленену терасу й амфітеатри, що використовуються для відпочинку, проведення публічних виступів та заходів. Важливим є достатня кількість санвузлів, технічних та підсобних приміщень, наявність укриття у підвальному поверсі, яке у мирний час може використовуватися як виставкове приміщення.

Дизайн внутрішнього простору велосипедних центрів повинен забезпечувати комфортні умови для всіх відвідувачів, а не лише власників

велосипедів. У даному велосипедному центрі це досягається врахуванням достатньої ширини для проходів людей із велосипедами, великою кількістю природного освітлення та спеціальних елементів інтер'єру для зберігання велосипедів.

Архітектура такого типу споруди повинна привертати увагу потенційних відвідувачів, а в даному велосипедному центрі у місті Тернопіль також вписуватися у природне середовище відпочинкового простору біля озера. Його об'ємно-просторове рішення (пластична двоповерхова будівля) зберігає баланс між акцентуванням форми та гармонійним поєднанням з природою. Будівля з одного боку сприймається як терасований пагорб, з якого можна спостерігати за трюками на велосипедах, а з другого як два об'єми на опорах у вигляді дерев, які захищають вхідну зону й репрезентативно-відпочинковий простір. Використання великої кількості скління й оздоблення зовнішніх колон декоративними дерев'яними 3-д рейками пластичної форми робить будівлю гармонійно вписаною у паркове середовище.

У проєктуванні велосипедного центру не менш важливою частиною є благоустрій навколо будівлі, організація простору та ландшафтного дизайну середовища. Ділянка, як і сама будівля, повинна бути гармонійно вписана в навколишнє середовище для забезпечення комфортної та привабливої атмосфери для відвідувачів. Обраний простір є дотичний до пішохідного сполучення парк ім. Тараса Шевченка - пляж "Циганка", що передбачає постійний рух людей. Тому варто передбачити зони рекреації та активного дозвілля, ігрові дитячі майданчики, відкриті тераси кафе. Крім зон відпочинку важливо запроектувати відкриту зону для виконання трюків на велосипедах, зону активного дозвілля для дітей і дорослих, зокрема волейбольний майданчик, зону для занять йогою та настільного тенісу. Запроектований велохаб повинен бути поєднаний з уже наявною мережею велосипедних доріжок та мати неподалік паркінг для автомобілів.

Висновки./Conclusions. Аналіз джерел та проєктів дозволив виокремити, на думку авторів, два основні фактори, які обумовлюють існування велохабу в

місті:

- потреба та готовність громади до створення велоінфраструктури й велохабу як одного з її елементів;
- наявність достатньо великого місця у відпочинковій зоні міста на перетині велошляхів для створення велоцентру з відкритими майданчиками активного відпочинку.

Функції, які можуть бути присутні у планувальній структурі велоцентру:

- відкритий і закритий простір для спілкування велолюбителів (коворкінг);
- відкритий та закритий простір для зберігання велосипедів;
- прокат велосипедів;
- зону технічного обслуговування велосипедів;
- магазин спортивного інвентарю;
- заклад громадського харчування;
- тренажерний зал з роздягалками, душовими та кімнатами інструкторів;
- медпункт;
- відкрите і закрите місце «для трюків» на велосипедах, самокатах і роликах з місцями для глядачів;
- дитяча кімната.

З огляду на відсутність норм проектування подібних споруд варто дотримуватися ергономічних розмірів людини з велосипедом і враховувати якість покриття для травматичних видів спорту. Результати цього дослідження можуть бути корисними для архітекторів та місцевих органів влади при розробці проєктів, що мають відношення до велосипедної інфраструктури. Матеріали, що представлені в даній роботі, є основою для глибшого аналізу, який в майбутньому може стати підґрунтям для написання наукової статті та магістерської роботи.

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПРОЕКТУВАННЯ ТИМЧАСОВИХ СПОРУД

Харлан Олександр Вікторович

к.арх., доцент, декан арх.факультету

Суворова Тетяна Олександрівна

Асистент

Воронова Катерина Григорівна

Студентка 6-го курсу архітектурного факультету

ДВНЗ “Придніпровська державна академія будівництва та архітектури”

м. Дніпро, Україна

У цій статті розглянуто еволюцію проектування тимчасових споруд.

Ключові слова: тимчасова архітектура, комунікативний простір, експериментальне проектування.

Вступ./Introduction. Протягом століть поняття архітектури залишалося незмінним – *користь, міцність, краса*, визначаючи архітектуру як стабільну та довговічну [1, с. 2]. Аспект тимчасовості в архітектурному проектуванні передбачає "поза контекстне" існування споруд, можливість трансформації та пересування, демонтажу та зведення заново.

Тимчасова архітектура - один із напрямів архітектури, що історично склався двох типів: стаціонарна і мобільна і в останні роки даний напрям привернув все більше уваги. Поняття часу в архітектурі виступає умовою існування, адже у всього є початок і кінець.

Ціль дослідження./Aim. - аналіз еволюції та тенденцій проектування тимчасових споруд.

Об'єкт дослідження – об'єкти тимчасової архітектури.

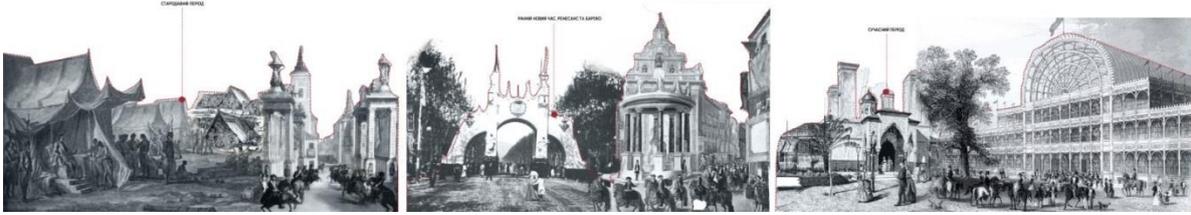
Предмет - історичний та сучасний досвід проектування споруд, розрахованих на обмежений період часу. При обробці інформації були використані такі **матеріали та методи./materials and methods:** вивчення та систематизація матеріалів на цю тематику, аналіз світового досвіду,

узагальнення результатів дослідження.

Говорячи про тимчасову архітектуру, ми маємо справу з некапітальними спорудами, які розраховані на тимчасове використання, що мають полегшену конструкцію, як правило, невеликий розмір і скромний бюджет. Споруди, створені на обмежений період, також створювалися й у минулому. Історія формування комунікативного простору відбувалася одночасно з історією формування людського суспільства та його форм – **соціальної пам'яті та ритуалу** [2]. Історично тимчасові будівлі були пов'язані з мобільністю, простотою форми та конструкцій, багатофункціональністю. Це були прості за формою житла з можливістю пересування для кочівників, вітрові заслони та курені, які були використані як святилища або укриття у теплих широтах. Ці споруди не тільки давали притулок, а й служили громадськими просторами для взаємодій. Інші види будівель були тимчасовими через відсутність будівельних матеріалів чи відсутність навичок конструювання [3, с. 36-36].

У Стародавньому Римі тимчасовий комунікативний простір був представлений форумом, де громадяни могли збиратися для обговорень. **У Стародавньому Китаї** - імператорський двір, виступає важливим комунікативним простором, часто побудований з дерев'яних та бамбукових конструкцій, які легко збирати та розбирати.

У Стародавній Греції, агора чи ринок було центральним місцем для збирання людей, обміну ідеями, торгівлі та участі у дискусіях. У еволюції тимчасової архітектури простежується зміна з архітектури утилітарного призначення на архітектуру святкування (рис.1). Розвиток об'єктів тимчасової архітектури активно простежується під час бароко. Ці споруди часто складалися зі складних арок та декоративних елементів, покликаних створити відчуття величі, і призначалися для проведення фестивалів, театрів та свят просто неба [4].

Рис. 1. Ретроспективний аналіз споруд тимчасової архітектури

З першою всесвітньою Великою виставкою промислових робіт усіх народів 1851 року в Лондоні [5] спостерігається розширення типології споруд тимчасової архітектури та феномен появи **циклічного будівництва** для повторюваних подій – виставки, ЕКСПО. Для проведення всесвітньої виставки в Лондоні звели Кришталевий палац – споруду зі скла, заліза та чавуну, з виставковим простором площею понад 90м². Всесвітні виставки чи ЕКСПО служать для демонстрації прогресу науки та техніки, технологічних та будівельних рішень, творів мистецтв. Таким чином, цю подію можна розглядати як початок циклічного будівництва тимчасової архітектури.

Рис. 2. Кришталевий палац, Лондон, Джозеф Пакстон, 1851 р.

Також на особливості у розвитку тимчасової архітектури вплинула поява **теорії асоціацій у 1968 р.**, яка була викликана соціальними та політичними змінами та призвела до введення в архітектурі термінів “**подія**” та “**рух**”. Потім цю теорію сформулював архітектор **Бернар Чумі**, який вважав, що подійно-орієнтована архітектура — це архітектура, прив'язана до події, часу, а не до просторової структури. Характер простору визначається подіями, які

відбуваються у ньому. Архітектура з предмета перетворюється на процес, і форма споруди стимулює взаємодії для людей. Таким чином, Бернар Чумі стверджує, що людське життя перетворюється на переживання подій, організованих архітектором. Так, спостерігається реалізація об'єктів тимчасової архітектури циклічного будівництва або подійного характеру, покликаних активізувати конкретний простір і стимулювати взаємодії в суспільстві [3].

Формування комунікативних просторів з використанням тимчасових споруд створюють **експериментальні місця** для взаємодії та залучення, іноді вони також створюються в контексті певних подій або бієнале, а іноді за принципом "зроби сам" або партисипативного проектування. Вони завжди створюються для публіки, залучаючи її як дійову особу у формуванні та функціонуванні об'єктів, таким чином несучи освітній характер у процесі проектування. Прикладом спільного процесу експериментального проектування є проект "Faire place" у місті Брейль, запропонований архітектурним колективом GRU+ у 2021 році, покликаний для надання можливості мешканцям впливати, трансформувати та активувати навколишній простір [6].

**Рис. 3. Експериментальний павільйон "Faire place"
GRU+ , 2021 р. Нант, Франція.**

Таким чином, спільно були спроектовані вуличні меблі, що складаються з 4 структур, які стали основою для різноманітної діяльності. Елементи були організовані те щоб створювати зв'язок з існуючими громадськими просторами, створюючи одне простір для взаємодій.

**Рис. 4. Процес партиспативного проектування павільйону “Faire place”
GRU+ , 2021 р. Нант, Франція.**

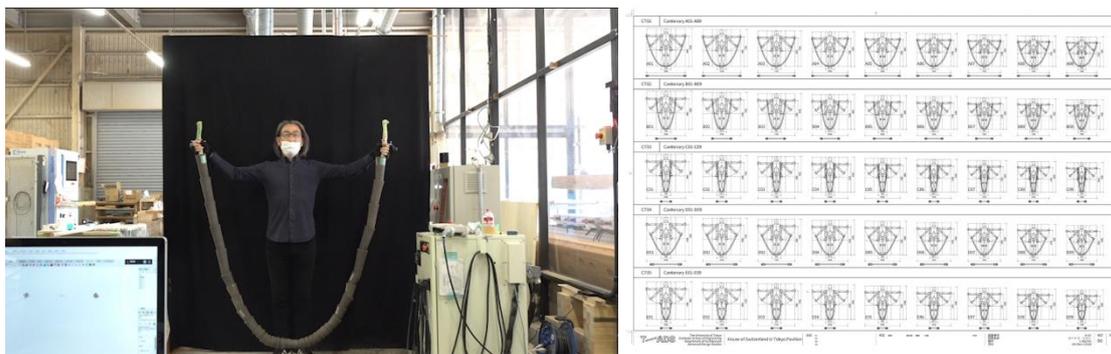
Архітектура комунікативних просторів виступає активним учасником освітнього процесу, надаючи простір для взаємодій - проведення лекцій, експериментів або стає однією з частиною навчання використовуючи сучасні технології та міждисциплінарний підхід у проектуванні. Як вважав французький архітектор Ле Корбюзьє, архітектура повинна містити інновації та нові форми будівництва [1, с. 12].

Як приклад застосування нових форм будівництва та інновацій можна навести проект Collaborative Constructions, Gramazio Kohler Research з ЕТН Цюріха та T_ADS Obuchi Lab Токійського університету [7] беруть участь у співпраці, шукаючи архітектурні стратегії для зв'язку природи та людства через технології. Павільйон створений у 2022 році у м. Токонамі, Японія, переосмислює місто та поняття минулого та майбутнього, виражаючи життя через архітектуру (рис. 5).

Рис. 5. Проект павільйону Collaborative constructions, T_ADS, 2022, Японія

В процесі проектування цього об'єкту кожна людина має можливість створити унікальну форму гончарного ланцюга, впливаючи на нього різною силою, що стає відображенням їхньої індивідуальності. Гончарні ланцюги створюються за допомогою серії процесів зворотного зв'язку між людиною та роботом. На руці кожного обстежуваного розміщують датчики, щоб процес збору інформації проходив максимально природно. (рис.6).

Рис. 6. Формування форми ланцюгів за участі людини.

Collaborative constructions проект, який представляє собою синтез традиційного проектування, культури та сучасних цифрових технологій, таких як обчислювальний дизайн та робототехніка.

Результати та обговорення./Results and discussion. Отже, феномен тимчасової архітектури еволюціонував і адаптувався з часом для задоволення мінливих потреб суспільства, пропонуючи універсальність і гнучкість у створенні комунікативних просторів. На еволюцію проектування комунікативних просторів з використанням тимчасових споруд вплинули такі чинники, як зміна соціально-культурних цінностей, розвиток цифрових технологій. У тенденціях проектування комунікативних просторів можна назвати фокус на спільні, інтерактивні та стійкі форми взаємодії. Таким чином сучасними тенденціями проектування комунікативних просторів з використанням тимчасових споруд є: *гнучкість і адаптивність, соціальна взаємодія та зв'язок, стійкість і ресурсоефективність, економічна ефективність, інновації та креативність, використання сучасних технологій.* Ці тенденції спрямовані на створення динамічних, екологічно

чистих та привабливих просторів, які задовольняють запити людей, а також мінімізують вплив на навколишнє середовище.

Висновки/Conclusions. Таким чином, явище тимчасової архітектури продовжуватиме розвиватися та впливати на сприйняття штучного середовища та формування взаємодій як із середовищем, так і між людьми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gonca zeynep tunçbilek. Temporary architecture: The serpentine gallery pavilions : Thesis. 2013. 140 p.
2. Ritual as method of social memory content transfer [Electronic resource] / A. N. Utkina [et ai.] // SHS Web of Conferences. Les Ulis : EDP Scieces, 2016. Vol. 28: Research Paradigms Transformation in Social Sciences (RPTSS 2015). [01142, 5 p.]. Title screen. URL:[http:// earchive.tpu.ru/handle/11683/33045](http://earchive.tpu.ru/handle/11683/33045)
3. Kolimárová S. Fenomén dočasnej architektúry – východiská a potenciál. *Architecture papers of the faculty of architecture and design STU*. 2020. No. 3. P. 36–38.
4. Contributors to Wikimedia projects. Ephemeral architecture - Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ephemeral_architecture (date of access: 10.03.2023).
5. Кришталевий палац. Режим доступу до ресурсу: <https://jak.koshachek.com/articles/krishtalevij-palac.html> (дата звернення: 14.05.2023).
6. Faire Place – Gru. *Gru – Collectif d'architecture*. URL: <http://collectifgru.fr/index.php/2022/01/03/faire-place/> (date of access: 18.05.2023).
7. Collaborative Constructions – T-ADS. *T-ADS - University of Tokyo, Advanced Design Studies*. URL: <https://t-ads.org/projects/pavilions/collaborative-constructions.html> (date of access: 14.03.2023).

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДИЗАЙНУ ПОЛОГОВИХ БУДИНКІВ

Чернюк Владислава Вікторівна

Студентка

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Пологові будинки відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні якісної медичної допомоги та комфорту для вагітних жінок під час процесу народження дитини. У сучасному світі дизайн пологових будинків набуває все більшої уваги, оскільки розуміння впливу середовища на фізичне і емоційне благополуччя стає невід'ємною частиною надання якісної медичної допомоги. Інноваційні підходи до дизайну пологових будинків спрямовані на створення сприятливого та технологічного середовища, що сприяє оптимальному процесу пологів та забезпечує комфорт і підтримку.

Мета роботи. Проаналізувати шляхи поліпшення середовища та використання інновацій в дизайні інтер'єру пологових будинків.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження були використані наукові статті, публікації та дослідження з питань дизайну пологових будинків. Було проведено аналіз сучасних тенденцій у дизайні пологових будинків, визначено основні напрями інновацій та підходи до створення сприятливого середовища для пологів.

Результати та обговорення. В дизайні інтер'єра медичних закладів набувається все більшої уваги до створення сприятливого та комфортного середовища як для пацієнтів, так і для медичного персоналу. Сучасні технології стають важливою складовою дизайну пологових будинків. Ось кілька інноваційних підходів, що застосовуються в сучасному дизайні медичних закладів:

Впровадження систем електронного здоров'я, моніторингу показників здоров'я породілля та автоматизованих систем управління можливостями пологового будинку дозволяють покращити якість медичної допомоги та

забезпечити ефективну комунікацію між медичним персоналом та пацієнтками. Наприклад, використання систем електронного моніторингу може забезпечити постійний контроль за показниками здоров'я матері, що сприяє своєчасному виявленню будь-яких відхилень та наданню необхідної допомоги.

Оптимальне розташування просторів, дотримання ергономічних принципів та використання спеціального обладнання можуть покращити якість роботи медичного персоналу та забезпечити для жінки комфортні умови. Наприклад, спеціальні регульовані ліжка, які дозволяють змінювати положення, можуть сприяти комфорту породіллі під час пологів.

Гнучкі простори, замість традиційних статичних планувань, де кожне відділення має фіксовану функціональну зону, використовуються гнучкі простори. Це дозволяє адаптувати приміщення під конкретні потреби в різні моменти часу. Наприклад, приміщення може використовуватися як лікарський кабінет в один момент і як простір для групових занять в інший. При трансформації простору використовуються автоматичні або шумоізолюючі зсувні скляні перегородки.

Використання природнього освітлення має важливе значення при створенні приємного та здорового середовища. Це може бути досягнуто шляхом великих вікон, світло пропускних перегородок, світлових двориків та використання світлових труб. Використання природних матеріалів, тихих кольорів та естетичного оформлення можуть створювати спокійну та розслаблену атмосферу, сприяючи природньому процесу пологів.

Звуковий фон та акустика відіграють важливу роль у дизайні інтер'єру пологових будинків. Використання приємних звуків, музики та шумоізоляція сприяє зниженню стресу.

Один із ключових аспектів звукового оформлення пологових будинків - це контроль шуму. Шуми із зовнішнього середовища та медичних палат можуть бути джерелом стресу для, тому використання спеціальних матеріалів та акустичних рішень допомагає зменшити вплив зовнішнього шуму та створити більш тиху та спокійну обстановку. Це може бути досягнуто за

допомогою звукоізоляції стін та підлоги, а також використання шумопоглинаючих матеріалів.

Інтеграція партнера та сімейного супроводу. Роль партнера та сімейного супроводу в процесі пологів є надзвичайно важливою. Інноваційні підходи до дизайну пологових будинків включають створення спеціальних просторів для партнера та сім'ї, де вони можуть бути присутніми й підтримувати породіллю. Це створює можливість для більш активної участі та підтримки партнера під час пологів, що сприяє створенню більш позитивного досвіду.

Висновок. Інноваційні підходи до дизайну пологових будинків є важливим кроком у поліпшенні якості медичної допомоги та комфорту для родини. Впровадження сучасних технологій, підвищення комфорту та безпеки, створення сприятливої атмосфери та інтеграція партнера та сімейного супроводу - це лише кілька аспектів, які можуть бути враховані при розробці інноваційних проектів пологових будинків. Ці підходи сприяють створенню оптимальних умов для пологів та допомагають забезпечити позитивний досвід для породіль та їхніх сімей.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОЕКТУВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У М. ЛЬВІВ)

Якубовський В'ячеслав Броніславович

Старший викладач закладу вищої освіти

Федечко Олег Ігорович

Студент

Національний університет «Львівська політехніка»

Кафедра архітектурного проектування

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Уже більше ніж рік українці живуть у реаліях повномасштабного вторгнення, на захист батьківщини стали сотні тисяч військовослужбовців. Ворог зазнає великих втрат вбитими та пораненими, проте війна- це завжди смерті з обох сторін і радіючи кількості знищених окупантів у зведеннях Генштабу, потрібно пам'ятати про наших героїв, які, захищаючи країну, також зазнають величезних втрат. Саме тому в останній рік гостро постала проблема реабілітації військовослужбовців та повернення їх до комфортного цивільного життя.

За даними, які у різний час публікували міністерство соціальної політики, державний комітет у справах ветеранів, ветеранські та правничі організації, понад 80% ветеранів мають проблеми у родинах, демонструють соціальну нестабільність та схильність до насильства. Попри те, що за роки війни з 2014 року Україна має власні напрацювання, власний досвід психологічної реабілітації та відновлення ветеранів бойових дій у нас не вистачає реабілітаційних центрів, які б покрили потреби в кількості необхідних місць для реабілітації захисників і при цьому були комфортними.

Ціль роботи./Aim. Мета роботи полягає у визначенні та аналізі факторів, що впливають на вибір місця розташування будівель реабілітаційних центрів та на формування просторів, необхідних для лікування та психологічної реабілітації військовослужбовців. В даній роботі досліджені проблеми

створення інклюзивної архітектури, яка була б комфортна для перебування та відновлення фізичного та психологічного здоров'я військових з усіма видами поранень. Значна увага приділена вибору місця розташування таких центрів для реабілітації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведений аналіз статей, опублікованих в інтернет-джерелах по даній тематиці. Розглянутий та проаналізований досвід проектування та будівництва реабілітаційних центрів в Україні та за кордоном. В процесі роботи було досліджено генеральний план та зонінг міста Львова з метою визначення ділянки для розміщення реабілітаційного центру.

Результати та обговорення./Results and discussion. При проектуванні реабілітаційних центрів для військовослужбовців можна виділити особливості, які варто взяти до уваги при формуванні їх архітектури.

Важливим аспектом є місце розташування даної споруди. Вибір місця розташування залежить від багатьох факторів, таких як географічне положення міста, транспортна та пішохідна доступність для військових не тільки з даної місцевості а й з усієї України, віддаленість локації від фронту, близькість до закладів охорони здоров'я та наявність інших реабілітаційних центрів в районі розміщення ділянки. Вагомим чинником для вибору ділянки повинна служити певна віддаленість від міського шуму та розташування її у зеленій зоні.

Обрана ділянка відповідає вищезгаданим критеріям- є зручною для добирання до даного закладу в межах міста, адже розташовується недалеко від центру, в Галицькому районі. Місто, в якому проектується споруда, має зручне розташування, адже є одним з найбільших в Україні, тому сполучається з багатьма містами залізничною колією.

Також у Львові розташовується аеропорт, який після війни покращить доступність. Віддаленість від фронту грає важливу роль, адже зараз піддаються ракетним атакам міста, які найближче розташовуються до фронту або кордонів Росії та Білорусі. Львівська область є достатньо безпечна, на цей момент, для розміщення реабілітаційного центру.

Розташування поблизу ділянки закладів охорони здоров'я є також дуже важливим аспектом, адже поранені військові спочатку попадають у лікарні та шпиталі і тільки після лікування проходять реабілітацію. Як зазначають реабілітологи, найефективніше відновлення порушених функцій організму проходить тоді, коли після лікування людина зразу розпочинає реабілітацію, не гаючи часу- це грає велику роль у кінцевому результаті. Обрана ділянка в даному аспекті має дуже хороше розташування, адже 800 та 850 метрів південніше від неї розташований Військово-медичний клінічний центр Західного регіону та Львівська обласна клінічна лікарня відповідно.

Одним з найголовніших аспектів розташування реабілітаційних центрів, як було підкреслено вище, є наявність поблизу парків, лісів та великої кількості озеленення. Окрім очищення повітря зелені насадження знижують рівень стресу людини та покращують її психологічне здоров'я, що допомагає при реабілітації. Обрана ділянка розташовується в добре озелененій зоні. Справа від неї розташований парк «Знесіння», зліва- парк «Високий Замок», та гора Лева. Сама ж територія має густе озеленення зразу біля ділянки і розміщена на відносно рівній ділянці на горбі Кайзервальду, з якого відкривається гарний вигляд на місто. Поблизу також розташована Домівка врятованих тварин, яка також може стати в нагоді при реабілітації.

Внутрішній простір реабілітаційного центру має свої особливості щодо його організації. Зазвичай відновлення функцій організму людини займає тривалий час, саме тому в будівлі варто передбачити житлові приміщення, в яких би певний час проживали пацієнти. Дані приміщення повинні бути безбар'єрними, з підлогою без перепадів, для зручного пересування людей на візках. Кожне житлове приміщення повинне мати окремий санвузол, який би мав розміри та обладнання для користування людьми з обмеженими можливостями. Коридори варто проектувати так, щоб при переміщенні людей на візках, вони могли безперешкодно розминутись. Міжповерхові комунікації також повинні бути комфортними як для здорових людей, так і для неповносправних. Варто передбачити більшу кількість ліфтів, адже пацієнти

будуть користуватись переважно саме ними для переміщення з одного поверху на інший.

Реабілітаційний комплекс- це сукупність зон, які дозволяють персоналу та пацієнтам певний час перебувати всередині автономно від зовнішнього середовища, тому в даній будівлі також варто передбачити зону приймання їжі, розраховану на одночасне обслуговування всіх проживаючих, та приміщення для працівників.

Також важливо запроектувати зону для рекреації, яка б містила в собі бібліотеку, кінотеатр для перегляду фільмів, приміщення для ігор.

Зона реабілітації є однією з найважливіших, адже виконує головну мету центру. Важливим елементом реабілітації повинен стати басейн, який би містив у собі роздягальні, санвузли, душові та головне приміщення зі спеціалізованими басейнами для відновлення фізичних функцій людини. Зал фізичної реабілітації достатньо великий і включає санвузли, роздягальні та основне приміщення, в якому передбачається декілька зон. Одна з них для відновлення базових функцій людини, де стоятимуть спеціалізовані тренажери із кріпленням для страхувальних тросів та комп'ютерами для моніторингу організму пацієнта. Також повинна бути зона для розтяжки та зона із тренажерами зі страхуванням, наприклад бігова доріжка із поручнями, звичайними тренажерами, призначеними для більш здорових пацієнтів. Не треба забувати, що фізична реабілітація для ослаблених людей є важкою, а тому в тренажерному залі також повинна бути зона для відпочинку.

В арсеналі лікарів для психологічної реабілітації українських бійців є цілий спектр медичних, фізичних та психологічних послуг. Найбільш природні шляхи подолання захворювань та розладів – це арттерапія, трудотерапія, ліплення з глини, в'язання, шиття та навіть вишивання бісером. Для цього в реабілітаційному центрі передбачаються відповідні простори.

При проектуванні варто передбачити кабінет для масажу, кабінет для психолога, фізіотерапевтичний кабінет, кабінет для процедур, адже вони також є важливою частиною реабілітаційного центру.

Як було сказано раніше, об'єкти де перебувають військові мають підвищений рівень загрози обстрілів, тож в центрі передбачається укриття із санвузлами та необхідними зручностями, яке б при потребі могло з комфортом вмістити в собі усіх працівників та пацієнтів на тривалий час.

Територія довкола ділянки повинна бути поєднана із навколишнім середовищем, добре озеленена та комфортна для переміщення людей на візках. Ландшафтний дизайн впливає на сприйняття людиною реабілітаційного центру і при правильному проектуванні може сприяти психологічній реабілітації пацієнтів.

Висновки./Conclusions. В даній роботі є спроба розкрити проблематику проектування реабілітаційних центрів для військовослужбовців на прикладі створення такого центру у місті Львові. При проектуванні даного типу будівлі потрібно враховувати багато чинників, а саме: вибір оптимальної ділянки в місті, комфортна її доступність, безпечність локації, де розташовується об'єкт, наявність закладів охорони здоров'я поблизу. Реабілітаційні центри повинні бути інклюзивними для військовослужбовців з усіма видами поранень, розташовуватись в тихих, спокійних добре озелених місцях, які будуть сприяти і психологічній реабілітації. Архітектура будівлі повинна враховувати довкілля, в якому проектується, та при можливості бути поєднаною з природою. Напрацювання даної роботи в подальшому матимуть продовження та будуть глибше розвинуті в науковій статі, а пізніше й у магістерській роботі, де будуть взяті до уваги запропоновані вище тези.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ВЕТЕРИНАРНИХ ЦЕНТРІВ У МАЛИХ МІСТАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА НЕТІШИН)

Якубовський В'ячеслав Броніславович

Старший викладач закладу вищої освіти

Циплакова Анастасія Романівна

Студент

Національний університет «Львівська політехніка»

Інститут архітектури та дизайну

Кафедра архітектурного проектування

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Рівень життя багатьох мешканців України за останні роки суттєво виріс і це певною мірою викликало збільшення кількості домашніх тварин. Домашні тварини позитивно впливають на психічне здоров'я людини. Вони можуть зменшувати рівень стресу та тривоги, покращувати настрій та самопочуття, що особливо важливо в часи пандемії та військових дій.

В даний час ветеринарні послуги надаються переважно в невеликих приватних кабінетах, де, як правило, обмежений їх спектр. Збільшення кількості домашніх тварин викликає потребу в створенні нових ветеринарних центрів, особливо у малих містах. В таких центрах передбачений повний спектр ветеринарних послуг, що сприятиме підвищенню якості та доступності ветеринарної справи у місті.

Проектування таких закладів вимагає достатньо специфічного підходу до планування, а архітектурне вирішення в той же час повинне бути лаконічним та враховувати довкілля.

Мета роботи./Aim. Мета роботи полягає у визначенні та аналізі чинників, що впливають на вибір ділянки та планувальних особливостей даного типу закладів. Розглядаються також фактори формування архітектури ветеринарних центрів в невеликих містах, одним з яких є місто Нетішин з населенням 36000 людей.

Матеріали та методи./Materials and methods. В процесі дослідження проведений аналіз публікацій в літературних та інтернет-джерелах по даній тематиці. Окрім цього, вивчалась документація щодо розвитку інфраструктури міста Нетішин, що дозволило визначити місця для потенційного розташування ветеринарних закладів. Також вивчався вітчизняний та закордонний досвід проектування та будівництва схожих за функцією споруд.

Результати та обговорення./Results and discussion. При формуванні архітектури сучасних ветеринарних центрів у невеликих містах необхідно враховувати специфіку догляду та лікування домашніх тварин та потреби їх власників, що живуть в місцевій громаді, а також побажання інвестора, що впливає на структуру та конфігурацію даного об'єкта. Під час проектування таких комплексів потрібно врахувати певні особливості, що будуть викладені далі в цій роботі.

При проектуванні будь-якої громадської споруди, а особливо ветеринарних центрів, одним із найважливіших аспектів є вибір місця розташування, що залежить від кількості населення малого міста, щільності населення та його демографічного складу. При цьому необхідно враховувати генеральний план міста та зонування території. Ділянка повинна мати вигідне розташування у структурі міста, знаходитися у громадській зоні, мати зручну транспортну доступність, достатньо велику територію для розміщення ветеринарного центру.

Обрана ділянка ветеринарного центру знаходиться у четвертому мікрорайоні міста Нетішин. Вона розташована недалеко від центру, на вулиці Набережна 33. Ділянка – вільна від забудови, достатньо велика (0,56 га), знаходиться в зоні Г-2 та межує з громадськими будівлями, а саме: адміністративними та сакральною спорудами. Ділянка має зручну транспортну та пішохідну доступність. Поруч з ділянкою проходить автомобільна дорога та додатковий бетонний проїзд. Окрім того є жваві пішохідні зв'язки, а неподалік розташована зупинка громадського транспорту, що дозволяє зручно дістатися до майбутньої будівлі.

Отже, обрана ділянка придатна для проектування на ній даного комплексу та має великий потенціал для розвитку.

Функціональне наповнення ветеринарного центру в значній мірі залежить від потреб мешканців громади і їх домашніх улюбленців. В залежності від розташування та потреб місцевої громади це може бути як невеликий приватний кабінет, так і великий багатофункціональний центр, що може запропонувати обширну кількість послуг. Аналіз досвіду проектування та будівництва показує, що подібні ветеринарні центри проектують переважно одно або двоповерховими.

З урахуванням висотності навколишньої забудови та потреби у великій кількості послуг, що будуть передбачені у комплексі, ветеринарний центр у м. Нетішин пропонується запроектувати двоповерховим. Благоустрій території та дизайн ландшафтного середовища є такою ж важливою частиною проекту. Ділянка – вільна від забудови, органічно поєднана з навколишнім середовищем, для того, щоб забезпечити комфортну та привабливу атмосферу для відвідувачів. На території ділянки, окрім звичайних зон відпочинку передбачається майданчик для вигулу та тренування собак, що буде привертати увагу потенційних клієнтів та мешканців, що живуть поблизу.

Сучасний ветеринарний центр – це в першу чергу не тільки ветеринарна клініка, а багатофункціональний простір, що повинен забезпечувати максимальні потреби домашнього улюбленця та його господаря. В такому центрі слід передбачити зоомагазин, кабінети грумінгу, готелі для тварин, спеціальні великі зали для проведення виставок тварин. Для власників проектуються спеціалізовані лекційні приміщення, де проводяться семінари та навчання про догляд за тваринами.

Звичайно необхідно передбачити кав'ярню або кафе, де можна почекати свого улюбленця, проте основною функцією ветеринарного центру є лікування тварин, тому будівля має мати повний набір приміщень ветеринарної клініки, а саме: кімнати для огляду, операційні, кабінети профільних лікарів та діагностичні кабінети, лабораторії та стаціонар.

Насамперед перед архітектором стоїть ціль спроектувати такий простір, де надаються необхідні медичні та косметичні послуги домашнім тваринам. При цьому необхідно забезпечити власникам умови для комфортного очікування свого улюбленця та спілкування з іншими власниками тварин. У проекті ветеринарного центру в м. Нетішин враховані всі потреби жителів громади, що були визначені в процесі опитування власників домашніх тварин. Простір ветеринарного центру поділений на декілька зон.

Перший поверх передбачає вхідну зону з кав'ярнею та зоомагазином, зону ветеринарної клініки зі всіма необхідними приміщеннями та зону готелю для тварин з кабінетом для грумінгу. Простір другого поверху передбачає розміщення приміщень персоналу ветеринарного центру та освітнього простору для власників тварин. Укриття в підвальному поверсі може використовуватись як приміщення для проведення виставок.

Дизайн інтер'єрів ветеринарних центрів повинен бути комфортним для всіх відвідувачів закладу, так як для людей так і для тварин, що забезпечується зручним плануванням приміщень. Кольорове вирішення приміщень, повинне враховувати сприйняття не лише власників, а і їх улюбленців.

Також потрібно забезпечувати максимальну кількість природного освітлення та спеціальних елементів інтер'єру. Форма будівлі повинна бути лаконічною, що визначається функціональним призначенням, та відповідати сучасним тенденціям. Разом з тим, в об'ємі має передбачуватися певна «родзинка», що створюватиме цікавий образ споруди, яка буде добре запам'ятовуватися.

У будівлі ветеринарного центру в м. Нетішин запропоновано оздоблення декоративною цеглою та hpl-панелями з фактурою дерева, що буде перегукватися з декоративними дерев'яними 3-д рейками, що утворюють хвилю та підкреслюють площину другого поверху.

Таким чином архітектура споруди, її функціональне наповнення повинні створити сучасний ветеринарно освітній центр, що буде приваблювати мешканців Нетішина та їх домашніх улюбленців.

Висновки./Conclusions. В даній роботі здійснено спробу розкрити проблематику архітектурного проектування сучасних ветеринарних центрів у малих містах України на прикладі подібного центру в м. Нетішин. Будь-який ветеринарний центр має проектуватися з врахування його розташування у структурі міста та всіх потреб громади, бути доступним для маломобільних груп населення та відповідати всім чинним будівельним нормам. Споруда повинна гармонійно поєднуватися з навколишнім простором, мати лаконічне та привабливе архітектурне вирішення. Генеральний план ділянки повинен передбачати місця для відпочинку, а також майданчик для виходу та тренування тварин.

Сучасний ветеринарний центр повинен бути не лише ветеринарною клінікою, а також освітнім центром, де будуть проводитись заняття по догляду за тваринами. Разом з тим важливими функціями є додаткові послуги такі, як готель для тварин, зоомагазин, грумінг. Матеріали, що представлені в даній роботі, є основою для більш глибокого аналізу, який в майбутньому може стати підґрунтям для написання наукової статті та магістерської роботи. В подальших дослідженнях будуть враховані основні тези та матеріали, які були запропоновані та викладені в цій роботі.

PEDAGOGICAL SCIENCES

FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Hipska Tetiana Petrivna

Lecturer of the Department Legal Linguistics

National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

Introductions. The sphere of education, like all spheres of social life, underwent strong changes under the conditions of martial law. Martial law belongs to such legal system that fundamentally affect all aspects of social relations. The educational field, in particular legal, is no exception.

In most Ukrainian regions there are air raid sirens every day during which cadets, students and staff of the higher educational establishment have to take shelter. This can directly affect the organization of the education process and interrupt it. Martial law made adjustments to the study of such a discipline as "Foreign language". It should be noted that being in a state of chronic stress does not allow long-term concentration of attention on complex and large material. For this reason, learning a foreign language requires focusing on the most basic, most important questions of the course.

Aim. Foreign language training takes place in unusual conditions. This is a challenge not only for cadets and students, but also for lecturers. In the difficult times of war, recruiters experience stress and anxiety.

Materials and methods. As a result of this, the time for training is reduced, cadets and students' motivation drops sharply, the psychological state of the participants in the educational process worsens and numerous technical problems arise. One of the most difficult problems in such conditions is the organization of feedback from cadets and students, without which an effective learning process for

teaching foreign language is simply impossible.

Distance learning can occur in two modes asynchronous and synchronous. Asynchronous mode of distance learning means that lecturers create their training video courses or on other platforms. The use of these resources is deferred in time, that is, cadets and students can use them at any time convenient for them. Since the educational process is carried out using distance learning technologies, it will be advisable to repeat with the applicants the rules of working with online platforms, interaction in cloud services, tools for joint work with documents, and means of group activity and communication.

Results and discussion. The main principles of distance learning are: independence, science, accessibility, transparency, individuality and activity of all participants in the educational process. The successful implementation of distance education requires specially developed theoretical and practical educational materials, appropriate material and technical support, trained specialists and effective teaching methods.

The main difference between distance learning and traditional the form of providing educational services is what is at its core independent cognitive activity of the cadet and student. Therefore, the involvement of education seekers in active cognitive activities, the formation of their skills in working with information and mastering learning methods will contribute to their effective application in further practical activities and continuous self-education.

Distance learning has a number of advantages, such as: teaching a large number of higher education students; improve the quality of education through the use of modern means.

Distance learning is characterized by:

- availability of information sources;
- convenient schedule;
- advanced educational technologies;
- interaction between participants of the educational process.

Features of distance education and the role of the lecturer is to help

cadets/students of higher education, stimulate them to independent thinking, discoveries and new views on certain situations in real life.

Conclusions. After all, despite the introduction of martial law in Ukraine, the goal of the education sector remains unchanged and is the continuous quality training of higher education. Especially important and convenient is the use of forms of distance learning with the use of modern technologies, choose different organizational models and strategies according to opportunities, needs and challenges.

REFERENCES:

1. Alshumaimmeri S. N., Alqarni, R. (2022). Teacher and Student Perceptions of CALL Feedback: Synchronous and Asynchronous Teacher Electronic Feedback in EFL-Writing at King Saud University. *English Language Teaching*, 15(12), 114. URL: <https://doi.org/10.5539/elt.v15n12p114>
2. Bratanych O., Myroshnychenko N. Feedback practices in the context of synchronous distance learning in a non-language university under martial law in Ukraine. URL: <http://pps.udpu.edu.ua/article/view/270966/266406>

LACK OF MOTIVATION IN EDUCATION

Lytvynenko Viola Mykhaylivna

English teacher of higher category

Kharkiv comprehensive school of I-III levels N 105

of Kharkiv City Council of Kharkiv region

Kharkiv, Ukraine

Introduction Lack of motivation in students can be attributed to many factors, starting from academic pressure, emotional problems, early adolescence, lack of love, unhealthy home environment, and often even the lackadaisical attitude of teachers. During the COVID-19 lockdown many countries have replaced traditional learning with remote or mobile one. It was noted that students' motivation has become much less with the transition to distance learning.

This study analyzes how motivational processes influence mobile learning quality and aimed to analyze the factors boosted the motivation of students to learn in modern conditions of isolation and identify the major demotivating factors affecting the quality of mobile learning. Motivation is considered a key factor in improving students' involvement in distance learning.

School and home have contrasting environmental settings that require the students to play two entirely different roles. In online mode, the line differentiating these two roles gets blurry which can cause confusion and distress among students. The decreasing attention span and distractibility are a direct result of insufficient supervision and little to no pressure to pay attention or participate in class activities. In a physical class room setting students are forced to focus their attention on what is being taught and participate in class discussions as they are aware that they are being evaluated on the basis of their performance and the presence of classmates increases their competitive spirit.

Students believe that the new way of learning is restrictive and is holding them back from achieving and experiencing new things. They are reportedly displeased with the new way of learning because they are tired of the same monotonous routine

and are also unable to interact with their peers. Many feel that they have the potential to do better however they lack the motivation to work towards it. Additionally, students who used to find it challenging to engage in school activities earlier, the restrictive measures have further hindered their willingness and motivation to take part in attending online classes or studying.

E-learning is also called Web-based learning, online learning, distributed learning, computer-assisted instruction, or Internet-based learning. Historically, there have been two common e-learning modes: distance learning and computer-assisted instruction. Distance learning uses information technologies to deliver instruction to learners who are at remote locations from a central site. Computer-assisted instruction (also called computer-based learning and computer-based training) uses computers to aid in the delivery of stand-alone multimedia packages for learning and teaching. These two modes are subsumed under e-learning as the Internet becomes the integrating technology. [1]

Advantages in learning enhancement are a less well recognized but potentially more revolutionary aspect of e-learning than are those related to learning delivery. E-learning technologies offer educators a new paradigm based on adult learning theory, which states that adults learn by relating new learning to past experiences, by linking learning to specific needs, and by practically applying learning, resulting in more effective and efficient learning experiences. [2]

Learning enhancement permits greater learner interactivity and promotes learners' efficiency, motivation, cognitive effectiveness, and flexibility of learning style. Learning is a deeply personal experience: we learn because we want to learn. By enabling learners to be more active participants, a well-designed e-learning experience can motivate them to become more engaged with the content. Interactive learning shifts the focus from a passive, teacher-centered model to one that is active and learner-centered, offering a stronger learning stimulus. Interactivity helps to maintain the learner's interest and provides a means for individual practice and reinforcement.

Evidence suggests that e-learning is more efficient because learners gain

knowledge, skills, and attitudes faster than through traditional instructor-led methods. This efficiency is likely to translate into improved motivation and performance. E-learners have demonstrated increased retention rates and better utilization of content, resulting in better achievement of knowledge, skills, and attitudes. Multimedia e-learning offers learners the flexibility to select from a large menu of media options to accommodate their diverse learning styles.[3]

Aim This research aimed to study and analyze students' and teachers' opinions about mobile learning, the advantages and disadvantages of distance education, and identify the role of motivational processes. The paper also considered the key internal and external factors influencing academic motivation since the transition to distance learning amid isolation showed the relative value of these factors, paying special attention to them.

Thus, the objectives of the study are: to identify factors that, according to students, influence their motivation for learning; reveal features of changes in students' academic motivation amid isolation; identify the advantages and disadvantages inherent in mobile learning based on students' and teachers' opinions; determine the role of the teacher and built-in mechanisms in boosting student motivation; determine opportunities to improve academic performance through motivation; identify what positive factors can impact the maintenance of a decent level of motivation for effective and quality education. The fulfillment of these tasks contributes to the development of students' motivation and their effective acquisition of knowledge and skills in the context of mobile learning.

Materials and methods According to the multidimensional nature of motivation, achievement motivation is related to positive academic skills and outcomes. This includes self-regulation, need for academic achievement, critical thinking, persistence, completion of school, career success, goal-oriented behaviour, physical health, psychological and overall wellbeing. Another factor to be considered is familial relations.

Family problems like financial instability and major changes in family dynamics like divorcing parents or death of a loved one can negatively affect the

students in multiple facets including school performance. During online mode, the students are more likely to encounter stressful experiences at home on a daily basis which can increase their risk of developing mental health issues. This may result in lack of interest and lost focus towards education.

Referring to the self-determination theory of motivation, students often tend to become more intrinsically motivated when they feel like their need for competence, autonomy and relatedness in a learning task is being satisfied. Competence refers to one's need of being effective while trying to achieve their goals and have purposeful social interactions. In an educational setting, a student's need for competence is satisfied when they are able to effectively achieve outcomes for example by receiving positive feedback for a task, they put efforts into.

Extra-curricular activities are considered to be a vital part of a student's psychosocial development and it also helps them stimulate their need for achievement. It has also been proved through several researches that students who are actively involved in extra-curricular activities have increased interest and motivation in all school related activities including academics. In online mode, the students are deprived of such activities and exposure which may or may not lead to academic disengagement.

Results and discussion

This research revealed internal, external, and demotivating factors that impact students. The findings are examined and classified in keeping with said factors.

- Intrinsic motivational factors
- The desire to learn and gain new knowledge is a key motivational factor
- Interest in using digital platforms
- Self-regulation
- Extrinsic motivational factors

External motivational factors also influenced the motivation of students. Extrinsic motivational factors include teachers, classmates, and built-in mechanisms.

- Teachers have both positive and negative external impacts on student motivation. They noted that their motivation to learn was highly dependent on

teacher-related factors, which in turn led to lower or higher extrinsic motivation. Interaction with the teacher was also reported to be limited compared to face-to-face instruction, as students were unable to communicate with them in the way that is typically found in face-to-face learning.

Disadvantages of mobile learning are determined by the fact that students are more often distracted by using a mobile device as entertainment - social networks, communication with peers, games, etc.; small screen sizes limit the type and amount of information that can be displayed; not all software can be implemented and used effectively in a mobile phone.

- Classmates also reported a significant impact of their classmates on personal motivation. So, they all need support from their peers, especially those with whom they study and spend time.

- Built-in mechanisms influenced student motivation as well. All participants confirmed that such mechanisms only had a positive effect on motivation, making the learning both exciting and effective.

Demotivating factors

- Organizational problems are a factor that undermines the motivation of students.

- Situational problems with online learning is the presence of a huge number of distractions such as “noise,” “siblings,” “pets,” and “parents.” Students say they “need a quiet environment” to focus on their lessons. According to the research, the participants are strongly influenced by their extrinsic motivation.

- Practical recommendations

Thus, teachers need to follow the recommendations to step up student motivation:

- 1) Help students achieve their mobile learning goals via rewards to become self-motivated and independent. Teachers should provide frequent, timely, and positive feedback on student performance. This will help keep learners’ beliefs about what result they can achieve. Also, do not set unrealistic expectations from students or give them difficult tasks to complete.

2) Allow students to participate in curriculum development and express their opinions on what will be covered in the class, while still retaining enough theory and practice to achieve the goals of mobile learning. Due to this, students will feel their importance, which will improve their motivation to attend classes. During the lesson, it is also necessary to ask learners' opinions about the content, talk, and discuss interesting topics. Students should be able to share their opinions and complaints about the structure of the lesson.

3) Provide students with quality and timely feedback. The conducted research revealed the importance of student-teacher interaction. Amidst mobile learning, there is no opportunity to ask a teacher a question of interest in the classroom or during a break, which makes the study process challenging and problematic. However, educators can arrange individual or group consultations via online conferences to discuss issues that students have. Thus, online meetings with the teacher will help both solve the problem of the student and provide the required support.

4) Implement game methods and technologies. Gamification can play a major role in boosting students' motivation to learn. Their answers showed that they have a positive attitude towards the introduction of game methods. Learning gamification leads to the belief that it will engage students in a productive education process by incorporating game technology into it. However, the development of successful gamification apps in education that can support planned behavior change is still more of a guessing practice than a science.

5) Create a flexible educational system, involving teachers and students to apply different digital platforms, and not focus on one. So, teachers can use Zoom, Google Meet, and Teams. The alternation of types of classes will also positively impact learners' motivation. For instance, one lesson can be devoted to lecture material, the second to the discussion of theory, and the third to practice. Multimedia systems can be used in the classroom, too.

6) Develop mechanisms to provide mental health support, as well as career counseling and training via electronic meeting platforms.

7) Conduct online training in groups. Research has shown that students feel

motivated when there are more people in a class. They can unite to achieve common goals, discuss topics of interest, cheer, and support each other. This is especially vital in isolation, as there is a need for communication.

Conclusions E-learning refers to the use of Internet technologies to deliver a broad array of learning modes that enhance learners' knowledge and performance. Certain strategies that may help students stay motivated during this time may include: Setting small daily goals: One should realise that these are not normal times, and it's important to lower and manage our expectations as its unrealistic to expect peak productivity/ performance or extraordinary results. Setting small daily goals which are easier to track and can be feasibly tackled in a day can help one stay on track and maintain or increase their motivation.

Less work pressure and flexible deadlines from the institute or teachers can also help students achieve this. Including extracurricular activities in our daily routine: In order to avoid the monotony of daily life especially with the same schedule, one should make a conscious effort of including extracurricular activities in their daily routine or dedicate a chunk of their time to their hobbies like painting, dancing, exercising, anything that helps them relax.

REFERENCES

1. Ward JP, Gordon J, Field MJ, Lehmann HP. Communication and information technology in medical education. *Lancet*. 2001; 357:792–96.
2. Gibbons A, Fairweather P. Computer-based instruction. In: Tobias S, Fletcher J (eds). *Training & Retraining: A Handbook for Business, Industry, Government, and the Military*. New York: Macmillan Reference USA, 2000:410–42.
3. Clark D. Psychological myths in e-learning. *Med Teach*. 2002; 24:598–604.

FOREIGN LANGUAGES AS MEANS OF COMMUNICATION FOR MILITARY SERVICE PERSONNEL

Poliakova Hanna Pavlivna

Associate professor, PhD in Pedagogy

Department of Foreign Languages

Military Academy, Odesa

Introductions. Under conditions of broad international connections with other countries, it is important to communicate with foreign specialists, to develop professional and personal contacts with partners and colleagues as well as to read publications in different languages.

The aim of the thesis is to point out the core foreign language competences for professional usage for military service personnel.

Materials and methods. The survey was conducted, where most of participants pointed out main foreign language competences and emphasized why they needed them.

Results and discussions. Competence is a qualitatively unique combination of skills as well as abilities. The ability to achieve greater or lesser success in carrying out a particular activity depends on it.

The model of foreign language communicative competence is based on four main components:

- grammatical competence - the cadet's mastery of grammar, including vocabulary, spelling, pronunciation, word formation and sentence building;
- social competence - the ability to understand grammatical forms in different contexts;
- strategic competence - the ability to use verbal and non-verbal means of communication;
- speaking competence - the ability to combine individual sentences into a coherent message or into a discussion.

The process of formation of professional competence begins when a person

acquires basic professional education and develops further during practical task performance and also when a person acquires a certain work experience.

Therefore, professional competence is the combination of theoretical and practical knowledge, when during the training a person acquires such a high level of readiness to mobilize and implement the gained knowledge for further effective usage and performance of their professional duties.

The officer has to acquire listening, speaking, reading, writing and translation skills on such level that he or she would enable the effective performance of the assigned tasks and have intercultural competence, which would let him or her express his or her views, support his or her own viewpoint, support or deny other viewpoints, and agree or disagree in a certain communicative situation.

The specific nature of the military profession requires military personnel to be prepared for effective interpersonal interaction with their fellow service members and citizens in everyday life as well as in extreme situations. This fact sets special requirements to the formation of the communicative competence of the future officer.

In the formation of cadets' readiness for intercultural communication, the military disciplines that are interconnected with foreign languages in this or that aspect are used together with other foreign ones. These disciplines will all contribute to the development of intercultural communicative competence - the body of knowledge and skills needed to communicate at an intercultural level. This skill will help to overcome the barriers of communication and avoid 'cultural shock' which occurs when an individual is unfamiliar with the customs, traditions and cultural life of the country in which he or she lives. Intercultural communication competence is an essential element in which people communicate not only across language barriers, but also become ready for international mobility.

This idea is important for peacekeeping operations because it takes into account:

- socio-cultural background
- ethnical and socio-economic particularities of the region
- Features of the socio-cultural situation in the region, the country and the

world (processes of convergence of countries, ethnic and confessional groups, development of conflicts and their causes, etc.)

Foreign language as a (teaching subject) is a tool for the comprehensive development of a person who learns and contributes to the identification of themselves as a cultural and historical subject.

Conclusions. Considering the mentioned above, it can be argued that the aim of studying a foreign language as a mean of professional communication in a higher military educational institutions is to prepare cadets for effective communication in their professional environment.

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЯК ДОМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бережна Людмила Валентинівна

Директор, вчитель-методист

Криворізька гімназія № 69

Вступ./Introduction. Сучасний світ через свою складність, динамічність і суперечливість владно втручається в особистісний простір людини. Людина живе на світі, щоб постійно змінюватися. Чим потужніший життєвий ресурс людини, тим легше їй подолати труднощі, оволодіти конструктивно перетворювальною позицією. На сучасному етапі розвитку освітньої галузі, активного впровадження набуває розвиток інноваційного потенціалу педагога в загальноосвітній простір, з урахуванням професійної та особистої готовності до інноваційної діяльності. Педагогічні умови та фактори впливають на розвиток його інноваційного потенціалу.

Сьогодні поступово змінюється роль і місце закладу освіти в житті суспільства. Сучасні освітні реалії орієнтуються на вільний розвиток людини: творчість, ініціативу, самостійність. Створення та розвиток умов для отримання якісної освіти в закладі є одним із основних завдань освіти. Освіта має забезпечувати безперервні можливості навчання на кожному рівні: від раннього розвитку і до дорослого життя, розвивати компетентності та отримувати знання, які необхідні в сучасному світі. Інноваційна діяльність та її процес будуть залежати від інноваційного потенціалу педагога.

Мета роботи./Aim. Забезпечити гідний рівень освіти неможливо без впровадження інноваційних прийомів і технологій. Основною домінантою в освіті виступає інновація, як пошук ідеї. Інновації в освіті – це закономірне явище, динамічне за характером і розвивальне за результатом. У зв'язку з цим кожен учитель повинен розвивати, покращувати свій інноваційний потенціал, оскільки здатність педагога до інноваційної діяльності є найважливішим фактором його професійного розвитку. Готовність до інноваційної діяльності

формує інноваційну позицію педагога. Успішність інноваційної діяльності передбачає усвідомлення педагогом практичної значущості інновацій, не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Він повинен уміти адаптувати навчальні процеси на особистість учня, вибудувати свою професійну діяльність так, щоб кожен учень мав можливість для самостійного розвитку.

Суттєвим у професійній діяльності педагога є готовність до зміни характеру взаємодії. Інноваційні процеси, що відбуваються в освіті вимагають відповідних змін у професійній діяльності педагога. Основна роль в інноваційному середовищі належить педагогу: від його особистісного потенціалу, професійної компетентності, його переконань та поглядів, залежить продуктивність. Педагог повинен бути готовим до професійної діяльності, бути ініціатором освітніх процесів.

Сьогодні вчителі, мають виконувати свої обов'язки професійно, акумулювати в собі якості творчої особистості, володіти сучасними педагогічними технологіями, бути здатними до різних нововведень. Робота вчителя належить до складних видів діяльності, перед ним постає низка професійних проблем. Професія вчителя дуже індивідуальна, його майстерність проявляється в діяльності. Від його професіоналізму залежить не лише якість освіти, а й майбутнє дитини.

Матеріали та методи./Materials and methods. Педагоги – основний потенціальний ресурс модернізації закладів освіти, вони виступають рушійною силою освітянських реформ, головною діючою особою будь-яких перетворень в освіті. До розроблення педагогічних інновацій необхідно задіяти ініціативу вчителя й учня, як безпосередніх учасників освітнього процесу. Кожен учитель і учень повинні розв'язувати проблеми в сфері навчальної діяльності, бо це є важливим чинником успішної професійної діяльності. Сучасний педагог повинен володіти технологіями навчання, опанувати ефективними шляхами взаємодії з учнем. Важливим є індивідуальна педагогічна освіта вчителя, а в кінцевому рахунку досягнення оптимальних результатів роботи.

Розвиток освіти передбачає посилену увагу до кожного учня, його

індивідуальності. Необхідно навчити дитину жити сьогоднішнім, сприймати життя в його розмаїтті. У дітей потрібно формувати власну думку, вміння аргументувати особисту точку зору, майстерно ставити запитання та шукати на них відповіді, мати цілісне бачення проблемної ситуації. Діти переймають від педагога уявлення про цінності, переконання, філософію життя. У навчанні цінний не лише результат, але й сам процес сходження, пошуку, здобування, все, що розвиває учня.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сучасна педагогічна діяльність ставить певні вимоги до особистості педагога. Стратегічна лінія його діяльності – формування особистості учня. Загальна стратегія полягає в тому, щоб залучити учня до активної та самостійної діяльності, сформувати його як суб'єкта навчальної діяльності. Професіоналізм педагога виявляється в готовності й умінні використовувати наявні знання на практиці, вирішувати безліч педагогічних завдань. Його професійний обов'язок – навчати і направляти інших. Особистість педагога є однією з умов розвитку учнів. Якщо вчитель має спрямованість на творчість, то й від учнів, він буде вимагати творчого підходу до знань. Чим яскравіша і самобутніша особистість педагога, тим сильніший його вплив на учнів, тим вищі результати його праці. Формування професіоналізму учителя – це послідовне осмислення власної стратегії поведінки, у ході якої розвивається креативне мислення. Креативність мислення – обов'язкова риса будь-якого учителя. Учитель зобов'язаний бути співтворцем, подавати зразок творчого підходу до вирішення певної проблеми.

Завдання освіти – це не тільки озброєння учнів певною сумою знань. Діяльність учня є динамічною і нерозривно пов'язана з освітньою політикою держави, залежить від розвитку суспільства. Необхідно сформувати вміння оперувати знаннями, застосовувати їх у нових ситуаціях. Вчитель має сумлінно ставитися до учня, його праці, його позиції на уроці, уміння самостійно працювати та вносити позитивні зміни в саму особистість дитини. Педагог має формувати у них не лише систему операцій і знань, а й навчальні, пізнавальні інтереси, бажання вчитися, прагнення до самоосвіти. Плануючи свій освітній

процес учитель має орієнтувати свою діяльність на кінцевий результат.

Висновки./Conclusions. Варто зазначити, що освіта в Україні має перебувати не просто на високому рівні, але й бути цікавою для учнів. Навчання не може бути якісним, якщо не створено умов для розвитку кожної дитини. Педагоги зобов'язані допомогти дітям учитися, співпрацювати, формувати у них позитивні взаємини. Учні мають бути зацікавлені, їм на допомогу прийде вчитель, який володіє та впроваджує інноваційні технології. Особливістю цих інновацій має стати створення атмосфери довіри, творча взаємодія, діалог, що стимулюють самореалізацію вчителя й учня. Творча діяльність вчителя – це не відмова від універсальних педагогічних традицій, а їх варіативність залежно від індивідуальних особливостей дитини.

Резюмуючи викладене, зазначимо, що завдання, які стоять перед вчителями полягають в тому, щоб навчити учня докладати зусиль для досягнення бажаного, обирати оптимальний шлях, бути корисний суспільству. Професійна готовність є закономірним результатом підготовки, освіти й самоосвіти педагога, що регулює діяльність, забезпечує її ефективність.

Переваги інноваційної освіти проявляються у появі міжнародних стандартів якісної освіти та підвищенні професійної реалізації її можливостей, розкритті творчого потенціалу, розширенні співробітництва, активізації учнівської мобільності. Таким чином, інноваційність освіти передбачає формування й розвиток особистості вчителя, учня. Необхідною умовою професійної готовності, є готовність до інноваційної діяльності.

Отже, під готовністю педагога до інноваційної діяльності, прийнято розуміти сформованість професійних для цієї діяльності вмінь, готовність до творчості, освоєння нових технологій, вміння аналізувати та виявляти недоліки.

ПОШИРЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ BIM-МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Бєлих Ірина Михайлівна,

старший викладач

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна

Вступ.

За останні десятиліття технологія інформаційного моделювання будівель (Building Information Modeling, BIM) зробила революцію в будівельній галузі. З простих інструментів автоматизованого проектування BIM перетворилися на комплексні системи, які керують інформацією про будівлю та даними проекту протягом усього життєвого циклу будівлі. Методологія BIM наразі є основною цифровою підтримкою для розробки різноманітних будівельних проектів.

Вона заснована на інтеграції процесів проектування, технологічної підготовки виробництва, будівництва, експлуатації та утилізації об'єкта. Будівельний проект створюється як єдине ціле, і зміна будь-якого одного з його параметрів спричиняє автоматичний перерахунок інших пов'язаних із ним параметрів і об'єктів, від креслень до специфікацій і графіка виконання робіт. Обчислювальні інструменти BIM є потужною підтримкою для вдосконалення різноманітних дисциплін у проекті, забезпечуючи їхнє параметричне моделювання та легкий доступ до всієї інформації, зосередженої в BIM-моделі.

Ціль роботи.

Впровадження концепції BIM у будівельну галузь. Інформаційне моделювання будівель (BIM) дозволяє професійним інженерам будівельникам виконувати цифрові вимоги, а також забезпечувати інтеграцію та співпрацю при розробці проектів та обслуговуванні будівель.

Методологія BIM наразі є основним предметом дослідження та застосування в будівельній галузі, а освіта вивчає можливість включення цього

питання в навчальні програми. Здобувачі вищої освіти будівельних та архітектурних спеціальностей, як майбутні професіонали, повинні оновлювати свої навички за допомогою найновіших інноваційних технологій та знань.

Матеріали та методи.

Було проаналізовано переваги використання методології BIM. Фахівці з усіх галузей зацікавлені в тому, щоб знати концепцію BIM і сферу її застосування, а технічні університети організовують навчальні заходи з BIM, щоб допомогти підвищити рівень знань і конкурентоспроможність професіоналів будівельної галузі.

Крім того, вища школа має важливу для суспільства місію – навчати майбутніх інженерів фундаментальним наукам, пов'язаним з різними питаннями в галузі будівництва, а також має бути зосереджена на технологічних інноваціях, які можуть бути застосовані в цьому секторі. Щоб залишатися в тренді, компаніям необхідно наймати професіоналів, які потребують абсолютно нових знань і навичок. У цій діяльності необхідним є вивчення концепції, сфери застосування та доступних інструментів BIM-освіти.

Результати та обговорення.

Великий інтерес до викладання BIM в технічних університетах відзначається в організації спеціалізованих курсів і воркшопів, орієнтованих на професіоналів архітектурного та інженерного секторів. Спектр застосування BIM охоплює кілька дисциплін у галузі будівництва, від технічного креслення та моделювання до структурного аналізу та планування будівництва, тому тема BIM повинна бути зрозумілою для всіх викладачів, щоб кожен з них міг викладати свої дисципліни, використовуючи можливості доступних інструментів BIM.

Для вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців для будівельної галузі, стала об'єктивною необхідністю мета впровадження технологій інформаційного моделювання в освітній процес майбутніх інженерів-будівельників і, як обов'язковий наслідок цього - перегляд робочих програм існуючих загальноосвітніх і спеціальних дисциплін; розробка нових

дисциплін, модернізація і розширення набору професійних компетенцій, якими повинен володіти випускник. Починаючи з перших курсів навчання в рамках дисциплін, пов'язаних з інформаційними технологіями, інженерною та комп'ютерною графікою вводити теми, пов'язані з розглядом понятійного апарату, теоретичних основ, сутності BIM моделювання і вивчення інструментарію, наприклад, з використанням програми Autodesk Revit.

Програмний комплекс Revit дозволяє створювати скоординовану тривимірну модель будівлі та інженерних систем, елементи моделі є взаємопов'язаними і містять в собі безліч параметрів. Крім того, безпосередньо з моделі будівлі проектувальник отримує робочі креслення і специфікації матеріалів, елементів і устаткування будівлі.

Всі ці інновації вимагають додаткових навчальних матеріалів, які дозволяють студентам самостійно в найкоротші терміни освоїти графічний пакет Autodesk Revit і застосовувати його як інструментарій при виконанні завдань. Зміст дисципліни щороку оновлюється, розвивається навчально методична база, шліфуються технології навчання. Дедалі більше й більше викладачів набувають досвіду читання BIM дисциплін.

Висновок. Незважаючи на складність програмного забезпечення, здобувачі вищої освіти цілком успішно опановують ази BIM-моделювання об'єктів, демонструють високий рівень навчальної мотивації, готовність до навчання, зацікавленість. Основна мета – сприяти поширенню потенціалу BIM у сферах проектування, будівництва та збереження або реконструкції історичних будівель.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. BIM-технології підвищують якість будівництва в Україні [Електронний ресурс] П Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. - 2020. - Режим доступу до ресурсу: [https:// www.kmu.gov.ua/news/bim-tehnologiyi-pidvishchat-yakist-budivnictva- v-ukrayini](https://www.kmu.gov.ua/news/bim-tehnologiyi-pidvishchat-yakist-budivnictva-v-ukrayini).

2. BIM Implementation Training Course. 2022. Available from:
<https://www.bsigroup.com/en-ID/building-information-modeling-bim/training-courses-for-building-information-modelling-bim/biin-implementation-training-course/>

3. Стандарти якості архітектурної робочої документації в Європі.
https://archtutors.Org/lead_magnit1/

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У ПІДРОЗДІЛАХ КІБЕРПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Голубенко Юлія Андріївна

Здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ,

Україна

Науковий керівник:

Олійник Ольга Сергіївна

Старший викладач

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

Україна

На жаль, однією з центральних проблем для України є ведення війни на території нашої країни. Але ще до початку війни Україні довелося боротися ще з одним внутрішнім ворогом, а саме корупцією. В межах теми нашого дослідження нас цікавить власне явище корупції у Національній поліції України, а саме підрозділах кіберполіції. Під час розгляду питань нашої теми важливо звернутися до результатів соціологічного дослідження щодо проявів корупції в лавах Національної поліції.

Отже, відповідно до результатів цього опитування 15% респондентів особисто зіштовхувалися за останній рік з фактами корупції в МВС / його підрозділах, 71% - зафіксовано у ЗМІ. Загалом, 77% респондентів за останній рік принаймні в одному джерелі зіштовхувалися з фактами корупції, в т.ч. 15% мали особистий досвід, 32% особистого досвіду не мали, але їм розказували друзі / родичі, а ще 30% не мали ані особистого, ані опосередкованого досвіду, але бачили інформацію в ЗМІ. Якщо просити респондентів оцінити корумпованість співробітників МВС / його підрозділів, то респонденти вважають більш корумпованими керівників, ніж звичайних співробітників [3].

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення центрального поняття теми нашого дослідження, а саме поняття корупції, яке у Законі України «Про запобігання корупції».

Відповідно до ст. 1 вказаного нормативно-правового акту під корупцією слід вважати: «...використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей...» [1].

Основними заходами запобігання корупції в підрозділах кіберполіції є те, що на співробітників даного підрозділу поширюється дія таких нормативно-правових актів як Законів України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку передачі подарунків, одержаних як подарунки держав, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям» від 16.11.2011 №1195, Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків» від 17.06.2016 №2 та ін. [4].

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» від 05.10.2016 №803 у підрозділах МВС України, у тому числі і підрозділах кіберполіції, основними заходами щодо боротьби з корупцією є: 1) аналіз актів Кабінету Міністрів України, які регламентують діяльність МВС, та нормативно-правових актів МВС з метою виявлення в них можливих корупційних факторів; 2) залучення громадськості до здійснення антикорупційних заходів та моніторингу діяльності МВС; 3) запровадження

системного навчання працівників апарату, закладів, установ, організацій, що належать до сфери управління МВС, з питань, пов'язаних із запобіганням корупції; 4) залучення громадськості до запуску та моніторингу діяльності сервісних центрів нового зразка; 5) запобігання проявам зловживання владою та службовим положенням [2].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, діяльність державних службовців, у тому числі й кіберполіцейських, суворо регламентується чинними нормативно-правовими актами у сфері запобігання та протидії корупції та контролюється відповідними державними органами, компетентними у цій сфері діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про запобігання корупції» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 20.03.2023);
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» від 05.10.2016 №803 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2023);
3. Корупція у Міністерстві внутрішніх справ: основні результати опитування URL: https://www.nai.au.kiev.ua/files/antykoriuptsia/2021/rezult_opytuvan_071221.pdf
4. Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням, захист викривачів URL: <https://cyberpolice.gov.ua/Prevention-of-Corruption-and-Corruption-Related-Offenses-Protection-of-Offenders/>

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАВЧАННЯ

Діденко Вікторія Валеріївна,
викладач кафедри мовної
підготовки іноземних громадян
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Сучасний світ швидко змінюється під впливом технологічних проривів та наукових відкриттів. Ці зміни вимагають переосмислення та переорієнтації навчальних методик, щоб відповідати потребам сучасної освіти. Інноваційні методи викладання стають все більш популярними в освітніх установах, оскільки вони сприяють покращенню навчального процесу та забезпечують більш ефективне засвоєння матеріалу студентами. У цій статті розглянемо основні аспекти інноваційних методів викладання та їх вплив на навчання.

Ціль роботи. Метою даної роботи є аналіз інноваційних методів викладання та їх впливу на навчання. Ми дослідимо різні підходи та технології, які використовуються в освіті для стимулювання активності студентів, залучення їх до навчального процесу та покращення якості навчання.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження було зібрано і проаналізовано відповідну літературу, наукові статті та публікації, що стосуються інноваційних методів викладання. Також було використано результати попередніх досліджень та статистичні дані, які дозволили зробити висновки щодо впливу цих методів на навчання.

Результати та обговорення. Один із важливих інноваційних методів викладання - застосування технологій у навчальному процесі. Використання комп'ютерів, планшетів та інших електронних пристроїв дозволяє студентам отримати доступ до інформації та ресурсів, які були недоступні раніше. Це підвищує їхню мотивацію до навчання і допомагає засвоювати матеріал більш ефективно.

Ще один інноваційний підхід - активне навчання. Замість пасивного прослуховування лекцій, студентам пропонуються завдання, які вимагають активної участі та практичного застосування знань. Це може включати групові проекти, рольові ігри, дискусії та інші форми активної співпраці. Цей підхід стимулює творче мислення, розвиває комунікативні навички та сприяє поглибленому засвоєнню навчального матеріалу.

Інноваційні методи також включають в себе використання онлайн-курсів та відео уроків. Це дає студентам можливість навчатися у власному темпі та в зручний для них час. Вони можуть повторювати матеріал, який здається складним, або переглядати відеозаписи лекцій для кращого засвоєння інформації. Такий підхід сприяє індивідуалізації навчання та дозволяє студентам розвиватися відповідно до власних потреб та здібностей.

Висновки. Інноваційні методи викладання відкривають нові перспективи для покращення навчання. Вони дозволяють залучити студентів до активного співробітництва, розвивають їхні творчі здібності та сприяють засвоєнню навчального матеріалу. Застосування технологій у навчанні, активне навчання та доступ до онлайн-ресурсів забезпечують більш гнучкий та індивідуалізований підхід до освіти.

Однак, важливо пам'ятати, що успіх використання інноваційних методів викладання залежить від налагодження взаємодії між викладачем та студентами, підтримки технічних можливостей та належної підготовки педагогічних кадрів. Дослідження та розвиток інноваційних методів викладання є важливим напрямом розвитку освіти, який вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змін у суспільстві.

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Доманюк Оксана Михайлівна,

кандидат педагогічних наук,

Сойко Марія Миколаївна,

здобувач освіти

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія

ім. Тараса Шевченка

м. Кременець, Україна

Вступ. Реформи, які притаманні сучасній сфері освіти, визначають необхідність вирішення низки соціально-педагогічних завдань, одним із яких є перехід дітей від здобуття освіти у закладах дошкільної освіти до навчання у початкових класах закладів загальної середньої освіти.

Нормативно-правовим підґрунтям сучасної підготовки дітей до школи є положення Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Державних стандартів дошкільної [1] та початкової освіти [5].

Зазначимо, що підготовка дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі повинна відповідати вимогам Базового компонента дошкільної освіти [1] і здійснюватись за чинними програмами розвитку, виховання та навчання дітей передшкільного віку. Така підготовка передбачає особистісний, фізичний і інтелектуальний розвиток дитини, її готовність до взаємодії з соціальним оточенням, сформованість базових компетентностей дошкільників.

Мета наукової статті – обґрунтувати деякі аспекти підготовки дитини старшого дошкільного віку до навчальної діяльності у початковій школі.

Матеріали та методи. Проблема підготовки дітей до навчання у школі висвітлена в працях класиків психології і педагогіки – Л. Виготського, О. Запорожця, Г. Костюка, Я.-А. Коменського, О. Леонтьєва, Ж. Піаже, К. Ушинського, Ф. Фребеля. Сучасними вітчизняними фахівцями обґрунтовано особливості навчально-пізнавальної діяльності у закладі дошкільної освіти (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Беленька, О. Безсонова, Н. Гавриш, Л. Загородня,

О. Кононко, К. Крутій, М. Машовець, С. Нерянова, Т. Піроженко, О. Половіна, О. Рейпольська та ін.), досліджено різні види готовності дитини до школи (М. Безруких, І. Дубровіна, Я. Коломінський, Р. Немов, Є. Панько).

Результати та обговорення. *Сучасні реалії визначають проблему підготовки до школи як одну з найактуальніших у дошкільній педагогіці.* Висвітлюючи питання про готовність дітей до навчання у школі, Л. Борисова підкреслює, що «надходження в школу – найважливіший етап у житті дитини. Для того, щоб вимоги шкільного життя не викликали в дитини негативних емоцій, а перехід у нове був безболісним, необхідно готувати дітей до школи в передшкільний період» [2, с. 3].

Вивчаючи проблему наступності передшкільної й шкільної освіти, В. Кононенко зазначає, що «закладу дошкільної освіти і початковій школі необхідно подбати про послідовність реалізації принципів навчання і виховання, а старе не тільки замінювати новим, а й зберігати здобутки попереднього етапу життя дитини» [6].

Результатом підготовки є готовність дітей до навчання у початковій школі, яку забезпечують фахівці закладів дошкільної освіти. О. Савченко зазначає: «Готовність дитини до школи визначається тим, що дитина, ще залишаючись дошкільником, розуміє важливість та необхідність підготовки до навчання у школі. Також готовність до школи великою мірою залежить і від батьків, їм потрібно планувати роботу з дітьми, удосконалювати їхні знання та психічну готовність» [8].

Для вступу в школу слід зважати на три важливих взаємопов'язаних компоненти підготовки дітей до шкільного навчання, а саме – фізіологічний, соціальний та психологічний. Враховуючи вищезазначене науковці поділили готовність дитини до школи на: психологічну (інтелектуальну, вольову, емоційну, моральну) та фізичну. Усі ці види тісно взаємопов'язані, і прогалини у формуванні будь-якого компонента впливають на успішність подальшого навчання дитини.

На основі вивчення наукових досліджень фахівців можемо зазначити, що

інтелектуальна готовність до навчання у школі – це достатній запас знань про навколишню дійсність, предмети і їх властивості, явища живої і неживої природи, людей і їх працю, моральні норми. Чільне місце тут відіграє оволодіння компетентностями за різними освітніми напрямками Державного стандарту дошкільної освіти [1].

Не менш важливою є вольова готовність – довільність поведінки і психічних процесів, певний ступінь саморегуляції навчальної діяльності та розвиток морально-вольових рис (організованості, відповідальності, дисциплінованості, наполегливості тощо).

Психологічна готовності включає і емоційно-моральний компонент, адже на етапі старшого дошкільного віку в емоційній сфері дитини з'являються вищі соціальні емоції – почуття (гуманні, патріотичні, естетичні). В поняття особистісної готовності психологи включають самосвідомість, яка протягом передшкільного дитинства зазнає якісних змін. Тому завданням дорослих (батьків і вихователів ЗДО) є формування у старшого дошкільника уявлень про самого себе, ставлення до себе, адекватної самооцінки тощо.

Варто зазначити, що навчання вимагає помітного напруження фізичних, розумових, моральних сил, тому при підготовці до школи слід приділяти серйозну увагу фізичній готовності дітей – належному стану здоров'я, відповідним антропометричним даним, готовності руки дитини до дрібних і точних рухів, розвитку культурно-гігієнічних навичок, витривалості, імунітету до несприятливих факторів тощо.

Фізична підготовка дітей до навчання у школі охоплює й освітньо-виховну роботу з формування рухових навиків, умінь, систему оздоровчо-загартувальних заходів, організацію гігієнічних умов, дотримання режиму дня, раціональне харчування, достатній і спокійний сон, забезпечення емоційного комфорту тощо.

Висновки. Отже, готовність дитини до школи є актуальною проблемою в сучасному суспільстві. Вона полягає в гармонійному розвитку дитини, на основі врахування її індивідуальних особливостей. Надходження в

школу - найважливіший етап у житті дитини. Вона повинна бути зрілою у фізіологічному та соціальному сенсі, досягти відповідного рівня розумового та емоційного розвитку.

Правильний перебіг підготовки дитини до школи забезпечує хороший результат адаптаційного процесу у навчанні. Сучасний заклад дошкільної освіти за умов оптимального використання його можливостей, належної координації з початковою школою, підтримки громадськості може вирішити проблеми своєчасної підготовки дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання за режимом та в обсязі, який найбільше влаштовує родину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.21 р. №33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 08.04.2023 р.).
2. Борисова Л. М. Готовність дитини до навчання. *Психологічна газета*. 2005. № 23. С. 3-7.
3. Голота Н. Підготовка дітей до школи: практика зарубіжної дошкільної освіти. *Початкова освіта*. 2011. № 48. С. 7-9.
4. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / упор.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
5. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.04.2023р.).
6. Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей: навчально-методичний посібник / В. Кононенко, Н. Лисенко, І. Шоробура та ін.; за ред. проф. Н. Лисенко. 2-ге видання. К.: Видавничий Дім

«Слово», 2013. 296 с.

7. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 21.04.2023 р.).

8. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти. *Дошкільне виховання*. 2020. № 11. С. 4-5.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дудко Ярослава Вікторівна,

к.пед.н., доцент

Мальцева Юлія Олексіївна,

Магістр

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Вступ. Однією з головних проблем сучасного українського суспільства постає питання організації інтеркультурного виховання дітей в закладах позашкільної освіти. Підкреслимо, що у наш час інтеркультурне виховання є у пріоритеті під час формування загальнолюдських цінностей майбутнього покоління нашої нації. Так як сприйняття світу як єдиної системи різних форм культури, мов, поглядів та ідей є головною метою інтеркультурного виховання дітей. Також, слід зазначити, що інтеркультурне виховання дітей в закладах позашкільної освіти сприяє спілкуванню та адаптації молоді в суспільстві не лише в нашій державі, а й за її межами. Зазначимо, що саме заклади позашкільної освіти створюють необхідні умови для інтеркультурного виховання дітей у нашому суспільстві.

Мета роботи – визначити особливості організації інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти.

Матеріали та методи. На законодавчому рівні основні напрямки інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти подано у низці нормативно-правових документів: Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII, Законі України «Про позашкільну освіту» від 22.05.2021р. № 1841–III, Національній доктрині розвитку освіти від 17.04.2002р. № 347/2002, Положенні про позашкільний навчальний заклад від 12.05.2022р. № 433–2001–п, Кодексі законів про працю України від 27.01.2023р. № 322–08 та ін.

Результати аналізу вищезазначених нормативних документів дали можливість дійти висновку, що у нащ час першочерговим завданням для закладів позашкільної освіти постає завдання організації та забезпечення належних умов інтеркультурного виховання дітей – майбутнього української нації.

Слід підкреслити, що позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України та Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII і, у свою чергу, «спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні» [1].

Проблему удосконалення форм, методів та засобів організації інтеркультурного виховання у закладах освіти досліджено, у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених О. Столяренко, О. Сухомлинської, Л. Голік, Г. Даутова, М. Красовицького та ін. Питання визначення сутності інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти досліджено Л. Волик, З. Мальковою, О. Гукаленко та ін. Процес забезпечення умов інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти подано у психолого-педагогічних дослідженнях О. Джуринського, О. Гукаленко, В. Болгаріна, І. Тараненко та ін. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти є актуальною і потребує подальшого обґрунтування: визначення організаційно педагогічних умов інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти та пріоритетних напрямків їх забезпечення.

Ми погоджуємося з думкою М. Симоненко, що «Прийняття концепції інтеркультури в теорії навчання як провідної парадигми виховання і навчання має значну цінність. Концепція інтеркультурного виховання – усвідомлена необхідність виховання в дітей поваги до культурних відмінностей. Вимагає від суспільства і держави спеціальних зусиль для проникнення такої педагогіки в життя кожної групи дитячого садка, кожного класу школи, кожної сім'ї» [3]. У свою чергу, на думку Н. Ничкало, «Інтеркультурна освіта покликана

розв'язувати двоєдине завдання: освоєння молодим поколінням своєї національної культури і виховання пошани до цінностей інших культур. Продуктивна взаємодія культур у інтеркультурному суспільстві, яка є і в Україні» [2].

Аналіз наукової літератури дозволив визначити особливості організації інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти: розвиток міжкультурної толерантності, створення умов для міжкультурного спілкування дітей, вивчення традицій і культури різних народів світу, організація міжнародних проектів і обмінів, створення інтеркультурних клубів і груп у закладі позашкільної освіти та ін.

Висновки. Встановлено, що проблема інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти є актуальною і потребує подальшого обґрунтування: визначення організаційно-педагогічних умов інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти та пріоритетних напрямків їх забезпечення. Визначено та обґрунтовано особливості організації інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз / за ред. Н.Г. Ничкало, В. О. Кудіна. Черкаси : Вибір, 2000. 366 с.
3. Симоненко М. В. Актуальність полікультурної освіти в сучасному суспільстві. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogypsychology-and-sociology/theory-and-methods-of-studying-education-and-training/3238-smonenko-mb>.

СПЕЦІАЛЬНІ ЛЕГКОАТЛЕТИЧНІ ВПРАВИ ДЛЯ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ПО РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ

Єфімов Григорій Олександрович

Мустафаєв Азер Махмуд огли

Попічко Анатолій Олексійович

Чебан Віталій Федорович

старші викладачі кафедри фізичного виховання та спорту
Одеського університету ім. І. І. Мечнікова, м. Одеса, Україна

Соколов Володимир Іванович

викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Одеського університету ім. І. І. Мечнікова м. Одеса, Україна

Вступ. Значне зростання спортивних досягнень, висока конкуренція, розширення календаря змагань, зміна умов змагальної діяльності, потребують удосконалення структури та організації тренувального процесу у легкоатлетів. Наявний арсенал основних і допоміжних тренувальних засобів в повній мірі не може вирішити це завдання. У зв'язку з чим, одним з можливих напрямків підвищення результативності та конкурентоспроможності є пошук інноваційних методик, які раніше не використовувались у тренувальному процесі легкоатлетів.

Проблему підготовки легкоатлетів висвітлено у науковому доробку низки зарубіжних і вітчизняних науковців. Фундаментальною основою підготовки спортсменів є праці В. Платонова, Л. Матвєєва та ін. Побудову тренувального процесу в легкій атлетиці розробляли Арбузов В., Асаулюк І. О., Беякова А. С., Горская И. Ю., Аксельрод А. Е., Бобровник В. І., Совенко С. П., Колот А. В. та ін.

Матеріали та методи. Високий рівень розвитку фізичних якостей сприяє кращому оволодінню технікою спортивних вправ. Фахівці теорії і практики спорту [1-5] вказують на те, що взаємозв'язок фізичних якостей і технічної підготовки є основним принципом удосконалення майстерності спортсменів.

Важливе значення має проблема виявлення оптимального взаємозв'язку

процесу розвитку фізичних якостей і процесу формування рухових навичок. Отримання даних про зовнішній формі і внутрішню структуру рухів, про взаємозв'язок фізичних якостей займаються і їх спортивних досягнень дозволяє побачити недоліки в спортивно-технічній і фізичній підготовленості спортсменів і намітити ефективні шляхи їх усунення [4, 5]. Подальші вдосконалення тренувань багато в чому будуть залежати від раціонального поєднання процесів розвитку фізичних якостей і формування рухових навичок.

На навчальних заняттях студенти навчаються основам теорії, техніки й методики виконання цих легкоатлетичних вправ. На тренувальних заняттях основна увага приділяється відпрацювання техніки виконання обраного виду й способам досягнення високого спортивного результату. У свою чергу результативність таких занять багато в чому визначається рівнем розвитку профілюючих рухових здібностей. Рішення спеціальних стратегічних і тактичних завдань часто не дає можливості відвести для розвитку рухових якостей достатньо уваги й часу. Тому цей аспект тренувальної роботи студентів часто виноситься на самостійні заняття [1, 2, 3].

На заняттях по спортивній спеціалізації робота тренера й спортсмена йде в трьох основних напрямках: 1) навчання руховим діям; 2) виховання фізичним якостям; 3) удосконалювання обраного виду спорту. Використання спеціально підготовчих вправ, є необхідна умова в досягненні мети по всім трьох напрямках у тренуванні всіх віків і рівнів підготовки.

При виборі спеціальних вправ керувалися вправами, які повинні бути підібрані за формою й структурою рухів з елементами обраного виду спорту. Вони підрозділяються у свою чергу на підводячі і розвиваючі. Підводячі, спрямовані головним чином, на освоєння техніки рухів. Щоб виключити помилки в самостійних вправах підводячі, рекомендовані ознайомленню з ними проводити в присутності викладача.

Розвиваючі вправи спрямовані на підвищення функціональних можливостей, у тому числі й на розвиток рухових якостей. Із цією метою був проведений педагогічний експеримент протягом 6 місяців. У ньому брали

участь 10 юнаків і 10 дівчин, які займаються легкою атлетикою.

Підбираючи комплекс контрольних вправ, керувалися наступними засадами:

1. Комплекс можна було застосовувати цілий рік.
2. Комплекс досить точно показував рівень фізичної підготовленості.

Для виявлення рівня рухових якостей, були запропоновані вправи як контрольні тести.

Для визначення сили (вибухової сили).

- Метання ядра через голову, назад через голову, знизу вперед-нагору, вага ядра для юнаків - 5 кг., для дівчат - 3 кг.

Для визначення швидкісно-силових якостей.

- Біг на 60 м.
- Стрибки в довжину й потрійний з місця.

Для визначення гнучкості.

- Хват гімнастичним ціпком двома руками попереду. Не відриваючи руки провести їх назад. (Враховується мінімальна відстань між хватом рук).

Отримані дані занесені в таблиці 1, 2.

Таблиця 1

Контрольні вправи для виявлення рухових якостей сили та гнучкості

момент вимірів	якість сили						гнучкості	
	метання ядра із-за голови		метання ядра через голову назад		метання ядра знизу-вперед		вправа з гім. палкою	
	юн.	дів.	юн.	дів.	юн.	дів.	юн.	дів.
до експер-ту	9.00	9.20	9.70	9.50	9.20	8.70	44	37
після експер-ту	9.40	9.80	10.30	9.90	9.80	9.50	38	30
зміни (%)	4.4	6.5	6.2	4.2	6.5	9.2	13.6	18.9

Таблиця 2

Контрольні вправи для виявлення швидкісно-силових якостей

момент вимірів	швидкісно-силові якості					
	біг 60 метрів		стрибок в дл. з місця		стрибок в дл. трійним з місця	
	юн.	дів.	юн.	дів.	юн.	дів.
до експер-ту	7.9	8.4	2.50	1.80	8.00	7.30
після експер-ту	7.7	8.1	2.70	2.05	8.30	7.50
зміни (%)	2.5	3.6	8.0	13.9	3.7	2.7

Для підвищення рівня рухових якостей були запропоновані наступні вправи.

1. Для розвитку вибухової сили найрезультативнішими є вправи зі штангою. Вправи зі штангою знаходять найширше застосування на всіх періодах та етапах цілорічного тренування. 1. Так званий «повний» присід, коли присідання відбувається можливо нижче; 2. Напівприсідання; 3. Вистрибування з вагою.

При виконанні вправ у присіданні зі штангою спочатку має зростати зусилля (поступово збільшується вага штанги), потім темп виконання вправ. Для цього завдання рекомендується наступний варіант. Спочатку виконуються повні (їх називають ще глибокими) присідання, до 7 підходів по 3-5 повторень у кожному. Після цього виконуються напівприсідання: спочатку з великою вагою з акцентованим випрямлення, потім вага штанги різко зменшується (50-60% від кращого результату в повному присіді), і вправа виконується у вигляді вистрибування. На цю вправу припадає 4-6 підходів по 5-6 повторень. Також рекомендуються статичні вправи з максимальною напругою м'язів.

В.П. – стати шкарпетками прямих ніг на край опори. Розгинання (підшовне згинання) ніг із максимальним зусиллям 6 сек. Вага штанги 50-60% від максимальної ваги у присіданні.

В.П. – ноги у положенні широкого кроку (випаду). Виконувати, як і попередню вправу, але змінювати глибину випаду.

Статичні вправи виконуються з максимальним зусиллям, 5-6 підходів по 3-4 рази.

2. Вправи у розвиток швидкісно-силових якостей.

В.П. - Стійка на двох ногах, трохи зігнутих в колінах. Стрибки з подоланням по черзі 3-х бар'єрів, розставлених на відстані 90-120 см. один від одного. Відштовхування двома ногами. Вправа виконується по 5-6 разів по 3-4 підходи. Методичні вказівки: доводити збільшення бар'єрів до 5, у юнаків зростає висота бар'єрів.

В.П. - Основна стійка, гантелі у юнаків вагою 3-4 кг. у дівчат 1-2 кг., лава

збоку. Темпові стрибки на лаву і з лавки поштовхом обох ніг з просуванням уперед. • Те саме, але темпові стрибки на лаву і з лави двома ногами, чергуючи приземлення праворуч, ліворуч і ноги нарізно з просуванням вперед. • Те саме, але темпові стрибки двома ногами змійкою через лаву з просуванням уперед. Методичні вказівки: вправи виконуються 2-3 рази по 3-4 серії.

В.П. – Те саме, але в руках гантелі. Вага гантелей у юнаків – 3-4 кг. у дівчат – 1-2 кг. Методичні вказівки: можна збільшувати кількість стрибків до 10, а також вага гантелей у юнаків до 5 кг. у дівчат до 3 кг.

3. Вправи у розвиток гнучкості.

В.П. – перший партнер лежить, руки вгорі, другий стоїть, зігнувшись над першим, ноги нарізно, руками взявшись за променево-зап'ясткові суглоби першого. Виконання. Пасивне відведення вгору – назад рук першого партнера другим із прогинанням спини. Амплітуду збільшувати поступово. • Те саме, але партнери стоять на колінах. • Те саме, але стоячи з випадом уперед першого партнера.

В.П. – стійка ноги нарізно, стоячи спиною до гімнастичної стінки, руки нагору, взятися за рейку. Прогнутися. Перехоплюючи руками по рейках, опускаючись вниз, поступово все більше прогинаючись.

По закінченню педагогічного експерименту було проведене контрольне тестування. Отримані дані занесені в таблицю 1 і 2. У юнаків у метанні ядра різними способами збільшення відбулося в середньому по групі на 4.4%, 6.2%, 6.5%. У дівчин на 6.5%, 4.2%, 9.2%. Таким чином, якість сили збільшилося як у юнаків, так і в дівчат. У бігу на 60 м. у юнаків результат збільшився на 2.5%, у дівчат на 3.6%. Швидкісні якості також зросли в обох групах. У стрибках різними способами, збільшення відбулося в юнаків на 8.0% і 3.7%, дівчин на 13.9% і 2.7%. Ми спостерігаємо підвищення швидко- силових якостей. У вправі з гімнастичною паличкою зміни відбулися відповідно на 13.6%, 18.9%. Якість гнучкості збільшилося в юнаків і в дівчат.

Проведений педагогічний експеримент дозволив дійти **висновку**, що підбор і впровадження спеціальних вправ для розвитку рухових якостей у

легкоатлетів дав позитивний результат. Таким чином, систематичне виконання самостійних занять по розвитку профілюючих для обраного виду спорту фізичних якостей різко підвищує результативність спортивної підготовки студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арбузов В. Зміст та структура підготовки легкоатлетів на початковому етапі підготовки. Зб. студ. наук. пр. Рівне : РВЦ МЕНУ імені акад. С. Дем'янчука, 2017. No 1 (7). С. 64–70.
2. Березкіна О, Кошельник Т. Особистісний компонент змісту фізичної культури особистості підлітків. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 22. Ч. 1. С. 269–275.
3. Волков Л. В. Теорія і методика дитячого та юнацького спорту. Вид. 2-е, перероб. і доп. К. : Освіта України, 2016. 464 с.
4. Головченко О. І. Особистісно орієнтована фізична культура підлітків. Молодий вчений. 2018. No 11 (63). С. 538–541.
5. Дух Т., Лемешко В., Степаненкова А. Особливості спортивного відбору юних легкоатлетів. Спортивний вісник Придніпров'я, 2017. No 2. С. 73–76.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ "МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИЙ ФІЛЬМ"

Загороднюк Владислава Віталіївна

магістрантка

Ніжинського державного університету

імені Миколи Гоголя

м. Ніжин, Україна

Питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації продуктивного, психологічно комфортного наукового-навчального спілкування набувають в наші дні особливої значущості.

Організація сучасного уроку в початковій школі передбачає включення активних та інтерактивних методів навчання, що, в свою чергу, пов'язане з необхідністю формування суб'єктної позиції учня. Для ефективного застосування названих методів важливо пропонувати в системі розвитку професійної компетентності майбутніх учителів не тільки розвиток знань та умінь, пов'язаних з підготовкою до уроку (відбором інформації, продумуванням ходу уроку з урахуванням цілей і конкретних завдань, складанням конспекту уроку / технологічної карти та ін.), але й формувати дискурсивну компетентність.

На думку вчених, дискурсивна компетентність - одна зі складових комунікативної, яка виявляється у здатності будувати цілісні, зв'язні та логічні висловлювання (дискурси) різних функціональних стилів (наукового, офіційно ділового, публіцистичного, художнього та розмовного) в усній і письмовій формі, ґрунтуючись до ситуації спілкування і певних комунікативних завдань [4, с. 74].

На наш погляд, дискурсивна компетентність - інтегративне утворення, окремий компонент в структурі комунікативної, яка тісно пов'язана з формуванням системи знань про дискурс та низкою умінь: загальнонавчальних, компенсаторних, текстових, аргументативних, імпровізаційних, мнемонічних, прогностичних, аудіальних; умінь структурно сприймати клас (бачити клас в

цілому і кожному дитині окремо); керувати перебігом діалогу; проявляти відкритість, толерантність, емпатію в процесі науково-навчального спілкування [1, с. 93].

Формування дискурсивної компетентності майбутніх учителів постає як складний, багатовимірний і нелінійний процес, у якому навіть при оптимальних педагогічних умовах задається лише вектор розвитку і результат не може бути однозначно передбачуваний, детермінований.

Важливою, на наш погляд, умовою, що визначає специфіку процесу формування дискурсивної компетентності педагогів - обсяг дискурсивної практики. Виділяючи цю умову, ми спираємося на низку сучасних зарубіжних авторів, у дослідженнях яких дискурсивна практика є об'єктом наукового опису і вивчення (Н. Іпатова, Т. Вострикова та ін.). У працях цих вчених обґрунтовується, що дискурсивна практика професійної спільноти детермінується як соціально обумовлений процес поширення окремих видів спеціалізованого знання і способів його відтворення [3, с. 12]. У галузі освіти і навчання під дискурсивною практикою розуміємо «навчальну мовленнєво мислительну діяльність, яка забезпечує активізацію студентами педагогічних знань, умінь, здобуття майбутнім учителем професійного дискурсивного досвіду» [там само].

Т. Єжова називає такі типи дискурсивних практик у освітньому процесі: дискурсивні практики академічного, квазіпрофесійного і навчально професійного типу. Академічний тип передбачає використання відповідних форм навчання (лекцій, семінарів, практичних занять); квазіпрофесійний - має на увазі відтворення умов професійної діяльності; навчально-професійний тип включає дослідницьку роботу студентів, педагогічну практику, дипломне проектування [2, с. 249].

Наступна умова, що визначає специфіку процесу розвитку дискурсивної компетентності педагогів - текстова діяльність. Текстова діяльність реалізується як процес цілеспрямованого створення та інтерпретації цілісних семантико-сміслових мовних одиниць - текстів. Текстова діяльність зумовлює

виконання вчителем «риторичних процедур», тобто мовних процесів перетворення письмового тексту в усно-дискурсивну форму. Очевидно, що в процесі говоріння на уроці вчителю важливо не просто озвучити фрагмент тексту, який він створив, готуючись до уроку, а й співвіднести своє висловлювання з реакцією учнів, їх мотивами, які прозвучали раніше, з висловлюваннями, з метою і задумом уроку в цілому.

Іншими словами, вчителю необхідно володіти дискурсивними вміннями реалізації тексту в мовленнєвій ситуації.

Запропонуємо деякі види завдань, які пов'язані з освоєнням базових дискурсивних умінь майбутніх учителів під час текстової діяльності та дискурсивної практики. Такі завдання, на нашу думку, можна запропонувати студентам в межах курсів «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання», курсу «Теорія та методика ораторського мистецтва у підготовці вчителя початкової школи», спецкурсів лінгводидактичного та риторичного спрямування.

Типологія таких завдань може бути представлена в такий спосіб:

- завдання аналітичного характеру, спрямовані на виявлення в науково навчальному тексті основних дискурсивних умінь педагога;

- завдання проєктивно-моделюючого характеру, пов'язані з:

а) трансформацією пояснювального тексту підручника в усне пояснювальне висловлювання (з елементами діалогізації і визначенням базових дискурсивних умінь);

б) перетворенням усних науково-навчальних текстів пояснювально ілюстративного характеру в тексти частково-пошукової та пошукової спрямованості;

в) прогнозуванням і відновленням відсутніх структурно-сміслових частин тексту;

г) виокремлення і виправленням в текстах помилок, недоліків (психолого дидактичного, етичного, методичного, структурно-сміслового, власне мовного характеру);

д) трансформацією текстових фрагментів, що представляють собою комунікативно-невдалі діалоги, етичні сценарії, з метою їх вдосконалення;

е) самостійною розробкою і частковим продукуванням тексту науково-навчального діалогу. Підкреслимо, що багато завдань проєктивно-моделюючого характеру пов'язані з формуванням дискурсивних умінь майбутнього вчителя, необхідних для організації діалогу на різних етапах уроку. Так, студентам пропонують сформулювати, з урахуванням теми і цілей уроку, проблему (навчально-пізнавальну задачу) уроку або його етапи; скласти різні типи висловлювань, які містять запит інформації; переформулювати навчально-пізнавальні завдання (з метою їх спрощення, ускладнення, внесення творчого елемента); побудувати розгорнуте і нерозгорнуте оцінне висловлювання; скласти розгорнуті монологічні репліки вчителя, які починають діалог, узагальнене міркування вчителя і учнів з теми (субтеми) уроку тощо.

У систему підготовки вчителя в межах дисципліни «Методика навчання української мови» ми включаємо комплекс аналітичних, аналітико-конструктивних, творчих, інтерактивних завдань, які формують вміння використовувати на уроках рідної мови ігри.

Розроблена нами методика навчання студентів зі створення і організації комунікативної гри на уроці складається з двох етапів. На теоретичному етапі студенти вивчають відомості про жанрові особливості названої гри, її різновиди, специфіку створення ігор на основі різних джерел. До практичного етапу підготовки включаються такі елементи: 1) створення тексту сценарного плану; 2) проведення гри в лабораторних умовах, обговорення причин комунікативних удач і невдач, редагування / доопрацювання сценарію.

Розглянемо приклад комунікативного задуму вчителя і його реалізації на уроці. На етапі повторення вивченої теми «Правопис префіксів роз- без-» (3 кл.) обрана ігрова форма для того, щоб перевірити, як учні засвоїли тему.

Плановане слово вчителя (інструкція): Сталося так, що на минулому уроці багато з вас були відсутніми через хворобу. Я пропоную вирішити зараз

відразу два завдання: по-перше, перевірити, наскільки ви засвоїли тему, а по-друге, допомогти тим, хто був відсутній, дізнатися правила, які ми вивчили. Виберемо неупереджене журі. Я пропоную тих, які добре засвоїли матеріал і отримали гарні оцінки на минулому уроці (потрібно обрати 5 осіб, пересадити за окремий стіл). Зараз ви розділіться на 2 команди і представите себе в ролі вчителя і, нарешті, зрозумієте, як це - стояти перед аудиторією і пояснювати. На минулому уроці ми вивчали правопис префіксів роз- без-. Зараз кожна група продумає яскраве і доступне пояснення, а потім одна людина від групи в ролі педагога повинна розповісти теоретичний матеріал, який регулює написання цих префіксів. Подумайте, які приклади ви зможете навести? Чи можна включити до вашого пояснення риторичні питання? Як ви графічно поясните умови вибору написання? У кого з учасників вашої команди хороші дидактичні здібності? Є бажання приміряти на себе цю роль? На підготовку - 3 хвилини.

Зверніть увагу, що ви повинні пояснити правило команді суперників (тим, хто був відсутній на уроці, в тому числі).

Систематичне вдосконалення дискурсивної компетентності майбутнього учителя початкової школи – складне завдання, яке передбачає розвиток умінь не лише створювати конспекти уроків, а й уточнювати, коментувати, конкретизувати завдання; направляти різні види діяльності учнів, стимулювати мовну активність учасників (ініціювати діалог / полілог, запитувати додаткову інформацію, взаємодіяти з учасниками групи); підводити підсумки, оцінювати мовні дії і результати діяльності всіх учнів.

Окрім того з метою формування основних дискурсивних умінь варто пропонувати завдання у курсі «Теорія та методика ораторського мистецтва у підготовці вчителя початкової школи». Так, наприклад, з метою тренування пам'яті майбутнього вчителя (формування мнемонічних умінь як складової дискурсивних) можна запропонувати наступні завдання:

Прочитайте уривок з трактату Цицерона «Про оратора». Про які прийоми мнемоніки каже Цицерон? Як вони можуть бути використані при запам'ятовуванні науково-навчального тексту?

Щоб відповісти на питання, розбийте текст на абзаци, позначте основні тези. Перекажіть текст (перевірте свої мнемонічні уміння).

«Місця, які ми уявляємо, повинні бути численними, примітними, окремо розташованими, з невеликими між ними проміжками; а образи - виразними, різкими і чіткими, щоб вони кидалися в очі та швидко запам'ятовувалися. Досягти цього нам допоможуть вправи, які переходять у навичку, а саме: по-перше, добір схожих слів, у яких відмінні лише відмінкові закінчення або видове значення замінено родовим, і, по-друге, позначення цілої думки одним словом - образом, від якого буде відповідати його місцю у просторі, як це буває у майстерних живописців. Пам'ять на слова менш важлива для оратора; вона використовує більше різних окремих образів, бо є безліч слів, що з'єднують члени мовлення, подібно суглобам, і їх ні з чим не порівняти. Так що для них нам доводиться вигадувати образи абсолютно довільні. Проте пам'ять на предмети – необхідна властивість оратора; і її ми і можемо зміцнити за допомогою вміло розташованих образів, схоплюючи думки за цими образами, а зв'язок думок - за розміщенням цих образів».

Доцільно пропонувати студентам завдання загальнодидактичного характеру на формування не одного, а низки дискурсивних умінь. Це завдання, пов'язані з визначенням та характеристикою обраного учителем стилю спілкування з учнями, виявленням продуктивних і непродуктивних моделей педагогічного спілкування, аналізом висловлювань відомих вчених з проблем діалогічного режиму науково-навчальної комунікації та ін. Зауважимо, що принципово важливою для нас є багатофункціональність таких завдань, оскільки вони, перш за усе, допомагають вирішити поставлене навчальне завдання, а також носять просвітницький характер. Наведемо приклади:

Яка модель навчання представлена в наведеному нижче фрагменті («Світ чуттєвих речей в картинках» Я.Коменського) ? Наскільки вона поширена в сучасній школі? Чи можна говорити про реалізацію дискурсивних умінь педагога в межах запропонованої моделі?

«Учитель (У.): Підійди, хлопчику! Навчись уму-розуму!

Хлопчик (Х.): Що це значить – уму-розуму?

У .: Все, що необхідно. Правильно розуміти, правильно робити, правильно висловлюватись.

Х.: Хто мене цього навчить?

У.: Я ...

Х.: Яким чином?

У.: Я поведу тебе всюди, покажу тобі все, назву тобі все.

Х.: Ось я! Веди мене...»

На уроці української мови при вивченні теми «Спільнокореневі слова та форми слова» вчитель показує дітям слайд презентації та запитує:

Вчитель: Уважно розгляньте слайд та порівняйте зображення у лівій та правій його частині.

Учні розглядають фотографії та впізнають на них своїх однокласників Богдана та Мишка.

Учні: Зліва фотографії Богдана. Ось він у спортивній формі, а он – у новорічному костюмі. На фотографії справа Мишко з татом, братом та сестричкою.

Вчитель: На фото зліва одна й та ж людина чи різні люди?

Учні: Одна й та ж.

Вчитель: Як людина може по-різному виглядати в різному одязі (формі), так і одне й те саме слово змінюється залежно від його форми.

А справа одна людина?

Учні: Різні.

Що об'єднує людей на фото праворуч?

Учні: Усі зовні схожі. Вони – родина, родичі.

Вчитель: Серед слів рідної мови теж є слова, які утворюють сім'ю. Як вони звуться?

Учні: Спільнокореневі.

Вчитель: Згадайтеся, про що ми говоритимемо на уроці?

Учні: Про форми одного й того ж слова та споріднені слова.

Вчитель: Дійсно, сьогодні на уроці ми навчимося відрізнити споріднені слова від форм того самого слова.

Отже, дискурсивна компетентність - здатність інтерпретувати і використовувати форми слів і їх значення для створення текстів; володіння навичками організації мовного матеріалу в зв'язний текст; вміння породжувати зв'язні висловлювання; вміння логічно, переконливо і послідовно вибудовувати свою промову. Учитель початкової школи- фахівець, який працює в сфері підвищеної мовної активності і відповідальності, саме тому формування дискурсивної компетентності – найважливіша складова підготовки педагога до професійної діяльності. Текстова діяльність та дискурсивна практика – головні умови формування дискурсивної компетентності. Використання інтерактивних прийомів роботи (зокрема комунікативних і ділових ігор), завдань різного типу є ефективним способом вдосконалення у майбутніх учителів дискурсивної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вострикова Т. И. Дискурсивные умения учителя в профессионально-педагогическом диалоге на уроке русского языка. *Начальная школа плюс До и После*. 2011. № 2. С. 92–95.
2. Ежова Т. В. Проектирование педагогического дискурса: методология, теория, практика: монография. М.: ВЛАДОС, 2008. 319 с.
3. Ипатов Н. А. Дискурсивные практики в формировании профессиональных сообществ: дис. ... канд. социол. наук. спец.: 22.00.06. СПб., 2009. 23 с.
4. Мощанская Е. Ю., Руцкая Е. А. Формирование дискурсивной компетенции при обучении устных переводчиков. *Сибирский педагогический журнал*. 2012. № 5. С. 69-74.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ВИКОРИСТАННЯ СПОРТИВНОГО ОРІЄНТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

Івченко О. М.

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я
ДВНЗ Український державний хіміко-технологічний університет
м. Дніпро, Україна

Сищенко К. С.

студент
ДВНЗ Український державний хіміко-технологічний університет
м. Дніпро, Україна

Вступ. Спортивне орієнтування започаткувалось у скандинавських країнах, як один із етапів підготовки Збройних сил. Змагання по спортивному орієнтуванню до 1895р. проводили тільки в армії Об'єднаного Королівства Швеції і Норвегії. Через деякий час такі турніри почали проводитися й поза армією. Правила турнірів набули було сформовано лише у 1918 р. і набуло сучасного вигляду, коли президентом Стокгольмської Любительської Асоціації Легкої Атлетики Ернестом Киландером, було висунуто новий вид кросс-кантрі турнірів. Саме його можна вважати «батьком спортивного орієнтування».

Мета роботи. Розкрити питання історії виникнення і розвитку спортивного орієнтування, як у світі, так і в Україні, а також довести необхідність використання спортивного орієнтування в системі фізичного виховання шкільної молоді.

Результати та обговорення. Спортивне орієнтування набирало усе більшої популярності, тож почали з'являтися його різновиди. Отже, перший турнір нічного орієнтування було проведено в грудні 1922 р. у Стокгольмі. А перший чемпіонат національного рівня провели у Швеції в 1923 р.. Також, перший жіночий турнір пройшов у 1925 р., біля міста Гетеборга. Змагання з часом набули масовості і почали проводитися по всьому світу. Якщо у 1930 р.

турніри були лише у Швеції, Фінляндії та Норвегії, то у 1934 р. змагання проводилися також і у Швейцарії, Угорщині та СРСР.

Близько Стокгольму в 1960 р. відбулися перші міжнародні відкриті змагання, за участю 7 країн. Також, Міжнародна Федерація Спортивного Орієнтування з'явилася у 1961 р. в Копенгагені, до якої увійшло 10 країн, а саме: Болгарія, Данія, Західна та Східна Німеччини, Угорщина, Норвегія, Фінляндія, Чехословаччина, Швейцарія та Швеція.

Чемпіонат Радянського Союзу вперше пройшов в Україні у 1963р. біля міста Ужгород [1, 4, 7].

Відомо, що спортивним орієнтуванням вважається багатокomпонентний вид спорту, який вимагає рівною мірою оволодіння на високому рівні такими якостями як: фізичною, технічною, тактичною, психологічною та інтегральною.

Основною перевагою, як і відмінністю від усього іншого, є те, що цей вид спорту вважається композицією інтелектуальних рішень, психологічного стану та силових дій спортсмена. Спортивним орієнтуванням почали називати «шахами королеви спорту», де фізична підготовка атлета має гарманувати із доброю пам'яттю та гарно розвиненою просторовою уявою.

Спортивне орієнтування є видом спорту, де учасники змагань за допомогою спортивних карт і компасу повинні якнайшвидше подолати дистанцію, відвідавши визначену кількість точок, які влаштовані на місцевості контрольних пунктів. Контрольним пунктом (КП) вважається трикутна помаранчева-біла призма з розмірами сторони 30 на 30 см, яку влаштовують на точних орієнтирах (горб, яма, галявина, інше), що є на карті, і обладнують засобами для відміток (олівці, компостери або електронні засоби відміток). На старті учасники отримують спортивні карти з нанесеними на них контрольними пунктами (КП), кількість яких, а також послідовність їх проходження, визначена суддями. Переможець на дистанції визначається за найкращим часом проходження всіх позначених на карті контрольних пунктів (КП). Учасники, як правило, поділяються на групи відповідно віку (10 років – 60 років і старші) і кваліфікації, наприклад: 21Е (еліта: МС та КМС) та 21А (розрядники), серед

чоловіків і жінок. Основними типами дистанцій є спринт, середня дистанція, довга дистанція і естафети (2-4 етапи) [1, 2]. Серед існуючих видів спортивного орієнтування, вважається самим поширеним де учасники виконують завдання за заданим напрямком. Контрольні пункти (КП) на карті поєднанні послідовно одна за одною лініями. Спортсмени зобов'язані саме в такій послідовності проходити ці контрольні пункти (КП). Також, популярним вважається спортивне орієнтування, де спортсмени виконують умови змагань за вибором, суть якого полягає в тому, що спортсмени повинні самі обирати послідовність проходження контрольних пунктів (КП), де регламентується лише їх кількість. Далі вид проведення спортивного орієнтування, де учасники виконують умови змагань на намічених дистанціях, суть якого полягає в тому, що на старті спортсмени отримують «чисту» карту, тобто без нанесених на ній контрольних пунктів (КП) та дистанції.

Спортсмени від старту починають рух орієнтуючись по маркерам (кольоровим стрічкам тощо), на шляху руху спортсмени зустрічаються на контрольних точках (КП), де засобом відмітки є маркери чи олівці, якими на карті потрібно зробити відмітку у вигляді хрестика, на тому місці карти, де на думку спортсмена знаходиться точка контрольна точка КП [1, 3, 5].

Відомо, що у 1963 році, біля замку Невицького, що на Закарпатті, було проведено Перший Всесоюзний турнір зі спортивного орієнтування. У цьому турнірі брали участь збірні команди України, а саме Києва та Одеси. Але основи командного спортивного орієнтування закладалися в Україні значно раніше, ще коли в змаганнях туристів з'явилися окремі види, в яких дистанцію з орієнтування долала разом уся команда.

У 1963 році в травні місяці у м. Каневі пройшов перший чемпіонат України зі спортивного орієнтування. Проводила змагання Українська республіканська рада з туризму та екскурсій. Команди усіх областей України були укомплектовані відомими у той час туристами.

Спортивне орієнтування та туризм ще дуже довго йшли разом. Становлення орієнтування у СРСР та в Україні нерозривно пов'язані з

туристичним активом, який створював правила, малював карти, проводив турніри, готував команди. З часом дедалі більше цей актив приділяв увагу орієнтуванню, але продовжував ходити у походи. І тільки з передачею орієнтування від Всесоюзної ради з туризму до Спорткомітету СРСР ці два види спорту почали існувати окремо.

Наразі, згідно з класифікаціями Міжнародних федерацій спортивного орієнтування (IOF) існує кілька окремих видів цього спорту: орієнтування бігом, орієнтування на лижах, орієнтування на велосипедах та трейл орієнтування [1, 2, 4, 6].

Тенденції погіршення здоров'я учнів загальноосвітніх закладів, які спостерігаються у нашій країні в останні роки, вимагають пошуку умов удосконалення системи фізичного виховання школярів. Серед високоефективних засобів фізичного вдосконалення є загартування та, загалом, зміцнення здоров'я, серед зазначених можна виділити спортивне орієнтування. Цей вид спорту визначається як масовий вид рухової діяльності.

У практиці фізичного виховання і занять спортом, оптимальними засобами оздоровчих тренувань, а також ефективною фізичною і інтелектуальною підготовкою є спортивне орієнтування.

Також, використання спортивного орієнтування у навчальному процесі загальноосвітніх шкіл дозволяє вирішувати цілу низку актуальних питань: удосконалення рівня фізичних якостей, особистісних рис та цілеспрямоване підвищення рівня розвитку психічних якостей і слугує ефективним засобом профілактики порушень у роботі серцево-судинної, дихальної систем організму та опорно-рухового апарату, формуванню і підтримки належного здоров'я школярів.

Результатами експериментальних досліджень індексів Гарвардського степ-тесту коефіцієнти розумової продуктивності школярів 11–12 р. встановлені позитивні впливи занять спортивним орієнтуванням на фізичний та розумовий стан працездатності школярів 11–12 р. В учнів, які почали займатися спортивним орієнтуванням, через 7 місяців встановлено вищий на 24,6%

фізичний та на 52% розумовий стан працездатності порівняно з однолітками, які ним нехтували.

Окрім того, у дітей підвищились такі якості, як сміливість, спостережливість, наполегливість, вміння орієнтуватися в складних ситуаціях, що необхідно їм у подальшій діяльності.

Висновки. Доступність і ефективність викладання спортивного орієнтування та проведенні уроків з учнями середніх і старших класів на заняттях фізичною культурою дозволить вирішити проблемні питання, характерні для сучасних шкіл. У той час, у навчально-методичній літературі питання, які стосуються навчання спортивного орієнтування на заняттях фізичною культурою, висвітлено не в повному обсязі. Тому, саме у цьому контексті актуальним є розробка та обґрунтування методики навчання спортивного орієнтування старшокласників в процесі фізичного виховання. Дані положення пояснюють актуальність теми дослідження, яка пов'язана з необхідністю вирішення наукового завдання, що представляє істотне теоретичне та практичне значення для вдосконалення системи фізичного виховання дітей і молоді [4, 5, 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галан Я. Сучасна система оцінки загальної і спеціальної підготовленості спортсменів-орієнтувальників / Я. Галан // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – 2010. – Вип. 11. С. 102–109.

2. Березовський В. А. Спортивне орієнтування як засіб формування всебічно розвиненої особистості школяра [Електронний ресурс] / В. А. Березовський // Молодь та олімпійський рух : зб. тез доповідей ІХ Міжн. наук. конф., 12-13 жовтня 2016 року. – Київ, 2016. – С. 183-185.

3. Івченко О. М., Кудрявцева О. А. «Визначення та аналіз гендерного типу спортсменів, відсоткове співвідношення маскулінних, андрогінних і фемінних осіб». Міжнародна науково-практична конференція «Фізичне

виховання, спорт та фізична реабілітація: проблеми і перспективи розвитку»
8-9 листопада 2019 року

4. Івченко О. М., Охромій Г. В. Переваги визначення схильності до спорту за допомогою генетичного тестування. Міжнародна конференція. Переяслав-Хмельницький. Вип. 64. 30 жовтня 2020 р. 488р. С. 371-374

5. Охромій Г. В., Івченко О. М. Інноваційні методи визначення фізичної витривалості студентської молоді до фізичних навантажень під час дистанційної форми навчання. Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я: матеріали міжн. наук. інтернет-конф. (Черкаси, 27-28 травня 2021 р.) / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2021. – 202 с. 29-32 с.

6. Івченко О. М. Використання теренкурів на заняттях з лікувальної фізичної культури у ЗВО. Дистанційна Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Фізична культура в університетській освіті: інновації, досвід та перспективи розвитку в умовах сучасності», 13 квітня 2022 року. ДДУВС. С.127-130. С.453. Вплив спортивного орієнтування на працездатність дітей 11–12 років. Кафедра теорії і методики фізичного виховання ВНУ ім. Лесі Українки.

7. Grygoriy P. Griban, Nataliya V. Moskalenko, Soslan G. Adyrkhaiev, Lyudmyla V. Adyrkhaieva, Oksana M. Ivchenko, Serhii V. Ovcharenko, Kostiantyn V. Prontenko. Dependence of Students' Health on the Organization of their Motor Activity in Higher Educational Institutions. Wpływ organizacji aktywności ruchowej studentów na uczelniach na stan ich zdrowia. Acta Balneol, TOM LXIV, Nr 5(171);2022:445-450.

КРИЗИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ТА ЇХНЄ ПОДОЛАННЯ

Гліка Наталія Дмитрівна,

викладач

Шевель Олена Миколаївна,

викладач

Ірпінський фаховий коледж економіки та права
м. Ірпінь, Україна

Вступ. Професія викладача є важливою та впливовою в суспільстві, оскільки від якості освіти залежить розвиток нації. Однак, викладацька діяльність вимагає від особи не тільки глибоких знань у певній галузі, але й професійних навичок, вміння спілкуватися зі студентами та керувати навчальним процесом. Часто викладачі зіткнуться з різними кризами в процесі свого становлення, які можуть суттєво підірвати їхню мотивацію та ефективність. У даній роботі розглянемо деякі типові кризи професійного становлення викладача та шляхи їх подолання.

Роль викладача у суспільстві є надзвичайно важливою, оскільки вони не лише передають знання студентам, але й формують майбутнє покоління. Проте, викладацька професія може бути викликом для багатьох людей, особливо на початку кар'єри. Кризи професійного становлення викладача можуть виникати з різних причин і мати різноманітні прояви.

Однією з найпоширеніших криз є криза впевненості. Початківці викладачі можуть сумніватися у своїх знаннях та навичках, боятися нестачі досвіду або не впевнені у своїх викладацьких здібностях. Це може призводити до стресу та втрати мотивації. Ще одна поширена криза - це криза мотивації. Викладання може бути вимагаючим і виснажливим, особливо коли зустрічаєшся зі складними студентами або невдячною роботою. Брак мотивації може стати перешкодою в ефективному виконанні професійних обов'язків.

Крім того, викладачі можуть зіткнутися з кризою професійної

ідентичності. Вони можуть почувати сумніви щодо свого вибору професії, не знаходити себе у своїй ролі або почувати, що не досягають очікуваних результатів. Це може призводити до втрати сенсу та мети у викладацькій діяльності.

Для подолання цих криз викладачі можуть вживати ряд заходів. Важливо пам'ятати про значення саморефлексії та осмислення своєї професійної практики. Регулярний аналіз своїх досягнень та помилок допоможе виявити свої сильні сторони та працювати над удосконаленням слабких.

Крім того, важливо забезпечити підтримку та співпрацю з колегами. Обмін досвідом, взаємна підтримка та взаємодопомога можуть зміцнити віру в себе та покращити професійний розвиток. Також викладачі можуть брати участь у професійних спілках, семінарах, тренінгах та конференціях, де вони зможуть навчитися новим методикам, отримати підтримку та натхнення від інших викладачів. Додатково, розвиток особистих навичок, таких як ефективна комунікація, лідерські якості та вміння вирішувати конфлікти, можуть допомогти викладачам ефективно взаємодіяти зі студентами та колегами. У підсумку, кризи професійного становлення викладача є невід'ємною частиною професійного розвитку. Важливо бути відкритим змінам, використовувати їх як можливість для особистого зростання і вдосконалення своєї викладацької практики. Розуміння того, що кризи є нормальною складовою процесу становлення, може допомогти викладачам зберегти позитивне ставлення та впевненість у своїх здібностях. Надолуження криз професійного становлення викладача може бути досягнуто через підтримку з боку колег та адміністрації. Колегіальний обмін досвідом і ідеями, взаємна підтримка та конструктивна зворотна зв'язок можуть стати цінними ресурсами у процесі подолання криз. Адміністрація вищого навчального закладу також може забезпечити програми професійного розвитку, менторську підтримку та можливість для залучення до наукових досліджень, що допоможе викладачам розширити свої знання і навички.

Додатково, викладачі можуть використовувати різні стратегії

саморозвитку, такі як участь у професійних семінарах і конференціях, читання спеціалізованої літератури, ведення наукових досліджень або отримання додаткової освіти. Важливо надавати пріоритет власному професійному розвитку і вдосконаленню, щоб залишатися актуальними і ефективними в своїй роботі.

Окрім того, саморефлексія є важливим інструментом у подоланні криз. Регулярне оцінювання своєї роботи, виявлення сильних і слабких сторін, встановлення конкретних цілей і планування кроків до їх досягнення можуть допомогти викладачам зростати і покращувати свою викладацьку практику.

Мета роботи. Одним з ефективних способів подолання криз є знаходження наставника або ментора. Досвідчений викладач, який може надавати поради, підтримку і ділитися своїми знаннями, може бути надзвичайно корисним для початківця.

Крім того, важливо навчатися від своїх помилок. Кожна невдача або проблема може бути можливістю для саморефлексії, виявлення недоліків і здобуття нових знань. Важливо приймати конструктивну критику, а також шукати можливості для вдосконалення своєї роботи.

Також важливо дотримуватися принципу постійного навчання і саморозвитку. Викладання - це динамічна професія, яка вимагає оновлення знань і умінь.

Розуміння того, що ці кризи є нормальною частиною професійного розвитку, може допомогти викладачам знайти рішення і пройти через них з позитивним настроєм і зростанням. Важливо пам'ятати, що професія викладача вимагає постійного самовдосконалення і підтримки, і лише через взаємодію та співпрацю можна подолати кризи та досягти успіху в цій важливій сфері діяльності.

Матеріали та методи. Для подолання криз професійного становлення викладача можна використовувати різноманітні матеріали та методи, спрямовані на саморозвиток, саморефлексію та збільшення професійної компетентності. Деякі з них включають:

Література і наукові дослідження: Читання книг, статей, наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки, методик навчання та інших відповідних областей може допомогти викладачам розширити свої знання і поглибити розуміння професійних аспектів.

Участь у професійних спілках і організаціях: Приєднання до професійних спілок і організацій, які займаються педагогічною діяльністю, може стати цінним джерелом інформації, обміну досвідом та співпраці з колегами.

Участь у тренінгах і семінарах: Відвідування тренінгів, семінарів і майстер-класів, присвячених педагогічним технікам, інноваційним методикам навчання та викладання, може допомогти викладачам оновити свої знання і отримати нові практичні навички.

Менторство і наставництво: Залучення до програми менторства, де досвідчений викладач може надавати підтримку, поради та вказівки новачкам, може бути корисним для подолання кризи та покращення професійного становлення.

Використання технологій: Використання сучасних технологій, таких як відеоуроки, веб-конференції, електронні ресурси і платформи для навчання, може допомогти викладачам удосконалити свої навички викладання і сприяти більш ефективному навчанню студентів.

Особиста рефлексія і самооцінка: Регулярна саморефлексія і самооцінка своєї викладацької практики можуть допомогти виявити сильні і слабкі сторони, а також встановити цілі для подальшого розвитку. Викладачі можуть вести особистий щоденник, писати рефлексивні записи і аналізувати свої дії, щоб зрозуміти, як покращити свою роботу.

Навчання від колег: Взаємодія зі співробітниками і обмін досвідом можуть бути цінним джерелом навчання. Викладачі можуть організовувати внутрішні семінари, ділитися кращими практиками, спільно планувати уроки і взаємно спостерігати один за одним.

Поряд із цим, важливо постійно оцінювати результати і ефективність застосовуваних матеріалів і методів. Викладачі можуть здійснювати зворотний

зв'язок зі студентами, проводити анкетування, спостерігати за взаємодією і результатами навчання, щоб з'ясувати, що працює найкраще і в чому можливість подальшого вдосконалення.

Крізь поєднання цих матеріалів та методів, викладачі можуть преодоліти кризи професійного становлення, розширити свої професійні горизонти, підвищити якість навчання та сприяти успіху студентів. Важливо пам'ятати, що процес професійного становлення є постійним, і викладачі повинні бути відкритими до нових знань, інноваційних підходів і взаємодії з колегами, щоб продовжувати розвиватися та надавати якісну освіту.

Результати та обговорення. Подолання кризи професійного становлення є необхідною умовою для подальшого розвитку викладача. Викладачі, які успішно пройшли через кризу, набувають більшої впевненості, компетентності та задоволення від своєї роботи.

Розвиток саморефлексії і самоаналізу є ключовим елементом у подоланні кризи. Викладачі повинні здати собі звіт про свої сильні та слабкі сторони, виявити області для покращення і вжити необхідні кроки для професійного зростання.

Підтримка колег і адміністрації є важливою у подоланні кризи. Викладачі можуть шукати поради, співпрацювати з іншими викладачами, обмінюватися досвідом і отримувати підтримку з боку адміністрації, що сприяє їхньому професійному становленню.

Постійний розвиток комунікативних навичок є важливим елементом професійного становлення викладача. Викладачі повинні володіти навичками ефективного спілкування зі студентами, колегами та адміністрацією, вміти вислуховувати, виражати свої думки чітко і переконливо, а також вміти встановлювати і підтримувати позитивні взаємини.

Обговорення результатів вказує на те, що подолання кризи професійного становлення викладача є складним і багатогранним процесом. Викладачі повинні зосередитися на своєму особистому і професійному розвитку, використовувати доступні ресурси і методи для покращення своєї педагогічної

практики. Важливо також враховувати контекстуальні особливості інституції та навчального середовища, в якому викладач працює.

Висновки. Кризи професійного становлення викладача є нормальною частиною професійного розвитку і можуть виникати на різних етапах кар'єри. Вони можуть бути спричинені невпевненістю, стресом, недостатнім досвідом або змінами у навчальному середовищі.

Подолання криз професійного становлення викладача вимагає свідомого зосередження на особистому розвитку, саморефлексії та навчанні. Важливо встановити цілі, використовувати різноманітні матеріали та методи, шукати підтримку колег та адміністрації. Незважаючи на те, що подолання криз професійного становлення є складним процесом, важливо пам'ятати, що це можливо. Викладачі можуть зростати, розвиватися і стати більш впевненими і компетентними в своїй професії. Для цього вони повинні бути готовими взяти на себе виклики, відкритими до навчання і вдосконалення своїх навичок.

Підсумовуючи, професійне становлення викладача може супроводжуватися кризами, але ці кризи можуть бути подолані за допомогою саморефлексії, підтримки колег і адміністрації, використання сучасних технологій, розвитку комунікаційних навичок та неперервного самовдосконалення. Подолання цих криз допоможе викладачам зростати як професіонали, покращувати якість своєї роботи та досягати успіху в освітньому процесі.

Використання сучасних технологій навчання може бути ефективним засобом подолання кризи і покращення професійного становлення. Це дозволяє викладачам розширити можливості, зробити навчання цікавішим та ефективнішим.

Комунікаційні навички, емоційна стійкість та здатність до адаптації є важливими аспектами професійного становлення. Викладачі повинні розвивати ці навички, щоб ефективно спілкуватися зі студентами, колегами та адміністрацією.

Постійне самовдосконалення, навчання від колег, залучення до науково-

педагогічних спілок і професійних організацій допомагають викладачам розвиватися і вирішувати кризи професійного становлення.

Подолання кризів професійного становлення є важливим етапом у розвитку викладача і сприяє покращенню якості навчання. Незважаючи на те, що подолання кризів професійного становлення є складним процесом, важливо пам'ятати, що це можливо. Викладачі можуть зростати, розвиватися і стати більш впевненими і компетентними в своїй професії. Для цього вони повинні бути готовими взяти на себе виклики, відкритими до навчання і вдосконалення своїх навичок.

Підсумовуючи, професійне становлення викладача може супроводжуватися кризами, але ці кризи можуть бути подолані за допомогою саморефлексії, підтримки колег і адміністрації, використання сучасних технологій, розвитку комунікаційних навичок та неперервного самовдосконалення. Подолання цих криз допоможе викладачам зростати як професіонали, покращувати якість своєї роботи та досягати успіху в освітньому процесі.

ПРОПАГУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МОЛОДІЖНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Коцулевський Ігор Анатолійович

Викладач

Відокремлений структурний підрозділ
Кам'янець-Подільський фаховий коледж
харчової промисловості

Національного університету харчових технологій
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ/ Introduction. Питання чи можливо вести здоровий спосіб життя надзвичайно суб'єктивне, тому що, перш за все, воно детерміноване ступенем усвідомлення людиною важливості реальних дій у цьому напрямі. Навіть за відсутності комфортного житла, належного харчування, достатнього доходу тощо), особи з високим рівнем свідомості стосовно здорового способу життя прагнуть діяти заради власного здоров'я. І навпаки, за досить оптимальних умов та браку особистих стимулів унеможлиблює досягнення мети: бути здоровим.

Ціль роботи/Aim. Здоров'я - безцінний стан не тільки окремої людини, але і всього суспільства. Це феномен людського життя, який в значній мірі визначається умовами її організації, тобто способом життя.

Серед чинників здорового способу життя важко виділити головні і другорядні, так як тільки в комплексі вони можуть надавати бажаний оздоровчий ефект, формувати і зберігати здоров'я людини. Проте, необхідно виділити такі чинники способу життя як рухова активність, індивідуальний руховий режим, від особливостей якого в значній мірі залежить здоров'я, гармонійність фізичного розвитку, функціональний стан організму, і за особливостями якого можна судити про мотиваційно-ціннісних особливості, спрямованості особистості, про її життєвих установках. Крім впливу на фізичний стан людини фізичні вправи сприяють вдосконаленню психічних властивостей, формування характеру людини.

Однією з особливостей сучасного способу життя є прогресуюча тенденція до зменшення обсягу рухової активності та зниження м'язових витрат в поєднанні з нервово-психічними перевантаженнями. Немає більш ефективного фізіологічного методу стимуляції різних систем людського організму, ніж м'язова (фізична) діяльність. За допомогою тренування вона удосконалює механізми регуляції, спрямовані на відновлення функцій різних органів і систем, а також рівня працездатності людини. Саме фізичні вправи є найбільш ефективним засобом підвищення опірності організму несприятливих впливів середовища.

На жаль, більшістю людей цінність здоров'я усвідомлюється тоді, коли воно знаходиться під серйозною загрозою. Дана ситуація зумовлена і такою причиною, що не сформованість мотиваційно-ціннісних установок на здоровий спосіб життя. Звідси випливає, що турбота про здоров'я є найважливіше завдання в справі підготовки фахівців. Заклад освіти має виступати ініціатором і організатором цілеспрямованої і ефективної роботи по збереженню, реабілітації та укріпленню здоров'я студентства.

Матеріали та методи/ Materials and methods. Здоровий спосіб життя це дії, звички, певні обмеження, пов'язані з оптимальною якістю життя, яка охоплює соціальні, розумові, духовні, фізичні компоненти, та, відповідно, із зниженням ризику розвитку захворювань. Здоровий спосіб життя поєднує усе, що сприяє виконанню людиною професійних, суспільних і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах і виражає орієнтованість особистості в напрямку формування, збереження і зміцнення як індивідуального, так і суспільного здоров'я.

Здоровий спосіб життя включає наступні основні компоненти:

1. Дотримання правил особистої гігієни (раціональний добовий режим, загартовування організму, догляд за тілом і порожниною рота, використання раціонального одягу і взуття).
2. Раціонально збалансоване харчування.
3. Оптимальний руховий режим (регулярна рухова активність середньої

інтенсивності).

4. Відсутність шкідливих звичок.

5. Володіння елементарними методиками самоконтролю. Медичний контроль (профілактичні огляди).

6. Культуру міжособистісного спілкування і поведіння в колективі (створення навколо себе і для себе сприятливого психологічного клімату).

7. Психофізичну саморегуляцію організму (уміння протистояти стресу).

8. Статеву культуру.

Здоровий спосіб життя має цілеспрямовано і постійно формуватися упродовж усього життя людини, і ні в якому разі не залежати від обставин та життєвих ситуацій. У такому випадку він буде важелем профілактики, зміцнення та формування здоров'я, сприятиме удосконаленню резервних можливостей організму, забезпечуватиме успішне виконання соціальних і професійних функцій.

Складові здорового способу життя містять різноманітні елементи, що стосуються усіх сфер здоров'я - фізичної, психічної, соціальної і духовної.

Найважливіші з них - харчування (в тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок), побут (якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на території життєдіяльності), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й психічному аспекті, наявність стимулів і умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень).

Результати та обговорення./Results and discussion. Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях. Особливої актуалізації ця проблематика набула у другій половині

XX століття як у світі в цілому, так й в Україні.

Науковці розглядають формування здорового способу життя молоді як важливу складову молодіжної та соціальної державної політики.

Втім передбачається:

по-перше - вивчення уявлень молоді про здоровий спосіб життя та розробку методів оцінки здоров'я індивіда;

по-друге - формування свідомості та культури здорового способу життя;

по-третє - розробку методик навчання молоді здоровому способу життя;

по-четверте - впровадження соціальних програм культивування здорового способу життя та збереження здоров'я;

по-п'яте, - розробку та впровадження системи скринінгу і моніторингу здорового способу життя молоді.

Акцентується увага на формуванні здорового способу життя саме молоді, оскільки саме у молоді роки відбувається сприйняття певних норм та зразків поведінки, накопичення відповідних знань та вмінь, усвідомлення потреб та мотивів, визначення ціннісних орієнтацій, інтересів та уявлень.

Формування здорового способу життя здійснюється шляхом надбання і накопичення певних знань та вмінь на навчальних заняттях не тільки з фізичного виховання, а й інших циклів дисциплін. Освіченість дає більш широкий діапазон для розвитку загальнолюдської культури молодої людини.

Висновок/ Materials and methods. Необхідна цілеспрямована робота по залученню здобувачів освіти до фізичної культури як одного з найважливіших доданків у формуванні здорового способу життя і ефективних заходів щодо зміцнення та збереження здоров'я у студентів. У зв'язку з цим основним завданням фізичної культури у закладі освіти є розвиток пізнавального інтересу здобувачів освіти до занять фізичною культурою. Для вирішення даного завдання, по-перше, слід враховувати індивідуальні можливості і переваги здобувачів освіти у виборі виду фізкультурно-оздоровчої діяльності, а по-друге необхідно формувати у них усвідомлену потребу у фізичній культурі, здоровий спосіб життя і збереженні власного здоров'я. З цього випливає, що велике

значення має донесення до здобувачів освіти взаємозв'язку занять фізичною культурою з головними об'єктами турботи про фізичний стан, пріоритетними цінностями здорового способу життя. Це все в цілому допоможе сформувати у студентської молоді потребу займатися фізкультурною діяльністю протягом усього подальшого життя, усвідомити, що це необхідно в їх подальшій професійній діяльності. Використання активних методів навчання на теоретичних заняттях сприяє формуванню і розвитку пізнавального інтересу студентів як до освоєння знань і формування умінь, так і до практичних занять фізичною культурою.

Фізична культура повинна забезпечити більш повне задоволення духовних інтересів здобувачів освіти, знання, отримані під час освоєння обов'язкового мінімуму програмного матеріалу з фізичної культури, повинні скласти базис уявлень про здоровий спосіб життя і забезпечити теоретичну основу формування навичок і вмінь з фізичного самовдосконалення особистості протягом усього життя.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

Лоза Світлана Петрівна

к.е.н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

ORCID ID 0000-0002-2566-5020

Вступ. Необхідність переходу на дистанційне навчання з початком повномасштабних військових дій поставила перед викладачами вищих навчальних закладів нові виклики щодо забезпечення освітнього процесу. Проблема вимушеного переміщення торкнулася як викладачів так і студентів. Особливо гостро ця проблема постала в регіонах, які безпосередньо постраждали від активних бойових дій. Все ж таки, основна частка контингенту студентів більшості ВНЗ мешкає в регіоні розташування навчального закладу. Першими з надзвичайно критичними обставинами стикнулися студенти та викладачі, які опинилися на тимчасово окупованих територіях. У зв'язку з цим особливої уваги потребує пошук напрямків та можливостей максимальної адаптації навчального процесу з метою забезпечення якості освіти в критичних умовах.

Мета роботи. Аналіз ефективності організації дистанційного навчання у вищому навчальному закладі в умовах повномасштабних військових дій та виявлення основних можливостей покращення та підвищення результативності освітнього процесу в критичних умовах.

Матеріали та методи. Теоретичною і методологічною основою дослідження є системний комплексний підхід з використанням аналітичного методу вивчення інформації. Інформаційну базу становлять закони, правові та нормативні акти, матеріали Міністерства освіти і науки України, монографічні та періодичні українські та зарубіжні видання, інформація із всесвітньої мережі

Інтернет, результати власних досліджень автора.

Результати та обговорення. 24 лютого 2022 року Міністерством освіти і науки України були опубліковані роз'яснення щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану. МОН закликала всі заклади освіти, за можливості, здійснювати навчання в дистанційній формі. Перед керівниками закладів вищої освіти були поставлені завдання, перш за все, забезпечити надання освітніх послуг у встановлених обсягах, відповідно до визначених освітніх програм і планів, а також здатності швидкого відновлення освітнього процесу [2].

Всі заклади освіти на початку повномасштабного вторгнення були відправлені на двотижневі канікули. Відповідно до листа МОН від 07.03.2022 р. були встановлені вимоги до організації дистанційної роботи працівників, у випадку, якщо проїзд до робочого місця неможливий у зв'язку з об'єктивними причинами. Дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. В умовах дистанційного режиму роботи працівник самостійно визначає робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому [1].

Повномасштабні військові дії викликали непередбачувану міграцію серед викладачів та студентів, деякі залишилися на окупованих територіях, інші були змушені виїхати в інші регіони або за кордон. Суттєво змінилися умови та можливості доступу не тільки безпосередньо до ВНЗ, відбулося значне обмеження доступності освітніх ресурсів в результаті обмеження доступу до мережі інтернет. Особливо гостро ця проблема постала на окупованих територіях та серед студентів, котрі якийсь час були змушені переміщуватися територією країни або змінювати місце свого мешкання за кордоном. Тобто, з метою зниження негативного впливу на якість освіти, необхідно забезпечення більш повноцінного доступу до навчальних ресурсів.

«Не було би щастя, да нещастя допомогло». Більш оптимальному і

швидкому переходу з очного навчання на дистанційне сприяло те, що ВНЗ були готові до швидкої переорієнтації на дистанційне навчання з урахуванням досвіду, який отримали під час Covid-19.

На сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій на ринку освітніх програмних продуктів існує багато спеціалізованих засобів для розробки і супроводу електронних навчальних матеріалів і управління навчальним процесом з їх використанням. Аналіз сайтів провідних вищих навчальних закладів України показав, що більшість ВНЗ для організації дистанційного навчання обрали з цією метою систему Moodle, яка є програмним комплексом із відкритим кодом. Moodle – це спеціалізована система управління навчальним процесом призначена для використання в мережі Інтернет. Система орієнтована, насамперед, на організацію взаємодії між викладачем та студентом, хоча підходить і для організації традиційних дистанційних курсів, а також підтримки очного навчання, дозволяє працювати зі студентами в синхронному та асинхронному режимі.

Основною перевагою онлайн платформи Moodle є збереження єдиного онлайн простору між викладачами та студентами, а також високий рівень адаптивності до сучасних викликів щодо обмеження доступності навчальних ресурсів у «будь-який час» та у «будь-якому місці».

Дистанційні курси мають дуже вагомні переваги порівняно зі звичайними: адаптивність, інтерактивність, модульність, економічна ефективність, розширені можливості для контролю, відсутність кордонів та інших обмежень щодо місцезнаходження студентів та викладачів.

На даному етапі особливої уваги потребує саме адаптація наявного навчального матеріалу з метою покращення його якості в умовах обмеження доступу до повноцінних засобів навчання, а саме комп'ютерів, ноутбуків, планшетів. Значна кількість студентів змушена виходити на заняття онлайн з телефонів. На жаль, навіть більш сучасні телефони, мають досить обмежений функціонал щодо використання деяких програм, особливо під час проведення самого заняття онлайн. Так, наприклад, паралельний вхід з телефону на онлайн

заняття із застосуванням Zoom, коли викладач працює з комп'ютера або ноутбука, показує величезну різницю у сприйнятті інформації за рахунок відмінностей у відображенні на екрані. Це обмежує навчальні можливості і ставить перед викладачами нові вимоги щодо забезпечення максимальної адаптації онлайн занять до сучасних вимог. Першочергового значення набуває якісна підготовка навчальних інтерактивних матеріалів, які студент зможе використовувати максимально асинхронно, маючи обмежені технічні ресурси.

Висновки. В умовах, коли деякі студенти та викладачі вищих навчальних закладів обмежені (фізично) у доступі безпосередньо до освітнього закладу, повністю відсутня можливість відвідування консультацій офлайн, першочергового значення набуває оптимальна організація дистанційного навчання та всебічне покращення навчальних матеріалів із забезпечення їх максимально продуктивного використання в асинхронному режимі. Адаптації навчальних матеріалів щодо потреб і особливостей освіти в умовах війни, дозволить суттєво підвищити доступність та ефективність освіти, а також можливість студентів адаптуватися до критичних вимог сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лист Міністерства освіти і науки України від 07.03.2022 р. № 1/3378-22 “Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану”, URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/622/617/088/622617088b661133060373.pdf> (дата звернення: 15.05.2023)

2. Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану Міністерство освіти і науки України, від 24.02.2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu> (дата звернення: 10.05.2023)

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ОНЛАЙН-ОЦІНЮВАННЯ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Метейко Алла Володимирівна
методист природничої освітньої галузі
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного розвитку
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Вступ. Реформуванням загальної середньої освіти, що відбувається в Україні починаючи з 2018 року, передбачено переорієнтацію процесу навчання на розвиток компетентної особистості й зміну в системі внутрішнього та зовнішнього освітнього оцінювання.

Беручи до уваги, що у 2020 та 2021 роках населення країни потерпало від пандемії, спричиненої гострою респіраторною інфекцією SARS-CoV-2, а у 2022-2023 роках діє воєнний стан, спричинений збройною агресією Росії проти України, адміністрації закладів освіти змушені були переорієнтувати форми здобуття загальної середньої освіти для учнів на альтернативні. Перевага була віддана спочатку дистанційній формі, а згодом – змішаній. У зв'язку із цим перед педагогами постали виклики, щодо мінімізації освітніх втрат та організації об'єктивної системи оцінювання, яка давала би можливість оцінити здобутки учнів за будь-якої форми навчання і не порушити ключові напрями, що були закладені в основу реформи НУШ.

Одним із способів вирішення питання оцінювання учнів за будь-якої форми організації освітнього процесу стало використання онлайн-інструментів. Серед них найбільшого поширення набули саме платформи для тестування. Дослідженнями щодо їх ефективності займалися І. Булах, М. Мруга, Л. Ярощук, О. Петкова, І. Воротникова та інші [1]. Недостатньо дослідженим поки що залишається вивчення питання, щодо ефективності використання інтерактивних вправ у форматі ІКТ з метою оцінювання здобутків учнів. Проте,

необхідно зауважити, що дедалі частіше вчителі-практики використовують під час проведення навчальних занять різні онлайн-інструменти не замислюючись, що вони проводять формувальне оцінювання.

Метою статті є розглянути приклади актуальних онлайн-інструментів для проведення оцінювання учнів незалежно від форми організації освітнього процесу в закладі освіти.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети, нами використовувались наступні методи: аналіз літературних джерел, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення представленого матеріалу.

Результати та обговорення. Відповідно до статті 17 розділу III Закону України «Про повну загальну середню освіту», до основних видів внутрішнього оцінювання результатів навчання учнів відноситься формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання та державна підсумкова атестація [2]. Про це ж зазначається і в п. 7 типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Також, в зазначеному документі зафіксовано, що оцінювання результатів навчання учнів має бути зорієнтованим на: ключові компетентності; наскрізні вміння; вимоги до обов'язкових результатів навчання у відповідній освітній галузі, визначені Державним стандартом базової середньої освіти [3].

Потрібно зауважити, що серед визначених видів оцінювання, новим є лише формувальне. Його проведення має бути зорієнтованим на відстеження особистісного розвитку учнів та хід набуття ними навчального досвіду і компетентностей. Воно є інтерактивним оцінюванням прогресу учнів, що дає змогу вчителю відповідним чином адаптувати та скоригувати освітній процес [5]. Постає питання, як можна під час дистанційного або змішаного форматів навчання за короткий проміжок часу відстежити результати учня (навчальний прогрес) і надати йому якісний зворотній зв'язок для того, щоби скоригувати результати навчання.

Перед педагогами постає задача – організувати формувальне оцінювання так, щоби воно було максимально прозоре, доступне для всіх, не займало багато

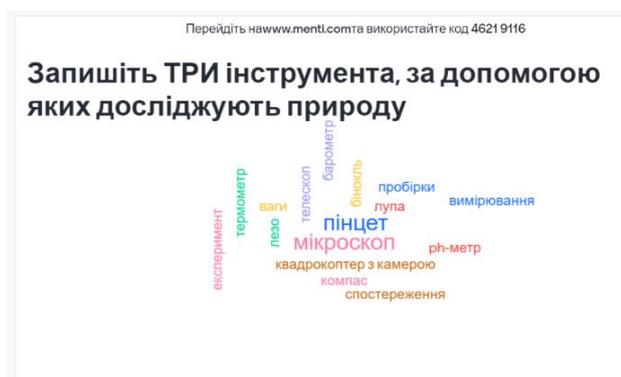
часу, максимально зацікавлювало учнів, стимулювало до процесу пізнання та підтримувало їхнє прагнення до покращення результату. Важливим є й наявність можливості для вчителя надати зворотній зв'язок так, щоби це спонукало школярів під час рефлексії провести й самооцінювання. Тут на допомогу приходять онлайн-інструменти, яких на сьогодні є багато. Частина з них є вже адаптованими до українського користувача, проте й значна частина залишається англomовною. Потрібно також зауважити, що розробка власного навчального контенту на цих сервісах можлива за умови попередньої реєстрації вчителя на платформі і створення персонального акаунта. За відсутності власного облікового запису – можливе лише використання наявних на сервісі завдань.

Позитивним у використанні інструментів онлайн-оцінювання є й те, що за своїм функціоналом вони можуть бути різні, проте надають можливість педагогу отримати швидкий зворотній зв'язок про рівень засвоєння навчального матеріалу та рівень сформованих предметних компетентностей. Розглянемо деякі з них.

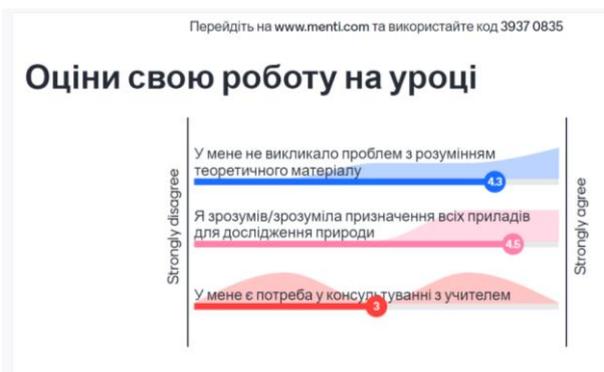
Mentimeter (<https://www.mentimeter.com>) – це онлайн-інструмент для проведення миттєвих опитувань під час навчальних занять. За допомогою нього створюються інтерактивні презентації, що дозволяють провести опитування, голосування та вікторини в режимі реального часу. Незалежно від форми організації процесу навчання, учитель має змогу надіслати учням посилання або код для приєднання до завдання/опитування і одразу, на уроці, одержати зворотній зв'язок про рівень засвоєння навчального матеріалу. Цей сервіс у безкоштовній версії дає можливість учителям створювати необмежену кількість опитувань різного типу за різними кодами доступу, створювати онлайніві презентації із необмеженою кількістю текстових слайдів, до яких можна додавати також зображення чи лінки, вбудовувати відео і додавати опитування [6].

Розглядаючи можливості застосування цього сервісу на уроках предметів природничої освітньої галузі, можна одержати швидкий зворотній зв'язок щодо

розуміння навчального матеріалу з теми, яка вивчалася, використавши вправу «Хмара слів» (рис. 1), «Широкий вибір», «Рейтинг», «Відкритий». Можна також відрефлексувати наприкінці уроку, застосувавши вправу «Ваги» (рис. 2), «Питання та відповіді». Наприклад, вивчаючи у 5-му класі тему «Методи та інструменти дослідження природи», учитель надсилає учням посилання або виводить на екран код для приєднання до завдання у Mentimeter і пропонує записати три інструмента, за допомогою яких можна досліджувати природу. Школярі на своїх смартфонах у відведеному полі програми друкують варіанти інструментів, а на екрані у вчителя формується хмаринка слів. Педагог одразу бачить, чи правильно учні називають інструменти. У разі наявності помилок, по завершенню вправи, відбувається обговорення та коригування знань школярів (рис.1), тим самим реалізуються елементи формувального оцінювання.

Рис. 1. Вправа «Хмара слів»

Рис. 2. Вправа «Ваги»

Самооцінювання учнями власного рівня опанування навчальним контентом наприкінці уроку за допомогою вправи «Ваги» дає здобувачам освіти можливість проаналізувати і зрозуміти, на якому навчальному матеріалі необхідно додатково зупинитися і більш детально його розібрати, де це можна зробити самостійно, а де потрібна допомога вчителя (рис. 2). Після цього, використавши вправу «Питання та відповіді», – одразу поставити запитання вчителю і одержати консультацію з незрозумілих питань. Цей прийом також сприяє формувальному оцінюванню і з огляду на діяльність учителя, і з огляду на діяльність учнів.

Ще одним подібним онлайн-інструментом для інтерактивного оцінювання є Kahoot (<https://kahoot.com/>). За допомогою цього сервісу можна провести інтерактивні заняття та онлайн-оцінювання в ігровій формі. Учитель має можливість розробити тести, опитування, вікторини, які легко інтегруються у навчальний контент, що розробляється до уроку [4].

Цікавим та багатофункціональним для освітян є й онлайн-сервіс LearningApps (<https://learningapps.org/>). Використовуючи його, кожен педагог може урізноманітнити процес формування оцінювання, розробляючи власні інтерактивні вправи («Знайди пару», «Класифікація», «Просте упорядкування», «Фрагмент зображення», «Числова пряма», «Пазл», «Кросворд» тощо), за допомогою яких учні мають можливість перевірити та закріпити свої знання в ігровій формі.

Учителі, за потреби, маючи персональний кабінет, можуть розробити набір класів, ввести дані про учнів, створити для кожного профіль, надати пароль для входу. Тоді, під час роботи на уроці, або виконуючи домашнє завдання, через тренувальні вправи на цьому сервісі, учні будуть мати можливість перевірити свій власний рівень засвоєння навчального матеріалу, а педагог буде мати у вигляді статистики результатів розуміння щодо оволодіння здобувачами освіти навчальним контентом.

З огляду на сутність формування оцінювання, педагог, під час розробки завдання, має можливість сформулювати підказки, що допоможуть учням зорієнтуватися у випадку виникнення суперечного варіанту відповіді. Також, є можливість розробити довідку для учнів, у якій скласти рекомендації щодо опрацювання додаткової інформації, якщо виникли проблеми із виконанням завдання. Наприклад, вивчаючи у 5-му класі тему «Природничі науки та предмет їх вивчення», учитель може запропонувати учням виконати вправу «Знайди пару», де буде потрібно підібрати до кожної природничої науки (астрономія, біологія, географія, хімія, фізика) галузь/об'єкти її вивчення. Поряд із цим, сформулювати приховані підказки та скласти довідку, зазначивши сторінку підручника або адресу сайту де можна прочитати інформацію, що

потрібна для виконання завдання. Підказки і довідка використовуються учнями, якщо в них виникнуть труднощі із виконанням завдання (рис.3).

Також, потрібно зазначити, що налаштування сервісу надає можливість необмежену кількість разів виконувати кожне із запропонованих учителем завдань. Це зменшує психологічне напруження в учнів, нівелює острах зробити неправильно і спонукає покращити свій результат.

Такий варіант розробки й використання вправ у LearningApps сприяє відпрацюванню, через цікаві завдання, навчального матеріалу на уроці або у будь-який зручний час, самоаналізу результатів (сервіс одразу після завершення виконання вправи показує правильні відповіді і помилки за допомогою кольорів) та можливості скоригувати освітні втрати, за потреби. Це дасть учням можливість через формувальне оцінювання, якісно підготуватися до поточного та підсумкового контролю.

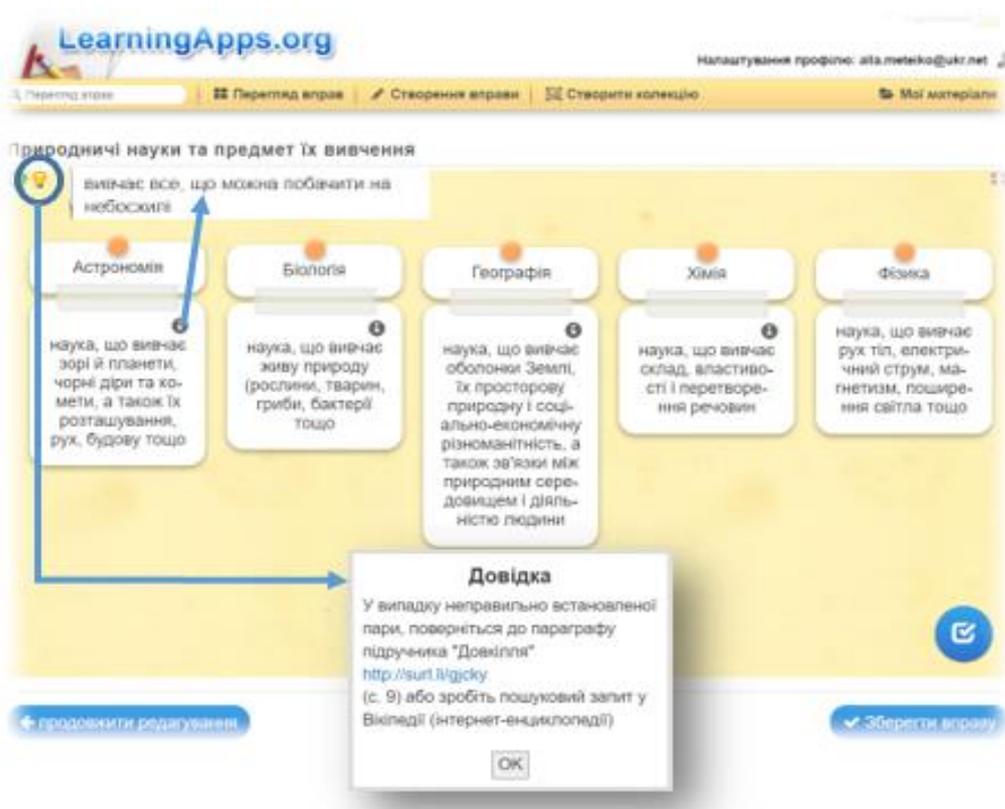

Рис. 3. Вправа «Знайди пару»

З огляду на сутність поточного контролю та підсумкового оцінювання, потрібно зауважити, що на нашу думку, найбільш корисними та найлегшими у

використанні будуть онлайн-інструменти для тестування. Прикладами таких інструментів є Google Forms, Microsoft Forms, Quizlet, Proprofs, ClassMarker, «На Урок» та інші. До переваг цього виду робіт під час оцінювання можна віднести: об'єктивність (нівелюється людський фактор), точність (оцінювання відбувається відповідно до заздалегідь закладеної шкали), автоматизованість перевірки (система перевіряє відповіді автоматично, відповідно до закладених балів), висока швидкість виконання (за короткий проміжок часу можна перевірити значний обсяг вивченого матеріалу), універсальність (обсяг виконання завдань, типи завдань, складність, почерговість виконання тощо усе це підбирається учителем відповідно до мети тестування).

Висновки. Отже, беручи до уваги діючі форми організації освітнього процесу (очна, змішана, дистанційна, індивідуальна тощо) та необхідність організації якісної системи оцінювання під час дії будь-якої з них, можемо спрогнозувати, що у нагоді педагогам стануть саме інструменти для онлайн оцінювання. Їх систематичне використання дасть можливість учителю: відслідковувати навчальний поступ учнів; вчасно скоригувати їх знання, уміння та навички; об'єктивно, швидко та у цікавій формі проводити оцінювання з метою надання своєчасного зворотного зв'язку. У сукупності ці фактори сприятимуть покращенню навчальних результатів здобувачів освіти. У свою чергу, учні матимуть можливість проводити на основі рефлексії самооцінювання власних досягнень, і ґрунтуючись на якісно організованому зворотному зв'язку – підвищувати власний рівень предметної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воротникова І. Використання ІКТ для моніторингу і оцінювання знань в Е-навчанні. URL: <http://surl.li/gxcmq>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (м. Київ, 16.01.2020 № 463-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН України від 19.02.2021 № 235). URL: <http://surl.li/mekx>

4. Що таке Kahoot і чому його варто спробувати для організації дистанційного навчання. URL: <http://surl.li/atjia>
5. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. URL: <http://surl.li/anymc>
6. Mentimeter. URL: <http://surl.li/ejrbt>

ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Нікітченко Наталія Григорівна

асистент

Глухівський національний університет

імені Олександра Довженка

Україна

Вступ. Високі темпи розвитку людської цивілізації та загострення екологічної кризи на тлі воєнного стану в Україні висувають дедалі нові вимоги до людини та її здоров'я, спонукають суспільство переосмислити відносини у системі «природа-людина-суспільство». З огляду на це та з упровадженням освіти для сталого розвитку одним із стратегічних напрямів освіти стає завдання формування в учнів екологічних знань, умінь, цінностей, мотивації до особистої участі у розв'язанні екологічних проблем з метою покращення якості довкілля та свого здоров'я. На нашу думку, саме еколого-валеологічна компетентність передбачає розуміння взаємодії між людиною та навколишнім природним середовищем, знання про причини та наслідки забруднення природи, умінь застосовувати екологічно безпечні технології та практики у повсякденному житті, умінь сприяти покращенню якості довкілля та здоров'я населення.

Мета роботи: на основі аналізу наукових джерел розкрити змістове наповнення поняття «еколого-валеологічна компетентність».

Матеріали та методи. Матеріалами для написання тез доповіді слугували статті науковців та нормативні документи з досліджуваної проблеми. У своїй роботі ми використали пошуковий метод та загальнонаукові методи (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення) для обробки отриманих результатів дослідження.

Результати та обговорення. Сучасні зміни вектору розвитку України, вихід нашої держави на європейський освітній простір зумовлюють

упровадження в систему освіти нових реформ, оновлення змісту освіти, стимулюють знаходити сучасні підходи до навчання. Наразі особливої уваги потребує якість освіти як показника суспільного розвитку країни, яка є підґрунтям підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних навчатись упродовж життя, бути компетентними і йти в ногу з часом.

У цьому контексті важливим базисом для реформування та модернізації вищої освіти є компетентнісний підхід, що в нормативних документах на рівні держави (Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Концепції Нової української школи, стандартах з підготовки фахівців та ін.) визнається як перспективний напрям осучаснення освіти України, приведення її до європейських норм. Означений підхід є вимогою сьогодення і застосовується на всіх рівнях освіти, базуючись на зміні парадигми освіти зі знаннево-репродуктивної на активно-пошукову, коли акценти змінюються з процесу накопичення знань на формування і розвиток здатності практично застосовувати набуті знання та досвід.

Впровадження в систему освіти компетентнісного підходу сприяє підготовці компетентних конкурентоспроможних фахівців, всебічно підготовлених, здатних швидко адаптуватися до суспільних змін, до нових світових потреб, здатних не тільки засвоювати та відтворювати знання, а й набути таких загальних і фахових компетентностей, які уможливають їхню затребуваність на сучасному ринку праці, ефективне здійснення професійної діяльності, практично застосовувати набуті знання, бути самореалізованими впродовж життя.

Інноваційні перетворення визначають розвиток сучасної педагогічної системи освіти, який базується на формуванні професійної компетентності майбутніх учителів. Означена здатність виступає як критерій професійного розвитку здобувачів вищої педагогічної освіти. Важливим складником цієї компетентності у процесі підготовки бакалаврів із середньої освіти в галузі природничо-педагогічної освіти є еколого-валеологічна компетентність, яка об'єднує характеристики професійних та особистісних якостей майбутніх

учителів, і відображає рівень сформованості еколого-валеологічних цінностей, знань, умінь і практичного досвіду, які дозволяють їм успішно здійснювати педагогічно орієнтоване еколого-валеологічне навчання і виховання учнів стосовно збереження здоров'я, охорони і відновлення довкілля, покращення природи.

Дослідженням сутності еколого-валеологічної компетентності займаються Ю. Бойчук, І. Бузенко, Л. Дрожик, М. Івакіна, С. Книш, М. Хроленко, С. Шмалей, І. Щербак, та ін.

Ю. Бойчук визначає означену компетентність як «сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій особистості, її знань, способів діяльності стосовно збереження, відновлення і розвитку власного здоров'я та навколишнього середовища в умовах напруження екологічної ситуації» [4, с. 9].

Л. Дрожик, І. Щербак визначають еколого-валеологічну компетентність як «інтегровану характеристику професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя, яка відображає рівень сформованості еколого-валеологічних цінностей, знань, умінь та практичного досвіду, що дозволяють йому успішно здійснювати педагогічно орієнтовану еколого-валеологічну діяльність, спрямовану на збереження здоров'я та охорону довкілля в умовах загострення екологічної ситуації, здійснення еколого-валеологічного навчання і виховання школярів» [2, с. 31].

І. Бузенко акцентує увагу в процесі змістовного наповнення означеного поняття на інтеграції особистісних і професійних здатностей, які уможливають формування високого рівня еколого-валеологічних цінностей, здійснення педагогічно орієнтованої еколого-валеологічної діяльності в напрямку збереження як здоров'я, так і довкілля, реалізацію на практиці здоров'язберігаючих технологій [1, с. 109].

М. Хроленко розглядає аналізовану компетентність як «сукупність знань, ціннісних орієнтацій, способів діяльності стосовно збереження, розвитку і відновлення особистісного здоров'я та навколишнього природного середовища в умовах напруження екологічної ситуації» [5, с. 640].

Суголосною щодо змістового наповнення еколого-валеологічної компетентності є думка М. Івакіної. Автор зазначає, що розвиток і формування означеної компетентності є вимогою сьогодення та є однією з ключових здатностей здобувачів освіти [3].

Спираючись на погляди науковців, ми розглядаємо еколого-валеологічну компетентність як здатність особистості розуміти взаємозв'язки між природним довкіллям та здоров'ям людини, а також володіння необхідними знаннями та навичками для збереження та покращення якості довкілля і здоров'я людини.

Висновки. Вважаємо, що перед існуючою системою освіти стоїть нагальне завдання формування та розвитку в цілісній єдності екологічної і здоров'язбережувальної культури здобувачів освіти. Розв'язання цього завдання можливе у процесі опанування еколого-валеологічною компетентністю майбутніми вчителями. Означений вектор і є перспективами подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузенко І. Л. Сутність еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя. *Педагогічні науки: зб. наук. пр. Херсон: ХДУ. 2018. Вип. LXXXI. Том 2. С. 106–110.*

2. Дрожик Л. В., Щербак І. М. Інтегрований підхід до формування еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя. *Актуальні проблеми державного управління педагогіки та психології: зб. наук. пр. Херсон, 2015. Вип. 1. Т. 3. С. 29–32.*

3. Івакіна М. Д. Сутність і структура еколого-валеологічної компетентності здобувачів базової середньої освіти. *Освіта і наука XXI століття : молодіжний вимір: матеріали щорічної звітної наук.-практ. конф. здобувачів фахової передвищої, вищої освіти та молодих учених (м. Глухів, 14 квіт. 2022 р.). Глухів, 2022. С. 178–179.*

4. Формування еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя у процесі біологічної підготовки: теоретико-методичні аспекти: метод.

реком. для викл. пед. навч. закл. / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. 50 с.

5. Хроленко М. В. Еколого-валеологічна компетентність майбутніх учителів біології: дефінітивні підходи. *Modern research in world science: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 1–12 лип. 2022 р.). Львів, 2022. С. 636–641.

МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Ніколенко Валентина Володимирівна

Сумський Державний Університет

м. Суми, Україна

Вступ. У роботі представлено опис стандартної моделі математичної оцінки знань та модель сучасної теорії тестів (IRT), за допомогою якої проводиться оцінка знань з врахуванням безлічі факторів.

Мета роботи. Метою даної роботи є покращення методики тестування студентів, оптимізація модуля математичної моделі оцінювання знань [1].

Матеріали та методи. Існує безліч різних математичних моделей та підходів, які слугують оцінюванню знань. В процесі тестування оцінювані вчаться обманювати прості системи, щоб досягти бажаного результату. Через це моделі змінюються і ускладнюються. Для цього використовується теорія ймовірностей та математична статистика, теорія графів, теорія нечітких множин і популярна нині нечітка логіка. Можна розділити моделі оцінки знань на три великих класи:

- 1) модель оцінки рівня знань;
- 2) модель діагностики знань;
- 3) модель класифікації.

Спочатку розглянемо просту модель оцінки рівня знань.

Дана модель є найпростішою та найпоширенішою. Відповідь студента на кожне завдання оцінюється за двобальною (правильно чи неправильно) чи багато- бальною шкалою. Оцінка виставляється шляхом обчислення значення R

$$R = \frac{\sum_{i=1}^k R_i}{n},$$

де R_i – правильна відповідь тестованого на i -е завдання; k – кількість правильних відповідей з n запропонованих ($k \leq n$), яке потім зазвичай округляється

за

правилами математики. Остаточна оцінка, як правило, визначається за формулою:

$$I = \begin{cases} 1, R \leq c_1, \\ \dots \\ M, R > c_{M-1}, \end{cases}$$

де I – остаточна оцінка, $\{c_1, \dots, c_M\}$ – вектор граничних значень, M -максимально можлива оцінка (наприклад, $M=100$).

До переваг цієї моделі слід віднести простоту її реалізації. Але недолік полягає в тому, що вона залежить від кількості правильних відповідей. Через це вона не дозволяє об'єктивно оцінити знання тестованого.

Скористаємося методом лінійно-кускової апроксимації.

Для покращення оцінки знань був розроблений алгоритм заснований на класифікації завдань за їх дидактичними характеристиками: значущість z , складність d , специфікація s . Вони використовуються в сучасних онлайн тестуваннях. Число балів, отриманих тестованим за виконання n завдань, визначається за формулою:

$$y = \sum_{i=1}^n w_i x_i,$$

де x_i – оцінка за виконання i -ого завдання, n – кількість завдань, $W = \{w_i\}$ – вектор вагових коефіцієнтів завдань, які залежать від їх дидактичних характеристик.

По завершенню контролю визначається середній бал A , отриманий тестованим за виконання n завдань, який рівний $A = y/k_n$, де k_n – кількість спроб виконання n завдань, $k_n \geq n$ та уточнений середній бал A' :

$$A' = A + a_1 r + a_2 \frac{k_n}{n} + a_3 \frac{k_c}{n} + a_4 \frac{k_b}{n},$$

де r – ранг учня (1, 2, або 3), k_n – кількість спроб виконання n завдань, k_c – кількість звернень до довідкової інформації; k_b – кількість завдань, виконаних з перевищенням відведеного часу ($k_b \leq n$), a_1, a_2, a_3, a_4 – коефіцієнти.

Далі значення уточненого середнього балу за допомогою вектора

граничних значень перекладаються на шкалу, яка використовується при тестуванні.

Параметри контролю, а саме значення вагових коефіцієнтів w_i , коефіцієнтів a_i і значення елементів вектора граничних значень визначаються на етапі навчання за результатами контрольного експерименту [2].

Результати та обговорення. Розглядали моделі сучасної теорії тестів. У роботі в якості оптимізації оцінки знань студентів була обрана модель сучасної теорії тестів IRT.

На відміну від класичною теорії, де індивідуальний бал тестованого розглядається як постійне число, в IRT латентний параметр трактується як деяка змінна. Початкове значення параметра виходить безпосередньо з емпіричних даних тестування. Змінний характер вимірюваної величини вказує на можливість послідовного наближення до об'єктивних оцінок параметра за допомогою тих чи інших ітераційних методів

У рамках основного припущення IRT встановлюється зв'язок між латентними параметрами випробуваних і результатами виконання теста, що спостерігаються. При встановленні зв'язку важливо розуміти, що першопричиною є латентні параметри. Якщо говорити точно, то взаємодія двох множин значень латентних параметрів породжує результати виконання тесту, які спостерігаються.

Елементи першої множини – це значення латентного параметра, що визначає рівень підготовки N випробуваних θ_i ($i = 1, 2, \dots, N$). Друга множина утворює значення латентного параметра β_j ($j = 1, 2, \dots, n$), які дорівнюють складності n завдань теста.

Однак на практиці завжди ставиться зворотне завдання: за відповідями випробуваних на завдання тесту оцінити значення латентних параметрів θ та β . Для вирішення проблеми потрібно відповісти в крайньому разі на два питання.

Перше пов'язано із вибором виду співвідношення між латентними параметрами θ та β . Ідея встановлення співвідношення належить датському

математику Г. Рашу, який запропонував ввести його у вигляді різниці ($\theta - \beta$), припускаючи, що параметри θ і β оцінюються в одній і тій же шкалі.

Відповідь на друге питання, яке є центральним в IRT, пов'язана з вибором математичної моделі для встановлення зв'язку між латентними параметрами і результатами, що спостерігаються при виконанні тесту. Зокрема, можна розглядати умовну ймовірність правильного виконання i -м випробуваним з рівнем підготовки θ_i різних за складністю завдань тесту, вважаючи θ_i параметром i -го тестованого, а β – незалежною змінною. У цьому випадку умовна ймовірність буде функцією латентною змінної β :

$$P_j(x_{ij} = 1 | \beta_j) = \varphi(\theta - \beta_j), j = 1, 2, \dots, n.$$

У теорії IRT функції $f(\beta)$ та $\varphi(\theta)$ отримали назву Item Response Functions (IRF). Спеціальну назву мають і їх графіки. Графік функції P_j – це характеристична крива j -го завдання (ICC), а графік функції P_i – індивідуальна крива i -го випробуваного (PCC).

При виборі виду функцій P_i та P_j враховуються обставини як емпіричного, так і математичного характеру. У припущенні нормального розподілу значень латентних змінних θ та β таких функцій пропонуються дві. Одна з них, яка зазвичай позначається $\varphi(x)$, відноситься до сімейства логістичних кривих, інша $\Phi(x)$, є інтегральною функцією нормованого нормального розподілу. Оскільки для одних і тих же значень ординати точок графіків функцій $\Phi(x)$ і $\varphi(1,7x)$ відрізняються одна від одної досить мало, то в тому, що їх дві, немає ні помилки, ні протиріччя. А саме, для всіх x , що належать області визначення цих функцій, виконується умова $|\Phi(x) - \varphi(1,7x)| < 0,01$.

Найбільш сильний аргумент на користь логістичної функції пов'язаний не з якістю вимірювань, а з відносною простотою її аналітичного задання, вигідною при оцінювання параметрів θ та β . Тому в практичних додатках перевагу зазвичай віддають функції $\varphi(1,7x)$. Число параметрів, що входять в аналітичне задання функцій, є підставою для ділення сімейства IRF на класи [3].

Серед логістичних функцій розрізняють наступні моделі.

Однопараметрична модель Р. Раша:

$$P_j(\theta) = \frac{e^{1,7(\theta-\beta_j)}}{1 + e^{1,7(\theta-\beta_j)}},$$

$$P_i(\theta) = \frac{e^{1,7(\theta_i-\beta)}}{1 + e^{1,7(\theta_i-\beta)}},$$

де θ та β – незалежні змінні для першої та другої функцій відповідно.

Двопараметрична модель А. Бірнбаума:

$$P_j(\theta) = \frac{e^{1,7a_j(\theta-\beta_j)}}{1 + e^{1,7a_j(\theta-\beta_j)}},$$

$$P_i(\theta) = \frac{e^{1,7a_i(\theta_i-\beta)}}{1 + e^{1,7a_i(\theta_i-\beta)}}.$$

Крім попередніх позначень у цій моделі з'являються параметри a_i і a_j . Параметр a_j був введений А. Бірнбаумом для характеристики диференційної здатності завдання при вимірюванні різних значень θ , параметр a_i вказує на міру структурованості знань учня.

Трипараметрична модель А. Бірнбаума:

$$P_j(x_{ij} = 1 | \beta_j) = c_j + (1 - c_j) \frac{e^{1,7a_j(\theta-\beta_j)}}{1 + e^{1,7a_j(\theta-\beta_j)}},$$

де c_j є третім параметром моделі, що характеризує ймовірність правильної відповіді на j -те завдання в том випадку, якщо ця відповідь вгадана, а не заснований на знаннях тестованого.

У кожній із представлених моделей параметри θ та β виражаються як показники єдиної для всіх моделей шкали логітів. При відношенні двох величин, рівному e , їх відмінність складе 1 логіт. Таким чином, виходить шкала, в якій можна говорити, що знання двох тестованих чи складність двох вправ різняться на стільки-то логітів (а не в стільки-то раз).

Початкові значення параметрів θ і β знаходять за формулами:

$$\theta_i^0 = \ln \frac{p_i}{q_i}, \quad \beta_j^0 = \ln \frac{q_j}{p_j},$$

де p_i і q_i – доли правильних та неправильних відповіді відповідно відповідей i -го

тестованого на завдання теста, p_j та q_j – доли правильних та неправильних відповідей тестованого на j -е завдання теста. Потім початкові значення параметрів перетворюються на єдину інтервальну шкалу стандартних оцінок.

Висновки. Стандартизація оцінювання досягається за допомогою низки спеціальних перетворень, в ході яких обчислюються середнє значення для множини ($i = 1, 2, \dots, N$), середнє значення для множини ($j = 1, 2, \dots, n$), дисперсії за цими множинами і поправочні коефіцієнти X та Y . Оцінки параметрів θ та β в єдиній інтервальній шкалі знаходяться за формулами:

$$\theta_i = \beta + X\theta_i^0, \beta_j = \theta + X\beta_j^0.$$

Роль останніх двох формул у розвитку сучасної теорії тестів важко переоцінити, хоча вони мають вузьку практичну спрямованість. Ці формули дозволяють подолати ряд суттєвих недоліків класичною теорії тестів, оскільки з їх допомогою можна отримати об'єктивні оцінки параметрів випробуваних і завдань, незалежні одне від одного і виражені в єдиній інтервальній шкалі [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий. / В. С. Аванесов. М.: Центр тестирования, 2002. – 212 с.
2. Варден Б. Л. Математическая статистика. / Б. Л. Варден. – М.: Изд. иностр. лит, 1960. – 248 с.
3. Лісова Т. В. Моделі та методи сучасної теорії тестів: навч.-метод. посіб. / Т. В. Лісова. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., – 2012. — 112 с.
4. Loken E. Estimation of a Four-Parameter Item Response Theory Model. / E. Loken. – British Journal of Mathematical and Statistical Psychology, 2010. № 63. – P. 509–525.

НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ЛОГОПЕДИЧНОГО ВПЛИВУ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ТПМ

Омельченко Марина Сергіївна,

доктор психологічних наук, професор кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії,

Тертишна Ганна Сергіївна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Державний вищий навчальний заклад

Донбаський державний педагогічний університет,

м. Слов'янськ, Україна

Вступ. Проблема підвищення ефективності логопедичної корекції та зміцнення загального психофізичного стану дітей при ТПМ викликає велику зацікавленість у вітчизняних науковців і практиків. Перед спеціальними закладами дошкільної освіти постає важливе завдання – всебічний розвиток та корекція психофізичних порушень дітей, а також їх підготовка до навчання у школі. Для того, щоб реалізувати завдання формування і вдосконалення мовлення дошкільників з ТПМ, важливо застосовувати різні форми, методи і прийоми логопедичного впливу.

Мета роботи. Здійснити аналітичний огляд проблеми застосування нетрадиційних методів логопедичного впливу у практиці виправлення порушень звуковимови у дітей.

Матеріали та методи. Аналіз та синтез науково-педагогічного матеріалу.

Результати та обговорення. Проаналізувавши дані результатів наукових досліджень І. Брушневської, С. Коноплястої, Л. Трофименко та ін., зауважимо, що у випадку виявлення порушень мовлення у дітей корекційна робота має будуватися з врахуванням основних закономірностей мовленнєвого розвитку та забезпечувати інтеграцію мовленнєвого й фізичного розвитку дітей

Для досягнення цієї мети потрібно поєднати зусилля всіх фахівців і батьків дітей з порушеннями мовлення.

Опрацювання літератури, присвяченої проблемі мовленнєвих порушень, а також власний досвід практичної діяльності дозволяють відзначити результативність традиційних методів логопедичного впливу: пальчикової гімнастики, логоритміки, предметних маніпуляцій, дихальної гімнастики тощо.

Водночас важливо розуміти, що зазначені нетрадиційні методи корекції порушень мовленнєвого розвитку не будуть мати позитивного ефекту, якщо застосовувати їх ізольовано. Лише комплексний вплив на дитини може забезпечити позитивну динаміку мовленнєвого розвитку. Сукупність методів і прийомів у логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення торкається формування певних психічних процесів, уявлень про навколишній світ, становлення стосунків з навколишнім із соціальним оточенням (комунікацію з іншими людьми, форми та способи поведінки, особистісну культуру).

Розглянемо більш докладно деякі з методів нетрадиційного логопедичного впливу у роботі з дітьми з ТПМ.

Застосування Су-Джок терапії у роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Як відзначає одна із дослідниць даного методу Л. Черніченко, Су-Джок терапія у спеціальній освіті розглядають як ультрасучасний напрямок акупунктури, який поєднує у собі медичні знання Сходу й останні досягнення сучасної європейської медицини. «Су» з корейської мови означає – «кисть», «джок» – «стопа». Стопа та кисть відображають зменшену проєкцію тіла людини, голографічне відображення у системі відповідності.

Основними завданнями Су-Джок терапії виступають: нормалізація м'язового тону та безпосереднє стимулювання мовленнєвих зон у корі головного мозку.

Застосування камінчиків «Марблс» у роботі з дітьми з порушеннями мовлення є нетрадиційним прийомом логопедичного впливу, надзвичайно цікавим для дітей.

Застосування камінчиків «Марблс» сприяють розв'язанню наступних завдань: стимулювання діяльності центральної нервової системи; розвиток

координації рухів; розвиток зорової пам'яті; розвиток тактильних відчуттів; розвиток розумових операцій; стимулювання зорово-пошукової діяльності.

Самі камінчики є скляними й різнокольоровими, що дозволяє урізноманітнювати завдання з ними. У практиці вони застосовуються в роботі з дітьми 3-7 років, в тому числі тими, які мають загальне недорозвинення мовлення, тяжкі порушення мовлення. Вправи модифікуються залежно від віку дитини, її моторної та розумової працездатності, зацікавленості грою, поставленої у роботі мети.

У результатах дослідження вітчизняна вчена О. Биковська відзначає, що виконуючи вправи з камінчиками «Марблс», у дитини не лише вдосконалюється моторика пальців рук, але й відбувається сенсорний розвиток, профілактика оптико-просторових порушень, розвиток фонематичного сприйняття, розвиток звукового аналізу та синтезу, знайомство з образом літери, становлення комунікативних здібностей, а також набуваються вміння та навички, необхідні для здійснення інших видів діяльності.

Застосування біоенергопластики у роботі з дітьми з порушеннями мовлення. У численних логопедичних наукових працях доведено, що розвиток у дітей дрібної та артикуляційної моторики – одна з найважливіших задач логопедичного впливу. За чітке, правильне мовлення відповідає рухливість і точність рухів артикуляційних органів. Ці вміння формуються у дитини протягом перших п'яти років. Зокрема для чіткої артикуляції потрібні сильні, міцні й рухливі органи – язик, губи, піднебіння. Артикуляція пов'язана із працею таких м'язів, як: жувальні, ковтальні, мимічні.

Біоенергопластика – («біо» – людина як біологічна істота; «енергія» - сила, необхідна для виконання певних дій; «пластика» – плавні рухи тіла, рук, які характеризуються неперервністю, енергетичною спрямованістю, емоційною виразністю) поєднання рухів артикуляційного апарату із рухами кистей рук.

На думку вчених, серед яких Н. Чіркїна, спільні рухи руки та

артикуляційного апарату допомагають активізувати природне розподілення біоенергії в організмі. Це сприятливим чином позначається на активізації інтелектуальної діяльності дітей, розвиває координацію рухів та дрібну моторику.

Плануючи роботу з розвитку дрібної моторики варто розпочинати якомога раніше. У сучасній спеціальній педагогіці існують цілі комплекси технологій, методів, прийомів, дидактичних ігор і вправ, націлених на вдосконалення і корекцію дрібної моторики: масаж і самомасаж; пальчикова гімнастика; тіньовий та пальчиковий театр; робота з предметами й матеріалами ножицями, пластиліном, конструктором, бусинами, крупами, гудзиками тощо; малювання за трафаретами та клітинами; зафарбовування контурних малюнків; вертикальне й горизонтальне штрихування; малювання геометричних фігур, літер, силуетів у повітрі; викладання фігур із паличок та ін..

Висновки. Таким чином, нетрадиційні методи логопедичного впливу в роботі з дітьми з ТПМ є доцільним та ефективним за умови їх застосування у сукупності з традиційними методами з урахуванням психофізичних, вікових, особистісних особливостей дитини з порушеннями мовлення. Важливу роль при цьому відграє систематичність та послідовність включення в логопедичну роботу таких методів як пальчикова гімнастика, Су-Джок терапія, біоенергопластика як в умовах закладу освіти, так і при закріпленні мовленнєвих вмінь та навичок батьками.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Ростовська Ніна Станіславівна,
викладач педагогіки, викладач-методист,
завідувач відділення початкової освіти
Дніпровського фахового педагогічного коледжу
Комунального закладу вищої освіти
Дніпровська академія неперервної освіти
Дніпропетровської обласної ради

Вступ. / Introductions. Питання формування мотивації до навчання у здобувачів освіти особливо гостро постало в останні кілька років. Чим же викликане небажання дітей шкільного віку відвідувати заклади освіти, та, зокрема, навчальні заняття? З якими проблемами в організації освітнього процесу все частіше зіткаються педагоги? Чи справджуються очікування батьків щодо навчання їхніх дітей у загальноосвітніх закладах? Чому часто учні після одержання базової загальної середньої освіти вимушені вступати до закладів фахової передвищої освіти, не маючи свідомої аргументації щодо вибору майбутньої професії?

Мета роботи. / Aim. Спробуємо знайти відповіді на ці та інші питання, визначити шляхи формування мотивації до навчання у закладах фахової передвищої освіти студентів-першокурсників та проаналізувати особливості їх адаптації у фаховому педагогічному закладі в перший рік навчання.

Матеріали та методи. / Materials and methods. З метою отримання об'єктивних даних від перших осіб нами було розроблено анкетування для студентів-першокурсників Дніпровського фахового педагогічного коледжу Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради».

До участі в опитуванні було залучено 83 здобувачі освіти 1 курсу

відділення початкової освіти коледжу.

Метою нашого опитування було:

- визначити мотиви вибору навчального закладу першокурсниками;
- визначити особливості мотивації до навчання;
- проаналізувати систему навчальної, виховної, організаційної роботи на відділенні початкової освіти;
- окреслити методи, форми та завдання роботи на перспективу для педагогічного колективу з метою підтримання або підвищення мотивації до навчання у студентів-першокурсників.

Що являє собою мотивація до навчання? Як формується і чому зникає?

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» знаходимо тлумачення понять, які нас цікавлять:

мотив – підстава, привід для якої-небудь дії, вчинку; причина.

Мотивація – сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування. / Заохочення учнів до вивчення певного предмета, дисципліни, пояснення необхідності навчання у школі [1, с. 692].

У Законі України про фахову передвищу освіту [2] зазначено, що Фаховий молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми.

Прийом на навчання для здобуття фахової передвищої освіти здійснюється на конкурсній основі на підставі правил прийому закладу фахової передвищої освіти, розроблених відповідно до Умов прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти, затверджених центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. [2].

Результати та обговорення. / Results and discussion.

За результатами проведеного нами анкетування 78,3 % опитуваних першокурсників зазначили, що основним мотивом для вибору навчального

закладу стало бажання бути педагогом. 8,4 % не мали іншого вибору при обранні навчального закладу. 4,8 % не вступили до іншого навчального закладу, стільком же було байдуже, де навчатись. І лише 3,6 % першокурсників послідували волі батьків (рис. 1).

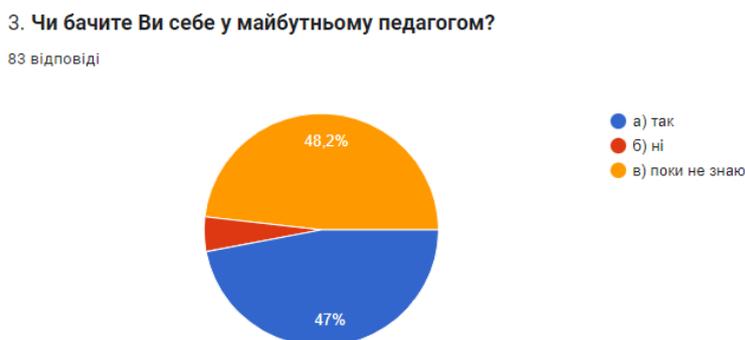

Рис. 1. Результати опитування

Протягом першого навчального року в коледжі більша частина першокурсників успішно адаптувались до нових умов, вимог та функцій. На питання «Що саме Вам подобається у навчанні в коледжі?» лише 3,6 % не змогли відповісти. Усі інші опитувані зазначили, що їм подобаються заняття, позааудиторні заходи, одногрупники, викладачі.

На питання «Чи бачите Ви себе у майбутньому педагогом?» «так» відповіли 47 %, «ні» – 4,8 %, а 48,2 % вказали, що поки не визначились.

З огляду на це, актуальною є проблема мотивації до навчання, адже лише 53 % опитуваних усвідомлюють важливість навчання для себе. 24,1 % пов'язують успішне навчання із отриманням академічної стипендії, а 14,5 % взагалі не мають мотивації, за їх зізнаннями (рис. 2).

Рис. 2. Результати опитування

Студенти зазначають, що дистанційна форма навчання їм давно не цікава, не завжди ефективна, і головне – не дає можливості комунікувати один з одним, співпрацювати, творити. При цьому більшість стверджувала, що навчання оф-лайн краще сприятиме формуванню їх як вчителя, адже обрана професія передбачає постійну комунікацію з учнями, їх батьками, колегами та іншими особами. В процесі цього відбувається професійне становлення вчителя, створюються передумови для розвитку креативності, формується особистість.

Оптимістичний прогноз щодо продовження навчання у закладі можна зробити з відповідей на питання «Чи справдились Ваші очікування щодо навчання у коледжі?». 31,3 % відповіли «так», майже 30 % зізнались, що реальність перевищила їх сподівання, 36,1 % ще не усвідомили, і лише близько у 3,6 % очікування не справдились (рис. 5).

7. Чи справдились Ваші очікування щодо навчання у коледжі?

83 відповіді

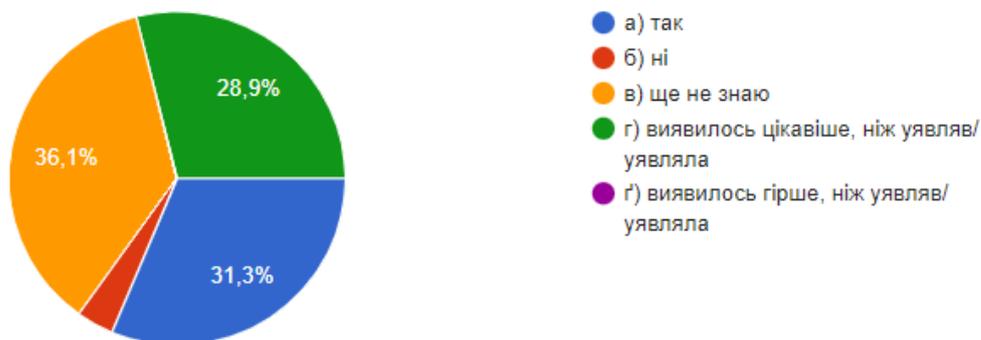

Рис. 3. Результати опитування

Мотивами для подальшого свого навчання першокурсники визначили:

- навчання офлайн
- зустрічі з однокурсниками
- позааудиторну активну діяльність
- цікаві заняття, педагогічну практику
- отримання стипендії (рис. 3), (рис. 4).

5. Що саме Вам подобається у навчанні в коледжі?

83 відповіді

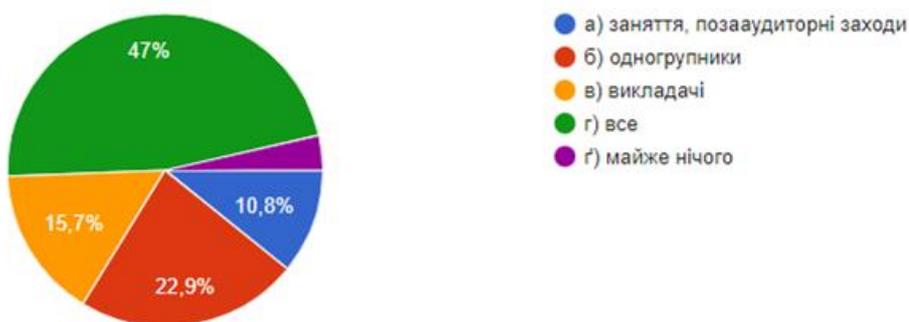

Рис. 4. Результати опитування

6. Що мотивує Вас краще навчатись?

83 відповіді

Рис. 5. Результати опитування

Висновки. / Conclusions. У Законі України про фахову передвищу освіту зазначено, що державна політика у сфері освіти націлена на розвиток суспільства шляхом підготовки конкурентноспроможного фахівця, який має право на освіту протягом життя; доступність фахової передвищої освіти; мотивацію випускників до роботи; заохочення просвітницької, інноваційної, дослідницької діяльності закладів фахової передвищої освіти. З огляду на вищезазначене, питання мотивації до навчання здобувачів освіти потребує більш глибокого теоретичного аналізу та практичного дослідження.

Однозначним висновком є те, що формування у студентів-першокурсників закладів фахової передвищої освіти мотивації до

навчання – важливий етап адаптації у навчальному закладі, а також у формуванні особистості майбутнього вчителя початкових класів [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Закон України про фахову передвищу освіту (відомості Верховної Ради, 2019. № 30, ст. 119)
3. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://www.msp.gov.ua/files/News/20180815/20180815.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Рябовол Ганна Серафимівна

старший викладач

Харківський національний університет міського господарства

ім. О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. У 2020-21 роках багато країн у світі, включно з Україною, перейшли на дистанційне навчання через пандемію COVID-19. Але в Україні ця ситуація ускладнилася війною, що почалася в лютому 2022 року. Студенти і викладачі опинилися в складній ситуації, важливим завданням стало збереження навичок соціалізації для підтримки зв'язку з оточуючими людьми та збереження психологічного здоров'я. У цьому тексті ми розглянемо, як два аспекти - дистанційне навчання та військові дії - можуть вплинути на соціалізацію молодих людей і як соціалізація може допомогти їм подолати ці проблеми та розвинути соціальні навички, корисні в майбутньому.

Мета. У 2020-21 рр. в Україні, як і в усьому світі, через ковідні обмеження освітній процес перейшов у формат дистанційного навчання. Студенти та викладачі опинилися в складній ситуації переходу "з аудиторій у режим відеотрансляцій" 24 лютого 2022 року, війна, що розпочалася в Україні, поглибила цей процес. У цих умовах, що склалися, важливо не втратити насамперед навички соціалізації, більш того, потрібно навчитися соціалізуватися ефективно, щоб підтримувати зв'язок з оточуючими людьми і зберігати психологічне здоров'я.

Соціалізація - це процес, під час якого людина вчиться взаємодіяти з іншими людьми, спілкуватися та адаптуватися до соціального середовища. Цей процес є необхідною умовою для розвитку особистості та досягнення успіху в суспільстві. Які загрози несуть два ці аспекти (онлайн навчання та військові дії) для молодих людей нового покоління?

По-перше, військові дії можуть створити серйозні проблеми для

студентів, які намагаються здобути освіту. Конфлікти, бомбардування та інші небезпеки можуть призвести до того, що студенти залишаться ізольованими від своїх рідних та друзів, позбавлені спілкування та підтримки.

По-друге, дистанційне навчання може створити відчуття ізоляції та самотності у студентів. Відсутність особистого контакту з викладачами та однокурсниками може призвести до того, що студенти втратять мотивацію та інтерес до навчання. Однак уміння ефективно соціалізуватися може допомогти студентам у підтримці міжособистісних зв'язків, спілкуванні з однокурсниками та викладачами, а також в організації спільної роботи.

Крім того, соціалізація може сприяти розвитку соціальних навичок у студентів, які стануть їм у пригоді в майбутньому. Навички комунікації, лідерства та співпраці можуть допомогти студентам у роботі в команді, спілкуванні з колегами та залученні клієнтів. Вони можуть також допомогти студентам в особистому житті, встановленні кола спілкування та взаємодії з іншими людьми.

Матеріали та методи. Викладання іноземних мов студентам в умовах військових дій може бути викликом для викладачів, але це також може представляти можливості для студентів. Незважаючи на труднощі, пов'язані з навчанням у таких умовах, викладачі можуть використовувати різні методи, щоб допомогти студентам покращити свої мовні навички та зберегти психологічне здоров'я.

Першочерговим завданням викладача іноземних мов у такій ситуації є створення безпечного навчального середовища для студентів. Викладач має переконатися, що студенти почуваються захищеними та комфортно в аудиторії (якщо викладання відбувається безпосередньо у навчальному закладі). Він може надати студентам можливість висловитися про свої побоювання і переживання, а також обговорити з ними способи управління стресом і тривогою.

Другим важливим завданням для викладача мови в умовах військових дій

є врахування особливостей культури та соціальної ситуації. Викладач має бути чутливим до того, що відбувається в країні, де перебувають його студенти, і враховувати відмінності в культурі та мові. Наприклад, він може використовувати приклади та ситуації, які більш знайомі студентам, щоб допомогти їм краще зрозуміти та запам'ятати матеріал.

Третім завданням для викладача мови в умовах військових дій є знаходження нових способів навчання. Використання різноманітних методів навчання, таких як візуальні та аудіо матеріали, може допомогти студентам покращити свої мовні навички та підтримувати їхню мотивацію. Використання інтерактивних ігор та вправ, які можуть допомогти студентам покращити свої комунікативні навички, також може бути ефективним.

Нарешті, викладач мови в умовах військових дій може використовувати суспільно-політичні теми, щоб допомогти студентам краще розуміти поточну ситуацію в країні та розвивати свої критичні мислення й аналітичні навички.

Ось кілька інструментів, які можуть бути корисними під час навчання іноземної мови студентів, які перебувають у зоні військових дій і навчаються дистанційно:

- Відеоуроки та аудіо матеріали. Ці матеріали допомагають студентам покращити свої навички аудіювання, розуміння та вимови, а також вони можуть бути використані для навчання граматики та лексики.

- Інтерактивні вправи та ігри. Вони допомагають студентам покращити свої навички читання, письма та говоріння, а також вони можуть бути використані для навчання граматики та лексики. Віртуальні класи та онлайн платформи. Вони дають змогу студентам отримати доступ до уроків і матеріалів у будь-який час і з будь-якого місця, що робить навчання більш гнучким і зручним.

- Соціальні медіа та комунікаційні додатки. Вони дають змогу студентам спілкуватися з викладачем та іншими студентами, отримувати

зворотний зв'язок і ставити запитання, що робить процес навчання більш інтерактивним і зручним.

Результати та обговорення. Однією з основних складнощів є обмеження доступності технічних засобів зв'язку та навчання, особливо в районах, що зазнають військових дій. У таких умовах може бути складно отримати надійне інтернет-з'єднання та забезпечити необхідне обладнання для дистанційного навчання, як то комп'ютери, мікрофони та веб-камери. Крім того, наявність постійних перебоїв з електроенергією може стати проблемою.

Проте, використання технологій дистанційного навчання може також надати деякі переваги. Він дає змогу викладачам і студентам спілкуватися в режимі реального часу, використовуючи різні інструменти, як то відео-конференції, електронна пошта та онлайн-чати. Це може зробити навчання більш інтерактивним і доступним для студентів, які перебувають у віддалених районах. Крім того, використання технологій забезпечує можливість записувати заняття, що дає можливість перегляду їх у будь-який зручний час, що може бути корисно для студентів, які не можуть бути присутніми на заняттях у реальному часі.

Висновки. Загалом, викладання іноземної мови в умовах дистанційного навчання та військових дій являє собою виклик, але також може бути ефективним, якщо використовуються правильні технології та методи навчання, а також якщо забезпечена достатня кількість технічних засобів зв'язку та навчання.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Савченко Лариса
аспірантка кафедри педагогіки
методики викладання історії та суспільних дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Вступ

Зміна пріоритетів у суспільстві, де головною цінністю, суб'єктом культури і життя є людина, вимагає від сучасної школи системного, інноваційного, соціально-педагогічного забезпечення освітнього процесу, який ґрунтується на гуманістичних і демократичних засадах, принципах толерантності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Сучасний вчитель повинен бути не лише компетентним у своїй справі, а й бути лідером в повсякчасному житті, служити взірцем для наслідування, формувати лідерські якості у молоді. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування лідерських якостей здобувачів освіти у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Теоретичні і практичні аспекти розвитку лідерських якостей досліджувались у різних галузях знань, зокрема педагогіці, психології, соціальній педагогіці тощо. Поняття «лідерські якості», його зміст та головні компоненти, створення умов для розвитку лідерських якостей, а також проблеми виховання лідерів і формування соціально активної особистості аналізуються у працях Д. Алфімова, Т. Вежевич, А. Войцихова, І. Купи, Т. Прохоренка, К. Садохіної, Ж. Петрочко, М. Риженко, Н. Сушик та ін.

Мета роботи – теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування позитивних лідерських якостей школярів використовуючи метод проєктів.

Одним із ефективних методів формування позитивних лідерських якостей

школярів ми вважаємо метод проєктів. Важливим є те, що кожен вчитель може безпосередньо сам у своєму класі впроваджувати проєктну діяльність. Цей метод був розроблений на початку минулого століття психологом і педагогом Дж. Дьюї, а також його учнем В. Кілпатріком. [1, с. 29-30].

Метод проєктів був дуже популярний після його появи, особливо в західних країнах. Останнім часом він став набирати популярність в нашій країні, оскільки теоретичні знання поєднуються з практичними, тобто школярі розуміють, для чого вони отримують знання, і як вони далі зможуть використовувати їх в житті.

А. Сіденко розглядає метод проєктів, як систему навчання, за допомогою якої учні поступово набувають знання і вміння, в процесі набуття знань практичні завдання поступово ускладнюються.

За Е. Карповою метод проєктів – це освітня технологія, за допомогою якої діти здобувають нові знання в тісному зв'язку з реальними життєвими подіями. З цих понять можна зробити висновок, що проєктна діяльність – це спеціальна діяльність, що організовується вчителем, але виконується учнями для вирішення будь-яких завдань.

Проєктний метод передбачає розвиток пізнавальних навичок учнів, критичного мислення, вміння знаходити потрібну інформацію в загальному потоці і подальше її використання. Тривалість виконання проєкту доцільно обмежити одним уроком [3].

Матеріали та методи.

Класифікація проєктної діяльності:

В основу типології проєктів можна покласти різні ознаки. Наприклад, залежно від кількості учасників, проєкти можуть бути індивідуальними, груповими (2–6 осіб), колективними; залежно від часу, витраченого на реалізацію, проєкти можуть бути короткотривалими (1–3 уроки), середньої тривалості (до місяця), довготривалими (кілька місяців) [1, с. 30].

За тематичною спрямованістю проєкти є різноманітними: мовні,

екологічні, етнографічні, країнознавчі, правові, соціологічні тощо. Не завжди легко визначити тип проєкту за тематичною спрямованістю, адже більшість із них за своєю сутністю є міждисциплінарними. Частіше тип проєкту визначають за характером провідної діяльності.

1. Дослідницькі проєкти. Змістом проєкту є дослідження певних явищ та процесів. Дослідницькі проєкти потребують добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності предмета дослідження, продуманості методів. Вони повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру: визначення теми дослідження, аргументація її актуальності, визначення предмета й об'єкта, завдань і методів, висунання гіпотез розв'язання проблеми та окреслення шляхів її розв'язання. Обов'язковим є проведення експериментальної роботи та формування самостійних висновків.

2. Інформаційні проєкти спрямовані на збирання даних про певний об'єкт або явище. Вони передбачають ознайомлення учасників з інформацією, її аналіз та узагальнення фактів, призначених для широкої аудиторії. Такі проєкти часто інтегруються в дослідницькі та стають їхньою органічною частиною. Інформаційні проєкти націлені на те, щоб учень в потоці інформації вибирав лише потрібну йому, вмів її аналізувати і виділяти головні думки від несуттєвих. Поступово такий проєкт може перерости в більш великий дослідницький проєкт. В ході отримання інформації здобувач освіти може використовувати різні джерела інформації такі як: ЗМІ, телебачення, інтернет, бібліотека, музеї, бази даних, 2 анкетування. Отримана в ході пошуку інформація аналізується, зіставляється з відомими фактами, після чого готується звіт в вигляді доповіді або презентації.

3. Творчі проєкти не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників. Вона розвивається, підпорядковується кінцевому результату, прийнятій групою логіці спільної діяльності, інтересам учасників проєкту. Кінцевим продуктом творчого проєкту можуть бути журнал, альманах, виставка малюнків, свято, вистава, сценка тощо.

4. Практичні (практико-орієнтовані) проекти відрізняє чітко визначений із самого початку результат діяльності його учасників, що враховує їхні соціальні інтереси. Такий проект потребує ретельно продуманої структури, сценарію діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них, чітких висновків, участі в оформленні результатів кінцевого продукту.

5. Рольові, ігрові проекти передбачають виконання ігрових ролей у моделях / ситуаціях, що об'єднуються загальною ідеєю. Це можуть бути ролі історичних постатей, казкових героїв, персонажів літературних творів, соціальні або професійні ролі; можуть бути використані сюжети літературних творів, казок [5. с. 101].

У практиці роботи, ураховуючи специфіку навчання дітей початкових класів, слід інтегрувати проекти за домінуючою діяльністю (дослідницько-інформаційний, інформаційно-прикладний, інформаційно-ігровий тощо). За кількістю навчальних предметів, охоплених проектом, визначають: монопредметні (внутрішньо-предметні); міжпредметні (де інтегруються декілька навчальних предметів); надпредметні (ті, що містять зміст дисципліни, що не входить до програми початкової школи) проекти.

За кількістю учасників проекти поділяються на: індивідуальні; парні; групові; колективні. За тривалістю виконання проекти поділяються на: короткострокові (міні-проекти, розраховані на термін від одного до декількох уроків протягом тижня); середньострокові (проекти, розраховані від двох 27 тижнів до двох-трьох місяців); довгострокові (проекти, що розраховані на термін один-два семестри і більше).

За характером контактів визначають: внутрішні (проекти, що проводяться в межах одного класу); однопаралельні та міжпаралельні (проекти, що проводяться в межах паралелі класів); міжшкільні (проекти, що проводяться із залученням учнів різних шкіл району, міста); обласні; регіональні; усеукраїнські; міжнародні проекти. У початкових класах учні, зазвичай, беруть участь у внутрішніх, однопаралельних та міжпаралельних проектах. За

характером партнерських взаємодій розрізняють: кооперативні; змагальні; конкурсні проєкти [5, с. 100-110].

Результати та обговорення.

Метод проєктів є інноваційною педагогічною методикою. Він дає змогу найповніше врахувати індивідуальні особливості кожного учня, тобто реалізувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, заснований на особистісних характеристиках, що передує досвіду, рівню інтелектуального, морального та фізичного розвитку дитини. Метод проєктів дає змогу розв'язати проблему мотивації, створити позитивну атмосферу навчання, навчити дітей застосовувати свої знання на практиці для розв'язання життєвих й особистісних проблем [5, с. 115].

Виділяють два види проєктної діяльності залежно від ролі вчителя в проєкті. Перший вид – безпосередній, тобто з відкритою координацією. Учитель протягом всієї роботи організовує учнів, направляє їхню роботу, але при цьому не займає авторитарну позицію. При прихованій координації учитель виступає повноправним учасником проєкту, він має вагомий авторитет. Вплив він здійснює за рахунок лідерських та професійних якостей. Варто зазначити, що під час проєктної діяльності у молодшого школяра формуються різні ключові компетенції, під якими прийнято розуміти інтегральні властивості особистості. У групових проєктах дитина вчиться спільно з колективом планувати свою діяльність, взаємодіє з різними 28 партнерами, що безсумнівно підвищує рівень сформованості його позитивних лідерських якостей [4, с. 56]. Під час роботи над проєктом в групі може і не з'явиться явний лідер, але частіше за все хтось займає чільну позицію, чому сприяють особисті якості молодшого школяра. Добре, якщо педагог ставить перед собою мету сформувати лідерські якості у певного учня. З'являючись в групі, лідер бачить мету проєкту в самоствердженні в якості головного. Для лідера сенс проєкту може вбачатися підпорядкуванням собі (або своїй ідеї) інших членів групи. Така ситуація виникає дуже часто, тому що педагогу зручно мати помічника. Все

зміщується в сферу міжособистісних відносин, боротьби за лідерство, вибудовування ієрархічних структур відносин. Це серйозна небезпека в розвитку проєктної діяльності. Іноді педагогу вдається дати можливість учням спробувати себе у всіх ролях. У будь-якій групі майже обов'язково виділяється позиція організатора-лідера, решта ж позицій не визначені заздалегідь. Велике значення для лідера групи мають організаторські здібності, добре розвинене мовлення, вміння виділяти істотне [2, с. 29].

Висновки.

Отже, проаналізувавши науково-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що позитивні лідерські якості доцільно формувати у початковій школі. Лідером є член колективу, який у важливих ситуаціях здатний здійснювати помітний вплив на поведінку інших членів колективу, виявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу, вести його за собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Г. П. До сторіччя методу проєктів [Текст] / Г. П. Андреев, Н. І. Бугаєв, О. І. Міхалева, М. М. Романов // Шкільні технології. 2005. №4. С. 29-30.
2. Денисевич М. М. Прояв самостійності в процесі спільної діяльності молодших школярів / Н. Н. Денисевич // Початкова школа. 1996. №7. С. 29
3. Захарова В. А. Об одной из форм организации проектной деятельности [Текст] / В.А Захарова // Начальная школа. 2015. №7. 643 с.
4. Маленкова Л. І. Виховання в сучасній школі [Текст] / Л. І. Маленкова. М.: Пед. суспільство Росії, Видавничий Дім «Ноосфера», 1999. 300 с.
5. Пахомова Н. Ю. Метод навчального проєкту в освітньому установі: посібник для вчителів і студентів педагогічних вузів [Текст] / Н. Ю. 55 Пахомова // Учебное пособие для студ. установ проф. освіти – М.: АРКТИ, 2008. 112 с

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІЧНА МЕХАНІКА»

Семенишена Руслана Володимирівна

к.п.н., доцент

Дуганець Василь Іванович

к.т.н., доцент

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
м. Кам'янець - Подільський, Україна

Вступ. Розвиток дистанційної освіти зумовлений потребою сучасного світу у фахівцях з високим рівнем знань і компетенцій. Однак, разом із зростанням популярності цієї форми навчання виникають проблеми, пов'язані з якістю освіти, доступністю для різних категорій студентів, відсутністю особистого контакту між викладачем та студентом, інформаційною безпекою тощо. З метою вирішення цих проблем необхідно використовувати сучасні технології та підходи до навчання, забезпечувати якість освіти та підвищувати доступність до неї для різних категорій студентів. Важливо також забезпечувати взаємодію між викладачем та студентом за допомогою спеціальних платформ, дистанційних конференцій, відео-уроків тощо.

Ціль роботи. Дистанційна освіта має значний потенціал для розвитку та вдосконалення. Наприклад, вона може стати ефективним інструментом для формування життєвих компетенцій та навичок, а також допомогти у забезпеченні освіти для тих, хто не може займатися навчанням на стаціонарній основі. Крім того, дистанційна освіта може допомогти вирішувати проблеми нерівності доступу до освіти в різних регіонах і країнах світу. Вона забезпечує можливість отримати якісну освіту незалежно від місця проживання, що може допомогти зменшити рівень безробіття та економічної залежності у віддалених регіонах.

Проте, на жаль, дистанційна освіта також має свої недоліки, серед яких

варто виділити відсутність взаємодії з викладачем та студентами, нездатність студента концентруватися на матеріалі і розв'язувати завдання самостійно, відсутність мотивації до навчання, а також неефективне використання часу.

Слід відмітити, що для досягнення успіху в дистанційній освіті необхідно вирішувати такі проблеми, як якість навчання, забезпечення інформаційної безпеки, розвиток нових форм та методів навчання, підвищення мотивації студентів, підтримка викладачів у викладанні інтерактивного та цікавого матеріалу тощо.

Матеріали і методи. Тільки в цьому випадку дистанційна освіта зможе стати ефективним та доступним інструментом для навчання студентів у будь-якому куточку світу, незалежно від їхнього місця проживання та графіку. Крім того, дистанційна освіта може допомогти зменшити нерівність у доступі до освіти для різних верств населення, зокрема для людей з віддалених та важкодоступних територій, для людей з інвалідністю, для працюючих людей, які не мають можливості відвідувати традиційні навчальні заклади. Не менш важливим елементом успішної дистанційної освіти є використання новітніх технологій та програмного забезпечення.

Наприклад, використання відеоконференцій, веб-камер та інших засобів забезпечує можливість взаємодії вчителя та студентів в режимі реального часу. Крім того, розробка інтерактивних онлайн-курсів, електронних підручників та ігрових платформ може значно збільшити зацікавленість студентів у навчанні та підвищити ефективність навчального процесу. Загалом, дистанційна освіта є важливим елементом сучасного освітнього простору, який може значно розширити доступність навчання та забезпечити високу якість освіти для всіх бажаючих.

Одним з найважливіших елементів дистанційного викладання дисципліни «Технічна механіка» є використання спеціальних програмних засобів для моделювання та розрахунку конструкцій. Для розвитку навичок самостійної роботи та вирішення завдань з «Технічної механіки» в дистанційній освіті

також важливо використовувати інтерактивні вправи та тести, які допоможуть студентам перевірити свої знання та зрозуміти, які теми вимагають додаткового вивчення.

Результати та обговорення. На сучасному етапі розвитку освіти особливого резонансу набувають проблеми ефективності і пристосованості до людини освіти, що вимагає пошуку інновацій у поданні навчального матеріалу. Традиційно для викладення великого за обсягом навчального матеріалу існувала лекція, як форма і як метод викладення. Вбачається два шляхи вирішення проблеми: розробка нової технології або вдосконалення існуючої (лекції).

Загалом, викладання дисципліни «Технічна механіка» в дистанційному форматі можливо, і має свої виклики, але з використанням відповідних технологій може бути досить ефективним та дозволяти досягати високих результатів у навчанні. Важливо не тільки забезпечити доступність матеріалів та інструментів для студентів, але й допомогти їм зрозуміти, як правильно використовувати ці інструменти, як знайти та використовувати додаткові матеріали для самостійної роботи, як зв'язуватися з викладачами та іншими студентами для обговорення питань та вирішення проблем. Наприклад, використання сучасних систем управління навчанням (LMS) може бути корисним для організації навчального процесу в дистанційному форматі.

Вони дозволяють викладачам створювати та публікувати матеріали, проводити тести та інші форми оцінювання знань, а також забезпечують можливість зв'язку між студентами та викладачами. Найпопулярнішою на сьогодні LMS системою є Moodle. Це безкоштовна LMS із відкритим вихідним кодом, орієнтована, перш за все, на організацію взаємодії між викладачем і учнями, хоча також підходить для організації дистанційних курсів та підтримки очного навчання. Moodle - web-орієнтоване середовище, що можна масштабувати і налаштовувати.

Відрізняється високим ступенем безпеки і пропонує великий набір

інструментів для комп'ютеризованого і дистанційного навчання. Moodle підтримується мережею сертифікованих партнерів, а також має активне співтовариство користувачів і розробників по всьому світу (більше, ніж 129 мільйонів активних користувачів). Основна навчальна одиниця Moodle навчальний курс. Moodle має вбудований конструктор курсів і підтримує, серед іншого, асинхронне і змішане навчання, мобільне навчання, стандарти SCORM, синхронне навчання, відеоконференції і багато іншого.

За допомогою LMS MOODLE науково-педагогічний працівник може створювати та керувати самостійно дистанційним курсом, тобто власноруч контролювати доступ до своїх навчальних курсів, використовувати часові обмеження, створювати системи оцінювання знань, контролювати надсилання на перевірку виконаних здобувачами практичних завдань, дозволяти або забороняти здобувачам перездавати контрольні завдання (рубіжні, підсумкові (залік, іспит)) тощо. LMS MOODLE є гнучкою системою, адже її можна використовувати, як в аудиторіях закладу вищої освіти, так і для самостійної роботи вдома.

Ось кілька напрямів, як використовувати LMS MOODLE для вивчення технічної механіки:

- Завдання та тести. MOODLE дозволяє створювати завдання та тести різного типу, що дозволяє студентам перевіряти свої знання та вміння в технічній механіці. Ви можете створити тести з питань теорії та задач, які допоможуть студентам закріпити отримані знання.

- Відео та аудіо матеріали. Ви можете завантажувати на MOODLE відео та аудіо матеріали для студентів, де викладач може демонструвати різні принципи технічної механіки, показувати приклади розв'язання задач, та ін.

- Форуми та дискусії. MOODLE дозволяє створювати форуми та розділи для дискусій, де студенти можуть обговорювати різні питання, ділитися досвідом, ставити питання викладачам та іншим студентам.

- Віртуальні лабораторії. Ви можете використовувати MOODLE для

проведення віртуальних лабораторій з технічної механіки. Це може бути корисно для тих студентів, які не мають можливості відвідати реальну лабораторію, або для тих, хто хоче додатково практикуватися в розв'язуванні задач.

- Електронні підручники. MOODLE може бути використаний для створення електронних підручників з технічної механіки.

Висновки. Дистанційне навчання розвивається колосальними темпами, цьому сприяє й розвиток мережі Інтернет, і зростання її інформаційних і комунікаційних можливостей. Однак, дистанційні технології, впроваджені в освітній процес, вимагають більш ретельного відпрацьовування методик засвоєння знань, аналізу пріоритетів факторів, що впливають на ефективність роботи викладачів і студентів в дистанційному середовищі. Отже, можна зробити висновок, що дистанційна освіта є важливим напрямом розвитку сучасної освіти, який дозволяє забезпечити доступність освіти для більш широкої аудиторії та розвивати навички самостійної роботи та взаємодії. Однак, важливо пам'ятати, що використання технологій не є самоціллю, а слугує засобом досягнення більш високої якості освіти та розвитку студентів.

МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО- ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Сердюк Оксана Петрівна

завідувач навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного
розвитку комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Суми, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку України, який характеризується політичними, економічними та духовними змінами, великого значення набуває соціальне оновлення суспільства, що передбачає активізацію духовного потенціалу народу та його реалізація в естетичній культурі. За сучасних умов, коли відбувається зміна ціннісних орієнтацій в суспільстві, будується національна держава, відроджується національна культура, відчутна потреба в активізації виховних факторів.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини, а також конкретизовано, що здобувач освіти виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва, зокрема, імпровізує ритмами, рухами тощо [3].

На сьогоднішній день художньо-естетичне виховання займає важливе місце у всій системі освіти, так як воно впливає на розвиток не лише художньо естетичних якостей людини, а й на розвиток особистості в цілому: її духовних потреб, моральних ідеалів, особистих та суспільних уявлень, поглядів.

Вчені (Ю. Алієв, О. Апраксина, Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, С. Шацьких, В. Шацьких, Б. Яворський) у своїх працях висували ідеї, у яких обґрунтовували

необхідність удосконалення естетичного виховання засобами музичного мистецтва.

У працях з музичної педагогіки Е. Абдулліна, Л. Бондаренко, І. Гадалової, О. Гумінської, Я. Кушки, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Е. Печерської, С. Рудневої, Н. Стефіної висвітлені питання музично-ритмічного виховання школярів.

На позитивну роль рухів під музику вказували у своїх працях В. Верховинець, С. Руднева, М. Румер, Н. Гродзенська, Н. Ветлугіна, Е. Конорова, В. Білобородова, Е. Мальцева та інші.

Мета статті – розглянути питання актуальності застосування музично-ритмічних вправ на уроках музичного мистецтва як засіб художньо-естетичного виховання школярів.

Матеріали та методи. Художньо-естетичне виховання – це формування естетичного ставлення людини до дійсності, зміст якого поєднує в собі загальнолюдські, епохальні, регіональні, національні, професійні та індивідуальні риси, несе певний рівень людяності. Музично-естетичне виховання є органічною складовою художньо-естетичного виховання і має за мету розвиток музичної культури. Музична культура особистості виступає як підсистема відносно художньої та естетичної культури є важливим показником рівня естетичного та художнього розвитку особистості.

Одним із основних напрямів музично-естетичного виховання є музично-ритмічний розвиток, в основі якого – формування ритмічного почуття. Музично-ритмічне почуття – це здатність активно (рухомо) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати його.

Ще на початку ХХ століття в багатьох країнах набула поширення система ритмічного виховання – цілісна система масового музичного виховання дітей, яку розробив швейцарський композитор і педагог Е. Жак-Далькроз. Результатом педагогічного пошуку Е. Жак-Далькроза стала створена ним музично-педагогічна система, особливістю якої є евритміка (зв'язок музики з рухом): використання в безпосередньому зв'язку з музикою, її темпом,

ритмічним рисунком, фразуванням, динамікою, штрихом спеціальних вправ, до яких увіходили найрізноманітніші рухи – крокування, біг, стрибки, танцювальні й пластичні рухи. На думку педагога, ритміка як засіб виховання складає перший (елементарний) рівень, на якому здійснюється масове музичне виховання дітей. Другий рівень ставить завдання підготовки до професійного навчання й ґрунтується на сольфеджіо та імпровізації на фортепіано. У такий спосіб у рамках однієї музично-педагогічної системи були поєднані завдання масового й професійного музичного виховання, освіти та навчання [6].

Ще одна педагогічна система, яка на сьогоднішній день набуває активного впровадження – «Шульверк» К. Орфа, на створення якої вплинули ідеї «ритмопластичного виховання» Е. Жак-Далькроза. К. Орф вважав, що завдання музичного виховання не повинно обмежуватися лише розвитком слуху, відчуття ритму, навичок слухання музики, навчанням співу і гри на інструментах. Насамперед музичне виховання має стимулювати розвиток: творчої фантазії; вміння імпровізувати і творити у процесі індивідуального та колективного музикування.

Тому німецький педагог радив спиратися на зв'язок музики з жестом, словом, танцем, пантомімою, вбачаючи шлях до істинного розуміння музики через елементарне комплексне музикування. Воно дає змогу створювати музику самому, включатися в неї не як слухач, а як учасник. К. Орф зазначав: «Елементарна музика, слово і рух, ігри і все, що пробуджує і розвиває духовні сили дитини, створюють основу для розвитку її особистості, основу, без якої ми прийдемо до душевного спустошення...». На його думку, елементарне музикування у процесі виховання має бути не чимось додатковим, а основоположним [5].

Специфіку музично-ритмічних рухів, спрямованих на пластичне вираження музики досліджено в роботах О. Гумінської, яка акцентує увагу на:

- 1) загальних особливостях – характері, настрої, образі музичного твору;
- 2) специфічних властивостях – засобах музичної виразності (елементах

музичної мови), жанрових особливостях (пісенності, танцювальності, маршовості), оркеструванні (імітації гри на музичних інструментах).

Завдання вчителя – навчити дітей реагувати на всі ці особливості, навчити пластично-ритмічному відтворенню музики [2].

Молодший шкільний вік – це особливий вік для художньо-естетичного виховання, саме в цьому віці формується ставлення дитини до світу і відбувається розвиток сутнісних художньо-естетичних якостей майбутньої особистості. Отже, під час проведення уроку музичного мистецтва необхідно спиратися на завдання музично-ритмічного виховання дітей:

- розвиток навичок сприймання метро-ритму;
- ритмічне виконання рухів під музику, уміння сприймати їх у єдності;
- уміння узгоджувати характер руху з характером музики;
- розвиток уяви, художньо-творчих здібностей;
- підвищення інтересу учнів до музики, розвиток уміння емоційно сприймати її;
- розширення музичного кругозору дітей.

Розвиток музично-ритмічного почуття школярів включає організацію рухової активності дітей, виховання певних ритмічних навичок, усвідомлення учнями естетичної виразності ритму як елемента музичної мови тощо.

Під час слухання музики у дітей виникає інтуїтивна потреба рухатися у такт ритму. Такий елементарний емоційний відгук на ритм є первинним виявом музичності. Мимовільну моторно-емоційну реакцію дітей слід зробити осмисленою, ритмічною, виразною. Наприклад, вчити крокувати чітко і впевнено під маршову музику, плавно рухатися – під колискову, завзято плескати – під швидку танцювальну тощо. «Особливо корисне пластичне інтонування під час слухання творів, багатих алогічними змінами, динамічними відтінками тощо» [1].

Потребу дітей рухатися необхідно використовувати і правильно

спрямовувати. В роботі з молодшими школярами доцільно використовувати ті рухи, які відомі дітям з життя і не потребують окремого часу для їхнього виявлення та засвоєння: прості рухи рук, біг, ходьба, елементарні танцювальні кроки. «Корисна віддача» від руху двостороння: він дає радість учню, підвищує його життєвий тонус, позитивно впливає на загальний фізичний стан і водночас сприяє розвитку її музичних здібностей.

На уроці доцільно використання образно-ігрових рухів, що допомагає розкриттю і сприйняттю засобів музичної виразності, музичної характеристики того чи іншого образу.

Учителю музичного мистецтва необхідно навчити дітей виокремлювати основні елементи музичної мови; передавати за допомогою рухів різний інтонаційний зміст (ритмічний, мелодичний, динамічний). Це можна робити на будь-якому етапі занять: у вправах або в пластичних етюдах. Так, природу диригентського жесту можна пояснити на прикладі коліскової, написаної у дводольному розмірі. Наприклад, у «Колісковій» В. Мельйо (6/8) рухи руки по 2-дольній схемі асоціюються з погойдуванням човна на хвилях, в українській народній колісковій «Котику сіренький» - з прогладжуванням кошеняти, що засинає; у багатьох народних піснях – з коливанням коліски. В усіх цих випадках діти, які імітують рухи, повинні відчувати органічну єдність співу та пластичних рухів.

Інсценізація пісень є одним із часто вживаних форм музично-ритмічних рухів. «Розіграти» пісню завжди допоможе її яскрава образна основа. Таким чином виконання пісні супроводжується виразними рухами окремих персонажів і груп («Лялька» Т. Потапенко - ляльки, каченя, коза, теля).

З ігровими рухами тісно пов'язаний музичний фольклор, наприклад: українські народні пісні-ігри «Подоланочка», «Ой, Василю, товаришу», «Бояре, ми до вас в гості», «А ми просо сіяли» та ін.

В умовах шкільного уроку можна організувати лише невеликий танок у тій частині класу, де немає парт. Учні, які на даний момент не беруть участі в

танку, можуть співати, акомпанувати на дитячих музичних інструментах. Участь у хороводах під знайому музику допоможе учням осмислити деякі особливості музичної форми.

Відтворення рухами засобів музичної виразності (елементів музичної мови) допоможе учням у їх практично-наочному засвоєнні. Наприклад: метр можна відтворити крокуванням, плесканням, тупанням, диригуванням, показом «пульсу» (вказівним пальцем правої руки по долоні лівої руки);

ритм – плесканням, стуканням, тупанням, лясканням;

рух мелодії – однією чи двома руками перед собою у просторі (з фіксацією чи без) кожного звука мелодії; вказівним пальцем рухати нитку, що лежить на парті, що й продемонструє наочно даний рух мелодії;

фразування – показ ліги (фрази) рукою у просторі перед собою;

динаміку – рухами різної амплітуди: малої – тихо, великої – голосно;

ступені ладу – ручними знаками релятивної системи сольмізації;

ноти звукоряду – за рукою-нотоносцем, на «живому піаніно» тощо [4].

З інтересом виконують молодші школярі рухи, що імітують гру на різних музичних інструментах: сопілці, балалайці, скрипці, арфі тощо. Такі завдання сприяють емоційному ставленню дітей до уроків музичного мистецтва. Окрім того допомагають учителю у здійсненні зворотного зв'язку: він бачить, хто з учнів правильно почув звучання того чи іншого інструмента.

Таким чином, через активізацію школярів в умовах цікавої, захоплюючої діяльності – ритміки – відбувається музично-естетичний розвиток дитини.

Головне – навчити дитину визначати певні ритмічні та метричні співвідношення шляхом практичних дій. Це веде до формування осмисленого сприйняття музики, а потім і до розвитку вищих процесів мислення. Комплексна музична діяльність школярів із застосуванням ударних інструментів та інструменту, на якому грає педагог, допомагає цілісному сприйняттю музики, яка виконується.

Кожна дитина, перебуваючи в складі групи, повинна навчитися

виконувати свою партію, що в подальшому полегшить її участь в колективній діяльності.

Створюючи ритмічні супроводи, потрібно завжди бачити кінцеву мету: підкреслити характер твору, його структуру, жанрові особливості, контрастні зміни. Слід стежити за тим, щоб гра з шумовими ефектами не перетворювалась в самоціль. Потрібно спонукати дітей прислухатися до музики, грати виразно, оцінювати результати своїх зусиль.

Висновки. Отже, музично-ритмічне виховання – це процес, направлений на організацію рухової активності дітей, виховання певних ритмічних навичок, усвідомлення учнями естетичної виразності ритму як елемента музичної мови. Музично-ритмічні рухи є обов'язковим елементом музичних занять у початковій школі.

Цей вид музично-творчої діяльності допомагає дитині виразити своє відчуття настрою, характеру і розвитку музики, розуміння художнього образу, діагностує адекватність музичного сприйняття і здатність до творчої пластичної імпровізації. Крім того, музично-ритмічні вправи тренують пам'ять, виховують увагу, координацію рухів, уміння орієнтуватися в просторі. Діти починають краще розуміти і любити музику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ветлугіна Н. А. Музичний розвиток дитини. - К.: Музична Україна, - 1978.- 255 с.
2. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі [Текст]: методичний посібник / Оксана Олексіївна Гумінська. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2007. - 102,
3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n338>
4. Назаренко М. Музично-ритмічне виховання молодших школярів на уроках музичного мистецтва <https://core.ac.uk/download/pdf/53036462.pdf>

5. Музично-педагогічна система Карла Орфа. URL: <https://vseosvita.ua/library/muzicno-pedagogicna-sistema-karla-orfa-151607.html>

6. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: [навч.-метод, посіб. - 2-е вид., доп.] – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2001. - 216 с.

ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ ОСВІТИ

Стрельцова Марія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти I курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних
відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст. н., доцентка,
Дніпропетровський державний
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Останнім часом, ваховуючи політичні події та агресію рф змінилась мовна ситуація та ставлення до самої української мови в українському соціумі. Зокрема, спостерігаються процеси популяризації української мови та її вивчення. Однак провідну роль у розвитку української мови суспільство покладає на освіту. Мовна освіта у державі спрямована насамперед на обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою.

Мета: визначити місце української мови у процесі утвердження державності та реалізація поставленої проблеми у сфері освіти.

Результати та обговорення. Мовна освіта, як необхідна складова усього освітнього процесу, покликана сприяти розвитку мовної культури та компетенції, толерантності та виваженості у ставленні до представників різних етносів, носіїв різних мов і культур. Мовні питання особливо чутливі, тому їх нерідко цілеспрямовано загострюють, аби створити ускладнену чи критичну

ситуацію і використовувати її як інструмент широкої дії для досягнення визначеної мети. Як правило, така мета не пов'язана з мовними проблемами [4].

Провідну роль у збереженні та формуванні національної ментальності нації відіграє інститут освіти. Освітня сфера впливає на становлення особистості, колективу, суспільства в цілому. Дотримання канонів державної політики у закладах освіти через пропагування та виховання патріотизму, толерантного ставлення до національностей, обов'язковість опанування державною мовою, формування усвідомлення необхідності розвитку політичної системи на засадах демократизму стануть запорукою творення національної української держави на засадах виробленої національної ідеї та національної ментальності [8, с. 248].

Державна мова виконує ідентифікаційну й об'єднавчу функції в суспільстві, тож унормування її літературного варіанту належить до національних загальнодержавних інтересів. Сьогодні в Україні суспільство виявляє все більшу зацікавленість питаннями кодифікації літературного стандарту. Цьому сприяє не стільки зростання мовної компетенції чи свідомості мовців, скільки політизація мовного питання в Україні та перетворення його на інструмент поляризації суспільства [6].

Кабінет Міністрів схвалив Концепцію Державної цільової національно культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року. Програма розрахована на 9 років (2022-2030 роки) та передбачає: зміцнення державного статусу української мови, вироблення дієвих механізмів її захисту, розвитку та популяризації; обов'язкове використання державної мови працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування під час виконання своїх службових обов'язків, недопущення її дискримінації; реалізацію мотивуючих проектів з вивчення, навчання та спілкування українською мовою для громадян України; відкриття мережі курсів з вивчення української мови (в тому числі дистанційних та онлайн-курсів) для різних

категорій осіб, зокрема на безоплатній основі; покращення якості викладання державної мови в закладах освіти; запровадження іспиту на рівень володіння державною мовою, у тому числі сертифікаційного іспиту з української мови для іноземців, які виявили бажання вивчати українську мову; підтримку та популяризацію української мови за кордоном, зокрема створення системи викладання української мови як іноземної, направлення педагогічних працівників для викладання у закладах освіти за кордоном української мови, літератури, культури, історії тощо [7].

На жаль, попри конституційні вимоги всебічного використання української мови в усіх сферах життєдіяльності, незбапансована двомовність, що склалася в нашому суспільстві, низька національна свідомість створюють загрозу зниженню статусу державної мови і можуть стати «причиною втрати українською мовою функції головного ідентифікатора нації, який творить її відмінність та унікальність, тобто аутентичну привабливість для інших країн світу» [2, 79]. Мова як засіб спілкування, пізнання, обміну інформацією, передачі досвіду, виступає найбільш ефективним знаряддям набуття усіх суспільно значущих компетенцій, формування ціннісних орієнтацій студентів.

Водночас мова як знакова система окремого суспільства є невід'ємною складовою нації, ознакою її самобутності, засобом державотворення, збереження й розвитку культури. В освітньо-виховному процесі мова виступає обов'язковою умовою розвитку інтелектуального, культурного й творчого потенціалу особистості, критерієм її соціалізації. Світогляд, загальна культура, моральність людини трансформуються в ході життєдіяльності в конкретні моделі поведінки й мовлення [5]. Велику роль формування рідномовної компетенції задля громадського самоствердження й самовизначення особистості відзначає В. Кульчицький: «Завдяки знанню мови усвідомлюється зв'язок з традиціями свого народу, глибшає розуміння історії рідного краю, розкривається зміст духовної культури соціуму» [3, 69].

З погляду утвердження самобутності української мови чільне місце

посідає проблема культури мовлення, що серед молодих людей іноді набуває загрозливих форм. Культура мовлення всього нашого суспільства і культура мовлення студентів зокрема – це чи не найяскравіший показник стану їх моральності, духовності, культури взагалі [1, с. 167].

Ознаками низької культури мовлення здобувачів є суржик, слова-паразити, сленг, надмірне захоплення запозиченнями, недостатній словниковий запас і навіть вульгарщина.

Ці симптоми не можуть не викликати занепокоєння. Подоланню негативних чинників мовлення сприяють заняття з української мови, консультаційна та індивідуальна робота. Ефективним засобом формування мовного чуття є виконання різноманітних завдань на виправлення мовних недоліків: русизмів, тавтології, порожніх слів, неточностей у використанні синонімів, паронімів, запозичених назв, неправильного перекладу, порушення логічної послідовності викладу [1, 170].

Висновки. У цілому, перед освітою стоїть завдання щодо збереження, вивчення та розвитку державної мови. Безумовно, згідно з чинним законодавством державна мова вивчається у всіх закладах освіти. Однак на сучасному етапі своєрідним викликом також стає потреба оволодіння державною мовою середнього та старшого покоління. Також слід враховувати розвиток процесів діджиталізації та інформатизації суспільства та активно використовувати в освітньому процесі та у навчанні українській мові.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриценко Т. Розвиток мовної особистості у технічних ВНЗ. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах : Збірник наукових праць Національного авіаційного університету*. 2009. Вип. 17. С. 162-172.
2. Єршова Л. М. Мовний патріотизм у змісті українського виховного ідеалу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. № 69. С. 79-83.

3. Кульчицький В. И. Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 59. С. 68- 71.

4. Мовна освіта – вагомий напрямок освітньої політики України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42934373.pdf> (дата доступу 09.05.2023)

5. Роль української мови у формуванні ціннісних орієнтацій студентської молоді. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4441/1/Lahdan1.pdf> (дата доступу 09.05.2023)

6. Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості URL :<http://eprints.zu.edu.ua/7317/> (дата доступу 09.05.2023)

7. Концепція Державно цільової програми розвитку і функціонування української мови. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-konceptiyu-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-rozvitku-i-funkcionuvannya-ukrayinskoji-movi> (дата доступу 09.05.2023)

8. Ядловська О. С. Чинники становлення національно-політичної ментальності: український вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10155>

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ У ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Токарєва Тетяна Станіславівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

Вступ. Виходячи з того, що існує велика кількість текстів, які можуть бути використані на уроці, виникає, як правило, питання, як знайти такі тексти, якими вони мають бути, як їх доцільно обрати та як їх підготувати до уроку. Питання, пов'язані із дослідженням тексту як лінгвістичної та методичної категорії розглядалися багатьма науковцями (В. О. Бухбіндером, В. М. Плахотніком, О. Л. Бердичевським, С. К. Фоломкіною, С. Ф. Шатіловим та ін.), але проблема добору, використання та організації роботи з текстовим матеріалом не вирішена остаточно та потребує подальшого розгляду і розробки. Звісно, цікаві тексти доповнюють матеріал підручника, але вчитель повинен вміти підготувати до уроку та використати для роботи і такий текст, що частково втратив свою актуальність або не зовсім підходить для певної вікової або цільової групи. Під час роботи з текстами мова йде також про засвоєння лексики, опрацювання граматичних структур, роботу зі змістовим аспектом та ін.

Мета роботи полягає у розгляді питання про використання текстів та стратегій роботи із текстами при вивченні німецької мови.

Матеріали та методи. Матеріалом для представлення проблеми дослідження виступив процес оволодіння німецькою мовою у закладах загальної середньої освіти. Для досягнення мети роботи були використані методи критичного аналізу літературних джерел, метод вивчення та узагальнення позитивного досвіду вчителів, які досягли видатних результатів у навчально-виховному процесі, та статистичний метод.

Результати та обговорення. Робота з текстом на уроці німецької мови є самостійним етапом. Вчитель читає та слухає з учнями тексти, які пропонуються у навчально-методичному комплексі для відповідного класу та спонукає учнів самостійно створювати тексти в усній або письмовій формі. У навчальному процесі з німецької мови використовуються різні види текстів: текст для аудіювання, уривок з фільму, письмовий текст у підручнику, вправа, діалог, пояснення певного граматичного явища, текст для читання, стаття в інтернет-виданні, уривок бесіди в чаті, розмова вчителя з учнями або учнів між собою і т. ін. Для пошуку та відбору текстів дуже важливим є чітко розуміти, які навчальні цілі повинні бути досягнуті під час роботи з текстами.

Із використанням різноманітних видів тексту на занятті пов'язані однакові або дещо відмінні цілі. Наприклад, тексти можуть сприяти: 1) введенню або закріпленню нової лексики або нових мовних структур; 2) передачі інформації або її вмінню її узагальнювати; 3) збирати (накопичувати) мовну та культурну інформацію; 4) відпрацьовувати (тренувати) вимову; 5) крім того, тексти можуть спонукати учнів самостійно продукувати власні тексти. Чи всі тексти насправді є текстами? У лінгвістиці та у повсякденному житті існують різні уявлення про те, що таке текст. Є уявлення, яке стосується безпосередньо тексту у письмовому вигляді, і уявлення про текст, як у письмовому, так і в усному вигляді. Текст, безумовно, є чимось більшим, ніж набір речень: очікується, що речення мають бути певним чином пов'язаними між собою, наприклад займенники у тексті вказують на певний предмет або на певну особу, певні сполучники поєднують між собою окремі частини речень. До нашого уявлення про текст відноситься не лише той факт, що у ньому речення пов'язані між собою, а що вони пов'язані між собою тематично.

Ми працюємо з поняттям тексту, яке охоплює як усні, так і письмові тексти – з дидактичної точки зору це є дуже важливим, таким чином у поле зору потрапляють різноманітність писемних та усних текстів та різні види

текстів. На уроці німецької мови текст повною мірою проявляє свою інформативну функцію. Перш за все учні повинні навчитися читати текст та розуміти його, вилучати необхідну інформацію, використовувати набуту інформацію для її подальшого репродуктивного використання. Говорячи про розвиток компетенції у читанні іншомовних текстів слід взяти до уваги особливості читання на рідній мові, щоб на основі порівняння зазначити Компетенція у читанні на рідній мові має значний вплив на компетенцію у читанні на іноземній мові.

Наприклад, якщо ми читаємо на рідній мові текст із газети, ми можемо зустрічати у ньому певні слова, значення яких нам невідомі, або саме в цьому значенні ми раніше це слово не зустрічали, або ж конструкція речення є занадто складною і ми намагаємося у ній розібратися та ін. Але ми все таки розуміємо текст незважаючи на певні складнощі. Так і учні доволі часто можуть з користю використовувати свій досвід у читанні на рідній мові.

Часто, особливо на початковому етапі навчання, учні намагаються відшукати у словнику значення кожного незнайомого слова. Це призводить до значного уповільнення процесу читання. Учні концентрують свою увагу на окремих словах та структурах, що негативно впливає на охоплення цілих речень або тексту з метою розуміння його змісту. Таким чином дуже часто розуміння змісту тексту не завжди досягається у повній мірі. Якщо на уроці необхідно сприяти виробленню рецептивних умінь, то важливим є ознайомлення учнів із новими стратегіями. Така робота є дієвою і на початковій стадії вивчення мови, і на просунутому етапі.

Аналіз мовних знаків є лише частиною процесу читання. Поряд із даною основною активністю відбуваються і процеси, спрямовані на розуміння. А саме: той, хто читає, активує знання, які він отримує через текст, далі через контекст та навколишній світ, і використовує стратегії читання. Також читач постійно робить припущення та перевіряє їх через свої знання та при допомозі безпосередньо самого тексту. У такому випадку часто мова йдеться про те, що

читач конструює власний текст у процесі інтерактивної взаємодії між власними знаннями та інформацією із тексту.

Стратегії читання розподіляють на такі, які стосуються безпосередньо процесу читання (вони належать до так званих когнітивних стратегій) та таких, якими підкріплюється та контролюється сам процес читання (їх називають метакогнітивними стратегіями). Якщо, наприклад, під час читання статті з газети висувається гіпотеза про подальший зміст тексту на основі заголовку статті, то тут має місце когнітивна стратегія. Якщо ж читач вирішує читати текст з повним його розумінням, то він керує своїм власним процесом читання і використовує метакогнітивну стратегію.

У методиці викладання німецької мови розрізняють різні типи стратегій, але найважливішими є наступні дві: перші – так звані когнітивні стратегії - це такі, які стосуються процесу читання, аудіювання і які сприяють розумінню. До другого типу стратегій відносять метакогнітивні стратегії. При допомозі цих стратегій учні організують та контролюють процес розуміння тексту. Прикладами когнітивних стратегій можуть слугувати такі: чіткий аналіз слів (комполит); знаходження значення незнайомих слів через контекст; ігнорування незнайомих слів; повторне читання чи слухання складних або не зовсім зрозумілих місць у тексті; узагальнення та систематизація інформації; візуалізація інформації; використання інформації у формі зображень з метою передбачень стосовно змісту тексту або перевірки розуміння змісту тексту; пов'язування нової інформації із власними знаннями. Прикладами метакогнітивних стратегій слід назвати такі: планування процесу читання або слухання тексту (визначення кроків та стратегій, активізація попередніх знань та досвіду та ін.); керування процесом читання або слухання (повторення, відкладання, пропущення); контроль результатів (ідентифікація проблем, перевірка тез, оцінка результатів).

Слід зазначити, що автори навчальних видань, створюючи концепцію завдань та вправ, продумують саме ті стратегії, які будуть найбільш

сприятливими для учнів. Але, на зважаючи на це, вчитель не може просто сподіватися на те, що його учні будуть використовувати змістовні стратегії під час роботи з текстами. Можливо, певна вправа чи то завдання буде сприяти реалізації такої стратегії, яка є абсолютно невідомою для учнів. Тому для вчителя є важливим самостійно продумати, які стратегії необхідно стимулювати через виконання певних вправ і завдань. Крім того, необхідно подумати і про те, яким чином можна підтримати учнів у процесі використання певної стратегії для роботи із текстами. Для цього слід визначити, які стратегії будуть стимулювати відповідну активність учнів.

Стили читання або ж слухання визначають, яким чином сприйматиметься текст учнями. Стили сприймання залежать як від попередніх знань, від виду тексту, так і від інтересів та наміру того, хто читає або слухає. Звісно, текст прозового твору буде читатися інакше, ніж рекламний проспект або квиток на транспорт. Голосові об'яви на залізничному вокзалі слухають інакше, ніж радіорепортаж, тема якого є цікавою для слухача.

Можна виокремити дві основні причини, через які слід пояснювати учням ці стилі сприймання та тренуватися у їх використанні. Перша причина полягає у тому, що учні усвідомлюють, що вони можуть читати тексти різним чином. Відповідно до мети читання тексту застосовується певний стиль читання (слухання), який відповідатиме звичайному читанню, під час якого спочатку певний текст (текст статті із преси) спочатку прочитується бігло, щоб побачити, чи буде він цікавим, і тільки за другим разом текст читатиметься більш уважно.

Другу причину складає усвідомлене використання стилю сприйняття, яке може допомогти краще впоратися із певними труднощами. Завдання прочитати текст лише проглянувши його може допомогти учням розвинути впевненість у своїх знаннях, оскільки вони усвідомлять, що вони добре розуміють певну інформацію з тексту та точніше можуть охопити загальний зміст всього тексту.

Доволі часто завдання до розуміння тексту розподіляються на передтекстові, текстові та післятекстові. Вони визначають безпосередньо

часовий проміжок їхнього виконання. Стосовно текстових вправ і завдань слід зауважити, що вони переслідують досить різні цілі. Більшість завдань, які учні опрацьовують при читанні тексту, в основному, допомагають зрозуміти текст. Іноді розуміння тексту перевіряється вже безпосередньо у процесі читання. Доцільно буде впорядкувати завдання відповідно до цілей, які мають досягатися при їх виконанні. Це завдання, які: 1) готують до розуміння тексту, активізуючи та збагачуючи попередні знання учнів; 2) підтримують розуміння тексту; 3) спонукають до подальшого поглибленого опрацювання змісту тексту. Дещо докладніше варто зупинитися на розгляді вправ першої та третьої групи. Часто підготовчі завдання сприяють тлумаченню вокабуляру. Іноді учні користуються словником або дізнаються про значення певних слів за контекстом. Але у якості підготовчих завдань мають виступати перш за все ті, які активізують попередні знання учнів, але це мають бути не лише завдання мовного плану, а й наочна інформація.

Попередні знання стосуються не тільки певного обсягу лексичних одиниць, граматичних форм чи певного фактичного матеріалу, необхідно активізувати також ставлення учнів до інформації тексту, їх емоції, знання з попереднього досвіду, спонукаючи учнів формулювати та висловлювати свої припущення стосовно інформації чи подій тексту.

Завдання, які підтримують розуміння тексту, мають доволі варіативний спектр, оскільки існують різноманітні стратегії читання, які можуть використовувати учні задля кращого розуміння текстів. А реалізація цих стратегій може відбуватися у процесі виконання відповідних завдань.

Завдання для підтримки розуміння текстів, які пропонуються у підручниках, часто сприяють виробленню наступних стратегій: 1) розкриття значень незнайомих слів при допомозі контексту: учні використовують контекст, щоб мати змогу зрозуміти незнайоме слово; 2) виявлення ключових слів: у кожному тексті є слова, які є особливо важливими для розуміння тексту, вони називаються ключовими; коли учні розуміють ці слова, то вони можуть

зрозуміти й основний зміст тексту; 3) визначення важливої інформації у тексті та відокремлення її від неважливої: кожен текст містить у собі більш важливу та менш важливу, або другорядну інформацію; якщо учні визначають важливу інформацію та спробують її зрозуміти, процес читання буде більш економічним, учні зрозуміють основний зміст тексту; 4) формулювання припущень стосовно змісту тексту: під час читання текстів ми постійно робимо припущення або висуваємо гіпотези; ми читаємо заголовки і припускаємо, про що буде йтися мова у тексті; ми зустрічаємо незнайоме слово і читаємо далі, щоб, можливо, отримати для нього подальше пояснення у тексті і т. ін.; 5) перевірка припущень: іноді заголовки вводять нас у оману і лише у процесі читання ми помічаємо, що текст має зовсім інший напрямок, аніж ми очікували після припущення, викликаного заголовком; у процесі читання ми також перевіряємо свої припущення; 6) розуміння та візуалізація змістової структури тексту: щоб краще зрозуміти структуру тексту, може прийти на допомогу його образна візуалізація; загалом це завдання рідко пропонується у відкритій формі, в основному візуалізація подається у готовому вигляді і учні не повинні розробляти її самостійно; 7) постановка *W*-запитань до тексту: при допомозі загальних *W*-запитань (*Wer? Was? Wann? Warum? Wo? Wohin? ...*) часто можна впорядкувати основну інформацію з тексту і швидко охопити його загальний зміст; *W*-запитання доволі часто можна зустріти у завданнях підручників, але доцільним є також постановка питань такого типу до тексту, який опрацьовується. Більш конкретні запитання до тексту слугують швидше для того, щоб відфільтрувати спеціальну інформацію та перевірити детальне розуміння тексту; 8) доповнення попередніх знань новою інформацією: наші попередні знання допомагають нам не лише висловити припущення, а й зрозуміти значення слів, змісту, метафор та ін.; тому ми повинні доповнювати їх новою, здобутою із текстів інформацією; 9) усвідомлення стратегій читання: якщо ми усвідомлюємо, які стратегії нам допоможуть при читанні, в такому випадку їх можна гнучко та доцільно використовувати з метою сприяння

кращому розумінню тексту.

Висновки. З огляду на вищевикладений матеріал можна стверджувати, що робота з текстами у процесі вивчення німецької мови має враховувати їх особливості, мету, з якою вони опрацьовуються, подальше використання отриманої інформації. Для більш ефективного читання текстів значну увагу слід приділяти стратегіям, які підвищують ефективність засвоєння прочитаного матеріалу. Вчитель має доцільно обирати та навчати учнів цих стратегій залежно від мети та завдань, які є пріоритетними на уроці.

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДОШКІЛЬНЯТ ІЗ ЗНМ

Штепа Людмила Григорівна

Асистент кафедри дошкільної та технологічної освіти

Зрожаєва Ірина Олексіївна

Студентка

Криворізький Державний Педагогічний Університет

м. Кривий Ріг, Україна

У статті висвітлено актуальність поглибленого вивчення проблеми формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). У центрі уваги – мовленнєва діяльність як складний двосторонній функціональний процес, що включає сукупність навичок, операцій і вмінь, які поступово формуються протягом розвитку дітей дошкільного віку. Актуальність дослідження формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності у дітей із ЗНМ полягає в тому, що спілкування та передача інформації в процесі мовленнєвої діяльності визначається її значущістю для розвитку, мислення, інтелектуального функціонування та особистісного зростання. Встановлено необхідність розробки методичного змісту формування комунікативної складової мовленнєвої діяльності у дітей із ЗНМ III рівня засобами казкотерапії.

Ключові слова: ЗНМ, комунікація, казкотерапія.

Постановка проблеми. Процес реформування сучасної освіти вимагає модернізації підходу до організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Це цілком природна соціальна потреба: сучасному суспільству потрібні розумні та компетентні особистості, які вміють критично мислити, творчо діяти, застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях, неординарно вирішувати проблеми або створювати нові [1, с. 21]. Тому все більшого значення набувають нові підходи до освітнього супроводу,

прогнозування освітніх наслідків та пошук перспективних технологій розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – це складний мовний розлад у дітей з нормальним слухом та інтелектом, при якому порушуються всі компоненти мовлення, включаючи словниковий запас, голос та граматику. Діти з порушеннями мовленнєвої діяльності мають порушені комунікативні навички. До них відносяться відсутність мотивації до спілкування, поведінкові труднощі, труднощі у встановленні контакту та підвищена розумова втомлюваність. Для подолання цих проблем необхідно застосовувати цілеспрямовані процеси навчання комунікативним засобам і вміння використовувати їх на практиці.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемам діагностики та корекції загального недорозвитку мовлення присвячено багато досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців: Л. Єфіменкова, Р. Лалаєва, Ю. Рибцун, Є. Соботович, Л. Спірова, В. Тарасун, Л. Трофименко, Т. Філічева. Сучасні підходи до вивчення та корекції загального недорозвинення мовлення вимагають виявлення та вивчення окремих компонентів мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку із ЗНМ.

Дослідженням казкотерапії, вивченням теоретичних і практичних аспектів роботи з казкою, індивідуальною та груповою практикою займалися українські вчені Ю. Алімова, Д. Арановська-Дубовис, О. Бреусенко-Кузнєцова, О. Вознесенська, М. Забродський, Є. Заїка, О. Мартиненко, Г. Мікляєва, Л. Терлецька, Р. Ткач, Т. Яценко. Автори спробували дати визначення казкотерапії, розробили методологію та вікові особливості її застосування.

Мета статті: дослідити особливості методу казкотерапії як засобу розвитку комунікативних навичок у дошкільників із ЗНМ.

Виклад основного матеріалу. У дітей з нормальним слухом і збереженим інтелектом під формою мовленнєвої аномалії розуміють розлад, при якому порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що стосуються як звукового, так і смислового аспектів мовлення.

Мовленнєвий недорозвиток має різноманітне походження, і різну структуру аномальних відхилень. Проте, всі діти із затримкою мовленнєвого розвитку мають типові відхилення, які свідчать про загальне порушення мовленнєвої діяльності. Типовою ознакою є затримка мовлення, коли перші слова з'являються не раніше трьох-чотирьох років, іноді після п'яти років. Без спеціального навчання мовна активність таких дітей поступово знижується.

У таких дітей ЗНМ поєднується з синдромом рухової загальмованості, синдромом емоційного збудження і вкрай низькою розумовою працездатністю.

В результаті мовленнєвих і рухових порушень, пов'язаних з органічним ураженням або недорозвиненням певних відділів центральної нервової системи, дефекти вимови можуть проявлятися в різному ступені та ускладнювати сприйняття дитиною звуків. Коли порушується взаємодія між слуховою та мовленнєвою моторикою, звукова структура слів засвоюється не в повному обсязі, що гальмує процес примноження словникового запасу, формування граматичної будови мовлення, оволодіння письмом і читанням.

Логопедія поділяє ЗНМ на чотири рівні, перші два з яких характеризуються більш глибоким ступенем мовленнєвих порушень, тоді як на третьому, вищому рівні, дитина має лише деякі прогалини у розвитку фонетичної сторони, словникового запасу та граматичної будови.

Дослідження вчених (Р. Левіна, Н. Жукова, Є. Соботович, Г. Чиркіна, Т.Філічева) виявили системні порушення мовленнєвої діяльності та визначили типові приклади дефектів, характерні для дітей із ЗНМ.

I рівень ЗНМ характеризується ознаками: активний словниковий запас незрілий і складається зі звуконаслідування, лепету та невеликої кількості загальноновживаних слів. Пасивний словниковий запас ширший за активний, але значно складніший для розуміння позаситуативного мовлення. Фразова мова практично відсутня. Здатність розпізнавати звуки слів та структури складів не сформована.

II рівень ЗНМ: володіння повсякденним словниковим запасом (переважно

пасивним). Активний словник розширюється за рахунок вживання деяких прикметників і прислівників. Мовлення також може збагачуватися за рахунок використання певних словозмін. Є спроби змінювати дієслова за родами, числами, відмінками та часами, але вони безуспішні. Розуміння мови покращується, але вимова звуків і слів сильно порушена.

Ознаки III рівня ЗНМ: неточне знання і неправильне вживання багатьох повсякденних слів; неправильне вживання простих прийменників; відсутність у мовленні складних прийменників; недостатня сформованість граматичних форм мовлення; неправильне вживання відмінково-кінцевих форм; змішування часових і дієслівних форм; помилки узгодження і спотворення. Більшість дітей мають дефекти вимови звуків і структури слів, мають труднощі в аналізі звуків і навчанні синтезу слів. Розуміння повсякденного мовлення у них хороше, але спостерігається незнання окремих слів і значень, семантична плутанина слів зі схожим звучанням, недостатнє оволодіння багатьма граматичними формами.

Ознаки IV рівня ЗНМ: четвертий рівень мовленнєвого розвитку характеризується залишковими проявами недорозвинення елементів лексико-граматичних і фонетико-фонематичних компонентів мовної системи. Мовлення таких дітей лише на перший погляд здається правильним але тільки під час обстеження можливо виявити загальний недорозвиток мовлення.

У дітей з IV-м рівнем недорозвинення мовлення виявляються незначні порушення всіх його компонентів. Характерною своєрідністю є те, що, розуміючи значення слова, дитина не отримує в пам'яті його фонематичний образ і, як наслідок, спостерігається спотворення в різних варіантах: персеверації, перестановка звуків і складів, парафазії, опускання складів, додавання звуків і складів. Млява артикуляція та нечітка дикція залишають враження загальної змазаності мовлення. Творення слів за допомогою суфіксів також викликає значні утруднення. Стійкими залишаються помилки при вживанні: іменників зі зменшено-пестливими суфіксами, іменників із суфіксами одиничності, іменників, що характеризують емоційновольовий і

фізичний стан об'єктів, присвійних прикметників [5]

Дослідження організації традиційних логопедичних занять з розвитку зв'язного мовлення показують, що найбільше часу (2/3) витрачається на читання, словникову роботу та змістовні бесіди. Недостатньо часу залишається для переказування дітьми оповідань та казок.

Відсутність системи роботи та обмеженість часу, відведеного на переказування та творче розповідання на заняттях, не дає змоги дітям дошкільного віку задовольнити свої комунікативні потреби та проявити творчу активність.

Сьогодні логопедія як наука значно розвинулася, розширюються міждисциплінарні зв'язки. Тому поряд з традиційними методами логопедичної роботи активно використовуються інноваційні методи психокорекційного впливу, які суттєво доповнюють логопедичний процес і дають можливість логопедам досягати кращих результатів та ефективності при роботі з дітьми-логопатами. Одним з таких методів є казкотерапія.

Казкотерапія найдавніший в людській цивілізації метод практичної психології і один з наймолодших в науковій практиці. Спираючись на дослідження О. Бреусенко-Кузнєцова, І. Вачкова, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, доцільно розглядати казкотерапію як напрям практичної психології, який, використовуючи метафоричні ресурси казки, надає особистості можливість розвинути самосвідомість і будувати особливі рівні взаємодії, що створює умови для становлення їх суб'єктності.

Як зазначає Тищенко В.В., мовлення дітей із ЗНМ III рівня характеризується розгорнутим фразовим мовленням з частковим фонетико-фонематичним та лексико-граматичним недорозвиненням. Тому в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку із ЗНМ III рівня доцільно використовувати логоказки. Логоказка – це навчальний процес, який сприяє розвитку фонетичного, лексичного та граматичного аспектів, вихованню моральних якостей дитини та розвитку психічних процесів.

Логоказка в ході навчально-корекційної роботи вирішує такі завдання: розвиток монологічного та діалогічного мовлення; підвищення ігрової мовленнєвої мотивації дитини, художньо-естетичної спрямованості та дієвості мовленнєвого змісту; модифікація та розвиток психологічної основи мовлення; створення сприятливої психологічної атмосфери; за допомогою казки збагачення емоційно-чуттєвої сфери дитини.

У логокорекційній роботі з дошкільниками із ЗНМ III рівня варто використовувати усі види логоказок:

1) артикуляційні – сприяють розвитку мовленнєвого дихання, артикуляційної моторики;

2) пальчикові – сприяють розвитку дрібної моторики та графічних навичок;

3) фонетичні – сприяють уточненню артикуляції певного звуку, автоматизації та диференціації звуків;

4) лексико-граматичні – сприяють збагаченню словника, закріпленню знань граматичних категорій, формуванню та розвитку зв'язного мовлення [3, с. 85-86].

Одним із ефективних методів роботи у процесі розвитку зв'язного мовлення та його лексико-граматичної складової у дітей із ЗНМ III рівня виступають «Міні-казки-зв'язки». «Міні-казки-зв'язки» являють собою ланцюжок картинок та схем, що розташовані в логічній послідовності та позначають закінчену думку. За допомогою «Міні-казок-зв'язок» дитина «читає» речення (історію, оповідання, казку). За бажанням можна придумати та домалювати продовження або вигадати інший сюжет із запропонованими героями. За допомогою таких казок можна проводити роботу з розвитку монологічного мовлення дітей.

Казкотерапія допомагає вирішувати ряд психолого-педагогічних проблем у дітей, серед яких є агресія, мовленнєвий негативізм, упертість, проблеми зі сном, сором'язливість, тривожність, несамостійність. Також казкотерапія

виховує у дітей позитивні риси особистості: наполегливість, цілеспрямованість, доброту, пізнавальну активність тощо [2, с. 84].

Казкотерапія посідає важливе місце у системі розвитку зв'язного мовлення та словесної творчості дітей. Казки спонукають дітей до побудови власних висловлювань, формують комунікативні вміння та навички, збільшують лексичний запас, вчать дітей знаходити вихід із різних ситуацій [4, с. 185]. Широке використання казкотерапії в логопедичній роботі ефективно допоможе подолати труднощі у розвитку зв'язного мовлення, а також сприятиме вирішенню психолого-педагогічних проблем дитини із ЗНМ.

Висновки. Отже, розвиток мовлення – складний психічний процес, що не зводиться до простого відтворення дитиною почутої мови. Мовленнєвий розвиток дитини демонструє розвиток її компетентності у соціальній взаємодії.

У дітей із ЗНМ на фоні системних мовленнєвих порушень затримується розвиток психічних процесів і не формуються комунікативні навички. Їх недосконалість не забезпечує процес спілкування, а значить і не сприяє розвитку мовленнєвої та пізнавальної діяльності, перешкоджає оволодінню знаннями. Так у дітей із ЗНМ виникають перешкоди в засвоєнні рідної мови, її звукової системи, граматичного ладу, лексичного складу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю. Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.
2. Бойчук Ю. Д., Казачінер О. С. Основні педагогічні прийоми, які застосовуються в казкотерапії. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 26. С. 79-85.
3. Міщенко Ю. В. Логоказка як засіб підвищення мовленнєвої активності дітей із дислалією. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації. Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. С. 84-86.
4. Харченко Т. Г., Матрунич Н. А. Значення казкотерапії в роботі з дітьми із порушеннями мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації:

матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. С. 185-187.

5. Прокуріна О. М., Кравченко А. І. Рівні ЗНМ та їх загальна характеристика сучасні: проблеми логопедії та реабілітації суми: ФОП Цьома с.п., 2018. 197 с

УДК 37: 37.01

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Яницька Олена Юрїївна

кандидат педагогічних наук, доцент
проректор з навчально-методичної роботи та
гуманітарної освіти університету

Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна

ORCID ID 0000-0003-4965-1720

Іванюта Ольга Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології

Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна

ORCID ID 0000-0002-3316-9879

Вступ. Вивчення психолого-педагогічних чинників міжособистісних непорозумінь у дітей дошкільного віку є надзвичайно актуальним, оскільки з моменту входження дитини в групу однолітків, їх індивідуальний розвиток вже не можна розглядати поза взаємовідносинами з іншими дітьми. В статті обговорюється проблема причин виникнення труднощів у дітей старшого дошкільного віку, а також впливу різноманітних чинників та виникнення конфліктів, поскільки їх розв'язання самими дітьми є актуальним та складним питанням; аналізуються результати анкетування вихователів щодо виникнення труднощів у спілкуванні дітей старшого дошкільного віку, а також результати соціометричних виборів дітей за негативним критерієм.

Постановка проблеми. Необхідність здійснення психолого-корекційної роботи, яка запобігає виникненню соціально-психологічних причин конфліктних ситуацій у спілкуванні дітей дошкільного віку, включаючи чіткого

розуміння мотивів незадоволеності дошкільнят у спільній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання соціально психологічних труднощів у спілкуванні дітей дошкільного віку привертає увагу багатьох дослідників сьогодення (Артемова Л. В., Коломинський Я. Л., Рояк А. А., Лавриченко Н, Харченко С.), оскільки дозволяє адекватно виокремлювати, фіксувати, описувати та аналізувати коло питань, які знаходяться на перетині всієї системи соціальних, культурних та психологічних закономірностей.

Спілкування – це взаємодія двох або більше людей з метою встановлення і підтримки міжособових відносин, досягнення загального результату спільної діяльності. Спілкування – один з найважливіших чинників психічного і соціального розвитку дитини. Тільки у контакті з дорослими та однолітками можливе засвоєння дітьми норм і правил поведінки.

Психологічні дослідження засвідчують, що потреба у спілкуванні виникає і чітко проявляється уже в перші місяці життя дитини. Основою для її розвитку, як визначав Л. С. Виготський, є те, що будь яка потреба немовляти становить потребу до іншої людини. Прихід дитини до дитячого садка важливий аспект її психічного життя.

З моменту входження дитини в групу однолітків, її індивідуальний розвиток вже не можна розглядати і вивчати поза взаємовідносинами з іншими дітьми. Досвід міжособистісних стосунків з ровесниками є фундаментом для розвитку особистості дитини, основою становлення її самопізнання.

Проблема конфліктів завжди приваблювала дослідників і розроблялася представниками різних психологічних напрямків як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології.

Зокрема, у зарубіжній психології вона представлена роботами представників різних підходів: психоаналітичного (З. Фройд, К.-Г. Юнг та А. Адлер); соціотропного (У. Мак- Дауголл, С. Сігеле); етологічного (К. Лоренц, Н. Тінберген); теорії групової динаміки (К. Левін, Д. Креч);

фрустраційно-агресивного (Д. Доллард, Н. Міллер); поведінкового (А. Басс, А. Бандура); соціометричного (Дж. Морено, Г. Гурвіч); інтеракціоністського (Т. Шибутані, Д. Шпігель). Завдяки цим роботам у психологічній науці було започатковано систематичне вивчення конфлікту як самостійного соціально психологічного феномену.

У віковому аспекті проблему конфліктів вивчали Я. Л. Коломинський, Б. П. Жизневський, М. І. Коцко, Рояк А. А., М. І. Тютюнник. Однак проблема впливу різноманітних чинників на виникнення, протікання та розв'язання конфліктів у дошкільному віці і взаємозв'язку цих чинників залишилась поза увагою дослідників.

Соціалізація особистості в дитячому віці є пріоритетним напрямом дошкільної освіти, важливим системним процесом, що дозволяє малюкам прилучатися до соціокультурного процесу та освоювати позицію суб'єкта соціального життя.

Формування особистості в дитячому віці відбувається перш за все у міжособистісних стосунках. Важливе значення у цьому процесі належить соціально- психологічним чинникам, пов'язаним з різноманітними аспектами соціального життя дитини- в оточенні дорослих. З'ясуванню різноманітних аспектів становлення системи стосунків в дитячому колективі присвячено значну кількість робіт у вітчизняній, і зарубіжній психології.

Всі дослідження, проведені в цьому напрямку, можна умовно поділити на декілька груп, до першої- належать роботи, присвячені аналізу взаємозв'язку між характером стосунків і статусною структурою групи (Л. Коломинський, П. О. Лахестик, Р. Ф. Савіних). До другої групи належать роботи присвячені аналізу особливостей стосунків між дітьми (Л. В. Артемова, Б. П. Жизневський, Розенталь).

Дослідження, виконані під керівництвом М. І. Лісіної, доводять, що психологічною основою популярності дитини серед ровесників є здатність адекватно задовольняти різні за змістом комунікативні потреби. Третя група

досліджень присвячена аналізу зовнішніх чинників, що детермінують статус дитини. Так, у психологічній теорії не раз порушувалося питання про залежність статусу дитини не лише від її особистісних якостей, але й від властивостей групи, відносно якої визначається статус (В. У. Кузьменко, А. Б.Ценципер).

Період дошкільного дитинства, який трактується науковцями як стадія ранньої соціалізації і розглядається як «період первинного фактичного становлення особистості» і займає особливе місце у педагогічній і психологічній науках. Це пов'язано з тим, що у цей період відбувається формування особливостей психіки, які визначають поведінку дитини, її ставлення до навколишнього світу і становлять фундамент особистості.

Формування цілей статті. Метою повідомлення є презентація результатів дослідження соціально-психологічних труднощів у спілкуванні дітей старшого дошкільного віку, які будуть в подальшому покладені в основу розробки розвивально-корекційних програм, її етапів та технологій. Адже, при розробці розвивальних програм необхідно враховувати тип труднощів у спілкуванні дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Вихователям була запропонована анкета Т. М. Титаренко, в якій були виокремлені основні соціально-психологічні труднощі спілкування дітей : дратівливість, обурення, прагнення образити, вибухи агресій, прагнення заперечувати тощо.

Анкета по перевірці конфліктності дітей (за Т. М. Титаренко):

1. Злий дух часом вселяється в нього
2. Він не може змовчати, коли чимось незадоволений
3. Коли хтось його образить, він обов'язково прагне поквитатися так само
4. Часом йому без усякої причини хочеться вилаятися
5. Часом він із задоволенням ламає іграшки, щось розбиває, шматує, рве книжки
6. Інколи він так наполягає на чомусь, що людям навколо уривається

терпець

7. Від того, щоб подразнити тварин
8. Взяти верх у суперечці з ним майже неможливо
9. Дуже сердиться, коли вважає, що хтось кепкує з нього
10. Здається, що інколи в нього спалахує бажання зробити якусь шкоду,

шокувати оточуючих

11. У відповідь на звичайні розпорядження прагне зробити все навпаки
12. Часто не за віком сварливий
13. Сприймає себе як самостійного і рішучого
14. Любить бути першим, верховодити, підкоряти собі інших
15. Невдачі надзвичайно дратують його, намагається шукати винних
16. Легко свариться, вступає в бійку
17. Старається спілкуватися з молодшими і фізично слабшими
18. У нього часті напади похмурої дратівливості
19. Не рахується з ровесниками, не поступається, не ділиться нічим
20. Упевнений, що будь-яке завдання виконає краще за інших

Висока агресивність: 15-20 балів

Середня агресивність: 7-14 балів

Низький рівень агресивності: 1-6 балів

Відповідаючи на перше та друге запитання вихователі зазначали, що такі прояви зустрічаються у 30% дітей, що стосуються відстоювання свого «Я», - воно спостерігається у 35% дітей. Прагнення щось руйнувати, бити та шматувати вихователі спостерігають у 7% дошкільнят. Більшості дітей не подобаються ситуації, коли хтось насміхається над ними. Однак, на нашу думку, ця характеристика є позитивною.

Невелика частина дітей (15%), бажаючи зробити якусь шкоду та у відповідь на звичайні попередження прагнуть знести все навколо. 20% дошкільнят легко сваряться не рахуються з ровесниками не поступаються, не діляться нічим. Таким чином, можемо констатувати, що невелика частина дітей

старшого дошкільного віку (15-20%) виявляють дратівливість та імпульсивність у процесі взаємодій з однолітками.

Проаналізовані результати анкетування дозволяють стверджувати, що у п'ятої частини дітей спостерігаються високий рівень конфліктності, у третій частині конфлікти мають ситуативний характер і зазвичай вирішуються лише шляхом встановлення норм справедливості.

Для отримання психологічних портретів ми запропонували дітям дати характеристики своїм ровесникам. При цьому особливу увагу зосередили на вивчені соціометричних виборів дітей за негативним критерієм. Більшості дітей (60%) було важко визначитися з тими, кого б із своїх однолітків вони б не захотіли запросити до себе в гості. Другу групу (30%) складали ті дошкільнята, які впевнено зробили і позитивні, і негативні вибори. Третя група (10%) – не змогли дати відповіді на запитання.

У процесі соціометричного опитування ми дослідили мотивування негативних виборів. З 20 учасників експерименту – 15 мотивували негативний вибір.

Вмотивуванням дошкільнят домінували наступні: особистісні характеристики однолітків (сердитий, жадібний); агресивність (б'ється, кричить, штовхається); відсутність взаємності (він завжди сам, вона з нами не грається); мотив – не цікава (мовчить, не вміє гратися).

Таким чином, дітей також не влаштовує питання визнань та позицій: хтось хоче очолювати мікрогрупу, хтось бути біля вихователя.

Наші спостереження дозволяли виділити різні стратегії поведінки:

- не бажання звертатися до вихователя за допомогою;
- бажання самостійно вирішити суперечку;
- спроба підключити вихователя до розв'язання конфлікту.

Результати свого дослідження ми використовували при подальшій корекційній роботі, яка передбачає: введення чітких правил спілкування; формування ігрових навичок; формування умінь об'єктивно оцінювати

поведінку ровесників та – своєю власною; стимулювати бажання виходити із суперечок та труднощів у спілкуванні.

Висновок. Отже, результати дослідження показали наявність конкретних узагальнених причин труднощів у спілкуванні дітей страшного дошкільного віку, а також мотивування їх негативних виборів та різних стратегій їх поведінки. Це є вкрай важливим для розробки програми попередження виникнення труднощів у спілкуванні дітей старшого дошкільного віку.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ШКОЛЯРІВ

Бєздєтко Наталія Олександрівна
Євтушенко Маргарита Миколаївна
Ситник Ляля Атамурадівна

Студентки
Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»
м. Харків, Україна

Вступ. Формування позитивної «Я-концепції» та самоусвідомлення є ключовим етапом у розвитку особистості школярів, оскільки це сприяє створенню позитивної картини оточуючого світу і розумінню свого місця в ньому. Залежно від того, наскільки успішно цей етап буде пройдений, залежить далі здатність учнів до самореалізації та досягнення успіху в різних сферах життя. Однак, у процесі формування ідентичності, школярі зіштовхуються з потребами авторитетних осіб, таких як вчителі, родичі, або суспільство в цілому. Це може створити конфлікт між зовнішніми очікуваннями та внутрішніми потребами учнів, що може призвести до складних внутрішніх конфліктів.

Тому, важливо, щоб учителі та батьки допомагали школярам усвідомлювати свої внутрішні потреби та бажання, і давали можливість дітям виражати свої думки та ідеї. Це допоможе створити сприятливу атмосферу для розвитку позитивної «Я-концепції», зміцнення самовизначеності та здатності до самореалізації в учнів.

Мета роботи: дослідити особливості формування Я-концепції у молодших школярів.

Матеріали та методи. У ході проведення дослідження використовувалися теоретичні методи, зокрема аналіз наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів, що дозволило глибоко проаналізувати та систематизувати різноманітні аспекти проблеми, що досліджується. Цей підхід дав можливість виявити загальні тенденції та визначити переваги та недоліки різних підходів до розв'язання проблеми. Крім того, дослідження дозволило зробити висновки та запропонувати практичні рекомендації для подальшого розвитку обраної теми.

У підготовці даної роботи ми використовували дослідження таких авторів, як К. Роджерса, Е. Еріксона, І. А. Дубровіної, Т. М. Титаренко, Гуменюк О. Є., Долинської З. В., Скрипченко Л. В., Огороднійчук О. В. та Голубевої А. Н. Їх праці були використані як джерело інформації для нашої роботи.

Результати та обговорення. Сучасна психологічна література пропонує різні підходи до визначення поняття я-концепції. Найбільш поширеними є динамічна система уявлень людини про саму себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних та інтелектуальних властивостей, самооцінку та суб'єктивне сприйняття зовнішніх факторів. Поняття я-концепції виникло в рамках гуманістичної психології, яка ставить на перше місце особистість та її самовизначення. У понятті я-концепції значний внесок зробили такі вчені, як А. Маслоу, К. Роджерс, Ч. Кулі, Дж. Мід, Е. Еріксон. Перші теоретичні розробки у цій області були проведені У. Дженсоном, який розглядав глобальне особистісне Я як взаємодіюче Я-усвідомлююче (I) та Я-як об'єкт (Me) [4, с. 47].

Першим психологом, який почав досліджувати Я-концепцію, був Вільям Джеймс. Він розглядав глобальне особисте «Я» як двоїсте утворення, що поєднує в собі Я-сознаюче (чистий досвід) та Я-як об'єкт (зміст цього досвіду), які існують одночасно. Джеймс сформулював гіпотезу про подвійну природу інтегрального "Я" та розвинув уявлення про Я-концепцію, висунувши багато дескриптивних та оціночних категорій, пов'язаних з поняттям «Я».

Роберт Берн, засновуючись на дослідженнях В. Джеймса, К. Роджерса та Е. Еріксона, глибоко вивчав процес формування свідомості про власну особистість та її самооцінки. Він трактував Я-концепцію як суму всіх уявлень та установок про себе, включаючи оцінювальну складову. У теорії Бернса Я-концепція складається з трьох компонентів: емоційного (комплекс емоційних характеристик та емоційного ставлення до себе, самооцінка), когнітивного (розуміння власного образу «Я») та поведінкового (ймовірні поведінкові реакції). Ці компоненти регулюють поведінку та вчинки через їх нерозривну інтегративну єдність.

Р. Берн в своїй Я-концепції виділяє різні способи сприйняття себе особистістю, які відображають різні аспекти особистості.

Перший з них - «Я-реальне» - відображає уявлення особистості про себе, яке відповідає дійсності. Другий аспект - «Я-ідеальне» - представляє проєкт бажаного «Я». Третій - «Я-дзеркальне» - відображає уявлення особистості про те, як її сприймають інші.

Крім цього, Берн виділяє ще чотири аспекти: «Я-емоційне», «Я-інтелектуальне», «Я-соціальне» та «Я-фізичне». Кожен з них відображає різні аспекти особистості, які впливають на її сприйняття себе та взаємодію з іншими людьми [3, с. 30-39].

Концепція "Я" - це комплексне уявлення людини про себе, яке включає в себе систему переконань та настанов, що стосуються її особистості. Це уявлення є досить стійким та, в різні моменти часу, може бути більш-менш свідомим. [1, с. 6].

Я-концепція є динамічним та активним утворенням, яке впливає на діяльність та переживання людини, виконує мотиваційні функції, формує плани, правила та сценарії поведінки, визначає адекватність реакцій на соціальні зміни. Таким чином, Я-концепція є посередником у найважливіших внутрішньоособистісних процесах, таких як переробка інформації, мотивація та емоції, а також у більшості міжособистісних взаємодій, включаючи соціальну

перцепцію, вибір партнера та стратегії взаємодії з ним.

Одними з головних психологічних механізмів розвитку Я-концепції особистості є рефлексія та самоконтроль. Первинне формування Я-концепції у дитини відбувається в родинному середовищі, через взаємодію зі значущими дорослими. Пізніше, коли дитина зростає і вступає до навчального закладу, на її Я-концепцію впливає також оточення: спілкування з однолітками та взаємодія з учителем.

Згідно з дослідженням І. А. Дубровіної, Т. М. Титаренко та О. М. Прихожан, образи Я-хлопчик і Я-дівчинка формуються у дитинстві на основі сприйняття оцінок, які оточуючі люди висловлюють про дитину. Подальше формування цих образів залежить від того, як співвідносяться оцінки інших людей та власна оцінка дитини.

Дослідження Л. І. Божович та В. С. Мухіної підтверджують, що дитина формує своє уявлення про гендерні відмінності та власну гендерну ідентичність, спираючись на статеві ролі, які вона спостерігає у поведінці статево типізованих осіб. Це наслідування статево визначених моделей поведінки є основою для формування перших уявлень дитини про гендерні ролі та її власну стать [2, 4].

Дитина розвиває свідомість про свою стать та формує уявлення про себе як представника певної статі, шляхом освоєння ролей та набуття соціального досвіду через гру. У формуванні образу свого статево відповідного "Я" значну роль відіграє соціальне середовище, а саме соціальна практика, що сприяє формуванню уявлень про "узагальнених Інших" - чоловіків та жінок. З часом, дитина складає "концепцію - Я", яка стає стабільним набором гендерних настановок, міркувань та символів щодо себе як представника певної статі. Ці ідеї запропоновані М. Й. Боришевським та В. М. Васютинським.

Дитина проходить довгий шлях в становленні свого образу як представника своєї статі, починаючи з імітації статево рольової поведінки дорослих і закінчуючи розвитком здатності до внутрішнього програмування

статевовідповідних ролей. Вже з молодшого шкільного віку дитина набуває здатності оцінювати узагальненого іншого, який визначається впливом культурного середовища, і формує свою ідентичність відповідно до статоворольового самовизначення [3, 5].

Період шкільної освіти є особливо важливим для формування уявлення дитини про себе, що включає у себе потребу в уважному і динамічному відстеженні та коригуванні можливих шляхів формування її "Я-концепції" і самооцінки. Американські та вітчизняні дослідники (Є. Ю. Худобіна, Р. Бернс, О. Г. Кондратюк) відзначають, що шкільний період не тільки є важливим для самоідентифікації дитини, але також накопичує ресурси для подальшого розвитку самоусвідомлення та психічних можливостей, необхідних для подолання життєвих труднощів, формування впевненості у собі, мотивованого ставлення до навколишнього середовища та інших важливих аспектів.

Дослідник В. Хьюїт у своєму дослідженні "Самоусвідомлення" вказує на те, що концепція "Я" у школярів має складові, які відрізняються від інших вікових груп, оскільки оцінка себе формується під впливом різних інституціональних факторів. Окрім фізичного компоненту, який стає більш актуальним у підлітковому віці з підвищенням уваги до гендерної самоідентифікації, також виділяються соціальний та духовний (трансперсональний) компоненти. Дослідник вказує на те, що на даному етапі духовний компонент є продуктом моральних та ціннісних засад, які передає оточення школяра. Крім того, В. Хьюїт виділяє академічний елемент як одну з складових концепції "Я".

У шкільному віці діти можуть розвинути здатність і мотивацію до продуктивної діяльності, якщо вони відчують позитивне ставлення до вимог оточуючих, можуть ідентифікувати їх як корисні для свого самоусвідомлення та самооцінки, орієнтуються на позитивні моделі поведінки та бажають наслідувати їх, а також відчують моральне задоволення від виконання діяльності незалежно від підкріплення з боку авторитетних фігур. Однак,

самовмотивованість є складною задачею в освітній моделі, оскільки вона повинна бути підтримана якісним самоаналізом та рефлексією дитини щодо свого "Я".

У дослідженнях І. Слободчика акцентується увага на індивідуалізмі поведінки та сприйнятті дитиною навколишнього світу, а також на усвідомленні себе як суб'єкта діяльності. Діти шкільного віку перебувають на межі кількох соціальних груп: родини, шкільного оточення та суспільства загалом. Проте не завжди всі ці групи інтегровані та взаємозв'язані, тому для формування самоусвідомлення та встановлення стосунків з оточуючим світом найважливішою є ідентичність дитини. "Я-концепція" є пануючою на даній стадії, але ще не повністю розвиненою, оскільки знаходиться на четвертому або п'ятому етапі формування (згідно з Е. Еріксоном). На цій стадії домінує усвідомлення компетентності/некомпетентності, а також потреба у постійній зовнішній позитивній оцінці.

Одним з ключових факторів, що впливають на формування позитивної «Я-концепції» у школярів, є діяльність, з якою вони зіштовхуються в школі та поза нею. Ця діяльність повинна бути активною, креативною та експериментальною. Кожен конкретний акт в рамках цієї діяльності повинен бути пов'язаний зі зусиллями, які дитина докладає, щоб отримати досвід, який має цінність для неї, а також з моделюванням позитивної підтримки, яку вона отримує за власні досягнення.

Цінності цієї діяльності повинні задовольняти не лише потреби та вимоги авторитетних осіб, таких як батьки, вчителі та психологи, але й відповідати індивідуальній «Я-концепції» кожної дитини. Якщо дитина займається продуктивною діяльністю з дотриманням правил, які вона повторює, вона збагачує свій життєвий досвід та збільшує свою самооцінку. Ці правила з часом стають звичними, а на їх основі формується позитивна «Я-концепція», що ґрунтується на гуманістичних принципах, впевненості в собі та стійких моральних орієнтирах.

Висновки. Дослідження літератури показують, що було проведено багато теоретичних та експериментальних досліджень з проблеми становлення Я-концепції особистості. В цих дослідженнях було вивчено структуру, механізми і закономірності формування Я-концепції.

Кожен компонент Я-концепції має свою роль у формуванні і підтримці цілісності особистості, а також у здатності до адаптації та саморозвитку. У цілому, Я-концепція є важливим аспектом самосвідомості та взаємодії зі світом, і дослідження її структури та функцій може допомогти краще зрозуміти людську поведінку та психологічні процеси.

Сім'я є ключовим соціальним інститутом, де відбувається духовний розвиток та первинна соціалізація дітей, які знаходяться в шкільному віці. Основною метою сімейного виховання є виховання дітей. У цьому процесі формуються риси особистості, моральні та етичні норми, моделі та звички поведінки, які є необхідними для того, щоб діти змогли успішно адаптуватися до суспільства та стати повноцінними членами його.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балашова С. Навчально – рольова гра у формуванні дослідницьких умінь студентів// Психологія та соціальна робота. – 2005. - № 6 - С.56- 59.
2. Голубева А. Н. Психологические особенности проявления настойчивости у детей дошкольного возраста. - М.: Просвещение, 1986.
3. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції. Тернопіль: «Економічна думка», 2004. 310 с.
4. Давыдов В. В. Учебная деятельность: состояние и проблемы исследования// Вопросы психологии. – 1991. - №6.
5. Долинська З. В., Скрипченко Л. В., Огороднійчук О. В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /–К.: Просвіта, 2001.– 416с
6. Столин В. В., Шмелёв А. Г. Семейные трудности: какие и почему? Задание для самоанализа//Семья и школа.–1985.-№ 3.–С.18-21.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ САМОТНОСТІ У ЖІНОК, ЯКІ ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН

Дроздова Діана Сергіївна

к. психол. н., доцент

Колода Тетяна Анатоліївна

Студентка

Горлівський Інститут Іноземних Мов

Державний Вищий Навчальний заклад

Донбаський Державний Педагогічний Університет

Вступ./Introduction. Після початку повномасштабної війни з Росією понад 7,7 млн українців стали внутрішньо переміщеними особами. За даними Міжнародної організації з міграції, частка переселенців у загальній кількості населення України зросла до 17,5 %, тобто кожна шоста людина змушена була виїхати за кордон [2].

Наукова проблема нашого дослідження обумовлена тим фактом, що після початку війни більшість жінок були змушені виїхати за кордон для збереження власного життя, здоров'я, благополуччя. Звичайно, що у них дуже часто проявляється самотність. Це пов'язано із зміною місця проживання, розлукою із близькими людьми, відчаєм як бути далі та іншими негативними факторами, котрі впливають на жінок, які вимушено перебувають в інших країнах. Все це впливає на прояв самотності у жінок, невпевненості, страху за своє майбутнє. Тому психологи повинні звернути увагу на те, як покращити психологічний стан та здолати вище зазначені прояви у жінок. Тому актуальним є вивчення особливостей стану самотності у жінок, які вимушено виїхали за кордон.

Ціль роботи./Aim. Теоретично та емпірично дослідити психологічні особливості стану самотності у жінок, які виїхали за кордон.

Матеріали та методи./Materials and methods. У дослідженні використано такі методи, як теоретичний аналіз та узагальнення наукових джерел, анкетування, методи математичної обробки результатів. До групи досліджуваних увійшли 50 жінок віком 24-44 роки.

Результати та обговорення./Results and discussion. Тема самотності була та продовжує бути актуальною і сьогодні у філософських, соціальних та поведінкових науках. Цією проблемою займаються такі Як іноземні, так і вітчизняні дослідники: Е. Фром, І. Ялом, А. Рокач, У. А. Садлер, Т. Б. Джонсон, І. Ващенко, П. Гасанова, О. Помазова та ін. В роботах цих авторів висвітлено феномен самотності як соціально-психологічного явища, розглянуто самотність як процес, як почуття, як відношення, визначено причини та наслідки самотності. Про соціально-психологічні особливостей переживання самотності у жінок йдеться в роботах українських вчених С. Бондарчук, Т. Гонтар, О. Задорожної, Н. Пилипенко тощо. І. Леонова, Д. Радунцева, А. Юдіна досліджували переживання самотності жінками з числа внутрішньоопереміщених осіб. Не зважаючи на достатню кількість досліджень самотності, зазначимо, що досвід самотності вимушених біженців від війни та стратегії його подолання може відрізнитися від досвіду людей в цілому.

Самотність є складним соціально-психологічним явищем та психічним станом водночас, що включає в себе різноманітні форми, типи переживань із відповідними їм копінг-стратегіями й обумовлюється різними чинниками внутрішніми (індивідуально-особистісними) та зовнішніми (соціальними) [1]. Незважаючи на різноманіття та суб'єктивність переживань самотності, існують суттєві зв'язки між факторами самотності та найбільш ефективними способами подолання самотності. Наприклад, подолання за допомогою доступної соціальної підтримки є найбільш дієвим для тих переживань самотності, які характеризуються самовідчуженням. Ті, чий досвід самотності характеризується міжособистісною ізоляцією, можуть знайти розраду в прийнятті та роздумах, саморозвитку, релігії та вірі [3]. В проведеному нами емпіричному дослідженні взяли участь 50 жінок 24-44 років, які були вимушені залишити свій звичний спосіб життя та дім та оселитися в новій країні. Аналіз результатів дослідження показав, що у жінок, які перебувають за кордоном, переважає дуже глибоке переживання самотності, зануреність у цей

стан відчувають 40% досліджуваних; глибоке переживання актуальної самотності – 25%; неглибоке переживання можливої самотності виявлено у 20% опитуваних та не переживають зараз самотність 15% респондентів. Високий показник глибокого переживання самотності є свідченням того, що жінки, котрі знаходяться за кордоном, відчувають негативні емоції та переживання, страх за майбутнє, дезадаптацію у нових умовах тощо. Зазначимо, переживання проявів самотності має виключно індивідуальний характер. Найкориснішими стратегіями подолання більшості переживань самотності виступають рефлексія і прийняття, саморозвиток (участь у мовленнєвих курсах, різноманітних заходах, організованих волонтерами, місцевою владою або міжнародними організаціями), підвищена активність, тобто продуктивність та інтенсивність, з якою людина бере участь у власному житті. Заперечення самотності не є ефективною стратегією його подолання.

Висновки./Conclusions. У зв'язку з масштабами проблеми постала необхідність дослідити психологічні особливості проявів самотності у жінок, які виїхали за кордон, їхні адаптаційні можливості з метою вироблення стратегії психологічної допомоги жінкам-біженцям. Подолання самотності передбачає використання різноманітних методик як у плані самопомоги, так і професійної психологічної допомоги, які мають відповідати когнітивним, емоційним і поведінковим компонентам досвіду переживання самотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук С. С., Гонтар Т. А., Пилипенко Н. М. Особливості переживання самотності та копінг-стратегії у жінок. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №1, Т. 1. С. 20-25.
2. MOM в Україні : сайт. URL: <https://ukraine.io -v-ukrayini>
3. Rokach A. The Subjectivity of Loneliness and Coping with it. *Psychological Reports*, 1996, 79(2), P. 475-481. URL: <https://sci-hub.hkvisa.net/10.2466/pr0.1996.79.2.475>

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ КАРТИНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Ільченко Ірина Юріївна
магістрантка кафедри психології
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Вступ. У формуванні ВКЗ особливу роль відіграють інтелектуальні і вольові компоненти. На основі людського досвіду (побутових уявлень), інформації, використаної з медичних літературних джерел, а також з науково-просвітницьких телевізійних передач (наукового уявлення), кожна людина створює для себе власну *концепцію здоров'я*. Ця концепція містить причини, механізм розвитку, ознаки, які характеризують самопочуття, симптоми, які свідчать про відхилення від норми, у тому числі домінуюче уявлення про майбутнє і деякі сплановані кроки до нього, прогноз просування до здоров'я.

Як уже відзначалося, завданням психології здоров'я є формування у майбутнього фахівця психологічної грамотності, тобто озброєння його знаннями й вміннями, які дозволять йому:

- а) «розшифрувати» власний психічний стан;
- б) здійснювати ефективне управління власною психікою в рамках можливого;
- в) враховувати адаптаційно-компенсаторні реакції організму;
- г) адекватно оцінювати справжній рівень власних фізичних і психічних можливостей.

Ціль роботи – проаналізувати фактори та чинники формування внутрішньої картини здоров'я, як одного з компонентів структури психології здоров'я.

Матеріали та методи. Суб'єктивне ставлення до захворювання називається також «внутрішньої картиною хвороби» (Р. А. Лурія), концепцією

хвороби, *нозогнозія*. Суть його полягає в інтелектуальній інтерпретації діагнозу захворювання, когнітивної оцінці його тяжкості і прогнозу і у формуванні на цій основі емоційного та поведінкового патерну.

Для пацієнта внутрішня картина хвороби складається з розуміння механізмів виникнення неприємних і хворобливих відчуттів, оцінки їх значення для майбутнього. *Об'єктивна тяжкість хвороби* - інформація про летальності після подібного розладу, ймовірності інвалідизації та хроніфікації хворобливого процесу є одним з факторів для формування внутрішньої картини хвороби.

Однак, як правило, пацієнт рідко повністю довіряє медичним даними. Він схильний аналізувати ситуацію крізь призму суб'єктивної тяжкості хвороби, ґрунтуючись на ведених тільки йому або його субкультуральними групі (сім'ї, мікроколективу) відносинах до захворювання. Суб'єктивне ставлення до хвороби формується на базі безлічі факторів.

Фактори суб'єктивної тяжкості захворювання:

1. *Стать*. Жінки краще чоловіків переносять больові відчуття та стани довготривалої нерухомості (одні готуються переносити біль, а інші працюють не звертаючи уваги)

2. *Вік*: для кожного віку є свій реєстр тяжкості захворювання в психологічному відношенні. Діти, молодь-найстрашніші хвороби що змінюють зовнішність (шкірні, алергії, опіки). Зрілий вік – хронічні, онкологічні, венеричні, психічні. Похилий вік-значимі ті хвороби, що можуть призвести до смерті (інфаркт, інсульт, злоякісні пухлини).

3. *Професія*: професійно обумовлена цінність певного органу (співак ангіна, горло).

Під індивідуально-психологічними параметрами, що формують суб'єктивне відношення до хвороби розуміють:

1. *Особливості темпераменту* (динамічні особистості психічної діяльності – ритм темп, інтенсивність): *емоційність*- суб'єктивне перенесення

бою (екстраверти менш інтенсивно ніж інтроверти), *психофізіологічні особливості «больових порогів»* (низькі-у холерика і меланхоліка, ніж у сангвініка і флегматика), *обмеження рухливості або нерухомість*.

2. *Особливості характеру*. Тип реагування формується на основі сімейного виховання.

3. *Особливості особистості* (особливості власного світогляду, філософська позиція стосовно життя та смерті) віруючі більш психологічно комфортно відносяться до хвороби ніж атеїсти.

Вивчення проблем, пов'язаних із збереженням та зміцненням індивідуального здоров'я, показує, що обов'язковим фактором у цьому контексті є формування *внутрішньої картини здоров'я (ВКЗ) – особливого ставлення до здоров'я, яке виражається в усвідомленні його цінності, й активно-позитивному прагненні до його збереження та зміцнення*.

ВКЗ – це самосвідомість і самопізнання людиною самої себе в умовах усього діапазону здоров'я. ВКЗ є базовим поняттям як у валеології, так і в психології здоров'я.

Внутрішня картина здоров'я – це певний психофізичний простір, в якому людина здатна оцінити свої біологічні, соціально-психологічні і духовні можливості. Це не тільки знання про свої можливості, але й уміння користуватися справжніми резервами і нерозкритими індивідуальними потенціями.

Формування ВКЗ для здорової людини є більш складним завданням, ніж формування внутрішньої картини хвороби для хворої людини. Це пояснюється тією обставиною, що у хворої людини виникають значні функціональні порушення або органічна патологія, тому їй легше оцінити зміни, які відбуваються з нею.

Щодо здорової людини, то складність формування ВКЗ багато в чому обумовлена перевантаженням її свідомості нагальними проблемами, які дуже часто обмежуються форматом: гроші – престиж – гроші. Однобічна опора

людини на такі базові цінності, як гроші – багатство – престиж – влада, буде перешкоджати адекватному сприйняттю сигналів, які виходять з «системи раннього оповіщення» і приведе до перекрученого формування ВКЗ.

Висновки. Формування внутрішньої картини здоров'я припускає:

- усвідомлення власного внутрішнього динамічного стану гомеостазу;
- ототожнення себе з образом здорового психосоматичного цілого;
- усвідомлення ознак будь-якого стійкого порушення гомеостазу, тобто ідентифікацію власних *індикаторів* передхвороби – провісників відхиляючого стану у динамічному процесі збереження здоров'я.

Таким чином, внутрішня картина здоров'я – це сукупність інтелектуальних описів (уявлень) індивіда про власне здоров'я, а також комплекс емоційних переживань, відчуттів і поведінкових реакцій, які мають відношення до індивідуального здоров'я людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнієнко О. В. Підтримання психосоматичного здоров'я практично здорових людей: Навч. посібник. – К.: Вид. центр “Київський університет”, 2000. – 126 с.

2. Мухамед'яров Н. Н. Формування здорового способу життя: теоретичний аспект / Н. Н. Мухамед'яров // Вісник Харківської державної академії культури - 2013. - Вип. 39. - С. 249-256.

3. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / Навчальний посібник: М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, А. Ф. Косенко, Т. І. Кочергіна. Загальна редакція М. С. Корольчука. – К.: Фірма “ІНКОС”, 2002. – 272 с.

ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Кольчиба Наталія Олександрівна

Студентка I курсу магістратури
Криворізького педагогічного університету
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. В наш час, питання виникнення синдрому «емоційного вигорання» у вчителів набуває все більшої актуальності. Професійна діяльність педагогів тісно пов'язана із щоденними міжособистісними взаємодіями з іншими людьми, що, в свою чергу, може призвести до відчуття постійної втоми, незадоволення професією, емоційної спустошеності, психологічного виснаження.

У сучасних умовах, розгляд соціально-психологічних детермінантів емоційного вигорання стає все більш важливим.

Суттєвими стресовими факторами що спричинюють психологічне й фізичне навантаження, що є причиною вигорання зараз також виступають соціально-політичні явища, які наразі відбуваються в країні.

Модернізація сучасної української освіти, запровадження дистанційної форми освіти, пристосування до умов навчання під час воєнних дій на території України впливають не лише на процес надання освітніх послуг, але й на емоційний стан самих вчителів. Адже, формування самостійної, ініціативної та здорової особистості наразі є одним із пріоритетів сучасного навчально-виховного процесу і значна роль в цьому належить саме вчителю. Тому збереження психологічного здоров'я особистості вчителя є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі розвитку суспільства і для того щоб, знайти шлях до вирішення цієї проблеми, перш за все, необхідно визначити які є основні чинники, що спричинюють виникнення емоційного вигорання у вчителів.

Проблема емоційного вигорання розглядається у працях таких науковців,

як: Х. Маслач, С. Джексон, вони розглядають синдром емоційного вигорання як поєднання трьох компонентів: емоційне виснаження, редукування особистих досягнень, деперсоналізація [5]. Т. Зайчикова у своїх роботах вивчала соціально-психологічні детермінанти синдрому «професійного вигорання у вчителів» [1].

Мета роботи. Теоретичний аналіз чинників, які зумовлюють емоційне вигорання у професійній діяльності вчителя.

Матеріали та методи. Для досягнення мети роботи використовувалися наступні методи дослідження: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння і узагальнення даних досліджень.

Результати та обговорення. Термін «професійне вигорання» у психологічній літературі з'явився відносно недавно і був введений американським психіатром Х. Фрейденбергом для визначення психічного стану здорових людей, які інтенсивно спілкуються з іншими та постійно перебувають в емоційно завантаженій атмосфері при виконанні своїх професійних обов'язків (вчителі, лікарі, соціальні працівники, психологи та інш.) [5].

«Професійне вигорання» педагога – це синдром фізичного та емоційного виснаження, який включає як розвиток негативної самооцінки й негативного ставлення до роботи, так і втрату розуміння та співчуття по відношенню до учнів.

Синдром «емоційного вигорання» є одним із найважливіших наслідків професійного стресу особистості. Він розглядається, як механізм захисту у вигляді повного або часткового виключення емоцій у відповідь на певні психотравмуючі впливи. Емоційне вигорання несе в собі багато негативних наслідків, таких як: деформація міжособистісних стосунків, зменшення ефективності професійної діяльності, розвиток негативного ставлення до колег, учнів, погіршення фізичного та психологічного здоров'я.

Розпізнати симптоми емоційного вигорання дуже легко. Відчуття

недостатнього відпочинку, відсутність часу на власні захоплення згодом перетікає в тривалий стрес, який пов'язаний із виконанням своїх професійних обов'язків. У людини зникає інтерес до роботи, з'являється втома, потім настає відчуття тривоги, занепокоєння, безвихідності у вирішенні проблем. З рештою, з'являється байдужість до роботи, знесилення, апатія, дратівливість, гнів. Людина починає сприймати свою роботу менш результативною і важкою.

На появу емоційного вигорання впливають безліч факторів, таких як надмірне перевантаження, монотонність роботи, відсутність результатів у роботі та інші.

В науковій літературі, вченими виявлено безліч чинників емоційного вигорання вчителів. Деякі науковці поділяють їх на дві великі групи, такі як: індивідуальні та організаційні.

Так, до організаційних відносять умови матеріального середовища, соціально-психологічні умови, зміст виконуваної роботи. Понаднормова праця, недостатня грошова винагорода, відсутність будь-якої моральної винагороди сприяють виникненню вигорання. В результаті, нервова напруга зростає, що призводить до фрустрації, емоційного спустошення, тривожності.

Що стосується індивідуальних чинників, то до цієї групи можна віднести:

- соціально-демографічні, такі як вік, стать, сімейний стан, стаж роботи, кваліфікаційний та освітній рівень;
- особистісні особливості: витривалість, контроль, самооцінка тощо.

В. Бойко в своїх роботах зазначав, що емоційне вигорання є формою професійної деформації особистості і на нього впливають зовнішні та внутрішні фактори[5].

Зовнішніми факторами що провокують емоційне вигорання, на його думку, виступають:

- хронічна напружена психоемоційна діяльність;
- дестабілізуюча організація діяльності;

- підвищена відповідальність за виконувані функції та операції;
- неблагополучна психологічна атмосфера професійної діяльності.

До внутрішніх факторів В. Бойко відносив:

- схильність до емоційної ригідності;
- інтенсивне сприйняття і переживання обставин професійної діяльності;
- слабку мотивацію емоційної віддачі в професійній діяльності;
- моральні дефекти та дезорієнтацію особистості[5].

Т. Зайчикова в своїх роботах побудувала модель детермінант виникнення синдрому «професійного вигорання» у вчителів, яка включає в себе: 1) соціально-економічні детермінанти (економічна нестабільність; складні політичні процеси; інтенсифікація професійної діяльності; соціальний статус професії; рівень соціального захисту; рівень оплати праці в даній галузі тощо); 2) соціально-психологічні детермінанти (бажання працювати в обраній організації чи сфері діяльності; ставлення співробітника до взаємостосунків у колективі; фактори ефективності праці; мотиви праці; конфліктність колективу; задоволеність життєдіяльністю колективу тощо); 3) індивідуально-психологічні детермінанти (особистісні: рівень тривожності, агресивності, фрустрованості, ригідності, рівень суб'єктивного контролю тощо; соціально-демографічні та професійні: вік, стать, стаж професійної діяльності, сімейний статус тощо) [1].

Висновки. Отже, підсумовуючи можна сказати, що синдром «емоційного вигорання» є одним із проявів стресу з яким стикається вчитель у своїй професійній діяльності. Воно є наслідком нездатності педагога керувати власними емоціями, нерозуміння емоцій інших людей.

Існують різні чинники, які впливають на виникнення синдрому «емоційного вигорання». Науковці поділяють їх на внутрішні та зовнішні; індивідуальні та організаційні; соціально-економічні, соціально-психологічні та індивідуально-психологічні. Всі вони несуть в собі негативний вплив на виконання вчителем своєї роботи і призводять до емоційної відстороненості,

незадоволення собою як фахівцем, підвищення рівня тривожності, емоційного спустошення тощо. Однак, не зважаючи на велику кількість наукових досліджень, питання вивчення чинників, що впливають на емоційне вигорання вчителів наразі залишається досить актуальним і потребує подальшого вивчення з метою розробки програм, які допоможуть завчасно виявляти схильність вчителів до емоційного вигорання та знаходження механізмів його подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайчикова Т. В. Соціально-психологічні передумови виникнення синдрому вигорання у вчителів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2014.
2. Зайчикова, Т. В. Діагностика та профілактика синдрому професійного вигорання у вчителів: Методичні рекомендації. Київ, Рівне. 2003.
3. Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В. Синдром "професійного вигорання" у вчителів: гендерні аспекти. Київ. 2003.
4. Карамушка Л. М., Зайчикова, Т. В. Проблема синдрому «професійного вигорання» в педагогічній діяльності в зарубіжній та вітчизняній психології. Актуальні проблеми психології. Том.1. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2002.
5. Павлюк М. М., Журавська Д. С., Клімишина Н. Психологічні чинники емоційного вигорання у професійній діяльності. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/715424/1/Павлюк3.pdf>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ

Кругліцька Валентина Михайлівна

здобувач освіти освітнього ступеня
«магістр» спеціальності 053 «Психологія»
освітньо-професійної програми
«Клінічна психологія»
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Лазорко Ольга Валеріївна

доктор психологічних наук, професор
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Вступ. Почуття провини, згідно досліджень, поряд з емпатією, є моральною емоцією «вищого порядку». Досить довгий час почуття провини вивчалось лише в руслі психоаналізу і лише кілька десятиліть тому стало предметом дослідження і в інших зарубіжних психологічних школах. Почуття провини відноситься до числа тих феноменів, науковий інтерес до яких зберігається, незважаючи на багаторічну історію їх вивчення. Це пов'язано, перш за все, з потребами практики: надмірно виражене, неадекватне реальній ситуації почуття провини, так само, як і повна нездатність його пережити, можуть порушувати міжособистісні зв'язки, а у крайніх формах – приводити до психічної патології та соціально небезпечної поведінки.

Мета роботи. Аналіз наукової літератури показав, що дотепер здійснено небагато досліджень спрямованих на вивчення природи почуття провини як складної емоції у загально-психологічному значенні, причому, більшість дослідників звертаються до аналізу особистісного виміру почуття провини. Зокрема, такі особистості відчують почуття провини, яке відображає стан дотримання моральних норм і правил. Актуальність дослідження феномену провини полягає у подальшому вивченні цього складного емоційного переживання, яке може як позитивно, так і негативно впливати на життя та

здоров'я людини.

Обговорення. Ще у 1960 році відомий дослідник та психотерапевт, О. Маурер, писав, що «провина є ядром усіх психіатричних труднощів». Разом з тим, почуття провини як реакція, актуальний стан та риса особистості, займає рівноцінне місце серед усієї палітри емоційних переживань здорової людини.

У наші дні проблема провини не втрачає своєї актуальності: час, як і особливості культури, впливає переважно на її змістовні характеристики. Інтерес до феномену провини привернули клінічні дослідження (починаючи з З. Фрейда). Згодом з'явилося чимало робіт представників різних психотерапевтичних напрямків, що були прямо чи опосередковано пов'язані з провинною (у межах психодинамічного підходу - А. Адлер, Е. Еріксон, М. Кляйн, Е. Фромм, К. Хорні, К. Юнг, М. Якобі та ін; екзистенціально гуманістичного - В. Франкл, Р. Мей, І. Ялом та ін.; когнітивно-поведінкового Дж. Ангер, А. Т. Бек, Б. А. Магер, О. Маурер, Д. Л. Мошер, Д. Олівер, С. Б. Сарасон, Д. Світцер).

Так, З. Фрейд у праці «Незадоволення культурою» (1930) назвав усвідомленням провини те напруження, що виникає у психіці людини між Супер-Его та Его. У якості двох джерел почуття провини ним розглядаються страх перед авторитетом та подальший страх перед Супер-Его (вимогами совісті). Страх перед авторитетом змушує людину відмовлятися від задоволення своїх потягів, у результаті чого у неї не залишається почуття провини. Відмова від потягів, що зумовлені страхом перед Супер-Его, не усуває почуття провини, тому що від совісті неможливо сховати заборонені бажання. З психоаналітичної точки зору, людина виявляється мовби приреченою на «напружене усвідомлення винності».

Уявлення З. Фрейда про почуття провини, страху та тривоги отримали свою подальшу розробку серед багатьох психоаналітиків. Так, для К. Хорні тривожність стала динамічним центром неврозів, а головним джерелом невротичної тривожності – ворожі спонукання різного виду, що є в людини.

Згідно її позиції, що знайшла своє відображення у праці «Нові шляхи у психоаналізі» (1939), не можна не стверджувати, що нездатність відповідати суворим моральним стандартам Супер-его «породжує справжні почуття провини», не заключати з наявності почуття провини, що «їх джерелом є справжня провинна». К. Хорні описує явища, в основі яких лежить почуття провини.

Це різні явні та непрямі самозвинувачення, докори себе у всьому на світі: у образі почуттів інших людей, у підлості, нечесності, скнарості, у бажанні когось згубити, у лінощах, слабкості, непунктуальності. Ці докори звичайно пов'язані зі спонуканням прийняти на себе провинну за будь-які несприятливі події. Іноді ці докори переходять у нескінченний роздум з приводу того, що він раніше сказав, зробив чи забув зробити, вони потребують стільки сил, що виключають будь-яку іншу діяльність чи викликають безсоння.

За оцінками К. Хорні, такі самозвинувачення «зустрічаються набагато частіше, ніж це звичайно передбачується, тому що вони можуть ховатися й за тим, що виглядає просто як бажання індивіда зрозуміти свої мотиви. У цих випадках невротик не вдається до відкритого самозвинувачення – на перший погляд він лише «аналізує» себе. Він може, наприклад, задатися питанням, чи не затіяв він черговий роман лише заради того, щоб довести свою привабливість; чи не хотів він деяким зауваженням образити іншу людину; чи не лінощі утримують його від виконання даної роботи. Іноді важко відрізнити, що це – щире з'ясування мотивів, що викликане прагненням до самовдосконалення, чи всього лише форма самозвинувачення, тонко пристосована до психоаналітичного методу».

К. Хорні відмічає, що «у будь-якій ситуації почуття провини виникає внаслідок порушення моральних вимог чи внутрішніх заборон, що мають силу в даній культурі, та є вираженням хворобливого переконання в тому, що таке порушення було здійснено. Але одна людина відчуває провинну за те, що не допомагає другу, який знаходиться у складному становищі, чи за те, що має

позашлюбні зв'язки, а інша не відчуває своєї провини, хоча існуючі норми для них однакові. Тому ми повинні додати, що в почуттях провини хворобливе відчуття відноситься до порушення норми, яку сам індивід признає як таку». Почуття провини може бути чи не бути справжнім почуттям. Важливим критерієм справжності почуття провини є серйозне бажання виправити провину чи стати краще. Наявність такого бажання залежить, як правило, ні тільки від важливості порушеної норми, але й від отриманої від цього вигоди.

У теорії та практиці сучасного психоаналізу проблемам провини, страху та тривоги приділяють важливе значення та пильну увагу.

Викликає інтерес глибокий аналіз почуття провини, зроблений Ірвіном Яломом. Він метафорично визначає почуття провини як «темну тінь відповідальності, що нерідко вторгається у простір екзистенціальної психотерапії». І. Ялом вважає, що екзистенціальна концепція провини додає також щось ще більш важливе, ніж розширення кордонів «підзвітності». «Просто кажучи, мова йде про наступне: людина несе провину не тільки за злочини проти інших людей, моральних чи соціальних правил; але також за злочини проти самого себе.

Із усіх екзистенціальних філософів найбільш повно розробили це уявлення Кьєркегор та Хайдеггер. Істотно, що Хайдеггер для позначення провини та відповідальності використовує одне й теж слово (shuldig). Після обговорення традиційних вживань поняття «винний» він заявляє «Бути винним також означає «бути відповідальним за», тобто бути джерелом, чи автором, чи хоча б випадковою причиною чогось». Ми винні у тій мірі, у якій відповідальні за себе та свій світ.

Провина – фундаментальна частина Dasein (тобто людського буття-в): «Бути винним» не є похідним від «бути боржником», навпроти, бути боржником стає можливим лише на основі винності». Потім Хайдеггер розвиває думку про те, що «у ідеї «винності» закладено значення «не». Dasein незмінно констатує та «незмінно відстає від своїх можливостей».

Таким чином, провина інтимно пов'язана з можливістю або потенціальністю. Коли «поклик совісті» почутий (поклик, який повертає нас до усвідомлення свого справжнього модусу буття), ми незмінно «винні» – винні тому, що зазнали невдачі у здійсненні потенціалу своєї справжності.

Висновок. Теоретичне осмислення феномену провини довгий час ґрунтувалося на світоглядних позиціях певних психотерапевтичних систем, даних антропології та соціальної психології (М. Мід, Д. Майерс та ін.). Однак потрібно зазначити, що, незважаючи на суперечливість існуючих точок зору та недостатню теоретичну вивченість цього складного феномену, в психології накопичено багато матеріалу стосовно його сутності, генезису та впливу на все психічне життя людини. Виникає необхідність інтеграції, систематизації знань щодо феномену провини та продовженні емпіричних досліджень, які б допомогли більш об'єктивно підійти до його вивчення.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ КІБЕРПРОСТОРУ

Лазор Катерина Петрівна
Національний університет
Одеська юридична академія
доцент кафедри психології,
кандидат політичних наук

Вступ. / Introductions. Швидкий розвиток обчислювальної техніки породив безліч комп'ютерних відеоігор та розваг. Цілий ряд з них мають на меті розвиток інтелекту людини і в цьому плані вони, безумовно, потрібні і корисні. Однак поряд з ними з'явилася електронна обчислювальна техніка розважального характеру, яку широко використовуються для впливу на людей з метою трансформації в потрібному напрямку їх настроїв, почуттів, волі, вкладення у свідомість необхідних ідеологічних та соціальних установок, формування певних стереотипів мислення та поведінки.

Спочатку комп'ютерні відеоігри були створені як тренажери для персоналу, діяльність якого вимагає швидкої реакції в обмежені інтервали часу і навчання якого на натурних об'єктах або неможливо, або дуже дорого. Поступово завдяки розвитку інформаційних технологій вони перейшли спочатку до розряду елітарних розваг, а потім до масової культури.

Ключові слова: кіберпростір, психологія, психологічний вплив, комп'ютерна гра, залежність, особистісні якості, психологічні фактори, мотив, залежність від соціальних мереж, психосоматичні розлади, кіберхвороба.

Мета роботи. / Aim. Сьогодні ігрова індустрія одна з галузей, що найбільш динамічно розвиваються. В основу сучасних комп'ютерних ігор закладено базову модель мультимедіа. Мультимедіа (Multimedia) - це система програмної підтримки та апаратних засобів для об'єднання всіх можливих каналів передачі інформації від комп'ютера до людини з метою формування

ідеального просторово рознесеного віртуального світу, що не має обмежень у діях, просторі та часі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Перший етап мультимедіа перенести людину у світ насильства, де цілі гри досягаються виключно за допомогою зброї, деградувати її особистість, виховати в ній байдужість до страждань людини, пробудити такі форми садизму, при яких вбивство багатьох людей за один «політ» викликає у людини «гордість» за скоєне.

Насильство у віртуальній реальності веде до зниження чутливості у реальному житті, вироблення рефлексів, які призводять до трагічних наслідків у реальності. У результаті формується свідомість і моральність – вбивство людини стає повсякденним, нескладним і звичним, страждання інших не викликають співчуття, люди у житті сприймаються як гравці [1, с. 19].

Цей етап мультимедіа вже пройдено. Тут завдання ясно сформульоване, добре технічно обставлене, програмно та апаратно забезпечене. Вона реалізована в безлічі відеофільмів, що розповсюджуються, і постійно поповнюється в нових сюжетах з ще більш повним комфортом для граючого і все більш витонченими формами насильства.

Наступний етап деградування особистості, коли діти самі вигадують, як знищити своїх ворогів, а мультимедіа забезпечує технічну базу найвищого рівня. При цьому необхідно відзначити, що виробники комп'ютерних ігор сповідують таку теорію: людина, погравши у віртуальну війну, знімає агресивність, що накопичилася. Однак тут все набагато складніше та залежить від віку.

Дорослі люди, які взяли участь у комп'ютерній бійні, в більшості випадків можуть зняти агресію. А молодь, особливо підлітки, проходять своєрідний курс навчання на таких іграх. Тому, якщо йдеться про вплив на молодіжну аудиторію, то всі ігри, які пропагують брутальний стиль поведінки та агресивність, спонукають до дії в реальності [1, с. 20].

Подальшим якісним розвитком мультимедіа є створення «віртуальної

реальності», що потребує як знання властивостей рецепторного і рефлекторного апаратів людини, та й законів психології сприйняття візуальних, акустичних і тактильних образів. Поняття «віртуальна реальність» має на увазі глибоке занурення і навігацію людини в штучно створеному в комп'ютері тривимірному середовищі, а також маніпулювання ним у цьому середовищі. Іншими словами, йдеться про нові засоби людино-машинної взаємодії, що дозволяють людям вчитися діяти в умовах, які якісно відрізняються від умов тієї реальності, в якій вони живуть.

Віртуальна реальність дозволяє включати в процес людино-машинного спілкування найщиріші думки, бажання, мрії людини за допомогою системи позиціонування, що включає датчики, розміщені над певними ділянками мозку, а також імітувати наші мрії, що навіть психіка здорової людини насилу протистоїть чарам ідеального світу.

Таким чином, сучасні мультимедійні ігри дають можливість глибокого проникнення в психіку людини та можуть використовуватися для прихованої модифікації свідомості молоді у програмно-заданому напрямку. Вони можуть перетворитися на техногенний наркотик [2, с. 10].

Разом з тим необхідно зазначити, що інформаційно-психологічний вплив на людину за допомогою комп'ютерних ігор може мати не лише негативний, а й позитивний характер.

Технології віртуальної реальності знаходять дедалі ширше застосування у різних сферах людської діяльності: для ефективнішої підготовки фахівців; для створення нових комунікаційних можливостей, нових засобів управління на відстані (віртуальна присутність в іншому місці, віртуальне спілкування на відстані, віртуальне управління виробництвом) і т.д.

В останні роки відбувся різкий стрибок у сфері інформаційних процесів країни та світової спільноти: суттєво розгорнула свою роботу глобальна мережа Інтернет. У мережі Інтернет налагоджується обмін у всьому світі політичною, економічною, соціальною, науковою, технологічною, екологічною,

розважальною та іншою інформацією. Інтернет бере на себе функції каналу особистого листування, доповнення до бібліотечних фондів, медіатора в групових нарадах або спільної трудової діяльності, служить засобом здійснення опитувань думки [3, с. 125].

Оперативно та легко через Інтернет організуються взаємодії різних країн та регіонів в аварійних ситуаціях при стихійних лихах, актах тероризму тощо. Більшість газет, журналів, теле- та радіо студій, інформаційних агенцій тощо поміщають рекламну та оперативну інформацію на сервери (Web-сайти) Інтернету, що їм належать, і відкривають доступ до цих матеріалів для всіх бажаючих. Для редакцій, агентств та студій Інтернет надає реальну можливість оперативного зворотного зв'язку з глядачами, слухачами та читачами. З недавніх пір про погоду, про оперативну завантаженість автотрас, спортивні та політичні події, різноманітні транспортні розклади, роботу розважальних або офіційно-бюрократичних установ тощо стало можливим і, більше того, стало прийнято цікавитися за допомогою Інтернету.

При цьому необхідно відзначити, що молоде покоління в розвинених країнах практично повністю відмовилося від перегляду телевізора через обмеженість каналів інформації телебачення в порівнянні з Інтернетом, а також неможливістю брати участь у медійному процесі, яку можливість в мережі надають різні форуми, чати, смуги коментарів до інформаційних зведень та статтям, соціальні мережі тощо [3, с. 130].

Результати та обговорення./Results and discussion. В даний час Інтернет все активніше і масштабніше використовується на користь інформаційно-психологічного протиборства сторін, які є учасниками різних конфліктів. Він представляє широкі можливості щодо впливу формування громадської думки, прийняття політичних, економічних пріоритетів і військових рішень, на інформаційні ресурси противника і поширення спеціально підготовленої інформації (дезінформації).

Поряд із позитивним впливом Інтернету на всі аспекти

соціально-економічного та науково-технічного розвитку, він має низку специфічних особливостей, які можуть становити загрозу інформаційно-психологічній безпеці, викликати ерозію національного культурного устрою, девальвацію духовних цінностей. Інтернет може стати сильним засобом інформаційно психологічного впливу.

Будь-які організації мають можливість використовувати Інтернет для досягнення своїх цілей. «Факти» тієї чи іншої події, що поширюються ними, можуть бути серйозно спотворені за допомогою текстових, звукових і відеоінформаційних прийомів (як, наприклад, за допомогою сучасних засобів відеотехніки проводиться маніпуляція зображеннями). Такі методи можуть дозволити широкому колу зацікавлених осіб або груп реалізувати складний процес суспільного сприйняття інформації або організувати великі пропагандистські компанії у своїх цілях.

Висновки./Conclusions. Інтернет як інформаційне джерело в юридичному аспекті відрізняється від традиційних засобів, що істотно позначається на вирішенні проблем захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів. В Інтернеті існує безліч ресурсів, що містять інформацію, яка може шкідливо впливати на психіку людини. Оскільки Інтернет загалом нікому безпосередньо не належить, тому ніким безпосередньо не регулюється, немає і не може бути відповідальною за Інтернет адміністративної інстанції, яка б у глобальному масштабі, централізовано могла заборонити цю практику. Рекомендації ж місцевих адміністраторів та/або провайдерів мережевих послуг, як і прямі звернення офіційних, моральних чи релігійних авторитетів не мали на сьогодні якогось помітного ефекту.

Через Інтернет все ширше здійснюють збір пожертв безприбуткові, наприклад, благодійні організації. Неважко натрапити в Інтернеті і на вимогу переслати лист релігійного змісту трьом або п'яти різним адресатам, хто не виконає цю вимогу, того спіткає швидка кара або покарання. Зрештою, нерідко рекламуються за допомогою серверів Інтернету медичні, кулінарні або

ветеринарні рецепти, що не пройшли перевірку.

Інтернет здатний іноді захоплювати людину цілком, не залишаючи ні часу, ні сил на інші повсякденні види діяльності. Фахівці активно знайомлять із підсумками досліджень феномену залежності від Інтернету педагогів, медиків, менеджерів, спеціалістів із психічного здоров'я, а також широку публіку. Відомі випадки, коли систематичне захоплення Інтернетом тривало по 18 і більше годин на добу. Повідомляється про смертні випадки як результат хронічного недосипання та про самогубства як наслідки стресу, викликаного Інтернетом. Часто такої залежності майже неможливо буває позбутися без активного втручання інших людей або навіть без надання екстреної психіатричної допомоги.

Мережа Інтернет здатна суттєво прискорити шлях як до поліпшення, так і загострення ситуації на планеті у сфері інформаційних процесів. Все залежить у чийх руках буде мережа Інтернет і яким буде її зміст [4, с. 129].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ю. Ю. Орлов, Ю. Б. Ірхін. Вплив комп'ютерних ігор, що містять сцени насильства та жорстокості, на психіку дитини // Криміналістичний вісник. – №1 (21), 2014. – С. 17-25.
2. Ярченко, Ю. В. Інтернет-залежність молоді як соціальна проблема / Ю. В. Ярченко, А. Дрюк // Вісник Приазовського державного технічного університету: зб. наук. праць / ДВНЗ «ПДТУ». – Маріуполь, 2019. – Вип. 3. С. 7-81.
3. Онищенко О. С., Горовий В. М., Попик В. І. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства: [монографія] / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 220 с.
4. Рибка С. В. Кіберпростір, управління інфраструктурою, кібербезпека / С. В. Рибка // Стратегічна панорама, 2015. – № 1. – С. 126-134.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНІ

Леоненко Марина Сергіївна,

викладач

Гульченко Ганна Русланівна,

студент

Чорноморський національний університет

ім. Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions.

Сім'я – це соціально-психологічна група, створена за умови шлюбу або родинних зв'язків. Вона не може існувати без комунікації між її учасниками: чоловіком та дружиною, батьками та дітьми. У кожній сім'ї, на жаль, періодично виникають конфлікти з різних причин. Взагалі, сімейний побут та однорідність життя можуть дуже негативно впливати на подружжя. В таких ситуаціях пара звертається за допомогою до сімейного психолога.

Мета роботи. / Aim. В данному випадку, метою психолога являється пошук причин конфлікту в кожній із його сторін, визначення типу особистості, темпераменту та взагалі психологічних засад кожного учасника сім'ї. Також, звертається увага на те, як людина ставиться до її партнера, яке місце він посідає у її житті, чи присутня у стосунках повага, розуміння, відчуття особистих кордонів та інше. Для цього використовуються різні корекційні роботи, тестування та опитування спрямовані на пошук та вирішення вище перелічених причин негараздів у родині.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для досягнення мети, було обрано психодіагностичний комплекс методик, а саме: тест на суб'єктивну оцінку міжособистісних відносин (СОМВ), тест-опитувальник вдоволеності шлюбом, тест «Чи розумієте ви один одного?». Це здійснено для оцінки проблеми з різних сторін конфлікту та вирішення конкретної проблеми, яка зустрічається у родині. Дане дослідження

проводилось на базі вибірки із 20 людей, яких залучили через соціальні мережі. Участь у дослідженні приймали 10 подружніх пар, віком 21-31 рік, які перебувають у подружніх відносинах до 5 років. Така категорія пар вибрана саме тому, що вона підпадає під категорію молодих сімей, які стикнулись із конфліктами через їхню незрілість та становлення професійного розвитку подружжя.

Перший вид діагностики, використаний у даній роботі : тест суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин (СОМВ), або методика С. В. Духновського.

Даний метод використовується для діагностики та корекції подружніх взаємовідносин. Він дозволяє нам оцінити, наскільки гармонічні стосунки у парі чи будь-які інші взаємовідносини, виявляє проблемні моменти у структурі відносин та надає можливість їх подальшого вирішення.

Другий вид діагностики – тест-опитувальник вдоволення шлюбом.

Даний метод розроблений В. В. Століним, Т. Л. Романовою та Г. П. Бутенко. Він направлений на експрес-діагностику ступеню вдоволеності або невдоволеності шлюбом.

Опитувальник являє собою шкалу, яка складається з 24 тверджень, які, в свою чергу, відносяться до різноманітних сфер, наприклад сприйняття себе та партнера, оцінки, думки, т.д..

Третій метод, використаний у роботі – тест «Чи розумієте ви один одного?».

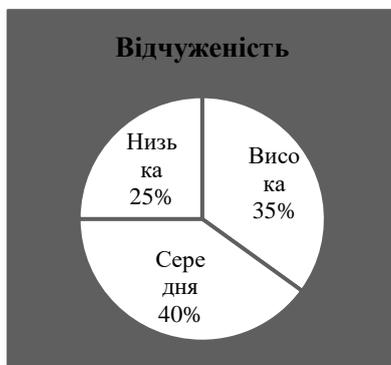
Даний тест розроблений Л. В. Ісаєвою, він несе ціль виявити, наскільки добре учасники тесту розуміють один одного та чи являється відсутність взаєморозуміння у стосунках однією із головних причин виникнення конфліктів у відносинах.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Багато сучасних сімей переживають кризу у стосунках. Стресові ситуації, які присутні у подружньому житті, негативно впливають на побут, життя та емоційний стан кожного із партнерів. Провівши вище описані дослідження ми

дійшли висновків, які дозволяють приблизно оцінити причини конфліктів та знайти методи їх вирішення.

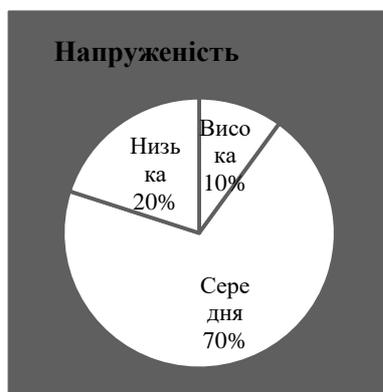
Методика СОМВ дозволяє виявити такі показники, як відчуженість, напруженість, конфліктність та агресію. З досліджень були отримані такі результати.

Рис. 1. Показники відчуженості

Згідно з діаграмою, приблизно однакова кількість людей мають низький та середній рівень відчуженості. Це може бути пов'язано з показником залежності, комфортності з метою уникнути самотності та «непотрібності».

Згідно з діаграмою, більшість людей мають середній рівень напруженості у відносинах. Це може свідчити про те, що людина не замислюється над тим, як складаються її відносини. Середні значення можуть свідчити про велику кількість соціальних контактів, що не мають жодних глибоких цінностей, відносини частіш за все поверхневі.

Рис. 2. Показники напруженості

Згідно з діаграмою, більшість людей мають середній рівень конфліктності

у відносинах. Це може говорити про те, що людині притаманна компромісна поведінка, черезмірна дружелюбність, нерішучість. Також, таким людям притаманне уникнення конфронтації між людьми, можливо, зі страху бути відкинутим.

Рис. 3. Показники конфліктності

Згідно з діаграмою, рівень агресії серед респондентів розподілився приблизно однаково. Низькі значення – це демонстрація доброти, альтруїзму. Високі значення - прагнення підкорити собі інших, домінувати над ними, експлуатувати їх. Середні значення — у відносинах висловлено бажання зайняти однакову позицію.

Рис. 4. Показники агресії

Згідно з результатів тесту на вдоволеність шлюбом, ми робимо висновок, що приблизно третя частина респондентів невдоволена шлюбом або скоріше невдоволена чим вдоволена, якраз ця вибірка людей нас цікавить. Ця інформація свідчить про те, що у їхніх стосунках присутні непорозуміння, які

впливають на сімейне благополуччя.

Після проведення та аналізу тесту «Чи розумієте ви один одного?» зрозуміло, що лише в 1 з 10 випадків, в сім'ях прийнято розповідати про всі свої проблеми. В такій родині кожний з подружжя ділиться один с одним, про те, що його турбує, а партнер його уважно вислуховує, 5 із 10 чоловіків та 4 із 10 жінок, відділяють, про що можна розповідати, а про що не варто, 3 із 10 чоловіків та 4 з 10 жінок відчувають, що в їх сім'ях присутня нехватка взаєморозуміння, 2 чоловіка та 1 жінка опинилися в дуже проблемному становищі, тобто, в їх сім'ях майже повністю відсутня взаємоповага.

Таким чином, тест показав, а подальша бесіда з респондентами тільки підтвердила недостачу взаєморозуміння в більшості сімей, які прийняли участь в опитуваннях.

Висновки./Conclusions. В Україні існує низка проблем, які перешкоджають нормальному розвитку сім'ї: низький рівень доходів, низький матеріальний рівень, брак вільного часу, погані житлові умови, нестабільність життя, труднощі, пов'язані з народженням і вихованням дітей тощо.

Частота сімейних конфліктів є важливим показником стабільності шлюбу. Нестабільні подружні стосунки характеризуються системними конфліктами та емоційною напруженістю.

У нещасливих сім'ях у партнерів розвивається емоційна нестабільність, занадто багато проблем один з одним, прагнення до лідерства, дистанціювання, підозрілість, недовіра і жадібне вираження почуттів і думок.

Отже, сім'я – це надзвичайно важливий елемент соціальної структури суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, впливають на характер суспільних відносин, на стан і розвиток самого суспільства. Сім'ям необхідно усвідомлювати необхідність відвідування психолога при виникненні кризисних ситуацій у стосунках для їх вирішення та подальшого комфортного життя. Адже за здоровими сімейними стосунками – емоційне здорове суспільство.

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ РЕАБІЛІТАЦІЯ

Лобанова А. І.

бакалаврат, 2 рік навчання,
спеціальність 053 «Психологія»
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

Вступ. Через повномасштабну агресію РФ проти України більшість українців зіткнулися з різного роду психологічними потрясіннями. Але найбільше постраждали від цього військовослужбовці, які попри все боронять нашу країну й досі. На жаль, вони зіткнулися з найскладнішим посттравматичними стресовими розладами.

Мета роботи полягає в окресленні особливостей посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців та симптомів даного явища; визначенні найбільш ефективних терапевтичних інструментів у роботі з військовослужбовцями з ПТСР.

Матеріали та методи. Для вирішення завдань дослідження використовувався комплекс методів: теоретичний аналіз та синтез ідей, результатів, теоретичних тверджень, розкритих у психологічній літературі; узагальнення та систематизація результатів наявних досліджень з означеного питання.

Результати та обговорення. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є комплексом реакцій людей, які потрапляють у ненормальне травматичне середовище. Під час Другої світової війни, через велику кількість випадків даного явища, була введена нова діагностична категорія під назвою «Велика стресова реакція» (DSM I, 1952). Це було перше офіційне визнання існування психічних травм унаслідок тяжких травматичних подій [2, с. 104].

Під час війни посттравматичний стресовий розлад є однією з найбільш розповсюджених патологій, особливо у військових.

При травматичній події (в основному – смерть побратима та ін.) ПТСР розвивається приблизно місяць, а перші симптоми з'являються через шість місяців, а інколи і через 2-3 роки. У перші 72 години після травматичного досвіду наявні симптоми ГСР (гострої стресової реакції), а надалі – гострий стресовий розлад [6].

Важливо зазначити, що ГСР не обов'язково призводить до ПТСР.

Приблизно у 12-20% військовослужбовців наявний розвиток симптомів ПТСР [5].

Частіше за все з'являються такі симптоми розвитку, як: надмірний контроль (перевірка ручок, дверей, наявності ключів та ін.); надмірне переживання за свою сім'ю та найближче оточення тощо.

До основних симптомів посттравматичного розладу у військових відносять:

- систематичне згадування про травмуючу подію, яскраві флешбеки;
- гіперзбудження, або навпаки, дуже пригнічений стан людини;
- проблеми зі сном (жахи, пов'язані з травмуючою подією, безсоння та ін.);
- порушення пам'яті, уваги;
- панічні атаки, хронічний головний біль;
- зловживання наркотиками, алкоголем, цигарками;
- нестабільний емоційний стан, суїцидальні думки;
- проблеми у стосунках, відчуження від людей [3], [6].

Багаторічні дослідження науковців з означеного питання показали, що після впливу бойового травматичного психологічного стресу учасникам бойових дій доводиться фактично заново відтворювати в умовах мирного життя структуру свого суб'єктивного життєвого простору, у тому числі й структуру ставлення до себе, самооцінки та сенсожиттєвих орієнтацій.

У військовослужбовців із посттравматичним стресовим розладом значно знижується ефективність їхньої професійної діяльності, задоволеність своїм

життям в цілому, виникають значні труднощі в адаптації до мирного життя.

Саме тому постає гостра необхідність проведення спеціальних програм та заходів психологічної реабілітації молодих людей, які пережили психотравмуючі події.

Висновки. Безсумнівно, військовослужбовцям із посттравматичним стресовим розладом необхідна психологічна допомога, спрямована на переживання психічної травми; формування умінь та навичок психологічної релаксації та відновлення ресурсів організму; навчання прийомів саморегуляції у різних стресових ситуаціях [1, с. 4-6].

До основних терапевтичних інструментів у роботі з військовослужбовцями з ПТСР відносимо:

- 1) когнітивно-поведінкову терапію;
- 2) інтервенція психологічного дебрифінгу;
- 3) роботу над навичками керування стресом;
- 4) десенсибілізацію та репроцесуалізацію рухами очей (EMDR);
- 5) здоровий спосіб життя, правильне харчування, спорт та ін.

Найбільш ефективним методом надання психологічної допомоги військовослужбовцям із посттравматичним стресовим розладом є психологічний супровід [4], що дозволяє надавати підтримку військовослужбовцям протягом усього періоду реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Допомога військовим з посттравматичним стресовим розладом. Центр громадського здоров'я МОЗ України. 2022 р. URL: <https://phc.org.ua/news/dopomoga-viyskovim-z-posttravmatichnim-stresovim-rozladom>
2. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.

3. Комар З. Підручник для військових психологів «Психологічна стійкість воїна». Київ, 2017. 182 с.

4. Мальована О. Психічна травма та ПТСР (посттравматичний стресовий розлад): симптоми, стадії, лікування // Асоціація ресурсної психології та психотерапії. URL: <https://arpp.com.ua/blog/ptsd/>.

5. Ознаки посттравматичного стресового розладу. Вільний вибір. URL: <http://www.vvybir.org.ua/ptsd-symptoms/>.

6. John W. Barnhill, MD, New York-Presbyterian Hospital Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Довідник MSD для фахівців. 2020. URL: <https://www.msmanuals.com/uk-ua/professional/psychiatric-disorders/anxiety-and-stressor-related-disorders/posttraumatic-stress-disorder-ptsd>.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Лопасєва Олена Миколаївна

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Лініченко Юлія Андріївна

курсантка 3-го курсу

Навчально наукового інституту

права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Психологічне забезпечення військовослужбовців є важливим аспектом в забезпеченні успішності та безпеки при виконанні службово-бойових завдань. Психологічний стан військових може вплинути на їх поведінку, реакцію на стресові ситуації та прийняття рішень.

Психологічна підготовка військовослужбовців є ключовим елементом в забезпеченні успішності та безпеки при виконанні службово-бойових завдань. Це включає не лише навчання психологічних навичок, таких як стресоустійчивість та реагування на критичні ситуації, але й підготовку до роботи в умовах військових конфліктів та дотримання етичних та правових норм. При цьому, важливо, щоб психологічна підготовка військових була постійною та охоплювала різні аспекти їхньої роботи.

Для забезпечення психологічного здоров'я військовослужбовців важливо враховувати їхні потреби та особливості. Це може включати доступ до професійної психологічної допомоги та консультацій, а також до різноманітних способів підтримки, таких як психологічні тренінги, групова підтримка та

розваги. Для військовослужбовців, які повертаються з війни, можуть бути корисні програми реабілітації та адаптації, які допоможуть їм повернутися до нормального життя після досвіду травматичних подій.

Важливим аспектом забезпечення психологічного здоров'я військовослужбовців є раннє виявлення проблем у їхньому психологічному стані. Якщо виявляться проблеми, необхідно забезпечити військовослужбовцям підтримку та допомогу для їх вирішення.

Моніторинг та виявлення проблем психологічного стану військовослужбовців є важливою задачею для забезпечення їхньої фізичної та психічної безпеки. Існує кілька способів, якими можна здійснювати моніторинг та виявлення проблем психологічного стану військовослужбовців.

1. Анкетування: можна використовувати психологічні анкети, щоб зібрати інформацію про психологічний стан військовослужбовців. Ці анкети можуть бути орієнтовані на виявлення певних проблем, таких як депресія, тривога, ПТСР, інші здавальницькі розлади і т.д.

2. Моніторинг поведінки: можна здійснювати моніторинг поведінки військовослужбовців, щоб виявити зміни у їхній поведінці, які можуть свідчити про проблеми з психічним здоров'ям. Такий моніторинг може бути здійснюваний шляхом спостереження, запису або аналізу даних зі спеціальних сенсорів та інших пристроїв.

3. Комунікація: важливо підтримувати відкриту та довірливу комунікацію між військовослужбовцями та їхніми психологами. Це може допомогти виявити проблеми з психічним здоров'ям у ранній стадії та забезпечити швидкий доступ до необхідної допомоги.

4. Системи сповіщення: можна встановити системи сповіщення, які будуть сповіщати психологів та інших фахівців про можливі проблеми з психічним здоров'ям військовослужбовців. Тренування психологічної стійкості: проведення тренінгів з психологічної стійкості може допомогти військовослужбовцям управляти стресом та підвищувати їхню стійкість до

екстремальних ситуацій. Це може зменшити ризик розвитку психологічних проблем у військовослужбовців.

5. Психологічна допомога: важливо забезпечити військовослужбовцям доступ до психологічної допомоги та лікування у випадку виявлення проблем з їхнім психічним здоров'ям. Це може бути забезпечено шляхом проведення індивідуальних консультацій, терапії та групових занять з психологами.

6. Зменшення стресу: важливо забезпечити військовослужбовцям умови, які допоможуть зменшити рівень стресу, такі як підтримка з боку родини, дозвіл на відпочинок, підтримка соціальних зв'язків та сприяння здоровому способу життя.

Усі ці способи можуть бути використані разом, щоб забезпечити моніторинг та виявлення проблем психологічного стану військовослужбовців. Важливо визнати, що психологічне здоров'я військовослужбовців є важливою складовою їхнього загального здоров'я та ефективної роботи, тому необхідно забезпечувати відповідні умови для їхнього психологічного благополуччя.

Для ефективного психологічного забезпечення військовослужбовців важливо також розвивати психологічну культуру в армії. Це означає, що психологічні аспекти повинні бути враховані в усіх аспектах військової діяльності, включаючи планування операцій, підготовку до місій та організацію життєдіяльності військових. Розвиток психологічної культури може забезпечити кращу підготовку військовослужбовців до роботи в умовах військових конфліктів та знизити ризики виникнення психологічних проблем.

Отже, психологічне забезпечення військовослужбовців при виконанні службово-бойових завдань є важливим аспектом військової діяльності. Для забезпечення психологічного здоров'я військовослужбовців можуть використовуватися різноманітні методи, такі як психологічні тренінги, групова підтримка та розваги. Також важливим є раннє виявлення проблем у психологічному стані військовослужбовців та їхнє вирішення. Розвиток психологічної культури в армії може забезпечити кращу підготовку

військовослужбовців до роботи в умовах військових конфліктів та знизити ризики виникнення психологічних проблем.

У цьому контексті важливо зазначити, що забезпечення психологічного благополуччя військовослужбовців є необхідним елементом військової діяльності, оскільки психологічний стан військовослужбовців може впливати на ефективність їхньої роботи, а також на їхнє фізичне та психічне здоров'я. Для цього необхідно розробляти та вдосконалювати психологічні методи та технології, які забезпечать підтримку та допомогу військовослужбовцям в умовах військової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безбах В. Г., Вилко В. М., Гаврис О. В. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: Навчально-методичний посібник. Київ: НАОУ, 2002. 232 с.

2. Бойко О. В. Основне призначення структур морально-психологічного забезпечення ЗСУ. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/osnovne-priznachennya-struktur-moralno-psihologichnogo-zabezpechennya-zsu.htm> (дата звернення: 25.02.2023).

3. Начальник ГУ МПЗ ЗСУ генерал Олег Грунтковський: Набір армійського психолога включає шоколадку, цигарки, гарячий чай ... URL: <https://novynarnia.com/2018/12/21/gruntkovsky/> (дата звернення: 25.02.2023).

4. Лайнбарджер П. Психологічна війна. Київ: Логос, 1996. 350 с.

5. Морально-психологічне забезпечення підготовки і ведення бойових дій: Навчальний посібник: Видання II, доповнене, у двох частинах: Частина I / Є. Ю. Литвиновський, О. І. Попович, В. І. Савінцев, В. В. Стасюк; за ред. Л. А. Ріпи. Київ: ВГІ НАОУ, 2003. 200 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ТРИВОЖНІСТЮ

Мирипольцева Ніна Ігорівна

к.психол.н.

Лянний Андрій Валентинович

Студент

Чорноморського національного університету

імені Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

Вступ. Тривожність є одним з найпоширеніших емоційних станів особистості, який проявляється у сильному нав'язливому емоційному переживанні непрогнозованої ситуації, яка може статися у майбутньому. Цей стан може бути спричинений різними причинами, включаючи генетичні та середовищні фактори, стрес та інші події в житті людини.

Тривожність є серйозною проблемою для багатьох людей і несе негативний вплив на життя та роботу. У зв'язку з цим робота з почуттям тривожності залишається важливою і актуальною темою в дослідженні науковців та практикуючих психотерапевтів. На даний момент одним з найбільш ефективних методів для роботи з тривожністю є когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). КПТ – це психотерапевтичний підхід, який заснований на ідеї, що поведінка людини може бути змінена шляхом зміни її мислення. КПТ є ефективним методом для різних форм тривоги, таких як соціальна тривога, панічні атаки. Крім того, має підтверджену ефективність у вирішенні проблем, таких як безсоння, хімічна та емоційна залежність, фобії, обсесивно-компульсивний розлад.

За А. В. Будник на когнітивному рівні тривожність характеризується негативними та нереалістичними думками про себе, світ і майбутнє, виходячи з глибинних припущень та захисних механізмів [1].

Структурність і чітке формулювання подальшої роботи в КПТ з почуттям тривожності зосереджується на: дисфункційних думках, глибинних

переконаваннях, травматичному досвіді, негативних установках та когнітивних похибках мислення. Це структурування допомагає зробити роботу ефективнішою [3].

Основні когнітивні техніки в роботі з тривожністю, які виділяє Джудіт Бек: 1) щоденник запису думок; 2) техніка «С-Д-Е-П», взаємозв'язок: актуальної події, думок щодо неї, емоцій щодо неї та поведінки; 3) техніка «За та проти», відбувається перевірка наскільки правдива думка, яка викликає почуття тривожності; 4) Оцінка припущень та правил; 5) Логічні помилки та викривлення в обробці інформації [2].

Отже, використовуючи ці когнітивні техніки, люди можуть навчитися ідентифікувати та кидати виклик своїм негативним стереотипам мислення, а також розвинути більш адаптивні способи мислення щодо своєї тривожності.

Мета роботи. Теоретично обґрунтувати емпірично дослідити особливості когнітивно-поведінкової терапії в роботі з тривожністю.

Матеріали та методи. Для дослідження рівня тривожності в рамках когнітивно-поведінкової терапії проведено дослідження, в якому взяли участь 30 осіб віком від 19 до 25 років. Для психодіагностики використовувалися методики, що визначають особистісну та ситуативну тривогу (Спілбергера), дисфункційні переконання (А. Бек, А. Вайсман) та соматичні проблеми, регуляцію емоцій і негативної оцінки (Х. Херцбергера).

Тест Спілбергера визначає рівень тривожності виходячи із шкали самооцінки та дозволяє визначити рівень особистісної та ситуативної тривожності досліджуваних. Ситуативна тривожність залежить від поточних проблем та переживань, які актуальні в моменті «тут і зараз» Особистісна тривожність є постійною категорією та визначається типом вищої нервової діяльності, темпераментом, характером, вихованням та набутими стратегіями реагування на зовнішні фактори.

Показники особистісної і ситуативної тривожності пов'язані між собою: люди з високими показниками особистісної тривожності ситуативна

тривожність у подібних ситуаціях проявляється переважно.

Через опитувальник за шкалою дисфункційних відношень А. Бека, А. Вайсмана досліджується прояв дисфункційних переконань, які є основою невротичних і психосоматичних розладів. Завдяки цьому ми можемо дізнатись про рівень вираженості дисфункційних установ у людини. Дисфункційні установи виражають зміст неадаптивних схем мислення, які активуються під впливом стресових чинників.

Цей тест визначає, наскільки наведені висловлювання відображають переконання, якими зазвичай керуються люди у своєму житті. Для визначення рівня прояву соматичних проблем, регуляції емоцій та негативних оцінок, використовувалась методика ВАФТ, розроблена К. Херцбергом. Цей опитувальник дозволяє визначити психологічні аспекти, які впливають на реакції на стресові фактори та рівень віри у тривожні думки. Використання методики ВАФТ є необхідним у когнітивно-поведінковій терапії, оскільки допомагає виявити психологічні проблеми та досягти позитивних змін. На подальшому етапі дослідження була розроблена корекційна програма метою якої є прийняття почуття тривожності та можливість більш чітко розуміти свої емоції.

Результати та обговорення. Результати проведених методик до та після етапу корекції дали можливість виявити наступні аспекти у нашому дослідженні. Серед опитаної вибірки за трьома методиками спостерігається середній рівень почуття тривожності, з тенденцією до високого рівня щодо дисфункційних переконань та правдоподібності тривожних думок. Це дає можливість зробити висновок, що відношення до ситуації впливає на почуття тривожності.

У відчутті тривоги відіграють глибинні переконання та негативні установки, реакція на навколишній світ та те, яке ми надаємо значення актуальній події. Це свідчить про те, що люди здатні контролювати прояв тривоги, проте цей прояв залежить від переконань та досвіду.

Таким чином, самопочуття людини залежить від способу інтерпретації нею життєвих обставин. Сама подія не визначає емоційну відповідь, яка залежить від сприйняття ситуації. Не події самі по собі визначають самопочуття людей, а спосіб, у який вони їх тлумачать. Дж. Бек у 2006 році описала когнітивну модель особистості, яка пояснює цю закономірність[2].

Тривожність супроводжується нав'язливими думками, які виникають неодноразово, сприймаються як небажані, негативні. Нав'язлива думка – це те, що турбує людину періодично, що раз у раз залучаючи її до кола роздумів про них.

Під занепокоєнням розуміється думка чи образ, який змушує турбуватися про майбутнє. Наприклад, переживання з приводу думки «Зараз я впаду». Хвилювання виникає знову і знову набувачи форми візуальних образів: Людина починає бачити все те погане, що може статися, – наприклад, себе в повній самоті, сумного, втраченого, – і починає переживати через таку перспективу [1].

Якщо людина сприймає все негативно, це призводить до перевантаження нервової системи та психіки. Відчувається дратівливість, відбувається накопичення негативних емоцій, що призводить до емоційної напруги. Тому важливо працювати зі своїм емоційним станом.

Рис 1. Роль нав'язливих думок [2].

Метою розроблених корекційних заходів що здійснювались в межах дослідження, стало формування в учасників навичок усвідомлення автоматичних думок та переконань, що є джерелом не адаптивної поведінки та емоцій, а також їх спростування з метою створення більш конструктивних та адаптивних схем мислення і научіння новим моделям поведінки та стратегіям аналізу актуального стану за допомогою таких технік як: Розпізнання негативних думок, дослідження правильності думок, релаксаційні техніки.

Висновки. Отже, КПТ допомагає людям подолати свої страхи, керувати своїми симптомами та відновити контроль над своїм життям. Деякі з ключових методів, що використовуються в КПТ в роботі з тривожністю, включають техніки аналізу ситуації, думок та почуттів, метою яких є підтримка як фізичного, так і емоційного стану. Ці методи покликані допомогти людям подолати свої страхи, змінити стереотипи мислення, навчитися розслаблятися і краще розуміти свою тривогу.

За допомогою кваліфікованого терапевта і бажання працювати над собою, люди з тривожністю можуть подолати свої страхи і жити більш повноцінним і осмисленим життям.

Як і в медицині, в психотерапевтичній роботі деякі розлади лікуються сьогодні добре і легко, а інші ще не лікуються і, можливо, залишаться невиліковними назавжди. У деяких випадках процедура проста. Достатньо інформації чи зміни в оточенні.

В інших - необхідно діяти методично за декількома «змінними»: когнітивними схемами, переліком дій. Ефективність терапевтичної роботи, компетенцій, чесності в процесі роботи та досвід терапевта, якість відносин з ним гарантує більш чіткий та визначений результат, який збільшує шанс на покращення емоційного стану.

Це залежить від прихильності до методу, докладених зусиль, рівня випробуваного задоволення внаслідок перших змін, реакцій оточення, здатності визнавати невдачі та багатьох інших чинників, які впливають на емоції людини. Дослідники зазначають про ефективність когнітивно-поведінкової терапії в роботі з тривожністю, що було підтверджено і у межах нашого дослідження.

Актуальність визначається стрімким зростанням кількості людей з високим рівнем особистісної та ситуативної тривожності. Тому зараз важливо розвивати техніки та стратегії з прийняттям почуття тривожності та корекцією дисфункційних переконань, що допоможе знизити рівень тривожності в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Robert L. Leahy. Cognitive Therapy Techniques. New York. 2018. 15-30 p.
2. Бек Д. Когнітивна-терапія. Повне керівництво. Нью-Йорк. 1995. 25-29 с.
3. Будник А. В., Мацкевич О. Ю. Когнітивно-поведінкова терапія тривожних розладів: практичний посібник. – Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2019. – 256 с.

ОСОБИСТІТЬ У ПРОЦЕСІ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Миронова Оксана
Студентка
Харківського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
м. Харків, Україна

У процесі спілкування й спільної діяльності між людьми встановлюються суспільні відносини, під впливом яких у людини виникає нова якість особистість. Спільна діяльність – організована система активності взаємодіючих індивідів, спрямована на доцільне виробництво (відтворення) об'єктів матеріальної й духовної культури.

Відрізняючими ознаками спільної діяльності є:

1) просторова й тимчасова присутність учасників, що створює можливість безпосереднього особистого контакту між ними, у тому числі обміну діями, обміну інформацією, а також взаємної перцепції;

2) наявність єдиної мети – результату спільної діяльності, що відповідає спільним інтересам і сприяє реалізації потреб кожного із включених у спільну діяльність індивідів;

3) наявність органів організації та керівництва, які втілені в особі одного з учасників, наділеного особливими повноваженнями, або розподілені між ними;

4) поділ процесу спільної діяльності між учасниками, обумовлений характером мети, засобів і умов її досягнення, складом і рівнем кваліфікації виконавців. Це припускає взаємозалежність індивідів, що проявляється або в кінцевому продукті спільної діяльності, або в самому процесі його виробництва. Якщо в першому випадку індивідуальні операції здійснюються паралельно й не залежать від послідовності дій навколишніх, то в другому вони взаємообумовлені (спеціалізовані і ієрархізовані), оскільки повинні реалізовуватися одночасно як функціонально різні компоненти комплексної операції або ж у жорсткій послідовності, коли підсумок однієї операції служить

умовою початку іншої. Прикладом високоспеціалізованої спільної діяльності є колективна наукова діяльність, що припускає розгалужену систему соціальних ролей її учасників;

5) виникнення в процесі спільної діяльності міжособистісних відносин, що утворюються на основі предметно заданих функціонально-рольових взаємодій, що й здобувають згодом відносно самостійний характер. Будучи обумовлені змістом спільної діяльності, міжособистісні відносини у свою чергу впливають на її процес і результати.

У соціальній психології спільна діяльність розглядається як головна умова соціально-психологічної інтеграції включених у неї індивідів. Спільна діяльність об'єктивно має багатоцільовий характер, що обумовлено її внутрішньо- і міжсистемними зв'язками.

Той факт, що акти індивідуальної діяльності є умовою існування й відтворення як самого індивіда, так і процесів групової активності в цілому, свідчить про взаємопроникнення й взаємозбагачення індивідуальної та спільної діяльності, про взаємодію індивідуально-мотиваційних і соціально нормативних умов спільної діяльності.

Як пише Сорокун П. А., існують безсумнівні факти, які свідчать про те, що якщо діти із самого раннього віку розвиваються поза суспільством, то вони залишаються на рівні розвитку тварин, у них не формуються мова, свідомість, мислення, немає вертикальної ходи. Ніякий особистий досвід людини не може привести до того, що в неї самостійно утворюються системи понять.

Беручи участь у праці і у різних формах суспільної діяльності, люди розвивають у собі ті специфічні людські якості, які вже сформувалися у людства. Засвоєння суспільно-історичного досвіду виступає як процес відтворення у властивостях дитини історично складених властивостей і здатностей людського роду.

Без суспільства, без засвоєння суспільно-історичного досвіду людства стати людиною, придбати специфічні людські якості неможливо, навіть якщо

людська істота має біологічну повноцінність.

Як видно, особистість не може жити й розвиватися поза конкретною групою людей, до якої вона належить. Вплив групи на особистість є різнобічним і дуже важливим, тому що він виконує стосовно особистості цілий ряд важливих функцій: об'єднання, соціалізації, прагматизації, експресивності і підтримки.

У вітчизняній психологічній науці прийнята загальнопсихологічна теорія діяльності. Подібно тому як в індивідуальній діяльності її ціль розкривається не на рівні окремих дій, а лише на рівні діяльності як такої, у соціальній психології значення взаємодій розкривається лише за умови включення їх у деяку загальну діяльність.

Конкретним значенням різних форм спільної діяльності є певне співвідношення індивідуальних «внесків», які робляться учасниками. Так одна зі схем пропонує виділити три можливі форми, або моделі:

1) коли кожний учасник робить свою частину загальної роботи незалежно від інших – «спільно-індивідуальна діяльність» (приклад – деякі виробничі бригади, де в кожного члена своє завдання);

2) коли спільне завдання виконується послідовно кожним учасником «спільно-послідовна діяльність» (приклад – конвеєр);

3) коли має місце одночасна взаємодія кожного учасника з усіма іншими «спільно-взаємодіюча діяльність» (приклад – спортивні команди, наукові колективи або конструкторські бюро).

Кожна група займається яким-небудь певним видом діяльності: трудовою, обслуговуючою, навчальною, спортивною, ігровою. Діяльність, чи буде вона спільною груповою або індивідуальною має завжди таку саму структуру.

До неї входять:

- 1) поставлення мети,
- 2) ухвалення рішення,

- 3) планування,
- 4) здійснення діяльності,
- 5) керування й контроль,
- 6) оцінка результатів.

Здійснюється групова діяльність при участі всіх членів групи відповідно до мети і наміченим планом, успішне виконання плану залежить від злагодженої роботи всіх членів групи.

Але це можливо тільки при чіткому розподілі обов'язків і професійної підготовленості учасників спільної діяльності. Крім того повинно мати місце сумлінне відношення всіх членів групи до своїх обов'язків і відповідна адаптація до умов роботи.

Позитивний вплив на групову діяльність виявляє неформальні зв'язки, які виникають між членами групи, що працюють разом і виконують ті самі операції. Це сприяє виникненню психологічної близькості між ними й до появи почуття солідарності, взаємної допомоги і підтримки.

Суспільні відносини «надані» у взаємодії через ту реальну соціальну діяльність, частиною якої (або формою організації якої) є взаємодія. Міжособистісні відносини також «надані» у взаємодії: вони визначають як тип взаємодії, який виникає при даних конкретних умовах (чи буде це співробітництво або суперництво), так і ступінь виразності цього типу (чи буде це більш успішне або менш успішне співробітництво).

Властива системі міжособистісних відносин емоційна основа, що породжує різні оцінки, орієнтації, установки партнерів, певним чином «забарвлює» взаємодію.

Але разом з тим така емоційна (позитивна або негативна) забарвленість взаємодії не може повністю визначати факт її наявності або відсутності: навіть в умовах «поганих» міжособистісних відносин у групах, зайнятих певною соціальною діяльністю, взаємодія обов'язково існує.

Якою мірою вона визначається міжособистісними відносинами і,

навпаки, якою мірою вона «підкорена» діяльності, що виконується групою, залежить як від рівня розвитку даної групи, так і від тієї системи соціальних відносин, у якій ця група існує. Разом з тим аналіз лише цих міжособистісних відносин не може вважатися достатнім для характеристики групи: практично відносини між людьми не складаються лише на основі безпосередніх емоційних контактів. Сама діяльність задає й інший ряд відносин, опосередкованих нею.

ГЕНДЕРНА УПЕРЕДЖЕНІСТЬ У ДІАГНОСТИЦІ РОЗЛАДІВ СПЕКТРУ АУТИЗМУ

Мініна Рада Олегівна
студентка 2 курсу магістратури
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: Розлад спектру аутизму (РСА) — це порушення розвитку нервової системи, що характеризується постійними труднощами в соціальному спілкуванні та взаємодії, а також обмеженими й повторюваними моделями поведінки, інтересів або діяльності. Точна та своєчасна діагностика РСА має вирішальне значення для надання людям належної підтримки та втручання. Проте дослідження показали, що в діагностиці аутизму існує гендерна упередженість, що призводить до розбіжностей у ідентифікації та доступі до необхідних послуг. Це упередження переважно впливає на жінок, що призводить до недодіагностики або помилкової діагностики та перешкоджає їх здатності отримувати належну підтримку.

Традиційно аутизм широко асоціюється з чоловіками, і діагностичні критерії в основному ґрунтуються на чоловічих симптомах. Це упередження затьмарило унікальні характеристики та проблеми, які можуть мати жінки з аутизмом, сприяючи недостатньому визнанню аутизму в цій групі. Отже, зростає необхідність вирішення гендерних упереджень і розвитку більш інклюзивного розуміння аутизму, яке враховуватиме різноманітний досвід і репрезентацію різних статей.

Метою цього звіту є пролити світло на проблему гендерних упереджень у діагностиці аутизму та на її наслідки. Вивчаючи історичний контекст, дані досліджень і сприяючі фактори, ми можемо отримати глибше розуміння проблем, з якими стикаються жінки на шляху до точних і своєчасних діагнозів.

Щоб пом'якшити гендерні упередження, важливо підвищити обізнаність

клініцистів, батьків і опікунів про різноманітні прояви аутизму у жінок. Зусилля щодо вдосконалення діагностичних інструментів і критеріїв, а також сприяння всеосяжним методам оцінки є необхідними кроками для забезпечення рівноправної ідентифікації та підтримки для всіх осіб у спектрі аутизму.

Ключові слова: розлади спектру аутизму (РСА), розлади аутистичного спектру (РАС), діагностика розладів спектру аутизму, діагностичні критерії розладів спектру аутизму, гендерне упередження, жіночий профіль у спектрі аутизму, інклюзивність діагностики розладів спектру аутизму.

Прийнято вважати, що кількість хлопчиків з діагнозом аутизм значно перевищує кількість дівчаток з тим самим діагнозом. Хоча раніше вважалося, що причиною цього є теорія «екстремально чоловічого мозку», тепер вважається, що діагноз історично просто пропускали у дівчат [5]. По-перше, багато аутичних жінок розвивають «маскувальну» поведінку, щоб спробувати вписатися у соціум, але більша проблема полягає в тому, що контрольні діагностичні списки аутичних рис розроблені для того, щоб охопити поведінку, яка найбільше демонструється чоловіками. Нерідко жінки отримують діагноз набагато пізніше в житті, часто внаслідок діагнозу, отриманого їх власними дітьми [3].

Багато сімей знайомі з тим фактом, що дівчинці часто важче діагностувати аутизм, ніж хлопчику. Серед потенційних причин цих труднощів можна виділити: відсутність розуміння презентацій аутизму у різних статевих та\чи гендерних групах; діагностичні методики (тести, опитувальники та інтерв'ю), які «шукають» чоловічу аутичну поведінку; упередженість серед клініцистів, які досі вважають, що лише хлопчики можуть бути аутичними; і це лише деякі з них.

Так само за останнє десятиліття значно розширились знання про дівчат-аутистів. Зараз є сотні дослідницьких робіт, які вивчають їхній досвід у всьому, від дружби до навичок планування. Доступні книги, TED-розмови та

фільми про жінок-аутистів, які розповідають про своє життя до та після встановлення діагнозу, а також про те, що у їх житті змінилося після отримання діагнозу РСА. Люди говорять про покращення свого саморозуміння та особливо психічного здоров'я, що є життєво важливим, враховуючи, що аутичні люди частіше ніж аллістичні (термін «аллістичний» відноситься до людей, які не належать до аутистичного спектру) роблять спроби вчинити самогубство [4]. Багато виступів, статей і блогів містять рекомендації щодо того, як покращити розпізнавання та діагностику дівчат, щоб їх можна було раніше помітити та надати їм необхідну підтримку.

Менш зрозумілим є те, чи використовуються ці знання та рекомендації фахівцями, які беруть участь у діагностичному процесі. Доктор Фелісіті Седжвік і Ханна Маклінден із Брістольського університету провели дослідження з метою побачити, які зміни впроваджують у свою роботу клініцисти, щоб врахувати відмінності, які сьогодні, у світлі всіх нових знань, відомі нам та існують між аутичними хлопчиками та дівчатками.

Вони опитали людей, від шкільного персоналу до клінічних психологів, які беруть участь у первинному направленні, скринінгу чи повному оцінюванні та діагностиці розладів спектру аутизму, і запитали їх, чи роблять вони якісь адаптації, коли спілкуються з дівчинкою та її родиною, і якщо так, то які саме.

У результаті дослідження було виявлено, що всі клініцисти знали, що дівчата-аутисти можуть мати відмінні від хлопчиків-аутистів прояви типової аутичної поведінки (і що це не є універсальним явищем – деякі хлопчики мають більш спокійну та тривожну поведінку, а також деякі дівчата відповідають традиційним стереотипам).

Опитані клініцисти говорили про те, що особливі інтереси дівчат більше схожі на інтереси їхніх аллістичних однолітків; що у дівчат частіше трапляються аутичні відключення (англ. shutdowns) ніж аутичні зриви (англ. meltdowns); що маскування є особливою проблемою для дівчат, яка безпосередньо впливає на можливість точної діагностичної оцінки [2].

Більшість учасників дослідження знайшли ці знання самостійно через власний інтерес до теми. Аутизм у дівчаток широко не висвітлювався в офіційних тренінгах ні для освітян, ні для психологів, що означає, що хоча дана опитувана група добре розуміла дівчат-аутистів, ймовірно, люди, які не мають такого інтересу, також не мають багато знань із цієї специфічної сфери – і серед них можуть бути клініцисти, які все ще мають упереджені припущення щодо того, чи можуть дівчата взагалі бути аутичними.

Останній момент, якому, як ми вважаємо, варто приділити увагу полягає у тому, що існує значний брак підтримки дівчат з аутизмом навіть після встановлення діагнозу. На додачу до того, що діагностичні послуги розробляються на основі припущення, що більшість людей, які за цими послугами звернуться, будуть чоловіками, групи підтримки, заходи для аутичних людей і навіть шкільні програми (політики) та втручання часто припускають те саме.

Це означає, що для деяких дівчат-аутистів встановлення діагнозу насправді мало що змінює в їхньому житті чи труднощах, з якими вони стикаються, оскільки насправді немає належної системи підтримки, яка б їм могла дійсно допомогти.

Такі результати і повідомлення можуть змусити засумніватися в тому, чи «варто» дівчині ставити діагноз РСА взагалі. Але із досліджень ми також знаємо, наскільки цінним для самої людини є знання про те, що вона є аутичною, оскільки це допомагає їй краще розуміти себе та пов'язано з кращою самооцінкою, психічним здоров'ям і загальним благополуччям [1].

Враховуючи кризу психічного здоров'я, яка, як ми знаємо, відбувається серед молодих людей загалом, і до якої молоді аутичні люди особливо вразливі, встановлення діагнозу РСА може бути життєво важливим.

Це дає всім учасникам процесу діагностики «жіночого» РСА ключовий контекст того, як зрозуміти та підтримати аутичну дівчинку, а головне, дає цей контекст їй самій. Сподіваємось, професійні знання та зміни в діагностичних

процесах продовжуватимуть зростати та поширюватися, щоб ситуація ставала лише кращою для тих, хто цього так потребує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Corden K. Personal Identity After an Autism Diagnosis: Relationships With Self-Esteem, Mental Wellbeing, and Diagnostic Timing [Electronic resource] / Kirsten Corden, Rebecca Brewer, Eilidh Cage // *Frontiers in Psychology*. – 2021. Vol. 12. – Mode of access: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.699335>
2. McLinden H. ‘The girls are out there’: professional perspectives on potential changes in the diagnostic process for, and recognition of, autistic females in the UK [Electronic resource] / Hannah McLinden, Felicity Sedgewick // *British Journal of Special Education*. – 2022. – Mode of access: <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12442>
3. “Peas in a pod”: Oral History Reflections on Autistic Identity in Family and Community by Late-Diagnosed Adults [Electronic resource] / Rozanna Lilley [et al.] // *Journal of Autism and Developmental Disorders*. – 2022. – Mode of access: <https://doi.org/10.1007/s10803-022-05667-z>
4. Premature mortality in autism spectrum disorder [Electronic resource] / Tatja Hirvikoski [et al.] // *British Journal of Psychiatry*. – 2016. – Vol. 208, no. 3. P. 232–238. – Mode of access: <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.114.160192>
5. Sex and gender differences in autism spectrum disorder: summarizing evidence gaps and identifying emerging areas of priority [Electronic resource] / Alycia K. Halladay [et al.] // *Molecular Autism*. – 2015. – Vol. 6, no. 1. – Mode of access: <https://doi.org/10.1186/s13229-015-0019-y>

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мірошніков Дмитро Олександрович
студент 1 курсу Магістратури
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Дошкільний вік є сенситивним періодом розвитку та формування емоційної сфери дитини, до того ж, діти дошкільного віку вважаються одними з найбільш вразливих представників суспільства. За даними сучасних досліджень психологічних станів серед дітей України, тривожність та страхи є найбільш розповсюдженими явищами. Водночас, спостерігається стійка тенденція до зростання кількості дітей з тривожними проявами, про що свідчать наступні дані: кількість дошкільників зі стійкою тривогою в 1983 році становила від 16%, в той час коли дані показники в 2015 році становлять від 72% [2].

Разом з тим, умови сьогодення вносять зміни у взаємовідносини між дітьми та батьками, деформуючи стилі сімейного виховання. Це зумовлює актуальність обраної нами теми дослідження.

Ціль роботи: теоретично обґрунтувати вплив стилю сімейного виховання на рівень тривожності дітей дошкільного віку

Матеріали та методи. Теоретичні: системний аналіз наукової інформації з подальшою систематизацією, впорядкуванням, конкретизацією та узагальненням наявних знань.

Результати та обговорення. В Українському педагогічному словнику сімейне виховання трактують як одну з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту [1, 306].

Сімейне виховання – це система різноманітних почуттів до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з нею,

особливостей сприйняття і розуміння характеру й особливостей дитини, її вчинків [4, 355].

А. Я. Варга виділяє наступні стилі сімейного виховання, а саме [3]:

- прийняття (відкидання);
- кооперація;
- симбіоз;
- авторитарна гіперсоціалізація;
- інфантилізація/ маленький невдаха.

Враховуючи вище зазначену інформацію, можемо стверджувати, що стилі сімейного виховання впливають на формування дитини, як особистості та на її емоційну сферу, а отже, й на рівень тривожності.

Одразу варто зазначити, що слід відрізнити поняття тривоги від тривожності. Адже тривога – це епізодичні прояви хвилювання, занепокоєння та неспокою людини, в той час коли тривожність – це стійкий стан.

В науковій сфері поняття тривожності розглядається як індивідуальна властивість особи, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги у ситуаціях, які загрожують, на думку цієї особи, неприємностями, невдачами тощо [5].

Тривожність – це індивідуальна психологічна особливість та якість, що виявляється в підвищеній схильності відчувати занепокоєння та неспокій в різних життєвих ситуаціях.

За Г. Салліваном, джерелом тривожності є соціальне оточення, а саме батьки, адже вони є першими людьми з якими взаємодіє дитина.

Дж. Боулбі та інші дослідники також зазначають, що джерело особистісної тривоги варто шукати в порушенні дитячо-батьківських відносинах.

Висновки. Проведене нами теоретичне дослідження впливу стилю сімейного виховання на рівень тривожності дітей дошкільного віку, зумовлює необхідність емпіричного дослідження впливу стилю батьківського виховання на емоційну сферу дітей дошкільного віку, а саме: на рівень тривожності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.
2. Козлюк О. А., Руденко Н. М. Особливості розвитку тривожності дошкільників у системі дитячо-батьківських взаємин. *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 36. С. 131-145.
3. Пазірович Н. Вплив стилів сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дитини дошкільного віку. *Студентський науковий вісник*. Тернопіль, 2015. №37. С. 41-43.
4. Степаненко Т. Ю. Теоретичні аспекти вивчення впливу стилів сімейного виховання на поведінку дітей молодшого шкільного віку. Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021»: зб. матеріалів ХХІІІ всеукр. наук. конф. Молодих учених. Черкаси, 2021. С. 355-356.
5. Українська психологічна термінологія: словник-довідник. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. 302 с.

ПРОБЛЕМА ЛІДЕРСТВА В КОЛЕКТИВІ

Москаленко Тетяна Михайлівна

Студентка

Харківського інституту

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Лідерство – це мистецтво, вінець управління. Його значення в існуванні організацій та управлінні ними є дуже значущим і істотним.

Сьогодні існує багато різних компаній, організацій та установ, що працюють у різних сферах економіки, але чи всі вони процвітають, прибуткові та зі стабільним доходом. Відповідь одностайна: ні. Деякі організації досягають успіху та інтегруються, виходячи на світовий ринок або розширюючи сферу діяльності, збільшуючи таким чином свій капітал, але є компанії та організації, які занепадають або, що ще гірше, знаходяться на межі банкрутства. Головна причина – ефективне та динамічне управління, талановиті та кваліфіковані співробітники та правильний стиль управління.

Питання лідерства є центральними для досягнення організаційної ефективності. З одного боку, лідерство розглядається як наявність певного набору якостей, характерних для тих, хто успішно впливає на інших, з іншого боку, лідерство є процесом непримусового впливу на досягнення цілей організації. цілі. Для того, щоб комплексна організація могла ефективно виконувати поставлені перед нею завдання, необхідно забезпечити виконання всіх функцій управління.

Лідерство - це вид дій, що пронизує всю систему управління. Неможливо ефективно виконувати функції планування, організації, мотивації та контролю, якщо немає ефективного менеджменту та лідерів, здатних заохочувати інших працівників, позитивно впливати та вести за собою, досягаючи таким чином сприятливих кінцевих результатів.

Кількість визначень лідера та лідерства як соціального явища постійно

зростала. У вітчизняній соціології лідер - це член групи, який вміє вести за собою, показувати приклад, організовувати виконання завдань і визнається в цій ролі більшістю учасників групи. Лідер відіграє центральну роль в організації спільної діяльності групи, до якої він належить, і в регулюванні міжособистісних стосунків. Таким чином, лідер є центром збігу групових інтересів.

Лідерство як соціальне явище в колишньому СРСР вважалося лише внутрішньогруповим. Таке розуміння лідерства зумовлювалося не стільки теоретичними положеннями різних дослідників, скільки ідеологічно політичними розпорядженнями та заборонами недавнього минулого, коли навіть теоретично не можна було вважати, що партійні та державні керівники не були лідерами. Протягом десятиліть главами держав були лідери, які призначалися на посаду і не проходили через складну процедуру виборів, яка характеризує феномен політичного лідерства.

У розробленій теорії соціальної психології дослідження проблеми лідерства базувалося на діяльнісному підході, запропонованому О. М. Леонтьєвим, згідно з яким основними детермінантами процесу лідерства були цілі та завдання групи, які визначали, що стане з нею. це. керівника та який стиль керівництва був би найбільш ефективним. Феномен лідерства значно ширший і характерний для різних видів людської діяльності: створення речей та ідей, політики, науки, мистецтва, спорту тощо. Необхідною умовою лідерства є володіння владою у формальних і неформальних організаціях різного рівня і масштабу: державі, органах місцевого самоврядування, трудових організаціях, соціальних групах і рухах.

Різні вчені, різні школи незвично підходять до проблеми лідерства. Найбільш поширеними і загальновизнаними теоріями є теорії особистісних властивостей, ситуаційні, ситуативно-особистісні. Відмінність полягає в тому, що ситуаційні теорії враховують особливості, характерні для середовища лідера: час, місце, умови групової діяльності, тобто зовнішні параметри, які

стосуються як лідера, так і групи, яку він очолює в цілому. Активний підхід акцентує увагу на таких внутрішніх характеристиках групи, як цілі, завдання та склад.

Теорія рис (і її різновиди) виникла під впливом досліджень англійського психолога і антрополога Ф. Гальтона, який на рубежі століть намагався пояснити лідерство на основі спадковості. У рамках цього напрямку були розпочаті дослідження царських династій різних народів, аналіз шлюбів правителів тощо. Основною ідеєю цього підходу було переконання, що якщо лідер має властивості, які є вродженими і відрізняють його від послідовників, то ці характеристики можна виділити, але на той час не було можливості створити список таких характеристик. Крім волі адміністрації в кожному колективі складаються малі неформальні групи з трьох - семи чоловік.

Найважливішою ознакою неформальної групи є наявність спільної мети, яка, по-перше, не завжди усвідомлюється учасниками групи, а по-друге, не обов'язково пов'язана з вирішенням виробничих завдань. Потреба в спілкуванні може виникнути у зв'язку зі спільним навчанням, спільним хобі і т.д. цілі малих груп можуть бути позитивними, тобто сприяти згуртованості команди, нейтральними або негативними.

Необхідність цільової орієнтації, формулювання мети та організації діяльності для її досягнення призводить до появи лідерів. Це явище спостерігається у всіх неформальних групах більше трьох осіб.

Будь-який неформальний лідер має особисту привабливість, яка проявляється в багатьох формах. Розрізняють три типи лідерів: лідер, лідер (у вузькому значенні слова) і ситуативний лідер.

Лідер — найавторитетніший член групи, який володіє даром навіювання та переконання. Він впливає на інших членів групи словами, жестами і зовнішнім виглядом. Так, вчений Р. Стогділ запропонував такий перелік лідерських якостей:

- 1) фізичні характеристики активний, енергійний, здоровий, міцний;

2) особистісні характеристики: адаптивність, впевненість у собі, авторитетність, прагнення до успіху;

3) інтелектуальні якості розуму, здатність приймати правильне рішення, інтуїція, творче начало;

4) контактність, легкість у спілкуванні, тактовність, дипломатичність.

Лідер набагато менш авторитетний, ніж лідер. Паралельно з навіюванням і переконанням йому часто доводиться спонукати до дії особистим прикладом («роби як я»). Зазвичай його вплив поширюється лише на частину членів неформальної групи.

Лідер ситуації володіє особистими якостями, які важливі лише в дуже конкретній ситуації: урочистий захід у колективі, спортивний захід, похід тощо. Лідери є в будь-якому колективі і заслуговують на особливу увагу, оскільки вони активно впливають на морально-психологічний клімат у колективі. Серед неформальних лідерів можна виділити практичних, емоційних, авторитарних, демократичних і, нарешті, позитивних і негативних лідерів.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОКРАСТИНАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Неграш Олена Іванівна,
здобувачка освітнього ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 «Психологія» ННІМП ДЗВО
«Університет менеджменту освіти»,
м. Київ, Україна

Вступ. В сучасних реаліях розвиток майбутніх психологів відбувається у складних умовах. Психологічний стан багатьох здобувачів освіти, значно постраждав через невизначеність ситуації та повномасштабну війну. Події, які відбувалися, викликали сильні емоції, непередбачувані реакції та психологічні труднощі в усіх сферах життя, в тому числі в освітній. Феномен прокрастинації або відкладення справ на потім, виявився, як один із проявів психологічних труднощів.

Мета роботи: теоретично дослідити особливості прокрастинації майбутніх психологів.

Матеріали та методи: Вивченню феномену прокрастинації у вітчизняній науковій літературі присвячені праці М. Дворник, Є. Ільїна, Т. Мотрук, О. Поліщук, Д. Стеценко, Ю. Шайгородський, К. Фоменко, О. Журавльова, Т. Колтунович та ін. Актуальність проблеми «відкладання на потім» загалом призвела до появи великої кількості тематичних досліджень у сфері психологічної науки. Зокрема, J. V. Burka, J. R. Ferrari, J. L. Johnson, W.G.McCowan's, N. Milgram, R. Tenne, P. Steel досліджували характеристики та причини прокрастинації. Методи запобігання та корекції цього явища Н. С. Schouwenburg, С. Н. Lay, Т. А. Pynchyl, М. М. Kachgal та ін.

Результати та обговорення. Прокрастинація або «відкладання справ на потім» поширене явище в студентському середовищі. Вона проявляється у затримці виконання навчальних завдань і стає суттєвою перешкодою в досягненні поставлених цілей. Академічна прокрастинація може мати негативний вплив не тільки на якість навчання, а й на загальний

психофізіологічний стан здобувача освіти, майбутніх психологів.

Ця проблема часто пов'язана з різними факторами, в тому числі з несформованістю навчальних навичок, включаючи недостатнє уміння планувати свій час та приймати рішення щодо визначення пріоритетів в завданнях.

Прокрастинація є складним психологічним явищем, і в науковій літературі існує велика кількість різних підходів до його вивчення. Існують різні теорії та моделі, які намагаються пояснити структуру прокрастинації.

Так, наприклад канадський психолог П. Стіл, вказує на те, що прокрастинація є свідомим вибором поведінки, коли людина відкладає виконання певних завдань на користь інших. Також важливо відзначити, що прокрастинація може виявлятися не лише в зволіканні початку виконання завдань, але і в зволіканні їх завершення.

На думку Пірс Стіл [4], основними причинами прокрастинації можуть бути :

1. Низький рівень впевненості в успішності прийнятих рішень або у виконанні завдань. Що може виникати через страх перед невдачею, недостатку впевненості у своїх здібностях.

2. Непривабливість рішень або завдань, які потрібно вирішувати. Особливо, якщо такі завдання здаються нудними, складними або нецікавими.

3. Віддалені в часі цілі та стимули. Коли мета або позитивні наслідки від змін здаються далекими і неважливими в момент прийняття рішення.

Дослідниками виділяються такі загальні особливості прокрастинації: нерациональність (людина точно знає про можливі негативні наслідки відкладання, але не прагне змінити ситуацію); усвідомленість (суб'єкт свідомо відкладає намічені плани, навіть якщо їх необхідно виконати якнайшвидше); негативні емоційні переживання, стрес, внутрішній дискомфорт (цей показник дозволяють відрізнити прокрастинацію від лінощів) [1].

За класифікацією прокрастинації, яка запропонована N. Milgram [3] і його

співавторами, можна навести п'ять видів прокрастинації на основі різних контекстів та ситуацій. Вчений виділяє наступні види прокрастинації: академічна прокрастинація, що пов'язана з відкладанням виконання навчальних завдань; прокрастинація у прийнятті рішень; компульсивна прокрастинація, що відображає хронічне зволікання у будь-якій ситуації; невротична прокрастинація, яка стосується відкладання прийняття життєво важливих рішень; побутова або щоденна прокрастинація, що вказує на нездатність справлятися з повсякденними справами. Проте, в подальших дослідженнях N. Milgram разом з R. Tenne змінили цю класифікацію та об'єднали її у два види прокрастинації: відкладання виконання завдань і відкладання прийняття рішень. Слід зауважити, що студентам-психологам притаманні, не тільки академічна прокрастинація, а й всі перелічені види прокрастинації, хоча академічна проявляється значно частіше.

Згідно дослідженнями проведеними вченими Ічанська О. М., Лич О. М., Гірчук О. В. [2] було виявлено, що більшість студентів-психологів демонструють здатність до послідовності і організованості в своєму житті і прокрастинація не виступає, як стійка риса, а проявляється обмежено або ситуативно у типових ситуаціях. Важливо враховувати, що ці дані були отримані за умови збереження звичного способу життя студентів-психологів. Ситуації, які можуть виникати в майбутньому, можуть впливати на рівень прокрастинації.

Висновки. Проблема прокрастинації у майбутніх психологів є актуальною та потребує подальшого вивчення. Зростання прокрастинації у майбутніх фахівців відбувається загалом через зниження мотивації та недостатньою зацікавленістю у завданні і недооцінкою готовності до його виконання. Загалом прокрастинація може проявлятися ситуативно, що можна розглядати як позитивну тенденцію. Зниження загального рівня прокрастинації та її причин, у майбутніх психологів може бути досягнуто шляхом підвищення мотивації досягнення успіху та збалансованості її з мотивацією до уникання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Журавльова О. Прокрастинація як детермінанта порушення психічного здоров'я: шляхи подолання. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки*. 2021. Вип. 10. С. 53-59.
2. Ічанська О. М., Лич О. М., Гірчук О. В. Мотивація досягнення як предиктор прокрастинації студентів-психологів. *Габітус. Серія: Психологія особистості*. 2022. Вип. 36 С.161-165
3. Milgram N. A., Gehrman T., Keinan G. Procrastination and emotional upset: A typological model // *Pers. Ind. Diff.* 1992
4. Steel P. «The Procrastination Equation: How to Stop Putting Things Off and Start Getting Stuff Done» Paperback – International Edition, December 27, 2011

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ПАРІ

Олійник Каріна Василівна
студентка ЧНУ імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Сім'я – це мала соціальна група, заснована на шлюбі, спорідненості або усиновленні пов'язана життєвою спільністю, відносинами взаємодопомоги і взаємної відповідальності.

Розподіл сімейних ролей у парах є вагомим фактором, що визначає ефективність подружніх стосунків та регулює систему взаємовідносин партнерів.

Узгодженість уявлень партнерів про сімейні ролі у подружньому житті виступає, з одного боку, як фактор стабілізації стосунків у сімейній системі, з іншого – коли такі уявлення не співпадають чи суттєво різняться – як фактор дестабілізації функціонування сімейної системи [1].

У вітчизняній психології положення про рольовий характер міжособистісної взаємодії у сім'ї висвітлені у роботах В. Абраменкова, Ю. Альошина, М. Бобнєва, Ш. Берн, А. Волкова, Т. Говорун, О. Кікінежді, П. Горностає, В. Дружиніна, С. Ковальова, О. Кочаряна, А. Лідерс, В. Москаленко, К. Седих та ін. Вивченню визначальних ролей гендерно рольових експектацій у взаємодії членів подружжя присвячені дослідження.

Е. Антонюк, Л. Гозмана, Т. Ємельянова, О. Кляпець, В. Левкович, Н. Олефірович та ін. Психотерапевтична та консультативна робота з подружніми стосунками розгорнуто представлена в наукових працях П. Горностає, О. Кочаряна, Н. Пезешкіана, В. Сатір, К. Седих, Е. Ейдемільера та ін. Однак не варто забувати, що сучасна сім'я не завжди дотримується традиційних правил і норм, і практика в кожній парі завжди індивідуальна.

Тут важливо, які моделі сімейного устрою та розподілу обов'язків подружжя принесло з рідного дому, яких вони дотримуються в знайомих сім'ях. Створення власного сімейного порядку та розподіл сімейних обов'язків часто

стає тривалим і складним процесом.

При цьому від узгодженості уявлень про функціональну роль і обов'язки кожного з них залежить тільки саме подружжя. При цьому їм не зайвим буде знати, які класифікації сімейних ролей пропонують вітчизняні та зарубіжні фахівці в галузі сімейної психології та сімейних відносин [2].

Мета роботи. Дослідити та визначити психологічні аспекти розподілу ролей у парах.

Матеріали та методи. Для діагностики етико-психологічних основ подружніх стосунків було проведено дослідження. В даному дослідженні взяло участь 40 людей віком від 18 до 42 років (20 жінок та 20 чоловіків).

В якості психо-діагностичного інструментарію нами були використані методики на розподіл ролей у сім'ї «Методика розподілу ролей у сім'ї» (Гозман, Альошин), психологічне функціонування людини в кількох сферах «Вісбаденський опитувальник» (Н. Пезешкіана та Х. Дайденабаха), метод який фокусується на моделях і динаміці спілкування між подружніми партнерами «Особливості спілкування між подружжям», метод оцінки ставлень і переконань обох партнерів у подружній парі, зокрема щодо їх стосунків і один одного «Вимір установок у подружній парі Альошина».

Завдяки методології розподілу ролей у сім'ї можна визначити психологічний підхід, який допомагає членам сім'ї зрозуміти та розподілити ролі один для одного таким чином, щоб сприяти здоровому функціонуванню та стосункам. Вісбаденський опитувальник дає можливість отримати зрозумілу презентацію основної психодинаміки конфліктів та реакцій досліджуваних. Особливості спілкування між подружжям диференціює успішність та неуспішність шлюбу (пари).

Вимір установок у подружній парі допомагає розібратися з установками, які існують в парі та стосуються роботи, сімейних обов'язків, сексуального життя, що відбуваються в сучасному суспільстві [3].

Результати та обговорення. Результати проведених нами методик дали можливість побачити наступні аспекти у нашому дослідженні. В цілому серед опитаних пар більшість опитуваних на початку стосунків обговорюють розподіл ролей, обов'язків та свій особистий вклад в стосунки, як він може позитивно впливати на стосунки. Таким чином, розподіл ролей тісно пов'язаний з особистісними показниками кожного члена пари, його соціалізацію, поважливе ставлення до свого партнера.

Цінності наших опитуваних зосереджені на людині, її правах, покликанні, розвитку її здібностей, самореалізації та самоактуалізації. Певним чином, вони схильні визнавати право суспільства регулювати поведінку людини опираючись на мораль, релігію, етичні норми і правила, а також приймати індивідуальні рішення в процесі погодження взаємних потреб, інтересів і планів на майбутнє з партнером.

Дані результати дають можливість підтвердити гіпотезу дослідження про те, що в сучасному суспільстві у молодих людей більш ясніше бачення розподілу ролей, обов'язків у стосунках, більш налагодження праця над стосунками у обох партнерів .

Висновки. В ході проведеного дослідження та аналізу результатів з'ясувалося, що рівень ставлення до розподілу ролей у парах є значно скомпрометованим для більшості досліджуваних пар. Сімейний клімат пар які розподіляють сімейні ролі та обов'язки в більшості випадків є більш злагодженим так як такі пари вміють розділювати свої обов'язки, ролі в парі та не зважати на утиск суспільства.

Це дозволяє стверджувати, що це взаємодія молодих пар, які цілком поважливо ставляться до свого партнера, вміють домовлятися між собою не мають на цьому ґрунті конфліктних ситуацій, а у парах старшої вікової категорії не зовсім однозначні показники, адже в таких парах люди рідше замислюються про розподіл ролей, а орієнтуються на сім'ї в яких вони зростали.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбунова В. В. Ціннісно-рольова реконструкція особистісної проблематики. Київ, 2012. № 12. С. 46–50.
2. Івлева В. Сімейна психологія. Київ, 2016, 352 с.
3. Обозов Н. Н. Психологія міжособистісних відносин. Київ, 1990. 115с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Паненко Ольга Андріївна

Студентка

Харківського інституту

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Поняття «адаптація» є одним із основних понять у вивченні живого організму, оскільки саме адаптаційні механізми, створені в результаті тривалої еволюції, забезпечують існування організму в мінливих умовах середовища.

Термін адаптація виник у другій половині 18 ст. Його впровадження в наукові кола пов'язують з ім'ям німецького фізіолога Оберта, який цим терміном описав явища адаптації чутливості органів зору (або слуху), що проявляється у вигляді підвищення або зниження чутливості. реакція на дію адекватного подразника.

Адаптація — динамічний процес, завдяки якому рухливі системи живих організмів зберігають необхідну для розвитку розмноження стабільність, незважаючи на мінливість умов. Процес адаптації відбувається при істотних змінах системи організм-середовище, що забезпечує формування нового гомеостатичного стану, що дозволяє досягти максимальної ефективності фізіологічних функцій і поведінкових реакцій.

Оскільки організм і середовище перебувають не в статичній, а в динамічній рівновазі, їх співвідношення постійно змінюється. Як і процес адаптації.

Процес адаптації зачіпає всі рівні організму: від молекулярної до психічної регуляції діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграє психічна адаптація.

Адаптація — це активне пристосування організму до нових соціально-психічних умов життя. Діти не так успішно адаптуються до нових

життєвих обставин. Дитина знаходиться на межі стресу або повністю переживає стрес. Адаптація до нових умов зазвичай відбувається при негативних змінах в організмі дитини, які відбуваються на всіх рівнях, у всіх системах.

Дослідженнями вчених (Г. М. Чуткіна) виявлено 3 рівня адаптації дітей до школи.

Високий рівень адаптації. Першокласник позитивно ставиться до школи; адекватно сприймає всі вимоги; навчальний матеріал легко засвоюється; глибоко і повно засвоює програмовий матеріал; розв'язує складні задачі; уважно слухає вказівки та пояснення вчителя; виконує завдання без зовнішнього контролю; проявляє інтерес до самостійної навчальної роботи, готується до всіх уроків; із задоволенням і сумлінно виконує громадські завдання; займає вигідне статусне положення в класі. Середній рівень адаптації. Першокласник позитивно ставиться до школи, відвідування її не викликає негативних переживань; розуміє навчальний матеріал, якщо він пояснюється докладно і зрозуміло; засвоює основний зміст навчальних програм, самостійно розв'язує типові задачі; цілеспрямована і уважна до завдань, доручень, вказівок дорослих, але сама контролює; зосереджується лише тоді, коли зайнятий чимось цікавим для нього; майже завжди готується до занять і виконує домашнє завдання; сумлінно виконує громадські завдання; дружив з багатьма однокласниками.

Низький рівень адаптації. Першокласник негативно або байдуже ставиться до школи; часто скаржиться на погане самопочуття; переважає депресивний настрій; є дисциплінарним проступком; матеріал, який пояснює вчитель, засвоюється фрагментарно; самостійна робота за підручником утруднена; не виявляє інтересу до виконання самостійних навчальних завдань; нерегулярно готується до уроків, дитина потребує постійного контролю, систематичних нагадувань і заохочень з боку вчителя та батьків; зберігає працездатність і уважність під час тривалих перерв на відпочинок; для розуміння нового та вирішення завдань за зразком йому потрібна значна

виховна допомога вчителя та батьків; виконує соціальні завдання контролювано, без особливого бажання, пасивно; не має близьких друзів, знає лише деяких однокласників поіменно.

Хоча адаптація висуває високі вимоги до власних сил дитини. Якщо вчитель готовий піклуватися про душу дитини, орієнтується в закономірностях психічного розвитку старшокласника, дотримується особистісно орієнтованої моделі навчання, можна сподіватися, що особливих проблем із звиканням до неї не виникає. в школі. Але у більшості з них все ще залишається проблема адаптації.

Процес адаптації першокласників проходить на всіх його рівнях:

- біологічні (адаптація до нового способу навчання та життя);
- психологічний (входження в нову систему вимог до виконання навчальної діяльності);
- соціальні (входження в студентський колектив).

Біологічна адаптація – пристосування організму до фізичних умов (температура, тиск, вологість, освітлення, запахи, звуки та зміни в організмі).

Життя мінливе, суперечливе, непередбачуване: не було часу адаптуватися, щоб відчувати стабільність буття, коли стається щось, що докорінно змінює плани, суттєво впливає на самопочуття, змушує пристосовуватися до чогось нового, незвичайного.

Шкільне життя не є винятком. На кожному кроці висуває вимоги до компетентності дитини, гнучкості, вміння виділяти головне і другорядне, вміння пристосовуватися до конкретної ситуації та протистояти іншому, захищаючи несподівані ситуації, проблеми, які необхідно вирішити, перевіряючи здібності дитини. приймати самостійні рішення, давати щось - сприяти кому-небудь, відмовляти в ласці, відстоювати свою думку.

Усе це означає значну перебудову життя, фізіологічного та психічного стану першокласників, яка супроводжується відчуттям неприємного дискомфорту (в основному пов'язаного з втратою звичної та улюбленої

діяльності, зміною соціального оточення), колапсом і дисбалансом динамічних стереотипів, швидке накопичення нової інформації та особистісні зміни. Проявами таких станів можуть бути тривога, розчарування, депресія, невпевненість у собі, невротичні прояви.

Психологічна адаптація – пристосування дитини як особистості до існування в школі відповідно до її вимог та власних потреб, мотивів та інтересів. Це досягається шляхом вивчення норм і цінностей шкільного колективу.

Психологічна адаптація — це процес мотивації адаптивної поведінки людини, створення мети та програми її реалізації в ситуаціях, що характеризуються значною новизною та значущістю. Це процес взаємодії особистості дитини з навколишнім середовищем, під час якого дитина повинна враховувати особливості навколишнього середовища й активно впливати на нього з метою забезпечення задоволення своїх базових потреб і реалізації змістовних зв'язків.

Процес взаємодії індивіда з навколишнім середовищем полягає в пошуку та використанні адекватних засобів і способів задоволення його основних потреб, до яких належать потреба в безпеці, фізіологічні потреби (в їжі, сні, відпочинку тощо), потреба в прийнятті і любов, для оцінки та поваги, у самовираженні, самоствердженні та розвитку. Таким чином створюються можливості для успішної соціальної адаптації та соціалізації дитини. Соціальна адаптація – це інтегративний показник стану дитини, який відображає її здатність адекватно сприймати навколишню дійсність, ставитися до людей, подій, дій, спілкуватися, вчитися, працювати, відпочивати, регулювати поведінку відповідно до очікувань оточуючих.

Соціальна адаптація (пристосувальна діяльність) включає сукупність усіх видів діяльності, що відбуваються одночасно. З одного боку, це пов'язано з орієнтаційними потребами пізнавати зміни в діяльності суб'єкта, встановлювати для цього необхідні емоційні контакти і стосунки, а також оцінювати

особистісну і соціальну значущість змін, що виникли в нього. відбувся. відбувся. З іншого боку, це пов'язана з перетворенням середовища корекція поведінки особистості та її об'єктивної дії, що здійснюється в діалектичній єдності з дією оцінки (і на її основі).

Соціальна адаптація - це процес досягнення дитиною або групою дітей стану соціальної рівноваги при відсутності конфліктів з оточуючими людьми.

Соціальну адаптацію вважають останнім, завершальним етапом адаптації взагалі, який забезпечує як фізіологічне, так і психологічне та соціальне благополуччя особистості. Першокласник повинен адаптуватися до специфічних для школи вимог соціальних груп (групи учнів, учителів, інших класів тощо).

З розуміння єдності орієнтовної та предметної дії логічно випливає пояснення труднощів соціальної адаптації, що виникають на сучасному етапі науково-технічної революції. Масштаб, вид і значимість змін, що відбуваються, ускладнюють усвідомлення і оцінку індивідом соціальної значущості цих змін. А також у розробці адекватної корекційної програми взаємодії особистості та середовища. Освіта та навчання покликані допомогти подолати ці труднощі.

Соціальна адаптація проходить у чотири основних етапи:

- балансування - встановлення рівноваги між групою та особистістю, які виявляють взаємну толерантність до системи переваг і стереотипів поведінки один одного;

- псевдоадаптація - поєднання зовнішнього пристосування до соціальної групи з негативним ставленням до її норм і вимог;

- адаптація - визнання і прийняття систем переваг нової соціальної спільноти, взаємні поступки;

– асиміляція – психологічна переорієнтація особистості, перетворення попередніх поглядів, орієнтацій, установок відповідно до нової ситуації.

Біологічна організація людини є основою, на якій будується як психічна, так і соціальна діяльність людини, в тому числі адаптаційна. При цьому сама

біологічна адаптація або виникає під впливом вродженого механізму людини, який підкріплюється психічною адаптацією, або мотивується психікою людини в процесі відповідної адаптації. В обох випадках причини, що визначають як біологічну, так і психічну адаптацію, мають соціально обумовлений характер - зміни соціальної дійсності. Більш того, сама людина є продуктом суспільних відносин. Іншими словами, як біологічна, так і психологічна адаптація є соціально детермінованими явищами, і в цьому сенсі їх можна назвати «соціально-біологічними», «соціально-психологічними». Крім того, обидва типи явищ адаптації, зумовлені соціальними причинами, мають соціальний характер. З таких позицій соціальна адаптація (в широкому розумінні), що включає умовну біологічну і психологічну адаптацію, а також власне соціальну адаптацію, є не що інше, як адаптація людини взагалі.

Проте взаємодія біологічного, психологічного та соціального рівнів в адаптації людини не є односпрямованою. Вона має неоднозначний, складний, діалектично суперечливий і водночас цілісний характер.

Звичайно, через соціальну зумовленість потреб (у тому числі біологічну, що спонукає до пристосувальної діяльності людини) будь-яка адаптація людини може не мати соціального характеру. Водночас вона має таку специфічну людську біологію. Як біологічні, так і соціальні потреби відображаються в психіці людини у формі суто людської мотивації адаптивної поведінки.

Тому адаптація людини постає перед нами як цілісний біопсихосоціальний процес. За таких обставин проблема соціальної адаптації та збереження психічного здоров'я молодших школярів є дуже актуальною в нашому суспільстві.

ПОЧУТТЯ ГУМОРУ

Ребенко Юлія Володимирівна

Студентка Магістр

Приватне акціонерне товариство

Вищий навчальний заклад

Міжрегіональна академія управління персоналом

Харківський інститут

м. Харків, Україна

Вступ. В умовах постійного стресу психіка дестабілізується, система організму переживає соматичні зміни, які можуть викликати захворювання різного роду. В цій ситуації важливу роль відіграють захисні механізми та стратегії психологічного захисту людини, що обумовлюють її сприйняття реальних умов, а також здатності діяти і жити в нових обставинах. Одним з найважливіших показників внутрішнього ресурсу кожної окремої людини є наявність у неї набору необхідних якостей, які допомагають їй діяти у кризових умовах.

Одним із найважливіших внутрішніх ресурсів людини є почуття гумору. Однак, так сталося, що цей ресурс достатньо мало досліджувався, фактично, даних про його сприяння адаптації особистості майже немає.

Мета роботи. Дослідити взаємозв'язок використання почуття гумору, як захисного механізму психіки та рівня тривожності особистості.

Матеріали та методи. У дослідженні брало участь 50 респондентів віком від 24 до 55 років, з них 30 чоловіків і 20 жінок.

Були використані методи:

1. Спостереження;
2. Метод бесіди.
3. Опитувальник стилів гумору Мартіна.
4. Методика вимірювання рівня тривожності Тейлора.

Результати та обговорення. Гумор може виступати як важливий ресурс

особистості, сприяючи її емоційному благополуччю, соціальній взаємодії і владі зі складними ситуаціями.

Дійсно, різні теорії підходять до почуття гумору з різних ракурсів і наголошують на різних аспектах цього явища. Опишемо коротко кожен з перерахованих підходів:

1. Пізнавальна здатність: Цей підхід розглядає гумор як пізнавальну здатність, пов'язану зі створенням, розумінням і запам'ятовуванням жартів. Він акцентує увагу на когнітивних процесах, що відбуваються під час сприйняття гумористичних матеріалів.

2. Естетична відповідь: Цей підхід акцентує на естетичному аспекті гумору, вважаючи його формою вираження, що приносить задоволення. Він спрямований на оцінку гумору та насолоду, яку він може принести.

3. Проста, звичайна поведінка: Цей підхід розглядає гумор як часту тенденцію до сміху, використання жартів і розважання інших. Він ставить акцент на поведінковий аспект гумору і його вплив на взаємодію з оточуючими.

4. Пов'язана з емоцією характеристика характеру: Цей підхід бачить гумор як вираження життєрадісності та пов'язаної з емоціями характеристики особистості. Він розглядає гумор як індикатор позитивної емоційності та настрою людини.

5. Ставлення до чогось: Цей підхід визначає гумор як особистісну реакцію або ставлення до чогось. Він акцентує увагу на індивідуальних уподобаннях, цінностях та смаках щодо гумору.

Стратегія подолання або механізм захисту (тенденція до самопідтримки перед стресовою ситуацією) (Мартін, Лефкорт, 1986). Цей підхід розглядає гумор як стратегію подолання або механізм захисту в контексті стресових ситуацій. Згідно з цим підходом, люди можуть використовувати гумор як спосіб зняття напруги, зниження стресу та підтримки власного самопочуття перед складною ситуацією. Гумор може допомогти змінити спосіб сприйняття ситуації, зробити її менш загрозливою і надати позитивну перспективу. Таким чином, гумор

виступає як захисний механізм, що допомагає зберегти психологічну стійкість та здібність до самопідтримки у важких моментах.

За допомогою методики рівня тривожності Тейлора у адаптації Немчинова та Опитувальника стилів гумору Мартіна було опитано 50 респондентів. Згідно класифікації стилів гумору Мартіна важливими та конструктивними для підтримки особистості є самопідтримуючий та афіліативний стилі гумору, вони брались до уваги для аналізу. А табл.1 представлені дані опитувань по двом видам гумору та рівню тривожності.

Таблиця 1.

Дані респондентів по двом методикам - рівня тривожності Тейлора у адаптації Немчинова та Опитувальника стилів гумору Мартіна.

№	Стать	Вік	Афіліативний гумор	Самопідтримуючий гумор	Рівень тривоги
1	ж	35	29	42	8
2	ж	36	32	43	5
3	ж	39	28	28	17
4	ч	38	28	28	9
5	ж	36	31	22	26
6	ж	33	23	22	17
7	ж	40	35	49	5
8	ч	39	32	45	3
9	ч	44	32	28	14
10	ч	41	32	22	23
11	ч	35	29	27	6
12	ч	46	37	53	11
13	ч	30	35	38	9
14	ч	48	29	28	17
15	ж	34	23	20	26
16	ч	55	36	54	1
17	ч	24	34	33	25
18	ч	46	30	44	27
19	ч	37	33	41	25
20	ж	42	30	43	14
21	ж	37	36	45	6
22	ч	45	31	29	9
23	ж	41	30	21	26
24	ж	25	34	37	16
25	ч	40	34	45	9
26	ж	28	33	31	32
27	ч	36	31	30	16
28	ч	38	37	48	5
29	ч	39	27	30	1
30	ч	39	30	28	21

31	ж	37	30	20	18
32	ж	55	26	32	17
33	ч	48	35	34	9
34	ч	46	36	52	11
35	ж	32	22	22	16
36	ж	29	34	47	9
37	ч	38	30	44	4
38	ч	43	31	30	16
39	ж	40	30	22	20
40	ч	35	29	28	7
41	ч	45	38	45	13
42	ч	32	33	35	12
43	ч	44	28	28	18
44	ж	32	20	22	28
45	ч	52	37	52	4
46	ч	28	33	33	25
47	ч	45	28	40	28
48	ч	38	32	40	25
49	ж	42	30	44	13
50	ж	36	31	43	7

Афіліативний гумор, який є сприятливим і спрямованим на інших, пов'язується з такими рисами, як екстраверсія, бажання досліджувати нові досвіди, оптимізм, радісність до життя, прийняття себе і власної цінності, успішність у встановленні та підтриманні міжособистісних зв'язків, задоволеність якістю життя, перевага позитивних емоцій і гарний настрій. Люди з афіліативним почуттям гумору часто жартують і невимушено включаються в дружні обміни жартівливими зауваженнями. Цей м'який, доброзичливий і толерантний стиль гумору сприяє зміцненню міжособистісних відносин і росту взаємної привабливості. Даний вид гумору в нашій вибірці:

- Низький рівень – у 5 жінок (10% від усієї вибірки, 25% від жінок) та 2 чоловіків (4% від усієї вибірки, 6,7% від чоловіків).
- Середній рівень – у 15 жінок (30% від усієї вибірки, 75% від жінок) та 28 чоловіків (56% від усієї вибірки, 93,3% від чоловіків)
- Високого рівня немає.

Самопідтримуючий гумор, який зосереджений на собі, відображає оптимістичний погляд на життя і вміння зберігати почуття гумору у важкі часи і випробування. Це стиль, який допомагає регулювати емоції і подолати стрес.

В порівнянні з афіліативним гумором, самопідтримуючий гумор перш за все виконує функцію в межах особистості і не так сильно пов'язаний з екстраверсією. Він має негативний зв'язок з нейротизмом і позитивно взаємодіє з оптимізмом, бажанням відкривати новий досвід, самооцінкою і задоволеністю якістю життя, а також з успішністю встановлення та підтримання міжособистісних відносин. Даний вид гумору в нашій вибірці:

- Низький рівень – у 8 жінок (16 % від усієї вибірки, 40% від жінок) і 1 чоловіка (2% від усієї вибірки, 3,3% від чоловіків)
- Середній рівень – у 5 жінок (10% від усієї вибірки, 25% від жінок) та 20 чоловіків (40% від усієї вибірки, 66,7% від чоловіків).
- Високий рівень – у 7 жінок (14% від усієї вибірки, 35% від жінок) і 9 чоловіків (18% від усієї вибірки, 30% від чоловіків).

Далі було проведено кореляційний аналіз задля виявлення зв'язку між афіліативним та самопідтримуючим гумором та рівнем тривоги. Дані приведені в табл.2.

Таблиця 2.

Кореляційний аналіз показників афіліативного та самопідтримуючого видів гумору з рівнем тривоги.

	Афіліативний гумор/рівень тривоги	Самопідтримуючий гумор/рівень тривоги
Коефіцієнт кореляції	-0,342034417	-0,508247939

Згідно наведених вище даних ми бачимо:

- Маємо слабку негативну кореляцію між афіліативним гумором і рівнем тривоги. Тобто, при підвищенні рівня афіліативного гумору є незначне зменшення рівня тривоги.
- Маємо середню негативну кореляцію між самопідтримуючим гумором і рівнем тривоги. Тобто, при підвищенні рівня самопідтримуючого гумору зменшується рівень тривоги.

Висновки. Сміх і гумор дійсно можуть мати позитивний вплив на наше психологічне становище. Використання гумору може функціонувати як захисний механізм, який допомагає нам подолати стресові ситуації та знизити рівень тривожності. Ось деякі шляхи, якими гумор впливає на нашу психологію:

Релаксація: Гумор може послабити напругу і розслабити м'язи, створюючи ефект фізичної та емоційної релаксації.

Перспективна зміна: Гумор допомагає змінити наше сприйняття ситуацій, надаючи їм більш легкого та позитивного вигляду. Він може допомогти знайти гумор у неприємних ситуаціях та побачити їх з нової перспективи.

Відволікання: Гумор може слугувати засобом відволікання від негативних думок, стресу чи тривоги, допомагаючи нам зосередитися на щось позитивне та веселе.

Подолання конфліктів: Використання гумору може бути ефективним способом зниження напруги та розрядки конфліктних ситуацій. Гумор може допомогти знайти спільну мову з іншими людьми та зменшити конфліктність.

Підтримка соціальних зв'язків: Гумор є важливим елементом соціального взаємодії. Використання гумору допомагає залучити інших людей, підтримати позитивний настрій та зміцнити соціальні зв'язки.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що існує зв'язок між самопідтримуючим гумором і рівнем тривоги. Чим більше людина використовує самопідтримуючий гумор, тим менша ймовірність виникнення тривоги.

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ

Ребенко Юлія Володимирівна

Студентка Магістр

Приватне акціонерне товариство

Вищий навчальний заклад

Міжрегіональна академія управління персоналом

Харківський інститут

м. Харків, Україна

Вступ. Станом на 2023 рік в Україні вже більше року іде війна з агресором. Люди, поставлені у скрутні умови, які обрали для себе шлях залишатись вдома і не покидати територію країни, кожен день знаходяться під загрозою. Впродовж цієї війни частина вже переоцінила обставини, знайшла для себе джерела внутрішнього ресурсу і змогла рухатись вперед до своїх, нехай і невеликих, але цілей.

Трапилась переоцінка цінностей, переставилися пріоритети, змінилися акценти діяльності. Люди пристосовуються жити у кризових умовах і віднаходять себе у нових реаліях.

За даними різних джерел, існує два види обробки особистістю негативних емоцій, а саме: психологічний захист, ідея якого вже давно розробляється в психології (З. Фрейд, К. Г. Юнг та інші), і психологічне подолання – феномен, що почав вивчатись у психології особистості порівняно недавно і тому ще недостатньо повно розкритий у літературі.

Розкриття поняття психологічного подолання наразі має декілька напрямків: розбір безпосередньо стратегій реагування і поведінки людини у стресових і кризових ситуаціях, які спрямовані на подолання негативних переживань; з'ясування певних особистісних властивостей, якостей індивідуума, що сприяють здійсненню нею конструктивного психологічного подолання; визначення як зовнішніх, так і внутрішніх ресурсів, що сприяють адаптації людини до різного роду обставин.

Мета роботи. Розкрити поняття копінг-стратегій та гумору. Дослідити взаємозв'язок між конструктивними копінг-стратегіями та стилями гумору.

Матеріали та методи. У дослідженні брало участь 50 респондентів віком від 24 до 55 років, з них 30 чоловіків і 20 жінок.

Були використані методи:

5. Спостереження;
6. Метод бесіди.
7. Опитувальник стилів гумору Мартіна.
8. Опитувальник «Способи совладної поведінки» Лазаруса.

Результати та обговорення.

Дослідник Р. Мартін виділяє чотири основних стилі гумору, які мають різні соціальні та емоційні функції. Самопідтримуючий гумор передбачає використання гумору як засобу підтримки власного погляду на світ та стратегії поведінки.

Агресивний гумор характеризується використанням гумору для критики та маніпулювання іншими, утрируванням негативних рис у людині. Афіліативний гумор спрямований на толерантну жартівливість з метою підвищення групової згуртованості. Самознижувальний гумор орієнтований на поліпшення міжособистісних відносин власним коштом.

За дослідженням Р. Мартіна, афіліативний та самопідтримуючий гумор розглядаються як адаптивні, оскільки вони сприяють покращенню відносин між людьми та зняттю стресу через сміх над загрозливими речами. З іншого боку, агресивний та самознижувальний гумор вважаються потенційно шкідливими.

Гумор виконує різноманітні соціальні, когнітивні та емоційні функції. Він полегшує покращення відносин між людьми, сприяє зняттю стресу та дозволяє зосередитися на позитивних аспектах життя. Шляхом сприйняття світу через призму гумору людина вміє знайти цінність та значимість в тому, що ховається за труднощами, неприємностями та стресовими ситуаціями.

Гумор, використовуючи гру невідповідностей та множинних

інтерпретацій, дає можливість змінити сприйняття подій і переглянути їх з нової, менш загрозливої перспективи.

Це дозволяє людині більш ефективно адаптуватися до вимог оточуючого середовища і переглядати виклики та труднощі як нові можливості, а не загрози або проблеми. Такий підхід сприяє творчому вирішенню проблем та підтримує відкритий стиль спілкування.

Гумор зменшує кількість та інтенсивність негативних емоцій і вказівників страждання під час сприйняття стресогенної інформації. Крім того, гумор може впливати на спосіб інтерпретації наступних подій та послаблювати рівень тривоги, що відіграє позитивну роль у стресових ситуаціях.

У опитувальнику «Способи совладної поведінки», Лазарус виділяє 8 різновидів копінг-стратегій.

1) Конфронтація. Стратегія конфронтації означає, що людина намагається вирішити проблему шляхом активної поведінкової активності, зміни ситуації або реагування на негативні емоції, пов'язані з труднощами. Однак, якщо ця стратегія використовується надто імпульсивно або без належного планування, вона може супроводжуватися ворожістю, конфліктністю, проблемами у плануванні та корекції поведінки.

2) Стратегія дистанціювання, натомість, полягає в спробах подолати негативні переживання, пов'язані з проблемою, шляхом суб'єктивного зниження її значущості та емоційної залученості. Використовуються інтелектуальні стратегії раціоналізації, перемикання уваги, гумору, знецінення тощо.

3) Самоконтроль. Стратегія самоконтролю передбачає зосередження на придушенні та стримуванні негативних емоцій у зв'язку з проблемою. Людина намагається мінімізувати вплив емоцій на оцінку ситуації та вибір стратегії поведінки, проявляє високий контроль над своєю поведінкою та прагне до самовладання. Стратегія пошуку соціальної підтримки включає залучення зовнішніх ресурсів, таких як інформаційна, емоційна та практична підтримка,

для вирішення проблеми. Особа, що використовує цю стратегію, орієнтується на взаємодію з іншими людьми, сподівається на увагу, поради та співчуття. Пошук інформаційної підтримки включає звернення до експертів та знайомих для отримання рекомендацій.

4) Прийняття відповідальності. Стратегія прийняття відповідальності передбачає, що особа визнає свою роль у виникненні проблеми та бере на себе відповідальність за її вирішення.

5) Втеча-уникнення. Стратегія втечі-уникнення передбачає спроби особи подолати негативні переживання, пов'язані з труднощами, шляхом ухилення або уникнення їх. Це може включати заперечення проблеми, фантазування, нереалістичні очікування, відволікання і т.д.

6) Планування вирішення проблеми. Стратегія планування вирішення проблеми є цілеспрямованою стратегією, що передбачає аналіз ситуації та вибір оптимального варіанту поведінки для подолання проблеми. Вона включає ретельне обдумування та планування власних дій, враховуючи об'єктивні умови, минулий досвід та наявні ресурси.

7) Позитивна переоцінка. Стратегія позитивної переоцінки є способом подолання негативних переживань шляхом позитивного переосмислення проблемної ситуації і розгляду її як стимулу для особистісного зростання. Ця стратегія включає орієнтацію на надособистісне та філософське осмислення проблеми, включення її у ширший контекст саморозвитку.

8) Стратегія пошуку соціальної підтримки включає залучення зовнішніх ресурсів, таких як інформаційна, емоційна та практична підтримка, для вирішення проблеми. Особа, що використовує цю стратегію, орієнтується на взаємодію з іншими людьми, сподівається на увагу, поради та співчуття. Пошук інформаційної підтримки включає звернення до експертів та знайомих для отримання рекомендацій. Було проведено дослідження показників 50 осіб, і взяті для аналізу дані по конструктивним типам гумору і копінг-стратегіям. Дані представлені в табл. 1.

Таблиця 1.

Дані дослідження за Опитувальником стилів гумору Мартіна та «Способи
совладної поведінки» Лазаруса.

№	Стать	Вік	Позитивна переоцінка	Планування вирішення проблеми	Прийняття відповідальності	Афіліативний гумор	Самопідтримуючий гумор
1	ж	35	14	13	9	29	42
2	ж	36	16	14	8	32	43
3	ж	39	11	9	9	28	28
4	ч	38	21	13	11	28	28
5	ж	36	14	13	7	31	22
6	ж	33	9	8	11	23	22
7	ж	40	20	16	8	35	49
8	ч	39	16	10	9	32	45
9	ч	44	11	17	8	32	28
10	ч	41	17	14	9	32	22
11	ч	35	5	5	3	29	27
12	ч	46	18	17	9	37	53
13	ч	30	16	15	12	35	38
14	ч	48	12	16	7	29	28
15	ж	34	12	8	11	23	20
16	ч	55	12	17	6	36	54
17	ч	24	15	14	8	34	33
18	ч	46	18	17	10	30	44
19	ч	37	13	9	9	33	41
20	ж	42	16	14	7	30	43
21	ж	37	17	17	7	36	45
22	ч	45	16	18	6	31	29
23	ж	41	15	14	9	30	21
24	ж	25	14	12	8	34	37
25	ч	40	18	15	0	34	45
26	ж	28	12	19	12	33	31
27	ч	36	18	14	2	31	30
28	ч	38	14	11	9	37	48
29	ч	39	15	18	4	27	30
30	ч	39	10	13	6	30	28
31	ж	37	11	14	7	30	20
32	ж	55	14	12	8	26	32
33	ч	48	8	13	7	35	34
34	ч	46	17	16	10	36	52
35	ж	32	9	8	11	22	22
36	ж	29	22	18	8	34	47
37	ч	38	19	11	9	30	44
38	ч	43	12	16	9	31	30
39	ж	40	18	15	10	30	22
40	ч	35	6	7	6	29	28
41	ч	45	20	16	10	38	45
42	ч	32	22	16	14	33	35
43	ч	44	14	17	8	28	28
44	ж	32	13	9	12	20	22
45	ч	52	13	19	7	37	52
46	ч	28	17	16	8	33	33
47	ч	45	20	18	12	28	40
48	ч	38	15	8	10	32	40
49	ж	42	18	16	8	30	44
50	ж	36	18	19	8	31	43

Взаємозв'язок між конструктивними видами копінг-стратегій та конструктивними стилями гумору було проаналізовано шляхом кореляційного аналізу. Дані представлені в табл..2.

Таблиця 2.

Кореляційний аналіз показників афіліативного та самопідтримуючого видів гумору з обраними конструктивними видами копінг-стратегій.

	Афіліативний гумор	Самопідтримуючий гумор
Позитивна переоцінка	0,327477971	0,444645068
Планування вирішення проблеми	0,471981388	0,371367544
Прийняття відповідальності	-0,174768491	-0,072812209

Згідно даних табл..2.

- Маємо слабку позитивну кореляцію між афіліативним гумором та позитивною переоцінкою. Тобто, при підвищенні рівня афіліативного гумору підвищується здатність до позитивної переоцінки, але зв'язок слабкий і даними можна знехтувати.

- Маємо слабку позитивну кореляцію між афіліативним гумором та плануванням вирішення проблеми. Тим самим можемо сказати, що підвищення рівня афіліативного гумору має вплив на підвищення рівня здатності людини до планування вирішення її проблем. Можемо взяти до уваги, бо показник близький до середнього.

- Маємо слабку позитивну кореляцію між самопідтримуючим гумором та позитивною переоцінкою. Тобто, при підвищенні рівня самопідтримуючого гумору підвищується здатність до позитивної переоцінки, дані ближче до середнього показника, можемо брати до уваги.

- Маємо слабку позитивну кореляцію між самопідтримуючим гумором та плануванням вирішення проблеми. Тим самим можемо сказати, що підвищення рівня самопідтримуючого гумору має вплив на підвищення рівня

здатності людини до планування вирішення її проблем. Зв'язок слабкий.

Висновки.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що існує зв'язок між афіліативним і самопідтримуючим стилями гумору та допінг стратегіями планування вирішення проблем та позитивною переоцінкою. Нами встановлено слабку позитивну залежність між афіліативним гумором і здатністю до планування вирішення проблем. Це означає, що збільшення рівня афіліативного гумору може сприяти збільшенню здатності людини до планування та вирішення проблем.

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН В СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ

Рябенко Тетяна Олегівна

Студентка

Чорноморського національного університету

імені Петра Могили

м. Миколаїв

науковий керівник: д. психол. н.,

професор

Лисенкова І. П.

Кількість наукових публікацій щодо тривоги регулярно зростає. У вітчизняній психології проблему тривожності почали активно вивчати в 1970-1990-ті роки проте, слід зазначити, що дані дослідження не такі й великі і носять фрагментарний характер, зарубіжні ж дослідження, здається, ростуть у геометричній прогресії. На сьогоднішній момент, накопичилася велика кількість досліджень, і, здавалося б, вчені давно повинні прийти до спільного знаменника та чіткого визначення.

Проте, дані роботи породжують набагато більше запитань, ніж відповідей. Навіть при визначенні такого поняття, як «тривога» психологи та психіатри стикаються з величезною кількістю інтерпретацій і не можуть прийти до чогось спільного.

У сучасних інтерпретаціях найчастіше зустрічається визначення тривоги як емоційного стану, причому зближення з емоцією страху. Також в українській мові ми можемо зустріти два терміни - це «тривога» і «тривожність», для позначення явища загалом використовується другий термін.

Д. Льюїс і Босселмен пов'язують тривогу з почуттям страху, а Д. Байрн вказує не тільки на дану подібність, а й висвітлює й іншу точку зору, про те, що тривога пов'язана не так зі страхом, як з областю мотивації.

Але хоч страх і тривога мають спільну складову, між ними є велика різниця. У страху, на відміну від тривоги, є певний об'єкт спрямований страх. І,

таким чином, маючи цей конкретний об'єкт, людина може направити на нього свої зусилля і впоратися з ним, хай навіть формою впливу буде боротьба. Тобто до тих пір, поки існує цей конкретний об'єкт - страх, ми маємо силу з ним упоратися.

У разі тривоги ми не маємо жодного об'єкта, навпаки, парадокс у тому, що об'єкт тривоги - це заперечення існування об'єкта.

Більше того, людина, поринаючи в тривогу, втрачає відчуття опори, що ще більше ускладнює процес. Спостерігається реакція дезорієнтації і збільшуються неадекватні реакції, причому це видно, як на людях, так і на тваринах. Об'єктом в даному випадку є загроза, а не її джерело. У цьому основна відмінність страху від тривоги, вони різні, але вони нероздільні. Саме в цьому полягає і основна складність у визначенні поняття тривоги та корекції цього стану.

Тривога може виявлятися на двох рівнях: психологічному та фізіологічному. На психологічному рівні її порівнюють із почуттям стурбованості, безпорадності, самотності, відчуттям невдачі або неможливості прийняття рішення та ін. На фізіологічному рівні - ми бачимо прискорене серцебиття, підвищене потовиділення, збільшення збудливості та ін.

Існує цілий напрямок для дослідження, яке вивчає функції тривоги. Так, наприклад, вивчення впливу тривоги на ефективність діяльності показує, що при виконанні простих дій невелика тривога підвищує ефективність його виконання, при виконанні складної діяльності тривога може призвести до дезорганізації та зниження ефективності. Нормальний (оптимальний) рівень тривоги розглядається як хороша умова для адаптації, пристосування насправді. Високий рівень призводить не лише до зниження продуктивності, але й заважає розвитку.

Вважається, що перенесені переживання у дитинстві можуть негативно впливати на психологічний добробут у дорослому віці, у тому числі підвищена тривожність може бути пов'язана зі здоров'ям, проте цьому питанню

присвячено мала кількість досліджень.

Не менш цікавими є дослідження зв'язку між почуттям тривоги та зміною умов проживання, причому, як на гірший, так і на кращий бік. Зміна звичного способу життя може викликати почуття тривоги.

К. Хорні у своїй книзі «Невротична особистість нашого часу» виділяє основні чотири методи боротьби з тривогою це: раціоналізація; вживання наркотичних засобів; уникнення; заперечення.

Раціоналізація є законним способом ухилення від відповідальності. Людина замість визнання своєї слабкості шукає причини ззовні і подібна поведінка стає повністю виправданою.

Наступний метод - це заперечення, тобто бажання стерти зі свідомості наявні переживання. В даному випадку супутніми є всі зовнішні ознаки прояву тривоги: тремтіння, похитання серцебиття, посилене потовиділення, часте сечовипускання, блювання чи пронос. Всі ці ознаки можуть існувати за реальної загрози або відчуття страху, а також при витісненій тривозі. Дуже часто це несвідоме рішення. Здавалося б, завдання не помічати та ігнорувати може призвести до результату, але в цьому випадку залишаються не опрацьовані основні мотиви тривоги.

Третій спосіб позбавлення тривоги - це наркотизація.

І тут є безліч неочевидних рішень, тобто крім свідомого вживання алкоголю або наркотиків, може відбуватися занурення в соціальне життя чи надмірну сексуальну активність. Також людина може намагатися заглушити тривогу роботою.

Останній, четвертий спосіб вважається найрадикальнішим – це повне уникнення всіх збудників, які можуть спровокувати на сполох. Це можуть бути місця, люди, думки, ситуації тощо. За такої тактики, людина може як цілком усвідомлювати, що вона чогось боїться або відчуває по відношенню до чогось тривогу і свідомо цього уникати, і повністю не усвідомлювати свої дії. Також людина може переконати себе, що йому просто не подобається це робити, а не

тому, що він відчуває з цього приводу тривогу.

Уникнення може просунути ще далі і стати внутрішньою заборonoю, яка полягає у нездатності відчувати, робити чи відчувати певні речі.

Отже, як висновок можна відмітити, що тривога може як усвідомлюватись, так і не усвідомлюватись. Вона може втекти за почуттям фізичного дискомфорту, бажанням піти в роботу чи наркотичну залежність, страхом зайнятися якоюсь справою чи нездатністю отримувати задоволення.

СТИГМАТИЗАЦІЯ ТА ДИСКРИМІНАЦІЯ МЕНТАЛЬНИХ І ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Сидорченко К. В.,
бакалаврат, III рік навчання,
спеціальність «Соціальна робота»
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

Вступ. Проблеми з психічним здоров'ям є звичайним явищем і стосуються тисяч із нас у всьому світі. Незважаючи на це, навколо психічного здоров'я все ще існує доволі значна стигма. Люди з проблемами психічного здоров'я також можуть зазнавати дискримінації в усіх аспектах свого життя. Це може надходити від суспільства, роботодавців, засобів масової інформації та навіть наших друзів і членів родини. Людина навіть може відчути внутрішню стигму, коли починає вірити негативним оцінкам або стереотипам про себе.

Мета роботи полягає у визначенні причин та чинників стигматизації й дискримінації ментальних і психічних розладів особистості.

Матеріали та методи. Для вирішення завдань дослідження використовувався комплекс методів: теоретичний аналіз та синтез ідей, результатів, теоретичних тверджень, розкритих у психологічній літературі; узагальнення та систематизація результатів наявних досліджень з означеного питання.

Результати та обговорення. Стигма – це соціальний стереотип, який відображає упереджене ставлення оточуючих до окремих осіб, груп людей або, навіть до самого себе на підставі реальних чи приписуваних їм якостей [1]. Стигма передбачає негативне ставлення або дискримінацію щодо когось на основі характерних рис. Соціальні стигми також можуть бути пов'язані з іншими характеристиками, включаючи стать, сексуальність, расу, релігію та культуру.

Більше половини людей із психічними захворюваннями не отримують

допомоги у зв'язку зі своїми розладами. Часто люди уникають або відкладають звернення до лікарів через занепокоєння з приводу того, що до них ставляться по-іншому, або побоювання втратити роботу та засоби для існування. Це тому, що стигма, упередження та дискримінація людей з психічними захворюваннями все ще залишається значною проблемою нашого суспільства. Дослідження показали, що стигматизація є одним із провідних факторів ризику, що сприяє погіршенню психічного здоров'я. Стигма призводить до затримки лікування. Це також зменшує шанси на те, що людина з психічними захворюваннями отримає належну та адекватну допомогу [4].

Стигма, упередження та дискримінація щодо людей з психічними захворюваннями можуть бути ледь помітними або очевидними, але незалежно від масштабу вони можуть завдати вагомої шкоди. Люди з психічними захворюваннями маргіналізовані та дискриміновані різними способами, але розуміння того, як це виглядає, та яким чином можна вирішити та викорінити дану проблему, може допомогти в пошуку шляхів зменшення стигматизації зазначеної категорії людей. Стигма може призвести до дискримінації. Наприклад, хтось робить зауваження негативного змісту щодо психічного захворювання чи лікування особистості або уникає її, тому що припускає, що вона може бути нестабільною, жорстокою або небезпечною. Зображення в засобах масової інформації людей із психічними захворюваннями також відіграє важливу роль у процесі стигматизації. Ментальні захворювання часто зображуються негативно, а ЗМІ часто намагаються пов'язати злочинну діяльність і насильство з проблемами психічного здоров'я [2].

Деякі зі шкідливих наслідків, які стигми можуть включати:

- небажання звертатися за допомогою чи лікуванням;
- відсутність розуміння з боку родини, друзів, колег по роботі чи інших осіб;
- менше можливостей для роботи, навчання чи громадської діяльності або проблеми з пошуком житла;

- залякування, фізичне насильство або переслідування;
- медичне страхування, яке недостатньо покриває лікування психічних розладів;
- віра людини в те, що вона ніколи не досягне успіху в певних викликах або не зможе покращити свою ситуацію.

Психічне здоров'я часто піддається стигматизації через відсутність розуміння феномену «психічні розлади» та як із цим жити. Стигма також може виникати через особисті думки чи релігійні переконання щодо людей із психічними захворюваннями. Загалом відсутність розуміння психічного здоров'я, а також шкідливі уявлення про людей із психічними розладами є основою упередженості чи стигми. Це може призвести до уникнення, відторгнення, інфантилізації та іншої дискримінації людей, які мають психічне захворювання.

Стигматизація щодо психічного здоров'я може мати надзвичайно негативний вплив на життя людей із психічними розладами. Насправді стигматизація часто може призводити до психічних, соціальних або навіть професійних наслідків для людей, яких стигматизують. Люди з психічними захворюваннями частіше відчувають низьку самооцінку та впевненість у собі, якщо їх стигматизують. Стигматизація може призвести до труднощів у пошуку лікування або навіть у його продовженні. І деякі люди можуть відчувати посилення симптомів свого захворювання або навіть розвинути нові - наприклад, тривожність або депресію, через стигму.

Самостигматизація може навіть ставати на заваді чийсь здатності одужати від психічного розладу. Соціальна ж стигматизація щодо психічного здоров'я може призвести до ізоляції від друзів або родини. Люди з психічними розладами можуть зазнавати знущань або переслідувань з боку інших – або, можливо, навіть фізичного насильства. І коли інші мають упереджене ставлення до психічного здоров'я, людям, які живуть із такими захворюваннями, може бути важко будувати з ними стосунки. Соціальна стигматизація, яку

сприймають і переживають, також може відігравати важливу роль у схильності до суїциду серед людей із психічними захворюваннями. Аналіз наукової літератури з означеного питання доводить, що люди, які зазнають дискримінації (навіть передбачуваної), соціальної стигми та самостигми, можуть частіше думати про суїцид.

Стигма в професійному світі може призвести до зменшення можливостей досягнення успіху в закладі освіти та просування на роботі. Люди з психічними розладами можуть мати труднощі з виконанням навчальних або професійних обов'язків, особливо, якщо у них проблеми з однокласниками, вчителями, колегами чи начальниками. Стигматизації психічного здоров'я в професійному середовищі також сприяють не лише однокласники чи колеги. Якщо медичні працівники виявляють негативне ставлення до людей з психічними розладами або не розуміють психологію цих захворювань, це може стати на заваді отримання високоякісної допомоги. Огляд досліджень щодо суспільної стигматизації психічних захворювань доводить, що стигматизація все ще залишається поширеним явищем, незважаючи на те, що громадськість стала більш обізнаною про природу різних станів психічного здоров'я, хвороби та потреби в лікуванні, багато людей все ще мають негативне ставлення до тих, хто має психічні розлади [3].

Кроки для боротьби зі стигмою:

– Ви можете не хотіти визнавати, що потребуєте лікування. Не дозволяйте страху опанувати вас, отримати ярлик психічного розладу, завадити вам звернутися за допомогою. Лікування може принести полегшення, визначивши, що не так, і зменшити симптоми, які заважають вашій роботі та особистому життю.

– Не дозволяйте стигмі породжувати невпевненість у собі та сором. Стигма походить не тільки від інших. Ви можете помилково вважати, що ваш стан є ознакою особистої слабкості або що ви повинні мати можливість контролювати його без сторонньої допомоги. Звернення за консультацією,

ознайомлення зі своїм станом і спілкування з іншими людьми, які мають психічні розлади, можуть допомогти вам подолати руйнівне самоосудження.

– Не ізолюйтеся. Якщо у вас є психічний розлад, ви, звичайно, можете не хотіти комусь про це розповідати. Але ваша родина, друзі, духовенство чи члени вашої громади можуть запропонувати вам підтримку, якщо вони знають про ваші проблеми. Зверніться до людей, яким ви довіряєте, щоб отримати співчуття, підтримку та розуміння, які вам потрібні.

– Не ототожнюйте себе зі своєю хворобою. Ви – не хвороба. Тож замість того, щоб говорити «Я біполярний», скажіть «У мене біполярний розлад».

– Виступайте проти стигми. Висловлюйте свою думку на заходах, у листах до редакції чи в Інтернеті. Це може надати сміливість іншим, які стикаються з подібними проблемами, і розповісти громадськості про психічні захворювання.

Висновки. Судження інших майже завжди ґрунтуються на відсутності розуміння, а не на основі фактів. Навчання приймати свій стан і розуміти, що вам потрібно робити, щоб його лікувати, шукати підтримки та допомагати навчати інших, може мати велике значення. Важливо, що кожен відіграє певну роль у поширенні стигми щодо психічного здоров'я. Люди повинні знати про проблеми психічного здоров'я та краще розуміти яке життя тих, хто живе з такими розладами. Роблячи це, вони можуть допомогти розвіяти загальноприйняті міфи та стереотипи як у собі, так і в інших. Завдяки освіті та розумінню ми можемо усунути стигматизацію, пов'язану з психічними розладами і надати підтримку тим людям, які зараз зазнають стигматизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Показник рівня стигми людей, які живуть з ВІЛ – Індекс Стигми. Обласний клінічний центр. 2020 URL: <https://narkosumy.lic.org.ua/statti/doslidzhennya-pokaznyk-rivnya-stygmy-lyudej->

yaki-zhyvut-z-vil-indeks-stygmy/.

2. Amresh Shrivastava, Megan Johnston, Yves Bureau, American Psychiatric Association. Stigma, prejudice and discrimination against people with mental illness. 2012 Dec; 10: 70.

3. Parcesepe A.M., Cabassa LJ. Public stigma of mental illness in the United States: A systematic literature review. Adm Policy Ment Health. 2013; 40 (5): 384–399.

4. Shrivastava A., Johnston M., Bureau Y. Stigma of mental illness-1: Clinical reflections. Mens Sana Monogr. 2012; 10. URL: <https://works.bepress.com/amreshsrivastava/147/>

КАТЕГОРІЯ «ФРУСТРАЦІЇ» В ПРОСТОРІ КЛАСИЧНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Сопова Інна Олексіївна,
магістрантка психолого - педагогічного факультету
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Глобальні трансформації суспільства, економічна, соціально політична та культурно - історична кризи негативно позначаються на здоров'ї та психологічному благополуччі людини. В реаліях сьогодення зростає тривожність, невпевненість, з'являється відчуття «розмитості» перспектив існування. В сучасному світі, схильному до значних швидкоплинних змін, ризик виникнення фрустраційно-особистісних переживань стає занадто високим. У зв'язку з цим, в контексті психологічної науки проблема фрустрації виявляє особливу актуальність і потребує комплексного ретроспективного аналізу.

Ціль роботи – теоретичний аналіз категорії «фрустрації» в класичній зарубіжній психології.

Результати та обговорення. Проблема фрустрації займає почесне місце серед наукових питань психології. Ті чи інші аспекти її дослідження активно вивчались представниками зарубіжної психології: З. Фрейдом, К. Левінім, Д. Доллардом, С. Розенцвейгом, Л. Берковіцем та ін., теоретичні напрацювання яких, мали великого значення для формування цілісного і всебічного розуміння феномену фрустрації.

Одним з перших дослідників проблеми вважають З. Фрейда, який фрустрацію інтерпретував як своєрідний психічний стан, що є наслідком нереалізованих, несвідомих потягів на користь суспільних норм та цінностей [2]. Фрустрація виникає в умовах постійних суперечностей між «Ід» і «Супер

Его»; є джерелом внутрішньоособистісного конфлікту між несвідомим та свідомим та є причиною неврозів та інших психічних захворювань. Фрустрація, на думку З. Фрейда, є функцією «Его» і попереджає про небезпеку, що насувається, допомагаючи особистості реагувати в подібних ситуаціях конструктивним, адаптивним способом. Вона викликає й активізує захисні механізми, такі як: витіснення, раціоналізація, компенсація і т.д.

Представники неофрейдистського напрямку, фрустрацію розглядають не лише в контексті підсвідомого, а охоплюючи і соціальні умови. Так наприклад, К. Горні вважає фрустрацію результатом проблем у міжособистісних стосунках; порушенням соціальних зв'язків, які загрожують благополуччю особистості [1]. Фрустрація – психічний стан спричинений соціальними чинниками, який проявляється через широку гаму афективних переживань: тривогу, відчуття страху, невизначеність, безпорадність і т.д. Фрустрація відображає інтенсивність негативного суб'єктивного ставлення до ситуацій, які сприймаються як загрозливі.

В працях Е. Фромма, фрустрація пов'язана з відсутністю задоволення соціальних потреб, дисгармонізацією зовнішнього та внутрішнього середовища; виникає внаслідок психологічного стресу, що зароджується в ситуації, коли цілі, які ставить перед собою особистість мають перешкоди у досягненні. Фрустрація є природною формою реагування на вирішення головних суперечностей людського існування - це суперечність між прагненням до свободи та незалежності від навколишнього світу і прагненням до безпеки та приналежності до соціуму. Люди борються за свободу й автономію, але саме ця боротьба спричиняє почуття ізольованості (фрустрованості) від природи та суспільства. Щоб його подолати людина виявляє у своїй поведінці такі тенденції як: авторитаризм, деструктивність і конформність [3].

В екзистенційній психології фрустрацію тлумачать як «онтологічну тривогу», як суб'єктивний стан індивіда, який призводить до усвідомлення

втрати власного «Я». Людина як вільна істота прагне задоволення вищих потреб, знаходження сенсу життя, певного балансу між різними сторонами буття. Проте, порушення цих екзистенційних тенденцій викликає розбіжності між індивідуальними смислами та соціальними вимогами і викликає онтологічну тривогу. Онтологічна тривога – це глибоке переживання, що загрожує основі людського існування, наражає на небезпеку «ядро» самоповаги та самоцінності особистості; породжує відчуття розгубленості та невизначеності, що характерні для фрустраційних реагувань.

А. Бандура [4] фрустрацію тлумачить в контексті агресивної поведінки, яка є тимчасовою реакцією на фрустрацію. Спираючись на численні експериментальні дослідження, автор вважає, що фрустрація – це внутрішня схильність, яка активізується зовнішніми стимулами, як прояв назовні внутрішньої напруженості та тривоги. Реакція на фрустрацію може розвиватися за двома напрямками - це може бути напад (агресія) чи уникання. Напад, зазвичай, спрямований на випередження та завдання шкоди іншому, тоді як уникнення – це ухиляння від прямого впливу фруструючого стимулу.

Зв'язок між агресією та фрустрацією підкреслюється і в теорії фрустрації-агресії Н. Міллера, Дж. Долларда, Р. Сірса. Науковці зазначали, що фрустрація спонукає цілий ряд поведінкових реакцій агресивного характеру. Згодом, було вказано, що сама по собі фрустрація не кожного разу провокує агресію, а лише «створює умови для виникнення різних типів зв'язків, одним з яких є підбурювання до певних форм агресивності» [5, с. 38]. Далекі не завжди стан фрустрації та пов'язане з ним емоційне напруження призводять до агресії. Процес переходу напруження до відкритої боротьби визначається станом суспільного страху, культурними нормами та дією соціальних інститутів, що стримують прояв агресивних дій. Якщо в суспільстві чи соціальній групі спостерігаються явища дезорганізації, знижується ефективність дії соціальних інститутів, то індивіди легше переходять межу і вдаються до агресивної поведінки.

В теорії Дж. Долларда та його колег описуються також додаткові чинники, які збільшують інтенсивність фрустрації і, отже, спонукають до агресії [5]:

- 1) ступінь очікуваного суб'єктом задоволення від майбутнього досягнення мети;
- 2) значущість мети та сила перешкоди на шляху її досягнення;
- 3) кількість послідовних фрустрацій.

Чим більшою мірою суб'єкт передчуває задоволення, чим сильніша перешкода і чим більша кількість відповідних реакцій блокується, тим сильнішим буде поштовх до агресивної поведінки. Фрустрація набуває найбільшої сили, тоді, коли ситуація розглядається як навмисна, несправедлива, спрямована на людину особисто. Подібне сприйняття ситуації стимулює появу ворожого комплексу емоцій, що й призводить до агресії.

Л. Берковіц стверджував, що фрустрація продукує тенденцію до агресії лише у випадках максимальної критичності ситуації, яка провокує стан гніву, незадоволення, а потім і насильницькі дії [1].

Через агресію особистість прагне захиститись від травмуючих подій, намагається уникнути неприємностей та захистити власне «Я». Л. Берковіц підкреслював, що фрустрація викликає агресію у тих людей, які звикли реагувати на фрустраційний стимул деструктивним шляхом. Якщо поведінка, спрямована на досягнення певної мети, блокується, то результатом цього є фрустрація, емоційно-негативний стан, що виникає через незадоволену потребу, яка збільшує ймовірність агресивної реакції.

В теорії «фрустрації-регресії» Т. Дембо, Р. Баркера, К. Левіна, наслідком фрустрації є не агресія, а регресія, яка виступає бар'єром на шляху досягнення мети. Фрустрація полегшує вивільнення агресії, але агресія є лише однією з можливих відповідей на фрустрацію. При цьому індивід може реагувати на фрустрацію й іншим чином - замикатися в собі, шукати компроміс під час пошуку розв'язання конфліктної ситуації тощо.

Регресія характеризується інгібіцією активності, дезорганізацією, пасивністю і т.д, що знижують активність у напрямку вирішення проблем. Регресія як одна з форм прояву фрустрації - це повернення до більш примітивних, а нерідко і до інфантильних форм поведінки.

В евристичній теорії С. Розенцвейга, фрустрація розглядається як стан, що відображає порушення принципу задоволення бажань; блокує рух позитивної енергії та є сигналом зв'язку психічної напруги та тривоги. Автор вводить поняття «фрустраційна толерантність», як стійкість до деструктивних чинників, які виступають фрустраторами діяльності та поведінки [1].

У спробі виявлення видової специфіки феномену С. Розенцвейг зауважує про існування наступних типів фрустрації: первинної та вторинної. Серед детермінант фрустрації зазначається про нестачу, позбавлення та конфлікт, які обумовлюють характерний для кожної особистості профіль фрустраційних реагувань. Основними формами фрустраційного реагування С. Розенцвейг вважає екстропунітивну, інтропунітивну та імпунітивну поведінку.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми засвідчує, що фрустрація є складним психологічним станом суб'єктивного відображення різноманітних чинників, що сприймаються як невизначені або загрозливі. В класичній зарубіжній психології феномен фрустрації розглядають як внутрішню емоційну реакцію, що виникає внаслідок труднощів задоволення потреб та досягнення мети. Серед основних способів фрустраційного реагування дослідники зазначають про агресію, як провідну конативну форму та регресію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Психологія фрустраційних станів та реакцій підлітків: теорії, проблеми, діагностика: монограф./ Шамне А. В., Прахова С. А. Київ: НУБіП України, 2018. 278 с
2. Фрейд З. Психология бессознательного. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 390 с.

3. Фромм Э. Бегство от свободы [пер. с англ. Г. Ф. Швейкина, Г. А. Новичковой]. Москва : Академический проект, 2008. 254 с.

4. Bandura A. Aggression: a social learning analysis. New Jersey : PrenticeHall, 1973. 230 p

5. Dollard J., Miller N., Doob L., Mowrer O., Sears R. Frustration and Aggression. New Haven : Yale University Press. 1939.

УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК ФУНДАМЕНТ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В РОДИНІ

Суліма Анна Олегівна

Студентка 3 курсу спеціальності 053-Психологія
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Питання усвідомленого батьківства є дуже важливим в наш час. Актуальність зумовлена існуючими протиріччями: з одного боку – наявність демографічної кризи у суспільстві; з іншого боку збільшення кількості сиріт, соціальних сиріт та дітей, які мешкають у зовнішньо-благополучних сім'ях. Відповідно, прослідковується певна циклічність процесу: депривація важливих потреб дитини в безумовній любові, безпеці, прийнятті та відсутність гармонійних дитячо-батьківських стосунків у межах батьківської сім'ї спричинюють реалізацію набутих дитиною патернів поведінки. У подальшому житті такі діти будують власні сім'ї, де демонструють набуті неконструктивні зразки батьківської поведінки або неусвідомлено компенсують незадоволені потреби дитинства.

Щоб порушити таку послідовність і усвідомити важливість інституту батьківства, зрозуміти психологічні особливості ролі матері та батька, варто оволодіти сумою теоретичних знань та практичних навичок за вказаною тематикою.

Мета роботи./Aim. Теоретичний аналіз явища усвідомленого батьківства як фундаменту гармонійного розвитку дитини в родині.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що достатньо ґрунтовно проблеми підготовки до усвідомленого батьківства досліджувались в роботах Л. Буніної, А. Бодаєва, І. Братусь, М. Єрміхіної, В. Кравця, О. Кізь, І. Кон, Г. Лактіонової, Р. Овчарової, В. Століна, Н. Шевченко та сутності батьківства – в роботах В. Кравець,

І. Зверєва, О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, О. Лещенко та ін.

Результати обговорення./Results and discussion. Значення сім'ї в житті людини та суспільства є вкрай важливим. Як зазначала В. Сатір: «сім'я – це мікрокосм усього світу. Неблагополучні сім'ї породжують неблагополучних людей із низькою самооцінкою, що штовхає їх на злочини, обертається душевними хворобами, алкоголізмом, наркоманією, злиднями та іншими соціальними проблемами» [8, с. 6].

Проаналізувавши літературу з цього питання, можна зробити висновок, що, незважаючи на поширене застосування поняття «батьківство», єдиного, традиційного тлумачення даного визначення не існує. Найчастіше використовують визначення, яке наведене у педагогічному словнику: «батьківство - це кровне споріднення батьків з їх дитиною, яке визначається на основі документів про шлюб і свідоцтва про народження дитини та на добровільному визнанні себе батьками дитини, яка народилася поза шлюбом» [7, с. 39].

Найбільш ефективною та якісною формою батьківства є усвідомлене батьківство. Наведемо низку визначень, які найбільш повно розкривають зміст поняття :

- повне взяття на себе відповідальності за процес зачаття й народження здорових дітей [5, с. 244].

- сукупність батьківських якостей, почуттів, знань і навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості [3, с. 35].

- розвинена форма батьківства, соціально-психологічний феномен, що базується на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей та реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості [2, с. 128].

- взаємодія батьків чи осіб, які їх замінюють, між собою, іншими членами сім'ї, включаючи дітей, результатом чого є створення найбільш

сприятливих умов для повноцінного, гармонійного розвитку дитини на всіх етапах її життя. Усвідомлене батьківство передбачає прагнення батьків до поповнення своїх знань, розвитку вмінь, здібностей та почуттів щодо процесу виховання дитини, гармонізації сімейних стосунків [1, с. 194].

- усвідомлене батьківство, крім бажання мати дітей, відображається в осмисленні нових обов'язків та в позитивному ставленні до них і до нового життя, в яке вступають жінка та чоловік з моменту, як вирішили стати батьками [4, с. 298].

- усвідомлення особистістю своєї відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвитку здорової дитини, який базується на формуванні когнітивної, емоційної й поведінкової складових батьківства з метою забезпечення процесу повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. [6, с. 57].

Висновки./Conclusions. Отже, усвідомлене батьківство - це підхід до виховання дітей, який базується на свідомому відношенні батьків до своїх дітей та їх потреб. Цей підхід передбачає, що батьки повинні бути уважними до своїх дітей, розуміти їхні потреби та індивідуальні особливості, а також враховувати їхні емоції та почуття.

Усвідомлене батьківство допомагає батькам створити гармонійне середовище для розвитку дитини, де вона може вільно виражати свої думки та почуття, розвивати свої здібності та навички. Цей підхід також допомагає батькам бути більш емоційно збалансованими та впевненими у своїх виховних рішеннях. Усвідомлене батьківство є важливим елементом гармонійного розвитку дитини, оскільки воно допомагає створити сприятливі умови для її розвитку та забезпечує задоволення її потреби в увазі, любові та підтримці.

Слід зазначити, що просвітницька діяльність та популяризація основ усвідомленого батьківства сприятимуть збільшенню кількості благополучних сімей та оздоровлення суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартків О. С. Усвідомлене батьківство: теоретичні аспекти. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Соціальна педагогіка. 2010. № 23. С. 192–195.
2. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації / О. В. Безпалько та ін.; за заг. ред. : І. Д. Зверевої, Ж. В. Петрочко. Київ : Фенікс, 2007. 528 с.
3. Братусь І. Програма «Школа батьківства». Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 6. С. 35–47.
4. Вахняк Н. В. Соціально-педагогічний аналіз проблеми усвідомленого батьківства. Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2011. № 20 (231). Ч. II. С. 297–303.
5. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
6. Островська Н. О. Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини у сім'ї. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. № 10. С. 57.
7. Педагогічний словник для молодих батьків. Київ: ДЦССМ, 2002. 348 с.
8. Сатир В. Як будувати себе і свою сім'ю. М : Педагогіка-прес, 1992. 192с.

ПРОЯВИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ОСОБИСТОСТІ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО НІМФОМАНІЇ ТА САТИРІАЗИСУ

Філіпенко Вікторія Вікторівна
студентка ЧНУ імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Часто люди з проблемами, не розуміючи їх сутність, йдуть на фаталістичний крок, боючись наслідків своєї поведінки. Відповідно, тема дослідження стосується того, що зараз все ще існує і чому люди не завжди дають точну назву. Соціальний осуд вважається одним із головних передумов, тому неможливо не спробувати знайти людей з рідкісним поведінковим розладом, які потерпають від суспільного неприйняття та впадають у глибокий відчай. Також за останніми даними прояви сатириазису було виявлено у чоловіків з ПТСР.

На сьогоднішній день дана тема не є достатньо вивчена з точки зору та деталізації цієї роботи. Існує лише кілька обґрунтованих досліджень, які поєднують між собою дві великі та актуальні теми.

Визначення самогубства, яке включає в себе найважливіший критерій відмежування цього феномену від схожих з ним явищ, дав французький соціолог Е. Дюркгейм у своїй класичній праці «Самовбивство». Самовбивство це кожний смертний випадок, котрий безпосередньо чи посередньо є результатом позитивного або негативного вчинку, вчиненого самим постраждалим, якщо той знав про результат заздалегідь. Спроба самовбивства це абсолютно те ж саме, тільки незавершене.

Більш чітко й лаконічно дав визначення суїцидолог М. Фербер у 1968 році. Самовбивство – це свідоме, навмисне і швидке позбавлення самого себе життя. Кожен з наданих описів є важливим: наявність усвідомленого наміру, конкретних дій чи їх відсутність, які безпосередньо призводять до смерті.

Зазвичай суїцид та спробу суїциду розрізняють як щось схоже між собою, або навпаки приводять купу доказів між їх розбіжністю. Дуже часто бувають випадки випадкового порятунку суїцидента від неминучої смерті, проте такі випадки часто плутають з іншими доволі схожими явищами. В загальному аспекті, за допомогою тих чи інших характеристик, спроби суїциду необхідно спочатку визначити його діагностичне значення, а потім відгородити від схожих з даним випадком явищ.

Німфоманія та сатириазис вважаються застарілими та частково міфічними розладами, які давно не беруться до уваги діагностування. Проте вони існують й на сьогоднішній день. Німфоманія та сатириазис є аналогами одне одного з різницею у гендерному аспекті, а саме – сексуальне відхилення, що складається з надмірного або ненаситного бажання отримати сексуальне задоволення, яке по-факту неможливо остаточно вдовольнити.

Компульсивна сексуальна поведінка, також відома як сексуальна залежність, гіперсексуальність, надмірна сексуальність або проблемна сексуальна поведінка, яка характеризується повторюваними та інтенсивними захопленнями сексуальними фантазіями, потягами та поведінкою, які викликають стрес у людини та/або призводять до психосоціальних порушень.

Його детермінантами та наслідками може бути що завгодно. Кожен випадок є унікальним у своїй природі.

Мета роботи. Теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити прояви суїцидальної поведінки в особистості зі схильністю до німфоманії та сатириазису.

Матеріали та методи. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань обрано такі методи дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень), емпіричні (методи опитування, тестування, констатувальний та формувальний експеримент), методи обробки даних (узагальнення та

систематизація якісних і кількісних даних емпіричного дослідження).

Первинне дослідження для формування коректної вибірки складалося із 83 осіб (44 жіночої статі та 39 – чоловічої), після чого було сформовано вибірку з 32 осіб (16 жіночої статі та 16 – чоловічої). Для першої частини дослідження було проведено такі методики як, шкала векторного визначення статевої конституції у чоловіків, яку розробив і вперше апробував професор Г. С. Васильченко (1970). Пізніше аналогічна шкала для жінок була запропонована його співробітницею І. Л. Ботневой та тест Роршаха на визначення сексуалізації об'єктів.

Відповідно, на наступному етапі для коректного отримання результатів було використано такі методики: тривожність Спілберга-Ханіна, шкала депресії Бека, метод визначення ризику суїцидальності (Методика «Карта ризику суїциду») та бесіда у довільній формі.

Саме завдяки цим методикам можна зрозуміти чи є насправді у особистості зі схильністю до німфоманії та сатиризису прояви суїцидальної поведінки та як вони відбуваються (останнє завдяки бесіді).

Результати та обговорення. Згідно з отриманими результатами можна зрозуміти, що тенденція суїцидальної поведінки серед осіб зі схильністю до німфоманії та сатиризису досить висока.

Особи, що на першому тесті (показник тривожності) отримали високий показник, підтвердили його і в шкалі депресії Бека. Це говорить про постійне напруження та проблеми з соціальною адаптацією, неповноцінним вкладом у інші сфери життя (окрім сексуальної).

Детермінантами цього є різні моменти, які супроводжуються виснаженням морального стану, що й призводить до бажання заповнити певного роду порожнечу всередині себе безладними статевими зв'язками. Наслідком цього є подальша залежність від нових відчуттів, які надалі можуть і не приносити належного задоволення. Відповідно всі думки починають зосереджуватись навколо задоволення фізичних потреб, а інші сфери життя не

отримують необхідного вкладу. Надалі особистість починає занурюватись у низку проблем, які викликають надмірну тривожність, страхи, апатію, депресію, що призводить до формування суїцидальної поведінки.

Розробка психокорекційної програми з самого початку не входила в план емпіричного дослідження, але у зв'язку з особистими проханнями 14 осіб провести консультації, для покращення їх психоемоційного стану та пропрацювати додаткові запити, було прийнято рішення провести всі необхідні заходи для подальшого дослідження.

Під час першого етапу було проведено групову психоедукацію, де бенефіціари в повному складі (14 осіб), отримали змогу зрозуміти, що таке німфоманія та сатириазис, які їх детермінанти та як це пов'язано із суїцидальною поведінкою в цілому.

Другий етап, як і решта, проводився індивідуально з кожним. Проводилася консультативна бесіда в ході якої формувався запит, використовувалося активне слухання.

Наступною була методика «Кристал Пезешкіана», де було показано відповідність між чотирма сферами життя: сенси, тіло, контакти та діяльність. Бенефіціари відмітили про себе, що отримали правдивий результат, оскільки суттєве зміщення майже у всіх відбулося у сферу сенсів, що говорить про певну адиктивну сторону німфоманії та сатириазису. На другому місці виявилось тіло, що говорить про бажання завжди самовдосконалюватися, а також комплекси стосовно зовнішності. Контакти посіли третє місце, що відповідає постійному підтриманню зв'язків з близькими особами та страху втратити його з ними. Лише в однієї людини значний перевіс вийшов у сторону діяльності, та постійні статеві зв'язки є лише способом відволіктися та відновити втрачений баланс.

Надалі з кожним бенефіціаром консультації проводилися відповідно від їх готовності перейти на новий рівень самоусвідомлення.

Згідно з результатами локус контролю зміщений у всіх ближче до екстернального і лише 5 з 14 осіб показали більш врівноважений вектор

схилений до інтернального.

На п'ятому етапі бенефіціари нарешті проявили певну живість та зацікавленість, тому було використано методику на ресурс, а саме пошук ідентичності та 16 асоціацій Юнга. Проте до даного етапу дійшло 3 особи. Решта не проявили готовності до подальшої просування. Вони все ще знаходяться на четвертому етапі.

На шостому буде проводитися рефлексія та контрольний аналіз результатів. Проте корекційна робота все ще триває, у зв'язку зі складністю когнітивних порушень. Можливо доведеться корегувати дану програму, адже для кожного необхідний індивідуальний підхід, що показали перші етапи корекції.

Стосовно бесіди, всі відмовилися для надання оприлюднення їх ситуації і, відповідно до кодексу психолога, не маю права без згоди бенефіціарів та респондентів надавати на огляд особисті історії кожного з них.

Висновки. Залежно від повноцінного огляду теоретичних матеріалів та обробки результатів дослідження, варто зазначити, що суїцидальна поведінка проявляється у особистості зі схильністю до німфоманії та сатириазису досить часто та є ознакою некомпетентності в питанні власного психологічного стану. Зазвичай суїцидальну поведінку викликають цілком буденні речі, які є виключеними з переліку основних завдань. Тобто, особи не надають належної кількості енергії у ті сфери життя, від яких залежить його якість, що і призводить до негативних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грант Дж. Е., Аتماка М., Файнберг Н. А., Фонтенелл Л. Ф., Мацунага Х., Джанардхан Редді Ю. К., Сімпсон Х. Б., Томсен П. Х., ван ден Гейвел О. А., Веле Д., Вудс Д. В. і Стайн Д. Дж. Розлади контролю над імпульсами та «поведінкові залежності» в МКХ-11. Світова психіатрія, 13 (2), 125-127.

2. Коулман Е. Імпульсивна/компульсивна сексуальна поведінка: оцінка та лікування. У Grant J. E. & Potenza M. N. (Ред.), Оксфордський довідник з розладів контролю імпульсів. Нью-Йорк, Нью-Йорк: Oxford University Press.

3. Одлауг Б. Л., Ласт К., Шрайбер Л. Р., Крістенсон Г., Дербішир К., Харванко А., Голден Д. і Грант Дж. Е. Комппульсивна сексуальна поведінка у молодих людей. *Annals of Clinical Psychiatry*, 25(3), 193-200.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ З РІВНЕМ МАКІАВЕЛІЗМУ ОСОБИСТОСТІ

Щеколдіна Карина Сергіївна

Студент

Національний університет

Одеська юридична академія

м. Одеса, Україна

Вступ. Стаття присвячена дослідженню актуального питання взаємозв'язку рівня емоційного інтелекту з рівнем макіавелізму особистості.

Дана робота спрямована на визначення наявності або відсутності взаємозв'язку складових макіавеллізму зі складовими, що визначають рівень емоційного інтелекту особистості, тобто здатність розпізнавати та керувати емоціями інших та маніпулюванням ними.

Незважаючи на те, що макіавеллізм і маніпуляція являють собою важливу проблему у багатьох сферах нашої культури, зрозуміти їх, як і раніше, нелегко з тієї причини, що вони були і залишаються досі суперечливими явищами. Саме тому, різні теорії та дослідження є не скоординованими між собою.

Загалом, ця стаття має важливе практичне значення для психології, так як вона дає більш глибоке розуміння зв'язку між рівнем емоційного інтелекту і макіавеллізмом, що також є важливим для розробки нових теорій у галузі психології та створення практичних рекомендацій, програм і методик для поліпшення психологічного благополуччя людей.

Ключові слова: Макіавеллізм, емоційний інтелект, емоції, маніпуляція, нарцисизм, психопатія, особистість, управління емоціями, емпатія.

Мета дослідження - теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження взаємозв'язку рівня емоційного інтелекту та макіавеллізму молоді.

Основне методологічне забезпечення: у роботі використовувалися теоретичні методи, до яких входили: аналіз літератури з проблеми

взаємозв'язку емоційного інтелекту та макіавеллізму, узагальнення та систематизація наукових даних; емпіричні методи, до яких входили тестування та бесіда; психодіагностичні, які включали в себе наступний комплекс методик; «Короткий опитувальник Темної тріади» (TheShortDarkTriad, SD3), «Шкала макіавеллізму особистості, Mach-IV» Крісті і Гейс, «Тест емоційного інтелекту, ЕМІн» Люсін, «Тест емоційного інтелекту» Холл; методи математичної обробки: кореляційний аналіз.

Емпіричне дослідження проводилось в онлайн форматі з використанням створеної гуглформи. В дослідженні брали участь студентська молодь від 19 до 25 років; 24 особи (17 дівчат та 7 хлопців).

Проведення емпіричного дослідження, «взаємозв'язку рівня емоційного інтелекту та макіавеллізму молоді» планувалося дотримуючись загальних правил психодіагностики, найважливішим з яких є дотримання вимог конфіденційності та анонімність результатів діагностики учасників проекту.

Аналіз результатів психодіагностики здійснювався за кожним тестом окремо з використанням ключів, які надають автори даних методик, а також їх послідовники, які працювали у цьому напрямку, та сучасних психологів.

Результати та обговорення.

Аналіз теоретико-емпіричної літератури і результати отримані в ході проведення діагностик дозволяють нам провести якісний аналіз та роздивитись певні особливості серед рівню макіавеллізму, емоційного інтелекту та його компонентів.

В даній роботі за допомогою кореляційного аналізу ми проаналізуємо кореляційні зв'язки між усіма показниками, що вивчаються. Задля діагностики взаємозв'язку між показниками емоційного інтелекту та макіавеллізму. Значимі коефіцієнти кореляції між показниками що вивчаються викладено в табл.1.,.2.

Таблиця. 1

**Значимі коефіцієнти кореляції між показниками макіавеллізму та
емоційного інтелекту (за М. Холлом)**

Показники макіавеллізму	Показники емоційного інтелекту					
	ЕП	УСЕ	См	Емп	УЕІІ	ЗЕІ
МАК	-0,07	0,099	-0,053	0,208	0	0,021
НАРЦ	0,199	,463*	0,265	0,194	0,181	0,343
ПСХ	-0,131	-0,031	-0,241	0,154	-0,077	-0,184
ШкМАК	-0,146	0,168	-0,025	0,158	0,042	0,009

Примітки: 1) Позначка «**» рівень значущості на 1% рівні ($p \leq 0,01$), «*» на 5% рівні значущості ($p \leq 0,05$); 2) Умовні скорочення показників емоційного інтелекту: ЕП - емоційна поінформованість; УСЕ - управління своїми емоціями; См – самомотивація; Емп – емпатія; УЕІІ - управління емоціями інших; ЗЕІ загальний емоційний інтелект.

Умовні скорочення показників макіавеллізму: МАК – макіавеллізм; НАРЦ – нарцисизм; ПСХ – психопатія; ШкМАК – шкала макіавеллізму.

Так, показник нарцисизму (НАРЦ) виявив додатний зв'язок з показником управління своїми емоціями (УСЕ) ($p \leq 0,05$).

Таблиця. 2

**Значимі коефіцієнти кореляції між показниками макіавеллізму та
емоційного інтелекту (В. Люсіним)**

Показники Мак-му	Показники емоційного інтелекту								
	МЕІ	ВЕІ	РЕ	УЕ	МР	МУ	ВП	ВУ	ВЕ
МАК	0,206	0,09	0,002	0,035	0,105	0,084	-0,035	0,043	0,02
НАРЦ	0,123	,428*	0,369	0,325	-0,001	0,007	,456*	,435*	0,123
ПСХ	0,211	-0,057	-0,046	-0,054	0,147	0,051	-0,132	-0,036	-0,076
ШкМАК	0,122	0,105	-0,003	0,067	0,024	0,013	-0,039	0,043	0,119

Умовні скорочення показників емоційного інтелекту: МЕІ міжособистісний емоційний інтелект; ВЕІ – внутрішньоособистісний емоційний інтелект; РЕ - розуміння емоцій; УЕ - управління емоціями; МР -

розуміння чужих емоцій; МУ - управління чужими емоціями; ВП - розуміння своїх емоцій; ВУ - управління своїми емоціями; ВЕ – контроль експресії.

Показник нарцисизму (НАРЦ) виявив додатний зв'язок з показниками внутрішньо особистісний емоційний інтелект (ВЕІ) ($p \leq 0,05$), розуміння своїх емоцій (ВП) ($p \leq 0,05$), управління своїми емоціями (ВУ) ($p \leq 0,05$).

Таким чином, проведений кореляційний аналіз показав взаємозалежність та взаємопов'язаність показників нарцисизму з такими компонентами емоційного інтелекту як: внутрішньо особистісний емоційний інтелект, розуміння своїх емоцій та управління своїми емоціями.

Грунтуючись на результатах даного аналізу, можна припустити, що існує статистично значущий зв'язок між нарцисизмом та вмінням керувати своїми емоціями.

Зазвичай нарциси мають тенденцію виявляти більш високий рівень емоційної нестійкості, що означає, що вони можуть відчувати сильні емоції, які можуть легко вийти з-під контролю. Однак, якщо люди з високим рівнем нарцисизму мають здатність ефективно управляти своїми емоціями, вони можуть зберігати більш стабільний емоційний стан, що може допомогти їм у досягненні своїх цілей та завдань.

Так само, ми можемо припустити, що якщо кореляційний аналіз показує позитивний взаємозв'язок між нарцисизмом і внутрішньо особистісним емоційним інтелектом на рівні значущості 5%, то це може означати, що деякі нарциси мають високу здатність до розпізнавання та управління своїми емоціями, що може допомогти їм в задоволенні своїх потреб.

Також, проведений нами кореляційний аналіз показує позитивний взаємозв'язок між нарцисизмом та розумінням своїх емоцій на тому ж рівні значимості, що дає нам можливість припустити, що люди з подібною якістю, мають здатність розуміти свої емоції та використовувати цю інформацію для управління своєю поведінкою та досягнення своїх задач та цілей.

Нарцисизм, як відомо, пов'язаний з високим рівнем самоцентризму та

бажанням привернути увагу та отримати шанування з боку оточуючих. Однак це не обов'язково означає, що нарциси не можуть бути поінформовані про свої емоції. Натомість, вони можуть бути уважні до своїх емоційних станів, щоб підтримувати свою високу самооцінку та задовольнити свої потреби.

Однак, варто зазначити, що деякі нарциси можуть використовувати свої навички в управлінні та розумінні емоцій для маніпуляції іншими людьми та досягнення своїх особистих цілей, не зважаючи на емоційні потреби інших людей. У такому разі нарцисизм може перешкоджати розвитку емпатії та соціальної чутливості.

Крім цього, після проведення кореляційного аналізу, нами не було виявлено взаємозв'язку між показниками макіавеллізму та емоційного інтелекту.

Висновки. Таким чином, отримані результати свідчать про пряму кореляцію результатів між показниками нарцисизму та деякими показниками емоційного інтелекту, а саме: внутрішньоособистісний емоційний інтелект, розуміння своїх емоцій та управління своїми емоціями на 5% рівні значущості. Окрім цього, в результаті проведеної діагностики ми виявили, що, більшість людей з нашої вибірки мають середній рівень емоційного інтелекту. Пропонуємо, запровадити загальнодержавні курси з підвищення емоційного інтелекту для сучасної молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гулеватюк, О. В. (2015). Темна тріада: психологічні характеристики осіб з високими показниками макіавеллізму, нарцисизму та психопатії. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 7, 187-197.
2. Калашник, О. В., & Сороко, Н. В. (2019). Вплив нарцисизму та макіавеллізму на емпатію та співпереживання. Педагогічна освіта: теорія і практика, 2(29), 73-78.

3. Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи: діагностичні методики. Вид. 2-ге, виправл. - Ужгород : Вид. Гаркуші О., 2012. - 616 с
4. Лісовський П. М. Маніпуляція свідомістю: сутність, структура, механізм у сучасному трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз). – К. : [НПУ ім. М. П. Драгоманова], 2006. – 199 с.
5. Goleman D. Emotional intelligence / D. Goleman. — New York: Bantam Books, 1995. 352 p.
6. Goodtherapy: <https://www.goodtherapy.org/blog/psychpedia/emotion>
7. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185-211.

КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ АРТ – ТЕРАПІЇ

Щеколдіна Кристина Сергіївна

Студент

Національний університет

Одеська юридична академія

м. Одеса, Україна

Актуальність теми. Тривога - це емоція, що характеризується неприємним станом внутрішнього безладдя або страху.

Напевно, всі можуть погодитися з тим, що хоч раз у житті відчували тривогу. Це природна і важлива емоція, що сигналізує страхом і тривогою про наближення небезпеки або раптову загрозу. Наприклад, ви можете хвилюватися з приводу складання іспиту, проходження медичного обстеження або співбесіди під час прийому на роботу.

Однак іноді тривога стає перебільшеною і не залишає.

Враховуючи безліч змін та невизначеностей, з якими стикається нормальний підліток, особливо з нинішньою ситуацією в Україні, тривога часто гуде, як фоновий шум.

Для деяких підлітків тривожність стає хронічним, напруженим станом, який заважає їм відвідувати школу і працювати відповідно до свого академічного потенціалу. Стає важко брати участь у позакласних заходах, заводити друзів та підтримувати добрі стосунки в сім'ї. Іноді тривога обмежується генералізованим, вільно плаваючим почуттям занепокоєння.

Ключові слова: тривога, тривожність, корекція, підлітки, емоційний стан, напруження, діагностика.

Мета дослідження: провести теоретико-емпіричний аналіз тривожності підлітків та її корекція засобами арт – терапії.

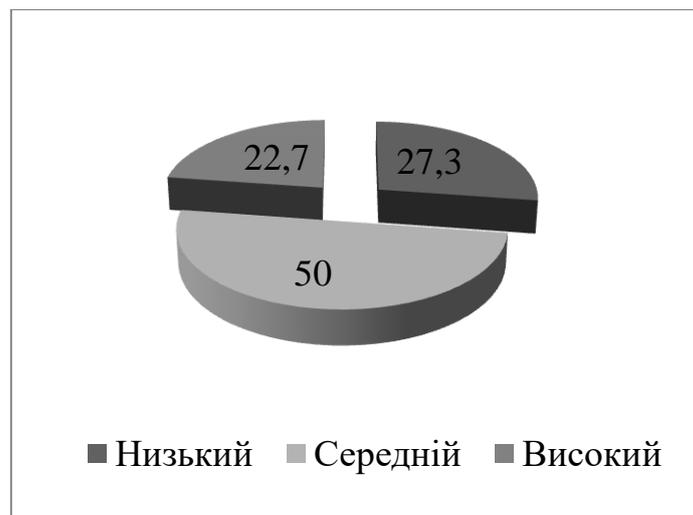
Методи дослідження. У роботі були використані теоретичні методи (аналіз літератури з обраної наукової проблеми, узагальнення, систематизація

наукових даних); емпіричні (спостереження, тестування, бесіда); статистичні методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження.

До психодіагностичного комплексу методик увійшли: тест «Шкала явної тривожності для підлітків» (А. М. Прихожан), тест «Шкала тривоги Бека» (А. Т. Beck, N. Epstein, G. Brown, R. A. Steer, адаптація: Н. В. Тарабріна, 2001), тест «Інтегративний тест тривожності» (А. П. Бизюк, Л. І. Вассерман, Б. В. Іовлев), тест «Багатомірна оцінка дитячої тривожності» (Є. Є. Малкова, Л. І. Вассерман).

Емпіричне дослідження проводилось в он-лайн форматі з використанням гул-форм. В дослідженні брали участь підлітки 12-16 років, у кількості 23 осіб (15 дівчаток та 8 хлопчиків)

Результати та обговорення. За тестом «Шкала тривоги Бека» було виявлено вибірку підлітків з низькою тривожністю (27,3%) та високою тривожністю (22,7%).

Рис. 1. Результати діагностики тривожності підлітків з низьким, високим та середнім рівнем за «Шкалою тривоги Бека»

І на основі цієї вибірки був проведений аналіз інших тестів, в результаті чого за тестом "Шкала явної підліткової тривожності" можна помітити, що вибірка з високою тривожністю - явно підвищена тривожність з результатом в 9.6. А вибірка з низькою тривожністю з результатом 6.8. – нормальний рівень

тривожності, що загалом є людською нормою, адже всім властиво відчувати тривожність, але з постійної основи. За такими показниками «Інтегративного тесту тривожності» можна сказати що з високою тривожністю властиві такі чинники як: ситуаційна тривожність, особистісна тривожність, емоційний дискомфорт, астеничний компонент, фобічний компонент, тривожна оцінка перспективи і соціальний захист.

І так само ми можемо бачити фактори, що впливають на тривожність підлітків за результатами тесту «Багатомірна оцінка дитячої тривожності»: тривога у відносинах з батьками, оцінка оточуючих, перевірки знань і так само у них підлітків з високою тривожністю підвищена вегетативна реактивність. Інші види тривоги (у відносинах з однолітками, з учителями, пов'язана з успішністю в навчанні, що виникає в ситуаціях самовираження) також вище у вибірці з високим рівнем тривожності, але різниця не така значна, як у попередніх випадках.

Висновки. Таким чином, отримані результати дозволяють отримати глибше розуміння тривожності підлітків та її впливу на психологічне благополуччя. І має практичне значення для психологів, педагогів та інших фахівців, які працюють із підлітками. Пропонуємо запровадити програми з арт-терапії щодо корекції тривожності підлітків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белкина, М. М. (2016). Тривожність в підлітковому віці: діагностика та корекція. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, 3(10), 21-25.
2. Гончарова О. О. Тривожність підлітків: сучасний стан проблеми та шляхи її вирішення. – К.: Вид-во Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2007.
3. Лемак М. В., В. Ю. Петрише. Психологу для роботи. Діагностичні методики. – Вид. 2-ге, виправл. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. – 616 с.:іл.

4. Литвиненко Ірина. Арт-терапія в роботі з дітьми та підлітками (2018)
Видавничий дім "Слово", м. Київ.

5. Соломчук А. Б. Підліткова тривожність: діагностика та психологічна корекція. – К.: Вид-во Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2006.

6. Шаповалова, Л. Л. (2015). Арт-терапія як засіб психологічної корекції тривожності у підлітків. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Психологічні науки", 2(41), 285-289.

СІМ'Я – СИСТЕМА ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖ ЧОЛОВІКОМ І ДРУЖИНОЮ

Юрко Юлія Вікторівна

Студентка

Харківського інституту

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Шлюбно-сімейні проблеми завжди цікавлять дослідників. Без опори на сім'ю неможливо вирішити багато питань, пов'язаних із вихованням дітей, становленням особистості, благополуччям дорослих і дітей. Встановлено багато фактів на користь фундаментального значення і незамінності сім'ї у формуванні особистості дитини. Діти, розлучені з батьками в ранньому віці, можуть бути розумово відсталими або мати стійкі емоційні розлади. Для дорослих сім'я не менш важлива, адже це джерело душевного та фізичного благополуччя, впевненості та оптимізму. На думку сучасних дослідників, сім'я, втрачаючи свої традиційні функції, стає інститутом емоційного контакту, своєрідним «психологічним притулком».

Сучасна сім'я переживає великі зміни. Одна з головних тенденцій трансформації сім'ї: зміна способу лідерства. Зміни ведуть переважно до демократизації відносин. Проте наслідки цих змін не завжди позитивні, особливо два явища: нестабільність шлюбів, зниження народжуваності, характерне для всіх розвинених країн. Кількість розлучень зростає, але кількість розлучень не повністю відображає стан шлюбу. За даними З.Фейнбурга, близько половини невдалих шлюбів є невдалими, тобто. половина шлюбів, які не розпалися, належать до проблемних, суперечливих. Жінки в цих сім'ях утримуються від народження дітей, побоюючись за майбутнє свого шлюбу.

Сучасні шлюби мають інший характер, ніж 70-80 років тому. Якщо раніше економічний лідер, частіше батько, був і психологічним лідером, то в

сучасній сім'ї лідерів може бути два, і частіше відбувається зміщення ролі голови в бік жінки. Сучасний шлюб заснований на взаємних почуттях, бажанні жити разом, взаєморозумінні.

Соціальний характер сім'ї виявляється в її функціях: репродуктивній, економічно-споживчій та виховній. Репродуктивна функція — це відтворення населення. Почуття поваги до родини, до батьків, до братів, сестер, до спілкування в родині має формуватися з дитинства. Репродуктивна функція залежить насамперед від стабільності сім'ї. Економіко-споживча функція включає ведення домашнього господарства, бюджетування домогосподарства, управління сім'єю, трудові питання, соціалізацію дитини.

Сім'я - система взаємовідносин між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, заснована на шлюбі або кровному спорідненні і має певну історичну організацію.

Сім'я має чотири характеристики:

- шлюб або кровне споріднення між його членами;
- спільне проживання в одній кімнаті; загальний сімейний бюджет;
- емоційний потяг подружжя, батьків, дітей один до одного;

Чи розуміється під шлюбом історично зумовлена форма відносин між чоловіком і жінкою, регульована суспільством? Що породжує обов'язки та відповідальність перед дітьми. Сім'я - це соціальна одиниця, яка має свою специфіку в кожному конкретно-історичному типі суспільства, свої традиції в кожній національній культурі.

Сім'я виконує певні функції: генеративну, первинної соціалізації чи виховання, господарсько-побутову, гедоністичну, рекреаційну, феліцитологічну, комунікативну, регулятивну функції.

1. Генеративна функція характеризується необхідністю продовження людського роду, що є не тільки біологічною необхідністю, а й має велике економічне значення у збереженні популяції. Громадськість зацікавлена в тому, щоб кожне наступне положення було не менше за обсягом попередніх.

В останнє десятиліття темпи зростання населення знизилися, збільшилася смертність і скоротилася тривалість життя.

На виконання генеративної функції сім'ї також впливає якість громадського здоров'я та рівень розвитку охорони здоров'я в країні.

2. Первинна соціалізаційна функція дітей пов'язана з тим, що дитина народжується лише з передумовами, схильностями. Дитину слід поступово вводити в суспільство, щоб органи і системи її організму розвивалися за «людською програмою». А. В. Мудрик виділяє шість функцій сім'ї в процесі соціалізації.

По-перше, фізичний та емоційний розвиток людини. У дитинстві та ранньому дитинстві ця функція відіграє вирішальну роль, яка не може бути компенсована іншими інститутами соціалізації. У дитинстві, юності, шкільному та юнацькому віці його вплив ще є провідним, але перестає бути єдиним.

По-друге, сім'я відіграє вирішальну роль у формуванні психологічної статі дитини в перші три роки її життя. Як виявили експерти, вирішальну роль у цьому відіграє батько. саме він, як правило, по-різному ставиться до дочки і сина (заохочує активність у сина і жіночність у дочок). Тому що мати зазвичай однаково ставиться до дітей обох статей. Відсутність батька в сім'ї або його формальна присутність робить проблематичним ефективність статевої соціалізації.

По-третьє, сім'я відіграє провідну роль у психічному розвитку дитини. Американський дослідник Баум виявив, що різниця в IQ між дітьми, які виростили в благополучних і неблагополучних сім'ях, досягає двадцяти балів, а також впливає на те, наскільки людина знайомиться з культурою на всіх етапах соціалізації.

По-четверте, сім'я важлива; значення в навчанні людини соціальні норми.

По-п'яте, в сім'ї формується орієнтація основних людських цінностей у сфері сімейних і міжгенічних відносин, а також спосіб життя, сфера і рівень домагань, життєві прагнення, плани і шляхи їх досягнення.

По-шосте, сім'я виконує функцію соціально-психологічної підтримки людини, від якої залежить її самооцінка, рівень самооцінки, міра самоприйняття, аспекти самореалізації та ефективності.

Первинна соціалізація служить сполучною ланкою між «малим світом» дитини і великим світом, що його оточує, світом дорослих.

3. Господарсько-побутова функція.

Якщо раніше поняття «економічна функція» включало забезпечення інтересів споживачів і задоволення потреб членів сім'ї, то зараз спостерігається економічна замкнутість, а зміни у відносинах власності та формах управління створили передумови для її появи. незалежний економічний оазис у кожній родині.

На реалізацію економічної функції сім'ї впливає, з одного боку, система соціально-економічних потреб, ціннісних орієнтацій і установок, життєвих цілей та ідеалів, а з іншого – суб'єктивні особливості членів сім'ї, їхні прагнення, особистості, споживчих потреб, рівня культурного розвитку, національної та етнічної специфіки.

4. Рекреаційні або психотерапевтичні функції сім'ї пояснюються тим, що сім'я є сферою абсолютної безпеки, абсолютного прийняття людини в залежності від її талантів, життєвих успіхів, матеріального стану тощо. Вираз «мій дім - моя фортеця» добре виражає думку про те, що здорова, безконфліктна сім'я - це найнадійніша опора, найкращий притулок, де людина може сховатися від усіх вторгнень непривітного зовнішнього світу, розвіяти свій негатив. емоції.

Фізичні сили, які людина витрачає в процесі праці, здійснюються в позаробочий час. Спостереження показують, що вилки найбільш повно відновлюються в сімейному оточенні, при спілкуванні з близькими людьми, з дітьми. Руйнування системи відпочинку дорослих і дітей зробило сімейний відпочинок обов'язковою потребою для більшості населення, але повна вартість купонів на відпочинок для багатьох недосяжна. Між тим, доведено, що

спільний відпочинок обох подружжя і дітей є фактором, який позитивно впливає на міцність сімейних уз.

6. Феліцитологічну функцію характеризує «Felicite» - від лат.- щастя, створення умов для щастя, злагоди, взаєморозуміння в родині,

7. Регулююча функція. Це означає статус сім'янина. Одружена людина має вищий статус, ніж неодружена. Сім'янин більш розважливий у своїх вчинках, дає звіт у своїх діях, більш консервативний.

8. Функція спілкування полягає в задоволенні потреби людини в двох протилежних явищах – контакті та самотності. Більш докладно на видах сімейного спілкування я зупинюся в наступному розділі.

Таким чином, існування людини в даний час організовано у формі сімейного способу життя. Кожна з функцій може бути виконана поза сім'єю з більшим чи меншим успіхом в окремих випадках, але їх сукупність може здійснюватися тільки всередині сім'ї.

Стосунки між людьми в родині є найглибшими і найтривалішими з усіх людських стосунків. До них належать чотири основні типи відносин:

1. Психофізіологічні - це біологічна спорідненість і статеві відносини.

2. Психологічний включає відкритість, довіру, турботу один про одного, взаємну моральну та емоційну підтримку.

3. Соціальні відносини містять у собі розподіл ролей, матеріальну залежність у сім'ї, а також статусні відносини - повноваження, керівництво, підпорядкування тощо.

4. Культури - це особливий вид внутрішньосімейних зв'язків і відносин, створених традиціями, звичаями, що склалися в умовах певної культури (національної, релігійної та ін.), в рамках якої ця сім'я народилася і існує. Вся ця складна система відносин впливає на сімейне виховання дітей. Усередині кожного типу відносин може бути як згода, так і розбіжність, що позитивно або негативно впливає на виховання.

Важливе значення для виховного потенціалу сім'ї мають такі компоненти,

як рівень освіти батьків, загальна культура, педагогічна діяльність, уміння будувати добрі стосунки з оточуючими, структурний тип сім'ї, вік батька. і мати.

Виділяють три основні стилі: авторитарний, демократичний і ліберальний.

Авторитарний стиль подається як сувора батьківська декларація вимог, що охоплює все життя дітей. У сім'ї проявляється сильний тиск, агресія, диктат, бездушність і холодність, безцеремонна увага.

Лібералізм у сім'ї характеризується повною байдужістю членів сім'ї один до одного, повною згодою. Кожен із членів родини живе своїми справами, турботами, думками.

Демократія базується на взаємній зацікавленості, підтримці та взаємодопомозі. При авторитарному стилі потреби дітей пригнічуються, а при ліберальному – ігноруються, тоді в демократичній сім'ї існує постійний ненав'язливий контроль за розвитком дитини.

Основним напрямком у характеристиці типології сімейного виховання є дослідження установок і позицій прийомних батьків. Загалом це можна сформулювати як субоптимальні та оптимальні батьківські позиції. Позиція - (від лат. *positio*). Думка, точка зору, ставлення до чогось і відповідна поведінка.

Оптимальне батьківство відповідає вимогам поступливості, гнучкості та передбачуваності.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ЯВИЩЕ БІЛІНГВІЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Деретюк Катерина Миколаївна,
здобувачка вищої освіти 1 курсу
навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст. н., доцентка,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
м. Дніпро. Україна

Вступ. Мова як культурологічний чинник має важливе значення як для держави, так і для її історії. Кожен має зазначити для себе те, що національний дух напряду залежить від шанування та прийняття своїх коренів. Наші пращури відчайдушно боролися за право жити нашим сьогоденням, тому тема мовлення у суспільстві та роль державної мови є доволі серйозною і має привернути до себе якомога більше уваги. Розглянемо проблему, що є дуже поширеною не тільки в Україні, але і серед багатьох інших держав – білінгвізм та його прояви поширення у суспільстві.

Ціль роботи: зазначити важливість проблеми білінгвізму та проаналізувати роль у суспільному житті українського населення, розгляд феномену білінгвізму як явище сьогодення, визначення його суті та значення у

цілому, аналіз впливу явища білінгвізм на українське суспільство.

Результати та обговорення. Явище білінгвізму відтворює мовну ситуацію в суспільстві, коли одному регіоні, країні та соціумі користуються двома мовами. Нерідко ця ситуація пов'язано саме з історією, коли та чи інша країна тільки формувалася і не існувало так званої єдності. Але, говорячи про наш час, можна чітко зазначити, що у країнах з білінгвізмом є офіційна мова. Вона в обов'язковому порядку використовується у праці чи навчанні. Все чітко прописується в офіційних джерелах та документах, але попри це громадяни все одно використовують «іншу» мову для повсякденного життя та комунікацій. Саме явище дуже розповсюджене і в кожній країні його треба розглядати окремо [1].

З позицій соціального підходу білінгвізм постає як факт співіснування і функціонування двох мов у межах однієї національної спільноти або в межах держави. Критерій щодо рівня володіння мовами не завжди є визначальним, вважається нормою, коли білінгви володіють хоча б однією мовою в повному обсязі. Якщо розглядати білінгвізм із культурологічного підходу, то варто вважати його однією з форм адаптації до зовсім іншої або спорідненої мовної культури, виокремлювати ступінь реалізації соціоорієнтованих завдань [5, с. 238].

Не можна казати, що білінгвізм це погано, але тут є певні недоліки, які можуть не тільки створити більше суперечок серед населення, а й зламати систему єдності для країни. З іншого боку, використання двох мов може дати значну перевагу. Люди самі по собі стають більш освіченими із знанням двох мов і більш чітко розуміються на тій чи іншій культурі.

Також це може призвести до дружніх зв'язків серед міжнародних акторів та поліпшити співпрацю у різних галузях. У цьому разі це йде на користь держави.

Говорячи про ситуацію в Україні у цьому питанні чаша терез нахилиється в такому напрямку. Ще в 2014 році, коли спалахнула війна на сході України

багато людей стали з неповагою відноситись до російської мови та до цієї держави в цілому. Але це торкнулося у більшому відсотку тільки тих, хто саме перебував у тій частині України та зазнав певні втрати [4].

Ця ситуація не була ігнорована, але зовсім не кожен розумів її серйозності.

І ось коли пройшло вже 8 років з того часу, країна-сусід знову встроїв ніж у спину. Це відбулося 24 лютого у 2022 році. На час написання роботи минуло вже більше року щодо зазначених подій. День, коли кожен по собі зрозумів хто, що являє собою. Саме з того дня все змінилось. І відчуття, і настрої, і національний дух. Багато людей стали розмовляти виключно українською мовою для підтримки своєї країни і людей, які втратили у цій війні не тільки рідних, а й себе. Можна також підкреслити, що саме ненависть до окупанта вчинила різку зміну в Україні [2].

На нашу думку, це дуже сильно - те як змінились українці, але для цього треба було заплатити за велику ціну.

Український визвольний рух відбувся ще у 1917 році, тоді українці відстоювали свою державу, її культуру та силу. У цей період держава брала за мету саме відродження українських земель та започаткування України як самостійної країни.

Після всіх цих подій йдуть мурашки по шкірі від хоробрості та відваги наших пращурів та усвідомлення їх спадку. «Справжній український дух» з кожним кривавим днем сьогодення розкривається все більше [3]. Мовне питання і тоді стояло гостро та актуально у зрізі становлення української державності.

Можливо, раніше, десятиліття тому, білінгвізм ще міг сприйматись позитивно. Тому що була віра в людяність перш за все. Але ситуація з минулого повернулася в майбутнє. Здавалось вже, що всі двері того часу, надійно зачинені ключем тих, хто покинув життя ще в радянські часи, але на жаль це не так.

Висновок. У цілому, феномен білінгвізму як явище має негативні та позитивні риси. З одного боку, білінгвізм тільки загострює відносини у суспільстві, до прикладу, враховуючи сучасні події в Україні та військову агресію з боку РФ і негативне сприйняття російської мови при спілкуванні в офіційних установах та інших закладах. Частина українців почали вчити мову, зокрема, в російськомовних регіонах. У подальшому, мовне питання та білінгвізм будуть впливати на розвиток українського соціуму та утверджуватиметься державна мова – українська.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л. Є., Король Д. С. Наявність білінгвізму в Україні. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17658/2146.pdf?sequence=3> (дата доступу 04.05.23)
2. Савченко Л. В. Міжмовні комунікації: проблеми білінгвізму в Україні. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73782/17-Savchenko.pdf?sequence=1> (дата доступу 04.05.23)
3. Михайло К. Український національний рух у квітні 1917 року. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Kovalchuk_Mykhailo/Ukrainskyi_natsionalnyi_rukh_u_kvitni_1917_roku.pdf?PHPSESSID=111h0ae9fmt7jcsqa80run0580 (дата доступу 04.05.23)
4. Шурхало Д. Російська агресія проти України: у 2014-му Кремль вважав, що політичними методами досягне більше, ніж війною. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kreml-ahresiya-proty-ukrayiny/32292160.html>(дата доступу 04.05.2023)
5. Ядловська О. С. Лінгвокультурна специфіка білінгвізму: до питання становлення поняття. *Нова філологія*. 2021. № 81(2). С. 235-240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2021_81%282%29__37

ART

THE INFLUENCE OF FASHION ON THE ENVIRONMENTAL SITUATION. SUSTAINABILITY

Pakhovska Adriana

Kyiv National University named after
of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine
Research supervisor - associate professor

Tkachenko Kira

Kyiv National University named after
of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

Fashion is one of the most polluting sectors of the global economy, and the production of apparel contributes significantly to air, water, and waste pollution. The creation of clothing and accessories uses a lot of energy and water, which results in considerable emissions into the atmosphere and water sources. This is the fashion industry's environmental problem. Annually, the textile industry consumes 132,000,000 tons of coal and 6 to 9 billion liters of water, and 60 of the more than one hundred billion items of clothing produced each year are thrown away by people within 12 months of purchase [2].

One of the main issues is that the scale at which clothes production takes place makes it physically difficult to control the environmental impact. For instance, groundwater extraction is frequently utilized in the cultivation of cotton, which takes significant amounts of water and land and can result in health issues and climate change. Also, as an example, you can take polyester - the most popular fabric in the fashion industry. When polyester clothing are washed in household washing machines, they release microfibers that add to the growing levels of plastic in the oceans. These microfibers are very small and can easily pass into sewers and sewage treatment plants. They are not biological, and therefore they pose a serious threat to

aquatic life.

In this regard, many fashion companies set themselves the task of reducing the use of chemicals and switching to more ecological materials.

One of the top businesses attempting to lessen its environmental impact is Patagonia. She makes use of sustainable materials like recycled polyester and cotton cultivated organically. This business employs cutting-edge technologies to consume less water and energy while producing its goods. In order to avoid waste going to landfills, Patagonia has also created a scheme to recycle their items.

Nike is also an example. Using renewable energy sources, it carries out its own program to minimize carbon emissions. Additionally, they employ low-energy technology and utilize less water in the manufacturing of their goods. Nike contributes to raising consumer awareness of environmental issues and sustainable practices by helping a variety of organizations that seek to protect natural resources and biodiversity.

In addition to the production of clothes, the problem of environmental degradation is related to the consumption of fashionable goods. The rapid development of industrial production and mass consumption of fashionable goods leads to excessive production of waste, which often does not decompose in nature and pollutes the environment. That is why sustainable fashion is becoming popular.

Sustainable fashion is a way in which brands create clothing that not only reduces the impact on the environment but is also mindful of the people who work to produce the garments. Being sustainable entails higher overhead costs, which lower profit margins [1].

Maarit Aakko and Ritvy Koskennurmi-Sivonen systematized the practices of sustainable fashion and formed the rules that a designer must follow:

- choose ecological materials or fabrics made from recycled fibers;
- use renewable and recyclable resources and materials;
- choose only the most necessary and safe procedures related to dyeing and washing;

- use a waste-free cut;
- apply participatory design;
- to save resources by using various ways of prolonging the life of things;
- conducting business transparently;
- draw attention to sustainable fashion through the aesthetics, uniqueness and quality of things [2].

Parisian brand Sézane has a simple aim – to create high-quality, perfectly-cut pieces designed to be worn forever. The label has spent the last ten years in the business focusing on limited-edition products and using an alternative business model that is equally creative, innovative, and environmentally responsible [3].

Summing up, the environmental issues of fashion are related to the significant impact of the production and consumption of fashion goods on the environment. It is the second largest polluter of the planet after the oil industry. However, a technological revolution is taking place in the world of fashion: alternative, more environmentally friendly options for manufacturing clothes, shoes, fabrics, and accessories are emerging. And luckily a lot of fashion brands are trying to change that and are introducing sustainable fashion more and more every day.

REFERENCES

1. Marshall David What is sustainable fashion and why is it so important. [URL] - <https://immago.com/sustainable-fashion-important/>
2. Гончарова К. Свідома мода: як мас-маркет шкодить екології і чому варто відмовитися від "одноразових" речей. [URL] <https://www.rbc.ua/ukr/lite/moda/osoznannaya-moda-mass-market-vredit-ekologii-1537779523.html>
3. Davis Jessica Our favourite sustainable brands [URL] <https://www.harpersbazaar.com/uk/fashion/what-to-wear/g19491797/the-best-and-still-chic-sustainable-brands/>

ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

Захарчук Альона Миколаївна

Студентка

Волинський національний університет

м. Луцьк, Україна

Вступ. Володимир Івасюк – видатний український композитор, автор багатьох пісень, які здобули популярність не тільки в Україні, а й за її межами. У його творчості можна відчувати відданість національній ідеї, любов до рідної землі та глибоке відчуття краси української мови. Володимир Івасюк – не лише один з найвідоміших українських композиторів-піснярів, але й символ епохи, який був свідком важких подій у житті України в 60-70-х роках ХХ століття. Його творчість відображає настрої та проблеми суспільства того часу, що робить його творчість важливим джерелом інформації для вивчення історії та культури України. Аналіз наукової літератури свідчить, що питаннями творчого доробку В. Івасюка у вимірах української музичної культури досліджувались у працях Т. Кириловської, В. Марищак, А. Палійчук, І. Філіпенко та ін. Дана проблематика не втрачає своєї популярності, що актуалізувало вибір теми.

Метою даного дослідження є проаналізувати особливості пісенної творчості Володимира Івасюка, розкрити стилістичні особливості, виявити фактори, які допомогли йому створити неповторні музичні шедеври.

Матеріали та методи. Для виконання даного дослідження були використані наступні матеріали: наукові статті, книги, інтерв'ю зі співробітниками Володимира Івасюка та його рідними. Також були вивчені нотні записи та текстові версії пісень композитора. Для аналізу було використано метод компаративного аналізу творів, метод аналізу та узагальнення.

Результати та обговорення. В. Івасюк був першим українським композитором, який зумів створити новий стиль в українській музиці, який

отримав назву «поп-фольк». Його пісні часто відзначаються яскравим мелодійним лініям, складними гармоніями та виразними текстами [2]. Композитор використовував у своїй творчості різноманітні музичні жанри, від народних пісень до рок-музики та естради. Він дотримувався принципу, що пісня повинна бути доступною для всіх, тому його твори мали широкий охоплення серед слухачів різного віку та соціального статусу. У своїх піснях В. Івасюк втілював «вагомий національно-ментальний потенціал, зосереджений, насамперед, у сфері кордоцентризму, пов'язаного з такими семантичними сферами, як пісенність, кохання, жінка-мадонна і природа рідного краю» [1, с. 142].

Дослідження показало, що пісенна творчість Володимира Івасюка має низку особливостей, які роблять його творчість унікальною.

До характерних особливостей творчості В. Івасюк відносимо:

- ✓ вдале поєднання західних тенденцій у поп-музиці з українським етносом та народною культурою;
- ✓ глибокий зміст творів, тематика яких часто стосувалася життя та проблем українського суспільства;
- ✓ використання українських мотивів та інструментів. Наприклад, у пісні «Червона Рута» використано домінуючий мотив гуцульської мелодії, а в пісні "Водограй" – бандуру, що робить його музику унікальною та відмінною від західної поп-музики;
- ✓ глибокий зміст та соціальна спрямованість його пісень. Його творчість відображає проблеми того часу та відображає мрії та надії українського народу. Наприклад, у пісні «Все на світі відбувається вперше» В. Івасюк звертає увагу на те, що людина повинна жити на повну та не втрачати свій час на ніщо, а в пісні «Сонце» – про силу любові та її здатність змінювати світ;
- ✓ унікальність мелодії та ритміки, що робило його творчість легко впізнаваною.

Отже, пісенна творчість В. Івасюка має ряд особливостей, які роблять його творчість унікальною. Він створив новий стиль в українській музиці, який став широко популярним. Його пісні дотримуються принципу доступності та відображають важливі соціальні та культурні проблеми [3]. Пісенна творчість В. Івасюка стала важливою складовою культурного доробку України та зайняла своє місце в історії української музики. Тому, вивчення та популяризація його творчості є важливим завданням не лише для музичної науки, а й для збереження культурної спадщини України та формування її національної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голощук О. О., Кириченко І. О. Національно-ментальний потенціал пісенної творчості Володимира Івасюка: проблема музично-поетичної семантики. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Рівне, 2019. Вип. № 32. С. 139-143.
2. Кириловська Т. Романсова основа його пісень. Володимир Івасюк. *Життя – як пісня : спогади та есе*. Чернівці, 2003. С. 80–123.
3. Палійчук А. Ноематичні передумови стильового мислення В. Івасюка. *Музичне мистецтво і культура : Науковий вісник Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової*. Одеса : Астропринт, 2016. Вип. 23. 269–279.

ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ КОЛЬОРУ В ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРУ БАРІВ

Косенко Данило Юрійович

к. мист., доцент

Деркач Надія Василівна

студент

Київський національний університет

технологій та дизайну

Київ, Україна

Вступ. Інтенсивний розвиток попиту споживачів на громадські заклади, типу «бар», впливає на їхню кількість та провокує дизайнерів на створення все більш незвичних та тематичних інтер'єрів. Одну з головних ролей у створення унікального дизайну відіграє поєднання кольорів у приміщенні та їхній вплив на відвідувачів. Розробка колірної рішення дизайн-проекту інтер'єру бару ставить перед сучасним дизайнером завдання забезпечити комфорт та атмосферу для відпочинку гостей, при цьому ж, виділити заклад між конкурентами та здивувати інтер'єрними рішеннями.

Постановка завдання. Мета роботи – дослідити тенденції використання кольору в проектах дизайну інтер'єру барів на прикладі сучасних об'єктів. Досягнення мети роботи передбачає виконання таких завдань, як виявлення особливостей вибору колірної рішення для інтер'єру барів, аналіз найновіших дизайн-проектів барів, узагальнення тенденцій використання кольору в сучасних інтер'єрах барів.

Матеріали та методи. В роботі використано метод систематизації та узагальнення на основі композиційно-колористичного аналізу дизайн-проектів інтер'єрів. Джерельною базою роботи є проекти – учасники та переможці міжнародної премії «Restaurant & Bar Design Awards» за 2022 рік [1].

Результати дослідження та їх обговорення. Колір нерозривно пов'язаний із простором. Кольорова культура, насамперед, є культурою освоєння простору, тому настільки необхідне пізнання феномена кольору [5].

Першочергове завдання кольору в інтер'єрі – забезпечення психологічного комфорту. Для цього кольори повинні бути пов'язані зі спеціалізацією та концепцією закладу. Друге завдання пов'язане з інформативною роллю кольору, його символіка повинна ретельно вивчатися для створення потрібної атмосфери в кімнаті. Третє завдання – розпізнати потенціал кольору як потужного фактора, що впливає на емоції. Колірна гамма часто використовується, як метод психофізіологічного маніпулювання для залучення уваги до окремих місць приміщення. [4]

Також, кольорова гамма – інтер'єрний прийом, який дозволяє привернути людей різного віку. Наприклад, було неодноразово помічено, що чим молодше споживач, тим більше він віддає перевагу сучасному інтер'єру – холодні тони, сучасні матеріали, а чим старше споживач, тим краще він сприймає натуральні матеріали в інтер'єрі – дерево, камінь, натуральні живі рослини [2]. Сучасні проекти барів часто орієнтовані на різні вікові категорії відвідувачів, зібраних в одному закладі, та вдало поєднують вищезгадані інтер'єрні прийоми разом. Розглянемо тенденції кольору на прикладі різних робіт учасників та переможця міжнародної премії «Restaurant & Bar Design Awards» за 2022 рік [1]:

Бар Curious, Мельбурн, Австралія (мал. 1). Використані кольори: основні світло-коричневий (стеля, стіни) та чорний (підлога, барна стійка, текстиль); акцентні – червоний (меблі, освітлення, мозаїка), бірюзовий (меблі) та золотий (фурнітура).

Мал. 1. Бар Curious. Мельбурн, Австралія

Бар WU, Бодрум. Туреччина (мал. 2). Використані кольори: основні – бежевий (підлога, стеля, стіни, барна стійка, меблі, декор) та рудий коричневий (стеля, стіни, балки); акцентні – чорний (меблі, декор), зелений (рослини).

Мал. 2. Бар WU, Бодрум. Туреччина

Бар The Tent, Дубай, ОАЕ (мал. 3). Використані кольори: основний чорний (стеля, підлога, стіни, барна стійка, меблі) та червоний (вікна, текстиль, декор); акцентні – жовтий (барна стійка, освітлення), синій (освітлення) світло сірий (декор).

Мал. 3. Бар The Tent, Дубай, ОАЕ

Підсумовуючи три наведених приклади, можна вивести виграшні схеми komponування кольору в сучасних інтер'єрах барів:

- в респектабельних та дорогих закладах частіше використовують більш спокійну кольорову гаму, вводять складні приглушені акценти, наприклад, теракотові, бордові, темно-зелені тони. Все це створює атмосферу релаксу, шику і елітарного відпочинку;

- іноді доречно використовувати для закладу відтінки однієї гами, наприклад, бежево-коричневі. У цьому випадку на перший план виходять текстури, архітектура, пластика меблів та аксесуарів. Такі інтер'єри теж сприяють максимальному розслабленню та відпочинку;

- для темного приміщення доведеться дуже ретельно підбирати кольори. Червоний, помаранчевий, коричневий і чорний як губка вбирають сонячне світло і майже не відображають його. [3] В цьому випадку необхідно наповнити інтер'єр великою кількістю кольорових освітлювальних приборів, задля створення відчуття веселощів, динаміки і активності.

Висновки. Результати дослідження дали можливість виділити основні завдання кольору в інтер'єрі бару, а саме: забезпечення комфорту, створення потрібної атмосфери та вплив на емоції відвідувачів. Після аналізу наведених прикладів робіт, були розписані трендові прийоми сучасного komponування кольору: спокійна кольорова гама з приглушеними кольорами, використання відтінків однієї колірної гами та поєднання яскравих світлових акцентів у темному приміщенні. Зазначені результати дослідження можуть бути корисними на практиці при проектуванні інтер'єрів барів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Restaurant & Bar Design Awards. URL: <https://restaurantandbardesignawards.com/> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Архіпов В. В., Дьяченко Р. В. Дослідження впливу сучасних дизайнерських рішень ресторанних закладів на популярність у відвідувачів.

Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2011. № 6(62). С. 52–160.

3. Дизайн інтер'єру ресторану чи кафе: фокус на колір та світло. URL: <https://www.3849.com.ua/list/251260> (дата звернення: 03.04.2023).

4. Інтер'єр кафе. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/inter-er-kafe.html> (дата звернення: 09.04.2023).

5. Олійник О. П., Гнатюк Л. Р., Чернявський В. Г. Основи дизайну інтер'єру : навч. посіб. Київ : НАУ, 2011.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ДЕКОРАТИВНИЙ РОЗПИС

Кравець Ю. Д.

студентка,

Савчин Г. В.

старший викладач,

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Народне декоративно-прикладне мистецтво України – це частина національної культури нашого народу. Його витoki сягають глибокої давнини. У наш час, зберігаючи тісний зв'язок із традиціями народної творчості минулого, це мистецтво набуває нового змісту та нових якостей.

Яскравою сторінкою українського декоративно-прикладного мистецтва є декоративний розпис. Для українського етносу характерне прагнення творити, оздоблювати ужиткові вироби. З прадавніх часів мистецтво декоративного розпису розвивалося і удосконалювалося та набуло своїх регіональних особливостей.

Мета статті – розкрити український народний декоративний розпис як особливий вид декоративно-прикладної творчості українського народу та висвітлити основні його види.

Національна культура та стан її збереження є індикатором духовної зрілості кожного народу.

Декоративно-прикладне мистецтво є важливим складником національної культури. Воно охоплює різні сфери життя українського народу та віддзеркалює світосприйняття, вірування, естетичні смаки та уподобання.

Аналіз наукових джерел дає змогу стверджувати, що українське народне декоративно-прикладне мистецтво є об'єктом сучасних досліджень. В працях науковців (Є. Антоновича, О. Добриводи, Р. Дудка, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кари-Васильєвої, М. Селівачова, О. Тиченко та ін..) проаналізовано історію

розвитку українського народного мистецтва, розкрито його особливості, досліджено естетичні принципи й семантичний зміст виробів, висвітлено традиційність та декоративність художніх витворів.

Яскравою сторінкою в змісту української національної культури є український декоративний розпис. До нього належать: настінний розпис культових приміщень та житло, декоративні малюнки на папері, станковий народний живопис, розпис дерев'яних виробів, писанкарство, розпис тканин, малюнки на склі.

Цей вид українського декоративно-прикладного мистецтва має давню історію розвитку. Науковці (А. Антонович, Д. Айналов, М. Кириченко та інші) доводять, що декоративний розпис зародився ще в дохристиянські часи. З давніх часів українці в своєму побуті широко використовували розписи. Протягом століть на теренах України в кожному регіоні розвинулись місцеві особливості декоративного розпису. В кожному регіоні сформувався свій орнамент, колориту і композиції, свої прийоми і технічні засоби декоративного оздоблення речей.

Глушак Д. зазначає, що регіональні особливості декоративного розпису найяскравіші прослідковуються у оздобленні скринь: «... в кожному районі склалися свої місцеві традиції кольорової гами, прийоми побудови композиції, елементи зображення з навколишнього середовища, або з глибокої давнини символічного письма» [3]. Відповідно дослідник відзначає наступні регіони та їх характерні особливості декоративного розпису: *Київщина* славиться площинним розписом із симетричне розташуванням кольорів та чітким внутрішнім ритмом; *Полтавщина* різниться квітковими композиціями на темному тлі; на *Харківщині* писали композиції на темно-зеленому фоні із великими квітами у центрі та маленькими червоними квітками на кутах; *Чернігівщина* славиться ромбовидними композиціями на передній стінці скринь, де зображували вазон з півоніями, а на кути квіти; для *Поділля* властиві узагальнені зображення на темно-зеленому або коричневому тлі білих,

червоних, синіх квітів; *Волинські* розписи характеризуються коричневим або вишневим фоном із зображенням букету з водяних лілеї або з тюльпанів; для *Гуцульських скринь* характерний різьблений геометричний орнамент, який доповнювали жовтими, червоними, синіми і чорними кольорами; *Бойківщина* славиться своїми скринями із квітковими композиціями на зеленому фоні; *Буковинський* декоративний розпис в центральних регіонах характеризується рослинним орнаментом, в той час як для західних і південних районів Буковини властивий геометричний орнамент, як на Гуцульщині; на *Лемківщині* скрині переважно оздоблювали на передній стінці нескладним орнаментом із трьох хвилястих ліній та галузками квітів під ними; *Південнокарпатські* скрині оздоблювали композиціями зображенням із центрі великої жовтої квітки, від якої розходилися гілки з листочками й квітами; *Дніпровщина* відрізняється своїм пишним поєднанням зеленого, червоно-коричневого, білого та синього кольорів у рослинному орнаменті [3].

Переважна більшість науковців виділяє наступні види українського декоративного розпису за технікою та матеріалами:

- *Петриківський розпис* – всевітньовідомий український розпис, який у 2013 внесений до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО та України. Цей розпис славиться барвистістю й оригінальним орнаментом. Достеменно не відомо, коли сформувалися традиція петриківського розпису. Відомості про унікальний розпис, як про окремий вид українського народного малярства, в наукових колах поширилися у 1910-і роки, завдяки досліджень українського етнографа Дмитра Яворницького, який привернув увагу до народного стінопису села Петриківка на Дніпровщині [2]. Тут здавна розписували стіни хат та предмети побуту. Традиційно петриківський розпис виконувався на білому тлі, а з середини ХХ століття почали застосовувати й чорний фон. Композиція цього розпису ніби «розгорнута» на площині, а весь мотив організовується навколо одного або кількох квітів. Елементи розпису малюються одним мазком «зернятко», який поєднується в різноманітні види:

«гребінець», «цибулька», «горішок» тощо [5]. Відомими майстрами петриківського розпису є Н. Білокінь, Г. Ісаєва, О. Пилипенко, Г. Павленко, Т. Пата, В. Павленко, П. Глущенко, М. Тимченко, Ф. Панко, В. Клименко, О. Пікуш, Т. Кудіш та ін.

- *Косівський розпис* походить з Івано-Франківщини, з міста Косів. Цей декоративний розпис виник як техніка ритування – особливий спосіб оздоблення гуцульської кераміки, яка внесена до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства. Традиція такого декорування сформувалася ще в XVIII столітті та з того часу залишається незмінною. Для цього розпису характерний обмежений колорит. Майстри традиційно виконують розпис на білому фоні та використовують вохру, білий, зелений та інколи синій кольори. Основними елементами косівського розпису є квіти, листки, крапки, лінії, мережива. Для цього розпису характерні зображення людей у національному гуцульському одязі, тварин та птахів [8]. Традиції косівської кераміки прославили майстри П. Цвілик, В. Волощук, Н. Вербівська, О. Бахматюк, О. Бейсюк, М. Гринюк, В. Стрипко, М. Сусак та ін.

- *Опішнянський розпис* походить з с. Опішня, що на Полтавщині. Опішнянський розпис об'єднує декоративно-стилізовані форми, пишній рослинний орнамент червоного, зеленого, білого, коричневого і чорного кольорів. О. Клименко відзначає, що найтиповішими елементами орнаменталії опішнянського розпису є наступні мотиви: квітка «гранатове яблуко»; тюльпаноподібні та віялоподібні квіти різних варіантів; круглі квіти; листя, пуп'янки, виноград, завитки [6]. Відомим майстрами опішнянського розпису є Т. Шульженко, О. Шиян, В. Омеляненко, М. Пошивайло, Ю. Пошивайло, В. Лобойченко та інші.

- *Васильківський розпис* Київщині заворожує своєю декоративністю, стилізацією форм, поєднанням рослинних мотивів із зображенням тварин. Він вирізняється простотою орнаментальних мотивів, плавними переходами тонів поливи та органічністю поєднання їх з формою виробу. Васильківський розпис

виконується червоними, синіми і жовтими кольорами на білому, червоному чи рожевому тлі, а поливи – жовтого, зеленого та коричневого кольорів [7]. Роботи народних майстрів О. Железняка, М. Денисенка, Ф. Олексієнка, Я. Падалка, В. Омеляненка, Н. Протор'євої та ін.

- Бубнівський розпис виник на Вінниччині в середині XIX століття в осередку гончарного промислу сусідніх сіл Новоселівка і Бубнівка. Відомим майстрами бубнівського розпису є А. Гончар, А. Герасименко, Ф. Міщенко, В. Живко, Т. Шпак, Т. Дмитренко. Бубнівський розпис виконується чорним, темно-коричневим, зеленим та білим кольорами. Цей декоративний розпис кераміки вирізняється самотніми стилістичними особливостями виконання орнаментних елементів, композиційною побудовою, образними мотивами такими, як «вилогі» (великі квіти ліро подібної форми), «косиці», «колоски», «виноград», «квітка», «барвінок», «пускавки», «деревце», «індикий хвіст», «риби», «птахи», «хрести» [1].

- *Самчиківський розпис* села Самчики, що на Хмельниччині, сьогодні активно відновлюється та пропагується. Є свідчення про те, що у XIX – на початку XX ст. такий декоративний був розповсюджений в іконописі та стінописі Поділля та південної Волині. Для самчиківського розпису характерні стилізовані мотиви рослинного та тваринного світу, зображення людини, що виконуються яскравими кольорами [4]. Відомим майстрами цього розпису є О. Пажимський, М. Юзвук, В. Раковський, С. Касьянов та ін.

- Яворівський розпис виник в м. Яворів, що на Львівщині. Цей розпис використовувався з давніх-давен для оздоблення скринь, виробів з дерева, дерев'яних іграшок («забавок»). В розписі використовують переважно обмежену гаму кольорів (вишнево коричневий, зелений, жовтий, червоний і білий). Орнаментальне оздоблення складається із стилізованих рослинних і геометричних мотивів, найпоширенішими з яких є «вербівки», «ружі», «колка», «віяла», «сосонки» та ін. Відомими майстрами Яворівського розпису на дереві є родина Приймів, С. Тиндик, М. Ференц, родина Тлусті, Н. Дюг, О. Когут та ін.

[9].

Підсумовуючи сказане, зазначено, що кожен вид українського народного декоративного розпису презентує давні традиції та звичаї населення певного регіону України, його світосприйняття, смаки та вподобання, що втілене у різноманітних витворах народних майстрів та різниться художніми особливостями, техніками та технологіями виконання. Сучасні майстри відтворюють давні розписи, інтерпретують їх, генерують нові ідеї, експериментують із матеріалами та технологіями, забезпечують неперервний розвиток українського народного декоративного розпису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батирєва І. М. Бубнівська кераміка. Велика Українська Енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 17.04.2023).
2. Гарькава Т. А. Джерела феномену народного петриківського розпису. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка. Кн. 3. 2019. 157-162. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15315> (дата звернення: 09.04.2023).
3. Глушак Д. Д. Посібник з художньої обробки деревини. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hlushak_DD/Posibnyk_z_khudozhnoi_obrobky_derevy_ny.pdf. (дата звернення: 14.04.2023).
4. Естеркіна І. Україна незвідана. Сподвижники самчиківського розпису. Інтерв'ю з Іриною Чирковою. *ГЛАВКОМ. Українські медійні системи*. URL: https://glavcom.ua/specprojects/kult_front/ukrajina-pro-yaku-mi-ne-znajemo-samchikivskiy-rozpis-515675.html (дата звернення: 08.04.2023).
5. Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис. Київ: Знання-Прес. 2006. 228 с.
6. Клименко О. Народна кераміка Опішні на зламі XIX–XX ст. Українське мистецтво і архітектура. Київ : Наук. думка. 2000. С. 152–164.

7. Татарчук М. Васильківська кераміка та твори мистецької династії Денисенків у фондovій колекції НМНАПУ. URL: <https://www.pyrohiv.com/activities/vasilkivska-keramika-denisenkiv.html> (дата звернення: 14.04.2023).

8. Чорний М. Художні та стилістичні особливості творчих пошуків майстрів косівської мальованої кераміки *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 45. Том 2. С. 55–61. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/45_2021/part_2/9.pdf (дата звернення: 17. 04.2023).

9. Шпак О. Д. Традиційний розпис Яворівщини як джерело творчих інспірацій Наталії Дюг. *Народознавчі зошити*. № 2 (140). 2018. С. 494–501. URL: <https://nz.lviv.ua/2018-2-29/> (дата звернення: 14.04.2023)

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА ГРАФІКИ

Макарець М. В.

студент,

Савчин Г. В.

старший викладач,

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Мистецтво – невіддільна частина людської діяльності, що відіграє значну роль у розвитку не тільки окремої особистості, але і спільноти людей будь-якої держави. Воно є найповнішою і дієвою формою естетичного усвідомлення навколишнього світу. В мистецтві утілюються ідеї, думки, відчуття людей не у вигляді абстрактних понять, а в цілком конкретній формі.

Існує величезна кількість абсолютно різних видів мистецтва, кожен із них характеризується своєю специфікою, власними зображальні та виражальні засоби і прийоми відтворення навколишнього світу в мистецьких творах.

Можна констатувати, що рисунок – це фундамент і база будь-якого образотворчого мистецтва, чи то високої творчості чи то ремесла. Людина, що володіє майстерністю рисувальника, відразу може визначити грамотність будь-якого прояву рисунка, починаючи з елементарного і закінчуючи складними структурними зображеннями. У сучасному світі з його розвитком технологій та з усіма його технократичними і технічними можливостями рисунок як вид починає втрачати свою значущість і цінність, розуміння того, що за своєю особливою естетикою він є фундаментом якості [1].

Сучасний рисунок має багато різновидів. На основі таких критеріїв, як «етап роботи і ступінь опрацювання зображення в рисунку, особливість об'єкта і вибір ракурсу зображення, раціональність і палітра зображувальних засобів, рисунок поділяють на такі види: начерк, пошуковий рисунок, ескіз, демонстраційний рисунок, конструктивно-аналітичний рисунок, станковий

рисунок, декоративний рисунок і спеціальний рисунок» [3, 29].

Сучасний рисунок бере участь у багатьох складних процесах розвитку всього образотворчого мистецтва. Суть і зміст їх пов'язані з поглибленням духовно інтелектуальних якостей життя нашого суспільства загалом. Ці процеси свідчать про інтерес художників до особистості сучасника, до аналізу почуттів і переживань людини. Природа рисунку найбільш повно передає враження художника від природи. Але безпосередня і правильна передача вражень завдання досить обмежена. Рисувати означає ще й думати з олівцем, аналізувати та узагальнювати побачене, створювати і начерки або прообрази майбутніх композицій у графіці, живописі або скульптурі, й повністю самостійні твори.

Процеси, що відбуваються у сучасному рисунку розвивають й активізують у кожного майстра його індивідуальні риси у творчості. Дуже важливо для художника знайти власну тему у мистецтві, виразити власний погляд на світ, суб'єктивне сприйняття і бачення. Це не стосується прихильності одного художника до виконання лише портрета, другого пейзажу, третього – жанрової композиції. Головне – віднайти особливе індивідуальне рішення, власну точку зору у будь-якому виді та жанрі мистецтва. Це й диктує індивідуальну стилістику, визначає пошук необхідної пластичної виразності, кольорового рішення, власного розуміння простору.

Сьогодні для художників вкрай важливими стали способи вираження простору. Іноді вони стають основним чинником, що найбільш чітко визначає пластичну концепцію творчої роботи. Звідси пошуки індивідуальних просторова пластичних рішень: світ реального життя потрібно перетворити на світ картини, світ графічного аркуша. Художникам зараз властиве прагнення до свідомої організації простору, тобто до створення просторових систем, що відповідають певному художньому завданню.

Сьогодні в сфері мистецтва рисунку спостерігається тенденція до багатоманітних стилістичних шукань, експериментів та творчих інновацій.

Роботи митців демонструють стилістичну розкутість, варіативність композиційних рішень, експерименти з формою і тоном, розмаїтість і новаторство образно-пластичної мови.

Рисунок охоплює широке коло образів, що виражається у великому розмаїтті жанрів. Загалом, рисунку властива глибина й змістовність, більш образна виразність. Прагнення відродити кращі традиції рисунка характерне для нашого часу. Зберегти їх, виявити їхню життєвість і цінність, відібрати потрібне і найбільш дороге – ці тенденції чітко проявляються у мистецтві сучасних майстрів рисунка. З іншого боку, володіючи всіма засобами виразності, накопиченими мистецтвом за останні десятиліття не тільки у різних графічних техніках, але й у живописі, художники шукають нові можливості у рисунку, знаходять їх у поєднанні традиційності форми й нового змісту. Усі ці процеси закономірні для загального розвитку образотворчого мистецтва.

Нині у рисунку спостерігається великий інтерес до різних технік і матеріалів, кольорових рішень. Хоча лінія, штрих, пляма, світлотінь, а також біле або кольорове тло аркуша залишаються засобами вираження в рисунку, а матеріалом є олівець (графіт або кольоровий), вугілля, туш або різні крейди, що дозволяє уникнути одноманітності. Для вирішення різних задач художники користуються лінійним, контурним і живописна тональним рисунком, часто з'єднують його з кольорами, завдяки чому досягають найбільш точної й переконливої передачі пластичної ідеї.

Сучасні художники-графіки використовують різних поєднань засобів графічної виразності (комбінації штрихів, сполучення плями й лінії) та досягають у рисунку сучасного відтворення дійсності.

Основними способами зображення навколишнього світу в сучасному рисунку є реалістичне та декоративне трактування художнього образу. Реалістичне трактування художнього образу ґрунтується на правдивості та об'єктивності відображення реальності. Декоративне відтворення – це творчий відбір найсуттєвіших ознак природної форми, узагальнення другорядного,

трансформація реальної форми в декоративний образ.

У сучасному рисунку ми маємо можливість бачимо реальне, «матеріальне» – простір, де людина, яка є центром, включається в нього, забарвлює навколишнє середовище своїм психологічним станом. В інших випадках художник не створює реального простору, не рисує середовища, що оточує предмет або людину, а, зосереджуючи свою увагу на предметі, ніби протиставляє його простору.

Основою художнього образу є задум-уява, а сутністю художнього образу є втілення в одиничному загальному у всій складності, суперечливості, багатогранності та повноті відмінних рис.

Існують різні сучасні графічні техніки рисунка – графічний рисунок (олівцем, вугіллям, сангіною, тушшю, фломастерами та ін.), рисунок друкований (гравюра, літографія, офорт, шовкографія тощо). Вони різні за темами і жанрами, за призначенням, за технікою і характером.

На сучасному етапі розвитку рисунку, та мистецтва загалом, відбувається пошук нових форм, які виходять за межі традиційних «картини», «малюнка», «рисунка» [5].

Відбуваються трансформації не лише в техніці й технології мистецтва, а й у свідомості самих художників, змінився не лише рисунок, а й його сприйняття. Сучасну картину неможливо оцінювати за «традиційними уявленнями» про художню мову. Графіка демонструє різноманіття образних систем. Вибір техніки, теми, ідеї зображення залежить від уподобань художників. Художники-графіки прагнуть працювати з різними матеріалами (пластик, оргскло, полістирол та ін.), освоюють нові техніки та технології (комп'ютерна графіка, Інтернет), вдаються до створення «електронних видань», у тому числі й книг. В сучасному мистецтві виявляється тяжіння до синтезу мистецтв. «Митці виявляють схильність до експериментування, пошуку нових технік, технологій, засобів художньої виразності, їх творчий доробок демонструє строкату палітру графіки, левкасу, скульптурних форм, живопису,

комп'ютерних технологій, фотографії (фотографіка), анімації» [4, 106].

Проте, всі ці сучасні віяння мають ґрунтуватися на академізмі як основі образотворчої грамоти. Оскільки саме академізм пропагує рисунок, що виконується в рамках класичного підходу до навчання образотворчому мистецтву, з використанням методично-обґрунтованих способів та технічних прийомів зображення об'ємних форм на площині на основі свідомого ставлення до структури образотворчого процесу, розуміння конструктивних особливостей об'єкта [2].

Робота над академічним рисунком ведеться поетапно, з чітким виявленням конструктивної будови форми, обсягу, тональних співвідношень і, що є головним, правильним її завершенням, а саме – вмінням передати загальну цілісність сприйняття образу. Він може бути виконаний у будь-якому стилі, від реалістичного до абстрактного, але має відповідати певним критеріям точності, пропорційності та реалізму.

Художнє формоутворення має логічну спрямованість, що виражається в роботі над формою, котра повинна «нести» в собі принципи функціонального призначення в поєднанні з художніми та естетичними принципами.

Для оволодіння законами художнього формоутворення, необхідно вивчати предметний світ, що оточує людину, секрети його гармонії та красу. У цьому сенсі рисунок є важливою сходинкою для пізнання найважливіших якостей, необхідних митцю.

Високий рівень володіння класичним рисунком був у всі часи і лишається тепер, незважаючи на появу та розвиток новітніх технологій у художньому формоутворенні, однією з основних умов становлення та виховання професійних художників.

Значення художнього рисунка в процесах художнього формоутворення на сучасному етапі розвитку засобів графіки визначають, як:

- інструмент пізнання навколишньої матеріальної дійсності, законів краси природних форм та зразків людської діяльності;

- засіб розвитку образного та художнього мислення, цілісного сприйняття, зорової пам'яті, композиційного та конструктивно-пластичного мислення, матеріально-зображувального мислення та художнього методу високопрофесійного відображення дійсності, просторового мислення, формування, розвитку та систематизації просторових уявлень, художнього бачення;

- інструмент моделювання об'єктивних властивостей форми майбутнього об'єкта (геометрія, фактура);

- засіб професійної комунікації;

- засіб фіксації творчого задуму, каталізатор генерації творчої ідеї;

- високохудожній засіб вираження творчого задуму [3].

У світлі всього сказаного зрозуміло, що сучасний художник, на відміну від художників минулого, завжди поставлений в ситуацію вибору, результатом якого має бути творчий метод, заснований на традиціях або, навпаки, новаторський у сенсі техніки виконання творчої роботи. Процеси, що відбуваються у сучасному станковому рисунку, не знімають, а натомість розвивають й активізують у кожного майстра якість індивідуальності у творчості. Дуже важливо для художника знайти свою тему в мистецтві, виразити власний погляд на світ, індивідуальне бачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк О. А. Рисунок як базова дисципліна у підготовці художника. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2017. Вип. 6. С. 9-13

2. Білий В. Академічний рисунок у формуванні теоретичних і практичних навичок студентів декоративно-прикладних спеціальностей. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. Червень, 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-28.05.2021.v2.56>

3. Бердинських С. О. Рисунок як складова частина процесу художнього формоутворення. *Прикладна геометрія та інженерна графіка*.

Київ: КНУБА, 2013. Вип. 91. С. 21-27.

4. Тимченко М. Естетика у каліграфії від ХХ ст до сучасного етапу. *Художні практики початку ХХІ століття: новації, тенденції, перспективи: збірник наукових праць/ Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва та дизайну імені Михайла Бойчука. К., 2019. Вип. 1. 337 с. С. 105-110.*

5. Чирва О. Ч., Оленіна О. Ю. Історія та теорія графічного мистецтва. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 128 с.

ВПЛИВ МАРКЕТИНГУ НА РОЗРОБКУ ДИЗАЙНУ БРЕНДУ

Овчаренко Юлія Василівна

студентка

Київський національний університет

технологій і дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний світ економічних відносин розвивається швидше, ніж це відбувалося століття тому. З цієї причини виникає дедалі більша конкуренція в усіх сферах, з чого і випливає те, що кожному бізнесу потрібно виділитися на фоні інших. Рішенням цього питання постає симбіоз дизайну та маркетингу. Даний союз пришвидшує розвиток брендів шляхом розвитку таких критеріїв, як знайомство, довіру та інші компоненти відносин компанії, фірми, торговельної марки зі споживачем.

Розроблена концепція маркетингологом та виконана дизайнером має можливість як спричинити піднесення на економічному ринку, так і розчарувати клієнтську базу та завдати колосальних збитків. Саме тому у цій роботі буде розглянуто вплив маркетингової складової на дизайн, досліджено її роль у розробці фірмового стилю та проаналізовано вплив цього союзу на розвиток бренду. Також будуть оглянуті різні методи та техніки, що використовуються в процесі для досягнення очікуваних результатів.

Мета роботи. Дослідження розглядає процес та особливості розробки айдентики та вплив маркетингу на дане явище. У роботі проаналізована покрокова структуризація плану для створення бренду, такі як ринкування та комплексний підхід, копірайтинг, реклама та дизайн.

Результати дослідження показали, що маркетинговий фундамент може впливати на точність виконання поставленого перед дизайнером завдання та подальших результатів його праці. Оглянуто також важливість аналізу у парі з творчою складовою та обґрунтовано роль правильного використання відомої інформації для досягнення бажаних результатів.

Матеріали та методи. До матеріалів та методів розробки брендингу та айдентики відносяться:

- Ознайомлення з видами брендингу та існуючими конкурентами та сучасними тенденціям. Детальний огляд ніші бізнесу, виявлення переваг та слабкостей, аналіз цінностей, подачі, емоції, принципів та цільової аудиторії компанії чи підприємства.

- Розробка логотипу з етапу брейнштормінгу до затвердження в електронному варіанті.

- Визначення кольорової гами, що впливає на сприйняття бренду та цінності, емоції і асоціації з ним.

- Підбір шрифтової пари для проєкту, а саме головного тексту та заголовків, відповідно до того, що саме бренд має намір представити.

- Розроблення допоміжних елементів візуальної складової брендингу, а саме візерунку, ілюстрації, маскоту та іншого з урахуванням подаль графічного стилю, яка охоплює дизайн візиток, офіційних документів, упаковки, рекламних банерів та інших матеріалів відповідно до стилістичних принципів бренду.

- Тестування та затвердження розробленого фірмового стилю та оцінка його ефективності замовником.

- Впровадження створеного фірмового стилю у всі матеріали компанії та його застосування на всіх брендових елементах.

Результати та обговорення. З огляду на сьогоднішня маркетинг став невід'ємною частиною розвитку бізнесу. Наразі більшість компаній зосереджена на рекламі і просуванні бренду, щоб забезпечити його конкурентоспроможність і збільшити продажі. Одним з ключових елементів маркетингової стратегії є дизайн. Саме таке об'єднання як візуальна та дослідницька частини брендингу і розглянемо з усіма складовими та процесами.

Насамперед оглянемо деякі визначення, які безпосередньо стосуються

заданої теми. Айдентика - це візуальний елемент брендингу, який передає цінності та ідеї компанії. Вона може містити в собі логотип, кольорову палітру, шрифти, графіку та інші елементи. Дизайн бренду є ключовим елементом, який сприяє впізнаваності бренду та розробці його ідентичності.

Маркетингова стратегія повинна бути спрямована на досягнення мети бізнесу. Врахування потреб та бажання цільової аудиторії задля забезпечення максимальної ефективності. Маркетингова стратегія може відрізнитися для компаній в залежності від їхніх запитів та цілей.

Маркетинг - це процес створення, розповсюдження та продажу продукту або послуги, які задовольняють потреби клієнтів. Його задача полягає в тому, що вона повинна співіснувати з існуючим ринком, дотримуючись уже відомих правил, проте вирізнитися з-поміж конкурентів. Дизайн бренду, з іншого боку, має відображати ідентичність та цінності бренду, створюючи впізнаваність та запам'ятовуваність. Такого ефекту можливо досягти шляхом інструментарію, який надає фірмовий стиль. Як приклад спочатку постає кольорова палітра, яка першою вказує на настрій та емоцію компанії. Тим не менш те, як обрати конкретні відтінки забарвлення або його пари диктує саме завчасно зроблений аналіз. Аналогічно відбувається процес опрацювання одержаної візуально інформації і з іншими графічними елементами, такими як шрифти, форми та лінії. Таким чином взаємодія дизайну та маркетингу створює гарну кореляцію у світі ринку послуг.

При розробці дизайну бренду науково-маркетингові стратегії можуть бути корисним інструментом для досягнення успіху. Основна мета подібних структурованих планів на основі аналізу полягає у тому, щоб допомогти підприємству розуміти потреби клієнтської бази та створювати продукти або послуги, які відповідають їхнім потребам. Завдяки цьому маємо декілька початкових стратегій, які можуть бути використані, а саме дослідження цільової аудиторії та конкурентів. Для визначення потреб та бажань клієнтів розроблюється аналіз демографічних даних, звичок та інтересів. У сьогоденні є

вже готові статистичні дані у вільному доступі, проте інформації може бути як недостатньо, так і варіант застарілих показників. Ідентичне явище являє собою аналіз конкурентів, за допомогою якого маркетологи відбирають переваги та прогалини інших брендів тієї ж категорії та нівелюють цим на користь компанії.

Розглядаючи цю ситуацію з боку дизайнера, проведемо паралель з процесом виготовлення айдентики, починаючи з кольорів та логотипу. Існує метод для поліпшення розуміння виразності обраного варіанту фірмового стилю, а саме співставлення. Як правило, береться логотип та переноситься на формат з емблемами інших брендів, одночасно з тим, бажано розмістити власний знак не посередині, а саме в менш очевидному місці. Такий метод дає змогу зрозуміти наскільки вдало дизайн-концепція виглядає у порівнянні з іншими, як це і відбувається на ринку послуг та в житті. Тим не менш, цей дослід потрібен також для того, щоб власний логотип не трактувався клієнтом глядачем як продукт іншого типу та мав певну ідейну схожість з іншими, але водночас і виділявся на фоні конкурентів. Виходячи з аналізу, зв'язок маркетингу з дизайном навіть на перших етапах стає достатньо зрозумілим. Більше того, розробка логотипу та айдентики в цілому бажана саме після готового аналізу.

Охоплюючи вище сказане, приходимо до висновку, що для забезпечення успіху бренду потрібна взаємодія дизайну та маркетингу. При тому стратегія має відображати цінності, характер, емоцію компанії. Із цього виходить сутність того, що дизайн повинен бути не тільки привабливим, але і працювати, що означає відповідати потребам ринку та сприяти підвищенню продажів.

Підкреслимо те, що дослідження ринку дозволяє визначити його тенденції та перспективи, а також з'ясувати, які продукти та послуги відповідають потребам споживачів. Саме подібний аналіз допомагає з'ясувати, які дизайнерські рішення слід використовувати, та більше того, як визначити особливості, необхідні для забезпечення конкурентної переваги.

Необхідно зауважити, що опитування користувачів дозволяє визначити їх вимоги до продукту та його функціоналу. Дані явища потрібні задля того, щоб максимально задовольнити потреби, попадаючи в болючі місця, а не помилково. Окрім того можна вивчити поведінку користувачів в інших подібних продуктах, що дозволить зрозуміти їх очікування та недоліки.

Отже, розглянемо певні етапи аналізу брендів до початку розробки дизайну.

1. Першим кроком у розробці дизайну бренду є дослідження ринку, на якому він буде працювати. Це означає вивчення потенційних клієнтів, розуміння їх потреб і бажань, а також тенденцій і перспектив.

2. Перед початком розробки дизайну необхідно докладно дослідити конкурентів. Для цього можна використовувати різні джерела. Важливо зібрати якомога більше інформації для подальшої роботи з нею, а саме розгляд слабких і сильних сторін та визначення причини унікальності даних компаній.

3. Для успішного дизайну бренду необхідно знати, для кого він буде призначений. Визначення цільової аудиторії допоможе зрозуміти їхні потреби та бажання. Також важливо дослідити, як інші бренди працюють зі своєю аудиторією та якими засобами користуються. Часто вжитим способом розуміння клієнтської бази постає розробка портрету типового отримувача послуг та товарів. Такий метод дає змогу представити приклад такого індивідуума дуже чітко, а тому і чіткіше зрозуміти його потреби.

4. Важливо визначити унікальну цінність, тобто те, що виділяє ваш бренд на ринку. Потрібно винайти те, чого немає у конкурентів чи те, що у них явище не настільки розвине, проте те, що зацікавить покупців. Це можуть бути і такі фактори, як якість продукту, цінова політика та ставлення до клієнта.

Висновки. Було проаналізовано роль маркетингу у розробці дизайну та їх кооперацію. Розглянуті причинно-наслідкові зв'язки, які пояснюють важливість даного союзу .

У процесі маємо змогу зрозуміти, що аналіз брендів перед розробкою

дизайну є важливим етапом у створенні успішного бренду або вдосконаленні існуючого бренду. Такого типу дослідження повинне охоплювати ринок конкурентів, місцеву та глобальну економіку, цільову аудиторію та нові тенденції у світі.

Тим не менш, варто враховувати, що для ефективної роботи дизайнера потрібна попередня підготовка. Як приклад, маркетолог має зробити вдало свою справу та саме після аналізу надати готову інформацію. Головною думкою цієї роботи є важливість ролі попередніх досліджень до того, як переходити до етапу розробки дизайну. Домінуюча ідея полягає в тому, щоб розглянути призупинення вироблення айдентики, яка не має фундаменту.

Отже, фірмовий стиль бренду може існувати, але немає підстав бути впевненим у його ефективності. Проте дизайн з підґрунтям аналізу є перевіреним та прорахованим, про що і свідчить дане дослідження..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Noble, I. & Bestley, R. (2006). *Visual Research* (3rd ed.). M.: Fairchild Books, 224 p.
2. Kuang, C. & Fabricant, R. (2019). *User Friendly: How the Hidden Rules of Design Are Changing The Way We Live, Work and Play* [textbook]. M.: MCD, 416 p.
3. Pater, R. (2016). *The Politics of Design: A (Not So) Global Design Manual for Visual Communication* [textbook]. M.: Laurence King Publishing, 192 p.
4. Cagan, M. (2008). *Inspired: How to Create Tech Products Customers Love* (1st ed.). K.: SVPG Press, 242 p.
5. Porter, M. E. (2008). "The Five Competitive Forces That Shape Strategy." *Harvard Business Review*, 86(1), 78-93.

РОЗРОБКА ТА СТВОРЕННЯ ВІДЕО МАТЕРІАЛУ ДО ПОСІБНИКА «ЩО ПОТРІБНО ПІДПРИЄМЦЮ ПОЧАТКІВЦЮ?»

Шаповал Анатолій Григорович

Професор

Біленька Діана Максимівна

студентка групи БДм1-19

Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ: Використання відео для вивчення графічних матеріалів у бізнесі це ефективний і цікавий підхід, який покращує результати навчання, забезпечуючи динамічний та інтерактивний досвід навчання, що сприяє глибшому розумінню та запам'ятовуванню ключових концепцій.

Розробка та створення відео матеріалу до посібника «Що потрібно підприємцю початківцю?» є ефективним підходом до покращення навчального процесу підприємців початківців шляхом надання комплексної та цікавої візуальної допомоги, яка охоплює ключові елементи підприємництва, включаючи бізнес-планування, фінансовий менеджмент, маркетинг та управління взаємовідносинами з клієнтами, серед іншого, щоб озброїти їх необхідними знаннями та навичками для успішного ведення підприємницької діяльності.

Створення високоякісних графічних дизайн-матеріалів має важливе значення для бізнесу, щоб ефективно передавати повідомлення свого бренду, формувати ідентичність бренду, підвищувати впізнаваність бренду, а також посилювати залученість і лояльність клієнтів.

Ціль роботи: Метою створення відеоуроків з вивчення графічних матеріалів для бізнесу є забезпечення ефективного та цікавого підходу до вивчення принципів і технік графічного дизайну. Завдяки використанню відео, учні можуть побачити процес створення графіки в дії та краще зрозуміти такі концепції дизайну, як теорія кольору, типографіка та макетування. Відео також

можуть надавати реальні приклади успішного графічного дизайну в бізнесі, даючи учням практичні знання про те, як створювати ефективні дизайни.

Використання відео для вивчення графічних матеріалів у бізнесі забезпечує динамічний та інтерактивний навчальний процес, який покращує результати навчання, сприяючи глибшому розумінню та запам'ятовуванню ключових концепцій. Відео навчання може зацікавити учнів так, як традиційні методи навчання не можуть, оскільки відео є більш візуально привабливими, інтерактивними і можуть бути поставлені на паузу або відтворені для посилення розуміння. Це полегшує запам'ятовування ключових понять і застосування їх у реальних ситуаціях.

Зрештою, метою створення відеоматеріалів для вивчення графічних матеріалів для бізнесу є озброєння учнів знаннями та навичками, необхідними для ефективної комунікації послання свого бренду та побудови ідентичності бренду, що є важливим для успіху на конкурентному ринку. Створюючи високоякісні відео, які демонструють найкращі практики та надають практичну інформацію, бізнес може покращити свої навички графічного дизайну та створювати ефективні дизайни, які приваблюють та утримують клієнтів.

Матеріали та методи: Професійне програмне забезпечення для графічного дизайну, наприклад, Adobe Creative Suite, Sketch або Canva. Обладнання для запису аудіо супроводу, мікрофон. Комп'ютер з програмним забезпеченням для редагування відео, наприклад, Adobe Premiere або Final Cut Pro. Приклади графічного дизайну з реального бізнесу, включаючи логотипи, веб-сайти та графіку для соціальних мереж. Сценарій і розкадровка, що описують зміст і структуру відео. Доступ до онлайн-ресурсів, таких як навчальні посібники з графічного дизайну, статті та блоги.

Розробка чіткого сценарію та розкадрування: Перед початком виробництва відео, створення сценарію та розкадрування, які окреслюють зміст та структуру відео. Сценарій повинен бути написаний чіткою, лаконічною мовою і містити графіку та візуальні засоби для підтримки контенту.

Використання привабливих візуальних ефектів: використання цікавих візуальних ефектів, такі як графіка руху, анімація та візуальні ефекти, щоб створити цікавий і незабутній навчальний досвід для глядачів. Забезпечення високої якості відео: забезпечення високі якості виробництва відео, використовуючи професійне обладнання для запису та програмне забезпечення для редагування. Тестування відеоматеріалу: тестування відеоматеріалу на вибірковій аудиторії та отримання зворотнього зв'язку, щоб визначити сфери, які потребують вдосконалення.

Результати та обговорення: Створення відеоматеріалів для вивчення графіки в бізнесі може бути ефективним способом покращити засвоєння та запам'ятовування важливих понять. З розвитком технологій та інтернету багато компаній шукають нові та інноваційні способи навчання своїх співробітників і збереження конкурентоспроможності на ринку. Відео навчання стає все більш популярним завдяки своїй зручності та доступності.

Однією з головних переваг відео-навчання є те, що воно дозволяє учням засвоювати складні концепції в більш захоплюючий та інтерактивний спосіб. Відео можна використовувати, щоб продемонструвати, як користуватися інструментами графічного дизайну, показати приклади ефективного графічного дизайну та пояснити принципи хорошого дизайну. Завдяки поєднанню візуального та аудіо супроводу учні можуть краще зрозуміти, як застосовувати ці концепції в реальних ситуаціях.

Крім того, до відеоматеріалів можна отримати доступ і переглянути їх у будь-який час, що робить цей курс гнучким та ефективним варіантом навчання. Учні можуть ставити відео на паузу, перемотувати назад і переглядати його стільки разів, скільки потрібно для повного засвоєння матеріалу. Це допомагає забезпечити персоналізацію навчального процесу відповідно до потреб і темпу кожного учня.

Однак у відео-навчання є й потенційні недоліки. Наприклад, учні, які віддають перевагу навчанню через читання або практичний досвід, можуть

вважати відеонавчання менш ефективним. Крім того, не всі учні можуть мати доступ до необхідних технологій або підключення до Інтернету для перегляду відео.

Отже, створення відеоматеріалів для вивчення графіки в бізнесі може бути корисним інструментом для покращення засвоєння матеріалу та запам'ятовування важливих концепцій. Однак важливо враховувати потреби та вподобання окремих учнів при розробці навчальної програми, яка включає відеонавчання. Таким чином, бізнес може максимізувати ефективність своїх навчальних програм і залишатися конкурентоспроможним на ринку.

Висновки: Отже, відео вивчення графічних матеріалів у бізнесі - це ефективний і цікавий підхід до вивчення концепцій графічного дизайну. Він надає учням практичне розуміння процесу створення ефективного графічного дизайну, покращує розуміння та запам'ятовування ключових понять і, зрештою, сприяє успіху бізнесу на конкурентному ринку.

Крім того, високоякісні графічні матеріали також сприяють підвищенню професіоналізму та довіри до бізнесу. Так само візуально привабливий дизайн веб-сайту та маркетингові матеріали можуть покращити загальний користувацький досвід і заохотити клієнтів до подальшої взаємодії з бізнесом.

Насамкінець, важливість створення високоякісного графічного дизайну неможливо переоцінити. Він відіграє вирішальну роль у створенні іміджу бренду, підвищенні його впізнаваності, посиленні залученості та лояльності клієнтів. Інвестуючи у створення таких матеріалів, бізнес може ефективно донести своє повідомлення, виділитися серед конкурентів і, зрештою, досягти довгострокового успіху.

HISTORICAL SCIENCES

КОНФЛІКТ МІЖ ІРЛАНДІЄЮ І ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Історія Ірландії нероздільно пов'язана з Великою Британією. Але народ острова зміг здобути свою незалежність навіть попри великі складнощі

Мета роботи. Метою роботи є дослідження конфлікту між Ірландією і Великою Британією.

Матеріали та методи. Під час написання роботи використовувався метод аналізу історичних даних.

Результати та обговорення. Ще з давніх часів територію Ірландії заселяли кельтські племена. В 11 столітті була створена “Книга завоювань”. Саме в ній у формі міфів детально описується історія Ірландії. Проте зараз існують певні суперечки серед науковців стосовно правдивості даних Книги. В 5 столітті відбувся процес християнізації Ірландії. Основною постаттю того періоду є Святий Патрік.

Зараз День християнізації став державним святом. Період 8-11 століття ознаменувався постійними набігами вікінгів на Ірландію. Результатом цього є поступове поселення вікінгів на острові. Вони розвивали торгівлю і вносили до побутового життя свої традиції. У 841 році вікінгами було засноване укріплене поселення Діфлін, що стало столицею королівства на ірландських землях. Весь цей час відбувалася боротьба між кельтами та вікінгами за панування на території Ірландії. В результаті боротьби, що затягнулася на декілька століть,

кельтам вдалося остаточно виганяти вікінгів з острова. Раніше заснований Діфлін перетворився на головне місто Ірландії - Дублін. Після боротьби з вікінгами, кельтам довелося зустрітися з англійцями, які 1169 року вперше висадилися на острові. В 19 столітті відбулося остаточно приєднання Ірландії до Великої Британії. Після цього почалися чисельні спроби здобуття незалежності ірландцями.

Перша світова війна ознаменувалася початком складного століття для всіх колоніальних імперій. Дрібні держави мали реальну можливість вирватися з під панування імперій і здобути свою незалежність на фоні і без того складних подій. Ірландія також розглядала таку можливість. В той час як Велика Британія була активною учасницею бойових дій і трансформацій глобального масштабу, Ірландія почала готуватися до війни за незалежність [1]. Британським військам і поліції протистояла ІРА - Ірландська Республіканська Армія. ІРА визначалося як партизанське формування з близько 100 тис. добровольцями. В період війни було створено роботу, яка мала назву "Зелена книги". Основою темою були ідеологічні настанови. Бійці ІРА досить часто вдавалися до акцій терору, які застосовувалися проти британських силовиків або ірландських зрадників.

Два роки війни значно виснажив Велику Британію, що і стало причиною майбутнього компромісу. 6 грудня 1921 року було підписано договір згідно з яким Ірландія отримала статус домініона. Статус домініона досить близький до поняття "незалежність", але Велика Британія зберігала досить великий вплив на політику острова. Внаслідок підписання договору відбувся розкол в суспільстві і спалахнула громадянська війна: частина населення була задоволена результатом війни, а інша частина мала намір продовжувати боротьбу. В цій громадянській війні перемогу здобули прихильники доовору 1921 року.

У 1937 року за Конституцією Ірландія проголошувалася суверенною та незалежною державою. Вже в 1949 році Ірландія вийшла з Британської Співдружності, що позбавило владу Великої Британії навіть формальних прав

здійснення впливу.

Висновок. Боротьба Ірландії за незалежність тривала досить довго. Країні довелося мати справу з вікінгами, англійцями. Проте навіть попри всі складнощі і, інколи, несприятливі умови для ведення опору, народ Ірландії зміг відстояти своє право називатися суверенною незалежною державою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрович Л. Конфлікт в Північній Ірландії: загрози ескалації // Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива. 2013. Вип. 3. С. 4-7.

УЧАСНИКИ КОНФЛІКТУ В КАШМІРІ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Кашмір є історичним регіоном, згадки про який з'явилися ще в 3000 році до н. е.. територія мала досить велике значення для розвитку цивілізацій в регіоні. Багата земля на природні ресурси завжди приваблювала імперії та царства. Конфлікт у Кашмірі триває з 1947 року. За цей час на арені протистояння з'явилося декілька учасників.

Мета роботи. Визначення і розкриття особливостей учасників конфлікту в Кашмірі.

Матеріали та методи. В якості основного методу було використано аналіз історичних фактів.

Результати та обговорення. Зазвичай визначають декілька ключових учасників Кашмірського конфлікту [1]. Дослідники визначають діяльність про пакистанських еліт. Вони представлені політичними партіями та декількома збройними формуваннями ісламістського характеру. Демократична ліберальна партія Джамму та Кашміру вважали Кашмір територією, яку потрібно приєднати до Пакистану. Також відомим став альянс «Тегерік-е-Хуррія», до складу якого увійшло близько 26 соціальних, політичних, релігійних малих союзів. Альянс також виступав за приєднання Кашміру до Пакистану. Проте, ці про-пакистанські еліти не є офіційно представленими у місцевому парламенті. Це відбулося через заборону переслідування з боку індійської влади. На відміну від політичних сил, збройні формування діють набагато радикальніше і саме вони розгорнули партизанську війну проти індійської влади у 1980-х роках. Про-індійські еліти склалися з ряду політичних партій, які визначають переваги союзу з Індією. Кожна з партій, які можна віднести по про-індійської

еліти, мала різні уявлення про рівень автономності Кашміру. Так, виокремилися прихильники тотальної інтеграції з Індією і ті, хто вважав доцільним надати широкі права автономії території. В 1970-1980-х роках кашмірські націоналісти почали набирати популярність серед місцевого населення. Причиною виникнення націоналістичних угруповань була занадто жорстка політика про пакистанських сил та репресії від про-індійських еліт.

Також погіршення економічного становища і високий рівень політичної невизначеності стали ще однією причиною виникнення націоналістичних сил, які виступали за здобуття Кашміром незалежності. Проте існує ряд суперечок між націоналістами. Утворилося два табори, які по різному розуміють поняття «незалежність». Одні вважають, що необхідно буде створити світський Кашмір, який є рівновіддаленим від Індії та Пакистану. Інші вважають достатнім здобуття широких прав автономії.

Висновок. Кашмірський конфлікт породив виникнення і відокремлення ряду сил, які політичними, військовими способами намагаються досягти своїх цілей. Протистояння між основними «внутрішніми гравцями» продовжує та змінює хід довготривалої сутички.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ghorі K.K. 60 years of Pakistan's foreign Policy // Pakistan Horizon. 2007, Vol. 60, No 2, April.

РОЗВИТОК ІНДІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Індія станом на 2022р. є 5-у економікою Світу і в найближчому майбутньому стане найбільш населеною країною світу, обганяючи Китай. Також економіка Індії є найбільш швидко зростаючою у світі з прогнозом близько 7 відсотків росту 2023р.

Мета роботи. Метою роботи є розкриття рис економіки Індії та виокремлення перспектив подальшого розвитку країни.

Матеріали та методи. При написанні роботи використовувалися історичні факти, дані статистики. Головним методом є аналіз інформації.

Результати та обговорення. В 1947 р. Індія отримала свою незалежність. Ця країна є однією з перших британських колоній які досягли незалежності. Це сталося внаслідок великої кількості післявоєнних перебудов. Після отримання незалежності 1947 р. Індія отримує досить велику кількість проблем. Наприклад, економічні, релігійні, політичні конфлікти. Внаслідок терористичної атаки гине Магатма Ганді.

До влади приходить Джавахарлал Неру, який терміново потребував союзників, що змогли би стати опорою новоствореної держави. Союзником Індії став СРСР. Внаслідок співробітництва з Радянським Союзом Індія почала сприймати економічну модель свого партнера. Внаслідок чого Індія починає закриватися від світової торгівлі. Активний процес модернізації [1] та подальшого становлення Індії до світових центрів економічного розвитку розпочався на початку дев'яностих років.

Саме в 1991р. в Індії почали запроваджувати реформу більш відому під назвою «Нова економічна політика». З перших днів отримання свої

незалежності 1947р. до 90-х років Індія була здебільшого мало розвинутою аграрною країною з плановою економікою та низькою споживчої спроможністю населення країни. Проблеми були настільки великі, що на початку дев'яностих Індія була на межі дефолту. Але все змінила нова економічна політика та глобальні зміни святому порядку, наприклад, розпад СРСР та криза в Перській затоці.

Індія була вимушена перейти до нових економічних реалій. Головним мотивом індійських реформ була лібералізація економіки, іноземні інвестиції. Вже в 1991-у році частка Індії становила 0,05 %. Станом на 2018 р. цей показник збільшився до 3,26 %. Загалом починаючи з 2014р. Індія є однією з лідируючих країн з залучення іноземного капіталу. Країна змогла змінити свою політику щодо залучення іноземного капіталу, пройшла шлях від 100 % податків на імпорتنі товари до 10,3 %, зменшення ліцензування основних галузей економіки та привабливі умови для іноземних інвестицій, наприклад, право на 51 % іноземних інвесторів акціонерних товариствах.

Змінена політика щодо інвестиції сприяла покращенню іміджу країни, а також допомогла зайняти важливе місце у таких сферах як медицина, програмне та апаратне забезпечення. В цьому році індійська економіка досягла вже 8 відсотків ВВП і фондовий ринок є 4-м за величиною світі, поступаючись тільки США Японії та Китаю. Також покладаються надії на створення єдиного національного ринку і формування ринку відновлювальної енергетики. Індія має непогані перспективи із виробництво зброї. Індія намагається покращити свою туристичну привабливість та бізнес-клімат, роблячи акцент на новітніх технологіях та стартапах для залучення іноземних інвестицій.

Вагомим фактором м'якої сили стає індійська діаспора по всьому світу, яка набуває все більшої значущості, особливо, у Великій Британії, де прем'єр-міністром став Ріші Сунак. Хоча Індія і вважається демократичною країною, рівень демократії з приходом до влади Моді та, особливо, з початком пандемії, неухильно падав. Саме вірус та його наслідки розкрили інституційну

та правоохоронну кризу в державі. Пандемія вказала на неоднакове ставлення до різних соціальних груп, звинувачення мусульман в поширенні пандемії. Також постраждали ефективність трудової та медичної системи.

Висновки. Індія - країна, яка має досить великі перспективи в майбутньому. Цю державу розглядають як основну альтернативу Китаю як в Азії, так і в усьому світі. Велика кількість фактів свідчить про бажання Індії розвиватися та лідирувати в багатьох сферах світової економіки, та стати значним важелем на геополітичній арені.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ігнат'єв П. М. Індія на шляху до лідерства в південній азії / П. М. Ігнат'єв. - Чернівці : Книги-XXI, 2006. - 504 с.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ В КАШМІРІ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Вже понад 70 років триває конфлікт навколо штату Кашмір. Сторонами сутички ж Індія, Пакистан і Китай. Саме ця територія розміром подібним до Німеччини стала причиною декількох індо-пакистанських війн і десятки кривавих сутичок між трьома згаданими країнами. В будь-якому конфлікті важливо чітко орієнтуватися в передумовах виникнення конфлікту.

Мета роботи. Метою даної роботи є детальний розбір передумов виникнення конфлікту в Кашмірі.

Матеріали та методи. Під час написання роботи використовувався аналіз фактів з використанням історичних джерел.

Результати та обговорення. Штат Джамму та Кашміру у 1820-1858 роках набули сучасного вигляду на мапі. Це відбулося внаслідок поступового захоплення територій британськими колоністами. В цей час, на основі повноважень махараджі Кашміру було досягнуто незначних територіальних змін, які стали головною причиною виникнення локальних етно-релігійних конфліктів. Розширення проходило за рахунок залучення найближчих територій з іншим етнічним складом і релігійними віруваннями. Все це додало ще більше протиріч до системи Кашміру.

Область Ладакх, що знаходиться на сході, є за своїм культурним складом невід'ємною частиною Тибету. Серед населення спалахувало обурення щодо буддизму, який насаджувалася їм після приєднання. Район Балтистан визначав своєю релігією шіїтський іслам. Сам центр Кашміру був населений людьми, які називали себе мусульманами-сунітами. Якщо дивитися на західну частину, то Пунч населений багатонаціональними мусульманами.

Серед національної структури можна визначити кашмірців, гуджарів, пахарів та інших.

Звичайно, влада британців, якій підкорялися індуси, намагалася деякою мірою впливати на розвиток і життя населення. Перевага віддавалася буддизму як релігії. Часто можна було зустріти дискримінацію, що виникає на релігійній основі. Все це призвело до появи непорозумінь між індусами під егідою британців та мусульманським населенням. Закони махараджі мали дискримінаційний і репресивний характер стосовно мусульманського населення, що посилювало невдоволення серед людей. Закінчення Другої Світової війни стало початком активної фази конфлікту.

В цей час Британська імперія почала поступово втрачати свою могутність. Колонії Імперії набували самостійності. Під час розпаду Британської Індії в 1947 році антиколоніальні рухи торкнулися і Кашміру [1]. З того часу триває індо-пакистанський конфлікт, основною метою якого є панування над штатом Кашмір.

Висновки. Розпад колоніальних імперій завжди призводить до появи нових гравців на міжнародній арені. Досить часто частина з потенційних суб'єктів міжнародного права є причинами виникнення довготривалих конфліктів. Це яскраво можна побачити на прикладі Кашміру, де декілька десятків років триває протистояння двох ядерних держав.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Dixit, J., N. (2002). *India-Pakistan in War and Peace*. London and New York: Routledge.

ПРИЧИНИ І ПЕРЕДУМОВИ ПОЧАТКУ ВІЙНИ В ХОРВАТІЇ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Війна в Хорватії розпочалася в серпні 1991 року. Саме тоді почався наступ Югославської народної армії та добровольчих підрозділів, які склалися з сербів, на Вуковар. Як і в будь-якому іншому конфлікті, важливо чітко розуміти причини і передумови початку зіткнення.

Мета роботи. Основною метою роботи є визначення причин і передумов початку війни в Хорватії.

Матеріали та методи. Для визначення причин і передумов початку конфлікту було використано метод аналізу інформації, що надана в історичних джерел.

Результати та обговорення. Епоха гласності в СРСР спонукала появу кризи в усіх країнах соціалістичного табору. Кульмінацією цієї кризи був 1989 рік - період руйнування Берлінської стіни та падіння режиму Чаушеску. Разом з тим, виникнення тенденцій демократизації і відродження націй стало каталізатором виникнення суттєвих процесів, які змінили світ. Югославія також потрапила під вплив тектонічних змін. Раніше Соціалістична Федеративна Республіка Югославія [1] мала наднаціональні принципи, які були знищені в результаті демократизації і панування зацікавленості у відродженнях націй в європейському регіоні. Слабка федеральна влада в Югославії стала ще однією причиною виникнення конфлікту у Хорватії.

Влада Югославії перейшла до Президії СФРЮ у 1980 році в результаті смерті лідера Йосипа Броз Тіто. Такий алгоритм переходу влади був обумовлений Конституцією. Саму Президію обирали парламенти республік. В результаті цього всі повноваження переходили до лідера Президії, а пост

президента скасовувався. Нове управління країни не змогло запобігти виникненню розколу, за ідеологією, в самій державі. «Братерство» та «єдність» були втрачені. Передумовами виникнення конфлікту традиційно вважається обрання Слободана Мілошевича президентом Сербії 8 травня 1989 року. Пізніше сталася подія яка ознаменувала початок конфлікту - промова Мілошевича в Косово.

Це був захід пов'язаний з річницею битви на Косовському Полі. Під час промови лідер чітко демонстрував просербський настрій. Саме в той період чітко сформулювався курс на побудову Великої Сербії. В тому ж році було засновано перша некомуністична партія, яку було названо Хорватський демократичний союз. Основною метою було здобуття незалежності республіки. Хорватські політики визначали головним завданням для себе нейтралізацію впливу комуністичної ідеології на всі сфери життя суспільства.

Висновок. Розбіжність політичних цілей і ідей в складний період європейського регіону спонукав виникнення конфлікту у Хорватії. Війна в Хорватії стала другим за масштабністю і тривалістю конфліктом між урядом СФРЮ та окремими республіками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Europeans warns on Yugoslav split. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/1991/06/26/world/europeans-warn-on-yugoslav-split.html?ref=croatia>; Zimmerman W. Izvori jedne katastrofe. Prevod sa engleskog. Zagreb, 1996. – S. 144.

ВИЇЗД ЗА КОРДОН ТА ЕМГРАЦІЯ З ПІВДНЯ УКРАЇНИ у 1920-1930 - РР.

Коноваленко Надія Олексіївна,

здобувачка вищої освіти 1 курсу,

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти,

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ядловська Ольга Степанівна,

доцентка кафедри міжнародних відносин та

соціально-гуманітарних дисциплін,

к. іст. н., доцентка,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Початок 20-х років ХХ століття був часом глибокої політичної, соціальної та економічної нестабільності в Україні. Революційний рух, громадянська війна та наступ радянської влади сильно позначилися на житті населення. Імміграція та еміграція українців в 1920-1930 роках були складними та болісними процесами, які стали наслідком Першої світової війни та наступу більшовицької влади на Україну. Більшість людей, які емігрували з Півдня України, пережили страшні труднощі, ставши бездомними, безробітними та позбавленими життєвих благ.

Результати та обговорення. Детально розглядаючи усі еміграційні процеси українців, можна визначити, що, коли будь-який процес за незалежність та визволення України закінчується крахом, то багатьом особам треба виїжджати за кордон через репресії із сторони влади або спеціальних служб. Велика частка людей які залишилися в Україні почали стикатися зі зростаючим тиском радянської влади, націоналізацією та колективізацією, що спричинили нестабільність та невизначеність в економіці, а також погіршення умов проживання [4].

Однією з головних причин виїзду була економічна нестабільність в регіоні. Південна Україна зазнала великої шкоди від Голодомору 1932-1933 років, а також від націоналізації приватної власності та колективізації сільського господарства. Багато людей втратили свої землі та майно, що привело до того, що вони шукали кращих умов життя в інших країнах. Іншою причиною виїзду були політичні репресії та переслідування, які здійснювала радянська влада. Багато людей, які мали політичні або релігійні переконання, або просто боялися за своє життя, виїжджали за кордон, щоб уникнути переслідувань [2].

На виїзд за кордон та еміграцію з Півдня України мали значний вплив наслідки такого від'єднання від суспільства. Від'їзд багатьох молодих та кваліфікованих людей призвів до зменшення людського потенціалу в регіоні. Крім того, від'їзд вплинув на зменшення рівня розвитку культури та науки у регіоні [3].

Статистика еміграції українців в 1920-1930 роках є досить складною та неоднозначною, оскільки точних даних на цю тему не існує. За даними деяких дослідників, у період 1920-1930 років з України емігрувало близько 2,5-3 мільйонів осіб. Багато українців емігрували до США, Канади, Аргентини, Бразилії та інших країн Південної Америки. Також значна кількість емігрантів вирушала до Європи, зокрема до Польщі, Німеччини, Франції та інших країн. Багато українців емігрували незаконно, зокрема через польсько-український кордон, оскільки більшість країн обмежувала міграцію [1].

Не всі українці, які покидали країну, вважали себе емігрантами. Багато з них сприймали своє переселення як тимчасову втечу від бідності та репресій та мали намір повернутись назад до України, як тільки ситуація покращиться. Однак більшість не повернулась назад в Україну.

Висновки. Виїзд та еміграція мали серйозні наслідки на Півдні України, особливо це вплинуло на культурний та політичний розвиток регіону. По-перше, еміграція спричинила значне зменшення населення регіону.

Зменшення населення викликало різні проблеми, такі як зменшення робочої сили та збільшення безробіття. По-друге, більшість емігрантів були молодими та освіченими людьми. Це стало великою втратою для суспільства та розвитку регіону в цілому. Подібні процеси відбулись і у ХХІ сторіччі через військову агресію РФ, особливо в південних та східних регіонах України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладун О. М. Статистика населення в Україні в 1920–1930-ті роки. Демографія та процеси відтворення населення. 2009. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38338711.pdf> (дата доступу 09.05.23)
2. Любомирович Г. С. Нелегальні міграційні процеси на польсько-радянському кордоні (в адміністративних межах УСРР/УРСР) у 1921–1939 рр. 2021. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humennyi_Serhii/Nelehalni_mihratsiini_protsey_na_polsko-radianskomu_kordoni_v_administratyvnykh_mezhakh_USRR_URSRR_u.pdf?PHPSESSID=fhhdl0a59id0cvg9ovuo8sep06 (дата доступу 09.05.23)
3. Плазова Т. Українська політична еміграція у першій половині 20-х років 20ст. Львів, 2008. URL: https://vlp.com.ua/files/24_50.pdf (дата доступу 09.05.23)
4. Мандрик М. В. Становлення ідеології інтегрального націоналізму в інтелектуальній спадщині української еміграції (1920-1930 рр.) 2005. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33639/100310338.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата доступу 09.05.23)

СЕЛЬБУД – ОСНОВНА УСТАНОВА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ НА СЕЛІ В 20-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ

Кукса Наталія Григорівна

к.і.н., викладач

Черкаська медична академія

м. Черкаси, Україна

Вступ. / Introductions. Однією з характерних рис життя українського суспільства на сучасному етапі є підвищений інтерес до історичного минулого. Довготривалий період бездержавності, нищення всього національного призвели до того, що багато поколінь українського народу було відчужено від своєї історії та культури, сприймало її як неповноцінну, провінційну.

У наш час, коли відбувається державне і національно-культурне відродження українського народу, зростає необхідність переосмислення та усвідомлення процесів історичного минулого, особливо переламних етапів в історії України. Саме таким етапом були 20-ті роки ХХ ст. – період утвердження радянської влади, запровадження НЕПу, становлення головних підвалин державної політики в галузі культури.

Культурно-освітня робота була і є важливою складовою в галузі суспільної самоорганізації. Вона значно відрізняється від академічної освіти, наукової роботи, елітарних мистецтв, літератури чи музики, однак саме вона серед інших проявів духовної культури є механізмом її поширення серед загалу народних мас, причому у найбільш доступній формі. Тому культурно-освітня робота займала важливе місце у політиці більшовиків в період НЕПу. І нині, враховуючи історичний досвід 1920-х років, необхідно створити належні умови для культурно-освітньої діяльності, що сприятиме інтелектуальному та духовному розвитку нації, активним процесам соціалізації всіх членів суспільства, формуванню національної еліти.

20-і роки ХХ століття стали тим періодом, що спричинив

найсприятливіші умови для культурно-освітнього розвитку України в цілому і села зокрема.

Мета роботи. / Aim. Висвітлити роль сельбудів як форму культурно освітнього розвитку села в 20-х рр. ХХ століття.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проблемно хронологічний, історико-системний та аналітичний.

Результати та обговорення./Results and discussion. Встановлено, що культурно-освітній процес в 1920-х рр. дає можливість стверджувати, що культура і освіта стали невід'ємною ознакою розвитку духовного світогляду українського селянства. З'ясовано, що запровадження політики українізації в різноманітних сферах життя, в тому числі і в культурно-освітньому будівництві в 20-ті роки ХХ століття значною мірою прискорило це будівництво на селі. Найбільше ця політика вплинула на розвиток культосвітніх закладів та масову роботу, яка проводилась в них, а також на ліквідацію неписьменності та розвиток народної освіти. Автором встановлено, що роль і місце селян у таких сельбудах визначалися політосвітньою політикою правлячої партії.

Цілком закономірно, що найбільша робота в розвитку культури і освіти селян припадала на селянські будинки, або, як їх ще називали, „сельбуди” та хати-читальні. Слід сказати, що створення сельбудів на селі проходило в набагато складніших умовах, ніж у місті. Справа у тому, що на початку 20-х років у селах, як відомо, існувала велика кількість просвіт, народних будинків, навколо яких переважно об'єднувалися заможні верстви села. У цих закладах створювалися різноманітні гуртки та проводилася незначна масова робота. Однак ці заклади, їх діяльність не вписувалася у радянсько-більшовицький проект культурно-освітньої роботи на селі.

Тому партійно-державні органи влади починають вживати заходів щодо радянзації просвіт, тобто перетворення їх у „справжні” центри культурно-освітньої роботи на селі, якими стали сельбуди. Початок реорганізації просвіт розпочався ще восени 1922 року, коли по селах України їх

почали закривати, а замість них організувалися культурні заклади, які найбільше, на думку радянського керівництва, відповідали потребам селянства в освіті та культурі. Долю просвіт повторили і народні будинки, які ще в грудні 1921 року постановою Раднаркому „Про народні будинки УСРР” починають також реорганізуватися у сельбуду.

Однак, як свідчать тогочасні матеріали, початком створення сельбудів слід вважати ще травень 1920 року. Саме в цей час велика кількість селян із усіх куточків України приїжджала у своїх справах до Харкова – столиці Радянської України. В зв'язку з відсутністю готелей, селян просто не було де розмістити і тому за ініціативи Д. З. Мануїльського і було вирішено організувати в Харкові будинок, який би нагадував собою великий готель, де селяни мали б змогу поїсти та переночувати. Для створення цього сельбуду на Павловській площі, в Харкові, був відведений великий будинок, у якому колись містився готель „Селект”. Першим комендантом сельбуду був призначений І. Волох, а пізніше його посаду зайняв А. Дідук. Урочисте відкриття першого селянського будинку відбулося 19 травня 1920 року.

Декретом Раднаркому УСРР „Про організацію селянських будинків” від 28 квітня 1920 року Наркомземові доручалось організувати сельбуду у всіх губернських і повітових містах України. За прикладом Харкова такий будинок було відкрито в Києві, а незабаром в Одесі, Катеринославі та в інших великих містах України. В додатку до згаданого декрету також зазначалося про відкриття селянських будинків у волостях та селах.

Восени 1920 року завідуючий центральним Всеукраїнським будинком А. Дідук у доповідній записці на адресу ЦК КП(б)У зазначав, що саме селянські будинки „є тими установами, на яких селянство зосереджує велику увагу, і тому вони є найкращою формою для проведення політосвітньої роботи; тому селянські будинки потрібно відкривати перш за все на селі”. Іншою постановою Ради народних комісарів УСРР від 19 квітня 1921 року „Про селянські будинки” було започатковано заснування селянських будинків по селах,

перетворення їх на осередок партійної роботи на селі . В грудні 1922 року було затверджено головні завдання Головополітпросвіти, в яких йшлося про перенесення в селянські будинки діяльності бібліотек, хат-читалень, просвіт. Зауважимо, що 1923 рік слід вважати остаточним роком ліквідації різноманітних політико-освітніх установ, коли сельбуд став єдиним центром культурно-освітньої роботи на селі.

Вже перші місяці роботи сельбудів показали, що їх значення набагато більше, ніж просто готелів. Тому перед сельбудами керівництво республіки поставило завдання поєднати політико-освітню роботу з культурно-господарськими потребами села. Зазначимо, що за місцем розташування усі сельбуди поділялись, зазвичай, на 4 групи: губернські, окружні, районні, сільські.

Сельбуди, як й інші культурно-освітні установи, на початку своєї роботи перебували на державному утриманні. У їх користування державою відводилися землі, млини, круподерки, олійниці, різні майстерні. Однак тяжке економічне становище, насамперед голод 1921-1922 рр., змусили державу зняти сельбуди з держбюджету і перевести на самоокупність. Це значно підірвало їх матеріальне становище та затримало творчий розвиток. Для того, щоб якось поліпшити роботу сельбудів і розширити участь громадськості в їх роботі, було взято курс на перетворення сельбудів у добровільні громадські організації. Так у статуті товариства „Селянський будинок”, який було видано 29 березня 1922 року, проголошувалося, що сельбуд – добровільна організація, яка існує на основі цього статуту. Після оприлюднення згаданого статуту, сельбуди починають швидко завойовувати популярність серед різноманітних мас населення, а особливо серед селян. Якщо в 1921 році в Україні нараховувалося лише 42 сельбуди, то в 1923 році – 665.

Сутність, напрямки, форми роботи сельбудів тощо яскраво ілюструють наступні приклади. Значна культурно-освітня робота проводилася сельбудом села Піщане Новомосковського району Дніпропетровської області. До його

складу входили два хутори, розташовані на далекій відстані від села, річка Самара розділяла село на декілька віддалених кутків, звідки селянам було незручно добиратись, особливо в негоду, всього ж нараховувалося 190 господарств. Це зумовило створення 4 куткових читалень, одна з яких працювала на хуторі Орловщина, що знаходився за 41 км від села. Зважаючи на ці обставини, в селі було створено загальносільське товариство „Селянський будинок”.

Свою роботу воно проводило в спеціальному приміщенні, пристосованому для цієї мети. В ньому знаходився глядацький зал, розрахований на 400 чоловік, сцена та декілька кімнат для роботи гуртків. В одній із них розташовувалася бібліотека. Роботою товариства, зазвичай, керувала Рада, яку обирали на зборах. За дев'ять місяців у сельбуді було прочитано 150 лекцій та доповідей з питань сільського господарства, проведено 10 вечорів у формі запитання-відповідь, 3 кіносеанси та 8 культпоходів. Також було випущено 16 номерів стінгазети, над випусками яких працювали 17 постійних кореспондентів.

При сельбуді діяв трансляційний радіовузол. Завдяки йому було радіофіковано 52 хати. Він працював регулярно, транслюючи Дніпропетровську, Харківську радіостанції. Працювали й різноманітні гуртки, як-то: політосвіти, сільськогосподарські, крою та шиття, військових знань, драматично-хоровий та безбожників. Бібліотека сельбудинку налічувала 1400 книг, із них 93 % - україномовних. Вона мала 70 постійних читачів. Працювало тут також і 2 пересувні бібліотеки. Передплачувала бібліотека 4 газети і 6 журналів.

Вереміївський сельбуд на Кременчуччині відвідувало 629 дорослих та 223 молодих людей. Зусиллями членів сельбуду було відкрито 5 куткових хат читалень у Вереміївці та декілька в інших селах. У них селяни слухали лекції, читки газет. Мав Вереміївський сельбуд і свій сільськогосподарський гурток, члени якого організували в ньому машинне товариство й своїми силами

придбали трактора й молочарку. Члени радіогуртка самостійно створили радіогучномовця, розрахованого на 300-400 осіб. Для жителів села до сельбуду часто привозили кіно, сеанси якого відвідувало близько 300 чоловік. При сельбуді видавалося також декілька стінних газет та світлова газета.

Досить цікаву роботу проводив Одеський округовий сельбуд, який відвідувало багато селян з навколишніх сіл. При сельбуді працювали такі гуртки: світознавства, сільськогосподарський, драматичний, радіолюбителя, кооперативний, фізкультури та хоровий. Як правило, в сельбуді завжди читалася газета „Известия” та журнал „Всесвіт”, проводилися цікаві й корисні бесіди, вечори запитань та відповідей, лекції на сільськогосподарські теми, виходила жива газета. Досить часто відвідувачі мали змогу пограти в шашки, доміно, шахи.

Не відставав від вище згаданих сельбудів і Хомутівський селянський будинок Попівського району Лубенської округи. В ньому читались лекції, доповіді на сільськогосподарські та природничо-наукові теми. Зокрема у 1924-1925 роках тут їх було прочитано 125, а також влаштовано 40 концертів та вистав. Силами сільськогосподарського гуртка було придбано формалін, яким протравили більше одного га посіву. Протягом жовтня 1924 року – червня 1925 року сельбудом було передплачено 200 газет, серед яких найбільшою популярністю користувались „Радянське село” і „Селянська правда”.

Сельбуд села Юзкун Мелітопольської округи Катеринославської губернії налічував 200 членів. Штат складався з завідувача, бібліотекаря, секретаря та чотирьох вчителів. У будинку містилася бібліотека, книжковий фонд якої налічував 400 примірників. Її відвідувало близько 70 чоловік. Передплачувалася одна газета, читання вголос якої влаштовувалося один раз на місяць, щоправда, відвідували такі заходи селяни доволі кволо. При сельбуді працювали політгурток та два загальноосвітні гуртки: один для малописьменних, другий – підвищеного типу, драматичний гурток, який ставив 4 вистави на місяць як українською, так і російською мовами, музичний гурток,

хор та струнний оркестр. Кожного місяця в закладі читали лекції на різноманітну тематику, виступали з доповідями для селян, проводили мітинги.

Висновки./Conclusions. Отже, радянська держава та сельбуди які від неї залежали упродовж 1920-х рр. робили все можливе для агітації та пропаганди існуючого ладу, прагнули охопити своїми заходами якомога більшу кількість селян України. Їхня робота носила багатопрофільний характер і стосувалася всіх сфер життєдіяльності селянства. Вона спрямовувалася на розвиток теоретичних і практичних знань із соціально-гуманітарних, природничих, точних, сільськогосподарських наук у селян.

РУСЬКА ПРАВДА ЯРОСЛАВА МУДРОГО – ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ІСТОРІЇ ТА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Писарчук Валентина Михайлівна

Викладач вищої категорії
ВСП Фаховий коледж інженерії, управління
та землевпорядкування НАУ

Вступ. Правову основу Київської Русі становила «Руська Правда» (1036-1037рр.) – перший писаний кодифікаційний акт руського феодального права, авторство якого пов'язують з Ярославом Мудрим та його нащадками. «Руська Правда» у багатьох аспектах відрізнялася своїм відносним гуманізмом та юридичною технікою від аналогічних європейських «варварських правд». «Правда» Ярослава Мудрого – відомий нам кодифікований збірник юридичних норм українського народу (1015-1016 рр.). Це правове джерело дає нам можливість оцінити, як високо цінувалася людська честь, осуджувались злочини та вбивці. Наші попередники шанували старих людей і були милосердними – не запровадили смертної кари на Русі. За всякий злочин існував штраф, і можна було відкупитися грішми. Найважчою карою було вигнання з рідної землі – за крадіжку коней і за підпал власності.

Ціль роботи полягає в пошуку та представленні значення «Руської Правди» як основного джерела історії та правової системи Київської Русі. З огляду на мету дослідження, спробуємо проаналізувати законник, як важливе історичне джерело, яке допомагає дослідникам відтворювати діяльність адміністративного князівського апарату, виявляти специфіку суспільного розшарування, досліджувати особливості фінансових операцій, стежити за технікою обробітку землі, знаряддями праці та врожаєм. «Руська Правда» є основним джерелом для пізнання давніх норм українського звичаєвого права, а пізніше княжого законодавства і судових вироків, вона мала першочерговий вплив на всі пам'ятки литовсько-руської доби, і зокрема на Судебник Казимира Ягеллончика 1468 і Литовський Статут (1529, 1566, 1588).

За посередництвом Литовського Статуту норми «Правди» Ярослава Мудрого вміщені також у визначній пам'ятці українського права гетьманської доби 1743 року. Наслідки «Руської Правди» помітні також у працях та правничих збірниках інших слов'янських народів, зокрема польських статутах короля Казимира тощо.

Ключові слова: «Руська Правда», «Правда Ярославовичів», феодальні відносини, громадські суди, княжі суди.

Матеріали та методи. Одним з головних досягнень Ярослава Мудрого, стало зведення основних норм тогочасного права в збірник законів «Руська Правда». Її норми не передбачали рівності перед законом різних верств населення, а забезпечували привілейоване становище феодалів та їх оточення. Оригінал «Руської Правди» не зберігся.

Вона дійшла до нас у 106 списках (дехто з дослідників називає іншу кількість списків – близько 300) – у літописах та юридичних збірниках XIII-XVII ст. Списки мають назви або за місцем їх знаходження (Синодальний у бібліотеці Синоду, Академічний – у бібліотеці Академії наук, Троїцький – у Троїцько-Сергієвій лаврі), або за прізвищем осіб, які їх знаходили (Карамзінський, Татищевський та ін.). Ці списки поділяють на три редакції коротку, розширену та скорочену з розширеної.

«Руська Правда» складається з норм різних галузей права, цивільного, кримінального й процесуального. При цьому кримінальне й цивільне правопорушення не розрізнялося: і те, й інше розглядалося як кривда, шкода. Зокрема, життя смерда оцінювалось законом в 16 разів менше, ніж життя князівського тіуна. Велика увага приділялася закріпленню і захисту феодальної власності на землю, особливо князівської. «Руська Правда» передбачала відповідальність за нанесення людині каліцтва, ран та побоїв, образи. Давньою формою покарання була помста злочинцю з боку потерпілого. Переважаючим видом покарання було грошове стягнення з майна злочинця.

Смертної кари цим актом не передбачалося. Розміри грошових виплат, як і в більшості інших феодальних кодексів, залежали від соціальної належності потерпілих. Найбільші покарання призначалися за шкоду, спричинену верхівкою. Норми цивільного права стосувалися права власності, спадкування, договорів купівлі-продажу, позики тощо. Судовий процес за «Руською Правдою» переважно мав змагальний характер.

«Правда» зберігала свою чинність протягом кількох століть і пережила Київську Русь, у якій вона виникла, її норми мали великий вплив на Литовські статuti, російське Соборне Уложення 1649 р. та інші пам'ятки права України, Росії, Білорусії, Литви та деяких інших країн. Перший юридичний кодекс Руська Правда складається із двох частин:

I частина – Правда Ярослава (близько 1016 рр.);

II частина – Правда Ярославовичів, складена синами князя Ярослава у Вишгороді (1072 р.), або Коротка і Поширена Правда.

Правда Ярослава складається із трьох частин:

I частина – Статті про вбивство.

II частина – Статті про поранення і образу.

III частина – Статті про порушення прав власності.

Оригінал даної пам'ятки не зберігся, а норми відтворені за пізнішими списками. В цьому кодексі відсутні деякі норми права. Ця «Правда» є неповним джерелом українського права початку XI століття. Наприклад, відсутні норми про правове становище челяді, норми спадкового права. «Правда» говорить про право власності, але не говорить про власність на землю і про правове становище залежного населення. Це пояснюється тим, що право, його норми і форми відставали від еволюції соціально-економічного життя.

«Правда Ярославовичів» виникла за умов уже розвинених феодальних відносин, загострення класової боротьби і це відповідь на повстання населення 60-70 рр. XI ст. Пам'ятки права доби Київської Русі вплинули на розвиток українського права. «Руська Правда» Київської Русі ділила судочинство на два

відомства: світське та церковне.

Найнижчою судовою інстанцією були громадські суди, які склалися із сільських старшин і розглядали незначні справи. Складніші справи розглядалися за участю представників декількох сіл. На рішення громадських судів можна було скажитися до княжих судів, де засідали самі князі, або посадники.

У судовому процесі брали участь: «ябедник» – обвинувач. «Метальник» писар. «Істці» – слідчі. Могли бути присутні «Старці» (мали дорадчий голос). Холопів судив сам феодал. Рішення суду феодала було остаточним і не оскаржувалось. Церковні суди – це суд митрополита і владика, їх юрисдикція поширювалася на духовенство і церковних служителів.

«Руська Правда» вперше захищала становище: жінок. Після смерті чоловіка дружина зберігала майно і ставала главою сім'ї. Батько мав право ділити майно тільки серед синів. Боярин – серед дочок. «Правда» захищала матір, коли діти не хотіли їй коритися: «Дітям волі не давати». За вбивство жінки було таке ж покарання як і за вбивство чоловіка. «Злочин» – це образа суспільства. Це поняття ділили на такі види: злочин проти князя, злочин проти держави, злочин проти особи, майновий злочин.

Покарання за «Руською Правдою» були дуже м'які. Відсутня смертна кара. Вбивство каралося тільки штрафом. Злодія можна було стратити на смерть тільки коли його зловлять вночі на місці злочину, або коли він починав чинити опір. Якщо його схопити і зв'язати, а потім вбити, то штраф тим, хто його затримував. За вбивство заможного штраф удвічі більший ніж за простого чоловіка.

Існувала особлива міра покарання: «потік і пограбування». Це був один з найтяжчий видів покарання, а саме за підпали, конокрадство, розбій. Винуватця разом із сім'єю виганяли з громади, а хата і майно знищувалося, люди причетні до цього, втрачали всі права і їх намагалися не приймати в інші громади.

Розшук злочинця відбувався за допомогою «заклику», «зводу», і «гоніння

слідую». Якщо протягом трьох днів пропажу знаходили у кого-небудь, то він вважався відповідачем і сплачував штраф. «Звід» був процедурою розшукування кінцевого злодія, коли його вина була доказана. Крадій якого обвинувачували міг заявити про «наклеп».

Але для цього потрібно було знайти винного та виставити «сімох послухів» – свідків своєї порядності, видоків (свідків факту), речові докази, «суди Божі». До «суду Божого» відносили судові клятви, різні випробування (залізом чи водою), судовий поєдинок (хто перемиг у фізичному єдиноборстві-той і правий). У Київській Русі не було регулярних загонів. Які б охороняли правопорядок. Порядок у князівському та навколо нього підтримувався молодшими членами дружини, в маєтках бояр-управителями та сторожами. У великих містах тисяцький та його підручні повинні були попереджати тяжкі злочини та бунти.

Результати та обговорення. Виникнення «Руської Правди» було закономірним явищем, яке ще раз підтвердило високий рівень правової культури Київської Русі, а також стало результатом змін звичаєвих норм, князівської правотворчості візантійського права. Звичаї були присутні у більшості правових норм «Руської Правди».

Свідченням цього є наявність у першому руському кодексі статей, що визначають соціальний статус окремих категорій напівзалежного населення та захист їх прав від впливу господаря, і визначення їх обов'язків. Жоден правовий кодекс, подібний «Руській Правді», не розглядає детальніше права напівзалежних категорій. Перша Руська пам'ятка немає посилання на державний злочин, серед санкцій відсутня смертна кара, проте найтяжчими вважаються злочини проти громади, за які передбачені найсуворіші покарання.

Усе це ще раз доводить особливості вітчизняного державо та правотворення, де звичаєвий елемент посідає вагоме місце.

Отже, маємо оригінальний витвір давньоукраїнської юридичної думки початку XI ст., що постав у колі мудрих однодумців-книжників Великого

київського князя Ярослава Мудрого. Оригінал цього документу не зберігся, до наших днів дійшло близько 300 списків.

Висновок. Давньоруська державність зробила великий крок вперед за часів Ярослава Мудрого. Завершилося державне будівництво, зміцніла структура держави, посилилась її військова міць. Давньоруська держава отримала письмове законодавство, досягла значних успіхів у зовнішній політиці. Право Київської Русі складалося й розвивалося у процесі еволюції Давньоруської держави.

Серед основних його джерел був звичай. На нормах звичаєвого права базувалися писані джерела права: міжнародні договори, князівське законодавство, церковні статuti.

Найважливішою пам'яткою давньоруського права є «Руська Правда», в якій найповніше розкрито характерні для того часу правові норми. Право Київської Русі було правом привілеїв. Норми цього права охороняли власність і забезпечували привілейоване становище панівної феодальної верхівки. Феодально залежне населення перебувало поза законом.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Андрусишин Б. І., Гуз А. М. Пам'ятки історії держави права України. Київська Русь. НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2003. – 60с.
2. Історія держави і права України. Академічний курс: У 2 т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. К., 2000. Т. I. С. 35-71.
3. Історія держави і права України: підручник: У 2 ч. / За ред. А. Й. Рогожина. К., 1996. С. 26-54.
4. Іванов В. М. Історія держави та права України: навч. посіб.: У 2 ч. К., 2002-2003. Ч. I. С. 34-44; 42-57.
5. Іванов В. М. Практикум з історії держави і права України. К.: МАУП, 2006. С. 37-68.

6. Історія держави і права України: курс лекцій / За ред. В. Г. Гончаренка. К., 1996. С. 12-31.

7. Історія держави і права України: навч. посіб. / За ред. А. С. Чайковського. К., 2000. С. 29-57.

8. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: навч. посіб. К., 2001. С. 15.22.

УЧАСТЬ МОЛОДІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (2022-2023 РР.)

Соколова Наталія Дмитрівна

к.і.н., доцент

Ніколаєва Наталія Андріївна

студентка 3 курсу

Національний університет

фізичного виховання і спорту України

м. Київ, Україна

Вступ. Російська влада, враховуючи імперську ментальність свого народу, який так і не змирився з розпадом СРСР та втратою територій та з метою відволікти його від внутрішніх проблем країни, у 2014 р., порушивши принципи міжнародного права, вирішує окупувати та анексувати Крим, а невдовзі розпочинає війну на сході України. Нажаль, в період президенства В. Януковича українська армія не мала сил чинити опір окупанту через відсутність технічного забезпечення та деморалізацію командного складу.

Мета роботи – показати роль української молоді під час повномасштабної війни в нашій країні впродовж 2022-2023 рр.

Матеріали та методи. В роботі використовуються офіційні дані соціологічних опитувань та спогади української молоді.

Результати та обговорення. Сучасна молодь, яка в 2014 р. в підлітковому віці була очевидцем тих подій, вже тоді почала розуміти всю сутність РФ, а ті хто ще не до кінця збагнули ситуацію, оскільки залишались частиною русифікованого середовища, усвідомили це після повномасштабного вторгнення 2022 р.

Молоді люди, які не перебувають в лавах ЗСУ, займаються волонтерством, відбудовують зруйновані міста, надсилають фінансову допомогу армії та волонтерським організаціям, воюють на інформаційному, культурному та економічному фронтах.

Згідно з Дайджест опитувань U-Report в II кварталі 2022 р. на запитання:

«Яким видом діяльності Ви займаєтесь», N = 473, респонденти відповіли: працюю – 52,2%; здобуваю освіту – 29,2%; займаюсь волонтерством – 22,4%; допомагаю ЗСУ – 13,1%; займаюся гуманітарною та координаційною діяльністю ВПО – 7,8%; інше – 7,2%. Чим старшими є респонденти, тим збільшується показник осіб, які працюють: 18–19 років – 25,0%; 20–24 роки – 57,2%; 25–34 роки – 68,2%. Водночас, чим молодшими є респонденти, тим більше вони залучені до волонтерської діяльності: 25–34 роки – 17,5%, 20–24 роки – 21,8%, 18–19 років – 22,5%, 14–17 років – 40%.

Відповідаючи на запитання: «До якого виду волонтерської діяльності Ви залучалися з початку війни?», N = 461, найбільше респондентів зазначили, що переказують кошти на потреби армії – 74,8%; ведуть інформаційну війну у соціальних мережах – 38,2%; допомагають внутрішньо переміщеним особам – 33,0%; виготовляють матеріали, необхідні для оборони – 19,1%, працюють у гуманітарному хабі – 18,9%; надають психологічну допомогу людям, які цього потребують – 5,4%. Чим старшими є респонденти, тим більший відсоток осіб, які здійснюють переказ коштів на потреби армії: 14–17 років – 56%; 18–19 років – 71,8%; 20–24 роки – 75,6%; 25–34 роки – 80,5%. За гендерним розподілом перекази коштів більше здійснюють жінки (76,5%) ніж чоловіки (69,5%) [2].

Forbes утретє публікує національний список «30 до 30» – молодих українців, які відбудуватимуть країну. Серед них 30-річні Сергій Волинський (Волина) – майор ЗСУ, виконувач обов'язків командира 36-ї окремої бригади морської піхоти, учасник оборони Маріуполя; Ігор Соколов-Венчурний – партнер фонду Pragmatech, співзасновник волонтерського ІТ-фонду KOLO та Тарас Чмут – керівник найбільшого «військового» фонду України «Повернись живим»; 29-річні Валерій Маркус – військовий, блогер і письменник та Сергій Сивецький – засновник марки одягу Seven Mountains; 28-річний Роман Дармограй (Стриж) – підполковник ЗСУ, Герой України; 27-річна Аліна Михайлова – депутатка Київської міської ради, парамедикіня; 26-річні Андрій Герус – пілот винищувача МіГ-29, Герой України; Дмитро Козацький (Орест)

пресофіцер полку «Азов», учасник оборони Маріуполя; Дмитро Коцюбайло (Да Вінчі) – доброволець, учасник російсько-української війни з 2014 року, Герой України; 25-річний Максим Громов – командир розвідувального взводу ЗСУ; 23-річний Ігор Лаченков – автор Telegram-каналу «Лачен пише» (влітку «Лачен пише» зібрав 96 млн грн на «Байрактари», а загалом блогер залучив на потреби ЗСУ понад 113 млн грн); 21-річна Катерина Поліщук (Пташка) – парамедикія медичного батальйону «Госпітальєри», учасниця оборони Маріуполя та інші [9].

Два претенденти – Роман Ратушний та Олександр Кукурба – загинули за час складання списку. Нажаль, загинув і Дмитро Коцюбайло (Да Вінчі).

Олександр Васильович Кукурба — український військовослужбовець, льотчик-штурмовик, майор Повітряних сил Збройних Сил України, учасник російсько-української війни. Герой України, лицар ордена Богдана Хмельницького I, II та III ступеня.

Історія Романа Ратушного відома багатьом. Коли Роману було 15, почалася Революція Гідності. Р. Ратушний був одним з перших її учасників — у ніч на 30 листопада його разом із іншими студентами побив «Беркут».

Після Майдану, Р. Ратушний займався активізмом — здебільшого його діяльність стосувалася незаконних забудов Києва. 2018 р. Р. Ратушний заснував ініціативу «Захистимо Протасів Яр», що за рік переросла у повноцінну ГО. Учасники організації борються проти забудови зеленої зони Протасового Яру.

Після 24 лютого Роман вирішив воювати. Спочатку він пішов у тероборону — у підрозділ «Протасового Яру». Обороняв Київ, а згодом Сумщину, де у складі підрозділу звільняв окуповані населені пункти в області. На початку квітня Р. Ратушний вступив до розвідувального взводу 2-го мотопіхотного батальйону 93-ї окремої механізованої бригади ЗСУ «Холодний Яр». Цей батальйон обороняв українську землю в Харківській області, зокрема в районі Ізюму. 9 червня Р. Ратушний потрапив у ворожу засідку і загинув [8].

Як розказав у твіттері його друг Євген Черепня – обміну 215 полонених з

Азовсталі на В. Медведчука могло і не відбутися. 21 лютого 2022 р. Роман і Євген, які проживали поряд з місцем домашнього арешту В. Медведчука, побачили біля заправки чергу з чорних мерседесів кума російського очільника В. Путіна, що поспіхом заливають бензин до повного. У них з'явилися підозри про можливу підготовку до втечі. Роман вирішив попередити втечу і зробив декілька дзвінків. Хлопці не помилились, як виявилось пізніше, в цей день він все ж таки планував втікати з України. Його дії і вчинки дійсно дають про себе знати, навіть після його смерті, потенційно даруючи життя іншим [7].

Спостерігаючи за ситуацією в деокупованих містах та селищах на початку квітня 2022 р., українці Віталій Селик та Альона Крицук наважились на створення власної ініціативи, направленої на допомогу жителям постраждалих населених пунктів. Під порядкуванням Благодійної організації «Благодійний фонд «Янголи.юа» та Громадської організації «Рада з урбаністики Києва» їм вдалося наприкінці травня зібрати команду небайдужих людей, які були готові їхати на розбір завалів, ремонтування будівель, прибирання територій [5]. В їх телеграм-боті вказано, що до проекту можуть долучитись люди віком від 16 років з умовою згоди батьків. Є можливість з 14, якщо буде присутня відповідальна повнолітня особа. Зараз громадська організація налічує більше 2000 волонтерів. Здебільшого це молодь, зокрема студенти.

Ще один волонтерський рух української молоді – «Будуємо Україну Разом» (БУР). З 2014 р. учасники руху мандрують між громадами України, підсилюючи місцеву молодь та допомагаючи створювати молодіжні простори і відновлювати будинки для сімей, що цього потребують. Зараз волонтери допомагають облаштовувати пошкоджені будинки для переселенців, організовують табори. До того ж, організація всяко допомагає військовим [1].

Що вже говорити про молодь, якщо навіть діти роблять все, щоб допомогти армії. За півроку діти назбирали для Збройних сил України та передали у Благодійний фонд Сергія Притули понад 6 мільйонів гривень.

Першим неочікуваним візитом для Сергія став прихід 10-річної чемпіонки світу з шашок Валерії Єжової. Вона принесла 21 тисячі гривень, зібраних за грою в шашки на вулиці. Надалі діти із заробленими грошми приходили майже щодня. А дехто повертався, щоб задонатити ще. Наймолодша волонтерка України 5-річна Марія Makeєва разом з братом Олександром принесла до фонду 35 тисяч гривень [4].

І це тільки допомога від української малечі фонду С. Притули, а скільки маленьких українців і українок продавали улюблені іграшки та саморобки, щоб зібрати гроші для члена родини, який служить у лавах ЗСУ.

У день молоді відбулась церемонія відзначення учасників акції «Діти-рятувальники – герої війни». 10 річний Максим Бровченко (м. Бердянськ, Запорізька обл.), який має порушення аутистичного спектру та малює космічні картини із філософським сенсом продав свою картину за 10 000 гривень, а зароблені кошти перерахував військовим. 14 річний Олександр Гуцал, (с. Буча, Київська обл.), сім'я якого перебувала в окупації, щодня, ризикуючи власним життям, під обстрілами пробирався крізь засідки росіян для того, щоб знайти їжу і годувати молодших дітей. Єгор Шемет, 7 років (с. Щестовиця, Чернігівська обл.) з дерев'яним автоматом у руках охороняє зруйновану вулицю в селі, де після окупації вціліли лише три будинки. Після звільнення села Єгор допомагає нашим піротехнікам – повідомляє де залишилися підозрілі предмети, схожі на вибухонебезпечні. Гліб Бондаренко, 12 років (м. Харків) перебуваючи на дитячому майданчику під час масованого обстрілу касетними бомбами, отримавши поранення у серце, закрив собою 9-ти річного хлопця врятувавши йому життя. Андрій Покраса, 15 років (с. Колонщина, Київська обл.) – вправний пілот дрона. Під час окупації Київщини він став аеророзвідником, допомагаючи місцевій ТРО. Результат його роботи – спалена колона із півсотні одиниць рашистської техніки, що рухалась на Київ. Давид Понуляк, 7 років (м. Запоріжжя) у запорізькому військовому госпіталі разом з мамою надає допомогу військовим – завжди спілкується із захисниками, співає

їм пісні, читає вірші, в'яже сітки. Після обміну полоненими, коли українських військових привезли у госпіталь, жінкам було важко, бо хлопці без рук і ніг, а маленький Давид зробив янголів і роздавав захисникам, аби їх підтримати. Данило Сергєєв, 16 років (Маріуполь, Донецька обл.) від початку бойових дій допомагав гасити пожежі в будинках, де були люди, що постійно спалахували від ворожого вогню; на руїнах розтрощених магазинів шукав їжу; готував разом з дорослими їжу на вогнищі та годував похилих віком людей. Разом з дорослими евакуювали хворих та літніх людей, що не могли без допомоги пересуватися до підвалів. Разом з дорослими ховав загиблих у дворі. Під час постійних обстрілів майже кожен день діставався до колодязя розташованому у Центральному районі Маріуполя (Новоселовка), де велись активні бойові дії, та приносив людям до підвалу таку необхідну питну воду. Іринка Васильєва, 7 років (м. Рівне) на війні втратила свого татуса та дядька. Не дивлячись на це, твердо вирішила продовжити справу тата та захищати Україну. Встигла зібрати понад 7000 євро. За ці кошти вже придбали 2 тепловізори та 2 авто, які будуть направлені на фронт, зараз в пошуках третього автомобіля. Її ціль придбати Джавелін та заробити один мільйон гривень [3].

Студентський актив також долучився до низки проектів та ініціатив. Так, студенти університетів разом із фондом «Повернись живим» влаштували збір, що мав робочу назву «перегони донейтів», гроші з якого пішли на тренажер із протитанкового ракетного комплексу (ПТРК) «Корсар». Студентська спільнота, яка зробила найбільший донат, мала змогу зустрітися в офлайн з директором «Повернись живим» Тарасом Чмутом. План збору перевиконали, бо метою було зібрати 1000000 грн, але студенти 15 київських вишів зібрали майже 1,5 мільйона гривень.

Найбільший внесок зробили студенти КПІ ім. І.Сікорського, на другому місці за сумою донатів— Національний університет «Києво-Могилянська академія». Студентство цих двох вишів отримало можливість особисто поспілкуватися із Тарасом Чмутом [6].

Висновки. Український народ, зокрема молодь, відважно чинить опір російській агресії. Воля – найбільший скарб в житті людини. Історично склалось, що українці все своє існування боролись за незалежність, отже хто як не вони усвідомлюють всю її цінність. Здійснивши напад на Україну, В. Путін зробив величезну помилку, бо раби ніколи не переможуть вільних людей. Ми знаємо за що боремось, тому цілеспрямовано рухаємось вперед до перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Відбудувати Україну може кожен! Ініціативи до яких ти можеш долучитися [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/vidbudova-ukrayiny-inicziatyvy-do-yakyh-ty-mozhesh-doluchytysya/>

2. Дайджест опитувань U-Report: I квартал 2022 р. (національне кіно, цифрові професії, молодь в умовах війни: безпека та волонтерство, фінансова допомога) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mail.google.com/mail/u/0?ui=2&ik=8d3433dfd5&attid=0.1&permmmsgid=msg-f:1759813411700490671&th=186c1cf95b6041af&view=att&disp=inline>

3. Діти героїчного народу – теж герої : Керівництво держави відзначило маленьких українців за неймовірні вчинки під час війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mvs.gov.ua/uk/news/diti-geroycznogo-narodu-tez-geroyi-kerivnictvo-derzavi-vidznacilo-malenkix-ukrayinciv-za-neimovirni-vcinki-pid-cas-viini>

4. За півроку діти принесли у Фонд Притули 6 млн. гривень для ЗСУ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://novynarnia.com/2022/12/29/za-piv-roku-dity-prynesly-u-fond-prytuly-6-mln-grn-dlya-zsu/>

5. «Сміливі відновлювати» як команда волонтерів та волонтерок допомагає відбудовувати Київщину після російського вторгнення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rubryka.com/article/brave-to-rebuild/>

6. Студентство проти русні [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://savelife.in.ua/projects/creative/studentstvo-protyrusni/>

7. Твій друг Стас [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://twitter.com/slovyanskasil/status/1573036482939555841>

8. У Києві поховали активіста Романа Ратушного. Розповідаємо, яким він був і чому його справа житиме довго [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://zaborona.com/u-kiyevi-pohovali-aktivista-romana-ratushnogo-rozpovidayemo-yakim-vin-buv-i-chomu-jogo-sprava-zhitime-dovgo/>

9. 30 до 30. Обличчя майбутнього [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://forbes.ua/ratings/30-do-30-oblichchya-maybutnogo-22082022-7820>

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ЗУБКОВСЬКОГО

Чернуха Олександр Васильович

доцент, к.і.н,

Харківський національний медичний університет

Денисенко Катерина Олександрівна

Студентка 2 курсу III медичного факультету

Харківського національного медичного університету

Актуальність теми, яку ми обрали, зумовлена 90 річницею з дня смерті відомого українського лікаря, громадського діяча, засновника курорту «Миргород» - Івана Андрійовича Зубковського. На Миргородщині це надзвичайно відома постать, лікар, який відкрив лікувальні властивості миргородської води та започаткував розвиток великого «Миргород - курорту», що наразі відомий у всьому світі.

Іван Андрійович Зубковський народився 25 листопада 1848 року в селі Єрки Миргородського повіту, в родині священника. Декілька поколінь в родині мали духовний чин, чого очікували і від Івана [1].

1865 року закінчив Лубенське духовне училище (за іншими даними Миргородське повітове училище), у 1870 – Полтавську духовну семінарію, де викладав молодий Іван Нечуй-Левицький, відомий український письменник [2, с. 98-99].

Згодом Зубковський вирішує стати лікарем та вступає на медичний факультет Імператорського університету св. Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка) [1].

Під час навчання в університеті Зубковських захопився літературною діяльністю. Активно друкував свої статті про народну освіту в популярній на той час газеті «Київській телеграфі». На ці статті звернув свою увагу Михайло Драгоманов та заохотив продовжувати в цьому напрямку. Іван Андрійович дослухався його порад та до кінця життя був активним дописувачем газети [2, с. 98].

У 1877-1878 рр. з початком російсько-турецької війни випускник медичного факультету Зубковський І. А. потрапив у розпорядження Кавказького окружного військово-медичного інспектора. Через рік отримав високу нагороду — офіцерський орден Станіслава III ступеня з мечами. Пізніше навчався в Петербурзькій військово-медичній академії [3].

У 1879-1883 рр. працював земським лікарем у Москві, служив у Ризькому та Кременчуцькому військових шпиталях.. Притягнувся до відповідальності у справі політичної неблагонадійності, але був звільнений за браком доказів. Дослужився до чину генерал-майора [2, с. 100].

Ще під час служби в армії Іван Зубковський зауважив, що дубові баклаги для води надто важкі й незручні, отож запропонував їх замінити на алюмінієві. Пропозицію визнали за слушну, й невдовзі в царській армії почали користуватися флягами з легкого і гігієнічного металу [2, с. 98-99].

1881 року Іван Андрійович одружився, але, на жаль, вже через шість років, у квітні 1887 року, овдовів. Після смерті дружини Зубковський більше не одружився та самостійно виховував двох доньок – Віру та Катерину. Віра Іванівна стала інженером, і наразі її нащадки проживають у Миколаєві, а Катерина народилася з інвалідністю, тому сім'ї не мала. Вона закінчила педагогічну академію та викладала історію в жіночій гімназії. На жаль, після смерті батька, жінку виселили з оселі, тому до своєї смерті в 1966 році її приймали в себе жителі Миргорода [1; 3].

1911 року пішов у відставку та оселився в Миргороді, а з 1914 по 1916 роки обіймав посаду міського голови. Через відсутність водогону та води в криницях міста у літній період Зубковський зніціював пошук джерел артезіанських вод [2, с. 99-100].

22 лютого 1917 року в центрі міста Миргород із свердловини глибиною 673 метри вдарив потужний фонтан води, яка мала запах сірководню та була солоною на смак. Іван Зубковський наполіг на проведенні всіх необхідних досліджень, які підтвердили цілющі властивості миргородської води, та, не

гаючи часу, за власні кошти організував при міській лазні, де було 5 ванн для зовнішнього застосування, невелику водолікарню [2, с. 98; 4].

З 28 квітня по 1 вересня 1917 року відбувся перший лікувальний сезон, за час якого курс пройшли 585 хворих, для лікування яких було витрачено 10 584 ванни мінеральної води. Іван Андрійович Зубковський був першим лікарем водолікарні та активно займався розбудовою курорту та благоустроєм міста [3; 4].

Поєднував лікарську практику з літературною творчістю, краєзнавством, громадською діяльністю; зустрічався з відомими на той час письменниками та видатними людьми, став на захист української мови [3].

Приятелював з письменником Панасом Мирним, художником Опанасом Сластьоном (автор проєкту будівництва будівлі першої миргородської водолікарні), який більше десяти років жив у флігелі його будинку разом із поетом Павлом Тичиною. Також, за ініціативи Павла Тичини, Іван Зубковський написав книгу спогадів «Дні мого життя», в якій зокрема висловив своє життєве кредо: «... я завжди горів бажанням служити тільки громадським інтересам» [3; 4].

1923 року Полтавський губернський виконавчий комітет присвоїв Івану Андрійовичу Зубковському звання «Ветеран праці» із занесенням його імені на Червону дошку та призначенням персональної пенсії. Але через звання генерала царської армії ім'я славетного громадського діяча та його літературна спадщина в СРСР замовчували [1; 4].

Помер відомий лікар, громадський діяч Іван Андрійович Зубковський 5 грудня 1933 року в Миргороді, де і похований на Троїцькому кладовищі [1; 2, с. 99-100; 3; 4].

1998 року на території курорту в Миргороді встановлений пам'ятник І.А.Зубковському [2, с. 99; 4].

У листопаді 2008 року в місті урочисто відзначили 160-ту річницю з дня народження фундатора місцевого курорту. Зокрема, рішенням Миргородської

міської ради Івану Зубковському посмертно присвоєно звання Почесного громадянина міста [3; 4].

В наш час проводиться турнір з греко-римської боротьби пам'яті Івана Зубковського [3; 4].

З 2013 року Миргородська загальноосвітня школа I—III ступенів № 9 носить ім'я Івана Андрійовича Зубковського (з 2021 року - Опорний заклад освіти "Миргородський ліцей імені Івана Андрійовича Зубковського") [1; 3].

Іван Андрійович Зубковський був не лише видатним лікарем, громадським діячем, літератором, а ще і хорошою людиною. Він є прикладом того, як потрібно йти до своєї мети, незважаючи на обставини, та залишатися патріотом своєї Батьківщини. Адже якби не Іван Андрійович Зубковський, невеличке місто Миргород, що на Полтавщині, могло взагалі зникнути з карти. Але завдяки зусиллям великого лікаря, воно не лише збереглося та розвивалося, а ще й дало світові цілющі властивості миргородської води. Звісно, досягнень у Івана Зубковського багато, але миргородці пам'ятають та шанують його і до сьогодні, як фундатора та першого лікаря на той момент першої водолікарні в місті, а сьогодні – великого та відомого на весь світ курорту «Миргород».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Стаття «Зубковський Іван Андрійович» [Електронний ресурс] URL: https://mistaua.com/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%96/%D0%9B%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%96/%D0%97%D1%83%D0%B1%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87/1/%D0%91%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F/2/?setcity=5 (дата звернення: 25.02.2023)

2. В. В. Гудим. Огляди джерел та документальні нариси: фонди особового походження державного архіву полтавської області – джерело з

історії краю. В. В. Гудим, 2013. УДК [930.253:94](477.53).

3. Стаття «Зубковський і сучасність» [Електронний ресурс] URL: <http://myrgorod.pl.ua/news/ivan-zubkovskyj-i-suchasnist> (дата звернення: 26.02.2023)

4. Стаття «Історія Полтави» [Електронний ресурс] URL: <http://histpol.pl.ua/ru/lichnosti/vrachi-i-farmatsevty?id=1925> (дата звернення: 26.02.2023)

ТЮРКІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Яковець Ольга Євгеніївна,

Студентка,

Антощак Марина Миколаївна,

к.і.н., доцент,

Павлик Неля Віленівна,

к.філол.н., доцент,

Бердянський державний педагогічний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Взаємовплив українського та деяких тюркських етносів почався ще в часи раннього середньовіччя (IV – V століття), коли в українських степах Північного Причорномор'я з'явилися кочові тюркомовні племена: гуни, обри авари, хозари та інші. Такий тісний та довготривалий зв'язок спричинив проникнення в український світ тюркських елементів в різні сфери життя, від побуту до культури і мови зокрема. В даному дослідженні ми сфокусувалися саме на вплив тюркських мов на українську мову та спробували визначити рівень її тюркізації, проаналізувавши походження сучасних українських слів, топонімічні назви, гідроніми, прізвища та інше.

Ціль роботи. Ціллю дослідження є визначення ступеня впливу тюркських мов на українську мову, прослідкувавши історію українсько-тюркських мовних контактів від IV століття до сьогодення.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи аналізу, об'єктивності та неупередженості. Було використано системний аналіз, метод суцільного відбору, методи герменевтики та лексикології.

Матеріальну базу дослідження становлять праці пов'язані з етнолінгвістичними та культурними українсько-тюркськими взаєминами українських вчених, наприклад, А. Кримський, В. Дубровський, Г. Халимоненко, Ю. Кочубей, В. Бушаков, С. Біляєва, Ф.Туранли, В. Луценко та інші.

Результати та обговорення. Як вже зазначалося вище, українсько-тюркський мовний взаємовплив розпочався близько IV століття. Серед кочових тюркомовних племен та тюркомовних народів, з якими коли небудь контактували українці, найпомітніше місце посідають гуни (IV – V ст.), авари (VI ст.), хозари (VII – X ст.), печеніги (IX – XI ст.), половці (кипчаки) (XI-XIII ст.), кримські татари, ногайці та турки.

Особливо тісний українсько-тюркський контакт, зокрема і мовний, припадає на період становлення та розвитку українського козацтва (XIV-XVIIIст.). Козаки активно контактували з кримськими татарами, ногайцями та турками османами. Тюркський вплив на українську мову тут можна прослідкувати, проаналізувавши козацьку військову термінологію: кіш, курінь (відповідно кошовий та курінний отамани), булава, осавул, бунчук, джура, ватага, барабан, сурма, табір, майдан тощо.

Також відомо, що козаки довгий час називали рушницю янчаркою чи яничаркою. Одяг та зовнішній вигляд також мали в собі багато тюркського: шаровари, оселедці, довгі вуса, високі шапки (кучми), довгополі каптани та широкі пояси (очкури). У побуті козаки використовували такі слова як калита, кисет, тютюн, люлька, тарань, чабак та шатро. Саме слово «козак», на думку більшості істориків, має тюркське походження і залежно від контексту, означає «вартовий», «вільна людина» чи «розбійник».

Через козацько-тюркський контакт в сучасній українській мові вкорінилися слова: саман, отара, гарба, кишмиш, гарбуз, айр, бузівок, кармазин, басма, тасьма, сап'ян, атлас, парча, терлик, килим, копил та буран.

Те ж саме стосується українського ономастикону. Багато козацьких прізвищ за реєстрами XVII – XVIII століття (загалом близько трьох тисяч) мають тюркське походження. Наприклад: Балабан, Мурза, Кочубей, Кутлубей, Шингерій. Ці та деякі інші прізвища тюркського походження ми зустрічаємо і сьогодні. Схожа картина й в українській топонімії, особливо південної частини: Баштанка, Інгул, Каланчак, Комишуваха та багато інших назв українських міст,

сіл та річок мають тюркське походження.

За версією енциклопедії «Українська мова» в сучасній українській мові, без урахування власних назв, налічується близько чотирьох тисяч тюркізмів: загальноновживані слова, історизми, діалектизми та екзотизми (використовуються власне для опису тюркського побуту: бей, гарем, султан, хан, тощо). «Енциклопедія українознавства» подає приблизно ту ж саму кількість тюркізмів у сучасній українській мові, що прийшли в неї через пряме сусідство українців з тюрками, торгові, політичні та культурні зв'язки, а також через посередництво інших мов, наприклад польської.

Висновки. Зі всього вищезазначеного можемо підсумувати, що в сучасній українській мові, за середніми оцінками багатьох науковців, налічується приблизно чотири тисячі тюркізмів, від загальноновживаних слів до тих, що зараз майже не використовуються (історизмів). Цей список постійно оновлюється та поповнюється. Також варто додати до цієї кількості власні назви (топоніми та ономастичні назви), яких в українській мові досить багато і в підсумку маємо те, що тюркізми в сучасній українській мові займають далеко не останнє місце.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаркавець О. М. Тюркізм // Українська мова : енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с. : іл. — ISBN 966-7492-19-2. — С. 694—695.
2. Кримський А. Про тюркські впливи в мовах слов. та евр. // Твори. Т. 4. — К. 1974. — С. 574—583.
3. Свобода В. Туркізми // Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. — Париж — Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. — Кн. 2, [т. 9] : Тимошенко — Хмельницький Богдан. — С. 3290

CULTUROLOGY

ПРОЦЕСИ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН ТА УКРАЇНСЬКІ ПОСОЛЬСТВА В ПЕРІОД УСРР

Перепелиця Владислава Максимівна,
здобувачка вищої освіти I курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних
відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст. г., доцентка,
Дніпропетровський державний
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Протягом радянського періоду історії було помітно, що влада обмежувала виїзди громадян за кордон. Ця політика була частиною ширшої стратегії радянського уряду щодо контролю над своїм населенням та збереженням ідеологічного впливу. Обмеження виїздів забезпечувалося шляхом різних механізмів, включаючи відмову в видачі паспортів, дозволів та віз, а також затримання та інших репресивних заходів.

Метою наукової роботи є вивчення процесів виїзду за кордон та ролі українських посольств у період Української Радянської Соціалістичної Республіки (УСРР). Робота спрямована на аналіз та дослідження правового, політичного та соціального контексту, який вплинув на процеси міжнародної

міграції, роль посольств в організації виїзду та захисту прав українців за кордоном у період УСРР.

Результати та обговорення. Виїзд за кордон у період УСРР був регульованим державою та часто обмежувався політичними та ідеологічними факторами. Українські посольства виконували важливу роль у підтримці та захисті прав українців, які мешкали чи подорожували за кордоном. Результати дослідження показали, що процес виїзду за кордон був супроводжуваний численними перешкодами, такими як відмови в оформленні документів, обмеження виїзду для певних соціальних груп або політично небезпечних осіб. Важливим фактором було також обмеження доступу до інформації та контроль над кордоном, що ускладнювало виїзд громадян.

Формування перших дипломатичних відомств припало на час діяльності Центральної Ради. «Про амбітність планів УНР свідчить факт, що її влада передбачала відкриття 68 консульств у 23 країнах світу. А станом на 1 лютого 1918р. у Києві діяли консульства Бельгії, Великої Британії Греції, Данії, Іспанії, Італія, Норвегії, Персії, Португалії, Франції, Швейцарії. Українську Соціалістичну Радянську Республіку та сам Радянський Союз не всі визнавали, тому тогочасній владі довелося робити це, частково, аби визнати себе та утвердити країну на міжнародному рівні» [1]. Але немає сумнівів, що формування владних структур УСРР здійснювалося від самого початку як маріонеткових утворень більшовицької Росії. Відразу після підписання «Про права дипломатичних представників УСРР за кордоном та Положення про представників УСРР» [1], почався розвиток спільних дипломатичних представництв, які діяли на території Великобританії, Італії, Австрії, Німеччини, Польщі та Чехо-Словаччини. Якщо говорити про іноземні представництва в УСРР, то станом на березень 1922 р. їх були одиниці Вірменії, Литви, Польщі. Діяли також уповноважені від Австрії та Німеччини і торгівельна місія Чехо-Словаччини та генеральне консульство Персії.

«Загалом до 1 травня 1923 р. УСРР підписала 45 міждержавних угод,

7 угод з міжнародними організаціями та 4 резолюції Генузької конференції 1922р. Але після утворення СРСР зовнішньополітична діяльність УСРР згорталася, а 20 вересня 1923 р. Народний комісаріат закордонних справ було ліквідовано. Усі ж дипломатичні представництва УСРР злилися з загальносоюзними» [1].

Під час існування Української Радянської Соціалістичної Республіки (УСРР) на території України були діючі посольства кількох країн. Основні з них були-**Посольство Радянської Соціалістичної Республіки** організовано в 1922 році і мало свої представництва в багатьох містах України [3]. **Посольство Польської Республіки** було створено в 1921 році після підписання Варшавської угоди. У початковий період місія знаходилась у Львові, а згодом переїхала до Києва [4]. **Посольство Чехо-Словацької Республіки** було відкрите в 1919 році у Львові і переїхало до Праги в 1939 році після окупації Чехословаччини нацистською Німеччиною [5]. **Посольство Китайської Республіки** було створено в 1918 році у Харкові і згодом переїхало до Києва. Проте після перемоги комуністів у Громадянській війні посольство було закрито [6]. **Посольство Французької Республіки** було відкрите в 1921 році в Одесі та Києві і перебувало у функції до 1940 року [7].

У період існування Української Радянської Соціалістичної Республіки (УСРР), на території України діяли посольства країн-членів Радянського Союзу та представництва міжнародних організацій, зокрема ООН та Європейського Союзу. Також, УСРР мала власні дипломатичні представництва за кордоном, які займалися захистом інтересів УСРР на міжнародній арені та розвитком зовнішньоекономічних зв'язків. Проте, після входження України до складу Радянського Союзу, змінилися правові та політичні умови, і дипломатичні відносини України з іншими державами стали залежати від політики радянської влади. « Поступово до кола країн, що підписали з УСРР міждерж. угоди, потрапили помітні європейські й азійські державиви – Тимчасова угода між Австрією і РСФРР та УСРР 1921, Договір про дружбу і братерство між

Українською СРР і Туреччиною 1922, Договір про поширення Раппальського договору 1922 на союзні з Російською СФРР республіки 1922 та ін. У цілому за станом на 1 травня 1923 урядом УСРР було підписано 45 міждерж. угод, 4 резолюції загальноєвроп. конференції в Генуї та 7 угод з міжнародними організаціями. Тоді ж засновано низку дипломатичних представництв УСРР (повпредств), організація роботи яких була покладена на НКЗС: місія при РНК РСФРР (12 січня 1921), у Чехословаччині (травень 1921), Німеччині (вересень 1921), Польщі (жовтень 1921), Австрії (грудень 1921), хоча інколи представниками України за сумісництвом виступали голови дипмісій» [8].

Зазначимо, що за часів становлення радянської влади у 1920-1922-х рр. Процеси оптації відбувались з ускладненнями також через обмежену діяльність консульств інших держав, більшість з яких на початковому етапі утвердження радянської влади не визнавали її і, відповідно, робота самих дипломатичних представництв щодо оптантів була ускладнена. Основними підставами отримання повернення іноземного громадянства, перш за все, визначались радянською владою як наявність документів, що підтверджували приналежність особи до іншої держави або за походженням, або за колишнім місцем проживання в іншій країні. Таку приналежність слід було довести в органах влади знову, адже документи, видані попередніми українськими урядами анулювались. Громадянство будь-якої іншої території колишньої Російської імперії та «майбутнього» СРСР набувалось за бажанням громадянина без перешкод та без потреби обґрунтування (окрім осіб, що перебували у шлюбі з оптантом та претендували на інше підданство) [9, с. 149].

Висновки. Отже, утворення перших дипломатичних відомств під час діяльності Центральної Ради та амбіційні плани УНР щодо відкриття 68 консульств у 23 країнах світу свідчать про бажання утвердити країну на міжнародному рівні. Незважаючи на те, що УСРР не була визнана всіма країнами світу, влада зробила все можливе, щоб отримати міжнародне визнання. Згодом, після підписання «Про права дипломатичних представників

УСРР за кордоном та Положення про представників УСРР», розвивалися спільні дипломатичні представництва з іншими країнами. Проте, після утворення СРСР зовнішньополітична діяльність УСРР згорталася, а Народний комісаріат закордонних справ було ліквідовано. Дипломатичні представництва УСРР злилися з загальносоюзними, і зовнішня політика перестала бути регіональною. До цього часу УСРР підписала 45 міждержавних угод, 7 угод з міжнародними організаціями та 4 резолюції Генузької конференції 1922 року. Однак, існування дипломатичних представництв на території України свідчить про бажання УСРР встановлювати та розвивати зовнішні відносини з іншими країнами світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Макар Ю. Століття української дипломатії. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/Ippss_2017_35-36_12.pdf (дата доступу 20.04.2023)
2. Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917–1919 рр.): державна місія та повсякденність. Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2019.
3. Гай-Нижник П. «Самостійна» УСРР: хронологія виникнення маріонеткової псевдодержави та її «добровільного» вступу до СРСР. *Україна Incognita: веб-додаток до всеукраїнської газети «День»*. 27 грудня 2011. URL: <http://incognita.day.kiev.ua/xronologiya-viniknennya-marionetkovoyi-psevdoderzhavi.html> (дата доступу 03.05.2023)
4. Лук'янюк В. Варшавський договір. *Цей день в історії*. 10 квітня 2013. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0421N/> (дата доступу 03.05.2023)
5. Власність Міністерства закордонних справ України Історія Посольства та чесько-українських зв'язків. 08 травня 2020 р. URL: <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/istoriya-posolstva-ta-chesko-ukrayinskih-zvyazkiv> (дата доступу 03.05.2023)

6. Матяш І. Б., Сокіл Ю. І. Українсько-китайські відносини: невідомі сторінки історії та сучасність Дипломатична академія України за МЗС України; Наукове суспільство історії дипломатії та міжнародних відносин. К.: Горобець, 2016. URL: <https://web.archive.org/web/20210609184814/http://sshdir.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Ukrayinsko-kytajski-vzayemny-malovidomi-storinky-istoriyi-ta-suchasnist.pdf> (дата доступу 03.05.2023)

7. Гай-Нижник П. Україна – Франція: встановлення міждержавних взаємин // Зовнішні справи. 2017 №4 С. 28–31. URL: <http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc/2017doc-ukraina-franciya.php> (дата доступу 03.05.2023)

8. Головченко В.І. Народний Комісаріат Закордонних Справ УСРР Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. -К.: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Narodnyj_komisariat_zakordonnykh_sprav_USRR (дата доступу 03.05.2023)

9. Ядловська О. С. Процеси оптації на Миколаївщині у 1920-1922 рр. як віддзеркалення проблем становлення дипломатичних відносин УСРР (за матеріалами ДАМО). Zaporizhzhia Historical Review. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. Вип. 6(58). 448 с. С. 139-151. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/2403-Article%20Text-4254-1-10-20221121%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/2403-Article%20Text-4254-1-10-20221121%20(1).pdf). DOI <https://doi.org/10.26661/zhv-2022-6-58-13>

POLITICAL SCIENCES

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Набуття членства України в Європейському Союзі є ключовою зовнішньополітичною ціллю для нашої держави. Досягнення цієї мети дасть можливість розвивати економіку, посилювати зв'язки з партнерами, покращувати рівень життя громадян в самій країні шляхом застосування європейських соціальних стандартів. Але існують позитивні і негативні чинники, які можуть впливати на формування консолідованої позиції в країнах ЄС щодо становлення України повноцінним членом великої європейської родини.

Мета роботи. Основною метою даної роботи є розгляд всіх можливих факторів, які впливають на перспективи набуття Україною членства в ЄС.

Матеріали та методи. Для написання роботи було використано метод аналізу інформації з офіційних джерел.

Результати та обговорення. Громадяни України позитивно налаштовані стосовно євроінтеграції. Це дає можливість реалізовувати певні ініціативи, які стосуються вступу до ЄС. Проте настрої суспільства може змінюватися залежно від результатів проведення реформ, запровадження нових норм. Через це державі потрібно намагатися підтримувати довіру людей до всієї системи управління.

Окрім підтримки євроінтеграції серед населення, надзвичайно важливу роль відіграє і позиція членів Європейського Союзу. Зараз спостерігається переважна консолідація всіх країн-учасниць ЄС [1].

Це проявляється в моральній солідарності, фінансовій і військовій допомозі. Початок повномасштабного вторгнення Росії до України дав поштовх до «пробудження» всієї європейської спільноти [2]. РФ вдавалося впливати на країни ЄС за допомогою пропаганди, яка мала місце в зовнішній політиці, і активних дій для заперечення залежності країн європейського простору від російських енергоносіїв. Проте зараз ситуація змінилася і можна прослідкувати виникнення та утвердження жорсткої, радикальної риторики стосовно РФ.

Проте, існують чинники, які мають негативний відтінок на перспективі вступу України до Європейського Союзу. Наприклад, останнім часом прослідковується збільшення країн, які прагнуть стати повноправними членами ЄС. Саміт ЄС надав статус кандидата ряду країн. Зокрема, серед них є Боснія та Герцеговина, Косово. Боснія та Герцеговина відома своєю нестабільною ситуацією на Західних Балканах.

Такі події можуть стати причиною виникнення конфліктів і непорозумінь серед членів Європейського Союзу. Косово є можливою причиною виникнення нестабільної ситуації на Балканах. На фоні цього є ризик відстрочення термінів вступу України до ЄС.

Не дивлячись на можливу загрозу, Україна виконує умови набуття статусу члена Європейського Союзу. Позитивні результати надають впевненості країнам Союзу та громадянам України в необхідності і реальній можливості набуття статусу повноправного члена європейського простору.

Висновок. Наведені позитивні і негативні чинники, що впливають на перспективу вступу України до Європейського Союзу чітко характеризують ситуацію. Україна повинна не тільки виконувати всі умови вступу, а і вміти демонструвати здатність закріплювати досягнуті результати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Alexander Duleba, (2022). Differentiated European Integration of Ukraine in Comparative Perspective. East European politics and societies, 2, 359-377. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000656013100001>
2. Dorosh L., Ivaschenko O., Turchyn Y. (2021) Foreign Policy of Ukraine (pp. 199 - 214) Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House.

МОВА ЯК ОДНА З УМОВ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Бідей Олеся Петрівна,
здобувач вищої освіти I курсу
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри
міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст. н., доцентка
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Мова є не лише засобом спілкування, але й основною складовою національного менталітету. Вона передає культурні цінності, історію та традиції народу, а також формує спосіб мислення та сприйняття довкілля. Збереження національної мови є необхідною умовою для збереження національного менталітету.

Національна мова відіграє важливу роль у формуванні ідентичності нації. Якщо мова втрачається, втрачається і національна ідентичність, що може призвести до негативних наслідків, таких як відчуження та втрата культурної спадщини. Збереження національної мови також важливо для розвитку національної культури та літератури. Крім того, мова впливає на спосіб мислення та сприйняття світу. Збереження мови допомагає зберегти ці унікальні риси та збагатити світогляд нації.

Результати та обговорення. Дослідження мови має велике значення для розвитку духовного світу людини та поглиблення розуміння української культури. Сучасна філософія підкреслює, що глибинні проблеми людини виникають з її внутрішнього світу, тому важливо розуміти, як мова та

свідомість впливають на наші зовнішні проблеми. Мова стає все більше предметом досліджень в різних наукових галузях, оскільки багато проблем і їх вирішення залежать від нашого використання мови та розуміння культурних особливостей [1, с. 32].

Культурна ідентичність пов'язана з вивченням мови через розпізнавання мови елементи дозволяють учням асимілюватися з культурною діяльністю, знаками, символами та суспільством свідомість, яка спонукає адаптуватися до нової культури [3, с. 116].

Мовний знак, поряд з дією та візуальним образом, належить до найбільш змістовних способів вираження та опису людини, що живе у світі символів, у якому знакові системи утворюють мову їх інтерпретації. На рівні соціокультурної еволюції мова як принципово нова якість самоорганізованих систем виступає як провідник культурного сенсу [4, с. 355].

На сьогодні склались достатньо стійкі напрямки у вивченні мови і свідомості, мови і духовної культури, мови і діяльності. Це пов'язано з тим, що поруч із народною мовою у світ людини проникають мови штучні, які значною мірою провокують різноманітні соціальні трансформації на теренах становлення інформаційного суспільства. Тому є необхідність відштовхуватись від розуміння мови як форми усвідомлення культури, в якій зберігаються та функціонують історично накопичені знання, сучасні культурологічні дослідження взаємодії мови і культури. [1, с. 32].

Серед різних ознак групування народів мова є центральною, оскільки за нею можна визначити характер спільноти людей. Якщо у них єдина мова, то це етнічна спільнота, що має низку інших рис — психічний склад, особливості культури, побуту тощо. При тому ця закономірність поширюється на всі відомі форми існування етносу — плем'я, народність, націю. Мовна єдність є не просто політичною ознакою етнонаціонального утворення, неодмінною рисою його існування — мова є першою і єдиною умовою, і ознакою, і причиною буття цього утворення, пріоритет якої перед такими індикаторами єдності, як

економічний, політичний і навіть територіальний, є безумовним [2, с. 65].

Шляхи щодо збереження національної ментальності, на наш погляд, визначено чіткими векторами: функціонування та підтримка державної мови української, державотворча освітня діяльність, проведення інформаційної політики по захисту національних інтересів, практичне виконання політичних гасел та програм та уникнення їх декларативності, формування національно політичної еліти та національної ідеї [5, с. 250].

Висновки. Відтак, мова як одна з умов збереження національного менталітету має бути підтримана та розвиватися відповідно до потреб та вимог часу. Необхідно створювати сприятливі умови для її вивчення та використання, залучати національних мовознавців та лінгвістів до розвитку мови та відповідної політики в цьому напрямку. Це сприятиме збереженню нації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шишко І. А. Мова як універсальна форма існування культури URL: grani.org.ua. <https://grani.org.ua> › journal › article › download
2. Іванов І. Мова в контексті етнонаціонального розвитку України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/ivanov_mova.pdf
3. Parajuli B. Role of Language in Shaping Cultural Identity. *Marsyangdi Journal*. URL: <https://www.nepjol.info/index.php/mj/article/view/39970>
4. Anikina E. Language Preservation as a Means of Society Evolution URL: https://www.researchgate.net/publication/283983945_Language_Preservation_as_a_Means_of_Society_Evolution
5. Ядловська О. С. Чинники становлення національно-політичної ментальності: український вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10155/1/39.pdf>

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У СТАНОВЛЕННІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ ДЕРЖАВНОСТІ

Давидяк Вероніка Юріївна,
здобувачка вищої освіти I курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри
міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст. н., доцентка,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Сучасна українська мова є результатом багатовікового історичного розвитку українського народу. Поки жива мова – буде житиме й народ. Усі сфери нашого життя – спілкування, навчання, заходи, професійна реалізація та ін. – супроводжуються мовою. Навіть мислення наше будується для багатьох українською мовою, бо ці явища між собою безпосередньо взаємозв'язані. Тільки лише за допомогою мови, інформація, яка буда здобута попередніми поколіннями, передається до сучасності. В Україні державною мовою є українська. Держава сприяє розвитку нашої нації, наших традицій та культури. У сучасному житті громадяни зобов'язані знати правила, дотримуватись законів нашої держави. Знання державної мови є показником розвитку та культурності людини.

Мета роботи: довести, що державна мова має прямий зв'язок із державотворенням, прослідкувати, що без мови у попередніх поколінь і сучасників не було б зв'язку, важлива інформація для розвитку українського суспільства була б втрачена.

Результати та обговорення. Потужну роль відіграє культурна спадщина нашого українського етносу, а найголовніше мова, яка є фундаментом для подальшого формування українців як сильної нації. На кожному з етапів локально-історичних процесів становлення нації мова є своєрідним коренем національно-державного будівництва.

Мова, як найголовніший прояв нації, забезпечує функціонування етнонаціонального організму у всіх його проявах. С. Рудницький наголошував, що без панування мови в державотворчому етносі на теренах даної держави національний характер останньої є фіктивним, а це перешкоджає вільному всебічному розвитку цього етносу. Зазвичай сучасні багатомовні держави поділяються на 3 типи: перша – де домінує державна мова, а також мова однієї чи декількох мовних меншин.

Друга – де дві або декілька мовних напрямків і населення держави порівну ділиться на рівні групи, де кожна група спілкується якоюсь мовою. Третій тип – де крайня мовна дрібність. Для країн першого типу характерна проблема з справедливим поводженням із меншинами. Для країн другого типу важливо збереження між групою рівноваги. А для третього типу країн є характерною проблема з ефективністю комунікацій [1]. На наш погляд, наша держава відноситься до другого типу.

Мова – це явище космічне, але й генетичне. Генофонди кожного народу формувались з певними особливостями. Ці особливості закладались в нас та відігравались у нашій мові, нашому спілкуванні та наших характерах. Наші особливості є неповторними для кожного етносу. Цікавий факт, англійські та польські вчені дослідили, що плач немовля різних національностей відрізняється один від одного.

Втрата ріднонаціональної мови є передумовою деградації народу. Людина та її країна може синхронізуватись, якщо їх функціональна сфера, тобто мова, виконує всі притаманні їй функції. Якщо людина і нація створюють лише видимість мовного зв'язку, то це вагомий перепони для розвитку для

розвитку державності [2].

Право мовного носія на спілкування державною мовою має статус окремого мовного права. Коли засіб комунікації стає чинником для унормованого порядку взаємовідносин у суспільстві і коли нація створює державне утворення, тоді мова набуває державного статусу. У цьому статусі вона вже є спільним природним правом людей певного етносу, а державне утворення ідентифікується з відповідним етносом як із титульною нацією. Таким чином, існування української мови як державної, виконує суспільно значуще завдання, а тобто утвердження та існування держави українського народу.

Тому за приписом частини другої статті з Конституції України держава має відповідати перед громадянином за свою діяльність. Також, вона зобов'язана відповідати за функціонування української мови, носіями якої є представники титульної нації [3].

Прагнення врегулювати мовні питання не спричиняє відмову сучасних держав від визнання однієї (рідко – більше) мови як державної. Державність мови є ознакою й символом державності народу. Але значення удержавлення мови не є його символічною стороною. Між національною мовою й національною державністю існує повна взаємозалежність. Без мови неможливе адекватне функціонування суспільного організму, в тому числі його державних форм, оскільки всі види діяльності людини як члена суспільства будь-як пов'язані з її комунікативною діяльністю. С. Вовканич зауважує, що «перманентне передавання чи непередавання інформації рідною мовою як від предків до нащадків, так і всередині поколінь має доленосне значення для розвитку кожної нації, її суспільного інтелекту, для можливостей рівно партнерської інтеграції тієї чи іншої країни в світову систему інформаційного простору.

Звідси стає зрозуміла життєва необхідність безперервного зв'язку поколінь, який представляє собою складну низку проблем взаємозалежності

інформації та нації, мови та держави; проблем, які часто формулюються так: «мова — є нація, а є нація — є держава. Отже, немає мови — немає держави» [4].

Слід підкреслити, що умовою консолідації нації та формування національної держави беззаперечно стає саме мова, що репрезентує дану націю, тобто державна мова. І якщо у виборі мови, як правило, спираються на мову титульного етносу, то, по-перше, ця закономірність є сталою для більшості націй та народів світу, по-друге, саме такий підхід одночасно формує та ідентифікує, а також слугує чинником творення національної політики і нації в цілому [5, с. 250].

Висновки. Таким чином, державна мова на пряму пов'язана із державотворенням. За допомогою мови, кожна країна створює свою окрему націю, завдяки тому що інформація передається з покоління до покоління. Кожен громадянин своєї країни повинен досконало знати рідну мову, це показник розвитку людини та її інтелектуальних здібностей. Вагома культурна спадщина будує наше державне теперішнє та майбутнє. Тому кожному треба знати свою державну мову бездоганно, адже за обставин, за яких всі будуть підтримувати державну мову, – держава буде розвиватись та прогресивно змінюватись.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванов І. Мова в контексті етнонаціонального розвитку країни: теоретико-методологічні засади. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/ivanov_mova.pdf (дата доступу 16.05.2023)

2. Гонський В. В. Мова як чинник формування людини і нації Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2007/05/7/3236105/> (дата доступу 16.05.2023)

3. Шишкін В. І. Державна мова як складник державотворення. Український тиждень. Право і мова. URL: <https://tyzhden.ua/pravo-i-mova->

derzhavna-mova-iak-skladnyk-derzhavotvorennia/ (дата доступу 16.05.2023)

4. Герасимова О. Л. Держава та мова в контексті процесів глобалізації. Проблеми державотворення. URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/herasymova_derzhava.pdf (дата доступу 16.05.2023)

5. Ядловська О. С. Чинники становлення національно-політичної ментальності: український вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10155>

СУТНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ІМІТАЦІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Петренко Ігор Ігорович

доктор політичних наук, доцент
професор кафедри політичних наук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Вступ. Демократія залишається дуже популярним словом, яке використовують як справжні прихильники демократичних принципів і побудови правової держави, так і ті, для кого демократія лише зручна ширма, що дає мінімальний рівень легітимності й пускає пил в очі західних партнерів. У другому випадку мова йде про імітаційну демократію, Виникнення та становлення якої ми розглянемо на прикладі пострадянських держав, хоча паралелі можна проводити набагато ширше цього регіону.

Конституції багатьох країн, що колись були частиною СРСР, містять статті щодо побудови демократії та встановлення республіканського устрою, а також гарантії демократичних прав і свобод громадян. Попри це, у більшості країн колишнього СРСР демократія розвивається недостатньо ефективно. У таких країнах виникла система влади, що базується на принципі «безальтернативності», коли президенти-правителі використовують демократичні інститути як прикриття, щоб максимально довго зберігати владу або передати її «своїм» наступникам чи нащадкам.

Ціль роботи – з'ясувати сутність та причини виникнення імітаційної демократії.

Матеріали та методи. Основними методами дослідження є системний, історичний та компаративний. Системний метод дав можливість представити імітаційну демократію як цілісну структуру, що розвивається, а також визначити її змістовні зв'язки із соціальними процесами та державно-управлінською практикою. Історичний метод дав змогу здійснити аналіз становлення та розвитку імітаційних демократій на пострадянському просторі.

Компаративний метод дав можливість порівняти засади функціонування імітаційних демократій в колишніх радянських країнах.

Результати та обговорення. Передусім необхідно дати визначення феномену імітаційної демократії.

Імітаційна демократія – це форма режиму політичного управління, яка імітує демократичні інститути та процедури, але насправді не має суттєвих рис демократії, у її рамках демократична риторика та символіка використовуються виключно для легітимізації авторитарної влади та приховування відсутності демократичних принципів.

Прагнення до демократії має дивний ефект – воно змушує політиків відмовлятися від влади, якщо вони програють вибори. Це незвичайний аспект демократії, який стає неминучим на шляху до її встановлення. Успішність демократії не полягає у здатності перемагати на виборах, а якраз у здатності визнавати поразку та дотримуватися принципів демократії. Проте, якщо політики мають можливість зберегти владу, порушуючи закон, то це може спокушати їх знехтувати демократичними принципами.

Коли людина приймає норму, яка є неприйнятною для неї, вона зазвичай починає дурити себе та оточення, імітуючи її виконання. Такі культурні та психологічні чинники можуть стати причиною виникнення режимів, які маскуються під демократію, але фактично є авторитарними. У такій системі демократичні та правові стандарти й інститути майже не мають значення, їх використовують як елементи прикриття для авторитарної організації влади. Однак «демократична ширма» є необхідною, адже забезпечує мінімально необхідний рівень легітимності.

У колишніх радянських країнах, зокрема росії, конституційні норми не відповідали реальності та демократичним стандартам. Лідери цих країн зазначали про труднощі переходу до демократії через радянську спадщину та обирали свій «особливий шлях» до демократії. Але насправді головним напрямком політичного розвитку в цих країнах став процес ліквідації загроз

збереженню влади в руках президентів та її передачі «своїм» людям.

Генезис «персоналістських» («безальтернативних») режимів імітаційної демократії має свої особливості, але у всіх випадках єдиним було те, що президенти, які прагнули до повної влади, спиралися на неправомірні методи та засоби. До них входили скасування або деформація конституції, ухвалення антиконституційного законодавства, фальсифікація результатів виборів, вплив на суди, кримінальне переслідування опонентів за вигаданими звинуваченнями та інші подібні злочини.

Хоча президенти отримують беззастережну владу на своєму шляху, що включає контроль над державною власністю, це також означає, що чим більше вони будують свій «безальтернативний» режим, тим більше ризикують судовим переслідуванням у разі втрати влади. Таким чином, зміцнення режиму особистої безальтернативної влади зменшує можливість для президента змінити свій курс.

Існує багато прикладів пострадянських режимів, що ґрунтуються на імітаційній демократії, які пройшли через певні етапи еволюції. Попри наявність між ними певних відмінностей можна виокремити найбільш характерні для них віхи та ознаки.

По-перше, конфлікт між главою держави та законодавчим органом. Національні парламенти, що сформувалися в період Перебудови, почали вимагати більш реальних повноважень в управлінні країною під час демократичних реформ, що стало серйозною перешкодою для створення режиму особистої влади президента. У більшості випадків результати боротьби були не на користь парламентів. Вони розпускалися, а після цього ухвалювалися нові конституції, які були більш прийнятними для президента. Водночас встановлення особистої влади президента супроводжувалося знищенням колишніх союзників, які могли бути потенційними конкурентами в майбутньому. Цікаво, що народ ніде не виступав на захист парламенту. Попри те, що у нових конституціях зберігався принцип демократичного поділу влади,

повноваження законодавчої влади були значно обмежені порівняно з повноваженнями виконавчої та «президентської» влади.

По-друге, лояльна президенту конституція не гарантувала йому перемогу на загальних виборах. Тому, у країнах з авторитарними політичними режимами, таких як росія та в інших пострадянських державах, було внесено поправки до конституції, які дозволяють продовжувати терміни президентських повноважень та скасовують обмеження на вік та кількість можливих термінів.

По-третє. Поширення персоналістських режимів вимагає постійної роботи щодо запобігання будь-яким загрозам, які можуть виникнути з боку реальної або потенційної опозиції. У країнах, де існує імітація демократії, застосовуються різні методи та засоби політичного контролю для збереження влади. Зокрема, це може бути контроль над ЗМІ, використання виборчого законодавства, яке сприяє владі та перешкоджає опозиції, створення контролю над виборчими комісіями різних рівнів, а також створення «адміністративної машини» для фальсифікації виборів.

По-четверте. Установлення режиму особистої влади має значний вплив на економічну ситуацію. На початку пострадянської епохи відбувалася активна приватизація державного майна, що спричинило «дерібан» серед нових власників. Влада була ключовим гравцем у цьому процесі, але вона порушувала закони, що призвело до створення класу нових власників (олігархів), які були лояльні до режиму. Цей клас став опорою режиму та охоронцем його інтересів, адже у разі зміни політичної ситуації, результати приватизації могли бути переглянуті. Тому режим контролював олігархів і за необхідності порушував проти них кримінальні справи для слухняності. Режими особистої влади не зацікавлені у створенні конкурентного економічного середовища.

Таким чином, логіка дій «незмінних президентів» штовхає їх до встановлення дедалі більшого контролю над суспільством. Боротьба з реальними політичними противниками поступово переходить у стадію створення таких умов, за яких суперники не можуть з'явитися зовсім.

Безальтернативним стає все: і президент, і парламенти, і партії, і чиновники, і ЗМІ. З часом все починає йти «само собою», без постійних зусиль автократа. Бюрократія зацікавлена у зміцненні президентської влади, а будь-який президентський призначенець на своєму рівні так само як президент у масштабах країни, прагне убезпечити себе від несподіваних загроз «знизу» і витравлює навколо себе будь-яку опозицію.

Система «безальтернативної влади» з часом починає відтворюватись на всіх рівнях. Проте міцність такої системи має межі. Прагнення «незмінного президента» збільшувати свою сферу контролю над державними інститутами та іншими аспектами життя суспільства призводить до того, що демократичні та правові інститути стають все більш фіктивними. Відсутність альтернативної демократії ідеології та джерел легітимності, які не залежать від демократичних виборів, призводить до того, що режими імітаційної демократії позбавлені способів для її зміцнення. У результаті, чим жорсткіший контроль над суспільством і чим більш передбачуваним стає процес виборів, судових рішень, ЗМІ та інших аспектів державного управління, тим більшим стає ризик втрати легітимності влади, а відповідно й повалення самого режиму.

Всі режими «незмінних президентів» стикаються зі складною проблемою необхідністю забезпечити свою безпеку та зберегти владу на випадок старіння та відставки. У цьому випадку передача влади комусь із довірених осіб має високі політичні ризики й може призвести до боротьби між «навколовладними кланами» за вибір наступного лідера та активізації опозиційних сил. Понад те, вибір «невідповідного» наступника може поставити під загрозу безпеку «патрона» та призвести до порушення стабільності режиму. Внутрішньосімейна передача влади також може посилити недемократичний характер режиму та позбавити майбутнього лідера необхідної легітимності, що, своєю чергою, може посилити боротьбу між «навколовладними кланами» та призвести до активізації політичних опонентів.

Крім того, президенти-автократи мають ще одну серйозну загрозу втрату

уявлень про реальний стан свого суспільства. В умовах обмеженої свободи слова президент може стати далеким від суспільних потреб та орієнтуватися лише на власні погляди. «Безальтернативний президент» створює навколо себе світ, який відбиває його особисті переконання і починає вірити у свою винятковість та правоту. Оточення зміцнює його в переконанні, що він є видатним лідером, країна розвивається під його керівництвом, народ процвітає в добробуті та любить президента. Будь-які ж критичні зауваження з боку опозиції можуть бути пояснені просто як підступи ворогів, наприклад колективного Заходу. Таким чином, зациклення на брехливих ілюзіях може призвести до втрати контакту з реальним світом. Все це зрештою призводить до деградації самого режиму.

Також такі режими невіддільні від корупції, оскільки президент, сильно залежить від державної машини та апарату, яких необхідно «заохочувати». Він залежить від місцевої влади, яка має гарантувати його перемогу чи перемогу його партії на виборах, від суддів, які мають виносити потрібні вирoki політичним опонентам, від силовиків, які мають придушити опозицію чи стихійний мітинг у критичний момент тощо. Президент змушений купувати лояльність владної та управлінської еліти, давати їм і собі можливість розкрадати державну скарбницю та розбазарювати загальнонаціональне багатство. Таким чином, еліта поступово перетворюється на систему мафіозних кланів, корупція та криміналізація стають атрибутивними ознаками імітаційної демократії. Керованість суспільством та державою стрімко падає, а корупція роз'їдає всю систему державних зав'язків. Парадоксально, чим більше зміцнюється влада президента, тим менше у нього реального контролю. Укази всесильного президента, якщо вони суперечать інтересам апарату, можуть просто ігноруватися, і йому нічого іншого не залишається, як переходити на режим «ручного управління», який погіршує стійкість всієї системи.

Згодом у державному апараті імітаційної демократії спостерігається тенденція до зменшення кількості переконаних прихильників глави держави.

Чиновники проходять через логіку «негативної селекції». Лояльність та непомітність – основні принципи відбору, а професійні якості практично не мають значення.

Тобто усуватися можуть навіть прихильники президента, якщо їх сприйматимуть занадто самостійними та незалежними фігурами. На вершині економічної та управлінської ієрархії залишаються лише ті, хто прямо призначений чи затверджений верховною владою. У результаті все це веде до бюрократизації та системної деградації всієї еліти.

Висновки. Аналізуючи внутрішню динаміку режимів імітаційної демократії, ми можемо помітити накопичення суперечностей, які зрештою призведуть до їхнього краху. Однак до цього моменту ми будемо свідками дедалі жорсткішого контролю з боку панівної верхівки, яка намагатиметься зберегти владу та захистити свої інтереси. Це означає, що режими імітаційної демократії не реформуються, адже президенти, які збудували ці системи, не будуть готові зруйнувати їх, оскільки це суперечить їхнім інтересам та інстинктам.

Натомість «незмінний» президент або його призначений наступник утримуватимуть владу будь-якими засобами, практично унеможлиблюючи мирний і законний прихід опозиції до влади. В результаті падіння режимів імітаційної демократії буде пов'язане з серйозною політичною кризою, суспільним протистоянням і жертвами. У результаті ми можемо зробити висновок, що режими імітаційної демократії не є стійкими та стабільними, а їхні недоліки можуть призвести до серйозних негативних суспільних наслідків.

НОВИЙ ЕТАП ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ КНР ТА США НА ПРИКЛАДІ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ІНІЦІАТИВ

Сімонов Микита Андрійович

Аспірант

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ У зв'язку з просуванням Китайською Народною Республікою ініціативи «Один пояс – один шлях», яка після свого створення стала своєрідним ноу-хау у міжнародних відносинах, керівництво США все більше хвилюється через те, що Китай, зважаючи на їх глобальні інтереси, ризикує підірвати позиції США на міжнародній арені. Ініціатива «Один пояс - один шлях», частина великої стратегії Китаю, є важливим фактором зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного розвитку, який формує сприйняття Китаю як зростаючої загрози для США. Тому це, безумовно, дає привід для розгляду такої проблематики.

Мета роботи Основна мета даної роботи – проаналізувати, як ініціатива «Один пояс - один шлях» впливає на формування Сполученими Штатами конкурентної стратегії щодо Китаю – а саме розробки інфраструктурних ініціатив «Blue Dot Network», «Build Back Better World» та «Partnership for Global Infrastructure and Investment». Надається попередній аналіз того, як керівництво США може використовувати проекти інфраструктурних ініціатив на протипагу китайському «Одному поясу – одному шляху». Глибокий огляд таких відносин між Вашингтоном і Пекіном відкриває важливе вікно розуміння сучасної динаміки та характеристики китайсько-американської стратегічної конкуренції. Тому основні завданнями є: розглянути історію розробки ініціатив «Один пояс – один шлях», «Blue Dot Network», «Build Back Better World» та «Partnership for Global Infrastructure and Investment» проаналізувати як

позитивні, так і можливі негативні аспекти функціонування таких ініціатив, довести, що керівництво США використовує впровадження власних інфраструктурних ініціатив для рівномірної конкуренції з Китаєм і обмеження останнього на зовнішньополітичному та зовнішньоекономічному рівні.

Матеріали та методи Завдяки системному підходу, буде сформовано цілісне уявлення про ініціативи «Один пояс - один шлях», «Blue Dot Network» та «Build Back Better World» як глобальні інфраструктурні проекти КНР та США. За допомогою порівняльно-історичного підходу виявлено спільні та відмінні характеристики і динаміку розвитку проектів «Один пояс – один шлях», «Blue Dot Network» та «Build Back Better World». Міждисциплінарний підхід дозволив об'єктивно інтерпретувати різні види джерел та аналізувати викладені в джерелах матеріали політичного та економічного характеру. Принцип достовірності передбачає опору на факти у змісті, що дозволить вивчити кожне явище разом з його позитивними і негативними сторонами.

Результати та обговорення Сьогодні, в умовах швидкого розвитку процесів глобалізації, міжнародне співробітництво, в тому числі економічне, є пріоритетним й швидкозростаючим завданням для розвинутих країн. Але разом із тим, враховуючи сучасну геополітичну ситуацію та багатополлярну модель світового устрою, зростає протистояння таких держав як, наприклад, Сполучені Штати Америки та Китайська Народна Республіка, глобальні інтереси яких не дають змогу досягати компромісів, особливо у економічній, політичній та безпековій сферах. Незважаючи на фактичне завершення у 2020 році торгової війни між США та КНР, що відбувалася під час каденції Президента США Дональда Трампа, з новою силою постає проблема конкуренції між цими двома державами.

І не дарма: Китай є другим за значенням центром світової політики та економіки, який, як визначив Центр економічних і ділових досліджень (Велика Британія), може обігнати США за економічними показниками і стати у 2028 році першою економікою світу. Такий статус сприяє висуванню

китайським керівництвом проектів, спрямованих на переформатування всієї міжнародно-економічної системи відповідно до зростаючих можливостей і потреб країни. Одним з таких є «Belt and Road Initiative», або ініціатива «Один пояс – один шлях». [1]

Ініціатива «Один пояс - один шлях» - це глобальна і одна з найбільших стратегій розвитку інфраструктури, що була представлена Головою Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпіном невдовзі після свого приходу до влади, а згодом і прийнята урядом республіки у 2013 році, а у 2017 році – включена до Конституції КНР. Її основна мета - створення та очолення нового виду глобалізації, притягуючи євразійські країни та компанії на китайську орбіту та використовуючи китайські інвестиції і промислові переваги. Станом на 2021 рік, Китай залучив 138 країн та 30 міжнародних організацій до ініціативи «Один пояс – один шлях», тож можна вважати, що вона стала ключовим виміром зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного курсу КНР. [2]

Розбудова Китаєм «Одного поясу – одного шляху» націлена на співробітництво з країнами, що розвиваються, у проектах базової інфраструктури та виробничих потужностей. Це пов'язано не лише з тим, що Китай за роки впровадження ініціативи накопичив значний досвід розвитку базової інфраструктури, а й з тим, що він має свої переваги у відповідних галузях – як у фінансовому плані, так і в виробничих потужностях. У разі долучення до «Одного поясу - одного шляху», країни-партнери зможуть не тільки долучитися до економічного розвитку Китаю, але й прискорити побудову власної базової інфраструктури.

Що ж до Сполучених Штатів та їхньої відповіді на «Один пояс – один шлях», то першим великим кроком на протипагу КНР стало спільне з Японією та Австралією формування інфраструктурної ініціативи «Blue Dot Network» (BDN), що можна перекласти дослівно як «Мережа блакитних крапок». Її офіційна презентація відбулася у листопаді 2019 року під час Індо-Тихоокеанського бізнес-форуму, який пройшов у рамках 35-го саміту

Асоціації Південно-Східної Азії у Таїланді. Це є багатостороння ініціатива, спрямована на поєднання зусиль урядів, приватного сектору та громадянського суспільства з метою сприяння високоякісним та надійним стандартам розвитку глобальної інфраструктури та забезпечення оцінки та сертифікації проектів розвитку інфраструктури в усьому світі через показники фінансової прозорості, екологічної стійкості та впливу на економічний розвиток. [3] [4]

Фактично реалізацію такого проекту можна назвати універсальним рішенням щодо обмеження, перш за все, китайської інфраструктурної політики. Яскравим підтвердженням цієї тези є слова радника Білого Дому з національної безпеки Роберта О'Брайена, який в одному зі своїх виступів порівняв проект із «гідом Мішлен» — ресторанним рейтингом, додавши, що Blue Dot – це відповідь на дипломатію, як він вважає, боргових пасток Китаю. [5]

У червні 2021 року під час 47-го саміту Великої Сімки (G7) у Великій Британії було оголошено про створення нової ініціативи «Build Back Better World», або «B3W» («Відбудуймо кращий світ»). Ініціатива, яку очолюють Сполучені Штати Америки, прагне вирішити проблему інфраструктури на суму 40 трильйонів доларів, необхідної країнам, що розвиваються, до 2035 року. Доречно зазначити, що «B3W» логічно продовжує «Blue Dot Network»: вона має на меті побудувати глобальну мережу за допомогою кредитного фінансування для будівництва доріг, мостів, аеропортів, портів, електростанцій, і відносно «BDW», «B3W» дає уявлення стосовно того, як має виглядати сучасна інфраструктурна ініціатива.

У червні 2022 року дану ініціативу було фактично перезапущено: її перейменовано на «Партнерство для глобальної інфраструктури та інвестицій» (Partnership for Global Infrastructure and Investment, скорочено - PGII) на 48-му саміті G7 у Великій Британії. [6] [7] [8]

Якщо порівнювати «PGII» з «Один пояс – один шлях», то останній майже виключно орієнтований на інфраструктуру або зосереджений на енергетиці та технологіях, тоді як «PGII», окрім традиційної інфраструктури, спрямований на

вирішення більш прогресивних проблем клімату, охорони здоров'я, цифрових технологій, нерівності доходів та гендерної рівності, і це є більш складним завданням, оскільки деякі пункти вимагатимуть трансформації суспільства. «Один пояс – один шлях» є більш прагматичним у вирішенні короткострокових проблем у багатьох країнах із середніми та низькими доходами, маючи чіткі можливості кредитування та логістики.

З іншого боку, впровадження Китаєм «Шовкового шляху здоров'я» шляхом пожертвування вакцин було дипломатичною спробою у час пандемії покращити імідж Пекіна за кордоном, одночасно зміцнюючи партнерські відносини. [9]

Безумовно, «PGII» може стати основним інвестиційним інструментом Вашингтона для впливу на країни, які бачать Китай як значущого дипломатичного, торгового та інвестиційного партнера та їх переорієнтації з китайської орбіти на американську. «Один пояс – один шлях» - це прагматичний глобальний інфраструктурний план, який представляє третину світового ВВП і дві третини світового населення, а «PGII» позиціонується як прозоре інфраструктурне партнерство, орієнтоване на цінності, високі стандарти та прозоре партнерство. Незважаючи на відмінності, може бути така вірогідність, що «PGII» і «Один пояс – один шлях» можуть стати взаємодоповнюючими, але для цього знадобиться значний компроміс у Пекіні та Вашингтоні.

Ініціативі «PGII» потрібно буде заручитися підтримкою багатьох різних зацікавлених сторін. Деякі європейські країни, зокрема Італія, яка є членом G7, вже підписали угоди у рамках ініціативи «Один пояс – один шлях», і постає питання щодо потенційного впливу ініціативи «PGII» на міжнародну прихильність. Крім того, «PGII» спирається на приватний капітал, який буде складніше залучити, ніж фінансовану КНР модель двосторонніх переговорів. Відмінності у підходах до фінансування значно підкреслять відмінності між обома програмами.

Висновки Отже, поки що, на відміну від «Одного поясу – одного шляху», впровадження Сполученими Штатами та їх партнерами інфраструктурних ініціатив, остання з яких – «PGII», ще залишається у процесі формування. Запуск «ВЗВ» був запланований на 2022 рік - і тут буде справедливо зазначити, що повномасштабне військове вторгнення РФ на територію України могло змінити фінансові пріоритети США і пригальмувати впровадження даної ініціативи.

І керівництву США не варто зволікати із повноцінним її запуском: у листопаді 2024 року у США планується проведення виборів у Президенти США, і питання того, яке майбутнє чекає на «PGII», як буде діяти чинний президент Джозеф Байден, потребує окремого дослідження, урахувавши той факт, що розробка «PGII» більш за все (і декларативно, і фінансово) підтримується саме Штатами і є частиною «доктрини Байдена». З іншого боку, і КНР може мати проблеми у реалізації ініціативи «Один пояс – один шлях». Однією з таких є потенційна відмова Італії від подібного співробітництва; це може підштовхнути інші країни, об'єднані з Китаєм таким партнерством, вчинити так само, що поставить хрест на розробленій стратегії Китаю і його геополітичних амбіціях. Також нейтральна позиція Китаю щодо військової агресії Російської Федерації проти України й торгово-економічні відносини між КНР та РФ впливають на його сприйняття європейськими державами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. CEBR - World Economic League Table [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cebr.com/service/macroeconomic-forecasting/>
2. The pandemic is hurting China's Belt and Road Initiative [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.economist.com/china/2020/06/04/the-pandemic-is-hurting-chinas-belt-and-road-initiative>
3. U. S. Department of State – Blue Dot Network [Електронний ресурс]

Режим доступа до ресурсу: <https://www.state.gov/blue-dot-network/>

4. A hidden key to the G7's infrastructure ambitions: Blue Dot Network [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/a-hidden-key-to-the-g7s-infrastructure-ambitions-blue-dot-network/>

5. China's 'Belt and Road' strategy has a new competitor — enter America's 'Blue Dot Network' [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.abc.net.au/news/2019-11-06/us-introduces-blue-dot-network-as-answer-to-belt-and-road/11675226>

6. G7 rivals China with grand infrastructure plan [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://www.reuters.com/world/g7-counter-chinas-belt-road-with-infrastructure-project-senior-us-official-2021-06-12/>

7. Carbis Bay G7 Summit Communique [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.g7uk.org/wp-content/uploads/2021/06/Carbis-Bay-G7-Summit-Communique-PDF-430KB-25-pages-3-1.pdf>

8. Memorandum on the Partnership for Global Infrastructure and Investment [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2022/06/26/memorandum-on-the-partnership-for-global-infrastructure-and-investment/>

9. China's "Health Silk Road": Adapting the BRI to a pandemic-era world [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://merics.org/en/short-analysis/chinas-health-silk-road-adapting-bri-pandemic-era-world>

БІКАМЕРАЛІЗМ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ ТА ЧЕХІЇ)

Сливка Віталій Михайлович,
аспірант кафедри політології і державного управління
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна

Вступ. Бікамералізм є однією із провідних тенденцій розвитку парламентаризму в сучасному світі. Відповідно до цієї моделі побудовані законодавчі органи в більшості держав Центральної та Східної Європи. У різних країнах палати парламенту різняться за складом, порядком формування, повноваженнями, але наділені і схожими особливостями. Як правило, одна з палат є верхньою, інша – нижньою. Зазвичай, у бікамеральному парламенті законодавчий процес розгортається по горизонтальному типу і не має висхідного вектора, його ініціація можлива у будь-якій палаті, оскільки, володіючи практично рівною компетенцією в законодавчій сфері, вони обидві мають повноваження щодо розгляду внесеного законопроекту і прийняття закону.

Мета роботи. Дослідження теоретичних та практичних аспектів бікамералізму в окремих країнах Центрально - Східної Європи, зокрема, в Польщі та Чехії та визначення доцільності запровадження бікамералізму в Україні.

Матеріали та методи. Теоретичний, прикладний та порівняльний методи, дослідження.

Результати та обговорення. Згідно з Конституцією Республіки Польща законодавчу владу в Польщі здійснюють Сейм і Сенат. Сейм складається з 460 депутатів, які обираються шляхом загальних і прямих виборів строком на чотири роки. На такий строк і у такий самий спосіб формується і Сенат, до складу якої входять 100 сенаторів.

Правом законодавчої ініціативи наділені депутати Сейму, Сенат,

Президент і Рада Міністрів. Передбачено також народну законодавчу ініціативу: законопроекти можуть бути внесені на розгляд у парламент від імені 100 тис. громадян, які мають право голосу.

Законопроекти спочатку розглядаються у Сеймі у трьох читаннях, після чого передаються до Сенату. Сенат протягом 30 днів з дня передачі закону може прийняти його без змін, внести до нього поправки або відхилити в цілому. Якщо протягом визначеного терміну закон не буде прийнятий Сенатом, він вважається прийнятим у редакції, схваленій Сеймом. Постанова Сенату, якою відхилено закон, або запропонована у постанові Сенату поправка вважаються схваленими якщо Сейм не відхилить їх абсолютною більшістю голосів у присутності не менше половини від загального числа депутатів [4].

Необхідно відмітити, що такий законотворчий процес слугує покращенню якості прийнятих законів.

Основними законодавчими компетенціями Сенату, які вимагають тісної співпраці з Сеймом, є: право законодавчої ініціативи, висловлення власної позиції щодо законів, прийнятих Сеймом, та участь у ратифікації міжнародних угод [7].

Парламент Чеської Республіки також складається з двох палат – Палати депутатів і Сенату. Палата депутатів складається із 200 депутатів, які обираються строком на чотири роки, а сенат – із 81 сенатора, які обираються строком на шість років. Кожні два роки оновлюється третина сенаторів [3].

Проекти законів можуть бути внесені депутатом, групою депутатів, Сенатом, Урядом або представництвом територіальної самоврядної одиниці вищого рівня. Проект закону, схвалений Палатою депутатів, негайно передається до Сенату. Сенат розглядає проект закону та виносить за ним ухвалу в строк до тридцяти днів з моменту його надходження. Сенат своєю ухвалою може затвердити або відхилити проект закону, або повернути його до Палати депутатів з поправками, або відмовитися розглядати цей законопроект.

Палати мають право приймати рішення, якщо присутні не менше третини

їх членів. Для прийняття рішення палати потрібна згода більше половини присутніх депутатів або сенаторів, якщо інше не встановлено Конституцією Чеської Республіки [2].

Більш детальна інформація стосовно відносин між палатами, зокрема стосовно євроінтеграційної ролі, передбачена в процедурних правилах палат. Наприклад, правила чеської Палати депутатів не містять рекомендацій про проблеми в ЄС, а визначають тільки загальні правила співпраці між палатами, включаючи схвалення законодавства в Сенаті. В останнього є 30 днів для того, щоби досягнути згоди про будь-який законопроект, схвалений Палатою депутатів. У Польщі задіяний схожий принцип. Єдина різниця полягає у тому, що відбулось повторне визначення ролі Комітету з європейських справ Сенату, який може звертатись до інших комітетів у ході забезпечення законодавства, якщо будь-який законопроект стосується ЄС [5].

Аналізуючи питання бікамералізму в Польщі, необхідно зазначити, що протягом існування Сенату тривають дискусії стосовно його реформування і удосконалення. Серед останніх пропозицій, які впливають безпосередньо на виконання законодавчої функції парламенту слід виділити: збільшення до 3/5 більшості голосів необхідних для відхилення постанови Сенату щодо закону ухваленого Сеймом; впровадження участі Сенату в повторному ухваленні законів після їх вето президентом; запровадження спільної (узгоджувальної) комісії Сейму і Сенату, для вироблення спільних позицій і розв'язування можливих конфліктів між палатами парламенту [2].

Недоліком польського парламенту є відсутність диференціації політичного складу Сейму і Сенату. Практика функціонування двопалатних парламентів доводить, що сенс існування другої палати найбільш очевидний, коли її політичний склад значно відрізняється від складу першої. Це досягається шляхом різного типу репрезентації обох палат (наприклад, нижча палата парламенту – репрезентація загальнополітична, вища – репрезентація територіальна), а також відмінних засад вибору і каденції палат [7].

Структура та організація чеського двопалатного парламенту в основних рисах відповідає структурі та принципам організації представницьких органів у сучасних розвинених демократій. Чеська політична еліта обрала двохпалатну структуру парламенту. Це було зумовлено історичними політичними традиціями чеського соціуму. Попри складний механізм функціонування, чеський бікамералізм є важливим чинником створення конституційного балансу та стабілізації парламентаризму в Чеській Республіці [1].

Необхідно зазначити, що бікамералізм має ряд позитивних моментів. Зокрема, така модель сприяє широкому взаємоконтролю і співпраці палат, підвищує відповідальність депутатів, створює умови для детального обговорення законопроектів.

Двопалатний парламент більше відповідає вимогам професійного представництва і якщо не виключає, то зменшує конфлікти між парламентом і виконавчою владою, а при наявності розбіжностей між ними. Поділ парламенту на дві палати є гарантією проти його авторитарності. Двопалатний парламент висловлює не тільки загальнонаціональні інтереси, але і є органом територіального врядування.

Врахування позитивів і негативів бікамералізму допоможе з'ясувати питання доцільності запровадження в Україні двопалатного парламенту, а в разі позитивної відповіді сприятиме пошуку більш ефективної моделі двопалатного парламенту в Україні.

На думку Сороки С. В., досвід функціонування двопалатного парламенту в Польщі може бути досить корисним для України. Автор вважає необхідним акцентувати на наступних факторах, які слід узяти до уваги при розгляді питання впровадження в Україні двопалатного парламенту, враховуючи досвід Польщі. Особливу увагу зосереджено на визначенні того досвіду, який може бути корисним для оптимізації роботи державних органів нашої держави.

По-перше, запровадження Сенату посилить процес демократизації державної влади в Україні, сприятиме ширшому представництву

територіальних інтересів на державному рівні. Проте запровадження в Україні Сенату на сучасному етапі може порушити існуючі, й до того ж досить нестабільні, механізми взаємодії органів державної влади. Також необхідно враховувати, що в Україні, на відміну від Польщі, друга палата традиційно не була елементом законодавчої влади, а отже, не має досвіду функціонування двопалатного парламенту [7].

Скрипнюк О. відмічає, що застосування тієї або іншої моделі організації парламенту в Україні необхідно тлумачити не стільки в термінах демократії та її заперечення (чи зниження), скільки з погляду ефективності застосування кожної з моделей у конкретних політико-правових умовах тієї чи іншої держави [6].

Висновки. Можна вважати, що двопалатний парламент в деякій мірі є більш демократичним, ніж однопалатний, оскільки він унеможливує прийняття неякісних та лобістських законів, сприяє помякшенню вузькопартійного та міжгрупового протистояння.

До позитивних сторін бікамералізму можна віднести також децентралізацію влади, створення представництва регіонів у парламенті, зменшення конфронтації законодавчої з іншими гілками влади; забезпечення поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів, підвищення якості законотворчої роботи, запобігання радикалізації рішень парламенту, недопущення застосування парламенту як інструменту передвиборної боротьби.

Врахування іноземного досвіду в цій сфері є необхідним для проведення аналізу ефективності цієї моделі парламенту саме для України. Разом з цим, в сучасних умовах не потрібно копіювати двопалатні парламентські моделі тих чи інших країн світу, а об'єктивно з'ясувати, яка з них буде ефективнішою для України з огляду на соціальні, економічні, політичні, культурні та історичні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голечек Р. Історичні засади формування чеського парламентаризму. *Вісник Львівського Університету. Серія філос. – політичні студії*, 2018. №16, С. 120–125.
2. Ірклієнко А. І. Бікамералізм як форма конституційної демократії. Порівняльно-правовий аналіз. К. : Видавничий дім «Інтернаука», 2022. 392 с.
3. Конституція Чеської республіки URL: https://legalns.com/download/books/cons/czech_republic.pdf. (дата звернення: 15.05.2023)
4. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал. К.: Москаленко О.М., 2018. 82 с.
5. Панчак-Бялобоцка Н. Особливості бікамералізму в Центральній і Східній Європі: порівняльний аналіз повноважень і функцій палат. *Український науковий журнал “Освіта регіону”*. 2010. №4. С. 177.
6. Скрипнюк О. Двопалатний парламент як конституційна модель структурної організації вищого законодавчого органу влади. *Юрист України*. 2011. № 2(15). С. 19–25.
7. Сорока С. В. Особливості взаємодії сенату Республіки Польща із сеймом у процесі реалізації державно-управлінських функцій. *Наукові праці: Державне управління. Політологія*. Том 130. 2010. Випуск 117. С. 114 –121.

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Стеців Ірина Семенівна

к.е.н., доцент

Дзюрах Юрій Михайлович

док. філос. з публічного управління та адміністрування., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

Вступ. Харчова промисловість є стратегічним елементом у системі забезпечення населення продовольством і потребує особливої уваги у складних умовах воєнного часу. Застосування економічного механізму державного управління продовольчою безпекою базується на використанні економічних законів, дія яких тут обертається навколо питань ефективності використання обмежених ресурсів, їх раціонального споживання та природозбереження. Розвиток харчової галузі потребує впровадження нових дієвих методів удосконалення виробничих процесів, спрямованих на забезпечення функціонування економічного механізму у сфері забезпечення продовольчої безпеки.

Ціль роботи. Визначення проблем харчової промисловості України, їх впливу на ефективність економічного механізму державного управління продовольчою безпекою та пошуку їх розв'язання через підвищення кваліфікації працівників.

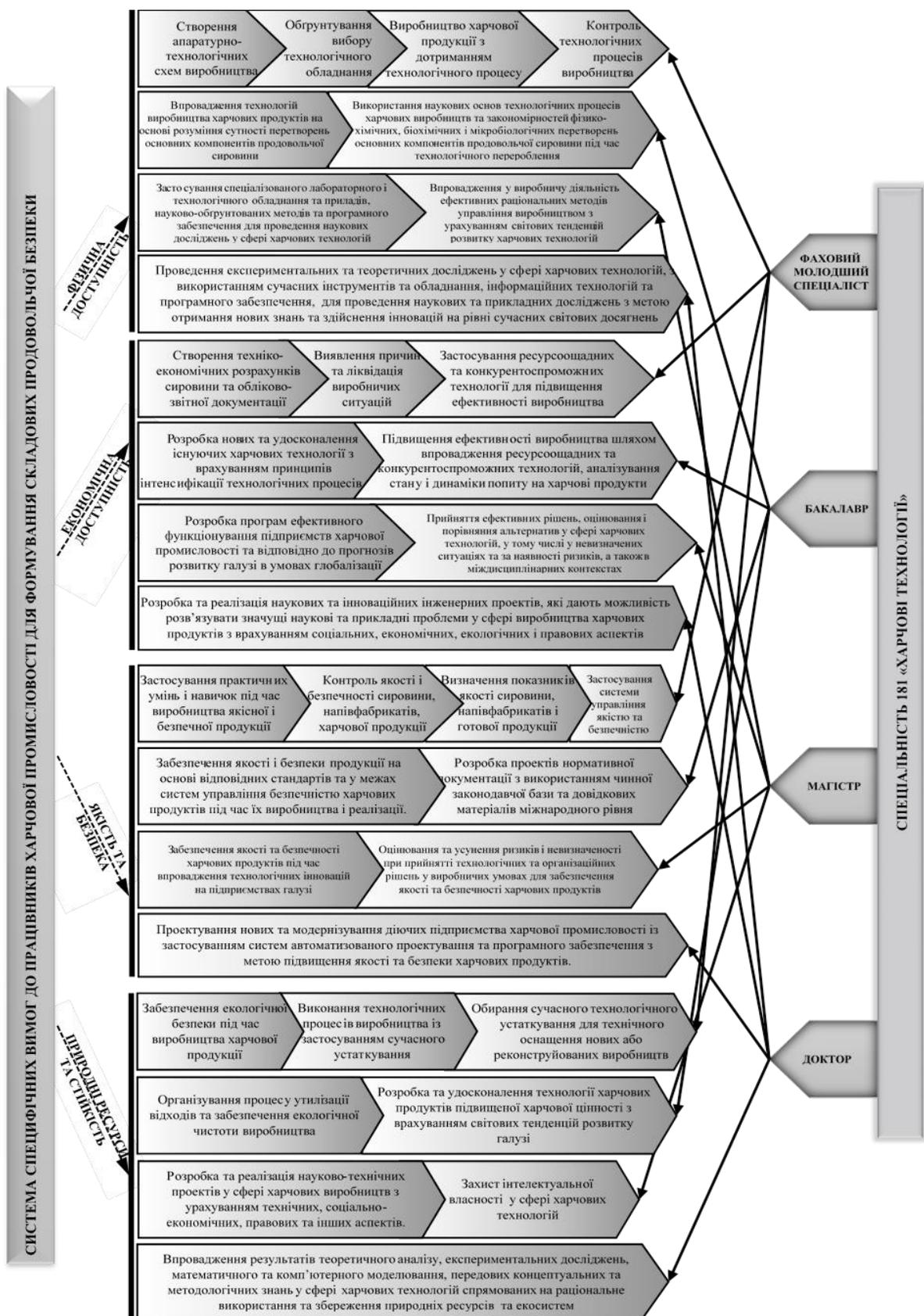
Матеріали та методи. Емпірична частина дослідження виконане на основі статистичної інформації по галузі харчової промисловості за даними 24-ох областей України за період 2012-2022 років методами наукового аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. Важливі проблеми харчової промисловості розв'язано у працях О. В. Вараксіної [1, с. 73], О. І. Іртищевої,

О. Є. Гросицької [2, с. 28], М. П. Сичевського [3] та інших, що дають відповіді на ряд питань пов'язаних із особливостями функціонування харчової промисловості, проте поза увагою залишаються проблеми, що блокують розвиток галузі та негативно відображаються на можливості забезпечення належного рівня продовольчої безпеки.

Дослідження стану харчової промисловості свідчить про слабкі темпи розвитку галузі у довоєнний період та загострення негативних тенденцій харчової промисловості після початку війни в Україні [4, с. 207-208], а також про наявність проблем харчової промисловості, що негативно впливають на можливість застосування економічного механізму державного управління продовольчою безпекою [№, с. 209]. Для нейтралізації негативного впливу та попередження проявів проблем на функціонування харчової промисловості та можливість забезпечення продовольчої безпеки розроблено багаторівневу модель обґрунтування необхідності підвищення кваліфікації працівників харчової промисловості для забезпечення продовольчої безпеки, що зосереджена на розв'язанні проблем фізичної доступності продовольчих товарів, економічної доступності продовольчих товарів, якості і безпеки продовольчих товарів, а також збереженні природних ресурсів (рис. 1).

Першочерговим завданням для сприяння виходу із кризової ситуації, що склалася у харчовій промисловості є запровадження чітких вимог до працівників підприємств даного сектору економіки, вміння та навички щодо яких повинні набуватися протягом освітнього процесу в межах навчання за спеціальністю 181 «Харчові технології». Запропонована модель дозволить забезпечити розвиток харчової промисловості через підвищення професійних якостей працівників підприємств продовольчого сектору в межах освітньої програми 181 «Харчові технології». Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності економічного механізму державного управління продовольчою безпекою у частині підтримки підприємств харчової промисловості.

Рис. 1. Багаторівнева модель обґрунтування необхідності підвищення кваліфікації працівників харчової промисловості для забезпечення продовольчої безпеки.

Зокрема варто відмітити потенційну можливість додаткового вивільнення бюджетних коштів зумовлену економією витрат ресурсів на ліквідацію вищенаведених проблем. Окрім цього, раціональний розподіл коштів, спрямованих на підтримку підприємств харчової промисловості, що базуватиметься на економічно та технічно обґрунтованій системі інформаційного забезпечення, дозволить задовільнити реальні потреби підприємств з виробництва та переробки продовольства. Щодо ефективного використання вивільнених коштів слід розуміти необхідність підвищення кваліфікації працівників підприємств харчової промисловості за для можливості впровадження нових інноваційних технологій спрямованих на удосконалення виробничо-переробних процесів. У свою чергу завдання керівництва підприємств харчової промисловості полягає у забезпеченні процесу господарювання високоосвіченими кваліфікованими кадрами, здатними проявляти набуті вміння і навички та дотримуватися описаних специфічних вимог спрямованих на досягнення належного рівня продовольчої безпеки.

Висновки. Динаміка приросту кількості підприємств харчової промисловості в Україні протягом 2012-2022 років свідчить про негативний вплив проблем харчової промисловості на продовольчу безпеку у частині зниження продовольчого виробництва. Значну роль у цьому відіграє якісний кадрового забезпечення підприємств харчової промисловості. Розроблена багаторівнева модель обґрунтування необхідності підвищення кваліфікації працівників харчової промисловості для забезпечення продовольчої безпеки, зосереджена на розв'язанні проблем фізичної доступності продовольчих товарів, економічної доступності продовольчих товарів, якості і безпеки продовольчих товарів, а також збереженні природних ресурсів. Запропонована модель дозволить забезпечити розвиток харчової промисловості через підвищення професійних якостей працівників підприємств продовольчого сектору в межах освітньої програми 181 «Харчові технології» та позитивно

впливатиме на процес створення безпечної продовольчої продукції належної якості у достатній фізичній та економічній доступності на основі засад бережливого природокористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вараксіна О. В. Основні аспекти та фактори, що формують продовольчу безпеку країни, с науковий вісник полтавського університету економіки і торгівлі. № 3 (59). 2013. URL: <http://journal.puet.edu.ua/files/journals/1/articles/537/public/537-1556-1-PB.pdf>

2. Іртищева І. О., Гросицька О. Є. Структурні особливості харчової промисловості в контексті забезпечення продовольчої безпеки. АГРОСВІТ. № 13, 2012 URL: http://www.agrosvit.info/pdf/13_2012/7.pdf

3. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. К.: Аграр. наука, 2019. 388 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1jB_Rnm4nw7--KhgDsEL2owfmxsSB9q9y/view

4. Стеців І. С., Дзюрах Ю. М. Проблеми харчової промисловості України та їх вплив на ефективність економічного механізму державного управління продовольчою безпекою: освітній аспект. Інвестиції: практика та досвід No 8/2023. С. 205-2012. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1386/1396>

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ І ВИТОКИ РЕГІОНАЛЬНИХ УРЯДІВ

Шелест Олександр Сергійович

Студент аспірант
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Одне з актуальних наразі питань є те, яке стосується рівня, на якому має бути забезпечене управління (і повноваження) всередині держави. В контексті посилення глобалізації логіка традиційної вестфальської національної держави не функціонує так, як колись, що глибоко впливає на характер транснаціонального управління. Вестфальська логіка диктувала, що міжнародні відносини повинні базуватися на розмежуванні, невтручанні та розділенні держав.

Проблем, з якими стикається вестфальський національний державний устрій, багато, вони складні та взаємопов'язані. Деякі є зовнішніми, походять від глобальної системи або макрорегіону; інші є внутрішніми, походять від різних рухів, які ставлять під сумнів територіальну цілісність, суверенітет і легітимність національної держави.

Отже, Вестфальські способи регулятивних повноважень вже є недостатніми і, ймовірно, будуть ще більшими в майбутньому. Хоча говорити про «кінець національної держави», як це роблять деякі спостерігачі, вводить в оману, сучасну національну державу слід розуміти як соціальну конструкцію в історичних термінах, а не як остаточне вирішення класичної проблеми забезпечення управління та знаходження порядку в ситуації побутової нестабільності та конфлікту. Існує навіть загальна згода серед науковців, а також осіб, які формують політику, що все більше і більше сфер політики та проблем є транснаціоналізованими і тому залежать від дедалі складніших і багаторівневих систем управління.

Багато науковців посилаються на пост-вестфальський порядок, який

передбачає більш багаторівневу систему управління та влади, але жодним чином не вказує на кінець національної держави. Як політики, так і дослідники брали участь у дебатах щодо різних форм і рівнів транснаціонального управління та формування політики.

Управління може стосуватися сфер повноважень на всіх рівнях людської діяльності, які становлять системи правління, у яких цілі переслідуються шляхом здійснення контролю. Він може залучати як державних, так і приватних акторів, і може бути як формальним, так і неформальним. Тому врядування не слід плутати з урядом або обмежувати ним. Управління також може існувати на різних рівнях і масштабах.

У той час як деякі спостерігачі зосереджуються на одному рівні або на визначенні того, який рівень є найбільш підходящим для будь-якої конкретної проблеми, багато складних транскордонних викликів і проблем вимагають управління на кількох рівнях і масштабах одночасно (тобто багаторівневих або вкладених на глобальному, регіональному, національному та субнаціональному рівні/локально).

Ціль роботи./Aim. Дослідження сучасних акцентів у регіональній політиці є відправною точкою цієї статті. Отримані дані ведуть до концепції глокалізації, яка є співвідношенням між глобальною орієнтацією та локальними та регіональними аспектами промислового виробництва. Глокалізація проявляється як локальні виробничі комплекси, які є вузлами глобальних мереж. Щоб розв'язати глобально-локальний парадокс, можна використати концепцію «глокалізації», яка виходить за рамки проблеми масштабу, роблячи масштаб не наперед даним, а продуктом соціально-економічної просторової боротьби влади та контролю. Є три основні аспекти, які слід взяти до уваги щодо глокалізації.

Спочатку відбувається реструктуризація інституційного рівня від національного масштабу як до наднаціональних структур управління, так і вниз до окремих органів, місцевих, міських чи регіональних конфігурацій. По-друге,

це стратегії глобальної локалізації ключових форм промислового, сервісного та фінансового капіталу. По-третє, масштаб, у якому відбувається соціальне, культурне та економічне життя та дії, дуже мінливий і динамічний, тому що це результат і наслідок соціальної боротьби за владу та контроль. Глокалізація, таким чином, стає новим способом вирішення глобально-локального дискурсу в географії, а також в економіці.

Матеріали та методи./Materials and methods. Ця робота зосереджується на аналізі широкого спектру інституційних змінних регіонального рівня, таких як мажоритарна проти пропорційної систем голосування та усталена практика консоціаціоналізму. Крім того, представлено приблизне дослідження впливу регіональних партій на формування та зміну уряду.

Незважаючи на десятиліття процесу федералізації, деволюції та регіоналізації держав у всьому світі, і не враховуючи надзвичайно рідкісні ранні роботи, порівняльна література про регіональне управління та регіональну демократію все ще знаходиться в зародковому стані. Більшість досліджень, хоч і надзвичайно цінних, базуються на дослідженнях, проведених лише в одній чи двох країнах.

Крім того, більшість цих досліджень в основному спиралися на теорії формування уряду, розроблені на національному рівні, не приділяючи особливої уваги конгруентності уряду між регіональним і національним рівнями.

Результати та обговорення./Results and discussion. Велику наукову увагу, а також політичні дискусії було присвячено оцінці того, чи є глобальне управління більш прийнятним і ефективним, ніж регіональне управління, або ніж двосторонні та інші рішення. У цій дискусії вражає те, що ставлення до регіонального управління як до інструменту вирішення багатьох важливих проблем і викликів змінилося з відвертої критики та скептицизму на оптимізм. Можна помітити дедалі більшу увагу до порівняльної політичної переваги регіонального управління.

Висновки./Conclusions. Актуальність та ефективність регіонального управління може бути різною в різних сферах політики та в різних контекстах. Проте на практиці різні форми управління часто пов'язані між собою, що призвело до понять багаторівневих або «вкладених» систем управління. Це означає, що різні рівні управління слід розглядати не як конкурентні, а як взаємодоповнюючі.

PHILOLOGICAL SCIENCES

СИНЕРГЕТИЧНІ ВИМІРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РОМАНУ МАРТИ ХОЛЛ КЕЛЛІ «БУЗКОВІ ДІВЧАТА»

Абабіна Наталія Василівна

к.філол.н., доцент

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. У художній літературі представлена безліч персонажів – з різним внутрішнім світом і типом поведінки, які втілюють у собі характеристику суспільного буття. Серед них є особистості, які у цілому виглядають як складна, відкрита, динамічна система, що у процесі взаємодії з оточуючим середовищем здатна до саморозвитку, самопроекування, самореалізації. Внутрішньою силою такої людини є свідомо воля, що виникає на тлі підсвідомого та інтуїтивного.

Ця особистість зазвичай направлена на розвиток, подолання труднощів, проявляє адекватність при посиленні емоційної напруги, регулює свої думки і відчуття, ясно розуміє принципи регресивної і прогресивної поведінки. Завдяки цьому шляхом самовиховання і самоконтролю задовольняються особисті глибинні потреби, підвищується ефективність і продуктивність життя, що наближає до гомеостазису – стійкості і стабільності внутрішнього стану соціальної системи та середовища, у якому вона розвивається.

Новизна теми – у вивченні цих механізмів з точки зору самоорганізації. Особистість, що здатна до такого процесу, є важливою, бо, на думку синергетиків, вона оприявнює конструктивно складений суб'єкт, який адекватно мислить, цілеспрямовано розвивається та готовий до ефективної

взаємодії з оточуючим середовищем. Дослідження такої особистості є **актуальним**, оскільки воно дає розуміння, на якій стадії самоорганізації знаходиться суспільство чи конкретна людина. А це, у свою чергу, сприяє виробленню певної стратегії поведінки.

Мета роботи: у процесі синергетичного аналізу образів трьох героїнь роману Марти Холл Келлі «Бузкові дівчата» (2016) продемонструвати різні типи самоорганізації людини у хаосі. Виходячи з мети, вирішуємо такі завдання: дослідити художні прийоми, за допомогою яких автор розкриває процес внутрішнього упорядкування кожної героїні для досягнення гомеостазису; показати трансформацію усталених принципів та моральних норм під впливом середовища.

У такому аспекті дослідження цього роману не проводилося.

Матеріали та методи. Дослідження базується на специфічних підходах і терміносистемах синергетики – це стрибкоподібні переходи, біфуркація і відбір, самоналаштування, які є основними механізмами самоорганізації. Проблему самоорганізації розробляють І. Добронравова, Л. Бевзенко, О. Ніколаєва та інші дослідники, які є представниками різних галузей науки. Вони приділяють увагу питанням соціальної самоорганізації під час глобальної напруги і протистояння, розглядають типи хаосу, його прояви у соціумі та реакцію на нього людини і суспільства в цілому. Саме ці напрацювання є теоретичним підґрунтям даної розвідки.

Результати та обговорення. В основі сюжету роману лежать події Другої світової війни, до яких так чи інакше причетна кожна з трьох героїнь 17-річна полька Кася Кузмерик, 37-річна американка Кароліна Феррідей та лікарка-арійка Герта Оберхойзер. Життя до війни усіх трьох жінок виглядає лінійним, урівноваженим. Воно являє собою стабільний стан з виробленими параметрами порядку, у який час від часу включається статистичний хаос тобто такий, який легко можна повернути у звичний порядок. Кася вчиться у католицькій школі Любліна, Кароліна працює у французькому консульстві у

Нью-Йорку, Герта – студентка медичного інституту Дюссельдорфа.

Центральним у романі є Образ Касі Кузмерик. За сюжетом, ця героїня знаходиться в епіцентрі подій.

Коли у 1939 році Німеччина починає бомбити Польщу, Кася вступає до підпільної антинацистської організації, виконує відповідальні завдання і готова пожертвувати життям за правду. За це потрапляє у концтабір Равенсбрюк, який виявляється справжнім пеклом. Дівчина навіть не може повірити, що таке знуцання над людьми і приниження гідності може бути реальністю. Вже по дорозі до табору з нею трапляються напади паніки. Обставини, у які вона потрапляє, не відповідають її ціннісним настановам.

Та з часом дівчина опановує себе і намагається пристосуватися до агресивної, хаотичної структури заради того, щоб вижити. Тут вона повинна стати іншою Касею, залишившись сильною, незламною, відданою своїй батьківщині, вона має набути нових якостей, завдяки яким має зостатися живою, щоб усьому світові розповісти про злочини німецьких нацистів.

Щоб зберегти життя, дівчині необхідно було кардинально трансформувати своє ставлення до середовища. Проте, проявляючи ненависть до працівників табору, героїня залишається людяною, співчутливою і уважною до своєї «табірної сім'ї». Це практично демонструє самозародження нової організації на базі тих основних принципів, які були вироблені в Касі з дитинства. Завдяки мужності, сміливості, рішучості їй вдається виробити нові для себе правила виживання у цьому хаосі.

Коли людина потрапляє у хаотичне, непередбачуване середовище, існування в якому сповнене кризи і трагізму, вона повинна адаптуватися до нього, щось у собі змінити, оновитися, щоб жити далі. Таке оновлення може бути катастрофічним. Звісно, у таких обставинах реорганізація своєї установленної системи цінностей проходить нелегко, тому що це відбувається на фоні загостреного протиріччя між минулим життям і теперішнім.

Так сталося і з Касею – гарно вихована, емоційна, весела, життєрадісна

дівчина стикається з жорстоким середовищем, у якому вона повинна забути про свої дівочі мрії, бо основною метою стає зберегти своє життя. Касі вдається це протиріччя послабити, подолавши насамперед психологічний бар'єр. Використовуючи увесь свій внутрішній резерв, вона виробляє в собі здатність до здійснення особливо тяжких дій, до повного контролю своїх вчинків, вчиться не відчувати сильного страху і розгубленості. Емоційний бар'єр, що долається через кризу, як правило, мобілізує і спонукає на вироблення нових параметрів порядку.

Кася виробляє певні правила (параметри), які допоможуть зберегти життя: не шикуватися на перекличку в перший ряд, щоб не стати жертвою нудьгуючої наглядальниці або її собаки; сконцентруватися і бути розумнішою за німців; не витрачати енергію на ненависть; думати про те, як зберегти сили. Щоб не впадати у депресію, вона відволікається на щось добре, – вивчає англійську, французьку, спостерігає за пташкою, яка струшує з крил сніжинки і уявляє, як сама летить, куди забажає душа. Але коли розгледіла, що гілочка у гнізді пташка скріплює людським волоссям, в грудях дуже защемило. Головне, вважає Кася, не підпускати тугу, бо вона гірша за хворобу. Ті, що їй піддавалися, переставали їсти і вмирати.

Найбільшого страждання Кася зазнає, коли стає одним з «лабораторних кроликів» – так називала лікарка Оберхойзер ув'язнених, на яких проводилися медичні експерименти. Через те, що у них були прооперовані ноги, вони стрибали, як кролики.

Після перемоги над фашизмом пережита напруга і трагізм не дають нормально адаптуватися й до мирного життя, тому що треба пройти новий шлях самоорганізації. Досягти гомеостазису вдається тільки через стреси, які вкотре оновлюють героїню.

Арійка Герта Оберхойзер обирає роботу у концтаборі, бо вірить, що там здійсниться мрія всього її життя – стати одним з найкращих хірургів СС. В іншому місці це було неможливо – жінці-хірургу суспільство не довіряло.

Щоб пристосуватися до роботи у концтаборі, вона також має дещо у собі змінити, проте ці зміни не такі кардинальні, як у Касі, тому що її свідомість сформована в умовах іншого суспільства – жорстокого і цинічного. Відтак її мета пов'язана з його майбутнім і відповідає його вимогам. Щоб домогтися успіху, їй треба ще навчитися не звертати уваги на закривавлених, закатованих жінок, не чути їхніх криків від болю і слідкувати, щоб під час операції без знеболювального пацієнтка її не впізнала.

Цей шлях вона обрала усвідомлено, бо хоче стати найкваліфікованішим хірургом у таборі і увійти в елітну групу лікарів СС. Заради цього експериментує над людьми, серед яких виявляється Кася, холоднокривно проводить стерилізацію дівчат, які були відправлені на розвагу німцям, вбиває людей смертельними ін'єкціями, виконуючи норму за наказом з Берліна, за що в нагороду отримує хрест «За військові заслуги».

Молода лікарка вчиться виконувати це «доброзичливо» і вважає, що робить «справжню послугу», порівнюючи людей з хворими собаками, яких необхідно приспати, щоб позбавити страждань. Герта впевнена, що такою участю вона пришвидшує перемогу Німеччини, тому свої дії не піддає жодним сумнівам. Навпаки, вона пишається тим, що стала жінкою-лікарем рейха, сильною, зосередженою, бо народжена для великих справ. Ніщо не може їй завадити, бо вона готувалася до цього усі роки навчання в медінституті: систематично знижувала свій так званий «поріг чутливості», беручи участь у боях на мечях в анатомічній лабораторії, де замість мечів студенти використовували людські кінцівки.

Герта уперто робила свою душу «черствою», «заморожувала» свої почуття в огидних ситуаціях (зціпивши зуби, терпіла насилля від рідного дядька, підробляючи у його м'ясній крамниці, бо він платив за її навчання). Все це задля того, щоб стати повноцінним членом нацистського суспільства, бо насправді вірить у гітлерівські ідеї і велике майбутнє Німеччини. У часи керування підрозділом молодіжної нацистської партії Герта пройшла жорсткий

відбір і отримала посвідчення про бездоганну генетичну історію, що означало високу расову цінність. Як вимагає статут її партії, вона підтримує ідею знищення євреїв, бо знає з підручників, що вони не заслуговують бути нацією, бо ліниві, «чіпкі і схильні до панування» (Келлі, 2016: 68).

Навіть коли лікар-єврей безкорисливо допомагає її хворому батькові, Герта вбачає у цьому один з прийомів «підчепити людину на гачок», щоб вдертися в довіру до трудяг-німців, а згодом здерти три шкури. Коли дізнається, що всю сім'ю лікаря вбили, намагається налаштуватися на звичне сприйняття такої ситуації, бо все це «задля розвитку Німеччини».

Принципи Герти Оберхойзер, встановлені нею до прибуття у концтабір, кардинальних змін не потребують, тому що ця війна була для неї очікувана. Те, що викликало у Касі Кузмерик глибокі протиріччя і раптовий стрес, для Герти виявилось лише незначним ускладненням, легкими коливаннями. Проте помилковий вибір кінцевої мети (атрактора) призвів до трагічного фіналу.

В образі Кароліни Феррідей втілені риси успішної працівниці французького консульства, світської левиці, яка організовує гала-прийоми задля збору грошей на допомогу французьким сім'ям, що виїжджають з Франції до Америки через нестабільність у країні.

З початком війни у Європі її стан змінюється, як і в інших американців від легкого побоювання до повного відчаю, коли у війну вступає Америка. Ці зміни проявляються як у професійній діяльності, так і в особистому житті. Вона закохується у француза Поля, який повертається до Франції і потрапляє у концтабір. На війні гине рідний брат, з яким була в дуже близьких стосунках. Та їй вдається вгамувати складні емоції і знайти інші напрями професійної діяльності, найбільш корисні у цей час не тільки особисто для неї, а й для інших. Кароліна зосереджується на роботі з таємними документами про масове знищення нацистами євреїв, слов'ян, циган і всіх, кого вони назвали «недолюдьми».

Їй доручають виявити, де німці розміщують транзитні табори для

населення, кого туди розподіляють, за що заарештовують. Так вона дізнається, що, окрім транзитних, є ще табори іншого призначення – концентраційні. Нанесення на карту показало велику їх кількість в Австрії, Польщі, Франції, Німеччині. Завдяки доступу до списків заарештованих стає відомо, у який концтабір переправлений її коханий.

Ситуація ще більше ускладнюється, коли Вашингтон розриває дипломатичні відносини з Францією, і у Нью-Йорку закривають посольство. Кароліна продовжує свою благочинну діяльність на допомогу французьким дітям-сиротам, яких постійно кудись евакуюють. Вона самотужки збирає посилки навіть тоді, коли консульство перестає оплачувати їх, здає сімейне срібло в антикварний магазин і перешиває свої речі на дитячі.

Надія на щасливе майбутнє з'являється тільки після Перемоги. Через матір вона дізнається про існування Національної асоціації депортованих учасників Супротиву, яку організувала колишня ув'язнена Равенсбрюка для допомоги жінкам, що повернулися з німецьких концтаборів. Кароліна зав'язує переписку з цими жінками і дізнається про все, що вони пережили, організовує благочинні заходи у різних країнах, збирає кошти для «кроликів» Равенсбрюка, щоб переправити їх до США на лікування.

Весь світ відгукнувся: лікарні були готові їх взяти на безоплатне лікування, ресторани пропонували харчування, журнали відкривали лінію одягу та взуття для цих жінок, деякі сім'ї пропонували проживання, хтось просто висилав гроші. Так Кася з сестрою стали їй найближчими подругами.

Війна змінює життя Кароліни, хоча безпосередньої участі у ній вона не приймає. Проте непереборне бажання допомогти і підтримати людину у складній ситуації не затьмарюється жорстокістю і цинізмом війни. Внутрішня сила героїні тримається на якостях, які стали для неї звичними – це добропорядність, чесність, щирість і співчуття.

Завдяки цьому вона перемагає усі життєві коливання, а кінцева мета її думок та вчинків завжди благородна.

Висновки. Послідовне дослідження адаптації людини до початку війни, трансформація її системи упродовж неї та у мирний час показує, що при взаємодії з хаосом людська система знаходиться у критичному або надкритичному стані і спрямована на формування стійкої, стабільної, цілісної структури. Якою буде ця структура – демонструє динаміка змін ціннісної свідомості, що має коливальний характер, який регулюється традиційними моральними цінностями сім'ї, етносу.

Синергетичні напрацювання дають можливість виробити новий погляд на характеристику якостей особистості, аналіз вчинків, вміння переорієнтуватися у складній ситуації. Разом з тим – вивчити умови, необхідні для досягнення гомеостазису, тобто стійкості і стабільності внутрішнього стану соціальної системи та середовища, у якому вона розвивається. Для літературознавства це новий спосіб аналізу твору.

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ: СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА

Науковий керівник:
Анісімова Алла Ігорівна
канд. філол. наук, доцент
доцент кафедри англійської філології
Баранова Анастасія Ігорівна
студентка 4-го курсу
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Анотація. Нами було виконано розгляд функцій політичної реклами та її ролі у суспільстві, а також, зроблено опис стилістичних особливостей рекламних текстів. Визначили, що політична реклама як нова форма комунікації має на меті впливати на політичні погляди та поведінку людей. Використання різноманітних засобів масової інформації, таких як телебачення, радіо, соціальні мережі, преса та зовнішня реклама, сприяє підвищенню обізнаності та переконанню виборців підтримувати певну політичну партію чи кандидата.

Нами були розглянуті основні характеристики політичної реклами, такі як комунікативна мета, інформативність, соціально-орієнтованість, ідеологічність та культурна функція. Досліджено мовні особливості політичного дискурсу, такі як застосування переконливих мовних технік, риторичних прийомів та представлення політичних ідеологій і цінностей. Розглянуто такі мовні прийоми, як повторення, гіпербола, риторичні запитання, метафори, алітерації та аналогії, а також використання політичного жаргону та символіки та викладено конкретні приклади з політичних рекламних текстів англійських та американських політиків останніх років для кожного з цих прийомів.

Ключові слова: політична реклама, політичний дискурс, риторичні прийоми, мовні засоби.

Постановка проблеми. Реклама постає перед нами динамічною та швидкозмінною сферою діяльності людей. Щоденний вплив реклами на мільярди потенційних споживачів не тільки сприяє формуванню споживчих уподобань, а й потрапляє у соціальне середовище, яке бере участь у формуванні певних стандартів мислення та поведінки різних груп людей у різних країнах та у всьому світі.

Слово “реклама” переважна більшість населення трактує як комерцію. Усім відомо, що рекламу створюють для того, щоб змусити людину зробити якусь дію, наприклад, купити товар. Проте, якщо звернутися до витоків історії, можна зробити висновок, що найпершим проявом такого явища є політична агітація. У цьому контексті часто використовується політична реклама, яка й стала основою нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зі світового досвіду відома сила і роль політичної реклами. Зв'язок мови і політики проявляється насамперед у тому, що політичний режим не може існувати без спілкування. Мова є інваріантним засобом вираження політичних ідей і реалізації політичної дії. За справедливим зауваженням Е. Шейгала, *«Специфікою політики, на відміну від деяких інших сфер людської діяльності, є її переважно дискурсивний характер: багато політичних дій за своєю природою є мовленнєвими діями»* [5, с. 27]. У науці існують думки, що політична діяльність взагалі обмежена як така діяльністю мовною [8]; крім того, у сучасних дослідженнях мова розглядається в рамках суб'єкт-суб'єктної філософської парадигми не стільки як засіб відображення політичної реальності, скільки як засіб її створення [9].

А формування нової політичної системи призвело до значного кількісного зростання політичної реклами, що зумовлено освоєнням дедалі більшої кількості каналів комунікації та використанням нових різноманітних типів рекламних звернень. У суспільстві політична реклама давно перетворилася на засіб впливу, значення якого важко переоцінити.

Проте, на сьогодні феномен політичної реклами ще недостатньо

вивчений. Про це свідчить мала освітленість проблеми у літературі. На даний момент дослідниками публікуються різноманітні наукові роботи, що націлені на вивчення політичного дискурсу в цілому. Найбільший внесок у цей напрямок зробили такі українські та зарубіжні дослідники, як Славова Л. Л. [4], Кузнецова Г. В. [3], Бутова І. [1], Бове Л. [7], Бірд А. [6] та інші.

Отже, актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, високою вивченістю представленої проблеми, а з іншого – необхідністю аналізу та опису конкретних мовних особливостей рекламного тексту, таких як структура та семантика, що зумовлено розвитком і формуванням нового середовища спілкування.

Мета статті. Метою даної роботи було вивчити функції реклами та її роль у суспільстві, а разом з тим, описати мовні особливості рекламних текстів. Для досягнення поставленої мети нами були сформульовані такі завдання: розглянути поняття “реklamний текст”; охарактеризувати лінгвістичні особливості рекламного тексту; визначити характерні риси політичної реклами; надати опис лінгвістичних особливостей рекламного тексту політичного спрямування; проаналізувати лексику та синтаксис англomовних політичних рекламних текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політична реклама, як зазначає вище згаданий дослідник Бове Л. – це форма комунікації, яка покликана впливати на політичні погляди та поведінку людей, що передбачає використання різноманітних засобів масової інформації, таких як телебачення, радіо, соціальні мережі, преса, зовнішня реклама для просування політичних кандидатів, партій чи ідей [7, с. 12].

Мета політичної реклами полягає в тому, щоб підвищити обізнаність, зацікавленість і, зрештою, переконати виборців підтримати певну політичну партію чи кандидата [2]. Проаналізувавши праці різних науковців, ми визначили характерні ознаки реклами політичної спрямованості, а саме: комунікативна мета, інформативна, соціально-орієнтована, ідеологічна та культурна функції.

Аналіз перерахованих вище понять дозволив дійти висновку, що політична реклама спрямована на вплив на політичну поведінку виборців та їхню підтримку певного кандидата чи партії. Вона включає ряд тактик і прийомів для просування політичних ідей і досягнення конкретних цілей, наприклад, перемога на виборах.

Мовні особливості відіграють значну роль у політичному дискурсі та дозволяють мовцям ефективно спілкуватися через діалог, промови та інші форми спілкування. За зауваженням А. Бірда, основні лінгвістичні прийоми, які найчастіше використовуються в контексті політичних рекламних текстів наступні: послідовність слів у висловлюванні, складні слова, змішування, метафори, метонімія, аналогії, повтори, займенники, активний і пасивний стани та антитеза [6, с. 32].

У результаті на конкретних прикладах рекламних текстів англійських та американських політиків останніх років вдалося виокремити основні лінгвістичні стратегії та методи впливу в політичній рекламі. Наш лінгвістичний аналіз зосередився на кількох ключових аспектах, зокрема на використанні переконливих мовних технік, маніпулюванні риторичними прийомами та представленні політичних ідеологій і цінностей. Для кожного з перерахованих вище явищ ми намагалися знайти відповідні методи реалізації.

Таким чином, використання таких емоційних звернень, як страх, гнів, розчарування, оптимізм, надія, політична гордість, патріотизм і співчуття, формує основу для переконання та створення переконливих ідей.

Наприклад, виступ політика, який намагається вселити страх, може містити схожі ідеї: "If we don't act now, our country will be overrun by dangerous criminals". Політична реклама, спрямована на викликання гніву чи розчарування, може містити таке повідомлення: "We've had enough of the same old politicians who don't care about us. It's time for a change".

Крім вищесказаного, політична реклама може використовувати такі прийоми, як повторення, гіпербола та риторичні запитання. Ці риторичні

прийоми використовуються, щоб переконати виборців і вплинути на них шляхом створення сильних емоційних реакцій і підкреслення ключових повідомлень і проблем.

Повторення – використання одних і тих самих слів або фраз кілька разів у політичній рекламі має на меті посилити повідомлення та зробити його більш запам'ятовуваним глядачам (наприклад, “Yes We Can”, “Make America Great Again”, “Take Back Control”, “Get Brexit Done”, “Build back better” тощо).

Гіпербола використовується в політичній рекламі англійською мовою, щоб перебільшити повідомлення чи ідею для драматичного ефекту. Ось кілька прикладів гіпербол у політичній рекламі: “The Most Dangerous President in American History”, “A War on Coal”, “The Biggest Tax Cut in History”, “Take Back Control” тощо.

Риторичні запитання часто використовуються в політичній рекламі, щоб залучити аудиторію та спонукати її критично мислити щодо проблем, які їм пропонують. Ось кілька прикладів риторичних запитань у політичній рекламі англійською мовою: "Can we really trust our future to someone with no experience?", "Is this the kind of leadership we want for our country?", "Isn't it time for a change?", "Do you want to go back to the policies of the past?" тощо.

Наступними пунктами, які розглядалися, були літературні прийоми метафори, алітерації та аналогії – прийоми, які використовуються для створення відчуття терміновості чи важливості навколо конкретної проблеми чи кандидата, таким чином формуючи основу для їх використання як засобів маніпулятивної мови.

Було виявлено, що метафори зазвичай використовуються в політичній рекламі, щоб створити яскраві образи та зробити складні проблеми більш зрозумілими для аудиторії (наприклад: “Make America Great Again”, “Stronger Together”, “We're all in the same boat” тощо).

Наступний літературний прийом – алітерація. У політичній рекламі алітерацію часто використовують для створення помітного та

запам'ятовуваного слогану, який швидко запам'ятовується. Повторення того самого звуку може зробити повідомлення більш помітним і потужним. Наприклад: "Fighting for us", "Strong and stable leadership", "For the many, not the few", "Boris's Brexit Bus" тощо.

Аналогія — це риторичний прийом, який часто використовують у політичній рекламі, щоб допомогти людям зрозуміти складні проблеми, порівнюючи їх із більш знайомими чи зрозумілими поняттями. Прикладами можуть бути: порівняння опонента політика з історичною особою чи відомим лиходієм, порівняння країни та народу з родиною, народу зі спортивною командою, яка грає разом, порівняння важкої хвилини з битвою тощо.

Нарешті, зображення політичних ідеологій і цінностей є останньою характерною рисою англійської політичної реклами, в якій мова часто використовується для вираження певної політичної ідеології або набору цінностей.

А також широке використання політичного жаргону ("Entitlement programs", "Grassroots movement", "Public-private partnership", "Soft power", "Super PAC", "Transparency" тощо) та впровадження символіки та образності (наприклад, кандидата можна зобразити з прапором, щоб символізувати його патріотизм, або опублікувати фотографію, що стоїть перед фабрикою, щоб продемонструвати підтримку робочих місць та економіки, або кандидатів можна показати, як вони спілкуються зі своїми сім'ями чи сім'ями у своїх громадах, щоб підкреслити свою прихильність сімейним цінностям) сприяють посиленню ефективності рекламного тексту, роблять його більш виразним і таким, що запам'ятовується.

Висновки. Проаналізувавши кожен текст за наведеними вище критеріями, ми зробили наступне узагальнення: політична реклама використовує переконливу мову, маніпулює риторичними техніками та представляє політичні ідеології та цінності, щоб бути переконливими та легко впливати на поведінку аудиторії. Використовуючи переконливу мову та

риторичні засоби, політична реклама намагається схилити думку виборців на користь певного кандидата чи політичної партії. Крім того, політична реклама часто демонструє ідеології та цінності, які підтримує кандидат або партія, намагаючись звернути увагу на виборців, які поділяють подібні переконання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бутова І. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. – Режим доступу: http://old.lingua.lnu.edu.ua/Visnyk/visnyk/Visnyk_16/articles/Butova.pdf
2. Жданова Є. Ю. Рекламний текст як об'єкт лінгвістичного дослідження [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: URL:<https://journal.tltsu.ru/rus/index.php/Vectorscience/article/view/288/290>.
3. Кузнєцова Г. В. Адресат політичного дискурсу: стан вивчення й перспективи дослідження. – Актуальні питання іноземної філології: наук. журнал./ [редкол.: І. П. Біскуб (гол. ред.) та ін.] – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. – №10. – С. 176-181.
4. Славова Л. Л. «Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: монографія/ Л. Л. Славова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – 358с.
5. Шейгал Е. І. Семіотика політичного дискурсу. – В: Зміна, 2000.-368 с.
6. Beard, A. The Language of Politics. London: Routledge. – 2000.-230 p.
7. Courtland L Bovée. Contemporary Advertising. – Boston: Irwin, 1992.-732 p.
8. Dieckmann W. Politische Sprache, Politische Kommunikation: Vorträge, Aufsätze, Entwürfe. – Heidelberg: Winter, 1981. – 279 с.
9. Ealy S. Communication, speech and politics. – Washington, D. C.: University Press of America, 1981. – 245 с.

СТРУКТУРА АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ВИДАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕМАТИКИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Балабін Віктор Володимирович

Доктор філол.н., професор

Сидорчук Дарина В'ячеславівна

Курсант

Військовий інститут

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. У зв'язку з активізацією військово-технічного співробітництва України з країнами партнерами, потреба обміну науковими дослідженнями та інформацією є актуальною на даному етапі розвитку Збройних Сил України. Важливу роль у цьому відіграють англomовні наукові видання військово-технічної тематики, структура яких має свої параметри, що потребують детального лінгвістичного дослідження.

Мета роботи. З метою визначення структурних параметрів англomовних наукових журналів з військово-технічною термінологією було проведено лінгвістичний аналіз мікроструктури та макроструктури видання.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження слугували англomовні статті наукового журналу Великої Британії «Defence Procurement International», що містить публікації на військово-технічну тематику. Загальний обсяг проаналізованих матеріалів дослідження становить 108 умовних сторінок А4. Дослідження було виконано за допомогою структурного методу, індукції та дедукції.

Результати та обговорення. Аналіз мікроструктури наукового видання полягав у визначенні закономірностей укладання наукових статей військово-технічного спрямування, а саме композиційних елементів (анотація, вступ,

основна частина, яка висвітлює теорію чи припущення автора, аргументацію або заперечення тверджень, результати, висновки та список використаних джерел). Визначено використання структури параграфів, їхній поділ на абзаци та тематичні речення для логічного, послідовного зв'язку думки автора та її висвітлення в тексті наукових статей.

Завданням аналізу макроструктури наукового видання військово-технічної тематики стало визначення способу групування статей на смислові блоки – розділи. З'ясовано, що формування розділу наукового видання залежить від теми наукових статей або галузі знань. Перед змістом опубліковано передмову, що дає загальне уявлення про тематику цілого видання та висвітлює проблематику досліджених питань.

Висновки. Таким чином, наукове видання військово-технічної тематики має мікро- та макроструктуру, що сприяє чіткому та зрозумілому поданню інформації, полегшує сприйняття й обмін між спеціалістами. Аналіз його структури дозволяє виявити мовні особливості та структурні зв'язки для вдосконалення комунікації між науковцями та читачами.

ЛЕКСИЧНІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕХНІЧНИХ НАСТАНОВ

Бережний Ігор Євгенійович
Курсант
Військовий Інститут
Київського Національного Університету
Імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ./Introductions.

Технічні настанови – документи, що містять відомості про конструкцію, технічні характеристики виробу та його складників, вказівки для безпечної експлуатації та проведення оцінки технічного стану озброєння і військової техніки. Технічні настанови насичені великою кількістю загальновійськових і військово-технічних термінів. При здійсненні письмового та усного перекладів ці терміни викликають значні труднощі. Якісний та еквівалентний переклад цих настанов вимагає від перекладача комплексних знань прийомів, методів та технології перекладу а також постійного їх вдосконалення у сфері військово-технічної термінології.

Мета роботи./Aim.

Визначити основні лексичні труднощі, що виникають при здійсненні письмових та усних перекладів англomовних технічних настанов.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Матеріалом дослідження було взято технічну настанову з експлуатації самохідної-артилерійської установки М109А6. При написанні роботи був використаний метод контент-аналізу.

Результати та обговорення./Results and discussions.

До основних лексичних труднощів у технічних настановах належать: багатокomпонентні терміни, аббревіатури, скорочення, топоніми, неологізми, а також номенклатури.

Провівши аналіз технічної настанови з експлуатації самохідної артилерійської установки М109А6, методом випадкової вибірки 20 сторінок тексту об'ємом у 2000 слів, було визначено, що багатокomпонентні терміни і аббревіатури найчастіше зустрічались у вибраному тексті, з показниками 798 і 121 відповідно. Отже основні лексичні труднощі, що виникають при перекладі технічних настанов на прикладі наступних багатокomпонентних термінів і аббревіатур.

SINCGARS – single channel ground and airborne radio system, цей термін перекладається як *одноканальна наземна і повітряна система радіозв'язку*. Труднощі полягають у тому, що по-перше в Українській мові немає еквівалентного терміну, а при перекладі у більшості випадків цивільний перекладач переклав би термін як *одноканальна наземна і десантна радіосистема*, що відповідно є некоректним перекладом.

RAP – rocket assisted projectile, цей термін перекладається як *активно-реактивно снаряд APC*. Незважаючи на наявність прямого відповідника, більшість цивільних перекладачів перекладатимуть слово *rocket* як *ракета*. Також його перекладатимуть некоректно використовуючи приблизно такі варіанти перекладу як: *снаряд з реактивним акумулятором, допоміжний ракетний снаряд або снаряд з реактивним зарядом*.

EFST – essential fire support task – цей термін перекладається як *завдання з забезпечення вогневої підтримки з великим рівнем пріоритетності*. Під час перекладу терміну можна неправильно визначити головне слово, у правильному перекладі це слово *task*, проте якщо помилково визначити і взяти за основу наприклад *support task*, то можна помилково перекласти термін як *завдання з підтримки важливим вогнем*.

Висновки./Conclusions. Провівши аналіз технічної настанови з експлуатації самохідної артилерійської установки М109А6 робимо наступний висновок – переклад технічних настанов викликає значні труднощі за рахунок своєї великої насиченості загальновійськовими і військово-технічними

термінами, які в основному зустрічаються у виді багатокomпонентних термінів та абревіатур.

Для подолання цих труднощів перекладач повинен працювати з військово-технічними англomовними глосаріями, постійно вдосконалювати знання за фахом і слідкувати за тенденціями розвитку нових систем озброєнь і військової техніки а також володіти прийомами перекладу багатокomпонентних термінів.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ТОНІ МОРРИСОН “РАЙ”

Гонсалес-Муніс Світлана,

доцент

Пилипенко Альона Ігорівна,

Студентка

Дніпровський національний університет

ім. Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Стилiстичнi особливостi - це певний ряд характеристик та значень, якi роблять лiтературний доробок унiкальним та вiдрiзняють вiд iнших стилiв або творiв. У тексті можуть зустрічатися рiзнi види стилiстичних прийомiв. Це можуть бути фразеологiзми, лексичнi звороти, лiтературнi засоби, тропи, образнiсть. Стилiстичнi особливостi можуть залежати вiд рeгiону написання, епохи або нави́ть жанру, а також є специфiчними для кожного автора. Вони є важливими не тiльки для передання читачу автором певного настрою та передачі потрібного повідомлення, а також для лiтературної iнтерпретацiї тексту вченими, для можливого розумiння iсторичного контексту тексту або для загального розумiння повідомлення вiд автора.

Вони вiдiграють ключову роль у лiтературi та допомагають визначити стиль письменника. Це не тiльки важливий iнструмент лiтературного аналізу та iнтерпретацiї, а також надання уявлення про задум, тему та загальний тон автора. Стиль письменника може викликати рiзнi емоцiї та вiдчуття у читача, в той час як стилiстичнi засоби допомагають конкретизувати почуття героiв та сенс думок самого автора i створення атмосфери. Наприклад, використання лiтературних тропiв таких як iронiя або сарказм, допоможуть створити iронiчний або жартiвливий настрiй для читача i мати менш серйозний авторський тон, в той час як вiдсутнiсть жартiв або лiричних вiдступiв, може намислити читача на зосередженнiсть. Їх використання в лiтературi є основою створення стилю письма автора.

Через притаманність стилістичних особливостей бути під впливом автора під час їх створення або певної культурно-історичної епохи, виокремити їх види дуже складно, адже вони різняться в залежності від зовнішніх чинників. Маючи це, можна продемонструвати лише основні з них.

До них належать:

- образність: перенесення на предмети або абстрактні явища, або збірні поняття об'єднанні в один образ. Використовується як уточнення для читача.

- метафора та порівняння: види образного мовлення для створення нових значень. Ці засоби мають схожий сенс, але при метафорі не використовується пряме порівняння зі словами “як”, “неначе”, “мовби”, тощо, в той час як, для порівняння це навпаки характерне. Використовується для створення асоціацій читачем для пов'язування елементів.

- алітерація: це повторення того самого звуку в початковій частині кількох слів у реченні або фразі. Алітерація може бути використана для створення музичного або ритмічного ефекту, а також для підкреслення певної ідеї чи образу. Інколи цей метод навіть використовується для передачі настрою, наприклад тверді та дзвінкі звуки для підвищення рівню тривожності або занепокоєння у читача.

- іронія: Це троп для передачі протилежного до очікуваного або задуманого. Іронію можна використовувати для створення гумористичного або сатиричного ефекту, а також для зосередження уваги читача.

- потік свідомості: Це нарративна техніка, яка представляє думки та почуття персонажа в неперервному потоці, без використання традиційних структур речень чи пунктуації. Потік свідомості може бути використаний для створення відчуття безпосередності та близькості до персонажа, а також для дослідження його внутрішнього світу, це дозволяє читачеві досвідчувати фрагментовані та змінні думки головного героя.

Це лише декілька прикладів з багатьох стилістичних особливостей, які можна знайти в літературі. Кожен письменник має свій власний унікальний

стиль і мислення, а вивчення цих елементів може допомогти нам краще зрозуміти та оцінити їхню майстерність та їх погляд на творчість. Також у літературі можна часто зустріти комбінацію стилістичних особливостей, наприклад коли герой подумки використовує іронію по відношенню до себе або ж автор порівнює створений образ з чимось, тобто додає метафори. Таке використання свідчить про майстерність письма і вміння гри зі сприйняттям читача.

При розгляді стилістичних особливостей роману "Рай" який за рахунок його стилістичних особливостей можна віднести до шедеврального стилю та змісту, неможливо було оминати вправне використання Моррісон мови, образів та символіки, які створюють живий та захоплюючий наратив. Її унікальний стиль та стилістичні особливості роблять роман класикою американської літератури, яка викарбується в пам'яті протягом поколінь не тільки як символ боротьби темношкірої раси за свої права, а ще й як літературний доробок. Роман "Рай" Тоні Моррісона - це дослідження афроамериканського досвіду. У романі Моррісон використовує стилістичні особливості, щоб досліджувати глибину емоцій персонажів та багатство їх культури.

Мета дослідження. Встановити що являють собою стилістичні особливості, визначити їх види, роль та важливість використання у романі Тоні Моррісон "Рай".

Матеріали та методи. Об'єкт дослідження – роман "Рай", написаний лауреатом Нобелівської премії Тоні Моррісон. В процесі виконання роботи використовувалися методи спостереження, аналізу та синтезу для отримання точного результату при розгляді стилістичних особливостей роману. Неоднаразово були звернення до науковців, роботи яких наведені у джерелах, з використанням зіставного та структурного методів дослідження.

Результати та обговорення. У результаті проведених досліджень було виокремлено, що у своєму романі Тоні Моррісон використовує такі стилістичні особливості, як:

- паралелізм. Прикладом цього може стати речення взяте з тексту

They first shoot the white girl. They may not hurry with the rest."

Це речення повторюється протягом усього роману, підкреслюючи різницю між ставленням до білих і темношкірих людей у сюжеті роману. Цей паралелізм також видно в структурі роману, коли одні й ті самі персонажі з'являються в кількох різних історіях. Це дозволяє Моррісону підкреслити паралелі між героями та їхніми історіями, підкреслюючи теми роману.

- образність. Прикладом цього може стати речення взяте з тексту.

The road to Ruby was like a whip, every crack of it cursed the ground for its sins, every bend revealed new perspectives of atonement. Ці образи дають читачеві уявлення про подорож героїв та їхню боротьбу за порятунок.

- іронія. Прикладом цього може стати речення взяте з тексту.

"The city was old, weary, its dreams of glory vanished, its future in ashes, and its past already forgotten." Ця іронія підкреслює теми втрати та горя в романі, а також малює картину міста, яке бачило кращі дні.

Однією з найвизначніших стилістичних особливостей у романі є використання мови. Моррісон у своєму романі використовує африканізми. Наприклад,

"Nuns go by as quiet as lust, and drunken men and sober eyes sing in the lobby of the Greek hotel. Rosemary Villanucci, our next-door friend who lives above her father's cafe, sits in a window, and Freddie Frenger fleets by in a Cadillac he has borrowed, briefcase on the seat beside him."

У цьому уривку fleets - це слово африканізм, що означає "рухатися швидко". Моррісон використовує його, щоб описати рух Фредді Френгера на позиченому автомобілі.

"The women of the convent knew that some women were born to suffer. This knowledge made them watchful. They watched the daughters of distant fathers and the wives of men who worked too far away to come home every night."

У цьому уривку "watchful" є словом-африканізмом, що означає

"бджоластливий". Моррісон використовує його, щоб описати, як жінки в монастирі зберігають бджоластливий погляд на інших жінок, які можуть страждати.

"The thick underbrush in the woods, the easy way a person could get lost, the absence of sound and light at night, the coolness even at midday, the height and density of trees—all these elements were part of the allure."

У цьому уривку "allure" - це слово африканізм, яке означає "привабливість" або "запаморочливість". Моррісон використовує його, щоб описати таємничі та привабливі якості лісу.

У данному випадку, використання африканських мов в "Раю" Тоні Моррісон слугує для підкреслення культурної та мовної різноманітності африканської діаспори, демонструє важливість мови як інструменту формування ідентичності та опору та підкреслює роль африканських мов у збереженні культурних традицій.

Висновки. Отже, завдяки розгляду стилістичних особливостей, можна зазначити, що Роман Тоні Моррісон «Рай» є могутнім прикладом унікальної літературної спадщини. Завдяки своїм сповненими емоціями персонажів, детальним описам місцевості і глибоким темам, Моррісон створила історію, яка говорить про людський досвід. Роман є сумним поглядом на життя мешканців Рубі і як минуле сформувало їхнє поточне.

Творчість Моррісон говорить про важливість розуміння минулого для створення кращого майбутнього. Даний доробок є нагадуванням про могутність літератури віддівати історію, створювати зосередження та відкриті розмови, які можуть привести до позитивних змін. Роман є могутнім прикладом афроамериканської літературної спадщини. Завдяки глибокій історії цієї спільноти і багатограних стилістичних особливостей, Моррісон надає читачу можливість проникнутися у життя афроамериканців, яких відчужують і забувають суспільством. Вона показує силу їхньої культури і як вона передавалася з покоління в покоління. Роман є могутнім нагадуванням про

важливість літератури для створення серйозних розмов про расу, стать і клас.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ю. І. Ковалів Літературознавча енциклопедія Київ, 2007.С. 200-215
2. Смерчинський С. Нариси з укр. синтакси у зв'язку з фразеологією та стилістикою.
3. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка Літературознавчий словник-довідник Київ, 2007. — С. 62;83-89: 715-716.
4. Cohn, Dorrit. Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction, 1978.
5. Toni Morrison Paradise, 1937.

ТИПИ РЕАЛІЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ СПОСОБИ ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В РОМАНІ СИЛЬВІЇ ПЛАТ «ПІД СКЛЯНИМ КОВПАКОМ»

Гонсалес-Муніс Світлана Юрївна

доцент

Тимофєєва Марина Володимирівна

студентка

Дніпровський національний університет

ім. Олеса Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Мова формує наш світогляд і впливає на те, як ми сприймаємо навколишній світ. Різні мови мають відмінний словниковий запас, граматику та поняття, які відображають культурні цінності та пріоритети. Реалії, як літературний прийом, служать потужним інструментом для обґрунтування оповіді в реальності.

Реалії, або предмети реального життя, є невід’ємною частиною мови та культури людини. Вони допомагають зробити текст більш яскравим і життєвим і особливо важливі в літературних творах. Реалії як лінгвістичний концепт мають багато тлумачень і семантичних значень. Слід підкреслити, що вони є частиною більш широкого компонента мови. У лінгвістиці такі слова називаються «безеквівалентною лексикою», тобто мовними одиницями, характерними для мови оригіналу і не мають точних аналогів у мові перекладу. Реалія — це позамовне явище, лише предмет матеріального світу, а не слово, що його позначає.

У лінгвістиці виділяють чотири основні типи реалій [1, 4]:

- Географічні та етнографічні терміни: fjord, tsunami, sockney, yankee.
- Слова чи вирази, що стосуються фольклору, традицій і міфології:

Valhalla, Christmas stocking, touchdown, tag.

- Назви побутових предметів, дій і подій (наприклад, їжа та напої, одяг, житло, одиниці вимірювання, гроші тощо): spaghetti, paella, козачок, mile.

- Соціально-історичні терміни (адміністративно-територіальні одиниці чи підрозділи; професії, звання, привітання та звернення; установи, патріотичні та релігійні організації тощо): county, sophomore, union jack, Верховна Рада.

Лінгвістичні засоби реалій — це стратегії, які використовуються для передачі значення реалій однією мовою іншою. Розглянемо кілька прикладів:

- Запозичення - передбачає запозичення слова чи фрази з вихідної мови та використання їх у цільовій мові.
- Транслітерація - передбачає представлення звуків слова чи фрази вихідної мови цільовою мовою.
- Пояснення - передбачає надання опису або визначення реалій цільовою мовою.
- Локалізація - передбачає адаптацію реалій відповідно до культурних норм і практики мови перекладу.

Мета дослідження. Дослідити, як включення реалій сприяє залученню читача та зануренню в роман. Розуміючи вплив цих показників, дослідження має на меті дати уявлення про те, як художній вибір Плат захоплює читачів і резонує з ними.

Матеріали та методи. Основним джерелом для дослідження є роман Сільвії Плат «Під Скляним Ковпаком». Проаналізовано текст та виявлено випадки реалій та лінгвістичних засобів, використаних для їхнього представлення. Це включає вивчення символічного та метафоричного значення, дослідження зв'язку між реаліями та психічним станом головного героя, а також виявлення тематичних зв'язків та наративних наслідків.

Результати та обговорення. Роман Сільвії Плат «Під Скляним Ковпаком» є відомим літературним твором, який заглиблюється в глибини людського розуму та досліджує теми ідентичності, психічного здоров'я та очікувань суспільства. Надзвичайна здатність Плат яскраво зображати навколишній світ очевидна в усьому романі, оскільки вона майстерно поєднує

реалії, повсякденні об'єкти та елементи фізичного світу, щоб посилити залучення читачів і розуміння оповіді. Досліджено різні типи реалій, які зустрічаються в «Під Скляним Ковпаком», і проаналізовано лінгвістичні способи їх відображення, використані Плат для їх представлення, підкреслюючи глибокий вплив, який вони справляють на загальний досвід читання. Плат стратегічно вплітає ці повсякденні предмети в сюжетну лінію, використовуючи їх як символи, метафори та тригери для емоцій і самоаналізу головного героя. Вивчаючи різноманітні форми реалій, присутні в «Під Скляним Ковпаком», ми можемо отримати глибше розуміння художнього бачення Плат і глибоких наслідків, які вони містять у контексті роману.

«Під Скляним Ковпаком» розгортається в 1950-х роках і обертається навколо життя Естер Грінвуд. Плат використовує реалії, щоб представити культуру та мову персонажів того часу. Протягом усього роману ми помічаємо, що автор використовує культурні реалії того часу, такі як посилання на популярну музику, фільми та моду. Історичні реалії також присутні. Естер читає про Розенбергів, яких стратили за шпигунство в 1953 році, і про Корейську війну, яка закінчилася в 1953 році. Ці події додають історії відповідний контекст.

Одним із прикладів цього є використання фрази «dads» для позначення батьків. Ця фраза була широко вживана в 1950-х роках, і, включивши її в роман, Плат додає елемент реалізму в текст. Вона представляє культуру та мову персонажів у більш витончений спосіб за допомогою реалій. Ще один вид реалій, представлених у романі, — культурні події та звичаї. Плат використовує ці події, щоб допомогти читачеві зрозуміти період часу, в якому розгортається дія роману. Наприклад, вона описує послугу «Dial-a-Prayer», яку Естер слухає по радіо, що була популярною в 1950-х і 1960-х роках. Вона також описує конкурс «Міс Америка», який був важливою культурною подією того періоду. Ці описи допомагають читачеві зрозуміти культурний контекст роману. Цей тип реалій спостерігається в усьому романі, наприклад сленг і розмовні вирази, які

були поширені в той період для створення автентичної атмосфери. Наприклад, Естер та її друзі використовують такі терміни, як «square» і «cool», щоб описати людей і ситуації.

Висновки. Роман «Під Скляним Ковпаком» Сильвії Плат сповнений різноманітних типів реалій і мовних засобів, щоб створити для читача яскравий і реалістичний світ. Плат використовує образну мову та символіку, щоб представити ці реалії, що допомагає читачеві зрозуміти персонажів і світ, у якому вони живуть, глибину відчаю та ізоляції персонажів. На даний момент не існує єдиного і універсального підходу до розуміння поняття «реалії». Отже, це багатозначний і поліфункціональний термін, який визначає конкретні слова, фрази чи вирази, властиві певній культурі, які не мають повного еквівалента ні в мові перекладу, ні в культурі її носіїв, але можуть бути інтерпретовані. Різноманітність класифікацій реалій зумовлює специфіку та унікальність світових культур, оскільки реалії є мовним відображенням культури.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ткачук Т. І. *Realia Types and Strategies of Their Translation in Frames of Cultural Translation*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2 т., 2017.
2. Fernandez Guerra A. *Translating culture: problems, strategies, and practical realities*. *Art and Subversion*, 2012.
3. Kharina A. *Realia in Literary Translation*. Ph.D. Dissertation. University of Oslo, 2018.
4. Plath S. *The Bell Jar*. First Harper Perennial Modern Classics Deluxe Edition (US), 2006.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ І СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР В АНГЛОМОВНОМУ ІТ-ДИСКУРСІ

Горбань Радомир Ігорович

студент

Національний аерокосмічний університет

ім. М. Є. Жуковського

Харківський авіаційний інститут

м. Харків, Україна

Вступ. Останні два століття характеризуються стрімким розвитком інформаційних технологій (ІТ), що з кожним роком відіграють все важливішу роль у розвитку науки, техніки та суспільства в цілому. Серед прикладів ІТ, що вже встигли кардинально змінити життя кожної людини є вільний доступ до мережі Інтернет, персональні комп'ютери, смартфони, а зовсім нещодавно всі ми стали свідками нечуваного прориву в сфері штучного інтелекту у вигляді великих мовних моделей. Результатом всіх цих процесів є постійне поповнення мов новими лексичними одиницями. Однією з найбільших категорій серед останніх є скорочення та аббревіатури, які, зокрема, сприяють мовній економії. Отже, зараз як ніколи є велика потреба у тлумаченні та якісному перекладі таких лексичних одиниць.

Мета роботи. Дослідження особливостей утворення та перекладу українською мовою англійських аббревіатур та скорочень в ІТ дискурсі.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на основі 500 відібраних аббревіатур та скорочень, що були розшифровані, перекладені, проаналізовані та згруповані за різними критеріями. Вибірка емпіричного матеріалу проводилася з тлумачних словників з інформатики, словників комп'ютерних термінів та онлайн-словників.

Методами проведеного дослідження стали вибірка, порівняння, аналіз словникових дефініцій, описовий метод та метод кількісного аналізу.

Результати та обговорення. Основними чинниками, що впливають на виникнення абревіатур та скорочень є науково-технічний прогрес, глобалізація, використання мережі Інтернет, динамічність сучасного суспільства та необхідність економії мовних ресурсів.

Серед функцій, які виконують абревіатури виділяють номінативну, компресійну, когнітивну, репрезентативну, комунікаційну, естетичну та евфемістичну [2]. Абревіатури майже ніколи не обмежуються лише однією функцією, а виконують одразу декілька.

До граматичних категорій абревіатур та скорочень відносять рід, число, відмінок, правопис та вживання артиклів (в англійській мові) [3].

В залежності від критеріїв, скорочення та абревіатури можна класифікувати по-різному. Так, скорочення можна розділити на лексичні та графічні [4]. До лексичних скорочень відносять усічення, складноскорочені слова та абревіатури. До графічних скорочень відносять ті, що мають скорочену форму лише у письмовій формі, але вимовляються завжди повністю [5, с. 19-20]. В залежності від того, яка частина слова скорочується виділяють початкове (афереза), серединне (синкопа) та кінцеве (апокопа) види скорочень. За сферою та частотою уживання розрізняють такі, що зафіксовані у словниках та ті, що є суто авторськими або okazіональними. Існують випадки, коли скорочення можуть набувати граматичних закінчень як повноцінні слова, а для багатьох скорочень у текстах науково-технічного стилю є характерним явище омонімії. Скорочення такого виду поділяються на дво-, три- та чотирилітерні.

Абревіатури також класифікують за різними критеріями. Так, за вимовою їх можна розділити на звуковербальні та акроніми [4]. Перші вимовляються по буквах, а другі як ціле слово. О. Волох класифікує абревіатури та скорочення на часткові, ініціальні та комбіновані [1, с. 192]. За візуальним представленням вирізняють абревіатури, що містять у своєму складі лише літери та ті, у складі яких присутні цифри.

В результаті проведеного дослідження абревіатури та скорочення були

згруповані за такими категоріями як сфера їх використання та предметна галузь: програмування – 28% (*SQL – Structured query language – мова структурованих запитів*), спілкування у мережі Інтернет – 24% (*AFK – Away From Keyboard – відійшов від клавіатури*), товарні та промислові найменування 20% (*CD-R – Compact disc read – Компакт- диск*), назви компаній – 8% (*IBM -International Business Machines Corporation – компанія «АйБіЕм»*), назви клавіш 8% (*CLS – Clear Screen – клавіша для очищення екрану*), математичні терміни – 6% (*hex – hexadecimal – шістнадцятковий*), інші – 6% (*FAQ-Frequently asked questions – часті питання*).

Окрім того, були розглянуті та описані способи перекладу українською мовою аббревіатур та скорочень ІТ-дискурсу, які розподілилися у такому відсотковому співвідношенні: переклад відповідною повною формою – 38% (*ALU – arithmetic logic unit – АЛП – арифметично-логічний пристрій*), переклад українським відповідником – 23% (*CPU – Central processing unit – ЦП центральний процесор*), транскодування – 17% (*bit – binary digit – біт – бінарна цифра*), метод прямого запозичення – 14% (*CSS – Cascading style sheets – CSS каскадні таблиці стилів*), експлікація – 8% (*DEL – delete – клавіша для видалення символу*).

Висновки. Отже, при перекладі аббревіатур та скорочень в ІТ дискурсі, перекладачеві варто починати з дешифрування. До основних методів дешифрування відносять аналіз контексту, використання спеціальної допоміжної літератури, структурний аналіз скорочень та вживання аналогій. Після успішного дешифрування, можна звертатися до одного із основних способів перекладу аббревіатур та скорочень, а саме: переклад наявним українським відповідником, переклад відповідною повною формою, транскодування (транслітерація та транскрибування), метод прямого запозичення та експлікація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Волох, О. Т. Сучасна українська літературна мова. – [2-ге вид. перероб. і доп.] / О. Т. Волох. – К. : Вища школа, 1996. – 199 с
2. Кісіль, С. Ю. Функції абрєвіацій в сучасній англійській мові / С. Ю. Кісіль // I Всеукраїнська науково-методична конференція «Освіта, наука та виробництво: розвиток і перспективи». – Суми, 2016. – С. 76–77.
3. Микульчик, Р. Сучасні українські абрєвіатури: перспективи і стан дослідження / Роман Микульчик // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2005. – № 538. – С. 12–15.
4. Особливості перекладу комп'ютерних скорочень в англійських текстах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naub.ua.edu.ua/2014/osoblyvosti-perekladu-kompyuternyh-skorochen-v-anhlomovnyh-tekstah/>
5. Glavan, K. Latin Abbreviations in English. Zadar : University of Zadar, 2018. – 52 p.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИЛОГІЇ АЛЬФОНСА ДОДЕ «ТАРТАРЕН ТАРАСКОНСЬКИЙ»

Дутко Христина,
студентка факультету української та іноземної філології,
Лазірко Наталія,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри зарубіжної літератури
та полоністики (науковий керівник)
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. У наші дні трилогія А. Доде «Тартарен Тарасконський» є мало дослідженою. «Тартарен з Тараскона» (фр. «*Tartarin de Tarascon*») – цикл романів французького письменника Альфонса Доде, «безпретензійна, з великим талантом і сердечним гумором написана історія придбала собі велику популярність» [3]. Головний герой якого – хвалько Тартарен, а твору дія відбувається в місті Тараскон. Трилогію складають новели «Незвичайні пригоди Тартарена з Тараскона» (1872), «Тартарен в Альпах. Нові подвиги тарасконського героя» (1885), «Порт-Тараскон. Останні пригоди славного Тартарена» (1890). Відтак **метою даного дослідження** є спроба осмислення художніх особливостей цієї трилогії і з'ясувати тип головного героя.

Матеріали і методи. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри зарубіжної літератури та полоністики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Новітні аспекти літературної та лінгвістичної інтерпретації». Вирішення поставленої мети здійснювалося за допомогою комплексу методів: аналіз та систематизація наукової літератури, спостереження, порівняння, аналогія та узагальнення.

Результати та обговорення. Образ Тартарена задуманий автором як злиття двох епічних персонажів М. Сервантеса: палкість, шаленство, наївність і

пристрасть до дешевих пригодницьких романів пов'язує цього героя з Дон Кіхотом, тоді як зніженим пухким тілом з коротенькими кінцівками, а також любов'ю до комфорту та марнославством він завдячує Санчо Пансі. Тартарен здійснює свої «подвиги», керуючись не практичними міркуваннями, а прагненням підтримати свою репутацію героя та шукача пригод. Саме тому він постійно потрапляє в різні ситуації, з яких його рятують або гроші, або добре ставлення оточуючих. Головний герой є легкою здобиччю для всіляких шахраїв від «чорногірського князя» Григорія, що втік із його гаманцем, до російських анархістів і неохайних ділків. Він поєднує в собі пристрасть до пригод і любов до свого будинку, комфорту та зручностей. І як же жити такій суперечливій натурі, якщо хочеться одночасно «покрити себе славою» і накритися теплою ковдрою? [4, 437].

У героя цієї дивовижної трилогії досить цікава доля. Почалося все в 1863 році, коли Альфонс Доде опублікував у французькій «Фігаро» свою розповідь під назвою «Шапатен, винищувач левів». Розповідь припала публіці до душі. Автор і сам настільки перейнявся своїм героєм, що вирішив розширити горизонти. У результаті розповідь перетворилася на перший роман про уславленого провансальця. Впродовж 1868 року газета «Пті Монітер» публікувала розділи роману «Барбарен з Тараскона». Але, на жаль, з невідомих причин публікацію довелося припинити і його закінчення так і не побачило світ. Крім того, дуже скоро виявилось, що у Тарасконі справді живуть люди з прізвищем Барбарен. Вони були вкрай незадоволені згадкою їхнього прізвища у романі, а тому різвище було змінене на Тартарен.

Свій роман автор почав писати під впливом поїздки в Алжир у 1861-1862 роках. Для творчого методу А. Доде характерним є використання автобіографічних мотивів, особистих спостережень і подій які дійсно відбувалися в реальності, а також характери реальних осіб, з якими він був знайомий чи про яких коли-небудь чув. Анатоль Франс зазначав: «Писати з натури – таким був єдиний метод Альфонса Доде» [1, 557]. Таку точку зору

розділяв і Еміль Золя, підкреслюючи, що для творчості Доде є властивим відображення реальних подій і насправді існуючих людей: «Потрібно, щоб перед ним стояла жива натура, яку він копіюватиме, натура, яка б викликала до життя його мальовничий дар. Якщо такої природи немає – руки його скуті, він не наважується писати, він боїться, що нічого хорошого не створить» [3].

І через те, що Альфонс Доде, подібно до імпресіоністів, вважав за краще писати з природи, то не дивно, що Тартарен має прообраз. Спочатку ним став французький мисливець на левів Сесіль Жюль Базіль Жерар, а всі численні деталі були практично повністю списані з кузена Альфонса Доде, Анрі Рено, жителя південного міста Нім. Взагалі автор працював над образом головного героя все своє життя, постійно шліфуючи і додаючи якісь риси. Тартарен, звичайний городянин, балакун і хвалько, поціновувач жіночої статі, водночас, добродушний, по-своєму чесний і порядний, беззастережно став символом півдня Франції. У Тарасконі і досі щороку проводиться фестиваль на його честь. Незважаючи на те, що у всіх трьох частинах пригод виразно простежуються посилення на злочинні події (колонізація Африки, або ж знаменита афера з продажем островів), навряд чи твір можна назвати сатирою. Адже тут немає різкого висміювання і засудження, а гумор у романі – м'який і добродушний. Автор дуже любить свого героя і весь південний французький берег. Дослідники стверджують, що лише остання частина має доволі жорсткі висловлювання, але все перебиває гротеск, а сумний, однак логічний фінал демонструє вже зовсім іншу настроєвість.

Перший роман трилогії був найбільш відомий. Написаний у глузливо перебільшеному тоні захоплення «мужністю» Тартарена. Автор називає «хороброго рантьє», «безстрашним незрівняним Тартареном», хоча він лише хвалько, який не проти побрязкати зброєю – герой на словах, а не на ділі. Тартарен живе мріями про мандрівки, пригоди та подвиги, його будинок наповнений екзотичними сувенірами та приладдям мандрівника, але сам він ніколи не виїжджав з рідного міста далі найближчих околиць. Зате він стільки

розповідав про свої плани вирушити в далекі країни, що зрештою почав говорити про них, як про події, що відбулися, і, здається, сам повірив у реальність своїх вигаданих пригод. Однак, як каже головний герой роману: «жителі Півдня не брешуть, вони бувають лише жертвами обману» [1, 67]. Доде зображує Тартарена як Дон Кіхота і Санчо Пансу в одній особі, яка постійно розривається протилежними прагненнями: «покрити себе славою» або «покрити себе фланеллю» [1, 95].

Якось громадська думка все ж таки змусила Тартарена знятися з місця і вирушити в Алжир полювати на левів. Під час подорожі він пережив безліч комічних, безглузких та ганебних пригод. Він страждав від морської хвороби на пакетботі «Зуав», потім його захитало, коли він їхав верхи на верблюді. Незабаром Тартарен підстрелив осла, прийнявши його зі страху за лева, був обдурений аферистом і, нарешті, досягнув успіху – застрелив старого прирученого сліпого лева. Мешканці Тараскону влаштували Тартарену тріумфальну зустріч.

Еміль Золя насамперед відзначив добродушний комізм, іронію та людяність творів Доде. За його словами, книга про Тартарена насичена «безперервним сміхом, то лукавим, то гуркотливим, і таким що досягає вершин буфонади» [3]. На сторінках роману південні темпераментні та колоритні жителі представлені весело і жваво. За оцінкою Золя, у цьому творі показана правда, яка зображена з комічного погляду та насичена ліричними нотками. Гумор добродушний, він не містить у собі якоїсь гіркоти, не є сатирою, і це пояснюється тим, що письменник не «бунтар», а глибоко людинолюбний (гуманний) за своїм характером: «Його за всієї своєї гротескності – гідний буржуа. Тут усі персонажі абсолютно безглузді і водночас усі вони славні люди. Це риси властиві Доде і ми знаходимо їх у кожному його творі» [3]. Анатоль Франс писав про трилогію як про «єдиний і незрівнянний твір» [4, 439], який письменник фактично створював протягом всього життя, задумавши його ще в юності і працюючи над ним до останніх днів свого життя,

обтяженою смертельною хворобою. За оцінкою Франса, на сторінках циклу книг про Тартарена виведено персонажа – аналога французького Дон Кіхота або майже рівного йому. Його герой відповідає індивідуальним рисам характеру його творця, у його «потрійного Тартарена» найбільшою мірою вкладено талант письменника.

Тартарен – народний тип, як Гаргантюа. Його «всі знають, він усім близький. Він може подобатися і розумним, і неукам. Він народжений на радість усьому світу. А якою простодушністю насичена ця величезна життєрадісність!» [3]. Нічого злого, що нагадує різку сатиру Півночі; це прекрасний «жарт», насмішкувате посвистування птахів під чорними соснами, блакитному небі, щось крилате, щось божественне.

З гумором автор розповідає про пригоди цього кумедного персонажа, який залишає свій затишний дім у пошуках слави та подвигів. Але при цьому іронічно малює застійне провінційне міщанське життя, викриває хвастощі і неосвіченість, показує реальну картину колоніальної політики та колоніальних захоплень, свавілля військових судів тощо. З кожною частиною занурень у думи все більше, а наприкінці все вже не здається таким кумедним і кумедним, як на початку книги.

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що твір був цікавим для свого часу і залишається актуальним у наші дні. «В історію французької літератури А. Доде увійшов як чудовий оповідач життєвих історій, талановитий художник, творець безсмертного образу Тартарена» [4, 440]. Автор навчає нас – не зневажайте нікого! Зневага – це перевага у руках вискочок, виродків і дурнів, личина, за якою ховається нікчема, а іноді і нищість, і яка прикриває відсутність розуму, власної думки та доброти. «Йому притаманний дух моралізаторства, що призводить до спрощення психологічних характеристик, поділу героїв на позитивних і негативних... його романи найчастіше будуються як ряд драматичних епізодів, які динамічно змінюють один одного. Все це зробило Доде популярним серед широкого загалу» [1, 557].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доде А. *Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник : у 2 т.* / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2005. Т. 1: А–К. С. 556–558.
2. Доде А. *Тартатен Тарасконський*. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1986. 455 с.
3. Грушевський М. *Із чужих літератур. Літературна спадщина Альфонса Доде*. URL : https://shron2.chtyvo.org.ua/Hrushevskyi/Iz_chuzhykh_literatur_Literaturna_spadschyna_Alfonsa_Dode.pdf
4. Пащенко В. *Альфонс Доде. Тартатен Тарасконський*. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1986. С. 437–443.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОГО НАЗОВНИЦТВА

Карпець Любов Анатоліївна

д. філос. н. професор

Харківська державна академія фізичної культури

м. Харків, Україна

Вступ. Упродовж багатьох років формується спортивно-ігрове назовництво, створюючи професійний мовний світ, у якому домінують номени на позначення реалій і понять спортивної сфери (до таких, зокрема, належать назви видів спорту, спортивних знарядь, різні види вправ, назви процесів і дій, спортивних закладів, відзнак тощо), різних людських якостей, що виявляються під час виконання дій, вправ тощо.

Популяризація і масовість спорту в усьому світі сприяють проникненню спортивних номенів до широких сфер спілкування, які своєю чергою утворюють специфічну мікросистему української мови. З'являються нові види спорту, деякі відновлюються, а тому й відбувається поповнення назв, пов'язаних із цією діяльністю. У зв'язку з цим, важливим є дослідження усього спектру спортивно-ігрового назовництва.

Мета та завдання дослідження. Метою є визначення шляхів становлення та формування спортивно-ігрового назовництва в українській мові. Мета зумовила конкретні завдання, а саме: виокреслення етапів творення та особливості поповнення спортивних номенів, співвідношення питомих назв до запозичених.

Матеріали та методи. У ході дослідження актуалізовано відповідну методика з використанням описового методу в поєднанні з прийомом моделювання (лінгвістичне спостереження, порівняння, узагальнення). Для збору матеріалу використовувалися такі джерела: наукові статті в журналах, словники, навчальні посібники тощо.

Результати та обговорення. На сьогодні умовно можна виділити декілька шляхів формування спортивно-ігрового назовництва. По-перше,

етнографічний аспект, через призму народних ігор, які фіксують педагоги, етнографи, історики, зокрема, Є. Славинецький, П. Чубинський, П. Іванов та інші. Дослідник народного побуту І. Манжура описує різдвяні перегони в Україні, І. Крип'якевич - їзду на санчатах тощо.

Важливу роль у вихованні української молоді (особливо сільської) відігравали парубоцькі громади – своєрідні об'єднання неодружених юнаків. У першу чергу вони цінували фізичну силу, ось чому під час народних гулянь учасники парубоцьких громад широко застосовували різноманітні види боротьби [200]. Мандрівні борці досить часто ходили по селах і мірялися силою з сільськими парубками.

Різноманітні природні умови, історичні особливості розвитку тієї чи іншої частини України, як зазначають Є. Приступа та В. Пилат, позначилися на народних іграх. Так, у степовій частині України, де багато рівних майданчиків, були поширені такі дитячі ігри: кидання палиці та м'яча, вибивання палицею м'яча, біг навздогін тощо. У гірських районах Галичини поширилися дитячі ігри на рівновагу, з перетягуванням, стрибками та метанням предметів у ціль (наприклад, “Забивання сокири”, “Перетяжка”, “Тягнути бука” тощо).

Більшість рухливих дитячих ігор, пов'язані з народним побутом, обрядами, наприклад, віддзеркалюючи процес хліборобської праці (“Просо”, “Гречка”, “Болитан” та ін.), різноманітні особливості праці (“Коваль”, “Печу, печу хліб”, “Забивання сокири”), соціальні та сімейно-побутові відносини (“Дід та баба”, “Чоловік та жінка”, “Піп” та ін.) тощо [2].

Слід зауважити, що лише побіжний перелік дитячих і юнацьких рухливих ігор, які в тій чи іншій мірі збереглися в описах, спеціальних дослідженнях, становитиме значний обсягом реєстр. Тільки в одній, невеликій за обсягом роботі, видрукованій у “Киевской старине”, описується близько двадцяти рухливих ігор. Важливо, що дослідники, вивчаючи багатющі поклади рухливих ігор української дівчороти та юнацтва, як правило, поділяють їх на весняні, літні, зимові, підкреслюючи тим самим факт, що фізичне вдосконалення

підростаючого покоління було цілорічним.

Початок ХХ століття став знаменний виходом у світ “Словаря української мови” за редакцією Б. Грінченка, де зафіксовано близько 300 народно-ігрових номенів, серед яких назв ігор – 190. На жаль, словник не подає опису більшості з ігор, але класифікує за участю у них предметів: з *м'ячем* “Тройник, “Високий дуб”, “Дучковий”, “Зелений м'яч” та ін.; з *палицею* “Даровище”, “Жабка”, “Викидний” та ін.; з *камінцями* “Бурда”, “Капиця” та ін.; з *кульками* “Булка”, “Свинка” та ін.; серед зафіксованих номенів є й *назви гравців*: *кішкарь* 'назва одного із гравців у Плаза', *кібець* 'назва одного із гравців дитячої гри в Перепелицю', а також *назви дій*, які виконуються під час ігор: *гилити* 'підбивати м'яч', *загилювати* 'вдарити палкою по м'ячу' тощо.

Словник подає й певні назви видів спорту і назви осіб, які займаються цими видами спорту, наприклад, *дамки* 'шахи', *дамниця* 'жінка, яка грає в шахи (гра в шахи була відома в Україні ще з княжих часів) [4].

У кінці ХІХ – на початку ХХ століття констатуємо появу цілої картотеки ігрового назовництва. Цей шлях формування став важливим для усталення нормативного опису цієї групи української спортивної термінології, навіть багато народних ігор стали прообразом сучасних видів спорту.

Наступний етап формування спортивно-ігрового назовництва започатковано у 20-х-30-х роках ХХ століття. Зокрема, з'являються такі назви: *лещетарство* 'лижний спорт', *копаний м'яч* 'футбол', *санкарство* 'санний спорт', *наколесництво* 'велосипедний спорт', *руханка* 'гімнастика', *скічня* 'трамплін', *кошиківка* 'баскетбол', *ситківка* 'теніс' тощо. У 1937 році Б. Кобилянський у журналі “Рідна мова” пропонує словничок спортивної термінології, запропонувавши, зокрема, такі терміни, як *спортивне життя*, *вишколення*, *змагун*, *санкування*, *сковзання*, *плавання*, *ігри у волейбол*, *гімнастика* [3].

Отже, цей етап розвитку спортивної термінології характеризувався першими спробами створення словника спортивних термінів. Праці Я. Рудницького, І. Антоновича, І. Боберського стали підґрунтям до створення

певної бази українських спортивних термінів (майже всі ці терміни науковці черпають із народних джерел, чи виокреслюють свої, послуговуючись такими джерелами).

У 20-30-ті роки минулого століття переважав етнографічний принцип у термінотворенні, перевага надавалася не іншомовним, а власне національним.

Але, як бачимо, пізніше ці терміни “замовчуються”, не тиражуються, відбувається поступовий спад розвитку спортивного термінознавства.

Найпотужнішим потоком формування спортивно-ігрового назовництва є запозичення. Зокрема, на першому етапі розвитку до спортивної лексики увійшли голландські, німецькі та французькі запозичення переважно з вітрильного та веслувального спорту, фехтування та кінного спорту: бак, ют, трюм, пайл, форпик, ахтерпик, комінгси, румпель, рангоут, такелаж, гафель, фальшкіль, шверт, рапіра, шпага, ефес, батман, дуель, апель, авантаж, ріпост, туше, гарда, кулька, маска, інтенція; манеж, пірует, паркур, піаффе, пасаж, алюр, галоп, фураж, конкур.

Другий етап розвитку відбувся завдяки поповненню англійськими запозиченнями, зокрема із терміносистем спортивних ігор: футбол, баскетбол, гандбол, крикет, гольф, теніс, волейбол, пас, аутсайдер, воллей, блок, кетчер, сет, голкіпер, пенальті, дриблінг, матч, офсайд, пітчер, овертайм, зона. Третій період розвитку спортивної лексики характеризується появою японських та англійських запозичень зі спеціальної лексики східних єдиноборств та екстремальних видів спорту: кудзуреекосихогатаме (утримання впоперек, із захопленням ворота і дальньої ноги зсередини), нарабідзюдзідзіме (удуша), вадза-арі-асет-іппон (перемога в результаті того, що борець набирає два рази вадза-арі), намідзюдзіме (пряме задушення руками навхрест), огуруму (кидок через ногу вперед), кудзурекамісихогатаче (утримання з боку голови із захопленням рук і пояса), гякутекубі (перегинання у стійці), вадза-арі (гюлперемоги); віндсерфінг, скейтборд, фрістайл. Взагалі, досить потужним є потік запозичень з англійської мови: дайвінг, скейтинг, аквабайк, кайтинг,

рафтинг, спідскіінг, маунтинбайк, вепкбординг, скайсерфінг, скейтбординг, беккантрі, драфтинг, карвінг, стрітстайл, даунхілл, ікс-гейме. – є найпродуктивнішим і викликаний розвитком особливо «молодих» видів спорту (ейс, пайп, кат шот, фітнес, діг, фінт, офсайд, свіпер, рефері) тощо.

Наразі привертають увагу науковців національні види спорту, засновані на національно- культурних традиціях України. Серед них є як відновлені, так і новостворені види: спас, бойовий гопак, рукопаш гопак, хортинг тощо. Уже в самих назвах закладено дух народу, його давнє коріння.

Висновки. Отже, можемо констатувати, що є різні шляхи формування спортивно-ігрового назовництва. Незважаючи на значну кількість зафіксованих назв рухливих ігор, первинні народні назви не бралися до уваги (навіть маловивчені) ні фахівцями спорту, ні мовознавцями. що значна кількість спортивних термінів є іншомовними. Спортивна лексика запозичується найчастіше з тієї мови, де започатковано той чи інший вид спорту. Запозичення зумовлюється як лінгвістичними, так і позалінгвістичними причинами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпець Л. А. Освітня реальність інформаційного суспільства: монографія. Харків: Оберіг, 2015. 387с.
2. Карпець Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.філол.наук: 10.02.01. ХНУ Харків, 2006. 19 с.
3. Кобилянський Б. Словничок спортивної термінології. *Рідна мова*. 1937. Ч.4. С. 165-179.
4. Словарь української мови. У 4-х т. / Упор. Б. Грінченко: Київ: Наукова думка, 1996.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ЛІТАКОБУДУВАННЯ

Ковалівська Анастасія Андріївна

студентки

Національний аерокосмічний університет

ім. М. Є. Жуковського

Харківський авіаційний інститут

м. Харків, Україна

Вступ. Основною причиною труднощів перекладу термінів, що представляють поняття в іншомовних національних термінологічних системах, є вплив міжмовної термінологічної інтерференції. У зв'язку з розширенням меж людського пізнання зростає потреба в нових визначеннях вже досягнутих понять, а також понять у нових галузях науки і техніки. Відповідно, словниковий склад мови продовжував розширюватися, значною мірою завдяки міграції наукових і технічних термінів.

Мета роботи. Дослідження особливостей науково-технічних термінів на матеріалі текстів у галузі літакобудування.

Науково-технічна термінологія – це широкий шар лексики, де терміносистеми розвиваються та активно взаємодіють між собою. Значні кількісні та якісні зміни, що відбуваються в науці й техніці, сприяють збільшенню кількості терміносистем, взаємозбагаченню їхнього лексичного складу.

Матеріали та методи. Питання про специфіку термінів та способи їх перекладу завжди займало особливе місце в порівняльному мовознавстві: його розглядали в своїх працях з теорії перекладу Черноватий Л. М., Карабан В. І., Кияк Т. Р., Ковтун О. В., Єнечева Г. Г., Гільченко Р. О. Якщо завдання перекладу – забезпечення еквівалентності як «спільності змісту текстів оригіналу і перекладу», то при перекладі спеціальних текстів термінам слід приділяти особливу увагу: саме вони визначають інформаційний зміст

спеціального тексту, будучи своєрідними ключами, організують, систематизують і кодуєть спеціальну інформацію.

Найважливішим будівельним елементом будь-якої конкретної мови є **термінологія**. Авіаційна англійська не є винятком у цьому відношенні. За словами дослідників, формування англійської аеронавігаційної термінології відбувалося протягом двох століть, відображаючи весь складний розвиток авіаційної техніки - від запуску першої повітряної кулі до польоту космічного корабля.

Серед різних видів перекладу одним з найбільш складних є технічний переклад. Пов'язано це з кількома причинами. По-перше, лінгвістика в цілому і переклад є гуманітарною наукою, а не технічною. По-друге, для якісного перекладу наукового тексту необхідно освоїти досить широкий обсяг лексики. По-третє, наявні електронні словники не завжди достатньо коректно відображають специфіку технічних термінів.

Переклад технічних текстів може включати в себе переклад довідкових матеріалів, технічної документації, переклад інструкцій з експлуатації обладнання, власне переклад технічної літератури та багато іншого.

Існує поширена думка, що технічний переклад – це “переклад” суто технічних текстів. Науково-популярний текст може не тільки описувати технічні характеристики, але і торкатися, крім наукових, також економічних і політичних моментів. Важливою особливістю науково-технічного прогресу є взаємне проникнення спеціальної термінології з одних областей знань в інші. Це означає, що для перекладу авіаційної технічної літератури та документації, наприклад, з авіоніки потрібно одночасно використовувати галузеві та тлумачні словники з телекомунікацій, радіоелектроніки, мікроелектроніки, обчислювальної техніки та інші [7, с. 13].

Висновки. Варто зазначити, що обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати граматичну складову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати

речення відповідно до норм мови і жанру перекладу, адже втрата граматичних особливостей відтворюваного тексту в багатьох випадках призводить до зміни характеру оригіналу та нівелювання авторського стилю [1, с. 201].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2002. - 564с.
2. Сітко А. В. Використання результатів контрастивних досліджень у перекладознавстві. *Наукові записки. – Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2013. Вип. 116. С. 199 – 203.

МОДЕРНІСТСЬКИЙ ВИМІР РОМАНУ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА «УЛІСС»

Кукіс Марія,
студентка факультету
української та іноземної філології,
Лазірко Наталія,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри зарубіжної літератури та полоністики
(науковий керівник)
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Джеймса Джойса вважають одним з найгеніальніших письменників ХХ століття та найсміливішим експериментатором в літературі новітнього часу. Його зараховують до «батьків модернізму», адже у творчості Джойса виражаються особливості нового художнього мислення епохи, що отримали широке коло обговорення і багато в чому вплинули на розвиток прози ХХ століття. Роман «Улісс» Джеймса Джойса (1922) є, мабуть, найвпливовішим романом ХХ століття. Написаний у найрізноманітніших стилях, переповнений енциклопедичними алюзіями, насичений каламбурами та жартами, роман зосереджується на одному дні – 16 червня 1904 року – з життя Леопольда Блума, єврея середнього віку, що мешкає в Дубліні, Ірландія. Новаторський стиль «потoku свідомості» дозволяє читачеві не лише простежити події того дня, а й простежити за рухом його думок, почути внутрішній тембр його потреб і бажань, його радості та відчаю. Таким чином, роман «протистоїть» реалізму (літературі, метою якої є зображення людей і подій такими, якими вони існують у реальному світі).

Відтак **метою даного дослідження** є спроба осмислення ключових рис модерністського світобачення Джеймса Джойса у романі «Улісс».

Матеріали і методи. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри зарубіжної літератури та полоністики

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Новітні аспекти літературної та лінгвістичної інтерпретації». Вирішення поставленої мети здійснювалося за допомогою комплексу методів: аналіз та систематизація наукової літератури, спостереження, порівняння, аналогія та узагальнення.

Результати та обговорення. «Улісс» – третя книга Джойса. Його перша книга, «Дублінці» (1914), була чудовою збіркою оповідань, що мала на меті зобразити відчуття паралічу, яке можна було отримати, проживаючи в Дубліні на межі ХІХ століття. Потім Джойс вирішив написати автобіографічний роман про свою юність у Дубліні. Він починався як книга під назвою «Стівен Герой», але Джойс був настільки незадоволений своєю першою спробою, що кинув рукопис у вогонь. Однак його дружина, Норі Барнакл, врятувала твір. Потім Джойс переробив «Стівена Героя» на більш експериментальний «Портрет митця замолоду» (1916). Після «Улісса» Джойс написав останній роман «Поминки за Фіннеганом» (1939), який визнали не лише шедевром, але й однією з найскладніших книг, коли-небудь написаних.

Сам «Улісс» спочатку мав бути коротким оповіданням у дублінській газеті про молодого ерудованого вчителя, який зіткнувся з англійським констеблем і був врятований євреєм середнього віку (ця історія була заснована на реальному досвіді самого Джойса).

Джойс написав «Улісс» між 1914 і 1921 роками. Вперше книга була опублікована в Парижі 2 лютого 1922 року у видавництві «Шекспір і компанія». Однак до того, як книга була опублікована повністю, вона виходила в американському журналі «The Little Review», починаючи з 1918 року. Проте публікацію було засуджено за непристойність і книга перебувала під цензурою до 1933 року. Того ж року суддя М. Вулсі оголосив, що книга не є ні порнографічною, ні непристойною. Скандал у США був лише одним з багатьох у світі, і за іронією долі саме Ірландія, батьківщина Джойса, останньою зняла заборону з «Улісса».

Цей твір не лише критикували, але й високо оцінювали. Так, К. Юнг стверджував: «О «Улісс», ти справді благословенна книга для блідолицької людини, яка вірить у об'єкт, проклинає об'єкт! Ти – духовна вправа, аскеза, повний внутрішнього напруження ритуал, магічне дійство. Вісімнадцять виставлених одне за одним алхімічних реторт, у яких за допомогою кислот, отруйних парів, охолодження і нагрівання виділяється гомункулус нового самоусвідомлення!» [5, 109].

Побудова роману має явні і неявні аналогії з поемою Гомера «Одіссея». Спочатку, навіть, в перших варіантах роману назви епізодів мали відповідні назви «Одіссеї», проте автор відмовився від цієї ідеї. У самому романі наявні аналогічні персонажі: багато рис втілено в автобіографічному образі Стівена Дедала, тобто сюжетна лінія Телемаха, Леопольд Блум – Одісей, латинська назва саме цього імені *Ulysses* послужила назвою роману, Геррет – Нестор і інші. Однією з тем роману, яких торкається автор, є глибоко розкрита тема батьківства – «батько – син», де в ролі батька символічно виступає Блум, а в ролі сина – Стівен. Тому можна зазначити, що першою, найяскравішою особливістю роману Джеймса Джойса є наявність історичних, філософських, літературних і культурних аспектів, які є прихованими завдяки невибагливому сюжету. Місто Дублін виступає в романі символом усього світу, Блум уособлення образу чоловіка у цьому світі, його дружина втілює в собі образ всіх жінок, а один літній день описує всі часи на Землі. У кожному епізоді роману персонажі та ситуації, в які вони потрапляють, приховують в собі безліч символічних підтекстів і соціокультурних контекстів, за допомогою яких автор намагався відобразити своє уявлення про життя.

«Улісс» найвідоміший завдяки використанню автором потоку свідомості, де Джойс змушує читачів близько познайомитися з думками своїх персонажів, якими б фрагментарними та дезорієнтованими вони не були. Але стиль також надзвичайно гнучкий у романі, що дає Джойсу можливість змінювати форму відповідно до змісту. Так, розділ, дія якого відбувається в газетному офісі,

розбивається на газетні заголовки; розділ, дія якого відбувається в пологовому будинку, написаний у різних стилях – від староанглійського вірша до сучасної дублінської говірки, так, ніби сама мова переживає період вагітності і готується до пологів; розділ, що майже повністю складається з фантазій і кошмарів Леопольда Блумса, написаний як сценарій п'єси.

Немає об'єктивних причин, чому роман написано саме так, але можна зазначити, що коли змінюється точка зору, то урізноманітнюються знання і це зрештою дозволяє звернути увагу на предмет та оцінити свіжим поглядом з різних сторін. Це своєрідна нова літературна техніка Джеймса Джойса, а саме: новий поворот сюжету, завдяки якому ви побачите світ оновленим, бо «в зв'язках літератури з міфологією сучасна наука схильна вбачати постійний складник літературно-художнього розвитку, що проявлявся і проявляється в різних формах і модифікаціях, свідомо і неусвідомлювано для самих митців» [4, 170].

Саме принципом «Одіссеї» пояснюється ця необхідність постійної зміни прийомів та стилів. Автор і його критики називають це «тактикою випаленої землі»: із закінченням кожного епізоду автор йде від його техніки і більше не повертається до неї [1, 35]. Кожен новий прийом повинен точно відповідати своєму епізоду.

Щодо модерністського характеру роману, то можна зауважити, що події роману мають чіткі просторові і часові рамки. Кожний епізод роману пов'язаний із певною годиною доби і відповідає одному дню з життя людини. Не визначено у романі лише час вісімнадцятого епізоду, бо реальний потік часу йде у нескінченність.

Джеймс Джойс витворює своєрідну проєкцію міфу на світову культуру, певні вже відомі сюжети пов'язує з сучасністю. Міф, визнаний особливим станом свідомості, став однією з найважливіших культурних тенденцій ХХ ст. На думку філософів культури ХХ ст.: «Сучасна людина виходить з нелюдського ритму власного існування за допомогою «міфологічних» сценаріїв

поведінки театру і читання» [1, 18]. Літературні твори за своєю структурою починають уподібнюватися «міфу, характерними ознаками якого є циклічний час, гра на стику між ілюзією і реальністю, уподібнення мови міфологічній прамові» [1, 42]. Модернізм часто пов'язують з особливостями нової художньої мови, створення якої їм приписується, тобто «точкою зору», «потокем свідомості», ускладненою метафоричністю. Саме в цей час створений «Улісс» - «Євангеліє» не тільки англійського, але і всього західноєвропейського і американського модернізму» [1, 62].

Висновки. Отже, головною особливістю роману Джеймса Джойса «Улісс» можна назвати наявність історичних, філософських, літературних і культурних аспектів, які є прихованими завдяки невибагливому сюжету. Багатство перипетій та наявність зв'язку з міфами надає читачеві можливість глибше розглядати звичні події, а самому автору дозволяє «зашифрувати» його власне бачення різноманітних життєвих ситуацій.

Письменник змальовує шлях людства крізь віки, створює своєрідну Одіссею людства в усіх його проявах. Автор з точністю описав кризові явища в житті сучасного йому суспільства. Він прагнув передати відчуття безсилля людини перед обличчям абсурдного світу, висловлюючи почуття туги приреченого на самотність митця, якому тільки одному відкривається невидима іншим безодня, через що він страждає.

Проте, «Щоб цілком відчутти «Улісса» та ввійти у контакт з його духовою суттю, треба також підійти до нього якнайбільш рецептивно, з певного роду інтелектуальною покорою. З хвилиною, коли цей контакт нав'язаний, відкривається щораз ширший, щораз виразніший овид нечувано багатой, але дивно спустошійої душі.

Ця душа видалася мені подібною до чарівного краєвиду, де є долини і гори, ясніє небо, клубляться хмари, срібляться тихі свічада озер, тягнуться вужові закрути ріки, чути шум недалекого моря і шум прибережного вітру, але не чути голосу ні одної пташини, що оживила би веселим співом пригнітаючий

настрій цієї, немов заляклої природи» [1, 22].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віконська Д. Джеймс Джойс. Тайна його мистецького обличчя. Львів, 1934. 100 с.
2. Головченко Н. Література модернізму: художній стиль, методика вивчення. Навчальний посібник. К.: Освіта України, 2011. 236 с.
3. Джеймс Джойс. Улісс. Київ: Видавництво Жупанського. 2018. 760 с.
4. Наливайко Д. С. Міфологія і сучасна література. *Всесвіт*. 1980. № 2. С. 170–182.
5. Jung C. Ulysses: A Monologue. *Spirit in Man, Art, And Literature*. Princeton University Press, 1966. С. 109–135.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ В П'ЕСІ Б. ДЖОНСОНА «ВАРФОЛОМІЇВСЬКИЙ ЯРМАРОК»

Мустафаєва Аміра Мусоєвна

Студент

Національний університет ім. О. Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. У даній статті проведено дослідження лінгвостилістичної організації персонажного мовлення в п'есі Б. Джонсона «Варфоломіївський ярмарок». Основна увага приділена ролі мовлення персонажів. Вивчаються особливості мовлення у формі діалогу та монологу, де речення виступає основною структурною одиницею. Автор вважає, що речення є виявом когнітивної діяльності конкретної людської особистості та відображає її свідомість. У п'есі Б. Джонсона діалог займає центральне місце, і, аналогічно до усного мовлення, він відтворює свої власні закономірності та виконує характерологічну функцію, передаючи індивідуальні особливості мовця. Стаття фокусується на аналізі лінгвістичних аспектів п'еси Б. Джонсона та їхнього впливу на характеристику персонажів. Автор стверджує, що мовлення персонажів є важливим інструментом для відтворення їхніх характерів та індивідуальних особливостей.

Мета роботи. / Aim: Метою даної роботи є дослідження лінгвостилістичної організації персонажного мовлення в п'есі Б. Джонсона «Варфоломіївський ярмарок». Автор зосереджується на вивченні того, як мовлення персонажів допомагає розкрити їхні характери. Зокрема, аналізуються особливості мовлення в формі діалогу та монологу, де основною структурною одиницею є речення.

Матеріали та методи./Materials and methods. : У даній роботі для дослідження лінгвостилістичної організації персонажного мовлення в п'есі Б. Джонсона «Варфоломіївський ярмарок» були використані такі матеріали та методи. Текст п'еси Б. Джонсона «Варфоломіївський ярмарок».

Коментарі, аналізи та літературні дослідження, що стосуються п'єси. Мизецкая В. Я. Композиционно-речевая организация драматургического текста (на материале англоязычных пьес XVI-XX в.в.). Олексієнко Л. П. Прагматична характеристика та структурна організація англійського діалогу.

Методи: Лінгвістичний аналіз: дослідження структурних особливостей мовлення, аналіз лексико-семантичних виборів, синтаксичних конструкцій та стилістичних прийомів, що використовуються персонажами.

Контент-аналіз: вивчення змістовної спрямованості мовлення персонажів, їхніх цілей, мотивації та інтенцій.

Когнітивний аналіз: розгляд мовленнєвих конструкцій як відображення когнітивних процесів та свідомість персонажів.

Контекстуальний аналіз: врахування ролі діалогу та монологу в контексті п'єси, їхнього взаємозв'язку зі сюжетом, діями персонажів та розкриттям їхніх характерів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз персонажного мовлення в драматичних творах включає дослідження структури, стилю та характеру мовлення кожного персонажа. Одним з ключових аспектів є роль речень у вираженні особистості персонажа. Речення, які використовує персонаж, можуть відображати його мислення, емоційний стан, соціальний статус, особливості характеру та інші аспекти його особистості. Досліджено лінгвостилістичну організацію персонажного мовлення в п'єсі Б. Джонсона «Варфоломіївський ярмарок». Автор стверджує, що характер персонажів найкраще розкривається у їхньому мовленні, яке складається з діалогів і монологів, а структурною одиницею цього мовлення є речення. Речення, як продукт людської свідомості, відображає індивідуальні особливості конкретної особистості. У п'єсі Б. Джонсона домінує діалог, який відтворює усне мовлення і передає характеристики персонажів. У драматичному мовленні є певна особливість, яка полягає в його дієвому характері. Слова персонажів у п'єсі несуть не лише естетичне значення, але й виконують практичну роль у

реалізації мети дії спектаклю.

Висновки./Conclusions:Роблячи висновки , можна сказати, що діалог є важливим елементом драматургічного дискурсу, організуючим текст п'єси і передаючим єдність авторського задуму. Вивчення особливостей діалогу в п'єсах є новим напрямком лінгвістичних досліджень. Бен Джонсон, один з найвідоміших англійських драматургів XVI-XVII століть, відобразив у своїх творах жорстку критику феодально-аристократичних понять і інститутів, що була характерною для діячів Англійської буржуазної революції. Його літературна спадщина включає різноманітні жанри, але найбільше він відомий своїми п'єсами.

В п'єсі Б. Джонсона "Варфоломіївський ярмарок" автор підкреслює, що характер персонажів найкраще розкривається через їх мовлення, яке включає діалоги та монологи, а структурною одиницею є речення. У дослідженні також зазначається, що структура, композиція та способи представлення драми як виду мистецтва зазнали змін протягом тривалого часу її становлення та розвитку. Аналіз тексту драми пов'язують з ім'ям Аристотеля, який вперше звернув увагу на особливості організації драматичних текстів.

ФЛОРИСТИЧНА ФРАЗЕОЛОГІЯ У ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Овчиннікова Марина Миколаївна

Студентка

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

Україна

Вступ. / Introductions. Питання фразеології та фразеологічних одиниць, зокрема їхня структурна організація, функції, семантика, вживання, інноваційні явища тощо є предметом активних наукових досліджень українських та закордонних науковців. Дослідженням флористичної фразеології проводили різні вчені. Семантику та функціонування рослинних компонентів досліджували у фразеології української мови, зокрема, З. Васильків, С. Вишнеvsька, Л. Мовчун, Л. Пушко, О. Самсонова, Г. Філь та ін., польської мови – Е. Концевич-Джідух, К. Беднарська, А. Новаковська та ін.

Мета роботи. / Aim. Виділення та аналіз лінгвістичних та культурологічних особливостей флористичних фразеологізмів польської та української мов.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Загалом матеріалом дослідження є 253 українських та 142 польських фразеологізмів з флористичним компонентом. У пропонованій статті обмежуємося аналізом фразеологічних одиниць з категорії *дерева, кущі*. З метою збору матеріалу проведено аналіз лексикографічних джерел. Провідними у нашому дослідженні є зіставний метод, описово-аналітичний метод, контекстно-семантичного аналізу та математичний метод.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Фразеологія порівняно нова лінгвістична дисципліна. Початок формування фразеології пов'язаний з іменем швейцарського мовознавця Шарля де Баллі. У своїй праці «Французька стилістика» (1909 р.) науковець зазначає, що фразеологізмом

може вважатися таке словосполучення, компоненти якого втратили своє самостійне значення. При цьому значення такого словосполучення не є сумою значень окремих його компонентів. Головні ознаки фразеологічних одиниць – стійкість компонентного складу, цілісність значення, рівнозначність одному слову та можливість еквівалентної заміни фразеологізму одним словом, незрозумілість окремих компонентів виразу у результаті втрати ними семантичної самостійності, наявність архаїзмів, застарілих виразів у складі фразеологічних одиниць. У 20–30-х роках ХХ ст. виникла ідея виокремлення фразеології як самостійного розділу лексикології.

Академік В. Виноградов розробив класифікацію фразеологічних одиниць за семантичною ознакою. Згідно з цією класифікацією виділяються фразеологічні зрощення – семантично неподільні фразеологічні одиниці, у яких цілісне значення не є сумою значень окремих компонентів (*сидіти на бобах*), фразеологічні єдності – фразеологічні одиниці, цілісне значення яких мотивоване значенням їх компонентів (*як блекоти об'ївся*) та фразеологічні сполучення – тип фраз, створених реалізацією зв'язаних значень слів (*плакуча верба*). М. Шанський до цих трьох типів додав четвертий – фразеологічні вирази, тобто стійкі у своєму складі та вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично неподільними, але й складаються цілком із слів з вільним значенням (*вовків боятися – в ліс не ходити*).

Багато параметрів фразеології як лінгвістичної дисципліни, досліджував видатний український мовознавець О. Потебня. Вчений визначив поняття приповідки (приказки), показав шлях їх становлення, розглянув семантичні розряди слів як компоненти фразеологічних одиниць; досліджував походження й історію фразеологічних одиниць; описав окремі структурно-семантичні розряди фразеологізмів (порівняння). Існує два різних підходи до визначення фразеологічної одиниці. Частина дослідників (напр. О. М. Бабкін, В. М. Білоноженко, В. М. Мокієнко, Ю. Ф. Прадід) вважає, що до фразеологізмів слід відносити лише ідіоматичні вирази, які є семантично

злитими та еквівалентні слову. Це так званий «вузький підхід».

Прибічники «широкого підходу» (зокрема Н. Д. Бабич, О. В. Кунін, Л. Г. Скрипник, В. М. Телія) до фразеологізмів пропонують відносити усі сполучення слів, які володіють певним ступенем стійкості (крилаті вислови, прислів'я, приказки тощо).

М. Демський у своїх працях послідовно відстоював вузький підхід до фразеології. Мовознавець вважає, що прислів'я, приказки та інші подібні стійкі словосполучення є одиницями комунікативного характеру на відміну від фразеологізмів, які мають номінативний характер.

Польський мовознавець С. Скорупка до фразеологізмів відносить стійкі словосполучення, усталені порівняння, словосполучення з лексично зв'язаним значенням, вільні словосполучення, прислів'я, приказки, сентенції, максими, афоризми.

А. М. Левицький до фразеологічних зв'язків відносить усталені поєднання двох або більше слів, значення яких не можна вивести зі значень компонентів та структурального значення даного поєднання. Фразеологізми це суспільно усталені поєднання слів, які мають нерегулярний характер, наприклад, до їх складу входять слова або форми слів, що не входять у вільні синтаксичні зв'язки, значення зв'язків не є сумою значень компонентів. Дана нерегулярність є причиною того, що фразеологізми часто потрібно запам'ятовувати як цілісні структури, тому що немає можливості описати їх за допомогою загальних правил.

У польському мовознавстві існує декілька підходів до класифікації фразеологічних словосполучень. С. Скорупка класифікує фразеологічні словосполучення за двома критеріями: формальним і семантичним. Формальний критерій ґрунтується на граматичних зв'язках слів, які входять до складу фразеологічного словосполучення, та типу синтаксичного зв'язку між словами у словосполученні. Згідно з цим критерієм мовознавець виділяє вираз, зворот та фразу. Вираз – це поєднання як мінімум двох слів, які є синтаксичною

цілісністю та мають номінативний характер. До виразів С. Скорупка відносить також різні усталені прийменникові, прислівні та сполучникові зв'язки.

А. М. Левицький, як і С. Скорупка, виділяє фрази та звороти, але дещо інакше розуміє ці два види фразеологічних одиниць. Зокрема до фраз відносить тільки конструкції граматично повні, що не вимагають доповнень в місцях, позначених займенниками. Тобто, такі конструкції виконують функцію речення.

Компаративістичний аналіз фразеологічного матеріалу, який походить з різних мов, повинен піднімати питання міжмовних посилянь, а саме, явище еквівалентності, її тип та обсяг. Згідно з класифікацією В. Хлебди існує чотири варіанти еквівалентності між мовами, які порівнюють: повна еквівалентність - повністю тотожні значення, лексична форма і образність (*як гриби після дощу – jak grzyby po deszczu*); функціональна еквівалентність - фразеологічні одиниці мають те саме значення, комунікативну роль, але відрізняються типом образності, граматичною та лексичною формами (*передвиборча гречка kielbasa wyborcza* (однакове значення, але в польському відповіднику немає назви рослини)); часткова еквівалентність – фразеологічні одиниці відповідають одна одній частково, асиметричні за значенням (*obiecywać gruszki na wierzbie годувати обіцянками (жданіками)*); нульова еквівалентність – відсутня відповідність значення (*być w lesie z czymś – в українській мові немає фразеологізма-відповідника*).

Відібраний матеріал можна представити ієрархічно, тобто від загальної до нижчої категорії. Узагальнювальний термін (гіперонім) в класифікації світу рослин становить різновид прототипної категорії, яка зосереджує лексему даного типу. Рослинний компонент *дерево* у фразеологічних одиницях має символічне та несимволічне значення: *Як листу на дереві* «велика, незліченна кількість кого-, чого-небудь; дуже багато», *не бачити за деревами лісу* «не помічати за дрібним, частковим загального, основного», *boże drzewko* «drzewko strojone na święta Bożego Narodzenia; choinka». У фольклорі виступає *ліс*

таємниче, загадкове місце, символ небезпеки, випробувань. *Темний ліс* «щось незрозуміле, невідоме, заплутане іт.д.», *у лісі щось велике здохло* «сталось щось незвичайне», *coś jest w lesie* «o czymś, co nie prędko nastąpi, na co długo czekać, co nie jest jeszcze zrobione», *(Natura) ciągnie wilka do lasu* «wrodzone złe skłonności mogą mieć wpływ na postępowanie człowieka». Іноді символ лісу пов'язаний з реальними історичними подіями – явищем партизан: *być w lesie; iść, pójść do lasu* «być w partyzantce, w oddziałach powstańczych, wstępować, wstąpić do partyzantki», і зворотне – *wyjscie z lasu* «wystąpić z partyzantki», а *chłopczy z lasu* «partyzańci». В деяких обставинах невідома, темна сторона лісу приходить на допомогу. *Być z kimś w lesie* «być bardzo opóźnionym w jakiejś pracy, mieć poważne zaległości».

Дуб асоціюється з силою та гідністю. Звідси в польській мові фразеологізм *chłop jak dąb, rośły, wielki jak dąb, silny jak dąb*. Фразеологізми *волос (волосся) дибом (дубом, дуба, рідко дротом) стає, стало / stawać dęba, włosy stanęły dęba* опираються на образі сильної, вертикальної постаті дуба. Такі фізичні властивості дуба, як твердість, важкість обробки зіставляються з розумовими здібностями людини: *дубова голова, як дурень (дурний) з дуба, з дуба впасту*. У польській мові в розмовному варіанті існує еквівалент, але з назвою іншого дерева: ялинки – *skąd tyś (on) się urwał; z choinki się urwałeś?*

Дати дуба, врізати дуба – ці фразеологізми вказують на поховальний ритуал. Раніше померлих ховали у зрізаних стовбурах дубів, з яких було вибрано середину. Польський зворот *dać dęba* не має такого ритуального підґрунтя, вказує на опір, бунт, супротив. В обох мовах збереглися фразеологізми *плести, правити сухого (смаленого) дуба / duby smalone, pleść duby smalone*.

Лексема *верба* у фразеологізмах зустрічається в основному з негативним відтінком. *Золоті верби ростуть* означає «щось пусте та недоладне». Іронічному українському фразеологізму *як виросте гарбуз на вербі* відповідає і польський *Gruszki na wierzbie, Obecywać gruszki na wierzbie* означає «щось

нереальне, обман». Існує таке дерево груша верболиста, плоди цього дерева більш декоративні, аніж їстівні. У деяких фразеологізмах з'являється іронічно-грубуватий відтінок: *Як чорт у стару вербу, суху грушу закохатися, Як чорт до сухої верби причепитися, прилипнути*. Або ж навіть викликає асоціації зі смертю: *повиснути на вербі, гілляці*.

Інформація про дерева, що міститься в їх назвах, пов'язана з реконструйованими стереотипами та містить культурний переказ. Вказує на найбільш типові риси об'єкта. В польських діалектних назвах виступають такі назви осики: *trzepiecina, trzęsk, trzęsica, trzęsi dupa, diabelk*. Зустрічаються також назви екзотичних рослин, які не ростуть ні на території Польщі, ні України *бамбук, банан, кокос, мигдаль*. *Бананова республіка / bananowa republika* – про країни малі, суспільно нестабільні, часто підпорядковані іншим країнам. Походить від країн Латинської Америки, які були контрольовані США і мали монопольне право на вирощування бананів. У польській фразеології існує також зворот *bananowa młodzież* – молодь, яка веде безтурботний спосіб життя, користуючись матеріальними благами та суспільним становищем батьків.

Горіх може виступати у фразеологізмах як дерево, деревина або плід. Тому символіка є багатозначною. Матеріал зустрічається у фразеологізмі *розчистити під горіх, дати на горіхи, мати на горіхи* – «сильно вилаяти, бути вилаяним», *заробити на горіхи* – «заслужено отримати покарання». Цей фразеологічний ряд можна продовжити: *перепадати, перепастися на горіхи, дістанеться на горіхи*. Як плід – *твердий (міцний) горішок, горішок не по зубах, розбивати лобом горіхи / twardy orzech do zgryzienia, mieć twardy orzech do zgryzienia*, оскільки плід реально є твердим. Декому вдається *розгризти горіх, розкусити міцний (твердий) горіх* – «впоратися з розв'язанням складного завдання». Можна довести свою здатність у подоланні складних завдань *показати, на чому горіхи ростуть*, або ж задача не була надскладною – *як горіхи луцтити, лускати*.

Лексема *каштан* зустрічається у фразеологізмах *діставати каштани з*

вогню / *wyciągać kasztany z ognia czyimiś (cudzymi) rękami* – коли хтось виконує складну роботу, але результатами скористається інша людина, у польській мові існує ще варіант *wybierać, wyciągać, wujmować dla kogoś, za kogoś kasztany z ognia*, тобто, з власної волі виконувати роботу, результатами якої скористається інша людина.

Оливкове дерево в біблійному світі рослин займає важливе місце. Це дерево має цілющі властивості. Греки приписували його плодам божественні риси, вважали символом миру. У фразеологізмі *gałązka oliwna* використовується не само дерево, а гілка, його частина, і означає щось, що символізує мир, згоду або повинно до них привести.

Фразеологічна одиниця *лина* характеризує не тільки власне дерево, але й певні суспільні явища – *обдерти (обдирати) як лину* – «забирати гроші, майно, доводити до повного зубожіння».

Висновки. / Conclusions. Наявність у досліджуваних мовах однакових рослинних компонентів та побудованих на їх основі фразеологічних одиниць вказує на спільну культурну спадщину, якою є антична література, Біблія, світова класична література; на культурно-історичне тло, спільне історичне минуле наших народів чи подібний стиль життя. Незважаючи на значну кількість подібностей, частина фразеологізмів з флористичним компонентом в категорії *дерева, кущі* відрізняється у порівнюваних мовах, оскільки відображають специфіку етносу, його звичаї, обряди, традиції. Серед назв дерев та кущів частіше зустрічаються такі назви: *береза, дуб, лавр, терен* – 7, *верба* - 6, *груша* – 4, *осика, пальма* – 3, *dąb* – 8, *gruszka* – 5, *oliwa* – 3, *kasztan, laur, palma* - 2. По 1 фразеологічній одиниці зафіксовано: *каштан, лина, ожина, bambus, choinka, kaktus, kokos, migdał, wierzba, wiśnia*. В українській мові відмічається ширша варіативність та факультативність фразеологічних одиниць.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АСПЕКТОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Перелигіна Ольга Ігорівна

старший викладач

Національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. Виконання перекладу з української на англійську в галузі аспектології пов'язане з деякими труднощами. Аспектуальність – категорія, яка граматикує релевантні семантичні ознаки процесної ситуації. Традиційно поділ когнітивних дієслів відбувався згідно з типами розумової діяльності. Останнім часом поширене структурування дієслів даної групи на дії/стани, тобто, з урахуванням аспектуальної характеристики ментальних предикатів. Складність дослідження даної групи дієслів полягає у тому, що ментальні процеси і стани важко простежити зовнішньому спостерігачеві, тому судити про них можна лише на основі мовного матеріалу.

Ціль роботи. Проблема існування категорії виду в англійській мові завжди була дискусійною. Існує безліч способів перекладу аспектуальності, які дають змогу досить точно передати ідеї автора. Ціль роботи репрезентувати можливі варіанти розв'язання проблеми, звести все різноманіття способів перекладу до трьох основних типів: 1) граматичні форми, в яких використовуються словосполучення; 2) лексичні способи передачі аспектуальних значень та 3) контекстуальні засоби.

Матеріали та методи. Ю. С. Маслов виділяє дві сфери аспектуальних значень – якісну та кількісну аспектуальність. Система категорій якісної аспектуальності у Ю. С. Маслова відкривається розподілом всіх явищ на статичні (стани, відносини) та динамічні (дії). Динамічні явища розпадаються за ознакою спрямованості дії на його «внутрішню» межу - групи граничних і неграничних предикатів; граничні предикати, своєю чергою, поділяються на дії, які досягли межі і дії, які не досягли межі. На відміну від якісної

аспектуальності, категорії кількісної аспектуальності, до яких відносять кратність, тривалість та інтенсивність, не об'єднані загальною семантичною ідеєю, вони визнаються різноякісними та логічно неоднорідними, тобто незмінними. вони характеризують одну і ту ж дію з різних боків.

Перераховані вище основні категорії аспектуальності, виділені спочатку на матеріалі слов'янських мов, реалізуються і в англійській мові. В українській мові дієслова стану зазвичай належать до недоконаного виду. В англійській мові їм не характерні форми Continuous.

Категорія граничності/неграничності вважається основною аспектуальною характеристикою дії в обох мовах. На відміну від української мови в англійській семантичне протиставлення граничності/неграничності не є однозначним, по співвіднесеності з тими чи іншими граматичними формами. Специфіка англійської мови полягає в тому, що тут існує значна кількість дієслів подвійного видового характеру, які можуть виступати зі значенням як граничної, так і неграничної дії. Отже, важливим критерієм розмежування є умови контексту. Основними чинниками контексту, що зумовлюють їх граничне вживання таких дієслів, є доповнення, виражене іменником в однині, прислівник напрямку дії, обставини, що вказують на миттєвий характер дії.

Результати та обговорення. Отже, можна сказати, що в англійській мові аспектуальні значення – це область прихованої граматики. У українській мові є граматична (морфологічна) категорія виду, що має чіткі категоріальні ознаки, одним з яких є граничність. Якщо подивитися на такі дієслова емоційного стану, як, наприклад, сумувати, любити, тужити, ненавидіти і т. д., то стає зрозумілим, що всі ці дієслова є неграчними через їх специфічну семантику.

Неграничність в англійській мові виявляється у можливості вживання дієслів у формах Continuous. Однак загальновідомо те, що дієслова емоційного стану (to grieve, to fear тощо), так само, як і дієслова емоційного відношення (to love, to hate, to adore тощо), як правило, не використовуються в різних формах Continuous. У процесі дослідження не було знайдено випадків вживання дієслів

емоційного стану у цих часових формах. Однак це не означає, що значення неграничності взагалі не може бути передано в англійській мові: його можна описати за допомогою ад'єктивних предикатів. У цьому випадку використовуються дієслова-зв'язки *to be*, *to feel*, наприклад:

*He is obviously very **unhappy** and she is quite bored* (F. S. Fitzgerald);

*It's just I **feel** so **sad** these wonderful nights* (F. S. Fitzgerald).

Значення граничності також присутнє в англійській мові, і часто передається за допомогою ад'єктивних предикатів і дієслів-зв'язок *to get*, *to become*, наприклад:

*My mother **got** really very **irritated** about it* (J. D. Salinger);

*She **became** increasingly **anxious** about her husband's strange behavior*
(Longman Dictionary of Language and Culture).

Крім того, значення граничності можна передати за допомогою предикатів, що складаються з «фазових» дієслів *to begin*, *to start*, *to continue* та смислового дієслова, що передає емоційний стан, наприклад:

*His teachers **began to worry** about the increasingly poor quality of his work*
(Cobuild).

Висновки. При перекладі на англійську мовою неграничні дієслова трансформуються, найчастіше, у конструкції з ад'єктивними предикатом і дієсловами-зв'язками *to be*, *to feel*. Граничні ж дієслова під час перекладу часто замінюються ад'єктивними предикатами і дієсловами-зв'язками *to get*, *to become*. Отже, можна дійти висновку у тому, що в українській мові є граматична, або морфологічна, категорія виду, що одна із центральних компонентів аспектуальності. В англійській мові функціонально-семантичне поле аспектуальності також існує, але англійською мовою відсутня граматична категорія виду як така.

На думку Ю. С. Маслова, аспектуальні значення можуть бути двох типів: значення граничності та неграничності. В українській мові цим значенням найчастіше відповідають дієслова доконаного і недоконаного виду, тоді як

англійською найчастіше ці значення виражаються з допомогою ад'єктивних предикатів і дієслів-зв'язок to be, to feel реалізації значення неграничності, і дієслів to get, to become – для реалізації неграничності. При перекладі перекладач найчастіше прагне зберегти ці значення та передати їх засобами, характерними для мови перекладу.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПЕЙЗАЖНОГО ОПИСУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Підлужна Ірина Андріївна

викладач

Національна академія Національної гвардії України

м. Харків, Україна

Вступ. Пейзажний опис є мікротекстом, інтегрованим в одиницю вищого порядку – макротекст (художній твір). Із лінгвістичної точки зору пейзажний опис є текстовим компонентом художнього твору. Як текстовий компонент англomовного художнього твору пейзажний опис є зображенням об'єктів краєвиду або явищ природи у тісній взаємодії з персонажем, його внутрішнім станом і настроєм, у якому відтворено індивідуально-авторський світогляд та ідейно-художню позицію.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження особливостей пейзажного опису як художньо-об'єктивного зображення природи та його лінгвоконцептуальний аспект в англomовному художньому творі.

Матеріали та методи. Використовувались наступні методи дослідження: метод суцільної вибірки (формування фактичного матеріалу дослідження), описовий метод (спостереження, класифікація та інтерпретація досліджуваних лінгвістичних явищ), метод функціонального аналізу. Матеріалом дослідження слугували текстові фрагменти з пейзажним описом, відібрані з романів англійських письменників XVIII-початку ХХ ст.

Результати та обговорення. Пейзажний опис постає складним мовленнєвим явищем, об'єднанням когнітивних, комунікативних та композиційних компонентів змісту, що задаються когнітивним алгоритмом. Звідси стає очевидним той факт, що механізм реалізації пейзажного опису зумовлений трьома методологічно релевантними чинниками – мотиваційно інтенційним, пропозиційним та композиційним. Усі вони виявляються принципово відкритими для індивідуально-авторських змалювань пейзажного

опису із цілеспрямованим використанням усіх вербальних ресурсів англійської мови. Особливо виразно це простежується на шляхах і способах вибору лексико-семантичних та структурно-граматичних засобів його вербальної організації. Художнє зображення пейзажного опису в англійській мові художньому творі спирається на палітру різноманітних мовленнєвих засобів і прийомів нейтральних, узуально-експресивних та okazіонально-експресивних, що базуються на стилістичних можливостях фонетики, лексики та граматики.

Специфіка пейзажного опису полягає не лише у стилістичних прийомах та засобах його експресивного зображення, а й у встановленні органічного зв'язку лінгвостилістичних фігур із внутрішнім світом персонажів, що сприяє психологізації пейзажного опису та має своїм наслідком широкий спектр його функціонального навантаження.

Узагальненим поняттям ПЕЙЗАЖ, яке є родовим відносно прагматичних, семантичних і конструктивних складників пейзажного опису та організаційним центром його концептосистеми. Жанрово детермінована концептосистема пейзажного опису ґрунтується на п'яти логіко-семантичних компонентах, безпосередньо пов'язаних із поетичною репрезентацією інформації, в межах якої актуалізуються макроконцепти SKY/WEATHER, GROUND/LAND, FIRE, WATER з подальшою їх диференціацією на лінгвокультурні марковані образи.

Вербальна профілізація концептів різного статусу спирається в пейзажному описі на синтагматичні можливості мови – метафоричні, алюзивні тощо. Особливо активно вона супроводжується процесами метафоризації, які здатні створювати специфічні та неповторні образи природи й її об'єктів у широкому спектрі уявлень, асоціацій і рефлексій.

Профілізація відображає ідіоспецифіку художніх інтенцій, фантазії та майстерності автора, що сприяє передаванню загального й часткового, типового й нетипового, гармонійного та дисгармонійного у навколишньому середовищі. Пейзажний опис в англійській мові художньому творі віддзеркалює основні ознаки національної ментальності та етнопсихології – гармонійне світовідчуття

й оптимізм. У цьому простежується органічний зв'язок зображеного природного довкілля й персонажів. Дослідження закономірностей реалізації смислових механізмів гетерогенного конституювання довело, що розвиток пейзажного опису, характерний для англомовного художнього твору, проходить від нейтрально декоративного тла, засобу характеристики персонажів до етно-психо ментального зображення. Концептуальне осмислення ПЕЙЗАЖУ в англомовному художньому творі пов'язане з усвідомленням того, що сповнена гармонії та краси природа наявна не сама по собі, а у контексті реального світу людини. Цій ідеї підпорядковується вся система засобів об'єктивації та профілізації ПЕЙЗАЖУ. Поєднуючи у собі поняттєві начала концептів із образними й оцінними, ці засоби ніби перекидають місток між реальним та нереальним, свідомим і підсвідомим, традиційним та інноваційним у зображенні пейзажного опису. У такому розумінні гіперконцепт ПЕЙЗАЖ виступає конгнітивно-семантичним інваріантом пейзажного опису, а його гіпоніми – макро-, мезо- й (ката) концепти – варіативними ментальними сутностями.

Висновки. Отже, пейзажний опис в англомовному художньому творі – це структурно, змістово й функціонально скомпонований та ієрархічно орієнтований текстовий фрагмент, що відтворює загальний вигляд якоїсь місцевості, картини природи, краєвиду в тісному взаємозв'язку з персонажем як носієм індивідуально-авторського світогляду та ідейно-художньої позиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куцик О. Лексико-стилістичні засоби творення художньої виразності у пейзажних замальовках К. Паустовського. *Філософія і поетика художнього тексту-твору*. Дрогобич, 2010. Вип. 2. С. 133-145.

2. Пасічник Г. П. Синтаксична специфіка інтратекстових змалювань пейзажу в англомовній художній прозі. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фенікс, 2007. Вип. 18. С. 119-129.

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

Підлужна Ірина Андріївна

викладач

Національна академія Національної гвардії України

м. Харків, Україна

Вступ. Проблеми граматичних труднощів перекладу текстів наукового стилю можна поділити на три групи. Перша група пов'язана з розбіжностями в будові англійської та української мови, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій. Друга група пов'язана з різним обсягом змісту подібних у двох мовах форм і конструкцій. Третю групу граматичних труднощів перекладу складають ті граматичні явища мови тексту оригіналу, що мають відмінні функціональні характеристики від відповідних граматичних явищ мови перекладу. Також до труднощів перекладу наукових текстів відносять переклад вузькопрофільної термінології.

Ціль роботи. Мета роботи - виявити граматичні трансформації при перекладі наукових текстів та специфічних засобів їх вираження.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження послужив ряд науково-технічних текстів, що містять в собі різні види трансформацій.

Результати та обговорення. Застосування граматичних трансформацій у науковому перекладі спрямовується на адекватну передачу змісту оригіналу тексту із врахуванням норм мови перекладу. Обов'язково ці трансформації використовуються при перекладі відсутніх в українській мові граматичних явищ мови оригіналу.

Під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі. Існує п'ять основних видів граматичних трансформацій: перmutація (перестановка), додавання, вилучення, субституція (заміна) та комплексна трансформація.

Перекладаючи тексти наукового стилю, слід враховувати, що можуть існувати різні жанрові і стилістичні норми текстів у мові оригіналу і перекладу. Так, існують певні розбіжності в організації лексичних характеристик наукових текстів англійською і українською мовою. В англійських наукових статтях частіше, ніж в українських працях, вживаються розмовні лексичні та фразеологічні елементи тощо. Також, що є не менш важливим, слід звертати увагу на переклад невербальних форм дієслова, адже це може знизити якість перекладу і призвести до помилок в тексті.

При перекладі на українську мову англійські наукові тексти повинні бути адаптованими з урахуванням стилістичних і жанрових норм, що існують в українській мові і культурі стосовно відповідних текстів. Неврахування зазначених розбіжностей в перекладі призводить до стилістичних перекладацьких помилок, що, хоча й вважаються менш серйозними вадами перекладу, ніж смислові помилки, але теж знижує якість перекладу.

Науковий текст найчастіше є описом процесів, фактів, явищ, тобто в тексті має місце об'єктивність викладу і як наслідок цього – відсутність авторського "я" з його безпосереднім граматичним вираженням від першої особи. Звідси широке вживання пасивних конструкцій і так званій іменний характер викладу матеріалу, тобто переважання інфінітивних, дієприкметникових і герундіальних конструкцій.

У більшості випадків при перекладі наукового тексту з англійської мови на українську, українське речення не накладається на англійське, не збігається з ним по своїй структурі. Часто структура українського речення в перекладі цілком відрізняється від структури англійського речення. У ньому інший порядок слів, інший порядок розміщення частин речення, часто інший порядок розташування самих речень – головного, підрядного тощо. У ряді випадків частини мови, якими виражені члени англійського речення, передаються відповідно іншими частинами мови. Стилість вираження вимагає декомпресій при перекладі – введення додаткових слів і навіть речень.

Однак деякі розходження в звичному уживанні викликають опущення окремих елементів англійського речення при перекладі на українську мову. Все це пояснює використання граматичних трансформацій при перекладі.

Висновки. Відмінності в структурах мови-оригіналу і мови перекладу змушують перекладача використати різні трансформації. Застосуванню саме граматичної трансформації слід надавати належної уваги, адже без цього типу трансформації адекватний науковий переклад майже неможливий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесник А. О. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. - Вип. 1, 2010. С. 719–727.

2. Щербина С. М. Науковий стиль у системі стильової диференціації сучасних літературних мов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. – Вип. 16, 2017. С. 261–268.

РЕКЛАМНИЙ ТЕКСТ ЯК СПОСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ

Підлужна Ірина Андріївна

викладач

Національна академія Національної гвардії України

м. Харків, Україна

Вступ. Реклама впровадилася непомітно і поступово стала невід’ємною частиною життя сучасної людини. Рекламна комунікація, як сфера діяльності активно розвивається у сучасному суспільстві. А конкурентна боротьба на ринку змушує шукати все нові й нові засоби виразності.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження лінгвістичних засобів реалізації маніпулятивного впливу в сучасних німецькомовних рекламних текстах.

Матеріали та методи. Використовувались наступні методи дослідження: метод суцільної вибірки (формування фактичного матеріалу дослідження), описовий метод (спостереження, класифікація та інтерпретація досліджуваних лінгвістичних явищ), метод функціонального аналізу.

Матеріалом послужили німецькомовні рекламні тексти.

Результати та обговорення. Рекламний текст складається з прагматичного й семантичного компонентів, які перебувають в ієрархічних відносинах: основну роль у рекламі відіграє прагматичний компонент, обумовлений логічною та емоційною аргументацією, а семантичний компонент є додатковим.

Одними з ключових понять в рекламному тексті з точки зору його прагматичної спрямованості є поняття маніпуляції.

Маніпуляція передбачає ретельний добір лінгвістичного матеріалу, а саме: географічних назв, власних імен, наукових термінів, англіцизмів, якісних прикметників, розмовної лексики, відкритих запитань, імперативних конструкцій, окличних фраз, чисел. Маніпулювання відбувається, зокрема, шляхом свідомого і цілеспрямованого урахування особливостей побудови

рекламного тексту, його змістової наповненості.

Сугестія, або навіювання – це процес впливу на психіку людини, пов'язаний зі зниженням свідомості і критичності при сприйнятті змісту, який не потребує ні розгорнутого логічного аналізу, ні оцінки. Саме лінгвістичні засоби відіграють провідну роль у творенні впливової реклами, здатної керувати думками та діями своїх адресатів.

Перелічимо основні фактори навіюваності:

- невпевненість;
- боязкість;
- почуття власної неповноцінності;
- підвищена емоційність;
- вразливість;
- слабкість логічного аналізу.

Мовностилістичні особливості рекламного тексту обумовлені сферою його вживання, особливий вплив цей фактор відіграє в жанрі друкованої реклами, тому що вартість розміщення рекламного повідомлення безпосередньо залежить від займаної рекламою поверхні, колірною дозволом тощо.

Як наслідок, рекламний текст змушений максимально ефективно використовувати мовні засоби для досягнення поставлених цілей. Рекламне повідомлення є, свого роду, концентратом мовних засобів: максимум інформації при мінімумі слів.

Прагматична спрямованість рекламного дискурсу диктує вибір граматичних, лексичних одиниць, стилістичних прийомів, особливого синтаксису; використання організації друкованого матеріалу та елементів різних знакових систем.

Для постійної підтримки високої якості впливу реклами на споживача рекламне повідомлення постійно змінює засоби виразності мови:

1. Прості речення.

Рекламне повідомлення віддає перевагу простим реченням, оскільки прості речення є більш динамічними та частіше вживаються в розмовній мові. Крім цього у рекламодавця є тільки 1,5 секунди, щоб привернути увагу споживача, а значить у простого речення більше шансів, ніж у складного. Рекламні тексти часто містять слова і словосполучення, що мають у своїй семантиці значення порівняння:

So gut wie selbst gemacht (Bonne Mann);

Wie frisch verliebt (Häagen-Dazs);

Die einmalig leckere Puddingcreme Dr. Oetker Wölkchen ist so locker, dass sie wie eine luftige Wolke auf feinsten Sahne schwebt (Dr. Oetker).

2. Знаки оклику та питальні речення.

Знаки оклику та питальні речення є свого роду сигналами й закликами до дії. Людина мимоволі відповідає на поставлене запитання або ж звертає увагу на заклик.

Wohnst du noch oder lebst du schon? (IKEA)

3. Спонукальні конструкції (Імператив)

Такі конструкції можуть виражати пропозиції, переконання або запрошення. Завдяки таким конструкціям висловлювання забарвлюється емоційно:

Duplo. Die längste Praline der Welt! (Ferrero).

Одним з улюблених рекламних засобів є використання фразеологізмів і фразеологічних зворотів, які часто піддаються змінам для залучення уваги шляхом зміни звичного для споживача висловлювання. Експресивність рекламного тексту посилюється, якщо в ньому використовується каламбур:

Essen gut. Alles gut (Knorr);

Liebe auf den ersten Biss (Käse aus Frankreich).

Важлива вимога, що пред'являється до рекламних текстів – максимум інформації при мінімумі слів. Кількість слів в тексті повинно бути таким, щоб покупець без будь-яких ускладнень міг охопити його одним поглядом.

Виділяються слова з підвищеною рекламною цінністю, великою емоційною силою, що створюють наочний, відчутний образ.

Висновки. Завдяки своїй здатності формувати певний стиль споживання суспільства за допомогою яскравих образів і незвичайних концептів реклама є невід'ємним елементом культури, що робить її особливо привабливою для вивчення в рамках великого числа наук, в тому числі лінгвістики. Сила і роль мовного мистецтва рекламного тексту, його здатність впливати на психіку людини, формувати її думку і спонукати до дії, тобто придбання товару чи послуги, стали однією з головних сил, яка допомагає покращити рівень життя в усьому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирпиченко, О. Особливості вживання новотворів німецької мови (на матеріалі текстів реклами та оголошень). *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Філологія*, 2018. № 18. С. 189-195.

2. Ніколащенко Ю. А. Лінгвістичні особливості німецьких рекламних текстів та їх переклад. *Молодий вчений*, 2018. № 4. С. 590–593.

3. Fleischer W., Barz I. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin Boston: De Gruyter, 2012.

ОНТОЛОГІЯ МЕТАФОР В АНГЛОМОВНОМУ АВІАДИСКУРСІ І СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Ткачук Дар'я Олегівна

студентка

Національний аерокосмічний університет

ім М. Є. Жуковського

Харківський авіаційний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Сьогодні англійська мова є домінуючою мовою-посередником у сфері науки, техніки та міжкультурної комунікації. Незважаючи на значне значення художньої літератури як чинника духовного розвитку людства, сучасне суспільство зосередилось і стрімко освоює сфери ділового спілкування, інноваційних розробок, науки і техніки. Метафора — це процесуальний механізм когнітивної обробки інформації, якою сучасні люди завалені у великих обсягах і у швидкому темпі. Тому постає питання про природу та особливості функціонування метафори у «нехарактерних» жанрах, які задовольняють пізнавальні та інформативні потреби суспільства у сфері науки, техніки та бізнесу і не мають на меті здійснення естетичного впливу на читачів за допомогою художніх образів.

Мета роботи. Дослідження особливостей утворення та перекладу українською мовою метафор в англomовному авіадискурсі.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на основі 500 відібраних метафор, що були розшифровані, перекладені, проаналізовані та згруповані за різними критеріями. Вибірка емпіричного матеріалу проводилася з тематичних словників авіаційної термінології та онлайн-словників. Методами проведеного дослідження стали вибірка, порівняння, аналіз словникових дефініцій, описовий метод та метод кількісного аналізу. За допомогою методу суцільної вибірки були виокремлені одиниці аналізу. Описовий метод дозволив здійснити таксономію та інтерпретацію метафор. Контекстуальний метод

допоміг у визначенні доцільності вибору способу перекладу метафор; кількісний аналіз - у встановленні частотності застосування перекладацьких трансформацій; корпусний - в обґрунтуванні прагматичного потенціалу використання метафор в технічних текстах авіаційної тематики.

Результати обговорення. Актуальним, постає питання адекватного перекладу великого обсягу метафоричних найменувань, які зустрічаються в науково-технічних текстах. Метафора - це ключ до розуміння національно мовного світобачення, яке, зрозуміло, не є спільним для різних, особливо неспоріднених мов. Цілком природно, що чим далі перебувають один від одного культурні ареали, тим більша кількість „культурних” образів не збігається.

Метафори є джерелом утворення термінів неологізмів. У цьому і полягає складність перекладу, оскільки він потребує глибокого знання реалій певної країни, із мови якої робиться переклад. Усі терміни, утворені способом метафоричного переносу, умотивовані. Внутрішньою формою метафоричного терміна є значення лексичної одиниці, використаної як матеріал вторинної номінації.

Головна функція термінологічної метафори – номінативна. Адже метафора в термінології використовується насамперед для того, щоб дати назву поняттю, яке до цього не мало вербального позначення. Цим способом утворені, наприклад, такі англійські неологізми: rocket communicator – прилад, який становить сполучення рис “телекомунікатора” з мініатюрним комп’ютером та інші.

Не можна стверджувати, що існує універсальний підхід для передачі української та англійської метафори. Труднощі пов’язані з тим, що метафоричний образ в мові оригіналу та в мові перекладу може збігатися повністю, збігатися частково і не збігатися взагалі. Існує кілька способів відтворення української науково-технічної метафори англійською мовою:

- 1) в мові перекладу існує словниковий відповідник з тим же образом:

барабанне гальмо – drum brake; ковпачкова гайка – cap nut; крильчаста гайка wing(ed) nut; свердлильна головка – drilling head та ін.

2) в мові перекладу існує метафоричне слово з іншим образом: аварійна подушка – air bag; водяна сорочка – water jacket; корончаста гайка – castle nut; крильчаста гайка – butterfly nut та ін.

3) при перекладі відбувається втрата образності, таким чином, українська метафора передається англійським неметафоричним словом: залізничний вузол rail junction; чорна гайка– rough nut (в цьому прикладі перший компонент метафоричного терміна при перекладі втратив образність, а другий, навпаки, набув її); чорний гвинт – unfinished screw.

Висновки. Дослідження метафоричних термінів має значну теоретичну і практичну цінність, враховуючи необхідність дослідити принцип мовної економії. Метафоричні терміни виконують декілька функцій: розширюють межі переданої інформації, в той же час стискаючи інформацію. Більш того, розширюючи значення існуючої лінгвістичної одиниці, вони фіксують нові значення, визначаючи нові концепти.

Завдяки своїй полісемічній природі, багато метафоричних термінів можна тлумачити лише в контексті вживання. В той же час, деякі метафоричні терміни створюють свій власний внутрішній контекст, що передає ряд асоціативних значень, втілених в різноманітних компонентах значень.

Метафоричне розширення значення – це безперервний процес, який сприяє розвитку технічного словника. Тим не менш, не зважаючи на те, що він один із найпродуктивніших методів створення термінів, метафоричний зсув значення може викликати потенційні проблеми в розумінні, стандартизації та узгодженні термінів в мовах.

ТЕОНІМ «ФРЕЙЯ» У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДАВНІХ ГЕРМАНЦІВ

Хоменко Тетяна Анатоліївна

к. п. н., доцент

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Релігія германців була політеїстичною. Вона базувалася на віруваннях індоєвропейців, які поклонялися багатьом богам. Індоєвропейські боги виконували певні функції та відповідали за окремі природні явища. У германців функції богів розмиті. Один і той же бог чи богиня відповідали за декілька сфер діяльності. Одне явище могло бути під верховенством декількох богів або богинь. Тому функціональні межі германських богів та богинь не були сталими, їх функції перетиналися і перекривали одна одну. З цього дослідники зробили висновок, що релігія давніх германців була релігією щонайменше двох народів, які з плином часу асимілювалися. Тому в германо-скандинавській релігії існували боги-аси та боги-вани.

Мета роботи – з'ясувати та описати специфіку вживання теоніму «Фрейя» у мовній картині світу давніх германців.

Матеріали і методи. У роботі використовувалися методи лексико-семантичного аналізу для виявлення семантики лексичних одиниць давньогерманських мов, дескриптивний метод для опису мовних явищ у германських мовах, метод синтезу для викладу основних положень роботи. Матеріалом слугували лексичні одиниці, що позначали та описували теонім «Фрейя».

Результати та обговорення. Археологічні дані свідчать, що у другому тисячолітті до нашої ери на півдні Скандинавського півострова жили «доіндоєвропейські» племена, яким були відомі мідь та бронза, вони займалися землеробством та скотарством. Індоєвропейці, які прийшли на цю територію, змішалися з давнім населенням і утворили нову етнічну та мовну

спільність - германців. Це відбулося не пізніше 1200 р. до н. є [1, с. 19]. Так, боги-аси вважаються пришлыми, боги-вани – автохтонними. Звичайно, вірування давніх народів пережили зміни, але розділення вищих сил зберіглося. Найбільш шанованою серед богів та богинь у ванів, а потім і у асів, була богиня любові Фрейя.

Ім'я богині Фрейї походить від того самого кореня, що й давньоіндійське *prsyah* «бажаний, улюблений», укр. приятель, герм. *frjō «улюблена» [2, с. 67]. За міфологією, вона вважалася дочкою Ньорда, та сестрою Фрейра, який був її братом-близнюком. Окрім того, у «Словесних чварах Локі» Локі звинувачував її в інтимних зв'язках з Фрейром, а також в аморальності, бо вона віддавала свою любов і асам, і альвам.

Я Грімм писав, що ім'я *Freuja* утворене як пара до ім'я *Freyr*, яке, у свою чергу, має генетичні зв'язки з готським словом *fráuja* у значенні «пан, господар». У давньоверхньонімецькій мові існували *fruwâ*, *frôwâ*, у середньовірхньонімецькій - *frouwe*, *frou*, у нововірхньонімецькій залишилося лише *Frau*, а чоловічий варіант *frō* зник, замінившись на *Herr*. У давньоанглійській мові та давньосаксонській мові збереглися чоловічі форми *freá*, *fraho*, а жіноча форма зникла. У середньонідерландській мові *vrouwe*, *vrouwe* використовувалося як звертання та як титул. У давньоскандинавській мові *Freuja* використовувалося як ім'я богині. У Сноррі Стурлусона зазначено, що *freuja* – це ім'я честі, похідне від імені богині, *freujur* – це благородні дами. У давньоскандинавській мові домогосподарку називали *hûsfreyja*. У шведській пісні Фрейю звали *Froijenberg* «та, що приносить мир», а у датській - *Fru*, «Мерзебурзькі заклинання» містять форму *Frûâ*.

З ім'ям *Freuja* пов'язане загальне уявлення про «панну, господарку», воно означає веселу, радісну, добру, милосердну богиню [3, с. 557]. Шведська народна пісня характеризувала Фрейю-*Froijenberg* як «ясне сонце» (*den väna solen*). Шведи сузір'я Оріона називали *Frejerock* («прядка Фрейї»). Папоротник в Ісландії називали *Freyhâr*, а в Данії *Fruehaar* («волосся Фрейї/панни»).

У міфах повсякчас підкреслювалася прекрасна врода богині Фрейї. Коли вона пішла світом шукати свого чоловіка Ода, який мандрував та не давав про себе взнаки, вона плакала золотими сльозами. Її називали «та, що красно плаче», а вираз «сльози Фрейї» був кенінгом для золота. Ця богиня володіла також золотим намистом Брісінгів, у більш ранніх джерелах «поясом Брісінга». Фрейя побачила намисто в лісі у чотирьох карликів, які його зробили і милувалися ним. Воно було настільки прекрасне, що Фрейя пішла на подружню невірність, щоб отримати його. Карлики поставили умову, що вона ляже в ліжко з усіма чотирма, що і було зроблено впродовж чотирьох ночей. Фрейя отримала намисто, яке стало її невід'ємним атрибутом. Коли богиня гнівалася, то намисто спадало у неї з грудей. Щоб повернути свій молот в образі Фрейї, Тор одягнувся у жіноче вбрання та надів намисто Брісінгів. За вроду велетні та альви хотіли отримати Фрейю дружиною.

На честь Фрейї у германців названий шостий день тижня: а. *friday* «п'ятниця», да. *frige-dæg*, н. *Freitag* «п'ятниця», днв. *frīatag*, шв. *fredag*, дісл. *frjādagr* [4, с. 194].

Висновки. Отже, теоніми, пов'язані з богинею любові Фрейєю, у германських мовах були досить поширеними. Оскільки ця богиня дуже шанувалася, їй приносили жертви як богам-чоловікам, наприклад, кабанів, які завжди були жертвою на честь Фрейя. Окрім того, вона володіла не одним видом їздових тварин. Одна їдова тварина була не у всіх богів, а у Фрейї були кішки та вепр Хільдісвіні. Ім'я Фрейї асоціювалося у германців з вродою, красою, добротою. На її честь називали сузір'я, рослини, день тижня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Левицький В. В. Історія німецької мови. Вінниця: Нова книга, 2007. 214с.
2. Левицький В. В. Основи германістики. Вінниця: Нова книга, 2008. 527 с.

3. Гримм Я. Германская мифология: в 3 т. Т. 1. URL: www.studfile.net

4. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков: в 2 т.

Винница: Нова книга, 2010. Т. 1. 616 с.

СЮЖЕТ І ГЕРОЙ У РОМАНІ РОЗАМУНДИ ПІЛЧЕР «ВЕРЕСЕНЬ»

Ширшова Катерина Леонідівна

Студент

Національний університет ім. О. Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. Роман "Вересень" є одним із визначних творів англійської письменниці Розамунди Пілчер. Цей роман розповідає про життя і кохання декількох поколінь родини Келлеві. Сюжет твору відображає багатогранність людських взаємин, ставлення до різних життєвих ситуацій та міжособистісні взаємодії. У зв'язку з цим, метою даної роботи є аналіз сюжету та героїв роману "Вересень".

Мета роботи. / Aim: Метою даної роботи є аналіз сюжету та героя роману Розамунди Пілчер "Вересень", з'ясування їхнього взаємозв'язку та визначення основних тем, що простежуються в творі.

Матеріали та методи./Materials and methods. : Матеріалом дослідження є оригінальний текст роману Розамунди Пілчер «Вересень», біографічні статті та літературна критика. Основні методи дослідження: метод філологічного, концептуального, функціонального, компонентного аналізу тексту, елементи порівняльного, описових методів. Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз роману "Вересень" дозволив встановити, що головною темою твору є кохання та взаємини між людьми різних поколінь та соціальних верств. Сюжет роману доповнюється численними епізодами, які відображають моральні та етичні питання, стосунки між батьками та дітьми, а також теми самовдосконалення та самоідентифікації.

Висновки./Conclusions:Роблячи висновки , можна сказати, що роман Розамунди Пілчер «Вересень» - це відомий приклад сучасної літератури, який досить добре відображає головні архетипи жіночості та їх роль у створенні сюжету.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

СУТНІСТЬ КОНФУЦІАНСТВА ТА ЙОГО ОСНОВНІ ЗАСАДИ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Світ здобув велику кількість різноманітних філософських течій, які не втрачають актуальність і зараз. Кожна філософська течія має свої відмінності, які обумовлені багатьма чинниками, але це тільки посилює інтерес дослідників.

Однією з найбільш цікавих філософських шкіл є конфуціанство. Саме мало свій значний вплив на формування остаточно менталітету народу Китаю та визначало деякі принципи внутрішньої і зовнішньої політики країни впродовж більшої частини історії.

Мета роботи. Метою даної роботи я визначаю дослідження основних принципів і цілей конфуціанства.

Матеріали та методи. В роботі викладено матеріал, який базується на найбільш загальному методі дослідження, наприклад, аналіз наукової інформації з використанням першоджерел.

Результати та обговорення. Конфуціанством називають філософську школу Давнього Китаю. Засновником є Конфуцій, який був відомим релігійним реформатором, філософом. Будинок Конфуція розташований у Цюйфу. У 7 столітті на тому місці було споруджено храм, що присвячений Конфуцію. Під час того, як конфуціанство посилює свій вплив на життя держави, відбувається і певна канонізація Конфуція.

Це яскраво проявлялося в обов'язковому правилі про храми Конфуція в

кожному місці. Люди поклонялися табличкам філософа поминального змісту, але потім їх замінили скульптурами.

Основною метою конфуціанства визначався перехід до стану «благородного чоловіка». Було зазначено, що такі метаморфози можливі лише через постійне тренування та виховання в собі вищих моральних якостей. Набуття такого стану є можливим лише для справедливої, гуманної особи. В основу філософії покладається принцип «Стався до людей так, як ти хочеш, щоб ставилися до тебе» [1].

Якщо людина хоче досягти головної мети конфуціанства, то вона повинна поважати батьків, старших за віком осіб. Також Конфуцій давав власне визначення поняття «країна». Філософа вважав країну однією великою родиною, де всі люди є «духовними родичами». Однією з основних засад конфуціанства є дисципліна, дотримання етикету. Згідно з цією філософією, «благородний чоловік» є прикладом для інших у всіх своїх вчинках.

Виділяють основні п'ять рис конфуціанства як філософії: істинне ставлення, істинна поведінка, істинне знання, істинна форма духу, істинна сталість.

Перша риса означає гармонію у стосунках з іншими. Філософ зазначає важливість дисципліни у своїх діяннях. Істинна поведінка означає здатність людини не тільки вивчати правила етикету і загальних норм поведінки, а й застосовувати їх на практиці.

Третя риса знаходить своє відображення в знанні «благородного чоловіка» історії Китаю, творчості національних творців, норм і правил поведінки. Згідно з четвертою рисою, людина найвищої форми завжди залишається вірною своїм принципам, ідеалам, переконанням.

Така людина повинна знати сутність справедливості і її застосування до інших. Істинна сталість означає завершення процесу формування «благородного чоловіка». Людина повинна бути здатною не піддаватися своїм ганебним спокусам для того, щоб не втратити досягнутий ідеал.

Висновки. Конфуціанство базується на засадах гуманності, які мають втілюватися в усіх сферах життя. В цій філософії чітко подано “інструкцію”, яка допоможе людині досягти форми “божественного чоловіка”. Ці настанови містяться у розглянутих п’яти засадах конфуціанства. Дуже довгий час в Китаї зберігався культ Конфуція, проте зараз його скасовано на державному рівні. Не дивлячись навіть на це, популярність Конфуція на побутовому рівні не знизилась.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. «Бесіди і судження» («Лунь Юй»). Видавництво “Арій”. 2022 р..

ECONOMIC SCIENCES

INVESTING IN EDUCATION TECHNOLOGY (EDTECH)

Onikienko Serhiy Volodymyrovych

Academic supervisor - Doctor of Economic Sciences
Professor of Corporate Finance and Controlling Department Kyiv, National
University of Economics named after Vadym Hetman

Yurkova Vladyslava Anatolyivna

Kulikova Anna Volodymyrivna

2nd-year students of Faculty of Finance
Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman

Introduction. Education and new technologies are the directions that have a great influence on the development of the educational industry in the future. The global education market is developing at a rapid pace, attracting the attention of both "veteran" investors of the industry and investors of a broader profile. In recent years, record amounts have been invested in the EdTech market, almost 20 billion dollars in 2019 and more than 16 billion dollars in 2020, of which about 9 billion dollars were venture capital infusions into the business of "unicorn" companies, capitalizing more than 1 billion of them dollars without venture capital.

Analyst company HolonIQ has published a study of EdTech investments for 2020, according to which the total investments in educational technology amounted to \$ 16.1 billion. Educational technology is attracting private investors and private equity funds, which have identified this industry as a core. The giants of the digital world continue to invest in educational startups, strengthening their positions in the global online world. Here are some aspects to consider if an investor wants to make a profit from investing in EdTech: 1) Market potential which implies researching the educational technology market, determine its size, growth and expected trends and assessing the competitive situation and the opportunity to take your place in the

market.

Then it is important to assess how innovative and unique the product or service is in the field of education. Does it offer innovative solutions that can solve problems or improve the learning process? Scalability can answer the question how easily the product or service can be scaled and can it be implemented in more schools, universities or organizations?

Aims. The main tasks of this work is exploring the opportunities and challenges associated with investing in EdTech solutions to address modern problems in education and analyzing the potential impact of educational innovations, such as online learning platforms, adaptive learning technologies, and educational data analytics, on the educational landscape and investment prospects.

Materials and methods. EdTech can provide access to quality education, provide personalized learning, facilitate access to resources, and improve the effectiveness of the learning process. Investing in EdTech can have a significant impact on improving education and fostering innovative approaches to learning and learning. Schools must use educational technology tools to improve student learning and learning outcomes while improving administrative workloads.

Key investment opportunities in EdTech:

Expanding access to quality education: EdTech can provide access to quality education anywhere, regardless of geographic location. This is especially important for regions with limited access to educational resources.

Personalized Learning: EdTech can provide tools to personalize learning, allowing students to learn at their own pace and according to their own needs. Interactive platforms, adaptive programs, and personalized learning systems help each student gain the necessary knowledge.

Learning efficiency: EdTech can facilitate and improve the efficiency of the learning process. The use of interactive technologies, video lessons, online quests and other interactive tools can make learning more engaging and effective.

More effective management and assessment: EdTech provides tools for

effective management of educational processes, including learning management systems (LMS), and assessment tools. This allows teachers and administration to better monitor and evaluate student learning.

Learning flexibility: EdTech allows you to learn at your own pace and on your own schedule. Students can choose the courses they want to study and explore new areas of knowledge without the constraints of traditional classical learning.

However, investing in this industry also faces some problems and challenges.

Low profitability: Some EdTech projects may have a long payback period or unpredictable financial results. Raising investment can be risky because the success of an EdTech product can depend on many factors, such as competition, market acceptance, technological difficulties and others.

Technological challenges: The use of technology in the field of education requires solving technological challenges, such as inefficient infrastructure, low Internet speed or unavailability of computer equipment for all students. The lack of reliable network infrastructure creates unique barriers in most schools in poor areas that prevent the effective adoption of digital learning tools. In this case, most schools have poorly designed structures that prevent the effective installation and use of digital educational tools.

Cyber Security Risk: Information security issues prevent schools from using educational technology tools to improve learning. EdTech platforms collect and store large amounts of personal information about students, teachers, and administrators. This can create data privacy risks and the possibility of cyber attacks which can lower the attractiveness of the project for investor. Hackers target information assets that are stored or transmitted over unsecured network systems. In higher education, security concerns become significant as thousands of users access certain information every day. The management of such institutions prefers not to take a greater risk by investing in educational technology tools.

Educational innovations such as online learning platforms, adaptive learning technologies, and educational data analytics have the potential to impact the

educational landscape and investment outlook in several ways.

First, online learning platforms make education more accessible, especially to people who are unable to receive traditional education due to geographic, economic, or other constraints. This opens up new opportunities for people from different countries and social strata, which affects the expansion of the audience of educational services. Increasing access to education can lead to an increase in the number of students who have the opportunity to receive an education, which in turn can increase the demand for educational services and create new investment opportunities, which indicates the expansion of access to education.

Second, adaptive learning technologies allow students to receive individualized education, taking into account their individual needs, learning pace and learning style. This can improve learning outcomes and student engagement as they are able to learn in a way that is convenient for them. Such innovations may attract the attention of investors, as personalized learning can improve the quality of education and contribute to better student outcomes.

Thirdly, educational data analytics can help identify trends, successful practices, and weak points in the educational process. This can be important information for investors considering investment opportunities in the education sector. Analytics can help determine the effectiveness of educational programs, measure outcomes, and influence investment decisions. However, there are several potential challenges to consider. For example, it is necessary to ensure the quality of online learning and sufficient support for students. There is also a need to address privacy and data protection issues in educational systems.

Regarding investment prospects, their potential has attracted considerable attention recently, as education is an important factor for the development of society and economy. For example, investors can facilitate the creation and development of innovative products such as educational programs, mobile applications and distance learning platforms. Investments in teacher training and development can have a significant impact on the quality of education. Funding for teacher trainings, seminars

and training programs will help improve their skills and competencies.

Moreover, investments in infrastructure and technology that make education accessible to a wider audience can be promising. For example, creating an Internet connection in remote areas, supporting online learning and providing access to computers and other technical means.

Results. The comes about of the work are an investigation of the openings and challenges related with contributing in EdTech arrangements to address today's instructive challenges. Moreover, the potential affect of instructive advancements, such as online learning stages, versatile learning innovations, and instructive information analytics, on the instructive scene and speculation prospects is analyzed.

Conclusions. All things considered, educational innovation can have a significant impact on the educational landscape by expanding access to education, improving the quality of learning, and providing analytical data for decision-making. This opens up new opportunities for investors who are interested in the education sector and can contribute to the development of innovations in this sector. And despite the fact that investing in EdTech has its risks, properly designed and developed EdTech products can bring significant benefits to investors and students as well.

ІНТЕГРАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО І ЦИФРОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ З ЄС

Авраменко Тетяна Олександрівна
Студентка
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Інтеграція України до Європейського Союзу спонукала початку активного розвитку секторів економіки, зокрема енергетичного і цифрового. Досягнення гарних результатів додає впевненості іноземним партнерам стосовно початку тісної взаємодії з Україною стосовно розвитку та модернізації певних економічних секторів.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз рівню інтеграції і розвитку секторів економіки України, зокрема енергетичного і цифрового.

Методи та матеріали. Під час виконання роботи використовувався метод аналізу інформації.

Результати та обговорення. Процес інтеграції України до Європейського Союзу зазнає успіху набагато швидше, якщо працювати зокрема над «злиттям» [1] деяких секторів економіки з європейським простором. Зараз найбільш актуальним є питання співробітництва стосовно енергетичної і цифрової сфери. До енергетичного сектору економіки є привернуто багато уваги. Це відбулося на фоні масованих ракетних атак Росії на об'єкти енергетичної інфраструктури різних рівнів. Результатом постійних пошкоджень є руйнування приблизно 40% енергетичних об'єктів на території нашої держави. На цьому фоні є необхідним співробітництво з окремими країнами ЄС. Також залучення іноземних партнерів-членів Європейського Союзу з метою майбутнього відновлення і модернізації енергетичного сектору є надзвичайно важливим. Таким чином, здійснюється залучення новітніх технологій та реалізація європейських стандартів в енергетичній сфері.

Разом з тим, можна звернути увагу на рішучість і витримку Союзу перед газовим шантажем. Україна має досить великі можливості, щоб замінити РФ на ринку постачання енергоносіїв. Це призвело до поглиблення співпраці в економічній сфері. Одним з основних питань співробітництва України з ЄС є і поновлення сектору з відновлювальних енергетичних джерел, створення гідровиробництва і спільна протидія зміні клімату. Лише за декілька років Україні вдалося здійснити процес цифровізації на державному рівні. Це доводить спроможність нашої держави як потенційного члена ЄС залучати інноваційні технології до функціонування багатьох сфер державної діяльності. Спостерігається також прогрес в запровадженні доступу в режимі online до публічної інформації. Також процес цифровізації значно полегшує вихід українського бізнесу на зовнішній ринок, що пришвидшує появу нових інвестицій. Паралельно з цим відбувається постійне залучення провідних іноземних технологій, що відкриває нові перспективи для України.

Висновок. Активний процес євроінтеграції України спонукає розвиток багатьох секторів економіки. Наслідком цього є зростання престижу України в європейській спільноті, що призводить до тісного співробітництва з нашою державою на всіх рівнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Parker, G.; Van Alstyne, M. and Choudary, S. 2016. Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy. And How to Make Them Work for You. - New York: W. W. Norton & Company, 2016. - 359 p.

ФІНАНСОВІ МЕТОДИ РЕГУЛЯЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВНІ КРАЇНИ

Авраменко Тетяна Олександрівна
Студентка
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Діяльність держави на зовнішньому ринку є надзвичайно важливим фактором для забезпечення стабільного функціонування економіки на внутрішньому рівні. Також позиції на світовому ринку є необхідними для забезпечення високих стандартів життя громадян держави та посилення політичних позицій у всіх аспектах. Для ефективного функціонування необхідна регуляція з боку держави.

Мета роботи. Основною метою є дослідження фінансових методів регуляції зовнішньоекономічної діяльності на рівні країни.

Матеріали та методи. Основним методом є аналіз наукової літератури.

Результати та обговорення. Існує велика кількість методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності [1] на рівні країни. Проте одним з основних є група фінансових методів регулювання, основною метою яких є збільшення рівня експорту продукції. Під час аналізу цього методу можна звернути увагу на певну міру дискримінації іноземних виробників на користь вітчизняних. Фінансування самого експорту завжди здійснюється за допомогою одного певного джерела, або поєднання декількох. Джерелами фінансування є державний бюджет, банки, фонди та інше. Також існує декілька типів фінансового регулювання. Такими є демпінг і субсидії. Демпінгом називають експортування товарів за такою ціною, яка буде значно нижче від собівартості. Досить часто демпінг визначають як цінову дискримінацію. Також існує декілька типів демпінгу. Зокрема, виокремлюється спорадичний, хижацький і постійний демпінг. Перший тип демпінгу характерний епізодами продажів

надлишкової продукції на зовнішньому ринку за цінами, які є меншими за вартість на внутрішньому ринку. Якщо спорадичний демпінг характерний епізодичністю, то постійний демпінг є тривалим явищем, що полягає в продажі продукції на зовнішньому ринку за меншою ціною, порівняно з внутрішнім ринком. Останній тип демпінгу - хижацький.

Він характерний заниженням ціни, щоб мати перевагу над конкурентами. Субсидіями є підтримка компаній з боку держави при виході на зовнішній ринок. Субсидія є ніби заохоченням і гарантом для підприємств. Розрізняють прямі і непрямі субсидії. Прямими субсидіями називають саме фінансування компанії після її початку зовнішньоекономічної діяльності. Непрямі субсидії мають дещо прихований характер. До них відносять присвоєння певних пільг під час страхування, виплати податків, імпорتنних митних сплат.

Висновок. Одними зі способів регулювання зовнішньоекономічної діяльності на рівні країни є фінансові методи, до яких відносять демпінг та субсидії. На практиці вони показують досить добрі результати - саме цьому вони користуються популярність серед державних регуляторів діяльності на світовому ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конкурентоспроможність територій: практ. посіб. / А. Ткачук, С. Марковський, (та ін.). - К. : Легальний статус. В. Толканов, 2011. - 252 с.

ПРИЧИНИ ПЕРЕХОДІ ПІДПРИЄМСТВА ДО ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Авраменко Тетяна Олександрівна
Студентка
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Підприємство - суб'єкт економічної діяльності країни, основною метою якого є задоволення потреб суспільства та одержання прибутку. Зараз спостерігається тенденція переходу підприємств до зовнішньоекономічної діяльності. Подібна ситуація є наслідком певних процесів всередині самої держави.

Мета роботи. Основною метою роботи є дослідження ряду основних причин початку зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Матеріали та методи. Під час написання роботи було використано метод аналізу інформації, що надана теоретичною літературою.

Результати та обговорення. Дослідники виокремлюють декілька основних причин, які спонукають підприємство ставати «гравцем» зовнішньоекономічної діяльності [1].

Наприклад, розвиток внутрішнього ринку може не задовольняти потреби молодих і досвідчених підприємств. Це спонукає до початку вкладання капіталу за кордон. Найбільш яскравими причинами початку подібного алгоритму є тиск з боку конкурентів, перенасиченість ринку кількістю товарів, поява залежності до механізмів посередницької торгівлі.

Якщо атмосфера в сфері економіки і політичної ситуації є нестабільною, то це обов'язково буде впливати на перехід підприємств до діяльності в іноземних країнах. Нестабільність має негативний вплив на інвестиційний клімат і темпи розвитку всіх секторів економіки. Якщо говорити про інвестиційний клімат, то на нього значно впливає політичний режим, що діє в

країні. Яскравим прикладом є ситуація в Китаю. Політична ситуація не може посилити довіру серед потенційних авторів інвестицій. Це відбувається на фоні окремих випадків націоналізації приватного бізнесу.

Відхід підприємств від внутрішньодержавної діяльності є спричинений і недосконалою системою законодавства. Йдеться саме про галузь законодавства, що повинна регулювати комерційну діяльність в країні. Відсутність, або присутність потрібних норм права і законів можуть просто перешкоджати вільній діяльності підприємств. Найчастіше, серед підприємців популярними є саме ті країни, які мають ліберальні митні і податкові режими.

Деякі підприємці розглядають власну державу як безперспективну. Вони вбачають можливість отримати набагато більший прибуток саме коштом початку активної зовнішньоекономічної діяльності. Також зв'язки з іноземними підприємствами, організаціями дають можливість отримувати постійний доступ до нових технологій і залучати їх до власного виробництва.

Також закордонні ринки є привабливими цілями саме через можливі придбання і використання дешевих ресурсів, порівняно з вітчизняним простором.

Висновки. Переважно, вихід підприємств за кордон є прямим наслідком недоліків у внутрішній політиці держави. На сьогодні, діяльність українських підприємств є визначеною за допомогою перехідної економіки. Поступово створюється інфраструктура, що відповідає потребам вільного ринку та реформується нормативно-правове середовище. Разом з тим, безліч механізмів просто не можуть бути запроваджені в дію через обставини, що пов'язані з технологіями, фінансами, особливостями політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kozak, Y., Prytula, N., Yermakova, O., et al. (2021) Foreign economic activity: enterprise-region. In Y. Kozak (Ed.) Centre for Educational Literature.

СКЛАДОВІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА РІВНІ РЕГІОНУ

Авраменко Тетяна Олександрівна
Студентка
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Анотація. Процес глобалізації мав суттєвий вплив на становлення регіону суб'єкту міжнародної торгівлі. Рядом з цим постає питання торговельної мобільності, яка полягає в переміщенні підприємств, структур в ті країни і регіони, де для них існують найбільш прийнятні умови.

Вихід регіонів на арену міжнародної торгівлі супроводжується зовнішньоторговельною політикою держави, що спрямована на покращення економічної ситуації. Для чіткого розуміння особливостей процесу становлення і розвитку регіону як суб'єкту міжнародної торгівлі, потрібно знати складові політики держави.

Ключові слова: глобалізація, міжнародна торгівля, регіон, суб'єкт міжнародної торгівлі, політика.

Вступ. В теперішніх умовах ми можемо спостерігати вихід на арену міжнародної торгівлі все більше регіонів. Вони стають не тільки складовими всієї світової системи, а і набувають цілковитої суб'єктності. Вся зовнішньоекономічна діяльність того, чи іншого регіону забезпечується завдяки окремим економічним суб'єктам регіону і органам виконавчої влади, повноваження яких є реалізовані саме в сфері зовнішньої торгівлі.

Наприклад, рух іноземних інвестицій, зв'язки в сфері розвитку галузей науки. Регіон реалізує себе як учасник зовнішньоекономічної діяльності завдяки декільком чинникам. Наприклад, створення світової економіки, базою функціонування якої є інформація, а не енергетичні ресурси.

Також впливає помітна сепарація економіки на місцевому рівні від загальної - національної. Все частіше можна спостерігати посилення конкуренції великих міст між собою на арені зовнішньої економіки. Значення зовнішньоторговельної політики є фундаментальним для розвитку регіону. Проте будь-які зміни у векторах цієї політики не будуть ефективними, якщо детально не досліджувати її складові.

Мета роботи. Метою даної роботи є розкриття основних елементів зовнішньоторговельної політики на рівні регіону.

Матеріали та методи. Для детального викладення інформації використовувалась низка загальнонаукових методів, наприклад, аналіз інформації, що подана в теоретичній літературі.

Результати й обговорення. Найчастіше виокремлюють два основні компоненти зовнішньоторговельної політики з питання діяльності регіонів як суб'єкта міжнародної економіки: процес стимулювання експорту та курс імпортозаміщення.

Процес стимулювання експорту визначають як вектор державної політики, основною метою якого є агітація до значного збільшення збуту товарів, що виробляються національними підприємствами [1]. Для стимулювання експорту застосовується фінансування прямого характеру, значне зниження податку для експортерів, компенсація мита, доступ до пільг в сфері кредитів.

Місцеві органи влади також грають досить велику роль в процесі стимулювання експорту товарів. Найчастіше, з боку місцевих органів влади експортерам надається суттєва економічна допомога. Вона полягає у забезпеченні експортерів документацією, що важлива для проходження певних процедур, наприклад, ліцензування. Фактично, відбувається полегшення, прискорення процесу виходу нових підприємств на ринок і розширення сфери діяльності старих. Це досить ефективний метод стимулювання, адже це зменшує ризик затягування процедури. Все частіше можна спостерігати

створення ряду некомерційних організацій, основною метою яких є тісна співпраця з фірмами.

Також фінансова підтримка сприяє росту рівня експорту. Цей метод активно розглядають представники малого бізнесу для досягнення первинного успіху в зовнішній економіці. Навіть система будь-якої регіональної програми пристосована для надання швидкої допомоги саме малому, та середньому бізнесу. Серед послуг набирають популярність програми субсидій, що покривають витрати, і програми вигідного кредитування.

Відома політика імпортозаміщення характерна розвитком економіки в переважній кількості через внутрішні ресурси держави. Це спонукає виникнення певних складнощів. Але якщо питання стосується підтримки здатності до конкуренції серед локальних виробництв, то конкуренцію від імпортних товарів можуть обмежувати.

Це здійснюється за допомогою накладення додаткових податків на іноземні товари. Також часто застосовується варіант підвищення обмінного курсу валюти, яка є національною, штучним шляхом.

Існують певні елементи, які розглядають для стимулювання підприємств до витіснення імпортних товарів [2]. Наприклад, введення низьких податків, надання субсидій для частин відсоткових ставок через кредити, реєстрація спеціального кредиту характеру інвестицій. Також часто вводиться режим пільг, який доступний для тих підприємств, які беруть активну участь в імпортозаміщенні.

Висновки. Процес виходу регіону на рівень зовнішньої політики є надзвичайно важким і важливим процесом. Він потребує постійної підтримки з боку держави. Основними складовими зовнішньоторговельної політики є стимулювання експорту та заміщення імпортних товарів. Для чіткої і ефективної роботи цих компонентів використовуються окремі додаткові механізми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kozak, Y., Prytula, N., Yermakova, O., et al. (2021) Foreign economic activity: enterprise-region. In Y. Kozak (Ed.) Centre for Educational Literature.
2. (Eds.) Y. Kozak, T. Shengelia, A. Gribincea. (2021) World economy and international economic relations. CUL.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Антипенко Надія Василівна,
д.е.н. проф., професор кафедри фінансів,
обліку та оподаткування,
Шубіна Ірина Олександрівна,
Студент,
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. На сьогодні не тільки український страховий бізнес, але й світовий знаходиться в кризовому стані через військову агресію РФ в Україні. Сотні вітчизняних компаній змушені були призупинити свою діяльність чи перекваліфікуватись у зв'язку з новими реаліями, в яких наша країна живе вже більше року. Саме тому дослідження діяльності страхових компаній в умовах війни та цифровізації є актуальною темою для дослідження, що дозволить забезпечити подальше ефективне функціонування вітчизняного страхового ринку.

Мета дослідження. Дослідити особливості діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану.

Результати та обговорення. Страховий ринок є сукупністю різних інститутів та відповідних їм механізмів, з метою зниження трансакційних витрат, що обмежують і структурують поведінку економічних агентів з приводу створення, купівлі-продажу та споживання страхових послуг. При цьому під економічними агентами розуміються страхувальники, страховики та представники інфраструктури страхового ринку [1].

Спираючись на запропоноване вище визначення страхового ринку, зауважимо, що під розвитком страхового ринку слід розуміти діяльність, що веде до зниження трансакційних витрат, пов'язаних зі створенням, купівлею продажем та споживанням страхових послуг.

Детальніше структура страхового ринку наведена на рисунку 1.

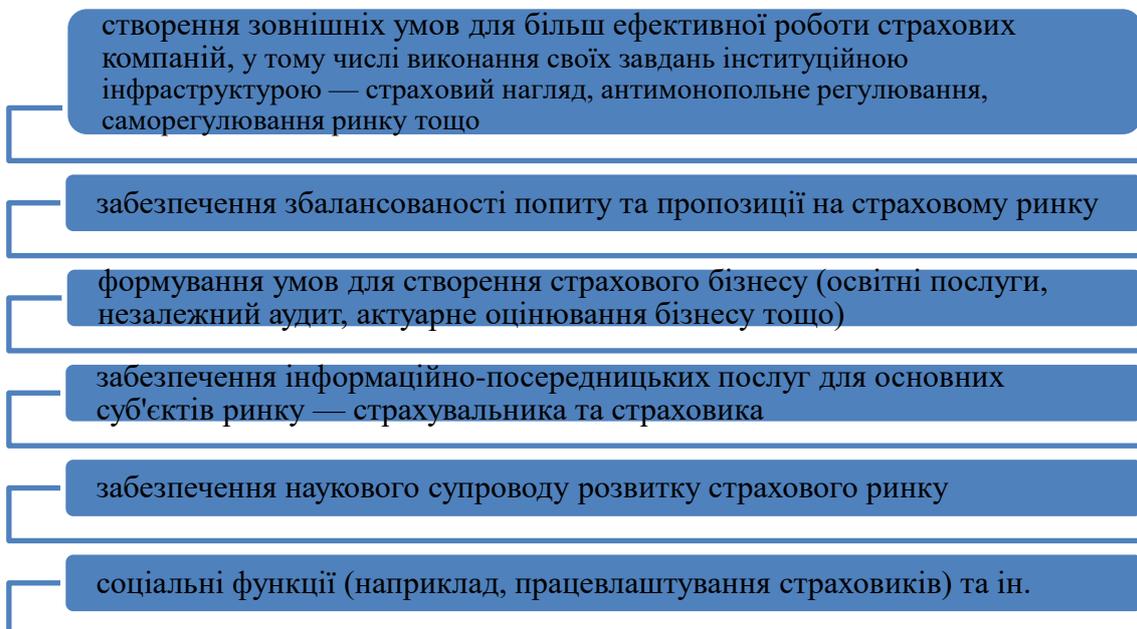

Рис. 1. Структура страхового ринку

Джерело: [3]

Інфраструктура страхового ринку досить різноспрямована за своєю діяльністю і може бути проявом функцій різних організацій страхового ринку, а окремі її елементи розвинені різною мірою [2].

Загалом до функцій інфраструктури страхового ринку слід віднести певні складові, що наведено на рис. 2.

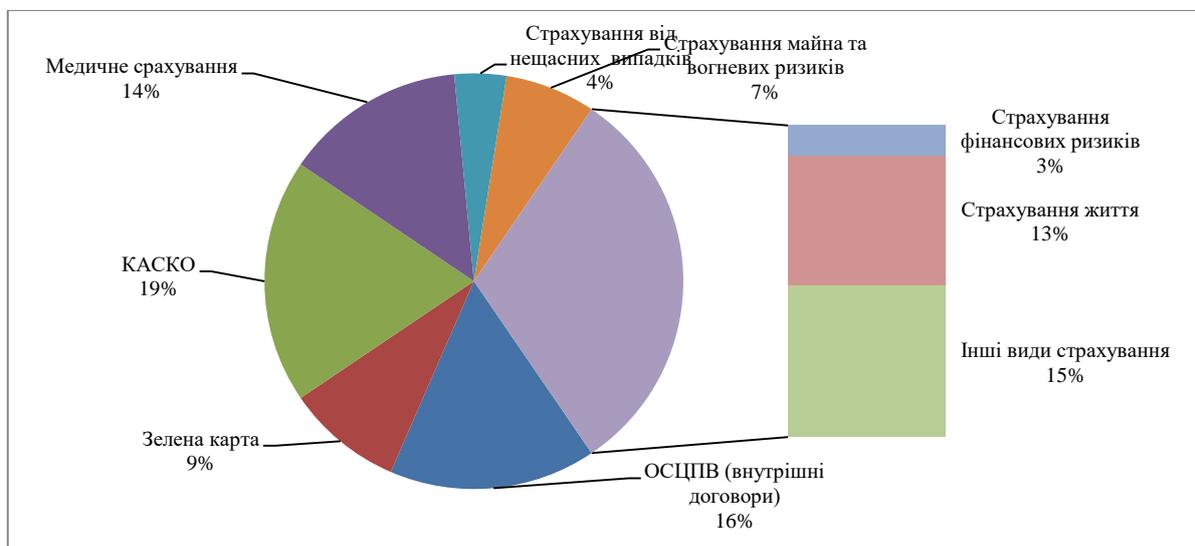

Рис. 2. Основні функції інфраструктури страхового ринку

Джерело: [4]

Організаційна структура страхового ринку України також не відрізняється повнотою: у масштабах нашої країни практично не помітна діяльність товариств взаємного страхування та страхових брокерів. У зв'язку з цим потрібно розвивати цілісну систему інститутів страхового ринку, а не лише деякі з них або їх прояви, наприклад, шляхом запровадження обов'язкового страхування.

Отже, почнемо з аналізу попиту страхової галузі та проаналізуємо найбільш популярні послуги серед українського населення станом на 2022 рік (рис. 3).

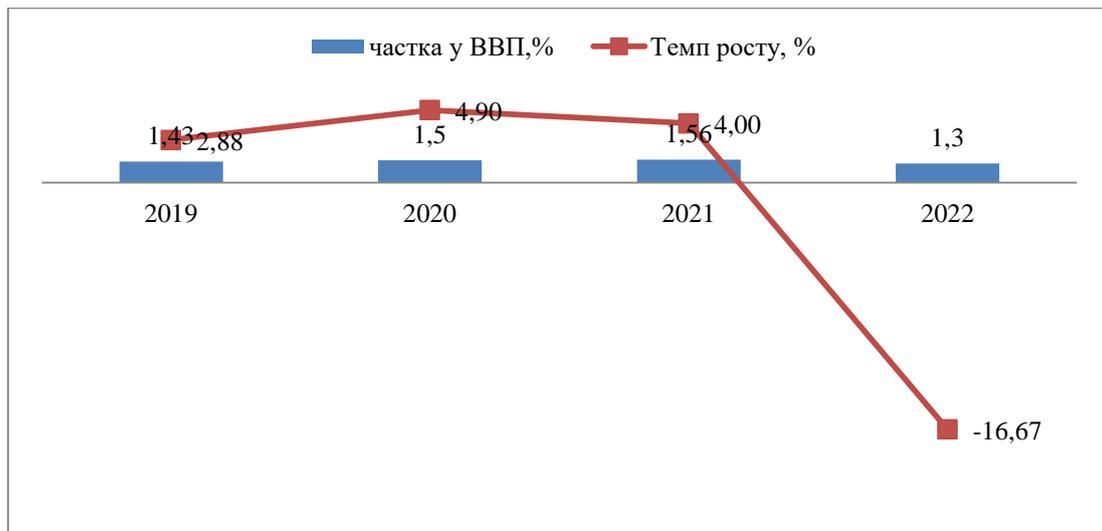

Рис. 3. Структура послуг страхування на ринку України станом на 2022 рік, %

Джерело: [5]

За підсумками 2022 року 44% страхових премій традиційно припало на автострахування (ОСЦПВ, Зелена картка, КАСКО), яке є найбільш популярним серед українців. Особові види страхування (ДМС, страхування від нещасних випадків, страхування життя), склали 31%. В підсумку ці групи страхування становили 75% від усіх загальних страхових послуг.

Наступним проведемо дослідження частки страхового ринку України у ВВП за період 2019-2022 рр. (рис. 4).

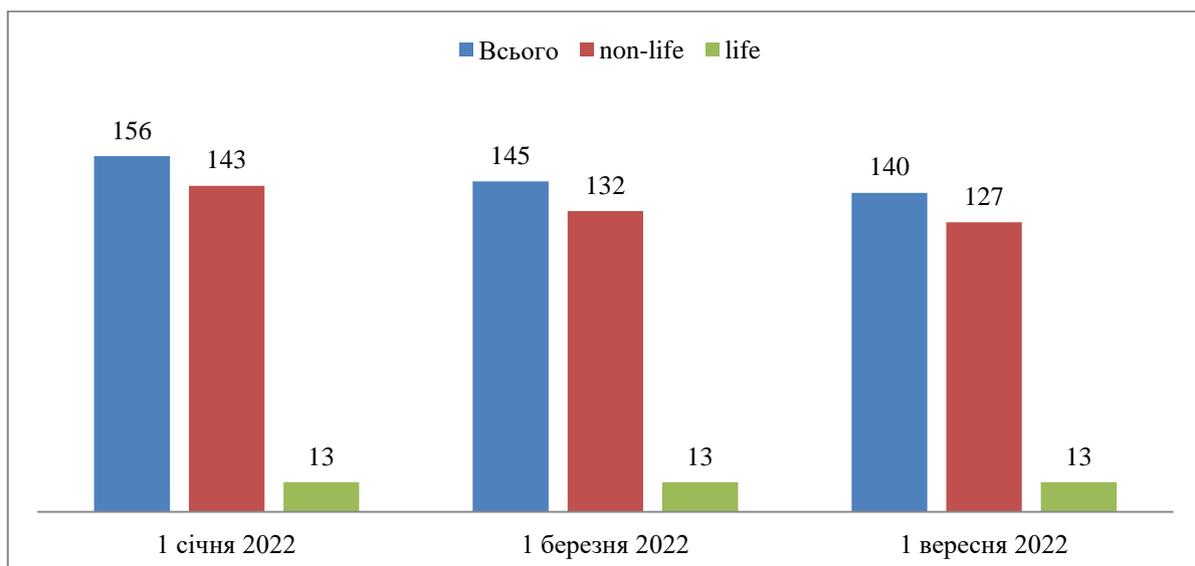

Рис. 4. Частка страхового ринку у ВВП України за 2019-2022 рр., %

Джерело: [6]

Як бачимо з рисунку 4, війна розпочата в 2022 році суттєво вплинула на частку страхування у ВВП, з 1,5% вона зменшилась до 1,3%, що означає зменшення обсягів реалізації страхових послуг через відсутність достатнього попиту на ринку.

Отже, для того щоб дослідити як війна вплинула на діяльність страхових компаній пропонуємо проаналізувати динаміку кількості зареєстрованих підприємств в умовах воєнного стану (рис. 5).

Рис. 5. Динаміка кількості зареєстрованих підприємств за період з січня по вересень 2022 року

Джерело: [5]

На основі результатів аналізу, наведеного на рисунку 5, порівнюючи кількість зареєстрованих страхових компаній, ми бачимо, що за період повномасштабної агресії РФ, вона зменшилися на 16 страхових компаній, в основному це ті компанії, які були розташовані на тимчасово окупованих територіях та компанії, які постраждали від збройної агресії ворога. В основному зменшилась кількість страхувальників non-life, якраз цих 16 компаній. Позитивним є стабільна кількість страхових компаній, які займаються страхуванням life.

В підсумку можна стверджувати, що воєнний стан негативно вплинув на діяльність страхових компаній, призвівши до їх скорочення та відповідно зменшення кількості податкових надходжень до бюджету України.

Висновки. Провівши певні дослідження, можемо запропонувати певні рекомендації до керівництва страхових компаній щодо управління страховою діяльністю в умовах воєнного стану в Україні:

1. Для підвищення ефективності обороту дебіторської заборгованості керівництву рекомендується встановити граничнодопустимі дати для сплати рахунків клієнтами та слідкувати за їх вчасною оплатою.

2. Для збільшення загальної оборотності активів та використання активів для збільшення продажів керівництву страхових компаній рекомендується скоротити дебіторську заборгованість у складі оборотних коштів.

3. Для збільшення норми прибутку керівництву рекомендується скоротити операційні витрати, оскільки їх скорочення підвищить прибуток від продажу і відповідно рентабельність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В. Д., Базилевич К. Д. Страхова справа: навч. посібн. 3-тє вид., Київ: Знання, 2003. 250 с.
2. Плиса В. Й. Страхування: підручник. К.: Каравела, 2019. 512 с.

3. Шумелда Я. І. Страхування: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: Міжнародна агенція «Бізон», 2017. 384 с.
4. А. Т. Головка, М. П. Денисенко, І.О. Ковтун, В.Г. Кабанов. Основи довгострокового страхування: Навч. посібник. Алеута, 2007. 444 с.
5. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року, URL: <https://forinsurer.com/files/file00728.pdf> (дата звернення 26.04.2023).
6. Валерій Моїсєєв (2023) «Страховий ринок перебуває в жорстокій кризі: страховики не поділяють оптимізм НБУ», URL: <https://thepage.ua/ua/economy/strahuvannya-v-ukrayini-pid-chas-vijni> (дата звернення 26.04.2023).

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ, ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Батенєва Катерина Олегівна

студентка 4 курсу ФФБС

Кубік Валентина Дмитрівна

ст. викладач кафедри бухгалтерського обліку

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Розгляд готової продукції є важливим етапом виробничого процесу, який дозволяє виробникам забезпечити якість та безпеку своїх продуктів, контролювати витрати та планувати бізнес-процеси, розвивати нові продукти, бути конкурентоспроможними на ринку та дотримуватись стандартів та правил безпеки.

Ціль роботи. Охарактеризувати важливість вивчення та аналізу готової продукції підприємства з огляду на фінансовий результат та бухгалтерський облік.

Методи. аналітичний, збір та обробка теоретичної частини, інтерпретація даних.

Результати та обговорення. Під готовою продукцією розуміється продукт, який вже виготовлений і готовий до продажу. У бухгалтерському обліку готова продукція вважається активом компанії, оскільки вона має комерційну цінність і може бути продана, оцінюючись за вартістю виробництва. Ця вартість включає в себе витрати на сировину, матеріали, працю та інші витрати, пов'язані з виготовленням продукту. Бухгалтерія підприємства повинна вести облік готової продукції на складах і в процесі транспортування, відстежувати витрати на зберігання та транспортування продукту, оскільки ці витрати також враховуються в вартості виробництва [1, с. 311-314].

Для бухгалтера важливо мати належний облік готової продукції, оскільки це дозволить компанії точно відстежувати її прибутковість та збитковість.

Відстеження вартості виробництва і прибутку від продажу готової продукції дозволяє зробити висновки та рекомендації для вдосконалення виробництва та збільшення прибутків компанії.

Розглянемо основні чинники, що характеризують готову продукцію у табл. 1.

Таблиця 1

Чинники, що визначають готову продукцію та їх характеристика

Чинники	Характеристика
1	2
Стандарти якості:	Готова продукція повинна відповідати певним стандартам якості, які встановлюються виробником або відповідно до вимог законодавства.
Кінцеві властивості:	Готова продукція повинна мати певні кінцеві властивості, які визначають її придатність для використання споживачем. Наприклад, якщо це харчовий продукт, то він повинен мати певний смак, запах та текстуру.
Упакування:	Готова продукція може бути упакована в різних видах упакування, залежно від типу продукту та його призначення. Наприклад, продукти харчування можуть бути упаковані в банки, склянки, пакети тощо.
Строк придатності:	Готова продукція може мати обмежений термін придатності, після якого її якість може погіршуватися. Цей термін може бути встановлений законодавством або виробником.
Вартість:	Готова продукція має визначену вартість, яка включає в себе витрати на виробництво та прибуток виробника.
Класифікація:	Готова продукція може бути класифікована за різними критеріями, такими як розмір, форма, призначення, використовувані матеріали тощо.
Документація:	Готова продукція повинна мати відповідну документацію, яка дозволяє визначити її характеристики, стандарти якості, дату виробництва, строк придатності, умови зберігання та інші параметри. Це може включати сертифікати якості, інструкції з використання та зберігання, етикетки тощо.

Джерело: [1, с. 311-314]

Класифікація готової продукції залежить від різних чинників, таких як

функціональне призначення, виробничий процес, технологічні особливості, індустрія та інші. Розглянемо детальніше різні аспекти класифікації готової продукції [2, с. 308-319]:

1. За функціональним призначенням:

- Сировина та матеріали, які є вихідними компонентами для виробництва інших продуктів;
- Товари, готові для продажу, які призначені для безпосереднього використання покупцем;
- Комплектуючі вироби, які використовуються в інших продуктах.

2. За виробничим процесом:

- Проста готова продукція, яка виготовляється без зміни складу і якості вихідних матеріалів (наприклад, залізничні шпали);
- Складна готова продукція, яка виготовляється з використанням різних компонентів та етапів виробництва (наприклад, автомобіль).

3. За технологічними особливостями:

- Ручна готова продукція, виготовлена за допомогою ручного працівника без використання машин та обладнання (наприклад, ручної в'язки);
- Машинна готова продукція, виготовлена з використанням машин та обладнання.

4. За індустрією:

- Харчова готова продукція, яка включає продукти харчування, напої та інші споживчі товари (наприклад, м'ясо, молоко, пиво);
- Нехарчова готова продукція, яка включає товари споживання та інші промислові товари (наприклад, одяг, меблі, електронні пристрої).

5. За ступенем готовності:

- Готова продукція;
- Півфабрикати, які є недостатньо готовими продуктами і призначені для подальшої обробки та використання виробниками для створення інших продуктів;

– Незавершена готова продукція, яка є частково готовим продуктом та призначена для подальшої обробки та завершення виробництва (наприклад, автомобільна кузовна частина).

Висновки. Отже, готова продукція - це продукт, який був повністю виготовлений або перероблений, проходить остаточну якість та контрольні процедури та готовий до продажу або використання споживачем. Класифікація готової продукції може залежати від різних факторів і може бути більш розширеною та специфічною залежно від контексту в якому вона застосовується. Знання про класифікацію готової продукції є важливим для бухгалтера, оскільки різні типи готової продукції можуть мати різні витрати на виробництво, різні ставки оподаткування та різні правила бухгалтерського обліку. Характеристики готової продукції дуже різноманітні і можуть включати в себе різні параметри, які залежать від типу продукту та його призначення. Виробники зазвичай звертають особливу увагу на якість своєї продукції, щоб задовольнити потреби споживачів і забезпечити конкурентоспроможність на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гудзь Н. В., Денчук П. Н., Романів Р. В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Центр учбової літератури, 2016. 424 с.
2. Фінансовий облік : підруч. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь [та ін.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 478 с.
3. Акімова Н. С., Топоркова О. В., Наумова Т. А., Ковалевська Н. С., Янчева І. В., Янчев В. В. Бухгалтерський облік: навчальний посібник. Харків: Форт, 2016. 447 с.

ПОНЯТТЯ РИЗИКУ ТА СУЧАСНІ ПОКАЗНИКИ СТУПЕНЯ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ

Бойко Анастасія Олександрівна
студентка факультету економіки та управління
Київський національний економічний університет
ім. В. Гетьмана
м. Київ, Україна

Анотація. Висвітлені причини ризикованності господарської діяльності, сучасні показники ступеня економічного ризику, їх розрахунок, інтерпретація та застосування.

Ключові слова: ризики, невизначеність, ринок, аналіз, управління ризиками, показники.

У сучасному житті ризик можна інтерпретувати, як невизначеність, конфліктність, неоднозначність тієї чи іншої ситуації. Ризик – доволі складне явище з великою кількістю аспектів та сторін, і сьогодні це питання набуває все більшого і більшого поширення та значення у нашому суспільстві. [1]

Ризик характерний для всіх сфер людської діяльності, що пов'язані з безліччю факторів, які призводять або до позитивного, або до негативного результату при прийнятті рішень. Якщо ж звертатися до економічної сфери, то ризик тут пов'язаний з обмеженістю інформаційного ресурсу, що може означати недостатність інформації про умови, у яких буде здійснюватися економічна діяльність. [2]

Сучасна ризикологія розглядає ризик не тільки як небажану ознаку невизначеності майбутніх подій, а й як джерело позитивних, прибуткових можливостей, тобто відокремлює два типи ризиків: негативний та позитивний. Перший підприємства стараються уникати всіма силами, а ось на другий можуть погоджуватись, адже він є носієм потенційного позитивного результату, що пов'язаний з отриманням вищого рівня прибутку та

покращенням інших показників своєї діяльності. [3]

Існує багато факторів ризику, які і можуть стати причинами або ж рушійними силами для їх виникнення. До зовнішніх факторів ризику, наприклад, відносяться законодавчі та нормативно-правові акти, дії органів влади, конкуренція на ринку, бюджетна, фінансово-кредитна, податкова системи тощо. До внутрішніх факторів належать: стратегія розвитку підприємства, його маркетингова діяльність, фінансова система, виробничі потужності, якість виготовленої продукції, низька кваліфікація персоналу, помилки при прийнятті та реалізації рішень та багато іншого. [3]

Якщо зачіпляти тему управління та визначення ризиків підприємства, то тут ми можемо виділити 2 основні категорії [4]:

- ризик в абсолютному вираженні
- ризик у відносному вираженні

Розглянемо кожен із них:

1) Ризик в абсолютному вираженні.

В абсолютному вираженні ризик може визначатися сподіваною величиною можливих збитків, якщо збитки піддаються такому виміру. Як міру ризику в абсолютному вираженні використовують також оцінки мінливості результату.

На практиці часто обмежуються спрощеними підходами: оцінюючи ризик, спираються на один чи кілька головних показників (критеріїв), параметрів, які являють собою найважливіші узагальнені характеристики у даній конкретній ситуації. Якщо такою узагальненою характеристикою виступає величина небажаних наслідків, то в абсолютному вираженні ступінь ризику невдачі може визначатися як добуток імовірності невдачі та величини цих небажаних наслідків, які мають місце в даному випадку, тобто:

1. Абсолютна величина ризику (абсолютний рівень втрат):

$$W = p_n * x_n, \text{ де}$$

W - величина ризику;

p_n - імовірність небажаних наслідків;

x_n - величина (обсяг) цих наслідків

Тепер розглянемо випадок, коли відомі всі можливі наслідки окремого рішення та ймовірності їх настання. У такому разі для оцінки ступеня ризику використовується величина очікуваної невдачі, тобто середньозважена величина цих можливих результатів. У випадку, коли можливі наслідки описуються дискретною випадковою величиною, то величина ризику очікуваної невдачі становитиме:

2. *Математичне сподівання:*

n

$$W = M(X) = \sum_{i=1}^n p_i * x_i$$

$i = 1$

3. *Дисперсія* є мірою відхилення значень випадкової величини від центру розподілу. Більші значення дисперсії свідчать про більші відхилення значень випадкової величини від центру розподілу. Вона розраховується за формулою:

n

$$D(x) = \sum_{i=1}^n (x_i - M(x))^2 * p_i$$

$i = 1$

4. *Середньоквадратичне відхилення* (визначають як корінь квадратний з дисперсії):

$$SSV = \text{корінь квадратний із } D$$

Середньоквадратичне відхилення демонструє, як у середньому коливатиметься прибуток по кожній стратегії з огляду на невизначеність і конфліктність умов.

Підхід до оцінки ризику, що спирається на середньоквадратичне відхилення, вважається класичним (чим більшою буде ця величина, тим більшим буде ступінь ризику).

5. *Семіваріація* є важливим показником оцінки ризику. Розрізняють додатну та від'ємну семіваріацію. Додатна семіваріація характеризує середній

квадрат відхилень тих значень прибутку, які більші від середнього, і розраховується за формулою:

$$SV = 1/P+ * \sum (a_{ij} - M_j)^2 * P_j * \text{Альфа}_{ij}$$

$$a_j = 1, \text{ якщо } a_{ij} > M_i$$

$$a_j = 0, \text{ якщо } a_{ij} < M_i$$

Від'ємна семіваріація характеризує середній квадрат відхилень значень прибутку, менших від середнього, і розраховується за формулою:

$$SV = 1/P- * \sum (a_{ij} - M_j)^2 * P_j * \text{Альфа}_{ij}$$

$$a_j = 1, \text{ якщо } a_{ij} < M_i$$

$$a_j = 0, \text{ якщо } a_{ij} > M_i$$

Чим менша від'ємна і чим більша додатна семіваріація, тим менший ризик має наша стратегія.

б. *Семіквадратичне відхилення.* До розрахунку семіквадратичних відхилень можна перейти від середніх квадратів відхилень:

$$SSV(x) = \text{корінь із } SV(x)$$

Додатні семіквадратичні відхилення характеризують лінійні відхилення від середнього значення тих рівнів прибутку, які більші від цього середнього.

Від'ємні семіквадратичні відхилення характеризують лінійні відхилення від середнього значення тих рівнів прибутку, які менші від цього середнього.

2) Ризик у відносному вираженні.

У відносному вираженні ризик може визначатись як величина можливих збитків, віднесена до деякої бази, за яку найзручніше приймати або майно підприємця, або загальні витрати ресурсів на даний вид підприємницької діяльності, або ж очікуваний прибуток від даного виду підприємництва.

Для підприємства за базу визначення відносної величини міри ризику, як правило, беруть вартість основних фондів та обігових коштів або плановані сумарні витрати на даний вид ризикованої діяльності, маючи на увазі як поточні витрати, так і капіталовкладення чи розрахунковий прибуток тощо.

Якщо під ризиком розуміти ризик банкрутства, то міру (оцінку) ризику,

що може призвести до банкрутства, можна визначити, зокрема, як співвідношення максимально можливого обсягу збитків до обсягу власних фінансових ресурсів інвестора.

У відносному вираженні ризик визначається іноді за допомогою коефіцієнта ризику:

$$W = x/K, \text{ де}$$

W - коефіцієнт ризику;

x - максимально можливий обсяг збитків (гр. од.);

K - обсяг власних фінансових ресурсів, з урахуванням відомих надходжень коштів (гр. од.).

У цій формулі за міру ризику взята відносна величина: відношення можливих збитків до певної бази - обсягу власних ресурсів.

Необхідно підкреслити, що залежно від ситуації за базу можуть слугувати також або майновий стан інвестора (підприємства), або загальні витрати, пов'язані з певним видом діяльності, або ж очікуваний дохід (ефективність) тощо. Доречним буде й багатокритеріальний підхід, що спирається на раціональну систему гіпотез.

Ще одним відносним показником є коефіцієнт варіації. Це відносний показник оцінки ризику, який характеризує співвідношення між ризиками та ефективністю. Його розрахункова формула має наступний вигляд:

$$K(x)_{\text{var}} = \text{Sigma}(x) / M(x), \text{ де:}$$

Sigma(x) – середньоквадратичне відхилення доходів,

M(x) – величина сподіваних доходів.

Значення коефіцієнту знаходяться в проміжку між 0 та 1. Чим менше значення коефіцієнту варіації, тим меншими є ризики для прогнозованої ситуації.

Висновки./Conclusions. Ризик - це характеристика діяльності, що може мати невідомий результат і несприятливі наслідки у разі неуспіху. Часто поняття ризику пов'язують із невизначеністю, і з цими 2 поняттями ми можемо

стикатися у різних сферах нашої життєдіяльності.

Існує декілька методів визначення ризиків на підприємстві, які можуть визначатися як в абсолютному, так і відносному вираженні. Підприємство саме в змозі обирати той метод, який є найбільш актуальним та підходящим під ситуацію, що склалася. Всі показники ступеня ризику мають свої особливості застосування та властивості, і це обов'язково необхідно враховувати при роботі з даною тематикою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітлінський В. В., Наконечний С. І. Ризик у менеджменті. – К.: ТОВ «Борисфен-М», 1996. – 336 с.

2. Економічний ризик: методи оцінки та управління [Текст] : навч. посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. – 208 с.

3. Балджи М. Д. Економічний ризик та методи його вимірювання. Навчальний посібник. – Харків: Промарт, 2015. – 300 с.

4. Barton, T. L., Shenkir, W. G. and Walker, P. L. Making Enterprise Risk Management Pay Off. Upper Saddle River, NJ: FT Press, 2002, 257 p.

ВАЖЛИВІСТЬ ТА ПЕРЕВАГИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БІЗНЕСІ

Гращенко Ірина Семенівна

к.е.н., доцент

Поліщук Анастасія Володимирівна

Темченко Анна Андріївна

Студенти

Національного авіаційного університету

м. Київ Україна

Вступ. Сучасна економіка не може існувати без бізнесу. Бізнес відіграє важливу роль у розвитку економіки та соціальному забезпеченні населення. Проте, разом з тим, зростає вимога до бізнесу щодо соціальної відповідальності. Більшість компаній у світі відчувають потребу відповідати перед суспільством та навколишнім середовищем, у якому вони функціонують. Тому тема соціальної відповідальності важлива для розуміння та обговорення.

Мета. Розглянути переваги при застосуванні соціальної відповідальності у бізнесі. Розкрити основні аспекти соціальної відповідальності, описати переваги виконання соціально відповідальних дій для бізнесу та суспільства в цілому.

Основний матеріал. У сучасних умовах, зосередження компаній на соціальній відповідальності вважається необхідним та актуальним аспектом діяльності. Сутність соціальної відповідальності полягає у відповідальності бізнесу перед суспільством, яка передбачає досягнення довгострокових цілей для людей та всього світу.

Цілком обґрунтовано, що підприємства мають враховувати соціальні та екологічні виклики у своїй діяльності. Незважаючи на те, що це не є юридичною вимогою, демонстрація соціальної відповідальності сприймається як прояв відповідальної бізнес-практики. Застосування етичних норм та соціальної відповідальності є невід’ємними складовими успіху підприємства.

Споживачі усвідомлюють зростаючу важливість соціальної відповідальності та надають перевагу продуктам та послугам, що пропонують підприємства, які дотримуються етичних норм. Демонстрація соціальної відповідальності свідчить про те, що підприємство проявляє зацікавленість у вирішенні широкого спектру соціальних проблем, а не лише тих, що стосуються його прибутковості. Це сприяє залученню клієнтів, які поділяють ті самі цінності.

Також пропонуємо розглянути способи та перспективи застосування соціальної відповідальності в компанії:

- **Покращений публічний імідж.** Оскільки споживачі оцінюють публічний імідж підприємства перед тим, як здійснити покупку. Прості заходи, такі як залучення волонтерів до благодійних організацій на кілька годин на тиждень, свідчать про соціальну відповідальність бренду та його бажання допомагати іншим.

- **Підвищення рівня зацікавленості від споживачів до бренду.** Це є однією з ключових стратегій маркетингу, що забезпечує успішне позиціонування продукту на ринку. Згідно зі спостереженнями, етичне спрямування діяльності компанії може значно підвищити рівень її відомості серед цільової аудиторії..

- **Економія коштів.** Ефективне управління ресурсами та зниження витрат на виробництво є актуальними завданнями в економічному середовищі, особливо в контексті забезпечення сталого розвитку та збереження навколишнього середовища. Однією з можливих стратегій є використання екологічності в якості керуючого принципу прийняття рішень щодо управління ресурсами та зниження витрат на виробництво. Приймавши СВ, ви виділяєтеся серед конкурентів у своїй галузі. Ви затверджуєте себе як компанію, яка прагне зробити ще один крок вперед, враховуючи соціальні та екологічні фактори.

- **Збільшення залучення клієнтів.** У разі використання стійких систем важливо підвищувати їхню відомість та підвищувати інтерес до цих систем

серед потенційних клієнтів. Для досягнення цієї мети намагайтеся активно рекламувати свої зусилля в соціальних мережах та створювати публічні історії про використання стійких систем. В результаті підвищення інформації про стійкі системи сприяння взаємодії клієнтів з брендом.

- Більша залученість співробітників. Важливо переконатися, що співробітники компанії знають її стратегії соціальної відповідальності. Демонструючи відданість певним цінностям, наприклад правам людини, компанія з більшою ймовірністю залучає та утримує найкращих кандидатів. Таким чином, забезпечення того, що співробітники розуміють і підтримують стратегії СВ компанії, може позитивно вплинути на внутрішній клімат організації та збільшити її привабливість для працівників.

- Більше переваг для працівників. У випадку прийняття концепції соціальної відповідальності (СВ), працівники зможуть скористатися безліччю позитивних наслідків. Наочною проявою цього є зростання продуктивності та поліпшення робочих умов, що позитивно відображається на становищі трудових колективів. У цілому, прийняття СВ сприяє створенню сприятливого та динамічного робочого середовища, що максимально сприяє розвитку працівників та досягненню організаційних цілей.

Висновки. У сучасному світі соціальна відповідальність є невід'ємною частиною бізнесу, оскільки вона впливає на весь економічний, соціальний та екологічний ландшафт. Можна стверджувати, що соціальна відповідальність є важливою складовою сучасного бізнесу.

Вона сприяє створенню позитивного іміджу компанії, збільшує довіру споживачів, сприяє залученню і збереженню талановитих працівників, а також дозволяє підприємству займати лідерську позицію в своїй галузі. Крім того, соціальна відповідальність впливає на сталий розвиток компанії та суспільства в цілому, оскільки вона спрямована на мінімізацію негативного впливу на довкілля, відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Важливість соціальної відповідальності для бізнесу URL: <https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/importance-of-corporate-social-responsibility/> (Дата звернення 23.03.2023)
2. Зростаюче значення соціальної відповідальності в бізнесі URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2020/11/18/the-growing-importance-of-social-responsibility-in-business/?sh=35ab5bcf2283> (Дата звернення 23.03.2023)
3. Причини, чому соціальна відповідальність важлива в бізнесі URL: <https://www.hallmarkbusiness.com/insights/article/4-reasons-why-social-responsibility-is-important-in-business/> (Дата звернення 23.03.2023)

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Довженко Валентина Анатоліївна,
к.е.н., доцент
Кизим Іванна Миколаївна,
Река Леся Ігорівна,
здобувачі освітнього рівня бакалавр,
Поліський національний університет
м. Житомир

Вступ. Повномасштабні військові дії та введення воєнного стану в Україні з лютого 2022 р. змінили зміст суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності. Громадськість та влада мобілізували всі сили для боротьби з ворогом. Водночас, незважаючи на воєнний стан, більшість реформ, що відбувалися в Україні, продовжуються та мають спрямування на європейську інтеграцію. Процеси формування спроможних територіальних громад та створення умов для їх соціально-економічного розвитку зазнають нових викликів.

Ціль роботи. Метою дослідження є обґрунтувати інструменти ефективного управління соціально-економічним розвитком територій, що зазнали негативних наслідків від впливу військової агресії різної інтенсивності.

Матеріали та методи. Для досягнення мети дослідження було використано сукупність загальнонаукових та специфічних методів. Зокрема, метод синтезу та діалектичний підхід використано для вивчення втрат України у процесі ведення військових дій на своїй території. На основі методів індукції, узагальнення та синтезу ідентифіковано та класифіковано негативні наслідки військової агресії. Для обґрунтування інструментів публічного управління, що є найбільш прийнятними в умовах територіальних громад, які зазнають різної інтенсивності впливу військових дій, використано системний підхід та методи узагальнення, групування, абстрагування. Для обґрунтування результатів

дослідженні використано матеріали офіційних сайтів органів влади різних рівнів та наукові погляди вітчизняних науковців на проблему розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення.

Результати та обговорення. Усі сфери життєдіяльності держави зазнають впливу руйнівних факторів військових дій. Наразі вже є оцінки наслідків військових дій в Україні, але війна продовжується і її руйнівні наслідки ще будуть проявлятися надалі. Перші звіти про наслідки російської агресії, які були сформовані Управлінням з координації гуманітарних питань ООН ще вісім років тому, оцінювали збитки у 440 млн доларів. У 2020 р. дослідники Віденського інституту міжнародних економічних досліджень визначили, що на реконструкцію Донбасу потрібно 21,7 млрд дол. [1]. Нині ж за словами Прем'єр-міністра збитки України внаслідок повномасштабного вторгнення перевищують 700 млрд доларів, зокрема, інфраструктурі завдано збитків майже на 144 млрд доларів [2].

На території України відбувається масштабне руйнування виробничих підприємств, інфраструктурних об'єктів та масові людські втрати. Внаслідок війни скорочуються робочі місця, знижується купівельна спроможність населення і поглиблюються соціальні проблеми. Значна частина населення вимушена мігрувати всередині країни чи за кордон. Погіршення стану довкілля, психологічні розлади та соціальна напруга зумовлюють зростання рівня захворюваності, а зруйнована інфраструктура в сфері охорони здоров'я обмежує доступ до якісних медичних послуг. Загалом війна зачепила всі без винятку сфери життєдіяльності українців та справила негативний вплив на багато світових тенденцій.

Негативні наслідки від військової агресії залежно від сфери прояву можна об'єднати у такі групи:

– економічні: скорочення обсягів виробництва; продовольча криза; зростання цін на енергоресурси; деіндустріалізація міст; скорочення інвестицій; інфляція; втрата трудового потенціалу;

– інфраструктурні: руйнування виробничої та соціальної інфраструктури; релокація бізнесу; руйнування логістичних маршрутів;

– соціальні: зниження рівня доходів; зростання кількості соціально незахищених верств населення; обмеженість населення у доступі до освіти, медичних послуг; втрата житла; підвищення цін на ліки;

– демографічні: смертність; міграція внутрішня і зовнішня; погіршення стану здоров'я фізичного та психічного;

– екологічні: забруднення шкідливими речовинами морів та суходолу; знищення біорізноманіття; збільшення кількості відходів; зміна клімату.

Визначені наслідки війни мають різний прояв в межах окремих територіальних громад України. Тому управління соціально-економічними процесами в територіальних громадах має відбуватись із врахуванням того, які негативні наслідки мають найбільший прояв та якими є перспективні цілі розвитку громади. На території нашої країни фактично немає територіальних громад, де є абсолютна безпека, проте є територіальні громади, де військові дії не велись, а є ті, де їх інтенсивність є досить високою впродовж тривалого часу.

До початку повномасштабного вторгнення в Україні завершилась реформа децентралізації та продовжувались організаційні процеси щодо узгодження повноважень між різними рівнями влади з метою забезпечення результативності публічного управління та ефективності соціально-економічного розвитку.

Однак, в умовах війни органи публічної влади постали перед новими викликами, що зумовило необхідність корегувати траєкторію децентралізації влади. Так, частина повноважень від органів місцевого самоврядування перейшла до військових адміністрацій, голови відповідних рад отримали повноваження одноосібно ухвалювати окремі рішення тощо.

Однак і за цих умов досягти ефективності в системі публічного управління соціально-економічним розвитком територіальних громад поки що не завжди вдається.

Розробляючи плани щодо відновлення України в післявоєнний період Кабінет Міністрів здійснив класифікацію територій в залежності від масштабів руйнувань та інтенсивності прояву негативних факторів війни.

Так, визначено чотири функціональні типи територій: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку. Проте зараз в умовах інтенсивних військових дій варто здійснювати управління територіями з урахуванням низки небезпечних факторів близькості інтенсивних бойових дій.

Зважаючи на це важливим завданням є виважено поділити територіальні громади на відповідні групи та розробити рекомендації щодо застосування інструментів публічного управління в кожній з них. Так, найбільш вдалим вбачається поділ територіальних громад на такі групи: перша – територіальні громади тимчасово окуповані; друга - територіальні громади, де ведуться активні бойові дії; третя - територіальні громади деокуповані; четверта – територіальні громади, де активних бойових дій не відбувалось.

На території громад першої групи українська влада тимчасово втратила можливість реалізовувати управлінські функції. Однак, населення, яке покинуло окуповані території і наразі знаходиться на території інших громад країни, потребує вирішення соціальних питань щодо пошуку роботи, джерел отримання доходів, житла та ін. Такі люди потребують психологічної допомоги та додаткової комунікації для інтеграції у життєдіяльність тих територій, де перебувають.

Територіальні громади, де ведуться активні бойові дії, потребують управлінських рішень, що стосуються вирішення гуманітарних питань, евакуації населення та відновлення пошкоджень інфраструктури. Зважаючи на високі ризики тут можливо залучати лише кошти державного фінансування, гуманітарних місій та волонтерів.

Деокуповані територіальні громади повинні спрямовувати свої сили на відновлення виробничого потенціалу та інфраструктури. Ці території є

пілотними у вирішенні питань компенсацій за пошкоджене майно, диференціації джерел фінансування процесів відновлення та побудови безпечного середовища.

Територіальні громади, де активних бойових дій не відбувалось, також мають ряд питань над вирішенням яких повинні працювати владні органи різних рівнів.

Насамперед, ці громади зараз є основними гравцями в економіці країни, тому потребують відповідних заходів щодо залучення інвестицій та формування привабливого інвестиційного клімату. Багато питань у громадах, які віддалені від бойових дій, стосуються внутрішніх переселенців, релокованого бізнесу та формування гуманітарних потоків.

Висновки. В умовах війни територіальні громади показали всю свою силу та міць у протистоянні ворогу та тим негативним наслідкам, що принесла війна. Перед органами місцевого самоврядування постало ряд питань економічного, соціального, екологічного напрямку та специфічних проблем формування умов для різних видів безпеки, вирішення завдань військового, гуманітарного характеру, організовувати волонтерську діяльність. Після закінчення війни, одним із важливих завдань у країні буде відновлення соціально-економічних процесів, відбудова інфраструктури та налагодження суспільних взаємозв'язків.

І, беззаперечно, що це в першу чергу буде вирішуватись на місцевому рівні за підтримки органів державної влади, міжнародних донорів та волонтерів.

Отже, територіальні громади відіграють провідну роль у соціально-економічних процесах під час воєнного стану та продовжуватимуть свою місію по її закінченні. Ефективність функціонування системи публічного управління при цьому залежить від координації зусиль громадськості, державних і місцевих органів управління та міжнародних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Кришталь Т. М., Дулгерова О. М., Чубань В. С. Державне регулювання підходів щодо оцінки економічних збитків, завданих Україні внаслідок війни. 2022. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15417/1/KryshtalDulherovaChyban.pdf>
2. Суспільне новини: офіційний сайт АТ «НСТУ». URL: <https://suspilne.media/>
3. Якобчук В. П., Симоненко Л. І., Довженко В. А., Гуменюк М. М. Програмно-цільовий підхід до управління економічним потенціалом держави в умовах військової агресії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 5. С. 125-131.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Єрмоленко Олексій Анатолійович

к.е.н., доцент

Лисьонкова Наталія Миколаївна

к.е.н., доцент

Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Останніми роками однією з найпопулярніших тем, що стосуються базових принципів взаємодії бізнесу та суспільства виступає концепція соціальної відповідальності бізнесу. Спочатку в західних, а згодом і в українських компаніях почали активно застосовуватися механізми соціальної відповідальності бізнесу. Спочатку ці принципи знайшли відображення у маркетингу та піарі, а на даний момент вони вже стали важливими складовими єдиної системи управління підприємством. На даний час загальноприйнятою стала практика підготовки нефінансових соціальних звітів для великих компаній, запровадження внутрішніх етичних процедур, правил, тощо. В умовах постійно зростаючих соціальних очікувань та обмеженості бюджетних можливостей щодо їх задоволення, саме суспільство пред'являє зростаючий запит на участь бізнесу у вирішенні цілого ряду актуальних соціальних завдань. У свою чергу, в світі, що швидко змінюється, саме бізнес шукає шляхи підвищення власної ефективності. Глобальна пандемія коронавірусу COVID-19 та війна в Україні та викликані ними економічні труднощі у економіці України лише посилили дані тенденції.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз можливості підвищення конкурентоспроможності за допомогою концепції соціальної відповідальності бізнесу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети в роботі використано основні методи пізнання діалектичний,

синтезу, аналізу, систематизації, узагальнення. Шляхом практичного застосування методу абстрагування у роботі узагальнені висновки за результатами проведеного дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Прийнято вважати, що поняття соціальна відповідальність бізнесу вперше у наукову дискусію було введено професором Іллінойського Університету Говардом Боуеном у середині минулого століття у його праці “Соціальна відповідальність бізнесмена” [1]. Дана концепція соціальної відповідальності бізнесу передбачає, що підприємство добровільно обирає і виконує додаткові зобов'язання перед суспільством. Тобто підприємство не лише заробляє прибуток для своїх акціонерів та сплачує податки, а й додатково вкладає кошти у розвиток своїх працівників, захист екології та в територію своєї присутності.

Першою спробою інституалізації цього підходу можна вважати “Глобальний договір” (Global Compact) ініційований Організацією Об'єднаних Націй, де вперше було регламентовано наповнення соціальної діяльності бізнесу. Цей “Глобальний договір” було засновано у 2000 році, і згідно нього ООН зобов'язує компанії-учасники реалізовувати їхні стратегії, ґрунтуючись на Десяти універсальних принципах, що стосуються прав людини, трудових відносин, екології середовища та боротьби з корупцією. Сьогодні учасниками “Глобального договору” є понад 21 тисяча компаній та близько 3 тисяч некомерційних організацій із понад 163 країн.

На сучасному етапі концепція соціальної відповідальності бізнесу отримала подальший розвиток у рамках більш універсальної моделі так званого “сталого розвитку”. Дана модель, у свою чергу, є проекцією ще більш масштабної концепції оцінки збалансованості розвитку людського суспільства на рівень бізнесу на основі “Цілей сталого розвитку” (SDG – Sustainable Development Goals), розроблених ООН у 2015 році. Йдеться про досягнення 17 основних цілей в рамках глобального партнерства країн.

На зміну акценту тільки на соціальну діяльність прийшов новий більш

ширший підхід, що включає три рівноправні напрямки – екологія, соціальна відповідальність, управління бізнесом (ESG – Environmental, Social, Governance). З погляду авторів концепції так званого “потрійного підсумку” (TBL – Triple Bottom Line), досягнення зазначених цілей забезпечує збалансоване просування кожної з них. Зокрема, зазначений принцип “потрійного підсумку” є основою сучасної системи нефінансової звітності, наприклад, міжнародних “стандартів нефінансової звітності” GRI (GRI – Global Reporting Initiative). До екологічних аспектів належать проблеми: кліматичних змін, виснаження природних ресурсів, боротьби з відходами, забрудненням, зникнення лісів, можливості відновлюваної енергії. Соціальний блок стосується: умов праці, якості продукції, охорони здоров'я та безпеки. До питань управління компанією належать: бізнес-етика, винагорода топ-менеджменту, корупція, політичне лобіювання, гендерний склад, податкова стратегія, тощо.

При цьому важливо розуміти, що участь бізнесу в соціальній діяльності не є для підприємств простою філантропією. Очевидно, що витрати на заходи соціальної відповідальності скорочують короткостроковий прибуток компанії, однак у більш віддаленій перспективі такі витрати призводять до збільшення прибутку. При цьому слід зазначити, що ESG-фактори та ризики, що виникають при їх впливі, впливають саме на довгострокову цінність компанії, її капіталізацію та інвестиційну привабливість.

Існує кілька підходів щодо оцінки позитивного впливу рівня соціальної відповідальності бізнесу на підсумкову ефективність роботи підприємства. Насамперед проекти соціальної відповідальності бізнесу позитивно працюють на імідж підприємства. І це в свою чергу враховується державою при формуванні умов ведення бізнесу як на національному, так і на регіональному рівнях. Важливим ефектом є посилення бренду роботодавця, що особливо актуально в умовах дефіциту кваліфікованих кадрів. Для фахівців, особливо молодого покоління, соціальна відповідальність роботодавця найчастіше стає

визначальною при виборі місця роботи.

Цей тренд стає характерним і для споживачів. Так само, як і працівники, вони також оцінюють рівень відповідальності бізнесу. Це знаходить свій відбиток у концепції “усвідомленого споживання” (responsible consumption), особливо властивого нового активного покоління споживачів-міленіалів. Вони, крім якості продукту, враховують вплив компанія-виробника на вирішення глобальних проблем світу.

Справедливим є твердження, що сьогодні соціальна відповідальність бізнесу це один із головних факторів диференціації, що дозволяють виокремитися серед численних конкурентів, які пропонують споживачу десятки схожих продуктів. І, нарешті, дедалі все чіткіше проявляється тенденція прямого впливу ESG-характеристик бізнесу на доступність та вартість фінансових ресурсів [2].

Стійке або відповідальне інвестування (Socially Responsible Investing) концепція, яка передбачає забезпечення принципів стійкості шляхом застосування соціальних, екологічних та економічних показників безпосередньо у процесах аналізу кредитоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства. При цьому, перед тим як прийняти фінансове рішення одночасно з класичним інвестиційним аналізом проекту проводиться аналіз ESG-показників діяльності об'єкта інвестицій. У багатьох випадках результати аналіз ESG-факторів та ризиків, що впливають на майбутню діяльність компанії, безпосередньо беруть участь у формуванні показника інтегральної внутрішньої оцінки кредитоспроможності підприємства. За даними аудиторської компанії PwC, до 2025 ESG-фонди будуть тримати в управлінні більше активів, ніж інші фонди. При цьому ринкова частка ESG-фондів в 2025 зросте до 57% в порівнянні з нинішніми 15% [3].

Крім того, з'являються спеціалізовані інструменти стійкого фінансування, до яких прийнято відносити «зелені», соціальні, стійкі облігації (GSS-bonds - Green, Social, Sustainable) – боргові цінних паперів, кошти від

емісії яких спрямовуються на цільове фінансування екологічних, соціальних заходів і проектів, які відповідають цілям глобального розвитку. Говорячи про український досвід у цій сфері, можна стверджувати, що на макрорівні рівні Україна в останні роки приділяє значну увагу цьому питанню та демонструє прогрес у досягненні цілей глобального розвитку. У 2022 році в Індексі досягнення глобальних цілей глобального розвитку Україна посіла 37 позицію зі 163 країн. Було прийнято цілу низку інституційних нормативних документів на цю тематику, а саме “Національну економічну стратегію України на період до 2030 року” [4], 1 липня 2021 набула чинності нова редакція закону “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, який запроваджує «зелені» облігації як окремий підвид цінних паперів. При цьому і на мікрорівні в Україні налічується вже досить велика кількість великих та середніх компаній, які усвідомлюють важливість соціальної відповідальності бізнесу. Ще у 2013 році в Україні було сформовано локальну мережу Глобального договору, до якої на сьогодні входять 118 українських компаній. Проте потенціал подальшого розвитку соціальної відповідальності бізнесу як важливого чинника конкурентоспроможності окремих українських підприємств та економіки загалом дуже великий. В першу чергу це пов’язано з тим, що ще не набула належного розвитку комплексна система пріоритетного фінансування соціально-відповідальних проектів, не розроблено національну регламентація оцінки зелених проектів, відсутній практичний досвід верифікації та сертифікації GSS-облігацій та аналогічних спеціалізованих фінансових інструментів, не сформовано методологічні основи для оцінки ESG-ризиків. Але вже є ESG-рейтинг українським підприємств, хоча цей процес і характеризується високою вартістю та трудомісткістю, гарним знаком є наявність представників міжнародних рейтингових агентств безпосередньо в Україні. Подальше цілеспрямоване пропагування та стимулювання концепції сталого фінансування в Україні, стимулювання бізнесу до участі у реалізації проектів сталого розвитку зробить суттєвий внесок як у досягнення

національних та глобальних соціальних цілей, так і підвищить конкурентоспроможність самих підприємств.

Висновки./Conclusions. В сучасних умовах некомерційна активність підприємств безпосередньо впливає на фінансову їх стійкість та інвестиційну привабливість, та сприйняття підприємства споживачами та партнерами. У зв'язку з цим українським підприємствам необхідно продовжити послідовну роботу над розвитком власних практик соціальної відповідальності бізнесу, а представникам фінансовому сектору (банки, страхові компанії, рейтингові агенції) над створення та вдосконалення національної інфраструктури пріоритетного фінансування ESG-проектів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Bowen H. R. Social Responsibilities of the Businessman. Harper & Row: N.Y., 1953.

2. Єрмоленко О. А., Лисьонкова Н. М. Роль ESG-ризиків для підтримки стійкості банків. *Економіка, фінанси, облік та право: актуальні проблеми теорії та практики: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 14 травня 2022 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2022. Ч. 2. 72 с. С. 8-9

3. ESG-focused institutional investment seen soaring 84% to US\$33.9 trillion in 2026, making up 21.5% of assets under management: PwC report URL: <https://www.pwc.com/gx/en/news-room/press-releases/2022/awm-revolution-2022-report.html> (дата звернення 20.05.2023)

4. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року Постанова Кабінет міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179 Київ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення 20.05.2023)

МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ДО ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ

Єщенко Марина Георгіївна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
Донбаська національна академія будівництва і архітектури
м. Краматорськ, м. Івано-Франківськ Україна

Нікогосян Роман Суренович

здобувач вищої освіти 5 курс гр. ЗМО-54
економіко-гуманітарного факультету
Донбаська національна академія будівництва і архітектури
м. Краматорськ, м. Івано-Франківськ Україна

Вступ. Сучасний етап економічних реформ в Україні характеризується тим, що підприємства працюють в середовищі постійно зростаючих вимог різних соціальних груп. У цьому сенсі особливо актуальним залишається створення ефективної системи стимулювання працівників.

Мета роботи. Вивчити методи та принципи мотивації персоналу до продуктивної праці в сучасних умовах.

Матеріали та методи. При створенні системи стимулювання слід виходити з принципів, розроблених у теорії управління та застосовуваних у ринковій економіці, які можна представити так:

Перший принцип - тотальність. Комплексність передбачає необхідність цілісного підходу з урахуванням усіх можливих методів: організаційних, правових, технічних, матеріальних, соціальних, духовних і соціологічних.

Організаційні методи - встановлення конкретного порядку роботи, розподіл повноважень, постановка цілей і завдань. Як було сказано вище, правильна організація виробничого процесу створює основу для більш ефективної та якісної роботи.

Правові методи тісно пов'язані з організаційними методами, які служать забезпеченню реалізації прав і обов'язків працівника з урахуванням покладених на нього функцій у процесі праці. Це необхідно для правильної організації

виробництва і справедливого стимулювання.

Технічні методи забезпечують працівників сучасними виробничими засобами та оргтехнікою. Крім організаційних моментів, ці аспекти мають першочергове значення в діяльності компанії.

Матеріальні методи визначають конкретні форми матеріального стимулювання: заробітну плату, премії, надбавки та їх розмір.

Соціальні методи включають підвищення зацікавленості працівників, надання різноманітних соціальних пільг, надання соціальної підтримки, залучення працівників до колективного управління.

Це сукупність етичних методів, метою яких є забезпечення позитивного етично-морального середовища в колективі, правильний підбір і розстановка кадрів, різні форми морального стимулювання.

До фізіологічних методів відноситься комплекс заходів, спрямованих на поліпшення здоров'я і працездатності працівників. Ці заходи проводяться відповідно до санітарно-гігієнічних та естетичних вимог, які включають норми щодо обладнання робочих місць, визначення раціональних режимів праці та відпочинку. Не менш важливу роль у підвищенні ефективності та якості праці відіграють фізіологічні методи [45].

Всі ці способи слід використовувати не окремо, а разом, що гарантує хороший результат. Тільки тоді суттєве підвищення продуктивності та якості роботи стане реальністю.

Холістичний принцип, закладений у назві, визначає здійснення конкретної діяльності не по відношенню до одного або кількох співробітників, а по відношенню до всього колективу компанії. Такий підхід набагато ефективніший на рівні підприємства.

Другий принцип – регулярність. Якщо принцип комплексності полягає у створенні мотиваційної системи, яка враховує всі її прийоми, то принцип системності полягає у виявленні та усуненні суперечностей між факторами, їх взаємозв'язками. Це дозволяє створити внутрішньо збалансовану мотиваційну

систему, яка завдяки взаємній координації своїх елементів здатна ефективно працювати на благо організації [48].

Прикладом системності може бути система матеріального і морального стимулювання найманих працівників за результатами контролю якості та оцінки внеску працівника, тобто існує логічний зв'язок між якістю і продуктивністю праці та високою винагородою. .

Третій принцип – регулювання. Положення допускає встановлення певного порядку у вигляді інструкцій, правил, стандартів та контролю за їх виконанням. У цьому сенсі важливо відокремити сфери діяльності працівника, які вимагають чіткого дотримання інструкцій і контролю за виконанням, від сфер, де працівник може мати свободу дій та ініціативи. При створенні системи стимулювання об'єктами регулювання повинні бути конкретні завдання для того чи іншого працівника, конкретні результати його діяльності, витрати праці, тобто кожен працівник повинен повністю усвідомлювати, що входить до його завдань, а що має бути уявним. результати очікуються. Крім того, необхідно врегулювати питання підсумкової оцінки роботи, тобто чітко визначити критерії оцінювання підсумкової роботи працівника. Однак таке розташування не повинно виключати творчого підходу, що знову ж таки слід враховувати при виплаті високої заробітної плати працівнику.

Регламентация змісту праці, що виконується працівниками підприємства, має вирішити наступні завдання:

- визначення завдань і операцій, які покладаються на працівників;
- забезпечувати працівників інформацією, необхідною для виконання покладених на них завдань;
- розподіл робіт і операцій між підрозділами компанії відповідно до принципу раціональності;
- визначити конкретні завдання для кожного працівника відповідно до його кваліфікації та рівня освіти.

Регулювання змісту праці служить підвищенню ефективності

виконуваної роботи.

З урахуванням мотивації виконуваної праці дуже важливу роль відіграє регуляція ефектів виконуваної роботи. Включає:

- визначення набору показників, що характеризують окрему діяльність підрозділів підприємства та кожного працівника з урахуванням внеску підрозділів та окремих працівників у загальний результат діяльності підприємства;

- визначити кількісну характеристику для кожного показника;

- створення загальної системи оцінки внеску працівника в досягнення загальних результатів господарської діяльності з урахуванням ефективності та якості виконуваної роботи.

Таким чином, ми можемо сказати, що регулювання відіграє дуже важливу роль у компанії, коли мова йде про стимули.

Четвертий принцип — спеціалізація. Спеціалізація — це розподіл окремих функцій і посад між підрозділами підприємства та окремими працівниками відповідно до принципу раціоналізації. Спеціалізація сприяє підвищенню продуктивності, ефективності роботи та якості.

П'ятий принцип – сталий розвиток. Стабільність передбачає наявність організованого колективу, відсутність плинності кадрів, наявність конкретних завдань і функцій, які стоять перед колективом, і порядок їх виконання. Будь-які зміни, які відбуваються в роботі компанії, повинні здійснюватися без порушення нормального функціонування того чи іншого відділу компанії або функцій співробітників. Тільки тоді продуктивність і якість роботи не знизиться.

Шостий принцип - навмисна творчість. Тут варто зазначити, що система заохочення в компанії повинна відображати творчий підхід до співробітників. Сюди входить створення нових, більш досконалих продуктів, технологій виробництва і конструювання використаного обладнання або матеріалів, пошук нових і більш ефективних рішень у сфері організації та управління

виробництвом [49].

Матеріальне та моральне заохочення досягається відповідно до результатів творчої діяльності всього підприємства, структурного підрозділу та кожного працівника окремо. Співробітник, який знає, що представлена йому пропозиція принесе йому додаткові матеріальні та моральні вигоди, буде спонуканий до творчого мислення. Особливо серйозного підходу вимагає стимулювання творчого процесу в науково-дослідних відділах компаній.

При створенні системи стимулювання в компанії слід керуватися принципом гнучкості системи. Гнучкі системи стимулювання, з одного боку, дозволяють надати працівникові певні гарантії отримання винагороди відповідно до його досвіду і професійних знань, з іншого боку, дозволяють поставити винагороду працівника в залежність від його особистих результатів на робочому місці загальна ефективність бізнесу.

В даний час гнучкі системи стимулювання поширені в інших країнах з розвиненою економікою. Крім того, гнучкість в оплаті праці проявляється не тільки у вигляді додаткових індивідуальних надбавок до винагороди. Діапазон гнучких платежів досить великий. Це індивідуальні надбавки за вислугу років, стаж роботи, рівень освіти тощо, колективне преміювання, орієнтоване в першу чергу на працівників, схеми участі в прибутках для спеціалістів і керівників, гнучкі схеми соціальних виплат. Тільки використання всіх форм стимулювання по відношенню до всіх працівників організації може принести бажаний ефект.

Досвід показує, що основними проблемами механізму стимулювання контрактників в українських компаніях є:

- недостатня гнучкість механізму формування заробітної плати, його неспроможність реагувати на зміни в ефективності та якості праці окремого працівника;
- індивідуальні показники діяльності найманих працівників взагалі не оцінюються або оцінюються підприємцем об'єктивно;
- відсутність справедливої оплати праці керівників, спеціалістів і

службовців; наявність необґрунтованих розмірів в оплаті їх праці;

- Негативне ставлення працівників до розміру винагороди за свою працю та до існуючої системи оплати праці [54].

Всі ці проблеми, які стоять перед підприємствами при рішенні питань про оплату праці, передбачають використання зарубіжного досвіду.

Так, недостатня гнучкість в оплаті праці розв'язується введенням сучасних форм винагороди, залежних від результатів трудової діяльності. Такими формами є гнучкі системи оплати, де разом з постійною частиною заробітку є змінна частина у вигляді участі в прибутках, колективних премій.

Результати та обговорення Мотивація є найважливішим і безпосереднім впливом системи управління на процес мотивації. Однак внутрішню мотивацію співробітників компанії необхідно враховувати. Старий поділ мотивації на зовнішню (тобто пряме стимулювання) і внутрішню мотивацію сьогодні вже не діє. Більшість компаній сьогодні використовують цю формулу: заохочення підвищення продуктивності та особистого інтересу до роботи.

Навчання є дуже чутливою та багатогранною функцією системи управління, що означає вплив на внутрішню систему цінностей та ідеологію компанії з метою формування конкретного організаційного середовища.

Під оцінкою розуміють моніторинг і контроль досягнення даних цілей, які водночас служать індикатором ефективності навчання та мотивації співробітників. Таким чином, мотивація виступає стрижнем, який охоплює всі рівні організації, забезпечує взаємодію між усіма органами і гарантує нормальне функціонування всієї системи.

Висновки. Зі сказаного вище можна зробити висновок, що мотивація працівників є складним і багатогранним явищем, яке потребує всебічного дослідження. Щоб пояснити природу і сутність мотивації, ми повинні розуміти, що це процес, який відбувається в людині і спрямовує її поведінку в певне русло, вимагаючи від неї поведінки в певній ситуації. У процесі трудової діяльності на поведінку людини впливає сукупність мотиваційних факторів, що

стимулюють активність: зовнішні – на рівні держави, галузі, регіону, фірми – і внутрішні – складові особистісної структури працівника (турботи, інтереси, цінності тощо).

Найважливішу роль у цьому процесі відіграє система менеджменту, яка координує практично всі процеси, що відбуваються в організації. У сфері мотивації функції можна звести до трьох основних функцій: мотивація, навчання, оцінка.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Козлюк Вадим Михайлович,
Студент
Національний аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського «ХАІ»
м. Харків, Україна

Вступ. Інноваційні процеси є важливим чинником соціально-економічних змін, особливо в умовах економіки знань, де основними ресурсами стають знання та інформація. Тому розробка та впровадження інновацій набуває особливу актуальність для розвитку, як окремого суб'єкта господарювання, так й економіки країни у цілому.

Метою дослідження є визначення взаємозв'язку між інноваційними процесами та економікою знань, а також їх впливу на соціально-економічні зміни.

Матеріали та методи. У якості методів дослідження у роботі використовувалися методи аналізу та синтезу – для виявлення соціально-економічних змін в ході інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків та теоретичного узагальнення результатів дослідження.

Результати та обговорення. Взаємозв'язок між економікою знань і розвитком інновацій є взаємозалежним і взаємовпливаючим процесом. Економіка знань стимулює розвиток інновацій, а розвиток інновацій, у свою чергу, підтримує розвиток економіки знань. Розглянемо декілька аспектів цього взаємозв'язку [1-3]:

1. Знання як основа інновацій. Економіка знань передбачає використання знань як основного ресурсу. Розвиток нових знань і використання наявних знань сприяють створенню інноваційних рішень, технологій та продуктів. Нові знання використовуються як основа для інноваційних процесів, що дозволяє

підвищити продуктивність, розвивати нові галузі і створювати нові можливості для економічного зростання.

2. Інновації як драйвер економіки знань. Інновації сприяють розвитку економіки знань шляхом створення нових знань і їх впровадження у практичну діяльність суб'єктів господарювання. Інноваційні процеси стимулюють дослідження і розвиток, технологічні зміни та комерціалізацію знань. Це забезпечує постійний розвиток економіки знань, зміну структури виробництва і стимулює підвищення продуктивності і конкурентоспроможності.

3. Взаємодія між інноваціями і знаннями. Інновації сприяють накопиченню і поширенню знань, а знання, у свою чергу, підтримують процес інновацій. Інноваційні процеси вимагають збору, аналізу і передачі знань. Взаємодія між науковими дослідниками, підприємствами, університетами та іншими учасниками сприяє обміну знаннями і створенню сприятливого середовища для інновацій.

Отже, економіка знань та інновації взаємодіють між собою, сприяючи економічному розвитку, підвищенню продуктивності, зміні виробничої структури та розв'язанню соціальних проблем. Цей взаємозв'язок є ключовим для сталого розвитку сучасного суспільства.

В процесі інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання в умовах економіки знань можуть спостерігатись як позитивні, так й негативні зміни в соціальної та економічної сферах.

Позитивний ефект інноваційних процесів на соціально-економічні зміни полягає у наступном [1-4]:

1. Зростання продуктивності. Впровадження нових технологій, процесів та практик збільшує продуктивність підприємств і галузей. Це може призводити до зростання виробництва, зменшення витрат і підвищення якості товарів і послуг.

2. Розвиток нових галузей. Завдяки інноваціям створюються нові галузі

економіки і ринки, які раніше не існували. Наприклад, розробка технологій відновлюваної енергетики призвела до появи нових галузей, таких як сонячна енергетика та вітроенергетика, які стали важливими джерелами енергії.

3. Зміна виробничої структури. Інновації можуть впливати на структуру виробництва і змінювати спосіб виробництва товарів і послуг. Наприклад, автоматизація та використання роботів у виробництві можуть призвести до зміни співвідношення між ручною працею та автоматизованою працею.

4. Залучення людського капіталу. Інновації вимагають висококваліфікованої робочої сили і стимулюють розвиток людського капіталу. Вони спонукають до постійного навчання і набуття нових навичок, що сприяє підвищенню якості праці та інноваційності.

5. Розширення ринків. Завдяки інноваційним процесам виникають нові товари і послуги, що позитивно впливає на розширення ринків і економічне зростання. Вони можуть також сприяти виходу на нові географічні ринки через впровадження нових технологій комунікацій та глобалізацію.

6. Вирішення соціальних проблем. Інновації можуть бути спрямовані на вирішення соціальних проблем, таких як екологічні проблеми, проблеми здоров'я, безробіття та бідності. Нові технології та підходи можуть допомогти зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та покращити якість життя людей.

Усі перелічені фактори сприяють змінам у суспільстві та економіці, створюючи нові можливості, впливаючи на структуру виробництва, змінюючи способи життя та розв'язуючи соціальні проблеми.

Серед можливих деструктивних наслідків інновацій на соціальну та економічну сферу окреслимо [4]:

1. Втрата робочих місць. Інновації можуть викликати автоматизацію та впровадження нових технологій, що може призвести до зменшення потреби у людській праці в деяких галузях. Це може призвести до безробіття та соціальних проблем, особливо у випадку, якщо люди не мають необхідних

навичок для нових робочих місць.

2. Економічні нерівності. Інновації можуть сприяти зростанню економічних нерівностей. Успішні інновації можуть приносити великі прибутки тим, хто їх реалізує, і збільшувати їх владу та вплив. Одночасно, інші групи можуть залишитися відсталими і втратити конкурентоспроможність, що призводить до соціальних та економічних розбіжностей.

3. Вплив на середовище. Деякі інновації можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище. Наприклад, використання нових технологій або матеріалів може призводити до забруднення, виробництва відходів або споживання великих кількостей ресурсів. Це може мати довготривалі екологічні наслідки і впливати на якість життя людей.

4. Етичні аспекти. Деякі інновації можуть виникати в сферах, що порушують етичні норми або моральні принципи. Наприклад, розробка нових технологій в галузі генетики може породжувати етичні дилеми, пов'язані зі змінами в генетичній структурі людини або можливістю створення нових видів зброї.

Ці негативні наслідки необхідно враховувати і аналізувати в процесі розвитку інновацій. Для зменшення негативного впливу особливу увагу слід приділяти політики, яка сприяє соціальній справедливості, збалансованому розвитку та екологічній сталості.

Висновки. Таким чином, інновації є ключовим інструментом розвитку економіки знань, й їхнє поширення та використання є необхідними для досягнення сталого соціально-економічного прогресу.

Однак, для посилення позитивного ефекту від використання інновацій необхідно збільшити фінансування в освітню, науково-дослідну діяльність, залучити інвестиції у наукову інфраструктуру та знизити ризики, пов'язані з безпекою розробок у сфері інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бажал, Ю. М. Розвиток інноваційної діяльності у знаннєвому трикутнику «держава-університети-промисловість» / Ю. М. Бажал // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 1. – С. 76–88.
2. Федулова, Л. І., Бажал, Ю. М., Осецький В. Л. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія. Київ, 2011. – 656 с.
3. Смесова, В. Л., Іщенко, І. О. Інновації як основа підвищення якості продукції та забезпечення конкуренто-спроможності підприємства / В. Л. Смесова. І. О. Іщенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. «Економіка і менеджмент». –2020. –№ 43. – С. 111-119.
4. Harnessing rapid technological change for inclusive and sustainable development. United Nations Organization. URL: <https://unctad.org/publication/harnessing-rapid-technological-change-inclusive-and-sustainable-development> (дата звернення: 18.05.2023).

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ В ЕКОНОМІЦІ

Комар Вікторія Олександрівна

здобувач вищої освіти 1 курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:

Ядловська Ольга Степанівна

доцентка кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст., доцентка
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Економіка є ефективним інструментом для залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Вона дозволяє забезпечити спільне використання ресурсів, зменшити витрати на дослідження та розробку нових продуктів та послуг, підвищити якість продукції та забезпечити більш ефективне використання інфраструктури.

Кластери формуються навколо певного сектору економіки, наприклад, автомобільної промисловості, інформаційних технологій або біотехнологій. Такий підхід дозволяє збільшити конкурентоспроможність підприємств, зменшити витрати на виробництво та забезпечити доступ до нових технологій та інновацій. Кластерна економіка є важливим інструментом для розвитку регіональної економіки та залучення інвестицій. Вона дозволяє створювати нові робочі місця та підвищувати конкурентоспроможність підприємств. Крім того, кластери можуть сприяти розвитку місцевого підприємництва та забезпечити зростання економічного потенціалу регіону.

Метою роботи про основні особливості кластерного підходу в економіці є вивчення та аналіз ефективності кластерного розвитку економіки, визначення

її переваг та недоліків. Також, метою є встановлення факторів, які впливають на формування кластерів. Крім того, метою є оцінка впливу кластерної моделі на зменшення ризиків економічної нестабільності.

Результати та обговорення. Кластер в економіці - це група підприємств та інших структур, які знаходяться в одному регіоні та співпрацюють між собою для досягнення спільних цілей. Кластери можуть бути сформовані навколо певного сектору економіки або галузі, наприклад, автомобільної промисловості, туризму, інформаційних технологій тощо. Кластерна економіка базується на тому, що підприємства, які знаходяться поруч, можуть співпрацювати між собою та ділитися ресурсами, знаннями та інформацією. Це дозволяє зменшити витрати на виробництво, покращити якість продукції та послуг, забезпечити доступ до нових технологій та інновацій. Кластерна економіка дає змогу генерувати спільний погляд на державну політику спільнонаціонального розвитку, підняти плідотворність та розширити перспективу для нововведень [1].

Також кластери поділяють на такі типи. Географічні кластери-групи підприємств, що знаходяться в одній географічній області і мають спільну спеціалізацію. Технологічні кластери-групи підприємств, що спеціалізуються на розробці та використанні певних технологій. Кластери по галузях-групи підприємств, що працюють у схожих галузях. Інноваційні кластери-групи підприємств що спеціалізуються на розробці та впровадженні нових продуктів та технологій.

Соціальні кластери-групи підприємств, що зосереджені на виробництві товарів та послуг, спрямованих на задоволення потреб споживачів у соціальних сферах. Зараз кластерна тактика економічного розвитку широко розповсюджена у всьому світі. Створюючи кластерну політику, цивілізовані країни голосують за різносторонню класифікацію кластерів аби поповнити їх великою кількістю нових фірм [2].

Кластери в економіці мають ряд особливостей. 1. Кластери забезпечують

ефективність виробництва та зниження витрат завдяки спільному використанню ресурсів, інфраструктури, технологій та знань. 2. Кластери сприяють збільшенню конкурентоспроможності підприємств через співпрацю, обмін досвідом та інноваційними розробками. 3. Кластери забезпечують підтримку розвитку регіону через збільшення зайнятості, привабливості для інвестицій та забезпечення соціально-економічного розвитку. 4. Кластери сприяють створенню нових ринків та можливостей для підприємств, що дозволяє їм збільшувати свої обсяги виробництва та прибутки. 5. Кластери сприяють розвитку інновацій та наукових досліджень завдяки співпраці між підприємствами та науковими установами. Слід зазначити, що в нинішньому світі значущою формою контакту є галузеві кластери, які в свою чергу поєднують купи галузей пов'язаних між собою на основі угруповання постачальників продукції [3].

Кластери в економіці впливають на забезпечення ефективності виробництва, зниження витрат, збільшення конкурентоспроможності підприємств, підтримку розвитку регіону, створення нових ринків та можливостей для підприємств, розвиток інновацій та наукових досліджень, а також сприяють залученню інвестицій та забезпеченню соціально-економічного розвитку. Кластери в економіці можуть мати значний вплив на розвиток галузей та регіонів.

Наприклад, кластери можуть забезпечити економію масштабу та спільні інфраструктурні ресурси, що дозволяє знизити витрати на виробництво та підвищити ефективність. Кластерний підхід дозволяє забезпечити ефективність виробництва, підвищити конкурентоспроможність та сприяти соціально-економічному розвитку [4].

Інноваційний розвиток економіки України із стратегічними цілями та завданнями повинен мати національні пріоритети, у реалізації яких і полягають економічні реформи держави.

Це потребує внесення змін до законодавчо правової бази держави, які

враховують як власні помилки, так і досвід кластерного розвитку в інших країнах. Основною причиною пошуку ефективної моделі економіки є ринкова конкуренція, в якій кластерна концепція на прикладі розвинутих країн проявила себе як результативний напрямок організації економічної діяльності підприємств [5, р. 335].

Висновки. Отже, кластерна економіка стала популярною з кількох причин. По-перше, вона дозволяє підприємствам взаємодіяти та співпрацювати, що забезпечує ефективність виробництва та зниження витрат на виробництво. По-друге, кластери дозволяють підприємствам отримувати доступ до спільних ресурсів та інфраструктури, що забезпечує їм конкурентну перевагу на ринку. По-третє, кластерна економіка сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню економічного зростання регіону. Також кластерна економіка сприяє розвитку інновацій та підвищенню якості продукції. Для України кластерний підхід може бути корисним.

Він може допомогти знизити витрати на виробництво, забезпечити доступ до спільних ресурсів та інфраструктури, створити нові робочі місця та підвищити економічне зростання регіону. Проте, для успішного впровадження кластерного підходу необхідно створити сприятливе середовище для співпраці між підприємствами та підтримати розвиток інфраструктури. Також важливо забезпечити підтримку з боку держави та розвивати механізми фінансування кластерних ініціатив.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кластеризація української економіки: перші успішні приклади. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4/163.pdf> (дата доступу: 09.05.2023)
2. Адаманова З. О. Інноваційні кластери в національних економічних системах (НЕС): світовий досвід і можливості його адаптації в умовах України. *Формування ринкових відносин в Україні*. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4971> (дата доступу: 09.05.2023)

3. Некрасова Л., Попенко С. Формування кластеру як напрямку інноваційного розвитку економіки. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/50_2_2020/12.pdf (дата доступу: 09.05.2023)

4. Maskell P. and Kabir L. What qualifies as a cluster theory? *Critical Reflections and Explorations*. Routledge, London, 2006. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/3_77_1_2020_ukr/10.pdf (дата доступу: 09.05.2023)

5. Yadlovska O. Cluster concept as a direction of effective use of investment potential. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs : Scientific Journal*. 2020. Special Issue № 1 (109). Pp. 330-337. URI: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6742> DOI: 10.31733/2078-3566-2020-5-330-337.

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ – ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Кушнір Світлана Олександрівна

д.е.н., доцент

Шапвалова Дар'я Антонівна

Студентка

Запорізький національний університет

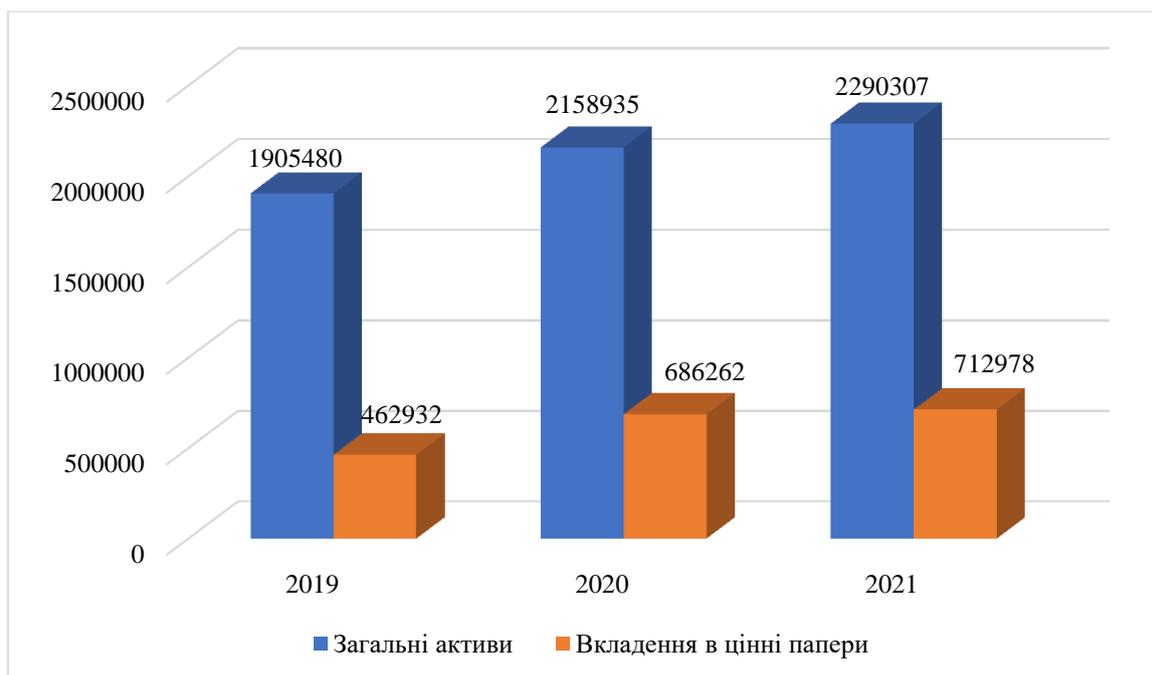
м. Запоріжжя

На сьогоднішній день розвиток інвестиційних фондів є досі актуальним питанням і привертає увагу експертів та широкої громадськості. Інвестиційні фонди є важливим інструментом збереження та примноження капіталу і знайшли своє застосування в різних сферах, від пенсійного забезпечення до розвитку малого та середнього бізнесу. Україна, як і багато інших країн світу, активно розвиває ринок інвестиційних фондів з метою створення ефективної інвестиційної системи, здатної залучати капітал, необхідний для розвитку економіки [1].

Інвестиційні фонди стають все більш популярними в Україні протягом останніх років, що відображає зростаючий інтерес інвесторів до ринку капіталу. Одним із позитивних моментів розвитку інвестиційних фондів в Україні є збільшення активів фондів за останні роки [2]. З аналізу даних, представлених на рисунку 1, можна спостерігати динаміку зростання банківських інвестицій у цінні папери та нерухомість. У 2020 році ці інвестиції становили 1 905 480 млн. грн., а у 2021 році - 2 290 307 млн. грн. Дана тенденція є дуже важливою при аналізі діяльності банківських установ, оскільки вказує на позитивний розвиток та збільшення активів у 2020 році (рис. 1) [3].

У законодавстві більшості країн встановлені жорсткі вимоги до структури активів фондів, а також процедурних та управлінських аспектів діяльності. Деякі країни накладають обмеження на участь певних категорій інвесторів залежно від диверсифікації портфеля.

Наприклад, в США та ФРН інвестиційні фонди заборонені вкладати понад 5% своїх активів у цінні папери одного емітента.

Рис. 1 Динаміка зростання активів та сукупних інвестицій в банківських установах протягом 2019-2021 років, млн. грн [3]

Український ринок інвестиційних фондів потребує подальшого розвитку, оскільки він є молодим. Проблемою є відсутність якісних і стабільних інвестиційних продуктів. Наприклад, індексні фонди не є поширеними в Україні, хоча вони є вигідним інструментом для диверсифікації та зменшення ризику в розвинених країнах. Ситуацію ускладнюють низька ліквідність ринку та обмеження законодавства.

Для розвитку ринку капіталу необхідні дії держави, такі як зниження податків на інвестиційний дохід та створення сприятливих умов. Наприклад, за період січень-листопад 2022 року, обсяг торгів фінансовими інструментами на організованих ринках капіталу становив 144,089 млрд грн.

В порівнянні з аналогічним періодом минулого року (січень-листопад 2021 року), відбулося зменшення обсягу торгів на 269,59 млрд грн (відповідно до даних, обсяг торгів у січні-листопаді 2021 року склав 413,68 млрд грн) (табл. 1) [5].

Таблиця 1

**Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих
ринків капіталу протягом 2022 року, млн грн [5]**

	УБ	ПФТС	УМВБ	ПЕРСПЕКТИВ А	Усього
Січень	3335,90	28343,70	2,28	17109,84	48791,72
Лютий	3152,87	19330,98	2,17	22103,42	44589,44
Березень	82,69	1143,85	0,00	533,93	1760,47
Квітень	57,23	856,12	0,00	3520,69	4434,04
Травень	1016,14	886,71	0,00	2526,01	4428,86
Червень	476,73	1829,91	0,00	526,29	2832,93
Липень	330,75	603,75	0,00	133,97	1068,46
Серпень	1543,54	5460,72	0,00	1985,51	8989,77
Вересень	1987,24	4734,41	0,00	2271,32	8992,97
Жовтень	1033,52	2363,36	0,00	1934,88	5331,76
Листопад	1270,05	6437,82	0,00	5159,79	12867,67
Грудень	-	-	-	-	-
Усього	14286,65	71991,34	4,44	57805,65	144088,08

Слід зазначити, що український ринок інвестиційних фондів потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Наприклад, в Україні не дуже поширені індексні фонди, які є популярними інвестиційним інструментом у розвинених країнах. У світовій практиці дохідність індексних фондів зазвичай відстає від показників індексів на кілька відсотків [4].

В Україні через низьку ліквідність ринку, індексні фонди демонструють прибутковість набагато нижчу за індекс ПФТС (табл. 2). Протягом усього досліджуваного періоду спостерігається різні значення і коливання індексу ПФТС, що пояснюється його реакцією на зміни в економіці, які впливали на зміну фондового ринку [6].

Тому, коли індекс ПФТС знижується, прибутковість індексних фондів також буде знижуватись. Саме індексні фонди по всьому світу вважаються одним із найбільш вигідних інструментів для приватних інвесторів. Такі інструменти були б корисні для українських інвесторів, але їх відсутність на ринку свідчить про необхідність подальшого розвитку інвестиційного сектора в Україні.

Таблиця 2

Індекс ПФТС [6]

Період	2019	2020	2021	2022	2023		
					січень	лютий	березень
Індкс ПФТС	509,65	499,75	522,77	519,20	507,03	507,03	507,03
Загальний обсяг торгів за період млн.	114849	132718	221579	90251	19601	16683	24561

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інвестиційну діяльність. Закон України 1560-XII, чинний, поточна редакція від 10.10.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Зайченко О. О. Дослідження перспектив розвитку інвестиційних фондів як способу залучення інвестицій в економіку України. О.О. Зайченко, К.В. Економічний простір 2020. №15. С. 34-43
3. Офіційний сайт Національного банку України. Статистична інформація банківського нагляду. URL: <https://bank.gov.ua/>
4. Петрук А. О. Проблеми та перспективи розвитку методів регулювання інвестиційної діяльності банків, пов'язаної з похідними інструментами. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу, 2019. № 2. С. 69-75.
5. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
6. Офіційний сайт Національного банку України. Статистика фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>

ПОКРАЩЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В АЕРОПОРТАХ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Лановська Галина Іванівна

к.е.н., доцент

Поліщук Анастасія Володимирівна

Темченко Анна Андріївна

Студенти

Національного авіаційного університету

м. Київ Україна

Вступ. Кадрова політика аеропорту має важливе значення для забезпечення безперебійної роботи аеропорту, задоволення потреб пасажирів та інших користувачів. Ефективна кадрова політика в аеропортах допомагає забезпечити високу якість обслуговування пасажирів, підвищити прибутковість і стабілізувати корпоративне управління.

Зростаюче значення безпеки та вимоги до кваліфікації працівників зумовлюють необхідність дослідження питання кадрової політики в аеропортах. Також може зростати конкуренція на ринку праці, особливо в містах з розвинутою інфраструктурою та зростаючою економікою. Актуальність дослідження кадрової політики в аеропортах України стає все більшою, у зв'язку зі зростанням туристичного, еміграційного потоку та розвитком авіаційної галузі в цілому.

Аналіз досвіду аеропортів закордоном є корисним для визначення ефективних шляхів формування та вдосконалення кадрової політики в українських аеропортах. Тому проведення дослідження на цю тему є важливим кроком у розвитку авіаційної галузі.

Мета. Розкрити основні аспекти кадрової політики зарубіжних країн, як ключового фактору в забезпеченні ефективності та успішності функціонування аеропортів. Запропонувати на прикладі зарубіжної практики нові впровадження у аеропортах України, з метою ефективної кадрової політики.

Основний матеріал. Кадрова політика - система теоретичних поглядів, ідей, вимог, принципів, що визначають основні напрямки роботи з персоналом. Він спрямований на вирішення промислових, соціальних і особистих проблем людей на різних рівнях відповідальності [2].

Метою кадрової політики організації є забезпечення рівноваги між економічною та соціальною ефективністю використання персоналу, створення умов для ефективного використання та розвитку кадрового потенціалу підприємства, задоволення соціальних та економічних інтересів працівників. Кадрова політика спрямована на консолідацію єдиної корпоративної культури, ефективну мотивацію та професійний розвиток працівників організації [2].

Кадрова політика в аеропортах - це комплекс заходів, спрямованих на ефективне управління персоналом, який забезпечує безперебійну роботу аеропорту. Кадрова політика в конкретних зарубіжних аеропортах може відрізнятися в залежності від країни, культури та бізнес-моделі компанії. Проте, у загальному сенсі, багато аеропортів зосереджуються на тому, щоб залучати та зберігати кваліфіковані кадри, забезпечуючи їхню безпеку та стабільність роботи.

Досвід іноземних аеропортів у формуванні кадрової політики різноманітний і залежить від конкретної країни та аеропорту. Проте є приклади, які можуть бути корисними для українських аеропортів:

1. Залучення талановитих співробітників: японський аеропорт Наракі (Narita International Airport) залучає талановитих молодих співробітників з університетськими дипломами через спільні програми навчання з провідними університетами країни. Це дозволяє аеропорту залучати та утримувати талановитих співробітників з новими ідеями та навичками.

2. Навчання та професійний розвиток: лондонський аеропорт Хітроу пропонує своїм співробітникам програму навчання та розвитку кар'єри, щоб підвищити їхні навички та знання. Крім того, аеропорт надає підтримку у вигляді грантів на додаткові курси та навчання.

3. Програми стажування: Шанхайський міжнародний аеропорт Пудун запроваджує програми стажування для молоді з різних країн світу. Це дозволяє аеропорту залучати молодих, талановитих співробітників, орієнтованих на міжнародний розвиток.

4. Система мотивації: Аеропорт Сінгапуру (Changi Airport) надає своїм працівникам систему мотивації, що дозволяє їм отримувати бонуси та премії за досягнення бізнес-цілей та якість надання послуг. Це стимулює працівників до більш ефективної та якісної роботи.

5. Соціальні програми: Аеропорт Мюнхена (Munich Airport) надає своїм працівникам широкий спектр соціальних програм, включаючи медичну страховку, фітнес-центри, знижки на харчування та інші соціальні пільги. Це дозволяє створити сприятливі умови для роботи та підтримувати здоров'я та добробут працівників.

6. Розвиток кар'єри: Амстердамський аеропорт Схіпхол пропонує співробітникам можливість розвивати свою кар'єру в різних сферах, включаючи курси навчання та переведення на різні посади в аеропорту. Це дозволяє працівникам рости та розвивати свою кар'єру відповідно до їхніх потреб та бажань.

7. Диверсифікація вакансій: Міжнародний аеропорт Хартсфілд-Джексон Атланта диверсифікує свою роботу, надаючи можливість працювати в різних місцях в аеропорту, включаючи роботу не тільки на землі, але й роботу в літаку, наприклад, пілотів і бортпровідників. Це дозволяє залучати різного роду співробітників і розширювати сферу роботи.

Ці приклади показують, як розробка та впровадження ефективної кадрової політики може допомогти аеропортам залучати, утримувати та розвивати талановитих працівників, створюючи сприятливе та безпечне робоче середовище та якісне обслуговування пасажирів.

З досвіду зарубіжних аеропортів можна запозичити деякі ідеї, які можуть допомогти українським аеропортам покращити кадрову політику. Наприклад,

залучати до роботи більше молодих спеціалістів.

Деякі зарубіжні аеропорти активно співпрацюють з університетами та іншими навчальними закладами, надаючи студентам і випускникам можливість стажування, навчання та кар'єрного розвитку. Це забезпечує постійне зростання кадрового потенціалу аеропорту та збереження його конкурентоспроможності на ринку праці.

Українські аеропорти можуть прийняти підхід зарубіжних аеропортів, надаючи можливості для навчання та розвитку свого персоналу. Наприклад, можна проводити програми навчання та кар'єрного зростання, організовувати регулярні тренінги та семінари для співробітників.

Також, українські аеропорти можуть взяти до уваги важливість забезпечення балансу між роботою та особистим життям для своїх співробітників. Наприклад, запровадження гнучкого робочого дня, який дозволить працівникам адаптуватися до своїх потреб.

Висновки. В ході дослідження була розглянута кадрова політика зарубіжних аеропортів та на основі досвіду іноземних аеропортів запропоновані шляхи вдосконалення кадрової політики українських аеропортів. Отже, завдяки пріоритетному навчанню та розвитку працівників, наданню позитивної робочої атмосфери, українські аеропорти можуть приваблювати талановитих та мотивованих працівників, що в кінцевому підсумку призводить до кращого обслуговування пасажирів та більш успішної роботи аеропорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кадрова політика. [Текст]. -2020.- URL: <https://chat.openai.com/chat>
2. Розробка кадрової політики як один з основних напрямів менеджменту персоналу підприємства [Текст]. -2018.- URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/68.pdf
3. Система управління кадрами. [Текст]. -2022.- URL: <http://ibib.ltd.ua/sistema-upravleniya-kadrami.html>

4. Удовенко Т. С. Формування ефективної кадрової політики на підприємстві / Т. С. Удовенко, С. М. Невмержицька // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 3. – С. 125–127.

5. Управління персоналом: Навчальний посібник. Видання друге, пере) роблене й доповнене. – К., «Кондор». — 2005. – 308 с.

6. Шаповал О. А. Кадрова політика та шляхи її покращення / О. А. Шаповал // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 9. – С. 712–715.

СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У МЕДИЧНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Лонська Світлана Вікторівна,
студентка спеціальності «Менеджмент»
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Вступ. Маркетинг в охороні здоров'я України – абсолютно нова дисципліна. Пояснити можна тим, що протягом 70 років існування охорони здоров'я медичні послуги надавалися, незалежно від їхньої вартості, безкоштовно. Тому необхідності у використанні маркетингу як філософії, стратегії і методу не було.

Ціль роботи – з'ясування сутності управління маркетинговою діяльністю у медичній організації.

Матеріали та методи. Для дослідження були використані наступні методи: загальнотеоретичний метод, метод синтезу, формалізації даних.

Результати та обговорення. Структурно функціональна реформа галузі, спрямована на адаптацію існуючої державної системи охорони здоров'я до діяльності в умовах ринкової економіки, дає змогу стверджувати, що саме маркетинг є концептуальною основою виведення національної системи охорони здоров'я зі стану стагнації і дезінтеграції, який, починаючи з 1993 року, посилив кризу системи охорони здоров'я [1, с. 7].

Був відсутній досвід проведення інтерв'ю; була відсутня методологія побудови вибірки, репрезентативної для України; перші дослідницькі компанії створювалися не маркетингологами, а фахівцями з соціології та психології; методи та інструментарій запозичувалися з соціологічних досліджень та адаптувалися до маркетингових об'єктів дослідження; невідповідність клієнтів стримувала формування та розвиток попиту на маркетингові дослідження, а від так, і на становлення досліджуваного ринку.

Крім того, на формування ринку маркетингових досліджень впливало багато факторів, одна частина з яких була сприятливою (ринкові перетворення, закордонні замовлення на проведення маркетингових досліджень, побудова першої вибірки, яка відповідала світовим стандартам, тощо), а інша частина уповільнювала цей процес (відсутність методології побудови вибірки, інтерв'ю, якісних досліджень, недостатня кількість замовників, відсутність індустрії досліджень та ін.) [2, с. 240].

Важливо зазначити, що в період з 2003 по 2019 роки обсяг ринку маркетингових досліджень (що правда, лише у гривні) постійно зростав, хоча й різними темпами. Коли дослідницькі компанії робили прогнози на 2020 р., то не могли уявити, що за кілька місяців ситуація зміниться кардинально і не лише в Україні, а світова економіка зіштовхнеться з небаченим до цього викликом пандемією Covid 19.

Нинішня воєнна ситуація в Україні ускладнює прогнозування розвитку ринку маркетингових досліджень, поведінки його учасників, величини попиту, використання окремих методів маркетингових досліджень. Сучасні умови розвитку підштовхують дослідницькі компанії до пошуку, розробки і впровадження інноваційних методик проведення маркетингових досліджень і забезпечення високої їх ефективності в отриманні достовірних даних, що, в свою чергу, сприятиме подальшому розвитку ринку маркетингових досліджень і визначатиме його майбутнє в Україні [3, с. 7].

Робота у медичній сфері, за умов конкуренції, вимагає від керівника закладу охорони здоров'я поглиблених знань щодо функціонування ринку медичних послуг, а також застосування ефективних методів управління за умов ринкової економіки.

Успішне функціонування медичного закладу передбачає використання поряд з організаційно-розпорядчими також і соціально-економічні методи управління, застосування яких практично оптимізує процеси, пов'язані з виробленням нової стратегії функціонування установ охорони здоров'я на

медичному ринку. Одне з найважливіших місць у цьому займає організація маркетингу у медичній установі.

Тому вже сьогодні, в умовах становлення та розвитку ринкових відносин у охороні здоров'я, не можна уявити діяльність суб'єктів ринку медичних послуг без знань маркетингу, тому що з його допомогою найбільш ефективно приймаються оптимальні управлінські рішення. Маркетинг давно вже подолав свою вузькоспецифічну спрямованість на реалізацію продукції.

У багатьох розвинених країнах набуло визнання розвитку такого напрямку, як «маркетинг менеджмент», коли концепція управління фірмою базується саме на пріоритетах маркетингу та саме з його точки зору підприємство виробляє продукцію, чи надає послуги.

Все більшу популярність у медицині набуває соціальний маркетинг, сутність якого полягає у застосуванні комерційного збуту та методів маркетингу для вирішення проблем громадської охорони здоров'я.

Говорячи про розвиток системи маркетингу у нашій країні слід зазначити, що не всі однозначно позитивно приймають ці зміни, населення неохоче сприймає медицину як сферу, де послуги купуються та продаються. Проте, навіть історичним шляхом доведено, що здоров'я можна вважати послугою, а якщо це послуга, то її можна пропонувати на ринку, що і відбувається у нас інтенсивний розвиток ринку платних медичних послуг. І все ж таки стан ринку охорони здоров'я перебуває лише на початку шляху свого розвитку.

Майбутнє української охорони здоров'я за приватною медициною. Зараз ми знаходимося в фазі активного зростання приватної медицини, пов'язаного з інфляцією цінності державної медицини та державних лікарів.

Лікарі відкривають приватні клініки, а пацієнти все охочіше йдуть до нових установ, розраховуючи отримати якісну медичну допомогу та гарний сервіс. Приватна медицина вигідна всім: лікарі забезпечують собі гідні умови праці та високий заробіток, а пацієнти отримують якісну медичну допомогу.

Можна виділити наступні види маркетингу в галузі охорони здоров'я:

а) маркетинг медичних та фармацевтичних послуг, включаючи процес розробки, просування і реалізації послуг з урахуванням потреб споживачів (населення);

б) маркетинг організацій (створення, підтримка відносин населення з медичною установою);

в) маркетинг окремих осіб (створення, підтримка відносин з конкретним фахівцем: лікарем або фармацевтом);

г) маркетинг місць (створення, підтримка відносин населення з конкретною місцевістю, де знаходиться медична установа);

д) маркетинг ідей (розробка і реалізація форм і методів суспільного характеру; формування здорового способу життя, відмова від шкідливих звичок, планування сім'ї) [4, с. 176].

Висновки. Маркетинг в охороні здоров'я України є новою, але важливою галуззю, яка дозволяє ефективно вирішувати завдання, такі як просування медичних послуг, формування та управління брендом, аналіз споживачів та їх потреб, розробка та впровадження маркетингових стратегій.

Умови в охороні здоров'я в Україні постійно змінюються, війна внесла свої корективи, тому необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні методи проведення маркетингових досліджень та забезпечувати високу їх ефективність.

Керівники медичних закладів повинні мати поглиблені знання щодо функціонування ринку медичних послуг та застосовувати ефективні методи управління в умовах ринкової економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лісневська Н. Маркетинг в охороні здоров'я – необхідність у ринкових умовах. Практика управління медичним закладом : 2016. №8. С.7-17.

2. Білинська М. М., Радиш Я. Ф., Рожкова І. В. Державне управління реформуванням системи охорони здоров'я в Україні: навч.-наук. вид. / за заг. ред. проф. М. М. Білинської. Київ-Львів: НАДУ, 2018. 240 с.
3. В. Ю. Святненко Особливості формування та розвитку ринку маркетингових досліджень в Україні : Ефективна економіка, №11, 2020р.
4. Полковниченко С. О., Шкулєпіна А. В. Маркетингове забезпечення сфери медичних послуг : Проблеми і перспективи економіки та управління: №4 (20) 2019 р.

СУТНІСТЬ СТРАХОВОЇ ПОСЛУГИ ЯК ТОВАРУ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

Мазур Дмитро Васильович

к.е.н., доцент

Мазур Олександр Васильович

к.е.н., доцент

Мазур Галина Олександрівна

к.е.н., доцент

Заслоцька Марія Сергіївна

магістр

Міжнародна академія управління персоналом
м. Вінниця, Україна

Вступ. Страховий сектор, як важливий елемент фінансової системи, відіграє важливу роль у процесі економічного розвитку країни, як у локальному, так і в міжнародному масштабі, створюючи «індустрію страхування». Він створює основу для економічної стабільності домогосподарств і підприємств – мобілізує заощадження, дозволяє ефективно управляти ризиками, сприяє оптимальному розподілу капіталу. Функціонування цієї системи значною мірою залежить від змін, що відбуваються в її оточенні. Зміни в одній сфері означають порушення в іншій. Рівень розвитку послуг має значний вплив на поведінку клієнтів, оскільки їхня поведінка має велике значення для стабільності та розвитку страхового сектору (доступність страхових послуг є важливим елементом у прийнятті життєвих рішень, тому що доступність послуг означає можливість вибору, економію часу та ресурсів. Саме тому проблемні аспекти розвитку ринку страхових послуг та напрями їх вирішення є актуальним та важливим питанням.

Основні теоретичні аспекти сутності страхової послуги як товару на страховому ринку розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як: А.Беспалова, Н. Р. Балук, В. Г. Баранова, О. В. Білаш, І. М. Білецька, С. В. Бунін, Г. О. Величко, Г. Л. Вознюк, О. О. Гаманкова,

Т. А. Говорушко, А. Г. Загородній, М. Зєбачевський, Ю. М. Клапків, К. Казьмировський, С. С. Осадець, Б. Новотарська-Романяк, С. К. Реверчук, В. С. Свірський, О. О. Сидоренко, С. Б. Скибінський, Т. В. Яворська та інших.

Ціль роботи. Метою дослідження є визначення сутності страхової послуги як товару на страховому ринку.

Матеріали та методи. У роботі використані методи аналізу та синтезу, абстракції та конкретизації, індукції та дедукції. Для обробки статистичних даних щодо діяльності страхових компаній Україні та зокрема, використано статистичні методи обробки інформації: зведення та групування; вибіркового спостереження. Проведення розрахунків проводили з використанням можливостей сучасної комп'ютерної техніки, технологій та програмних продуктів.

Результати та обговорення дослідження. Соціально-економічна сутність страхових послуг полягає у потребі в страховому захисті.

Визначення поняття «страхова послуга» вчені пов'язують із захистом. Так, Д. Дема, О. Віленчук та І. Дем'янюк зазначили, що страхова послуга є сукупністю видів і умов страхування, які пропонують страхові компанії юридичним та фізичним особам.

Погодилась з точкою зору колективу вчених і А. Беспалова, яка вважає страхову послугу узагальненим вираженням всього різноманіття видів і умов страхування, які страховик може здійснювати на користь страхувальника [1].

Окрім цього, А. Беспалова, зазначила, що страхова послуга має споживчу вартість і вартість.

Споживча вартість проявляється при настанні страхового випадку, коли страховики повинні покрити збитки, що виникають у страхувальників за договорами майнового страхування й страхування відповідальності або виплачують певні грошові суми, передбачені умовами договорів страхування життя. Отже, виникає свого роду обмін певної грошової суми на гарантії покриття збитків [1].

Вартість же страхових послуг визначається видатками страховиків на укладання й обслуговування договорів страхування та величиною прибутків від страхових операцій, на які розраховують страховики [1].

К. Казьмерським визначено страхові послуги як здійснення страхової діяльності, пов'язаної з пропозицією та забезпеченням захисту від ризику наслідків випадкових подій. Це визначення містить найважливіший елемент, який дозволяє визнавати послугу страховою послугою. А саме, йдеться про забезпечення захисту у разі виникнення ризику наслідків випадкових подій. Цей захист здійснюється на основі договору, укладеного між страхувальником і страховиком, який в основному зводиться до надання страхувальнику, у разі виникнення ризику, охопленого договором, послуги, узгодженої під час укладення договору. Звичайно, все пов'язано з преміями, які страхувальник сплачує на користь послуги, яка входить до страховки [2].

Можна також сказати, що ми матимемо справу зі страховою послугою лише тоді, коли між надавачем послуги та її отримувачем є правовідносини, тобто вона має надаватися на підставі договору страхування, укладеного між цими двома суб'єктами [2].

З точки зору С. Скибінського та Н. Балук, страховою послугою є вид економічної діяльності, в результаті якого створюється цінність (корисний ефект) для споживачів у вигляді страхового захисту та певні переваги (страхове відшкодування, додаткові послуги тощо) в результаті дій страховиків (посередників) матеріального і нематеріального характеру, що спрямовуються на повне та якісне задоволення потреб страхувальників [3].

Послуги у сфері страхування відносять законодавчо до фінансових послуг. Саме тому, страхову послугу О. Гаманкова визначає як фінансову послугу у вигляді продажу юридично оформлених зобов'язань з надання страхового захисту, які пропонуються на ринку страховиками потенційним страхувальникам [4].

Страхові послуги вчені також пов'язують з гарантіями. Так, М. Киричук

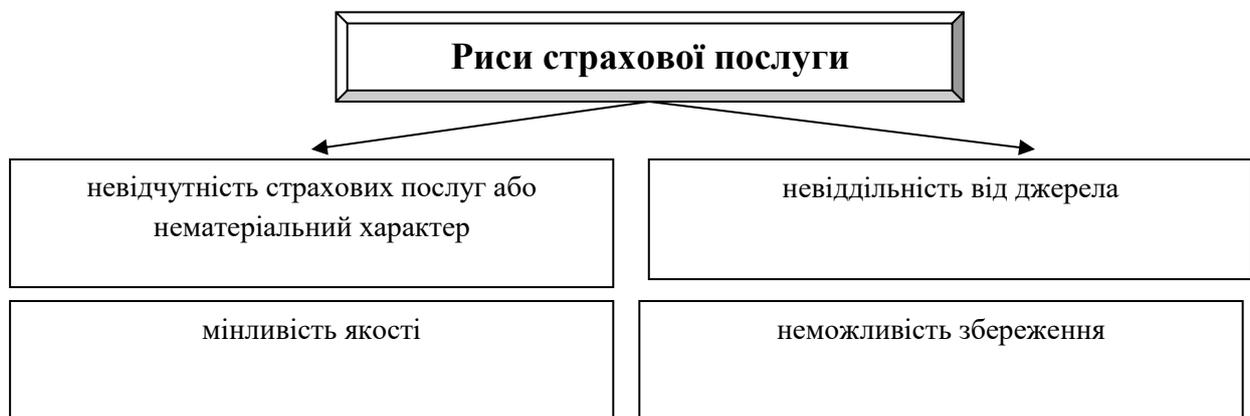
страхові послуги вважає послугами, подібними до гарантій, і джерелом дебіторської заборгованості за надані страхові послуги є страховик [5].

Страхова послуга, як вважає Б. Новотарська-Романяк, уособлює визначений набір інформації, що містить умови надання майнової гарантії та може реалізовуватися в матеріальній формі при страховому випадку [6].

Ю. Клапків, аналізує роботи вчених щодо розуміння поняття «страхова послуга», погоджується з визначенням польської вченої, та трактує страхову послугу як визначений набір інформації, що містить умови надання гарантії стабільності майнового статусу протягом певного періоду, де ризик випадковості погіршення матеріального стану страхувальників при настанні страхових випадків компенсують страхові виплати [7].

Вчені А.Загородній та Г.Вознюк вважають страхову послугу товаром, який страхова компанія пропонує страхувальникові за певну плату (страхову премію) [8].

А. Беспалова виділила риси страхової послуги як товару, наведені на рис. 1.

Рис. 1. Основні риси страхової послуги [2, с. 50]

Розглянемо основні риси страхової послуги детальніше. Так, невідчутність або нематеріальний характер послуг означає, що послуги немає можливості демонструвати, пробувати, відчувати, транспортувати, упаковувати. Оскільки немає відчутних характеристик страхових послуг до початку їх придбання, то ступінь невизначеності для страхувальників зростає.

Невідчутність страхових послуг викликає також проблеми і у страховиків: складнощі у поясненні страхувальникам, за що проводиться плата, особливо в разі слабкого (а іноді примусового) попиту на страхові послуги, відсутність довірчих відносин до страховиків зі сторони потенційних клієнтів.

Невіддільність від джерела означає, що виробництво, продаж і споживання послуг відбувається при особистій участі страховиків. Послугу на відміну від товару не можна створити про запас. Надання страхових послуг можливе лише реальному клієнту. Неможливість збереження страхових послуг пов'язують з головним параметром угод – це тимчасові границі страхових відносин. Виключенням можуть бути лише договори довічного страхування, у яких неможливо встановити дату закінчення, але можна ввести умову щодо досягнення віку: наприклад, страховим законодавством Німеччини передбачено, що особам за договорами довічного страхування при досягненні віку 85 років виплачують страхову суму [2].

Виходячи з позиції вчених щодо тлумачення поняття «страхова послуга», можна запропонувати власне визначення.

У визначенні вважаємо за потрібне врахувати наступні моменти:

- страхові послуги відносять законодавчо до фінансових послуг;
- страхова послуга полягає у потребі в страховому захисті;
- страхова послуга виникає на основі договірних зобов'язань між страховиками та страхувальниками.

– Отже, страхова послуга є фінансовою послугою, що представляє собою перелік зобов'язань щодо забезпечення страхового захисту, реалізований у вигляді договору страховиками (посередниками) страхувальникам.

Сторонами договору страхування можуть бути: страховик і страхувальник, а суб'єктами страхового захисту можуть бути: страхувальник, вигодонабувач, треті особи, які мають право на страховий захист (наприклад, потерпілі від страхування цивільної відповідальності) або суспільства, як це відбувається, наприклад, у випадку екологічного страхування.

Окрім основних суб'єктів страхових відносин виділяють посередників. Страхове посередництво полягає у вчиненні посередником за винагороду фактичних або юридичних дій, пов'язаних з укладенням або виконанням договорів страхування. Страхове посередництво здійснюється виключно страховими агентами або страховими брокерами. Страхове посередництво у сфері перестраховування здійснюється лише страховими брокерами, які мають право провадити брокерську діяльність у сфері перестраховування [9].

Страховий посередник, з точки зору М. Зєбачевського, здійснює:

- 1) діяльність від імені або на користь страхової компанії;
- 2) діяльність від імені або на користь суб'єкта. [9].

Купівля-продаж є сутністю ринкових відносин між страховиками і страхувальниками, у результаті чого страхувальники отримують страхові послуги. Виробництвом-споживанням страхових продуктів характеризуються економічні відносини й укладання страхових угод, що фіксує підписання страхових договорів [7].

Структуру відносин страховика та страхувальника можна зобразити у вигляді схеми взаємодії (рис.2).

Рис. 2. Взаємодія страховика та страхувальника [7]

Потреба в страхуванні розуміється як стан психічної напруги індивіда або цілої групи, пов'язаний з відчуттям відсутності впевненості і гарантій щодо збереження життя, здоров'я чи майна (фізична безпека), або забезпечення почуття психологічної визначеності (психічна безпека) і бажання задовольнити цю потребу на ринку страхування.

Основу страхової послуги, причину її виникнення, фундаментальну базу її наповнення становить ризик. Основою сформованої страхової послуги є переважно наслідок реалізації страхового ризику.

Висновки. Отже, визначено поняття «страхова послуга», та, що вона є фінансовою послугою, що представляє собою перелік зобов'язань щодо забезпечення страхового захисту, реалізований у вигляді договору страховиками (посередниками) страхувальникам, встановлено історичні аспекти формування ринку страхових послуг в Україні, досліджено концептуальні засади розвитку ринку страхових послуг, а також визначено сутність страхової послуги як товару на страховому ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспалова А. Сучасні вимоги до страхових послуг. *Фінанси, учет, банки*. 2016. №1 (21). С. 43 – 53.
2. Kaźmierski K. Usługi ubezpieczeniowe i pomocnicze a zwolnienie z VAT.
URL:https://www.podatki.biz/artykuly/4_16165.htm#:~:text=Definicja%20uslug%20ubezpieczeniowych&text=Posilkujac%20sie%20ustawa%20o%20dzialalnosci,ryzyka%20wystapienia%20skutkow%20zdarzen%20losowych
3. Скибінський С. Б., Балук Н. Р. Поняття страхової послуги, її специфіка та характеристики. *Науковий вісник : зб. наук. пр. Національного лісотехнічного університету України*. 2007. Вип. 17.8. С. 156 – 165.
4. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук :08.00.08 / ДВНЗ «Київ.

нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». К., 2010. 33 с.

5. Kiryczuk M. Czy usługi ubezpieczeniowe powinny podlegać opodatkowaniu podatkiem u źródła?URL: <https://www.ict.org.pl/czy-uslugi-ubezpieczeniowe-powinny-podlegac-opodatkowaniu-podatkiem-u-zrodla/>

6. Nowotarska-Romaniak B. Zachowania klientów indywidualnych w procesie zakupu usługiubezpieczeniowej. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA, 2013. 216 p.

7. Клапків Ю. Економічна категорія «страховий інтерес» як теоретична домінантна страхової послуги. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. №1(49).С. 264 – 267.

8. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Страхування : термінологічний словник. 2-ге вид. та доп. Л.: Видавництво «Бескид Біт», 2002. 104 с.

9. Ziębaczewski M. Pośrednictwo ubezpieczeniowe w umowach ubezpieczenia. URL: <https://adwokat-radca-prawny.pl/posrednictwo-ubezpieczeniowe-umowa-ubezpieczenia-poznan>

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Мартиненко Василь Петрович

д.е.н., професор кафедри економіки та фінансів підприємства

Юськів Неля Олександрівна

студентка факультету економіки, менеджменту та психології

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Управління бізнесом є складним завданням, що вимагає врахування різних чинників і уміння адаптуватись до змін у зовнішньому середовищі. Одним із найважливіших факторів, які можуть впливати на управління бізнесом, є воєнний конфлікт. Війна створює складні умови для функціонування суб'єктів господарювання і вимагає від керівників рішучості та гнучкості. Відповідно, дослідження управління бізнесом в складних економічних умовах, пов'язаних з війною, є актуальним і має науково практичне значення.

Ціль роботи. Метою наукової роботи є визначення особливостей управління бізнесом під час війни.

Матеріали та методи. В науковій роботі застосовувались емпіричні та теоретичні методи дослідження, також використовувались матеріали практико-аналітичних статей наукових журналів, підручників, які стосуються сфери планування та управління бізнесом.

Результати та обговорення. Управління бізнесом пов'язане з організацією, плануванням та аналізом ділової діяльності, яка є важливою для ефективного управління та ведення бізнесу. [1]. Воєнний конфлікт має серйозний вплив на всі сфери життя, включаючи економіку. Управління бізнесом в умовах війни є складним завданням, оскільки конфліктні ситуації створюють нестабільність, невизначеність та ризики для підприємств. У таких умовах суб'єкти підприємницької діяльності змушені стикатись зі значними викликами та ризиками. Зниження попиту є однією з основних особливостей

управління бізнесом під час війни в країні. Частина території України опинилась під тимчасовою окупацією, частина перебуває в близькості до бойових дій, звільнені території потерпають від обстрілів, що негативно відбивається на діловій активності та, зазвичай, призводить до зміни споживчих пріоритетів, оскільки люди ставлять безпеку та основні життєві потреби на перше місце.

Це може призвести до зниження попиту на товари та послуги, які не є необхідними для виживання або прямо пов'язані із забезпеченням безпеки. На нашу думку, диверсифікація є одним із рішень управління суб'єктами підприємництва для вирішення проблеми ведення бізнесу, адже розширення асортименту продукції або розвитку нових ринків та розробка альтернативних бізнес-напрямків можуть забезпечити стабільність та прибутковість підприємства навіть у складних умовах війни.

Особливої актуальності на даний час набувають підприємства, що спеціалізуються на виробництві товарів, необхідних для оборони. Адже дані суб'єкти господарювання можуть мати додаткові можливості для росту та прибутковості.

Сьогодні попит на військову техніку, зброю, спеціальні матеріали та послуги для оборони зростають в Україні. Компанії, що виробляють військову техніку та деталі для неї, бронезилети, компоненти для зброї тощо, можуть мати збільшений попит і змогу суттєво підвищити свою прибутковість під час воєнного конфлікту.

З іншого боку, деякі галузі можуть бути обмежені через резервацію ресурсів. Деякі сировинні матеріали, наприклад, метали або паливо, можуть бути резервовані для військових потреб. Це може призвести до зниження доступності цих ресурсів для інших галузей, які використовують їх у виробництві. Також може відбуватися мобілізація робочої сили, коли працівники переходять на військову службу, що може вплинути на виробництво та забезпечення підприємств.

Особливістю функціонування суб'єктів підприємництва в умовах війни є фінансування підприємницької діяльності. Висока облікова ставка через війну не є мотивацією для банків знижувати вартість позики. За даними НБУ, середньозважена ставка за гривневими позиками суб'єктам господарювання в жовтні-листопаді минулого року продовжувала повільно зростати, хоча й дещо знизилась у грудні 2022 року – до 20% річних.[2] Для вирішення даної проблеми суб'єктам господарювання необхідно брати участь у міжнародних, державних і навіть регіональних програмах здешевлення кредитів для підприємців. Найбільш популярною ініціативою з підтримки бізнесу залишається урядова програма "Доступні кредити 5-7-9%" [3].

Беручи до уваги зазначене вище, підприємства повинні бути готовими до непередбачуваних ситуацій та швидко реагувати на зміни в ринкових умовах та потребах споживачів. Наявність резервних планів, ефективна комунікація, застосування сучасних методів менеджменту та здатність до швидкого прийняття рішень є ключовими факторами успіху суб'єктів господарювання, які функціонують в умовах війни.

Висновки. Отже, управління бізнесом під час війни є складним завданням, вимагаючи від підприємців детального аналізу існуючої ситуації на ринку, гнучкості та здатності до швидкої адаптації суб'єкта господарювання в нестійкому ринковому середовищі.

Саме від цього досить часто залежить цілісність компанії та її успішне функціонування в умовах ринку. Диверсифікація бізнесу, планування відповідно до певних обмежень, адаптація до змін, що мають місце в ринковому середовищі, використання інновацій – це ключові принципи, впровадження яких дозволить власникам підприємств забезпечити не тільки збереження свого бізнесу під час війни, а й забезпечить стабільне прибуткове функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, що надзвичайно важливо для відродження економіки країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бізнес-менеджмент: визначення та введення ступені управління бізнесом. *ДОХОДНІСТЬ БІЗНЕСУ*: веб-сайт. URL: <https://businessyield.com/uk/management/business-management/> (Дата звернення: 16.05.2023)
2. Статистика фінансового сектору. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (Дата звернення: 11.05.2023)
3. Робота. *Дія*: веб-сайт. URL: <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota> (Дата звернення: 11.05.2023)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Маслова Аліса Валеріївна

магістрант

Воржакова Юлія Петрівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту підприємств
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Забезпечення конкурентоспроможності підприємств під час війни є надзвичайно важливим, оскільки воєнний конфлікт може дуже значно змінити економічну ситуацію в країні, а також у світі в цілому. У воєнний період підприємства повинні мати можливість швидко адаптуватися до змін у вимогах ринку, щоб забезпечити виробництво необхідних товарів і послуг для споживчих потреб та конкурувати з іншими гравцями на ринку.

Перебуваючи в умовах війни надзвичайно важливим є вчасний розгляд та розроблення практичних рекомендацій для забезпечення конкурентоспроможності підприємств та розуміння системи відновлення конкурентоспроможності після завершення війни.

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємств у період війни можуть використовуватися такі заходи, як розвиток гнучких виробничих процесів, забезпечення безперебійного постачання сировини та компонентів, розвиток нових технологій, оптимізація асортименту, удосконалення виробництва, підлаштування до мінливих умов війни (повітряні тривоги, відключення електроенергії, відсутність водопостачання, неможливість доставки продукції в окуповані території тощо).

Крім того, воєнний конфлікт може призвести до зниження рівня інфраструктури та зменшення доступності ресурсів, що може суттєво вплинути на виробничі процеси та ефективність підприємств. У таких умовах підприємства повинні бути готові до швидкої реакції та прийняття заходів для

забезпечення стабільності та ефективності виробництва.

Існують наступні способи забезпечення конкурентоспроможності під час війни для підприємств:

1) Забезпечення безпеки та захисту - підприємствам необхідно мати належний рівень захисту від можливих загроз для забезпечення безпеки працівників;

2) Диверсифікація продукції - пріоритизація та виробництво необхідних продуктів, які дозволяють зменшити ризик фінансових втрат у разі зниження попиту на певні продукти під час війни та виробництво продуктів першої необхідності;

3) Оптимізація виробничих процесів - підвищення ефективності виробничих процесів та управління, що допоможе зменшити витрати та збільшити прибуток.

4) Розробка продуктів військової сфери, необхідних в умовах війни зброя, їжа, захист, медичні засоби, продукти для відновлення після війни.

5) Співпраця з військовими організаціями та волонтерство;

6) Підтримка національних виробників та забезпечення готовою продукцією місцевого населення, для забезпечення стабільності підприємств та економіки в цілому.

Після війни підприємства повинні здійснювати реконструкцію виробничих процесів та оновлення обладнання для повернення на ринок та збереження своєї конкурентоспроможності. Додаткові заходи можуть включати розширення ринків збуту, підвищення якості продукції, зменшення витрат на виробництво та підвищення продуктивності праці. У воєнний та післявоєнний період дуже важливо мати певний рівень фінансової стабільності, щоб забезпечити розвиток та відновлення підприємств. Для цього можуть використовуватися такі заходи, як пошук нових джерел фінансування, збільшення ефективності управління ресурсами та забезпечення більш ефективної роботи з клієнтами та постачальниками. Важливим фактором є

вміння забезпечити конкурентоспроможність, вистояти на ринку під впливом змін, швидко адаптуватись та отримувати прибуток.

У таблиці 1 наведено узагальнені заходи із забезпечення конкурентоспроможності під час війни та у післявоєнний період.

Таблиця 1

**Заходи із забезпечення конкурентоспроможності
під час війни та у післявоєнний період**

Заходи під час війни	Післявоєнні заходи
Забезпечення безпеки та захисту	Відновлення та реконструкція виробничих процесів
Диверсифікація продукції	Оновлення обладнання
Оптимізація виробничих процесів	Підвищення якості продукції
Виробництво продукції військового призначення	Підвищення продуктивності праці
Волонтерство та соціальна відповідальність бізнесу	Розширення та відновлення робчих місць
Підтримка національних виробників	Використання рекламних заходів для реалізації товару

Джерело: складено автором.

Можна зробити висновок, що забезпечення конкурентоспроможності є важливою умовою діяльності підприємства у воєнний та післявоєнний період. В цей період ринкові умови можуть раптово змінитися, з'являться нові виклики та перешкоди, тому підприємства повинні бути готові долати їх.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ:

1. Цибульська, Елеонора Іванівна. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. для студентів, які навчаються за спец. 051 Економіка / Е. І. Цибульська ; Нар. укр. акад. Харків : Вид-во НУА, 2018. 320 с.

2. Григоренко, Шніцер Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyuni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501> (дата звернення: 28.04.2023)

3. Час для роботи: як відновлювався та адаптувався український бізнес за рік війни. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/chas-dlya-roboti-yak-vidnovlyuvavsya-ta-adaptuvavsya-ukrajinskiy-biznes-za-rik-viyuni-12154170.html> (дата звернення: 28.04.2023)

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Морщавка Нікіта Вікторович,
здобувач вищої освіти I курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних
відносин та соціально-гуманітарних дисциплін,
к.іст. н., доцента
Дніпропетровський державний
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Вступ. На сьогодні кластерний вид економіки досить є досить перспективним, має декілька способів розвитку та еволюції, це показує світовий досвід. Кластерна система вирішально впливає на процеси посилення конкурентоспроможності та значне прискорення інноваційної діяльності та є одним з найперспективніших напрямків розвитку економічних зв'язків при здійсненні економічної діяльності.

Метою дослідження є охарактеризувати явище економічних кластерів, визначити їх види, типи, дослідити вплив економічних кластерів на розвиток економіки.

Результати та обговорення. Економічний кластер – це мережа постачальників, виробників, споживачів, елементів промислової інфраструктури, дослідницьких інститутів, взаємозалежних у процесі створення додаткової вартості. Кластери поділяються на два типи: вертикально інтегровані та горизонтально інтегровані.

Вертикально інтегровані кластери пов'язані між собою ланцюгом поставок що означає що в кластері можуть бути компанії які виготовляють

транспортні засоби та запчастини.

Горизонтально інтегровані кластери – абсолютно різні організації мають спільні знання та ринок і за рахунок цього використовують подібні технології для виготовлення продукції, використання людської сили та природніх ресурсів. Тобто компанії конкуренти [1].

Істотна відмінна риса кластера – принцип територіальної локалізації, об'єднання у комплекс процесів кооперації та конкуренції та зв'язування одним ланцюжком суб'єктів господарювання різних галузей. Невід'ємною частиною кластерного виробництва є його інноваційність, постійне вдосконалення продукції, що випускається. Кластери розвитку економіки України: технологічне виробництво, енергетична безпека та декарбонізація, безпека життя, місто майстрів, транспорт та інфраструктура [2].

По суті кластерний вид економіки підвищує продуктивність та значний приріст конкурентоспроможності на світовому ринку, і впливають вони на неї в трьох напрямках, таких як: 1) кластери підвищують продуктивність фірм і галузей; 2) створюють можливості для інноваційного й виробничого зростання; 3) кластери стимулюють і полегшують формування нового бізнесу. Усе це впливає працює за рахунок збалансованого поділу праці, економії масштабів, значне вдосконалення логістики, забезпечення точного прогнозування технологічних тенденцій, підтримка появи нових учасників, створення все більших інформаційних потоків безпосередньо всередині кластера [3, с. 116-117].

Щодо транспорту та інфраструктури, то це виступає важливим фактором, оскільки транспорт належить до третинного сектору економіки, та надає послугу з перевезення товарів і пересування населення. транспортна інфраструктура є економічно збалансованим комплексом, який включає у себе шляхи сполучення, транспортні засоби, засоби управління та зв'язку, які забезпечують роботи усіх видів транспорту. Під самою інфраструктурою розуміється сукупність організаційно-економічних умов, соціальних, юридичних а також важливих

будівель, систем, різних служб, будинків. Вона важлива для забезпечення життєдіяльності, та необхідні для функціонування і матеріального виробництва економіки в цілому [4].

Слід зазначити про пряму залежність між залученням обсягу капітальних інвестицій та прямих чистих інвестицій від моделей економіки певної країни та рівня її економічного розвитку. Побудова економіки із залученням кластерних моделей стає запорукою формування привабливого інвестиційного клімату країни. Міжнародний досвід свідчить про високу ефективність економічної діяльності кластерів, у країнах Європейського Союзу розроблено законодавство щодо забезпечення розвитку кластеризації як однієї з умов підвищення конкурентоспроможності економіки як окремих регіонів, так і держави. Недосконалість законодавчої бази України стосовно комплексного впровадження кластерної економічної концепції та необхідності створення та реалізації Національної програми кластерного розвитку в Україні. зазначено, що у подальшому задля розбудови держави слід звернути увагу на більш широке впровадження кластерної концепції в національній економіці України [5, р. 330].

Висновки. Розвиток кластерної економіки є дуже ефективною та робочою системою яку треба розширяти, модифікувати та збалансовувати, оскільки кластерна економіка значно поширює подальші можливості для розвитку економіки в усіх напрямках, від малого бізнесу до світового ринку. Саме кластерна економіка є запорукою стабільності та ефективності, і задля вдосконалення економіки України можна скористатися таким методом. Зазначений напрям може значно полегшити стан економіки України та взагалі світової економіки, враховуючи його стабільність та продуктивність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічний кластер. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11030939-economic-cluster> (дата звернення: 20.03.2023)

2. Мінекономіки визначило 5 кластерів для розвитку економіки України. URL: <https://focus.ua/amp/economics/485442-minekonomiki-opredelilo-5-klasterov-dlya-razvitiya-ekonomiki-ukrainy> (дата звернення: 20.03.2023).
3. Левковська Л.В. Формування інформаційних кластерів в економіці. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5902/12-Levkovsjka.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)
4. Ринейська Л. С. Кластери у сучасній глобальній економіці. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4971> (дата звернення: 20.03.2023)
5. Yadlovska O. Cluster concept as a direction of effective use of investment potential. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs : Scientific Journal*. 2020. Special Issue № 1 (109). Pp. 330-337. URI: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6742> DOI: 10.31733/2078-3566-2020-5-330-337

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мосійчук Дмитро Олексійович,

студент

Шашина Марина Володимирівна,

д.е.н., доцент

Київський технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Вважається, що Україна є географічним центром Європи, але вже більше року Україна – це світовий показник сили, мужності, свободи, незламності і незалежності.

Починаючи ще з 2014 року, коли російські військові захопили автономну республіку Крим та проголосили анексію, а також коли на сході України почались озброєні зіткнення, Україна зазнала дуже великої шкоди економічної, соціальної та екологічної складової сталого розвитку, що спричинило занепад різних сфер діяльності і соціальної згуртованості.

Після повномасштабного російського військового вторгнення в Україну в 2022 році рівень соціальної згуртованості українського народу виріс до максимальних показників, але економічна і екологічна складова постраждали в декілька разів серйозніше, ніж за 8 років бойових дій на сході України.

Ціль роботи. Проаналізувати вплив повномасштабного російського військового вторгнення в Україну на сталий розвиток України і світу, а також оцінити, якої шкоди війна завдала війна у відношенні до кожної складової сталого розвитку.

Матеріали та методи. Виконання даного наукового дослідження проводилось методом аналізу офіційних інформаційних джерел стосовно наслідків війни в Україні.

Результати та їх обговорення. Рівень сталого розвитку України знизився до критичних показників по всіх складових сталого розвитку. Війна стримує як

соціальний, так і економічний розвиток, завдає великого удару по екології кожного регіону країни, призводячи до катастрофічних наслідків в житті України і її населення.

Що ж таке сталий розвиток і чому він так важливий в умовах війни?

Сталий розвиток – це розвиток країн і регіонів, коли матеріальне виробництво, ресурсоспоживання, економічне і соціальне зростання, а також інші види діяльності суспільства впливають на планету більш м'яко, забезпечуючи нові підходи і методи щоб зменшити небезпечні викиди в атмосферу, забруднення навколишнього середовища, а також раціональне використання ресурсів нашої планети, що дозволяє екосистемі самостійно відновлюватись і підтримувати життєдіяльність.

В умовах війни індекс всіх складових сталого розвитку стрімко знижується, що впливає на усі сфери діяльності і життя в цілому, через неможливість забезпечити якісні умови життя і праці, рівень засмічення навколишнього середовища та достатнього рівня грошової винагороди населення.

Вторгнення Росії до України має значний негативний економічний ефект, посилюючи негативні наслідки пандемії в глобальному значенні. Україна зіткнулася з найбільшою хвилею еміграції та значним зростанням безробіття.

Конфлікт тягне за собою ефект зростання інфляції та цін на продукти харчування, а також ціни на енергоносії і дефіцит енергії в глобальній енергосистемі України.

Україна є великим експортером сільськогосподарської продукції, і з вторгненням російських військових на територію України, значна частина врожаю знищується бо ж фермери не можуть його зібрати, що позначається на доходах і коштах для існування всіх учасників ланцюжка поставок.

Інтенсивні обстріли в Україні негативно впливають на продовольчу безпеку та генетичне різноманіття сільськогосподарської продукції, а також на кількість врожаю в цілому.

Масовий обстріл медичних закладів України знижує здатність країни обслуговувати населення та запобігати потенційним спалахам захворювань, через погіршений санітарний стан приміщень і забруднення питної води. Крім того, збройний конфлікт може спровокувати психічні захворювання що, в свою чергу, може спровокувати вживання наркотиків серед військового та цивільного населення.

Також більшість медичних ресурсів спрямовані на постраждалих від військового конфлікту, що стримує ефективність боротьби з пандемією COVID-19 та інших захворювань, що в подальшому може спричинити спалах нових захворювань і масової смертності населення.

Через постійні і масовані обстріли населених пунктів України критично постраждала інфраструктура і обладнання, що спричинило за собою зниження технологічної модернізації і інновацій, а також видобуток і зберігання корисних копалин.

Військові дії спричинили деградацію наземної екосистеми, через порушення ґрунту від постійних ракетних обстрілів і мінування територій, а також обстріли спричиняють пожежі лісів, домів та врожаю. Через велику кількість загиблих в гарячих точках і неможливість вивозу трупів забруднені багато річок, що робить навіть питну воду непридатною до вживання.

Війна також негативно впливає і на морське середовище, через велику кількість мін і затонулих кораблів, що спричинило забруднення нафтопродуктами і виділенням токсичних елементів. Більш ніж три тисячі дельфінів загинули через тотальне забруднення чорного моря, а також від детонації підводних мін або бомб.

Руйнування, створені російською військовою агресією, сильно знизили добробут людей. Ситуація погіршилася з настанням зими. Крім того, зростання інфляції та зростання цін на житло створить проблеми для найбільш вразливих верств населення, які шукають доступне житло.

Отже, війна в Україні – це глобальна катастрофа сталого розвитку всього

світу і найбільша гуманітарна катастрофа в Європі. Війна суттєво порушила розвиток і стабільність країни, призвела до кризи і боргів, а також до загрози охорони здоров'я і зростання смертності населення.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 №722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

2. Є. В. Буряк, К. Ю. Редько, А. О. Чорновол, О. В. Орленко. Соціально – економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни. Наукові записки Львівського університету бізнесу та прав, № 34/2022. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/617/568>

3. Державна служба статистики України. Цілі сталого розвитку: Україна-2021. Моніторинговий звіт. URL: https://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202021%20Monitoring%20Report%20ukr.pdf

ПРОБЛЕМАТИКА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ САНКЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Підхонний Олег Михайлович
професор

Львівського національного університету
імені Івана Франка

Гарасим'як Анастасія Ігорівна
магістр

Львівського національного університету
імені Івана Франка

Вступ. Після визнання росією самопроголошених Донецької та Луганської народних республік 24 лютого 2022 року російські військові розпочали повномасштабне вторгнення на територію України. Західні уряди та НАТО були категорично проти військового втручання проти росії, тому як альтернативу почали застосовувати санкції.

За даних умов саме такий вид віртуальних активів, як криптовалюти, неочікувано посіли центральне місце у війні в Україні, коли Україна отримувала мільйони криптовалютних пожертвувань. У той же час існують сумніви, чи забезпечить росії криптовалюта можливість обійти затверджені санкцій. Тому в даному контексті постає актуальність саме поняття криптовалюти.

Мета роботи. Мета роботи полягає у визначення поняття, ролі та місця віртуальних активів у системі санкційного контролю в сучасний умовах військового стану в Україні.

Матеріали та методи. Матеріалами даної роботи є роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, законодавство та нормативно-правова основа, що пов'язана з даною проблематикою. До використаних можемо віднести методи аналізу та синтезу, а також такі прийоми дослідження, як групування та деталізація.

Результати та обговорення. За збігом обставин, епоха розвитку та популяризації блокчейн-технологій припала на період повномасштабної війни в Україні, зумовленої російським вторгненням. Українці разом зі світовою спільнотою використовують усі можливі інструменти для боротьби з агресором, у тому числі й криптовалюту. Її значення у цій війні досягло такого рівня, що "The Washington Post" охрестило події довкола України "Першою світовою криптовійною".

Криптовалюта — це віртуальна або цифрова валюта, захищена криптографією, яка регулює створення одиниць валюти та перевіряє виконання платіжних операцій у децентралізованій мережі. Система є автономною, тобто децентралізованою, і платежі в криптовалюті можуть здійснюватися безпосередньо від однієї сторони до іншої, минаючи банки та будь-які централізовані міжбанківські розрахунки. Криптовалюти є дуже привабливі для населення на ринках, що розвиваються, також, де іноземна валюта є дефіцитом і в країнах, де національні валюти є під впливом гіперінфляції та у випадках, коли міжнародні транзакції обмежені урядом.

Відповідно до рейтингу Глобального індексу впровадження криптовалют за 2022 рік, за звітом Chainalysis, і Україна, і росія входять до першої десятки лідерів за минулий рік (третє та дев'яте місце відповідно).

Безумовний вплив на перебіг воєнних дій має економічна спроможність держав-учасників. Допоки функціонує економіка, доти будуть сили та ресурси продовжувати бойові дії. При цьому роль криптовалют неоднозначна, оскільки її активно використовує не лише українська сторона, а й російська.

Від початку війни користувачі криптовалют по жертвували не один десяток мільйонів доларів на підтримку України. За даними Мінцифри, цьому сприяло створення на урядовому рівні офіційних криптогаманців для перерахування коштів. Ще в лютому 2022 року було створено Криптовалютний фонд благодійних організацій України на основі біржі Kuna разом із Міністерством цифрової трансформації та Міністерством оборони.

Ще однією перевагою є те, що криптовалюта більш захищена від зламів і крадіжок, ніж звичайні фіатні рахунки. Однак все-таки трапляються випадки шахрайства під виглядом збору благодійної допомоги. Саме тому слід уважно перевіряти інформацію та реквізити.

Не менш важливо згадати, що на початку російського вторгнення саме віртуальні активи стали для багатьох єдиним надійним сховищем власних коштів. Невпевненість в стійкості банківської системи та інфляція зумовили підвищення активності на ринку криптовалюти, яка є своєрідною безпечною альтернативою.

На жаль, криптовалютний фронт має і зворотний бік. Всі переваги, які дають змогу швидко, анонімно та в обхід банківської системи робити пожертви на підтримку України, можуть ідентично працювати і на користь агресора.

Відповідно до статистичних даних зі Звіту про географію криптовалюти за 2022 рік від Chainalysis спостерігається цікава статистика використання криптовалюти у Східній Європі за вартістю отриманих активів у криптовалюті за липень 2021 - червень 2022 року зі значним відривом переважає саме росія, Україна ж знаходиться на другому місці.

Як відомо, через фрагментарність правового регулювання обігу віртуальних активів, у т.ч. криптовалюти, на міжнародному рівні, відсутність єдності наукових підходів щодо природи криптовалют та їх інституційного впливу на економіку, трапляються випадки, коли згаданий вид віртуальних активів використовується для досягнення цілей, що суперечать громадський порядок. Наприклад, сьогодні уряд рф планує на законодавчому рівні дозволити розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами в криптовалютах і легалізувати майнінг з метою перетворення енергетичних ресурсів у цифрові фінансові активи. Ці можливості можуть бути мінімізовані відповідним національним та міжнародним законодавством, у тому числі правовими нормами, які визначають особливості ідентифікації та контролю суб'єктів криптовалютних операцій.

Транзакції з криптовалютою можуть дозволити уникнути санкцій, хоча загальнодоступна інформація про використання цих методів обмежена.

Однак ті, хто ухиляється від санкцій, можуть намагатися приховати свої блокчейн-транзакції використовуючи такі методи:

- Chain-hopping — це процес конвертації однієї криптовалюти в іншу для приховування незаконно отриманих коштів.

- Змішувачі та послуги з перемішування (Mixers and tumbling services) ускладнюють визначення джерела незаконних коштів. Користувачі сплачують комісію за надсилання криптовалюти на обліковий запис змішувача, який об'єднує криптовалюти від різних клієнтів, перш ніж відправити її одержувачу.

- Злочинці можуть використовувати нерозміщені гаманці (unhosted wallets) для переміщення незаконних коштів. Біржі можуть надавати «розміщені» гаманці, але не зобов'язані відстежувати транзакції з нерозміщеними гаманцями.

- Криптовалюти з підвищеною анонімністю (Anonymity-enhanced cryptocurrencies), такі як Monero, використовують додаткові криптографічні методи для забезпечення більшої анонімності, що ускладнює відстеження незаконної діяльності.

- Однорангові (P2P) біржі (Peer-to-peer (P2P) exchanges)— це криптовалютні біржі, які працюють без будь-якого центрального посередника чи повноважень передавати активи чи збирати інформацію про клієнтів, що ускладнює відстеження незаконної діяльності.

- Не всі ці практики є незаконними або використовуються виключно для ухилення від санкцій, а деякі підпадають під існуючі режими регулювання.

- Крім того, фізичні та юридичні особи, які потрапили під санкції, можуть використовувати проксі-сервери або викрадені ідентифікаційні дані для доступу до криптовалюти та обходу спроб блокування їхніх транзакцій на централізованих біржах.

Тому поширення вимог щодо ідентифікації та верифікації контрагентів ринку віртуальних активів є загальновизнаними, обов'язковими та вдосконалюються з огляду на сучасні виклики. Постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, які діють у рамках правового поля ЄС, США та інших країн, зобов'язані здійснювати моніторинг та ідентифікувати походження віртуальних активів, у т.ч. криптовалюти та їх бенефіціари. Правовий режим ідентифікації клієнта передбачає перевірку особи в санкційних списках, розміщених на офіційних сайтах уповноважених органів. Зокрема, в Україні такі списки розміщені на сайті Національного банку України (НБУ, 2022), а також подібні повні списки представлені на ресурсах Міністерства фінансів США, а також санкційні списки ЄС у єдиній базі законодавства ЄС.

Висновки. Роль криптовалюти в цій війні дійсно важлива, але неоднозначна. З одного боку, величезні суми пожертв допомагають українській армії та постраждалим, а з іншого – відсутність належного контролю дозволяє ворогу зловживати віртуальними активами та знаходити можливості для відмивання коштів і обходу санкцій. Однак є перспективи впровадження механізмів запобігання незаконним угодам із використанням віртуальних активів. У зв'язку із цим важливо віднайти баланс регулювання, що не суперечитиме самій природі блокчейну, але водночас створити запобіжники для таких ситуацій, що пов'язані з санкціями.

КРЕАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

Савчук Олександра Артурівна

Студентка

Ситник Наталія Іванівна

К.б.н., доцент, доцент кафедри менеджменту підприємств

Національний Технічний Університет України

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Швидкі зміни, динамізм зовнішнього середовища та умов господарювання останнім часом вимагають переходу підприємств до інноваційного типу розвитку. Вирішальна роль у цьому процесі належить людським ресурсам організацій, адже саме їх інтелектуальні та творчі здібності є рушійною силою створення інновацій. Інновації неможливо уявити без креативних та творчих ідей, оскільки вони є відправною точкою інноваційного процесу.

Ціль роботи. Вивчення основ формування креативного менеджменту в організації.

Матеріали та методи. Інформаційна база, яка використовувалася при написанні: - науково-теоретична література з інноваційного менеджменту та управління персоналом; - періодична література (журнали) з описом існуючих прийомів та методів управління креативністю персоналу.

Результати та обговорення. Результати досліджень, спрямовано на вирішення проблем розвитку системи креативного менеджменту.

Сучасний світ змінюється, постійно з'являються нові технології, які змінюють життя людей. Винаходи останніх років вражають уяву: робот пиросос, електрокар, месенджери, які мають можливість миттєвого обміну новинами. Сьогодні не можна ігнорувати ці зміни, їх потрібно передбачати, завжди бути в тренді. З цієї точки зору особливого значення набуває необхідність розвитку творчих здібностей, креативності персоналу для

інноваційного розвитку підприємства, його конкурентоспроможності [4, с. 98]. Головне тут – формування групи творчих людей, здатних реагувати на інноваційні зміни на підприємстві та ініціювати такі зміни. Формування та розвиток творчих здібностей персоналу підприємства є завданням креативного менеджменту.

У науковій літературі мають місце різні підходи до визначення сутності та змісту креативного менеджменту (табл. 1.1) [2, с. 293].

Таблиця 1

Поняття «креативний менеджмент»

Підходи до трактування поняття	Означення поняття
Системний	Креативний менеджмент – це підсистема інноваційного менеджменту, яка передбачає забезпечення здатності суб'єктів управління висувати і розвивати нові ідеї, що набувають форми наукової або технологічної інформації
Функціональний	Креативний менеджмент – це конкретна функція менеджменту, яка націлена на забезпечення здатності суб'єктів управління пропонувати і розвивати нові ідеї
Ситуаційний	Креативний менеджмент – це сукупність сприятливих умов та обставин, які створюють керівники підприємства для творчого розвитку трудового колективу й окремих працівників з метою акумулювання креативних ідей щодо вирішення виробничо-господарських проблем
Поведінковий	Креативний менеджмент – це сукупність цілеспрямованих дій і вчинків керівників підприємства, націлених на акумулювання креативних ідей щодо вирішення виробничо-господарських проблем, подолання їхніх наслідків, також сприяння перманентному творчому розвитку трудового колективу
Адміністративний	Креативний менеджмент – це сукупність дозвільно-розпорядницьких, спонукальних та інших управлінських відносин між керівниками і підлеглими на предмет встановлення цілей щодо пошуку креативних ідей, пов'язаних із вирішенням виробничо-господарських проблем, подоланням їхніх наслідків, а також їхнього виконання

Таким чином, управління людьми також є живим і гнучким процесом, який постійно вдосконалюється. Якщо раніше можна було налякати працівника і змусити його працювати, то сьогодні такі методи не працюють. Тільки правильна мотивація команди може дати хороші результати компанії. Поява

дистанційної роботи також є цікавим нововведенням, яке створює певні труднощі для процесу управління персоналом [5, с. 310].

Насправді дистанційна робота може стати дуже зручною формою організації робочого місця. Людина перебуває вдома, вона відчуває домашній затишок, у цій комфортній обстановці вона цілком може пропонувати найцікавіші проекти. Креативне мислення унікальне, поява творчих ідей не підпорядковується суворим правилам і нормам, у холодному та професійному офісі мислення людини відчуває тиск робочого середовища. Вам не доручатимуть два-три креативних проекти на рік, креативні ідеї не генеруватимуться, як машини на конвеєрі. Складові креативного менеджменту зображено на рис.1.

Рис. 1 – Креативний менеджмент, підходи до розуміння креативності

Американський менеджер-новатор Ілон Маск є одним з перших управлінців, хто намагається втілити такий новий стиль, його компанія Tesla Motors є прикладом сучасної високотехнологічної компанії, вона виробляє інноваційні продукти, використовуючи та реалізуючи роботу роботів, інноваційні практики управління людьми. Подібні практики управління використовуються і в інших компаніях – Alphabet, Amazon, Microsoft, Yandex, Kaspersky Lab.

Отже, певна революція сталася у появі нового стилю управління компанією Hewlett-Packard, яка першою вийшла на територію Кремнієвої долини. На цьому підприємстві введено в дію нову організаційну структуру - едхократичну, спрямовану на створення комфортних умов для креативно мислячих працівників. Згодом у різних компаніях Кремнієвої долини з'явилися різні практики управління, спрямовані на заохочення оригінального мислення. Компанія Google (сьогодні компанія входить до складу холдингу Alphabet) особливо досягла успіху в дозволі співробітникам створювати власні проекти в робочий час, можливості вільного графіка роботи і, нарешті, віддаленої роботи. Тоді такі ж можливості для співробітників створила компанія Facebook Марка Цукерберга. При цьому спочатку все-таки малося на увазі, що співробітник повинен знаходитися на території компанії, для цього створювалися спеціальні простори - парки, ізольовані приміщення, кафе, коворкінги [1, с. 183].

Висновки. Дистанційна робота плюс стимулювання творчого мислення формують умови використання креативного стилю управління організацією. Цей стиль дає змогу ривка організації щодо конкурентоспроможності, зокрема на зовнішніх ринках. Для великих компаній (держкорпорацій, містоутворюючих компаній) сьогодні це дуже важлива обставина. Переходити на такий стиль управління необхідно якнайшвидше. Креативний стиль управління створює особливу творчу атмосферу у колективі, кожен працівник прагне створити проривний проект, персонал організації постійно

перебуватиме у пошуку нових ідей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брич В. Я., Корман М. М. Креативний менеджмент: підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 219 с.
2. Божидарнік Т. В., Василик Н. М. Креативний менеджмент: підручник. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2014. 496 с.
3. Довгань Л. Є., Ситник Н. І. Креативний менеджмент : підручник. Київ : НТУУ "КПІ" : ВД "Вініченко", 2014. 248 с.
4. Кузьмін О. Є., Князь С. В., Литвин І. В., Зінкевич Д. К. Креативний менеджмент: підручник. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2010. 124 с.
5. Окорський В. П., Валюх А. М. Креативний менеджмент: підручник. Рівне : НУВГП, 2017. 344 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Сахно Світлана Віталіївна

канд. псих.наук, доцент кафедри туризму
ДВНЗ «Приазовський Державний Технічний університет»

Амельченко Єлизавета Павлівна

студент спеціальності «туризм і рекреація»
Приазовський Державний Технічний університет

Анотація: В статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти надання додаткових послуг у готелях та інших закладах готельного господарства. Розглядаються класифікація додаткових послуг, їх значення для клієнтів та готельного бізнесу, особливості маркетингу та продажу додаткових послуг, вплив додаткових послуг на задоволеність та лояльність клієнтів, роль технологій та інновацій у наданні додаткових послуг та інші аспекти. У роботі проводиться аналіз світового досвіду та практик надання додаткових послуг у готельному господарстві, а також досліджуються національні особливості цього процесу в Україні.

Ключові слова: готельне господарство, додаткові послуги, клієнт орієнтованість, конкурентоспроможність, ринок туризму, якість обслуговування, інновації.

Вступ. Готельне господарство є однією з найбільш динамічних галузей, що забезпечує розвиток туризму та гостинності. Висока конкуренція в цій сфері вимагає від готелів постійної оптимізації своєї роботи, покращення якості надання послуг та залучення нових гостей. Одним зі способів забезпечення конкурентоспроможності є надання додаткових послуг, які можуть бути цікавими та корисними для клієнтів. Надання додаткових послуг у готелях може значно впливати на комфорт та задоволення гостей, а також на дохід

готелю. Зрозуміти, які саме додаткові послуги є необхідними для гостей, як їх правильно надавати та організовувати, які є тенденції в цій сфері та які можуть бути перспективні напрямки для розвитку готельного бізнесу, є дуже важливими питаннями.

Крім того, з появою нових технологій та змінами в попиті гостей, готелі постійно шукають нові способи надання послуг та удосконалення своєї роботи. Таким чином, дослідження та аналіз особливостей надання додаткових послуг у готельному господарстві є актуальною темою, яка може бути корисною як для готельних компаній, так і для споживачів послуг.

Мета роботи. Метою роботи є вивчення особливостей надання додаткових послуг у готельному господарстві та їх впливу на репутацію готелю та дохідність, визначення ключових чинників успіху у наданні додаткових послуг та розробка рекомендацій для покращення цього процесу в готельному господарстві.

Дослідження зосереджене на різних типах готелів, включаючи від невеликих родинних готелів до великих готелів ланцюгів. Основна увага приділяється розгляду концепцій та підходів до надання додаткових послуг, таких як відпочинок та розваги, харчування та напої, транспортні та інші послуги, що можуть бути запропоновані готелями для задоволення потреб та очікувань клієнтів.

Матеріали та методи. Дослідження базується на теоретичних засадах та практичному досвіді з надання додаткових послуг у готельному господарстві. Використано метод теоретичного аналізу літературних джерел, статистична обробка емпіричних досліджень, метод конкретизації.

Результати та обговорення. Особливості надання додаткових послуг у готельному господарстві полягають у тому, що вони повинні бути спрямовані на задоволення потреб та бажань різних категорій клієнтів готелю, а також на збільшення доходів готелю [1].

Основні особливості надання додаткових послуг в готелі: розуміння потреб

та бажань клієнтів. Готель повинен докладно дослідити ринок та потреби клієнтів, щоб зрозуміти, які додаткові послуги є необхідними для різних категорій клієнтів. Наприклад, для бізнес-туристів можуть бути важливі бізнес-центр та конференц-зали, а для сімей з дітьми - дитячий майданчик та програми для дітей. Гнучкість варіантів оплати. Готель повинен забезпечити різні варіанти оплати додаткових послуг, щоб гості могли вибрати ті послуги, які їм потрібні, але не перевищували їх бюджет. Наприклад, готель може пропонувати оплату за кожен окрему послугу або пакетні пропозиції зі знижками на кілька послуг одночасно. Якість та безпека надання послуг. Готель повинен забезпечувати якість та безпеку надання додаткових послуг. Наприклад, якість харчування повинна відповідати вимогам гігієни та безпеки харчування, а розважальні послуги повинні бути безпечними для гостей [2].

Для забезпечення якості та безпеки надання послуг у готельному господарстві можуть застосовуватися наступні підходи: система контролю якості; навчання та підготовка персоналу; використання технологій; моніторинг та звітність; співпраця з клієнтами; відповідність вартості та якості послуг; ретельне планування та координація надання послуг; індивідуальний підхід, маркетинг; послуги для спеціальних потреб; сервіс для бізнес-клієнтів; онлайн бронювання та мобільні додатки; персоналізований сервіс [3].

Аналіз існуючої практики надання додаткових послуг у готелях показав, що надання додаткових послуг у готельному господарстві є важливим елементом для забезпечення задоволення клієнтів та підвищення рівня сервісу. Однак, для ефективного надання додаткових послуг, готелі повинні враховувати практичні аспекти, такі як: обмеження бюджету та ресурсів; комунікація та реклама; навчання персоналу; контроль якості [4].

Основні конкурентні переваги готелів можуть включати: розташування в зручному та привабливому місці для туристів; наявність різноманітних додаткових послуг, які можуть бути важливими для певних груп клієнтів; якість обслуговування та висока репутація готелю; цінова політика, яка може бути

більш привабливою для деяких клієнтів. Одним зі способів вирішення конкурентної боротьби є розвиток унікальної концепції готелю та підходу до надання послуг, який зможе виділити готель серед інших на ринку [5, 8].

Стратегії залучення клієнтів до надання додаткових послуг в готельному господарстві можуть бути досить різноманітними та включати в себе такі підходи: стимулюючі акції та пропозиції; крос-продаж; посилення взаємодії з клієнтами; використання маркетингових інструментів; партнерство з іншими компаніями; вдосконалення якості послуг; використання технологій: розробка мобільних додатків, електронних квитків та інших технологічних інструментів для зручності та комфорту клієнтів. Залучення клієнтів до надання додаткових послуг може бути реалізоване через використання різноманітних маркетингових стратегій, таких як: продаж пакетів послуг; рекомендації та програми лояльності; соціальні мережі та електронна пошта, конс'єрж-сервіс [6, 7].

Рекомендації щодо поліпшення процесу надання додаткових послуг: дослідити потреби клієнтів; вдосконалити комунікацію; забезпечити якість надання послуг; забезпечити простоту та доступність; використовувати технології; аналіз попиту на додаткові послуги; розробка пакетних пропозицій; навчання персоналу; посилення фокусу на гостей; моніторинг результативності [9].

Висновки. В результаті дослідження було виявлено, що надання додаткових послуг є важливою складовою успішної діяльності готелів, яка дозволяє не тільки задовольняти потреби клієнтів, а й забезпечує додатковий прибуток готелю. Однак, для досягнення максимального результату в наданні додаткових послуг, необхідно враховувати ряд особливостей та факторів, що впливають на ефективність процесу проблеми. Однією з головних проблем є недостатня увага до індивідуальних потреб та бажань клієнтів, що може призвести до незадоволеності та зменшення лояльності клієнтів. Відсутність системи контролю якості може призвести до неефективного надання додаткових послуг та зниження рівня задоволеності клієнтів. Важливо враховувати

сезонність та тенденції ринку готельного бізнесу при визначенні асортименту додаткових послуг. Надання додаткових послуг є важливою складовою успіху готельного бізнесу. Вони можуть не тільки збільшити дохід готелю, але й покращити репутацію та забезпечити задоволеність клієнтів. Для досягнення максимального ефекту варто ретельно вивчити потреби та побажання клієнтів, визначити оптимальний асортимент додаткових послуг, розробити ефективну стратегію їх надання та контролювати якість надання. Однією з ключових тенденцій є використання технологій для полегшення процесу бронювання додаткових послуг.

Більшість клієнтів готелів бажають надання додаткових послуг, які підвищують комфорт проживання, такі як безкоштовний Wi-Fi та сніданок. Таким чином, успішний розвиток готельного господарства залежить від багатьох чинників, однак застосування вищезгаданих методів та стратегій може допомогти досягти успіху та забезпечити конкурентні переваги на ринку готельного бізнесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крижанівська, Т. І. Організація надання додаткових послуг у готельному господарстві [Текст] / Т. І. Крижанівська, О. В. Тригуб // Інноваційна економіка. – 2016. – № 1. – С. 128-132.
2. Крижанівська, Т. І. Надання додаткових послуг у готельному господарстві як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств [Текст] / Т. І. Крижанівська, О. В. Тригуб // Маркетинг в Україні. – 2017. – № 1. С. 40-47.
3. Готельний бізнес в Україні: стан та перспективи розвитку [Текст] / В. Г. Кірова, Л. О. Євсєєва, М. І. Кулешова та ін.; за заг. ред. В. Г. Кірової. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2018. – 184 с.
4. Попович Л. М. Організація та управління готельним бізнесом. – К.: Центр учбової літератури, 2007.

5. Жижченко Т. Г. Готельний менеджмент. – К.: Видавничий дім "Студент", 2014.
6. Руденко Л. В. Готельний бізнес: організація, фінансування, управління. К.: КНЕУ, 2013.
7. Кравченко І. Ю. Маркетинг в готельному бізнесі. – К.: КНЕУ, 2010.
8. Зайцева Н. В. Інноваційний розвиток готельно-ресторанного бізнесу. К.: Центр учбової літератури, 2012.
9. Харитонова О. Г. Маркетинг в готельному бізнесі. – К.: Видавничий дім "Студент", 2011.

ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Сахно Світлана Віталіївна

канд. псих.наук, доцент кафедри туризму
ДВНЗ «Приазовський Державний Технічний університет»

Воробйов Дмитро Олександрович

студент спеціальності «туризм і рекреація»
ДВНЗ «Приазовський Державний Технічний університет»

Анотація: Стаття присвячена аналізу особливостей та потенціалу лікувально-оздоровчого туризму Закарпатського регіону. У статті розглядаються головні курорти регіону, мінеральні води, їхня історична цінність, а також сучасні можливості та тенденції розвитку. Особлива увага приділяється впливу цієї галузі на соціально-економічний розвиток Закарпаття.

Ключові слова: Лікувально-оздоровчий туризм, Закарпатський регіон, мінеральні води, санаторії, курорти, соціально-економічний розвиток.

Вступ. Закарпатський регіон України відомий своїми багатими природними ресурсами та унікальними ландшафтами, які роблять його особливо привабливим для лікувально-оздоровчого туризму. Високий потенціал регіону полягає в його географічному положенні, багатстві мінеральних вод, гірському кліматі, наявності численних курортів та санаторіїв. В той же час, незважаючи на всю його привабливість та великі можливості, лікувально-оздоровчий туризм Закарпаття потребує детального дослідження для повного розуміння його потенціалу, особливостей та напрямків розвитку.

Мета роботи. Метою цієї статті є розгляд особливостей лікувально-оздоровчого туризму Закарпаття, аналіз його історії, сучасного стану та перспектив. Дослідження спрямоване на вивчення основних курортів та санаторіїв, їх ролі у соціально-економічному розвитку регіону, а також впливу лікувально-оздоровчого туризму на життя місцевого населення.

Постановка завдань. Специфічні завдання включають:

- Дослідження основних курортів, санаторіїв та джерел мінеральних вод Закарпатського регіону, їхніх особливостей та унікальних властивостей.
- Аналіз історичного розвитку та сучасного стану лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатті.
- Визначення впливу лікувально-оздоровчого туризму на соціально-економічний розвиток Закарпатського регіону.

Виокремлення основних тенденцій та прогнозування можливих напрямків подальшого розвитку цієї галузі в Закарпатті.

Матеріали та методи. Експериментальна база дослідження базувалася на реальних умовах та місцях, де активно розвивається лікувально-оздоровчий туризм. Зокрема:

1. Закарпатський регіон України. Основний фокус дослідження припав на цей регіон, який є одним з центрів лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Закарпаття відоме своїми унікальними природними ресурсами, що включають мінеральні води, грязі, кліматичні зони, що є основою для лікувального туризму.

2. Санаторії та лікувальні заклади. Для аналізу використовувалися реальні дані про роботу санаторіїв, спа-центрів та інших медичних установ Закарпаття. Це дозволило отримати детальну картину про їх діяльність, особливості послуг, проблеми та перспективи розвитку.

3. Туристична інфраструктура. Аналіз також включав огляд туристичної інфраструктури регіону, включаючи готелі, ресторани, транспортні засоби та інші об'єкти, що сприяють розвитку туризму.

4. Статистичні дані. Для отримання об'єктивної картини було використано статистичні дані про потік туристів, обсяги наданих послуг, фінансові показники діяльності туристичних підприємств.

Відгуки та враження туристів. Для аналізу сприйняття туристами послуг лікувально-оздоровчого туризму було проведено аналіз відгуків відвідувачів,

опублікованих на відповідних порталах та форумах. Таким чином, експериментальна база дослідження включає в себе реальні умови та об'єкти, що дозволяють провести детальний аналіз стану та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатському регіоні України.

Результати та обговорення. Санаторно-курортний туризм є невід'ємною частиною лікувально-оздоровчого туризму в Україні і зокрема в Закарпатській області. Ця форма туризму зосереджена на використанні природних медичних ресурсів, таких як мінеральні води, лікувальні грязі, а також кліматичних та ландшафтних особливостей регіону для покращення здоров'я туристів [1].

Важливість санаторно-курортного туризму для Закарпаття полягає в тому, що цей регіон володіє багатими природними ресурсами, що створюють відмінні умови для оздоровлення. Мінеральні води Закарпаття мають високу концентрацію мінералів, які можуть мати позитивний вплив на здоров'я. Багато з цих джерел мають унікальну мінеральну композицію, яка може бути використана для лікування різноманітних хвороб [2]. Проте, не дивлячись на величезний потенціал санаторно-курортного туризму в Закарпатському регіоні, є декілька викликів, які потрібно врахувати. Одним з таких викликів є потреба в постійному оновленні та модернізації інфраструктури курортів та санаторіїв для відповіді на зростаючі потреби туристів. Іншим викликом є потреба в розвитку устойчивих туристичних практик, які беруть до уваги збереження природного середовища та місцевих спільнот [3].

Одним з важливих напрямків лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатській області є бальнеологічний туризм. Закарпатська область багата на природні мінеральні води, які використовуються в санаторіях та курортах для бальнеологічних процедур [4]. Бальнеологічний туризм має велику значимість для Закарпаття, оскільки він сприяє залученню туристів, створює робочі місця та сприяє економічному розвитку регіону. Однак, як і в разі санаторно-курортного туризму, бальнеологічний туризм стикається з викликами, зокрема з потребою в оновленні та модернізації інфраструктури курортів та санаторіїв та

в розвитку устойчивих практик, які враховують збереження природного середовища.

Ще одним напрямком лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатській області є екотуризм. Екотуризм - це форма туризму, яка орієнтована на природу і ставить акцент на відповідальні практики, які мінімізують негативний вплив на природне середовище. Закарпаття - це регіон з багатим біорізноманіттям і прекрасними природними ландшафтами, які створюють ідеальні умови для екотуризму [4].

До основних курортів регіону належать Трускавець, Моршин, Миргород, та інші, кожен з яких пропонує унікальні мінеральні води та лікувальні програми. Крім того, Закарпаття відрізняється наявністю численних санаторіїв та оздоровчих центрів, які використовують природні ресурси для лікування та оздоровлення гостей. Розвиток цієї галузі сприяє економічному зростанню Закарпаття, створюючи нові робочі місця, залучаючи інвестиції та сприяючи туризму.

Аналізуючи натурально-кліматичний та курортний потенціал Закарпатського регіону, було встановлено, що регіон має різноманітні природні ресурси, включаючи лікувальні джерела, мінеральні води, гірські повітряні ванни та ландшафти, що сприяють здоров'ю та відновленню. Крім того, розташування Закарпаття в мальовничих Карпатах робить його привабливим для туристів, які шукають відпочинок у природному середовищі.

Аналіз інфраструктури лікувально-оздоровчого туризму виявив наявність різноманітних закладів та послуг, таких як санаторії, курорти, клініки та реабілітаційні центри, які надають медичні та оздоровчі послуги. Важливими аспектами інфраструктури є наявність сучасного обладнання, кваліфікованого медичного персоналу та різноманітних програм лікування та оздоровлення. Оптимізація інфраструктури для розвитку лікувально-оздоровчого туризму вимагає постійного вдосконалення та впровадження інновацій. Це включає використання сучасних технологій у медицині та оздоровленні, покращення

якості послуг, створення доступного середовища для різних категорій туристів та ефективний маркетинговий підхід.

При дослідженні натурально-кліматичного та курортного потенціалу Закарпатського регіону було виявлено, що регіон має значний потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, завдяки своїм природним умовам, унікальному клімату та курортним ресурсам. Дослідження підтвердили, що Закарпаття має привабливість для туристів, які шукають відпочинок, оздоровлення та природну красу.

Надалі, для досягнення успішного розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатському регіоні, рекомендується враховувати кілька факторів. По-перше, необхідно здійснювати постійний моніторинг та оцінку стану інфраструктури, щоб вчасно виявляти можливі проблеми та ризики, а також вдосконалювати існуючі об'єкти та сервіси. Для цього можна залучати фахівців з відповідних галузей, проводити дослідження та аналізувати відгуки туристів. По-друге, важливо розвивати маркетингові стратегії, спрямовані на просування туристичних продуктів Закарпатського регіону. Це може включати розробку привабливих туристичних пакетів, активне використання соціальних мереж та інтернет-маркетингу, участь у туристичних виставках та заходах, співпрацю з туроператорами та туристичними агентствами. По-третє, важливо залучати інвестиції для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Це може бути здійснено шляхом привертання приватного капіталу, співпраці з інвестиційними фондами та розвитку партнерських проєктів.

Інвестиції можуть бути спрямовані на покращення інфраструктури, модернізацію медичних закладів, впровадження інноваційних технологій та покращення якості послуг. Нарешті, залучення місцевих громад є надзвичайно важливим елементом розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Місцеві жителі можуть бути активними учасниками процесу прийняття рішень, впровадження проєктів та збереження культурної спадщини. Вони можуть сприяти залученню туристів, розробці нових туристичних продуктів та

покращенню якості обслуговування.

Отже, розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатському регіоні потребує системного та узгодженого підходу. Враховуючи перспективи розвитку, рекомендації щодо оптимізації інфраструктури, залучення інвестицій та партнерство з місцевими громадами, регіон може досягти сталого росту в цій сфері та стати привабливим напрямком для лікувально-оздоровчого туризму.

Для успішного розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатському регіоні, також важливо активно сприяти створенню та підтримці спеціалізованих туристичних продуктів. Це можуть бути медичні курорти з певними профілями лікування, спа-центри, відпочинкові комплекси з унікальними послугами, а також програми реабілітації та оздоровлення. Розробка таких продуктів допоможе привернути специфічну аудиторію туристів та забезпечити їм високу якість медичного обслуговування та відпочинку. Крім того, рекомендується враховувати потенціал цифрових технологій для покращення лікувально-оздоровчого туризму. Також важливо покращити якість та розширити розмаїття медичних, оздоровчих та рекреаційних послуг.

Розвиток інфраструктури, зокрема готелів, курортів, спа-центрів та реабілітаційних закладів, відіграє ключову роль у привабливості регіону для відпочиваючих. Важливим є розвиток маркетингових стратегій, сприяння просуванню туристичних продуктів та підвищення обізнаності про Закарпатський регіон як лікувально-оздоровчий напрямок. Враховуючи природні, культурні та історичні особливості Закарпаття, важливо зберігати та пропагувати його унікальність. Залучення місцевих громад та збереження місцевих традицій та культури сприятиме розвитку туристичного напрямку та забезпеченню сталого розвитку регіону. Пріоритетним завданням є залучення інвестицій для фінансування проектів з розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Співпраця з державними та приватними інвесторами, використання фондів

та грантів, створення сприятливих умов для бізнесу - це шляхи досягнення фінансової стабільності та подальшого розвитку. Крім того, важливо враховувати соціальний аспект розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Створення робочих місць, підвищення життєвого рівня місцевих громад, збереження та пропагування культурних та природних цінностей - це важливі аспекти, які допоможуть забезпечити сталість розвитку туристичного напрямку.

Висновки. Закарпатський регіон має великий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, завдяки своїм унікальним природним ресурсам, багатому на мінеральні води та лісові масиви, які створюють сприятливі умови для оздоровлення. Історичний аналіз показав, що ця галузь мала значний вплив на соціально-економічний розвиток регіону, що сприяло створенню робочих місць, зростанню інвестицій та покращенню інфраструктури.

Сучасний стан лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатті свідчить про його великі можливості, але також і про необхідність подальшого розвитку та оптимізації використання ресурсів. Для ефективного розвитку лікувально-оздоровчого туризму необхідно врахувати особливості регіону, зокрема, забезпечити збереження природного середовища, покращити інфраструктуру курортів і санаторіїв, а також зосередитися на підвищенні якості обслуговування.

Таким чином, лікувально-оздоровчий туризм в Закарпатті є важливим фактором економічного та соціального розвитку регіону, який вимагає подальшого дослідження та оптимізації для максимального використання його потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубовик О. Мінеральні води Закарпаття: лікувальні властивості та використання. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2014.

2. Закарпаття: Історія та культура лікувально-оздоровчого туризму, Інститут культури і мистецтв, Львівський національний університет, 2021.

3. Галицька А. В., Закарпатський лікувально-оздоровчий туризм: між історією і сучасністю, Журнал "Туризм і культура", 2020.

4. Вірченко О. Екотуризм в Україні: теорія, практика, перспективи. Київ: Видавництво КНУ, 2018.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЕРВІРУВАННЯ СТОЛУ

Сахно Світлана Віталіївна

канд. псих.наук, доцент кафедри туризму
ДВНЗ «Приазовський Державний Технічний університет»

Циплюнок Карина Олександрівна

студентка спеціальності «туризм і рекреація»
ДВНЗ «Приазовський Державний Технічний університет»

Анотація. В статті розглянуто еволюцію сервування столу, з огляду на історичні традиції та сучасні тенденції. Дослідження базується на аналізі історичних джерел, а також на вивченні сучасних практик та тенденцій.

Ключові слова: сервування столу, історичні аспекти, сучасні тенденції, гастрономічне сервірування, еволюція.

Вступ Сервування столу є невід'ємною складовою культури та гастрономічного досвіду, яке має багатовікову історію. Головна мета сервування - створити гарний настрій, показати свою увагу до клієнта і, звичайно, заявити про статус закладу. Красиво і з любов'ю до клієнта накритий стіл створює приємну обстановку, викликає приємні відчуття і підвищує апетит.

Елегантне оформлення столу стало неодмінним елементом усіх урочистих зібрань. Нині, святковий стіл - це не просто гастрономічна насолода, а й естетичне насолода, включаючи витончений посуд, золоті або срібні прибори, барвисті винні бокали, обручі для тканинних серветок та інші прикраси. Всі ці компоненти неодмінно повинні бути розташовані згідно з нормами сервірування столу, об'єднані у єдину стилістичну концепцію і відповідати світловій та колірній гармонії. Кожна дрібниця, кожен елемент має велике значення. Вони сприяють тому, що святковий стіл може "засяяти" ще більш

яскраво або "потемніти", не встигнувши "проявити" свої кольори.

Навіть найсмачніші і вишуканіші страви можуть зіпсувати непривабливе сервування столу. В першу чергу варто звернути увагу на інтер'єр. Тут використовуємо ідею. Святковий стіл в красивій обстановці доречно виглядатиме. Також важливо, щоб посуд і прилади були високої якості.

Від самого початку людського існування харчування не обмежувалося лише задоволенням фізіологічних потреб, а ставало важливою соціальною подією, де сервування столу відіграло важливу роль. У сучасному світі традиції та еталони сервування столу постійно змінюються, впливаючи на сприйняття їжі та гастрономічний досвід. Україна, як країна з багатою культурною спадщиною, також має свої власні історичні аспекти та сучасні тенденції у сервуванні столу.

Мета роботи. Дослідити історичні традиції сервування столу, виокремити ключові періоди еволюції цієї практики та проаналізувати сучасні тенденції в цій сфері.

Результати дослідження та їх обговорення. За результатами дослідження, історичні традиції сервування столу були досить різноманітними, враховуючи культурні, географічні та історичні різниці. Зокрема, зазначається вплив релігії, політики та соціального стану на формування цих традицій. В сучасному світі спостерігається тенденція до змішування старих та нових традицій, а також до експериментування з різними формами і техніками.

Сервірування столу - це важлива частина культури стравлення їжі. Протягом століть сервірування столу розвивалося і змінювалося відповідно до економічних, соціальних та культурних змін.

Розглянемо основні етапи розвитку сервування столу: 1. Давність. В давні часи люди їли, сидячи на землі, і обідали без посуду. Згодом з'явилися глиняні горщики, і люди почали готувати їжу. Однак сервірування столу на той час було непотрібним. Лише з появою посуду з'явилися столи і стільці. У Греції і Римі, сервірування столу було обрядом, і на застіллях сервірувалися

різноманітні страви, але прилади були досить простими - вони склалися з ножів і ложок [2].

Другий етап — середньовіччя. У середні віки люди почали приймати їжу, сидячи за столом. Однак, сервірування столу було ще досить простим. Лише Карл Великий відродив традиції давніх греків і римлян, що дозволило почати розвивати сервірування столу в Європі. З'явилися скатертини, серветки, столові прилади та посуд. М'ясо стали їсти за допомогою ножа, а з'явилися також і столові ложки.

Третій етап - Новий час. У Новому часі, з'явилися нові матеріали для виготовлення посуду, такі як кришталь, фарфор та порцеляна. Сервірування столу стало відображати соціальний статус господаря [1].

На третьому етапі розвитку сервірування столу, який відбувся в XVII-XVIII століттях, сервіровка стала більш складною і розкішною. На столи почали ставити багато предметів, таких як столові прибори, скатертини, серветки, посуд з різних матеріалів і т.д. В цей період розвивалися ідеї про розкіш та показ важливості свого статусу через сервірування столу. У Франції, де розвивалася вишукана кухня та етикет, почали проводити досить ретельну сервіровку столу.

На четвертому етапі, що відбувся в XIX-XX століттях, сервірування столу стало більш простим і практичним. На зміну розкішному сервіруванню прийшла зручна і лаконічна сервіровка з використанням мінімуму предметів, що забезпечує більш ефективне використання простору на столі. У цей період на передній план вийшли такі важливі принципи, як комфорт, функціональність та ергономіка.

Сьогодні сервірування столу можна вважати індивідуальним. Кожен ресторан, готель або будинок має свій власний стиль сервірування столу. В сучасному світі люди нарешті змогли звільнитися від суворих правил сервірування і стали більш свідомо підходити до декорування столів, керуючись своїм смаком та відчуттям стилю [2].

У сучасному світі сервірування столу стало одним з найважливіших атрибутів будь-якої урочистої події, а також є необхідним елементом в ресторанному бізнесі. Сучасна сервірування столу має певні характеристики, які відрізняють її від минулого.

Основними елементами сучасної сервірування столу є: скатертини та серветки. Скатертини можуть бути виготовлені з різних матеріалів, таких як лляний тканина, бавовна, синтетика, а також з їжаків і штучних матеріалів. Серветки зазвичай знаходяться під тарілками і використовуються для витирання рук після їди. Тарілки. Зазвичай на столі розміщуються декілька тарілок різних розмірів та призначення. Столові прибори. Вони включають в себе ножі, виделки, ложки, чайні ложки та інші. Стакани та келихи. Використовуються для води, соку, вина та інших напоїв. Декор. Сервірування столу може включати в себе різноманітні декоративні елементи, такі як квіти, свічки, намисто і т. д. [3].

Сучасне сервірування столу також має певні правила та етикет, які варто дотримуватися. Наприклад, тарілки повинні бути розташовані на відстані одна від одної, прибори мають бути розміщені в певному порядку, відповідно до їх призначення, а келихи - високою ніжкою зверху з лівого боку тарілки. Крім того, гостей повинно обслуговувати кваліфікований персонал, який знає всі правила та етикет.

Висновки. Сервування столу змінювалося від простих ранніх форм до розкішних і витончених варіантів, що свідчить про розвиток гастрономічних традицій, зміни у соціальному статусі, технологічний прогрес і зміни в дизайні інтер'єру. Історичні аспекти сервування столу відображають етапи розвитку гостинності та кулінарної культури, а також відображають зміни у відношенні до їжі, етикету та соціальних норм. Отже, історичний аналіз сервування столу не тільки допомагає нам розуміти минуле, але й дає важливі уроки для сучасності, показуючи, як сервування столу адаптується до змін у суспільстві і навколишньому світі. Це знання може бути корисним для гастрономів,

дизайнерів інтер'єрів, власників ресторанів та всіх, хто цікавиться гастрономією і культурою столу. Після аналізу традицій та культури сервування столу можна стверджувати, що вони є важливим елементом гастрономічної та культурної ідентичності будь-якого суспільства. Через сервування столу проявляються не лише традиції приготування страв, але і соціальні норми, цінності та уявлення про етикет. Кожна культура має свої унікальні традиції сервування столу, які заслуговують на дослідження та повагу.

Вони можуть відрізнятися за такими характеристиками, як оформлення столу, порядок подачі страв, використання посуду, ритуали та звичаї. Сучасні тенденції в сервуванні столу, хоча і впливають на традиційні практики, але не виключають значимості культурних традицій. Натомість, вони впроваджують нові елементи, які відображають зміни в суспільстві, такі як екологічну свідомість, глобалізацію і технологічний прогрес.

Отже, традиції та культура сервування столу заслуговують на належне визнання як значуща частина нашого культурного багатства, яка продовжує еволюціонувати відповідно до сучасних змін і тенденцій.

Вивчення історичних та сучасних традицій сервування столу дозволяє краще розуміти взаємозв'язок між культурою та її відображенням у побутових практиках. Спостерігається постійна еволюція цієї практики, яка відображає зміни у соціальних звичаях та естетичних уподобаннях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мацько І. Модні тенденції у сервуванні столу. Матеріали конференції: Актуальні проблеми розвитку харчових виробництв, ресторанного господарства. 23.12.2013.
2. Архіпов В. В., Русавська В. А. Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009.
3. Декор столу. Готель і ресторан. 2002. № 4. С. 12–15.

**ПЕРЕВАГИ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ГРАНТІВ ДЛЯ
ЗАПОЧАТКУВАННЯ ВЛАСНОЇ СПРАВИ ТА РОЗВИТКУ ІСНУЮЧОГО
БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

Солоненко Юлія Валеріївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва
корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Мазурук Олександр Володимирович

здобувач вищої освіти
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Досліджено переваги для існуючих бізнесів, а також для майбутніх підприємців, отримання державних грантів для розвитку або створення власної справи. Залучення державних коштів для бізнесів усіх рівнів, дозволить стабілізувати виробництва, створити нові робочі місця та закрити нагальні потреби у державно важливих сферах, а також позитивно відобразиться на сталості економіки країни.

У сьогоденних умовах більшість людей хочуть реалізовувати свої ідеї та проекти через втрату основного виду доходу. Проте, початкового капіталу через непередбачуваність подій люди не мають. Для таких осіб одним із способів отримання фінансової підтримки можуть бути державні гранти.

Державні гранти - це грошова допомога, яку надає держава підприємствам, організаціям та фізичним особам за надання допомоги розвитку певної галузі або реалізації конкретних, стратегічно важливих проектів. В Україні існує багато програм та конкурсів на отримання державних грантів, які призначені для розвитку підприємництва.

У Табл. 1 представлені приклади державних грантових програм, які діють сьогодні.

Державні грантові програми, які діють на даний час

Назва програми	Умови
20 000 грн на стартап та 30 000 грн на масштабування для виробників	<ul style="list-style-type: none"> - відтворення української культурної спадщини; - досвід у даній сфері; - узгодженість та реалістичність існування бізнес ідеї в її географічному розміщені.
Інноваційні лабораторії: новий конкурс програми ЄС «Креативна Європа»	<ul style="list-style-type: none"> - дослідження нових способів виробництва (AI, big data, блокчейн, Metaverse, NFT тощо); - підвищення кваліфікації, навичок та знань для використання нових технологій.
Грантова програма МОМ для постраждалих від війни мікро- та малих підприємств в Україні	<ul style="list-style-type: none"> - офіційно зареєстровані до подання заявки за 1 рік та більше; - належать та зареєстровані виключно громадянам України; - підприємства, що належать до малих та мікропідприємств за розміром, є релованими або здійснюють діяльність в Харківській, Київській, Тернопільській, Івано-Франківській, Чернігівській, Полтавській, Львівській, Дніпропетровській, Закарпатській, Сумській областях.
Гранти на теплиці і сади: поради від Мінагрополітики	<ul style="list-style-type: none"> - юридичні особи або ФОПи, які можуть документально підтвердити право власно або право користування на земельну ділянку.
Мікро грант для підприємців	<ul style="list-style-type: none"> - Створення 1 або 2 робочих місць, в залежності від розміру суми гранту.

Джерело: побудовано авторами на основі [2, 3]

На сьогодні для України також буде актуальним державний грант на покупку земельних ділянок, складів, виробничих площ для релокованих підприємств. Це дозволить підприємцям створити та гарантувати наявність робочих місць в областях, де вони будуть розміщені. Місцева влада зможе отримати додаткові надходження до бюджету у вигляді податків та розвиток інфраструктури міста. Особливо корисним це буде для усіх областей заходу України та частини центральних таких, як: Вінницька, Кіровоградська, Полтавська та Черкаська.

Тому до переваг започаткування власної справи або розвиток існуючого бізнесу за державні гранти, є можливість отримувати кошти без зобов'язань повернення за умов виконання вимог. Такі гранти можуть бути використані для оплати оренди приміщень, закупівлі обладнання та інших потрібних ресурсів, що дозволить зменшити початкові витрати та зменшить підприємницький ризик. Ще однією перевагою є отримання підтримки та консультації від експертів та фахівців, які організують програми грантів. Це дозволяє підприємцю отримати професійну допомогу у розробці бізнес-плану та стратегії розвитку.

Отже, отримання державних грантів є корисним та вдалим рішенням як для фізичних осіб які починають підприємницьку діяльність так і для вже існуючих бізнесів. Гранти дозволяють зменшити ризики, збільшити масштаб проєктів, підвищити інтерес інвесторів та забезпечити доступність додаткових ресурсів. Крім того, отримання гранту свідчить про високу якість самого проєкту, що особливо корисно для подальшого залучення інвесторських коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дія Бізнес: Гранти. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/granti>
2. ЄРОБОТА: Гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu>
3. Економічна Правда: Гранти на бізнес. Як і де отримати безповоротну фінансову допомогу на підприємництво. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/17/690436/>
4. Шара, Є. (2019). Визнання та класифікація державних грантів. *Мистецтво наукової думки*. (3). С. 21-24.

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ

Сук П. Л.,
д.е.н., професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ
Національного університету
біоресурсів і природокористування України
“Ніжинський агротехнічний інститут”,
м. Ніжин, Україна,

Вступ. Відповідно до НП(С)БО 16 “Витрати” витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені [1, п. 7].

Існують витрати, що відображаються у складі фінансових результатів не в періоді їх виникнення, а у наступних періодах. Їх називають витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

ВМП включають витрати, пов’язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо. Облік ВМП ведуть на рахунку 39 “Витрати майбутніх періодів”. За дебетом рахунку 39 відображається накопичення витрат майбутніх періодів, а за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду [2; 3].

Мета – довести доцільність використання оберненого методу на основі валового прибутку для розподілу ВМП.

Матеріали та методи. ВМП потрібно розподіляти між наступними періодами. Їх розподіл можна здійснювати за допомогою методів амортизації

необоротних активів. Наприклад, можна використовувати обернений метод на основі валового прибутку.

Валовий прибуток відображається в статті “Валовий прибуток” (код рядка 2090) Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2).

Валовий прибуток (збиток) обчислюється як алгебраїчна сума між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях) [4; 5].

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі валового прибутку, спочатку потрібно розрахувати їх розподіл за методом на основі валового прибутку і суми переставити у протилежній черговості: перший рік в останній, другий – у передостанній і т.д.

Річна сума ВМП за методом на основі валового прибутку вираховується як добуток суми ВМП, що розподіляються, та коефіцієнта розподілу ВМП, який обчислюється діленням обсягу валового прибутку (планового або фактичного) за відповідні періоди розподілу ВМП на плановий обсяг валового прибутку за увесь період розподілу ВМП.

Для розподілу ВМП за методом на основі валового прибутку використовують формули:

$$PCPBM\P = CPBM\P \times KPBMP,$$

де PCPBM\P – річна сума розподілу ВМП; CPBM\P – сума розподілу ВМП; KPBMP – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = OBP : POBP,$$

де OBP – фактичний або плановий обсяг валового прибутку за періоди розподілу ВМП; POBP – плановий обсяг валового прибутку за увесь період розподілу ВМП.

Розрахунок методу розподілу ВМП на основі валового прибутку можна здійснювати за іншим варіантом:

$$PCPBM\Pi = OBP \times KPB\Pi,$$

$$KPB\Pi = CPBM\Pi : POBP.$$

Розподіляти ВМП за оберненим методом на основі валового прибутку можна за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Розглянемо використання оберненого методу на основі валового прибутку для розподілу ВМП на прикладі.

Приклад. Сума ВМП – 57000 грн, їх строк розподілу – 5 років. Протягом періоду розподілу ВМП планується одержати 185000 грн валового прибутку, у тому числі: за 1-й рік – 84000 грн, за 2-й рік – 31000 грн, за 3-й рік – 28000 грн, за 4-й рік – 25000 грн, за 5-й рік – 17000 грн.

Визначимо коефіцієнт розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,4541 ($84000 : 185000 = 0,4541$), за 2-й рік – 0,1676 ($31000 : 185000 = 0,1676$), за 3-й рік – 0,1514 ($28000 : 185000 = 0,1514$), за 4-й рік – 0,1351 ($25000 : 185000 = 0,1351$), за 5-й рік – 0,0918 ($17000 : 185000 = 0,0918$).

Розподіл ВМП за 1-м способом (від початкової суми ВМП) методу на основі валового прибутку наведено в таблиці 1, а за 1-м способом (від початкової суми ВМП) оберненого методу на основі валового прибутку – в таблиці 2.

Таблиця 1

**Визначення суми розподілу ВМП за методом на основі валового прибутку
(1-й спосіб – від початкової суми ВМП)**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	57000	84000	0,4541	25884
2	57000	31000	0,1676	9553
3	57000	28000	0,1514	8630
4	57000	25000	0,1351	7700
5	57000	17000	0,0918	5233
x	Разом	185000	1	57000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Визначення суми розподілу ВМП за оберненим методом на основі валового прибутку (1-й спосіб – від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	57000	17000	0,0918	5233
2	57000	25000	0,1351	7700
3	57000	28000	0,1514	8630
4	57000	31000	0,1676	9553
5	57000	84000	0,4541	25884
x	Разом	185000	1	57000

[авторська розробка]

Використання 2-го способу (від залишкової суми ВМП) методу розподілу ВМП на основі валового прибутку показано в таблиці 3, а застосування 2-го способу (від залишкової суми ВМП) оберненого методу розподілу ВМП на основі валового прибутку – в таблиці 4.

Таблиця 3

Визначення суми розподілу ВМП за методом на основі валового прибутку (2-й спосіб – від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	57000	84000	0,4541	25884
2	31116	31000	0,1676	5215
3	25901	28000	0,1514	3921
4	21980	25000	0,1351	2970
5	19010	17000	0,0918	19010
x	Разом	185000	1	57000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Визначення суми розподілу ВМП за оберненим методом на основі валового прибутку (2-й спосіб – від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	19010	17000	0,0918	19010
2	21980	25000	0,1351	2970
3	25901	28000	0,1514	3921
4	31116	31000	0,1676	5215
5	57000	84000	0,4541	25884
x	Разом	185000	1	57000

[авторська розробка]

Як видно з даних таблиць 1 і 2, за 1-м способом простого і оберненого методів на основі валового прибутку розподіл ВМП здійснюється повністю. А при 2-му способі простого і оберненого методів на основі валового прибутку в останньому і першому роках відповідно будуть нерозподілені суми ВМП, які відносяться у витрати звітного періоду. Це відбувається тому, що при 1-му способі річна сума розподілу визначається із початкової суми ВМП, а при 2-му способі вона розраховується із залишкової суми ВМП.

Результати і обговорення. Валовий прибуток (збиток) – це результативний показник діяльності підприємства. Він обчислюється як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях.

Сума валового прибутку показує, наскільки прибутковою є основна діяльність підприємства і як варіюється прибутковість у міру змін обсягів і цін [6].

Валовий прибуток (збиток) характеризує суму отриманого прибутку (збитку) підприємства від реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Він визначається без врахування іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків), доходів і втрат від участі в капіталі.

Потрібно відрізнити валовий прибуток від валового виторгу. Валовий виторг або загальний виторг (англ. *Gross sales, gross revenue, total revenue, total sales*) – загальна сума надходжень суб'єкта господарювання від усіх видів діяльності. Валовий прибуток або загальний прибуток (англ. *Gross profit, total profit*) – чистий виторг мінус витрати на виробництво (англ. *Cost of goods sold*).

Щоб розрахувати валовий прибуток підприємства, потрібно від загального доходу відняти загальні витрати підприємства, тобто:

$$TP = TR - TC,$$

де TP (*Total Profit*) – загальний прибуток; TR (*Total Revenue*) – загальний виторг; TC (*Total Cost*) – загальні витрати [7].

Висновки. Розподіляти ВМП можна за оберненим методом амортизації на основі валового прибутку.

Щоб його розрахувати спочатку потрібно розподілити ВМП за методом на основі валового прибутку і суми переставити у зворотній послідовності: перший рік у останній, другий у передостанній і т.д.

Існує два способи визначення оберненого методу на основі валового прибутку: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Законодавством не передбачені методи і способи розподілу ВМП, тому підприємство їх може обирати самостійно залежно від необхідності віднесення сум ВМП у відповідні періоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 січня 2000 р. за № 27/4248. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>.

2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада

1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 07 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

6. Книш О. Як правильно розрахувати прибуток компанії та проаналізувати основні показники / Книш О., Косар А. – 31 березня 2021. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://journal.ostapp.com.ua/uk/articles/post/kak-pravilno-rasscitat-pribyl-kompanii-i-proanalizirovat-osnovnye-pokazateli>.

7. Валовий виторг. – 26 липня 2021. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Валовий_виторг.

ЩОДО СХЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ ЯКИХ РОЗКРАДАЮТЬСЯ ДЕРЖАВНІ КОШТИ. ЯК ЗА ДОПОМОГОЮ «PROZORRO» ВИЯВЛЯТИ ВІДПОВІДНІ ЗЛОЧИНИ

Тишков Владислав Романович

курсант 3-го курсу

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Некlesa Олександр Вікторович

викладач кафедри

кримінального процесу та стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

старший лейтенант поліції

Вступ. / Introductions. В 2016 році в Україні була проведена реформа, яка мала на меті зменшення рівня розкрадання державних коштів шляхом створення нової платформи публічних закупівель «Prozorro». З її допомогою державою виділяються кошти на різні установи, незалежно від форми власності, для проведення різного роду робіт. Перевага відповідної платформи заключається у тому, що замовник проводить відкриті торги в яких перемагає той, хто зможе провести якісну роботу за меншу суму коштів. Однак, з плином часу у відповідній системі знайшлося багато недоліків, які руйнують саму концепцію платформи.

Мета роботи. / Aim. Встановити схеми як використовуються в злочинній діяльності для розкрадання державних коштів за допомогою «Prozorro».

Матеріали та методи./Materials and methods. По-перше, ніким не було передбачено, що учасники торгів не можуть бути в співучасті. Ці компанії не є реальними конкурентами, але діють разом у процесі закупівель. Такі компанії часто разом готують документи, припускаються спільних помилок та можуть

мати спільні контактні дані - адреси, номери телефонів та електронні адреси.

Прикладом може бути ситуація під час якої в тендері бере участь дві компанії. В результаті переможцем відкритих торгів стає компанія «А». Однак, звернувши увагу на тендерну документацію, надану учасниками, можна побачити, наприклад, ідентичність назви файлів, формату, а також часто відповідні файли бувають створені одночасно протягом декількох секунд. В такій ситуації, з метою якнайбільшого викрадення коштів, ціни під час торгів будуть майже не зниженими, а різниця становитиме близько 1%.

Другою схемою є допуск до участі у тендері компаній з «чорного списку» Антимонопольного комітету України. «Чорний список» Антимонопольного комітету (АМКУ) - це список компаній, які були оштрафовані Комісією за порушення правил закупівель. Компаніям з цього списку заборонено брати участь у тендерах протягом трьох років. Цей список доступний онлайн. Замовники зобов'язані відхиляти пропозиції компаній, які порушують правила, але іноді вони не перевіряють, чи є учасник у цьому "чорному списку".

Прикладом може бути ситуація, в якій переможцем тендеру про проведення певних робіт стає компанія, яка раніше притягувалась до відповідальності Антимонопольним комітетом за антиконкурентну поведінку під час тендеру. В такому випадку обов'язковим фактом є подання підприємством фіктивної довідки, що свідчить про те, що вони не притягувались до вищезгаданої відповідальності протягом останніх трьох років.

Інколи застосовується схема «дискримінація учасників». Вона полягає у навмисному створенні умов в тендері під конкретного учасника, тим самим звужуючи коло учасників тендеру.

Наприклад, було відкрито тендер про виконання ремонтних робіт водо- та газопроводу на території підприємства. В умовах участі у тендері замовник вказує обов'язкову наявність певного обладнання для належного виконання зобов'язань, встановлених договором підряду. Крім того, може бути зазначена обов'язкова наявність допоміжних технічних засобів, таких як, наприклад,

наявність власного автотранспорту, призначеного для виконання відповідної роботи. Більш явною ознакою може бути умова, наприклад, наявності у підприємства власного трубопровідного заводу.

Частою практикою є розкрадання коштів за допомогою пов'язаних компаній. Пов'язана компанія - це компанія, яка належить одній особі або близькому родичу чи члену сім'ї. Чи є компанії пов'язаними між собою, можна перевірити в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб. Замовник повинен відхиляти тендерні пропозиції пов'язаних компаній з тих чи інших причин.

Наприклад, у тендері приймають участь дві компанії. За результатами відкритих торгів перемагає підприємство «А». Однак, якщо проаналізувати директорів відповідних компаній можна побачити, що вони перебувають у сімейних відносинах (члени подружжя, брати, сестри тощо) або ж їх власниками є одна й та особа.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результатами дослідження є встановлення найрозповсюдженіших схем та методів розкрадання державних коштів.

Висновки./Conclusions. Підводячи підсумки, можна з упевненістю сказати, що хоч платформа публічних закупівель «Prozorro» справляється зі своєю основною задачею, а саме: зменшення фактів розкрадання державних коштів, однак, все одно відповідні кримінальні правопорушення все одно вчинюються. Відповідний факт свідчить про недосконалість роботи відповідної платформи та про необхідність її удосконалення.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ УКРАЇНИ

Фертікова Тетяна Михайлівна,
канд. економ. наук, доц. кафедри
економіки та підприємництва,
Чорноморський національний університет
ім. П. Могили,
Миколаїв, Україна

Вступ. Повномасштабна війна, яку веде росія проти України, стала причиною спаду національної економіки. Загибель людей, масові руйнування виробничих та інфраструктурних об'єктів, вимушена міграція населення та передислокація бізнесу, необхідність зміни обсягу та структури бюджетних видатків на користь оборони країни та соціальної допомоги різко погіршили соціально-економічний стан країни. Одним з проявів кризи є зміна характеру участі країни у зовнішній торгівлі

Мета. Метою дослідження є визначення характеру зміни участі України у міжнародній торгівлі в умовах повномасштабної війни. Передбачається проаналізувати динаміку та структуру експорту та імпорту; визначити фактори, що спричинили таку динаміку; виявити передумови відновлення масштабів зовнішньої торгівлі країни.

Матеріали і методи. Інформаційною базою дослідження є статистичні дані щодо результатів зовнішньої торгівлі, надані Державною службою статистики та НБУ, законодавство України у сфері регулювання експорту імпорту, аналітичні матеріали з теми. Використано статистичні методи дослідження для виявлення динаміки та структури експорту та імпорту, аналіз та синтез – для визначення причин такої динаміки та обґрунтування передумов збільшення участі країни у міжнародній торгівлі.

Результати і обговорення. За інформацією від Державної служби статистики результати зовнішньої торгівлі товарами і послугами в країні

суттєво погіршилися за рік повномасштабної агресії росії проти України.

За останні п'ять років експорт та імпорту товарів знижувалися у 2020 р., що було пов'язано з пандемією коронавірусу, та у 2022 р., причому скорочення, викликане війною, набагато суттєвіше. Якщо в 2020 р. імпорту зменшився на 10,6%, а експорт – на 1,7%, то в 2022 р. більш помітним є зниження експорту (на 35,1%), ніж імпорту (на 24,1%) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг товарного експорту та імпорту України в 2018 – 2022 рр.

Рік	2018	2019	2020	2021	2022
Обсяг зовнішньої торгівлі					
Обсяг експорту товарів відносно попереднього року, %	109,4	105,7	98,3	138,4	64,9
Обсяг імпорту товарів відносно попереднього року, %	115,3	106,3	89,4	134,1	75,9

Джерело: [7]

Обсяг експорту послуг в 2022 склав 71,7%, а обсяг імпорту – 37,8% обсягу попереднього року (без врахування витрат осіб, що виїхали за кордон та імпорту в межах технічної допомоги). В 2021 р. порівняно з 2020 р. значення даних показників склали 114,2 та 132,9% відповідно.

Зазначені в таблиці 2 види товарів протягом останніх п'яти років мають найбільшу частку в структурі експорту України. В 2020 р. бачимо зниження обсягів реалізації продуктів рослинного походження, недорогоцінних металів та виробів з них в порівнянні з попереднім роком.

Таблиця 2

Зміна частки в структурі експорту та обсягу експорту окремих товарних груп в 2018 – 2022 рр.

Товарна група	Частка в структурі експорту, %					Обсяг експорту відносно попереднього року, %				
	2018	2018	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
Продукти рослинного походження	20,9	25,8	24,2	22,8	30,5	107,3	130,6	92	130,8	86,7
Недорогоцінні метали та вироби з них	24,6	20,5	18,4	23,5	13,6	114,9	88,2	88	177,1	37,5
Жири та олії тваринного або рослинного походження	9,5	9,5	11,7	10,3	13,5	97,6	105,2	121,4	122,5	84,5
Мінеральні продукти	9,2	9,7	10,8	12,4	9,8	109,9	112,1	109,6	157,8	51,4
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	9,8	8,9	9,1	7,7	8,5	108,8	95,9	100,5	117,2	71

Джерело: складено за даними [7]

Експорт останньої товарної групи та мінеральних продуктів критично знизився в 2022 р.

В таблиці 3 представлено шість товарних груп, частки яких є найбільшими в структурі товарного імпорту. По всіх товарних групах спостерігається приріст обсягу імпорту в 2018-2019 рр. та 2021 р. і падіння в 2020 та 2022 рр..

Таблиця 3

Зміна частки в структурі імпорту та обсягу імпорту окремих товарних груп в 2018 – 2022 рр.

Товарна група	Частка в структурі імпорту, %					Обсяг імпорту відносно попереднього року, %				
	2018	2018	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
Мінеральні продукти	24,8	21,4	15,9	20,5	23,7	113,5	91,5	66,5	173,4	87,6
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	20,9	21,9	21,3	19,5	16,6	120,7	111,4	86,8	123,0	64,6
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	12,3	12,3	13,5	13,4	11,4	107,8	106,0	98,0	132,9	64,7
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	8,0	10,1	10,6	10,4	10,2	108,9	135,3	93,2	131,9	74,3
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	6,2	5,9	6,3	6,6	5,9	109,6	100,2	95,5	141,5	67,4
Недорогоцінні метали та вироби з них	6,3	6,0	5,8	6,0	4,7	118,7	102,1	85,7	139,7	59,2

Джерело: складено за даними [7]

В структурі експорту послуг в 2021-2022 рр. найбільші частки посідають послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги (29,3% в 2021 р. та 45% в 2022 р.), транспортні послуги (40,4 та 32,3%), послуги з переробки матеріальних ресурсів (11,6 та 10,1%). В 2021 р. обсяги їх експорту зросли в порівнянні з попереднім роком, тоді як в 2022 р. відбулося падіння по даним групам на 7,9%, 36,4% та 40,1% відповідно.

Перелік послуг, що домінують в структурі імпорту в 2021, відрізняється від такого переліку в 2022 рр.. В 2021 р. три перші позиції посідають транспортні послуги (22,8%), послуги, пов'язані з подорожами (20,8%) та ділові послуги (14,7%). В 2022 р. імпорт послуг, пов'язаних з подорожами, впав на

88,2%. Тож перші три позиції за часткою в структурі імпорту посіли транспортні послуги (34,5%), ділові послуги (17,8%) та послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (13,7%). В порівнянні з 2021 р. їх обсяг знизився на 41,5%, 53% та 41,9% відповідно.

Внаслідок зазначеної динаміки дефіцит торгового балансу склав в 2022 р. 25,9 млрд дол. США, що є найбільшим значенням за попередні десять років. Водночас, як свідчать дані платіжного балансу, сальдо поточного рахунку є додатним за рахунок зменшення виплачених за інвестиціями доходів при збереженні обсягу отриманих надходжень на рівні попередніх років, а також за рахунок грантів та гуманітарної допомоги від інших держав [2].

Російська агресія сприяла зміні переліку найбільших торговельних партнерів України (див. табл. 4).

Таблиця 4

Країни-лідери за часткою в зовнішній торгівлі з Україною

2021		2022	
Частка країн в структурі українського експорту товарів, %	Частка країн в структурі українського імпорту товарів, %	Частка країн в структурі українського експорту товарів, %	Частка країн в структурі українського імпорту товарів, %
Китай – 11,8	Китай – 15	Польща – 15,1	Китай – 14,6
Польща – 7,7	російська федерація – 9,1	Румунія – 8,7	Польща – 9,3
російська федерація - 5	Німеччина – 8,2	Турція – 6,7	російська федерація – 9,3
Італія – 5,1	Польща 6,8	Угорщина – 5,2	Німеччина 7,5
Німеччина – 4,2	США – 4,5	Німеччина – 5,1	Туреччина - 5,7

Джерело: [4, 5]

Зміна обсягів зовнішньої торгівлі відбувається під впливом військової загрози та несприятливих макроекономічних чинників, що діють на бізнес загалом, державного регулювання експорту та імпорту товарів і послуг, правових обмежень, пов'язаних з військовим часом, що чинять вплив на підприємницьку діяльність.

З початку повномасштабної війни в Україні зменшуються обсяги виробництва товарів і послуг, в першу чергу, внаслідок безпосередніх втрат життя і майна або високих загроз таких втрат, що змусило частину суб'єктів

господарювання призупинити діяльність або здійснити релокацію підприємств. За оцінками Київської школи економіки, станом на грудень 2022 року величина задокументованих збитків, пов'язаних з пошкодженням майна в Україні, склала 137,8 млрд дол.. Близько 26% цієї суми – збитки, завдані транспортній інфраструктурі, що спричинило проблеми з логістикою [3]. Зменшився попит та змінилася його структура. Міграція населення обумовила зміни пропозиції праці. В умовах інфляції та жорсткої монетарної політики НБУ зменшилася доступність фінансових ресурсів для суб'єктів господарювання.

Російське вторгнення у 2022 р. супроводжувалося блокадою портів, що безпосередньо сприяло скороченню експорту та імпорту. У липні завдяки підписанню Зернової угоди відбулося часткове зняття морської блокади, що дозволило відновити експорт сільськогосподарської продукції, але для транспортування продукції промислового призначення використовувався автомобільний та залізничний транспорт. Загалом за підсумками 2022 р. авіап перевезення зменшилися на 90% в порівнянні з попереднім роком, морські перевезення – на 85%, залізничні – на 48%, автомобільні – на 22% [6].

Адаптуючись до потреб військового стану уряд протягом 2022 р. запроваджував зміни умов здійснення експортно-імпоротної діяльності. Протягом року коригувався перелік товарів, зазначених в Постанові КМУ від 29.12.21 № 1424 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік». Із запровадженням воєнного стану було забезпечено можливість імпорту певних категорій товарів за спрощеною процедурою (в тому числі з відстроченням сплати митних платежів або звільненням від оподаткування). Певний вплив на стан зовнішньої торгівлі здійснювали заходи з валютного регулювання НБУ. Наприклад, з 5.04.23 для переважної більшості експортно-імпортних операцій було запроваджено граничний термін розрахунків в 90 календарних днів (пізніше 120 днів), тоді як в мирні часи цей термін становить 365 днів. 24.02.23 Постановою НБУ №18 було заборонено здійснювати транскордонний переказ валютних цінностей з

України та переказ коштів на кореспондентські рахунки, за виключенням випадків оплати товарів критичного імпорту. Перелік таких товарів регулярно оновлюється КМУ [1].

Очевидно, що найголовнішим фактором відновлення масштабу експорту-імпорту є усунення військової загрози. Важливими чинниками є нарощення обсягів виробництва, відбудова інфраструктурних об'єктів, зняття обмежень на авіа- та морські перевезення, створення сприятливих правових умов для експорту-імпорту. В той же час від суб'єктів господарювання залежить ефективність пошуку торговельних партнерів та адаптація до логістичних обмежень, обумовлених війною.

Висновки. За рік повномасштабної війни в Україні зменшилися обсяги та змінилася структура експорту-імпорту товарів і послуг. Причиною цього є високі ризики втрати життя і майна, тимчасова окупація частини території країни, руйнування виробничих та інфраструктурних об'єктів, чисельні логістичні обмеження, несприятлива для зовнішньої торгівлі макроекономічна динаміка. Правове регулювання участі бізнесу в міжнародній торгівлі створює різні умови для експорту-імпорту окремих видів товарів і послуг. Вплив багатьох несприятливих чинників буде тривати до завершення війни, але пошук шляхів вирішення логістичних проблем, встановлення зв'язків з новими торговельними партнерами допоможе вітчизняному бізнесу відновити зовнішньоторговельну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бебик Т. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni (дата звернення 15.05.23)
2. Динаміка платіжного балансу України. Національний банк України (сайт). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 11.05.23)

3. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, зросла до майже \$138 млрд. Київська школа економіки (сайт). 2023. 24 січня. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosla-do-mayzhe-138-mlrd/> (дата звернення 13.05.23)
4. Зовнішня торгівля України з окремими країнами за період з 01.01.2022 р. по 31.12.2022 р.. Державна митна служба України (сайт). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 15.05.23)
5. Зовнішня торгівля України з окремими країнами за період з 01.01.2022 р. по 31.12.2022 р.. Державна митна служба України (сайт). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 15.05.23)
6. Ринок вантажних перевезень у 2022 році. Портал топ-менеджерів оптової та роздрібною торгівлі (сайт). URL: <https://trademaster.ua/articles/313620> (дата звернення 15.05.23)
7. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2018 – 2019 рр. Державна служба статистики України (сайт). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.05.23)

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ В СФЕРІ ШОУ-БІЗНЕСУ

Фоменко Валерія Романівна

Студентка

Київський національний університет

культури і мистецтв

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Шоу-бізнес, як одна зі складових цілісної системи сучасної української культури, відображає магістральні тенденції трансформації традиційної національно-пісенної творчості останніх десятиліть в різножанрові напрямки естрадної музики у вітчизняному культурно мистецькому просторі [1, ст. 3].

Сфера шоу-бізнесу є особливою і динамічною галуззю, яка включає в себе різноманітні види розваг, вистав, концертів, кіноіндустрію, теле- та радіошоу, модельний бізнес та багато іншого. Ціна на шоу-бізнесові події та послуги може відрізнитися від інших галузей і мати свої особливості у ціноутворенні.

Формування інфраструктури вітчизняного шоу-бізнесу тривалий час перебувало під впливом російських та західних маркетингових стратегій та менеджерських технологій, однак ціннісні домінанти, що утвердилися в умовах відродження української культури 1990-их років дозволили підняти сучасний український шоу-продукт на рівень високого мистецтва [1, ст. 3].

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є вивчення особливостей ціноутворення в сфері шоу-бізнесу. Ми зосередимо на аналізі факторів, що впливають на визначення цін на шоу-бізнесові події, а також на розгляді стратегій ціноутворення, які використовуються в цій галузі.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Шоу-бізнес виступає специфічним культурним феноменом сучасного соціокультурного простору. З точки зору структури всі види шоу-програм поєднують кілька основних елементів: музичний, розмовно-комунікативний, візуально-світловий, ігровий,

рухливо-пластичний, презентаційний [2, ст. 2].

Сучасному шоу-бізнесу в якості специфічних відмінностей властиві [2, ст. 2]:

1. тотальність впливу на всі прошарки суспільства й одночасне охоплення великої аудиторії, пов'язані з поширенням теле- та інтернет простору;

2. популізм, виражений у спрощеному змісті видовищ;

3. технологічність, яка полягає у можливості використання досягнень науково-технічного прогресу;

4. культурна синкретичність, яка поєднує різні види мистецтв;

5. поліфункціональність, яка полягає в об'єднанні і одночасному впливові низки функцій (економічної, виховної, пізнавальної, розважальної, видовищної, культової тощо);

6. продуктивна надмірність, яка проявляється в пропозиції такої кількості видовищ, що перевершують споживчі можливості суспільства.

Особливості ціноутворення в сфері шоу-бізнесу можуть варіюватись залежно від конкретного сегмента цього індустріального сектору.

Однак, у загальному розумінні, деякі з матеріалів та методів, які використовуються при ціноутворенні в шоу-бізнесі, включають наступне:

1. *Затрати на виробництво:* Ціноутворення в шоу-бізнесі часто враховує затрати на виробництво, такі як витрати на локацію, сценографію, освітлення, звукове обладнання, костюми, реквізит і спеціальні ефекти. Ці витрати можуть бути значними і враховуються при визначенні ціни на шоу.

2. *Гонорари артистів:* У шоу-бізнесі гонорари артистів грають важливу роль у ціноутворенні. Велика популярність артиста, його статус зірки та попит на його виступи можуть суттєво впливати на розмір гонорару. Витрати на гонорари артистів можуть бути високими, і вони враховуються під час визначення ціни на квитки або вартість участі в шоу.

3. *Маркетинг та реклама:* Ціноутворення в шоу-бізнесі часто

враховує витрати на маркетинг та рекламу. Просування події, рекламні кампанії, рекламні матеріали, рекламні акції та інші маркетингові зусилля можуть впливати на ціну квитків або вартість участі в шоу.

4. *Конкуренція:* Конкуренція в шоу-бізнесі також може впливати на ціноутворення. Наявність альтернативних подій або виступів може змусити організатор підвищити атрактивність свого шоу шляхом зниження ціни або надання додаткових переваг для відвідувачів.

5. *Аналіз попиту:* Вивчення попиту на певне шоу або подію є важливим фактором при визначенні ціни. Аналіз ринку, дослідження цільової аудиторії, оцінка інтересу та готовності платити за виступи або події допомагають організаторам визначити оптимальну ціну.

6. *Репутація та статус:* Репутація артиста, продюсера або організатора може мати великий вплив на ціноутворення. Відомість і успіхи в даній галузі можуть впливати на сприйняття цін та готовність платити за виступи.

7. *Цінові пакети:* Організатори можуть використовувати стратегію різноманітних цінових пакетів, таких як VIP-пакети, групові знижки, сезонні абонементи тощо. Це дає можливість задовольнити потреби різних категорій клієнтів та створити більше можливостей для отримання доходів.

8. *Динамічне ціноутворення:* В деяких випадках організатори можуть використовувати методи динамічного ціноутворення, коли ціна залежить від попиту та часу придбання квитків. Це може означати, що ціна може змінюватись відповідно до запиту на шоу або подію.

9. *Управління ризиками:* В сфері шоу-бізнесу існують певні ризики, такі як можливість скасування або зміни дати події, зміни учасників, технічні проблеми тощо. Організатори можуть враховувати ці ризики при визначенні ціни та включати страхові витрати або резервні фонди для вирішення непередбачуваних ситуацій.

Нарешті, важливо враховувати, що ціноутворення в сфері шоу-бізнесу є

складним процесом, який включає в себе багато факторів. Кожен організатор може використовувати свої власні матеріали та методи для визначення цін, враховуючи особливості своєї події та цільової аудиторії.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналізуючи ціноутворення в сфері шоу-бізнесу, було виявлено кілька основних факторів, що впливають на визначення цін. Одним з найважливіших факторів є популярність артиста чи події. Артисти з великою базою фанів та високим попитом можуть встановлювати вищі ціни на свої виступи. Також важливими факторами є місце проведення події, розмір аудиторії та рівень престижності. Якщо подія відбувається на престижній локації або привертає увагу великої аудиторії, ціни на квитки можуть бути вищими.

Крім того, вид події також впливає на ціноутворення. Наприклад, концерти відомих гуртів або музичних зірок можуть мати вищі ціни, оскільки попит на них зазвичай є великим. Також увагу слід звернути на витрати, пов'язані з організацією події, такі як оренда майданчика, зарплата артистів і персоналу, технічне обладнання та реклама. Усі ці витрати також можуть вплинути на кінцеву ціну.

Стратегії ціноутворення в шоу-бізнесі можуть варіюватися. Деякі організатори використовують стратегію диференційованого ціноутворення, де ціни на квитки залежать від розташування місця або категорії місць. Інші можуть встановлювати фіксовані ціни для всіх місць. Також популярна стратегія "динамічного ціноутворення", коли ціни можуть змінюватися в залежності від попиту і ринкових умов.

Висновки./Conclusions. Ціноутворення в сфері шоу-бізнесу має свої особливості через динаміку цієї галузі та великий попит на розважальні події. Популярність артиста, розмір аудиторії, місце проведення та вид події є основними факторами, які впливають на визначення цін. Стратегії ціноутворення можуть варіюватися, і організатори можуть використовувати різні підходи для максимізації прибутку та задоволення потреб своїх клієнтів.

Важливо збалансувати ціну так, щоб вона відповідала сприйняттю цінності, яку отримує аудиторія. Крім того, розуміння конкурентного середовища і аналіз цінових стратегій конкурентів можуть допомогти встановити конкурентоспроможні ціни.

Насамперед, вирішення питання про ціноутворення вимагає ретельного дослідження міжнародного та внутрішнього ринку шоу-бізнесу, включаючи аналіз попиту, конкуренції та тенденцій. Розуміння переваг і слабкостей власного продукту або послуги порівняно з конкурентами також є важливим.

У ціноутворенні важливо враховувати цінову еластичність попиту, тобто визначити, як реагує аудиторія на зміну цін. Якщо попит на певну подію є нееластичним, організатори можуть встановити вищі ціни, щоб отримати більший дохід. У випадку еластичного попиту можуть бути використані стратегії зниження цін для привертання більшої аудиторії.

Також важливо враховувати сезонні фактори, спеціальні пропозиції, знижки та бонусні програми для залучення і утримання клієнтів. Гнучкість у ціноутворенні може допомогти привернути нову аудиторію, стимулювати повторні покупки та підтримувати лояльність клієнтів.

Усі ці аспекти враховуються при визначенні цін у сфері шоу-бізнесу, але варто зазначити, що немає універсальної стратегії ціноутворення, і кожен випадок може мати свої власні особливості. Ціноутворення в шоу-бізнесі вимагає постійного моніторингу ринку, аналізу тенденцій і реагування на зміни у попиті та конкурентному середовищі. Крім того, важливо забезпечити високу якість подій і послуг, що відповідає встановленим цінам, щоб задовольнити очікування аудиторії та забезпечити їх задоволення.

Враховуючи ці фактори, організатори шоу-бізнесу можуть встановлювати конкурентоспроможні ціни, привертати аудиторію, максимізувати свій прибуток та стимулювати розвиток галузі. Ціноутворення в шоу-бізнесі є складним процесом, що вимагає розуміння ринкових умов, сприйняття цінності аудиторії та використання стратегій, які відповідають конкретним умовам та

ФІНАНСОВІ ІНТЕРЕСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фурсова Вікторія Анатоліївна,

к.е.н., доцент

Валігурська Аріна Костянтинівна,

Студентка

Національний аерокосмічний університет

імені М. Є. Жуковського «ХАІ»

м. Харків, Україна

Вступ. У сучасній економіці знань важливе місце займає інноваційна діяльність, яка є драйвером розвитку економіки країни. Але, сталий розвиток як окремих індивідів та господарюючих суб'єктів, так і держави та суспільства у цілому, залежить від задоволеності їх фінансових інтересів, які складно переплетені між собою. Тому особливу актуальність набуває досягнення їх взаємо-узгодженості у процесі діяльності суб'єктів господарювання, оскільки їх розбалансування може призвести до конфліктів й проблем фінансової безпеки.

Метою дослідження є визначення фінансових інтересів в процесі проведення інноваційної діяльності суб'єктами господарювання.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети в дослідженні було використано загальнонаукові методи дослідження: структурно-логічний аналіз – для визначення взаємозв'язків між основними поняттями дослідження та його складовими, абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків.

Результати та обговорення. На сьогодні серед дослідників й досі не має сталої думки щодо визначення сутності фінансових інтересів. Більшість авторів розглядає «фінансові інтереси» як складову «фінансової» або «економічної безпеки» [1-3]. Як зазначає О. П. Гетманець поняття «фінансові інтереси» є похідним від понять «фінанси» та «інтереси» [3]. У загальному значенні «фінансові інтереси» суб'єктів господарювання відображають їх цілі і потреби в галузі фінансів і доходів. Вони являють собою сукупність матеріальних і

фінансових вигід, які суб'єкт господарювання очікує отримати від проведення економічної діяльності і управління своїми фінансовими ресурсами.

Фінансові інтереси суб'єктів господарювання можуть варіюватися залежно від їхнього типу, розміру, галузі діяльності та стратегії. Врахування і задоволення фінансових інтересів є важливим аспектом управління суб'єктами господарювання і сприяє досягненню їхніх цілей і успіху в економічній сфері. Ключові сутнісні ознаки фінансових інтересів наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Сутнісні ознаки фінансових інтересів суб'єктів господарювання

Ознака	Характеристика
Зв'язок між об'єктом та суб'єктом	Фінансові інтереси пов'язують об'єкт (те, на що спрямований інтерес), і суб'єкт (того, хто конкретно має цей інтерес).
Відображення потреб	Фінансові інтереси відображають потреби суб'єкта господарювання, задоволення яких забезпечує реалізацію основних цілей його фінансової діяльності.
Наявність фінансових ресурсів	Фінансові інтереси обумовлюють необхідність забезпечення всіма видами фінансових ресурсів у повному обсязі для ведення ефективної фінансово-господарської діяльності.
Реалізація фінансових інтересів	Відображає спільну думку власників та менеджменту суб'єкта господарювання
Використання фінансових інструментів (технологій)	Фінансові інтереси забезпечуються шляхом використання певних фінансових інструментів (технологій).
Мінливість фінансових інтересів	Фінансові інтереси суб'єкта господарювання змінюються у часових періодах, їх корегують на кожному з етапів розвитку суб'єкта господарювання
Необхідність узгодження фінансових інтересів	Фінансові інтереси господарюючих суб'єктів повинні бути збалансовані з фінансовими інтересами суб'єктів із його економічного оточення (покупці, постачальники, кредитори, конкуренти) та інтересами внутрішніх служб компанії, оскільки це може вплинути на їх подальший розвиток.

Джерело: складено за даними [5]

Економічний зміст фінансових інтересів суб'єктів господарювання полягає в отриманні прибутку, забезпеченні фінансової стабільності та зростанні власного капіталу. Основні складові фінансових інтересів включають [4, 5]:

1. Прибуток. Суб'єкти господарювання в процесі діяльності прагнуть отримати прибуток, який є винагородою за вкладені ресурси і ризик, і дозволяє забезпечити фінансову стійкість, зростання капіталу та розвиток підприємства.

2. Фінансова стабільність. Суб'єкти господарювання прагнуть до

забезпечення стабільності своїх фінансових показників, таких як ліквідність, рентабельність та платоспроможність. Фінансова стабільність дозволяє зменшити ризики і забезпечити довгострокову стійкість бізнесу.

3. Зростання капіталу. Суб'єкти господарювання бажають збільшити власний капітал за рахунок накопичення прибутку та інвестування. Зростання капіталу відкриває нові можливості для розвитку, розширення діяльності та конкурентоспроможності.

Що стосується фінансових інтересів в процесі інноваційної діяльності, то вони відображають потребу суб'єктів господарювання у фінансовій підтримці та вигодах, пов'язаних з інноваційними проектами. Оскільки інновації можуть бути витратними та ризиковими, фінансові інтереси відіграють важливу роль у забезпеченні успішної реалізації інноваційних ідей. Серед ключових аспектів фінансових інтересів в процесі інноваційної взаємодії можна виділити наступні:

1. Фінансування інноваційних проектів. Одним із фінансових інтересів суб'єктів господарювання, які займаються інноваційною діяльністю, є забезпечення фінансування для розробки та впровадження інноваційних проектів. Це може включати залучення капіталу від інвесторів, отримання кредитів у банківських установ або використання грантів та програм фінансування, які надаються урядом або спеціалізованими організаціями.

2. Забезпечення прибутковості інновацій. Головним фінансовим інтересом компаній є досягнення прибутковості від інноваційних проектів. Це може бути досягнуто шляхом комерціалізації нових продуктів або послуг, отримання патентів і ліцензій, підвищення конкурентоспроможності на ринку та залучення нових клієнтів.

3. Мінімізація фінансових ризиків. Фінансовий інтерес суб'єктів інноваційної діяльності також пов'язано з мінімізацією фінансових ризиків, які виникають в ході впровадження інноваційних проектів. У такому випадку, вони можуть застосовувати стратегії ризик-менеджменту, використовувати фінансові інструменти для зменшення ризиків і забезпечення фінансової стабільності.

4. Захист інтелектуальної власності. Фінансові інтереси включають також захист інтелектуальної власності, яка створюється в процесі інноваційної діяльності. Суб'єкти господарювання намагаються отримувати патенти, авторські права або інші форми правового захисту, щоб забезпечити їхню ексклюзивність і виключні права на використання своїх інновацій.

Висновки. Загалом, фінансові інтереси в інноваційній діяльності орієнтовані на забезпечення стабільності фінансового стану, досягнення прибутковості та забезпечення довгострокового успіху підприємства. Також, фінансові інтереси в інноваційній діяльності сприяють стимулюванню інвестицій в дослідження та розвиток, сприяють розширенню меж можливого та розвитку нових технологій та продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біляк Ю. В. Систематизація наукових поглядів на сутність фінансової безпеки. Економіка та держава. – 2020. – № 8. – С. 78–82. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.8.78.

2. Климаш Н. І., Соловей К. В. Наукові підходи до визначення сутності поняття «фінансова безпека // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – № 16(1). – С. 120–123. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_16/1/31.pdf.

3. Фурсова В., Гавриш, Г., Солоха, А. Аналіз теоретичних підходів до визначення дефініції «фінансова безпека підприємства» // Економіка та суспільство. – 2021. – №32. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-12>

4. Гетманець О. П. Правова природа фінансових інтересів держави в бюджетному процесі в Україні // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 3 (70). – С. 92-99.

5. Яструбецька Л., Терешко О. Особливості забезпечення фінансових інтересів суб'єктів господарювання формування ринкової економіки в Україні. 2019. – Вип. 42. – С. 165-173.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО АДАПТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ДО ВОЄННИХ ПОДІЙ

Шапа Надія Миколаївна

к.е.н, доцент кафедри менеджменту
управління проектами та логістики

Каменська Вероніка Андріївна

Студентка

Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури, м. Дніпро

Вступ. / Introductions. Наразі в Україні відбуваються воєнні події, але люди продовжують жити та працювати. Усі управлінці щодня приймають безліч рішень, однак, через непередбачуваність воєнних дій, приймати правильні рішення стає набагато складніше, а від правильності управлінського рішення залежить майбутнє підприємства. З цим пов'язана актуальність досліджуваного питання – як адаптуватися до воєнних подій та вміти приймати вірні рішення в таких ситуаціях.

Мета роботи. / Aim. Дослідити процес прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та воєнних подій. Визначити головні принципи та запропонувати модель мислення керівника і формування власного стилю прийняття рішень.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження використовувалися науково-теоретичні та відео-матеріали, інтернет-ресурси; були застосовані загально-логічні методи дослідження: аналіз, синтез, аналогія.

Результати та обговорення./Results and discussion. Управлінське рішення – це результат вибору суб'єктом (органом) управління способу дій, спрямованих на розв'язання певної проблеми управління [1].

Основна мета управлінського рішення — забезпечити координуючий (регулюючий) вплив на систему керування, щоб сприяти досягненню цілей підприємства.

Прийняття управлінських рішень — це визначальний процес управлінської діяльності, оскільки він формує напрямки діяльності організації та її окремих працівників. Робота з прийняття управлінських рішень вимагає від менеджерів високого рівня компетентності, іноді значних витрат часу, енергії та досвіду. Як результат, прийняття ефективного стратегічного рішення для підприємства є передумовою забезпечення конкурентоспроможності продукції та фірми на ринку, формування раціональних організаційних структур, проведення правильної кадрової політики та ефективного використання виробничих потужностей, регулювання соціально-психологічних відносин на підприємстві, створення позитивного іміджу та інше [2].

Процес прийняття управлінських рішень здійснюється учасниками рішення, тому він часто має суб'єктивний характер і залежить від особистісних якостей, компетентностей та досвіду учасників рішення, а також від того середовища, в якому воно має бути прийняте.

Середовище прийняття рішень – це обставини, при яких приймається рішення [3]. До середовищ прийняття управлінських рішень відносяться: визначеність, ризик та невизначеність.

Воєнні умови, в яких наразі ми живемо, це умови великої невизначеності, бо ми не знаємо, що може відбутися в дану хвилину, тому приймати управлінські рішення дуже складно.

Невизначеність – це об'єктивна неможливість здобуття абсолютного знання про об'єктивні та суб'єктивні фактори функціонування системи, неоднозначність її параметрів.

В умовах невизначеності неможливо застосовувати звичні моделі поведінки та дій. І це, з одного боку, сприймається людиною негативно - загроза, стрес, страх змін, але, з іншого боку, дає поштовх до розвитку, пошуку нових можливостей, тобто створює бойовий стрес. Будь-яка еволюція це зміна форм життя, діяльності, і вона не можлива без пошуку нових можливостей, які відповідають оточуючому середовищу.

В умовах невизначеності прийняття рішень ускладнюється, саме тому, що звичні підходи не спрацьовують. Необхідно розвивати креативність та нестандартність. Щоб сприймати невизначеність як двигун розкриття власних можливостей, менеджеру особливо важливо формувати власний стиль прийняття рішень.

За думкою науковця В. Зеленіна [4, 5, 6], важливо керуватися такими принципами прийняття рішень в умовах невизначеності:

1. Розгляд та сприйняття оточуючих подій як простору до можливостей та еволюції.

2. Зміна уяви про реальність. Задача людини проаналізувати, чи відповідають її уяві про реальність фактичні події. Наприклад, в умовах великої кількості інформації, особливо емоційних підтекстів, є ризик підміни реальності, коли події відбуваються в інших просторах та з іншими людьми.

3. Руйнування обумовленості, тобто стандартних схем прийняття рішень.

Генеральний директор IDS Ukraine Марко Ткачук дав такі поради для прийняття управлінських рішень під час війни [7]:

- Створіть спеціальний орган управління.
- Під час криз в управлінні головне – не провалитися у мікроменеджмент.
- Під час кризи реагуйте оперативно.
- Регулярна підтримка зв'язку з командою – запорука обізнаності у поточних справах.
- Зміна стратегії під час війни – необхідний крок.
- Підготуйтеся до прийняття складних рішень.
- Зберігайте якість, щоб залишатися лідером у своєму сегменті.
- Будьте готові до проблем з кадрами та допомагайте своїм співробітникам.

Як підсумок: швидке прийняття рішень, гнучкість, наполегливість, позиція «я відбудуюся, я працюватиму всупереч війні» – саме це рецепт

виживання в поточних умовах.

На підставі думок експертів [8] запропонуємо покрокову модель масштабування мислення керівника в процесі прийняття управлінського рішення:

1. Усвідомити свою картинку світу.
2. Усвідомити свій процес мислення.
3. Оцінити свій емоційний стан. Виходячи з цього емоційного стану зазвичай ми діємо.
4. Розробити стратегію прийняття та реалізації рішення.
5. Оцінити результат.

Цю модель можна записати у такому вигляді: думка → емоційний стан → дія → результат.

Наш мозок не звик працювати у цілком незнайомій ситуації. Є типові ситуації, де ми вже звикли діяти автоматично, а є незвичайні - воєнні ситуації, в яких треба думати, як вчинити. Для спрощення цього завдання можна використовувати такий алгоритм [4]:

1. Висловлюватися чітко, зрозуміло і якомога зручніше.
2. Вміти обґрунтовувати свої рішення.
3. Мати достовірну інформацію.
4. Шукати альтернативу:
5. Мати відкритість розуму.

Вправи для того, щоб приймати рішення у період невизначеності [4]:

1. Навчитися прибирати внутрішню цензуру. Потрібно запитати себе: "Чого я не помічаю?" або "Що я ігнорую?".

2. Робити винятки із правил. Бувають такі ситуації, де звичні нам правила варто порушити або трохи змінити для даної ситуації.

3. Замінити або переосмислити причинно-наслідковий зв'язок. Візьміть будь-який причинно-наслідковий зв'язок, побудований за принципом "якщо ..., то ...". А тепер замініть його на "Якщо..., але...". Наприклад, Якщо мною опанує

страх, то в мене не працюватиме раціональне мислення. Змінюємо конструкцію та отримуємо: Мною опанував страх, але я включу раціональне мислення. Це допоможе менеджеру зрозуміти, як може бути по-іншому.

4. Аналізувати ситуації з погляду спостерігача. Зберігати спокій та включити критичне мислення.

5. Рухатися маленькими кроками. Думати короткими проміжками.

Висновки./Conclusions. Було розглянуто сутність поняття «управлінське рішення» та роль керівника / учасників в процесі його прийняття. Наведено принципи прийняття рішень в умовах невизначеності та воєнних подій, систематизовано поради фахівців, що сприяють ефективному процесу прийняття рішень. Запропоновано модель масштабування мислення керівника і формування власного стилю прийняття рішень, а також наведено алгоритм дій, який здатен допомогти приймати ефективні управлінські рішення щодо адаптації діяльності підприємства до воєнних подій. Запропоновано вправи для розвитку відповідної управлінської компетенції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Прийняття управлінських рішень : навчальний посібник / Ю. Є. Петруня, Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін. ; за ред. Ю. Є. Петруні. [3-тє вид., переробл. і доп.]. – Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. – 209 с.

2. Електронний підручник «Методи прийняття управлінських рішень», Яременко О. Ф., URL: <https://msn.khmnu.edu.ua/mod/page/view.php?id=110977>

3. Теорія прийняття рішень [Прийняття управлінських рішень у різних умовах середовища] підручник. / За заг. ред. Бутка М. П. [М. П. Бутко, І. М. Бутко, В. П. Мащенко та ін.] – К. : «Центр учбової літератури», 2015. 360 с. URL: https://pidru4niki.com/2015101166593/menedzhment/priynyattya_upravlinskih_rishen_riznih_umovah_seredovischa

4. В. Зеленін. Боевой коучинг: адекватность в принятии решений, URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=rHzZPazJKDA&t=16s>

5. В. Зеленін. Як приймати адекватні рішення в умовах війни, URL: https://www.youtube.com/watch?v=Enr_662JVkM&t=1356s

6. В. Зеленін. Как принимать верные решения в ситуации внешней угрозы, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f5OHGIhtzyk>

7. Сайт ThePage.UA, URL: <https://thepage.ua/experts/kak-biznesu-vyzhit-vo-vremya-vojny-sovety-dlya-predprinimatelej>

8. Ірина Золотаревич. Як приймати рішення у період війни, URL: <https://www.youtube.com/live/yERzlfIW8p0?feature=share>

**ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА: СПРИЯННЯ СТАЛОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ
ЗРОСТАННЮ В КРАЇНАХ ЄС**

Шкурат Марія Євгенівна

кандидат економічних наук

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Петрова Вікторія Сергіївна

студентка 1 курсу СО «Магістр»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Анотація. Останніми роками концепція зеленої економіки привернула значну увагу, особливо в умовах, коли країни намагаються вирішити проблеми, пов'язані зі зміною клімату та погіршенням навколишнього середовища. У Європейському Союзі (ЄС) сприяння сталому економічному зростанню стало ключовою політичною метою, спрямованою на узгодження економічного розвитку зі збереженням навколишнього середовища.

У роботі було визначено потенціал зеленої економіки для сприяння сталому економічному зростанню в країнах ЄС. Результати дослідження можуть бути корисними для реалізації переходу до більш екологічної та стійкої економічної моделі.

Ключові слова: зелена економіка, стале економічне зростання, ЄС.

Вступ. Глобальна економіка вже давно залежить від нестійких практик, таких як надмірне споживання природних ресурсів і високий рівень викидів вуглецю. Ці практики призвели до погіршення навколишнього середовища, зміни клімату та соціальної нерівності.

Як потенційне рішення для розв'язання цих проблем з'явилася концепція зеленої економіки, наголошуючи на необхідності сталого економічного зростання, яке мінімізує негативний вплив на навколишнє середовище та підвищує суспільний добробут.

Ціль роботи. Дослідити та проаналізувати концепції зеленої економіки та її потенціалу для сприяння сталому економічному зростанню в країнах ЄС.

Матеріали та методи. Зеленій економіці присвячено праці таких науковців, як: І. О. Дем'янова, О. В. Мельник, Л. В. Бурлачук, О. М. Гаврилюк та ін. У роботі було використано метод аналізу та синтезу, а також метод систематизації та узагальнення.

Основна частина. Перехід до зеленої економіки потребує цілісного підходу, який охоплює різні сектори та політичні заходи. Відповідно до Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), «зелена» економіка це така економіка, яка призводить до покращення добробуту людей і соціальної справедливості при одночасному значному зниженні екологічних ризиків і екологічного дефіциту.

ЄС визнав важливість переходу до зеленої економіки та зробив кілька кроків для сприяння сталому економічному зростанню.

Однією з помітних ініціатив є Європейська зелена угода, яка має на меті зробити Європу першим у світі кліматично нейтральним континентом до 2050 року. Зелена угода охоплює різні дії, зокрема декарбонізацію енергетичного сектора, сприяння сталому сільському господарству та інвестиції в стійку інфраструктуру. Очікується, що ці заходи запровадять економічні можливості та створюють нові робочі місця, одночасно зменшуючи викиди парникових газів [1].

Сприяння відновлюваній енергетиці та енергоефективності є ключовим аспектом зеленої економіки. ЄС поставив амбітні цілі щодо збільшення частки відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності.

Директива про відновлювані джерела енергії та Директива про енергоефективність є ключовими законодавчими рамками, якими керуються зусилля ЄС у цій сфері. Інвестуючи в технології відновлюваної енергетики та сприяючи енергоефективним практикам, країни ЄС можуть зменшити свою залежність від викопного палива, пом'якшити зміни клімату та стимулювати

економічне зростання (рис. 1).

Рисунок 1. Європейська зелена угода 2019-2024 рр.

Джерело: [2]

Перехід до циркулярної економіки є життєво важливим компонентом зеленої економіки. Циркулярна економіка спрямована на мінімізацію утворення відходів, максимізацію ефективності використання ресурсів і сприяння повторному використанню та переробці матеріалів. Країни ЄС ухвалили заходи для сприяння циркулярній економіці, такі як програми поводження з відходами та переробки, правила екологічного дизайну та схеми розширеної відповідальності виробника. Ці ініціативи не лише сприяють екологічній стійкості, але й пропонують економічні вигоди, створюючи нові можливості для бізнесу та зменшуючи залежність від ресурсів [2].

Транспорт є значним джерелом викидів парникових газів і забруднення повітря. Сприяння стійким транспортним системам має вирішальне значення для досягнення цілей зеленої економіки. ЄС активно підтримує розвиток сталого транспорту, включаючи впровадження електромобілів, розширення мереж громадського транспорту та покращення велосипедної та пішохідної

інфраструктури. Ці заходи уже призводять до поступового зменшення викидів, покращення якості повітря та підвищення мобільності, таким чином сприяючи сталому економічному зростанню.

Перехід до зеленої економіки вимагає значних інвестицій у стійкі технології та інфраструктуру. ЄС запровадив різні механізми фінансування для підтримки екологічних ініціатив, таких як Інвестиційний план Європейської зеленої угоди та Механізм справедливого переходу. Ці фінансові інструменти спрямовані на мобілізацію державних і приватних коштів для стимулювання переходу до зеленої економіки та забезпечення справедливого та інклюзивного переходу для всіх зацікавлених сторін.

Сприяння «зеленій» економіці має важливе значення для забезпечення сталого економічного зростання в країнах ЄС. Впроваджуючи політику та стратегії, які віддають перевагу відновлюваним джерелам енергії, енергоефективності, практикам циклічної економіки та стійкому транспорту, країни ЄС пом'якшують екологічні ризики, скорочують викиди вуглецю та створюють нові економічні можливості [3].

Європейська зелена угода служить всеохоплюючою основою, яка спрямовує зусилля ЄС щодо стійкої та екологічної економіки. Вона підкреслює необхідність кліматичної нейтральності, ефективного використання ресурсів і збереження біорізноманіття. Через Зелену угоду ЄС прагне стимулювати інновації, інвестувати в стійку інфраструктуру та сприяти розвитку зелених галузей.

Для досягнення цілей зеленої економіки країни ЄС запровадили законодавство та нормативні акти, які сприяють відновлюваній енергетиці та енергоефективності. Директива про відновлювані джерела енергії встановлює обов'язкові цілі щодо частки відновлюваної енергії в загальному енергетичному балансі.

Крім того, Директива з енергоефективності спрямована на підвищення енергоефективності в будівлях, приладах і промислових процесах. Ця політика

не лише сприяє зменшенню викидів парникових газів, але й стимулює створення робочих місць та економічне зростання у секторі відновлюваної енергетики.

Підхід циклічної економіки відіграє важливу роль у переході до зеленої економіки. Країни ЄС запровадили програми управління відходами, схеми переробки та правила, які сприяють сталим моделям виробництва та споживання. Застосовуючи принципи циркулярної економіки, країни ЄС зменшують утворення відходів та підвищують рівень зберігання ресурсів.

Сталий транспорт є ще одним важливим аспектом зеленої економіки. ЄС заохочує впровадження електромобілів, покращення мереж громадського транспорту та розвиток велосипедної та пішохідної інфраструктури. Ці заходи спрямовані на зменшення викидів у транспортному секторі, покращення якості повітря та розширення можливостей мобільності. Крім того, ініціативи щодо сталого транспорту сприяють створенню робочих місць і розвитку галузі електромобілів [4].

Висновки. Підсумовуючи, фінансування зеленої економіки є ключовим викликом, який потребує значних інвестицій. ЄС створив фінансові механізми та інструменти для підтримки переходу до сталої економіки. Інвестиційний план Європейської зеленої угоди та Механізм справедливого переходу спрямовані на мобілізацію державних і приватних коштів для фінансування сталих проектів і забезпечення справедливого та інклюзивного переходу для всіх зацікавлених сторін. Надаючи фінансову підтримку, ЄС стимулює екологічні інвестиції, інновації та сприяє сталому економічному зростанню, як такому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська комісія. (2019). Європейська зелена угода. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 19.05.2023).

2. Програма ООН з навколишнього середовища. На шляху до зеленої економіки: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності. URL: <https://www.unep.org/resources/report/towards-green-economy-pathways-sustainable-development-and-poverty-eradication> (дата звернення: 19.05.2023).

3. Європейська комісія. (2022). Директива про відновлювані джерела енергії. URL: https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive_en (дата звернення: 19.05.2023).

4. Європейська комісія. (2022). Директива з енергоефективності. URL: https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/energy-efficiency-directive_en (дата звернення: 19.05.2023).

ТЕНДЕНЦІЇ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В РЕГІОНИ УКРАЇНИ

Щербина Ірина Станіславівна

Чуканова Дарія Геннадіївна

Студенти

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є одним з ключових факторів економічного зростання країни. Україна, як країна з великим потенціалом для іноземних інвестицій, активно залучає іноземний капітал, однак розподіл ПІІ між регіонами України є вкрай нерівномірним.

Ціль роботи. Мета роботи полягає у аналізі розподілу та динаміки прямих іноземних інвестицій, залучених різними регіонами України, визначенні факторів, які на це впливають, можливих шляхів оптимізації розподілу ПІІ між регіонами України з огляду на роль ПІІ у післявоєнній відбудові країни.

Матеріали та методи. У роботі використані статистичні дані Національного банку України, праці вітчизняних вчених, які досліджували дане питання. У процесі дослідження використано економіко-статистичні методи, аналіз.

Результати та обговорення. Прямі іноземні інвестиції (англ. *Foreign direct investment, FDI*) – це довгострокові вкладення матеріальних засобів компаніями-нерезидентами в економіку країни [1]. Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну представлено в табл. 1.

Складовими ПІІ є боргові інструменти та інструменти участі в капіталі, останні переважають. У 2021 році обсяг ПІІ склав 65 746,8 млн дол. США, на 26,21% більше попереднього року. Обсяг інвестицій за інструментами участі в капіталі склав 47 796,4 млн дол. США. За розглянутий період це найбільший обсяг ПІІ в Україну. Натомість у 2022 році через повномасштабне вторгнення

рф на територію суверенної України обсяг ПІІ зменшився на 22,3% та склав 51 118,0 млн дол. США, оскільки Україна стала більш ризиковою для залучення інвестицій.

Таблиця 1

**Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну (млн дол. США)
за 2017-2022 р.**

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Інструменти участі в капіталі	36 310,3	35 391,0	41 662,5	37 600,4	47 796,4	34 243,0
Боргові інструменти	11 454,9	11 503,2	12 547,1	14 491,0	17 950,4	16 875,0
Прямі інвестиції всього	47 765,2	46 894,2	54 209,6	52 091,4	65 746,8	51 118,0
Темп приросту, %						
Інструменти участі в капіталі	x	-2,53	17,72	-9,75	27,12	-28,4
Боргові інструменти	x	0,42	9,07	15,49	23,87	-6,0
Прямі інвестиції всього	x	-1,82	15,60	-3,91	26,21	-22,3

Джерело: складено за даними [2]

Важливим для вивчення інвестиційної привабливості України є аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій в розрізі різних регіонів країни. Наведена у таблиці 2 дані ілюструють зміни в обсязі ПІІ протягом п'яти років.

Таблиця 2

Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій (інструменти участі в капіталі) в розрізі регіонів України (млн дол. США) за 2017-2021 р.

Область	2017	2018	2019	2020	2021	Темп приросту, %			
						2018	2019	2020	2021
Вінницька	265,8	280,4	601,6	384,1	536,8	5,52	114,52	-36,15	39,75
Волинська	239,3	225,9	323,9	247,9	376,1	-5,60	43,37	-23,44	51,71
Дніпропетровська	4 594,4	4 505,2	5 430,3	4 661,7	7 254,3	-1,94	20,53	-14,15	55,62
Донецька	2 137,3	1 993,9	2 204,6	1 745,3	2 301,7	-6,71	10,57	-20,84	31,88
Житомирська	285,3	341,3	401,9	320,4	397,9	19,63	17,76	-20,28	24,17
Закарпатська	267,5	235,0	256,3	242,0	571,3	-12,16	9,06	-5,60	136,09
Запорізька	1 515,3	1 585,8	1 725,7	1 427,8	2 006,7	4,65	8,82	-17,26	40,55
Івано-Франківська	718,4	620,3	389,2	548,6	514,8	-13,66	-37,26	40,97	-6,17
Київська	1 484,8	1 379,2	1 315,6	1 313,3	1 824,0	-7,11	-4,61	-0,18	38,89
Кіровоградська	84,4	126,1	147,7	174,6	207,1	49,53	17,06	18,21	18,67
Луганська	206,2	174,9	168,3	158,4	226,3	-15,17	-3,78	-5,88	42,87
Львівська	1 156,2	1 008,7	1 668,3	1 601,5	2 010,0	-12,76	65,40	-4,01	25,51
Миколаївська	236,8	251,2	265,8	355,2	567,6	6,09	5,81	33,66	59,78
Одеська	1 236,5	1 161,1	1 329,6	1 116,7	1 201,2	-6,09	14,51	-16,01	7,57

Полтавська	924,8	929,3	1 876,8	1 947,0	2 878,7	0,48	101,96	3,74	47,85
Рівненська	222,1	192,9	239,7	264,0	378,3	-13,16	24,28	10,14	43,27
Сумська	325,0	306,4	378,0	341,5	426,4	-5,74	23,36	-9,64	24,85
Тернопільська	36,6	53,4	45,6	49,1	71,5	45,91	-14,58	7,58	45,77
Харківська	665,8	651,1	959,5	910,4	1 143,8	-2,21	47,37	-5,11	25,63
Херсонська	189,2	172,4	191,1	159,1	231,0	-8,90	10,85	-16,76	45,26
Хмельницька	115,7	140,4	154,9	118,4	310,4	21,28	10,40	-23,59	162,21
Черкаська	210,2	211,9	211,5	209,4	352,8	0,82	-0,17	-0,99	68,46
Чернівецька	50,5	32,1	62,6	55,6	63,6	-36,47	95,22	-11,11	14,22
Чернігівська	328,1	369,0	459,8	447,7	598,5	12,45	24,62	-2,64	33,69
м. Київ	16 139,0	15 705,1	18 065,3	15 923,3	18 356,1	-2,69	15,03	-11,86	15,28
Нерозподілено за регіонами	2 675,0	2 738,2	2 789,0	2 877,4	2 989,5	2,36	1,85	3,17	3,90

Джерело: складено за даними [2]

Як видно з табл. 2, протягом 2017-2021 років найбільший обсяг інвестицій стабільно припадав на м. Київ. У 2021 році ця сума склала 18 356,1 млн дол. США (38,40% від всіх інвестицій), що на 15,28% більше попереднього року. Київ має високий інвестиційний потенціал, оскільки він є фінансово економічним центром України. Тут знаходяться юридичні адреси різних великих підприємств, при цьому фактично підприємства можуть бути розташовані в інших регіонах.

За видами економічної діяльності в Києві найбільша частка інвестицій припадає на оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів. В 2021 році їх обсяг склав 4 806,3 млн дол. США, що склало 26,18% від всіх ПІ, які було залучено столицею, дещо меншими є інвестиції в фінансову та страхову діяльність [2].

Також вагому частину становлять інвестиції в Дніпропетровську область, у 2021 році їх сума склала 7 254, млн дол. США (15,18%), що на 55,62% більше попереднього року. Це пояснюється тим, що Дніпропетровська, Запорізька, Донецька та Полтавська області є промисловими центрами країни. Дане судження підтверджується й тим, що найбільший обсяг інвестицій в ці регіони було вкладено в промисловість. Так, Дніпропетровська область залучила 3 393,1 млн дол. США в добувну промисловість та розроблення кар'єрів – це склало 46,77% обсягу залучених інвестицій, також значний обсяг інвестицій

було залучено в переробну промисловість [2].

Натомість в Київську область інвестували лише 1 824,0 млн дол. США (3,82%), що на 38,89% більше, ніж у 2020 році. Найбільший обсяг ПІІ припав на переробну промисловість – 780,2 млн дол. США (42,78%) [2].

Найменше інвестицій у 2021 році залучали такі області: Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька. Частка інвестицій, залучених кожною з цих областей, склала менше 1% від всього обсягу прямих іноземних інвестицій (інструменти участі в капіталі). Причиною такого низького рівня залучення інвестицій є низька концентрація привабливих для інвесторів об'єктів.

Загалом у 2021 році порівняно з попередніми роками спостерігається позитивний приріст інвестиційних надходжень. Зменшення обсягу залучення ПІІ на 6,17% у 2021 році спостерігається лише в Івано-Франківській області (514,8 млн дол. США у 2021 році проти 548,6 млн дол. США у 2020 році).

Оскільки дані про розподіл прямих іноземних інвестицій за 2022 рік ще не оприлюднені, то можна зробити такі припущення:

- лідером серед залучення ПІІ залишиться м. Київ;
- зменшення інвестиційних надходжень в Донецьку область, оскільки вона є зоною активних бойових дій та значна її частина є окупованою;
- збільшення концентрації ПІІ в центральних та західних регіонах України, адже туди перемістились багато підприємств.

Для зменшення диспропорції розподілу ПІІ між регіонами України мають бути зроблені наступні кроки:

- підвищення ефективності роботи місцевої влади [3];
- ведення інформаційної політики щодо інвестиційної привабливості регіонів, які потребують залучення ПІІ [4];
- удосконалення законодавства в цілому та інвестиційного законодавства зокрема.

Висновки. У результаті аналізу динаміки та структури прямих іноземних інвестицій в економіку України в розрізі її регіонів було виявлено, що найбільшу частку ПІІ залучає м. Київ та Дніпропетровська область. Внаслідок повномасштабного вторгнення регіональний вимір ПІІ за результатами 2022 на наступних роках зазнає змін. У післявоєнний час ПІІ можуть стати дієвим інструментом у відбудові та економічному зростанні України. Особливо актуальними ПІІ стануть у найбільш постраждалих від війни регіонах країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Портал «Мінфін». URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>
2. Статистичні дані зовнішнього сектору Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>
3. Давиденко Н. М. Оцінка інвестиційної привабливості регіону в умовах сучасних викликів. *Економічний форум*. 2017. №2. С. 86-93.
4. Лукаш І. М. Інвестиційний потенціал регіонів України: основні фактори формування та використання. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи»*, КНЕУ. 2017. С. 106-112.

LEGAL SCIENCES

ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Авраменко Тетяна Олександрівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Глобалізація на даному етапі розвитку людства охоплює всі рівні світової економіки. Такий перебіг подій зробив практично неможливим відокремлення окремого сектору країни від глобальної системи. Це призвело до створення великої кількості альянсів та союзів, які об'єднують країни на основі спільних принципів зовнішньої політики, економічного розвитку та законодавства.

Глобалізація нерозривно пов'язана з інтеграцією. Детально висвітлюються всі аспекти зовнішньої політики України, включаючи інтеграцію в ЄС. Останній термін символізує об'єднання багатьох сфер діяльності різних країн в одну спільну. Процес інтеграції України до європейської спільноти є реальним. ЄС є найвищою формою міжнародного співробітництва. Саме ця реальність спонукає науковців до проведення численних досліджень, які допомагають виявити та проаналізувати відмінності в економічній, законодавчій, правовій та соціальній сферах між Україною та ЄС.

Мета роботи. Метою роботи є проведення аналізу правових засад європейської інтеграції.

Матеріали та методи. Для отримання результатів роботи було використано аналіз договорів і нормативно-правових актів.

Результати та обговорення. Стратегія європейської інтеграції була затверджена 11 червня 1998 року Указом Президента України № 615/98. Цей Указ визначив основні вектори співробітництва між Україною та ЄС. Зокрема, було визначено початок процесу інтеграції до Європейського Союзу, наближення українського законодавства до правової системи ЄС, а також економічне, соціальне та культурне співробітництво.

Стаття 9 Конституції України [1] передбачає, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України. Вони мають пряму дію і є обов'язковими до виконання на території України. Якщо говорити в контексті підписання Угоди про асоціацію, то цей важливий документ ознаменував початок нового етапу в історії України. Згідно з Угодою, половина з понад 350 директив та регламентів мала бути імplementована в українське законодавство. Наразі існує понад 70 законопроектів, пов'язаних з процесом інтеграції. На основі Угоди було розпочато низку реформ, спрямованих на те, щоб Україна повністю відповідала стандартам ЄС. Одним з головних результатів Угоди про асоціацію стало створення зони вільної торгівлі.

Переміщення товарів через територію України та Європейського Союзу стало законодавчо врегульованим. Цей крок дозволив з'єднати економіку нашої країни з ЄС. Положення 4 Угоди про асоціацію [2] передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, яке було застосовано з 1 січня 2016 року. Рішення про застосування 4-го положення було обґрунтовано закінченням терміну дії спеціального режиму, основною метою якого було створення автономних торговельних преференцій, що дозволило Україні отримати доступ до європейського ринку.

Лише у 2017 році набула чинності Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Того ж року наша країна взяла участь у програмі Європейського Союзу COSME. Приєднання до Регіональної конвенції про преференційні правила

походження стало можливим лише після завершення певних процедур.

Україна отримує підтримку на шляху європейської інтеграції. У 2014 році була створена група підтримки України, яка діє при Європейській Комісії. Основним принципом є надання консультацій та обмін інформацією з українською владою. Процес здійснюється у взаємодії та координації між Європейською службою зовнішньої діяльності, Представництвом ЄС у Києві та українською владою.

Саме завдяки цим тісним зв'язкам впроваджуються реформи, які є необхідною умовою для членства. Основні напрямки інтеграції чітко визначені. Насамперед, мова йде про адаптацію українського законодавства до права ЄС. Цей процес має забезпечити розвиток та активність громадян у багатьох сферах. Наприклад, українці повинні мати право вільно діяти в політичній, культурній та бізнес-сферах. Згідно з правом ЄС, держава не повинна перешкоджати такому розвитку.

Одним з основних векторів інтеграції було визначено економічне співробітництво та встановлення різних видів торговельних відносин з ЄС. Постанова Верховної Ради [3] є одним із кроків на шляху до економічної інтеграції. Питання інвестицій мало вирішуватися на основі взаємності. Україна отримала ідентичні стандарти конкуренції на ринках з Європейським Союзом, що зробило країну більш конкурентоспроможною. Ці зміни вплинули на залучення інвестицій з інших країн в Україну.

Висновок. Розвиток України супроводжується зміною основних векторів розвитку. Найбільше це проявляється в контексті зовнішньої політики. Україна зробила свій вибір на користь європейської інтеграції і, таким чином, закріпила свою цивілізаційну приналежність. Крок до інтеграції в Європейський Союз був спровокований низкою історичних потрясінь. Шлях до ЄС є найбільш вигідним і важливим рішенням для України не тільки з моральної, але й з економічної точки зору.

Адже він дозволяє українським підприємцям вийти на спільний

європейський ринок, що сприятиме збільшенню іноземних інвестицій. Вона також гарантує дотримання та захист прав і свобод людини українським громадянам, що є надзвичайно важливим. Це особливо важливо в контексті інтеграції пострадянських країн. Адаптація всіх сфер життєдіяльності України до стандартів Європейського Союзу забезпечить державі стабільність у проведенні як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Розглянуті в цій статті правові засади інтеграції слугують гарантією досягнення зовнішньополітичних цілей України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Constitution of Ukraine. (1996, June) Retrieved from <https://rm.coe.int/constitution-of-ukraine/168071f58b>
2. Provision 4 of the Association Agreement. (2017, September) Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>
3. The Verkhovna Rada resolution. (2022, June) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2636-20#Text>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Андрієвська Милана Андріївна
студентка 3 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право» Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction. Розкриття актуальності теми слід розпочати з того, що відповідно до частини 1 статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є реалізація необхідності у роз'ясненні великої кількості питань, пов'язаних з наданням правової допомоги сім'ям, щодо яких унаслідок вчинення злочину агресії з боку ворога мало місце порушення прав та свобод дітей як однієї з найбільш вразливих категорій населення. Зокрема, відповідно до ст.ст. 2, 3 Резолюції 3314 (XXIX) Ген. Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року категорією агресія під час збройного конфлікту охоплюється застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави чи будь-яким іншим чином, несумісним із Статутом ООН. На міжнародному та державному рівні права дітей закріплені в Конвенції про права дитини 1989 року (статті 19, 38 тощо), Женевській конвенції IV про захист цивільного населення під час війни 1949 року (статті 24, 27), Декларації про безпеку шкіл 2015 року (статті 23, 24), Конвенції про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 Міжнародної організації праці 1999 року, Законі України «Про охорону дитинства» 2001 року та, що важливо, у положеннях Конституції України [1, с. 9].

Слід зокрема зазначити, що згідно з частинами 1,2 статті 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Оскільки соціальною цінністю і передумовою усіх інших прав є право дитини на життя, то захист права дитини на охорону здоров'я та захисту від усіх форм насилля є одним із напрямків державної політики щодо убезпечення дитини від порушення її конституційних прав, поліпшення соціального захисту дітей, у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, удосконалення системи опіки.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Тож, оскільки статистика залучення дітей до воєнних дій як комбатантів, кількості випадків потрапляння під обстріли є невтішною, адже Офіс Генпрокурора зареєстрував 76 тисяч злочинів агресії та загибель 465 дітей тощо [5]. Є необхідність у чіткій регламентації норм щодо захисту прав дітей у зоні активних воєнних дій. Зокрема, недосконалою є норма, зазначена у пункті 2 статті 38 Конвенції про права дитини про те, що держави-учасниці вживають всі можливі заходи для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях. Положення потребує вдосконалення через забезпечення розвитку дітей у безпечному середовищі, що узгоджується з практикою ЄСПЛ, зокрема у справах «Мамчур проти України» (п. 100) та «М. С. проти України» (п. 76) [2, с. 10].

У той же час наразі стає більш вагомим аспект порушення конституційної норми щодо рівності дітей, оскільки більшість із неповнолітніх осіб, які страждають унаслідок збройного конфлікту на території України, не належать до жодної із наведених у національному законодавстві категорій дітей, що потребують особливого соціального захисту з боку держави. Виправданим, на мою думку, кроком щодо приведення законодавства до сучасних вимог захисту прав та основоположних свобод дитини є внесення на підставі ухвалення Закону України змін до статті 30-1 Закону України про «Охорону дитинства»

щодо законного представництва деяких категорій дітей під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні. Станом на сьогодні показником системності державної політики щодо проблем, створених війною, може стати створення відповідного органу, який би відповідав за понесення відповідальності за порушення у контексті Стратегії відновлення територіальної цілісності України [3, с. 137].

Результати та обговорення. / Results and discussion. Актуальність досліджуваної проблематики ґрунтується на породженні численних негативних наслідків порушень конституційної рівності та прав дітей, як дискредитація норм моралі мирного життя саме з точки зору ліберальної концепції правового статусу людини та громадянина, наріжним каменем якої є наділення людини з народження невід’ємними правами. Тож, на національному рівні має бути створений механізм щодо окремих питань, а саме: підвищення рівня обізнаності щодо положень вищевказаних Конвенцій та стандартів захисту прав дітей у військових конфліктах серед фахівців, як наявність на сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини є сторінка для дітей; узгодження національного законодавства з вимогами Гаазької конвенції 1980 року щодо забезпечення негайного повернення незаконно переміщених дітей [4, с. 3].

Висновки. / Conclusions. У висновку вважаю за необхідне зазначити, що наразі метою вдосконалення національного законодавства щодо створення вищезазначеної моделі має стати наявність практичної можливості охорони прав усіх категорій дітей, а саме тих, хто в умовах окупації, спричиненої агресією РФ на територію України, пережили будь-які форми насильства, експлуатацію чи інший аспект порушення ст.ст. 27, 51 Конституції України. Отже, правова регламентація категорії дитинства, яке відповідно до статті 52 Конституції України охороняється державою, має бути вдосконалена, адже збройний конфлікт жодним чином не має вплинути на правовий статус держави як гаранта законності в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. / REFERENCES.

1. *Турченко О. Г.* Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту. *Політичне життя*. 2019. № 2. С. 6–14.
2. *Пархоменко П. І.* Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та права дитини : посібник. 2022. 76 с.
3. *Мазур Г. Є.* Правові проблеми дітей України в умовах військової агресії. *Економіка і право*. 2015. № 18. С. 134-139.
4. *Трестер Ю. О.* Міжнародні механізми захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. 4 с.
5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/about> (укр. м.)

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З УМИСНИМ ВБИВСТВОМ ПРИ ПЕРЕВИЩЕННІ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Асламов Олександр Олександрович

курсант 2-го курсу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Савенко Вікторія Петрівна

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

підполковник поліції

Вступ. Сьогодні в Україні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Держава запровадила механізми захисту цього невідчужуваного права, одним з яких є інститут необхідної оборони. Його ідея полягає у тому, щоб забезпечити можливість громадянам захищати їх охоронювані права та інтереси. Однак, в законодавстві відсутні чіткі критерії, за якими можна охарактеризувати ступінь необхідності та межі цієї оборони.

Це призводить до неоднозначного розуміння змісту цієї норми серед працівників практичних підрозділів поліції, учених та науковців, судових органів і громадян. Наявність такої обставини, як «необхідна оборона», виключає кримінальну протиправність діяння, що означає, що особу неможливо притягнути до кримінальної відповідальності, якщо в результаті проведення слідчих дій буде доведено, що вона перебувала в стані необхідної оборони.

Крім можливості захистити себе, законодавець також встановив кримінальну відповідальність за перевищення меж необхідної оборони. Згідно

зі статтею 118 КК України, особи можуть бути притягнуті до відповідальності за умисне вбивство, якщо перевищили межі необхідної оборони, або за перевищення заходів, необхідних для затримання кримінального правопорушника. Крім того, стаття 124 КК України передбачає кримінальну відповідальність за умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або за перевищення заходів, необхідних для затримання кримінального правопорушника.

Тому, питання необхідної оборони потребує додаткового дослідження, оскільки тільки повне розуміння законодавцем викладених вимог дозволить чітко та правильно класифікувати дії осіб, що знаходились у ситуації, де їм довелося самотійно захищати своє життя та здоров'я.

В. Сташис визначає склад злочину з пом'якшуючими обставинами (так званий привілейований склад), який характеризується обставинами, «що значною мірою знижують суспільну небезпечність і караність даного виду злочину (наприклад, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК), або вбивство при перевищенні меж необхідної оборони (ст. 118 КК))» [1. с. 92].

О. Бандурка вважає, «що привілейований склад злочину – це склад із пом'якшуючими обставинами, тобто обставинами, які значною мірою зменшують суспільну небезпечність указанного в цьому складі діяння (наприклад, статті 116, 117, 118 КК України))» [2. с. 72].

Ю. Александров надає таке визначення привілейованого складу злочину «це такий склад, який містить пом'якшуючі, порівняно з основним складом, обставини, що тягне за собою більш м'яке покарання згідно з відповідною санкцією. Привілейовані склади злочину розташовані в окремих статтях, а не в статті, де зазначено основний склад злочину» [3. с. 328].

Фактично, цей злочин, так само як умисне вбивство, полягає в протиправному втручанні в життя людини, в результаті якого настає смерть, і між цими подіями існує причинний зв'язок. З погляду вини, злочин

визначається як умисна форма вини (пряма або непряма), коли винуватець усвідомлює, що може спричинити смерть особи, передбачає такі наслідки та хоче або свідомо допускає їх настання.

Але, на відміну від умисного вбивства, відповідальність за який передбачена статтею 115 Кримінального кодексу України, суб'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 118 КК, має ознаку мотиву дії захисту винної особи охоронюваних законом прав та інтересів від суспільно небезпечних посягань. При цьому відповідальність настає тільки у разі перевищення меж необхідної оборони.

Доцільно буде додати, що згідно постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про необхідну оборону», що стан необхідної оборони виникає не лише в момент вчинення суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди. При з'ясуванні наявності такої загрози необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну. Перехід використовуваних при нападі зброя або інших предметів від нападника або особи, яка захищається, не завжди свідчить про закінчення посягання [4].

Результати та обговорення. Це означає, що поняття необхідної оборони включає в себе багато різних обставин, які необхідно враховувати, щоб правильно оцінити дії людини. Такі обставини включають особисте ставлення людини до ситуації, характер дій того, на кого нападають, наявність зброї або інших небезпечних предметів, психологічний стан людини, дії того, хто захищається, його намір уникнути конфлікту, характер отриманих тілесних ушкоджень і пропорційність вчинених дій.

Крім того, в кримінальному праві існує поняття уявної оборони, коли особа помилково вважає, що на неї нападають, і тому застосовує оборонні дії, хоча насправді небезпеки не було.

Висновки. Отже, на даний момент законодавець не визначив деякі спірні моменти, такі як чіткий момент переходу від стану "вразливості" або "безпорадності" до стану "очевидної переваги" над особою, що посягає. Проте, право на захист свого життя та здоров'я (та здоров'я інших) є невід'ємним та природним для кожної особи. Це означає, що жоден громадянин не повинен боятися застосовувати засоби самооборони зі страхом отримати обвинувальний вирок суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010 с. 92.
2. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник/ за заг. ред. д.ю.н. проф. заслуженого працівника освіти України О.М. Литвинова. – Харків 2020. с. 72, 124
3. Ю. В. Александров, В. А. Клименко. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Ю. В. Александров, В. А. Клименко К.: МАУП, 2004. — 328 с.. 2004
4. Постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про необхідну оборону». Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text> (Дата звернення 15.03.2023).

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Брацук Іван Зіновійович

к.ю.н., доцент

Сорока Анастасія Любомирівна

здобувачка вищої освіти

факультету міжнародних відносин

Львівського національного університету імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Входження до Європейського Союзу є унікальною можливістю для зміцнення економічного розвитку, рівня торгівлі, співпраці між окремими державами та реального захисту особистих, економічних та політичних інтересів їх громадян. Водночас це надзвичайно довгий і складний процес, який вимагає значних зусиль у проведенні низки реформ та адаптації вітчизняного законодавства до стандартів права ЄС.

Досвід входження до ЄС Чеської Республіки є особливо важливим та корисним для України, з огляду на намагання нашої держави інтегруватися до цієї наднаціональної міжнародної організації. Чеська Республіка, (тодішня Чехословаччина), на революційній хвилі під час подій Оксамитової революції у 1989 році змогла позбутися пережитків комуністичної ідеології, взяти курс на демократію, плюралізм та ринкову економіку, побудувавши економічну та політичну стабільність і тим самим, ставши повноправним членом європейської спільноти.

Мета роботи. Вивчення правових механізмів, завдяки яким ефективно реалізувалась процедура вступу даної країни до ЄС у контексті запозичення досвіду для нашої держави.

Матеріали та методи. У даній роботі було використано такі матеріали: ряд нормативно-правових актів, особливу роль серед яких відіграють Закон про чехословацькі технічні норми, Закон про протиправність комуністичного

режиму, про охорону здоров'я та про організацію та здійснення соціального забезпечення, а також низка міжнародних правових документів, зокрема: Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією та Конвенція ООН проти корупції. В основу методології даного дослідження покладено такі методи: порівняльно-правовий, за допомогою якого вдалося співставити окремі правові норми та інститути Чехії та України, історико-правовий, який забезпечив розуміння генези та особливостей даного предмета дослідження, а також його місце в даний час, структурно-функціональний метод- при виявленні специфіки та особливостей гармонізації права Чехії до стандартів ЄС.

Результати та обговорення. Процес інтеграції Чехії до ЄС почався одразу ж після вищезгаданої Оксамитової революції, він став основною метою зовнішньополітичної діяльності даної країни та відобразився в концепції зовнішньої політики т.зв “Поверненні до Європи”. “У даній концепції акцент робився насамперед на участі країни в європейських платформах співробітництва, особливо на набутті членства в Європейських Співтовариствах ”.

Першим кроком у зближенні Чеської Республіки з ЄС стало підписання Угоди про асоціацію (“Asociační dohody ČR – ES”) в грудні 1991 року. Дана Угода сформувала правову основу взаємодії між Чеською Республікою та Європейським співтовариством, проте це не означало, що вона стала її членом. Головною метою досягнутої домовленості було поступове створення зони вільної торгівлі, з припущенням запровадження чотирьох основних свобод (вільного пересування товарів, осіб, капіталу та послуг). “Фундаментальне значення Угоди про асоціацію полягало в тому, що вона стосувалася лібералізації співробітництва в галузі науки, промисловості, навколишнього середовища, освіти, культури чи енергетики. Крім того, угода також закріпила інституційну платформу для політичного діалогу, яка складалася з трьох органів: Ради асоціації, Комітет асоціації та Парламентський комітет асоціації.”

“Європейська Рада визначила, щоб ставши повноправним членом ЄС, необхідно виконати всі зобов’язання та умови”. Сюди входять умови, які впливають з Копенгагенських критеріїв, зокрема економічні та політичні умови, достатня адміністративна та судова спроможність, гармонізація національного законодавства відповідно до європейських стандартів. У ці роки розвиток Чехії був повільним, який ускладнився економічною рецесією у 1997, відповідно адаптація правової бази до *acquis communautaire* відбувалася неспішно. Відтак Чеська Республіка була віднесена до найменш перспективних кандидатів на вступ.

На початку 2000-их відбувся активний процес гармонізації національного законодавства до правової бази ЄС. “У цей період парламентом було видано близько 500 нормативних актів, адаптованих до європейських стандартів. Проте хід переговорного процесу довший час ускладнювався розбіжностями сторін стосовно строків введення в дію ряду положень права ЄС.” Чеська Республіка закликала до надання їй відстрочок щодо введення в дію близько 20 правових норм ЄС, зокрема, це стосувалося лібералізації національного ринку енергоресурсів, введення вільного ринку землі та нерухомості, досягнення європейських екологічних стандартів у сфері водоочищення та переробки відходів виробництва, адаптації податкової системи відповідно до правових норм ЄС.

Непорозумінь зазнало питання про пересування робочої сили, оскільки ЄС обмежував доступ чеських громадян на ринок праці Євросоюзу, а чеський уряд визнав це за явну дискримінацію. Однак з часом стало зрозуміло, що затягнення переговорів матиме негативний вплив на ймовірне членство Чехії в ЄС та призведе до її усунення з першої хвилі розширення Європейського Союзу. Відтак Чехія відмовилася від більшості зазначених поправок та продовжила активно впроваджувати реформи.

Європейська Комісія визначила такі основні напрями реформ: боротьба з корупцією, покращення судочинства та становища ромів. Безробіття серед

даної національної меншини сягало 70-90%, тому чеський уряд у 2000 році прийняв Концепцію урядової політики щодо членів циганської общини (“Koncepti politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity”), що значно покращило їхнє становище.

Стосовно боротьби з корупцією, то чеський уряд у 1999 році ратифікував Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією та Конвенцію ООН проти корупції у 2003 році. Імплементация цих міжнародних документів у національне законодавство Чехії значно сприяла зближенню даної держави з європейськими, в яких панує правопорядок, належне управління державними справами та майном, чесність та непідкупність.

Щодо судової реформи, то досвід Чехії має величезне значення для судової системи України. Однією з ключових проблем у реформуванні судочинства було питання корупції в судах. “Зникнення корупції в судах почалося із звільнення найбільш корумпованих суддів (1989-1991 рр.). Міністерством юстиції був опублікований список із близько 1000 суддів, котрі до 1989 р. були членами Комуністичної партії. Конституційний суд країни зауважив, що комуністичне минуле цих суддів може впливати на їхню правосвідомість”. Ліквідація корупції у сфері національної юрисдикції, формування кадрового забезпечення, створення дієвої та справедливої судової системи, яка відповідає європейським стандартам, дала змогу Чехії впевненіше вести розмову про її приєднання до ЄС.

Завдяки активному впровадженню реформ, що впливають з Копенгагенських критеріїв, у січні 2002 року на саміті в Брюсселі Чехії було запропоновано стати членом Євросоюзу в 2004 році. Дане рішення було підтримане народом Чехії на референдумі в червні 2003. Повноправним членом Європейського Союзу Чеська Республіка стала 1 травня 2004 року.

Успіх даної держави полягає у своєчасному здійсненні реформ, прийнятті відповідних законів та гармонізації низки норм ЄС у національне законодавство

Чехії. Особливо це стосується питань реформації судової системи та боротьби з корупцією. Щодо судової системи Чехії, то особливістю її є те, що більшість вищих судів розташовані в м. Брно, так, щоб забезпечити протидію концентрації влади у м. Прага. “Цим самим уникається явище так званого «Прагоцентризму» і яке з успіхом можна застосувати у межах проведення реформи судової децентралізації влади в Україні, т. зв. «Києвоцентризму» (надання влади з Києва на місця)”.

Іншим позитивним прикладом може слугувати можливість чеських суддів, у зв'язку з набуттям членства в ЄС, звертатися до суду Європейського союзу, який дає тлумачення європейського права в питанні судів. Що стосується боротьби з корупцією, то рішучість чеських політиків повинна надихнути і українських, оскільки перші протягом 1989-1991 років звільняли найбільш корумпованих суддів, а також суддів, котрі до 1989 були членами Комуністичної партії, тим самим позбувшись пережитків комуністичної ідеології.

Важливим кроком у гармонізації законодавства Чехії з правом ЄС було прийняття Закону № 142/1991 про чехословацькі технічні норми. Це ознаменувало значний прогрес на шляху до ліберальної концепції стандартизації, оскільки дозволило прийняти міжнародні та європейські стандарти відповідно до характеру, який ці стандарти мають, тобто як добровільні. З набранням чинності закону також розпочався наступний етап національної стандартизації, який характеризується зусиллями гармонізувати систему чеських стандартів із системою перш за все європейських, а також і міжнародних стандартів.

Прийняття Закону № 198/1993 про протиправність комуністичного режиму та про боротьбу з ним ознаменував остаточну відмову від комуністичного минулого та прийняття курсу на зближення з демократичними державами Європи. Такі закони як Закон про охорону природи і ландшафту 1992, Закон про організацію та здійснення соціального забезпечення 1991,

Закон про державне медичне страхування 1997 відповідно забезпечили стандартизацію вимог у сфері екології та навколишнього середовища та гарантували рівний соціальний та медичний захист для всіх громадян.

Висновки. Досвід Чехії в інтеграції до європейських структур є актуальним для України, з огляду на те, що в 2014 була підписана Угода про асоціацію України з ЄС, а 2022 вона отримала статус кандидата на членство в ЄС. Чехія слугує хорошим прикладом країни з соціалістичним минулим, яка завдяки злагодженій роботі державних службовців та всього населення змогла позбутися духу комуністичної ідеології та знову влитися в європейське співтовариство. Сьогодні Чеська республіка слугує взірцем європейської демократії.

Реформуючи правову систему України, необхідно врахувати правовий досвід Чехії та інших Центральноєвропейських країн, які є сьогодні членами ЄС. Це історично та культурно близька для нас країна, яка ще раз довела, що можна відкинути соціалістичне минуле та інтегруватися в демократичне та розвинуте європейське суспільство.

А завдяки прийняттю законів та ратифікації міжнародних документів, пов'язаних з боротьбою з корупцією, реформацією судочинства, покращення стану довкілля, медичного та соціального забезпечення, як показав приклад Чехії, можна успішно інтегруватися в європейську спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Asociační dohoda ČR – ES [online]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/evropska-unie/cr-a-eu/vstup-cr-do-eu/asociacni-dohoda>
2. Civil Law Convention on Corruption. Strasbourg, 4.XI.1999, European Treaty Series - No. 174, from: <https://rm.coe.int/168007f3f6>
3. Criminal Law Convention on Corruption, Strasbourg, 27.I.1999, European Treaty Series - No. 173, from: <https://rm.coe.int/168007f3f5>
4. Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity,

napomáhající jejich integraci do společnosti [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/cgi-bin/win/sqw/tisky.sqw?O=3&T=856>

5. Pernicka, Michaela. \ Česká zahraniční politika po roce 1989 – „Návrat do Evropy“, Brno, 2012, str. 1-107

6. Zákon č. 114/1992 Sb. ze dne 01.06.1992, o ochraně přírody a krajiny. Dostupné z: : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114>

7. Zákon č. 142/1991 Sb. ze dne 15.05.1991, o československých technických normách. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-142>

8. Zákon č. 198/1993 Sb. ze dne 01.08.1993, o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-198>

9. Zákon č. 48/1997 Sb. ze dne 01.04.1997, o veřejném zdravotním pojištění. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-48>

10. Zákon č. 582/1991 Sb ze dne 01.01.1992, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Dostupné z: : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-582>

11. Конвенція ООН проти корупції, 2003 UN Convention against Corruption, New York, 2003, from: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf

12. Поведа О. П. Основні проблемні аспекти інтеграції Чеської республіки до ЄС – 2011. – № 3 (11). – С. 27–31.

13. Судова система Чеської Республіки: досвід реформування для України / Р. В. Корсак // Гілея: науковий вісник. - 2016. - Вип. 104. - С. 60-62.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ СИЛ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Войнов Д. С.

Курсант н-г СР-142

Рядової поліції

Науковий керівник:

Плахотний А. П.

Викладач кафедри ТСП

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Підполковник поліції

На жаль, з 2014 року на території України ведуться активну бойові дії, і з 24 лютого 2023 року відбулося повномасштабне вторгнення Російської Федерації. Наслідками такого вторгнення стали глобальні міграційні (масове переселення та евакуація населення), економічні (перехід економіки країни на реалізацію потреб фронту), соціальні (збільшення кількості людей, які потребують допомоги від держави внаслідок нанесених збитків внаслідок ведення бойових дій), процеси. Не є винятком й сфери службово-бойової підготовки сил безпеки й оборони України у розрізі участі вказаних сил під час звільнення окупованих територій. Отже, в межах теми нашого дослідження для нас важливо з'ясувати поняття сил безпеки й оборони України та особливості підготовки вказаних підрозділів під час сучасної війни в Україні [2].

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення центральних понять обраної теми дослідження, а саме поняття сил оборони та безпеки. Вказані поняття визначені положеннями Закону України «Про національну безпеку», відповідно до яких під силами оборони необхідно розуміти Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави. А от

силами безпеки є правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України [1].

Однією з головних особливостей підготовки працівників вказаних підрозділів в умовах ведення сучасної війни є набуття навичок виконання службових обов'язків на деокупованих територіях та власне в місцях зіткнення сил. Для повноцінного відпрацювання таких навичок та вмінь, з першого погляду, може здатися, що існує загроза безпеці та здоров'ю працівників сил оборони та безпеки. Але, завдяки сучасній техніці та інноваційним технологіям отримання тактичних, спеціально фізичних навичок та знань з вогнепальної підготовки можна здійснювати й у цілком безпечних умовах. Одним із засобів інноваційних технологій, які застосовуються під вказаного виду підготовки правоохоронних та безпекових органів є застосування мультимедійних системи.

Саме завдяки вказаним приладам під час тренування працівники підрозділів можуть повністю поринути в атмосферу бойових дій та при цьому залишатися у цілковитій безпеці. Застосування мультимедійних систем дозволяє відтворити певну картину та поставити відповідне завдання до виконання, а для реалістичності під час тренування можуть застосовуватися звукові та тактильні засоби.

До того ж, більшість мультимедійних систем мають функції запису, що дозволяє вже після виконання завдань здійснити так звану «роботу над помилками» та оцінити свою роботу зі сторони. Наявність такої функції є неймовірно позитивним аспектом під час здійснення тренувань та забезпечує більш повноцінну підготовку спеціальних підрозділів до відпрацювання стратегічних та тактичних завдань в умовах ведення активних бойових дій.

Прикладами мультимедійних систем, які застосовуються під час підготовки сил оборони та безпеки є робота працівників у мультимедійних

тирах, використання окулярів віртуальної реальності, що з неймовірною чіткістю наближує працівника до умов, які потребують прийняття термінового та правильного рішення відповідно до ситуації, що склалася, при цьому не наражати учасників таких тренувань на небезпеку [3].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що стратегії ведення сучасної війни змінюються майже з кожним місяцем ведення боротьби за незалежність. З урахуванням цього й підготовка працівників сил оборони та безпеки повинна здійснювати у відповідні строки та на необхідному рівні, до того ж не наражаючи життя та здоров'я працівників зазначених підрозділів на небезпеку. Одним із засобів убезпечення життя та здоров'я під тренування працівників є застосування мультимедійних систем, до прикладу, робота у мультимедійних тирах, застосування окулярів віртуальної реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про національну безпеку України» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241 URL: <https://web.archive.org/web/20221129220733/https://www.mil.gov.ua/diyalnist/reformi-ta-planuvannya-u-sferi-oboroni/zakon-ukraini-pro-nacziionalnu-bezpeku-ukraini.html> (дата звернення: 10.04.2023);
2. І. В. Вознесенський Використання мультимедійних стрілецьких тренажерів у підготовці поліцейського URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10658/Vykorystannia%20multymediinykh_Voznesenskyi_2021.pdf?sequence=1;
3. Застосування інтерактивного мультимедійного обладнання для вогневої підготовки правоохоронців як умова удосконалення навчання працівників Національної поліції України URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4357>

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧЕНІ НАСЛІДКИ

Войнов Д. С.

здобувач вищої освіти 2 курсу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Савченко В. П.

Викладач кафедри

кримінального права і криміналогії, підполковник поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Сучасне суспільство розвивається з неімовірною швидкістю, відбувається збільшення кількості суспільних відносин, які законодавець кожної країни повинен регулювати. Але, на жаль, у кожних суспільних відносинах є місце для здійснення порушення встановленого законодавства, а саме вчинення кримінальних правопорушень. Так як класифікація кримінально протиправного діяння та подальшого призначення покарання повністю змінює життя людини, то відповідно під час визначення чи є в діях особи ознаки кримінального правопорушення посадовим особам потрібно враховувати неймовірну кількість факторів. Тому виходячи з цього, кримінальне правопорушення містить доволі багато елементів, а саме об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторона, причинно-наслідковий зв'язок, суспільно небезпечні наслідки тощо. В межах теми дослідження, перед нами стоїть завдання встановити поняття суспільно небезпечних наслідків, види, класифікація таких наслідків та їхнє визначення у кримінальному праві України.

Отже, питання суспільно небезпечних наслідків є доволі актуальним тому стало предметом дослідження багатьох вчених у галузі кримінального права, таких як Н. Ф. Кузнєцової, А. С. Міхліна, Я. М. Брайніна, Ю. А. Демідової, Н. Д. Дурманова, М. І. Ковальова, М. І. Коржанського, В. М. Кудрявцева, В. В. Мальцева, В. Г. Макашвілі, Б. С. Нікіфорова, А. А. Піонтковського,

В. С. Прохорова, А. Н. Трайніна, Е. А. Фролова, Т. В. Церетелі, Н. Ф. Кузнєцова, М. І. Ковальов, М. А. Гельфер, В. Я. Тацій тощо. Інші вчені П. І. Гришаєв, Н. І. Коржанський, А. В. Наумов, В. С. Прохоров, І. С. Тишкевич, А. І. Санталов [1].

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення центрального поняття обраної нами теми дослідження. Отже, під суспільно небезпечними наслідками слід вважати передбачені кримінально правовою нормою матеріальна чи нематеріальна шкода, заподіяна злочинною дією чи бездіяльністю суб'єкту посягання.

Суспільно небезпечні наслідки поділяються на такі види: матеріальні (завдання матеріальних збитків, нанесення тілесних ушкоджень тощо); нематеріальні (завдання моральної шкоди); іноді існують випадки, коли український законодавець у певній нормі відповідного нормативно-правового акту визначає інші реальні наслідки, завдані кримінально-протиправними діями.

Однією з головних особливостей під час здійснення кваліфікації кримінально-протиправних діянь є наявність причинного зв'язку між суспільно небезпечними діями та їхніми наслідками. До прикладу, особа А вирішив здійснити посягання на життя особи Б шляхом підливання отрути до напою, який постійно пив Б. Особа Б випила отруєний напій, вийшла до свого транспортного засобу, який через декілька хвилин вибухнув.

Отже, особа Б загинула не через кримінально-протиправні дії особи А, а через протиправні дії іншої невідомої особи. Тобто причинний зв'язок між посяганням на життя та здоров'я особи А та кримінально-протиправними діями особи А відсутній. У такому випадку особа А буде нести відповідальність за замах на життя та здоров'я особи Б. [3].

Перейдемо до більш детального розгляду питання кримінально-правового значення кримінально-протиправних наслідків. Отже, як вже вказувалося, такі наслідки є невід'ємною ознакою будь-якого кримінального правопорушення,

тобто всіх кримінальних правопорушень, які взагалі існують. З цього випливає, доволі проста аксіома, що без вчинення кримінального правопорушення настання суспільно небезпечних наслідків теж не буду. До того ж, дію чи бездіяльність, які не заподіюють саме суспільно небезпечних наслідків, на нашу думку, не доцільно визнавати саме кримінальним правопорушенням.

Суспільно небезпечні наслідки є матеріальним виявом суспільної небезпечності діяння. Саме тому певне діяння і передбачене законом як кримінальне правопорушення, що його вчинення тягне за собою неминуче суспільно небезпечні наслідки [2].

Отже, із вищевказаного можемо зробити висновок, що кримінально правове значення суспільно небезпечних наслідків полягає в тому, що:

1) без настання таких наслідків неможливе настання кримінально протиправного діяння;

2) наявність небезпечності наслідків може враховуватися судом як обставина, що обтяжує покарання особі, яка притягається до кримінальної відповідальності;

3) саме за настанням наслідків визначається момент закінчення задуманого кримінального правопорушення;

4) особливу роль відіграють суспільно небезпечні наслідки у випадках, коли має місце вчинення багатьох складів кримінальних правопорушень;

5) саме за наслідками кримінально-протиправного діяння визначається кваліфікація кримінального правопорушення, адже, у кримінальному праві існує принцип притягнення особи до кримінальної відповідальності саме за наслідками, які потягнуло те чи інше кримінальне правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2016. – 375с.;

2. О. А. Гритенко, Т. О. Ульянова Класифікація суспільно небезпечних наслідків: деякі теоретичні та законодавчі аспекти URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/890/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A3%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>;

3. Кримінально-правові наслідки злочину // Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В. Я. Тацій (відп. ред.) та ін. — 2017. — С. 486. — ISBN 978-966-937-261-1

ПРАВОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ

Гаврилів Таїсія Степанівна
Студентка
Київський національний університет
ім. Т. Г. Шевченка

Важливою складовою для повноцінного функціонування верховенства права є те, що будь-яка протиправна діяльність та порушення норм законодавства тягнуть за собою відповідальність в порядку, визначеному законом.

В сфері господарського права відповідальність настає у вигляді господарсько-правових санкцій, для цього важливо розуміти їх правову природу.

Господарський кодекс надає визначає господарські санкції як заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки [1].

Важливо розуміти, що це поняття за своєю природою дуже широке, особливо якщо визначити описуваний термін як «економічні санкції», оскільки вони можуть застосовуватись і на міжнародному рівні: до окремих країн, великих фінансових груп, окремих осіб та їх сімей тощо.

Справді, якщо дивитись крізь призму макроекономічного рівня, стає зрозуміло, що санкції це засіб впливу та правового регулювання (наприклад запроваджені проти РФ чи Ірану). Проте їх впровадження дуже ризикове та має бути добре виважене, оскільки такі санкції можуть завдати шкоди економічному добробуту населення та не дати того результату, який очікувався першочергово від їх впровадження. Також такі санкції можуть сприяти пошуку для країн, що знаходяться під санкціями, нових ринків збуту та торгових

партнерів, що може мати зворотний ефект.

Говорячи про економічні санкції крізь призму приватного права та повертаючись до норм Господарського кодексу, слід звернути увагу на Розділ V, присвячений цій темі. Тут законодавець застосовує вже поняття «господарські санкції».

Відомо, що Верховна рада України на засіданні 12 січня 2023 р. прийняла проект Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період (законопроект № 6013), який стосується ліквідації Господарського кодексу. На жаль, поки залишається незрозумілим, де міститимуться норми щодо господарської відповідальності та санкцій: відбудеться реорганізація Цивільного кодексу, чи має існувати профільний закон.

Господарські санкції встановлюються у нормах закону чи передбачаються сторонами у договорі до моменту вчинення правопорушення і вказують на кількісні майнові втрати або якісні організаційні зміни, яких зазнає суб'єкт господарювання, що вчинив правопорушення; реалізація санкцій виражається у конкретних засобах впливу на боржника, які не завжди співпадають із обсягом передбаченої господарсько-правової відповідальності; застосування санкцій може здійснюватися як у добровільному порядку, так і в примусовому порядку, згідно з рішенням уповноваженого органу [2].

Проте слід пам'ятати, що не слід ототожнювати поняття відповідальності та санкцій, оскільки юридична відповідальність означає застосування не будь-якої санкції. В юридичній літературі прийнято поділяти санкцій на дві самостійні групи. Першу групу становлять заходи відповідальності, другу захист [3].

Основна проблематика щодо господарських санкцій існує також в тому, що це засоби впливу, які застосовуються державою, що піддається критиці з сторони прихильників лібералізації економіки, оскільки на їх думку це порушує принцип вільної торгівлі.

Застосування господарсько-правових санкцій є превентивною мірою по відношенню до суб'єктів господарювання, з метою покарання винних та запобігання вчиненню нових правопорушень [2].

Отже, поняття «економічні санкції» та «господарські санкції» за своєю правовою природою відрізняються, оскільки перше застосовується в значно ширшому розумінні. Обидва поняття піддаються критиці, оскільки санкції це втручання держави в економічні процеси. Проте за будь-які дії протиправного характеру має наставати правова відповідальність, а тому важливо, щоб існував певний механізм впливу задля ефективного функціонування економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Дем'янчук О. І. Поняття господарсько-правових санкцій у контексті господарсько-правової відповідальності. IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 20 трав. 2021 р. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/52361>
3. Богомолова Н. Відповідальність у сфері господарювання. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані. 2016. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/6699>.
4. Szabados T. Economic Sanctions in EU Private International Law. Bloomsbury Publishing Plc, 2020.

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРСІЇ В УКРАЇНІ

Галушко Анастасія Леонідівна

Студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ Електронна комерція в Україні набуває все більшої популярності, що обумовлено розвитком інтернет-технологій та зростанням кількості користувачів Інтернету. Зростаючі обсяги електронних торгів зумовлюють необхідність регулювання відносин, що виникають в цій сфері. Особливість договорів, які укладаються в електронному вигляді, полягає у тому, що вони потребують особливого підходу та захисту. У даній статті будуть розглянуті особливості договорів у сфері електронної комерції в Україні.

Ціль роботи Метою цієї роботи є дослідження особливостей договорів у сфері електронної комерції в Україні та визначення їх правового статусу.

Матеріали та методи У процесі дослідження були використані такі методи: аналіз законодавства України, вивчення наукових праць та практики застосування законодавства в сфері електронної комерції.

Для досягнення мети роботи було використано метод документального аналізу, зокрема, були проаналізовані Закон України «Про електронну комерцію», цивільний кодекс України, Закон України «Про захист персональних даних», а також інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність в електронній комерції.

Були також проаналізовані наукові дослідження в даній галузі.

Результати та обговорення

1. Поняття електронного договору

Закон України «Про електронну комерцію» визначає електронний договір як «домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну

або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі».

Відповідно до цього закону, електронний договір має таку ж юридичну силу, як і договір, укладений на паперовому носії. Згідно з Цивільним кодексом України, договір може бути укладений в будь-якій формі, якщо інше не передбачено законом. Таким чином, електронний договір є однією з форм укладання договорів. Однак, враховуючи специфіку електронної комерції, укладання договору в електронній формі може мати свої особливості.

2. Особливості укладання електронного договору

Основною характеристикою договорів у сфері електронної комерції є їхній електронний формат. Такі договори можуть бути укладені через електронні засоби комунікації, такі як електронна пошта, веб-сайти, мобільні додатки тощо. Крім того, укладання договорів може здійснюватись у режимі онлайн, без необхідності особистої зустрічі сторін.

При укладанні електронного договору важливо забезпечити достовірність ідентифікації сторін. Для цього можуть використовуватись електронні підписи або інші засоби ідентифікації, які забезпечують достовірність електронних документів. Крім того, також важливо забезпечити захист від несанкціонованого доступу до електронних документів.

Для забезпечення безпеки електронних документів і захисту від несанкціонованого доступу, в електронному документообігу використовуються різноманітні технології шифрування та аутентифікації. Одним із найпоширеніших способів захисту електронних документів є використання електронного підпису.

Згідно з Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Законом «Про електронні довірчі послуги», електронний підпис - це електронний еквівалент підпису на паперовому документі, який дозволяє підтвердити автентичність електронного документу та його відповідність підписувачу. Укладаючи електронний договір, сторони повинні

уважно вивчити умови використання електронного підпису, відповідні норми законодавства та рекомендації щодо його застосування. Однак, важливо пам'ятати, що використання електронного підпису не завжди гарантує 100% захист від несанкціонованого доступу до електронних документів. Тому варто також додатково застосовувати інші методики, такі як технічний захист інформації та інші заходи безпеки.

3. Персональні дані

Однією з ключових особливостей договорів у сфері електронної комерції є захист персональних даних. Український законодавчий акт «Про захист персональних даних» містить вимоги щодо збору, зберігання та обробки персональних даних, що стосуються договорів у сфері електронної комерції. Наприклад, при зборі персональних даних споживачів для здійснення операцій з електронною комерцією, продавці повинні отримувати згоду на обробку цих даних, а також забезпечувати їхню безпеку.

До інших важливих особливостей договорів у сфері електронної комерції в Україні також відносяться такі:

- Обов'язкова вказівка інформації про продавця/постачальника послуг, їх контактні дані та інші характеристики товару/послуги, які продаються.
- Надання споживачеві права на відмову від договору та повернення товару у встановлені законом строки.
- Забезпечення достатньої захищеності платіжних операцій та інформації про споживачів.
- Встановлення механізмів розгляду споживчих скарг та розбіжностей сторін.

Законодавство України передбачає різні заходи захисту прав споживачів у договорах у сфері електронної комерції. Зокрема, споживач має право на повернення товару протягом 14 днів з моменту його отримання, якщо його якість не відповідає вимогам, або він не може бути використаний за своїм призначенням. При цьому, споживач повинен повідомити про своє бажання

повернути товар продавця у встановленому порядку. Крім того, в договорах у сфері електронної комерції важливо передбачити правила вирішення спорів між сторонами, зокрема, можливість врегулювання спорів через альтернативні механізми врегулювання спорів, наприклад, через медіацію або арбітраж.

4. Податкування

Особливості оподаткування договорів у сфері електронної комерції. Договори у сфері електронної комерції також мають особливості з точки зору оподаткування. Зокрема, згідно зі Законом України «Про електронну комерцію», суб'єкти електронної комерції повинні сплачувати податок на прибуток за здійснення операцій з продажу товарів та послуг у мережі Інтернет. Крім того, важливо враховувати, що при здійсненні електронних операцій, можуть застосовуватись різні податкові ставки, залежно від того, які послуги надається та в якому регіоні здійснюється операція. Також, необхідно враховувати, що існують певні винятки з оподаткування для окремих категорій товарів та послуг.

Висновки. Отже, у роботі було досліджено особливості договорів у сфері електронної комерції в Україні, вимоги до електронного підпису та електронного документа, проаналізовано особливості електронних договорів.

Зокрема, було визначено, що укладання електронних договорів є швидким та зручним способом з проведення комерційних операцій, але потребує встановлення додаткових заходів безпеки та забезпечення правової впевненості сторін.

Проте у зв'язку зі стрімким розвитком електронної комерції, законодавство потребує додаткової уваги та вдосконалення. Важливо встановити ефективний механізм захисту прав споживачів та сторін електронних договорів, а також забезпечити достовірність електронних документів та захист від несанкціонованого доступу до них. Необхідно також вдосконалити механізми регулювання спірних питань, забезпечити ефективний механізм розгляду спорів у сфері електронної комерції та встановити механізм

електронного заявлення відмови від укладання електронного договору, який би забезпечував можливість сторонам отримати достовірну інформацію про цю відмову.

Також важливо враховувати міжнародні стандарти та практики при укладанні електронних договорів. Наприклад, Міжнародна торгова палата (ICC) встановила правила для електронних транзакцій (ICC eRules), які містять загальні положення щодо електронних договорів, електронного підпису та інших питань.

Тож для успішного укладання електронних договорів в електронній комерції необхідно дотримуватись вимог законодавства, встановлювати прозорі та зрозумілі умови договору, забезпечувати достатній захист персональної інформації, використовувати міжнародні стандарти та практики для забезпечення ефективності та довіри між сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV.
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 №675-VIII.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI.
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV.
5. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII.

ПІДГОТОВКА СПЕЦПІДРОЗДІЛУ «ЛЮТЬ»

Гіденко Євген Сергійович

викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Загородній Ігор Валерійович

курсант 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції

Кравець Данило Юрійович

курсант 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Спеціальний підрозділ «Лють» спеціалізується на виконанні завдань у складних та небезпечних умовах. Щоб бути членом цього підрозділу, потрібно пройти серйозну підготовку та відповідати високим стандартам військової служби.

Основні завдання, які стоять перед підрозділом «Лють», полягають у забезпеченні безпеки військових об'єктів та виконанні спеціальних операцій у районі ведення бойових дій. Для цього кожен член підрозділу повинен володіти низкою важливих навичок та знань, які необхідні для ефективної роботи в умовах, де присутні великі ризики для життя та здоров'я.

Вивчення поведінки людини в надзвичайних ситуаціях, пов'язаних з підвищеним професійним ризиком, небезпекою для життя і здоров'я, завжди було важливим для науки і практики. У зв'язку з цим, дослідження професійно психологічних рис і властивостей працівників підрозділів спеціального призначення МВС України є актуальними сьогодні. Ці працівники часто виконують завдання в умовах, які вимагають граничної мобілізації фізичних, психологічних і моральних якостей особистості.

Аналіз вимог до особистісних та професійних якостей працівників спецпідрозділів МВС є важливим етапом розробки та впровадження ефективних психологічних технологій, які забезпечують професійну та функціональну надійність працівників правоохоронних органів під час дій в екстремальних умовах. Отримання такої інформації допоможе покращити підготовку працівників до дій у складних ситуаціях та зменшити ризик виникнення небезпечних ситуацій під час виконання службових обов'язків.

Дослідження професійно-психологічних рис і властивостей працівників спецпідрозділів МВС є необхідним кроком до поліпшення системи. Це дозволить забезпечити більш ефективну і бажану особливість підготовки для кожного бійця. [2].

Підготовка членів спецпідрозділу «Лють» починається з відбору кандидатів з високим рівнем фізичної, моральної та психологічної підготовки. Потенційні члени підрозділу проходять фізичні іспити, що дозволяє оцінити їх фізичні здібності, зосередженість та техніку володіння зброєю [1].

Після відбору кандидати проходять навчання з різних аспектів військової служби та спеціального призначення. Це включає в себе такі елементи, як техніка стрільби, тактичні вправи та інженерну структуру.

Крім того, учасники підрозділу «Лють» проходять підготовку з психологічної стійкості, що дозволяє їм ефективно діяти в небезпечних ситуаціях та зберігати контроль над собою. Також, підрозділ «Лють» - це професійна команда, яка займається виконанням завдань у сфері забезпечення громадського порядку та боротьби зі злочинністю на деокупованих територіях. Щоб забезпечити успішне виконання таких завдань, підрозділ має пройти ретельну підготовку.

Основні етапи підготовки підрозділу «Лють» включають в себе збір інформації про особливості роботи на конкретній території, аналіз та планування дій, вивчення специфіки злочинності та протидії тероризму, військово-фізичну підготовку, навчання тактичних дій у різних ситуаціях,

включаючи виконання спеціальних завдань, практичні тренування та імітацію бойових дій.

Особлива увага приділяється таким питанням як підвищення рівня професійної майстерності та навиків командної роботи, використання сучасних технологій та засобів боротьби зі злочинністю, організація безпечного та ефективного розгортання підрозділу на місцевості та подальшого його закріплення.

У підготовці підрозділу «Лють» також беруть участь фахівці з медичного забезпечення. Вони забезпечують підтримку та піклуються про психологічний та фізичний стан команди під час виконання завдань [2].

Отже, підготовка спец підрозділу «Лють» - це складний процес, що включає в себе багато етапів та вимагає високої професійності, спроможності працювати в команді та вміння діяти на полі бою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бійці штурмових підрозділів бригади «Лють» пройшли спеціалізований курс підготовки. URL: <https://loda.gov.ua/news/64131>

2. Фаховий відбір кандидатів у штурмову бригаду «Лють» на Рівненщині забезпечують поліцейські психологи. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/fakhovy-vidbir-kandydativ-u-shturmovu-bryhadu-liut-na-rivnenshchyni-zabezpechuiut-politseiski-psykholohy>

АНАЛІЗ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ ТА ЇЇ ОBOB'ЯЗКОВИХ ОЗНАК

Гонтар Анна Андріївна

Курсант II курсу

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Корогод Світлана Володимирівна

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ./Introduction. Законодавство України як в аспекті загалом кримінально-правових наук, так і безпосередньо про кримінальну відповідальність, постійно ставить перед наукою нові завдання, що потребують і вивчення практики його застосування, і дослідження ефективності тих чи інших законодавчих дефініцій.

Однією з центральних проблем кримінального права України є проблема суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Від правильного вирішення вказаної проблематики, що передусім полягає в якісному її тлумаченні, багато в чому залежить побудова найважливіших інститутів кримінального права України (кримінальні правопорушення, його види та стадії, суб'єкт кримінального правопорушення, співучасть у кримінальному правопорушенні тощо), визначення підстав кримінальної відповідальності, конструкції складів конкретних кримінальних правопорушень, зміцнення законності в діяльності органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю.

Ціль роботи./Aim. Завдяки використанню сучасних методів пізнання,

аналізу, урахуванню новітніх досягнень науки за ціль береться здійснити узагальнення та аналітичну констатацію теоретичних, прикладних і нормативних проблем суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, дослідити наявні серед новітніх законотворчих положень, висновків та пропозицій, які можуть сприяти подальшому розвитку науки кримінального права та формуванню кримінально-правової політики держави.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічною основою дослідження є загальна вибірка наукового пізнання, що дають змогу визначити теоретичні, законодавчі та прикладні аспекти суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Також у роботі використовуються загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, а саме: формально-логічний (догматичний), системно-структурний та системно-функціональний, а в ході підсумування - порівняльно-правовий.

Результати та обговорення./Results and discussion. Більшість вчених зазначають, що суб'єктивною стороною кримінального правопорушення є психічна діяльність особи щодо її ставлення до правопорушення, що вчиняється, вона утворює психологічний зміст і є внутрішньою по відношенню до об'єктивної сторони [1, с. 70].

Висловлюється також думка про те, що суб'єктивною стороною кримінального правопорушення є елемент кримінального правопорушення, який дає уявлення про внутрішні психічні процеси, що відбуваються у свідомості та волі особи, та характеризується конкретною формою вини, мотивом, метою та емоційним станом.

Деякими вченими також пропонується визначення сутності суб'єктивної сторони кримінального правопорушення через психічну діяльність суб'єкта кримінального правопорушення, яка безпосередньо обумовила і супроводжувала вчинення суспільно небезпечного діяння [2, с. 9].

Безпосередня складність якісного тлумачення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення полягає в її сутності, адже вона недосяжна для

емпіричного пізнання через свій внутрішній характер. Саме тому, лише визначення окремих аспектів кримінальної поведінки людини дає можливість для всебічного вивчення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення як психологічної конструкції, що безпосередньо відображає акт кримінальної поведінки.

Кожне кримінальне правопорушення має свої особливості, свій особливий внутрішній механізм, у якому різну роль можуть відігравати інтелектуальний, вольовий та емоційний компоненти. Для того, щоб зрозуміти будь-який вчинок людини, потрібно всебічно дослідити психічну діяльність суб'єкта і взаємозв'язок складових діяння. Тому і суб'єктивна сторона кримінального правопорушення встановлюється на підставі дослідження інтелектуальних, вольових та емоційних процесів [3, с. 205].

Зміст, що формує та наповнює суб'єктивну сторону кримінального правопорушення визначається виною, мотивом, метою та емоційним станом, що в даному випадку є юридичними категоріями. З названих складових суб'єктивної сторони кримінального правопорушення лише поняття вини визначено на законодавчому рівні.

Але, незважаючи на відсутність законодавчого визначення понять мотиву, мети та емоційного стану, їх наявність також визначено кримінальним законодавством, на що прямо вказується в окремих нормах Загальної та Особливої частин КК України. Усі перелічені ознаки, власне, безпосередньо формують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення як самостійні компоненти психічного ставлення особи до вчинюваного діяння.

Мотив і мета мають внутрішній суб'єктивно-психологічний зв'язок між собою. Відповідно до загального тлумачення, мотив та мета – це корелятивні поняття, моменти психічної діяльності особи, яка розглядається з двох точок зору: мотив розглядається як відправний момент діяльності, а мета – як положення, що має її завершити.

При цьому дослідження мотиву та мети не впливають на вирішення

питання про наявність чи відсутність вини і на визначення її форми.

У теорії права зазначається, що вина як основна ознака суб'єктивної сторони кримінального правопорушення не залежить від того, що стало спонукальним фактором, мотивом чи метою вчинення суспільно небезпечного діяння, – у межах вини більш важливим є встановлення того, чи свідомо було вчинене таке діяння, чи було таке діяння результатом свободи волевиявлення особи [1066, с. 87].

Однак це положення викликає певні застереження, оскільки мотив і мета є свого роду передумовами вини, певними непрямими ознаками, які вказують на її наявність, але при цьому в її зміст вони не входять. У даному разі їх роль не стає меншою, оскільки мотив та мета можуть не лише впливати на кваліфікацію кримінального правопорушення в цілому, а й у ряді випадків, визначених у нормах КК України, обумовлювати наявність кримінального правопорушення взагалі [4].

Аналізуючи дефініцію суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, зазначимо про те, що це безумовна справжня юридична конструкція, сутність якої полягає в її нормативності, а також у тому, що вона обов'язково має бути визначена на підставі положень КК України.

Загальна частина КК України за своєю конструкцією вимагає саме загального визначення психічного ставлення суб'єкта до вчинення кримінального правопорушення – суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, тоді як Особлива частина КК України функціонально розкривається через уточнення цієї категорії, ознаки якої мають обов'язковий характер для відповідних видів кримінальних правопорушень. При застосуванні деяких положень КК України досить часто важливими є окремі аспекти, які не передбачені на законодавчому рівні, але тісно пов'язані із суб'єктивною стороною кримінального правопорушення та залежать від особливостей її ознак у кожному конкретному випадку.

Так, при вчиненні суспільно небезпечних діянь можуть мати місце

ускладнені конструкції суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, які характеризуються наявністю в межах одного суспільно небезпечного діяння особливих форм поєднання свідомості та волі як ознак психічного ставлення особи до вчинюваного кримінального правопорушення або їх відсутністю [4].

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи, констатуємо наступне: суб'єктивна сторона конкретного кримінального правопорушення включає всі психічні процеси, які характеризують зміст внутрішньої сторони акту кримінально протиправної поведінки (протиправного характеру). Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, як юридична конструкція, передбачає розподіл та структурування найбільш значущих для кримінального права характеристик психічної діяльності відповідного кримінально протиправного діяння.

Саме в цій конструкції з'являється певна фрагментарність, недостатня повнота, оскільки із такими структурованими характеристиками пов'язується акт кримінальної поведінки. В межах суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, як фактичної конструкції, відповідні характеристики юридичної конструкції встановлюються в межах певних фактичних обставин.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення обумовлює наявність фактичної її структури, тобто конкретних психічних процесів, які супроводжують вчинення кримінального правопорушення, а структура суб'єктивної сторони кримінального правопорушення включає вину, а в окремих випадках – мотив, мету та емоційний стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курс криміналістики. Особлива частина: в 2 т. / Відп. ред. В. Є. Карноухов. Т.1. Методики розслідування насильницьких та корисливо-насильницьких злочинів / А. І. Алгазін та ін. 2001. 634 с.
2. Бікеєв І. І. Актуальні проблеми вчення про суб'єктивну сторону злочину. Кримінальне право. 2002. № 3. С. 9-13.

3. Ємельянов В. П. Тероризм та злочини з ознаками тероризму: кримінально-правове дослідження. Юридичний центр Прес, 2002. 291 с.

4. Фесенко Є. В., - дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально- виконавче право» (081 – Право). – Академія адвокатури України; Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

ПЕРСПЕКТИВИ ВСТАНОВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ НОТАРІУСІВ ДО СФЕРИ МЕДІАЦІЇ

Дубенко О. О.

студентка 4 курсу,

Спеціальності «081 Право»

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Іванова О. М.

ст. викл. кафедри цивільного та трудового права

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Анотація: Тема "Перспективи встановлення можливості залучення нотаріусів до сфери медіації" досліджує можливості використання нотаріусів у процесі медіації. У роботі досліджується, чи можуть нотаріуси відігравати важливу роль у вирішенні конфліктів, в тому числі шляхом запровадження медіаційної діяльності в своїй професійній сфері.

Дослідження включає аналіз законодавства, визначення ролі медіації в сучасному суспільстві.

Результати дослідження можуть бути корисні для урядових органів, професійних спілок та інших зацікавлених сторін, які прагнуть покращити процес вирішення конфліктів і захист прав громадян.

Ключові слова: нотаріуси, медіація, конфіденційність, нейтральність, конфлікти.

У сучасному світі медіація стає все більш популярною методологією вирішення конфліктів. Україна не є винятком, тому що все більше людей звертаються до медіаторів, щоб вирішити свої проблеми. Однак, незважаючи на те, що в Україні є достатня кількість нотаріусів, які можуть бути ефективними медіаторами, мало уваги приділяється можливості залучення нотаріусів до сфери медіації. Тому ця наукова робота присвячена дослідженню перспектив

встановлення можливості залучення нотаріусів до сфери медіації в Україні.

Інститут медіації був закріплений в Україні досить нещодавно в 2021 році прийняттям Закону України "Про медіацію". 15 грудня 2021 року даний Закон набрав чинності. Він встановлює загальні принципи медіації, порядок її проведення, вимоги до медіаторів тощо. При цьому важливо зазначити, що медіація є добровільним процесом, до якого можуть звернутися сторони конфлікту, що мають намір досягти взаємовигідного рішення [1].

Щодо нотаріусів, то - це юристи, які займаються підтвердженням документів, забезпеченням їх легальності та законності. Нотаріуси мають багаторічний досвід роботи з документами, вони здатні швидко та ефективно оцінити правову ситуацію та надати вичерпну інформацію з юридичної точки зору. Крім того, нотаріуси мають високий рівень професійної етики та поведінки, що дозволяє їм ефективно вести переговори та вирішувати конфлікти [2, с. 167].

Функції нотаріального процесу не є застиглою категорією, вони знаходяться у постійному русі, у залежності від розвитку нотаріальної діяльності і нотаріального процесу, та наділення нотаріаль-них органів новими повноваженнями. [3, с. 78]

Таким чином, нотаріуси можуть бути ефективними медіаторами. Вони мають навички спілкування, що необхідні для медіації, і вони знають закони та правові норми, які стосуються більшості конфліктів. Тому залучення нотаріусів до медіації може мати багато переваг.

Перш за все, це допоможе забезпечити високу якість медіації. Нотаріуси мають високу кваліфікацію та професійну етику, що робить їх довіреними фахівцями в громадських справах. Це забезпечує високу якість послуг та забезпечення гарантій медіаторської послуги.

Друге, залучення нотаріусів до медіації може допомогти підвищити довіру до медіації. В Україні медіація є ще новою методологією вирішення конфліктів, тому довіра до цієї процедури досить низька. Але якщо нотаріуси,

які мають високу репутацію та довіру громадськості, займуться медіацією, то це може зробити медіацію більш привабливою для людей.

Третє, залучення нотаріусів до медіації може допомогти знизити витрати на розв'язання конфліктів. Оскільки нотаріуси вже мають відповідні знання та навички, то їм не потрібна додаткова підготовка. Це означає, що витрати на навчання та підготовку для медіаторів будуть меншими, що дозволить знизити загальні витрати на процедуру медіації [4, с. 178].

Четверте, залучення нотаріусів до медіації може сприяти підвищенню їхньої зайнятості та розширенню сфери їхньої діяльності. Це може допомогти збільшити дохід нотаріусів, а також забезпечити більше можливостей для розвитку професії.

Одним з найважливіших факторів у медіації є забезпечення конфіденційності та нейтральності медіатора. Ці принципи є особливо важливими у випадках, коли сторони конфлікту мають різний рівень знань та навичок у розв'язанні спірних питань. Нотаріуси мають необхідний досвід та знання, щоб забезпечити конфіденційність та нейтральність у процесі медіації.

Щодо міжнародного досвіду, то Рада нотаріусів Європейського Союзу наголошує на великій кількості переваг медіації, яка дозволяє уникнути довготривалого, складного та дорогого судового розгляду.

Рада уважно відслідковує діяльність Європейського Союзу у сфері медіації, адже у багатьох європейських країнах нотаріуси можуть виступати медіаторами. Рада нотаріусів Європейського Союзу працює також над створенням єдиної бази практики нотаріальної медіації в Європі, розробляє практичні інструменти та посібники для нотаріусів, які бажають здійснювати медіацію. Крім того, європейські експерти вважають, що нотаріусам та іншим юристам може бути дозволено здійснювати медіацію за умови, якщо вони не беруть участь у розв'язанні спору в іншій ролі без згоди сторін або якщо вони мають достатню підготовку [5].

Щодо перспектив встановлення можливості залучення нотаріусів до

сфери медіації, то варто зазначити, що, на сьогоднішній день, в Україні немає чіткого законодавчого регулювання щодо можливості залучення нотаріусів до медіації. Проте, можна виділити деякі перспективи встановлення такої можливості:

- Законодавча ініціатива щодо внесення змін до законів "Про нотаріат" та "Про медіацію", що передбачатиме можливість залучення нотаріусів до медіації в певних випадках [1, 6].

- Розробка спеціалізованих курсів та програм для нотаріусів, які б допомогли їм підвищити свою кваліфікацію та отримати необхідні знання для медіації.

- Проведення інформаційних кампаній та заходів з метою популяризації медіації серед нотаріусів та громадськості.

Таким чином, залучення нотаріусів до медіації може мати багато переваг. Вони мають відповідну кваліфікацію та професійну етику, що дозволяє їм бути ефективними медіаторами. Залучення нотаріусів до медіації може допомогти підвищити якість медіації, збільшити довіру до цієї процедури, знизити витрати на розв'язання конфліктів та сприяти розвитку професії нотаріусів. Тому встановлення можливості залучення нотаріусів до сфери медіації в Україні є перспективним напрямком, який може допомогти поліпшити процедуру розв'язання конфліктів та забезпечити більш високу якість надання правових послуг.

Проте, для того, щоб залучення нотаріусів до медіації стало ефективним, необхідно вирішити деякі проблеми. Зокрема, необхідно розробити та прийняти відповідні нормативно-правові акти, які б детально визначали права та обов'язки нотаріусів-медіаторів. Крім того, необхідно створити спеціальну систему підготовки та перепідготовки нотаріусів з медіаційних питань, а також визначити механізми регулювання професійної діяльності нотаріусів-медіаторів.

Окрім того, необхідно провести інформаційну кампанію серед громадян

та інших фахівців про переваги медіації та ролі нотаріусів у цьому процесі. Також необхідно вирішити питання фінансування медіації та платності за послуги нотаріусів-медіаторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України "Про медіацію" від 02.09.1993 року № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 39, ст.383.
2. Берестова Т. І. Проблеми вдосконалення медіації в Україні / Т. І. Берестова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. - 2012. - Вип. 2 (23). - С. 3-6.
3. Долинська М. С. МЕДІАЦІЯ ЯК ОДНА ІЗ ФУНКЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ / М. С. Долинська. // «Аналітично-порівняльне правознавство». – 2022. – С. 74–78.
4. Ваганова О. В. Медіація як засіб врегулювання цивільних конфліктів / О. В. Ваганова // Юридичний вісник України. - 2014. - № 2. - С. 154-157.
5. Мироненко М. О. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В НОТАРІАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ / Марина Олександрівна Мироненко. – 2022. – №12. – С. 114–119.
6. Закон України "Про нотаріат" від 02.06.2011 № 3582-VI. Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 32-33. - Ст. 266.

**ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Ерстенюк Єлизавета Анатоліївна

Студентка

Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація: статтю присвячено дослідженню цивільно-правових аспектів обмеження права на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції як особистого немайнового права людини в умовах воєнного стану; розглянуто систему основних нормативно-правових актів, які регламентують це право та встановлюють відповідальність за його порушення; досліджено питання можливості втручання у право на таємницю кореспонденції; проаналізовано відповідність норм національного законодавства щодо обмеження права на таємницю кореспонденції до норм міжнародного права; в процесі дослідження розглянуто певні недоліки національної системи законодавства.

Ключові слова: право на таємницю кореспонденції, воєнний стан, збройна агресія, обмеження прав, Конституція України, кримінальна відповідальність, втручання, особисті немайнові права, національна безпека.

Захист та, в першу чергу, дотримання прав і свобод людини та громадянина визначається як головне завдання кожної демократичної держави. У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Таким чином, закріпивши в Конституції України такі положення, законодавець відобразив загальнолюдські цінності в Основному законі та, фактично, віддав

беззаперечну перевагу пріоритету прав людини, їх забезпеченню та реалізації.

24 лютого 2022 через безпосереднє здійснення збройної агресії проти нашої держави було запроваджено особливий правовий режим – воєнний стан. Це втілено для того, щоб максимально збільшити можливості держави реагувати на зовнішні та внутрішні загрози, але, в першу чергу, саме задля захисту громадян, їх прав та свобод. Незважаючи на це, ведення воєнного стану прямо передбачає можливість обмеження деяких з цих прав та свобод.

Вважаю доцільним розпочати з того, що будь-яке обмеження прав людини завжди повинно мати певне правове підґрунтя. Зокрема, у цьому питанні варто звернутися до статті 64 Конституції України, яка передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини та громадянина, але обов'язково із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. В Україні воєнний стан був введений із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року Указом Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 (далі Указ) та затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року №2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією росії. Згодом, у зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією, воєнний стан на території країни було продовжено.

Цікавою у контексті обмеження прав людини є стаття 3 даного Указу, яка передбачає, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30, 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [2]. Але варто наголосити на тому, що воєнний стан як такий означає не самі обмеження прав

і свобод людини, а лише потенційну можливість такого обмеження [3, с. 229].

На мою суб'єктивну думку, на тлі триваючої широкомасштабної збройної агресії нагальним питанням постає вивчення питання обмеження права особи на таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Загалом спочатку варто зазначити, що право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції є особистим немайновим правом, що традиційно належить до основних природних прав людини. Воно закріплене у статті 31 Конституції України [1].

Окрім цього, право на таємницю кореспонденції також закріплюється і у міжнародних нормативно-правових актах. Зокрема, це стаття 12 Загальної декларації прав людини, стаття 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, стаття 8 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це право передбачає захист від будь-якого проникнення в особисте життя людини: забороняється прослуховування телефонних розмов, знайомлення з листами чи повідомленнями, а також розголошення їх змісту чи самого факту листування або розмови. Фактично, зміст права випливає з того, що особисте життя кожного громадянина не повинне виходити за межі, які визначила для себе кожна людина.

Важливо відмітити те, що під час дії воєнного стану можуть мати місце не лише законні обмеження права на таємницю кореспонденції, але також і випадки порушення такого права. Кримінальний кодекс України в статті 163 встановлює кримінальну відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. Окрім цього, захист права гарантує Кримінальний процесуальний кодекс України, а саме ч. 2 ст. 14 зазначає, що втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, що передбачені Кодексом. Також обов'язковою умовою такого втручання є певна мета – а саме виявлення та запобігання тяжкому чи особливо

тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин.

Загалом, у мирний час за порушення таємниці кореспонденції дійсно повинна наступати кримінальна відповідальність. Проте в умовах воєнного стану, на мою думку, втручання у це право є в певній мірі необхідним та абсолютно доречним. Це пояснюється тим, що, наприклад, таким чином можна здобути інформацію, яка підтверджує злочинні дії. Окрім цього, я вважаю, що є важливим розмежування обмеження права на таємницю кореспонденції та втручання в таємницю кореспонденції людини. Обмеження права на таємницю кореспонденції встановлюється законодавчо шляхом певних заборон щодо реалізації цього права. А втручання в таємницю кореспонденції особи – це оприлюднення інформації, що становить таємницю [4, с. 413-414]. Як було зазначено вище, досить цікавою є тема можливості втручання у право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах воєнного або надзвичайного стану саме з метою отримання інформації, яка в майбутньому може бути використана як доказ вчинення протиправних дій. Зокрема, це є досить актуальним в контексті здобуття доказів кривавих злочинів російських загарбників на українських землях.

Майже кожного дня стають відомими все більше та більше воєнних злочинів, які вчиняють російські військові. Зокрема, частина з них відкривається суспільству саме за допомогою публікацій оприлюднених повідомлень та перехоплених телефонних розмов російських солдат. Фактично, усі ці повідомлення і телефонні розмови окупантів підтверджують вчинені росіянами воєнні злочини проти українського народу [4, с. 414].

Загалом, якщо говорити про міжнародну нормативно-правову базу у даному аспекті, то варто зауважити, що згідно статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод органи державної влади не можуть втручатись у здійснення права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції, за винятком випадків, коли таке втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в

інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [5, с. 89-90]. Але, на жаль, національне законодавство не містить чітких норм, які б дозволяли втручання в таємницю кореспонденції з метою використання інформації, отриманої в такий спосіб, як доказ у вчиненні злочинів, зокрема в умовах воєнного стану.

Отже, можна зробити висновок: право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції є особистим немайновим правом, обмеження якого у період воєнного стану передбачено Конституцією України. На мою думку, в нинішніх умовах ці порушення є цілком виправданими. Але при цьому, в Україні все ж варто врегулювати на законодавчому рівні питання щодо можливості втручання в таємницю кореспонденції з метою використання інформації, отриманої в такий спосіб, як доказ у вчиненні злочинів, в тому числі в умовах воєнного стану.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Київ: ВВРУ. 1996. № 30.
2. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2.
4. Левченко А. В. Можливість втручання у право на таємницю кореспонденції як спосіб отримання доказів у період воєнного стану. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/259354/255998>
5. Левченко А. В. Гарантії забезпечення конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Держава і право. Частина 1. Юридичні науки. 2019. Випуск 86.

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ НАБУВАЧІВ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Заярний Олег Анатолійович
д.ю.н., професор
Давидович Соломія Андріївна
Кулик Тетяна Василівна
Студенти
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка

Вступ. / Introductions. 24.02.2022 в Україні було введено правовий режим воєнного стану, у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України. З цього моменту важливим для життя багатьох українців стало отримання допомоги від гуманітарних організацій, в тому числі міжнародних, оскільки через війну громадяни не завжди мають доступ до певних матеріальних благ, які б могли повністю забезпечити їх потреби. У зв'язку з цим, актуалізувалося питання щодо надання гуманітарним організаціям персональних даних осіб, які отримують відповідну допомогу, оскільки для її отримання необхідна ідентифікація. З 2022 року почастишали випадки повідомлень про факти незаконної обробки набувачів гуманітарної допомоги. Тому, вважаємо, щоб мінімізувати випадки таких правопорушень, потрібно детальніше проаналізувати підстави, вимоги щодо збору даних та здійснювати інформування населення, щоб уникати таких проявів протиправності.

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати положення чинного законодавства щодо персональних даних; визначити підстави збору персональних даних набувачів гуманітарної допомоги, вимоги до гуманітарних організацій щодо збору і зберігання особистої інформації набувачів такої допомоги.

Методи. / Materials. Метод аналізу, синтезу, пояснення.

Матеріали./Methods.

- Кабанов О. Довідник Із Громадянських (Особистих), Політичних Та Інших Прав Людини В Умовах Воєнного Стану / О. Кабанов, О. Заярний, В. Мироненко. – Київ, 2022. – 185 с.

- Авдєєва Т. За лаштунками згоди: скільки персональних даних “коштує” гуманітарна допомога? [Електронний ресурс] / Т. Авдєєва. – 2023. Режим доступу до ресурсу: <https://zmina.info/articles/za-lashtunkamy-zgody-skilky-personalnyh-danyh-koshtuye-gumanitarna-dopomoga1/>.

- Рекомендації щодо захисту персональних даних в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://ombudsman.gov.ua/news_details/rekomendaciyi-shchodo-zahistu-personalnih-danih-v-umovah-voyennogo-stanu.

Результати та обговорення. / Results and discussion.

На підставі ст.1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану. Набувачі гуманітарної допомоги - фізичні та юридичні особи, які її потребують і яким вона безпосередньо надається.

Згідно наказу Міністерства економіки України від 02.04.2022 “Про затвердження переліку набувачів гуманітарної допомоги” до набувачів гуманітарної допомоги належать: Збройні Сили України, національна гвардія України, національна поліція України, військові адміністрації, адміністрація Державної прикордонної служби України, державна служба України з надзвичайних ситуацій, державна служба України з питань безпеки

харчових продуктів та захисту споживачів, державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, служба безпеки України, державне бюро розслідувань, акціонерне товариство “Укрпошта”, товариство з обмеженою відповідальністю “Нова пошта”.

Відповідно до ст. 1 ЗУ “Про захист персональних даних” персональні дані відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Тому, в контексті нашої теми варто зазначити, що захист персональних даних набувачів гуманітарної допомоги стосується лише тих набувачів, які є фізичними особами.

Підстави для обробки персональних даних – це конкретні положення законодавчих актів або юридичні факти (дії чи події) щодо персональних даних, за наявності яких стосовно такої інформації уповноважені органи, посадові особи, або самі суб'єкти персональних даних можуть здійснювати конкретні дії з персональними даними. Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану або його скасування само по-собі не передбачає розширення або звуження переліку цих підстав.

Основною підставою для обробки персональних даних набувачів гуманітарної допомоги є їхня згода на таку обробку. Згода набувача гуманітарної допомоги на обробку його персональних даних має бути добровільною, поінформованою, письмовою і такою, яка одержана до початку процесу обробки персональних даних відповідно до статті 2 ЗУ “Про захист персональних даних”. Форма надання згоди може бути будь-якою – це означає, що умови згоди на обробку персональних даних можуть бути викладені у формі єдиного письмового документа, викладеного доступною для суб'єкта персональних даних мовою, що підписується ним особисто або його законним представником, у електронній формі проставивши відмітку про надання згоди, або ж навіть усно. Водночас надана згода не повинна викликати сумнівів в її однозначності і володілець повинен мати змогу підтвердити її наявність упродовж усього часу здійснення обробки персональних даних.

В іншому випадку обробка персональних даних набувачів гуманітарної допомоги забороняється. Виняток становлять відносини щодо обробки персональних даних, яка ґрунтується на інших підставах, передбачених у ст. 11 цього закону.

Особа, яка отримує гуманітарну допомогу, повинна знати про вид персональних даних, який збирають, мету збору, порядок, термін зберігання, підстави для передачі третім особам, умови виправлення і видалення неточних даних. Тобто, особа повинна бути проінформованою, розуміти всі наслідки збору і обробки персональної інформації.

Згода має бути вільною. Під цим формулюванням мається на увазі те, що особа має право у будь-який момент відмовитися від отримання гуманітарної допомоги. Особа може відмовитися від автоматизованої обробки своїх даних. У такому випадку їй має бути запропоновано обробку даних живою людиною.

Також згода повинна бути своєчасною. Якщо організація надає допомогу, а потім просить згоду на збір даних, такі дії є порушення, оскільки особа не матиме змоги відмовитися від допомоги, запобігти використанню своїх даних.

Відповідно до рекомендацій щодо захисту персональних даних Уповноваженого ВРУ з прав людини, необхідно враховувати пропорційність обсягу персональних даних суб'єкта. Оброблятися повинні лише ті дані, обробка яких необхідна для досягнення мети, тобто гуманітарні організації повинні дотримуватися принципу мінімізації даних, варто уникати надмірного збору. Зібрані дані повинні відповідати меті їхнього збору. Необхідність певного виду даних залежить від критеріїв, за якими відбувається надання матеріальної чи іншої благодійної/гуманітарної допомоги (категорії суб'єкта, стану здоров'я, матеріального забезпечення, сімейного статусу, кількості дітей тощо).

Стаття 7 ЗУ “Про захист персональних даних” містить заборону обробки персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних

спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних.

Коли персональні дані вже є непотрібними для організацій, вони повинні бути видалені. Якщо ж сталося порушення правил обробки персональних даних, то гуманітарна організація несе за це відповідальність. Вона обов'язково повинна повідомити особу про такий випадок. Гуманітарні організації повинні гарантувати набувачам допомоги захист персональних даних, а саме технічну захищеність у питаннях доступу і зберігання, непередання особистої інформації третім особам та належний юридичний захист. Якщо ж виникає потреба передачі такої інформації третім особам, то це повинно здійснюватися відповідально, гуманітарна організація має забезпечити технічну захищеність каналів даних, попередити особу про передачу її даних і пересвідчитися, що організація, якій передають дані, також здатна забезпечити їхній технічний та юридичний захист.

Тому, щоб забезпечити надійний захист персональних даних в умовах воєнного стану гуманітарним організаціям варто застосувати такі заходи:

по-перше, варто забезпечити безпеку мереж та інфраструктуру обробки даних, забезпечити фізичну безпеку даних, гарантувати конфіденційність;

по-друге, застосувати шифрування даних;

по-третє, забезпечити систему контролю доступу до даних;

по-четверте, необхідно регулярно перевіряти стан безпеки даних для вчасного вирішення будь-яких порушень;

по-п'яте, забезпечити видалення даних після отримання допомоги.

Висновки. / Conclusions.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, розуміємо, що в умовах воєнного стану питання надання гуманітарної допомоги є досить актуальним, оскільки загрози щодо захисту персональних даних посилюються. Підставою для обробки персональних даних є надання письмової згоди суб'єкта на таку обробку.

Згода повинна надаватися до моменту отримання допомоги. Гуманітарні організації зобов'язані відповідально ставитися до збору, обробки та зберігання персональних даних набувачів гуманітарної допомоги. Повинен забезпечуватися належний захист персональних даних, а за умови його порушення гуманітарна організація має понести відповідальність. Загалом захист персональних даних набувачів гуманітарної допомоги потребує ретельної організації, планування, виконання та постійного моніторингу. Тому гуманітарним організаціям потрібно уважно підійти до вирішення такого питання, щоб всі заходи щодо захисту персональних даних були з дотриманням чинного законодавства.

ХУЛІГАНСТВО

Зікрач Денис Олександрович

Курсант 2 курсу

Факультету підготовки фахівців

Фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Навчального взводу – КП-131

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник

Людвік Валентин Дмитрович

Старший викладач кафедри

Кримінального права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Боротьба зі злочинністю, зокрема кримінальними правопорушеннями проти громадського порядку та моральності, сьогодні вважається одним із пріоритетних напрямів внутрішньої політики України, спрямованої на захист прав, свобод і законних інтересів людини.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є комплексний аналіз кримінального законодавства та наукових позицій щодо регламентації хуліганства, виявлення дискусійних аспектів й обґрунтування власних висновків і пропозицій щодо вирішення проблемних питань.

Матеріали та методи./Materials and methods. Формально-логічний, вжитий для проведення аналізу норм чинного законодавства України, що регулює суспільні відносини у сфері громадського порядку; історико-правовий метод, що застосовувався при вивченні історичного аспекту формування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за хуліганство; теоретико-прогностичний метод дозволив розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства у сфері регламентації хуліганства.

Результати та обговорення./Results and discussion. З-поміж усіх злочинів, що найчастіше завдають шкоди громадському спокою як певної спільноти, так і окремих громадян, є хуліганство, що законодавцем визначається як «грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом» (ст. 296 КК України) [1].

Є. В. Фесенко наголошує, що хуліганство – це специфічний злочин, розповсюджений і небезпечний. В доктринальному тлумаченні поняття хуліганства є значні розходження, ще не вироблені досить чіткі критерії розмежування хуліганства і суміжних злочинів та адміністративних проступків [2].

Причини хуліганства в Україні можуть бути різноманітними, і деякі з них включають:

- Соціально-економічні фактори: Безробіття, бідність та нерівність можуть створювати негативну соціальну атмосферу, де деякі люди відчувають відчуженість та невдоволення. Відсутність рівних можливостей та недостатня доступність до освіти та робочих місць можуть сприяти поширенню хуліганства серед молоді.

- Відсутність виховання та недостатня робота з підлітками: Недостатня увага до виховання та відсутність соціальних програм, спрямованих на підтримку молоді, можуть призвести до безвідповідальної поведінки і хуліганства. Недостатній контроль батьків, відсутність належного навчання моральним цінностям та нормам спілкування також можуть бути факторами, що сприяють хуліганству.

- Негативний вплив засобів масової інформації та соціальних мереж: Національні телеканали, журнали, фільми та соціальні мережі можуть пропагувати насильство, беззаконня та безвідповідальну поведінку, особливо серед молоді. Імітація негативних зразків поведінки з медіа може підштовхувати деяких молодих людей до хуліганства.

- Вплив агресивної молодіжної культури і побутової насильницької поведінки: Деякі молодіжні підкультури, які пропагують агресію, насильство та беззаконня, можуть впливати на молодих людей і підштовхувати їх до хуліганського поводження. Соціальний тиск та бажання відповідати стандартам таких підкультур можуть сприяти хуліганству.

Важливо відзначити, що це лише кілька можливих причин хуліганства в Україні, і ситуація може бути дуже складною та залежати від багатьох інших факторів. Для ефективного боротьби з хуліганством потрібно системний підхід, який включатиме соціальні, економічні та культурні заходи.

Боротьба з хуліганством в Україні вимагає комплексного підходу та спільних зусиль різних суб'єктів суспільства. Ось деякі шляхи, які можуть допомогти в цьому:

- Створення ефективних механізмів протидії хуліганству на різних рівнях влади: Важливо забезпечити взаємодію та координацію між правоохоронними органами, місцевими органами самоврядування, судовою системою та іншими відповідальними органами. Забезпечення належної розслідування злочинів, затримання та притягнення до відповідальності винних осіб є важливим кроком у запобіганні хуліганству.

- Розробка та впровадження соціальних програм та проектів: Необхідно вдосконалювати та розширювати соціальні програми та проекти, спрямовані на попередження хуліганства. Це можуть бути освітні кампанії, тренінги з конфліктології та розвитку навичок міжособистісних відносин, спортивні та культурні заходи, які сприяють позитивному самовираженню та соціалізації молоді.

- Розширення можливостей для соціального захисту та підтримки молоді: Важливо забезпечити доступ молоді до якісної освіти, робочих місць та можливостей самореалізації. Розвиток молодіжних центрів, клубів, спортивних секцій та інших установ, які пропонують позитивні заняття та підтримку молоді, може сприяти запобіганню хуліганству.

- Залучення громадськості та активних громадян: Необхідно стимулювати активну участь громадськості у процесі боротьби з хуліганством. Пропаганда культури мирного співжиття, сприяння діалогу та взаєморозумінню між різними групами населення можуть створити позитивну атмосферу та запобігти конфліктам.

Висновки./Conclusions. Завершуючи доповідь, можна зазначити, що проблема хуліганства в Україні є складною та має багатоаспектний характер. Її вирішення потребує поєднання зусиль суспільства, уряду, освітніх установ, правоохоронних органів та громадських організацій. Лише через комплексний підхід та спільні зусилля можна досягти позитивних змін і створити безпечне, гармонійне та розвинуте суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Фесенко Є. В. Надто широке тлумачення ознак складу злочину хуліганства неприпустиме / Є. В. Фесенко // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. - Т. 11, № 2. – С. 75–82.

СУЧАСНИЙ СТАН ГОЛОДУ ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА, ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ГОЛОДУ В СВІТІ

Ілютенко Анна Миколаївна
Курсант 2 курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів
Національної поліції
Мітусова Катерина Сергіївна
викладач кафедри цивільного права
та цивільного процесу
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Питання голоду, як глобальної проблеми розвитку людства, безпосередньо перебуває у центрі уваги світового співтовариства вже не одне десятиліття. Поширення голоду та недоїдання у світі збігається зі певним зменшенням доступності площ родючої землі для обробки фермерами, посилення деградації ґрунтів, зменшення біорізноманіття та зростання частоти настання стихійних лих (маються на увазі – пожежі, посухи, паводки, приморозки та інші погодні явища, які не є підконтрольними людині та знищують врожай).

Вплив зміни клімату має негативні наслідки для сільського господарства, адже погіршує ситуацію щодо врожаїв та загострює проблему голоду як в окремих країнах, так і у всьому світі.

Поряд з цим, певні наслідки недоїдання та голоду визначаються досить серйозними для системи охорони здоров'я і відповідної якості життя громадян країни світу в цілому. Так, голод та недоїдання самі по собі вимагають збільшення бюджетних витрат на лікування тих громадян, які вже потерпають від голоду.

Дані витрати автоматично збільшують дефіцит бюджету найбідніших країн, що логічно сприяє зростанню зовнішніх запозичень (наприклад, певних запозичень коштів у МВФ, що само по собі супроводжується вимогами збалансування бюджетного дефіциту та скорочення бюджетних витрат на соціальні цілі взагалі) [1].

Доцільним є зазначити той факт, що за оцінками експертів, для безпосереднього вирішення проблеми голоду та недоїдання, необхідним є розвивати аграрні наукові дослідження, підтримувати фермерство та національне інноваційно-орієнтоване сільськогосподарське виробництво, що має забезпечити приріст обсягів виробленого продовольства щонайменше на 50 відсотків до 2050 року (якщо порівнювати з обсягами сільськогосподарського виробництва за останні роки), що зможе задовольнити потреби у продуктах харчування зростаючої кількості населення планети Земля [2, с. 43].

Зауважимо на тому, що війни і збройні конфлікти залишаються основною причиною голоду, на які припадає дві третини пов'язаних з голодом смертей у всьому світі. В умовах сучасності, світ очікував на відновлення економіки, однак вторгнення військ країни-агресора в Україну та наслідки пандемії повністю зруйнували всі надії на стабільне життя в цілому. Певні зриви в постачаннях змушують погіршувати прогнози щодо інфляції та світового виробництва, що як наслідок, може призвести до стагфляції, голоду та затяжної кризи.

Зазначимо, що збільшення населення Землі та ріст доходів людей підвищують попит на їжу, тоді як її пропозицію гальмує негода. Так, за даними продовольчої та аграрної організації ООН (ФАО), з 2022 року ціни на продукти значно зросли, а саме на 60 відсотків. Кліматичні катаклізми вже останні два роки тримають у напрузі всіх, хто відповідає за продовольчу безпеку, однак про можливість голоду в багатьох країнах світу замислилися саме після повномасштабного вторгнення росіян в Україну. У свою чергу, російська армія заблокувала українські порти і тепер 400 мільйонів людей ризикують

залишитися без ключового постачальника зерна.

Хоч розвинуті країни і зможуть купувати навіть дороге продовольство, однак бідним державам не вдасться забезпечити себе достатніми продуктами харчування. Особливо даний факт стосується країн Африки та Близького Сходу, які безпосередньо є залежними від постачателів з України та Росії. Наприклад, розглянемо ситуацію з Єгиптом, якому для 102 млн населення щороку потрібно імпортувати 21 мільйон тон пшениці, а з них 86% надходило з РФ та України.

Через відповідні обмеження постачань вартість тони пшениці для єгиптян з початку війни зросла з 273 доларів до 400 доларів, а до кінця 2022 року країні доведеться переплатити 1,5 млрд доларів. Якщо ж дана країна матиме змогу собі це дозволити, то Гана, Мадагаскар, Ліван, Кенія, Еритрея, Нігерія, Афганістан та Сомалі опиняться на межі голоду, адже на поповнення запасів продовольством в них не вистачить грошей [3].

Зауважимо на тому, що організація Об'єднаних Націй має обов'язок відповідати на виклики сучасності та скоординувати дії міжнародної спільноти у напрямку вирішення глобальних проблем, зокрема голоду.

В рамках ООН діє Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), головними завданнями якої визначаються: поліпшення харчування та підвищення життєвого рівня населення; ліквідація голоду та бідності; вдосконалення виробництва, переробки, збуту та розподілу продовольства та продукції сільського господарства, підвищення його продуктивності; сприяння розвитку сільськогосподарських регіонів; поліпшення умов життя населення. Безпосередньо здійснюючи зазначені завдання, дана організація певним чином сприяє: капіталовкладенням у сільське господарство; передачі технологій країнам, що розвиваються; реалізації програм технічного консультування та допомоги сільськогосподарському сектору, спрямованих на раціональне використання та збереження природних ресурсів; збирає, аналізує та поширює відповідну інформацію, консультує уряди держав-членів з питань політики та

планування у сільськогосподарському секторі [4, с. 128].

У свою чергу, представники малого та середнього бізнесу можуть долучитись до відповідного процесу подолання голоду шляхом впровадження таких активностей: підтримувати локальних фермерів, які відповідають вимогам органічної продукції; впроваджувати сталі підходи виробництва продуктів харчування; надавати певну перевагу постачальникам, які безпосередньо використовують відповідальні методи сільського господарства; певним чином здійснювати адресну продовольчу допомогу вразливих верств населення; рекламувати здоровий спосіб харчування [5].

Отже, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день проблема голоду визначається серйозним та актуальним викликом і загрозою для людства в цілому. Задля вирішення досліджуваної проблеми міжнародна спільнота має об'єднати всі зусилля та забезпечити в подальшому зменшення кількості населення, яке страждає від голоду.

У свою чергу, Організація Об'єднаних Націй через певні спеціалізовані установи та спеціальні програми здійснила значний внесок у вирішення проблеми голоду, однак, незважаючи на це, число страждаючих від голоду людей все більше зростає, крім того ефективному досягненню окремих цілей заважають економічні кризи та нестабільні ситуації у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Духницький Б. В. Актуальні проблеми забезпечення продовольством населення світу. Економіка АПК, 2020. 91 с.
2. Кучечук Л. В. Глобальна продовольча проблема: причини виникнення та загострення. Вісник харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2016. 40–44 с.
3. Мирошниченко Б. Голод, інфляція, стагнація. Веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/06/1/687610/> (дата звернення 20.05.2023)

4. Keating B., Herrero M., Carberry P. Food wedges: Framing the global food demand and supply challenge towards 2050. *Global Food Security*, 2014. 125-132 с.

5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Ілютенко Анна Миколаївна

курсант

доцент кафедри

Гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності

кандидат психологічних наук, доцент

Шинкаренко Інна Олександрівна

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Теорія і методика професійної орієнтації дітей, молоді та дорослих в Україні пройшли складний шлях свого становлення. В основі професійної орієнтації лежить критичне переосмислення минулого, удосконалення його відповідно до сучасних реалій і збагачення найкращими зразками світової науки та практики: не руйнація діючого, а його критичне переосмислення та модернізація; не сліпе запозичення світових зразків, а збагачення вітчизняного досвіду найкращими досягненнями; не перенесення відомого й ефективного, а його адаптація до ментального та соціального в ставленні українців до праці та професії. Сучасна система професійної орієнтації в контексті стратегії її розвитку покликана, передусім, забезпечити умови для усвідомлення людиною свого ставлення до себе як суб'єкта професійної праці та поведінки, що передбачає здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням, передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці.

Професійна орієнтація - науково-практична система підготовки підростаючої особистості до свідомого професійного самовизначення. Вона включає в себе повідомлення про різні професії, їхні особливості, виховання інтересу до певної професії чи групи професій з урахуванням особистих нахилів. Професійна робота має три основні складові: професійна

інформація, професійна консультація і попередній професійний відбір. Проблема професійної орієнтації за своїм змістом і засобами є комплексною. В її розв'язанні беруть участь підприємства й установи різних галузей, науки, культури, мистецтва, засобів масової інформації. Проте, перш ніж майбутній фахівець зможе здобути відповідну професійну підготовку та гарантовано отримати в майбутньому бажане робоче місце, він має узгодити вимоги соціально-професійного середовища з власними можливостями. Механізми такого узгодження є глибокий самоаналіз та самооцінка людиною майбутніх можливостей реалізації зростаючого професійного „Я”. У психології ранній юнацький вік визначається в межах від 14-15 років до 17-18, який співпадає з періодом навчання в старших класах загальноосвітньої школи або з навчанням у спеціалізованих школах, коледжах, ліцеях.

Важливим у профорієнтаційній роботі зі старшокласниками є її психологічний аспект, оскільки предмет професійної орієнтації - це формування ставлення, інтересів, намірів і здібностей особистості до майбутньої професійної діяльності. Професійне самовизначення як самостійне і незалежне визначення життєвої перспективи і вибір майбутньої професії найголовніше завдання розвитку в ранньому юнацтві.

Основні напрямки психічного розвитку в юнацькому віці:

1. відбувається набування почуття особистісної самовизначеності, цілісності (ідентичності);
2. відбувається професійне самовизначення, самостійне обрання життєвої платформи, цілей та професії;
3. розвиваються ціннісні світоглядні орієнтації, самостійність, відповідальність, рефлексивна самосвідомість, самоцінність, самоповага;
4. набувається психосексуальна ідентичність, усвідомлюється причетність до представників певної статі;
5. виробляється індивідуальний стиль розумової діяльності, розвиваються та удосконалюються розумові здібності та спеціальні на основі

диференціації інтересів та орієнтації на майбутню професію.

Формування професійної орієнтації юнака сприяє розвитку спеціальних здібностей (математичних, літературних, лінгвістичних тощо). У дівчат в цьому віці спеціальні інтереси менш визначені, у порівнянні з хлопцями, хоча успішність у навчанні у цілому вища.

Таким чином, професійний вибір є свідомим, самостійним, цілеспрямованим процесом, він цілком залежить від розвитку психіки дитини. Профорієнтація допомагає учням у вдосконаленні навичок, які необхідні для успішного освоєння професії певного типу, а також знайомитися їм з основними застереженнями і протипоказаннями, які негативно відбиваються на виконанні відповідної професійної діяльності. Професійна орієнтація не повинна обмежуватися виключно професійною сферою. Професійне самовизначення має бути гармонійним доповненням більш широкого явища - особистісного та життєвого самовизначення. При виникненні випадків, коли при виборі професії дитина керується виключно питаннями престижу певної професії, завдання професійної орієнтації полягає у формуванні єдності професійної і життєвої перспективи, чи потрібна ця професія в майбутньому і чи зможу я її добре опанувати тощо. При проведенні профорієнтаційної роботи важливо підкреслювати на самостійності вибору професії, не нав'язувати свою думку, а плавно підштовхувати опонента у потрібному напрямку, щоб він відчував власну відповідальність за зроблений вибір. Тому профорієнтаційну роботу слід проводити з усіма учнями, починаючи вже у молодших класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. О. В. Скрипченко., Л. В. Волинська, З. В. Огороднійчук «Вікова та педагогічна психологія» навч. Посіб. , - К.: Просвіта, 2001р.
2. Т. Гончаренко «Профорієнтаційна робота психолога», - К.: Шк. світ, 2007р.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Кабанець Анна Сергіївна

Студентка

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. На сьогоднішній день проблема гендерної нерівності є доволі актуальною, хоча, порівняно з минулими роками, відчуваються великі зміни в політиці країн-членів Європейського союзу щодо реалізації прав жінок в політичній, соціальній та економічних сферах. Можна стверджувати, що представництво жінок у політиці є незначним, що свідчить про дефіцит демократії як на національному, так і на європейському рівні.

Мета роботи. Дослідження та аналіз реалізації принципу гендерної рівності Європейського Союзу в процесі прийняття рішень.

Матеріали та методи. В роботі були використанні формально-логічний, системно-структурний, функціональний, порівняльно-правовий, описовий метод.

Результати та обговорення. Принцип гендерної рівності, закріплений в європейських договорах, можна вважати фундаментальним правом та однією з основних цілей у розвитку соціальної сфери Європейського союзу. Гендерна політика ЄС передбачає діяльність численних органів та інститутів державної влади, яка націлена на досягнення рівності чоловіків та жінок у всіх сферах життя, а саме у соціальній, економічній та, особливо, політичній. Одними з умов членства в ЄС є приведення національного законодавства у відповідність до європейського права, дотримання рівності всіх громадян, в тому числі і забезпечення гендерної рівноправності. В процесі становлення та розвитку політики гендерної рівності велику роль відіграє закріплення принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, рівності статей, недискримінацію за

ознакою статі у міжнародному та національному законодавстві.

У Резолюції Європейського Парламенту 2001 року було акцентовано увагу на збалансуванні участі жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень та збільшенні репрезентативності жінок у політичних інститутах. Аби збільшити представництво жінок у політиці, Європейська Комісія вносить це питання до політичного порядку денного; співпрацює з іншими акторами впровадження політики гендерної рівності (урядами, громадськими організаціями, бізнесом, медіа тощо); збирає і розповсюджує дані, прогнози; підвищує рівень обізнаності про проблему та пропагує співпрацю стосовно обміну кращими практиками. [1]

Для забезпечення участі жінок в процесі прийняття рішень, країни-члени Європейського Союзу застосовують різні заходи, такі як: запровадження гендерних квот, закріплення в статутах політичних партій принципів гендерної рівності, створення спеціалізованих інституцій та уповноважених осіб з питань рівних прав та можливостей тощо. Експерти офісу спеціального радника з гендерних питань Office of the Special Advisor on Gender and Women's Opportunities Development у своїй доповіді зазначають, що на представництво жінок у політичному управлінні впливають три основні чинники: партійні квоти, партійні списки та виборчі бар'єри. [2]

Гендерні квоти є найбільш поширеним позитивним заходом, що передбачає подолання наслідків дискримінації, створення рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок, запровадження системи пільг, заохочень, заборон і компенсацій, інформування та заохочення роботодавців стосовно найму та просування жінок. Політика гендерного квотування може бути використаною як державою, так і політичними партіями. Гендерні квоти поділяються на законодавчі та добровільно партійні.

В свою чергу законодавчі можна поділити на зарезервовані державою місця для жінок у виборному органі, та законодавчі кандидатські квоти. Законодавчі квоти прийняті в Бельгії, Греції, Ірландії, Іспанії, Словенії та

Франції. Добровільні партійні квоти відрізняються усвідомленням цінності гендерної рівності та залученням жінок без примусу з боку держави. Такі квоти найбільш поширено в Іспанії, Італії, Німеччині, Нідерландах, Франції, Словенії, Угорщині, Хорватії та інших країнах.

Слід звернути увагу, що гендерні квоти застосовуються як до жінок, так і до чоловіків, але оскільки представники чоловічої статі мають не значні обмеження в політиці, гендерні квоти найчастіше передбачають саме захист прав жінок. У випадку запровадження політики квотування, слід звернути увагу на розмір квоти у відсотковому значенні, розташування зарезервованої квоти (мандату) у виборчому списку, виборчу систему, в якій застосовується квота, запровадження відповідальності за порушення встановлених законодавством вимог, механізмів контролю та стимулювання у сфері гендерних зобов'язань. Аналізуючи статистичні дані країн, що запровадили політику квотування, можна побачити прискорення залучення жінок у політику. Наприклад, Німеччина має 31,5% жінок у парламенті, а Португалія 40%, маючи політику законодавчого квотування нижньої палати та законодавчого квотування на національному рівні.

Для гарантування принципу гендерної рівності важливим аспектом є саме закріплення в нормативно-правових актах та створення національних та міжнародних інституцій, які здійснюють захист та реалізацію цього принципу. Важливими документами в даній царині є Конвенція про політичні права жінок, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних і суспільних рішень», Міжнародний пакт про соціальні, культурні та економічні права, Директива 2006/54/ЄС від 5 липня 2006 року, Рішення Ради міністрів MC.DEC/7/09, тощо. Особливу роль в забезпеченні гендерно-збалансованого законодавства є «Дорожній атлас рівності чоловіків та жінок», що передбачає досягнення рівної економічної незалежності жінок та чоловіків, поліпшення співвідношення роботи,

приватного та сімейного життя, сприяння рівній участі жінок та чоловіків у процесі прийняття рішень, ліквідація гендерного насильства та торгівлі людьми, усунення гендерних стереотипів у суспільстві, сприяння гендерній рівності за межами ЄС.

Ще одним елементом забезпечення гендерної рівності є стратегічне планування гендерної політики, яке полягає в збиранні та обробці даних, постановці пріоритетів та оцінці ефективності вже розроблених стратегій. Європейська комісія 5 березня 2020 року затвердила Стратегію гендерної рівності 2020 – 2025. В зазначеному документі комісія наголосила на прийнятті Директиви щодо поліпшення гендерного балансу в корпоративних радах. Даний нормативно-правовий акт передбачає, що до 2025 року кількість жінок у великих компаніях у ЄС з визначеного переліку повинні становити принаймні 40% посад, які не є посадами виконавчих директорів, або 33% усіх керівних посад обіймалися жінками.

Вимога не поширюється на дрібний та середній бізнес, в якому працюють менш ніж 250 працівників/ниць. Компанії зобов'язані щорічно звітувати про гендерний розподіл на керівних посадах. У випадку невідповідності нормам, організації повинні надавати роз'яснення щодо ситуації. На національному рівні країни мають створити ефективні й пропорційні заходи для впливу на ті компанії, щодо яких є підозри у непрозорості. [3]

Комісія буде сприяти участі жінок як виборців і кандидатів у виборах до ЄП 2024 року у співпраці з національними парламентами, державами-членами та громадянським суспільством. Європейські політичні партії заохочуються до прозорості щодо гендерного балансу членів своїх політичних партій. Комісія прагне досягти гендерного балансу на рівні 50% на всіх рівнях свого управління до кінця 2024 року.

Ще одним важливим інструментом сприяння збалансованості гендерного представництва в електоральному процесі є моніторинг стану дотримання гендерного принципу у кожній країні окремо та у світі загалом. Щороку

проводиться дослідження в рамках Глобального звіту про гендерний розрив. Звіт охоплює 4 сфери життя суспільства, в тому числі й розширення політичних можливостей. [4]

При аналізі інституцій ЄС, ситуація з забезпеченням рівних можливостей жінок покращується, адже 3 з 7 головних посад у ЄС посідають жінки. Наприклад, президентом Європейського парламенту є Роберта Мецола, Європейську комісію очолює Урсула фон дер Ляєн, а Європейський центральний банк - Крістін Лагард. Зокрема, в 2019 році Урсула фон дер Ляєн поставила за мету створити гендерно-збалансовану колегію комісарів, і вже в жовтні 2020 року до складу комісії входять 13 жінок (48,1%) і 14 чоловіків.

Слід також звернути увагу на значну різницю в показниках представництва жінок в уряді. Наприклад, у Фінляндії кількість жінок становить 57,1%, у Франції 48,1%, в Люксембурзі 50%. Аналізуючи статистику складів національних урядів держав-членів ЄС, можна побачити велику розбіжність в показниках участі жінок в Іспанії (60,9%), Фінляндії (57,9%), Бельгії (53,3%), Угорщині (6,7 %), Греції (8,7 %) та Румунії (9,1 %). Варто зазначити, що в той час як Іспанія, Франція, Швеція та Фінляндія все ж таки наближаються до гендерного паритету, в Угорщині, Словаччині та Румунії можна помітити великий показник гендерної нерівності, адже відсоток жінок не досягає навіть 20%. Подібне можна спостерігати і у місцевих та муніципальних радах, оскільки середній показник по ЄС становить 34,1% жінок.

Висновки. Підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити висновок, що принцип гендерної рівності є фундаментальною складовою політики ЄС. Забезпечення цього принципу застосовуються спеціальні механізми, спрямовані на підвищення участі у політиці та виборчому процесі представників певної статі. Важливим аспектом є впровадження проблематики рівності між жінками та чоловіками у всі галузі політики, у всі програми та на всі рівні ухвалення рішень в усі інститути ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Марценюк Т. О. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики / Тамара Марценюк ; керівники проектів : Олена Захарова, Володимир Притула ; [Міжнародний центр перспективних досліджень]. - Київ : [МЦПД] , 2015. - 43 [1] с.

2. Ballington J., Matland R. Political Parties and Special Measures: Enhancing Women's Participation in Electoral Processes. United Nations Office of the Special Advisor on Gender Issues And Advancement of Women. 2004.

3. Directive (EU) 2022/2381 of the European Parliament and of the Council of 23 November 2022 on improving the gender balance among directors of listed companies and related measures

4. Бучин, М. А. Основні механізми забезпечення принципу гендерної рівності у виборчому процесі / Бучин М. А., Данчук Г. Д. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2022. – № 2 (54). – С. 12-16. – Бібліогр.: 15 назв.

ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ПІДРОЗДІЛАХ КАРНОГО РОЗШУКУ

Кисельов Андрій Олександрович

Науковий керівник
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Загородній Ігор Валерійович

курсант 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
г. Дніпро, Україна

Одним з інструментів в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України є кримінальний аналіз, який є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності і полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями, даними), що стосуються правопорушення, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки [3].

Аналіз злочинності – це функція правоохоронних органів, яка передбачає систематичний аналіз для виявлення та аналізу закономірностей і тенденцій злочинності та безпорядків. Інформація про закономірності може допомогти правоохоронним органам ефективніше використовувати ресурси та допомогти у ідентифікації та затриманні підозрюваних [3].

Аналіз злочинності також відіграє важливу роль у розробці рішень проблем злочинності та формулюванні стратегій запобігання злочинності. Кількісні методи аналізу даних соціальних наук є частиною процесу аналізу злочинності, хоча якісні методи, такі як вивчення наративів поліцейських звітів,

також відіграють певну роль [1].

У процесі аналізу правопорушення застосовуються різного роду аналітичні технології, у тому числі графіки взаємозв'язків, руху, графіки перебігу подій або графіки діяльності, наявності прихованих доходів тощо. Під час аналітичного процесу оцінюється інформація щодо правопорушника, ходу подій, знарядь вчинення правопорушення, часу та місця його вчинення [2].

У цілому ж, на думку американських фахівців, програми навчання основам кримінального аналізу вони забезпечують оперативних працівників унікальними теоретичними знаннями у сфері розвідувального аналізу, а також надають рідкісну можливість для їх застосування та практичної апробації.

Перевірити, чи відповідає правопорушення певній відомій схемі або новій, часто є виснажливою роботою аналітиків, детективів, оперативних працівників або дільничних офіцерів поліції.

Їм доводиться вручну переглядати купу паперів і доказів, щоб передбачити і запобігти правопорушенням в сфері громадської безпеки. Міністерство юстиції США та Національний інститут юстиції нещодавно започаткували ініціативи для підтримки «прогнозної поліцейської діяльності», яка є емпіричним підходом на основі даних.

Однак ця робота з виявлення конкретних закономірностей вчинення правопорушення особою чи групою (серії правопорушень) залишається ручною справою так як більшість інформації знаходиться у письмовій формі в архівах [1, 2].

Машинне навчання є чудовим інструментом для інтелектуальної поліцейської діяльності та швидкого пошуку інформації. Якщо інформацію виявлено і підтверджено за допомогою кримінального аналізу, оперативні працівники можуть негайно зупинити протиправну діяльність осіб. Без таких інструментів можуть знадобитися місяці і навіть роки вивчення баз даних, щоб виявити хоч якусь схожість та детальну інформацію по епізодам. Пошук та аналіз забезпечує важливий підхід на основі даних до дуже складної проблеми

в інтелектуальному контролі. Це перший математично принциповий підхід до автоматизованого навчання [3].

Соціально-демографічні дані разом із просторовою та часовою інформацією — це всі аспекти, на які аналітики звертають увагу, щоб зрозуміти, що відбувається в їхній юрисдикції. Аналіз злочинності використовує інтелектуальний аналіз даних, картографування злочинності, статистику, методи дослідження, настільну публікацію, складання діаграм, навички презентації, критичне мислення та чітке розуміння злочинної поведінки.

У цьому сенсі кримінальний аналітик є поєднанням фахівця з інформаційних систем, статистики, дослідника та кримінолога.

На думку Кисельова А. О., в наш час роль аналітичних підрозділів у розкритті злочинів зростає щодня. Досконало володіти інтернет-ресурсами та базами даних неможливо без спеціальних знань, умінь та навичок. Все це вимагає від аналітика постійної самоосвіти, підвищення кваліфікації та відвідування відповідних занять, тренінгів тощо [4, с. 67].

Також Кисельовим А. О. акцентовано на необхідності врахування поліцейськими тактичних особливостей під час оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням [5, с. 28; 6, с. 149-152; 7].

Підсумовуючи, варто зазначити, що наявність відповідних теоретичних знань з кримінальної аналітики, допоможуть працівникам поліції та безпосередньо карного розшуку більш ефективно протидіяти кримінальним правопорушенням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень : підручник / О. М. Цільмак, О. Є. Користін, О. М. Заєць та ін. ; за заг. ред. О. М. Цільмак. Одеса : Фенікс, 2017. 352 с.
2. Ханькевич А. М. Використання кримінального аналізу в діяльності

підрозділів кримінальної поліції // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 193.

3. Швець Д. В. Оперативно-розшукове моделювання в розкриття злочинів // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 15.

4. А. О. Кисельов. Особливості здійснення кримінального аналізу на прикладі складання аналітичного звіту (за матеріалами УКА ГУНП в Дніпропетровській області). Бюлетень з обміну досвідом роботи №228/2021. РВВ ДНДІ. К., 2021, с. 63-67.

5. Кисельов А. О. Тактика спілкування поліцейського з особами. The Top Actual Researches in Modern Science : Proceedings of the IInd International Scientific and Practical Conference (Ajman, July 28-29, 2016, UAE). International Scientific and Practical Conference «World Science». № 8 (12). July 2016. P. 25-28.

6. Kyselov A. O. Combating illegal amber mining: peculiarities of conflict resolution. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, №2. Dnipro: 2019. Pp. 146-152.

7. Кисельов А. О. Особливості документування підрозділами кримінальної поліції злочинних дій, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортним засобом. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 19 жовт. 2018 р. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018.

ТЕХНІКА ТА ТАКТИКА ЗОВНІШНЬОГО ОГЛЯДУ ТА НАДЯГАННЯ КАЙДАНКІВ

Клюкіна Т. А.

курсантка 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

Вознюк К. Г.

Старший викладач спеціальної
фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

Підготовка працівників Національної поліції України – це організований та цілеспрямований процес набуття знань, умінь та навичок, які є необхідними для ефективного виконання оперативних та службових завдань. При виконанні службових обов'язків, працівники правоохоронних органів часто опиняються в ситуаціях, коли необхідно застосувати спеціальні заходи примусу.

Техніка та тактика зовнішнього огляду та надягання кайданків є елементами поліцейської роботи, сприяючи забезпеченню безпеки, ефективного контролю та зниженню ризику для правоохоронних органів та публічності.

Зовнішній огляд та надягання кайданків є виробництвом процедур, які створені правоохоронними органами для затримання та контролю осіб, які представляють собою загрозу безпеці. Ефективне використання цих технік і тактик має ключове значення для забезпечення безпеки для всіх сторінок, у тому числі правоохоронців, затриманих та публічності.

Одним із головних аспектів є правильний огляд особи під час затримання.

Це включає оцінку наявних загроз, зброї або інших небезпечних предметів, а також документування фізичного стану затриманої особи. До процедури і техніки зовнішнього огляду зменшується ризик для правоохоронців та ваша можливість виявлення небезпечних предметів.

Надягання кайданків є іншою важливою процедурою, яка використовується при затриманні. Це може бути необхідним для забезпечення безпеки правоохоронців, інших осіб або самої затриманої особи. Знання різних способів надягання кайданків, включаючи вербальні та фізичні методи, може допомогти правоохоронцям здійснити безпечну та ефективну процедуру надягання кайданків.

Ефективне використання техніки та тактики зовнішнього огляду та надягання кайданків також вимагає тренувань та навичок для правоохоронців. Правильна підготовка до таких ситуацій дозволяє забезпечити безпеку та ефективність процесу затримання, а також зменшити ризик травми та контролювати надзвичайно складну ситуацію.

Однак, при використанні техніки зовнішнього огляду та надія кайданків необхідно дотримуватися принципів справедливості та поважати права людини. Це включає професійну поведінку, запобігання зловживанню та негативному насильству. Організації правоохоронних органів повинні мати належні норми, політики та навчальні програми, спрямовані на забезпечення відповідності протоколам та етичним стандартам під час застосування цих технік.

У підсумку, техніка та тактика зовнішнього огляду та надягання кайданків роблять важливу роль у поліцейській роботі. Вони сприяють забезпеченню безпеки, ефективного контролю та зниженню ризику для правоохоронних органів та публічності. Професійна підготовка, дотримання етичних стандартів та повага до прав людини є чинниками для успішного та відповідного використання цих технік у роботі правоохоронців.

Застосування техніки зовнішнього огляду та натягування кайданків може сприяти швидкому та безпечному заготриманню осіб, які представляють

серйозну загрозу публічності. Це може бути особливо важливо в надзвичайних ситуаціях, масових акціях або злочинах, які можуть створити небезпеку для правоохоронних органів.

Техніка зовнішнього огляду дозволяє правоохоронцям оцінити видиму небезпеку та виявити приховану зброю або небезпечні предмети. Правильна техніка зовнішнього огляду може допомогти правоохоронцям прийняти необхідні заходи для забезпечення безпеки.

Надягання кайданків є першим етапом затримання, яке дозволяє контролювати затриману особу та зменшити ризик втечі або агресії. Використання відповідних технік та правильного позиціонування може забезпечити безпечне надягання кайданків. Правоохоронці повинні мати навички для швидкого та ефективного надягання кайданків, забезпечуючи безпеку для всіх присутніх.

Однак використання техніки зовнішнього огляду та надягання кайданків повинно бути здійсненим з урахуванням етичних норм та прав людини. Правоохоронці повинні проводити процедури та протоколи, які забезпечують повагу.

Техніка та тактика зовнішнього огляду та натягування кайданків є виробництвом елементів поліцейської роботи, які сприяють забезпеченню безпеки, ефективного контролю та зниження ризику для правоохоронних органів та публічності. Правильне застосування цих технік дозволяє швидко та безпечно затримати осіб, які становлять загрозу публічній безпеці.

Використання техніки зовнішнього огляду дозволяє правоохоронцям оцінити вашу небезпеку та виявити небезпечні предмети, забезпечуючи безпеку для всіх присутніх. Надягання кайданків, у свій час, погоджуються контролювати затриману особу та запобігти втечі або агресії.

Проте, важливо пам'ятати, що використання цих технік повинно відбуватися відповідно до етичних норм та поважати права людини. Застосування техніки зовнішнього огляду та надягання кайданків повинно бути

збалансованим, професійним та безпечним, і підтримувати конкретне лікування та потреби правоохоронців, затриманих осіб та публічності.

Таким чином, правильне використання техніки та тактики зовнішнього огляду та надягання кайданків є важливою ознакою для забезпечення безпеки та ефективного контролю. Правоохоронці повинні мати належну підготовку та навички, підтримувати етичні стандарти та забезпечувати повагу до прав людини під час застосування цих процедур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієв М. І., Бутов С. Є. та ін. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ: навч. посібник / Заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва та Є. М. Моїсєєва. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 338 с

2. Дідковський В. А. Техніка і тактика застосування спеціального засобу БР-С та підручних засобів при силовому затриманні правопорушника: Метод. рек. – Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 30 с.

3. Пліско В. І., Бутов С. Є., Ємчук О. І., Соловійов В. В. Застосування заходів фізичного впливу в умовах небезпеки : навч.-метод. посіб. К.: Наук. Світ, 2012. 47 с.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Клюкіна Т. А.

курсантка 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Лопасва О. М.

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Дотримання прав людини є невід'ємною складовою при застосуванні поліцейських заходів, що вимагає не лише професійних знань і навичок правоохоронців, але й ефективної системи контролю за діяльністю правоохоронних органів [3, с. 1].

Отже, якщо ми говоримо про дотримання прав людини під час застосування поліцейських заходів, то ми можемо зазначити, що це є важливою проблемою, яка потребує комплексного підходу. Правоохоронці повинні мати не лише професійні знання та навички, але й бути готовими дотримуватися високих стандартів етики і поведінки. вибір того, є створення ефективної системи контролю за діяльністю правоохоронних органів. Це може включати в себе внутрішні контрольні механізми, аудиторську перевірку, звітність перед громадськістю та інші механізми, які допомагають забезпечити дотримання прав людини та уникнення можливих зловживань [2, с. 62].

Отже, дотримання прав людини під час застосування поліцейських заходів - це важлива проблема, яка потребує комплексного підходу та високих

стандартів професійної поведінки правоохоронців. Крім того, ефективна система контролю за діяльністю правоохоронних органів є основним елементом забезпечення дотримання прав людини в цій сфері. Крім того, правоохоронні органи повинні бути підпорядковані закону і міжнародним стандартам прав людини. Це означає, що при застосуванні поліцейських заходів правоохоронці повинні підтримувати принцип пропорційності і не перевищувати застосування сили. Вони також повинні забезпечувати належні процедури, які гарантують право на захист та дотримання прав людини. Отже, дотримання прав людини під час застосування поліцейських заходів є глобальним питанням. Це забезпечує безпеку та порядок у суспільстві, захищаючи права та свободи громадян. Однак правоохоронні органи повинні підтримувати принципи законності та прав людини, аби не порушувати їх права під час виконання своїх обов'язків. відповідно, в Україні діє Конституція України, яка визначає права та свободи громадян, а також закони та нормативно-правові акти, що регулюють діяльність правоохоронних органів [1, с. 34].

Також є дотримання міжнародних стандартів у галузі прав людини, зокрема, Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. У свою чергу, діяльність поліції та інших правоохоронних органів повинна бути спрямована на забезпечення правопорядку в суспільстві, з урахуванням прав та свобод людини. Врахування прав людини під час застосування поліцейських заходів є особливо проявами у випадку, коли такі заходи можуть вплинути на фізичний та психологічний стан людини. Тому важливо, щоб правоохоронні органи діяли з дотриманням правильної професійної поведінки, які включають в себе вимогу підтримувати принципи законності, об'єктивності, справедливості та поваги до прав людини.

Також важливо розвивати систему навчання та підвищення кваліфікації правоохоронців з питань дотримання прав людини та професійної поведінки, а також здійснювати ефективний контроль за діями правоохоронних органів [5, с. 379]. Це допоможе забезпечити високий рівень захисту прав та свободи

людини в Україні. Дотримання прав людини є одним із завдань поліції під час застосування поліцейських заходів. Небажане ставлення до прав людини може призвести до порушення закону та зниження довіри до поліції з боку громадян [4, с. 160].

Тому важливо, щоб правоохоронні органи дотримувалися норм міжнародного та національного права, а також усвідомлювали гендерні особливості фізичної особи. Можливість впливати на заходи, що призводять до фізичних та психологічних травм, у жінок та чоловіків зі світовими ознаками. Врахування гендерних особливостей під час застосування поліцейських заходів допоможе забезпечити більш ефективну та прозору роботу правоохоронних органів, підвищити довіру до поліції та забезпечити захист прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Битяк Ю. П., Зуй В. В., Комзюк А. Т. Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність : конспект лекцій. Харків : Укр. юрид. академія, 2015. 34 с.
2. Коломоєць Т. Адміністративний примус у законодавстві України: деякі недоліки закріплення та можливі шляхи усунення їх. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 62–65.
3. Новицький Г. Пам'ятка співробітникам поліції «Щодо застосування вогнепальної зброї». URL: <http://mediarnbo.org/2016/02/10/pamyatka-spivrobotnikam-politsiyi-shhodo-zastosuvannya-vognepalnoyi-zbroyi/> (дата звернення: 12.11.2019).
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.
5. Сіротченко Д. Ю. Застосування або використання вогнепальної зброї працівниками Національної поліції як гарантія особистої безпеки. Юридичний електронний журнал. 2018. № 2. С. 158–160. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2018/43.pdf (дата звернення: 20.03.2023).

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У БОРОТБІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Комарова Тетяна В'ячеславівна

д.ю.н., професорка кафедри права Європейського Союзу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Бурлаков Антон Валерійович

Студент 3 курсу, 2 групи
Національний Юридичний Університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Введення. Протягом багатьох років існування Європейського Союзу досить актуальною проблемою залишається протидія торгівлі людьми, та розробка нових ефективних засобів її попередження. Як явище, торгівля людьми з'явилася декілька століть тому і є одним з різновидів рабства, яке в свою чергу втілюється у різних проявах порушення прав особи на вільне пересування, особисту недоторканість, гідність, честь та інші основоположні права.

Ціль роботи. Дослідити наявну нормативно-правову базу для протидії та запобігання такого явища як торгівля людьми на загальносвітовому рівні. Встановити вклад Європейського Союзу у визначення та нормативно-правове закріплення протиправного характеру торгівлі людьми, засудження таких дій, встановлення імперативних норм та видання інституціями ЄС актів, які регулюють дане питання.

Матеріали та методи. Дослідженню заходів та механізмів протидії торгівлі людьми, визначенню такого явища і його протиправного характеру присвятили свої роботи такі вчені як А. В. Войціховський, О. В. Святун, В. М. Куц, та інші науковці. Також проаналізовано положення судової практики з цього приводу.

Результати та обговорення. Із розвитком людства та правових систем

сучасності, в тому числі Європейського Союзу, торгівля людьми та рабство нікуди не зникли. Вони, навпаки, пристосувалися до сучасності і знайшли своє нове вираження у зв'язку з застосуванням технологій, корупції та недостатньо ефективними заходами з боку держав стосовно попередження таких злочинів.

На сьогоднішній день торгівля людьми в ЄС пов'язана з незаконним переміщенням осіб проти їх волі всередині країн-членів або за межі Європейського Союзу в країни, де європейське правосуддя в подальшому не може знайти і захистити таких осіб. Тому питання попередження такої діяльності та боротьби з існуючими джерелами торгівлі людьми є одним з провідних у політиці Європейського Союзу в галузі юстиції, внутрішніх справ і міжнародних відносин.

Сучасна діяльність інститутів, органів, агентств ЄС у боротьбі з торгівлею людьми спирається на низку основоположних договорів, які нормативно встановлюють незаконність та протиправний характер, визначення і заходи попередження торгівлі людьми та рабства. Серед таких актів можна навести Конвенцію про рабство 1926 р., яка в ст. 2 закріплює положення про обов'язок учасників попереджувати та придушувати работоргівлю, а також поступово і якнайшвидше здійснювати повне скасування рабства в усіх його формах та проявах [1]. Ще одним важливим актом є Додаткова Конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства, де було визначено злочинами такі види діянь як схиляння людей до добровільного обертання себе в рабство, незаконне перевезення таких осіб через кордон, використання їх для виконання рабської роботи, каліцтво осіб заради задоволення певних потреб та нанесення на них певного порядкового маркування або таврування та інше [2].

Країни-члени Європейського Союзу ратифікували, приєдналися, підписали або іншим чином взяли на себе зобов'язання брати участь у зазначених договорах, що закріплює їх зобов'язання дотримуватися положень про запобігання і припинення торгівлі людьми та рабства. Але й в рамках

європейської законодавчої ініціативи знайшли своє закріплення низка заходів, встановлюючих сувору відповідальність і покарання за вчинення таких дій.

На рівні установчих договорів протидія торгівлі людьми ґрунтується на положеннях ст. 83 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), де закріплено, що Європарламент та Рада ЄС шляхом ухвалення директив згідно зі звичайною законодавчою процедурою можуть встановлювати мінімальні правила стосовно визначення кримінальних правопорушень та санкцій у сферах особливо тяжких злочинів транскордонного характеру, що випливають із характеру або наслідків цих правопорушень або з особливої потреби спільно протидіяти їм. Саме до цих сфер належать торгівля людьми і сексуальна експлуатація жінок та дітей [3]. Згідно із ст. 288 ДФЄС директиви визнаються обов'язковими для кожної держави-члена, якій вона адресована. Форми і способів досягнення результатів залишають національним органам влади [3].

Серед таких актів провідне місце займають ухвалені Європейським Парламентом Резолюція про експлуатацію проституції та торгівлю людьми 1989 р., Резолюція про торгівлю людьми 1996 р. Положення зазначених резолюцій містять в собі закріплення торгівлі людьми як серйозного порушення прав людини, що зумовлює необхідність об'єднання спільних зусиль країн-членів ЄС для всебічного запобігання і протидії такому явищу, яке є несумісним з поняттями гідності та моралі особистості [4,5]. Своє практичне виконання зазначені резолюціями положення знайшли в ухвалених Радою ЄС в 1997 р. Спільних діях про боротьбу з торгівлею людьми та сексуальною експлуатацією дітей [6].

Станом на 2023 рік політика ЄС щодо протидії торгівлі людьми ґрунтується на положеннях Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми та захисту жертв від 5 квітня 2011 р. (2011/36/ЄС) [7]. Сутність цього документа полягає в запровадженні ефективної співпраці і спільній координації зусиль між учасниками, які беруть

участь у боротьбі з торгівлею людьми, забезпечення ефективного судового переслідування осіб, які причетні до торгівлі людьми, створення спеціалізованих підрозділів та слідчих груп Євроюсту та Європолу, утворення національних правоохоронних підрозділів у сфері протидії торгівлі людьми.

Крім цього, існує багато рішень ЄСПЛ які захищають порушені права людей внаслідок торгівлі людьми і визначають особливу небезпечність такого злочину. Зокрема такими рішеннями є Ранцев проти Кіпру і Росії, Сіліадін проти Франції. При вирішенні питання відповідності торгівлі людьми положенням ст. 4 Європейської конвенції з прав людини у справі “Ранцев проти Кіпру і Росії” було визначено, що торгівля людьми знаходиться під дією статті 4 ЄКПЛ, в якій йдеться про заборону рабства і примусової праці [8].

Слід зазначити, що ЄСПЛ у справі “Сіліадін проти Франції” визначив, що обрання засобів протидії торгівлі людьми належить державам-членам і вони обирають їх на власний розсуд, але для більш ефективного виконання своїх зобов’язань держава-члени повинні впроваджувати дієві та сучасні механізми у національне кримінальне право [9]. В свою чергу, у справі “Ранцев проти Кіпру та Росії” Європейський Суд з Прав Людини зазначає, що працівникам відповідних структур необхідно мати навички виявляти конкретні ознаки, які вказують на можливе вчинення злочину та вживати необхідних оперативних заходів захисту потерпілих осіб та їх прав. Задля того щоб таке розслідування було ефективним, воно має бути незалежним, повним, швидким і прозорим, його проведення повинно здійснюватися як у країні походження, так і країні призначення торгівлі людьми[8].

Висновки. Можна констатувати, що Європейським Союзом була прийнята низка керівних рішень щодо протидії торгівлі людьми, і ЄС намагається проводити активну діяльність щодо викорінення даного виду злочину, але з урахуванням того, що всі рішення були прийняті достатньо давно, вони потребують постійного оновлення задля попередження розвитку торгівлі людьми в сучасних її проявах і різновидах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про рабство 1926 р. 141093__141093
2. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства 1956р. [supplementconvention_slavery.shtml](#)
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (210/С 83/01)
4. Resolution on the exploitation of prostitution and the traffic in human beings // Official Journal. – С 120. – 16/05/1989.
5. Resolution on trafficking in human beings // Official Journal. – С 032. 05/02/1996.
6. Joint Action of 24 February 1997 adopted by the Council on the basis of Article K. 3 of the Treaty on European Union concerning action to combat trafficking in human beings and sexual exploitation of children // Official Journal. – L 063. 04/03/1997.
7. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings, and Protecting Victims, Repealing Framework Decision 2002/629/JHA
8. Ранцев проти Кіпру і Росії, №25965/04, 7 січня 2010 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117743>.
9. Сіліадін проти Франції, №73316/01, 26 липня 2005 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100523>.

ОСВІТА – ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ АБОРТІВ

Кузніченко Оксана Валеріївна

завідувачка кафедри «Цивільного та трудового права» ННМГІ

к.ю.н., доцент

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Цушко Єлизавета Сергіївна

здобувачка магістратури спеціальності «Управління проектами»

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Аборти є дуже суперечливим питанням, яке зачіпає правові, морально-етичні, релігійні та інші аспекти життя людини й соціуму. У кожній країні діють різні норми та обмеження для проведення абортів, або взагалі забороняють чи не уможливлюють їх легальне проведення.

Мета роботи. Показати вплив відсутності належного правового регулювання впровадження сексуальної освіти на проблему абортів та сексуального насилля. Розкрити актуальність проблеми, показати та запропонувати шляхи її вирішення у правовій площині та інструменти впровадження у життя громадян.

Результати та обговорення. Слід зазначити, що відповідно до ст. 281 Цивільного кодексу України, постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» від 15 лютого 2006 року регламентується штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів [1]. Попри необхідності перегляду підстав для проведення абортів, які надаються у додатку до постанови, з урахуванням медичного прогресу, варто розуміти, що закон лише покликаний регулювати кому дозволено прибїгти до абортів, а не запобіганню чи зменшенню цієї проблеми.

Також враховуючи, відносно нещодавню резонансну справу про блогерські вечірки хлопців з Івано-Франківщини від 31 січня 2023 року [2],

яких підозрюють ч. 3 ст. 153 КК України про насильницькі дії сексуального характеру щодо неповнолітніх та ч. 3 ст. 301 КК України щодо виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів – підозрювані не визнають своєї провини. Ця ситуація не лише показала, що злочини сексуального характеру є ширшою проблемою ніж може здатися, а ще що в українському суспільстві досить стійке засудження жертви, не лише згвалтування віктимблеймінг. Злочини сексуального характеру, віктимблеймінг, засудження самих вагітних чи стереотипізація соціальних та фізичних процесів прямо впливає на рішення жінки про аборт, а також це показує загальний стан знань суспільства про взаємини, репродуктивне здоров'я, культуру згоди та інші аспекти. За все це відповідає сексуальна культура, яка покликана позбавити нав'язаних архаїчних та небезпечних уявлень про секс, розмноження, емоційні стосунки, повагу до себе і партнера, безпеку та норму здорових відносин. Один з інструментів сексуальної культури є сексуальна освіта.

Слід зазначити, що питання сексуальної освіти постало найбільш гостро цього року, у зв'язку з серією кримінальних справ про сексуальне насилля та петиції до президента України, яка була після цього. Зараз у частини населення формується краще розуміння основних елементів культури здорових міжособистісних відносин різного характеру завдяки Інтернету та соціальним мережам. Як демонструє 5-те дослідження «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді», Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), яке було проведено у 2019 році серед учнівської молоді віком від 10 до 17 років, тобто з 5 по 11 клас у закладів освіти різного ступеню: “Основним джерелом отримання знань про статеві стосунки для учнівської молоді, незалежно від віку, виявився Інтернет: понад половина респондентів (58,4%). Другу позицію посіли друзі й однолітки, які стали джерелом інформації в середньому для 41,0% опитаних. Зокрема, від 29,9% до 46,9% повідомили про дружнє оточення, як про джерело знань про статеve життя; найвищою ця частка виявилася для найстарших респондентів. Для кожного третього респондента батьки та вчителі стали важливим джерелом

отримання знань про статеві стосунки (32,5% та 28,9% відповідно)” [3]. Але, Інтернет не є надійним джерелом інформації тому, з урахуванням зазначених даних, впровадження систематизованого та виваженого підходу до донесення інформації про одну з важливих сфер життя, за допомогою освітніх закладів, є запорукою виховання освічених, толерантних людей, які будуть дбати про власну безпеку, наслідки та повагу до партнера.

Отже, відсутність сексуальної освіти для дошкільного та шкільного віку є порушенням Загальної декларації прав людини, а саме, п. 2 ст. 26 де сказано, що: “Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру” [4].

Саме підняття теми сексуальної освіти зі школи підвищить поширення цієї теми спочатку на батьків, а потім і на всі прошарки суспільства. Це інструмент, який допоможе впоратися з проблемою абортів та насилля у майбутньому. Але для цього потрібен час, бо процедура зміни освіти відповідно до п. 2 ст. 5 Закону України «Про освіту» державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізує Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [5].

Висновки. Що можна зробити зараз аби вплинути на проблему абортів? Розуміємо, що вагітність, тим паче незапланована, може викликати відчуття страху, покинутості та інколи небезпеки. Важливо усунути перепону між жінкою, медичною установою та державою. Зараз створений чат-бот “Буду мамою” задля допомоги у знанні своїх прав та можливостей, безоплатних послугах та кваліфікованих порад лікарів, який створений Громадською організацією «Ліки Контроль» та Благодійного Фонду «280 днів» у тісній співпраці з лікарями Київського міського пологового будинку № 1, за

підтримки USAID/UK aid проєкту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/ TAPAS», за сприянням Міністерства цифрової трансформації України, партнер проєкту - Фонд Східна Європа, інформаційні партнери проєкту: Міністерство охорони здоров'я України, Національна служба здоров'я України [6].

Також, законодавчо можна створити умови для ефективного інформування різних верств населення, психологічної й фінансової підтримки вагітним та тих, хто наважився на штучне переривання вагітності, запровадження механізму нагляду за жінкою у разі здійснення абортів в певний період аби запобігти можливим наслідкам. Інструменти для здійснення можуть бути найрізноманітніші, як показує приклад наведений вище, головне забезпечити жінку належними умовами, у разі абортів або збереженні вагітності, рівними правами на безпеку, підтримку, медичну допомогу та власний вибір, який буде зроблено без тиску середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. N 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-%D0%BF#Text>

2. «Нічого мені за це не буде». Як історія про знущання групи молодиків над непритомними дівчатами завдала удару по міфу про віктимність жінок. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/istoriya-gvaltivnikiv-iz-ksanaksom-doyakih-naslidkiv-vona-prizvela-novini-ukrajini-50301523.html>

3. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проєкту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірева ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». – К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с. URL:

<https://www.unicef.org/ukraine/media/921/file/Social%20conditionality%20and%20indicators%20of%20adolescent%20and%20youth%20health%20in%20Ukraine.pdf>

4. Вступ до освіти з прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/introducing-human-rights-education>

5. Впровадження обов'язкового статевого виховання в систему освіти України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/179600>

6. Чат-бот «Буду мамою» - турбота про українських мам та немовлят. URL: https://t.me/IWillBeMother_bot

АНАЛІЗ ЗАХОДІВ ЩОДО БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ ТА ЙОГО НАСЛІДКАМИ

Кулик Катерина
здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Мітусова Катерина
викладач кафедри
цивільного права та цивільного процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Глобальна зміна клімату являє собою одну із найгостріших екологічних проблем, які безпосередньо стоять перед людством, а особливістю даної проблеми визначається її взаємозалежність та взаємозв'язок з іншими екологічними проблемами. Зміни клімату самі по собі породжують такі екстремальні природні явища, як посуха, повені, сильні урагани, затоплення прибережних районів та поселень, аномальні температури. Наслідком таких жакливих стихійних лих може бути зникнення окремих видів рослин та тварин, нестача питної води на окремих територіях, дефіцит води для потреб сільського господарства та промисловості, зменшення виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток інфекційних захворювань, виникнення значних осередків пожеж, стрімке поширення шкідників (різних видів комах), погіршення самопочуття людини внаслідок підвищення температури до аномальних норм.

Спільне занепокоєння людства зміною клімату призвело до прийняття ряду історичних документів, які спрямовані вирішувати на міждержавному рівні питання, пов'язані із зміною клімату. Так, першою спробою координувати

діяльність країн по зменшенню викидів було прийняття Рамкової конвенції ООН про зміну клімату в 1992 році на саміті Організації Об'єднаних Націй в Ріо-де-Жанейро. Зазначимо, що у Конвенції було визнано, що кліматичні зміни відбулися в результаті людської діяльності і що це може несприятливо вплинути на природні екосистеми та людство в цілому [1]. Крім того, головною метою була проголошена стабілізація концентрації парникових газів в атмосфері, термінова розробка та прийняття заходів по запобіганню зростанню їх концентрації.

Доцільним є звернути увагу на той факт, що вчені застерігають всіх, що людство не зможе запобігти кліматичній катастрофі, якщо не пришвидшить скорочення викидів парникових газів і даний факт означає, що кроки, які зроблені за останні десятиліття визначаються неостанніми. В даному випадку, єдиний шлях зупинити потепління до 1,5 градусів С – є саме швидка реалізація більш амбітних заходів скорочення викидів, що полягають у посиленні енергоефективності, розвитку відновлювальної енергетики, електрифікації транспорту, термомодернізації будівель, збереження лісів та природних територій тощо [2].

Зауважимо, що Україна визначається однією з 110 країн світу, які вже подали свої оновлені Національно визначені внески до Паризької угоди до Секретаріату Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. В даному документі задекларована наша нова кліматична ціль, яка сама по собі передбачає необхідність до 2030 року скоротити викиди парникових газів до рівня 35 % порівняно з 1990 роком [3]. Також, зазначене допоможе стримати зростання середньої глобальної температури нижче 2 градусів С.

Тобто, сама по собі необхідність негайного реагування на зміну клімату стала ще більш очевидною після оприлюднення в жовтні 2018 року вище зазначеної доповіді. У свою чергу, МГЕЗК вважає, що безпосередньо працюючи над обмеженням зростання глобальної температури на 1.5 градусів С, люди, зокрема, можуть:

- 1) До 2050 року скоротити на декілька сотень мільйонів кількість людей, вразливих до ризиків, пов'язаних зі змінами клімату та бідністю;
- 2) Захистити 10 мільйонів людей від ризиків, пов'язаних із підвищенням рівня Світового океану;
- 3) Скоротити на 50 відсотків (або до 1 людини з 25) кількість світового населення, що страждає від нестачі води [4, с. 90].

Також, запобігти катастрофічним змінам клімату можна значно знизивши викиди парникових газів, а досягти цього визначається можливим за рахунок впровадження заходів з енергозбереження та використання альтернативних джерел енергії. Даний спосіб визначається ефективним через те, що заощаджуючи енергію та ресурси, ми безпосереднім чином сприяємо зменшенню викидів парникових газів. Енергія сонця, вітру, біомаси, мала гідроенергетика та інші альтернативні види отримання енергії, що базуються на відновлювальних ресурсах Землі, можуть, самі по собі, задовольнити потреби людства в енергії та призупинити зміни клімату [5, с. 154].

Зауважимо, що хоча велика частка провини за зміну клімату лежить на розвинених країнах, проте стрімкий процес індустріалізації в країнах, що розвиваються, що викликав потребу у вирубуванні лісів та використанні викопного палива, безпосереднім чином привів до збільшення кількості парникових газів. Тобто, на сьогодні, перед країнами, що розвиваються, стоїть складне завдання, яке полягає: вони повинні продовжувати розвиток промисловості та розвиток в цілому, не повторюючи помилок промислово розвинених країн, тобто не завдавати непоправного збитку довкіллю.

Отже, можна зробити висновок, що через безпосередню діяльність людини процеси зміни клімату набирають обертів та з кожним роком стають інтенсивнішими. Так, на всіх континентах планети почастишали лісові пожежі, довготривала спека, руйнівливі зливи, посухи, паводки та інші екстремальні погодні явища, а їх відповідна кількість зростає пропорційно з підвищенням температур. Тобто, наша планета нагрівається набагато швидше, ніж

прогнозували, однак, людство ще може запобігти зміні клімату та адаптуватися до неї. На сьогодні, вже існують велика кількість заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками, як в національному, так і в міжнародному плані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення 07.05.2023)
2. Мельник, Л. Г. «Зелена» економіка (досвід ЄС і практика України у світлі III і IV промислових революцій): підручник. Суми: Університетська книга, 2019. 463 с.
3. Паризька угода про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення 07.05.2023)
4. Матюхіна О. А., Павлюк Н. Ю. Зміна клімату як глобальна проблема сучасності: виклики та шляхи вирішення (філософський аспект). Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія, 2017. 89-93 с.
5. Енергоефективність та відновлювальна енергетика в Україні: проблеми управління: монографія / за заг. ред. І. М. Сотник. Суми: Університетська книга, 2020. 247 с.

СТАН ДОТРИМАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВСІХ СФЕРАХ ЖИТТЯ

Кулик Катерина Ярославівна

курсант II курсу

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Дніпро, Україна

Резворович Кристина Русланівна

доктор юридичних наук, доцент

завідувач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У сучасних умовах однією з головних ознак розвитку соціал-демократії є ліквідація всіх форм дискримінації та подолання гендерної нерівності. Водночас у деяких країнах світу, зокрема в Україні, які обрали шлях демократичного розвитку, гендерний дисбаланс зберігається в усіх сферах життя, об'єктивно унеможливаючи повноцінне функціонування державних структур та приватної сфери в цілому. Сама по собі відсутність гендерної рівності може призвести до деструктивних процесів у суспільстві, створюючи перешкоди на шляху соціальної згуртованості, тим самим перешкоджаючи сталому людському розвитку та процвітанню. Тому забезпечення рівноправності між чоловіком і жінкою є одним із головних у становленні світової держави. З приводу вищевикладеного, доцільно зазначити, що Верховна Рада України прийняла Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» ще у 2005 році, в змісті якого чітко висвітлюється визначення гендерної рівності. Так, з моменту набрання даним нормативно-правовим актом законної сили, під гендерною рівністю (саме на офіційному рівні) прийнято розуміти рівний правовий статус жінок та чоловіків

та рівні можливості його реалізації, що дозволяють особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [1]. Наступним поштовхом до розвитку гендерної рівності стало створення нової структури ООН у 2010 році, яка мала назву Організація Об'єднаних Націй-жінки, яка відповідним чином займається питаннями гендерної рівності та розширення прав та можливостей жінок, а однією із основних функцій якої виступала підтримка державних інститутів гендерної рівності в різних державах світу.

Під поняттям гендерна рівність необхідно розуміти, як зауважує К. Р. Резворович: «неоднакове ставлення на ситуацію коли чоловіки і жінки не є рівними у правах. Різноманітне забезпечення прав та свобод чоловіків та жінок часто стає неможливим, тим самим порушуючи належні їм права у зв'язку із соціальними бар'єрами, усталеними у суспільстві уявлення про роль чоловіка та жінки, строком осуду, наявними гендерними стереотипами тощо. [2, с. 125]

Не менш важливим є звернути увагу на дотримання гендерної рівності на ринку праці. Зауважимо, що суди в Україні досить справедливо виносять свої рішення в даній сфері діяльності людини, у справах, що пов'язані із дискримінацією на роботі. Наприклад, справедливим є рішення Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 27 липня 2010 року, визнано безпідставним звільнення працівника АТ «НПК-Галичина», адже він не вчиняв прогулу без поважних причин, оскільки був відсутній на робочому місці у зв'язку із сімейними обставинами: його дружина у той день потрапила до лікарні, а не зміг він вийти на роботу, через те, що не було з ким залишити двох неповнолітніх дітей, тому роботодавець не мав законних підстав застосовувати до нього звільнення, не взявши до уваги поважності причини прогулу та не отримавши згоди профспілкового комітету [3].

До того ж, саме на конституційному рівні чітко встановлено, що громадяни є рівними перед законом та мають однакові права і свободи у всіх сферах життєдіяльності. Незважаючи на визнання Україною обов'язковим для себе базових міжнародних документів у сфері забезпечення гендерної рівності,

закріплення принципу недискримінації за ознакою статі на конституційному рівні, прийняття спеціального закону про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, створення відповідних інституційних гарантій в даній сфері, проблема недостатньо ефективного захисту жінок та дотримання гендерної рівності в різних сферах суспільного життя залишається відкритою для нашої країни. Так, серед основних причин вищезазначеної ситуації, як зазначає у своїй роботі О. О. Уварова: «низька обізнаність населення із міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації; недостатнє вміння представників юридичної професії ідентифікувати ті випадки, коли порушення прав та законних інтересів стає наслідком дії дискримінаційних положень законодавства чи гендерно нейтральних законодавчих актів, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків, або ж гендерних стереотипів, які існують в суспільстві; переважне сприйняття громадськістю, а також юристами, уповноваженими державними органами, текстів міжнародних документів з питань забезпечення гендерної рівності як певних абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих спорів; низька представленість у вищих навчальних закладах програм навчання з питань гендерної рівності та недискримінації» [4, с. 6].

Доцільним є також зазначити думку Наливайко Л.Р., яка звертає увагу на впровадження новизни у сфері освіти та навчання саме у закладах із специфічними умовами навчання. Так, вона зауважує: «для запровадження гендерної рівності зроблено такі кроки, як 1) урівняно нормативи для вступу дівчат та хлопців до закладів вищої освіти сектору безпеки; 2) з 2018 року жінкам надано право брати участь у кваліфікаційних іспитах на право носіння Берета з відзнакою в Національній гвардії України; 3) службові розслідування в Національній гвардії України проводяться із залученням фахівців з питань гендерної інтеграції органів військового управління; 4) запроваджено збір статистичних даних органів системи МВС з розподілом за статтю. [5, с. 64]

Отже, можна зробити висновок, що сама по собі гендерна рівність передбачає суспільство, в якому жінки та чоловіки володіють рівними можливостями, правами та обов'язками в будь-яких сферах життя. У свою чергу, рівність між жінками та чоловіками являє собою процес, коли представники обох статей можуть на рівних мати доступ до освіти та охорони здоров'я, управління та влади, мають рівні можливості досягти фінансової незалежності, працюючи на когось чи керуючи власним бізнесом, реалізації своїх особистісних та професійних потреб та інтересів. Крім того, нами було висвітлено, що існують основні проблеми забезпечення гендерної рівності, які потребують звернення уваги з боку будь-якої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року №2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення 11.04.2023)
2. Резворович К. (2021). Нормативно-правові акти України як засіб забезпечення ефективного функціонування механізму реалізації гендерної рівності в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 2 (111). 125-130. <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6837>
3. Ухвала апеляційного суду Львівської області від 31 січня 2011 р. у справі № 22-ц-560/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18565537> (дата звернення 15.04.2023)
4. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність: навчальний посібник. Київ, 2018. 204 с.
5. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. Приватне та публічне право, 2022. С. 61-66. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/15459/1/Nalyvaiko%20>

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Куріленко Карина Владиславівна

Курсант II курсу

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Корогод Світлана Володимирівна

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ./Introduction Факультативні ознаки - це характерні риси, які притаманні не всім складам правопорушень, а лише деяким із них. Факультативні ознаки є складоутворюючими лише у разі, якщо вони передбачені диспозицією статті Особливої частини КК. У таких складах правопорушень, встановлювати факультативні ознаки необхідно для притягнення винної особи до відповідальності, факультативні ознаки стають обов'язковими для зобов'язання та подальшого встановлення складу правопорушення. У ситуації, коли диспозиція статті Особливої частини КК не містить вказівку на факультативні ознаки об'єктивної сторони, то визначати їх додатково не потрібно [1].

До факультативних ознак наука кримінального права відносить час, місце, метод, зброю, гроші, обстановку скоєння правопорушення. Вказані елементи факультативних ознак характеризують різні сторони суспільного життя, вказуючи на суспільну небезпеку досконалого діяння, і навіть на специфіку скоєного правопорушення [3, с. 145].

Ціль роботи./Aim Завдяки використанню сучасних методів пізнання, аналізу, урахуванню новітніх досягнень науки за ціль береться здійснити

узагальнення та аналітичну констатацію теоретичних, прикладних і нормативних проблем факультативних ознак кримінальних правопорушень, які можуть сприяти подальшому розвитку науки кримінального права та формуванню кримінально-правової політики держави.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічною основою дослідження є загальна вибірка наукового пізнання, що дають змогу визначити теоретичні, законодавчі та прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину. Також у роботі використовуються загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, а саме: догматичний, системно-структурний та системно-функціональний, а в ході узагальнення порівняльно-правовий. Теорія кримінального права також існує поняття продовжуваного правопорушення, тобто коли відбувається кілька тотожних злочинних дій задля досягнення єдиного злочинного результату. В такому у разі необхідно, щоб кожна злочинна дія, що є частиною продовжуваного правопорушення, була скоєна за обов'язкових факультативних ознак об'єктивної сторони [2].

На цю тему, насамперед, слід зазначити, що факультативні ознаки об'єктивної сторони характеризують зовнішню форму вираження злочинного діяння, виступаючи не тільки як складоутворюючу ознаку для деяких правопорушень, а й будучи обов'язковим елементом доказування у справі. Також значення факультативних ознак об'єктивної сторони складу правопорушення полягає в тому, що вони впливають індивідуалізацію покарання.

Це визначається тим, що вони можуть виступати як обставини, що пом'якшують і обтяжують кримінальну відповідальність. Суд при розгляді справи на власний розсуд може враховувати факультативні ознаки як обставини, що пом'якшують, або обтяжують кримінальну відповідальність [4].

Результати та обговорення./Results and discussion. Узагальнюючи все вищевикладене можна дійти невтішного висновку, що факультативні ознаки об'єктивної боку мають важливе значення для процесу кваліфікації

правопорушень, а також для процедури призначення справедливого покарання.

Поводячи спільну рису, я хотілося б зробити деякі висновки з цієї теми. Факультативні ознаки - це характерні риси, які притаманні не всім складам правопорушень, а лише деяким із них. Факультативні ознаки об'єктивної сторони є складоутворюючими лише у разі, якщо вони передбачені диспозицією статті Особливої частини КК. До факультативних ознак об'єктивного боку наука кримінального права відносить час, місце, метод, знаряддя, гроші, обстановку [2, 3].

Спосіб скоєння правопорушення – це певну дію чи порядок дій, а також їх система, для яких характерно, що вони відбуваються під час скоєння злочину, і навіть спрямовані досягнення злочинного результату. Спосіб скоєння злочину також відбиває його якісну своєрідність та індивідуальні особливості. Багато авторів розглядають спосіб здійснення діяння в нерозривному зв'язку з самим правопорушенням, оскільки спосіб скоєння злочину доповнює характер суспільної небезпеки скоєного діяння.

Спосіб скоєння правопорушення може виступати як ознака основного складу правопорушення або як кваліфікована ознака правопорушення. При конструюванні складів правопорушень законодавець використовує такі конструкції як «із застосуванням», «шляхом», «з використанням» та ін. [4]

Висновки./Conclusions Таким чином, факультативні ознаки об'єктивної сторони складу правопорушення мають трояке значення:

1) виступають обов'язковою ознакою основного складу правопорушення при прямій вказівці на це диспозиції статей Особливої частини КК;

2) можуть видозмінювати основний склад правопорушення до кваліфікованого, тобто виступати кваліфікуючими ознаками;

3) є факультативною ознакою, не впливаючи на склад та кваліфікацію правопорушення. Виступають як обставина, яка пом'якшує чи обтяжує кримінальне покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Маслова, О. О. "щодо значення факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення." Прикарпатський юридичний вісник 2 (2022): 110-117.
2. Кравчук, Степан Йосипович. "Суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень неповнолітніх осіб." Нове українське право 4 (2021): 176-181.
3. Вознюк, А. А. "Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір." (2019).
4. Кочубей, Артем Ігорович. Обстановка та місце скоєння злочину, як факультативні ознаки. Diss. Національний авіаційний університет, 2021.

ВІЙНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОЛОГІЮ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПОТРІБНО ПРИЙНЯТИ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

Кучеренко Діана
курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Мітусова Катерина Сергіївна
викладач кафедри цивільного
права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Означена тема є дуже актуальною в наш час. Війни, конфлікти та збройні конфлікти часто призводять до серйозного забруднення довкілля та екологічних катастроф, які можуть мати далекосяжні наслідки для природи та людського здоров'я.

Заходи, які потрібно прийняти для зменшення екологічних наслідків війни, мають правовий аспект. На міжнародному рівні існують різні угоди та конвенції, які визначають правила поведінки під час війни та містять положення про захист довкілля.

Війна на території України, яка триває з 2014 року, має серйозний вплив на екологію регіону. На території Донбасу та Луганщини відбуваються військові дії, що призводять до забруднення повітря, води та ґрунту. Внаслідок цього загроза здоров'ю людей зростає, а природні ресурси піддаються серйозним пошкодженням [1, с. 100].

У зоні війни були зруйновані промислові підприємства, зокрема хімічні

заводи, що стали джерелом небезпеки для навколишнього середовища. Також в результаті військових дій збільшилася кількість викидів в атмосферу, що можуть містити отруйні речовини.

Крім того, більшість регіонів на сході України були забудовані промисловими підприємствами, що стали джерелом забруднення річок та ґрунтів. Наприклад, під час бойових дій у місті Авдіївка був пошкоджений хімічний завод, що призвело до руйнування понад 20 тисяч тон небезпечних відходів та отруйних речовин, які залізли в навколишнє середовище [2, с. 67-69].

На жаль, наслідки війни на екологію в Україні можуть бути дуже серйозними та мати довготривалі наслідки для довкілля та здоров'я людей. Проте, уряд України та міжнародні організації продовжують працювати над зменшенням впливу війни на екологію та здоров'я населення.

Для зменшення екологічних наслідків війни необхідно прийняти комплекс заходів на державному та міжнародному рівнях. Ось декілька можливих напрямків дій:

1. Зупинити війну та зменшити військові дії. Це дозволить зменшити випуск небезпечних речовин в атмосферу та зменшити руйнування промислових підприємств та інфраструктури, що можуть стати джерелом забруднення навколишнього середовища.

2. Вжити заходів для відновлення екосистем. Наприклад, висаджування дерев та інших рослин може допомогти зменшити вплив війни на землі та ґрунт.

3. Провести екологічну оцінку військових дій. Це дозволить оцінити вплив військових дій на довкілля та здоров'я населення та вжити заходів для зменшення цього впливу.

4. Розробити плани надзвичайних ситуацій. Це дозволить швидко та ефективно реагувати на екологічні катастрофи, що можуть виникнути внаслідок військових дій.

5. Виконувати міжнародні конвенції та угоди щодо захисту довкілля. Наприклад, Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення та застосування хімічної зброї та її утилізації дозволяє зменшити вплив хімічної зброї на довкілля та здоров'я населення.

6. Розвивати екологічно чисті технології. Це може допомогти зменшити вплив війни на навколишнє середовище та здоров'я населення [3].

Отже, війна на території України має серйозний вплив на довкілля та екосистеми в усій країні.

Внаслідок військових дій виникає значна кількість небезпечних речовин, які забруднюють повітря, воду та ґрунт, а також спричиняють знищення лісів та інших природних ресурсів. Крім того, війна призводить до екологічних катастроф, які можуть мати довготривалі наслідки для навколишнього середовища та здоров'я людей.

Для зменшення екологічних наслідків війни необхідно прийняти комплекс заходів на державному та міжнародному рівнях. Це можуть бути заходи з відновлення екосистем, проведення екологічної оцінки військових дій, розробки планів надзвичайних ситуацій та виконання міжнародних конвенцій щодо захисту довкілля.

Крім того, важливо розвивати екологічно чисті технології та переходити на використання відновлюваних джерел енергії. Це дозволить зменшити вплив війни на навколишнє середовище та здоров'я населення. При цьому важливо забезпечити координацію різних секторів економіки та науково-дослідних установ для досягнення цих цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.
2. Екологічне право України : програма та плани семінарських

(практичних) занять для студентів усіх факультетів та форм навчання за спеціальністю «Право» / І. І. Каракаш, Л. А. Канівець, І. Є. Чумаченко та ін. / за ред. Т. Є. Харитонові. Одеса : Юридична література, 2022. 89 с.

3. Три місяці війни: про що мовчить українська природа. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://www.facebook.com/EnvironmentalofUkraine/photo?fb_id=348755107360273&set=a.264734172429034

СПЕЦИФІКА КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Литвин Аліна Валеріївна

студентка

Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Ключовим інститутом міжнародного приватного права є колізійні прив'язки, що впорядковують колізійну проблему, котра виникає через неоднорідне законодавство держав. Саме колізії використовуються для вирішення конфліктів між законами різних країн, що стосуються трудових відносин з іноземним елементом.

Розглянуто особливості праці іноземців у низці країн, на основі чого можна проаналізувати різні аспекти працевлаштування іноземців. В свою чергу дослідження дозволяє порівняти особливості працевлаштування в різних країнах і зробити висновки про тенденції розвитку міжнародного ринку праці.

Мета роботи. Вивчення та аналіз особливостей вирішення конфлікту між правилами різних юрисдикцій у відносинах міжнародного трудового права, дослідження основних аспектів цієї галузі права та врахування міжнародного та національного законодавства різних країн.

Матеріали та методи. У статті використовувалися аналітичні методи для розгляду особливостей трудових відносин з іноземним елементом. Синтез показав, що колізійні норми є найважливішими регуляторами трудових відносин.

Результати та обговорення. Міжнародне приватне право (МПрП) стикається з неоднорідним законодавчим регулюванням певних питань, що в свою чергу призводить до виникнення конфліктів, які називаються колізіями. Саме колізійні прив'язки є основним інструментом, який допомагає вирішувати пріоритет закону, що має застосовуватися до відносин, котрі виникають при взаємодії правових систем різних країн.

У доктрині побутує дискусія щодо того, чи належать трудові відносини з іноземним елементом до сфери міжнародного приватного права. Плеяда науковців вважає, що вони утворюють відокремлену підгалузь - міжнародне приватне трудове право, тоді як інші розглядають їх як самостійну підсистему - трудові відносини у міжнародному приватному праві. Причиною віднесення трудових відносин з іноземним елементом до сфери регулювання МПрП є те, що трудові та цивільні відносини мають спільні принципи приватноправового регулювання, що дозволяє застосовувати до них інструментарій міжнародного приватного права у випадку, коли вони мають іноземний елемент [1, ст. 13].

Міжнародне приватне право зазвичай використовує диспозитивні норми, які властиві цивільному та сімейному праву. Колізійні прив'язки є найбільш поширеними регуляторами суспільних відносин і полягають у виборі компетентного правопорядку для регулювання відносин, що можуть підпадати під закони різних країн. Застосування колізійних норм не вирішує суттєвих питань, а лише відсилає до матеріальних норм національного права або міжнародних договорів. Трудове право також використовує колізійні прив'язки для регулювання трудових відносин з іноземним елементом, що порушує прийняті у цій галузі методи правового впливу на відносини праці. Нормативні акти багатьох країн містять основну колізійну прив'язку для випадків трудових відносин з іноземним елементом, а також додаткові колізійні норми для спеціальних випадків. Це ускладнює правове регулювання трудових відносин, особливо з іноземним елементом. Таке проникнення приватно-правових методів регулювання може порушити прийняті у трудовому праві методи правового впливу на відносини праці.

У контексті трудових відносин, базовими слугують наступні колізійні прив'язки: закон місця виконання роботи (*lex loci laboris*); особистий закон наймача (*lex personalis* фізичної особи-наймача працівника або *lex societatis* юридичної особи); закон автономії волі (*lex voluntatis*).

Чимало держав світу використовують колізійний принцип "*lex loci laboris*"

як основну формулу прикріплення для вирішення питань, пов'язаних з міжнародними трудовими відносинами. Це правило передбачає, що право держави, в якій працівник зазвичай виконує свої трудові обов'язки, застосовується до трудового договору. Саме закон місця виконання роботи є основним у законах про міжнародне приватне право багатьох країн, зокрема Австрії, Албанії, Угорщини, Іспанії, Канади, Ліхтенштейну, Румунії, Тунісу, Угорщини, Швейцарії .

У випадку, коли робота виконується в більш ніж одній державі (маємо справу з множинністю місць) або наймач праці не має звичного місця роботи, застосовується принцип "закон країни роботодавця". Вважається, що застосовним правом є національне право країни, в якій роботодавець має звичне місцезнаходження. Зразком слугує Федеральний закон Австрії про МПрП, де визначено, що при виконанні роботи в більш ніж одній державі або без звичного місця роботи, застосовується право тієї держави, в якій має звичне місцезнаходження роботодавець. Або ж як от нормативні акти Угорщини врегульовують, за умови що працівники угорського роботодавця виконують роботу за кордоном під час відрядження або тривалого перебування на закордонній службі, то до правовідносин застосовується угорське право. Принцип особистого закону роботодавця є здебільшого додатковим і може застосовуватися у випадках, коли робота виконується на територіях різних держав (як це прописано Законом Угорщини "Про міжнародне приватне право" 1979 року [5]).

У трудових відносинах з іноземним елементом, сторони можуть застосовувати принцип розширення сфери дії закону, обраного їх угодою (*lex voluntatis*). Ця засада визнається фундаментальною у наукових колах і практиках окремих країн, а законодавство Великобританії, Італії, Канади, Німеччини, взагалі не обмежує застосування *lex voluntatis* до трудових відносин у цій сфері будь-яким конкретним правопорядком. На разі це чи не найпоширеніша практика в світі, однак не всі держави визнають силу цієї

засади. За словами упорядника науково-практичного коментаря до ЗУ «Про міжнародне приватне право» Васильченка В.В., у разі вибору права, що регулюватиме трудові відносини, сторони можуть застосовувати принцип автономії волі, якщо національні імперативні приписи не обмежують такий вибір. Дія права, що визначається на вибір учасників трудового договору, може бути обмежена вимогою того, щоб при цьому працівник не був позбавлений можливості захисту, котра забезпечується йому прив'язкою *lex loci laboris*.

У випадку, коли сторони не зробили вибору варто застосовувати право спільного місця проживання або місцезнаходження сторін, а у разі виконання робіт на підприємстві роботодавця, практикується місцезнаходження підприємства. Тільки якщо сторони не мають спільного місця проживання або місцезнаходження, то застосовується закон держави, де повинна проводитись робота. Ця формула прикріплення є субсидіарною прив'язкою, проте, слід акцентувати, що вільний вибір сторонами права, що підлягає застосуванню до трудових відносин між ними, повинен бути обґрунтованим, інакше кажучи в будь-якому разі обраний правопорядок повинен мати тісний зв'язок з регульованими відносинами [2, ст. 134].

У сфері міжнародного права, що впорядковує трудові відносини, використовуються низка інших колізій. Один із таких принципів - "закон країни установи, яка відрядила працівника" – *lex loci delegationis*, що передбачає застосування права країни, де знаходиться підприємство, яке відрядило працівника за кордон для виконання роботи. До прикладу, § 44 Федерального закону Австрії про МПрП передбачає, що за умови виконання працівником постійно роботи більш, ніж в одній країні, або не має сталого місця роботи, застосовним є закон країни, де знаходиться наймодавець або де переважно здійснюється його діяльність. Ці приписи можуть бути передбачені у двосторонніх угодах між країнами. Для ілюстративності також візьмемо до уваги Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників 1994 р.. Так за п. 2 ст. 1, ст. 10 до працівників,

які направлені на територію іншої країни для реалізації експортного будівництва та експортних послуг за контрактами, укладеними між суб'єктами господарської діяльності обох країн, застосовується трудове законодавство країни, яка їх направляє [5; 6].

Слід згадати і про спеціальні колізійні правила, що визначають застосовне право у випадку певних видів трудових відносин зі складним фактичним складом. Наприклад, для трудових відносин на міжнародному транспорті застосовується право держави, яка зареєструвала транспортний засіб (тобто "закон місця реєстрації транспортного засобу" і "закон прапора судна"). Беручи до уваги працівників суден водного і повітряного транспорту, застосовується також поняття "lex banderae". Ці правила дозволяють визначити, яке конкретне право застосовується у міжнародних трудових відносинах зі складним фактичним складом.

А. С. Довгерт зазначає, що у сфері трудових відносин моряків національне законодавство та міжнародні договори традиційно використовують правило "lex flagi" для визначення застосовуваного закону. Згідно з цим ним, законодавство країни, під прапором якої плаває судно, визначає правове становище екіпажу та відносини між членами екіпажу та судновласником. Це пояснюється концепцією міжнародного публічного права, яка на певних етапах розвитку розглядає судно як частину території держави, під прапором якої воно плаває. Прив'язку закону до прапора відображено у морських кодексах Італії, Франції та ФРН, а також в законодавстві про міжнародне приватне право Албанії, Угорщини та Чехії. Також, вважається, що "закон прапора" є трансформацією прив'язки "особисте (національне) право" щодо повітряних і водних суден.

Відповідно до ст. 48 Кодексу торговельного мореплавства України, правове становище екіпажу судна, що плаває під прапором України, та відносини між його членами, які беруть участь у експлуатації цього судна, визначаються актами України. Тлумачимо наступним чином, що для

регулювання правових відносин між українськими моряками та власником чи експлуататором судна, яке плаває під українським прапором, застосовується внутрішнє (національне) законодавство України.

У інших країнах, як правило, використовується прив'язка закону до країни реєстрації судна, що відповідає закону прапора. Проте в такій ситуації, як найм моряка, який працює на судні, що плаває під прапором іншої країни, прив'язка закону до прапора не завжди підходить. Це стосується також суден, які плавають під так званим "зручним" прапором, тобто прапором країни, яка має менш жорсткі вимоги до судновласників та екіпажу. У таких випадках можуть бути винятки з загального правила *lex flagi*, які передбачаються національним законодавством або міжнародними договорами. [1, с. 58; 7].

Варто сказати, що нормативна база кола країн обмежує вибір права в трудових договорах. Це стосується вибору права, яке буде враховуватись лише у випадку, якщо він зроблений прямим шляхом, а також якщо він не шкодить працівникові (ст. 48.3 Закону Ліхтенштейну "Про МПрП"). Певні держави схвалюють вибір права лише у разі відсутності порушень обов'язкових норм права країни, з якої виникають трудові відносини. Деталізувати попередній тезис можна за такими критеріями: 1) місця звичайного виконання роботи (Німеччина, Румунія, Канада); 2) держава, в якій роботодавець має звичайне місце проживання (Ліхтенштейн, Німеччина, Канада); 3) місцезнаходження компанії (Румунія); 4) держави, з якими трудовий договір або трудові відносини виявляються більш тісними (Румунія, Німеччина). Згідно із ст.10 Закону Японії "Про МПрП", навіть якщо сторони договору обрали застосовне право, але працівник повідомляє роботодавця, що має наміри слідувати нормам права найбільш тісного зв'язку з договором, то застосуванню підлягає саме це право. Передбачається, що договір найбільш пов'язаний із правом місця, де за договором має здійснюватися трудова діяльність. [8].

Висновок. На підставі норм колізійного регулювання, встановлюється статус міжнародних трудових відносин, який визначає подальше врегулювання

усіх трудових відносин, що пов'язані з їх виникненням, здійсненням та припиненням прав/обов'язків. Нормативні акти країн містять основну колізійну прив'язку та додаткові колізійні прив'язки для спеціальних випадків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Довгерт А. С. Правовое регулирование международных трудовых отношений: учебное пособие. Киев : НМК ВО, 1992. 248 с.

2. Васильченко В. В. Науково-практичний коментар закону України «Про міжнародне приватне право». Київ : Істина, 2007. 200 с.

3. Белогубова О. О. Система колізійних прив'язок, що застосовуються до трудових відносин, ускладнених іноземним елементом / О. О. Белогубова // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Т. 1. — С.322-325.

4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV: станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

5. Міжнародне приватне право: Підручник. — 4-те вид., перероб і допов. / Фединяк Г. С., Фединяк Л. С. — К.: Атіка, 2009. — 500с.

6. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників : Угода Каб. Міністрів України від 16.02.1994р.: станом на 19 груд. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_026#Text

7. Кодекс торговельного мореплавства України : Кодекс України від 23.05.1995 р. №176/95-ВР: станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

8. Буряк, К. М. "Особливості колізійного регулювання міжнародних трудових відносин." Правова держава 41 (2021): 103-108.

АКТУАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ, ФІНАНСОВІ ТА ПРАВОВІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Лихошерст Людмила Мар'янівна

викладач

Мельнічук Неля Володимирівна

викладач

Ірпінський фаховий коледж економіки та права
м. Ірпінь, Україна

Вступ. Умови євроінтеграції та глобальної конкуренції ставлять перед сучасними економічними системами ряд актуальних питань, які потребують уваги і вивчення. Економічна інтеграція в Європейський союз, нарощування торговельних зв'язків та зміни міжнародного економічного порядку вимагають розуміння та аналізу економічних процесів, фінансових взаємозв'язків та правових аспектів, що їх супроводжують.

Ці питання охоплюють такі аспекти, як впровадження європейських стандартів і нормативів, гармонізація законодавства та правової системи з вимогами Євросоюзу, адаптація до нових умов міжнародної торгівлі, питання фінансової стабільності, банківської сфери та регулювання фінансового ринку. Додатково, важливими аспектами є оптимізація податкової системи, розвиток інвестиційного клімату, захист прав інтелектуальної власності, а також боротьба з корупцією.

Розуміння та аналіз цих актуальних економічних, фінансових та правових питань в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції є важливим завданням для економістів, фінансистів та юристів. Лише шляхом глибокого дослідження цих тем можна забезпечити стабільний розвиток країни, зміцнення її позицій на міжнародній арені та сприяти ефективному функціонуванню підприємств та суспільства в цілому. У контексті євроінтеграції та глобальної конкуренції виникають складні економічні виклики, які потребують грамотного аналізу та вдосконалення підходів. Наприклад, при вступі до Євросоюзу країни

зобов'язані відповідати європейським стандартам та правилам, що вимагає зусиль у гармонізації законодавства та реформуванні економіки.

Запровадження ефективної фінансової системи, забезпечення стабільності фінансового сектору та регулювання ринку є фундаментальними завданнями. Крім того, конкуренція з іноземними компаніями вимагає підвищення конкурентоспроможності власних підприємств через інновації, підвищення якості продукції та залучення інвестицій.

В умовах глобалізації економічні процеси стають більш складними, тож вирішення правових питань стає особливо важливим. Забезпечення захисту інтелектуальної власності, створення сприятливого інвестиційного клімату та боротьба з корупцією стають пріоритетами.

В цілому, аналіз та вирішення актуальних економічних, фінансових та правових питань в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції є необхідним для стабільного та сталого розвитку країни. Це вимагає постійного вдосконалення регуляторної бази, впровадження інноваційних підходів та співпраці з міжнародними партнерами.

Мета роботи. Метою даної роботи є дослідження актуальних економічних, фінансових та правових питань, які виникають у контексті євроінтеграції та глобальної конкуренції. Робота спрямована на аналіз впливу євроінтеграції на економіку, фінансову систему та правову сферу країни, а також на дослідження факторів, що впливають на глобальну конкурентоспроможність. Це дозволить зрозуміти складність та важливість зазначених питань у сучасному світі, а також знайти шляхи до досягнення стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції. У рамках роботи можуть бути визначені такі актуальні питання:

Вплив євроінтеграції на економіку: дослідження змін у торговельних відносинах, інвестиційному кліматі, розвитку підприємництва та змінах у макроекономічних показниках.

Фінансові аспекти євроінтеграції: аналіз впливу європейських фінансових

ринків, фінансової стабільності та регулювання на національну фінансову систему.

Правові аспекти євроінтеграції: вивчення європейського права та його впливу на національну правову систему, адаптація законодавства до європейських норм та стандартів.

Глобальна конкурентоспроможність: аналіз факторів, що впливають на конкурентну позицію країни на міжнародному ринку, дослідження стратегій розвитку та інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності.

Виклики та перспективи євроінтеграції та глобальної конкуренції: оцінка потенціалу та можливостей, ідентифікація ризиків та шляхів подолання складнощів у контексті євроінтеграції та глобальної конкуренції.

Виконання дослідження цих питань дозволить отримати глибокий інсайт щодо викликів, які виникають у зв'язку з євроінтеграцією та глобальною конкуренцією, та розробити рекомендації для ефективного управління економічними, фінансовими та правовими аспектами в цих умовах.

Матеріали та методи. У контексті євроінтеграції та глобальної конкуренції, актуальні економічні, фінансові та правові питання стають ключовими для підприємств, країни та громадян. Для розуміння цих питань та підготовки фахівців у даній області використовуються різні матеріали та методи.

Матеріали можуть включати актуальні економічні дослідження, звіти міжнародних організацій, законодавчі акти та юридичні документи, фінансові звіти підприємств, аналітичні звіти та інші джерела інформації, що стосуються економічної, фінансової та правової сфер.

Методи, використовувані для опрацювання цих матеріалів та навчання студентів, можуть включати лекції, семінари, групові дискусії, кейс-стаді, практичні завдання, аналіз випадків, моделювання ситуацій, рольові ігри та інші інтерактивні методи. Також використовуються інформаційні технології,

веб-ресурси, онлайн-курси та інші інструменти для покращення доступу до актуальної інформації та самостійного навчання.

Ці матеріали та методи допомагають студентам розуміти сутність та вплив економічних, фінансових та правових питань в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції. Вони сприяють розвитку аналітичних, критичного мислення, проблемного мислення та рішення проблем, що стосуються сфери економіки, фінансів та права.

Результати та обговорення. Умови євроінтеграції та глобальної конкуренції поставили перед сучасними економічними, фінансовими та правовими системами ряд актуальних питань. Результати та обговорення показують, що ці питання мають значний вплив на економічний розвиток країни та бізнес-середовище.

У сфері економіки, розширення євроінтеграції створює нові можливості для торгівлі та інвестицій, але також належить враховувати вимоги та стандарти Європейського союзу. Відповідно, необхідні зусилля для адаптації законодавства, політики та бізнес-практик до європейських норм. Це може включати гармонізацію законодавства, створення сприятливих умов для підприємництва та розвитку малого та середнього бізнесу, а також залучення іноземних інвестицій.

У сфері фінансів, євроінтеграція ставить перед країною вимоги щодо фінансової стабільності, прозорості та ефективного функціонування фінансової системи. Необхідно забезпечити виконання міжнародних фінансових стандартів, зміцнення банківського сектору, розвиток ринків капіталу та страхової справи, а також впровадження механізмів боротьби зі відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

У сфері права, євроінтеграція вимагає гармонізації національного законодавства з правовими нормами ЄС. Це охоплює реформу судової системи, забезпечення незалежності та ефективного виконання правосуддя, боротьбу з корупцією, захист прав людини та розвиток правової культури. Також важливо

забезпечити ефективну інтелектуальну власність, захист інвесторів та споживачів, а також вирішення питань міжнародної торгівлі та спорів.

Обговорення показує, що успішна євроінтеграція та конкурентоспроможність на глобальному ринку вимагають цілеспрямованих зусиль у всіх зазначених сферах. Врахування економічних, фінансових та правових аспектів є невід'ємною частиною стратегії розвитку країни та її позиціонування на міжнародній арені. Стабільна та прогресивна економіка, дієвий фінансовий сектор та правова система сприяють залученню іноземних інвестицій, розвитку підприємництва, підвищенню життєвого рівня громадян та зміцненню міжнародної позиції країни.

Висновки. Умови євроінтеграції та глобальної конкуренції ставлять перед сучасними економічними системами низку актуальних питань. Одним з найважливіших аспектів є потреба в адаптації до міжнародних стандартів та правових норм, що вимагає відповідної легісляційної бази та зміцнення правового регулювання.

Для забезпечення конкурентоспроможності необхідно розвивати економіку, стимулювати інновації, залучати інвестиції та розвивати ефективний фінансовий сектор. Також важливими є забезпечення стабільності фінансової системи, зменшення корупції та підвищення рівня фінансової грамотності населення. Особливу увагу треба приділяти розвитку та підтримці малого та середнього бізнесу, який є двигуном економічного зростання та забезпечує соціальну стабільність. Ці питання вимагають комплексного підходу та спільних зусиль з боку уряду, бізнес-спільноти та громадськості.

КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ

Лінник Анна Дмитрівна
студентка 3 курсу 14 групи ФМТП
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. На сьогодні інститут міжнародного усиновлення набуває дедалі більшого впливу у сімейному праві поряд з інститутом шлюбу та батьківства, адже все більше сімей шукають можливості усиновлення за межами своєї країни.

Це часто пов'язано з бажанням створити нову сім'ю та дати дітям кращі умови для їхнього розвитку. Сутність усиновлення не лише захищає права та інтереси дітей, позбавлених батьківського піклування, а й дозволяє особам, які усиновили дитину, набути батьківських прав та обов'язків, що включає право на батьківство.

Насамперед потрібно забезпечити дієвий процес усиновлення дітей задля недопущення порушень сімейних прав та інтересів дитини. А особливо варто ефективно урегулювати процедуру усиновлення іноземцями, адже це призводить до зміни місця проживання дитини, та передбачатиме колізійне регулювання.

Мета роботи. Проаналізувати колізійне регулювання міжнародного усиновлення іноземними громадянами, розглянути міжнародні конвенції та договори, що стосуються усиновлення.

Матеріали та методи. Проведено аналіз основних колізійних прив'язок щодо усиновлення, а також міжнародних договорів, таких як: Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, Європейська конвенція про усиновлення дітей. Методологія базується на аналізі та синтезі даних джерел.

Результати та обговорення. Задля всебічного розкриття сутності міжнародного усиновлення окреслимо дефініцію даного поняття. Слушно зазначають науковці Л. Величко та А. Денисов, вважаючи, що міжнародне (міждержавне) усиновлення – це самостійний інститут міжнародного приватного права, який має головне завдання – надати дітям, що залишились без батьківського піклування, сімейних умов та довгоочікуваних батьків. Після усиновлення дитина урівнюється в особистих і майнових правах з рідними дітьми усиновлювача, його родичами між якими виникають такі ж права і обов'язки, як між родичами за походженням. Одночасно усиновлені втрачають особисті та майнові права і звільняються від обов'язків у відношенні до своїх батьків та їх родичів [1].

У національному законодавстві інститут усиновлення регулюється ст. 207-242 Сімейного Кодексу України, де «усиновленням розуміється прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки або сина, що здійснене на підставі рішення суду. Щодо усиновлення іноземцем, то згідно ст. 283 СК України дитина, яка є громадянином України, може бути усиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як один рік на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, і досягла п'яти років [5]. Взагалі іноземець може усиновити дитину лише в тому випадку, якщо не було виявлено громадянина України, який бажав би усиновити дитину. У разі конкуренції претендентів на усиновлення дитини, переважне право належить іноземним громадянам, які є родичами дитини або громадянами держав, з якими Україна має договір про надання правової допомоги. Зазначені правила встановлені аби надати всі належні умови для розвитку дитини.

Основні колізійні питання щодо усиновлення виникають через окрему специфіку матеріального права кожної держави та неузгодженість норм права. Коли мова йде про міжнародне усиновлення, то зазвичай воно визначається колізійними нормами (прив'язками), які відображаються у ратифікованих

конвенціях та договорах.

У ст. 69 Закону України «Про міжнародне приватне право» закріплено обов'язкову умову та основний принцип колізійного регулювання міжнародного усиновлення – закон дитини та особистий закон усиновлювача, тобто фундаментом є колізійна прив'язка *lex personalis* (право держави, громадянином якої є фізична особа). Дана норма використовується також для встановлення походження і правосуб'єктності дитини [4].

Щодо питання здатності особи бути усиновлювачем, то вона визначається також відповідно до особистого закону, з якого і випливають правові наслідки усиновлення та його припинення. Варто зазначити, що кожна країна має окреме законодавство щодо вимог, яким повинна відповідати особа, яка хоче усиновити дитину. Зокрема, в Сімейному кодексі України представлений цілий ряд вимог, до прикладу, усиновлювачем може бути лише повнолітня дієздатна особа, яка старша за дитину, не менше як на 15 років [5].

Окрім, вище наведених колізійних прив'язок, поширеною також є закон суду (*lex fori*). Даний принцип є скоріше додатковим субсидіарним і використовується в тих випадках, коли є складність у визначенні вимог за особистим законом. Також для встановлення права, що буде застосовуватися при усиновленні виділяють закон країни постійного проживання дитини та закон країни спільного проживання подружжя. Якщо подружжя усиновлювачі, є громадянами різних договірних держав, повинні бути дотримані вимоги законодавства обох держав. Тобто подружжя, яке не має спільного особистого закону, застосовують те право, що визначає правові наслідки їхнього шлюбу.

Суттєва різниця в національному законодавстві країн та відсутність єдиних уніфікованих норм призводить до виникнення проблем у сфері усиновлення. Для їх вирішення приймаються різноманітні міжнародні конвенції та договори, які створюють норми матеріального права, зокрема Європейська Конвенція про усиновлення дітей від 1967 року. Конвенція закладає підґрунтя інституту міжнародного усиновлення, визначає його

основоположні принципи та функції, затверджує поетапний порядок усиновлення. Норми Європейської конвенції передбачають положення щодо обов'язкового отримання згоди батька дитини на усиновлення, щодо отримання згоди самої дитини, за умови, якщо вона досягла достатньо свідомого віку, щодо визнання права на усиновлення неодруженим особам [2].

Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 року також спрямована на уніфікацію норм усиновлення в міжнародне законодавство. Вона застосовується «коли дитина, що постійно проживає в одній з Договірних Держав («Держава походження»), переїхала, переїздить або повинна переїхати в іншу Договірну Державу («приймаюча Держава») чи після її усиновлення в Державі походження подружжям чи особою, що звичайно проживає в приймаючій державі, чи з метою такого усиновлення в приймаючій державі чи в державі походження». Зазначена Конвенція встановлює мінімальні стандарти, які повинні бути виконані в процесі усиновлення, та сприяє міжнародній співпраці між державами-учасниками у здійсненні цього процесу [3].

Проте, варто зазначити, що на сьогоднішній день Конвенція не ратифікована Україною, що є певним каменем спотикання при вирішенні спірних питань усиновлення. Дискусії виникають щодо ст. 32 Конвенції, яка передбачає існування своєрідних приватних агенцій як посередників, що не узгоджується з національним законодавством, яке забороняє посередницьку діяльність у даній сфері. Затвердження Конвенції було б можливе із певними застереженнями, які не суперечили б українським нормам. Тоді це буде розглядатися як погодження з міжнародними стандартами процедури усиновлення іноземцями дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення ефективного механізму за дотриманням прав та інтересів дітей.

Також необхідно зазначити, що під час воєнного стану в Україні дитину не можуть усиновити іноземці, незалежно від того, чи проживають вони в Україні, чи за кордоном. У таких випадках, міжнародні організації, такі як

Міжнародний комітет Червоного Хреста, можуть використовувати свої засоби для забезпечення захисту прав дітей, які залишилися без батьківського усиновлення [6].

Висновок. Підсумовуючи зазначимо, що усиновлення є важливою формою влаштування дітей в сім'ї та надання їм батьківського піклування, виховання та розвитку. Зростання кількості усиновлень та розмаїття правових систем у різних державах призводить до того, що справи про міжнародне усиновлення стають дедалі складнішими. Виникають колізії правових норм та підходів до усиновлення, що значно ускладнює процес. З метою ефективного регулювання процесу міжнародного усиновлення необхідно забезпечити взаємодію між різними правовими системами. Міжнародне усиновлення відбувається у контексті колізійного права, тому потрібно дотримуватися міжнародних конвенцій та стандартів, а також забезпечити змістовне застосування національних законів у справах про міжнародне усиновлення, аби забезпечити найкращий захист інтересів дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Величко Л., Денисов А. Усиновлення іноземцями дитини, яка проживає в Україні. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. С. 553-555. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/15219/Usynovlennia%20inozemtsiamy%20dytyny_Velychko_2022.pdf?sequence=1.
2. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) : Конвенція Ради Європи від 27.11.2008 р. : станом на 15 лют. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17#Text (дата звернення: 01.05.2023).
3. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 29.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text (дата

звернення: 01.05.2023).

4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

5. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 19 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

6. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес
Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usinovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html> (дата звернення: 01.05.2023).

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Людвік Валентин Дмитрович

доцент кафедри
кримінального права та криминології,
кандидат юридичних наук, доцент

Литвин Олег Миколайович

здобувач вищої освіти
2 курсу спеціальність 262
«Правоохорона діяльність»
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Вступ: Механізм правового регулювання протидії злочинності та притягнення до кримінальної відповідальності є досить широким у сучасній правовій системі України. До нього, з-поміж іншого, відносяться напрямки законодавчого та нормативно-правового регулювання правил, яким повинні відповідати дії учасників суспільних відносин, а також обсяг, зміст і види обмежень, які можуть бути застосовані до них у випадку вчинення порушень встановлених норм.

Метою даного дослідження є аналіз останніх досліджень і публікацій. В цілому окремими аспектами сутності законодавства, його ознак дослідження, як на загальнотеоретичному рівні, такими вченими як С. С. Алексєєв, В. М. Горшенєв, В. В. Копейчіков, Ю. О. Тихомиров, О. Ф. Скакун та іншими, а також й на кримінально-правовому рівні щодо кримінального законодавства: М. Д. Дурмановим, Л. Д. Гаухманом, А. В. Наумовим, М. І. Хавронюком, П. Л. Фрісом та іншими.

Матеріали та методи: Кримінальна відповідальність за вчинені кримінальні правопорушення є одним з видів юридичної відповідальності, а

тому її правова природа впливає переважно з цієї загальноправової категорії.

Кримінальна відповідальність доволі часто ставала об'єктом наукового інтересу у доктрині кримінального права, зокрема і безпосередньо у дослідженнях, пов'язаних із загальною теорією права.

Брайнін Я. М. та Пінаєв А. А. стверджували: «кримінальна відповідальність – це обов'язок особи, яка вчинила злочин, перетерпіти державний осуд та публічне засудження своїх дій і бути підданою певним несприятливим кримінально-правовим заходам у разі призначення передбаченого законом покарання» [3, с. 101-102].

З досягнень теоретичної юриспруденції нам добре відомо, що будь-яка правова діяльність повинна ґрунтуватися на принципах, покликаних закріпити та реалізувати визначене для неї соціальне призначення в суспільстві та державі. Цілком закономірно, що законодавча та практична діяльність у сфері забезпечення кримінальної відповідальності також заснована на основоположних принципах, які визначають її правову сутність. Зважаючи на те, що сучасна юриспруденція не містить однозначних підходів щодо визначення сутності правових принципів у загалом, їх аналіз безпосередньо у досліджуваній галузі не може бути абсолютним.

Процесуальними підставами притягнення до кримінальної відповідальності є те, що законодавство визначає обсяг норм процесуального законодавства, здатних забезпечити правовий процес притягнення особи до відповідальності та зібрати відповідні документи, які стануть базисом обвинувачення.

Поруч з вищезазначеним, усі ознаки складу кримінального правопорушення узагальнюються у певні категорії. До таких категорій можна віднести загальний характер ознаки складу кримінального правопорушення, родовий, який вказує на сукупність певних однорідних ознак одного кримінального правопорушення з іншими, яких поєднує спільна галузь правового регулювання, а також персоніфікований, який характеризує виключно

конкретний склад кримінального правопорушення.

Результати та обговорення: Кримінальне покарання є заходом державного примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину.

Метою кримінального покарання є:

- кара за вчинений злочин;
- виправлення та перевиховання засуджених;
- запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Кримінальна відповідальність, як і будь-який вид юридичної відповідальності, має механізм свого правового регулювання, до якого відносяться ті чи інші нормативно-правові акти. В доктрині кримінального права документи, віднесені до його правового регулювання законодавства про кримінальну відповідальність прийнято називати джерелами законодавства про кримінальну відповідальність.

Приймаючи до уваги особливості закону про кримінальну відповідальність, які закріплені законодавцем у КК України та дослідження вчених у галузі кримінального права можна сформулювати наступне поняття закону про кримінальну відповідальність. Закон про кримінальну відповідальність – це письмовий правовий акт, що має вищу юридичну силу, приймається Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом і містить кримінально-правові норми, які встановлюють підстави і принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями і які покарання належить застосовувати до осіб, винних у їх вчиненні, формулюють інші кримінально-правові наслідки вчинення кримінального правопорушення.

Висновок: Отже, кримінальне право України характеризується множинністю джерел. Сучасне законодавство про кримінальну відповідальність становить чинний Кримінальний кодекс, який ґрунтується на положеннях

Конституції України, також він повинен відповідати чинним міжнародним договорам, які ратифіковані Україною в установленому порядку. Концептуальним джерелом, яке містить норми прямої дії, є Конституція України. Вона має вищу юридичну силу. Тому всі кримінальноправові норми повинні відповідати Конституції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України, станом на 30.12.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24 лютого 2023 року);
3. Брайнін Я. М., Піняєв А. А. Кримінальна відповідальність та її підстави у кримінальному праві. Київ, 2022. 286 с.
4. Загородніков М. І., Лейст О. Е. Загальна частина кримінального права України: Курс лекцій. Харків: Харків Юридичний, 2013. 340 с.
5. Тихонов К. Ф. Кримінальне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 266 с.
6. Александров Ю. В. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. виш. навч. закл. Ю. В. Александров, В. А. Клименко. К.: МАУП, 2014. 328 с.
7. Кримінальна відповідальність. Види кримінальних покарань. URL: https://pidru4niki.com/1414011359137/pravo/kriminalna_vidpovidalnist_vidi_kriminalnih_pokaran (дата звернення: 25 лютого 2023 року);

ЗАКІНЧЕНИЙ ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАННЯ

Людвік Валентин Дмитрович

доцент кафедри кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент

Онищенко Єлизавета Володимирівна

здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальність 262

«Правоохорона діяльність»

факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Вступ: Питання про кримінальну відповідальність за незакінчений злочин у цілому і за замах на злочин зокрема завжди були і залишаються актуальними у вітчизняній кримінально-правовій науці. Умисна злочинна діяльність – один із видів свідомої, цілеспрямованої діяльності людини, яка складається з певних етапів. У кримінальному праві психічний етап стосовно умисних злочинів називається формуванням умислу: виникнення у людини певного наміру, постановка конкретної мети. Цей внутрішній психічний стан не проявляється у поведінці особи і перебуває поза кримінально-правовим регулюванням [1, с. 14-19].

Здійснюючи задумане, людина спочатку виконує підготовчі дії, а потім переходить до вчинення діяння і досягнення певної мети. Якщо діяння завершено і мета досягнута, то мова йде про закінчений злочин. Якщо ж діяння не завершено через причини, які не залежать від волі винного, необхідно встановити і юридично оцінити етап (стадію), на якому злочинна діяльність була перервана. Визначаючи склад злочину як підставу кримінальної відповідальності (ст.2 КК України) [2], законодавець має на увазі закінчений, тобто завершений злочин. Це стосується і всіх редакцій диспозицій статей Особливої частини Кримінального кодексу України. Однак у житті нерідко

трапляється, що через певні причини задуманий особою злочин реалізується не до кінця. Тому для суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, становлять небезпеку не лише закінчені, тобто цілком виконані чи доведені до кінця злочини, але й такі умисні дії, що створюють умови для подальшого вчинення злочину, а також безпосередньо спрямовані на вчинення злочину, але які не призвели до його закінчення через причини, що не залежали від волі винного.

Актуальність даної теми підтверджує і ступінь її наукової розробки. Питанням, пов'язаним з особливостями призначення покарання за вчинення замаху на злочин, присвячено чимало праць, серед яких можна назвати праці таких ученихкриміналістів, як: О. А. Герцензона, М. В. Гриня, М. Д. Дурманова, В. Д. Іванова, В. А. Клименка, Н. Ф. Кузнецової, А. П. Козлова, П.С.Матишевського, М. І. Мельника, Г. В. Назаренко, А. А. Піонтковського, М. П. Рєдіна, А. І. Сітнікової, М. С. Таганцева, І. С. Тишкевича, В. П. Тихого, А. Н. Трайніна, М. Д. Шаргородського, М. І. Хавронюка, А. В. Шевчука та інших. Водночас зазначимо, що питання про поняття замаху на злочин на сьогодні або не досліджуються або досліджуються лише фрагментарно. Однак це не означає, що в такому дослідженні немає потреби, а навпаки, доводить необхідність у його детальному вивченні.

Метою даного дослідження є дослідження й аналіз змісту індивідуалізація покарання за закінчений замах на кримінальне правопорушення.

Матеріали та методи: Результати аналізу наукових публікацій, присвячених дослідженню спеціальних правил призначення покарання за незакінчений злочин засвідчили існування різних підходів до вирішення означених проблемних питань.

Досліджуючи аспекти караності замаху на злочин, М. С. Таганцев зазначав, якщо при вирішенні питання про підстави караності злочинів оцінювати винятково злочинність волі особи з позицій того, що така воля

суперечить вимогам абсолюту, законами моральності, релігії, свідчить про негідкорюваність особи загрозам, закріпленим у кримінальному законі, то ми будемо вимушені визнати однакові умови караності як для особи, яка прагне досягти злочинної мети, так і для особи, яка досягла цієї мети. Разом із тим, учений зауважує, що підхід до вирішення цього питання цілком зміниться, якщо зважати на об'єктивні підстави караності з огляду на те, що закон карає не злочинну волю, а злочинне діяння. У тих випадках, коли закінчене діяння загрожує шкодою, замах несе в собі тільки небезпеку [3].

Наведена позиція, незважаючи на те, що вона була сформульована понад сто років тому, досить повно відображає два концептуальних підходи прихильників та противників диференціації кримінальної відповідальності за замах на злочин, а також свідчить про існування аргументів як на користь однієї, так і на користь іншої позиції, жоден із яких не спростовує протилежний, а тому підстав визнавати єдино правильним один або інший підхід, на наш погляд, немає. Такий стан наукового забезпечення відповідної проблеми, на наш погляд, зумовив існування певного компромісного підходу правового регулювання наслідків вчинення незакінченого злочину у законі про кримінальну відповідальність. Так, з одного боку, можна констатувати, що законодавець диференціював правові наслідки закінченого та незакінченого злочину, закріпивши статтю 68 КК, яка регламентує правила призначення покарання за незакінчений злочин, а з іншого боку, аналіз самих цих правил дозволяє стверджувати, що належної диференціації забезпечено не було. Підстави для такого висновку ґрунтуються на тому, що як ч. 2, так і ч. 3 ст. 68 КК встановлюють, що строк або розмір покарання за вчинення готування або за вчинення замаху на злочин не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього кодексу, або 2/3 цього строку за вчинення замаху на цей злочин, відповідно. Таким чином, закон обмежує лише верхню межу покарання, а нижня межа покарання апріорі

залишається однаковою як для закінченого, так і для незакінченого злочину.

Закінчений замах на злочин з суб'єктивної сторони характеризується тим, що особа здійснила все, що вона вважала необхідним для досягнення злочинного результату, але наслідки не настали з причин, що не залежали від її волі. Згідно з ч.3 ст.15 КК України «Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця». Незакінчений замах з об'єктивної сторони характеризується тим, що особа не здійснює в повному обсязі всі злочинні дії чи бездіяльність, які б могли призвести до закінчення злочину, який особа бажала вчинити. З суб'єктивної сторони незакінчений замах характеризується тим, що особа не здійснює всього того, що вона вважала необхідним для доведення злочину до кінця [2]

Результати та обговорення: аналіз вироків, ухвалених у кримінальних провадженнях, які здійснюються щодо незакінчених злочинів, дозволяє стверджувати, що проблеми судової практики призначення покарання у відповідних провадженнях можна звести до щонайменше двох основних категорій: 1) проблеми, пов'язані із розумінням сутності відповідних правил призначення покарання чи простим неправильним застосуванням норм Загальної частини КК; 2) проблеми, зумовлені недосконалістю законодавчого регулювання відповідних правил.

До першої із наведених категорій належать, зокрема, випадки незастосування положень, закріплених у ст. 68 КК при кваліфікації діяння як незакінченого замаху на злочин.

Окремої уваги заслуговує питання диференціації кримінальної відповідальності залежно від виду замаху, який було вчинено особою. Так, положення ч. 3 ст. 68 КК не передбачають різних розмірів граничного покарання залежно від того, чи закінчений, чи незакінчений замах на злочин було вчинено особою. Разом із тим, у ч. 1 ст. 68 КК встановлено, що при призначенні покарання суд враховує ступінь здійснення злочинного наміру та

причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. Таким чином, чіткі вказівки щодо способу врахування ступеня здійснення злочинного наміру відсутні, хоча аналіз судової практики щодо застосування ст. 68 КК свідчить, що незакінчений замах розцінюється як менш суспільно небезпечний, ніж закінчений замах.

Відповідно до ухвали ВССУ від 25 липня 2019 року суд касаційної інстанції [4], змінюючи судові рішення судів першої та апеляційної інстанції, перекваліфікуючи замах на крадіжку з проникненням в інше приміщення з ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК та ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК, зазначив таке: «Оскільки злочин на стадії незакінченого замаху є менш тяжким, відповідна зміна судових рішень покращує становище засуджених, у порядку ст. 395 КПК України вирок та ухвалу в частині кваліфікації дій ОСОБИ_1 та ОСОБИ_2 за епізодом замаху на крадіжку в ОСОБИ_4 слід змінити: перекваліфікувати дії засуджених з ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК України на ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК України та призначити покарання в межах санкції ч. 3 ст. 185 КК України з урахуванням обмежень, встановлених ч. 3 ст. 68 КК України». Проте, констатуємо меншу тяжкість незакінченого, ніж закінченого замаху, колегія суддів ВССУ призначила обвинуваченим за епізодом замаху на крадіжку таке ж покарання, як було призначено судом першої та залишено без змін судом апеляційної інстанції, а саме, позбавлення волі строком на 3 роки. Таким чином, твердження про меншу тяжкість незакінченого замаху не знайшло свого відображення у призначеному покаранні [5].

Висновок

Таким чином, за результатами аналізу вироків, при ухваленні яких судами застосовувались правила призначення покарання за незакінчений злочин, дозволяють звернути увагу на такі проблемні аспекти. По-перше, закріплення у ч. 3 ст. 68 КК положення про те, що при призначенні покарання за замах на злочин обмежується лише верхня межа покарання, призводить до того, що в окремих випадках суд зобов'язаний призначати покарання лише одного виду та

в одному розмірі, що не дозволяє забезпечити індивідуалізацію покарання, яка має бути здійснена відповідно до загальних засад призначення покарання. По-друге, поряд із неможливістю забезпечити належну індивідуалізацію покарання внаслідок наведеної причини ускладненим є відображення у призначеному покаранні різних правових наслідків між закінченим та незакінченим замахом на злочин. По-третє, відсутність у ст. 68 КК або в іншій статті КК норми, яка б регламентувала особливості призначення покарання за незакінчений злочин, за який передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі, призводить до неможливості застосування цього правила призначення правила згідно з його метою, якою фактично є закріплення різних максимальних меж покарання за закінчений та незакінчений злочини. Наведені проблеми зумовлюють необхідність їх вирішення як шляхом законодавчих змін, так і шляхом певного коригування при застосуванні чинного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Давидович І. І. Призначення покарання за незакінчений злочин: проблеми нормативного регулювання. *Адвокат*. 2013. № 4 (151). С. 14–19
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. редакція від 26.11.2019 рік. URL : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к (дата звернення 12.12.2019)
3. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть Общая. СПб., 1902. URL : <http://pravoznavec.com.ua/books/36/2274/28/#chapt>
4. Ухвала ВССУ від 24 жовтня 2019 року. : URL <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34640837>.
5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо призначення покарання / Упоряд.: канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна; відпов. за вип.: канд. юрид. наук Р. Ш. Бабанли. Київ, 2019. 21 стор

ГЕНОЦИД

Людвік Валентин Дмитрович

доцент кафедри кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент

Смілянець Єгор Ігорович

здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальність 262

«Правоохорона діяльність»

факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Вступ: тема геноциду актуальна в сучасному світі, тому що немає країн, які не були б застраховані від скоєння подібних злочинів. Знищення груп людей з певних расових, етнічних, релігійних або культурних причин триває в різних країнах світу, а також має місце в історії різних народів. Зараз, коли ми живемо в епоху глобалізації, тема геноциду особливо важлива, тому що ми повинні навчитися боротися з подібними злочинами і зробити все можливе, щоб запобігти їх повторенню в майбутньому.

Метою даного дослідження є вивчення поняття геноциду, його особливостей і причин, які призводять до скоєння цього злочину. Метою дослідження є не тільки аналіз міжнародних документів і довідок, що регулюють питання геноциду і його запобігання, а й розгляд прикладів геноциду, що мали місце в різних країнах світу.

Матеріали та методи: Геноцид - це масове насильство, спрямоване на знищення групи людей з певних расових, етнічних, релігійних чи культурних причин. Відповідно до статті II Конвенції про попередження злочинів геноциду і покарання за них (1948), геноцид включає знищення всієї держави, етнічної, расової чи релігійної групи або їх частини:

- вбивство членів групи;
- заподіяння тілесних чи духовних ушкоджень членам групи;

- навмисне створення умов, спрямованих на фізичне знищення групи (голод, погіршення житлових умов, відмова від медичної допомоги та ін.);
- використання групи як об'єкту для здійснення сексуального насильства;
- переміщення групи з метою її повної або часткової фізичної дестабілізації.

Причинами геноциду можуть бути релігійні, расові, політичні, економічні та інші мотиви. Геноцид може бути здійснений як окремими особами, так і офіційними державними органами. Геноцид, як правило, є частиною більш широкого конфлікту, але часто це спроба вирішити цей конфлікт на користь однієї зі сторін.

Історія свідчить про багато випадків геноциду. Серед них Голокост під час Другої світової війни, різанина тутсі в Руанді і геноцид в Радянському Союзі проти кримських татар. Крім того, в останні роки були підтверджені нові випадки геноциду, такі як геноцид у Дарфурі (Судан) та геноцид рохінджа в М'янмі.

Результати та обговорення: Міжнародне співтовариство намагається запобігти вчиненню геноциду та покарати винних у цьому злочині. Конвенція про попередження злочинів геноциду і покарання за них (1948) є важливим документом, що встановлює норми і стандарти попередження геноциду і покарання за нього. Крім того, міжнародні суди, такі як Міжнародний кримінальний суд, мають право розглядати злочини геноциду та карати винних.

Але, незважаючи на ці зусилля, геноцид продовжує відбуватися в різних частинах світу. Найвідомішими прикладами геноциду є Голокост під час Другої світової війни, різанина тутсі в Руанді в 1994 році та різанина в Чернівцях у Дарфурі, Судан, у 2003 році.

На жаль, геноцид є результатом не лише воєн та конфліктів, а й політичних та соціальних конфліктів у мирний час. Найчастіше це викликано расизмом, націоналізмом, релігійною нетерпимістю та іншими формами

дискримінації.

Висновок: Таким чином, забезпечення запобігання геноциду і покарання за нього як і раніше залишається дуже важливим завданням міжнародного співтовариства. Необхідно продовжувати розробляти ефективні механізми захисту прав людини і забезпечення принципів міжнародного права, а також підтримувати діяльність Міжнародного суду, з тим щоб винні в геноциді могли бути покарані і запобігати повторенню подібних злочинів у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про запобігання та покарання злочину геноциду. ООН, 1948 р.
2. "Геноцид" // Encyclopædia Britannica. 2021.
3. "Genocide". United States Holocaust Memorial Museum.
4. "The crime of genocide". International Criminal Court.

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Мануйлова Юлія Олександрівна

студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Політика гендерної рівності є ключовим елементом для соціально економічного розвитку та повноцінного забезпечення прав людини. У зв'язку з цим, питання ролі Європейського Парламенту в реалізації такої політики в Європейському Союзі є надзвичайно актуальним, адже він має значний вплив на розробку та прийняття законодавства в галузі гендерної рівності, а також на здійснення контролю за дотриманням прав і свобод між жінками та чоловіками. Метою роботи є дослідження функціонування Європейського Парламенту в контексті забезпеченні реалізації політики гендерної рівності в ЄС, основних інструментів та програм, які розроблені для її підтримки.

Відповідно до Договору про Європейський Союз, метою Союзу є підтримка цінностей, визначених в статті 2, до яких, зокрема, й входять недискримінація та рівність між чоловіками та жінками. [2] Стандарти щодо рівного ставлення до жінок і чоловіків є частиною як первинного законодавства, яке включає усі засновницькі договори ЄС, так і вторинного, а саме актів, які видаються інститутами ЄС (регламенти, директиви, рекомендації, рішення) [1, с. 114].

Європейський парламент має право законодавчої ініціативи, здійснює контроль над роботою Комісії Європейського Союзу та інших органів, а також приймає рішення щодо розподілу фінансових ресурсів для реалізації програм і проектів, пов'язаних зокрема і з гендерною нерівністю. Так, статтею 157 ДЄС передбачено, що Європейський Парламент та Рада, ухвалюють заходи з метою

забезпечення застосування принципу рівних можливостей та рівного ставлення до жінок та чоловіків у питаннях працевлаштування та зайнятості, включаючи принцип рівної оплати за однакову роботу або за роботу, що має однакову вартість. [2] Однак, на практиці залишається ще багато невирішених питань, зокрема й той факт, що в ЄС жінки в середньому заробляють на 13% менше за годину, ніж чоловіки. [5]

Європейський Парламент видає директиви, які забезпечують гендерну справедливість у різних сферах життя, включаючи зайнятість, охорону здоров'я, соціальне забезпечення та інші. Європейським Парламентом разом з Радою ЄС були прийняті так важливі акти: Директива 2006/54/ЄС від 05.07.2006 «Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості», Директива 2010/41/ЄС від 7 липня 2010 року «Про застосування принципу рівного підходу до чоловіків та жінок, які є самозайнятими особами» та ін.. Крім того, у ряді резолюцій Європейського Парламенту міститься інформація щодо необхідності здійснення гендерних перетворень та встановлюються стандарти для їх забезпечення.

Для кращого дослідження і вирішення проблем пов'язаних з гендерною нерівністю в Європейському Парламенті діє Комітет із прав жінок і гендерної рівності. Відповідно до процедурних норм, у своїй роботі Комітет займається визначенням, заохоченням та захистом прав жінок у Союзі, просуванням прав жінок у третіх країнах, політикою рівних можливостей, включаючи сприяння рівності між чоловіками та жінок щодо можливостей ринку праці та ставленням на роботі, усуненням всіх форм насильства та дискримінації за ознакою статі, імплементацією та подальшим розвитком гендерного мейнстримінгу, імплементацією міжнародних угод і конвенцій стосовно прав жінок. [4]

Парламент також надає фінансову підтримку проектам, що сприяють гендерній рівності та проводить різні інформаційні кампанії. Наприклад, програма "Горизонт Європа" фінансує наукові дослідження та інновації,

спрямовані на забезпечення гендерної рівності. [6] План відновлення «NextGenerationEU» також включає аспекти просування рівності статей та розширення прав і можливостей жінок. [7]

Окрім того, Європарламент дотримується гендерної рівності і в своїх внутрішніх процесах, включаючи забезпечення рівного представництва жінок та чоловіків у своїх органах та комітетах. Таким чином, частка жінок-членів становить приблизно 39%, або 286 з 751 місць. Такий високий показник є наслідком того, що на виборах уже одинадцять держав-членів ЄС запровадили гендерні квоти для партій на виборах 2019 року, порівняно з вісьмома у 2014 році. [3]

Отже, Європейський парламент є одним із ключових інституційних гравців в забезпеченні політики гендерної рівності в ЄС. За останні десятиліття Європарламент зробив значні кроки у забезпеченні гендерної рівності, ухвалюючи законодавчі акти та здійснюючи нагляд за їх виконанням у всіх країнах-членах, одночасно здійснюючи діалог з громадськістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України: доп. / Центр Разумкова. Київ: Заповіт, 2016. 244 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Gender_rivn.pdf
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. – Офіційний вісник Європейського Союзу. – 30.3.2010 // www.minjust.gov.ua/file/23491
3. До Європейського парламенту обрано 39% жінок – більше ніж будь-коли [Електронний ресурс]. 2019 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.genderculturecentre.org/do-ievropeyskogo-parlamentu-obrano-39-zh/>.
4. RULES OF PROCEDURE [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2019-07-02_EN.pdf.

5. The gender pay gap situation in the EU [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/gender-pay-gap-situation-eu_en#:~:text=The%20gender%20pay%20gap%20in,less%20per%20hour%20than%20men.].

6. Gender equality in research and innovation [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/democracy-and-rights/gender-equality-research-and-innovation_en.

7. NextGenerationEU [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://next-generation-eu.europa.eu/index_en.

ЮРИДИЧНИЙ АУДИТ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Маркесєва Тетяна Анатоліївна,
Викладач вищої категорії, старший викладач, юрисконсульт
Мойсєєць Наталія Сидорівна,
Викладач-методист, завідувач відділення обліку та права
Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж технологій,
бізнесу та права Волинського національного університету
імені Лесі Українки»
м. Луцьк, Україна

Вступ. В умовах правового режиму воєнного стану та динамічної зміни законодавства України у бізнесу виникає необхідність постійного моніторингу і вивчення таких змін кваліфікованими фахівцями в цій сфері діяльності. Враховуючи, що не кожне підприємство має фінансову можливість утримувати на постійній основі у своєму штаті юриста, який би забезпечив кваліфікований юридичний супровід ведення господарської діяльності в правовому полі, то необхідністю є проведення юридичного аудиту. Актуальність застосування юридичного аудиту також зумовлюють постійні зміни законодавства та неврегульовані законодавством питання щодо правового регулювання підприємства. Перспективи розвитку та впровадження юридичного аудиту в Україні набувають нових форм та значення, тому дана тема потребує подальшого дослідження та практичного застосування.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження проблемних аспектів перспектив розвитку та впровадження юридичного аудиту в Україні; дослідження можливостей його застосування в процесі діяльності підприємств усіх галузей промисловості.

Матеріали і методи. Методами дослідження є загальнонауковий, синтезу та аналізу, історичний та логічний. Матеріалами дослідження є нормативно-правові акти у сфері регулювання аудиторської діяльності та

цивільних відносин.

Результати та обговорення. Юридичний аудит - це проведення внутрішнього комплексного правового аналізу діяльності організації, окремих напрямів цієї діяльності, а також конкретних документів або угод на предмет відповідності законодавству України, господарській і судовій практиці, що склалася в умовах функціонування підприємств різних форм власності.

Юридичний аудит – це експрес-перевірка правового забезпечення підприємства. У ході такого аудиту перевіряються правильність ведення внутрішньої документації підприємства, правильність укладення договорів та контроль за їх виконанням, документального оформлення угод, ведення кадрового та військового обліку. Юристи також можуть перевіряти правильність реєстрації підприємства, наявність всіх необхідних дозвільних документів, ліцензій та іншого. За бажанням клієнта фахівці можуть проаналізувати роботу юридичної служби підприємства, а також протестувати співробітників відділів, щоб переконатися, що правовий захист підприємства здійснюється на належному рівні.

Щодо нормативно-правового регулювання проведення юридичного аудиту, то можна зазначити, що існує величезна кількість нормативно правових актів, які застосовуються до тієї або іншої ситуації, та застосовується усе законодавство, пов'язане зі специфікою діяльності підприємства. Правовий аудит компанії дає повну інформацію про юридичну особу та оцінку його діяльності при необхідності:

- 1) звернення за кредитом в іноземні чи вітчизняні фінансові установи;
- 2) надання доказів спроможності компанії іноземному партнеру або інвестору;
- 3) проведення угоди злиття або поглинання компанії (реструктуризація або реорганізація), створення спільного підприємства;
- 4) продажі і покупки готового бізнесу або активів компанії;
- 5) відкриття діяльності компанії за кордоном;

б) мінімізації ризиків, пов'язаних з претензіями з боку контролюючих державних органів, тощо.

Під час правового режиму воєнного стану частіше актуальними є процедури перетворення юридичних осіб шляхом злиття та приєднання, при якій утворюється новий суб'єкт господарювання. При поглинанні отримана організація втрачає свій статус, стаючи частиною основного підприємства. Злиття та приєднання підприємств можливі у різних сферах діяльності. В даному випадку важливу роль відіграє юридичний аудит, та його практичне застосування.

Найчастіше підприємства вдаються до проведення юридичного аудиту, коли готуються до купівлі або продажу активів або ж з'явилися якісь проблеми в роботі організації: підготовка до судового процесу, неефективна робота юридичної служби, виникнення трудових спорів.

Юристи спільно з клієнтом визначають перелік етапів роботи і ті ділянки діяльності, які буде охоплювати правовий аудит. Особлива увага приділяється таким видам робіт як:

1) Юридична експертиза угод, пов'язаних зі злиттям та поглинанням компаній, включає:

- збір інформації про компанію, що купується, в тому числі вивчення даних, представлених у державних реєстрах;
- аналіз зібраних відомостей та документації;
- перевірка чистоти угоди M&A;
- складання списку юридичних ризиків та надання рекомендацій щодо їх зниження.

2) Експертний аналіз торкається, зокрема, питань, що стосуються:

- суттєвих активів (перевірка документів на право власності);
- наявності суперечок між акціонерами/учасниками товариства;
- законності попередніх угод;
- об'єктів інтелектуальної власності;

- наявності обтяжень майна;
- участі компанії у судових спорах;
- трудових договорів та виплати грошової компенсації при звільненні топ-менеджерів тощо.

Варто відмітити і той фактор, що юридичний аудит передбачає аналіз можливих порушень учасниками антимонопольного законодавства. За підсумками аудиту замовник отримує детальний звіт з перерахуванням наявних та можливих юридичних ризиків та рекомендаціями щодо їх зниження. Результати незалежної експертизи дають змогу:

- прийняти остаточне рішення щодо укладання чи відмовитися від укладання угоди;
- провести ефективні переговори щодо погодження ціни та інших умов угоди;
- включити до договорів пункти, що дозволяють мінімізувати ризики тощо.

Правовий аудит компанії дає повну інформацію про юридичну особу та оцінку його діяльності при необхідності:

- звернення за кредитом в іноземні чи вітчизняні фінансові установи;
- надання доказів спроможності компанії іноземному партнеру або інвестору;
- проведення угоди злиття або поглинання компанії (реструктуризація або реорганізація), створення спільного підприємства;
- продажі і покупки готового бізнесу або активів компанії;
- відкриття діяльності компанії за кордоном;
- мінімізації ризиків, пов'язаних з претензіями з боку державних органів.

В процесі юридичного аудиту ретельно вивчаються активи компанії. Досліджується наявна фінансова інформація, аналізуються джерела фінансування і розподілу цінних паперів, схеми страхового забезпечення,

наявні вимоги до контрагентів, з якими компанія співпрацює або планує подальшу співпрацю, а також можливі позови і податкові зобов'язання.

Висновки. Як висновок, можна зазначити, що юридичний аудит вимагає від керівництва підприємства часу, терпіння і конструктивної взаємодії з фахівцями, які проводять правовий аудит. Проведення цієї процедури передбачає всебічне вивчення діяльності.

Важливим аспектом є те, що юридичний аудит – це лише незначна частина загального аудиту, і його функція полягає у формальній перевірці документів. Однак все частіше ми переконуємося у помилковості такого твердження. Сьогодні юридичний аудит нерозривно пов'язаний із бізнес консалтингом, оскільки обмеження лише правовим полем без урахування особливостей бізнесу та врахування специфіки діяльності підприємства не призведе до очікуваного результату. Складно оцінювати ризики, не розуміючи бізнес-моделі компанії та її внутрішніх процесів.

Юридичний аудит уже давно став важливим інструментом для отримання інформації в бізнесі. Перспективи розвитку та впровадження юридичного аудиту дають змогу покращити діяльність підприємства, досягти запланованих результатів та уникнути порушень в процесі господарювання.

Аналізуючи вищевикладене, ми вважаємо за доцільне запровадження юридичного аудиту в Україні для підприємств всіх форм власності та господарювання.

ОСНОВИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Масюк Святослав Сергійович
курсант 3-го курсу ННППФППП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Некlesa Олександр Вікторович
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
старший лейтенант поліції

Вступ. Забезпечення громадського порядку є значущим для держави процесом та являється одним із основних напрямків діяльності Національної поліції України. В умовах запровадження військового стану як наслідок з'явилися обмеження у вільному пересуванні вулицями та перебування у громадських місцях в період певного часу, зокрема нічного. Так на ряду із впровадженими обмеженнями кількість кримінальних правопорушень вчинених в нічну пору доби збільшується за рахунок відсутності масового скупчення людей, відсутності доцільного патрулювання нарядами патрульної поліції та інших сприятливих для цього факторів. Таким чином, в деяких мікрорайонах та районах міст, селищ, з'являються ознаки загострення криміногенної обстановки, яка проявляється у збільшенні кількості виявлення кримінальних правопорушень.

Мета роботи. Визначити основи службово-бойової діяльності підрозділів особливого призначення національної поліції України в умовах воєнного стану.

Результати та обговорення. Патрульна служба поліції особливого призначення (ПСПОП) є добровольчими спецпідрозділами, створеними в Україні для захисту від злочинних посягань та збереження громадського

порядку в умовах початку російської агресії. Заснована у квітні 2014 року, ПСПОП складалася з 56 батальйонів та рот особливого призначення. У своїй діяльності патрульні поліцейські здійснюють найважливішу функцію забезпечення безпеки громадян та охорони громадського порядку [1].

Закон «Про Національну поліцію», ухвалений в 2015 році, реформував систему правоохоронних органів України та передбачив створення підрозділів патрульної служби поліції особливого призначення в областях та місті Києві. Ці підрозділи забезпечують виконання поліцейських функцій, характерних для зони військового конфлікту, та є важливим елементом перехідного періоду для забезпечення безпеки та порядку в країні.

У своїй роботі патрульні поліцейські використовують різноманітні методи та засоби, такі як відеоспостереження, електронна пошта та громадські комунікації, щоб забезпечити безпеку громадян та попередити злочинну діяльність. Крім того, вони здійснюють патрулювання на дорогах та в містах, проводять профілактичну роботу з населенням та забезпечують виконання законів та правил поведінки.

Деякі аналогічні (загальні) та специфічні (спеціальні) принципи забезпечення публічної безпеки і порядку впливають із положень Розділу 2 Закону України «Про Національну поліцію» [2], оскільки саме Національна поліція в Україні покликана забезпечувати публічну безпеку і порядок, а саме принципи:

- 1) верховенства права;
- 2) дотримання прав і свобод людини;
- 3) законності;
- 4) відкритості та прозорості;
- 5) політичної нейтральності;
- 6) взаємодії з населенням на засадах партнерства;
- 7) безперервності [1, с. 21].

На сьогоднішній день Україна перебуває в складних умовах, пов'язаних з

військовим конфліктом на сході країни. У зв'язку з цим, законодавець змінює законодавство, щоб забезпечити належний захист громадян та зберегти конституційний порядок. Одним із змінених законів є Закон України «Про Національну поліцію» [2], який передбачає розширення повноважень поліції в період дії воєнного стану.

Згідно зі змінами до Закону, поліція отримала додаткові повноваження з метою проведення заходів, що необхідні для найшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного правопорядку та законності, а також ліквідації загрози безпеці громадян. Такі заходи включають у себе зупинку та перевірку громадян на вулицях, які можуть бути корисними для запобігання злочинності та захисту громади.

Однак, діяльність поліції в період воєнного стану має свої особливості. Правоохоронні органи, що займаються підтримкою публічного порядку, отримують певні повноваження, що необхідні для забезпечення безпеки та порядку на території країни. Наприклад, в період воєнного стану поліція має право зупинятись та цікавитись метою пересування громадян на вулицях. Такі заходи можуть виявитись дієвими в боротьбі зі злочинністю та підтримці законності в умовах воєнного конфлікту [3].

Висновки. Таким чином, вважається за доцільне використання саме підрозділів поліції особливого призначення в районах загостреної криміногенної обстановки з метою забезпечення громадського порядку та безпеки з огляду на специфіку вказаного підрозділу та компетентності, ефективності діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковалів М. В., Іваха В. О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 65-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_12

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Афонін Дмитро Сергійович, Анастасія Вікторівна Боксгорн.

Особливості забезпечення публічної безпеки і порядку національною поліцією України в умовах воєнного стану. 2022

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТА ОБШУКУ ЖИТЛА ОСОБИ

Некрасов Дмитро Олександрович

Здобувач вищої освіти 2-го курсу,
Навчально-наукового інституту права та фахівців
для підготовки фахівців органів національної поліції

Науковий керівник:

Гіденко Євгеній Сергійович

Старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
капітан поліції

Дві схожі але різні слідчі дії - обшук та огляд - мають різні підстави та особливості за своїм характером. В результаті цих дій можуть бути зібрані докази для доведення вини у суді. Однак, чи визнає суд ці докази належними та допустимими, залежить від того, чи дотрималася уповноважена особа закону під час проведення обшуку чи огляду.

Перш ніж розглядати особливості огляду та обшуку житла, варто зауважити ст. 30 КУ «Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.» [4]

Частина 2 статті 327 КПК передбачає, що обшук житла чи іншого володіння особи здійснюється відповідно до положень цього Кодексу про обшук житла чи іншого володіння особи, тобто статей 233 та 234 КПК, а отже, виключно на підставі ухвали слідчого судді [1] [3].

Відповідно до частини 3 статті 233 Кримінального процесуального

кодексу України житлом особи є будь-яке приміщення, що перебуває в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення та правового статусу, і є придатним для постійного або тимчасового проживання в ньому, а також усі складові такого приміщення.

Водночас, поняття місця проживання у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише приватне житло, як того вимагає ст. 17 Закону "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини". Вона також може поширюватися на приміщення офісів, що належать приватним особам, а також на приміщення, що використовуються компаніями, їхніми філіями та іншими юридичними особами [1] [2].

Відповідно до частини 2 статті 233 Кримінального процесуального кодексу України, іншим володінням особи є транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інша будівля чи приміщення, що належать особі на праві власності і використовуються нею в домашньому, службовому, господарському, виробничому та іншому призначенні.

Відповідно до чинного законодавства, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи має відбуватися за участю не менше двох понятих, незалежно від того, чи застосовуються технічні засоби фіксування відповідних слідчих (розшукових) дій.

Європейський суд з прав людини розробив доктрину "плодів отруйного дерева". Відповідно до цієї доктрини, всі докази, отримані з його допомогою, будуть однаковими, якщо джерело доказів є неналежним. Докази, отримані в стані грубого порушення прав і свобод людини, є недопустимими.

Подібне положення міститься у статті 87 КПК України, де зазначено, що недопустимими є докази, отримані внаслідок грубого порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші докази, отримані завдяки інформації,

передбаченій статтею 86 КПК України, якщо вони отримані у порядку, встановленому КПК України, є допустимою [3].

На практиці органи досудового розслідування допускають низку правопорушень під час проведення огляду та обшуку осіб і житла. Зокрема, це проведення перевірок перед внесенням відомостей до ЄРДР та проведення обшуків під виглядом огляду місця події.

Як наслідок, обшуки в житлі часто проводяться без згоди власника та без дозволу слідчого судді. Це порушує принципи кримінального права і дає можливість суду визнати докази, отримані в результаті таких обшуків, недопустимими.

Адвокатам добре відомо про порушення прав і свобод особи під час проведення оглядів та обшуків. Тому, якщо ви стали об'єктом однієї з таких слідчих дій, вам слід невідкладно звернутися за професійною правничою допомогою. Адже справедливого правосуддя можна досягти лише шляхом неухильного дотримання закону.

Відповідно до статті 237 Кримінального процесуального кодексу, слідчий або прокурор проводить огляд місцевості, приміщення, речей і документів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Необхідність оперативного огляду дає право проводити такі слідчі дії до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто до реєстрації кримінального провадження [3].

Зазвичай, коли слідчий або прокурор проводить огляд, переважно в публічному місці, не потрібно отримувати дозвіл слідчого судді; якщо ж огляд полягає у перевірці предметів чи документів на місці події або в кабінеті слідчого, достатньо добровільного рішення слідчого або прокурора.

Якщо власник приміщення, в якому слідчий має намір провести огляд, не надає добровільної згоди на допуск правоохоронців до приміщення, виробничої території чи транспортного засобу, така слідча дія не може бути проведена без попереднього отримання дозволу слідчого судді.

Висновок: Також заборонено проводити обшук до внесення відомостей до ЄРДР. Обшуки зазвичай проводяться тоді, коли вже відомі певні факти чи інші обставини, що стосуються кримінального провадження. Обшуки можуть проводитися лише за рішенням суду.

На практиці слідчі та прокурори мають право проникнути до житла чи іншого володіння особи без отримання дозволу слідчого судді". Але лише у невідкладних випадках, пов'язаних із захистом життя чи майна або переслідуванням осіб, які вчинили злочин, - розповідає адвокат. Після такого проникнення слідчий або прокурор зобов'язаний негайно звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Редакція від 02.12.2012.
2. Європейська конвенція з прав людини Редакція від 01.08.2021.
3. Кримінально процесуальний кодекс України, Редакція від 05.02.2023.
4. Конституція України, Редакція від 01.01.2020.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕПАРТАМЕНТА СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Некlesa Олександр Вікторович
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
старший лейтенант поліції
Кухар Владислав Олексійович
курсант 3-го курсу ННППФППП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

На сьогодні, в Україні сформована та продовжує розвиватись розгалужена система правоохоронних органів, покликаних забезпечувати безпеку та припиняти злочини. Однак, не зважаючи на це, все частіше юридичні та фізичні особи стикаються з порушеннями їх законних прав та інтересів.

Департамент стратегічних розслідувань є важливим міжрегіональним територіальним органом, який входить до складу кримінальної поліції Національної поліції України. Основна мета його роботи полягає у боротьбі з організованою злочинністю та здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Створення департаменту було зумовлено необхідністю впровадження державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. У відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2019 року № 867 «Про утворення територіального органу Національної поліції», департамент було створено з метою забезпечення координації дій міжрегіональних поліцейських підрозділів у питаннях, що стосуються боротьби зі злочинністю [1].

Департамент стратегічних розслідувань має значний потенціал у забезпеченні безпеки національного рівня, завдяки своїм фахівцям та

розгалуженій мережі підрозділів, що діють на території різних регіонів країни. Вони не тільки виконують розшукову діяльність, але й займаються аналізом та прогнозуванням кримінальних тенденцій, розробкою стратегій боротьби зі злочинністю та розширенням співпраці з іншими правоохоронними органами.

Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України є одним з найважливіших органів державної безпеки України, особливо під час воєнного стану. В період кризових ситуацій він грає ключову роль у забезпеченні національної безпеки та дотриманні правопорядку в країні [2].

Під час воєнного стану, департамент має розширені повноваження та зобов'язання, зокрема у питаннях боротьби з терористичною діяльністю, контролю за рухом наркотиків та зброї, та інших загроз для національної безпеки. Оперативно-розшукова діяльність департаменту стає ще більш важливою, оскільки необхідно забезпечувати максимальну безпеку громадян та захищати суверенітет країни.

Для того, щоб забезпечити ефективну діяльність департаменту під час воєнного стану, важливо мати необхідну кількість кваліфікованих фахівців та необхідне технічне забезпечення. Тому, департамент проводить постійну підготовку свого персоналу, а також співпрацює з іншими військовими та правоохоронними органами для обміну досвідом та знаннями [3].

Одним з важливих завдань департаменту під час воєнного стану є забезпечення безпеки важливих об'єктів, наприклад, ядерних станцій, важливих транспортних магістралей та інших об'єктів, які можуть стати метою терористичних атак або ворожого вторгнення.

Усі ці завдання вимагають від департаменту усвідомлення того, що кожна дія їхньої роботи може мати великі наслідки для національної безпеки України. Для цього, департамент повинен працювати відповідально та координовано з іншими правоохоронними та військовими структурами країни.

Під час воєнного стану, департамент має додаткову відповідальність за збереження конфіденційності інформації, що міститься в їхніх базах даних. Він

повинен забезпечити надійний захист конфіденційної інформації від зловживань та несанкціонованого доступу до неї [3].

Окрім того, під час воєнного стану, департамент повинен бути готовий до швидкої реакції на будь-які виклики, що виникають у зв'язку з національною безпекою. Важливо, щоб у департаменті була належна координація та комунікація між всіма відділами та працівниками, щоб забезпечити швидкий та ефективний відгук на будь-які загрози.

Отже, Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України грає важливу роль у забезпеченні національної безпеки під час воєнного стану. Він повинен мати достатню кількість кваліфікованих фахівців та необхідне технічне забезпечення, а також забезпечувати високу координацію та комунікацію між всіма відділами та працівниками. Це забезпечить надійний захист національної безпеки та забезпечить нашу країну здатністю відстоювати свої права та інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кабінет Міністрів України. Постанова від 9 жовтня 2019 р. № 867 «Про утворення територіального органу Національної поліції». Архів оригіналу за 2 жовтня 2020. Процитовано 22 вересня 2020.

2. Севрук Володимир Геннадійович. "Департамент стратегічних розслідувань національної поліції України як суб'єкт протидії злочинам, що вчиняють організовані групи та злочинні організації, сформовані на етнічному підґрунті." 2020.

3. Оцінка діяльності Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України: аналітич. звіт / викон. В. П. Мороз, М. Г. Богуславський, Г. В. Ревіна. Дніпро: ДДУВС, 2022. 44 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Огілько Євгенія Анатоліївна
студентка 3 курсу
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
ім. Т. Г. Шевченка

Вступ. Останнім часом деталі частіше тема застосування штучного інтелекту в правовій діяльності є об'єктом наукових дискусій, це пов'язано із розвитком інформаційних технологій в світі зокрема.

Така динаміка спонукає до написання подібних аналізів з приводу ролі штучного інтелекту у правосудді України.

Очевидно, що зупинити розвиток штучного інтелекту та технологій наразі просто неможливо. Незважаючи на це, створення та використання штучного інтелекту в правових системах країн має бути соціально орієнтованим і відповідати правам та інтересам людини, збереження її волі і правосвідомості.

Мета роботи. Науково-правове дослідження застосування технологій штучного інтелекту в цивільному процесі та забезпечення належного правового режиму його використання.

Матеріали та методи. Застосування штучного інтелекту у цивільному провадженні є предметом дослідження невеликої кількості вітчизняних науковців, серед яких варто виділити: Олександру Олександрівну Кармазу, Оксану Олександрівну Грабовську, Тетяну Вікторівну Федоренко, Наталію Степанівну Марценко.

Однак варто відмітити, що для України в науково-правовому полі тема застосування штучного інтелекту в цивілістичному процесі є нерозкритою та малодослідженою. В свою чергу, серед міжнародних теоретиків цю тему вивчали: Райана Кало (Ryan Calo), Blackburn Simon, Nick Bostrom, Agnese Smith

та інші.

Результати та обговорення. В правовій доктрині основним залишається питання визначення правового статусу штучного інтелекту. Нині в світі немає єдиного та аргументованого підходу щодо вирішення даного питання.

У цьому контексті найбільш цікавим видається визначення правового режиму та місця штучного інтелекту у цивільно-процесуальних відносинах, оскільки це спричинює неабиякі складнощі саме правового характеру.

Фундаментальним для застосування та аналізу у вітчизняному цивільному процесі штучного інтелекту стало прийняття Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи Етичної хартії з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі (European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment).

Нею, зокрема, передбачалося застосування штучного інтелекту в пошукових системах судової практики для спрощення доступу до рішень, можливість вирішення судових спорів із використанням дистанційних технологій, навіть допомога в адвокатській діяльності для складання процесуальних документів та прогностичний аналіз вирішення спору із застосуванням чат-ботів для інформування сторін про всі процедурні питання.

Серед завдань, що аргументуються Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р (далі – Концепція) [1], є забезпечення винесення судових рішень у справах незначної складності (при наявності взаємної згоди обох сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики.

Ще одним поштовхом у визначенні напряму європейської стратегії щодо штучного інтелекту, слід назвати Білу книгу зі штучного інтелекту: європейський підхід до досконалості і довіри (White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust), опубліковану 19 лютого

2020 року [2], яка має сприяти надійному, швидкому та безпечному розвитку штучного інтелекту в правосудді країн Європи.

Так, у Державному стандарті України ДСТУ 2938-94 (“Системи оброблення інформації”) штучний інтелект визначається, як здатність систем оброблення даних виконувати функції, що асоціюються з інтелектом людини логічне мислення, навчання та самовдосконалення [3, с. 105].

Слід погодитись із думкою Кармази О. О. та Федоренко Т. В. про те, що в Україні не визначено класифікацію штучного інтелекту, принципи його використання та порядок застосування штучного інтелекту тощо. Подібні питання розглядаються, на жаль, лише в теоретичних дискусіях [4, с. 20].

Розглядаючи дане питання в площині цивільного процесу, на мою думку, штучний інтелект все ж не може замінити суддів чи адвокатів, хоча в найближчому майбутньому може набрати неабиякої популярності, як інструмент висвітлення важливої процесуальної інформації для сторін та їх інформування.

Більше того слід зазначити, що українське законодавство має певні вимоги, як для суддів, так і для адвокатів, і в іншій мірі для всіх учасників цивільного процесу щодо порядку призначення, цивільної правосуб’єктності тощо. В свою чергу, до прикладу, здійснення правосуддя «електронним суддею» із використанням технологічних здібностей на сьогодні не передбачене в жодному нормативно-правовому документі. На моє переконання, це є питанням часу, але суддя-людина повинен залишатися «контролером» електронного судді на всіх стадіях провадження [5, с. 8]

Так, розглядаючи цивільну справи незначної складності, система штучного інтелекту здатна самостійно вивчати та аналізувати чинне законодавство та судову практику в подібних спорах, а отже, таким чином допомагати судді приймати справедливе та законне рішення. У такому разі штучний інтелект буде своєрідною частиною цивільного процесу та зможе мати місце в українському правосудді як інструмент неупередженого винесення

рішення. До того, це об'єктивно розвантажить роботу суддів, що зможе зробити її в разі ефективнішою.

При цьому, слід звернути уваги і на проблемні моменти застосування таких технологій.

На думку Марценко М. штучний інтелект як продукт людського інтелекту та винахідництва на сьогодні є великою загрозою безпеці життя людей. Будь-які висновки щодо цього питання повинні бути обмежені принципами моралі та розумності і спрямовуватись на соціально-орієнтовані технології, що спрощуватимуть життя людини, а не створюватимуть їй серйозну конкуренцію чи загрозу [6, с. 95].

Висновки. Роль штучного інтелекту має бути визначена не як заміна судді при здійсненні судочинства, а як своєрідна допомога для здійснення правосуддя. Людина має контролювати штучний інтелект, і аж ніяк не навпаки.

До плюсів застосування штучного інтелекту у цивільному процесі можна віднести можливість не лише пришвидшити та таким чином розвантажити судочинство, а й зробити роботу більш ефективнішою. До мінусів, на жаль, відсутність належного матеріального забезпечення та недостатню кількість провідних фахівців у сфері інформаційних технологій.

Тому, впровадження штучного інтелекту при розгляді цивільних справ буде ефективним тоді, коли інформаційне та технологічне забезпечення буде високого рівня та зможе забезпечити безсумнівне застосування усіх принципів судочинства, забезпечить прозорість, неупередженість та справедливість розгляду справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р від від 2 грудня 2020 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
2. White paper. On Artificial Intelligence – A European approach to

excellence and trust. European Commission. Brussels, 19.02.2020 COM(2020) 65 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-white-paperartificial-intelligence-feb2020_en.pdf (дата звернення: 25.03.2022).

3. Kozlova O. V. Perevahy ekspertnykh system za tradytsiinymy systemamy shtuchnoho intelektu. Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika. 2011. № 1 (25). S. 104–106.

4. Кармаза О. О., Федоренко Т. В. Принципи штучного інтелекту в правосудді України. Право і суспільство. 2021. № 2. С. 18–24.

5. Кармаза О., Грабовська О. Електронна особа (особистість) як суб'єкт правовідносин у цивілістичному процесі. Підприємництво, господарство і право. Київ, 2021. № 2. С. 5–10.

6. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту у цивільному праві. Актуальні проблеми правознавства. 2019. № 4. С. 91–98.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ

Ольховік Мирослава Володимирівна,
асистент кафедри
конституційного та адміністративного права

Білявська Валерія Євгенівна,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Вступ. Соціальний діалог у Європейському Союзі (далі – ЄС) є важливим стратегічним компонентом розвитку ЄС та його потенційних держав-членів. Він служить як безпосередній орієнтир для трансформації внутрішнього середовища та забезпечення широкого застосування соціальної демократії. Це дозволяє громадянам брати участь у прийнятті політичних та економічних рішень та контролювати виконання владою важливих сфер діяльності за допомогою механізмів політичної участі, та бути основним рушієм держави до відповідності усім критеріям вступу до ЄС.

Мета роботи. Проаналізувати вплив війни на розвиток соціального діалогу в Україні та Європейському Союзі, виявити виклики, що стоять перед цим процесом, та розглянути перспективи розвитку соціального діалогу в умовах конфлікту.

Матеріали та методи. Був здійснений пошук та аналіз літератури з використанням законодавства Закону України «Про соціальний діалог в Україні» та Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Результати та обговорення. Офіційний соціальний діалог України з Європейським союзом розпочався та активно розвивався з підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році, однак, повномасштабне

вторгнення Росії на територію української держави все змінило. Російська агресія поглибила суперечності сучасного світу й погіршила соціально-економічну ситуацію в цілому регіоні. Попри усі труднощі, Україна намагається продовжувати розвиватися для забезпечення сталого та збалансованого економічного та соціального розвитку [1].

Відповідно до положень ЗУ «Про соціальний діалог в Україні», соціальним діалогом вважається процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин, передбачено формування порядку утворення, склад та організація роботи Національної тристоронньої соціально-економічної ради та територіальних соціально-економічних рад у регіонах [2]. Основні сфери, на яких базується соціальний діалог, охоплюють політику зайнятості та оплати праці, соціальний захист, трудове законодавство, безпеку та гігієну праці.

Першим у політичній агенді країн-членів ЄС стоїть питання зайнятості, а саме розв'язання національних проблем, таких як працевлаштування, регулювання тривалості робочого часу, збільшення рівня зайнятості та інші. ЄС вже давно реалізовує політику зайнятості, але український ринок праці зазнав негативного впливу через російську агресію. Війна призвела до збільшення рівня безробіття та зниження продуктивності економіки. Однак, створення нових робочих місць є ключовою структурною реформою, яка допоможе зберегти населення для майбутнього розвитку України та її євроінтеграції.

Наступним питанням соціального діалогу стоїть політика оплати праці, яку ЄС розглядає як складову макроекономічної політики, що спрямована на забезпечення стабільності цін, ефективної зайнятості та розвитку людини. Оплата праці в Україні регулюється законодавством, зокрема Кодексом Законів

про працю України та ЗУ «Про оплату праці». Введення воєнного стану в Україні мало значний вплив на бізнес, змушуючи роботодавців шукати способи мінімізувати витрати, включаючи оплату праці. Тому, згідно з новим ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», роботодавець повинен забезпечувати своїх працівників своєчасною виплатою заробітної плати, а у разі неможливості - відтермінувати її виплату до відновлення діяльності підприємства [3].

Ще одним не менш важливим питанням діалогу є соціальний захист, який у країнах ЄС забезпечує громадянам соціальне страхування та охорону праці. Хоча не існує універсальної моделі соціального діалогу, країни ЄС пристосовують свої системи до національних умов і конкретної ситуації. В Україні останні десять років були позитивні зміни у сфері соціального забезпечення та охорони праці, але з початком вторгнення робота в соціальну сферу увага зосередилася на допомозі незахищеним категоріям громадян. Українські працівники, які опрацьовували документи вночі, пристосовувалися до реальних умов, щоб надавати якісні послуги громадянам і наблизити перемогу, а малий і середній бізнес став основною української економіки, забезпечуючи наявність робочих місць і створюючи більшість ВВП [4].

Висновки. Всупереч усім труднощам, які наразі існують, ведення якісного соціального діалогу України та ЄС є запорукою вирішення проблем сталого розвитку країни.

Оскільки Україна отримала статус країни-кандидата до ЄС, соціальний діалог має бути посилений відповідно до європейських стандартів. Це допоможе забезпечити виконання в повному обсязі положень щодо гідної оплати праці, якості людського життя, враховувати права працівників, роботодавців, органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, для розвитку економіки, зростання ВВП України, експорту та виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Майбутнє ринку праці. Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році URL: <http://surl.li/cwshb> (дата звернення: 30.03.2023).
2. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text> (дата звернення: 30.03.2023).
3. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 30.03.2023).
4. Дядюра А. Не стартапами єдиними, або Чому Україні слід закласти базовий фундамент малого бізнесу? URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/nestartapamy-yedynumu-abo-chomu-ukrayini-slid-zaklasty-bazovyj-fundament-malogobiznesu/> (дата звернення: 30.03.2023).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ольховік Мирослава Володимирівна,
асистент кафедри
конституційного та адміністративного права
Білявська Валерія Євгенівна,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві цифрова трансформація та постійний розвиток штучного інтелекту забезпечують значний прогрес у багатьох галузях. Згідно зі звітом Європейської комісії, у 2020 році понад 75% компаній в ЄС використовували різні форми штучного інтелекту. Найпоширенішими застосуваннями були автоматизація процесів, аналітика даних та підтримка прийняття рішень. В глобальному масштабі також спостерігається загальне зростання використання штучного інтелекту. За даними International Data Corporation (IDC), у 2020 році світові витрати на системи когнітивного та штучного інтелекту досягли понад 50 мільярдів доларів і продовжують зростати з понад 40% темпом. Серед секторів, що активно використовують штучний інтелект, можна виділити фінанси, охорону здоров'я, автомобільну промисловість, роздрібну торгівлю та сферу послуг.

Однак, зростання тренду також породжує значну кількість правових, соціальних та етичних питань, які потребують негайної реакції наукової спільноти та законодавців.

Мета роботи. Головною метою є правове регулювання штучного інтелекту, розробка правової доктрини та встановлення прецедентної практики для використання відповідних технологій. До досягнення цієї мети долучилися США, Японія, Австралія, Велика Британія, Естонія, Данія, Норвегія, Швеція, Франція, Німеччина, Україна та інші країни, шляхом розроблення

міжнародних, регіональних та національних нормативно-правових актів.

Матеріали та методи. Був здійснений пошук та аналіз законодавства та літератури відповідно використали Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. №1556-р.

Результати та обговорення. Зокрема, Європейський Союз та його країни-члени обрали цілісний підхід до регулювання штучного інтелекту, де пріоритетом є забезпечення безпеки, етичності та захисту прав людини. Регуляторні органи ЄС вивчають питання відповідальності за дії, пов'язані з штучним інтелектом, а саме випадки шкоди, виниклої внаслідок автоматизованих систем AI. Європейська комісія здійснила оцінку впливу штучного інтелекту, підготувала рекомендації щодо необхідних змін в законодавстві, та розпочала розробку принципів етичного використання штучного інтелекту, зокрема у сферах, які мають важливе вплив на громадян, наприклад, охорони здоров'я та автоматизованого прийняття рішень.

Серед первинних правових напрацювань та результатів ЄС та країн учасниць є:

- Декларація про співпрацю в галузі штучного інтелекту (Declaration of cooperation on Artificial Intelligence);
- Етичні рекомендації для «надійного ШІ» (Ethics guidelines for trustworthy AI), які передбачають те, що системи штучного інтелекту повинні розроблятися, використовуватися і контролюватися, забезпечуючи дотримання основних прав людини;
- Загальний регламент про захист даних (GDPR), який встановлює норми щодо збору, обробки та зберігання персональних даних, включаючи дані, які використовуються в контексті штучного інтелекту;
- Біла книга зі штучного інтелекту: європейський підхід до досконалості і довіри (White Paper On Artificial Intelligence - A European approach to excellence and trust), яка містить численну кількість стратегій та варіантів політики для майбутньої нормативної бази ЄС з цього питання.

У 2023 році Європейський союз розробляє новий проєкт під назвою «AI Act», який революціонізує правове поле. Він регулюватиме діяльність компаній, що пропонують послуги або продукти на базі ШІ, а також контролюватиме використання ШІ у державному секторі та правоохоронних органах. Згідно з «AI Act», компанії, які порушують закон, стягуватимуть штраф у розмірі до 30 мільйонів євро або 6% від глобального прибутку, залежно від того, що більше (наприклад, Microsoft, який підтримує розробника ChatGPT OpenAI, може сплатити штраф у розмірі понад \$10 млрд при порушенні закону).

AI Act буде розглянутий парламентарями, а потім обговорений представниками Європарламенту, Ради Євросоюзу та Єврокомісії. Після остаточного затвердження закону передбачається дворічний пільговий період.

У випадку України, зовсім нещодавно поняття штучного інтелекту було новим. Проте завдяки державній підтримці та швидкому розвитку, Україна заклала перший камінь у його правовому регулюванні. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. №1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Вона визначає штучний інтелект як сукупність інформаційних технологій, що застосовуються для вирішення складних завдань з використанням наукових досліджень та алгоритмів обробки інформації, а також встановлює можливість створення та використання власних баз знань, моделей прийняття рішень та алгоритмів обробки інформації для досягнення більш ефективного вирішення поставлених завдань [1].

На практиці, штучний інтелект є програмним продуктом, що робить його ідентичним з комп'ютерною програмою. Тому, правове регулювання штучного інтелекту може бути здійснене з використанням аналогії до регулювання комп'ютерних програм. В Україні, регулювання комп'ютерних програм на даний момент відповідає захисту авторських прав на літературні твори. Для правового регулювання штучного інтелекту в Україні передбачені плани

співпраці з міжнародними організаціями та застосування європейського досвіду у розробці стандартів захисту прав та свобод учасників правовідносин, а також Етичного Кодексу використання штучного інтелекту [2].

Висновки. Після аналізу законодавства України та Європи щодо правового регулювання штучного інтелекту виявлено, що безпечне використання цих технологій не є належним чином врегульованим на законодавчому рівні жодною країною. Однак деякі держави вже мають деякі нормативно-правові документи, що частково регулюють цю сферу. На сьогоднішній день головними питаннями щодо правового регулювання є власність інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом, правовий статус штучного інтелекту, відповідальність розробників, виробників та користувачів, а також етичні аспекти. Для цього необхідно створити етичний кодекс для діяльності штучного інтелекту в рамках правового регулювання або запозичити вже розроблені норми з розвинених європейських держав та поступово регулювати національне законодавство з врахуванням впровадження системи штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. №1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.04.2023).

2. Токарева К. С. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. Юридичний вісник. 2021. № 3 (60). URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/23%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/23%20(6).pdf) (дата звернення: 02.04.2023).

ВИКОРИСТАННЯ ЗНАНЬ З ПСИХОЛОГІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Осипенко Іван Петрович

старший викладач

Новомлинець Анастасія Олегівна

Студентка

Національний університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Вступ. Допит є однією з найбільш поширених слідчо (розшукових) дій, який має велике значення та потребує ретельної підготовки слідчого. Особи що допитуються, не завжди відповідають на запитання чесно та об'єктивно, що ускладнює в подальшому розкриття кримінального правопорушення. Загалом успіх проведення допиту залежить від багатьох чинників та вибору правильної тактики слідчим, але в даній роботі ми акцентуємо увагу саме на психологічному аспекті проведення даної слідчо (розшукової) дії.

Мета роботи. Метою даного дослідження є визначення ролі знань з психології під час проведення допиту, можливості використання таких знань під час проведення даної слідчо (розшукової) дії та аналіз наукових підходів до змісту допиту.

Матеріали та методи. Теоретико-правовою основою даної роботи, стали праці багатьох українських науковців, об'єктом дослідження яких був допит, зокрема: С. В. Белан С. В, В. Г. Гриценко, О. В. Когут, О. В. Коршун, Т. О. Луценко та ін. У проведеному дослідженні були використані загальнонаукові методи, а також порівняльно-правовий та метод системного аналізу.

Результати та обговорення. Загалом в науковій літературі існує доволі багато тверджень щодо визначення допиту, в основному вони не суперечать один одному, а навпаки доповнюють. Так наприклад, О. О. Когут визначає допит як процесуальну дію, яка являє собою регламентований кримінально

процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямована на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини щодо справи [1, с. 100]. В свою чергу в кримінально-процесуальному кодексі передбачений тільки порядок проведення допиту (ст. 224 КПК України) [2].

Як зазначає В. М. Плетенець будь-яке спілкування між учасниками досудового розслідування передбачає здійснення впливу один на одного. У судово-психологічній та криміналістичній літературі цілком обґрунтованим вважається твердження про те, що без психологічного контакту не можна обійтися у жодній слідчій дії, що пов'язана зі спілкуванням. Допит не може призвести до досягнення його цілей, якщо не встановлено психологічного контакту між слідчим та допитуваним Тут, варто зауважити, що у ході встановлення психологічного контакту може бути з'ясована позиція та, відповідно, ставлення особи до проведення допиту [3, с. 245].

Успішність допиту особливо залежить від ставлення особи що допитується до проведення такої слідчої (розшукової) дії. Адже не всі бажають давати правдиві свідчення та дійсно допомогати у розкритті кримінального правопорушення. Деякі можуть говорити неправду, спеціально приховувати певні факти, виправдовувати своїх знайомих чи родичів. Або ж особа може знаходитися в стресовому стані, через що не може згадати важливі події чи правильно висловити свої думки. В такому випадку, дуже важливим є саме підготовка слідчого та налагодження психологічного контакту з особою, що допитується.

Щодо підготовки, то як зазначає в своїй роботі О. В. Коршун, підготовка до проведення допиту повинна вміщувати такі підготовчі заходи як: 1) збирання вихідних даних, що відносяться до предмета допиту підозрюваних; 2) визначення кола осіб, які підлягають допиту; 3) підготовка місця допиту; запрошення до участі у слідчій дії третіх осіб; 4) визначення науково технічного забезпечення допиту; 5) вивчення особи допитуваного;

встановлення способу виклику на допит і черговості його проведення;
б) складання плану проведення слідчої (розшукової) дії [4, с. 209].

Під психологічним контактом розуміють створення такої атмосфери допиту, при якій допитуваний переймається повагою до слідчого, розумінням його завдань і обов'язків, виключає будь які особисті мотиви в його діях, усвідомлює необхідність сприяти своїми показаннями встановленню істини. Для формування психологічного контакту потрібно застосовувати обов'язкові елементи допиту або спеціальні прийоми наприклад:

- 1) заповнення анкетно-біографічної частини протоколу
- 2) бесіда на відволікаючу тему [5, с. 159].

Варто зауважити також, на тому що особливості встановлення психологічного контакту та тактика безпосереднього допиту істотно різняться, залежно від того, в якому процесуальному статусі знаходиться допитувана особа. Якщо потерпілий чи свідок здебільшого ідуть на контакт і схильні до спілкування, то стосовно підозрюваних слід використовувати великий арсенал тактичних прийомів, серед яких: пред'явлення доказів; оголошення показань інших осіб; використання суперечностей у показаннях однієї й тієї ж особи; створення враження поінформованості слідчого; фактор раптовості тощо [6, с. 221].

На наш погляд, саме для отримання достовірних та розгорнутих показань перш за все, на початку потрібно роз'яснити допитуваній особі її права та обов'язки. Наприклад, підозрюваному, обвинуваченому, свідку розтлумачити положення ст. 63 Конституції України (далі-КУ), також свідка попередити про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за давання завідомо неправдивих показань. Далі наголосити на важливості показань які дає особа, дати зрозуміти, що від її слів залежить встановлення істини та покарання винних осіб.

Якщо говорити в загальному, то одним з головних аспектів для використання знань з психології під час проведення допиту - це можливість

зрозуміти правдивість показань які дає особа. Вчена О. О. Когут наголошує на тому, що важливим умінням для викриття неправдивої інформації у процесі допиту є спостережливість за поведінкою обвинуваченого, підозрюваного чи свідка і його психофізіологічними реакціями. Варто спостерігати за обмовками, зіставляти показання, також звертати увагу на міміку особи. Найбільш інформативною під час передачі правдивої інформації є експресія обличчя, і найменш інформативною – під час фальшивої інформації. Якщо людина хоче приховати свої переживання або наміри, її обличчя стає малоінформативним, міміка добре контролюється. По вираженню обличчя можна зрозуміти наміри людини. Якщо під час спілкування людина займає активно-жорстку позицію, то вона зазвичай дивиться в обличчя, прямо в очі, широко відкриваючи очі, губи твердо стиснуті, брови нахмурені, часто вона говорить скрізь зуби, майже не рухаючи губами [1, с. 103].

Існують випадки коли допитувана особа протидіє розслідуванню, що зумовлюється специфічними станами, що зазнають такі особи. Найбільш характерними з них є: тривога, страх розплати, наступного покарання, звідси виникає депресія, погіршення самоконтролю, пригнічення психіки тощо. Як зауважує, С. В. Белан та Т. О. Луценко при проведенні допиту в умовах протидії слідству ключову роль відіграють методи психологічного впливу на допитувану особу. Суть психологічного впливу полягає у використанні прийомів для забезпечення найбільш ефективної форми повідомлення доказової інформації, зміни ходу психічних процесів та суб'єктивної позиції допитуваного й породження в ньому бажання давати правдиві показання, допомагати слідству у встановленні істини, про що ми вже зазначали вище. За характером впливу виділяють: а) простий вплив, пов'язаний з реалізацією детального плану послідовних дій, що відбувається за один сеанс допиту, як правило, даний вплив зумовлений досягненням однієї чи декількох практичних цілей; б) складний вплив, який складається з ряду простих, і стає засобом чи способом досягнення стратегічної мети. Слід також зауважити, що при

застосуванні психологічного впливу важливим є дотримання принципів законності, науковості та доцільності, які звичайно пов'язуються з допустимістю та правомірністю використання психологічного впливу в кримінальному процесі [7, с. 14].

Окремо хочемо зупинитися на перехресному допиті, який є одним з найкращих варіантів для з'ясування правди. Але, як зазначає І. В. Озерський в такому допиті вже первісно прихований конфлікт, адже слідчий проводить цю слідчо (розшукову) дію між двома і більше особами в показаннях який є протиріччя. Ця конфліктна ситуація виникає тоді, коли допитуваний відмовляється давати свідчення або дає неправдиві свідчення.

Цей стан допитуваного може бути викликаний тим, що він має встановити контакт з декількома можливо різними за своїм процесуальним статусом особами [8, с.107].

Щодо розрядження такої конфліктної ситуації, дуже слушно зазначає В. Г. Гриценко та П. В. Пихтіна, її можна здійснити з допомогою прийомів емоційного впливу, зокрема: спонукання до каяття і роз'яснення кримінально-правових наслідків щирого каяття як обставин, які пом'якшують відповідальність; використання позитивних якостей допитуваного; використання особистісних відносин між співучасниками злочину; поглиблення психологічного контакту з допитуваним (наприклад, шляхом зміни ходу думок допитуваного та ін.) [9, с. 178].

Висновки. Отже, така слідчо (розшукова) дія як допит є вкрай складною та важливою для встановлення істини кримінального правопорушення. В даній роботі ми акцентували увагу саме на важливості застосування слідчим знань з психології під час проведення допиту. На успішність допиту та подальшу ефективність розслідування доволі сильно впливає підготовка слідчого до допиту, встановлення психологічного контакту та застосування психологічного впливу до допитуваної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Когут О. В. Теоретичний аналіз психологічних складових визначення правдивих показань у процесі проведення слідчих дій. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка*. Том. ІХ. №11. 2018. С.98-105.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Плетенець В. М. Особливості встановлення психологічного контакту під час допиту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. №2. С.244-247.
4. Коршун О. В. Організаційно-підготовчі особливості проведення допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Юридична наука*. № 4(106).2020. Том 1. С.207-214.
5. Озар В. Г. Особливості тактики допиту потерпілого від катування. *Форум права*. 2015. №3. С.156-161.
6. Антонюк І. Особливості допиту в кримінальних провадженнях щодо шахрайства у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні. *Підприємництво, господарство і право*. №9.2020. С.219-223.
7. Белан С. В., Луценко Т. О., Психологічні прийоми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. №9.2009. С.11-20.
8. Озерський І. В. Юридико-психологічний зміст допиту в кримінальному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. №2. 2014. С. 106-109.
9. Грищенко В. Г., Пихтіна П. В. Деякі особливості сучасний видів та методів криміналістичної тактики проведення допит. *Молодий вчений. Наукові записки. Серія: право*. №5. 2018. С.175-181.

СЦЕНАРНИЙ ДОГОВІР, ЯК ВИД АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Подорожна Наталія Володимирівна

студентка

Марченко Олеся Володимирівна

науковий керівник, докторка юридичних наук
професорка, заступниця декана з наукової роботи
та міжнародних зв'язків

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. На сьогоднішній день твори науки, літератури та мистецтва, стають доступними широкій публіці завдяки швидкому розвитку індустрії, яка займається їх розповсюдженням, відтворенням і виконанням. Літературні видавництва, кіноіндустрія, театри та інші суб'єкти використання авторських творів, в кінцевому рахунку, стимулюють творчий розвиток суспільства і активність молодого покоління авторів [1].

Тому для регулювання відносин між авторами і користувачами їх інтелектуальної праці, використовується авторський договір і, в залежності від сфери використання та доведення твору до аудиторії, якийсь із його видів: видавничий, сценарний, постановочний, про депонування рукописів, договір художнього замовлення, а також договір публічного виконання, договір про створення аудіо- візуального твору; договори про передачу (відступлення) виключних майнових авторських прав; договір про передачу права на використання твору; авторський договір про видання твору своїм коштом; договори про використання об'єктів суміжних прав; договори про управління майновими правами авторів [2].

Мета роботи. Охарактеризувати основні положення сценарного договору.

Матеріали і методи. В дослідженні використовувались методи дослідження та аналізу норм законодавства та наукових джерел.

Результати та обговорення. Так, авторський договір – це договір, за яким автор або його правонаступник передає чи зобов'язується створити і в установленій договором строк твір організації для використання обумовленим за договором способом, а організація зобов'язується здійснити або почати це використання в установленій договором строк, а також виплатити авторові або його правонаступнику винагороду [3].

Це також підтверджується статтею 1112 ЦК, яка визначає, що «за договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності одна сторона (творець – письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленій строк [4].

Отже, одним із видів авторського договору є сценарний договір, який є договором про використання неопублікованого твору в кіно-, теле- і відеофільмі, слайдфільмі, діафільмі та інших кіно- і телетворах [5]. Хоча в українському законодавстві не визначено умов даного договору і великих наукових досліджень з даної теми не проводилось, деякі правознавці спробували їх визначити. Зокрема, Федорова Н. В. зазначала, що це стає важливим для регулювання відносин між автором і замовником за цим договором і захисту їх прав через збільшення сфери використання сценарію не тільки в класичному кінематографі, але й у телесеріалах, урочистих подіях, здійснення різноманітних телеформатів (ігрових, розважальних), рекламних роликів з ознаками аудіовізуальних творів і (радіопередач) та ін. [6].

Натомість Аврамова О. Є. та Михайлова К. О. визначають, що сторонами сценарного договору є автор (сценарист) і замовник. Автором може бути фізична особа або кілька осіб: авторів пісень, діалогів тощо, які виступають стороною цього договору (авторський колектив, що створюється за ініціативою замовника і визначається договором між авторами і замовником), а також правонаступник автора.

А замовником може виступати фізична або юридична особа будь-якої

форми власності, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору або іншим способом може використати літературний сценарій (що є об'єктом сценарного договору) і мають спеціальні можливості для його здійснення - виконавці, приміщення, технічні засоби [7].

Повертаючись до об'єкту сценарного договору – сценарію/ літературного сценарію, потрібно зазначити, що вимоги до нього мають бути прописані в творчій заявці, яку повинен скласти і затвердити замовник. У цій заявці необхідно прописати детальний і послідовний опис діалогів, подій, вчинків, основну ідею сюжету, характеристику персонажів та виконавців. Заявка додається до договору разом із точним описом загального обігу роботи у вигляді належно затвердженого додатка. Сценарій може публікуватися виданням його друкарським способом, хоча наразі більш бажаним буде передання замовникові раніше неопублікованого твору, що дасть можливість збільшити інтерес суспільства до його майбутнього втілення цього твору у певній формі [6].

Юридичними ознаками сценарного договору є те, що він двосторонній, відплатний (одна сторона зобов'язана надати матеріальні чи інші блага у відповідь на обов'язок іншої сторони здійснити певні дії), реальний (за умови передачі замовнику готового твору) або консенсуальний (коли твір створюється на замовлення для подальшої передачі та використання замовником). Це відповідає правовій природі договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, яким присвячено главу 75 ЦК України [8].

Виходячи з того, що договір двосторонній, то обидві сторони договору мають взаємні права та обов'язки. На автора покладається обов'язок передати або створити (у визначений договором строк) та передати літературний сценарій, а замовник, у свою чергу, зобов'язується надавати необхідні для створення сценарію консультації стосовно всіх його аспектів і зазначати прізвище автора в усіх випадках використання твору і не має права без письмової згоди автора вносити зміни до літературного сценарію, його назви, а

також у позначення імені автора. Також у договорі може бути визначена умова, за якою автор матиме обов'язок брати участь у роботі з реалізації сценарію і протягом певного строку не зможе передавати цей літературний сценарій іншим організаціям для використання [9].

Замовник може розірвати сценарний договір і стягнути всі вже виплачені суми за умов неподання сценарію у строк, отриманий твір не відповідає визначеним у договорі вимогам та/або автор відмовився вносити до нього виправлення і доробки, запропоновані замовником відповідно до договору і творчої заявки, а також за умов залучення третіх осіб до створення сценарію і передання його ж іншій організації без згоди замовника [10].

Висновки. Отже, розглянувши основні положення сценарного договору і порівнявши їх з визначенням авторського договору, можна стверджувати, що це є один із його різновидів. Однак, наразі існує і набуває поширення пропозиція про те, що договір про створення сценарію (особливо кіносценарію) більш доцільно конструювати як ліцензійний договір на використання неоприлюдненого твору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. 288 с. URL:http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2021/Bondarenko_Avtorske_pravo_2008_288.pdf (дата звернення 05.05.2023 р.)
2. Цивільне право України: підр. У 2 кн. О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. 2-ге вид., допов. і перероб. К., 2005. Кн. 2. 640 с. URL: <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:96850/Source:default#> (дата звернення 05.05.2023р.)
3. Сопілко А. А. Проблеми класифікації авторських договорів. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8131/ilovepdf_com-75-

78.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 05.05.2023 р.)

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 05.05.2023 р.)

5. Довідкова інформація від 07.05.2007, «Сценарний договір» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000817> (дата звернення 05.05.2023р.)

6. Федорова Н. В. Телеформат як об'єкт авторського права: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Київ, 2021. URL:http://ndiiv.org.ua/Files2/Aspirantura/K_26.504.01/Fedorova_Dysertatsiia.pdf (дата звернення 05.05.2023 р.)

7. Аврамова О.Є., Михайлова К.О. Умови сценарного договору. *Вісник НТУ «ХП»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. Харків: НТУ «ХП», 2013. № 6(980). С. 41-43. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/2772> (дата звернення 05.05.2023 р.)

8. Лубчук О. Д. Охорона прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір: дис. ... канд. д-ра. філ-ких. наук Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2022. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/diss_-Lubchuk.pdf (дата звернення 05.05.2023 р.)

9. Дзера. О. В. Цивільне право України. Книга 2, 2002 URL: http://uport.inf.ua/tsivilne-pravo-ukrajini_2002.html (дата звернення 05.05.2023р.)

10. Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2001. 166 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124044064> (дата звернення 05.05.2023 р.)

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ІНОЗЕМЦІВ, А ТАКОЖ ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА: ПРАКТИКА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Рабушко Назарій

курсант

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Смірнова Ірина Олегівна

викладач кафедри

теорії та історії держави та права

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Українське законодавство не є досконалим і постійно потребує перегляду та оновлення, особливо в умовах викликаних військовою агресією РФ та на шляху до вступу в ЄС, зокрема те законодавство, що стосується прав та інтересів іноземців та осіб без громадянства. Як зазначає Подковенко Т. О.: «Інтенсивний розвиток сучасних суспільних відносин відповідно вимагає ефективного та якісного їх правового регулювання [1, с. 40].»

Мета. Необхідність оптимізації процесу реформування системи законодавства України, спрямованого на забезпечення реалізації проголошених принципів правової держави у сфері дотримання прав іноземців та осіб без громадянства.

Матеріали та методи. Права іноземців та осіб без громадянства захищені Конституцією України, а саме статтею 26, де зазначено, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2].

Такі винятки становлять:

- неможливість обирати і бути обраними до органів державної влади, місцевого самоврядування;
- неможливість брати участь у референдумах;
- неможливість мати статус державного службовця;
- неможливість входити до політичних партій;

З цього переліку було виключено неможливість перебувати на військовій службі на підставі Указу Президента України № 248/2016 від 10 червня.

Для захисту власних інтересів, громадяни України звертаються до суду та до інших державних органів для захисту своїх особистих, майнових та інших прав. Право на звернення є конституційним і визначено в ст. 40 Конституції України: «Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк» [2].

Так, реалізуючи дану норму, в Україні діє Закон, прийнятий 02.10.1996 року під назвою «Про звернення громадян», яка сама по собі не є конституційною, оскільки термін «Усі», визначений в ст. 40 Основного Закону охоплює також і іноземців, і осіб без громадянства, а не тільки громадян України. Відтак, не цей, не жоден інший закон не передбачає порядок звернення іноземців і осіб без громадянства до державних органів для захисту своїх прав та інтересів, що є порушенням їх конституційних прав.

Наприклад, Закон України «Про громадянство України» передбачає право та визначає порядок оскарження дій та бездіяльності посадових і службових осіб, які порушують порядок розгляду справ про громадянство, в статті 27 цього закону сказано, що дії та бездіяльність посадових і службових осіб, які порушують порядок та строки розгляду справ про громадянство і виконання рішень з питань громадянства, можуть бути оскаржені у судовому та

адміністративному порядку [3]. Виходить, якщо іноземець чи особа без громадянства вирішила набути громадянства України, а їй, наприклад, було відмовлено в цьому, вона ніяк не може оскаржити таке рішення і, в підсумку стати громадянином України, оскільки цю особу, як правосуб'єкта не визначено в Законі України «Про звернення громадян».

Результати та обговорення. На нашу думку, одним із важливих завдань українського законодавця є створення ефективного механізму реалізаціями іноземцями, особами без громадянства права на звернення до суду та інших державних органів.

Висновки. Необхідно переглянути законодавство що стосується права та порядку звернення іноземців та осіб без громадянства до судів та інших державних органів з метою захисту прав та інтересів, зокрема змінити, або замінити Закон України «Про звернення громадян», а також Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подковенко, Т. О. Система законодавства України: стан та шляхи вдосконалення. Т. О. Подковенко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 9. – С.40-45. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/8190>
2. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Закон України «Про громадянство України» [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 13. – с. 668. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

КОНТРАБАНДА

Савенко Богдан Андрійович

Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та криминології
ННППФПП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Контрабанда - це незаконний переміщення товарів через державний кордон або митний контроль, з метою ухилення від сплати мита або інших зборів, а також порушення заборон на ввезення чи вивезення певних товарів.

У Кримінальному кодексі України контрабанда закріплена у статті 201, яка передбачає кримінальну відповідальність за такі дії. За контрабанду можуть бути накладені різні види покарання, включаючи арешт, грошову штраф, умовний термін, реальний термін ув'язнення тощо.

Також, важливо знати, що контрабанда може становити загрозу національній безпеці і економіці країни, тому її боротьба є важливим завданням для державних органів [1, с. 8-17].

Контрабанда може включати в себе різноманітні товари, від заборонених наркотиків і зброї до підроблених товарів та втручання у торгівлю. Це є серйозною проблемою для держав, оскільки контрабанда приносить значні збитки економіці країни та порушує закони, що регулюють міжнародну торгівлю.

Крім того, контрабанда може бути пов'язана з іншими кримінальними правопорушеннями, такими як тероризм, організована злочинність, відмивання грошей та інші кримінальні правопорушення, проти державної безпеки. Тому

контрабанда є серйозною проблемою для влади і правоохоронних органів, і їхні зусилля з боротьби з цим явищем дуже важливі для забезпечення національної безпеки та економічного розвитку країни.

Усім людям варто розуміти, що контрабанда є незаконною діяльністю, яка може мати серйозні наслідки для їхнього життя та економіки країни. Тому важливо дотримуватись законів та не допускати протиправних дій, які можуть мати негативний вплив на державу та суспільство в цілому [2, с. 75-84].

Щоб боротись з контрабандою, державні органи встановлюють контроль за пересуванням товарів через державний кордон та митний контроль, проводять різні операції з викриття контрабанди та співпрацюють з іншими державами в рамках міжнародної співпраці.

У рамках боротьби з контрабандою використовують різні методи, такі як збільшення кількості контрольних пунктів, зміцнення митних правил та процедур, залучення додаткових кадрів до митних та інших відповідних органів, використання сучасних технологій для контролю за пересуванням товарів тощо.

Важливим елементом боротьби з контрабандою є попередження населення про наслідки, які можуть виникнути внаслідок залучення до контрабандної діяльності. Необхідно проводити інформаційну роботу з метою підвищення свідомості громадян про ризики, які несе контрабанда.

У Кримінальному кодексі України контрабанда визначається як кримінальне правопорушення, що полягає в перевезенні через митний кордон України товарів, майна або валютних цінностей, з порушенням митних правил або з порушенням порядку ввезення або вивезення цих товарів [3, с. 20-21].

Згідно з Кримінальним кодексом України, за контрабанду може бути накладено штраф у розмірі до 50 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі настрок до 3 років, або позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з конфіскацією майна.

Якщо контрабанда супроводжувалась використанням озброєння або

іншого предмета, що є засобом нападу або захисту, то винний може бути позбавлений волі настрок від 5 до 10 років з конфіскацією майна.

Якщо контрабанда була вчинена групою осіб за попередньою змовою або організованою групою, то винні можуть бути позбавлені волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна.

Висновки. Таким чином, контрабанда є серйозним кримінальним правопорушенням, який не тільки завдає шкоди державі, але і може призвести до серйозних наслідків для осіб, які беруть участь у цій діяльності. Боротьба з контрабандою є важливим завданням держави, і кожен громадянин може допомогти в цій справі, повідомивши про випадки контрабанди до відповідних державних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закірова С. Криміналізація контрабанди: нові підходи до вирішення старих проблем. Громадська думка про правотворення. 2021. № 8 (213). с. 8-17. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2021/8.pdf>.

2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2021. Вип. 3 (95). С. 75-84.

3. Рудницький І. Л. Особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються, організованими злочинними групами: дис.. доктор філ., 2021. Львів: Національний університет «Львівська політехніка». с. 20-21.

ПРАВО НА ЖИТТЯ НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Сафарян Наталія Авагівна
Студентка 3 курсу, 2 групи
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Право на життя ненародженої дитини є одним із найважливіших прав людини, і його визнають більшість країн-членів Європейського Союзу. Проте, питання права на життя ненародженої дитини є дуже складним і спірним, оскільки воно пов'язане з іншими правами та інтересами, такими як право на репродуктивність та право на свободу вибору. У Європейському праві право на життя ненародженої дитини розглядається в контексті захисту прав людини. Згідно з Європейською конвенцією прав людини, кожна особа має право на життя, і це право охороняється законом. Однак, в країнах-членах ЄС існують різні підходи до захисту прав ненароджених дітей, в залежності від їх законодавства та культурних норм.

Мета роботи. Мета цієї роботи полягає у дослідженні права на життя ненародженої дитини в Європейського Союзу та його захисту в країнах- членах ЄС.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети було проведено аналіз законодавства Європейського Союзу та різних країн-членів, а також рішень Європейського суду з прав людини.

Результати та обговорення. Законодавство Європейського Союзу визнає право на життя як одне з основних прав людини. Це право охоплює і ненароджених дітей, і їх захист від будь-якого втручання в життя з боку інших осіб, включаючи матері, які розглядають можливість здійснення аборту.

Інститути, органи та агенства Європейського Союзу здійснюють дії на захист права на життя ненародженої дитини в рамках своєї компетенції та

повноважень. Зокрема, Європейська комісія забезпечує дотримання прав людини та здійснює моніторинг у сфері репродуктивного здоров'я та прав жінок. Крім того, Європейська агенція з фундаментальних прав також діє на захист прав людини, у тому числі прав ненароджених дітей.

Для забезпечення захисту прав ненароджених дітей органи, інститути та агенції ЄС користуються різноманітними документами, такими як договори та правові акти, які гарантують права людей та їх майбутніх нащадків.

Зокрема, Хартія основних прав Європейського Союзу [1] та Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) визнає право на життя кожної людини, включаючи ненароджену дитину [2]. Органи ЄС повинні дотримуватись цієї Конвенції в рамках своєї діяльності. Основні інститути, такі як Європейська комісія та Європейський парламент, здійснюють законодавчу діяльність, розробляють та приймають закони, що забезпечують захист прав ненароджених дітей. Крім того, Європейська комісія та Європейський суд з прав людини розглядають скарги та звернення щодо порушень прав людини, включаючи право на життя ненароджених дітей. Однак, такі рішення можуть бути складними та довготривалими. Також варто зазначити, що країни-члени ЄС мають власні законодавчі акти щодо захисту права на життя ненародженої дитини.

Право на життя ненародженої дитини є важливою та спірною проблемою у Європейському Союзі і викликає різні точки зору. У кожній країні Європейського Союзу законодавство щодо права на життя ненароджених дітей відрізняється, і це може викликати дискусії та суперечки, тому діяльність органів ЄС на цьому питанні може бути обмежено.

З одного боку, існують різні підходи до визнання прав ненароджених дітей, залежно від культурних, релігійних та інших факторів. З іншого боку, забезпечення захисту прав ненароджених дітей є складним завданням для законодавців та суспільства в цілому.

Одна з ключових проблем в цій темі полягає у визначенні моменту, коли

починається життя людини. Це стосується питання легалізації абортів, допомоги на штучному заплідненні, захисту прав ненароджених дітей в разі виникнення медичних проблем, пов'язаних з вагітністю та пологами.

Зокрема, ЄС підтримує принцип права людини на життя, який визнає, що кожна людина має право на життя, яке повинно бути захищене законом. Однак, важливо враховувати різні підходи до захисту прав ненароджених дітей у країнах-членах ЄС. У багатьох країнах ЄС законодавство дозволяє аборти до певного терміну вагітності (Норвегія, Ірландія). Це означає, що право на життя ненародженої дитини вважається менш важливим за право жінок на доступ до легального та безпечного абортів. Однак, є і такі європейські країни, де аборти заборонені або дозволені тільки в обмеженій кількості випадків, зокрема, якщо існує загроза життю матері. Наприклад, Конституційний трибунал Польщі у січні 2021 року постановив рішення, згідно з яким доступ до абортів на підставі важких і незворотних дефектів плода або невиліковних хвороб, що загрожують життю плода, було визнано неконституційним.

Судова ухвала обґрунтовувалась тим, що проведення абортів на підставі виявлення дефекту плода порушує право на життя зачатої, але ще не народженої дитини. Судді переконані, що конституція Польщі гарантує захист прав людини від моменту зачаття, а не від народження, тому важкі дефекти плода мають бути розглянуті так само, як і хвороби народжених дітей. Зараз, згідно з польським законодавством, аборт можливий лише у випадках загрози життю чи здоров'ю матері, а також у випадках зґвалтування чи інших форм насильства. В той час як Мальта, наприклад, взагалі має повну заборону на здійснення абортів.

Загалом, Рада Європи прийняла численні рекомендації та резолюції щодо репродуктивних прав людини, включаючи питання доступу до законного абортів в Європі (2008), пренатального вибору статі дитини (2011) тощо.

Європейський комітет із соціальних прав у справі Міжнародної федерації планового батьківства – Європейська мережа проти Італії вирішив, що Італія

порушила право на недискримінацію, яке гарантується Європейською соціальною хартією. Це сталося через те, що Італія не забезпечувала однаковий доступ до послуг з абортів для всіх жінок у країні, незалежно від їх географічного положення та соціально-економічного статусу.

Стаття 1 Конвенції про права дитини визначає дитиною кожну людську істоту до досягнення нею 18 років, якщо закон не встановлює ранішого віку повноліття [3]. Країни-члени Європейського Союзу ратифікували, приєдналися, підписали або іншим чином взяли на себе зобов'язання дотримуватись положень, закріплених у цьому документі, що стосуються прав дитини.

Деякі країни, приймаючи Конвенцію про права дитини, внесли заяви, які визначають момент початку життя. Наприклад, Аргентина вказала, що поняття «дитина» означає людську істоту з моменту запліднення до досягнення 18 років. Франція заявила, що ст. 6 Конвенції не може тлумачитися як перешкода для добровільного переривання вагітності згідно з їхнім законодавством. У конституціях Словацької та Чеської Республік сформульовано майже ідентичне положення про те, що людське життя заслуговує на охорону ще з моменту народження. В Ірландії Конституція ставить на один рівень права жінок та права ненароджених дітей. Держава визнає права ембріона та зобов'язується захищати і підтримувати їх законодавчими актами, як це можливо. У цій країні права ненароджених дітей мають таку ж юридичну силу, як і права вже народжених людей.

ЄСПЛ не має чіткої правової позиції стосовно того, чи має ненароджена дитина право на життя. Але він підтримує ідею, що ембріони не можуть бути розглянуті як власність. У справі «Парілло проти Італії» (2015 р.) суд висловився про те, що країни мають свободу вирішення питань морального та етичного характеру, пов'язаних з ненародженим життям, оскільки ще не досягнуто єдиного «європейського консенсусу» з цих питань. Однак важливою є індивідуальна думка судді Європейського суду П. де Альбукерк, який зазначив, що ненароджене людське життя не відрізняється від народженого [4],

тому ембріони людини також мають поважатися, що відповідає принципу поваги до людської гідності.

Висновки. Підсумовуючи все вище викладене, можна стверджувати, що право на життя є первинним і впливає з права на народження. Діяльність органів ЄС на захист права на життя ненародженої дитини залежить від законодавства кожної країни-члена Європейського Союзу. Деякі країни дозволяють перерву вагітності лише у виняткових випадках, тоді як інші надають жінкам право на вільний вибір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хартія ЄС про основоположні права від 07.12.2000. Офіційний вісник С326/391. 26.10.2012
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р., затв. Резолюцією 50/15 Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Парілло проти Італії від 27 серпня 2015 року (Заява No 46470/11).

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ АВТОНОМІЇ ВОЛІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Сивокінь Анастасія Юріївна

студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Тищенко Юлія Вікторівна

к.ю.н., доцент кафедри міжнародного

цивільного та комерційного права

Вступ. / Introductions. Особливе місце у системі принципів міжнародного приватного права займає принцип автономії волі. Законодавство багатьох держав, окремі міжнародні документи дозволяють сторонам міжнародного приватного договору обирати застосовуване до нього право. На сучасному етапі розвитку правової науки досліджуваний принцип знаходить свій прояв у більшості країн світу. Принцип автономії волі заснований на прояві диспозитивності в регулюванні міжнародних приватних відносин, що вимагає його поглибленого вивчення.

Мета роботи. / Aim. З'ясувати сутність автономії волі та висвітлити автономію волі сторін як принцип міжнародного приватного права, що, зі свого боку, дозволяє визначити застосовне право в сфері договорів.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Проблема автономії волі є актуальною з огляду на ступінь її наукової розробки. Серед науковців, що досліджували окремі сторони даної проблеми, слід назвати роботи Погорецької Н. В., Задорожної С. М., Покачалової А. Г. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи – діалектичний, формально логічний та спеціальні – порівняльно-правовий і формально-юридичний методи.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Доктрина міжнародного приватного права зібрала в собі різні точки зору щодо правової

природи принципу автономії волі сторін. Відповідно до яких вона розглядається, по-перше, як створений відповідною національною правовою системою для вирішення колізії законів інститут. Водночас воля сторін розглядається як одна з колізійних прив'язок, нарівні з традиційним законом місцезнаходження речі, місця виконання зобов'язання тощо. По-друге, як наслідок свободи договору.

Він закріплюється законодавством різних країн, тому автономія волі може обмежуватися лише сферою, яка регулюється імперативними, а не диспозитивними нормами права. По-третє, як своєрідний спосіб регулювання правовідносин з іноземним елементом [4, с. 253].

С. М. Задорожна наголошує на найбільш повному висвітленні проблеми автономії волі за допомогою теорії «подвійного визнання». Дана теорія допомогла автору надати визначення автономії волі у двох сенсах: широкому і вузькому. У широкому сенсі автономія волі визнається як принцип міжнародного приватного права, а у вузькому сенсі остання характеризується двома формами: особливою колізійною прив'язкою *lex voluntatis* або відповідною угодою сторін [5, с. 34].

Модельний цивільний кодекс для держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (ч. 3) закріплював за автономією волі сторін роль повноцінного джерела права: «Право, що підлягає застосуванню до цивільно правових відносин за участю іноземних громадян або іноземних юридичних осіб, або ускладнене іншим іноземним елементом, визначається на підставі цього Кодексу, інших законів, міжнародних договорів і визнаних міжнародних звичаїв, а також на підставі угоди сторін» (ч. 1 ст. 1194) [1].

Доцільно зазначити, що і нині закони деяких держав передбачають автономію волі окремою підставою для застосування іноземного права. Як приклад можна навести ст. 1.2 Закону про міжнародне приватне право Азербайджану від 6 червня 2000 р.

Деякі сучасні закони наділяють автономію волі статусом самостійного

джерела права з певним застереженням: «відповідно до положень цього Закону» [3]. Наприклад, ст. 3 Закону про міжнародне приватне право Китаю від 28 жовтня 2010 р. встановлює: «Сторони можуть явно вибрати право, яке застосовується до їхніх транскордонних приватних відносин, відповідно до положень цього Закону».

Цей же аспект законних підстав для автономії волі ми бачимо й у класичній французькій нормі: згідно зі ст. 134 Цивільного кодексу Франції, «угоди, законно укладені, займають місце закону для осіб, які їх уклали». Французький колізіоніст Т. Віналь підкреслює, що «договірна свобода обмежена рамками, установленими законом» [5, с. 254].

Більшість науковців визнає автономію волі принципом міжнародного приватного права. На думку А. Покачалової, автономія волі сторін є загальновизнаним принципом міжнародного приватного права, який відіграє особливу роль у регулюванні міжнародних договорів. Автономія волі дозволяє сторонам договору реалізувати свою свободу шляхом вибору норм того чи іншого правопорядку.

У зв'язку з розвиненістю цього інституту він отримав закріплення як на міжнародному рівні, так і в законодавстві різних держав. За загальним доктринальним розумінням договірних відносин автономія волі проявляється через механізм узгодження інтересів сторін щодо порядку їх регулювання чи юрисдикції регулюючого органу або через механізм погодження на наявний порядок, в умовах якого відбувається укладення міжнародного договору [6, с. 94]. Закон України «Про Міжнародне приватне право» (далі – Закон) в ст. 1 п. 5 визначає: «Автономія волі – принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин» [2].

Далі ця частина розвивається у ст. 5 Закону, яка зазначає, що цей принцип діє у випадках, передбачених законом (п. 1 ст. 5).

Таким чином можна зробити висновок, що норми вітчизняного

законодавства поширюють дію принципу автономії волі на будь-які приватні правовідносини, ускладнені іноземним елементом, а не лише на сферу зовнішньоекономічних відносин, оформлених зовнішньоекономічними договорами (контрактами).

Доцільно зазначити, що згадуваний принцип практично відображається не лише у внутрішньому законодавстві, а й в деяких договорах про правову допомогу, укладених Україною з іноземними державами.

Достатньо вказати на найбільш відомі з них: Гаазька конвенція про право, застосовуване до міжнародної купівлі-продажу товарів 1955 р., Гаазька конвенція про право, застосовуване до агентських угод 1978 р., Римська конвенція про право, застосовуване до договірних зобов'язань 1980 р., Гаазька конвенція про право, застосовуване до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів 1986 р., Міжамериканська конвенція про право, застосовуване до міжнародних контрактів 1994 р.

Законодавство практично усіх держав закріплює автономію волі як підґрунтя і основний принцип регулювання договірно-правових відносин, особливо пов'язаних з іноземним правопорядком. Саме тому автономію волі слід розглядати як вираження сутності права, оскільки більшість правових систем визнає правові системи інших країн і знаходиться у постійній міжнародній взаємодії.

Відносно сфери дії права обраного сторонами (зобов'язальний статут). Теорія міжнародного приватного права визначає, що зобов'язальний статут правочину – сфера дії права, яке застосовується до зобов'язань, що впливають із односторонніх правочинів чи договорів [3, с. 211]. Генеральна колізійна прив'язка є правилом, де головний змістовий акцент лежить на другій частині колізійної прив'язки: “якщо інше не встановлено погодженням сторін”, та має пріоритетне застосування.

Насамперед сторони можуть обрати право, яке регулюватиме стосунки між ними. При цьому сторони, за загальним правилом, можуть обрати право

будь якої держави без будь-яких обмежень. І тільки якщо сторони в своїй угоді не вказали на застосовуване право, буде застосовуватися право країни місця укладення угоди.

На нашу думку, автономія волі у міжнародному приватному праві давно визнана як основний принцип усіх сучасних правових систем світу та набирає поширення і щодо інших приватноправових відносин зі своїми традиційними «жорсткими» колізійними правилами (деліктні, трудові, сімейні та ін.).

Висновки. / Conclusions. Проаналізувавши наукові доробки та законодавство, можна відзначити автономію волі як фундаментальний, основний принцип міжнародного приватного права, який відіграє особливу роль у регулюванні міжнародних правовідносин.

Він відповідає самій природі приватноправових відносин та ідеям міждержавної співпраці: держави особливим чином виявляють довіру до іноземного законодавства та іноземних держав, надаючи можливість іноземному праву на підставі волевиявлення учасників врегульовувати суспільні відносини.

Можливість вибору права, яке підлягатиме застосуванню, є необхідною в умовах воєнного стану в Україні, адже сторони можуть максимально забезпечити захист своїх інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу : Конвенція. Гаага : ООН, 1986.
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
3. Міжнародне приватне право: науково-практичний коментар закону / [Кисіль В. І., Серьогін О. Ю. та ін.]; за ред. А. С. Довгерта. Харків : ТОВ «Одісей», 2008. 352 с.
4. Погорецька Н. В. Щодо питання про співвідношення інститутів

автономії волі сторін та обходу закону у міжнародному приватному праві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 2. С. 253-267.

5. Задорожна С. М. Автономія сторін у міжнародному приватному праві: Монографія / С. М. Задорожна. Чернівці: Технодрук, 2008. 216 с.

6. Покачалова А. Г. Автономія волі як основоположний принцип регулювання забезпечення зобов'язань. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 128. С. 93-101.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сиромятнікова Маргарита Сергіївна

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем наукового забезпечення
правоохоронної діяльності
та якості підготовки кадрів
Харківський національний
університет внутрішніх справ

Анотація: Предметом дослідження є теоретичні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до законодавства України про запобігання та протидії домашньому насильству.

Ключові слова: запобігання та протидії домашньому насильству, суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству, законодавство про запобігання та протидії домашньому насильству.

Домашнє насильство під час війни – це поширене явище, яке стає ще більш небезпечним, ніж у мирний час. Низький рівень доходів, безробіття, втрата місця проживання – все це призводить до непорозумінь та негараздів у сім'ї та може переростати у насилля. Людям, які зазнали такого насильства зараз, складніше знайти вихід – вони часто обмежені у пересуванні, їм немає в кого попросити про допомогу, вони ще більше залежать від кривдників фізично й матеріально.

П. 5 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає запобігання домашньому насильству як – «систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які

перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються» [1].

Домашнє насильство є одним із найаморальніших та неприпустимих явищ, яке у період війни може лише загострюватися і при цьому залишатися невидимим.

На сьогодні слід відзначити, що в суспільстві стала проявлятися наступна негативна тенденція, значна кількість постраждалих стала утримуватися від звернень до правоохоронних органів чи соціальних служб. Певна частина громадян, вважає, що у період війни домашнє насильство у порівнянні з іншими небезпеками та негараздами не є таким вже великим лихом. Тобто самі постраждалі нівелюють цю проблему.

Але ми маємо пам'ятати, що Україна бореться з таким негативним явищем, як насильство, не лише на теренах війни із зовнішнім ворогом, але й з будь-якими проявами насильства всередині нашої країни особливо в родинних відносинах. Треба також враховувати той факт, що в лихі часи родина залишається головним осередком людини, який єднає, надихає і духовно підтримує її в складних умовах війни. В той же час, на жаль, війна стала тим фактором ризику, який вплинув не тільки на зростання кількості випадків, але й на збільшення жорстокості в ситуаціях такого насильства.

Сьогодні мас-медіа публікують інформацію про факти зі звернень від жінок і дітей, які розповідають, що їхній чоловік чи тато перебуває в теробороні і під час вчинення домашнього насильства погрожує їм зброєю. Потерпілі бояться, що під час прояву агресії, просто не зможуть встигнути попросити когось про захист.

Правоохоронні органи мають оперативно реагувати на всі випадки домашнього насильства. Звісно, на територіях, де ведуться активні бойові дії, правоохоронні органи не завжди мають фізичну змогу приїхати на виклик. Інша справа – безпечніші території України.

Звернемо увагу й на випадки, коли недостатньою мірою працюють спеціальні механізми захисту, коли проблема домашнього насильства применшується самими представниками органів влади. Звісно, зараз багато хто стикається з певною проблематикою в цих питаннях, але для переміщених осіб вона є найбільш болісною.

Ще однією з проблем є захист осіб, які із-за військових дій були вимушені виїхати за межі України і в країнах перебування стали жертвами домашнього насильства. У більшості біженців специфічні проблеми пов'язані з тим, що вони в переважній більшості не знають, куди їм звертатися по допомогу [2, с. 47-48].

Тобто, наразі у сфері запобігання та протидії домашнього насильства вбачається проблема в перегляді суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Зокрема, відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать: «спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах».

До спеціальних суб'єктів відповідно до цього нормативно-правового акту відносяться: «центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи».

Іншими органами та установами є: «служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти; органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; суди; прокуратура; уповноважені органи з питань пробації».

І до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб відносяться: центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) тощо [1].

Висновок. На нашу думку, незважаючи на такий значний перелік суб'єктів що мають повноваження щодо запобігання та протидії випадків домашнього насильства в Україні назріла необхідність запровадження інституту Представника Уповноваженого Верховної Ради України з питань запобігання та протидії домашнього насильства. Це можливо аргументувати наступними аспектами.

Компетенція суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству є не прямо, а лише опосередковано спрямоване на протидію домашньому насильству в шлюбно-сімейних відносинах. Також, ключовим інституційним органом запобігання та протидії домашньому насильству виступають - виконавчі органи влади. У зв'язку з чим вважаємо за необхідно визначити та запровадити парламентський контроль у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

2. Баранов С. О. Протидія домашньому насильству в Україні в умовах військового стану. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення: між.наук-пр.конф., 08.07.2022. С.46-51.

РОЛЬ ОМБУДСМЕНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ЗАХИСТІ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄС

Скрипникова Аліна Ігорівна

Студентка

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Омбудсмен Європейського Союзу відіграє важливу роль у захисті прав громадян ЄС. Омбудсмен ЄС є незалежним органом, призначеним для розгляду скарг на дії або бездіяльність інституцій, органів, служб та агентств Союзу. За час існування цього інституту істотно підвищився рівень довіри громадян ЄС до цього органу як ефективного засобу захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Про це свідчить суттєве щорічне зростання кількості справ, що подаються на розгляд Омбудсмена ЄС, а також важливість питань, у вирішенні яких він бере участь.

Мета роботи. Метою даної роботи є аналіз наукових досліджень, а також європейської практики щодо ролі Європейського Омбудсмена у захисті прав громадян ЄС.

Матеріали та методи. Під час написання роботи, були проаналізовані наукові статті та діяльність Омбудсмена Європейського Союзу.

Результати та обговорення. Основна роль Омбудсмена полягає у розгляді скарг громадян ЄС на дії або бездіяльність інституцій ЄС, в тому числі на їх адміністративний та правовий процес. Скарга має бути обґрунтованою, адже у разі, якщо Омбудсмен, розглядаючи скаргу, дійде висновку, що поданих доказів недостатньо, то він може припинити провадження у справі. До того ж предметом скарги має бути наявність саме адміністративних порушень, які не є предметом судового розгляду з боку інститутів, органів, агенцій ЄС. Омбудсмен не може розслідувати скарги на національні, регіональні чи місцеві органи влади в державах-членах ЄС, навіть коли скарги стосуються питань ЄС;

діяльність національних судів або Омбудсменів; скарги на юридичних осіб або фізичних осіб. [1]. Омбудсмен може рекомендувати інституціям ЄС вживати заходів для виправлення неправильних дій або бездіяльності та забезпечення дотримання прав громадян ЄС.

Не менш важливою є роль Омбудсмена у забезпеченні прозорості «дорадчих органів», які впливають на розвиток політики ЄС. Наприклад, Омбудсмен проводив розслідування щодо «Групи Персоналій», яку створила Комісія для порад щодо підтримання досліджень, пов'язаних зі Спільною політикою безпеки та оборони.

Омбудсмен виявив, що, враховуючи мету групи, повинні застосовуватись такі самі стандарти прозорості, як для типових експертних груп, які консультують Комісію з питань політики. Комісія відреагувала позитивно, зобов'язавшись опублікувати порядок денний, протоколи та учасників цього дорадчого органу, пообіцявши, що в майбутньому для таких груп застосовуватимуться такі ж стандарти прозорості, як і для експертних груп. Варто зазначити, що більшість скарг, які адресуються Омбудсмену, стосуються не порушень прав та свобод громадян ЄС, а доступу до інформації та документів, культури надання адміністративних послуг з боку інститутів, органів, агенцій ЄС. [3].

Також треба зазначити, що рішення Європейського Омбудсмена не мають юридично обов'язкової сили. Вони приймаються у формі висновків і втілюються в актах інститутів ЄС, яким надійшов висновок від Омбудсмена і які встановлюють відповідні правила в якості обов'язкових приписів. Практика виконання рішень Омбудсмена ЄС пішла шляхом прислухання до висновків останнього. Так, у 2017 р. пропозиції Європейського Омбудсмена, включаючи його рекомендації, рішення, критичні та інші зауваження, були виконані на 83%. Із них Європейською комісією у 82% випадків, а Європейський парламент, Фронтекс і Європейське хімічна агенція виконали пропозиції Омбудсмена на 100% [4].

Висновки. Отже, роль Омбудсмена ЄС полягає у зміцненні довіри між громадянами ЄС та інституціями ЄС. Також сприяє встановленню відкритого та дружнього відношення між ними, забезпечує можливість громадян звертатися зі скаргами щодо роботи органів ЄС, та допомагає вирішувати конфлікти між громадянами та органами шляхом конструктивного діалогу та пошуку компромісних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асірян С., Кахнова М., Роль Євроомбудсмана в контролі за дотриманням прав і свобод громадян ЄС: Аналітичний огляд. 2021. Міжнародне право. УДК 341.9. С. 263;
2. European Ombudsman Annual Report 2019. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/AnnualReport2019_EN_web_final.pdf;
3. European Ombudsman Annual Report 2016. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/annual/en/79333><https://www.ombudsman.europa.eu/annual/en/79333>.

ПРАВОСВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Сушицька Наталія Валеріївна

к.ю.н., доцент
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Здобуття Україною незалежності, розбудова української державності, формування нових суспільних відносин та соціальних цінностей підводять до процесів демократизації суспільства і держави. Актуальним стає дане питання через події, які відбуваються в Україні протягом року. Російсько-українська війна, новий статус України в потужній світовій спільноті. Важливою умовою входження України в світовий простір є відповідність вітчизняних стандартів міжнародним. З іншого боку, економічні і соціально-політичні перетворення в країні сьогодні на передній план висувають питання правотворчого характеру.

Цей процес є неможливий без формування правової свідомості, формування правової культури та розвитку правового мислення громадян України.

Ціль роботи./Aim. Метою нашої роботи є проведення аналізу сутності правосвідомості та правової культури, встановлення ідентичності та розбіжностей в сутності понять та ролі в розбудові правової держави.

Матеріали та методи./Materials and methods. Відповідно до визначеної мети, дослідження базувалось на аналізі доробок вітчизняних науковців, вивченні фахових публікацій із питань формування свідомості людини, правової свідомості та правової культури населення. Методи дослідження порівняльний, змістовно-правовий аналіз.

Теоретичним підґрунтям дослідження слугували наукові праці вчених з питань правової культури. Серед них: М. О. Бура, В. В. Головченко,

В. Д. Бабкін, С. В. Бобровник, Г. І. Балюк, В. В. Копейчиков, В. О. Котюк, А. Ф. Крижановський, Є. В. Назаренко, В. В. Оксамитний, М. П. Орзіх, П. М. Рабинович, В. М. Селіванов, В. Ф. Сіренко, В. Я. Тацій, В. І. Тимченко та ін.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Велика українська енциклопедія констатує, що правосвідомість, правова свідомість — форма суспільної свідомості, що характеризує ставлення громадянина, суспільної групи і суспільства загалом до чинного (або ідеального) права та системи правового регулювання в державі [1]. Ми розглядаємо правову дійсність у формі правових знань і оціночного ставлення до права і практики його реалізації, соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій, які регулюють поведінку людей у сфері права.

Правова свідомість є специфічною формою свідомості як система віддзеркалення правової дійсності в поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей про право, його місця та роль щодо забезпечення прав людини належних умов існування, рівня забезпеченості, дотримання економічних і соціальних прав і свобод. Раніше ми доводили сутність поняття правової культури та її основні чинники.

Правова свідомість є передумовою правомірної поведінки особистості, обумовлює режим законності і правопорядку в суспільстві, виступає однією із основних соціальних гарантій дії верховенства правового закону в державі. У зв'язку з цим сучасний етап становлення української державності та розбудови громадянського суспільства і правової держави вимагає від усіх суб'єктів права відповідного рівня правової свідомості, що, у свою чергу, неможливо без з'ясування природи та сутності цього правового явища.

Пізнавальний характер правосвідомості полягає у тому, що правова свідомість виявляється насамперед у знаннях людей про правову дійсність. Складовими правосвідомості є знання про зміст певних норм позитивного права, знання про стан правопорядку, про рівень законності в країні та ін.

Оціночний характер правосвідомості виявляється у ставленні людей до правової дійсності. При цьому до правосвідомості входять як позитивні, так і негативні оцінки, установки і ставлення. Правосвідомість оцінює правову дійсність через призму категорій законного і незаконного, справедливого і несправедливого, морального і неморального [2].

Носій правосвідомості, тобто обізнана в правовому полі людина здатна оцінювати діяльність органів державної влади, їх інституцій, може розуміти і тлумачити нормативно - правові акти, дотримується правової поведінки як учасник правовідносин. Передусім, це обумовлено низкою чинників. Економічні, соціально-політичні перетворення в Україні сьогодні на передній план висувають питання правотворчого характеру.

Після прийняття у 1996 р. Конституції України з новою гостротою виникла суперечність між продекларованими нормами та реальною можливістю, бажанням їхнього втілення. Поняття правової держави тісно пов'язано з застосуванням правових норм у державі та їх неухильним дотриманням з боку держави громадян. Соціальна держава визначається як така, що прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, однакових життєвих шансів, можливостей для самореалізації особистості. Реалії життя вимагають формування законодавчої бази в Україні, тобто прийняття цілої низки нормативно-правових документів, які б юридично закріплювали державотворчі процеси, стояли на захист правового забезпечення всіх сторін діяльності нашої держави.

Саме з таких позицій виступає на передній план розуміння правосвідомості, формування правової культури громадян.

Правові погляди громадян ґрунтуються на загальних правових знаннях про державу і право, про правовідносини між людьми, про індивідуальні конституційні права та обов'язки. Важливо, щоб ці знання і уявлення правильно відображали певні правові норми.

Побудувати демократичну державу, де панує закон неможливо без достатнього рівня правосвідомості населення. Правосвідомість громадськості є соціальним забезпеченням правової держави, єдиним фактором, який може формувати та забезпечувати державно-правовий порядок [3].

Формування правосвідомості відбувається також і за допомогою правового впливу на свідомість особи. Правовий вплив має такі форми: інформаційна дія права, орієнтаційний вплив права і його спеціально юридичний вплив. Інформаційна дія права полягає у доведенні інформації до особи про дозволені та заборонені моделі поведінки та конкретні заходи інформаційно-психологічного впливу, які містяться у нормах права (пілги, заохочення). Орієнтаційний вплив права полягає у тому, що у ньому закріплені найважливіші, основні суспільні цінності, які підлягають дотриманню. Мета орієнтаційного впливу – закріпити та захистити цінності у праві, що неоднозначно впливають на правосвідомість. Спеціально-юридичний вплив права полягає у закріпленні основних прав і свобод особи у нормативноправових актах. [4].

Дефініції «правосвідомість» і «правова культура» об'єктивно характеризуються як складові забезпечення реалізації розбудови соціальної правової держави. Правосвідомість регулює відносини у громадянському суспільстві завдяки своєму високому рівню, якому відповідає усвідомлення людиною важливості співвідношення всіх своїх дій з інтересами інших членів цього суспільства, неписаними його законами, а також приписами правової держави [5, 426]. Юридичної енциклопедії надає визначення поняття правової культури як складової загальної культури, комплекс чинників, що визначають рівень правової свідомості, правових відносин, ефективності законодавства, організацію умов з його дотримання, рівень законності та правопорядку [6].

Високий рівень правової культури суспільства є однією з важливих ознак громадянського суспільства та правової держави, яка заснована передусім на принципах верховенства права і правового закону, поваги до основних прав і

свобод людини й громадянина. Тому правова культура і правосвідомість взаємозумовлюють існування та функціонування одна одної [5, 425].

Висновки./Conclusions. Проблема розбудови української держави пов'язана з правосвідомістю і правовою культурою всього суспільства, що забезпечуватиме дотримання ідеалів правової держави через безпосередню участь народних мас в державотворенні. Правосвідомість і правова культура забезпечують формування держави загального добробуту та прискорюють входження України в європейську спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>.
2. Деменко, О. І. Правова свідомість: поняття та суттєві ознаки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2 (53). Спец. вип.: *Незалежній Україні – 20 років*. С. 48-56.
3. Варава І. П., Ципан А. С. Роль правосвідомості як фактору розвитку правової культури. *«Молодий вчений» № 1 (101) січень, 2022 р.*
4. Забзалюк Д. Право та правова свідомість: взаємодія, взаємозалежність та взаємовплив. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *“Юридичні науки” Т. 7, № 1, 2020*
5. Попадинець Г. О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 421–426.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відпов. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5. П-С. 736 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Урсул Павло Вадимович
здобувач V курсу, групи 01-22мз-13
Факультету прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Анотація: Стаття присвячена досягненню мети дослідженню кримінальної відповідальності та вчинених злочинів військовослужбовцями за кримінальним законодавством України. Норми, якими здійснюється кримінально-правове врегулювання пов'язаних з військовослужбовцями.

Мета: аналіз посиленої кримінальної відповідальності військовослужбовців під час воєнного стану в Україні.

Методи дослідження: для досягнення мети були застосовані методи: спостереження та документального аналізу.

Результати: досліджено вплив на законодавчому рівні під час воєнного стану в Україні щодо посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців.

Обговорення: з'ясування основних вимог законодавства щодо посиленої кримінальної відповідальності до військовослужбовців та наслідки порушення вимог чинного законодавства та санкції.

Ключові слова: військовослужбовець, військовий стан, Кримінальний кодекс України (далі – КК України), кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення.

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогоднішній день Україна переживає нелегкі часи з моменту повномасштабного вторгнення Російської Федерації на суверенну територію Незалежної України, сьогодні як ніколи,

кожен громадянин та військовослужбовець Збройних Сил України переживає нелегкий час.

Виклад основного матеріалу. Дотримання норм Кримінального кодексу України є обов'язковим для кожного громадянина України. Але кримінальні правопорушення, які вчиняються військовослужбовцями та посягають на воєнну безпеку держави, у свою чергу становлять також небезпеку для суспільства.

Гостре питання стосовно забезпечення законності у Збройних Силах України та інших військових відомствах (формувань) набули в свою чергу особливого значення в умовах безпечної ситуації в Україні на фоні широкомасштабного вторгнення Російської Федерації.

З 2022 року дуже стрімко збільшується чисельність кримінальних правопорушень та злочинів, вчинених військовослужбовцями.

Статистика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України щодо загальної кількості засуджених військовослужбовців у 2022 році

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС)

Загальна кількість засуджених військовослужбовців. За даними, наведеними ККС ВС, у 2022 році українськими судами за різні кримінальні правопорушення засуджено 2 138 військовослужбовців (у 2021 році засуджено 2 176 військовослужбовців). Військовослужбовці, засуджені за військові кримінальні правопорушення. Згідно з даними ККС ВС, в 2022 році за статтями 401-435 (військові кримінальні правопорушення) Кримінального кодексу, за вироками, що набрали законної сили, засуджено 1 490 військовослужбовців (у 2021 році-1 751).

Тобто, у 2022 році за зазначеними статтями було засуджено на 14,9% військовослужбовців менше, ніж у 2021 році. За статтями Кримінального кодексу, засуджені розподілились наступним чином:

- *самовільне залишення військової частини або місця служби*

(ст. 407) – 1036 (у 2021 році за цією статтею засуджено 1 407 військовослужбовців);

- *непокора* (ст. 402) – 155 (у 2021 році – 9);
- *дезертирство* (ст. 408) – 154 (у 2021 році – 220);
- *погроза або насильство щодо начальника* (ст. 405) – 31 (у 2021 році – 11);
- *порушення правил поведінки зі зброєю* (ст. 414) – 23 (у 2021 році – 8);
- *ухилення від військової служби шляхом самокалічення* (ст. 409) – 19 (у 2021 році – 8);
- *порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями* (ст. 406) – 18 (у 2021 році – 27);
- *викрадення, привласнення військовослужбовцем зброї* (ст. 410) – 16 (у 2021 році – 21);
- *втрата військового майна* (ст. 413) – 14 (у 2021 році – 17);
- *самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю* (ст. 429) – 6 (у 2021 році – 0);
- *недбале ставлення до військової служби* (ст. 425) – 5 (у 2021 році – 5);
- *розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю* (ст. 422) – 3 (у 2021 році – 1);
- *перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень* (ст. 426-1) – 3 (у 2021 році – 5);
- *опір начальникові* (ст. 404) – 2 (у 2021 році – 0);
- *порушення правил несення прикордонної служби* (ст. 419) – 2 (у 2021 році – 0);
- *образа честі і гідності військовослужбовця* (ст. 435-1) – 2 (у 2021 році – 0);
- *необережне знищення або пошкодження військового майна*

(ст. 412) – 1 (у 2021 році – 1).

Тримання в дисциплінарному батальйоні. Згідно з даними ККС ВС, в 2022 році на різні строки до тримання в дисциплінарному батальйоні були засуджені (за вироками, що набрали законної сили) 115 військовослужбовців (у 2021 році лише 32). Тобто, у 2022 році винесено в 3,6 рази вироків більше, ніж у 2021 році. Найбільше обвинувальних вироків ухвалили суди Дніпропетровської області – 68.

Також, обвинувальні вирокі ухвалили суди:

Полтавської області – 14

Одеської області – 5

Запорізької області – 5

Івано-Франківської області – 4

Чернігівської області – 4

Закарпатської області – 3

Київської області – 2

Кіровоградської області – 2

Вінницької області – 2

Черкаської області – 2

Донецької області – 2

Львівської області – 1

Миколаївської області – 1

Всього – 115

Службові обмеження для військовослужбовців

Окремий вид кримінального покарання, що застосували суди до військовослужбовців – це службові обмеження, тобто покарання за нетяжкі правопорушення. Як правило це заборона в підвищенні за посадою чи військовому званні, примусові відрахування з грошового забезпечення.

У 2022 році службові обмеження за рішенням суду застосовувалися до **127** військовослужбовців (у 2021 році лише до **45**). Тобто, у 2022 році винесено

у 2,8 рази більше таких вироків, ніж у 2021 році. Як і в попередньому випадку, найбільшу кількість рішень щодо службових обмежень військовослужбовців винесли суди Дніпропетровської області – **51**. Також, суди Донецької області винесли **12** вироків про службові обмеження, суди Чернігівської області – **10**, Київської області – **7**, Вінницької області – **7** тощо. [2].

Рис. 1. Обвинувальні вирокі ухвалили суди

А порушення військової дисципліни як у внутрішньому розпорядку так і у громадських місцях набули негативний характер.

Тому з метою посилення боєздатності військовослужбовців у КК України від 13 грудня 2022 року було доповнено статтю 226¹ «Огляд військовозобов’язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців Збройних Сил України на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп’яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції» [1].

Також доповнено абзац перший частину п'яту статтю 407 КК України «Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин військовослужбовцем, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці»[1].

На сьогоднішній день ґрунтовний аналіз практики розгляду проваджень у справах про кримінальні правопорушення свідчить про те, що є наявність прогалин у чинному законодавстві, які якоюсь мірою вони перешкоджають здійсненню кримінального судочинства з дотриманням закріплених норм та принципів.

Зокрема, стаття 425 КК України передбачає кримінальну відповідальність за недбале ставлення до військової служби та регламентує за собою штрафні санкції та позбавлення волі.

Висновок: Отже, від 13 грудня 2022 року, Верховна Рада України ухвалила закон №2839-ІХ, який значно посилює кримінальну відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України.

Згідно з цим законом, військових жорсткіше каратимуть за самовільне залишення військової частини, місця служби та поля бою, дезертирство, відмову діяти зброєю, непокору і невиконання бойових завдань.

За ці порушення на військових чекає безальтернативне кримінальне покарання – позбавлення волі на строк від 3 до 12 років (по більшості з вказаних статей – від 5 до 10 років). При цьому закон позбавляє військових права на дострокове звільнення чи умовний термін.

Закон вносить в собі такі зміни до статей 69 та 75 Кримінального кодексу України та виключає можливість призначення більш м'якого покарання до військових та звільнення від відбування покарання з випробувальним терміном.

Це у свою чергу стосується таких кримінальних правопорушень:

- стаття 403 «Невиконання наказу»;
- стаття 407 «Самовільне залишення військової частини або місця

служби»;

- стаття 408 «Дезертирство»;
- стаття 429 «Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю»;
- стаття 432 « Мародерство»;
- стаття 435¹ «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю».

Військовослужбовців, яких обвинувачують у зазначених злочинах то їм загрожує від 3 до 12 років позбавлення волі.

При тому, що більшість з цих статей військовослужбовцям загрожує від 5 до 10 років позбавлення волі.

Також закон збільшує штрафні санкції стосовно окремих адміністративних правопорушень у галузі Збройних Силах України , також в свою чергу – дозволяє Військовій службі правопорядку у Збройних Сил України проводити перевірку на стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння військовослужбовців – як у зонах проведення бойових дій так і у громадських місцях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р., № **254к/96-ВР**. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996 р., № 30, ст. 141, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> ;

2. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001 р., № 25-26, ст.131, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> ;

3. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в

умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» від 13.12.2023 р., № 2839-IX
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-IX#Text> ;

4. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р., № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992 р., № 27, ст.385, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> ;

5. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р., № 3543-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993 р., № 44, ст.416, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> ;

6. Статистичні дані Верховного Суду «Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році - https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/StanyPravosuddyaCriminal2022.pdf?fbclid=IwAR0-cI-_Q6vwrkYTf6H36MOM1-1PtZQeBa0K9rFQXGyadcYYg65htMccVx0 ;

7. Судово-юридична газета публікації – Як і за що судили українських військових у 2022 році, статистика Верховного Суду від 13 квітня 2023 року.

ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Швець Наталія Костянтинівна

здобувач вищої освіти 2 курсу

Навчально-наукового

інституту права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Черненко Анатолій Павлович

Доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Джерело доказів – це будь-яка інформація або доказ, які надходять до органу досудового розслідування від осіб, які не є учасниками кримінального провадження. Згідно зі ст. 84 Кримінально-процесуального кодексу України, джерела доказів можуть бути отримані з будь-яких джерел, що не заборонені законом, за умови, що вони мають значення для встановлення фактів, що мають юридичне значення у кримінальному провадженні [1, с. 816].

Процесуальними джерелами доказів, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, є:

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів [4].

Джерело доказів це показання тощо повинно керуватися принципом правдивості та неупередженості, а також не порушувати права і свободи осіб, які стали суб'єктом досудового розслідування. Органи досудового розслідування мають перевіряти достовірність отриманої інформації та перевіряти її на відповідність фактам, що мають юридичне значення.

джерела доказів можуть бути використані в досудовому розслідуванні для підтвердження або спростування обвинувачень або інших фактів, що стосуються злочину. У процесі досудового розслідування можуть бути використані різноманітні джерела доказів, такі як:

1. Первинні джерела: це документи, які були створені під час вчинення злочину або незабаром після нього, такі як оригінальні записи, свідчення очевидців, фотографії, відео або аудіозаписи.

2. Вторинні джерела: це документи, які були створені після вчинення злочину, що відображають інтерпретацію або аналіз первинних джерел. Це можуть бути книги, статті, звіти або інші джерела, що засновані на первинних джерелах.

3. Експертні думки: це думки або коментарі від експертів у певній галузі, які можуть допомогти прояснити або дати контекст певній ситуації.

4. Статистичні дані: це дані, зібрані з різних джерел, що можуть бути використані для підтвердження або спростування певних тверджень або гіпотез.

5. Інтернет-джерела: це інформація, яка знаходиться в Інтернеті, така як статті, блоги, відео або фотографії.

КПК України передбачає наступні процесуальні джерела доказів: показання підозрюваного, показання обвинуваченого, показання свідка, показання потерпілого, показання експерта, речові докази, документи, висновки експертів [2].

Обставини отримання та використання доказу визначають його допустимість у кримінальному провадженні. Необхідно підкреслити, що всі джерела доказів, як і докази, що містяться в них є рівними і не мають наперед встановленої сили. Крім того, докази є вичерпними і можуть бути змінені лише законодавцем.

Допустимість доказу (ст. 86 КПК) – доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК [4].

Докази мають внутрішню властиву якість, яка визначає їх здатність встановлювати необхідні обставини для повного і правильного вирішення кримінального провадження.

У ст. 85 КПК зазначено, що належними доказами є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

У кримінальному процесі пізнання здійснюється шляхом доказування з метою виявлення достовірної інформації про обставини кримінальної справи. Законом прямо передбачено, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані оцінити кожний доказ на предмет достатності, допустимості та достовірності, а також ретельно вивчити всі обставини кримінальної справи відповідно до закону. Зібрані докази мають бути достатніми та взаємопов'язаними для прийняття відповідного процесуального рішення. Про це прямо зазначено у ч. 1 ст. 94 КПК [4].

У кримінальних справах достовірність доказів відображає їх повну відповідність отриманій інформації про реальні події. Це підтвердження, того що існує в системі доказів і встановлюється в процесі отримання та оцінки.

Достатність доказів у кримінальному провадженні означає, що вони можуть бути покладені судом чи органом дізнання в основу прийняття процесуального рішення.

Крім того, під час використання джерел доказів, органи досудового розслідування повинні дотримуватися вимог конституційних прав і свобод, зокрема, права на приватне життя та конфіденційність особистих даних. Використання джерел доказів, що були отримані з порушенням цих прав, може призвести до скасування результатів досудового розслідування [3].

Отже, джерела доказів є важливою складовою досудового розслідування, яка може допомогти встановити факти кримінальної діяльності та забезпечити

права на захист учасників кримінального провадження. Проте, при використанні джерел доказів, органи досудового розслідування повинні дотримуватися вимог законодавства та прав людини, а також уникати порушення конституційних прав і свобод людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аленін Ю. П. Кримінально-процесуальне право: підручник / Ю. П. Аленін. – Х.: Одісей, 2018. – С. 816.
2. Городецька М. С Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ: монографія / М. С. Городецька; за ред. Л. М. Лобойка; МВС України; ДДУВС. – Дніпропетровськ: Ліра-ЛТД, 2020.-С. 231.
3. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, Т. М. Мирошниченко, Д. В. Філін, С. В. Давиденко, В. І. Маринів та ін.; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Х.: Право, 2019. – С. 606.
4. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України зі змінами від 05.02.2023 р. № 4651-VI База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>